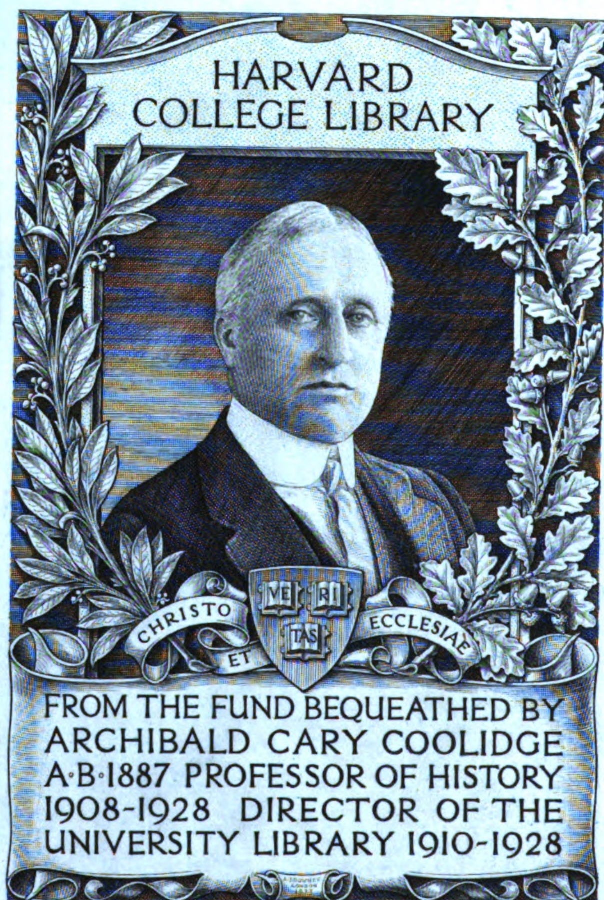

HARVARD
COLLEGE LIBRARY
CHRISTO
ET
ECCLESIAE
VE RI TAS
FROM THE FUND BEQUEATHED BY
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
A·B·1887 PROFESSOR OF HISTORY
1908-1928 DIRECTOR OF THE
UNIVERSITY LIBRARY 1910-1928

DE NAVORSCHER.

De Navorscher.

EEN MIDDEL
TOT GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER.

TUSSCHEN ALLEN DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN,

ONDER BESTUUR VAN

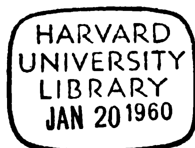
JACOBUS ANSPACH.

Zes en Dertigste Jaargang.

NIEUWE SERIE,

NEGENTIENDE JAARGANG.

AMSTERDAM, — J. C. LOMAN JR.
1886.

Snelpersdruk, van H. C. A. THIEME te Nijmegen.

GESCHIEDENIS.

Een woord over de krijgsverrichtingen in de Nederlanden a° 1691. Dit jaar was het vierde van den oorlog. Ook nu wederom onderging het Fransche leger eene aanmerkelijke uitbreiding. De misbruiken bij de wervingen werden uit nooddwang geduld, terwijl men de kosten gedeeltelijk moest dekken door het zoogenaamd buitengewoon oorlogsfonds. In Januari dezes jaars was koning Willem op het vasteland teruggekeerd, en na de schitterende feesten te 's-Gravenhage te hebben bijgewoond was hij reeds naar Het Loo vertrokken, toen het bericht werd aangebracht dat op den 15en Maart Mons in Henegouwen was berend en aangevallen geworden. *Van dit beleg*, dat 10 April met eene kapitulatie eindigde, *bestaat zoowel van de Fransche zijde als van die der bondgenooten, eene vrij nauwkeurige beschrijving, en het is de moeite waard na te gaan, waarin de beide berichten verschillen.* Voor de belegerden zelve was dit wapenfeit niet bizonder eervol. Lodewijk XIV begon en eindigde op denzelfden dag het beleg van Nizza. Na de inneming van Mons keerde hij naar Versailles terug, waar de verdienstelijksten zijner legerhoofden de verschuldigde belooningen ontvingen, met uitzondering van Louvois, die den toorn zijns meesters moest ondervinden, als had hij dezen bij het beleg te veel blootgegeven. De onmeêdoogendheid en wreedheid van Louvois werden daardoor dit jaar des te grooter, en zoo beval hij in zijne verbittering de verwoesting van Halle door Luxembourg, en van Luik door Boufflers. Maar weldra (16 Juli 1691) kwam een plotselinge dood een eind maken aan zijne bemoeiingen. Hier legt Rourset in zijn veelzins voortreffelijk werk de pen neder.

Maurik (XXXV, 357, 591). Algemeen vertelt men te Vucht dat dit huis zijn naam ontving van prins Maurits, die er eenigen tijd vertoefde. Op het slotplein zag men echter eenigen tijd geleden nog het

wapen van Maurik (de schapenschaar) op een steen; zoodat dit huis ongetwijfeld genoemd zal zijn naar een lid uit het geslacht v. Mouderick. A. J. C. KREMER.

Waijestein (XXXIV, 8—12, 174; 'V, 663). »Anna de Bye tot W., wed. Jacob v. den Steen, in leven burgemr van Tiel, erve hares broeders Johan de Bye, ridder, en beleend 8 Aug. 1688 met de oude hofstad te Herwijnen, laat 12 Jan. 1701 hare besloten dispositie approbeeren. Arend v. den Steen, erf sijner moeder Anna, 1 Juni 1714 beleend, wiens zoon Jacob Nicolaas, beleend 31 Jan. 1724, zijnen zoon Diderik Gerhard tot naasten leenvolger heeft (6 Aug. 1777), voorbehoudens het vruchtgebruik der moeder Maria Françoise v. Eck v. Panthaleon. Laatstgen. v. den Steen liet 11 Juli 1792 zijn besloten testament van 9 Juli daar te voren, approbeeren. Zijne kinderen en erfgenamen lieten 18 Nov. 1797 registreeren een extract uit het geopende testament van 9 Juli". Aldus het Geldersch Leenregister.

De Kinderdijk (XXXV, 467). Ook Sneek heeft de legende van eene wieg, die met een kind en een kat kwam aandrijven (zie Winsemius, Chronique van Vriesland, bl. 551). Volgens *Nav.* XXXV, 583, moet ook Kadzand »(cade-sand = zand-kade)" deze legende hebben. De afbeelding van een »flinken ciper" in een duin op een boerenwagen aldaar, is wellicht eene herinnering aan die legende. Een en ander is echter geen bewijs tegen het verhaal van a° 1421, dat vermeld staat aan 't hoofd der genealogie Roerom, en te meer geloof verdient omdat men het steeds eene bijzonderheid vond, af te stammen van »het kind dat in 1421 in eene wieg kwam aandrijven", van hetwelk men geen fabelachtige afstamming opgaf, ja zelfs den familienaam niet wist. Balen gewaagt, bl. 769, van den St. Elisabethsvloed. Eene kaart van Romeyn de Hooghe is daarbij gevoegd. Balen wijst aan de plaats waar »het kint inde wiegh ghesalveert" werd. Deze plaats ligt ten zuiden van het dorp Papendrecht. De Kinderdijk ligt ten noorden daarvan, en is zelfs niet op die kaart te zien. De heer Smits merkt in zijne in 1822 te Dordrecht bij Blussé en v. Braam uitgegeven verhandeling op, dat de noord-westenwind de wieg eer in die streken dan bij den Kinderdijk kon doen aanlanden.

Het kind is volstrekt niet de eenige persoon, die gered werd. Dit wijst niet alleen de plaat bij Balen aan, maar deze verhaalt ook bl. 770[b], dat een man met zijne vrouw, zijn zoon en diens beide dochters op de »Haansbalken van een Huys" kwamen aandrijven. Zie over dit onderwerp ook v. Someren, »De St. Elizabeths Nacht", Utrecht, Bosch en Zoon, 1841. H. J. S.

De Sabelspoort te Arnhem (XXXV, 583). De naamsafleiding van de St. Eusebiuskerk is algemeen bekend, en toch niets anders dan eene onjuiste gissing. Terwijl toch de Groote-kerk te A. vroeger aan St. Martinus gewijd was en St. Martinuskerk heette, en eerst in 1452 in St. Eusebiuskerk verdoopt werd (Staats Evers, Beschr. v. A., bl. 79); komt de Sabelspoort reeds in 1357, 60 en 95 onder dien naam voor. »In 1357 werdt die muur tusschen de Sabelspoerte ende Rhijnpoerte uitgebeterd", en in 1360 »zijn die nieuwe gragten bij de Sabelspoort gegraven" (v. Hasselt, Kron. v. A., bl. 2). Mr. Staats Evers haalt dit zelf in zijne Beschr. v. A. aan (zie ald. bl. 17, 9). Mr. I. A. Nijhoff heeft reeds dertig jaren geleden de onjuistheid der naamsafleiding Sabelspoort van St. Eusebius in het licht gesteld; zie Geld. Volksalm. 1856, bl. 9; vgl. ook ib. 1855, bl. 165. Doch de oude Geld. Volksalmanakken worden in den regel weinig meer ter hand genomen; toch bevatten ze zeer veel wetenswaardigs. In 1395 reeds werd in de Sabelspoort het zoogenaamde Slangenhol, denkelijk een kelder voor gevangenen, aangetroffen (v. Hasselt, Arnh. Oudheden, III, 86). Mr. I. A. Nijhoff (t. a. pl.) wil geene andere gissingen omtrent den oorsprong en de beteekenis der benaming Sabelspoort wagen, en bekent liever, dat hij het niet weet. Ik volg zijn voorbeeld, doch wie geeft nu meer licht?

Amersfoort. H. M. WERNER.

Prinsen van Oranje (XXXV, 391). Tiburge II, gehuwd met Bertrand de Baux, liet 3 zoons na: Willem V, en niet Willem IV, Hugues en Bertrand. Willem V kwam niet in het bezit van Orange, dan na het overlijden van Raimbaud IV, zoon van Willem IV, neef van Tiburge II. Hugues, heer van Baux, was gehuwd met Isoarde, dr v. Raimund van Baux, heer van Courthezon. Willem V verwierf van keizer Frederik II te Metz, den titel van Koning van Arles,

13 Jan. 1214 (niet 1224). Een zijner nakomelingen, Raimond IV, was prins van Orange, daar zijn voorvader, bovengenoemde Willem V, de eerste was die dien titel voerde. Hij was gehuwd met Anna, dochter van Guido, dauphin van Vienne, en van Beatrix, dochter van Raimund van Baux, graaf van Avelins. Raimond IV liet zes zoons en drie dochters na: Elionas, Tiburge en Annette, en niet Alix. Van de drie dochters waren zeker twee nonnen, terwijl nergens blijkt dat de derde, Annette, ooit getrouwd is geweest en dus kinderloos overleed. Louis de Chalons was als oudste zoon van zelf erfgenaam zijns vaders. Jean de Chalons, gemaal van Maria de Baux, eenige dochter van Raimbaud V.

Deze lieten drie zoons na: Louis, Jean en Huguenin, benevens twee dochters, Alix en Marie, gehuwd met den graaf van Frijburg. Philibert van Chalons, oom van René van Nassau, was reeds vóór dezen gewikkeld in den oorlog tusschen Karel V en Frans I, tengevolge waarvan deze laatste vorst het prinsdom Orange in bezit nam en het schonk aan Anna de Montmorency, gemalin van den maarschalk van Chatillon, in den jare 1520. De hertog van Longueville, die na het overlijden van René van Nassau, ook aanspraak maakte op het prinsdom Orange, was zelf geen afstammeling van Alix de Chalons, maar wel zijne gemalin Johanna, erfgename van Neufchatel, met wie hij in 1564 gehuwd was.

Zijne aanspraken, zoowel als die van den graaf de La Chambre, gehuwd met Johanna, kleindr v. Jean de Chalons en Marie de Baux, werden echter niet erkend, en vernietigd door de vredestractaten van Nice en Kamerijk 1544—1559, terwijl de verbeurd-verklaring van het prinsdom Orange weder werd opgeheven.

Na den dood van Willem III ontstond er opnieuw twist over den titel van Prins v. Oranje. Er deden zich vijf pretendenten op, t. w. Jan Willem Friso, Frederik koning van Pruissen, de prins van Conti, Willem Hyacinthe vorst van Nassau-Siegen en de markies de Nesle. Het prinsdom werd bij Le Dauphiné ingelijfd in 1790. De koning van Pruissen deed wel van zijn recht afstand, doch hield zijne pretensiën onder voorbehoud vol. Terwijl het gedeelte van Gelderland, dat hem daarvoor werd toegestaan, Orange zou heeten.

Zie verder over dit onderwerp mijne bijdrage, voorkomend in de Ned. Heraut. 3e aflevering, 2e jaargang.

Zijn de pretendenten, uit Napels afkomstig, uit het geslacht van Baux, b.v. van Willem VI, graaf van Baux, prins van Oir, van wie er twee zich in Italië vestigden; dan ben ik ook van gevoelen, dat zij zich niet Chalons d'Orange kunnen noemen, doordat het mannelijk oir met den dood van Philibert van Chalons geheel was uitgestorven, en er zich na het overlijden van prins Willem III in 1702 slechts pretendenten van de vrouwelijke linie deden gelden.

A. R. W. barn MELVILL VAN CARNBÉE.

Napoleon I te 's-Gravenhage. In de 9e afl. van »de Tijdspiegel" geeft Mr. J. Domela Nieuwenhuis, onder den titel: »Het bezoek van Napoleon I te Utrecht", eenige belangrijke en curieuse aanteekeningen, die waard zijn gekend te worden. Misschien verdient het volgende evenzeer vermelding.

De kerkeraad der Ned. Herv. Gem. te 's-Gravenhage besloot 3 Oct. 1811, dat »bij de verwachte komst van Hare Majesteiten den Keizer en de Keizerin de praeses pro re nata in het complimenteeren derzelve zou handelen". Den 1sten November doet hij daarvan verslag. Hij deelt mede bericht ontvangen te hebben van den Maire, dat, »vermits de Keyzer geen kerkmeester, ouderling noch diaken, maar slechts één predikant toeliet bij zijne audientie, zich alsoo bij de a. s. komst van Z. M. een predikant aan de prefectuur moest vervoegen, om van daar, na bekomene admissie, ter audientie bij den Keyzer te worden toegelaten. Vóórdat dezelve zich in vereeniging met den Franschen predikant alsmede met de predikanten der overige Protest. gemeente, tijdig ter aangeschreven plaatse had vervoegd: dat een half uur vóór de audientie de prefect gevraagd had naar meerder predikanten, daar de Keyzer eene talrijke geestelijkheid wilde ontmoeten; waarop nog sommige predikanten, die het eerst bij de hand waren, zijn opgekomen, en met hem ter audientie bij den Keyzer en Keyzerin zijn toegelaten en door dezelve vriendelijk zijn ontvangen".

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Predikanten te Lillo en Liefkenshoek. In staat gesteld de archieven der voormalige classis van Tholen en Bergen-op-Zoom te raadplegen, ben ik daardoor geslaagd in het samenstellen der volgende predi-

kanten-lijst, zooveel mogelijk nog uit andere bronnen aangevuld. De forten Lillo en Liefkenshoek werden in 1583 aan weêrszijden van de Schelde gesticht, tot verzekering der vaart langs de rivier. Beide sterkten werden van een kerkgebouw voorzien. Aanvankelijk moesten de predikanten van Lillo ook Liefkenshoek bedienen, totdat in 1646 die combinatie ophield.

1. Daniël Correet. Hij komt reeds voor als onderteekenaar van het godsdienst-verdrag der Hervormden met den Magistraat van Iperen in 1566, en verscheen als ouderling der Ipersche gemeente op de Nationale Synode te Middelburg 29 Mei 1581. Niet lang daarna werd hij predikant te Iperen; doch toen die stad 10 April 1584 aan Parma overging, was hij met zijne ambtgenooten dier gemeente genoodzaakt van daar te vertrekken. Hij werd toen de eerste predikant van Lillo en Liefkenshoek, van waar hij in 1591 naar Axel verroepen werd, waar hij in functie bleef tot zijn overlijden in 1603.

2. Gerard Schepens, Pieterszn, voorheen pred. te Heinenoord 1581—86, en Mei 1590 tot pred. te Ransdorp c. a. beroepen, van waar hij in Oct. van dat jaar reeds vertrok; wordt in de class. acta van 15 Juli 1591 vermeld als bereids in dienst te Lillo c. a. Wegens ziekte zijner vrouw was hij in de classis 19 Juli 1599 niet tegenwoordig; en het blijkt, dat zij kort daarna overleed, wijl hij 17 Mei 1602 te Bergen-op-Zoom hertr. Sara Diethens. Toen hij als pred. van Lillo c. a. zijn ontslag verlangde, besloot de classis 2 Aug. 1602 tot eene standplaats-verwisseling tusschen hem en Ds. Bosschaert, pred. te Oud-Vossemeer, »om redenen haar moveerende", bijaldien beide gemeenten daarin genoegen namen, en Gecommitt. Raden van Zeeland zulks goedkeurden. Deze goedkeuring werd 18 Sept. verleend, en hij vertrok alzoo naar Oud-Vossemeer, waar hij in dienst bleef totdat hij † 20 Dec. 1618.

3. Cornelis Bosschaert, uit Brabant afkomstig en van daar gevlucht, werd, als prop. bij de Cl. van Tholen c. a., 15 Dec. 1596 tot pred. te Oud-Vossemeer bevestigd. In 1602, bij verwisseling met Ds. Schepens, naar Lillo c. a. verplaatst, verscheen hij, als pred. ald., op de prov. synode van Zeeland, 8 Oct. 1618 te Zierikzee gehouden, als gedeputeerde der class. van Tholen c. a., † 1636 te Lillo. Tr. Catharina Zuérius, † 4 Jan. 1612 ibid.

4. Johannes Bosschaert, geb. 1 Nov. 1608 te Lillo, werd als

prop. bij de Cl. v. Walcheren, op het einde van 1632 tot eersten pred. op het fort St. Anna in Hulster-ambacht beroepen, waar hij Febr. 1633 in functie trad. Van daar 1637 tot opvolger van wijlen zijn vader naar Lillo c. a. verroepen, nam hij als bev. pred. ald. 9 Maart 1638 zitting in de Cl. v. Tholen c. a. Sinds 1647 zag hij zich van den dienst te Liefkenshoek ontheven. Den 14 Febr. 1654 van hier te Vlissingen beroepen, stond de Cl. van Tholen c. a. zijn ontslag van Lillo toe, en vertrok hij derwaarts, na zijnen opvolger te Lillo bevestigd te hebben. Tr. Vlissingen 28 Juni 1643 als pred. te Lillo c. a., Catharina v. de Putte, wed. Ds. Henricus Boxhorn Zuérius († 1640 als pred. te Ter Neuzen aan de tering). En hij overleed als pred. te Vlissingen Dec. 1661, na bij zijne vrouw, die 2 vóórkinderen had, nog 7 kinderen verwekt te hebben, van welke 3 zoons zeer jong gestorven zijn. Van de 4 nagelaten kinderen, is Karel burgemeester en raad te Schiedam geworden, Catharina gehuwd met Ds. Nicolaas Dagh, pred. te Vlissingen, Anna met Jan v. der Heim te Vlissingen, en Johanna met Dr. Arnoldus de Lannoy, burgemr en raad te Vlissingen.

5. Levi Engelsen was pred. te ......, toen hij hier beroepen werd, bij approbatie der Classis van 7 Apr. 1654. Door zijn voorganger bevestigd, nam hij, als pred. te Lillo 7 Juli 1654 sessie in de Classis, doch † reeds Mei 1658.

6. Johannes v. Ceulen [Colonius], geb. te Utrecht, 1649 als student aan de hoogeschool ald. ingeschreven. Proponent geworden, schijnt hij eene betrekking, hetzij als hulpprediker, hetzij als onderwijzer in de oude talen, te IJzendijke bekleed te hebben. Althans als conrector aan de Lat. school te Vlissingen benoemd, kwam hij Jan. 1651 ald. met attest. van IJzendijke. Tot pred. te Lillo beroepen, bij approb. der Classis van 2 Juli 1658, werd hij 1 Sept. van dat jaar als zoodanig bevestigd. In 1669 te Rotterdam beroepen, werd dit beroep door den magistraat aldaar geëxcuseerd; doch daarna naar Brielle verroepen, stond de Class. 1 Juli 1670 zijn ontslag van Lillo toe, en vertrok hij derwaarts, waar hij † 1693, als wed. nalatend Yda Valkenier, die † 100 jaren oud 16 Febr. 1738 te Kleef. Als jongman had hij 27 Sept. 1659 te Vlissingen gehuwd Sara Heyndricks, j. dr van Brugge geboortig, doch hertrouwde later Yda Valkenier, sinds 1680 wed. van Samuel Wisselius, pred. te Zalt-

Bommel. Zijne oudste dochter, Maria, tr. Antonius Keppel, advocaat te Utrecht, heer van Oosthoek de Bilt, uit welken echt 12 Nov. 1685 ald. geboren werd Bernhardus Keppel, die † als pred. te Monnikendam 21 Mei 1756.

7. Abraham Duvelaar werd, als prop. bij de Classis v. Walcheren, alhier beroepen 7 Aug. 1670 en in Oct. tot pred. te Lillo bevestigd door zijn voorganger, Johs v. Ceulen. Verroepen naar Veere 4 Jan., 27 Mei 1675 ald. bevestigd. † hij ald. 31 Dec. 1710; oudste zoon van Petrus D., achtereenvolgens pred. te St. Annaland, Oost-Kapelle en Middelburg, geh. m. Sara Huijgens. Zijne dochter huwde John Chalmers, Schotsch pred. te Veere.

8. Nathan Vay werd prop. bij de Classis van Tholen c. a. 23 Aug. 1667, welke classis hem 2 Apr. 1669 benoemde tot pred. te Heerle. als tijdelijk van Wouw gescheiden, waar zijn vader, Stephanus Vay, pred. te Steenbergen, hem 19 Mei bevestigde. Van Heerle werd hij naar Lillo verroepen, bij approb. der Classis van 16 Apr. 1675. In 1677 werd hij door de Classis voor den legerdienst aangewezen. Als hij in 1685 naar Brouwershaven beroepen werd, ontstonden hieruit velerlei kwestiën, welke ten gevolge hadden, dat het beroep niet geapprobeerd werd. Den 5 Sept. 1686 te West-Souburg beroepen, bedankte hij 18 dito. Toen hij 13 Juli 1692 naar Hulst beroepen werd, stond de Classis 19 Aug. zijn ontslag van Lillo toe, en vertrok hij derwaarts, doch † reeds in het eerste kwartaal van 1693 te Hulst.

9. Johannes v. Berlicum werd in 1655 te Heusden geboren, en is in 1677 als student te Leiden ingeschreven. Bij de Classis van Gorinchem als prop. toegelaten, werd hij 1679 tot pred. te Halsteren beroepen, ald. 7 Jan. 1680 bevestigd. Van daar naar Lillo verroepen, bij approbatie der Classis van 7 Oct. 1692, kwam hij herwaarts over. In 1694 werd hij vanwege de Classis als legerpredikant uitgezonden, † als pred. te Lillo op het einde van 1702, eene wed. nalatend.

10. Johannes Cantzius, zoon van Johs C., laatst pred. te Dordrecht, werd 1673 te Piershil geboren, en is 10 Sept. 1693 als student te Leiden ingeschreven. Als J. U. D. en prop. bij de Classis van Z.-Holland, werd hij 13 Aug. 1703 tot pred. te Lillo beroepen en 21 Oct. bevestigd door Corns Bruynvisch, pred. te Liefkenshoek. Hij † reeds Oct. 1705, als wed. nalatend Walburg v. Casembroot,

die 6 Maart 1707 hertr. Cornelis Vrolikhert, toen pred. te Zutfen.

11. Lambertus Slicher, geb. 1679 te Middelburg, werd 19 Sept. 1701 als student te Leiden ingeschreven. Bij de Classis van Walcheren 29 Nov. 1703 als prop. toegelaten, werd hij 12 Maart 1706 tot pred. te Lillo beroepen en Juni bevestigd. Door overmaat van schulden 25 April 1712 heimelijk vertrokken om zijne crediteuren te ontvluchten, liet de Regeering van Lillo zijne achtergelaten goederen ten verzoeke dier crediteuren publiek verkoopen, waarna hij ook van zijn dienst te Lillo formeel ontslagen werd. Eerst in 1724 gelukte het hem zijn dienst te hervatten als pred. aan de Kaap de Goede Hoop.

12. David Coutry, zoon van Claude, ouderling te Middelburg, werd als prop. bij de Classis van Walcheren, 26 April 1696 bij die Classis tot pred. op de vloot bevestigd. In 1698 pred. bij het garnizoen te Nieuwpoort, fungeerde hij als legerpredikant, toen hij 28 Mei 1702 tot pred. bij de gemeente van Den Hoek beroepen werd, waar hij zich 25 Juni bevestigd zag door Jacobus Amijs, pred. te Ter-Neuzen. Van daar tot pred. te Lillo beroepen, bij approb. der Classis van 4 Juli 1713, werd hij Nov. bevestigd. Ten gevolge van lichaamskwalen, op zijn verzoek, door de Staten van Zeeland 11 Dec. 1731 emeritus verklaard, † te Lillo 21 Febr. 1733, oud 59 jaar, 4 maanden. Geh. m. Anna Maria v. der Guchten.

13. Franciscus Smith, geb. te Bremen 29 Sept. 1695, 9 Jan. 1720 bij de Classis v. Amsterdam als prop. toegelaten. Als gezantschapspredikant te Brussel, eerst bij den resident Pesters en na diens dood bij den heer v. Assendelft, werd hij tot pred. te Lillo beroepen, bij approb. der Classis van 1 Juli 1732, en 3 Aug. door zijn voorganger, D. Coutry bevestigd. Hij † 16 Febr. 1747 alhier ongehuwd. De rouwpredikatie over hem werd 24 dito te Lillo gedaan door Corns Anemaet, pred. te Putten c. a. Hij staat vermeld als een in oud-Joodsche litteratuur zeer bekwaam man geweest te zijn.

Ten gevolge van de krijgsbewegingen en de verovering door de Franschen, kon eerst, nadat de vijand afgetrokken en de vrede gesloten was, aan het beroepingswerk gedacht worden, terwijl de beroepingen op 26 Mei en 7 Aug. 1749 uitgebracht, ook nog vruchteloos afliepen.

14. Josua v. Iperen, geb. te Middelburg, werd 12 Sept. 1747 als

student te Leiden ingeschreven. Aldaar verdedigde hij 22 Mei 1748 onder prof. Bernhardinus de Moor eene theol. disputatio »de Descensu Christi ad Inferos", en werd 6 Aug. bij de Classis van Leiden en Neder-Rijnland als prop. toegelaten. Tot pred. te Lillo beroepen, bij approb. der Classis van 27 Jan. 1750, werd hij 5 April door Renatus Stenhuis, pred. te Liefkenshoek, bevestigd. Het kerkgebouw, gedurende de belegering door de Franschen, in brand geschoten en gansch verwoest, werd, vernieuwd zijnde, 23 Jan. 1752 door hem ingewijd, met eene rede over Openb. 21 v. 2—4. In datzelfde jaar, 1 Nov. 1752 te Groningen gepromoveerd tot A. L. M. et Phil. doctr, op eene dissertatie »de Mundi Mechanismo". Na openbare belijdenis te hebben afgelegd, doopte hij 11 Maart 1759 hier een Joodschen Rabbi, Heiman Isaäk Brager geheeten, 25 jaar oud, met den naam van Isaäk Paulus, bij welke gelegenheid hij predikte over Matth. 3 v. 7—9. Hij predikte 16 Febr. 1766 te Lillo afscheid, als beroepen naar Veere 26 Nov. 1765, waar hij 23 Febr. 1766 bevestigd werd. Aldaar staande, werd hij door de Staten van Zeeland, vanwege deze provincie, afgevaardigd naar 's-Gravenhage tot het werk der nieuwe Psalmberijming in 1773, van welke commissie hij zich volijverig kweet, en ook de geschiedenis daarvan in 't licht gaf. Tot pred. te Batavia beroepen 26 Febr. 1778, nam hij 14 Juni afscheid van de Veersche gemeente en deed 7 Maart 1779 zijne intrede te Batavia. Na een hevigen aanval van koorts † ald. 11 Febr. 1780, Maria Catharina de Wael als wed. nalatend.

15. Johannes Adrianus Toelaer, Reynarduszn, geb. 1735 te Nijmegen, 8 Mei 1753 als student te Leiden ingeschreven, 26 Juni 1758 bij de Classis van Leiden en Neder-Rijnland als prop. toegelaten. Tot pred. te Liefkenshoek 15 Mei 1759 ber., 19 Aug. bev., nam hij 4 Mei 1766 ald. afscheid, als zijnde 19 Febr. naar Lillo verroepen, waar hij 11 Mei zijne intrede deed. Van Lillo 25 Apr. 1786 te Wouw c. a. ber., 28 Mei ald. bev., † 15 Oct. 1788 ald. aan eene kwijnende ziekte.

Na den vrede met Engeland, 20 Mei 1784 gesloten, werd ons vaderland met een nieuwen oorlog bedreigd, doordien keizer Jozef II de grensvestingen in de Oostenrijksche Nederlanden, waarin wij, ten gevolge van het Barrière-tractaat van 1715, bezetting hadden, door de Nederlanders wilde ontruimd hebben. Dit geschiedde; maar toen

hij tevens de opening van de Schelde begeerde, en daarin tegenstand vond, verklaarde de keizer de vijandelijkheden begonnen. Na veelvuldige onderhandelingen, zoo te Weenen als te Versailles, kwam het echter 8 Nov. 1785, door bemiddeling van Frankrijk, tot een verdrag, waarbij de keizer, tegen 10 millioen guldens, benevens de slechting der forten Kruisschans en Frederik-Hendrik, en de overgave van Lillo en Liefkenshoek, van zijne eischen op Maastricht en de opening der Schelde afzag.

(*Wordt vervolgd.*) J. VAN DER BAAN.

Hendrik v. Ensse (XXXV, 463, 583). In de genealogie v. Rossem naar v. Spaen vind ik: Meralda (Walravina) v. R. enz..... tr. 2° Jan (Hendrik) van Ensse, gend. Snewind, heer v. Bernstrate, Maarschalk v. Gelderland, wiens moeder Recke heette. Hij schijnt dus nu eens Jan, dan weder Hendrik genoemd te zijn; mogelijk had hij wel beide doopnamen, ofschoon dubbele doopnamen oudtijds weinig voorkomen. Waar de toenaam Snewind vandaan komt, en of dit eene verbastering van sneeuwwind, dan wel van snelwind is, weet ik niet, maar geloof ook, dat in elk geval Zuidewind foutief is. De vraag blijft evenwel: behoort hij tot het geslacht v. Ensse, behandeld in Herald. Bibl., 1883 bl. 392—7, en zoo ja, hoe staat hij dan daarmede in verband?

Amersfoort. H. M. WERNER.

Tetroede. Voor het geslacht van dien naam is het misschien belangrijk te weten, dat in de protocollen van notaris F. v. Zijp, te Leiden, op 7 Mei 1613 te vinden is een Inventaris van stukken beroerende het aelmoeshuys van Tetroede, genaemt St Stevens Convent binnen Leyden in Mariendorp; waarbij in de eerste plaats genoemd wordt het testament van Willem v. Tethroede, fondateur van het Convent. Voor de geschiedenis der Godshuizen binnen Leiden heeft deze Inventaris eveneens zijn waarde.

A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Schutterijen (XXXV, 638). In de verhandeling over de drie schutterijen der stad Amsteldam door Jan Wagenaar, opgenomen in Dr. P. Scheltema, Oud en Nieuw uit de Vad. Gesch., I, bl. 49, leest

men. »Zij hadden ook op sommige tijden een kleeding, waarmede zij van andere burgers onderscheiden waren, namelijk een pallore of leverije, bestaande in een tabbaart of ander kleed, en in een caproen of bonnet, van welke kleedinge of diergelijke noch gesproken wordt in eene keure van 8 mei 1536, te vinden in het keurboek E, folio 31 verso". H. T. G.

Student en suppoost (XXXV, 638). Bij de oprichting van het Collegium Theologiae door de Staten van Holland in 1591, werden een regent, subregent en schafmeester of dispensier aangesteld. Deze laatste had het opzicht over de huishouding, en moest op eigen kosten zoovele dienstboden houden, als hij noodig oordeelde; doch op kosten van 't collegie werd een famulus onderhouden. Deze was een student zonder beurs, die veertig gulden genoot voor het bedienen der bursalen aan tafel, het schoonhouden der spijs- en leerzalen, en het verrichten van allerlei diensten, waartoe regent en subregent hem noodig hadden. Zulk een famulus werd na verloop van eenigen tijd, met een beurs begiftigd en onder het corps der bursalen opgenomen. Zie Dr. G. D. J. Schotel, De academie te Leiden, 1875, bl. 39. Vermoedelijk was de student en suppoost Paedts famulus in 't Staten-collegie. H. T. G.

Frater en frater patruelis. Geld. Volksalm. bl. 178, 9 luidt: »Volgens het Geld. Leenregister beleende Karel v. Gelder met het huis Grunsfoort te Redichem Arend en Albert van Lawyck, fratres (gebroeders), enz. Hieromtrent moet ik opmerken: 1° dat ofschoon het tegendeel uitdrukkelijk in het Leenregister vermeld wordt, Arend en Albert v. Lawyck geen broeders, doch verre neven waren; 2° . . ." Wellicht kan tot opheldering dienen, dat van het Latijnsche »frater patruelis" (vaders broederszoon) het woord patruelis dikwijls wordt weggelaten. Het woord »frater" kan dus èn broeder èn neef beteekenen. Maar of nu in latere tijden het »frater (patruelis)" ook voor verdere neven gebruikt werd, — de heer W. zegt immers t. a. pl. dat zij verre neven waren, — is mij niet bekend; men zou het uit de beweering van den heer W. opmaken, althans indien het *zeker* is dat Albert en Arend van Lawyck *verre* neven waren.

H. J. S.

VRAGEN.

Aarssen. Hiervan als huis in Gelderland is a° 1580 sprake bij Mr. G. v. Hasselt, Stukken Vaderl. Hist. IV, 255. Waar lag (of ligt) dit huis?

Walrich, — voorm. klooster, thans erf te Over-Asselt. Aldus de Geogr. Beschr. v. Geld. a° 1794, bl. 165, 336. De Tegenw. Staat v. Geld., die (bl. 273) Walrich (*sic*) in 1741 een vervallen klooster noemt, heeft op zijn kaart (v. 't kwart. Nijm.) *St.* Walrich. Is er een heilig van dezen naam bekend? En hoe staat het dan met den dorpsnaam Wilryk (Antwerpen)? Varik (Tielerwaard) luidde in 1189 Waldrich, zoowel als in 1020 Valdrica (Baron Sloet, Oorkdbk v. G. en Z. bl. 373, 147); en dit wijst op iets gansch anders.

Wals, — b_p o. Gendringen. Komt aldus reeds in 1236 voor (Baron Sloet, Oorkdbk v. G. en Z. bl. 598). Aldus ook Sloet in zijn Plaatsnamen-regr, en J. v. Wijk Rzn, Aardr. Wdbk, Suppl. a° 1842; terwijl Tegenw. Staat v. Geld., kaart, a° 1741 Wiltz heeft, en Mr. I. A. Nijhoff's kaart v. Geld. (a° 1859) hiervoor De Mild schijnt te hebben. Hoe moet het zijn? En is De Mild één met Wals of Wiltz, dan wel daarvan onderscheiden?

Wedichem — zal eene bp zijn tusschen Garderen en Voorthuizen, op de grenzen van welker malenvelden volgens Geld. Volksalm. 1878 bl. 95 (Frankisch-Saksische!?) grafheuvels liggen. De kaarten van Tegenw. Staat v. Geld. (1741) en van Nijhoff (1859) vermelden ze niet. Een gesl. v. Wedinchem komt in Tijdr. Regr prov. arch. Over. meermalen voor, o. a. in 1406 te Deventer (II, 129). Onder Apeldoren ligt eene bp Wenum, en aldaar of in den omtrek woonde in 1308 een v. Wenichem (Nijhoff's Bijdr. Vaderl. Gesch. en Oudh. I 22, 3). Doch dit ligt te ver uit de buurt. Stuit men in Geld. Volksalm. op een drukfeil? Want aan vergissing valt daar niet te denken. Of ligt ter aangeduider plaatse inderdaad eene bp Wedichem? De vermelde geslachtsnaam doet zulks vermoeden.

De Wientjesbrug — was in 1848 eene houten brug te Laren (Grp

Zutfen) over de Nettelhorster-sloot. Vernoemd naar een lid van het zoo bekende geslacht Wijntgens of Wintgens?

Willemijnsveldje, — streek lands te Bemmel, Over-Betuwe. Naar welke Willemina dus geheeten?

Heer Volpert. In de parochiekerk te Warmond was eene vicarie gesticht, genaamd Heer Volperts-vicarie, welke ter begeving stond van den Abt van Egmond, en in 1574 naar het Oud-Mannenhuis te Montfoort moet zijn overgebracht. Wie was die heer Volpert? Want dit is toch zeker een voor-, en geen geslachtsnaam.

Leemans (XXXV, 267, 8), Te Goorle, kerkelijk met Tilburg vereenigd, werd in 1648 (volgens v. der Aa, Aardr. Wdbk.) pred. Paridanus Lemannus, als opvolger van Paulus Arleboutius, den eersten pred. (sed. 1633), in 1637 vertr. n. Zalt-Bommel; want wegens den oorlog was die gemeente 11 jaren vacant. Doch terwijl de pred. de Beveren te T. stond, tusschen 1510 en 84, moet G. tijdelijk met Moergestel zijn vereenigd geweest; immers is G. toen bediend geworden door Ds. Gerardus Lemans. Men vraagt nopens dezen laatste nauwkeuriger opgaven.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

LVI.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. DIRKS.
A° 1694. N° 2331—2361.

2331. 1694. v. L., IV, 97. Inhaling van den prins van Baden te Londen, gesneden door *J. Boskam* blijkens het *J. Boskam f.* onder den arm bij v. L. niet te zien. *Revue* 1860, p. 366, n° III zeldzaam. Z. Bij *v. Dam*, n° 2550 Tin bij *de Roye*, n° 2224 T. Bij *P. Smidt v. Gelder*, n° 3117 alleen de Kz. *de inhaling* en met de Kz. Op het in brand steken der stad Dieppe door de Engelschen en Hollanders

v. L., IV, 105 Kz. Z. 48½ W. desgelijks bij *v. Cleeff*, I, n° 1300, *f* 15—25 Z.

2332. 1694. v. L., IV, 98. Bij het ledig-staan van den Bisschoppelijken stoel te Luik. Rijksdaalder *Madai*, n° 823 *Renesse Hist.* pl. 55 (2) 1 p. 159 III. Bij *v. Dam*, n° 2551, *f* 2— *v. Cleeff*, I, n° 2269, *f* 3—50 *de Roye*, n° 2225, *f* 2—50. Hiervan zijn twee varianten met *patronus leo*: als v. L., IV, 98 en *Renesse Mes Loisirs* II, n° 21023 en met Leod: als bij *P. Smidt v. Gelder*, n° 3118 Z. 27½ W. Z. *v. Orden*, n° 2364 *f* 3—. Tijdens dit ledig-staan of »*sede vacante*" werden er ook zeer zeldzaam voorkomende dubbele en enkele dukaten geslagen, afgebeeld bij *Renesse Hist.* pl. 55 (1) I p. 158—159 I—II en even zeldzame oortjes (*liards*) aldaar pl. 55 (3) I p. 159 (V). Deze schijnen aan *v. Loon* onbekend te zijn geweest. *Renesse* bezat (n° 21305) den *Liard*, maar de *dukaten* niet.

2333. z. j. v. L., IV, 100—101, I—III. Ter eere van *Joseph Clemens* »Aartsbisschop en keurvorst van Keulen, Bisschop van Regensburg en Luik, bewindvoerder te Bercholtsgade, hertog van Beijeren" zoo luidt de volledige titel op n° I, terwijl II en III alleen de wereldlijke titels Keurvorst van Keulen en hertog van Beijeren vermelden.

I. v. L., IV, 100 (1) heeft onder het borstbeeld den naam *H. Hilger* onvermeld bij *Schlickeysen* (Kz. Arke Noachs). Zeer zeldzaam.

II. v. L., IV, 100 (2) Kz. de door vier winden bestookte rots. Bij *v. Cleeff*, I, n° 2270 *f* 5—50 *P. Smidt v. Gelder*, n° 3119. Z. 17½ W. is de kleinere penning van III (v. L., IV, 101 (1) bij v. L. geteekent D. I. SCHEL. F(*ecit*) doch in Kabinet I *P. H. v. Gelder* (*Cat Arti* 1880, n° 1428 met D. SCHEL. *F*(*ecit*) Beide niet vermeld bij *Schlickeysen*. Bij *P. Smidt v. Gelder*, n° 3120 Z. 88½ W. *v. Cleeff*, I, n° 2271 *f* 37— Z. *v. Cleeff*, II, n° 1301 *f* 20-- Z.

2334. 1694. 17 Mei. v. L., IV, 102 Koning Willem III landt ten tweeden male in een boot aan den Oranjepolder. Vz. geteekend F. D(e) W(inter) *N*(*icolaas*) *C*(*hevalier*) *A*(*uctor*) (?) *P*(*ublicavit*) (?) Zeldzaam bij *de Roye*, n° 2227, *f* 1—50 K.

2335. 1694. v. L., IV, 103. Lodewijk XIV. De Hollanders en Engelschen op de kust van Neder-Bretagne geslagen. Grooter bij *Goeree*. Gesneden door *J. Mauger* K. bij *P. Smidt v. Gelder*, n° 3121, *v. Orden*, n° 2365 *f* —60 *v. Dam*, n° 2552 *f*—70, *v. Cleeff* I, n° 2273. *f*—90 *Stricker*, I, n° 4079 *f* —70.

2336. 1694. v. L. IV, 104. Lodewijk XIV. Koninklijke leeftogt na het nemen der Hollandsche schepen verzorgd. Grooter bij *Goeree*, bl. 258. K. bij *P. Smidt v. Gelder*, n° 3122, *v. Orden*, n° 2366, *f* —60 *v. Dam*, n° 2553, *f* —70, *Stricker*, I, n° 4080, *f* —80, *v. Cleeff*, I, n° 2274, *f* —90 gesneden door *J. Mauger.*

2337. 1694 12—13 Juli. v. L., IV, 105 Dieppe door de Engelschen en Hollanders gebombardeerd en in brand gestoken. Gesneden door *J. Boskam.* Zeer zeldzaam *v. Dam*, n° 2554 *f* —50 L. *de Roye*, n° 2228 L. *P. Smidt v. Gelder*, n° 3124 L.

2338. 1694. v. L., IV, 107, I—II. Havre de Graçe door de Engelsche en Hollandsche vloot gebombardeerd en verbrand. Willem III. Kz. De koperen stier door *Perillus* op last van *Phaleres*, tyran van Agrigentum gemaakt.

I. Geteekend *J. B(oskam) f(ecit)* Kabinet *P. H. v. Gelder* Cat. Arti 1880, n° 1409 Met *B(oskam)* bij *de Vries* (1884), n° 1186 Z. 90, *f* 30—: Hoogst zeldzaam. (Bij *v. Cleeff*, I, n° 2275 (I of II) T.) *de Roye*, n° 2279 L.

II. Andere voorzijde. Onder het borstbeeld van Willem III *J. Boskam f.* (voluit) (zeer zeldzaam) Kz. gelijk Kz. (1).

2339. 1694 v. L., IV, 108. Op het bombardeeren van Fransche zeesteden. Bij *P. Smidt v. Gelder*, n° 2124 L. *v. Orden*, n° 2368 L. *v. Dam*, n° 2555.

a) Bij Salm, n° 1795 Z. 29 W. met een kantschrift bij v. Loon niet vermeld luidend *Vangionum Nemetumque urbes ulciscitur angelus. Disce timere graves nunc Ludovicus vices. F. K(leinert).* De Engelschman wreekt zich op de steden der Vangionen en Nemeten. Leer, o Lodewijk! zware lotverwisselingen te duchten.

b) Bij *v. Duren*, en in *Kon. Kab. Aanw.* 1866 blz. 11—12 met het kantschrift *reg incolumi mens omnibus una est. Virg. (ilius)* De koning behouden is de gedachte (het gevoelen) bij allen hetzelfde. *Virgilius* (waar te vinden?)

2340. 1694. v. L., IV, 110 Prijspenning voor de leerlingen in de krijgsbouwkunde van de Kon. school te Brussel. Bij *de Vries*, (1884) n° 1188 Z. 9 *f* 3—25. De stempels zijn nog voorhanden volgens *Piot*, n° 362—364, Ook bij *v. Orden*, n° 2369, *f* 1—20 Z. 9½ W.

2341. 1694. v. L., IV, 111. Lodewijk XIV. Optocht van den Dauphin naar de Schelde door *J. Mauger.* Veel grooter bij *Goeree*, bl.

259 afgebeeld. Bijna altijd in brons voorkomend. Waarde *f* —60 tot *f*—90.

2342. 1694. v. L., IV, 112—114. I—III. Op het ontzetten van de stad Peter-Waradin, het veroveren van Huy en den overtocht over den Rijn.

I. v. L., IV, 112 (1). Met de gehelmde kindertjes en randschrift. Zeldzaam. Bij *P. Smidt v. Gelder*, n° 3126 in L. (Zonder randschrift) *v. Orden*, n° 2371 *f*26—50 Z. 44 W. *v. Dam*, n° 2558 *f* 1.— Tin *v. Cleeff*, I, n° 2277 *f* 30—50 Z. *Salm*, n° 1797 Z. 44 W. *Rethaan Macaré*, n° 982 *f* 13.— Z. Komt ook voor in hout afgeslagen als dikke toccodille-schijf. Zie *Dirks*, *Médailles historiques en bois* p. 7, n° 6 in *Revue* 1876, p. 392, n° 6. Aan het slot van het kantschrift leest men *F(riedrich) K(leinert)*, voor wiens rekening deze penning gesneden werd wellicht door *P. H. M(üller)*, van wien Schlickeysen S. 292 getuigt: »Er hat auch berühmte Brettspiele aus Buxbaum und Ebenholz gefertigt". Deze n° 6 behoort tot eene historische serie van 12 stukken.

II. v. L., IV, 102 (2). Was even als de vorige penning ten tijde van v. L. (zie de vermelding t. a. pl.) reeds zeer zeldzaam, en heeft alleen betrekking tot de overgave van Huy (28 Sept. 1694). Bij *v. Dam*, n° 2559. Tin *v. Cleeff*, II, n° 1303. Brons *f* 4-60.

III. v. L., IV, 114 (1) Willem III. Vz. Beleg van Huy geteekend *J. B(oskam) f(ecit)*. Bij *P. Smidt v. Gelder*, n° 3127 Z. 287 W. Bij *v. Orden*, n° 2372 Lood. *v. Cleeff*, I, n° 2278 *f* 40— Z. (Zeldzaam).

2343. 1694. v. L., IV, 115. Lodewijk XIV. Volstandigheid van dezen tegen de verbonden mogendheden. Bij *P. Smidt v. Gelder*, n° 3128 Z. 115 W. *v. Orden*, n° 2373 L. *v. Dam*, n° 2560 L. *v. Cleeff*, I, n° 2279, *f* 31— Z. (Zeldzaam).

2344. 1694. 13 Juli v. L. IV, 116. I—II. Op het eeuwfeest van de verlossing der stad Groningen van de Spanjaarden.

I. v. L., IV, 116 (1) (Vz. Met een ridder (*Prins Maurits ?*) geharnast enz. staande op een voetstuk zonder iets achter hem in het verschiet. Bij *P. Smidt v. Gelder*, no. 3129 Z. 38 W. *v. Dam*, n° 2561. Z. *f* 13— *v. Cleeff*, I, n° 2280 *f* 8— Z. *Stricker*, I, n° 4082. In brons *f* 1.50, I*. *Salm*, n° 1799 Z. 37 W.

I. Meestal iets zwaarder. Bij *Salm*, n° 1800. Z. 40 W. met achter den ridder een gezicht op de stad Groningen en met op de Vz.

J. P. onder het beeld, zeker de voorletters van een Groninger graveur. Desgelijks bij *de Roye*, n° 2230. *f* 7.50 Z. *Kon. P. Kab. Aanw.* 1853—54. bl. 8, n° 35, *de Haan*, n° 343, *Bom*, 1873, n° 1152 Z. 39 W. *v. Duren*, n° 1555, *Posthumus*, n° 663 Z. 38 W., doch bij *Hooft v. Iddekinge*, n° 311 is n° 1 zwaar 38 W. en n° 2 zwaar 36 W. Bij *de Vries* (1884) zijn beiden even zwaar. Z. 39 W. n° 1190 *f* 4.50 en 1192 *f* 4.25. Bij *de Roye*, n° 2230 *f* 7.50. Ook in kab. *Smits v. Nieuwerkerk*.

II. Met Vz. *de ridder in Romeinsch gewaad.* Kz. gelijk Kz. van I, is zeldzamer dan I en I* *v. Orden*, n° 2374. *f* 8— Z. 39 W. *v. Dam*, n° 2562 *f* 21— Z. *v. Cleeff*, I, n° 2281 *f* 16— doch bij *de Roye*, n° 2231 slechts *f* 7.50, *Salm*, n° 1801 Z. 42 W. *Hooft v. Iddekinge*, n° 313 Z. 40 als zeer zeldzaam, doch bij *de Vries* (1884) n° 1191 Z. 35 W. slechts *f* 3.25. (Zie over I en II *Groninger Volksalmanak* 1851 blz. 163—167).

2345. Tusschen de jaren 1685—1695 moet er een zilveren penning geslagen zijn als waarschuwing tegen de Franschen om Duitschland niet te tergen. Deze heeft een opstaand kantschrift,

Trau nicht dem Schlaf;
Hier liegt kein Schaf.

Opgave van wijlen Mr. *Jer. de Vries* [1]), doch niet vermeld in diens catalogus.

1694. *Ch. Piot*, *Catalogue du dépôt des coins poinçoins et matrices etc. appartenant à l'État.* Bruxelles 1861 beschrijft onder n° C—CI de twee volgende penning-stempels.

2346. 359. Vz. als *Piot*, n° 385 gelijk v. L., IV, Ed. *Franc.* p. 253 (2) Holl. Editie IV, 195 (2) Kz. met den Beierschen keurvorst in Romeinsch gewaad houdend in de rechterhand een vuurroer, staande naast een zeer moedig paard dat een zijner bedienden vasthoudt. Omschrift *Virtutis praeludia avitae.* (Voorteekens van der vaderen dapperheid.) Aldaar in de afsnede *B(oskam)* Kz. Een *cubus* boven welken twee tegenover elkander gestelde winden elkander bestoken. In den hemel twee staven. Omschrift eX teMpestate eXorIetVr beLgae DIV CVpIta qVIes = 1694. (Uit den storm zal voor België de lang verlangde rust ontstaan. (Groot 30 Mm.)

---

[1]) Vgl. *Nav.* XXVII, 325—7. Red.

2347. *Piot* nº 361. Ter eere van den koning. Borstbeeld van koning Karel II, gelauwerd, daaronder Ph. R(*oettiers*). Omschrift hIC VIr hIC est Caesar pIetate InsIgnIs et arMIs eXornat CVIVs LaVrea sanCta CapVt = 1694. (Dit is de man, dit is de Cesar door vroomheid vermaard wiens hoofd de heilige lauwer door de wapens versiert.) Grootte 30 millimeter.

2348. 1694. Penning (in zilver) met welken de afgezanten bij den Staat te voren in goud werden vereerd. Mm. 73. (Verg. v. L., II, 53) Z. 63 W. Cat. *Jamieson-Feyens*, nº 45d. Op den kant gegraveerd *Voor den heer Dirk Pont. Gecome. ter generale Reeckenkamer* † 1694. *Kon. Kab. Aanw.* 1883 bl. 159 uit de verzam. *Posthumus* 1882, nº 267 aldaar met het † teeken van overlijden.

2349. 1694. Op het verlengen der Verbonden, tevens spotpenning op de Franschen en op het verbranden hunner zeesteden. Vz. Een liggende haan (*gallus*) met den éénen poot naar boven en opgeheven kop. Omschrift in twee regels. *Venerunt galli miseri rediere capones, Quis castravit eos? musculus unus erat.* (De hanen kwamen en keerden als ellendige kapoenen terug. Wie heeft hen ontmand? Één muisje.) In de afsnede *Foedus Augustorum prolongatum.* Het verbond der mogendheden verlengd. Kz. Eene vrouw met helm op het hoofd, ontneemt een geknielden man het masker. In het verschiet een brandend schip. Omschrift *Terror maximus ex improviso.* (De grootste onverwachte schrik). In de afsnede *Urbes Galliarum maritimae fulminatae MDCXCIV.* (De zeesteden der Franschen gebombardeerd.) In gestempeld lood bij *v. Orden*, nº 2375 en bij *v. Dam*, nº 2556, *f* 11—: in zilver. Mm. 21 en 24 W.

2350. 1694. (Bij *de Roye*, nº 2223. Z. Mm. 21). Vz. Borstbeelden van Willem en Maria. *Gvlielmus et Maria.* Kz. De Britsche maagd enz. *Bretannia* *f* 6—50.

2351. 1694. (Bij *Westhoff*, nº 2098 Z. 7) is het gedenkpenningje op *Nicolaas Witsen*, burgemeester van Amsterdam, gezant aan het hof van Engeland, met dit jaartal. Elders met 1688. Zie v. Loon, III, 470(2) en *Repertorium*, nº 2131, met 1695.

2351* 1694. Begraafnispenning van de *Koediefstraat* te 's-Gravenhage. Dirks. *Souvenir de la Haye*, p. 16, nº 33. *Revue de Num. Belge* 1859, p. 505, nº 33.

2352. 1694. Als boven van »'t *Visschersdijk*" Ald. p. 16—17, nº

34 en *Revue* 1859 p. 505—506, nº 34. Afgebeeld in de *Mededeelingen over 's-Gravenhage*, pl. f, nº IX. Zie aldaar II bl. 71.

Volledigheidshalve als betrekking hebbend op de tijdsomstandigheden in 1694, deelen wij nog de volgende penningen van buitenlandschen oorsprong mede.

2353. 1694. *Goeree*, bl. 255, vergroot. Op het innemen van *Palamos*, *Palamo vi capta*. (Palamos stormenderhand ingenomen.)

2354. 1694. *Goeree*, bl. 256. Op het innemen van Gironne. *Gerunda capta*. (Het werd den 25 Januari 1711 nog ééns ingenomen door de Franschen. Zie den penning bij v. L., IV, 630 (vergroote *plaat gegraveerd* door *J. Folkema*.)

2354*. 1694. *Goeree*, bl. 254. Op de overwinning aan gene zijde der Pyreneeën aan de Tar of Ter. Vz. Lodewijk XIV Kz. *Victorie Celtiberica* (Overwinning in Spanje.) en in de afsnede *Trans Pyrenaeam ad Teram fluvium*. M. D. C. XCIV.

2355. 1694. Ter eere van *Frederik Augustus* hertog en keurvorst van Saksen. Kz. *Hercules Saxonicus*. (De Saksische Hercules) staande bij een piedestal waarop het wapen van Saksen. In het verschiet Dresden. In de afsnede *In memoriam Electoratus*. (Ter gedachtenis van het keurvorstenschap.) 1694. Kantschrift *In motu immotus nec fraus virtutibus obstat*. (In de beweging is hij onbewegelijk en het bedrog is tegen zijne deugden niet bestand.) Zie *v. Loon*, *Penningkunde*, 1732 in folio bl. 125—126. (Kab. *A. J. Smits v. Nieuwerkerk*).

2356. 21 Dec. Gouden bruiloft van Hugo Graswinkel en A. Halters [1]). In de *Navorscher* XIX, 121 aldus beschreven door *C. Kramm* : Vz. Twee uit de wolken stekende handen vatten te zamen een brandend hart, waaronder een gezicht op eene stad waarboven staat RECIF en vooraan een trouwring waarin twee duiven minnebekken. Randschrift *Door Godtvruchtigheid en Liefde*. Kz. Hetzelfde vers als op den eersten penning aan de rechterzijde voorkomt [2]). Randschrift

[1]) De heer *Meijer* zegt (t. a. p.) bl. 11: Welk voorrecht ook aan zijne ouders was te beurt gevallen. Te weten *Corn. Graswinkel* en *Maria v. der Dusse* 15 Febr. 1659. Zie *Navorscher* XIX, 120 en *Repertorium*, nº 1314.

[2]) Dat wil zeggen op de prachtige prent waarop het zeldzame geval van *acht* gouden bruiloften in de familie v. Loon door gedenkpenningen daarop vereeuwigd is. Zie *Navorscher* XVIII, 515; XIX, 119—122. Het versje komt voor op den 50j. huwlijkspenning van *Nic. v. Loon* en *Emerentia v. Veen* 16 Mei 1674. Zie *Repertorium*, nº 1702.

H. Graswinkel, oud 82 *A. Halters, oud* 69 *jaren den* 21 *Dec.* 1694 onder hen beider wapens. Over dat RECIF, — vgl. *Nav.* XXI, 391, — gaf de heer *C. Honigh* te Amsterdam (*Nav.* XXI, 603—604) eenige opheldering als zijnde een in zee opschietende kliprug die met *Olinda* in 1630 door den admiraal *Loncq* vermeesterd werd, en na versterking de hoofdplaats bleef van de bezittingen der West-Indische Compagnie in Brazilië. Eerst in 1654 ging het als de eerste en ook de laatste der eenmaal uitgebreide bezittingen der West-Indische Compagnie aan Portugal over. Toen deze zeldzame penning in 1872 het Kon. Penningk. kwam verrijken, schreef de heer J. F. G. Meijer (Aanw. 1872 bl. 17) daarover het volgende: »Merkwaardig is op de »Vz. de afbeelding van eenige gebouwen, welke overeenkomt met »de afbeelding van onze laatste bezitting in Brazilië in het werk van »*de Laet*. De gouden bruiloft in 1694 gevierd wijst het jaar 1644 »als dat van het gesloten huwelijk aan. Uit stukken op het Rijks»archief blijkt dat in 1643 werd benoemd tot commissaris van kleine »zaken *Hugo Graswinkel* te Mauritsstad (*Recif van Fernambuco*) en »dat aldaar in hetzelfde jaar *Samuel Halters*, lid was van den Raad »van Justitie en onderling. Deze was dus hoogstwaarschijnlijk de »vader der bruid, en werd het huwelijk aldaar in 1644 gesloten." Vgl. *Navorscher* XXIV, 41.

2357. 1694. Dood van *David Teniers Jr.* te Brussel, schilder, geb. te Antwerpen 1610. Door *Simon*. Brons.

2358. 1694. Op het overlijden van *Willem Saldenus*, Hervormd leeraar te 's-Gravenhage. *Swellengrebel*, n° 1218. *Z. de Vries*, n° 1644 Z. 32.

2359. 1694. 13—20 Juni. Op het overlijden en begraven van *Hylckien v. Heslinga*. Vz. Omschrift; rondom doods-symbolen (Doodshoofd geplaatst op twee kruislings gelegde schenkels en gekroond met een zandlooper.)

Die Christus konincryck wil erven
Die leer in hem gewillich sterven.

Kz. Omschrift *Hylckien van Heslinga is in den Heer ontslaapen den* 13 *Juni* 1694. In het veld *den* 20 *dito aldaar* [1]) *in het koor*

---

[1]) *Aldaar.* Waar? Te Leeuwarden?

van de groote kerk roustatelyck begraven. Cat. Jamieson-Feyens, n° 1632 Mm. 60. Z. 30 gegraveerd. (Museum Friesch Genootschap).

2360. 1694. 7 November. Begraafnispenning van *Ulrich Huber.* Eene hand uit eene wolk komende geeft eene brandende fakkel over aan eene andere hand mede uit eene wolk komend. Omschrift *Cursu lampada trado.* (In den loop geef ik de fakkel over). Zinspeling op den fakkelloop in ovale renbanen [1]). Kz. Om- en inschrift *Ulricus Huber I (uris) U(triusque) D(octo)r et Supremae Frisio (rum) Curiae Ex-Senator Natus Doccum XIII Martii MDCXXXVI Denatus Frane (querae) VIII Novembris MDCLXXXXIV.* (Ulrich Huber der beide rechten doctor, oud raadsheer in het hof van Friesland, geboren te Dockum den 13 Maart 1636, overleden te Franeker den 8 November 1694.) Afgebeeld en opgehelderd door ons in de *Vrije Fries,* VIII, 175—176, IX. Zie ook *Boeles, Frieslands Hoogeschool* III, 217—226.

2361. 1694. Ter eere *van Cornelis v. Scheltinga.* Dezen fraai gestempelden koperen, vergulden penning trof ik aan in de *verzameling van wijlen den heer A. P. H. Kuipers* (nu in die van diens zoon den heer *H. Kuipers*, lid van den raad der gemeente Leeuwarden), liet dien afbeelden in de *Vrije Fries*, VIII, pl. n° X, en beschreef dien ald. blz. 181—183. Vermits er nog onzekerheid bestaat over den persoon dien de penning voorstelt, en over den graveur van dit uitstekend stuk; zoo zij de beschrijving ervan hier kortelijk herhaald. Vz. Rechtsgewend in ruime toga gehuld en met lange krullende lokken voorzien borstbeeld van een krachtig jong man. Omschrift *Cornelis v. Scheltinga,* (Onder den geknotten arm *C. M.* (*Christoph Müller,* 1693—1715?) Kz. Een landschap waarin op den voorgrond een rozenboom met twee rozen (*Scheltinga* voert twee rozen van rood in een veld van zilver). Omschrift *Spina comite* (Niet zonder doorn Wij vonden onder de Edel-Mogende Heeren Staten-Generaal (volgens

[1]) *Fakkelloop.* Zie ook *A. L. Castellan, Lettres sur l'Italie* (1797—98). Paris 1819. I, p. 147—148. Cette fête à Florence a quelque rapport avec celle des Flambeaux qui se célébrait autrefois dans Athènes. On y courrait un flambeau à la main; on se le transmettait de l'un à l'autre sans s'arrêter; et ceux qui le laissaient éteindre ou qui ralentissaient leur marche, étaient livrés aux railleries et même aux coups de la populace. Lucrèce en tire une comparaison qu'il applique au cours de la vie et des générations qui se succèdent avec rapidité.

Et quasi cursores, vitai lampada tradunt.

(En evenals loopers geven zij de levensfakkel over.)

het geschreven tableau hangende (althans tot 1866) in de Antichambre der leden van de Tweede-Kamer) op het jaar 1694 *Cornelis v. Scheltinga*. Deze en de Kolonel vermeld in de *Vrije Fries*, III 182, en nog levende in het jaar 1698, moeten wel dezelfde persoon geweest zijn; althans geen ander dan deze komt in het *Stamboek* voor in de zeventiende eeuw geboren. Wij schreven reeds (bl. 181) dat het scheen als of een opperkleed over een harnas was geworpen. De penning zal dus niet in 1686 toen C. v. S. *kolonel* werd, maar in 1694 toen hij *lid van de Staten-Generaal* werd, zijn geslagen [1]).

EINDE VAN HET JAAR 1694.

Leiden—Lugdunum (XXXV, 443). Dr. Diefenbach zegt: Lugdunum lingua Celtica Corvi montem significat. Daar ook Lugdunum voorkomt in Gallie, zal 't wel geen Germaansch woord zijn en in 't Hollandsch beteekenen *Ravensberg*. Leiden kan ook volgens den Reiswijzer van Antoninus en de kaart van Peutinger niet zijn het oude Lugdunum. Op het eiland der Batavieren bestonden twee wegen. De noordelijke liep van Castra Herculis (Huissen) over Carvo (Heteren), Levae Fanum (Hevae Fanum?) (Kesteren) [2]); Manaricium (Maurik), Fletio (Vechten), Trajectum of Vltrajectum (Utrecht), Lauri (de Meern), Niger Pullus (Woerden?), Albiniana (Alphenianis, Alphen, of De Römer o. Hazerswoude), Matilo (Leiden), Praetorium Agrippinae (Tornvliet), naar Lugdunum (Valkenburg), — en terug naar Nijmegen. De zuidelijke van Nijmegen over Ad duodecimum (Dodewaard), Grines (Rossum?), Caspingium (Dalen?), Tablis (Oud-Alblas), Fletio (Vlaardingen) en Forum Hadriani (Voorburg) — naar Lugdunum. De opgegeven afstanden en ontdekking van oudheden leiden tot dit besluit. Ik hoop later op de gronden voor deze plaatsenbepaling terug te komen. Batavodurum is Nijmegen, Arenacum vermoedelijk Millingen, Vada Ewijk of Wamel [3]). De naam Matilo is bewaard gebleven in den naam van het dorp Hoogmade bij Leiden.

---

[1]) In 1672 was hij *kapitein* bij de infanterie van het regiment van den kolonel *George Wolfgang vrijheer von Schwartzenberg*. Zie *Jhr. J. W. v. Sypesteyn, De verdediging van Nederland in* 1672, bl. 95.

[2]) Vermoedelijk was de kerk aldaar toegewijd aan St. Maarten, den patroon van vele kerken in Neder-Betuwe. RED.

[3]) Zie andere plaatsbepalingen in Geld. Volksalm. 1880 bl. 10—12. RED.

Een Laag- of Neder-made ontbreekt thans. Dat was Leiden. Bij Katwijk lag het »Huis te Britten'', dat zal zijn Birten. Zou in dat woord Britten of Birten niet de herinnering schuilen aan Lugdunum? Birt is een vogel; en in 't woord Katwijk niet die aan 't Batavorum s. Cattorum? De namen Batavi en Catti schijnen toch promiscue gebruikt te zijn als benaming voor 't hier wonende volk. 't Huis Te Britten zou dan beteekenen »het Huis nabij Lugdunum", en Katwijk »vicus Batavorum s. Cattorum". Maar er is meer. Tusschen Leiden en Katwijk ligt Valkenburg, vroeger »Bergen bewesten Rine". Dáár hebben we alzoo 't Lugdunum. Bij dat Lugdunum lag de vicus ook Batavorum en dichter aan zee; het huis, de arx of het castrum, nabij Lugdunum.

A. J. C. KREMER

Oxe, Zwormen. Wordt in 1579 het erve Zwormink (Zwormijnck) in het gericht van Colmschate, bij Deventer, vermeld (Cat. arch. Dev. gasth. n° 1180): van de marke van Oxe (weleer tusschen de Gooijer-marke en Bathmen ingesloten) was eertijds een gedeelte bekend onder den naam van Zwormen. Van Zwormer-enk (Swormerheng) is in 1284 sprake (Tijdr. Regr). Hiervan droeg weder zeker versterkt huis of toren, door de Deventerschen tot bescherming hunner stad, – »ter beveiliging van de landweeren" (waterkeeringen?) heet het in v. der Aa's Aardr. Wdbk, — gesticht, den naam van De Zwormer-toren. Deze werd in 1521 door de Gelderschen bezet, en is tegenwoordig een erf of planterswoning [1]) behoorend bij Oxerhof, landgoed van den heer Martinus v. Doorninck (Damiaen Joanszn bij Petronella Tichler) te Deventer [2]), voormaals De Hof te Oxe (zie Tijdr. Regr. arch. v. Overijsel), onder welken hof der Colmschater buurschap Oxe — Gerhard Witte zal in 1266 meijer van Oxe geweest zijn [3]), — weleer ver-

[1]) welker achtergevel nog sterk herinnert aan de voormalige bestemming.

[2]) In 1885 gaf zijn broeder Mr. J. I. v. Doorninck te Zwolle een werkje in 't licht, »De voorouders van Martinus van Doorninck, pred. te Vorchten". Niet in den handel. Hun neef Martinus v. Doorninck (Mart.zn bij eene de Man), echtgenoot van Helena de Man, † 38 jaar oud 4 Jan. 1886 op den huize Boxbergen te Olst.

[3]) Tijdr. Regr A, 21. Opmerkelijk is echter dat in de gelijktijdige oorkonde bij Baron Sloet (bl. 871), waar precies dezelfde getuigen vermeld staan, sprake is van Gerhardus Albus (= de Witte) en van Meger (persoonsnaam) v. Oxe. Het Tijdr. Regr, en mitsdien de Bladwijzer, zal dus uit die oorkonde te dezer zake dienen verbeterd.

scheidene goederen in de Grp Zutfen hoorig waren, en van wiens »(hof)rechten nog eenig gebrekkig bericht moet zijn overgebleven", heet het bij v. der Aa (Aardr. Wdbk); waarbij vermoedelijk te denken valt aan hetgeen men in Mr. Johan Schrassert's Cod. Gelro-Zutph., Stucken bl. 338, aantreft: »die Hoff toe Ocxe heeft van hem streckende syn leden en toeygen van seeckeren anderen hovengoederen en persoonen daer toe hoorende". Voorts: die hoff tho Ocxe staet ende volgt in 't gemeyn nae den natuiren van den Hove tho Lochum, ende dit allet soo die Rentmeester heeft verstaen ende hooren seggen van den Rentmeester synen voorsaeten ende van den Huysgenooten der voirsz. Hoven [1]) dat heure rechten ende gewoonten sulcx zyn". Aldus was het in 1476, 1503, en nog in 1740 (tijdens de uitgave van den Cod. Gelro-Z.) gesteld. Schrassert voegt er echter t. a. pl. bij: »Doch men bevindt by olden aenteickenisse ind schriften in die Reeckeninge van den Rentmeester in Zallant Dierick ten Maersen A° 1492 ingesteeken in een olde Reekeninge, die schynt A° 1418 geteeckent und overgegeven, dat die goederen in den Hoff tho Ocxen gehoorich, zyn hoorige guederen und luyden, ind hooren in den Hoff tho Hengel (Geld. Hengelo), ind die luyden als sy sterven geven veltvliegende en veltgaende". Ook in dien Codex zelven, bl. 255, leest men dat de hof te Oxe hoorig was. Verder treft men aan (bij v. der Aa), dat de erfgenamen (geërfden) hunne vergaderingen hielden onder zekeren boom op het erve Meilink, gelegen onder de marken van Dort en Zuidloo (gem. Bathmen), bij welke de marke Oxe als buurschap behoorde, doch waarvan ze zich omstr. 1650 moet hebben afgescheiden. Desovereenkomstig staat Seino v. Dorth, heer van Dort, Dec. 1579 als erfmarke-richter der drie buurschappen Dorth, Oxe en Zuidloo bekend (Cat. arch. Dev. gasth. n° 1184). Evenals v. Zwormen, — Geert v. Zw., geheeten Stam v. Zw. had in 1414 een eigen zegel (Tijdr. Regr A, 216), — wordt een geslacht v. Oxe vroegtijdig vermeld. Zoo was Hugo v. O., broeder van Arnoldus, die in 1275 eene schenking deed aan het klooster ter Hunnep, een der getuigen bij de verleening van stadrechten aan Zwolle in 1230 door Utrechts bisschop Willebrand (Bijdr. Gesch. Over. I, 31). Zie

---

1) de hof te Lochem, te Hengelo, te Baak, te Bolderik en te Oxe, »hoorende in den Hoff Zutphen, als in den oversten Hoff der Graafschap Zutphen" (ibidem).

voorts in Baron Sloet's Oorkbk v. G. en Z. en in Tijdr. Regr dezen naam, die in 1584 v. Nox luidt (Cat. arch. Dev. gasth. n° 1218, bl. 530). Bij vergelijking van Oxdorp als ouden variant van Osdorp (Kennemerland), Oxenvillare als dito van 't Luxemburgsche Osweiler (volg. v. der Aa), en vooral van Oex *of* Chateau d'Oesch (Zwitserland), zal Oxe weiland beduiden (zie Hoeufft, Taalk. Bijdr. bl. 33, 4). Maar wat is Zwormen? Geeft de geslachtsnaam Schuerman, Schuyrman *of* Schwerman (= Schuurman) (Bijdr. Geschied. Over.) in verband met Soeren [a° 814/5 Suornom (Sloet, bl. 30)], wellicht ookmet Zwornik (Turkije) *of* Isvornik, — eenige opheldering? Vgl. misschien ook *Ter* Schuur (buurt te Barneveld, huizing te Hoevelaken). J. A.

Grafzerk uit de St. Anna-Kerk. Van deze einde 16de eeuw verwoeste kerk is nog alleen de toren gedeeltelijk over. Een oude grafzerk is bovendien uit het puin bewaard gebleven. Van de opschriften van dezen steen, ten deele door de verwoesting der kerk en door den invloed van het weder uitgewischt, is het mij gelukt het volgende te ontcijferen:

Randschriften: Hier leghet s...elare f clays beels die oüleet int jaar MCCCC. — Hier leghet jan f clays beels die oüleet a... lx eere de eevry baljju boyn rat.

Opschrift op den van boven naar beneden doorloopenden band: hier leghet tanne twyf clays beels .... xv de dartigh novembre.

Op de benedenste helft leest men: »Jan beels en syn wyf hebben ghegheven omme de wille mede te doene van sinte kateline en sinte barbelle — (tw)aelf ghemet (lant ligghēde in den mschijn(pol)der mette oosthende an den huntwech. belofte de toebehore landē den liev here". Deze steen is door de zorg van kerkvoogden der Herv. gemeente alhier gerestaureerd, en in de vóórkerk (toren der voormalige St. Anna) tegen den muur bevestigd. Wat beduidt »eere de eevry"? En zoo dit laatste woord een plaatsnaam is, waar moet dit Eevry gezocht worden?[1]) Aldaar bevinden zich ook de steen van heer Jan Blanckaert, raad van Bourgondie, admiraal van Vlaanderen, en twee wapenborden, waarschijnlijk van vroegere leden der regeering van St. Anna, — v. Dordt?

St. Anna ter Muiden. J. R. VAN EERDE.

[1]) In Z.-Brabant ligt een dorp Evere. RED.

Grafzerk op het stadhuis te Sluis. Bij het vroeger door mij gevondene en *Nav.* XXXIII, 122, medegedeelde, kan ik voegen een woord dat zich als persoonsnaam aan mij heeft kenbaar gemaakt. Ik lees thans: hic jacet *ugo quatooch* brito de odierna parrochie de deden qui obiit anno m° ccccc[c] xxxii. In het midden der zerk ziet men afgebeeld drie aalvorken. De vraag is, wat beteekent »brito?" Of hoe moet het anders worden gelezen? Waar is de parochie van Deden te zoeken? Is 't saamgetrokken uit De Eede (dorp bij Sluis, naar een gelijknamigen waterloop geheeten)? [1]) En wat wil dat zonderlinge »odierna" (hedendaagsch) hier zeggen? Daar van eene parochie sprake is, zou men bij »brito" licht aan eene geestelijke waardigheid denken. 't Kan echter ook volksnaam wezen, t. w. Bretagner; terwijl ik het tevens heb aangetroffen als persoonsnaam van een vermoedelijk Fransch geschiedschrijver (bij ab Utrecht Dresselhuis, Het district Sluis, bl. 13). Op de grafzerk kan het dus vermoedelijk evenzeer tot den familienaam behooren, al schijnt de combinatie »quatooch brito" zonderling.

St. Anna ter Muiden. J. R. VAN EERDE.

Spijkers (XXXIV, 188). Het Gulden-Spijker lag te Arnhem zooals ik opgaf *Nav.* XXXV, 342. Alzoo is het niet later geworden Het Gelders-Spijker. 't Lag echter westelijk van de Emmaus-kapel en niet oostelijk. In 1314 bezat de Graaf van Gelre een foreest bij Arnhem. Mr. G. v. Hasselt denkt dat dit het Arnhemerholt was; dit is echter onmogelijk, want dat holt was eene marke. In 1428 was hertog Arnold eigenaar van het Laag-erf van Warnsborn. Hij bouwde in 1430 het Gulden-Spijker, zoodat het foreest zich zal hebben uitgestrekt over 't Laag-erf van Warnsborn, de Zijpe en de Wildbaan. In 1428 stond hertog Arnold 't Hoog-erf af aan Johan Postel; in 1516 was het in handen van 't St. Agnieten-klooster te Arnhem. In 1456 was er kwestie of 't behoorde tot Arnhem dan wel tot Rozendaal. Omtrent de ligging van 't Gulden-Spijker in de Zijpe kan geen twijfel bestaan; die ligging blijkt uit verschillende oorkonden. Nog heeten akkers in die buurt De Gulden Bodem, en het huis aan de Zijpe dat thans Teerplaats heet, luidde vroeger Spijkershoek. Totnogtoe heb ik niet kunnen vinden waar het Zilveren-Spijker lag. 't Lag

[1]) In geval van samentrekking is *de* Deden opvallend. RED.

tusschen St. Agnieten- en Lodewijk-Bruynincks-molens. Wij zagen dat 't Laag-erf in 1516 aan St. Agnes behoorde; maar waar lag de molen van L. Bruynincks? Gewis aan de St. Jans-beek, maar waar? In of buiten de stad? Waar lag de molen van St. Agnes? In geen geval kan het Zilveren-Spijker geweest zijn het Oude-Spijkertje (Dullerts-spijker) noch 't Gelders-Spijker; want die lagen aan de Boekhorster-beek, aan den anderen kant der stad. Den 25 Juli 1545 werd de kanselier Johan Sasbout door hertog Karel beleend met het Zilveren-Spijker. Ernst graaf v. Nassau-Catzenellnbogen kocht 4 Dec. 1611 van Bernt Hermans, steenhouwer, het Canzlers-spijker, maar dit was niet het Zilveren-Spijker. Het Graaf-Ernsten-spijker lag buiten de Spijker-poort; het Zilveren-Spijker, naar ik gis, in de stad, in de Beekstraat. Zijn er soms twee Zilveren-Spijkers geweest?

Het Gelders (niet, Geldersch)-spijker is gebouwd door Adolf v. Gelder, zoon van Karel, landrentmeester-generaal van het »Furstendom Gelder en de graafschap Zutphen", bij Maria v. Boekhorst, dr v. Willem en Mechteld Oem van Wijngaarden. Hij had een broeder, Willem Floris, en vier zusters, Ottona, Florentia, Aleyd en Maria (de jongste). Dit spijker is gebouwd ter plaatse waar vroeger de Boekhorster-molen stond; zoodat deze bezitting afkomstig was van Adolfs moeder, niet van zijn vader. Het oude Spijkertje (Dullerts-spijker) kan intusschen eigendom geweest zijn van den Hertog.

A. J. C. KREMER.

VRAGEN.

Daken (XXXIV, 141). Zie een schoon artikel over harde daken in Mr. G. v. Hasselt's Arnh. Oudhh. 1804, IV, 145—9. »Item werdt in dit jaar (1597) het leggen van Dockdakken bij poene van twintig goudgl. verboden" (Mr. G. v. Hasselt, Kronijk v. Arnh. 1790, bl. 248). Waarom dit verbod?

Penning. Wat is de beteekenis van een ovalen penning bestemd om gedragen te worden, voorstellend het borstbeeld van den stadhouder Willem V in een parelrand. R. DE C.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Kollumerland. De *Nav.* XXXIV, 144 geuite wensch *is* vervuld. De geleerde en werkzame notaris van Kollum, Mr. A. J. Andreæ, liet op zijne t. a. pl. aangekondigde »Geschiedkundige Beschrijving'' onlangs eene »Oudheidkundige Plaatsbeschrijving van de gemeente Kollumerland en Nieuw-Kruisland'' (Kollum, T. Slagter, 1885) volgen. In twee gedeelten, waarvan het eerste een algemeen overzicht dier gemeente en de beschrijving van het dorp Kollum, het andere de beschrijving der dorpen Oudwoude, Westergeest, Kollumerzwaag, Ausbuurt en Burum behelst. In dit tweede gedeelte vindt men ook Aanteekeningen, Bijlagen en vrij uitvoerige Inhoudsopgaaf. Dat de schrijver ook deze taak ernstig heeft opgevat, bewijze de menigte der geraadpleegde, met veel zorg bijeengebrachte of opgediepte bronnen. Bij de *Nav.* t. a. pl. genoemde komen hier nog, behalve de Charterboeken, de Tegenw. Staat v. Friesl., het Stamboek van den Fr. adel, enz. enz., deels geschrevene, deels gedrukte naamlijsten van geestelijken en predikanten, Frieslands Beneficiaalboek van 1543, een handschrift a° 1580 bevattend eene lijst van geestelijke goederen van Oostergo uit dien tijd. Voorts een Zijlregister der Kollumerzijl a° 1616 en een Landsfloreenregister a° 1640, voorhanden in het 2de Resolutieboek van Kollumerland, de Fideicommis-Registratieboeken, Onderwijzersboekjes, enz. Dat genealogen hier veel van hun gading vinden, daarvan overtuigt reeds een vluchtige inzage der beschrijving van het inwendige van Kollum's kerkgebouw, dat o. a. vrij wat op- en grafschriften bevat; de daar en in de overige kerken van Kollumerland aan de vergetelheid ontrukte namen worden in den loop des werks historisch-genealogisch besproken. Dat men in zulk een doorwrocht geschrift ook menige bijdrage tot de kennis der Reformatie in Friesland aantreft, spreekt vanzelf. Over 't algemeen is het kerkelijk gedeelte met zóó groote zorgvuldigheid behandeld, dat men zoowel daarvoor als ten aanzien der genealogica een naamregister aan het slot des werks noode mist [1]). Ook het secte-wezen, enz., is, voor-

[1]) 't Kan nict genoeg herinnerd worden: Partikularschrifte dieser Art werden

zoover er aanleiding toe bestond, behoorlijk bedacht. En niet minder het schoolwezen. Belangrijk, vooral ook wegens de nauwgezette en uitvoerige bewerking, is niet minder de beschrijving der staten en zaten, waarbij menige archaeologische bizonderheid ter tafel komt, menige korte biographie aandacht wekt, bijv. die van Pibo v. Doma (I, 178—80), Eelke Meindertsz (II, 40—2). Bij de beschrijving der staten en zaten van Oudwoude, is de ontmoeting van den mallen graaf Clancarty (vgl. *Nav.* XXXII, 317) in Stuk II, 19, 20, 95, verrassend, de uitweiding over 't voorm. convent (de Olijfberg) der bp Veenklooster (ib. 21—26), over Gerkes- en het Vrouwenklooster, (Galilea) (ib. 95—101) merkwaardig. Aardig is (I, 82) de opmerking uit het Beneficie-boek, bl. 202: Cartabelle = *kattebel*. De (II, 50) van *zwaag* als »laag gelegen land" gegeven definitie verschilt van de *Nav.* XXXIII, 280 voorgestelde. Hoe echter (II, 56) Au(g)sbuurt »uitbuurt" beteekenen kunne, daar toch Aeltsbuur (a° 1490), Alterbuer (a° 1511) als varianten voorkomen, schijnt minder duidelijk. Wijzen die varianten niet op »oude buurt"? Of wel, daar a° 1579 de variant Aus*buir*, -*buyr* voorkomt, misschien op »oude burcht"? Vgl. (Clant-stak of) Ausburch (II, 61, 3) *met* Buurmalsen eertijds Burghmalsen.

Toonen de Aanteekeningen, die het werk besluiten, welk een schat van wetenswaardigheden hier bijeengegaard, opeengehoopt ligt; men volge den door onzen auteur tot motto gekozen raad van Fresinga: »Elck beschrijve slechts wat hij in sijn stadt, in sijn Lantschap, ende daer hij gebruickt is worden, persoonlick gesien heeft oft daer hij authentycke ende geloofweerdige bewijsstukken van heeft". Alleenlijk men doe het, zoo of zooveel mogelijk, in den hoogst-verdienstelijken trant van Kollum's notaris! J. A.

Carmen Sylva. Aan de aanteekening in *Nav.* XXXIII, Bladwijzer, bl. XXXVII, noot, pare zich de verwijzing naar Haarl. Couranten 26 Nov. en 17 Dec. 1885 (voordracht van F. Smit Kleine te Haar-

---

durch alphabetische Namenregister verallgemeinert. Voor een auteur is de moeite betrekkelijk gering, en men maakt er zijn arbeid bruikbaarder, en dus vruchtbaarder, door — ook voor het nageslacht.

Overigens is het, bij samenbinding der twee stukken o. i. jammer, dat de paginatuur niet doorloopt, gelijk geschiedde in Johan Winkler's Geslachtsnamen. Maar deze auteur gaf een uitvoerig namen-register.

lem), opgenomen in het tijdschrift Nederland 1886). De begaafde vorstin schreef ook wel onder het pseudoniem »Dito und Idem".

Zoutman (XXXV, 603). In eenen Catalogue de Livres anciens et modernes N° 30) Dec. 1885 chez A. Eeltjes (Rotterdam, Oppert 94), staat sub n° 139 (bl. 12) vermeld: »Zeemanslied. Een nieuw, op de onverwachte victorie van den Hersteller van Hollands roem, Zoutman", 1781, in 8vo, br. 4 pp. ƒ 1. Sub n° 140: »De Geest van W. G. Fockenbrock, zingende in een vrolijke en aangenaame melody. De Hollandsche Zee-helden in het Zondagspak, of de vlugtende Engelschen in het hembd". 1781, in 8vo, br. ƒ 1.

J. A.

Nieuwe Psalmberijming a° 1774 (vgl. *Nav.* XXII, 277, 607; 'IV, 151; 'VII, 71, noot). Aan de kerkeraads-akten der Ned. Herv. Gem. te 's-Gravenhage, ontleen ik op 29 Sept. 1774: »Met het zingen der verbeterde nieuwe Psalmberijming, op last der Hooge Overheden vervaardigd, is in onze kerken alhier een plechtige aanvang gemaakt op den laatstleden dag des Heeren, zijnde d. 25 September 1774".

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Wispelturicheyts affbeeldinghe van de Maagtgelycke Bruyt C. B. Dit spotdicht, waarvan de vermoedelijke maker in de onderstaande verklaring wordt genoemd, is zeker wel niet bekend. Iets anders is het, of er ook levensbijzonderheden te vinden zijn van Hendrick Janse v. Straaten. De aanwijzing zijner woonplaats kan er misschien toe medewerken om eenig licht over deze zaak te ontsteken. »18 Oct. 1672. Cornelis Blommesteyn [1]), bouckdrucker te Delff [1]), verklaart, ter requisitie van Johannes v. der Aa, deurwaerder, waarachtich te wesen, dat op Donderdachavonts den 17 July ten synen huyse is gecoomen eene Hendrick Janse v. Straaten, woonende in de Papenstraet, met een seecker gedicht, geschreven op een halff vel papier, daerboven aen geschreven was Wispelturicheyts affbeeldinghe van

[1]) Bij Ledeboer 1633—93 genoemd. Ik voeg er aan toe, dat hij in 1691 woonde in de Kromstraatsteeg in »Door Druk Geleert". [Te Montreux † Oct. 1885 C. B. de Man, wede van D. L. C. v. Blommestein (Prov. Overijs. en Zwolsche Ct. 15 Oct.). RED.]

de Maagtgelycke Bruyt C. B., versouckende aen hem getuyge om 't selve te willen drucken, dat hij, van Straaten, aen hem getuyge heeft geseyt gehadt hoe veel het soude moeten kosten als 't selve 25 of 26 maal gedruckt werdt, waarvoor hij getuyge twee gulden heeft geëist en geaccordeert heeft met een halve ducaton, die hy hem getuyge soo aanstonts gaff, belovende sy tegen den anderen dach gereet souden syn; voorts dat hy getuyge hem, van Straeten, vraagde of hy als drucker syn naam daeronder gelieffde gestelt te hebben, daerop hy seide van neent, daerby voegende noch dese woorden: myn naam staat er selffs genouch in, de uwe boeff er nyet onder te staen, synde de gedichten den anderen dag geleverd".

Anagrammen — werden door onze ouden sterk gezocht. Zie over Napoleon, apoleon, poleon enz. *Nav.* II, 3, 334, 58; III, Bijblad bl. xv, xliv; IV Bijblad bl. xxix, lxi.

Pilatus vroeg: Quid est veritas? en zal ten antwoord ontvangen hebben: Est vir qui adest. — Louis Treize Roi de France et de Navarre = Roi très-rare estimé dieu de la Fauconnerrie. — Louis Quatorze Roi de France et de Navarre = Va, Dieu confondera l'armée qui osera te résister. — Frère Jacques Clément (moordenaar van Henri III) = c'est l'enfer qui m'a créé. — Marie Thérèse d'Autriche = Marié au Roi très-chrétien.

De Fransche dichter J. B. Rousseau, zich schamend het schoenmakers-ambacht zijns vaders, teekende zijne stukken met Verniettes, doch hernam spoedig zijn naam toen men er »Tu te renies" uit las.

Jean Calvin = le vain Caïn; maar het pseudoniem Alcuinus, waarmede hij zijne Institutiones teekende, geven Calvinus.

L'abbé Miolan sloofde zich af om de kunst van het besturen der luchtballen te vinden; men noemde hem »Ballon Abimé".

Op een bal, den jongen vorst Stanislas Leckzinska gegeven, zag men dertien schilddragers, op ieder schild van welke men de eerste letters las der woorden: Lescinia Domus; iemand plaatste deze schilddragers zóó, dat men las: Scande Solium; inderdaad werd hij later koning van Polen. — Dit herinnert ons de vier slangstukken des Hertogs van Alba, die ieder ééne der letters zijns naams droegen, waaruit men ook Baäl kon vormen. Zekere André Pujom, een Fransche dandy, maakte uit zijn naam: Pendu à Riom; en ziet, hij reisde in

Auvergne, kreeg twist, stak zijne tegenpartij overhoop en werd te Riom gehangen. — Toen Victor Hugo's Marie Tudor voor de eerste maal vertoond werd, vond men het vervelend; een recensent kondigde het stuk aan met een kort en bondig: Marie, tu dors!

Révolution Française voté = Un corse la finera.

Wij herinneren ons nog twee Protestantsche weekbladen Fakkel en Kerkbode; meer dan één R. Katholiek weekblad-schrijver noemde ze smadelijk Kak-fel en Drek-boek; ze herinnerden ons Vondel en Morant. Ook het Sotje vol van Sonden = Joost van Vondelen [1]), verdient vermeld. Raadplegen we Witsen Geijsbeek en v. der Aa's Anth.-Crit. en Biogr. Woordbk der Nederl. Dichters, dan ontmoeten wij er, die wezenlijk aardig gevonden zijn. G. P. ROOS.

[Zie ook *Nav.* VIII, 62; X, 327; XI, 110, 334.]

VRAGEN.

Liedtbouck van Hans de Rys. Bij v. der Aa vindt men veel over hem op Ries. In een Inventaris van 1653 komt nog van hem voor: »Liedtbouck in 12° gedruct tot Rotterdam anno 1615". Het »Lied- of gezangboek", Alkmaar 1604, van hem, is bekend. Kan daarmede hetzelfde zijn bedoeld? Men leest dat het verscheidene malen werd herdrukt, somtijds uit drie, somtijds uit vier deelen bestaande. Te oordeelen naar verschillende andere liedboekjes, waaronder het genoemd wordt, zou men meer geneigd zijn te gelooven aan minnedichten. Maar die kunnen we van Hans Ries niet verwachten. Dan zou 't wellicht een herdruk zijn.

's-Gravenhage. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Johannes Neander (XXXV, 629). Onder de boeken »door wijlen Johannes De Cocq, in zyn leven zeer geleerd en zeer ervaaren Medicinae Doctor, by legaat aan het Theatrum Anatomicum en ten gebruike van alle de Medicinae Doctoren en Mr. Chirurgyns van 's-Gravenhage geschonken, in den jare 1721", sedert opgenomen in de gemeente-boekerij [2]), — komt een kwartijn voor, die wel waard

---

[1]) Vgl. *Nav.* XXV, 237, 89. RED.

[2]) Ik vestig vooral de aandacht op die bibliotheek.

is gekend te worden. De volledige titel is: »Tabaco Logia [1]): hoc est Tabaci, seu Nicotianae herbae descriptio Medico-Cheirurgico-Pharmaceutica vel ejus praeparatio et usus in omnibus fere corporis humani incommodis, per Johannem Neandrum Bremanum, Philosophum et Medicum. Lugduni-Batavorum. Ex officina Isaaci Elzeviri, Jurati Academiae Typographi". Het jaar der uitgave wordt niet vermeld, maar blijkt uit de »Dedicatoria". De schrijver eindigt de opdracht met: »Scribebam in Academia quae est Lugduni apud Batavos 7. Kal. Maij Styl. Gregor. anno DoMInI | IesV | ChrIstI | serVatorIs | VerI." Deze cijferletters geven duidelijk 1622 aan. Dit jaartal komt overeen met dat, voorkomend in het randschrift van het bijgevoegde portret [2]) des schrijvers, — D. Bailly pinxit, W. Delff sculpsit, — dat te lezen geeft: »Johannes Neander Bremensis, Philosophus et Medicus, aetatis An^o XXVI, Christi CIↃIↃCXXII". Het boek sluit met een Nederduitsch gedicht van Joost v. Ravelingen: »Tabacks Lof en Lastering. Aen D. Joannes Neander" [3]). Er is dus eenig verband tusschen het verblijf van onzen student bij den apotheker Poireth. Poireth, Plantijn en v. Ravelingen zijn verwante namen. Behalve den gegraveerden titel en eenige kopergravures, waarvan twee de afbeelding geven van de tabaksplant, en drie [4]) de behandeling en de bewerking in de tabakscultuur voorstellen, vindt men achteraan nog drie platen, waarop rookpijpjes en rooktoestellen zijn afgebeeld. Een der plaatjes draagt de signatuur: Blon [5]) fecit.

Ik meende naar aanleiding mijner mededeeling de aandacht op dit boek te mogen vestigen, en te moeten vragen, wat is er meer van dien Neander bekend? Blijkbaar was hij een kundig jonkman, die wellicht tot een geleerde is opgewassen.

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

---

[1]) Vgl. *Nav.* XXIX, 386. RED.

[2]) onder n° 3876 vermeld in Catalog. Kunst Comptoir 1863. Portraits von aerzten, u. s. w.

[3]) Van der Aa kent dat gedicht, blijkens het door hem aangevoerde op Justus Raphelengius. Daar hij als bron o. a. ook Schotel's Tabak, Koffij en Thee citeert, schijnt die geleerde Neander's boek gekend te hebben. Ik heb dat boekje niet bij de hand.

[4]) Op twee er van lees ik M. v. Brouck. Wie is dat?

[5]) Michiel le Blon?

KUNSTGESCHIEDENIS.

Kaart van Peutinger. Volg. mededeeling van Dr. I. Dornseiffen in de 44ste Algem. Vergad. v. h. Aardr. GenP te Amst. 18 Oct. 1884, werd de bibliotheek van dit GenP in den jongsten tijd verrijkt met een getrouw facsimilé, hier en daar verbeterd, waar het origineel minder helder was, eener kaart van het Romeinsche Rijk en van de in den Romeinschen tijd bekende gewesten buiten dat Rijk. Ze is aanwezig in de Hofbibliotheek te Weenen en daarin gekomen uit de nalatenschap van een zekeren geleerden oudheidkundige Conrad Peutinger te Augsburg, die haar van 1507 tot 1564 in zijn bezit had en naar wien zij den naam draagt van »Tabula Peutingeriana". Ze werd geteekend door een Dominikaner monnik te Colmar in 1265, en wel (volgens eigen getuigenis) op twaalf perkamentbladen, ofschoon er inderdaad slechts elf aanwezig zijn, en ook de oudste uitgevers er niet meer dan elf gekend hebben. Er schijnt dus één blad verloren te zijn gegaan. Er bestaan verschillende uitgaven van, maar de beste is ontegenzeggelijk die, welke in 1868, op last en uitnoodiging van den minister van Openbaar Onderwijs onder de regeering van Napoleon III, door den bekenden geleerde Ernest Desjardins met de grootste zorg en nauwkeurigheid in lithographie is gereproduceerd, en waarbij eene uitvoerige beschrijving is gegeven, die echter, helaas! niet voltooid is. De kaart is afkomstig uit den tijd van Keizer Augustus, wiens generaal en admiraal Agrippa het plan had opgevat om den wereldkring »orbis terrarum" aan de stad Rome ter aanschouwing te geven en daarvoor ook al het materiaal bijeengebracht had. Dit werd echter eerst na zijn dood (12 j. v. Chr.) door Augustus (ongeveer 10 j. n. Chr.) ten uitvoer gebracht in de Porticus Pola, die genoemd was naar de zuster van Agrippa.

De kaart heeft eene lengte van 7 meter en is ongeveer $^1/_3$ meter hoog, zoodat alles van het westen naar het oosten buitengewoon uitgerekt is en een onnatuurlijken vorm heeft. Het gebrek in den vorm, dat ook wel kaarten van jongeren datum kenmerkt, wordt echter vergoed door de tot in bijzonderheden nauwkeurige opgaven van afstanden, welke in cijfers op de kaart voorkomen.

Passiespelen (XXXV, 169). Minder bekend is het misschien, dat ook Vlaanderen, evenals Ober-Ammergau, zijn Passie-spel heeft, en wel te Sint-Michiels bij Brugge, alwaar dit spel (treurspel bij uitnemendheid) telken jare door levende personen, tegen een »inkomgeld" op een afgesloten erf vertoond wordt, en aan kerk en geestelijkheid, — et voilà sa raison d'être! — vrijwat opbrengt. Waarlijk, de Nederl. wetgevers behooren er tegen te waken! Men oordeele. Te Roesselaere staan, door de zorg des Bisschops van Brugge, aan iederen hoofdtoegang tot de wijduitgestrekte opene stad van 18000 zielen, ongeveer een tiental reusachtige metalen Christusbeelden, op fraaie voetstukken van gehouwen steen, met vergulde inscriptiën, welke aan Monseigneur's ijver herinneren. Nu gebeurt het dat de stormwind deze topzware voorwerpen weleens omwerpt, en dan heeft men een der bedrijven van het passiespel, op den openbaren weg door levende personen vertoond, den treurigen optocht naar Calvariën, in één woord de kruisdraging. En dan te weten, dat de persoon, de hoofdpersoon die den goddelijken lijder voorstelt, soms de grootste dronkaard der stad is, die — den levenden getuige ken ik — om zijn voorkomen en houding daartoe gekozen, onder 't volk in casu den naam van Christus draagt! Gewis, de volijvrige Roesselaersche deken mag wel jaarlijks op zijne agenda stellen Psalm II vs. 12. Ik wil erkennen, de Passiespelen hebben misschien een zeer onschuldigen oorsprong, doch dan zijn ze, als zoo veel oorspronkelijk goeds, zeer ontaard. In Frankrijk, bijgevolg ook in België, heeft men op de kermissen een spel der »tentations de Saint Antoine", waarbij het varken, de duivelen en lichtekooien een voorname rol spelen, en het volk zich niet weinig vermaakt. Van den dienaar tot den meester is maar één stap, de Passie wordt op de kermissen vertoond door marionetten. Te Aardenburg werd dit in 1883 toegelaten, doch 't schijnt dat de vertooners, zoo zij er de kosten niet bij inschoten, er geen »droog brood" aan verdiend hebben; te Sluis werd het eenige dagen later wijselijk verboden. De gevolgtrekking van *Nav.* XXXV, 169 zal gelukkig wel juist zijn. G. P. ROOS.

De bliksemafleider door Robespierre verdedigd. L'Intermédiaire van 25 Oct. '85 deelt daaromtrent 't volgende mede: De heer de Vissery de Boisvallé te St. Omer deed in Mei 1780 een bliksemafleider

plaatsen. Eene nijdige buurvrouw kwam hiertegen op, en met haar eenige andere buren. In eerste instantie won zij het geding. De bliksemafleider moest worden weggenomen. De heer de Vissery komt in hooger beroep; wederom wordt hij in 't ongelijk gesteld. Hij appelleert. Robespierre is zijn advocaat. De advocaat-generaal eischt bevestiging van het eerste vonnis. Het pleidooi van Robespierre had tengevolge dat 21 Mei 1783 »*la cour met l'appellation etc. à néant et permet à la partie de M. de Robespierre de rétablir son paratonnerre*".

L. deelt in l'Interm. v. 10 Dec. nog het volgende mede: »C'est dans l'intéressant volume de M. Paris, ancien ministre et aujourd'hui sénateur, *la jeunesse de Robespierre et la convocation des Etats généraux en Artois* (Arras, Rousseau, 1870), qu'il faut chercher le compte rendu de cette affaire du paratonnerre de M. de Vissery, qui eut un grand retentissement. Les *Plaidoyers de M. de Robespierre avocat* (sic), forment une brochure de 100 p. (Paris, 1783) Ils sont fort déclamatoires et boursouflés. D'autres imprimés, dans la même affaire, les avaient précédés, et sont joints à mon exemplaire: »*Mémoire* signée Buissart, avocat; *Consultation* signée Target et autres avocats de Paris; autre *Consultation* par des avocats du barreau d'Arras (Arras, 1782)."

Den Haag. A. J. SERVAÁS V. ROOIJEN.

Vélocipède (Wieler) (XXXIV, 56 Omslag). Nu het wielrijden of wieleren als anderszins weder in zwang komt, is het niet onbelangrijk mede te deelen wat de Intermédiaire geeft omtrent de geschiedenis van dit voertuig. Reeds in 1837 was de vélocipède bekend in het zuidelijk gedeelte van Frankrijk. De »Monde Illustré" 1867/70 geeft eene afbeelding van de oude vélocipède, en beschrijft vrij uitvoerig hare uitvinding en ontwikkeling. In Paul Lacroix, Directoire, Consulat et Empire, p. 217, stelt figuur 190 een wedstrijd van vélocipèdes voor, gehouden in den tuin van het Luxembourg. Een wapensmid van vóór 60 of 70 jaar te Straatsburg had een tweewieler gemaakt tot eigen gebruik, en bezat dien nog nu 25 jaar geleden. In »Amusements de la campagne" par Paulin Desormeaux 1826, wordt melding gemaakt van de vélocipède, waarmede men toen acht mijlen in drie uren kon afleggen. De »Petites Affiches de Dyon" van 25 Aug. 1818 gewagen van eene »draisiènne" of vélocipède, waarmede zekere

Lagrange van Beaune, zijne woonplaats, naar Dyon was gekomen, een afstand van zeven mijlen, in $2^1/_2$ uur. Onder meer wordt bij dat bericht gevoegd, dat de eigenaar die werktuigen degelijk en sierlijk maakt. Verder dan 1818 gaat een inzender in de Intermédiaire, die aan Roger Bacon uit de 13e eeuw, den beroemden Engelschen monnik, bijgenaamd »Doctor Mirabilis," toedicht reeds over de vélocipède gedacht te hebben ; hij zegt dat dergelijke vervoermiddelen reeds in 1645 door een Engelschman, te Parijs wonende, in 1750 door een professor te Dublin, en vóór 1663 door Jean Hautch te Neurenberg zijn gemaakt. De »Incroyables" van het directoire gebruikten, blijkens eene plaat, de vélocipède. De tegenwoordig in gebruik zijnde vélocipèdes zijn in 1818 uitgevonden, en kregen haren naam »Draisiénnes" naar den Duitschen ingenieur of Badenschen diplomaat Baron Drais. Het verdient opmerking, dat de markies de Chabannes († 1835), 1802/16 eene soort voertuig uitvond, genaamd *vélocifère*; terwijl Kent te Glasgow in 18?1 eene watervélocipède uitvond. In 1663 had men te Londen voor den Koning van Denemarken een rolstoel vervaardigd, die in beweging werd gebracht door twee krukken. Sedert eeuwen moet men in China de vélocipède gekend hebben. In zijn Reis in China, zegt Ricius — welk jaar? — dat hij een langen tocht gemaakt had op een voertuig met één wiel waarop men zit, en terweerszijden een wiel, dat door hefboomen in gang werd gebracht. De driewieler onzer dagen? Wie kan de geschiedenis aanvullen?

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

[In de Haarl. Ct 30 Dec. 1885 is sprake van Quadrant-Tandem = driewieler voor twee personen. Deze heeten daar Tandem-rijders.] (Bij de correctie der proef vind ik in latere nommers van l'Intermédiaire, dat de vélocipède te Parijs is uitgevonden in 1689 of 1690. Ozanam beschreef haar in 1693. Een andor inzender betwist die mededeeling. Hij zegt »dat was een *barodrome* op 4 wielen". A. J. S. v. R.)

Schilderijen. De heer A. Willet te Amsterdam schonk Dec. 1885 aan het Rijk, ter plaatsing in 's Rijks Museum van Schilderijen, ter stede, eene schilderij door Willem v. Odekercke, eerste helft der 17de eeuw, voorstellend eene vrouw, die een koperen emmer schuurt; mitsgaders het portret van den vermaarden reiziger en kunstschilder Cornelis de Bruyn, geschilderd door sir Godfrey Kneller (geb. omstreeks 1648, † 1723) [1]). Bij dit portret voegde de heer W. ten

[1]) In eene akte van 10 Juli 1701 (notaris Joh. Friedel Muller, Den Haag) wordt

behoeve der bibliotheek van het Museum als geschenk een fraai exemplaar der Reizen van Corn. de Bruyn door Klein-Azië, Moscovië, Perzië en Indië, met tal van kopergravuren (2 dln in folio). — De heer A. Bredius ter stede bood aan datzelfde Museum eene schilderij aan door Cornelis Brisé, met het jaarmerk 1665, zijnde een stil leven.

Fonteinwerk (XXXV, 432). A. v. Rijshouck was 1606—1648 notaris te Delft. Ik voeg hieraan nog toe eene akte van 16 Juni 1634: »Compareerden voor Jan Willemsz. van Walwyck, not. tot Leyden, Samson Okos Bocos, Italiaen tot Amsterdam, en Hans Simonsz Nest, fonteynmaecker, mede tot A."; zij komen overeen »namentlick also de voorn. Samson geinventeert ende gepractiseert heeft seecker constich stuck vertonende de Deluvie en Suntvloet mette appendentie van dien ten tyde Noachs geschiet, ende van meyninge synde tselve in alle steden ende plaatsen oft marcten ende kermissen van een yder om gelt te laten beschouwen ende sien, tot welcken eynde den voorn. Hans Symon Nest hem verclaert te sullen laten gebruycken om met tselve tstuck werck op alle marcten en kermissen te reysen ende trecken van nu aen tot Amsterd. kermis dezes jaers, 1634 toe". Er blijkt uit de verdere voorwaarden, dat ook een trompetter uit de verdiensten moest betaald worden.

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Lucifers (XXI, 440; XXXIII, 497). »Dezer dagen overleed in een Hongaarsch dorpje een oud man, Ironije genaamd, voor wien men aanspraak maakt op de eer der uitvinding van de chemisch-bereide lucifers. Anderen hebben echter met die uitvinding fortuin gemaakt,

---

hem (Ridder Godfried Kneller) procuratie gegeven door Cornelis De Bruijn, om te Londen gelden te innen van boekverkoopers aldaar, voor zekere boeken »gend »een reysbeschrijvinge van de Levant door C. De Bruijn gemaact en uytgegeven". Over C. De Bruijn zie o. a. Van der Aa. De titel is »Reizen enz." 1698. De Fransche vertaling verscheen onder den titel »Voyages au Levant", Delft 1700, Paris 1704. Daar C. De Bruyn, een bekend en vermaard reiziger, ook schilder was, leerling van Th. v. der Schuer, wordt de aan den Engelschen schilder gegeven procuratie nog al begrijpelijk; het bedoelde portret werd indertijd door G. Valck in koper gebracht. Kan in deze procuratie ook gedoeld worden op gelden voor het recht van vertalen in 't Engelsch? Eene Eng. vert. verscheen in 1702. De namen der debiteuren van C. De Bruyn waren Tousson, Bennet en Mortier. Bezorgden deze den Eng. druk? — Alleen deze noot is van A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

en hij is arm. gebleven tot zijn dood". Nieuws van den Dag 30 Oct. 1885. A. AARSEN.

[A. J. Servaas van Rooijen verwijst naar »*L'invention des allumettes*" in l'Intermédiaire XVIII, 642, 726.]

Eene papierkwestie. »Op huyden den laetsten January 1616 compareerden voor not. Jacob Jansz Verwey, binnen Leyden, d'E Heynrick Lodewijcksz. v. Haestens [1]), 50 jaar, en Jan Claesz. van Dorp [2]), 50 jaar, boucdruckers binnen Leyden, en verklaren ten versouke van Jacob Ysbransz Bosch [3]), Coopman tot Amst., eerst Haestens dat by hem dept onlancx gedruckt es van een bouck groot 55 quaterne, geintituleert Taball Berty, het getal van twaelff hondert ende 50 Exempl. en dat voor de weduwe van Jodocus Hondius [4]) Zal. ged. te Amsterdam, op welck getall van 1250 exempl. op ieder hoop overgeleyt zijn acht bladeren wit papier waermede het volle getall van voorsz. 1250 vollevert geweest es, dat mede hy dept gedruckt heeft voor Jonge Jan Jansz. van Aernhem [5]) tot Amsterdam van een bouck geint. Oudt en nieu Duytslandt, mitsgaders het stedebouck van Duytslandt groot ongevaerlick tachtich bladeren tgetal van 1250 Ex. waerop mede 8 bladeren syn overgeleyt op iedere hoop, ten eynde omme tvolle getal te leveren als boven. Verder dat hij deposant tsynen huyse es hebbende feyn Longet pampier toebehoorende Jonge Jansz van Aernhem, 't welck hij gecoft heeft van den voorn. reqt. Ende dat hij tselve longet pampier by mijn eygen telling bevonden heeft complet ieder bouck tot vijff en twintich bladeren uitbesondert, 't bovenste en 't onderste bouck van ieder riem dwelcke elck niet meer en syn bevonden dan 24 bladeren. Eyntelyck wat 't vergaederen van voorsz. gedruckte boucken aan-

---

[1]) Ledeboer noemt hem werkzaam van 1596–1629**. Hij werkte ook met J. J. Orlers.

[2]) Omtrent hem en zijne zaak verzamelde ik eenige gegevens, in een doorschoten ex. van Ledeboer, op 't oud Archief der Gemeente 's-Grav. te raadplegen.

[3]) Volgens Ledeboer 1614--1621. Hij gaf een boek uit, geschreven door een Hendr. Haestens.

[4]) Ledeboer noemt hem tot 1611.

[5]) Ik vond bij Ledeboer een Jean d'Arnhem 1659 te Amsterdam. Een Jan Jansz bouckverc. tot Aernem vond ik 5 Aug. 1589. In mijne MS. aant. (in Ledeboer boven vermeld) zie op Loys Elsevier.

gaet, dat 't selve by hem dept van verscheyden syner meesters wert intwerck begreepen, en dat oock sommige meesters off aenbesteders 't vergaederen selff doen, en wat belangt het bouck van boetvaerdigheyt[1]) by hem dept gedruckt voor Jan Cromelyn [2]) groot omtrent 60 bladeren, dat hij dept daervan soe van vergaederen als het tellen van tpampier waerinne hij dept niet en was gehouden, genoten gehadt heeft tien gulden. Voorts verclaerde dvoorn. Jan Claesz van Dorp dat so wanneer hem dept eenich bouck om te druckken wert aenbesteet van 1250 exempl. hij dept. tevreden es, mits tien off 12 bladeren over 't volgetelde pampier hem op iedere hoop gelevert werden, het volle getal te leveren van de voorn. 1250 Ex. Wijders niet (volgt de gewone slotformule van dergelijke verklaringen en de handteekening".) Als bijdrage tot de geschiedenis der boekdrukkunst in Nederland, verdiende deze kwestie bekendmaking. En de namen der daarin betrokken personen, èn de titels der werken, èn de regeling van de zoogenaamde inschietvellen zijn zoovele punten die het boekdrukkers-gilde raken en van nabij aangaan. Wat is Lon- of Lengetpapier?

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

TAALKUNDE.

B (P), V, W = M? Daar Warnsborn (goed bij Arnhem) ook als Barnsborn voorkomt, Heubach (Wurtemberg) met Heuwach, Westloon (geh. Meijerij) met Bestloon zich afwisselt, Beugelskamp oudtijds ook Woelyescamp (*Nav.* XXXI, 437) klonk, Barsingerhorn (bij Schagen, N.Holl.) oudtijds Versingerhorn zal hebben geluid, Verschetz (Illyrië) ook Berschetz, Versetz, -schitz (Hongarije) ook Werschetz heet, en zelfs het oude appellativum »bijvang" a⁰ 1053/71 vivangum luidde (Baron Sloet's Oorkbk bl. 166); — vgl. ook blak, bleke = vlakte, vlak veld (Oudemans, Mid. Nederl. Wdbk.), alsmede de Veldschot (te Heemsse), a⁰ 1497 (de) Belschet (Overijs. Arch. V, 74, 7), a⁰ 1503

[1]) Ik vind in een testament van een schoolmeester, dat hij legateert o. m.: de boetvaerdigheid des levens gemaact door Jan Taffijn gedruct in den jare 1614.

[2]) Moet zijn Commelijn, 1599–1611.

opter Velschet (ib. 180), — gesl. a° 1507 te Velschet (ib. 234); item Belteren (bp o. Groenlo, a° 1457 Beltram (ib. IV, 72), volg. Bladw. Tijdr. Regr ook Velteren: — past in de rubriek van *Nav.* XXXV, 493 [1]) mitsdien evenzeer menige met *V*, *W* aanvangende plaatsnaam, bijv. De Varsche (riv. Borneo), Varselder (= Varselaar, bp o. Gendringen), Varseveld [Grp Zutfen, a° 828 Warevelde (Sloet bl. 32), — gesl. v. Verseveld te Ek en Ingen], Varsen (Varssen, Verssen, Vaarsen, o. Ommen, Overijsel), Versailles (Frankrijk), Versel (Veerzel of Vaarsel, geh. Meijerij) [2]), Weerselo (Over.), Warler (goed te Vaassen of Nijbroek), Werler (weil. te Wamel; vgl. de oude geslachtsnamen v. Berlaer, v. Mierlaer *met* Meer- of Mierveld (bez. het Uddelermeer, op Veluwe) a° 838 villa *Wer*dupa (Bondam 20; Sloet 36), waar Joh. à Leidis in zijn Handschrift villa Mierdupa aantrof. Zoo worden dan ook Warnsveld [a° 1157, 1200, 16 Warnesfelde,-velde (Sl. 298, 397, 450), a° 1257 Warensvelde (ib. 782), a° 1416 Warnsfelde (Nijhoff, Oork. III, 337)] en Weerheim (tusschen Azewijn en Etten, a° 1200 Wereheim (Sloet 396) duidelijk als mar-nes-veld en meer-heem. En behoort hier bijgevolg menige met *var*, *vaar*, *vaer*, — vgl. de Vaarhorst (erf o. Delden, a° 1469 de Vaderhorst (Overijselsch Archief V, 49), — en met *War*(*e*, *en*) — vgl. War *of* Wer (buurt o. Franeker), Warstiens (dorp in Idaarderadeel) [3]), Verrenbroek (Overijsel), — aanvangende plaatsnaam, waarhenen denkelijk de *Buirser*beek- *of* *War*velder-, *Waren*dorper schans (voorm. schans in Twenthe, vgl. Warendorf in Munster) opzichzelf reeds met den vinger wijst. Ware- *of* Waad-, Wadebridge (Engeland) levert minstens een nauw verwant denkbeeld op. In casu is Waesberg geenszins een verkeerde (v. der Aa), maar integendeel een voorlichtende variant van Warberg (geh. Baronie van Breda). Immers maese, mare doelen beide op moeras, nauw verwant met wase = slijk, slib (Oudemans, Mid. Nederl. Wdbk),

[1]) Voeg wellicht in die rubriek ook den hoog-ouden gesl. v. Persijn (a° 1248 Persin, Baron Sloet's Oorkdbk bl. 690). Zie echter *Nav.* XXXV, Bladw. bl. XLIII, noot.

[2]) In v. der Aa's Aardr. Wdbk wordt bij dezen plaatsnaam aan vaarzen, varren of stieren voor de veeteelt gedacht!?! Welke duiding o. a. ook door Varssel, Varsele *of* Vaarsel (bp Geld. Hengelo) wordt gevonnist. Dit Varssel toch luidde in 1794 nog Varssale *of* Vassale (Geogr. Beschr. v. Geld. 321, 49). En hoe zonderling zou dan Vaareind *of* *Var*end (geh. Baronie v. Breda) klinken!

[3]) Men duidt dit bij v. der Aa als war- of wier-stins = slot op eene vlieterp. Doch is mar(e) = moeras-stins niet eenvoudiger? Vgl. misschien Waroe (op Java).

en zelfs met vasen = zoom (ib.), zoo men bij dit laatste denken mag aan een (drassigen) rivierzoom, vgl. in casu Vaassen en Veessen. Hieraan sluiten zich Verhuizen [bp o. Lienden, aan den Rijndijk, a° 1298 Vernehuysen (F. G. Baron v. Lijnden v. Hemmen, Twee Brieven over St. Jacobs-broederschap 1827 bl. 247), a° 1626 Vernhuse (Butkens, Annales de la maison de Lynde, in Geld. Volksalm. 1880 bl. 44, noot), a° 1758 Versen (Tegenw. Staat v. Utr., kaart), met De Vaerghehuysche [1]) dieck a° 1270 (v. Lijnden v. Hemmen bl. 245) en De Verhuizensche of Verzestraat (tegenw. polderkaart)], Het Verse-, Versche of Verre-poldertje (Land v. Cadzand), Wessing-, Wersing- of Werzinghuizen (geh. in Westerwolde, Gron.), De Varste-Geer (bouwl. te Alphen); vgl. ook den 1234 voorkomenden geslachtsnaam Werecen (Sloet 582). Misschien eveneens Westhem (Friesl.), omdat dit weleer Woschum luidde. Tot de mars(ch) of mers(ch)-rubriek kunnen gevolgelijk meerendeels behooren de met Vors, Voros, Vörs, Vörös, Wors, Fürst aanvangende namen, bijv. Vorsenremarke (a° 1392 kerspel Terwolde, Catal. arch. Dev. gasth. n° 98), Wors(s)um [bp o. Over-Asselt, alwaar de vroegere Worumsche polder (Sloet 1164), denkelijk a° 1154, 5 als Woroime, Worumme (ib. 292) aangeduid], Würzburg [Beijeren, a° 1103 Wierzeburg [2]) (Sloet 201), a° 1107 Werzeburg (ib. 214), a° 1134 Wirziburg (ib. 264), a° 1138 Wizeburg (ib. 267), a° 1204 Wirceburg (ib. 419), a° 1222 Werceburg (ib. 472)], Fürstenberg [bij Xanten, a° 1229 enz. Verschen (v. Spaen, Inleid. III 299; Sloet bl. 254), a° 1258 Virsiberge (Sloet 797), a° 1260 Wirsberge (ib. 811), a° 1260 *Vorstenberg* (ib. 812)] [3]). Maar voorzichtig hier!

---

[1]) Vgl. meer *of* meere = (ook) grenspaal met marck = grens, streek, — bij Oudemans.

[2]) a° 1099 Wincoburg (Sloet 196), — verschrijving voor Wircoburg? Of behoort hier ook bijv. Wincham *of* Winsham (Engeland), Vinseler (Luxemburg), enz. enz.? Würzburg = Herbipolis a° 1219, 26, 47, 87 (Sloet 460, 504, 686, 1097) is gewis volks-etymologisch monniken-latijn, omdat men niet alleen a° 1252 Herbepolis (ib. 734), maar zelfs a° 1240 Erbipolis (ib. 621), ja a° 1224 het geheel van het spoor afleidende Eripolis (ib. 478) aantreft. Dat toch hier van geen herba, — Würze = kruiderij, — sprake wezen kan, leere bijv. Wortel (dorp in Antwerpen).

[3]) Zonder echter vermoedelijk uit Froske-polle (buurtje in Ferwerderadeel, Friesland), omdat men eertijds ook een geslachtsnaam Vorschepoell (Bijdr. Gesch. Over) *of* Varschepoel (Tijdr. Regr, Bladw.) aantrof. Dit toch, zoo men pleonasme wil vermijden, doet aan »kikvorschenpoel" denken.

Want terwijl bijv. Vorssel (geh. Antw.) zich uitnemend, ook ter ontduiking van pleonasme, als mors-, mars-bosch laat duiden, maakt Vorsteler, in 1534, naast Vorsseller, Vorseller, voorkomende variant (v. Hasselt, Geld. Oudhh. 370, 2, 3) van Vorsseler (te Lunteren) de schifting somwijlen bezwaarlijk, daar vorst = foreest hier eerder voor de hand ligt, temeer dewijl laatstgenoemd goed in eene boschrijke streek is gelegen; vgl. Het (in 1805, gelijk Mr. G. v. Hasselt schrijft, reeds lang verdwenen) Arnhemerbosch a° 1314 Vorste apud Arnhem (v. H., Geld. Maalt. 60). Plaats hiernevens het boschrijke dorp De Vuursche [Utrecht, a° 1085 Furs (Bondam 148), a° 1249 Vurs (Sloet 705), a° 1269 Vors (ib. 890)], dat in zijn *silva* Vuirs a° 1216 (Bondam 148, noot) denkelijk liefst naar foreest heenwijst.

Dezelfde opmerking, betrekkelijk lastige schifting, geldt vermoedelijk de met Vos(se, sen) aanvangende plaatsnamen. Is het o. i. dwaas Fos, Vost, Fest of Festa (de Vesta der Romeinen) of ook Vuist (= Mars) hier te hulp te roepen: niet minder toone (Klein-) Vossen *of* (Petit-) *Fresin* (Limburg), dat de vulpes, de renards, behoudens enkele uitzonderingen, op dit terrein geene holen kunnen maken. Dit Fresin (metathetisch voor Fersin = mersin) wijst op mars, mers, meerse, evenals denkelijk Foswerd (Gron.) *of* Forswerd (*Nav.* XXXV, 298), alsmede (vooral ook wegens de lokaliteit) Vossebult (eilandje in het Schildmeer, Gron.), misschien ook De Vosvliet (voorm. water, dat bij Tholen in De Poortvliet uitliep), en men zal dan in (het bijgelegen) Vossemeer, ter ontduiking van pleonasme, de eindsylbe als grenspaal (Kiliaen) moeten duiden. Dat echter de *r* soms vervloeide, blijke, behalve uit Mossel (Veluwe), dat ik ook Morssel geschreven zag, uit v. Voorst a° 1252 v. Vosth (Sloet bl. 733), mitsgaders uit forster (houtvester), eertijds zoowel foster, vuyster, als forster gespeld.

Verdient 't opmerking dat bijv. Vriesestein (goed op Zandwijk, o. Tiel) in 1610 als Vrijen-, in 1630 als Friesensteyn voorkomt (Geld. Leenregr, vgl. *Nav.* XXXIII, 464, noot), — misschien ten blijke, hoe diep ingeworteld het denkbeeld steeds geweest is dat Fries »vrij" beteekent, omdat het onafhankelijk karakter der Friesen van »vrije Friesen", »zoo vrij als een Fries" spreken doet [1]): men veroorlove

[1]) Ook in één en hetzelfde Silezië ontmoet men nochtans een Freyenstein, Friesenstein, doch op verschillende plaatsen. Vgl. hiermede Vrienestein (huizing te Driel, Over-Betuwe), a° 1442 Vryēne-, a° 1471 Vrynde-, a° 1520 Vrijendt-steyn.

mij met het oog op de vermoedelijke metathese in het straksgenoemde Fresin, in bedenking te geven of de provincienaam — [a° 837 enz. Frisia (Sloet, Oorkdbk bl. 35), a° 1318 Frieslant, Vrijselant, Vrislant (Nijhoff, Oork. I, 171, 3, 82), a° 1368 Vryeslant (ib. II 231), a° 1481 *Vrees*lant (ib. V 139), a° 1514 Freslandt (ib. VI, 2 bl. 461, Hgd. charter), a° 1517 Westvrisslant (ib. 582, 3), a° 1518 Vryesslant (ib. 597), a° 1523 Fryesslant, Frisslandt (ib. 784, 5), a° 1529 *Vre*slant (ib. VI, 3 bl. 954), a° 1534 *Fruesz*lant (ib. 1053, Hgd. ch.), a° 1613, 4 *Freys*lant (v. Hasselt, Geld. Oudhh. 53, 6); — adject.: Vrissch, Vrijssch a° 1517 (Nijh., Oork. VI, 2 bl. 582, 3), Fresisch a° 1565 (v. Hasselt. Stukken Vaderl. Hist. I 51, Hgd. ch.)] — ook niet tot deze rubriek behoort, mitsdien te duiden zij als vers-, virs-, veers-, viers-, vurs- = mers-, mors-, d. i. moerasland. Op dezelfde wijs dan denkelijk te verklaren De Vriezen (weiland te Waardenburg), Vriezendijk (Zeeland, a° 1264 vermeld, Sloet bl. 840), Friesoythe of Frysoita (Oldenburg), Vriesing (erf bij Vollenhove), Vrisburen (buurt o. Harich, Friesl.), Frisingen, Frizingen of Frisange (Luxemburg), en vooral Vries (tout-court, Drenthe, oudtijds Vreeze) [1]); benevens De Vreessche weer (te Steenwijkerwold, a° 1561 vermeld in Chartul. Kamper-weeshuis, n° 124) en Frieswijk bp o. Diepenveen, a° 1485 Vresene-, a° 1497 Vresenwijck (Nom. Geogr. Neerl. I 1885 bl. 95), Vriesenewyc (Necrol. des kapittels v. Deventer). Hieraan pare zich dan Vroessink (landgoed te Vorden), misschien één met Den Vroeshof aldaar, a° 1188 vermeld als Vroschehove (Sloet 1108).

Ontmoet men in Pruissen Warmia *of* Ermeland, deze donnée brengt wellicht op het spoor, om Ermelo (Veluwe) metathetisch als mer-lo te duiden met euphonische beginletter *e*, zoodat het etym.-identisch wordt met Me(e)rlo, *of* Mi(e)rlo (Limburg), alsook om bijv. Worms te verklaren als moers(ch) mers(ch), met euphonische beginletter *w*; en nu is het opmerkelijk, dat de naam dezer oude stad in de Rijnprovincie (a° 839 urbs Vangionum, Sloet 38), in 843 Vangium luidt (ib. 39), — vgl. *met* Wormazfelda [2]) a° 839 (de Wormser-gouw), a° 1076 Wormatia (ib. 184), a° 1495 Woermsch, Worms (Nijh., Oorkonden VI, I bl. 100, 1, 11), a° 1578 Woerms (v. Hasselt, Stukken Vad. Hist. III 322) het adject. *Warma*tiensis a° 1101, 1240

[1]) *Dit* Vries sluit o. i. eenen mansnaam (Friso enz.) beslist uit.

[2]) Een stuk gronds bij Nijmegen heette in 1271 ook Wormsvelt (Sloet, Oorkbk 903).

(Sl. 200, 621); terwijl in het Fransch fange slijk beteekent. Hiermede echter niet te verwarren De Wormer (N.Holl.) = Wor-mer, gelijk de variant Vuermere a° 1156 (Sloet 298) leert.

Van metathesen gesproken, zou bijv. Vredestein (voorm. heerl. te Ravenswaaij) niet etym.-identisch wezen met Weerdestein? De varianten van Vreden [Munsterland: a° 1152 Frethene (Sl. 292), a° 1243 Vrethen (ib. 645), a° 1248 Vreden (ib. 696), — vgl. den analogen geslachtsnaam Derwredt a° 1538 (v. Hasselt, Arnh. Oudh. III 217)] schijnen hiertoe te nopen. Ook het Mid. Nederl. kent deze metathesis in het appellativum *vrede* (zie Oudemans) [1].

Mag men *v* en *w* in menig geval aanmerken als wisselletters van *m*, dan wordt ook de beteekenis klaar van De Wark (beek in Lux), Warken of Werken (bp o. Warnsveld), De Werken (Z.-Holl.), Werkeren (buizing te Mastenbroek), Wergerink (erf in Overijsel), De Vergt en Vergerd [veelvuldig voorkomende landerijen-naam, bijv. het erf de Veergard a° 1474, den Vergardt a° 1484 (o. Enschede, Overijs. Arch. IV 261, 392)], — item metathetisch in De Vraag (buiten aan den Sloterweg, bij Amsterdam, z. v. a. Vaarg, Varg, — tenzij van jongen datum, en dan vermoedelijk phantasienaam! — Vragender (bp o. Lichtenvoorde, a° 1266 Vragener, Vrageren, Sloet 867), Vragchelen of Vraggelen (geh. Baronie v. Breda), Vreek- of Vrekwijk (geh. Meijerij, op sommige kaarten *Verrijck*), ook waarschijnlijk Frankrijk (buurt o. Harderwijk, zoo deze benaming oud is) [2] en Vranking (goed te Borkelo), met euphonische *n* in de hoofdsylbe [3]. In dit alles speelt dan mark(e), merc, march, merch = streek, grens (-land, -paal). Wat zich treffend bevestigt in Vorchten [Over-Veluwe, a° 1176 Vorichten (Bondam 224, Sloet 333), a° 1270 *Vorethen* (Sloet 894), a° 1277 *Vurethen* (Over. Arch. I 26), a° 1370, 83, 1424 Vorachten (ib. 96; Nijh., Oork. II 257; IV, 18), a° 1430 Voiraften (Over. Arch. III 16), a° 1481 Voirachten (Nijh. V 153), a° 1519 *Vuruchten* (ib. VI, 2 bl. 637)]; want 1° luidde marke, merke oudtijds ook wel

---

[1]) Met metathesen valt soms nog wel wat uit te richten; bijv. Klok, Klock, Kloeg, Cloch, Glog, Gloch, Glück kan als hoofdsylbe »kolk" beduiden; waarmeê de klokkenlegende bijv. van *Nav.* XXVI, 54, 234 zou komen te vervallen.

[2]) tenzij z. v. a. stads-*vrijheid*, vgl. Terra Franca, Francia of Francum (Pays du Franc) = Het Vrije van Sluis.

[3]) Dit liever o. i., dan hier eenen mansnaam Franc, Franco te ontwaren.

merthi, mert(h)[1]), 2° is *wruchten* als werkw. nog heden bij den Overijselschen landman in zwang in den zin van »akkers begrenzen, scheiding maken tusschen landerijen". En alzoo begrijpt men hoe een goed te Wilp (a° 1627, Cat. d. arch. Dev. gasth. n° 1456) De Vrucht kan heeten, zoowel als wat (Brucht (bp. v. Hardenberg), Bracht [Rgbz. Dusseldorf, a° 1220 Braht (Sloet 463)] benevens de gesl. Vrugtman (te Haarlem) — beteekenen zal.

Tusschen Maurik (Neder-Betuwe, eertijds Malderik, —. gesl.: v. Mauderik en v. Mauderic), Varik [Tielerwaard, oorspr. Veld(e)ricke, Valdrica, Waldrich, daarna Vayderick, Vaderick, Varick, *Varryck*, volksuitspraak: Var'k, — gesl.: v. Vauderic en v. Vanderick, enz.] en misschien Woudrichem, Woerkum *of* Workum [Z. Holl., a° 983 Walderinghem (Mr. L. Ph. C. v. den Bergh, Oorkdbk v. Holl. en Zeel. I 37), a° 1178 Woldrichem (Sloet), a° 1247 Wodrekeym (ib.), a° 1263 Woldriken (ib.), a° 1264 Woderghem, Wodregheem (ib.), a° 1276/81 Woudrichem (ib.), a° 1318 Woudrekeym (Nijh., Oork. I 185), a° 1389 Wouderichem (v. Hasselt, Geld. Maandw. I 425), a° 1420 Woudrikem (Nijh., Oork. III 374), a° 1504 Worinchem (ib. VI, 1 bl. 301), a° 1515 Worynckem, Worinckem (ib. VI, 2 bl. 478, 82), — gesl. a° 1480 v. Worchem (v. Hasselt, Roozendaal 403)] — schijnt verband te bestaan. Is dit werkelijk zoo, en schuilt inderdaad onder Vrota a° 1134 de Woudrichemerweerd (v. Spaen, Inleid. III 209), zoodat hier geene verwarring plaats vindt met het Maas-Waalsche Wortt (vgl. Baron Sloet's aanteek. bij zijne oorkonde a° 1134, bl. 260); dan kan men, minstens opzichtens de eerste twee plaatsnamen Maurik en Varik, en misschien ook nopens Woudrichem (Wouderichem), vragen of hier niet een uitgedegen vorm van *mark* speelt [2]). Komt dit noch bij Woudrichem noch bij Workum [Friesland, a° 1516 Woldricum (Nijh., Oork. VI, 2 bl. 510 Lat.), a° 1530 Woldrickom (*Nav.* XXV, 486)] te pas, dan moge in de twee laatstgenoemden de hoofdsylbe »bosch" wezen. Wat ik echter niet geloof.

J. A.

---

1) Vgl. *Nav.* XXXV, 493, noot 3, benevens den gesl. v. der Paardt (te Batavia, Haarl. Ct 17 Oct. '85, Vervolg).

2) **Maurik**, (het) Mannaritium (der Romeinen) = Mannart, uitgedegen vorm van **mart**, **mert**, d. i. mark, merk.

Oudemans' Bijdrage enz. Nalezing. Vervolg van *Nav.* XXXV, 660.

Groentelen. Verzinken. — Despars, Cronijcke van Vlaenderen, I, 331: (Abten ende prelaten) laghen al ghelijcke droncke meschverkens ... achter tcloostere en *groentelde* in haerlieden vullicheit.

Groot-achtinghe. Groote achting, hoogachting. — Levens van Plutarchus, fol. 179 verso: een Crijchsoverste van meerder ervarentheyt ende *grootachtinghe* als die.

Grommeling. Afval. — Asselijn, Kraamnbed van Sara Jans, 8: Daar sou ik ze toe (de eieren tot de kandeel) gebruiken, en siet, dan sien ik niet garen dat er die *grommeling* in sit.

Grondighen. Gronden. — Hooft, Nederl. Historien, fol. 688: hoewel op vlieghende maaren geen quaadt bedenken te *grondighen* was. — De Hubert, Psalmen, 199:

Haar grondslag ligt op theylg gebergt' *gegrondigd.*

Grondvestigen. Grondvesten. — Marnix, Psalm 89 vs. 12 (proza-tekst): Du hebst alles wat daer in is *gegrondvestiget.*

Grootachtsaemheyt. Grootheid, majesteit. — Cats, Werken, I. 97: Den schrickelijken blixem (noemt Jesus) de stralen van (Gods) *grootachtsaemheyt.*

Grooten. Grooter maken. — Rott. Spelen van Sinne, 244:

Wie zach den morghen ?
Mocht ghy zonder worgen, u zelven een cubijt *grooten* wel.

De *Bijdrage* heeft het woord wel in den zin van *begrooten.*

Gruys (Een). Eene kleinigheid, een niet. — A. Bijns, Refereynen, I, 17h:

Wilter niet me eten, gaet niet in haar huys,
Want Gods eere achten sij min dan *een gruys.*

Dr. van Vloten, Het Nederl. Kluchtspel, I, 183:

— dat ick een jongen soon hadt gecregen,
't Is vry wel te achten meer dan *een gruys.*

Gruis. Vuil, bezoedeld. — Luiken, Leerz. Huisraad, 85:

Veel vuile Zielen in 't gemien,
Die deze zuivering ontzien,
Vertroosten haar met deze droomen,
Dat zy zo morsig en zo *gruis,*
In 't allerzindelijkste huis
Doch zullen worden opgenoomen.

Gruys. Domoor. — Moons, Sedel. Vermaeck-Spiegel, 298:

Den meester is den botsten *gruys;*
Want hy en houdt in huys gheen kat.

Ogier, De Seven Hooftsonden, 174:

— daar is eenen *gruys*...
Die maeckt ons aenslach slecht, en gansch een onvry baen.

De *Bijdrage* heeft het woord alleen in den zin van *zemelen*.

Grundelen. Vroolijk neuriën. — Valentijn, Werken van Ovidius, I, 200: Als sij heftig sal gebuldert hebben, en u wisse vijandin sal schijnen; versoekt dan een nagje: ik wet, sij sal *grundelen*. — Ald. II, 331: Doen sprak vader Jupiter: gij sijt waardig, o dogter, dat u soon nevens u vergodet met onsterflijkheid gekroont wert; hou daar, ontfang dan uwen eis. Op dat woord *grundelt* Venus, bedankt haar vader.

Grunselen. Knorren. — Van Dans, Thyrsis Minnewit, I, 151.

Gouw wat, wilj' u sinnen breken,
Seyd den *grunselenden* Weert.

Oudaan, Uytbr. der Psalmen, II, 188:

Het (een gespeend kind) *grunsselt*, en het honkert,
Na 't vochje dat het quijt is.

De *Bijdrage* heeft het woord in den zin, boven aan *grundelen* gegeven.

Gruntelen. 1° Knorren. — Van Hoogstraten, Haeg aen veld, 59: U vooreerst een vryer, zey Matelieve, al *gruntelende*.

1°. Vroolijk neuriën. — Valentijn, Werken van Ovidius, I, 223: Selfs een sot *gruntelt* als hij wat krijgt.

Gubbelen. Vloeien. — Herst. Uitg. Gedichten, 15 verso:

Wat al uitgesogte taal
Wat al wat wonderlyk gemaal...
Dat haar uyt de keele *gubbelt*.

De *Bijdrage* heeft op *Gubbelen* een voorbeeld, dat daar eigenlijk niet behoort, omdat het met het bijw. *uit* is samengesteld, en dat den zin heeft van *braken*, dus overgankelijk is.

Guds. Hol. — Vlaerd. Redenrijckberg, 459:

— wat ick daer door win,
Dat slockt de *gudse* maech alleneljjcken in.

Gufvelick. Grof, overdadig. — Everaert, Pol. van Justus Lipsius, 141: dinghen, met de welcke 'tghelt *gufvelick* ommegebrocht wordt. — Ald. 143: als de menschen henlieder goeden verteren met *guflick* te leven.

Guych. Bespotting. — De Brune, Bancketwerck, II, 424: Die zyde

of taf, met een packnaelde aen een wil rijghen, verliest zijn stoffe, en wint de *guych* van menschen.

Guych (*Den*) *aensteecken*. Bespotten met bewegingen van den mond. — Baardt, Deugdenspoor, 194: datse, u beschimpende,... met uytgereyckten Tonghe *den Guych*, soo men seyt, *aensteecken*.

Guig (*De*) *maken*. Zelfde beteekenis. — Six v. Chandelier, Psalm 22 vs. 4:

Al wieme siet bespotme bits, en lacht,
Men *maakt de guig*, steekt oope lippen uit.

Guich (*De*) *nasteken*. Zelfde beteekenis. — Schimp- en Hekeldichten, 120:

Ziet gy niet, hoe men is, waar gy voorby komt ryden,
De guich nasteekt, en u beschimpt aan alle zyden?

Heyns, Bartas, I, II, 364:

— gelijck een snoode kindt,
Dat seer geveysd'lijck schijnt tot syne les gesint,
Soo langh de Meester hem geen roeden laet ontbreken,
Maer keerende den rugh *sal* hem *de guigh nasteken*.

Guich (*De*) *steken*. Zelfde beteekenis. — Zeeus, Overgebl. Gedichten, 174:

— wie is te tengelen,
Die zege ontfangt, en *steekt de guich* met al zijn' druk?

Guigel. Valsch, bedriegelijk. — Oudaan, Woestijnstrijd, 4:

Daar heb ik 't veld al heimelik,
Met *guig'le* godspraak, vrees, en schrik,
En spook, en siddring ingewonnen.

Guysselen. Gudsen. — De Swaen, Leven en Doodt van Jezus Christus, II, 164:

— spyt de loop, die *guysselt* van syn wangen.

Guiten. Huilen, loeren. — Pekelharing in de Kist, 10:

Het onweert, 'k bid, ei, hoort
Hoe dat het buldert, tiert en *guit*
En weerlicht t'elken stond.

De *Bijdrage* heeft het woord in den meer gewonen zin van *spottend lachen*.

Guitzak. Guit. — De Regt, Mengeldichten, 142:

— ook is myn neef gegreepen...
Is 't mooglijk! licht van dees gesleepen
Guitzakken.

Gussen. Aanhitsen. — Houwaert, Lusthof der Maechden, II, 823:

Ghelijck de Jagher oyt gheeren zijn honden *guste*
Op de hasen en conijnen om die te vanghen,
Zoo brenght de nijdighe 't volck gheeren in 't verstranghen.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

---

v. Asperen. Er zijn minstens twee familiën v. A. geweest: eene Z.-Hollandsche en eene Utrechtsche. Van deze laatste wordt een lid vermeld *Nav.* XXXV, 310. Ik vind er ook uit, — in de Lijkpredikatie op Ds. Justus Muntendam, † Rotterdam 1738, — Johanna v. A. tr. Utr. 12 April 1659 (getrouwd door Ds. J. v. Lodenstein) Jacobus Muntendam. Deze had zich dus genaamd naar zijne Friesche geboorteplaats. Hij woonde een tijdlang te Utr., daarna te Harlingen, waar hij messenmaker was, vestigde zich te Rotterdam, toen zijn zoon er pred. was, en werd er ouderling der Herv. gemeente. De ouders van den bl. 505 vermelden hoogleeraar v. den Honert waren Johan (nog niet te vinden bij Balen, waar dit uit v. Wesel gesproten geslacht voorkomt) [1], ingenieur en krijgscommissaris van den vorst van Oost-Friesland, en diens 3o vrouw Ida Hajinga (zie Glasius, Godgel. Ned.). Taco Hajo, geb. Norden 16 Maart 1666, werd 1689 pred. Hendrik Ido Ambacht, 1694 Brielle, 1698 Amst., 1714 Theol. Prof. Leiden, in 1721 tevens in de Hebr. antiquiteiten. Hij † 23 Febr. 1740, en was hertr. met Elisabeth v. Midlum, dr van den pred. te 's Graveland. H. J. S.

v. Assendelft (XXXV, 674, Omslag).

Nicolaas v. A. tr. Apollonia v. Persijn v. Ouwendijk, bij wie

Nicolaas v. A., commies van de financiën d. generaliteit, geb. 19 Dec. 1611, † 8 Dec. 1660, tr. Jacomina v. Dulmen, Pompejusdr, geb. 1626, begr. 's Hage 20 Nov. 1692; bij wie

a. Daniel Pompejus v. A., secretaris Hof v. Holland, geb. 31 Mei 1650, † 1 Juli 1700, tr. Sibilla Rumpts, † 16 Oct. 1732; kinderloos.

b. eene dochter, begr. 7 Juli 1666.

c. Mr. Paulus v. A., burgemr 's Hage, geb. 3 Jan. 1653, † 27 Aug. 1729; tr. 1° Petronella v. den Esch (dr v. Engelbert bij Cornelia Quarles), geb.? † 8 Apr. 1702; 2° 30 Sept. 1714 Maria Anna

[1] Vgl. *Nav.* XXXV, 504. Is dan to Honerden, toe Hoenerden, — zie Catal. arch. Deventer-gasth., — een ander geslacht? In 1459 was Goerd to Honerden schepen te Deventer. RED.

v. der Dussen (dr v. Arend bij Anna Aubry de Martrois), geb. 8 Maart 1681, †? Bij wie

aa. Jacobina Cornelia, geb. 26 Dec. 1682, †?, tr. 6 Oct. 1702 Jan Jacob de Geer.

bb. Nicolaas Paulus, geb. 23 Mei 1685, †?, tr. Maart 1714 Cornelia Broichot, geb. 17 Jan. 1681, † 12 Juli 1731; kinderloos.

cc. Paulus, geb. 8 Maart 1687, †?, tr. Dec. 1723 Wilhelmina Elisabeth Beeckman, geb.?, †?; kinderloos.

dd. Engelbert, geb. 9 Maart 1688, † 16 Sept. 1722, ongehuwd.

ff. Jacob, geb. 7 Apr. 1690; † 24 Oct. 1694.

ii. Petronella, geb. 22 Dec. 1694, † 19 Juli 1729; tr. 1° 13 Maart 1713 Johan Valentin Ziegel, † 8 Nov. 1727; 2° Frederik Lodewijk von Desch.

ll. Elisabeth, geb. 13 Mei 1699, †?, tr. Apr. 1732 Joost Philip baron du Tour.

mm. Anna, geb. 5 Mei 1702, †?, tr. 19 Maart 1730 Charles Duco graaf v. Aumale.

nn. Magdalena, geb. 8 Jan. 1716, † 2 Mei 1739; tr. 28 April 1738 Mr. Nicolaas v. de Velde.

oo. Jan, geb. 2 Febr. 1717, †? ongehuwd.

pp. Maria, geb. 12 Febr. 1718, †? ongehuwd.

kk. Mr. Danckert v. A., geb. 's Hage 21 Maart 1698, † 27 Oct. 1752; tr. Delft 5 Sept. 1724 Antonia v. Steeland, geb. 26 Apr. 1706; bij wie acht kinderen.

ee. Daniel Pompejus v. A., ontvanger d. verponding, geb. 26 Maart 1689, †?, tr. 10 Febr. 1728 Barbara Stenis, geb. 14 Febr. 1699. Bij wie

aaa. Paulina Petronella, geb. 19 Jan. 1729, †?; tr. Paulus Willemszn v. Assendelft.

bbb. Johan v. A,, vermoedel. begr. te 's Hage 18 Oct. 1774.

ccc. Mr. Jacob Adriaan, geb. 26 Aug. 1733, † Haarlem, begr. 's Hage 6 Mei 1766.

ddd. Caroline Elisabeth, geb. 21 Juni 1736, †?; tr. v. der Straeten.

gg. Mr. Jacob v. A., raad v. Gorinchem, schepen te 's Hage, lid d. Staten v. Holland, geb. 2 Maart 1692, †?; tr. 19 Maart 1729 Adriana Christina v. Hoey (dr van Casper bij Cornelia v. den Esch), geb. 23 Aug. 1697, †? Bij wie

aaa. Paulus v. A., geb. 23 Maart 1724, † Juni 1727.

bbb. Cornelia Jacoba, geb. 3 Aug. 1733, † ?; tr. de Buuren, offic. Zwitsers.

hh. Mr. Willem v. A., pensionaris Brielle, geb. 14 Mei 1693, † ?; tr. 1° 23 Febr. 1724 Cath^a Maria Ravens, geb. 1689, † 24 Nov. 1726 kinderloos, 2° Cath^a Maria des Marets Samuelsdr, geb. 12 Sept. 1692; bij wie

aaa. Paulus van A., geb. 14 Maart 1728, † ?, tr. Paulina Petronella v. Assendelft, geb. 19 Jan. 1729.

bbb. Maria Machtilde, geb. 25 Juni 1730.

Medegedeeld door CHR^N J. POLVLIET.

de Bailleul (XXXV, 386). Nicholon de B., seigneur de Moriaumés staat 1 Juli 1286 vermeld als gerichtsman bij de schenking van het aan den Bisschop van Luik leenplichtige Roermond door Reinald I graaf van Gelre aan des bisschops (Johan IV) zuster Margaretha, dr v. Guy van Vlaanderen, met wie Reinald in den echt zou treden (zie Baron Sloet's Oorkdbk v. G. en Z. bl. 1074, 5).

Besemer (XXXV, 190). De aanteekening eener MS. genealogie, bij een daar vermelden Guilheaume Henry Pareau, luidt: »Er was »ook een Henry Pareau gehuwd met Maria Besemer, zuster van »Cornelis B., en dr v. Vrouwe Alida Heemskerk van Beest, wed. »Besemer, welke † 24 Sept. 1752 te Rotterdam, oud 72 j. 3 m." Te Amsterdam woonde omstr. of vóór het midden dezer eeuw een schout-bij-nacht Besemer, wiens zoon ook zee-officier is geweest en gehuwd was, en van wien nog dochters wonen te Wijk-bij-Duurstede.

Amsterdam. J. B. VAN YSSELDIJK.

[Onder de vermaarde te Schiedam geboren mannen staat in v. der Aa's Aardr. W'dbk vermeld de luit. t. zee Pieter Bezemer, geb. 30 Oct. 1747, † 19 Oct. 1823 na bij onderscheidene gelegenheden zijne onverschrokkenheid te hebben aan den dag gelegd.]

de Bije. Als wapen vindt men in Rietstap's Handboek der Wapenkunde, Armorial en Wapenboek van den Nederlandschen Adel: In goud beurtelings-gekanteelde zwarte dwarsbalk, verzeld van zeven zwarte bijen, 4 boven en 3 onder den balk, naast elkander. Aan-

ziende gekroonde helm. Helmt.: zwarte bij, tusschen eene vlucht van goud, elke vleugel beladen met een beurtelings-gekanteelden zwarten dwarsbalk [In Hbk der Wapenk. is de vlucht van zwart en goud, elke vleugel beladen met een beurtelings-gekanteelden dwarsbalk van de andere kleur.] Dekkleeden: goud en zwart [In het Hb. der Wapenk. en Armorial zwart en goud]. Schildh.: twee omziende natuurlijke leeuwen. Iemand, die gelegenheid had gehad eene genealogie, op het einde der 18e eeuw door v. Rijckhuizen opgemaakt, te raadplegen, gaf mij als helmt. op: zwarte bij, tusschen eene antieke vlucht van zwart en goud, elke vleugel beladen met een beurtelings-gekanteelden dwarsbalk van de andere kleur, en als wapenspreuk (van den tak Thierry de Bye): La douceur m'attire. Doch Anna Maria de Bye, geh. m. Abraham Jacob v. Campen, naar wien ik in het bijzonder gevraagd had, zou gevoerd hebben In goud beurtelings-gekanteelde zwarte dwarsbalk, verzeld van *zes* zwarte bijen, 3 boven en 3 onder den balk, naast elkander; helmt.: eene zwarte bij tusschen eene antieke gouden vlucht. Is het wapen vroeger inderdaad anders gevoerd? Op een cachet komt voor In zilver beurtelings gekanteelde zwarte dwarsbalk, verzeld van zes bijen van ...., 3 boven en 3 onder den balk, naast elkander. Halfaanziende helm. Helmt.: bij van? tusschen eene antieke vlucht van? - De herkomst van dit cachet is onzeker; het behoeft niet van de familie de Bye afkomstig te zijn; ik meen mij ook te herinneren zulk een wapen ergens aan eene andere familie te hebben zien toegekend, doch weet niet meer waar. *Nav.* XXIV, 419 wordt onder de acht kwartieren van den blinden componist Jhr. Jan Jacob v. Eyk opgegeven In goud gekanteelde en tegengek. balk v. zwart, verzeld van drie (2, 1) bijen van dezelfde kleur. J. H. W. Unger, in zijn »Constantijn Huygens en de familie v. Eyck" (Oud-Holland, I, 101) de namen dezer kwartieren invullend, voegt hier bij: de Bye; dus weder een verschillend wapen. Reeds zeer vroeg bestond er betrekking tusschen de geslachten de Bye en v. Eyck: Guillaume de Bye (over wien nader) Ecuier Chevalier 1325 épousa Damle Jeanne de Eycke, voerend In zilver drie geknotte zwarte palen, welk wapen ook door genoemden Jhr. J. J. v. Eyk werd gevoerd blijkens *Nav.* XXIV, 418. — In het Algemeen Nederlandsch Familieblad, n° 137, bl. 4, 2e kolom, wordt een grafsteen uit de 16e eeuw in de Nieuwe-kerk te Delft vermeld, waarop het wapen de Bye

voorkomt. Hoe is dit? Welk wapen voerde Johanna de Bye, gehuwd met Ettienne Prij, en hoe was hare afstamming en die van haren man? Ik vond voor haar opgegeven In goud een *aan beide zijden gekanteelden* zwarten dwarsbalk, verzeld van zeven zwarte bijen, 4 boven en 3 onder den balk, het wapen gedekt door eene kroon; doch heb weinig vertrouwen in den teekenaar der genealogie, waaraan ik dit ontleen. Zij behoorde echter waarschijnlijk wel tot hetzelfde geslacht, als bovenvermelde Anna Maria de Bye, gehuwd met Abraham Jacob v. Campen, daar hare kleinkinderen met elkander huwden; zie den volgenden staat:

Anna Maria de Bye, geb. Mei 1666 's-Gravenhage, † 12 Juli 1717 Gorinchem, tr. Abraham Jacob v. Campen, Opsiender van de Graeflijkheids Tollen te Gorinchem, geb. 1672, † 30 Aug. 1751.	Johanna de Bye, † 26 Apr. 1741 Leiden, oud 89 jaar en 8 maanden, begr. 1 Mei 1741 Rijswijk, tr. Ettienne Prij, † vóór zijne vrouw. Zij waren »lieden die van hare inkomsten leefden."
Everhardus [1]) v. C, Premier Commis ter Griffie van H: H: Mog:, geb 8, ged. 9 Juni [2]) 1700 Gorinchem, † 31 Aug. 1783 's-Gravenhage; tr. 8 Juni 1728 Aletta Adriana Berlinkhoff, † 's-Gravenhage.	Reijniera Prij, geb. 2 Aug. 1687 Rotterdam, † 26 Apr. 1743 Leiden, begr. 1 Mei 1743 Rijswijk, tr. 14 Aug. 1712 Scheveningen Dirk Werdenier, geb. 27 Juni 1671 Delft, † 28 Febr. 1749 Schipluiden, begr. 6 Maart 1749 Rijswijk.

Anna Cornelia v. C. tr. 8 Juni 1751 te Dalem bij Gorinchem Nicolaas Stephanus Werdenier. (Zie *Nav.* XXXIII, 39).

De laatstgenoemde was mijn voorvader, wiens voornamen ik ook draag; vandaar het belang, dat ik zou hebben bij eene juiste opgave van het wapen der vrouwen Anna Maria en Johanna de Bije.

Oudtijds schijnen er in het wapen de Bye geene bijen voorgekomen te zijn. Als eerste wapen in het Armorial komt voor D'or à la fasce brét. et contre-brét. de sa. Cq. cour. Cim: vol- banneret de l'écu; en voor de Bye van Albrandswaard, Ec.: aux 1 et 4 d'or à la fasce brét. et c.- brét. de sa.; aux 2 et 3 d'arg. à trois fers-de-moulin de gu. Naar dit wapen is gevraagd *Nav.* XXXIII, 342. Het zal dus gevoerd zijn door Jhr. Marcus de Bye, die kapitein en schilder was (zie Immerzeel, Leven der Schilders bl. 118), en die

[1]) Everhard Abraham, gelijk men *Nav.* XXXIII, 39; 'IV, 106 leest, is onjuist.

[2]) Niet Juli, zooals het onnauwkeurige opschrift van den gedenkpenning luidt, die bij zijn 50- (of 60-?) jarig jubileum werd geslagen. (Vervolg op v. Loon, nº 519). Doopgetuigen waren Michiel de Bie en Elisabeth v. Teijlingen.

tot het tegenwoordige geslacht de Bye behoorde (zie Wapenboek o. d. Ned. Adel. bl. 57). De afstamming van dit uit het oude Brabantsche geslacht schijnt niet vast te staan; nochtans is ze boven twijfel verheven, want het in het 2_e en 3e kwartier van het wapen van genoemden Jhr. Marcus de Bye voorkomend wapen is dat van de Roover, en de alliantie met dit geslacht werd reeds gesloten door een lid der oude familie de Bye, in de kopie eener genealogie van welke ik lees: Jean de Bye Ecuier quitta le Pais de Bréda et s'établit à Naeldewijck en Hollande où il épousa De Marie fille d'IJsebrand de Roover [1]). Als haar wapen wordt opgegeven In rood drie (2, 1) gouden molenijzers.

Deze genealogie der oude Brabantsche de Byes vangt aan met Ambroise de Bije ou de Bie vivoit és années 1230 et 1247. Zijn wapen was In goud beurtelings-gekanteelde zwarte dwarsbalk. Daar dit ook het oorspronkelijk wapen is van v. Schooten, later v. Kinschot geheeten, raadpleegde ik de genealogie dezer familie (Annuaire Généal. 1875), om tot de mij nieuwe ontdekking te komen, dat daar nog vijf of zes aan Ambroise de Bie voorafgaande generaties genoemd worden, en dat hij eigenlijk v. Schooten heette. Blijkt zulks wellicht ook uit de geneal. de Bye bij Ferwerda? Henri v. Schooten (bl. 80) had eenen zoon Jean v. Schooten, geh. met Mechtilde v. Liere, wier zoon den naam v. Kinschot aannam en de stamvader van het nog bestaande geslacht is, en eenen zoon Ambroise v. Breda gezegd de Bie, van wien het gesl. de Bye afstamt. Beide geslachten zijn dus één en behoorden v. Schooten te heeten, zooals de familiën van Rechteren en v. Voorst één zijn en beiden v. Heeckeren moesten heeten.

De twee zoons van Ambroise de Bie waren: Jean de Bije of de Bie. Ecuier leefde 1270, tr. zijne volle nicht De Machtilda de Schoote [wapen In zilver (*sic*) beurtelings-gekanteelde zwarte dwarsbalk], dr v. Jean v. Schooten en Mechtilde v. Liere (Ann. Gén. p. 81); en

Guillaume de Bije [in zilver drie (2, 1) zwarte bijen], second fils d'Ambroise, est souvent mentionné dans les archives de Breda avec Rasse de Gavre sire de Liedekercke et de Breda son Seigneur es années 1286 et 1287 et fut créé Chevalier par Jean premier Duc de Brabant à la bataille de Woeringen l'an 1288, — épousa De Alix de Liere fille de Guillaume mort à la ditte Bataille [2]), de la quelle

[1]) Vgl. ook *Nav.* XXVII, 515, waar men voor Winden leze Winssen. RED.

[2]) Was hij een broeder der evengenoemde Mechtilde v. Liere?

il laissa entre autres enfants un nommé Guillaume. (Deze is boven genoemd als gehuwd met Jeanne v. Eyk).

In de genealogie v. Kinschot (Arm. Gén. p. 83) komt nog voor Jean de Bie, geh. m. Marie v. Kinschot. In mijne genealogie de Bye komt een Jean de Bije dit le Diel Ecuier voor, zonder dat het mij duidelijk is, wiens zoon hij is, en zonder opgave van huwelijk. Is het louter toeval, dat v. Kinschot, evenals de Bye (van Albrandswaard) een' tijd lang molenijzers in zijn wapen voerde [1]: hetzelfde zal niet gezegd kunnen worden van de opneming der bijen in het wapen der beide takken v. Schooten. Volg. het Arm. Gén. (p. 77 en 83) nam Jan v. K. (geh. 1369) deze eerst op. Ze moeten echter m. i. reeds vijf generaties vroeger zijn voorgekomen, wijl daarna de takken uit elkander gegaan zijn. Het geslacht v. Bijemont is een ander dan de Bye, hoewel nagenoeg hetzelfde wapen voerend; zie het Armorial en een kwartierwapen in De Nederlandsche Leeuw, 1e jaargang, bl. 84. De overeenkomst is hieruit te verklaren, dat beide familiën een wapen aannamen, aan haren naam ontleend.

MR. P. A. N. S. VAN MEURS.

de Bije (XXXV, 671). Jan de Bije, burgemeester van Zalt-Bommel, dijkgraaf van Bommelerwaard, gecommitteerde ter generale-staten, † 1625, tr. Willemina Greve [2]), bij wie

1. Johanna, tr. 1° Antonie Huygens, geb. 27 Mei 1585, zoon van Willem bij Wilhelma Tulleken, raad in het Hof van Gelderland; 2° Johan Glimmer tot Palmerstein, raad in het H. v. Geld., gecomm. ter generale-staten, wiens moeder eene de Leeuw.

2. Arent, geb. Bommel 1600, ridder bij diploma des Konings van

---

[1]) De Bye ontleende deze, zooals boven gezegd is, aan de Roover, v. Kinschot aan v. Vlierden, volgens testamentaire beschikking van Arnold de Valckenaer en Geertruida v. Vlierden (Arm. Gén. p. 77 en 83). De laatste komt niet voor in eene genealogie van dit geslacht (er zijn er nog twee van dezen naam), hoewel hetzelfde wapen — in zilver drie (2, 1) zwarte molenijzers — voerend. Eveneens zoekt men daarin vergeefs Anna Geertruid v. Vl. aanget. te Zalt-Bommel 9 Nov. 1656, getr. te Tricht? Vucht? m. Elbert v. Meurs, secretaris van Zalt-Bommel, die 25 Mei 1662 ald. aant. en 22 Juni te Gameren hertr. Johanna de Kock van Kerckwijck. Wie kan opgaven doen aangaande deze v. Vlierdens?

[2]) Chrn J. Polvliet noemt de gade van Jan de Bye † 1625 Wilhelmina v. 's Greveadeck. RED.

Frankrijk in 1647, heer van Waijestein, burgemeester van Bommel, dijkgraaf van Bommelerwaard, gec. ter generale-staten en in den raad van state, curator van de academie te Harderwijk, † Arnhem 25 Sept. 1652, tr. Bommel Mei 1643 Margaretha Bicker, geb. 1614, dr v. Jacob, raad van Amsterdam, bij Anna de Vrij(e). Bij wie

a. Johan, heer van Tuil en Waijestein, burgemeester van Bommel, dijkgraaf van Bommelerwaard, gec. ter generale-staten, † ongehuwd.

b. Anna, vrouwe van Waijestein, koopt 28 April 1698 de heerlijkheid Ommeren, † te Bommel 26 Sept. 1713, tr. ald. Jan. 1664 Jacob v. den Steen, burgemeester van Tiel, gecomm. ter generale-staten, curator van de academie te Harderwijk, zoon van Jacob en Lucretia Craeijvanger [1]).

c. Josina, vrouwe van Tuil, tr. Bommel Sept. 1669 Jacob v. Beynhem tot den Appelenburg, geb. Tiel 9 Jan. 1644, zn v. Matthijs en Anthonetta van Suylen van Natewisch.

d. Jacoba, in 1684 weduwe, tr. Frans Puchler, luit.-kol., commandeur van Tiel, geb. Tiel 14 Aug. 1632, zoon van den luit.-kol. Eustachius Puchler. Zijne moeder was waarschijnlijk eene freule v. Brakell.

e. Clara, tr. Hugh Mackay, heer van Scoury, kolonel, zoon van Hugh. Hij was eerst in Venetiaanschen, daarna in Nederlandschen dienst, en † in het gevecht bij Steenkerke 1692.

De geslachtslijst bij Ferwerda wemelt van fouten, wat dezen tak betreft. H.

Boele (Poulle) (XXIII, 316; 'IX, 87; 'X, 584; 'XII, 294). Johan Boelen 1552 notaris te Utrecht. Wouter Boele schepen te Hulst 1559 tr. Anna v. Ghistelles wed. Joost v. Schengen. Eene Boelen was de moeder van Dirk v. Oostrum, schout te Wijk, en van Nicolaas v. O. geh. m. Mathia v. Malsen, geb. te? Eene Boele was moeder van Catharina v. Vianen geh. met Herman v. Meeckeren 1552. Aeltje Boelen tr. omstr. 1608 den Deventer burgemeester Arent Arentsen [2]). — François Boels 1641 boekverkooper te Dordrecht. — Jacob

[1]) *niet* M. C. Lamberts, gelijk *Nav.* XXXIV, 8, noot 1, te lezen staat.

[2]) Vgl. *Nav.* XXX, 569; XXXII, 55. — »Den E. Theodorus Boelen, Soone van die E. Marten Boele der beiden Rechten Doctor ende Amptman des (Deventer-) Capittels bij Wendilia Strockels Ehelue geprocreert, tr. te Dev. 7 Dec. 1671 Aleida Schuerman dr van den E. provisoir Gerhard S. ende Mechtelt v. Doorninck Eheluiden" (naar een niet geteekend concept). RED.

Boele tr. Agnita v. Walburg, bij wie ged. te Arnhem Maria 27 Jan. 1750, Nicolaas 25 Nov. 1755. — Adrianus Boele geb. Amsterdam stud. te Utrecht 19 Oct. 1770. — Overluid te Utrecht 21 Oct. 1622 Catharina Boel wed. Dionisius de Maistre. — Jacobus Boelen 1735 chirurgijn te Amst. P. R. B. 15 Apr. 1814 kapit. 9e bataill. infant. J. B. Jzn luit. t. z. 1e kl. 1814 later schout-bij-nacht en raadsheer in het Hoog Milit. Gerechtshof te Utrecht. Jacobus B. 1810 kerkmeester der Luth. kerk en regent van Christoffel v. Brand's rusthofje te Amst. 1810, † 1827. — Adriaan Willem Boele geb. Amst., stud. Utrecht 17 Sept. 1802. P. B. hoogheemraad van de Beemster 1814. Sara Hendrica B. tr. Amst. 3 Juni 1818 Carel Theodoor Boeddinghaus, en ald. bev. 6 Jan. 1818 van eene dr Christina Margaretha echtgen. v. M. Michmershuysen. — Johannes Boelen opperstuurman v. Suratte 1773, equipage-opziener 1774. D. Boelen Schuurman 1819 commissaris tot de Rijnvaart of het Keulsche veer. W. Poelen (*sic*) eerste plaatsverv. vrederechter te Naarden 1814. — *Nav.* XXXI 236 spreekt van »het bekende wapen Poulle", terwijl *Nav.* IX, 190 mededeelt, dat het geslacht »van Poulle" uit de kasteleinije v. Rijssel voerde In zilver dwarsbalk v. blauw met eene hen (Poulle) v. zwart in den schildvoet; in een boek met kwartierstaten van Amsterdamsche geslachten kwam een wapen Poulle voor In zilver dwarsbalk v. blauw zonder poule; denkelijk behooren tot het dit wapen voerend geslacht: Isaac P. geb. Amst. stud. Utrecht 1645, Isaac P. geb. Haarlem stud. Leiden 9 Apr. 1672. Dominicus P. tr. Johanna Hochède dit de la Vigne, bij wie Susanna P. tr. 3 Mrt 1665 Mr. Justinus de Beijer v. Hulsen. Maria P. tr. Boudewijn de Bordes bij wien Maria geb. 1646 † 16 Juli 1719 tr. Mr. Ferdinand v. Collen. V. O.

[Mr. L. Ph. C. v. den Bergh, Oork. v. Holl. en Zeel., noemt verscheidene leden van een Zeeuwsch geslacht, aanvangend met Girtonius de Poule a° 1246.]

Boelens-Me(e)rens (XXXV, 258). Andries Boelens, ridder, schepen, raad en burgemeester van Amsterdam, † ald. 1525, was rijk en machtig, zoodat hij aan keizer Maximiliaan van Oostenrijk eene groote som gelds ter leen verstrekte, die om zijnentwil der stad A. de keizerlijke kroon op haar wapen vereerde. Hij nam den eed af aan drie Graven van Holland. Bij Maria Beth, dr v. Jan, schepen, raad en burgemeester van A., won hij negen kinderen, onder wie

Jr. Geertruid B. † 13 Febr. 1545, omstr. 1500 geh. te A. m. Jan Martenzoon Merens, afstammeling van de Hertogen de Mirance, en † 1531 of 32. Zij was eene kloeke, fiere vrouw, en woonde met haren man te A., waar zij een oliemolen stichtten. Beiden zeer anti-roomsch en dientengevolge door hunne ouders onterfd, te meer daar zij hunne zuster Marij B., die tegen haren zin non in een klooster was, uit dat klooster hielpen ontvluchten en drie mijlen ver wegvoerden. Wonnen

1. Marten Janszn Merens, kapitein onder de Geuzen, die Brielle mede hielp veroveren, † ongehuwd.

2. Claas Merens Boelens, tr. Maria Gerritsdr Koeckebakker, bij wie

a. Jan Claaszn Boelens Merens, schepen van A. 1579 enz., raad in de vroedschap 1587, burgemeester 1587 enz., tr. Belya Hudde.

b. Grietje Boelens Merens [1]) tr. Jan Laurenszn Spiegel, schepen en raad van A. 1578, bij wien vier kinderen.

3. Cornelis Janszn Merens tr. Trijntje Jansdochter.

4. Imme Jansdr Merens tr. 1529 Joost Jan Thaamsz, vroedschap te Hoorn, † 1559 vóór de Vasten, en alzoo hij het sacrament weigerde te ontvangen wilden de priesters hem op het diefleiders kerkhof begraven, doch werd door geld verkregen dat hij 's nachts in de Vrouwe-kerk is bijgezet. Zij hebben hem ook gedwongen uit de stad en de regeering te gaan omdat hij zich tegen het ketterdooden en zekere vierdagen verzet had, dreigende tegen hem in rechten te zullen procedeeren. Ten spijt der geestelijkheid hield hij bij processieën en op heilige dagen zijn huis open en trok zijne daagsche kleederen aan, beweerend dat de heiligen het best met nederigen gediend waren. Ook met het wijwater spotte hij, latende het op zijne muts vallen zeggende: heb ik het geloof dat het door de zerk op de dooden komt, zoo geloof ik ook wel, dat het door mijn muts op mijn hoofd zal komen. Had ook een bijbel in huis die soms in geheim plaatsen verborgen werd; zoodat hij evenals zijner vrouws ouders een formeel ketter geweest is. Hij was een schoon man met geel hair, en rijk. Hield zich ook bezig met ossen weiden en dreef handel op het Oosten. Had vele processen en kon kwalijk ongelijk verdra-

---

[1]) H. J. S. verwijst ten haren opzichte naar »Het Patriciaat van Amst. vertegenwoordigd door de genealogie van Boelens", Amst. C. L. v. Langenhuysen 1884. RED.

gen. Imme Jansdr † vóór haren man en begr. aan de noordzijde der voormalige in 1838 afgebrande Groote-kerk te Hoorn. Wonnen Jan Martenzn Merens, naar zijn grootvader van moederszijde genoemd, ontvanger te Hoorn, geb. ald. 1544 tr. lente 1562 Marij Theunisdr Verduyn geb. 2 Febr. 1539 die na zijn dood hertr. burgemr Cornelis Berkhout. Hij † te Hoorn Dec. 1573, ald. begr. 24 d°, oud omtr. 30 jaar. Zij † 25 Dec. 1605 oud 65 jaar 10 m. 23 dagen. Hij was een schoon man met geel hair en zeer rap en vlug, sloeg een bal over een kerk heen. Omdat hij op 't Keern ter predikatie geweest was en niet ter mis of biecht ging, werd hij door den Hertog van Alva bij sententie van 6 Oct. 1568 met confiscatie van goederen verbannen (zie Sententiën en Indagingen van den Hertog van Alva, door J. Marcus, Amsterdam 1735); gewaarschuwd vluchtte hij ter naauwernoot over een huis, kwam buiten de stad en onthield zich twee jaren in Engeland, waar hij dien tijd voorgevend dat hij een Italiaan was op een zolder woonde. Zijne onroerende goederen, tot zijn vrouws luurmand incluis, zijn geconfisqueerd en verkocht, hoewel de priesters hem om zijne jeugd hadden willen verschoonen bijaldien hij maar blootshoofd over de *roode steen* (de markt) had willen gaan Hij heeft nevens zijn neef Jan Thaamszn Schaft, kapitein ten oorlog, de stad Hoorn helpen geus maken, en was tijdens den slag op de Zuiderzee tegen de Spanjaarden onder Bossu, een der voornaamste vrijwilligers. De Prins van Oranje heeft hem de hand gegeven en zijne cordaatheid geprezen. Was ook bij den graaf van Bossu tijdens deze als gevangene te Hoorn verwijlde zeer gezien en dikwijls diens gast. Hij heeft eene obligatie op den Prins uit liefde verscheurd en wordt geloofd ongelukkig te zijn geweest omdat hij in zijn jeugd een ooievaar geschoten had.

Van dezen Jan Martenzn Merens stamt de nóg bestaande familie van dien naam af.

Uit genealogische bescheiden medegedeeld door

JHR. MR. D. VAN AKERLAKEN.

v. Borckhorst (XXXV, 130). Bij het zoeken in de doop-, trouw- en begraafnisboeken alhier, vond ik: begraven in de Buurkerk 12 Sept. 1653 Alida v. B., wed. Hendrik v. Oort, nalatend eene mondige dochter. Ik zocht te vergeefs naar hare ouders.

Utrecht. H. J. S.

Brouwer. Te Gorinchem bestonden twee familiën van dien naam. Van de eene bezit mijn oom, M. F. Boonzajer, notaris ter stede, een aantal gegevens; van de andere volgt hier dit genealogisch fragment.

Lambertus Br., pred. te Hien en Dodewaard (1673) *a*), geb. Maart 1646, † Dod. 26 Aug. 1723, tr. 1° Rhenen 11 Aug. 1675 Elisabeth Soet, geb. Rhenen 22 Juni 1644, dr van Servatius bij Anneke v. Triest; 2° Dodewaard 29 Sept. 1697 Elisabeth Huisingvelt, wede Peter Bout, majoor der stad Tiel. Wint drie kinderen:

2. Angenieta, geb. ?, † Tiel 12 Jan. 1768, tr. Gerardus v. Geelkerken.

3. Johannes, pred. te Vuren en Dalem 1706, Schelluinen 1716; geb. Dod. 16 Juli 1679, † Schell. 18 Jan. 1748; tr. 1° 19 Aug. 1716 Maria Boonders, geb. 1688, † 18 Nov. 1718; 2° 30 Jan. 1722 Elisabeth Broesterhuysen, geb. ? † 9 Apr. 1785 (dr v. Frans bij Wilhelmina Cornelissen). Wint te Schell.:

a. Maria Elisabeth, geb. 20 Nov. 1722, † Giessendam 7 Nov. 1808, tr. Schell. 1755 Cornelis Brooshooft.

c. Lambertus Gerardus, geb. 18 Sept. 1727, † Gorinchem 12 Juni 1802, ongehuwd.

d. Wilhelmus, geb. 9 Juli 1730, † Schell. 27 Aug. 1730.

e. Willemina Cornelia, geb. 5 Jan. 1732, † Gor. 14 Maart 1804, tr. Gor. Aug. 1757 Adrianus v. Appeltere.

f. Jacobus, geb. 6 Febr. 1734, † Nijmegen 16 Dec. 1832; tr. 1° 12 Dec. 1773 Aletta Geertruida Bakker, † 20 Jan. 1775; 2° Maria Christina Bakker, geb. 6 Maart 1751, † 19 Oct. 1780; 3° Casparina Joha v. Hulst, geb. 13 Oct. 1741, † 30 Sept. 1821. Kinderloos.

g. Eliza Servatius, geb. 21 April 1739, † Schell. 27 Mei 1739.

---

a) Als prop. bev. 22 Juni door Samuel Scherphoff, pred. te Tiel († 1689), die hem 4 Juni peremptoir geëxamineerd had, 8 Sept. tot lid der classis aangenomen, in de classisverg. 8–9 Sept. 1721 wegens ouderdom van classicale commissiën verschoond. In de Tielsche classisverg. 4—5 Mei 1674 deed hij met Jhr. Joost Hendrik v. Stepraedt (zie *Nav.* XXVI, 423) zijn beklag, »dat haer kercken en pastorienhuys, jae selfs de predickstoel en bancken in de kercken (te Hien en Dod.) syn affgebrocken, verbrandt end geheelick verdestrueert" (door de Franschen), en verzocht hij subsidie van de gemeenten buiten de classis en provincie, tot reparatie; hetgeen toegestaan werd. Aan het einde dezer vergadering herdacht men met dankbare vreugde, dat men »in dese troubele tijden" weder zoo rustig had mogen bijeen zijn. Red.

h. Elisabeth Agneta, geb. 15 Aug. 1740, † Schell. 7 Nov. 1741.

b. Franciscus Johannes, pred. te Schell. 1748, Brielle 1764, geb. 3 Jan. 1725, † Brielle 28 Mei 1803; tr. Christina Joha v. Beverloo, dr van Ds. Leonardus Johannes bij Alida Cuperus, geb. te Andel Juli 1735. Bij wie

aa. Elisabeth Joha, geb. 1755, † Brielle 21 Mei 1826.

bb. Alida Elisabeth, geb. 1758, † Br. 20 April 1830.

cc. Benjamina Willemina, geb. 1759, † Br. 24 Febr. 1843.

dd. Johannes, secretaris van Br., geb. 1764, † Br. 24 Jan. 1838, tr. eene v. Andel. Kinderloos.

ee. Leonardus Johs Beverloo Br., pred. te Maasdam 1794, 's Gravensande 1797, Brielle 1802, Utrecht 1806; geb. 1767, † Utr. 18 Mei 1829, ongehuwd.

1\. Servatius, pred. te Zetten en Andelst, geb. Dodewaard 1678, † Zetten 30 Nov. 1753; tr. de weduwe van Ds. Cornelius Cornelii. Bij wie

a. Lambertus Johs, amptman over het Land v. Kuik, geb. Zetten, † Kuik nà 1791; tr. Kuik 29 Nov. 1744 Christina Elisabeth Vermehr, wede Johs Vonck. Bij wie

aa. Mr. Servatius Gijsbertus, raad en secretaris v. Gorinchem, geb.? † Gor. 25 Mei 1789; tr. Jacoba Frederica v. Barnevelt, dr v. Willem Hendrik bij Angela Petronella v. Hurck [1]), geb. Gor. 24 Juni 1749. Bij wie

aaa. Willem Hendrik v. Barnevelt Brouwer, onderkoopman O. Ind. Compagnie.

bbb. Christina Elisabeth, geb. 7 Febr. 1774, † 1814, tr. Rombout v. Riemsdijk [2]).

ccc. Geertruid Catharina, geb. Gor., † Zwolle; tr. Kuik 15 Apr. 1798 Mr. Pieter Vermehr [3]).

Medegedeeld door CHR^N J. POLVLIET.

Pagenstecher (XXXV, 65). »Anna Sophia van Werdum [4]) tr. . . . .

---

[1]) Vgl. *Nav.* XXX, 585, 8 (wapen). RED.
[2]) Vgl. *Nav.* XXX, 570, 1, de kinderen enz. van dit echtpaar. RED.
[3]) Vgl. *ibid.* bl. 537, 70. RED.
[4]) uit het geslacht der Hoofdlingen van Werdum, in Oostfriesland, in 1763

Pagenstecher [1]), Grafl. Bentheimse Cantzler; hier van o. a. een soon Alexander Arnold P., geb. toe Benthem 1659, 20 Febr.; word Prof. toe Groningen en waar hij 22 jaar dit amt bekleed heeft; † aldaar 1716, 22 Octob.; tr. N. N." (MS. aant.)

Pagenstecher zal men zeker aantreffen onder de uitmuntende evensberichten van Groninger hoogleeraren, door Mr. W. B. S. Boeles, achter Prof. Jonckbloet's Gedenkboek der Gron. Hoogeschool. Vóór mij ligt: Gerhardi Schroder, Oratio funebris, in obitum viri consult. et celeb. Joh. Freder. Wilhelmi Pagenstecheri, Phil. et J. U. D. Juris publ. et priv. Prof. Harderovici, 1746.

»De Bockelmans, Perizoniussen, *Pagenstechers* waren geboren in het graafschap Bentheim". Visch, Gesch. v. h. graafsch. Bentheim, bl. 130, waar ook eene curieuse mededeeling over het ontstaan van den naam Perizonius wordt gedaan.

Over Arn. Gysb. en Henr. Theod. P., zie ook Jungius, Hist. Com. Benth., Præfat. N. II.

Zie nog P. in H, Bouman, Gesch. d. voorm. Geld. Hoogeschool 1847, passim. M°.

VRAGEN.

Brinkerhoff. In de Utr. Ct. van 24 Sept. 1885 komt een bericht voor over eene samenkomst der leden van dit geslacht in Noord-Amerika. In 1638 ging Joris Br. Dirkszn uit Drenthe naar Amerika. Bestaan er nog leden van deze familie in ons land? Wie heeft berichten uit vroegere tijden? H.

v. Kessel. Bestaat er eene genealogie? Zijn er behalve die, voerende in goud vijf in kruisvorm geplaatste roode ruiten, nog andere familiën van dien naam bekend? S.

---

uitgestorven met Cath. Elisab. Gijsberta, gemalin van Wilh. Mordio, Vrijheer von Botlenberg gen. Kessel. Zie Tjaden, Gelehrtes Ostfriesl., III, 104; Wiarda, Ostfr. Gesch. I, Tab. XV.

[1]) Arnoldus Gijsbertus, Natus Benthemii A. 1615, denatus Duisburgi A. 1688. Cancellarius fuit ab anno 1651 usque ad ann. 1667. Jungius, Hist. Com. Benth., Praef. N. II.

GESCHIEDENIS.

DE VOORMALIGE HEERSCHAP OCHTEN IN NEDER-BETUWE.

Heet Oghten of Uchten, aan den Waaldijk, in de »Tegenw. Staat v. Gelderland" (a° 1741), bl. 265, terecht een zeer oud dorp: geen wonder, dat men aan den oorsprong, ook der benaming, sagen vastknoopt, zelfs mythen. Twee broeders zouden op den Slotwaard (kasteel-waard te Yzendoorn gestreden hebben om het bezit van Uchta, de schoone dochter van een Neder-Saksisch heer, woonachtig op de Pottum, eene huizing onder Yzendoorn, op Ochten's grens. De jongere broeder Dago geheeten, zou den ouderen overwonnen en geveld hebben, en uit dien ridderstrijd zou de aanwezigheid van gebroken wapens, lansen, zwaarden, enz., in dien Slotwaard gevonden, te verklaren zijn. De bekoorlijke jonkvrouw was de prijs voor Dago's kloekheid, en zij bracht eene groote uitgestrektheid lands, eene gansche buurschap, in de onmiddellijke nabijheid van haars vaders woonverblijf gelegen, ten huwelijk aan. Deze bruidschat verkreeg dan naar haar den naam van Ochten. Dit verhaal heeft wellicht in zóóver een historischen achtergrond, dat inderdaad een man van aanzien zich in de Middeneeuw op Ochten's grens kan hebben nedergezet. En gewis, De Pottum is zeer oud. Doch in zijn tegenwoordigen vorm mag het wel spruiten uit eene natuurmythe, voorstellend den strijd tusschen dag en nacht, licht en duisternis, onkunde en beschaving in den Germaansch-Bataafschen of Saksischen voortijd in deze landstreek gevoerd, waarbij dan de dag (Dago) of het licht overwon en zich den »uchtend" of morgenstond van een beteren dag, een beschaafder tijdperk toeëigende [1]).

Als wij het gebied der sage verlaten en de onbetwistbaar historische heirbanen betreden, door de Romeinen in de Betuwe aangelegd; stuiten wij, van Tiel komend, bij dit dorp op den achtsten mijlpaal eener legerstraat, welke, van gezegde stad naar Nijmegen zich uitstrekkend, bij den kerktoren aan den dijk te Dodewaard juist haar middenpunt of den twaalfden mijlpaal zal hebben bereikt. Volgens

[1]) Vgl. D. Buddingh, »Nieuwe Wandelingen door de Betuwe" (1865), »Breedere Aantt". *bl. O.*

Buddingh [1]) zal de aanduiding van dien achtsten mijlpaal in de benaming Ochten, z. v. a. Achten of ad Octum, d. i. »ad octavum milliarium" voor de hand liggen. »Beziet men de grondsgesteldheid van Ochten (Achten)", zegt genoemde schrijver, »deze doet ons aan een legerkamp of zoo iets, en de Salk aldaar, volgens Bondam, aan eene Sala curia (gemeente- of rechtszaal) denken, zooals men ook te Dodewert nog heden eene Salk aanwijst" [2]). — Eene merkwaardige toespeling op den aanleg van heirwegen door de Romeinen ook te dezer plaatse meent Buddingh te vinden in een dubbelnaam der »Echteldsche straat". Deze weg, die eene opvallende breedte heeft, wel van 25 tot 30 schreden, en bezuiden het huis De Pottum over Echteld langs Medel naar Tiel loopt, wordt ook de Keizerstraat geheeten, en zal dus herinneren aan eenen Caesar, die wel geen ander zal zijn dan Marcus Trajanus (98—117 n. C.), aan wien op de door hem aangelegde heirbaan van Xanten (Castra Vetera) tot Neomagum (Nijmegen), waarvan deze weg op de kaart van Peutinger een vervolg zal wezen, opschriften op de mijlpalen waren toegewijd [3]). Is vanaf het huis De Pottum, de Echteldsche of Keizerstraat zuidwestelijk naar Tiel gericht: vanaf datzelfde huis loopt een weg in noord-oostelijke richting bij de dusgenaamde Pottumsche Brug over De Linge [4]), achter Kesteren om, naar het veerhuis te Op-Heusden aan den Rijn. Dit eind weegs, dat als een verlengstuk van de Echteldsche of Keizerstraat is aan te merken, of omgekeerd, draagt den naam van Pottumsche straat, heeft ook de buitengewone breedte van wel 25 of 30 schreden, en zal mede ter verbinding van een oorspronkelijk Ochtensch kamp met de legerplaats te Kesteren (Castra), kennelijk van Romeinsche herkomst wezen. »De loop der wegen", zegt Heldring [5]), »vooral die der Poddingstraat [6]), kwam mij wel zóó merkwaardig

---

[1]) ibidem, alsmede in »Wandelingen door de Betuwe" (1861), bl. 42.

[2]) De Zelk is een blok landerijen te Dodewaard. Zie Oudemans, Mid. Nederl. Wdbk, op *Sael, sele*.

[3]) Aldus Buddingh, »Nieuwe Wandel". bl. 25.

[4]) Zie B., ibid. bl. 82; O. G. Heldring, Wandelingen, 2de st. bl. 133 De Linge zal door den Romeinschen veldheer Drusus gegraven zijn. Waarom? Blijkt dit van elders? Ze vangt als wetering bij Doornenburg aan; zie verder Herald Bibl. 1879 bl. 177.

[5]) a. w., bl. 181, 2.

[6]) Aldus noemt ook Sligtenhorst (a° 1654) de Pottumsche straat.

voor, als op één der punten in de Betuwe waar *woerden* of *hoven* liggen, en uit dezelve zou men misschien ook hier met weinig moeite herkennen, wat de oude hoofd- of heirbanen in ons vaderland geweest zijn". Op dezen hypothetischen grondslag beweert men dan dat de Romeinen in den loop der eerste eeuw onzer jaartelling Ochten tot eene bewoonbare plaats hebben gemaakt. Zij zullen het gedaan hebben door het graven van een lang kanaal, later De Linge geheeten [1]), alsmede door het aanleggen van heirbanen als De Keizerstraat en De Pottumsche of Podding-straat; denkelijk ook door het stichten van kasteelen (!!?)

Tot zóólang dat besliste gegevens bovenstaande beweeringen komen staven, achten wij ze geheel uit de lucht gegrepen en daarin hangend. Ook hier wederom is o. i. het euvel bemerkbaar dat men naar de eeuw der Romeinen, — eerder kan het toch gewis niet! — verschuift wat zich uit later dagteekening veel natuurlijker laat verklaren. Uit de aanwezigheid van woerden en hoven valt o. i. ten gunste van Romeinsche of Germaansch-Bataafsche toestanden niets op te maken. Woerden zijn eenvoudig waarden, weerden; en de Hoven te Ochten herinneren aan een voormalig Bagijnhof. De Keizerstraat zal wel vernoemd zijn naar een lid der familie Keyser, die in de eerste helft der 18de eeuw ook in de Neder-Betuwe vertegenwoordigd was [2]). In den dorpsnaam, die in 1299 als Uchten [3]), in 1520, 3 als Vch-

---

[1]) „de Lingh of het Langhe Water", zegt Sligtenhorst (a° 1654) in zijn Tooneel des Lands v. Gelre. Vgl. Baron Sloet, Oorkdbk v. G. en Z., bl. 1038bis: Langewater a° 1284. Komt a° 1108 als (inter) Lingia(m) (Heda; Mr. L. Ph. C. v. den Bergh, Oorkdbk v. Holl. en Zeel. I, 65; Sloet bl. 216), a° 1255 als (inter) Ligna(m), Linghena(m) (Sloet bl. 763), a° 1265 als (inter) Legena(m) (ib. 860), zelfs a° 1314 als Ligna (Nijhoff, Oork. I, 153) voor. Nu beduidt weliswaar linghe (linghede, lingde) lengte (Oudemans), maar de oudst-bekende variant Linguini a° 893 (Sl. bl. 66) kan ook verwijzen naar linghene = modder, slijk (Oudemans); hetgeen op eene oorspr. wetering uitnemend past. Vgl. misschien De Slink (riviertje in de Grp Z), zoo hier de aanvangsletter euphonisch is.

[2]) Zie Herald. Bibl. 1881 bl. 236—8. Bij de ald. bl. 238, noot, vermelde, elders woonachtige leden van dezen geslachtsnaam, voege men Keyser, a° 1273 scabinus Embricensis (Sloet, Oorkdbk n° 948); Herman Keyser a° 1284 schepen van Munster (ib. n° 1073). En zie plaatsnamen, hoogstwaarschijnlijk van dezen familienaam herkomstig, Herald. Bibl. 1880 bl. 306, noot; *Nav.* XXXV, 203.

[3]) v. Spaen, Inleid., IV Cod. Dipl. p. 28.

ten [1]), in 1483 als Oichten [2]) voorkomt, ligt niets dat aan een achtsten mijlpaal doet denken; hij kan òf hoogte-heem (woning) [3]), òf, denkelijk juister [4]), bosch-heem beduiden; en dat deze plaats zelfs in de late Midden-eeuw nog zeer boschrijk was, toont het aldaar voormaals aanwezige uitgestrekte bosch, waaruit voor een dertigtal varkens aan den Graaf van Gelre in 1313, 14 eikelgeld moest worden opgebracht [5]).

De neiging om alles naar den grijzen voortijd terug te dringen doet Buddingh [6]) *De Pottum* (Potthum, Pothem) duiden als bod-, bud-hem, d. i. boet-huis of podding(h)-, bodding-hem, d. i. boetrecht-huis; teneinde daarin een huis te kunnen zien, waar de Germaansche of Saksische vierschaar gespannen, recht gesproken en uitgevoerd werd, waar dus ook wel een Neder-Saks uit de Uchta-sage als streng richter mag hebben huisgehouden (! ? !). Niet minder gezocht, naar onze bescheidene meening, brengt hij [7]) de stichting van dat pand met den aanleg eener vermeende Romeinsche heirstraat in verband, ze er mede gelijktijdig achtend. De naam dezer aloude huizing kan geduid worden òf als heem van Pote (oud-Frieschen mansnaam) [8]), òf o. i. liever, wegens den variant Podding, als pode- = mode- d. i. made-heem, weidewoning [9]). En in dit laatste geval verdwijnt gezegde Neder-Saks geheel van deze plek. Maar niet minder de Romeinsche herkomst dezer huizing; welke Buddingh afleidt uit de omstandigheid, dat in den zuidelijken gevel er van, in de richting van den ouden heirweg, voormaals een steen gezeten heeft, waarop een dubbele arend afgebeeld stond. In dien arend ziet hij den grooten, dubbelen Romeinschen adelaar, die op Romeinsche heerschappij in de Betuwe zal doelen. Doch die steen, als groot vierkant, van 11 decimeters lengte, 123 centi-

---

[1]) Nijhoff, Oork., VI, 2, bl. 658, 756.

[2]) ibid. V, 165.

[3]) Vgl. De Hugt als benaming van menig Neder-Betuwsch erf of perceel. Eene hooge plek luidt nog steeds in dat idioom 'n hugt.

[4]) wegens den a° 1190 voorkomenden geslachtsnaam v. Ůthen (Sloet, bl. 375), zoo die aan onzen dorpsnaam ontleend is; zie *Nav.* XXXV, 283 (Echt, oudtijds Heoca, ook Eht), en vgl. Ogden (vlek in New-Jersey, N. Amer.).

[5]) Nijhoff, Gedenkwaard., I bl. XIV, XIX.

[6]) »Nieuwe Wandelingen". Breedere Aanteek. bl. *l—n*.

[7]) ibidem, bl. 23.

[8]) *Nav.* XXVIII, 459.

[9]) Zie over *p* en *m* als wisselletters in plaatsnamen, *Nav.* XXXV, 494.

meters breedte en 9 decimeters dikte, met zijn 16 centimeters-grooten arend [1]), welke in vier stukken gebroken in den omtrek nog gedeeltelijk aanwezig is, bevatte eenvoudig het wapen van het adellijk geslacht v. Riemsdijck [2]), gelijk dat o. a. gevoerd is door Jelis v. R., in 1502 heer van De Pottum [3]). Nog éénmaal zagen wij dit goed vermeld, t. w. in een doopboek te Yzendoorn, volgens hetwelk »Joffer Jacomijna v. Rhijneveldt, huysfrou van den Heere v. Cattenburgh tot den Pottum", als getuige optrad bij den doop des kinds van eenen der ingezetenen. Dit was Willem v. C., die in 168. Jacomina v. R. huwde, en bij deze zes kinderen won [4]). In 1838 was het nog eene stins of klein kasteel, opgetrokken uit oude baksteenen en door grachten omringd, maar geenszins een vierkant, forsch kasteel [5]) wat het naar menschenheugenis nooit geweest is. Wel was het eene door ouderdom en ligging merkwaardige stins bij welke eertijds vele goederen en tienden behoorden, en die tijdens de slooping (omstr. 1838) eene eigenaardige bestemming had. Daar toch werd toenmaals comparitie gehouden om te »loven voor de Lingeschouw", d. i. de belofte te laten doen dat de geërfde ingezetenen dezen Betuwschen stroom behoorlijk in orde zouden houden. Ter plaatse ziet men thans niet meer dan eene kleine planterswoning, en alleen de benamingen van De Pottum, tiendblok o. Yzendoorn, Pottumsche straat en dito brug, — welke ligt over het uiteinde eener landwetering, die op hare beurt aanving bij de grens tusschen Over- en Neder-Betuwe [6]), — herinneren nog aan de voormalige huizing [7]).

---

[1]) Volgens opgave van den burgemeester der gemeente, Hubartus Diderik v. Riemsdijk, die zijn familiewapen in den gang van zijn woonverblijf in gips liet afbeelden.

[2]) Vgl. *Nav.* XXXV, 52.

[3]) Ibidem, 56, 7.

[4]) Zie *Nav.* XX, 467.

[5]) zooals Buddingh, »Nieuwe Wandel.", Breedere Aanteek. bl. *m*, schrijft.

[6]) Aldus nog in 1675; zie Registers op 't Archief van 't voorm. Hof v. Gelre, bl. 218.

[7]) Dat Buddingh zich door zijne Betuwe-minnende verbeelding weleens wat ver liet meêslepen, blijke ook hieruit dat hij de door hem als oorspronkelijk Betuwsch of Geldersch aangemerkte spreekwijs »de dood in den pot" van De Pottum qua voormalig »boetrechthuis" herkomstig acht. »Menigeen", zegt hij (Nieuwe Wandel. Breedere Aanteek. bl. *n*), »kan in dien Pot gestopt zijn, die er, wegens het strenge recht, nimmer weer uit te voorschijn kwam; hij vond daar *den dood in den pot*"! Men hoort dit gezegde nochtans overal elders meer dan juist in de Betuwe. Ook duidt de

Een huisje op den Middelwaard aan den Waaldijk heet *De Tempel*, en behoorde eertijds aan de familie Vijgh. Terwijl de Tegenw. Staat 't verzwijgt, vermeldt het de kaart van Gelderland van Mr. I. A. Nijhoff a° 1859. Men ziet in die benaming een spoor van oorspronkelijken Heidenschen eerdienst. Als men echter op de menigte analogieën let, de gansche wereld door, — zie de Woordenboeken op Tempel, Temple, — daarbij voegt als minder gemakkelijk te vinden: De Tempel (voorm. leprozenhuis, thans arbeiderswoning, in de stadsvrijheid) te Elburg, Den Tempel (herberg) te Over-Asselt, (waarbij, opvallend genoeg, het voorzetsel *op* wordt gebezigd), Oldentempel (heerenhuis) te Beuningen [1]), Den Tempelet (blok landerijen) te Hernen (in Maas-Waal) [2]) ook vooral; dan ziet men in dezen plaatsnaam eerder een appellativum, z. v. a. timp-lo, hoekbosch (?).

Voert de benaming van een ander huis te Ochten misschien ons rechtstreeks terug naar den tijd der Middeneeuwsche legenden of ridderhistories? Immers het staat nog heden bekend onder den naam van *De Zwarte Ruiter*! Zou hier ter plaatse een tweegevecht hebben

---

spreekwijs »hij vindt den dood in den pot" niet aan, dat iemand *zelf* den dood daar vindt; wat natuurlijk blijkt, als men zegt: »ik heb daar den dood in den pot gevonden", vermits dit op den spreker niet toepasselijk kan zijn. »Hij vindt den dood in den pot" wil zeggen: hij bevindt, dat daar of ginds lusteloosheid, naargeestigheid, werkeloosheid, treurige, akelige stilte heerscht. Insgelijks: »het is daar de dood in den pot". Zoo zegt men ook: »het is de dood in den pot met hem", d. i. er zit volstrekt geen lust of leven, geestdrift of werkkracht meer in dien persoon. Uit deze varianten ziet men dat bij dit gezegde geen sprake kan wezen van den dood, welken iemand in een pot vindt. Men denke hier aan het geval van Elisa en de profeten-zonen te Gilgal (2 Kon. 4 vs 39, 40), toen men den dood, d. i. iets doodelijks in den etens-pot meende te vinden wegens den bitteren smaak der wilde komkommers, die in plaats der gewone daar bij vergissing in gedaan waren; zie C. F. Zeeman, Nederl. Spreekwijzen enz. aan den Bijbel ontleend, Dordr., J. P. Revers, 1874 bl. 159. En voorwaar, als men reden meent te hebben om te duchten, dat de opgedischte spijs in levensgevaar zal brengen, veroorzaakt zulks neerslachtigheid, lusteloosheid, pijnlijke stilte. Vgl. hier ook het figuurlijk gebruik van *dood* in »doodsch, doodig, doodigheid".

[1]) In 1612 heette het eenvoudig »den Tempel" [J. J. Dodt v. Flensburg, Arch. v. Utr. III (1843) bl. 278], in 1741, 50 (de) Oude Tempel, Oldentempel (Tegenw. Staat bl. 244, en kaart; Geld. Volksalm. 1875 bl. 50).

[2]) ook waarschijnlijk Tempel (dorp op Java), Tampalis (eil. bij Sumatra). Vgl. ook de geslachtsnamen v. den Temple (*Nav.* XXXV, 5), v. den Tymple (zie A. J. v. der Aa, Aardr. Wdbk, op Vliet).

plaats gehad, gelijksoortig aan dat, hetwelk, volgens de sage, op de Jufferweerd te Heteren zal zijn voorgevallen tusschen twee broeders, van wie de een het hart des anderen doorstak, maar op het gezicht van diens dood uit wanhoop zich in zijn eigen zwaard stortte, en sedert dien tijd, naar de meening der bijgeloovige menigte, steeds des nachts verschijnt, zijn broeder bevechtend [1])? Of heeft het bijgeloof dit huis aldus bestempeld, wijl de spoken-oproepende verbeelding van eenvoudige lieden aan deze plaats, evenals aan De Woerd te Zetten, de nachtelijke verschijning van een »zwarten", den wandelaar vooral in het avonduur zich in den weg stellenden »man" verbond? [2]) Och, gezegd huis kan doodeenvoudig vernoemd zijn naar een lid der familie de Ruyter, of wel naar een zwart-gekleurden ruiter als uithangteeken [3]).

Aldus naderen wij Den Appelenburg. Deze huizing lag aan den Waaldijk. Zou dit kasteel hetzelfde wezen, dat door Slichtenhorst [4]) als »Apenburg" is aangeduid? Appelenburg, -borch was echter de naam, die nog heden kleeft aan een tiendblok ter plaatse [5]). Dit verblijf, in 1732 een sombere steenklomp met weinig vensters, is gedurende eene reeks van jaren, misschien wel eeuwen lang de ridderlijke zetel geweest van het adellijk geslacht v. Beinhem. Bij het reeds vermelde [6]) kome hetgeen volgt, aan verschillende bronnen en vooral aan het Leenregister ontleend.

---

[1]) Vgl. O. G. Heldring, »Wandelingen door de Betuwe" (1838), I, 14, 5. Zie over die Jufferweerd echter *Nav.* XXXIV, 130.

[2]) Ibid. (1839) II, 157. Aan de meeste *woerden* zijn spooklegenden vastgeknoopt; bijv. aan De Peppelwoerd en De Hooge Woerd te Kesteren; zie *Nav.* XXVI, 54. Vanwaar dit? Omdat men die woerden totdusver voor heidensche begraafplaatsen aanzag. Maar hoe nu, als die woerden eenvoudig *weerden* zijn! De *Nav.* t. a. pl. genoemde kattedansen kunnen echter uit Heidensche tooverij, — Freya's kat (Geld. Volksalm. 1875 bl. 144), — spruiten (*Nav.* XXIV, 558, 9), nog overgebleven in het kinderspel, als de jeugd zich paarsgewijs vereenigend, tegen elkander inspringt, onder den uitroep: »kattedansen, kattedansen!" Hulle wulle-waaitje kan eenvoudig beduiden »heuvel-veld-weidje".

[3]) Zoo heeft men te Markelo (Overijsel) eene Rutersteeg. Een huis te Eibergen heet Loo-Ruiters (zie Nijhoff's Kaart). En De Zwarte Ruiter was in 1570 de naam eener herberg te Utrecht.

[4]) Geld. Geschied., Kaart a° 1654.

[5]) Zie *Nav.* XXVI, 424; Herald. Bibl. 1879 bl. 291, noot 3. Z. v. a. water-pool-burcht?

[6]) *Nav.* XXVI, 420—4; XXVIII, 46. Ter laatstaangeh. pl. staat de variant v. Beienhem, wat wijst op meien-heem, d. i. weidewoning.

Eerder dan een hof Beynem of Beinhem te Keken [1]) in De Duffel [2]), worde Beinum, buurschap te Angerlo (Grp Zutfen), als villa Beinhem in 960 het eigendom der St. Maartenskerk te Utrecht [3]), tot bakermat toegewezen aan dit oud-adellijk geslacht. De oudst-bekende leden toch ontmoet men in deze buurt. Zoo traden, bij voorbeeld, Willem en Jacob v. Beinhem als getuigen op toen Otto graaf v. Gelre en Z. Aug. 1235 verklaarde dat Otto kanunnik te Zutfen ten behoeve van het kapittel aldaar, aan hem had opgedragen zijn allodium en praedium in Oosterhuizen (o. Beekbergen) [4]). En Johan v. B. was tegenwoordig bij de uitgifte door het kapittel van Z. 14 Juli 1273 van het goed Salenkink te Neede aan Gerard Santerel [5]). Bij overdracht van Over-Betuwsch goed a° 1327, 31, ziet men als gerichtsman(nen) tegenwoordig Wijnold v. Beijnem, (misschien één persoon met) Winand v. Beijnnem [6]).

---

[1]) met 50 morgen lands en veertien hofsteden 1 Oct. 1375 door Arend v. Alpen, heer tot Hoenepel, en zijne gade Margareta ten behoeve der Vrouwe van Gulik en Gelre gerichtelijk opgedragen; in 1513 met vijftien katersteden het eigendom van Johan van Bronckhorst en Batenburg; zie Nijhoff, Oorkonden, III n° 28; VI, 1, n° 716.

[2]) streek lands, welke tijdens Sligtenhorst (a° 1654) geheel (zie zijn Tooneel des lands v. Gelre bl. 69) tot Gelderland schijnt te hebben behoord, thans gedeeltelijk Geldersch (Maas-Waal), gedeeltelijk Kleefsch (oorspronkelijk ten gevolge van verpanding in 1444 door hertog Arnold van Gelre aan den Graaf van Kleef).

[3]) Mr. L. Ph. C. v. den Bergh, Oorkdbk v. Holl. en Zeel., I, 24. Ook a° 1200 (Beinheim), a° 1259 (villa Beinhem), a° 1273 (kaetpenninge de Beynen) is van deze bp sprake, waar het klooster Bethlehem (ambt Doetinchem) destijds bezitting had; zie Baron Sloet, Oorkdbk v. Gelre en Zutfen, bl. 397, 798, 919. Een oorspr. perkam. brief a° 1357/65 in Nijhoff's Bijdragen voor Vaderl. Geschied. en Oudhkunde, I, 265, — vgl. Geld. Volksalm. 1873 bl. 115, — vermeldt, behalve de Graafschapsche bp. ook een goed Beynick. De in 793 vermelde villa Bidningahusum (Sloet bl. 17), a° 796, 806 Bidningaheim (ibid. bl. 19; Bondam, Chtbk bl. 8), van welker kerk (eccl[ia] in Biddincheim) in de 12de en 13de eeuw sprake is (Sloet bl. 390, 3), als in nauw verband met Dorenspijk voorkomend (vgl. ibid. bl. 19), zal wel op Over-Veluwe gelegen zijn geweest. In 1450 geschiedt gewag van een hof Bennijnen, Benenen (Baron Sloet, Van-Als', bl. 150, 2). Nopens eene Beynemer- of Wettersweerd rees in 1501 geschil, of die in het gericht van Doesburg, dan wel in dat van Veluwe-Zoom gelegen was; zie de oorkonde i. d. 30 Mei bij Nijhoff, VI, I bl. 261.

[4]) Sloet, Oorkdbk bl. 590, 1, 917.

[5]) Tijdr. Regr prov. arch. v. Overijssel, A 45, 9 Zie den naam ook bij Mr. G. v. Hasselt a° 1349, 74, 1539, 49 (?) (Arnh. Oudbh. II 176; IV 67, 16; II 176/), a° 1349, 1534 (Geld. Oudhh. bl. 531, 395)

Belia v. Beinhem, door haren broeder Gerrit in 1430 beleend met 25 mergen geheiten den Aldenweert (gelegen te Alden-Avesaet, d. i. Kapel-Avezaat). Welk pand in 1440 overging op Sophia (Fije) v. B., Johansdr, gade van Johan v. Brakell, wien zij na »doode hares mombers Gerits tot een leenman stelt".

Gerrit v. B., straksgenoemd, was gehuwd met Jutte v. Welij (dood 8 Juli 1481), die als erfgename haars vaders Johan, zoon van Johan († 1405) bij Helmborg v. Delen Brandsdr, door Brand Spaen, haren hulder, in 1440, door haren echtgenoot in 1452, en door haren zoon Gerrit v. B. (dood 1505) 16 Nov. 1473 beleend werd met Den Kamp-Daarbinnen (18 morgen) te Dodewaard in de maalschap Welie, kerspel Hien. Hij, heemraad van Neder-Betuwe [1]), was in 1481 erfgenaam zijner moeder Jutte, tochtte zijne vrouw Agnes *v. Puffelick*, en vernieuwde den leeneed in 1493. In 1495 gaf hij 5 morgen lands op den Eng aan Bernt v. Wees over, en nog een blok van ongeveer 5 morgen, afgesplit van gezegd perceel, ten bizonderen leen aan denzelfden. Had tot zoons:

a. Johan v. B., in 1505 van dit goed zijn erfgenaam, met toestemming zijns oudsten broeders

b. Matthijs v. B., dood 1576, geh. m. Cecilia *v. Buren* (dood 15 Dec. 1562, Bertramsdr bij Aleid *v. Roedenborch*) [2]), aan wie voornoemde Johan Den Kamp-Daarbinnen in 1520 overdroeg, onder bepaling

---

[1]) Zie *Nav.* XXVI, 421, waar men a° 1492 in 1482 verandere; vgl. Geld. Volksalm. 1880 bl. 22.

[2]) of Ro(e)ye(n)borch, zie *Nav.* XXX, 481. In 1394 staat Gerit v. Rodenborch vermeld, en in 1427 verkocht heer Engelbert v. R., priester, een huis in de stad Arnhem, waar in 1394, 1407, 1569 sprake is van eene huizing van dezen naam (Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudhh. IV 136; III 261), in 1505 als »Toern Rhodenburg" bekend (ib. II 88). Ook de St. Paulus-abdij te Utrecht heette eerder Rodenborgh (*Nav.* XXI, 237). Was Dirk v. Sweten (Zwieten) in 1436 met den Aldenweert (25 morgen) beleend: bij verkoop van dezen in vereeniging met zijn zoon Joost v. Sw., zag zich Bertram v. Buren 6 Juli 1520 beleend met dat pand, waaraan hij destijds zijne vrouw Aleid v. Roijenborch tochtte. — Opmerkelijk is, dat de nog in den aanvang der 18de eeuw levende Jacob v. B. ook bekend stond (door aanhuwlijking, zie *Nav.* XXXVI, 58) als heer van Tuil (*Nav.* XXVI, 423), waar men, — zie *Nav.* XXVII, 512, 3, — in 1420 en later »huys en hofstadt van Rodenburch" aantrof. Kocht hij wellicht, uit betrekking op den naam, in of nà 1683 van Hendrik de Laet deze hofstad, aan welker bezit heerlijke rechten ter plaatse verknocht waren?

dat, zoo zij kinderloos kwam te overlijden, dit goed wel sal mogen erven op haar of haar vaders Bertram naaste bloet [1]). Wint

Thijs v. B., door wien de moeder in 1538, en

Gerrit v. B., door wien zij in 1544, 56, beleend werd.

Henrica v. B., trad als erfgename haars vaders Matthijs 14 Maart 1576 in 't bezit, doch stierf in ditzelfde jaar; weshalve Frans v. Leuwen (haar echtgenoot?) als leenvolger optrad.

Gerrit v. B. voornoemd, vermoedelijk in 1570 schepen van Tiel [2]), erfde (nà 1576) vanwege zijne moeder Cecilia v. Buren gezegd perceel, en had tot zoon

Floris v. B. tot den Appelenborch, lid der ridderschap v. Neder-Betuwe, dood 28 Mei 1618, geh. met Mechteld Keij [3]), bij wie

Anna v. B., die 5 Mei 1666 (Dr. Godfried Hoeyng hulder) en andermaal 1 Oct. 1670 (Coenraad Wm v. Dedem, kapitein, hulder) den leeneed vernieuwde, dood 16 Jan. 1677; tr. Willem Coppier van Culemborg [4]). Hare zuster

Geertruid v. B., werd 27 Juli 1621 de tweede gade van Herman v. Dedem [5]).

Bovengenoemde Thijs v. B., dood 27 April 1566, zoon van Matthijs bij Cecilia v. Buren, werd als erfgenaam zijns ooms Cornelis v. Buren, in 1544, 56 (26 Juni eed vernieuwd) beleend met den Aldenweert (25 morgen) o. Zoelen en Avezaat. Opzichtens Den Kamp-Daarbinnen kreeg hij 20 Oct. 1562 uitstel van den leeneed,

---

[1]) »maar Matthijs v. Beynhem en sijne erven behalden een los daaraen, ten einde van den jare (1520) met 800 Aartshertogs-gouden Philips gl." te kwijten.

[2]) waar nog tegenwoordig een huis Den Appelenburg heet; zie *Nav.* XXVI, 424.

[3]) Baron d'Ablaing v. Giessenburg, Rp v. Veluwe, bl. 339.

[4]) Vgl. *Nav.* XXVI, 422, met Ferwerda, 7de gener. v. Dedem. Bij hem Anna Catha C. v. Cul., 26 Nov. 1643 gehuwd met Gijsbert v. Dedem (zoon v. Coenraad en Hendrika v. Voerst), bij wien Coenraad Willem v. D. tot de Gelder te Wijhe, † ald. 16 Febr. 1714 en begr. met nog in de Herv. kerk ter plaatse aanwezig monument en deze kwartieren:

Dedem	Heyden	*Coppier v. Cul.*	Niepoort
Voorst	Golmars	Beynhem	Tuyl
Haersolte	Haersolte	Lockhorst	Rossum
Haersolte	Herwaerden	Keye	Griet.

Gezegde Coenraad Wm v. D. werd als erfgenaam zijner grootmoeder Anna v. Beynhem 16 Jan. 1677 met Den Kamp-Daarbinnen beleend.

[5]) Mr. J. v. Doorninck, Geslachtk. Aanteek. bl. 470.

doch trad in ditzelfde jaar als erfgenaam zijner moeder op. Hij was gehuwd met eene Hackfort, dr v. Hendrik, schepen, in 1523 burgemr van Nijmegen, bij Gijsberta v. Riemsdijck († 1529, begr. te Nijmegen), en kleindr v. Alard Hackfort bij Elisabeth Vaeck [1]). Wint

1. Hendrik v. B. tot den Appelenburg, 27 Apr. 1566, 81 (30 Sept. eed vernieuwd) met Den Kamp-Daarbinnen, 24 Mei 1569, 30 Sept. 1581 met Den Aldenweerd beleend, aan welk laatste perceel hij 23 Juni 1582 en 22 Dec. 1602 zijne vrouw Hillegonda (Hilleken) v. Meeckeren tocht. In 1621 was deze als zijne weduwe ook getocht aan de helft van elf morgen lands te Opperden (bp o. Dodewaard). Hij is het die onder eene grafzerk in de kerk te Ochten begraven ligt, als zijnde 20 April 1605 overleden [2]). Kinderloos.

2. Cecilia v. B., geh. m. Willem Key (dood in 1607), erfde 23 Febr. 1607 van haren broeder Hendrik Den Aldenweerd en zijn aandeel aan het goed te Opperden. Zij dood 8 Mei 1610 kinderloos.

3. Gijsberta v. B., erfgename harer zuster Cecilia in 1610. Zij (dood 1614) moet met eenen v. Beynhem getrouwd zijn geweest, want haar oudste zoon

a. Johan v. B, misschien in 1604 schepen van Tiel, erft 15 Oct. 1614 van zijne moeder Den Aldenweerd (ongesplitst), en werd 1 Maart

---

[1]) Zie d'Ablaing, a. w. bl. 138, 72. Als echter deze schrijver aan Gijsberta v. Riemsdijck (Johansdr) Margriet v. Dojewaert tot moeder geeft, dan leert ons de kwartierstaat van Gijsberta's kleinzoon Hendrik v. Beinhem, dat die moeder Margriet v. Wely heette. Wel is Welie eene bp o. Dodewaard en Hien, maar de familiën v. Wely en v. Dodeweerd waren toch gansch onderscheiden. Vgl. *Nav.* XXXV, 128.

[2]) De *Nav.* XXVI, 68 vermelde data waren mij verkeerdelijk aangebracht (vgl. *Nav.* XXVII, 350); gewis, omdat in de oude kerk de zerk nagenoeg geheel onder een zwaar blok banken lag verscholen. Het groote wapen op dien steen, als 1. en 4. Beynhem (in zwart rechtstandig kruis van zilver), 2. en 3. Meeckeren (in zilver St. Andrieskruis v. zwart, verzeld van vier droogscheerdersscharen) voorstellend, is verkeerd geboiteld. Gepast ware geweest een schild gedeeld van Beynhem en Meeckeren. Op de zerk prijken zijne *Nav.* XXVI, 68, 9 vermelde kwartieren, met daaronder geplaatste schilden, t. w.

Beynhem (kruis).	*Hackfort* (dwarsbalk met 2 leliën er boven, 1 er onder).
Baeren (gekant. dwarsbalk).	Riemsdick (dubbele arend).
Puffelick (rechterschuinbalk).	Vaeck (kruis).
Roedeborch (drie torens).	Weelye (drie ringen).

Rietstap's Armorial (1re édit.) vermeldt minder juist Vaek

1622 ook met het bizondere leen te Opperden begiftigd. Draagt 18 Juni 1619 Den Ald. op aan zijn broeder

b. Hendrik v. B., die 15 Apr. 1615 opzichtens dit goed een jaar uitstel had bekomen, en 16 Juni 1621 het aan zijne moei Hillegonda v. Meeckeren vermaakte, bijaldien hij »sonder egtgebeurte" mocht komen te overlijden. Hij was het, die in 1622 met zijn broeder Johan verschil had over de waarde van het huis Den Appelenburg [1]). Was hij 13 Apr. 1620 en 23 Juli 1621, bij opdracht van Cornelis v. Wees, beleend met een gedeelte van Den Kamp-Daarbinnen: hij belastte 26 Nov. 1626 Den Ald. met 3 × 760 gl., 13 st. 2 penn. ten behoeve van zijne broeders Gerrit en Matthijs, en van zijne zuster Elisabeth, gade van Peter v. den Steenhuys [2]). Hij dood 19 Maart 1631 ongehuwd.

c. Gerrit v. B., erfde in 1631 van zijn broeder Hendrik diens aandeel van Den Kamp-Daarbinnen en Den Ald., welk laatste perceel, waaraan hij 19 Maart 1631 zijne vrouw Fennenina v. Scherpenseel getocht had, hij in 1635 loste. Hij dood 3 Juni 1648 kinderloos.

e. Elisabeth v. B., gade van Peter v. den Steenhuys, voornoemd.

d. Matthijs v. B., die bij opdracht zijns broeders Johan, 31 Dec. 1623 het goed (genaamd De Horst) te Opperden verkreeg, was 17 Juni 1648 ook erfgenaam zijns broeders Gerrit aan Den Kamp-Daarbinnen. Eén persoon met den *Nav.* XXVI, 422 vermelden echtgenoot van Antonetta v. Zuylen tot de Natewis. Hij was 1 Sept. 1653 dood, want toen werd zijn minderjarige zoon Jacob [3]) door zijn hulder Jacob v. Zuylen v. Nat. met De Horst beleend. Deze Jacob deed zelf 27 April 1667 den eed dezer panden, aan welke hij 9 Oct. 1678 zijne vrouw Josina de Bye, vrouwe van Tuil [3]), tot hertrouwens toe, tochtte. Den 16 Jan. 1697 liet hij zijne besloten dispositie approbeeren.

Zie nopens dezen Jacob v. Beinhem *Nav.* XXVI, 423. Waarbij kome dat hij 3 Jan. 1680 met de andere leden der Ridderschap en met den Amptman van Neder-Betuwe borg bleef voor den ritmeester Nicolaas v. Winteroy, als deze de penningen ad 15000 gl. voorschoot,

[1]) Zie *Nav.* XXVI, 422, waar de filiatie niet deugt.
[2]) Geheel afgelost 11 Maart, 1635.
[3]) *Nav.* XXXVI, 58.

welke Joost v. Golsteyn tot Hoeckenburg (1658—70 ontvanger der verponding) aan het ampt van Neder-Betuwe was schuldig gebleven [1]). In 1680 was hij kerkvoogd te Ochten (zie beneden, bij Pannebecker, de noot). Ook 23 April en 6 Aug. 1683, alsmede 3 Aug. 1711 als ouderling ter Tielsche classisvergad. tegenwoordig. In 1683 gesubstitueerde amptman van Neder-B. Werd zijn eerste kind Dorothea 11 Dec. 1670 te Tiel gedoopt [2]); hij zelf was in 1716 nog in leven [3]). en in 1728 dood. Vermelden *Nav.* XXXV, 188, 9 en Herald. Bibl. 1879, bl. 324 een en ander nopens zijne zuster Gijsberta [4]); zijn broeder Joh. v. B., luit.-kol. van een reg. voetknechten ten dienste van den Staat, verzocht en verkreeg approbatie van maagscheid, 15 Jan. 1686 met broeder en zusters opgericht, en liet de wederkeerige beschikking met zijne gade Anna Adriana v. Ommeren 13 Oct. 1688 approbeeren (Johan v. Someren, hulder). Aan hem, kolonel, droegen Matthia v. B., wede Stepraet, en Gijsberta v. B., wede Raesfelt, elk haar één-derde deel op, waarmede hij 7 Jan. 1697 beleend werd, en waaraan hij tenzelfden dage levenslang tochtte zijne gade A. A. v. O., die als zijne wede en »tuchterse" 8 Aug. 1704 de beleening ontving. — Gezegde Jacob had nog eene dr Margaretha, als erfgename haars vaders en haars ooms Johan, 6 Oct. 1728 beleend met Den Kamp-Daarbinnen, het land te Opperden en Den Aldenweerd (hulder Jan Vijgh), omstr. Paschen 1730 met attestatie uit Dodewaard te Tiel gekomen, daarna gehuwd met Frederik Hendrik v. Voorst, welke echtelieden hunne tochtmaking en verderen uitersten wil van 21 Jan. 1733, den 12 Febr. van dat jaar lieten approbeeren, en denkelijk beiden in 1741 dood waren, omdat Jan Vijgh als erfgenaam zijner moei Margaretha v. B. met gezegde goederen 27 Juni 1741 werd beleend [5]).

Nog kwamen ons voor:

Roelof v. Beynhem (*Nav.* XXVI, 421), ook vermeld in Nijhoff, Oorkonden VI, 2 n° 1475.

---

[1]) Zie Geld. Volksalm. 1878 bl. 59, 60.

[2]) Herald. Bibliotheek 1880 bl. 81, 2.

[3]) *Nav.* XXXV, 261.

[4]) ter aanvulling van *Nav.* XXVI, 423.

[5]) Jan Vijgh komt op dat tijdstip ook voor als erfgenaam zijns broeders Matthijs Jacob (Herald. Bibl. 1879 bl. 288; 1880 bl. 82).

Johan v. Beynhem te Boeckholt, geh. m. Josina de Cock v. Delwijnen, in 1541 vermeld (MS. geneal. de Cock v. D.)

Eene v. Beynhem, geh. m. Hendrik v. Bronckhorst, heer van Oosterland, had misschien tot dr Lamberta v. Br., gade van Adriaan v. Balveren (Johanszn bij Belia v. Varick) [1]), welke echtelieden in 1544 leefden.

Adriana v. Beynhem, 2de, in 1615 door hem getochte vrouw van Johan de Cock v. Delwijnen, sed. 1605 heer van Wadenojen en Delwijnen, wedr v. Eustachia v. Hemert († 1614) (MS. gen. de C. v. D.)

Cornelis v. Beynhem, als ouderling van Ochten verschenen op de gewone Tielsche classisvergad. 12—13 Apr. 1723.

Johanna Geertrui v. Beynhem, kwam omstr. Paschen 1750 met attest. uit Slijk-Ewijk te Tiel.

Aan Den Appelenburg, omtrent welks laatste lotgevallen zie *Nav.* XXVI, 424; Herald. Bibl. 1879 bl. 287—91, 1880 bl. 83, — Samuel v. Lynden tot Oldenaller werd in 1812 vruchteloos aangezocht om maire van Ochten te worden, — zal nog eene legende uit den riddertijd kleven, volgens welke een leeuw van dien burcht een en Hardevuist van De Snor [2]) op zijn slot kwam belegeren en hem alzoo temde dat Hardevuist zoo week werd als een vijg. Anders niet, dan nagalm van of verwarring met — den zoogenaamden »duivel van Tuil" [3]). Wij gewagen er alleen van, om ook hier te doen zien hoe men tot in onze dagen zelfs nog geneigd was om naar den grijzen voortijd te verwijzen doodeenvoudige geschiedkundige bizonderheden van veel lateren tijd, welke men te dien einde legendarisch opsmukte. Die zoogenaamde sage toch zal o. i. eenvoudig gesproten zijn uit de omstandigheid dat Jacob v. Beynhem tot den Appelenburg in 1669 heer werd van *Tuil*, en dat zijne achterkleindr Margaretha *Vijgh* [4]) in 1767 met Jacob Willem v. Eck uit het geslacht van Panth*aleon*

[1]) Vgl. Herald. Bibl. 1879 bl. 8, 9.

[2]) te Dodewaard; zie *Nav.* XXVI, 424; Herald. Bibl. 1879 bl. 288—91.

[3]) Vgl. D. Buddingh, Nieuwe Wandel., Breedere Aanteek. bl. *O* met diens Wandel. 1861 bl. 56, 71.

[4]) dr v. Jan baron Vijgh (zie Herald. Bibl. 1879 bl. 289; 1880 bl. 82), naar wien het Jan-Vijgshuis, kasteel ao 1741, beoosten de Circul-van-de Ooij (Kaart der Tegenw. Staat v. Geld.), zal vernoemd zijn, en die nog 11 Oct. 1764 voorkomt als president des Hofs v. Gelderland (Mr. G. van Hasselt, »Het Hertogrijk v. den Hertog v. Gelre" 1821 bl. 31).

in den echt trad [1]). En Vijgh sproot uit *Hardevuyst* [2]). Om niet te zeggen, dat er midden 15de en aanvang 16de eeuw reeds betrekking tusschen v. Beynhem en v. Eck v. Panthaleon bestond [3]). Hoe dwaas is het toch om historie te herscheppen in legende. En hoeveel verwarring baart zulks niet! Men handele liever omgekeerd.

Als deftig ingezeten dezes dorps is ons nog voorgekomen de landschrijver Adrianus Cock (zoon van den scholtus van Zoelen, Bernard Cock), die in 1721 vermeld staat als schepen van Tiel, en reeds in 1719 candidaat was, als wanneer er, naar aanleiding van »*plooijerij*", groote ongeregeldheden te dier stede voorvielen [4]). In 1755 was hij aftredend onderling der gemeente te Ochten, en werd toen als zoodanig vervangen door Steven baron v. Delen, amptsjonker, heemraad en verwalter-amptman van Neder-Betuwe, die in 1758 »extraordinair ouderling" staat getiteld, en gehuwd was met J. H. v. Zutphen, dr v. Gerrit Jelis, pred. te Ochten. Men vermoedt dat deze personen tijdelijk op Den Appelenburg verblijf gehouden hebben.

Ochten was eertijds eene »heerschap". Het had zijne eigene heeren als »edele heeren" betiteld, en dus dynasten [5]). Dit is de reden, waarom de plaats als eene *hooge* heerlijkheid kon worden aangemerkt [6]). Baron v. Spaen kende ze echter niet als zoodanig, want hij telde ze niet onder de hooge heerlijkheden van Neder-Betuwe. Klimt die geleerde niet hooger op dan tot 1263: omstr. twee en een halve eeuw vroeger is echter reeds van Ochten als heerlijkheid sprake, en wel in verband met den doorluchtigen naam v. Arkel, destijds voor het eerst in Gelderlands Historie vermeld, t. w. in 1015, in den persoon van Jan IV van Arkel, heer van Ochten [7]). Slichtenhorst vermeldt hem in

[1]) Herald. Bibl. 1879 bl. 290.
[2]) Ibid. bl. 221.
[3]) *Nav.* XXVI, 421.
[4]) Mr. E. D. Rink, Beschr. v. Tiel bl. 316, 116 verg.
[5]) v. Spaen, Inleid., IV 385.
[6]) bijv. door Mr. L. Ph C. v. den Berg in zijn »Oorsprong en Beteekenis der plaatsnamen in Gelderland", in Nijhoff's Bijdragen V 233 vg.
[7]) »die zijne bezittingen met dit dorp vermeerderde, daardoor meer in de nabijheid van den toenmaals nog voogd van Gelder zijnden Wiking kwam, en wiens

1018 bij eene veete tusschen graaf Dirk III van Holland en Utrecht's bisschop Adelbold [1]), welke veete graaf Bauwe van Bodegraven bewerkt had met oogmerk om een strijd uit te lokken. Het kwam tot een gevecht tusschen Zwammerdam en Bodegraven. In 't gevolg des Graven van Holland bevonden zich eenige »wtheemsche" krijgsknechten, »alsmede Johan van Arkel, Heer van Ochten in de Betouw" [2]). Een geslacht van Ochten komt later voor, denkelijk reeds in 1190, als destijds vertegenwoordigd door Ricolt de Ůthen, staande achter Otto v. Buren en vóór Dirk v. Batenburg onder de aanzienlijke edelen als getuigen van graaf Otto I van Gelre, toen deze aan Zutfen stadsvrijheid en schepenen schonk [3]). Een later levende Ricold van Ochten (dood 1280) staat als *graaf* betiteld, »illustris comes de Ochten, qui fuit comes Batuensis" [4]); — hetgeen denkelijk niets anders wil zeggen, dan dat hij een Betuwsch heer was, hebbende hoog en laag rechtsgebied [5]). Evenals het (oorspronkelijk) graafschap Lynden (Lienden), was dus Ochten aanvankelijk eene uitgestrekte hooge heerlijkheid, eene dynastie, welker heeren den rang hadden van baanderheeren, en hunne Neder-Betuwsche goederen zijn allodiaal gebleven totdat ze onder leenverband van Utrecht's Bisschop geraakten.

Gezegde heer Ricold van Ochten, ridder, die in 1240 vermeld wordt, zegelde in 1263 met Dirk v. Emere [6]); hij stond toen vóór de heeren van Hornes, Rothem (Rossum) en Soelen, allen betiteld als »Edele Heeren". Hij zegelde te paard (ridderzegel), en zijn schild vertoonde drie kepers, waarboven een barensteel [7]). Zoo had hij ook

dochter Maria in 1034 met den toen reeds tot een der aanzienlijkste geslachten van Gelderland behoorenden Jan v. Bronckhorst huwde". Aldus Geld. Volksalm. 1872 bl. 115.

[1]) die gezegd wordt te Tiel of op Zandwijk (bij Tiel) geboren te zijn; zie Slichtenhorst, Tooneel bl. 45b.

[2]) Zie Slicht., Geld. Geschied. V, 53, vgl. met v. Leeuwen, Bat. Illustr. bl. 739, die zegt dat het gevecht bij Dordrecht voorviel.

[3]) Baron Sloet, Oorkdbk v. G. en Z. bl. 375.

[4]) Auctor incertus van de Kronijk der Heeren v. Arkel, in de Analecta van Matthaeus. Ook Slichtenh., Geld. Geschied. bl. 195b, noemt hem »Grave van Ochten".

[5]) Vgl. F. G. baron v. Lynden v. Hemmen, »Twee brieven over de ridderorde van St. Jacobs broederschap" (1827), bl. 172.

[6]) Zie over Theodericus de Emere, *Nav.* XXXIV, 5, noot.

[7]) Trois chevrons avec un lambel en chef (v. Spaen, Inleid., IV, 386).

den voorrang boven de heeren van Batenburg, Hernen en Bronkhorst in den brief van 2 Aug. 1265, bij welken Rudolph (de) Cock, ridder, van graaf Otto II van Gelre de hoven Hiern, Nerijnen en Opijnen inruilde tegen andere goederen [1]). Zijne dochter Bertha trad in den echt met Jan (IX, heer) van Arkel, bijgenaamd Jan de Sterke, † 1272, »dien reus in kraght en grootheyd, zulx dat hy opgezeeten zijnde zyne armen sloegh om een balk, ende syn paerd met de dyen ophief vander aerden dat het van pynen kreet en de tongh wt den hals stack" [2]). Was de zoon van straksgenoemden Rudolf (de) Cock, insgelijks Rudolf geheeten, ridder, (tweede) heer van Weerdenburg, † 1315, gehuwd met Aleid van Ochten, dochter van heer Ricold: hare broeders Hendrik en Godfried, viri nobiles, verkochten op Woensdag nà Palmzondag 1280 [3]), vóór vijf schepenen van Tiel [4]), gelijk drie Tielsche schepenen 13 Dec. 1281 bij gezegelden brief verklaarden, hunne goederen te Yzendoorn aan dezen zwager, die de eerste heer zal zijn geworden van Y., dat derhalve als eene afscheuring of afsplitting van Ochten is aan te merken [5]). Deze verkoop geschiedde onder bepaling, dat hetgeen Bere-

[1]) Bondam, Charterboek bl. 574. Deze Rudolph (Rodolf), die in blakende gunst stond bij graaf Otto II van Gelre, met wien hij uit Frankrijk was gekomen, stamde uit het geslacht van Chastillon, graven van Blois; vanhier dat hij ook wel voorkomt als Rudolph de Châtillon genaamd (de) Cock. Hij, eerste heer van Weerdenburg, had tot gade de dochter van Hendrik III graaf van Kuik (Fahne, Cöln., Jül. u. Berg. Geschl. II, 220), en was in 1283 dood; zie Geld. Volksalm. 1874 bl. 14; 1881 bl. 139.

[2]) Slichtenh., Geld. Geschied. bl. 195b.

[3]) v. Spaen IV, 88. Sloet, Oorkdbk nº 1040: quarta feria post Ramos Palmarum.

[4]) Petrus Kevel, Godefridus, filius Ghiselberti Marceman, et Conrardus, filius Gaverdi.

[5]) Anders echter F. G. baron v. Lynden v. Hemmen, die (a. w. bl. 214, 43) gewaagt van een charter aº 1248, waarbij Dirk, Goosen, Steven en Agnes v. Lynden (Lienden, Linden), *vrouwe van Yzendoorn*, als broeders en zuster aan den abt van (het 1129 gestichte Praemonstratensor-klooster te) Mariënweerd tot eene »cappelrie eeuwelyck te bliuen in de kercke aldaer", opdroegen eene hofstad te Ingen, destijds bewoond door Geurt Kuiken. Volgens denzelfden geleerden edelman waren, blijkens de genealogieën van den heer v. Rennenberg, bij het huwelijk van Jan v. Lynden (tot Verhuizen, o. Lienden) in 1281 met Agnes v. Randenrade (v. Montfoort) tegenwoordig zijne moeder, Hardink v. Arnemuyden, Dirk heer van Lienden en *Dirk heer van Yzendoorn*. Laatstgenoemde, in casu, vermoedelijk de zoon van straksvermelde Agnes (dr. v. Floris bij Agnes v. den Boetselaer. Wat is nu waarheid? Zoo Rudolf (de) Cock (dominus Rodolphus dictus Koc, miles, † 1315) afstammelingen

deruna, weduwe van Herman v. Westrhenen (relicta Hermanni dicti de Weestrinnen) [1]) te Y. van Hendrik v. Ochten in leen had, zij dit voortaan van Rudolf in leen zou houden. Ze werd goedgekeurd door hunne moeder, domina Jutta de Ochten, en door Jutta, Hendriks gemalin, waarbij de twee broeders mede instonden voor hunne zuster, domicella Jutta, en beloofden te zorgen dat Johan (dictus) Wolft, ridder, en Bertha, zijne vrouw, van hunne rechten op die goederen afstand zouden doen. Dit echtpaar moest dien afstand verrichten vóór den richter van de Betuwe (coram iudice per Batuam). Die richter kan destijds geweest zijn Bartholomeus ab Ecke, d. i. Barthold v. Pantaleon, den eersten heer van Ek [2]). Zij moeten dus in de Betuwe woonachtig zijn geweest. Zou dezes ridders naam dan nog niet kleven aan de Wolfswaarden o. Op-Heusden (en Wageningen)? Eindelijk beloofde Hendrik v. Ochten de brieven te zullen verschaffen, waarbij Arnold van Almelo en Marina, zijne gade, gezegden verkoop goedkeurden. Willem v. Puiflik de jonge stelde zich borg voor de nakoming dezer bepalingen.

Hendrik v. Ochten had ook bezittingen te Bunnik en een tiend

gehad heeft (die hem o. a. in de *heerlijkheid* Yzendoorn zijn opgevolgd), wat Nijhoff (Gedenkw. I, 55) waarheid acht, door v. Spaen evenwel onzeker gesteld, en door Fahne (t. a. pl.: † 1294 improles) rechtstreeks ontkend wordt; komt ons de in den tekst gevolgde voorstelling betrouwbaarst voor. Anderen (bijv. Tegenw. Staat v. Geld. bl. 270; Geld. Volksalm. 1881 bl. 138) beschouwen Yzendoorn als (oorspronkelijk) erfgoed der heeren van Egmond, doch dit geldt (later) Ochten, gelijk straks blijken zal, en berust dus op misverstand. Is onze voorstelling de ware, zoo vragen wij: Was Y. eene hooge heerlijkheid, zou Ochten het dan niet geweest zijn? Het viertal (oorspronkelijk) hooge heerlijkheden der Neder-Betuwe (Lienden, Yzendoorn, De Marsch, Leede met Oudewaard) dient bijgevolg o. i. met Ochten vermeerderd, en klimt alzoo tot een vijftal. Tenminsten in den aanvang moet het zoo geweest zijn.

[1]) Over het oud, nóg in de Neder-Betuwe wijd-verspreid en talrijk vertegenwoordigd geslacht v. Westrenen, dat zijn bakermat vermoedelijk had te Lienden, waar het eeuwenlang woonde en nóg gevestigd is, — Weestrinnen, Westrienen z. v. a. bewesten Rhenen, of den Rijn? — zie *Nav.* XXIII, 43 (wapen), 371 (wapen), 527; IV, 29—32 (Barons v. Westreenen v. Tiellant), 52—4 (Lienden en omstreek); VI, 96, 410 (item); VII, 95 (item, wapen), 423 (item); VIII, 43 (item), 436, 538 (noot, wapen). Al vroeg kleefde deze geslachtsnaam aan den grond te Lienden, want in het Leenreg[r] is sprake van »twaelf mergen Roglants te Westrienen (Linden), waarmede in 1379 Gijsbert v. Westrienen werd beleend. — De vraag van *Nav.* XXIX 222, 3 zag men nog niet beantwoord.

[2]) Zie Herald. Bibl. 1879 bl. 115, 6.

te Pothuizen in het Sticht. Deze hield hij van den Bisschop van Utrecht in leen, en verkocht ze 29 Sept. 1299 voor 500 Stichtsche ponden aan het Kapittel van St. Pieter aldaar, onder belofte dat hij zijne eigene goederen te Ochten, welke veel grootere waarde hadden, den Bisschop zou opdragen en van dezen ter leen ontvangen; bleef hij hierbij in gebreke, dan zou het kapittel uit zijne goederen te Ochten jaarlijks 66 Stichtsche ponden genieten, binnen Rhenen te betalen [1]). In den brief betrekkelijk deze opdracht [2]) noemt hij zich »famulus", als zijnde een (Bisschoppelijk) dienstman; zijn daaraan in groen was hangend zegel — met het omschrift: »S.(igillum Henrici de Uchten Militis", — vertoont dan ook in strijd met het ridderzegel zijns vaders (zie boven), een gekroonden leeuw. Want een ridderzegel kwam geen dienstman toe; de zoodanige mocht zich alleen van een wapenzegel bedienen [3]).

Er bestaat nog een tweede opdrachtsbrief, waarbij zijn zoon Johan de 2 November 1299 schriftelijk door zijn vader (dood 1303) gegevene belofte toont na te komen. Immers Hendrik had aan het Kapittel van Utrecht toegezegd, dat wanneer zijn zoon Johan uit Frankrijk zou teruggekomen zijn [4]), hij binnen veertien dagen van zijn recht zou afstand doen. Luidens dien brief droeg Johan, heer van Ochten, in tegenwoordigheid van Theodericus, pastoor der gemeente, van Johan, zijn wereldlijken richter, van Egbert en Jan v. der Meulen [5]), zijne leenmannen, en van de geburen der plaats,

[1]) v. Spaen, Inleid. IV, 386.

[2]) medegedeeld door v. Spaen, IV Cod. Dipl. p. 31.

[3]) Op het ridderzegel is de vorst of edelman voorgesteld in volle wapenrusting gezeten op zijn dravend strijdros, met den helm over het hoofd en het (schild (waarop zijn wapen) aan den linkerarm, terwijl doorgaans de rechterarm achterwaarts uitgestrekt is en een breed slagzwaard zwaait. Een wapenzegel daarentegen is een zegel, waarop het wapen(schild) de eenige, althans de hoofdfiguur is. De ridderzegels werden, behalve door de opperheeren zelve, alleen gevoerd door de groote leenmannen en edelen van hoogen rang. Vgl. J. Ter Gouw, »Studiën over Wapen- en Zegelkunde" (1865), bl. 175, 94. Ook het wapen van Hendrik verschilt geheel van dat van Ricold.

[4]) Stond zijn tocht naar of verblijf in Frankrijk soms in verband met de onderhandelingen door Graaf Jan v. Avennes (Jan II van Holland) met Frankrijks koning aangeknoopt in zake zijne veete tegen Jan v. Renesse? Of met die veete zelve? Of nog, was hij betrokken geweest in het komplot tegen graaf Floris V?

[5]) of Vermeulen? Een Reiner v. der Meulen (Reynerus de Molendino) stond mede over de opdracht van Yzendoorn aan Rudolf Cock (zie boven).

Dec. 1303 op aan het kapittel van St. Pieter zijne goederen in het gericht van Ochten, grenzend aan de goederen van Ricold Voghet en zich uitstrekkend tot de Langmeer, geschat op twaalf hoeven, onder voorwaarde dat hij en zijne erfgenamen ze van de kerk van Utrecht ter leen zouden houden, in denzelfden trant als zijne voorzaten het tiend van Pothuizen en de Bunniksche goederen bezeten hadden [1]). Ook Johan v. Ochten bezigde geen ridderzegel, maar hetzelfde wapenzegel als wijlen zijn vader. Verliest men, na den afstand van het Yzendoornsche grondgebied aan Rudolf Cock, Hendrik's broeder Godfried geheel uit het oog: ditzelfde is het geval met Johan, na den afstand van Dec. 1303.

Op grond van bovenstaande gegevens kunnen wij dan nu nopens het geslacht v. Ochten dit lijstje vaststellen:

Ricolt de Ůthen a° 1190.

Ricold heer van Ochten a° 1240, 63, 5, dood 1280, geh. m. Jutta, 1280 als domina vermeld. Bij wie deze zes kinderen, wier volgorde niet valt te bepalen, — :

Bertha v. O., 1272 weduwe geworden van Jan van Arkel, 1280 vermeld als gade van Johan Wolft, ridder [2]).

Aleid v. O., gade van Rudolph Cock, heer van Weerdenburg, sed. 1280 van Yzendoorn, † 1315, hertr. met Margriet v. Batenburg († 1299, Geld. Volksalm. 1881 bl. 139).

Marina v. O., 1280 vermeld als gade van Arnold van Almelo.

Jutta v. O., 1280 domicella.

---

[1]) »In presentia domini Theoderici Inuestiti Ecclesiae de Ochten, Johannis Judicis Secularis ibidem, Egberti de Molendino et Johannis de Molendino, vasallorum Johannis de Ochten, Gerardi dicti Sculenburch, Alardi de Puflica et aliorum plurium vicinorum ibidem morantium, Johannes de Ochten predictus resignauit, in manus domini Gerardi de Wirsa Canonici Ecclesiē beati Petri traiectensis, ad opus ecclesiē traiectensis, bona sita in *iurisdictione de Ochten* extendentia se a parte superiori usque ad Campum Ricoldi dicti Voghet, a parte vero inferiori usque ad Langhemare, reputata pro duodecim mansis; sub tali conditione, quod dictus Johannes et sui heredes bona predicta ab ecclesia traiectensi tenere deberet eo iure quo decimam in Pothusen et bona in Bunneke tenere consueuerunt sui predecessores ab eadem ecclesia traiectensi. Actum anno domini MCCC tercio, mense decembris". Aldus v. Spaen, Inleid. IV Cod. Dipl. p 32.

[2]) Men zegt dat Jan van Arkel en Bertha v. Ochten te Gorinchem in de Grootekerk begraven liggen naast elkander onder twee grafzerken, waarop zij beiden levensgroot zijn afgebeeld. Het is mogelijk, dat zij in het familiegraf der Arkels is bijgezet, alhoewel zij tijdens haren dood eenen anderen man toebehoorde. Bij eene langdurige restauratie dier kerk in 1845 heeft men die twee zerken onder den beganen vloer laten zinken, en in dien toestand bevinden ze zich thans nóg.

Godfried v. O., als vir nobilis vermeld 1280, jonger, denkelijk ongehuwd overleden, broeder van

Hendrik, heer van Ochten, 1280, 99 vermeld, dood 1303, gehuwd met Jutta, vermeld 1280, bij wie

Johan, heer van Ochten, in 1299 in Frankrijk, maakt zich Dec. 1303 leenplichtig aan den Bisschop van Utrecht. Voert evenals zijn vader een gekroonden leeuw.

Men is van meening, dat Johan kinderloos gestorven zijnde, de heerlijkheid Ochten bij koop of anderszins aan de Graven van Gelre kwam en een ambtsdorp van Neder-Betuwe werd [1]). Wat echter het eerste punt dezer meening betreft, is van hem, zoo hij een éénige zoon was, in rechte lijn afgestamd, de laatste spruit uit dit geslacht, Aleid v. Ochten, eene erfdochter, die in 't begin der 15de of op het einde der 14de eeuw het levenslicht moet hebben aanschouwd, omdat haar zoon Dirk zich in 1453 in het huwelijk begaf, — de stamvader van het geslacht v. Ochten v. Waltigny [2]). Zij zal hier ter plaatse hebben gewoond, en men geeft haar Gebhard v. O. tot vader, misschien om reden dat haar oudste zoon Gebhard heette. Die Gebhard kan, ingeval van regelrechte afstamming, Johan's kleinzoon zijn geweest.

En wat het andere punt van gezegde meening aangaat, wel blijkt uit de opdracht van zekere inkomsten, aan Mechteld van Gelre, gravin van Kleef, door Eduard hertog van Gelre bewezen [3]), dat laatstgenoemde, — evenals te Lienden (de Ketelboetersweerd), in De Marsch (land en tienden), te Op-Heusden (een landtol), tusschen Dodewaard en Tiel (de visscherij), — insgelijks te Ochten in 1370 bezitting had; daaronder behoorde »eenen werde", waaruit de Hertog der vorstin 26 pond verzekerde. Maar de *heerlijkheid* Ochten bleef in stand en bekwam den vorst van Gelre enkel tot leenheer. Immers nog in 1672 liet het Huis Berg door tusschenkomst van het Hof van Gelderland alhier aanspraak op *collatierecht* gelden [4]), waar-

---

[1]) Aldus v. Spaen, Inleid., IV, 386.

[2]) Vgl. *Nav.* XVII, 56b. Zie zijne nazaten beneden, bl. 195 vg.

[3]) Zie Nijhoff, Oorkonden, II n° 172, bl. 253.

[4]) In de gewone Tielsche classisvergadering v. 29 en 30 Apr. 1672 kwam een mandaat in van dat Hof, met een rekwest van Dr. Joachim Foyert, verlangende: 1° dat de classis niets doen zou wat tot nadeel van het recht van collatie der Gravinne van den Berg kon strekken; 2° dat HExcie mocht bekomen visie en kopie van alles wat aangaande de pastorie van Ochten in classicale kisten of boeken was te vinden. Lag het Huis Berg dus met de toenmaals vacante gemeente vóór

uit volgt dat dit recht ook langen tijd nà 1303 te dezer plaatse uitgeoefend moet zijn geweest. Maar sedert Johan zich van Utrechts kerkvorst afhankelijk maakte, daalde denkelijk Ochten af tot de rij der dagelijksche heerlijkheden, en behield deze plaats louter met het oog op haren voormaligen toestand, nog eeuwen lang den titel van »heerschap" [1]. Blijkens het Leenregister (f° 175 recto) treedt

Frederik graaf *van Meurs* in 1380 als eigenaar op van deze »heerlykheid (*sic*) en van de tienden, klein en groot, benevens de aendrift". Hij kan ze door koop als anderszins uit handen des vaders van Gebhard van Ochten hebben verkregen, en transporteerde ze »met haren toebehoren onder belofte van wederbeleeninge op gesinnen" in 1402 aan hertog Reinald IV. Van dezen verzocht en ontving

Vincentius graaf *van Meurs* en Sarwerden uit de nalatenschap zijner ouders in 1445 de »heerschap (*sic*) van Ochten met al heuren rechten ende toebehoren". En gaf reversbrief, denkelijk, omdat hij als »jonggraaf" 4000 gl. van hertog Arnold v. Gelre had opgenomen, ter zijner lossing uit gevangenschap, voor de teruggave van welk bedrag hij zijne goederen te Ochten en Vrienestein (of Vrijnestein, ook Vryndestein genaamd, kasteel in Over-Betuwe, kerspel Driel) verpandde [2]. Vincentius droeg Ochten in 1454 op ten behoeve van zijn schoonbroeder

Willem van Egmond, ook heer van Ysselstein en des Lands

het Hof in proces over dit recht: 't blijkt duidelijk dat men het sedert geruimen tijd had laten verloopen. De gemeente toch erkende het niet meer; want wel verzocht haar kerkeraad de Tielsche classis van 10 Sept. 1672 vruchteloos om approbatie van een *door hem* uitgebracht beroep, — niet echter wegens miskend collatierecht, maar omdat het instrumentum vocationis (de beroepsbrief) niet ter tafel gelegd was.

[1]) bijvoorbeeld in 1570 (zie beneden, bl. 88, en vgl. *Nav.* XXVI, 290). De definitie *Nav.* XXXII, 435, van »heerschap" gegeven, zal dus wel de ware zijn. Zoo heet ook Borkelo in 1386 enz. enz. bestendig eene heerschap; zie Tijdr. Regr op het oud-prov. archief v. Overijsel, A 99 enz.

[2]) De opneming van dat bedrag onder verband van al zijne goederen te O. en Vr. had volg. Sligt., Geld. Gesch. bl. 228a reeds in 1434 plaats. Hetgeen zoowel met het Leenregr als met Nijhoff (Oorkonden, IV, 456, noot) strijdt; tenzij dan dat »zijne goederen" hier beduide »zijns vaders goederen". Ochten en Vr. (door Pontanus, Hist. Gelr. p. 534 verkeerdelijk Prenenstein betiteld), a° 1353 Vrendeborgh? (Dev. — Cam. rek. II 183) werden in 1445 als twee afzonderlijke leenen, ten Zutfenschen rechte, aan Vincentius van Meurs opgedragen. Zie dit Vr. ook in Geld. Volksalm. 1882 bl. 10; Nijhoff, Oork. IV, 456; V, 165; VI, 2 bl. 655, vermeld op de jaren 1442, 71, 83, 1520.

van Mechelen, die in 1465 het leen wederom verhief. Krachtens maagscheid tusschen Jan, Frederik en Willem, zijne zonen, werden 2 Maart 1483 den jongsten,

Jonker *Willem van Egmond* toebedeeld »die goeden tot Oichten", welke zijne dochter Anna (gehuwd 1503, dood 1522) ten huwelijk aanbracht aan

Willem (III) graaf *van den Berg* ('s Heerenberg, † 1511 te Zalt-Bommel) [1]. Beschikte hertog Karel van Gelre, tijdens de minderjarigheid van diens zoon Oswald [2], 5 Juni 1518 over de inkomsten der Bergsche goederen in Neder-Betuwe voor een tijd van acht jaren, om daaruit te voorzien in de kosten van het maken en onderhouden van den dijk te Ochten [3]:

Oswald (II) graaf *van den Berg* zag zich 22 Oct. 1522 als erfgenaam zijner moeder Anna (in 1515 vermeld als hertrouwd met Filips graaf van Virnenburg) met de heerl. Ochten beleend, en hertog Karel stelde ook Vrienestein [4] en Lakemond, waarop hij tijdens het leven der gravin van Virnenburg beslag had gelegd, 23 Maart 1523 in zijne handen [5]. Ter beëindiging van een geschil tusschen hem en die van Ochten over het wederrechtelijk bebouwen en gebruiken door de laatsten van des Graven land aldaar, bekrachtigde Gelre's hertog 29 Aug. 1537 eene overeenkomst [6]. Vernieuwde Oswald (II, † 1546) 20 Nov. 1543 den leeneed: zijn zoon

Willem (IV) *van den Berg* bij zijne gemalin Elisabeth v. Dorth

---

[1] Volg. Tegenw. Staat v. Geld. bl. 398, was hij de zoon van Oswald, sedert 1468, rijksgraaf, in 1456 gehuwd met Elisabeth gravin van Meurs. Aan Anna, zijne gemalin, wordt daar tot moeder toegewezen de dr v. heer Jan van Boksmeer. Zij bracht hem Boksmeer, Haps, Stevenswaard en Spalbeek ten huwelijk aan. Vgl. nog Tadama, Verslag over het oude Bergsche archief, in Bijdr. Vaderl Gesch. en Oudh. V, 9, met Nijhoff, Oork. V n° 140, bl. 165, noot.

[2] Volg. Tegenw. Staat bl. 399 geboren in 1508. Maar was hij dan tijdens zijne beleening 22 Oct. 1522 (Geld. Leenreg^{r}) niet meerderjarig?

[3] Nijh., Oork., VI, 2 n° 914, bl. 607.

[4] Nopens dit kasteel werd 3 Febr. 1520 akkoord getroffen tusschen Joost v. Zwieten en Jutta v. Apelteren, wed^{e} Dirk v. Blitterswyck (Nijh. Oork. VI, 2 bl. 655). Joost v. Zw., in 1528 amptman van Nederbetuwe (vgl. Herald. Bibl. 1879, bl. 235, 43, noot), verkreeg het 26 Nov. 1520 in altoosdurende erfpacht (ib bl. 677) Ongetwijfeld volgens bestelling of op last van Gelre's hertog.

[5] Nijhoff, Oork., VI, 2 n° 1181, bl. 756, 7.

[6] Ibidem, VI, 3 n° 1897.

(dood 1551), werd als zijn erfgenaam 26 Mei 1551 beleend; en vernieuwde 19 Maart 1557 den leeneed. Trad in 1556 in den echt met Maria Elisabeth van Nassau († 1599), dr v. graaf Willem (bijgenmd den Rijke) v. N. — Dillenburg bij Juliana v. Stolberg, en zuster van Prins Willem I van Oranje. Hij, verbonden edele (sed. Nov. 1566), werd gebannen, met verbeurdverklaring zijner goederen door koning Filips II van Spanje, zoodat bij plakkaat van 14 Febr. 1570 zijne onderhoorige leenmannen bij Karel v. Brimeu, graaf van Megen, stadhouder van Gelderland, of bij Arnold Sashout, Gelderlands kanselier, in naam des Konings hun leeneed met ledige hand moesten komen vernieuwen [1]). Dit was dus ook van toepassing op de heerschap (*sic*) Ochten. In 1582 stadhouder van Gelderland namens zijn schoonbroeder prins Willem I, werd hij in 1583 Spaanschgezind [2]) en † 1586. Zijne weduwe

Maria gravin *ten Berge*, 30 Juli 1595 uitstel van den leeneed bekomen hebbend, zag zich »uit kragt eener dispositie" 4 Maart 1596 beleend [3]). Opgevolgd door haren zoon

Herman graaf *ten Berge*, graaf van Walhain, vrijheer ten Bylant, Wisch [4]), Perweys, bannerheer van Gelre en Zutfen, ridder van het Gulden Vlies, stadhouder van Spaansch Gelderland († 1611 te Spa), die als haar erfgenaam 20 Juli 1610 beleend werd, en zijne gemalin

[1]) Zie Gr. Geld. Placcaetbk, I, 425. Bij vonnis van 15 Dec. 1574 te Brussel gewezen, geheel afgedrukt in Mr. G. v. Hasselt's Stukken Vaderl. Hist. II, n° 162, — werd door Don Luis de Requesens den kinderen van wijlen Oswald graaf van den Berg en zijne gemalin Elisabeth v. Dorth een gedeelte der aanzienlijke goederen des Huizes Berg toebedeeld; het overige verbleef aan Spanje's koning. Die kinderen waren Frederik, Anna, Willem en Oswald (dood 1574).

[2]) Wie herinnert zich hier niet den voortreffelijken omstr. 1852/3 verschenen historischen roman van Mevr. Elise v. Calcar geb. Schiotling, »Graaf Wm van den Berg, een zwakke in dagen van kracht"! Zijne Spaanschgezindheid bleek ook in zijn anti-Reformatorisch streven (*Nav.* XXVII, 266, 7). En zoo betoonde hij zich in dit opzicht een waren tegenvoeter van Girolamo Savonarola, † 1498, den Florentijnschen voorlooper der Kerkhervormers (wiens verklaring van Psalm XXXI en LI Luther in 1523 in 't licht gaf), door dezelfde begaafde schrijfster omstr. denzelfden tijd hist.-romantisch geschilderd.

[3]) Zij moet de »freule (*sic*) van den Berg" wezen van *Nav.* t. a. pl., noot.

[4]) van welke Hoogheid aan zijn grootvader, Oswald (II), na langdurig en hevig getwist, in 1529 de helft was toegewezen (Tegenw. Staat, I, 399). — Ook Herman was anti-Reformatorisch gezind; zie *Nav.* t. a. pl. (waar men Huysken in Sluysken en Hervelt in Homoet verandere).

Maria Mancia v. Witthem, markgravin (*sic*) van Bergen-op-Zoom [1]), 31 Juli tochtte. Hun eenige dochter

Maria Elisabeth freulin *ten Berge* werd 6 Aug. 1612 beleend.

Albert graaf *ten Berge* vernieuwt den eed soo de momberheeren van de gemelte Maria Elisabeth [2]) indertijd hadden laten doen. Idem selfs beleent mits doode sijner gemalin Maria Elisabeth 2 Jan. 1633, liet hij 8 Jan. in de beleening insereeren dat deselve geschiet sij by macht van testament *of andersins* (Geld. Leenregr).

Hendrik graaf *ten Berge*, erf sijner nicht Maria Elisabeth, beleend 19 Jan. 1633 [3]), laat 7 Febr. syne dispositie approbeeren.

Albert grave to den Berge verklaart, dat »die woorden *of andersints* in de leste beleeninge (8 Jan. 1633) te verstaen sijn van de successie van 't kint, soo bij Vrouwe Maria Elisabeth soude sijn nagelaten, en van 't selve op sijn Genaden gevallen, en heeft ten dien eynde 1 Juni 1633 het heergewaet ten respecte van t kint betaelt".

Hendrik grave ten Berge »laat syne nadere dispositie 28 Jan. 1635 approbeeren. Ejusdem besloten testament 3 Juli 1638 geopent". Waaruit bleek dat hij zijne gemalin

Hieronyma Catharina gravinne *van Spaar*, getocht had. Deze werd derhalve als zijne weduwe 7 Juli 1638 beleend [4]). Leenvolgster wordt hunne dochter

(Maria) Elisabeth [5]) gravinne *toe den Berge*, 10 Aug. 1638, gemalin

[1]) Door haar werd Herman markgraaf (*sic*) van Bergen-op-Zoom.

[2]) Haars vaders broeders Frederik († 1618) en Hendrik († 1637) waren hare voogden. Zij tr. 1625 Frederik's zoon Albert van den Berg, die na haren dood (1632) proces voerde tegen zijn oom Hendrik over het grp 's Heerenberg, enz., alsmede over de erfopvolging in Ochten; zie Registers op het archief van 't voorm. Hof v. Gelre, bl. 426.

[3]) volg. uitspraak van het Hof v. Gelderland.

[4]) Aan Floris (II v. Pallant) graaf v. Culemborg, die (22 Febr. 1601) gehuwd was met Catharina van den Berg (geb. 1578, † 1640, dr v. Willem bij Maria Elisabeth v. Nassau, zie hierboven), werd 23 Febr. 1637 zijn eisch namens zijne gemalin, opzichtens het bezit der *heerlijkheid Ochten met daarbij behoorende tienden en goederen*, door het Hof van Gelderland ontzegd (Registers op het arch. v. dat Hof, bl. 84, 5). Desniettemin had Catharina die goederen 31 Mei van dat jaar aan haren (vollen) neef Frederik Hendrik prins van Oranje als graaf van Buren opgedragen en van dezen weder ter leen ontvangen (ibid. bl. 111). De stukken betr. hare nalatenschap bevinden zich in het Culemborgsch archief.

[5]) Het Leenregr noemt haar enkel Elisabeth. Zij wordt ook wel Maria Isabella geheeten.

van Eitel Frederik (VII rijks-) Fürst tot Zolre [1]). Met veroordeeling van dezen tot schadevergoeding, stelde het Hof van Gelderland 8 Juni 1644 in, of handhaafde bij het bezit [2]) voornoemden

Albert grave *toe den Berge*, markgraaf (*sic*) van Bergen-op-Zoom, die bij opdracht van (Maria) Elisabeth [3]) 11 Aug. 1645 zich beleend ziet, en 10/19 Dec. 1646 zijne besloten dispositie laat approbeeren. Hij, ook sedert 1644 heer van 's Heerenberg, sed. 1653 rijksgraaf, heeft tot leenvolger zijn zoon

Frederik grave *toe den Berge,* 10 Sept. 1656 *onmondig* beleend. Had tot erfgenaam zijn broeder

Oswald (III) grave *toe den Berge*, nog *onmondig* beleend 21 Apr. 1662. Geboren uit Albert's tweeden echt, met Madelaine de Lusance gravin de Champlite, meerderjarig 19 Oct. 1675 beleend door Arnold v. Apeldoren, drost der grp Berg ('s Heerenberg), liet hij 9 Febr. 1687 approbeeren zijne huwlijksvoorwaarden van 31 Dec. 1686 met Maria Leopoldina Catharina Gravin van Oost-Friesland, Ritberch, Vrouwe tot Mellerich, Esens, Sledensdorp en Witmund [4]). Dit echtpaar laat 16 Oct. 1699 zijne besloten dispositie approbeeren ; hetgeen door Oswald ten aanzien van de zijne 20 Juni 1712 werd gedaan. Hij, † 1712 kinderloos, had tot zijn erfgenaam benoemd den minderjarigen kleinzoon zijner zuster Maria Clara († 1715), weduwe van Maximiliaan prins van Hohenzollern-Sigmaringen († 1689), namelijk

Frans Willem prins *van Hoh.-Sigm.* [5]), geb. 1705, beleend 10 Oct. 1712 (door Dr. Willem v. Steenler als hulder) [6]). Meerderjarig ge-

[1]) vorst van Hohenzollern-Hechingen, † 1661.

[2]) Registers bl. 111.

[3]) Hierbij bevat het Leenregr deze aanteek.: »Zij stelt 1 Mei 1647 (*sic*) dit leen (Ochten met de tienden aldaar) nevens andere mede tot borg voor vruchten en opcomsten soo pendente judicio revisorio van 't marquisaat (*sic*) van Bergen op Zoom genoten werden mochte".

[4]) Aldus Leenregr. Gewoonlijk staat zij als gravin van Rietberg bekend.

[5]) tweede zoon van Frans Wilhelm Meinhard (II) v. Hoh.-Sigm., bij Joha Catha Victoria gravin v. Montfoort.

[6]) Het Leenregister luidt verder: Frederik Wilhelm vorst v. Hohenzollern als curator honorarius van den huize Hoh.-Sigm., en Albert Oswald grave Hoh.-Sigm. als administreerend voogd van denzelven huize, doen 13 Juni 1719, uit kragt van 's Hoves (van Gelderland) appointement v. 12 Juni, registreeren acte van protest tegen hetgeen reeds voorgevallen is of namaels voorvallen mocht tot praejuditie, schade en nadeel van haar vorstelijke pupillen en hun gesamentlijken Vorstelijken en

worden doet hij zelf 19 Dec. 1724 den leeneed (door denzelfden hulder), en laat op denzelfden datum approbeeren zijne huwelijksvoorwaarden 10 April daar te voren opgericht met Maria Catharina des heil. Roomschen Rijks erf Truchsessen gravin tot Zeyl [1]) († 24 Maart 1739). Zijne besloten dispositie 22 Febr. 1737 latende approbeeren, overleed hij in datzelfde jaar. Zijn 24 Juni 1728 geboren zoon

Johan Baptista [2]) prins van *Hoh.-Sigm.*, wordt 19 Sept. 1737 beleend (hulder Hendrik Willem Brantsen [3]). Over hem was krachtens uitersten wil zijns vaders Franciscus Lodewijk bisschop van Roermond tot voogd aangesteld, welke voogdijschap dezen na doode van Johan's moeder, Maria Catharina, betwist wordt door deszelfden grootmoeder Joh^a^ Cath^a^ Victoria gravin van Montfoort [4]). Meerderjarig geworden, laat hij 12 Juli 1748 den eed vernieuwen. Daar hij, in 1758 gehuwd met Maria gravin van Lodron, in 1781 kinderloos stierf, werd, hetzij ab intestato, of als eenige en universeele fideicommissaire erfgename haars vaders, zijne oudere zuster

Johanna Josepha prinses *v. Hoh.-Sigm.*, geb. 14 April 1727, † 22 Febr. 1787, gehuwd 24 Febr. 1749 met Karel Frederik regeerend vorst v. Hohenzollern-Sigmaringen († 26 Dec. 1786), — 24 Dec. 1782 beleend (hulder, Everhard Jacob Brantsen [5]). Opgevolgd door haren zoon

Anton Aloysius Meinhard Frans prins *v. Hoh.-Sigm.*, geb. 20 Juni 1762, † 1831, erfkamerheer, generaal-majoor van den Zwabischen Kreits, gehuwd 12 Aug. 1782 met Amalia Zephyrine prinses van Salm-Kyrburg, — die, »regeerend furst van Hohenzollern, als eenige zoon en successeur feodaal van syn moeder, 7 Maart 1787 's avonds ten half seven uren" beleend werd [6]). Zijn zoon

---

Grafelijken Huize Hohenzoller, sans praejuditie en met reserve van alle hun competeerende remedia juris".

[1]) Aldus Leenregister. Meer bekend als Gravin Truchses in Zell. Zij was eene dr van graaf Johan Christoffel.

[2]) In Tegenw. Staat heet hij Joan Baptist Jozef Oswald Franciscus.

[3]) Zie over hem Herald. Biblioth. 1881, bl. 156.

[4]) Dit geding (voor de Landschap van Gelderland) was in 1741 nog niet afgedaan, zie Tegenw. Staat, bl. 401. Uit welk geslacht was die bisschop van Roermond?

[5]) Zie over hem Herald. Bibl. 1881, bl. 159.

[6]) Tot zóóver het Leenregister. Ternauwernood behoeft indachtig gemaakt dat men in het vorenstaande ook voor een deel de geschiedenis aantreft der voorm. *bannerij van 's Heerenberg*, en wel sedert 1503.

Karel Anton Frederik prins *v. Hoh.-Sigm.*, geb. 20 Febr. 1785, verkoopt vóór 1848 de Ochtensche goederen, waardoor ze in partikuliere handen kwamen. Tenzij dan dat reeds in 1801 de vrede van Luneville een eind maakte aan dit Nederlandsch feodaal-bezit [1]).

Vernamen wij boven (bl. 83), dat in den jare 1303 een pastoor der gemeente alhier, Theodericus, »investitus ecclesiae de Ochten", tegenwoordig was bij eene leenverbintenis der goederen van Johan, den toenmaligen heer der plaats: in de parochiekerk was eene vicarie gesticht ter eere der Heilige Moedermaagd. »Deselve, openstaande, door den dood van Heer Otto de Wit, is in 't jaer 1577, na voorgaende afroeping, begeven aan Heer Hendrik Helmichs, priester; — de Vicarie, opengevallen door vrijwilligen afstand van Heer Johan Pieterszoon, is in 1579, na voorafgaande afkondiging, begeven aan Heer Godefridus Bok" [2]).

Het kerkgebouw gaf vóór zijne vernieuwing in 1884 een diepen indruk van grijzen ouderdom. Met de kerk te Yzendoorn, die ook oud is, maar niet zoo oud als deze, had ze dit gemeen, dat aan den zuidkant een dikgemuurd, zwaar gewelfd voorportaal was aangebracht. Zulk een voorportaal vindt men ook aan dezelfde zijde van de kerk te Maurik. Tijdens den watervloed van 1827, die nochtans het kerkgebouw niet bereikte, viel dit voorportaal in, blijkbaar van ouderdom; maar werd in zijn antieken vorm weder opgericht. Sporen van

---

[1]) Destijds was rentmeester Cornelis v. Riemsdijk, geb. 8 Sept. 1771 te Ochten, die als erfgenaam zijns ooms Gerrit de Kemp 17 Febr. 1792 vermeld staat als beleend met elf morgen uiterdijks-land te Hien, † omstr. 1856, gehuwd Mei 1802 met Gijsbertje de Haas, bij wie o. a. de boven (bl. 69, noot 1) vermelde burgemeester van Ochten, Echteld en IJzendoorn, † kinderloos 5 Juli 1882, als weduwe nalatend Frederika Wilhelmina Verbrugh (dr. v. Rijk V. bij Cath[a] de Ridder), geb. 8 Aug. 1809 te Ek-en-Wiel, nog in leven.

Baron Sloet (Oorkdbk v. Gelre en Z. bl. 32) gewaagt van een erfpacht, waarvoor Kuifhees (tusschen 's Heerenberg en Emmerik) in 1429 door het kapittel van den Dom te Utrecht aan Willem II (bijgenaamd de Rijke) van den Berg was uitgedaan, en eenige jaren geleden (vóór 1872) door den Vorst van Hohenzollern van den staat der Nederlanden werd uitgekocht.

[2]) Aldus de »Historie van 't Utrechtsche Bisdom", III 249, welke 1529 noemt als het jaar der begeving aan G. Bok; doch dit is nà de vermelding der begeving van a[o] 1577 gewis een drukfeil.

muurschildering, die in het voorportaal te Yzendoorn nog duidelijk zichtbaar zijn, konden wij hier niet ontdekken. Misschien was die te diep achter de kalklaag verscholen.

Men vertelde mij ter plaatse, dat »de toren weleer alleen stond; »er was een ronde kapel geweest, later door een schip met den toren »vereenigd; men kon aan de thans door kalklagen overdekte steenen »van een hoogen en breeden rondboog, dáár aan den zuidoostkant, »tegenover den predikstoel links, waar ook een ingang geweest was, »nog bespeuren, waar dat zoogenaamde schip aan het hooge koor »was aangebouwd", enz. enz. Dat in den bolster dezer mededeeling de kern van architectonische waarheid verborgen lag, was duidelijk. Van menig kerkgebouw toch in de Betuwe zijn het dusgenaamde hooge koor, dat hooger en breeder dan het schip (hier en daar nog, getrouw aan de oorspronkelijke stichting, het *lage* koor geheeten), aan alle zijden daar buiten uitsteekt, alsmede de toren, later aangebouwde gedeelten [1]). Ditzelfde bespeurde men wat het schip der kerk betreft, ook te Ochten. Dat schip met zijn voorportaal aan den zuidkant was ongetwijfeld het oudste gedeelte van het gebouw, wat niet slechts uit de hooggeplaatste kleine ramen, maar ook hieruit bleek, dat men van den beganen grond twee treden afdalen moest om daarin te komen; die buitengrond was dus van lieverlede hooger geworden, wat niet dan in verloop van zeer langen tijd geschiedt. In dit schip had men derhalve de oude kapel te zien, van welke mijn zegsman sprak. Die kapel kan oorspronkelijk voor heidenschen (?) of christelijken eerdienst gediend hebben; wie zal het zeggen! Later bouwde men daar, toen de gemeente grooter werd, een koor bij, waaraan men een hoogeren en wijderen vorm gaf. Of evenwel aan deze kerk de toren, die bij de restauratie van 1884 staan bleef, wel later aangebouwd zij, meenen wij te moeten betwijfelen, dewijl daarin van beneden tot boven op evenredigen afstand lagen van tuf- of trassteen zijn ingemetseld. Evenals de hang- of schuttoren, is die toren van schietgaten voorzien; weshalve het vermoeden rijst, dat hij gesticht is met het oorspronkelijk doel om, op zichzelf staand, voor wacht-, vlucht- en inlegeringstoren te dienen. »Als men de kerken binnentreedt", zegt O. G. Heldring [2]), »ziet men met welk eene zorg men een ronden boog heeft

[1]) Zie Buddingh »Wandelingen" (1861), bl. 66.

[2]) »Wandelingen" bl. 121.

uitgehouwen, waardoor men het lage koor (het schip) aan het *hooge* koor heeft gepoogd te verbinden". Dit geldt van de kerk te Hien; maar dit was ook toepasselijk op het kerkgebouw te Ochten vóór 1884.

Te dezer plaatse wijst men u een perceel gronds aan, nóg bekend onder den naam van *Bagijnenhof*. Ook vindt men er *De Hoven*. Men denkt hierbij aan eene zelfstandige kloosterstins [1]). In verband met »De Hoven" komt het ons evenwel natuurlijker voor, hierin louter benamingen te zien van panden, welke het dusgenaamde »Neder-Betuwsche Bagijnenklooster" alhier bezat; en met dit laatste kan o. i. niets anders bedoeld zijn dan het voormalige »adellijk juffe-renstift" te Op-Heusden [2]), dat in 1587 nog bestond [3]). Op dat Bagijnenhof werd de toren-klok gegoten [4]).

De Spaanschgezindheid van eenen Willem en eenen Herman van den Berg mocht hier de Reformatie wellicht eenigen tijd tegenhouden; zij konden ze echter op den duur niet keeren, evenmin als in de Over-Betuwe. Is deze landstreek alsook het zuiden der Graafschap

[1]) Aldus D. Buddingh, »Wandelingen" (1861), bl. 69, die zelfs aan meer dan één klooster te O. schijnt te denken.

[2]) waar nog eene huisplaats bekend staat onder den naam van »'t Klooster", en een boomgaard »Het Kloostereind" heet.

[3]) Immers in den loop van dat jaar gaf het Hof van Gelre aan het »Bagijnen klooster in Nederbetuwe" verlof, om ter betaling zijner schulden, van Dirk v. Brakell, drost ter Lede, op te nemen 400 gl., in vier morgen lands te Op-Heusden gevestigd (Registers arch. van dat Hof bl. 366). Het was in 1484 gesticht door Rutger v. Randwyck. »Ses descendants réclament maintenant (a° 1809) ces biens, puisque les prébendes, précédemment à la collation de la Noblesse de Nederbetuwe, sont maintenant données d'une manière contraire à l'intention du fondateur, qui les avait destinées à des Demoiselles Nobles", — heet het in een opstel van het Hoog Heraldiek College voor koning Lodewijk Napoleon, ter zake van het rekwest van den Landcommandeur der Duitsche Orde, Balije van Utrecht, en van de leden der Ridderschap van Overijsel (afgedrukt in de »Nederl. Heraut", 's Gravenhage, C. v. Doorn en Zn, 1883, bl. 36). Men weet dat de Bagijnen of Begijnen, — in de Deventer-Cameraarsrekeningen bagijniae, bagginae, baghinen, — tot eene vrije geestelijke vereeniging behoorden, en geene gelofte deden. Vgl. over den naamsoorsprong *Nav.* XXXV, 116, 562, 3, waarbij kome dat volgens anderen L. le Bègue in 1173 de eerste gronden tot die orde legde, terwijl in 1207 Nivelle haar centrum werd. Zie over de Bagijnen in Gelderland ook *Nav.* XXXIV, 130, 1. — In 1795 zijn de geestelijke goederen zoowel als de goederen der Ridderschap voor staatsdomein verklaard geworden.

[4]) Zie de opschriften dier klok en hare legende *Nav.* XXV, 491, 2 vermeld.

Zutfen door hun en hunner nazaten macht en aanzien overwegend Roomschgezind gebleven; aan den invloed van een Claas (1579 nog in leven), Dirk († 1615), Karel († 1627), Arend († 1666) en Karel († 1682) Vijgh — als amptlieden dankt voorzeker de Neder-Betuwe, — dus ook Ochten, — haar beklijvend en nagenoeg onverdeeld Protestantisme [1]).

Het »vermaen", hetwelk de Juni 1582 te Nijmegen gehoudene Geldersche Synode den Grave van den Berg voornemens was te geven", dat Syne Genade syne onderdanighen kercken late reformeeren ende dat die geestelicke beneficia tot Synen Genaden *Collation* staende geenen onduechtigen persoon gegeven werden", — moge de Over-Betuwe, en allereerst 's Heerenberg gegolden hebben, omdat men verlangde dat »Syne Genade sigh in der Kerckordeninghe der classe tot Zutphen bijvoegen" zou: het paste toch alleszins op Ochten, aangezien men te dezer plaatse vóór 1609 geen geregelden Protestantschen kerkdienst aantreft, en dewijl Henricus van den Pol, »onbeschaemd ingedrongen looper in den kerckendienst tot Ochten" (*sic*), wien de Arnhemsche synode v. Juli 1604 gelastte te doen »removeeren" [2]), zonder voorbehoud werd aangemerkt als een »onduechtig persoon", vermoedelijk met 's Graven voorkennis daar geplaatst. Als men in de Tielsche classis van April en Juli 1627 hoort klagen over »de onlijdelycke profanatie der kercke tot Ochten tot verhinderinghe des Godsdiensts", welke »aen den Heere Amptman en aan den edelen Hove, voorts, soo 't noodigh is, aen Syn Excie den Prince van Orangien" diende te worden »geremonstreert"; in die van Sept. 1629 hoort klagen over »het vervallen der kercke aldaer, daer doch middelen toe sijn"; of ook wanneer de eerste der in de Zutfensche synode van 28—31 Juli 1644 geopperde »Quaestiones particulares" luidt: »hoe te handelen sy met die van Ochten in die Betuwe, alwaer door eenige Ingesetenen die kercke toegeslooten en den publijcquen Godesdienst is belet geworden?" [3]); — dan riekt dit een en ander sterk

[1]) Zie te dezer zake vooral Herald. Biblioth. 1879, bl. 257.

[2]) MS.-acta dier synode (26—28 Juli), art. 18.

[3]) »Respondetur: Sullen DD. Deputati, des versocht sijnde, den E. Classi die behulpsaeme handt hierinne bieden". Die behulpzame hand richtte echter vooreerst nog niet veel uit; immers in de Tielsche classisvergadering van 16 Sept. deszelfden jaars diende de toenmalige predikant (Jacobus Peregrinus) de klacht in, dat sommige ingezetenen den klepel uit de torenklok genomen hadden als hij prediken zou.

naar »Paepsche stouticheyt", gelijk men toenmaals sprak. Dit neemt echter niet weg, dat de gemeente alhier destijds en later geregeld is bediend geworden door de navolgende predikanten-rij:

1. *Sibrandus Sixti* [1]), Frisius, sedert Z.-Holl. Synode te Woerden 1604 tot Z.-Holl. synode te Rotterdam 30 Aug. 1605 geëxamineerd door de classis van Brielle en aangenomen om als herder en leeraar te dienen te Oude-Tonge, waar hij tot 1608 stond [2]). 1609—18 pred. alhier. Als afgevaardigde der classis Tylo-Bommel op de Geld. synode te Nijmegen v. 19—21 Juni 1611 tegenwoordig.

2. *Henricus Crollius*, pred. te Heikoop; na geëxamineerd te zijn in 1617 te Ochten als pred. aangenomen [3]), in de Geldersche synode te Arnhem 15 Juni—28 Juli 1618 tot inspector der classis Tiel aangesteld. In 1623 opgevolgd door

3. *Henricus Brinkman*, pred. te Zeddam [4]), één der zes predikanten

---

[1]) denkelijk broeder van Rippertus Sixti († April 1650 als pred. te Leeuwarden), zoon van Sixtus Ripperti, 1579—97 pred. te Franeker. Eene nazaat, Anna Sophia Sixti werd de gade van den vermaarden Campegius Vitringa, den zoon, († Jan. 1723), en hertrouwde als diens weduwe Hermanus Venema.

[2]) Wat mag hem daar overkomen zijn Want »betr. de zaak (*sic*) van Sibrandus Sixtus (*sic*) a° 1606 zijn stukken voorhanden in het oud-synodaal archief, III Zh., 39.; III, bl. 62. Hieromtrent geven de acta der particuliere synode te Delft v. 14—24 Aug. 1607 uitsluitsel. Vóór deze synode toch verscheen Sibrandus Sixti met het bericht dat zijn kerkeraad had gewenscht dat hij zou vertrekken, en dat de Classis van Brielle ook had geoordeeld dat hij naar eene andere plaats moest uitzien, tegen 25 Juli afstaande van den dienst te Oude-Tonge. Hij was daar echter niet mede tevreden geweest, en beriep zich nu op het oordeel dezer vergadering. Met hem kwam de Edele Jan v. der Wijton (Mijle?), heer van een deel der ambachtsheerlijkheid, zeggende ook last te hebben van de andere ambachtsheeren, benevens twee lidmaten, Govert Eggen, stadhouder (van leenen?) en Job Huygendonck, en nog twee andere personen met name Wm v. Aken en Peter Lucassen, medebrengende onderteekening v. wel dertig personen, die hem gaarne houden zouden. Doch zijn mede gehoord Bethman Cornelissen en Marcus Jansen Vos, beiden ouderlingen, die verklaarden, dat Sixti niet onzuiver was in de leer, noch kwaad van leven, maar dat hij zelf 9 Juni 1606 instantelijk zijn kerkeraad om zijn ontslag verzocht had, waartoe zij zich eindelijk hadden laten vinden; 'tgeen ook vervolgens de andere lidmaten hadden goedgevonden. Hij kon nu, meende men, niet meer met stichting blijven. De zaak werd aan de afgevaardigden dier synode ter beslissing overgegeven. En de gemeente te Ochten ontving hem met open armen.

[3]) Slot der Acta van prov. Arnh. Synode 15 Juni—28 Juli 1618.

[4]) waar hij in 1614 als proponent in dienst was getreden.

(uit elke classis één), door de prov. Geld. synode te Arnhem v. 20—24 Aug. 1633 aangewezen [1]) om Rijnberk, dat onder de classis van Over-Veluwe was gesteld, voorloopig te bedienen totdat daar een eigen predikant zou zijn. Zij verrichtten daar elk op zijn beurt om de veertien dagen bij leening den kerkdienst. In 1627, 31 als inspector der classis Tiel opgetreden, vond hij gewis werks genoeg, als men bedenkt, dat de Tielsche classis van Sept. 1631 en April 1632 gelastte: »Op de krytende sonden, die in dese contrijen in swanghe gaen, sullen deputati haer neerstigh informeeren, ende bijsonderlyck daerin aenhalen de profanatie des Sabbaths door pachten en verpachten, coopen ende vercoopen, inmaenen en den pachters te betaelen". Overleden in 1637, als weduwe nalatend Aeltjen de Raath (dood Dec. 1666).

4. *David Boxtel*, S. Min. Cand., 1637—8, vertrokken naar Monster [2]).

5. *Jacobus Peregrinus*, pred. te Wachtendorp en Kaldekirchen (in Gulikerland). Hij was reeds door de Arnh. synode 20—24 Aug. 1633 aangenomen als gerecommandeerd voor den dienst hier te lande [3]), wat in de Zutfensche synode v. 8—11 Aug. 1638 herhaald werd [4]). In 1639 alhier. Vernamen wij straks (bl. 95, n. 3), dat hij over »Paepsche stouticheyt" had te klagen [5]); het zag er in zijn diensttijd in deze landstreek over het algemeen nog treurig uit, daar men in de acta der

---

[1]) Men noemde dit »leenpredikant".

[2]) H. de Jongh, Naamlijst d. predd. v. het Geld. Synode, die hem Boxel noemt, meldt dat hij in 1646 pred. werd te Gouda, in 1660 emerit., † ald. 1666.

[3]) alzoo toegevoegd aan de door de Nijmeegsche synode v. 15—18 Aug. 1632 voor gerecommandeerd aangenomene Westhavius, Cranius, Versohagen en Lomeijerus. Hetzelfde had in de Harderwijker synode v. 1—5 Aug. 1637 plaats ten aanzien van de drie Limburgsche predd. Johs Lulaeus, Petrus Tellinger (Fellinger?) en Johs Bulaeus.

[4]) toen ook als zoodanig aangenomen Wernerus Lacsius.

[5]) In verband hiermede kan gestaan hebben, of ook partikuliere onaangenaamheid geweest zijn wat ik in de Acta Classis Tylanae vermeld zag, van dezen aard: »Mr. Abraham Wanning, schoolmr tot Ochten, op de Classicale vergad. (21—23 Apr. 1645 te Tiel gehouden) geciteerd synde, is gecompareert ende verclaert op 't geene hem voorgehouden is, niet tot oneer van sijn predicant gesproocken te hebben, doch soo hem yets ontvallen waer als hij verclaert niet te weeten, hem sulcx leet te sijn, met versoeck dat Ds. Peregrinus hem sulcx soude ten besten houden. Op welcke verclaeringhe, sij, door tusschenspreecken van de Classe, met malcanderen in vriendschappen vereenicht sijn. Ende belooft oock de custos sijnen predicant te sullen respecteeren en gedienstig te weesen, als een custos schuldigh is".

Classis Tiel leest: »Alsoo de krijtende sonden niet alleen niet geweert werden, maer van daghe tot daghe meer en meer toeneemen, sullen die persoonen en plaetsen, van wie en waer die begaen worden, den Gedeputeerden des Classis alsoock den A. Magistraeten en Hooftofficieren, en bij gebrecke van dien, den Gedeputeerden Synodael met alle circumstantiën en noodighe documenten genotificeert worden, ten eynde dat door d'auctoriteyt des Ed. Hoves offte der Landschap daerinne naer behooren werde versien" [1]). In de eerste jaren van zijn diensttijd werd de Statenbijbel alhier ingevoerd, wat echter niet gemakkelijk ging [2]). De Tielsche classisvergadering van April 1649 willigde zijn verzoek in, »dat tot Ochten een *kerckenraet* sal gestelt worden op sodanighe voet en maniere als tot Echtelt en Isendoorn geschiet is" [3]). Van raadpleging met de heeren der heerschap hierbij geen spoor [4]). Op zijn ouden dag, — immers in het voorjaar van 1670 »excuseerde hij sich", als scriba Classis, van het schrijven der notulen wegens zijn ouderdom! — zag hij zich op de Tielsche classisverg. v. 12—3 Sept. deszelfden jaars nog in alle classicale functiën geschorst en met 25 gl. beboet, omdat hij zonder »classicale commissie" inlichting was gaan inwinnen te Hien en Dodewaard omtrent de genegenheid dezer gemeente jegens haren van onzedelijkheid betichten pred. Johs Nethenus, en daarvan akte gegeven had [5]). Over-

[1]) Class ord., Apr. 1638, extraord. Aug. 1643, Sept. 43, Mei 44.

[2]) Zie *Nav.* XXVI, 331; XXXIV, 73, noot 4.

[3]) De Neder-Betuwsche gemeenten hadden al vroeg en éénparig kerkeraden, doch dit was overigens in Gelderland ver van algemeen gebruik. Zelfs de antesynodale Classisvergad. te Tiel v. 4 Aug. 1760 drukte nog den wensch uit, dat »in kerken onder deze Synodus, daar het so niet is, en maar eenigsins mogelijk is, omni meliori modo *kerkeraden* mogen ingevoerd worden". — Te Echteld bestond nog in 1761 de gewoonte den kerkeraad om de twee jaren te verzetten.

[4]) Die heeren lieten zich dan ook aan de kerkgemeente niets gelegen liggen, al pretendeerden zij nog in 1672 collatierecht (zie boven, bl. 85, noot 4). Want namens de weduwe van Jac. Peregrinus verzocht 31 Oct. 1672 zijn zoon Paulus P., pred. te Ingen (1666—1727, zijn sterfjaar), de kerkmeesters te Ochten om vergoeding voor hetgeen »zijne ouders aan de pastorie te O. verbeterd hadden". De classicale afgevaardigden hielden daarop inspectio in loco. — Jac. P., zoon van Paulus bij Geertrui Scomantius, geb. 5 Nov. 1669 te Tiel, aldaar op de Lat. school onder v. Aelhuysen en Henninius, student te Utrecht (onder de hoogl. Graevius en v. Leusden), te Franeker (onder Vitringa en v. der Waaijen), te Dordrecht (onder v. Til), was 1696—1707 pred. te Zoelen.

[5]) Peregrinus had dit gedaan in vereeniging met Winandus Loderus pred. te

leed in 1672, als weduwe achterlatend Margriet Pullen [1]) (dood Dec., 1676).

6. *Petrus Pauw*, verliet in 1667 als leerling des vermaarden rectors Johs v. Aelhuysen [2]) de Lat. school te Tiel. Als S. Min. Cand. beroepen alhier, werd hij 30 Oct. 1672 te Tiel peremptoir geëxamineerd [3]) door Theodorus à Brenck, pred. te Zoelen, en door dezen bevestigd zijnde, in de Tielsche Classisverg. v. 14—15 April (stylo veteri) 1673 tot lid der Classis aangenomen. Gehuwd met Elisabeth de Ridder [4]). Deed 29 Jan. 1677 zijne intrede te Yzendoorn.

7. *Arnoldus Pannebecker*, S. Min. Cand., wiens beroep herwaarts 21 Maart 1677 te Tiel geapprobeerd werd; peremptoir geëxamineerd door Petrus de Lange, pred. te Ravenswaaij [5]), die hem 8 April bevestigde; 7 Mei lid der Classis, 12 Sept. 1688 ontslagen, en vertrok-

Kesteren (vgl. Herald. Bibl. 1879 bl. 312—4), en deze onderging hetzelfde lot; zoowel als Bartholomeus Bisschop, pred. te IJzendoorn, als in de laatstgehoudene synode te Nijmegen, toen Nethenus' zaak ter tafel kwam, beweerd hebbende dat de Tielsche classis in die zaak willekeurig was te werk gegaan.

[1]) Op de gewone Tielsche classisverg. v. 26—7 Apr. 1680 was tegenwoordig Peter Jansse Pullen, ouderling te Ochten.

[2]) Zie over hem Mr. E. D. Rink, Beschrijving v. Tiel, bl. 305, noot, bl. 321 *Nav.* XXVI, 423; XXVII, 523, 30.

[3]) Een praeparatoir examen maakte den theologant tot S. Min. cand., die dan om beroepbaar te wezen, bij de eene of andere classis voor »gerecommandeerd" werd aangenomen. De peremptoir-examinator was ook de aangewezen bevestiger.

[4]) in 1715 overleden als weduwe van hem († 27 Febr. 1702). Eene dochter van hen huwde den richter Reinier Tap.

[5]) In 1683 pred. te Ek-en-Wiel. Bij dit examen gaf Ds. Pannebecker een bewijs van rojaliteit; want hij kwam toen de belofte na om de broeders »vrindelick te onthaelen ende te tracteeren", dewijl zij, teneinde de gemeente te Ochten te sparen geene opzettelijke vergadering uitgeschreven hadden ter approbeering van zijn beroep. De daartoe toch op 29 Jani te Tiel belegde vergadering was doelloos gebleven, aangezien de bode die des beroepenen stukken naar Tiel zou brengen, »wegens 't quaet weder" niet tijdig genoeg had kunnen aankomen. — Op de Tielsche classisvergad. v. 26—7 Apr. 1680 beklaagde hij zich dat de kerkerekening te O. sinds overlangen tijd niet gedaan was, waarover men »den Hoogh Ed. Heer van den Appelenburg" (Jacob v. Beinhem, destijds kerkvoogd) zou »consulteeren". Mei 1682 had deze hieraan nog geen gevolg gegeven, maar beloofde Sept., dat als de amptman zou gekomen zijn, hij in diens tegenwoordigheid die rekening doen zou. Al weder een bewijs dat het collatierecht geheel was vervallen. Apr. 1684 was hij met zijne rekening vaardig.

ken naar Deurne, Vlierden en Liessel († 1698). Gehuwd met Anna Heijmans [1]).

8. *Martinus Laats*, Simonis filius, pred. te Vuren en Dalem [2]), ber. alhier 10 Oct., beroep geapprob. 22 Oct. 1688, lid der classis 15 Apr. 1689; riep Sept. 1721 den bijstand der classisbroeders in voor zijn predikdienst, wegens eene beroerte, dankte wegens zijn herstel Sept. 1722 voor de bewezene hulp, en moet tusschen 5 Maart en 6 Mei 1726 overleden zijn [3]), Joha Catha Bor († tusschen 3 Mei en 12 Sept. 1740 alhier) als weduwe achterlatend [4]).

9. *Gerhardus Jelis v. Zutphen*, Johannis fil., pred. te Echteld [5]), bev. alhier 20 Oct. 1726. Hij bevestigde Paaschmaandag 14 Apr. 1727 Henricus Wilbrenninck als pred. te Kesteren [5]) en † 22 Aug. 1757, als weduwe nalatend Ida v. Leuven (dood 9 Sept. 1771) [6]).

---

[1]) Zie Tijdschrift voor N.-Brabantsche Geschied. en Letterk. (red. Aug. Sassen), II. 123, 4, waar zijne te Deurne geboren kinderen vermeld staan.

[2]) waar hij in 1685 als proponent in dienst was getreden. Zie hem ook *Nav.* XXVI, 423 vermeld.

[3]) Volg. H. de Jongh † 19 Sept. 1725. April dezes jaars was hij reeds buiten staat van dienst, weshalve ter Tielsche classis van 16—17 dier maand alleen een ouderling van de Ochtensche gemeente werd afgevaardigd. In het kerkeraadsactenboek te O. komt hij het laatst voor als onderteekenaar der diaconale rekening van 14 Juni 1723.

[4]) Zie over het praeparatoir examen zijns zoons Paulus Antonius, *Nav.* XXVI, 595.

[5]) sedert 1720. Den 16 April van dat jaar was hij bij de cl. Tiel voor gerecommandeerd aangenomen.

[6]) Deze stelde in de Tielsche classisvergad. v. 3—4 Mei 1745 voor, om de classis Tiel (omvattend destijds al de dorpen der Neder-Betuwe, benevens de stad Tiel, — tot 1672 behoorde er ook het fort Nassau a/d Voorn bij, — in twee ringen te verdeelen, t. w. in den Rijnkant en Waal- en Linge-kant, teneinde bij onbruikbaarheid der wegen de vacatures beter te kunnen waarnemen; doch wegens geopperde »inconvenientiën" wenschte men te blijven bij het oude gebruik, dat tot het begin dezer eeuw heeft voortgeduurd. Zie over het geslacht Wilbrenninck eene aanteek. in Herald. Bibl. 1881 bl. 221, noot.

[6]) met haar gehuwd 1721. Hij stond Sept. 1729 als dijk-aannemer bekend, doch de Tielsche Classisverg. v. 9—10 Apr. 1731 zeide hem aan dat hij zich voor zoo iets moest wachten, als niet overeenkomstig met de waardigheid zijner bediening. Deze echtelieden kochten van de erfgenamen van Mr. Christiaan Bongart (in leven raad in de vroedschap en schepen der stad Utrecht, op de Nieuwe-Gracht), 19 Jan. 1745 het Jus Patronatus of recht van collatie van Onze-Lieve-Vrouwe vicarie, weleer gesticht in de kerk te Ooi (o. Echteld), alsmede van de vicarie St. Antonii of Cornelii et Cunerae, waarvan de goederen te Medel (o. Echteld), en meer bizon-

10. *Henricus Grijp*, S. Min. cand. (onder de Cl. Rhenen en Wijk-bij-Duurstede), 14 Apr. 1758 bij de Cl. Tiel voor gerecommandeerd aangenomen, ber. 19 Juni, ber. geappr. 26 Juni, peremptoir geëxam. 30 Aug., bev. 1 Oct. '58; lid der Cl. 30 Apr. '59. Ontslagen 11 Nov. 1765 en vertr. naar Tienhoven.

11. *Adrianus Ham*, Adriaanszn, S. Min. cand. te Rotterdam, ber. 2 Dec. 1765, ber. geapprob. 14 Apr. '66, perempt. geëx. 23 Juli, bev. 24 Aug. door zijn vader; 8 Sept. lid d. Cl.; ontsl. 3 Jan. 1775 en vertr. n. 's Heer Arendskerke.

12. *Frederik Otto Venderbosch*, S. Min. cand. te Groningen, ber. 20 Febr. '75, ber. geappr. 6 Maart, perempt. geëx. 19 Apr. door Matthias Jorissen, pred. te Avezaat, bev. 21 Mei door H. Grijp, destijds pred. te Wageningen; lid d. Cl. 7 Aug.; 14 Aug. '75 vruchteloos te Ommeren beroepen; vertr. 11 Juni 1789 naar Twisk.

13. *Johannes Hermanus Krom*, zoon van Hermanus Joh^s, pred. te Tiel, bij Anna Ebbenhorst, — geb. te Tiel 8 Maart 1768, stud. te Utrecht, S. Min. cand. (bij de Cl. v. Walcheren), ber. 28 Sept. 1789, vertr. 12 Jan. 1792 naar Noordeloos [1]).

derlijk op Eek (o. Medel) gelegen waren. Deze goederen werden 22 Sept. 1761 toebedeeld aan Steven baron v. Delen, gehuwd met hunne dochter Johanna Helena v. Zutphen. Ook komt hij 30 Juni 1740 voor als onderteekenaar van een classicaal contract van correspondentie, afgedrukt in Herald. Bibl. 1881, bl. 227—31. — Bewoonde Jac. Peregrinus (zie boven) alhier eene vervallene pastorie, ze was Sept. 1749 nog alles behalve »logeabel". Destijds nu bestond er eene Landschaps-resolutie: »hoe de ruïne van pastorye-huysen omni meliori modo kan belet worden"; weshalve men den Amptman zou verzoeken, »datter een sakje mochte omgaen in de kerk, om daeruit de reparatie te doen". Uit de acta v. 13—4 Apr. 1750 blijkt, dat deze maatregel met een gunstig gevolg was bekroond; zoodat met vergunning van Amptman en Ridderschap, ten laste der pastoriegoederen, een kapitaal van 1000 gl., voor den opbouw eener nieuwe pastorie, in 1756 werd opgenomen van de classicale weduwenbeurs, omdat men er bij de kerkelijke administratie niet in kon slagen. De nieuwe pastorie was Sept. 1757 bijna voltooid. Het had dus hem wel zwaar moeten vallen te voldoen aan het verzoek, door de Tielsche classisvergad. v. 9—10 Sept. 1748, namens de Geld. synode tot hem, zoowel als tot Albertus Meinichus, pred. te Echteld, gericht »om op hare respective standplaetsen met den allereersten te gaen wonen". Vgl. nog omtrent dorps-pastorieën *Nav.* XXXIV, 71, noot; waarbij kome dat Gualterus Peregrinus, pred. te Ommeren, op de Tielsche classisvergad. v. 26—7 Apr. 1649 berichtte dat men zijne pastorie »om de verpondinge" had verkocht.

[1]) in 1793 n. Poortvliet, 1797 n. Loenen a/d Vecht, 1799 n. Gouda, † ald. 23

14. *J. J. Schot*, S. Min. cand. (Cl. Zutfen), ber. 20 Juni 1792, vertr. 30 Nov. 1804 n. Kuilenburg.

15. *Simon Gradus Prins* [1]), S. Min. cand., ber. 1 Maart 1805 [2]), predikte 24 Juni 1810 zijn afscheid, alhoewel hij wegens Lodewijk Napoleon's terugroeping uit Holland niet in de functie trad van Aalmoezenier bij de Kon. Milit. school te 's Gravenhage, waartoe Lodewijk hem, wegens betoonde gastvrijheid en hulpvaardigheid bij den geduchten watervloed van 1809, den 21 Nov. van dit jaar had benoemd. Hij trad kort daarop te Over-Asselt in dienst [3]).

16. *Vincent v. Goch*, S. Min. cand, (o. de Cl. Wijk-bij-D.), ber. 4 Dec. 1810, vertr. 25 Sept. 1816 n. Benschop.

17. *Hendrik Bitter*, S. Min. cand. (bij het prov. kerkbestuur v. Utr.), ber. 29 Nov. 1816, vertr. 23 Aug. 1820 n. Schermerhorn.

18. *Marcus Peter v. Doesburgh*, pred. te Nieuwveen, ber. 31 Jan. 1821 [4]), vertr. 26 Juli 1822 n. Renesse.

19. *J. P. Egerding*, pred. te Renswoude, ber. 23 Apr. 1823 [5]), vertr. 23 Oct. 1827 n. Oosterbeek.

20. *Jan v. Binsbergen*, S. Min. cand. (bij het prov. kerkbestuur v. Overijsel), ber. 10 Mei 1829, emer. 26 Oct. 1841. Behuwdbroeder van

21. *Abraham Boon*, Theol. Dr., cand. bij het prov. kerkbestuur van Drenthe, ber. 21 Jan. 1842, † te Utr. 2 Oct. 1869.

22. *Pieter Doedes*, Lambertuszn [6]), pred. te Hemmen. ber. 30 Sept. 1870, bev. 16 Apr. 1871, vertr. 23 Apr. 1873 n. Zutfen, tr. ald. eene jonkvr. von Weiler tot Poelwijk.

23. *Philippus Sophius Niemeijer*, pred. te Neder-Hemert, ber. 14 Mei 1873, bev. 19 Oct.; ondertr. 16 Aug., getr. 28 Aug. '78 met Alberta Wilhelmina Maria de Haas, Geurtsdr bij Angenisa Gijsberta Heuff

---

Dec. 1827. Zie zijne geschriften in de Nieuwe Uitgaaf v. h. Biogr. Wdbk d. Nederl., hoofdred. Dr. G. D. J. Schotel.

[1]) broeder van Herman Theodoor.

[2]) Men had te O. 20 Dec. 1804 vruchteloos Philippus Specht Grijp, pred. te Lienden, beroepen.

[3]) Zie verder over hem Herald. Bibl. 1882, bl. 230, waar meerderen voorkomen van dezen naam.

[4]) Ber. 5 Oct. 1820 Ds. v. Willis te Nieuwland; vruchteloos.

[5]) Ber. 9 Dec. 1822 Ds. de Wijs te Leersum; vruchteloos.

[6]) kleinzoon van Dirk D., † 31 Dec. 1863 als pred. te Ingen.

(† 30 Dec. '83 na 50-jarigen echt) te Yzendoorn. Wijdde Aug. '84 de gerestaureerde kerk in. Nóg alhier in dienst.

Eene en andere historische bijzonderheid betrekkelijk het dorp als zoodanig, tot slot.

Ziet men in 1393 melding gemaakt van »ten toll tot Ochten" [1]; den 30 Aug. 1548 zonden de burgemeesters van Tiel eenige personen herwaarts, die aldaar aantroffen ossen van Zwolsche burgers, welke naar N. Brabant werden gedreven; zij eischten tol van hen, zeggende zulks te doen, omdat men te Zwolle, waar de Tielenaren vrijdom van tol vermeenden te hebben, tol van Tielsche ossenkoopers gevorderd had. Door den schout van Ochten liet men daarom op een viertal van die ossen beslag leggen [2].

Derck v. Essen, gezworen bode der Kanselarij te Arnhem, brieven vanwege de Raden des Konings van Spanje naar den Amptman van Neder-Betuwe (Claas Vijgh) te Tiel moetende overbrengen, werd op zijne terugreis, tusschen Dodewaard en Ochten, 9 Mei 1576 door elf van Z Majts rebellen [3]) van zijn tas met 18 stuivers er in, van zijn geweer, mes en brieven beroofd, en boven Tiel weggevoerd. Daar deze landstreek toen geheel onder water lag, had hij vijf dagen noodig om weder te Arnhem te komen [4].

Uit vrees dat eene afdeeling van het Spaansche leger, hetwelk onder de bevelen stond van den Graaf van den Berg [5], wiens hoofdkwartier destijds Mook was, uit Maas-Waal in de Betuwe dringen mocht, trok Karel Vijgh, heer van Zoelen, amptman van Neder-Betuwe, in 1624 met vijf compagnieën voetvolk naar Ochten, in de meening dat de vijand alhier landen wilde; doch deze wendde zich naar de Limburgsche grenzen [6], en de wakkere amptman moest onverrichter zake terugkee-

[1]) Mr. G. v. Hasselt, Geld. Oudhh. bl. 68.

[2]) Zie den brief over die ossen-arrestatie door Philips van Lalaing, graaf van Hoogstraten, als stadhouder van Gelderland, aan den magistraat van Tiel geschreven, afgedrukt in Mr. E. D. Rink's Beschr. v. Tiel, Bijl. II (1847) bl. 95.

[3]) Geuzen. Zie over de toenmalige verhouding van Claas Vijgh tot den Spaanschen lands-heer, Herald. Bibl. 1879, bl. 240, 1.

[4]) Mr. G. v. Hassolt, Geld. Maandwerk, II, 398, 9.

[5]) Albert? Of Hendrik?

[6]) Zie Gedenkschriften van Jhr. Alexander v. der Capellen door Jhr. Robert Jaspar v. der Capellen (1777), I, 300.

ren. — Zijn broeder Johan Vijgh, gouverneur van Tiel, maakte in 1626 door zijne kloeke maatregelen een einde aan de geweldenarijen door soldaten uit de Spaansche bezetting van 's Hertogenbosch op de hoogte van Ochten gepleegd. Veertig soldaten toch uit die bezetting tastten 8 Maart van dat jaar in vier schepen, op de Waal bij deze plaats eene naar Nijmegen varende schuit met kabeljauw aan, vermeesterden ze en namen den schipper gevangen. De Tielsche gouverneur zond dadelijk weerbare manschap naar den Spanjaard, die te Maas-Bommel achterhaald werd, waar hij bezig was met het eten van de visch. Hij bleef nochtans niet rustig aan den maaltijd zitten, maar koos het hazepad, met achterlating van twee zijner kameraden, die gevangen geraakten. Deze schermutseling tusschen de Tielenaren en de soldaten van het Bossche garnizoen is in een lofdicht door Cornelis Antonis Udents, toenmaals secretaris van Tiel, bezongen [1]). Wat zullen de ingezetenen van Ochten met die Spaansche visch-eters den draak gestoken, en hun van ganscher harte een »wel mag 't u bekomen" toegewenscht hebben [2]), als Prins Frederik Hendrik, de »Stedendwinger", drie jaren later (Sept. 1629), na een allermerkwaardigst beleg 's Hertogenbosch bemachtigde, en verloste van Spaansche dwinglandij!

In 1489 viel een zware »innebraeck des Bandijcx tot Ochten" voor, tot herstel waarvan de gemeenten Zoelen en Avezaat aan het Ambt van Neder-Betuwe de penningen schoten. Niet minder had die dijk in 1687 met het water-element te kampen; weshalve de toenmalige predikant (Arn. Pannebecker) in de Tielsche classisvergadering v. 12 Sept. verzocht dat namens hem en zijne ambtsbroeders van den Waalkant, vanwege de Classis om vrijdom van buitengewone dijk-

---

[1]) Zie Sligtenhorst, »Tooneel" bl. 45a; Mr. E. D. Rink, a. w. bl. 77, Bijlage II (1847) bl. 21, 2.

[2]) Zoo het volks-deuntje, dat bij ten top stijgende bruilofts- of kermisvreugd, onder lustig voetgetrappel, alhier wel wordt aangeheven:

Moeder laat je vragen om de duiten van de visch,
Omdat 't zoo *lekker* is,
Omdat 't zoo *lekker* is. ..

een beslist Neder-Betuwschen oorsprong heeft, neigen wij er toe het aan te merken als den bekorten nagalm, de echo van een *destijds* den Spanjool toegezongen spotdeun. Want met bovenstaand geval in verband gebracht, heeft het zin; anders schijnt het onverklaarbaar, onzin.

lasten bij de staten des Nijmeegschen kwartiers mocht worden »aangehouden". Zelfs deed de amptman Bernt graaf v. Welderen Sept. 1688 de belofte, dat Ochten voortaan van buitengewone dijklasten zou worden vrijgesteld.

Nopens dien dijk vindt men nog aangeteekend, dat »vermits den Dyck tot Ochten noch nyet begreypen [1]) en is", een bode Henryck Jochems, die »besloeten bryeven" des Stadhouders (Karel v. Brimeu) aan Floryanen, kapitein te Tiel, bij zich had, zich genoopt vond 23 April 1576 over Nijmegen te reizen [2]).

In 1799 zijn te dezer plaatse schanswerken opgericht, bekend onder den naam van »De Ochtensche Linie". Deze neemt van den Waalbandijk, door Het Hooge Veld (onder Kesteren), De Pottumschestraat doorsnijdend, hare richting naar den Rijnbandijk, aan welken ze zich bezuiden De Spees aansluit. Op deze linie is misschien toepasselijk, wat van de Grebsche Linie, batterijen tusschen Kesteren en Op-Heusden, gezegd is: »Of ze immer aan het doel beantwoord heeft, valt te betwijfelen; misschien kan ze echter op de eene of andere wijze, vroeg of laat nog tot verdediging van het vaderland dienen" [3]). Geenszins is het te hopen, dat die schanswerken ooit zullen behoeven te beantwoorden aan het oogmerk waartoe ze zijn opgeworpen geworden. Men late ons vaderland en de vruchtbare Neder-Betuwe, men late ook het stille, landbouwende Ochten met vrede! Te meer, omdat het evenals menig ander Betuwsch dorp, nieuw leven bekomt, sedert de spoorbaan Dordrecht—Elst [4]) deze landstreek doorsnijdt.

Maakten wij boven (bl. 85) melding van de vermoedelijke achterkleindochter van Johan v. Ochten, Aleid v. O.; zij trad in den

[1]) door de Spanjaarden bezet, en dus veilig voor de Spaanschen? Of wel: bevestigd, in begaanbaren staat gebracht? Zie Oudemans, Mid. Nederl. Wdbk, in voce.

[2]) Mr. G. v. Hasselt, Geld. Maandw., II, 397.

[3]) Aldus O. G. Heldring in 1838, in zijne »Wandelingen door de Betuwe", bl. 171.

[4]) Het regeeringsvoorstel tot aanleg dier baan werd Oct. 1875 door de Tweede Kamer aangenomen.

[5]) Aldus eene MS. genealogie, waaraan wij hetgeen thans volgt, ontleenden. De vraag is echter of dit het oorspronkelijk wapen zij van de Waltigny, dan wel het latere, van v. O. overgenomene wapen van v. Ochten van Waltigny; omdat Rietstap's Armorial (1e uitg.) aan het Utrechtsche gesl. v. O. D'or au lion de gu. toekent; en wij zagen straks (bl. 83, 5) dat Hendrik Ricoldszn v. O. een gekroon-

echt met Jhr. Guilliam de Waltigny, die in goud een leeuw van rood voerde, getongd en geklauwd van blauw, met den uitkomenden leeuw op goud-rooden wrong als helmteeken [5]). Hij kwam als adellijke zoon van Théodore de W. in het graafschap Holland, en had een broeder Thierry of Dirk, wiens nakomelingen nog in de 18de eeuw voorkomen als de Waltigny barons van Juitte.

Guilliam en Aleid hadden twee zoons, t. w.

1. Gebhard, geb. m. de dr v. Herman v. Steenre.

2. Dirk, geb. 1453 m. Hedwig v. Trinde [1]), dr v. Johan, Dirksbroeder.

Met behoud van zijns vaders wapen (*sic*) nam hij den naam zijner moeder aan. Won:

a. Anna, geb. 1454, † 1547 ongehuwd, bijna 94 jaren oud.

b. Willem *v. Ochten v. Waltigny*, geb. 3 Apr. 1457, tr. 1486 Mechteld de Witte [2]), bij wie

aa. Dirk, tr. 1519 Maria v. Sonnevelt, bij wie

aaa. Jan v. O. genmd v. Sonnevelt, geb. 1520, † 1546 ongehuwd.

bbb. Maria v. O. v. S., tr. Dirk v. Bemmel [3]), zoon v. Hendrik bij eene Booth v. Almonde.

ccc. Walraven v. O., † jong.

ddd. Dirk v. O., † jong.

bb. Willem v. O., tr. vóór 1519 Theodora Splinter v. Tetwijk [4]), bij wie

aaa. Dirk, † kinderloos.

bbb. Willem, geb. 1519, tr. 1540 Anna v. Leeuwenberg [5]), bij wie

aaaa. Anna, 1612 nog in leven.

bbbb. Willem, geb. 1551, tr. Maria v. Culenborg genmd v. den Bossche [6]), Willemsdr bij Agnes v. der Hoeven. Heeft

1. Dirk, geb. 1592, tr. 1614 Willemina v. Bemmel [3]), Dirksdr bij Aleid v. Zuylen. Bij wie

---

den leeuw voerde. Het Armorial noemt nog een ander gesl. v. O., voerend In goud drie meerlen v. zwart, met eene vlucht v. zw. als helmteeken.

[1]) in goud drie (2, 1) halve leeuwen v. rood. Aldus de MS.gen. Het Armorial geeft echter aan de Utr. familie v. Trinde een gansch ander wapen.

[2]) in blauw driemaal gedwarsbalkt v. rood, waartusschen 4, 5 en 6 klokjes (vair) in zilver.

[3]) in zilver drie (2, 1) schaaktorens v. zwart; helmt. zie Armorial. Had tot kleindr de straks te noemen Willemina, gelijk blijkt uit dezer kwartieren:

v. Bemmel	Booth v. Almonde	*v. Zuylen*	. . . .
v. Ochten v. Sonnevelt	v. Sonnevelt	v. Bemmel	v. Hoven.

[4]) in goud St. Andrieskruis v. rood. Het Armorial wijst de omgekeerde kleuren toe aan het Utr. gesl. Splinter v. den Enge.

[5]) in goud een burcht, met een halven leeuw er naast en er onder, alles van rood.

[6]) gevierendeeld, 1 en 4 in goud drie (2, 1) zuilen van rood, 2 en 3 in zilver dwarsbalk v. zwart, gekruist met eene balk, geruit van rood en zilver. Helmt.: een uit eene kroon uitkomend paard v. blauw, met ooren v. goud.

a. Willem v. O., rentmeester van 't adellijk convent van Oudwijk, tr. Gerarda v. Oldenburg [1]), dr v. Albert bij Lamberta v. Eeden. Heeft

aa. Debora, geb. 8 Sept. 1643, tr. François v. Drielenburg.

cc. Johan.

dd. Anna Cornelia, in 1695 moterse over Gerarda Joha, die volgt.

bb. Godard v. Ochten, geb. 1655, † 1701, tr. 7 Oct. 1690 Joha v. Leusden [2]), geb. 5 Aug. 1662, † Sept. 1750, Johansdr bij Elisabeth v. der Niepoort. Wint

1. Elisabeth Jacoba v. O. v. Waltigny, geb. te Utr. 6 Maart 1693, tr. ald. 22 Sept. 1727 Louis v. Schuler [3]), geb. te Sijbecarspel 24 Jan. 1684, † te Utr. 16 Jan. 1745, 's morgens omstr. 6 uren, en begr. 21 Jan. ald. in de Buurkerk met 10 koetsen en 22 flambouwen [4]).

2. Gerarda Johanna v. O., zie *Nav.* XXXI, 3.

3. Johanna v. O., † Utr. 28 Aug. 1744, donderdag-morgen elf uren, begr. 2 Sept. 's avonds in de Buurkerk met 9 koetsen en 20 flambouwen.

4. Mr. Johan *v. Ochten v. Waltigny*, 5 Febr. 1727 tot raad in de vroedschap der stad Utr. verkozen, † 29 Dec. 1746, begr. m. wapenbord 5 Jan. 1747 in de Buurkerk, *het laatste mansoir* van zijn geslacht. Tr. 1740 Christina Margaretha de Domas [5]), bij wie

b. Paulina v. O., † jong.

a. Johanna Anna v. O. v. W., geb. 9 Dec. 1743, tr. te Berlijn Gio [6]) Baptista Targa, een Italiaan, van wien zij zich scheidde; hertr. in de Garnizoenskerk te Berlijn 26 Aug. 1767 Carl Godfried von Drewitz [7]), kapitein, uit den huize Drewitzky in Polen, Johan Immanuelszn bij Rosina v. Holtzendorff. Zij bracht haren magen te Utr. Aug. 1789 met vijf kinderen een bezoek. Won bij haren tweeden echtgenoot:

aa. Johanna Louisa Leopoldina, geb. 26 Juni 1768 te Berlijn, waar zij vervolgens hofdame werd.

---

[1]) in zilver burcht v. rood, met den burcht op zilver-roode wrong tot helmt. Hare kwartieren waren

v. Oldenburg	v. Eeden
v. Tetwijk	v. Goor.

[2]) in rood arend v. zilver met uitstaande vleugels. Helmt.: de arend op zilver-roode wrong. Volg. het Armorial een Utr. geslacht.

[3]) in goud gekanteelde dwarsbalk van zwart (*Nav.* XIX, 61). Zie over dit gesl. betr. het bovenstaande *Nav.* XVII, 220. Voorts, *Nav.* XVIII, 431; XXI, 315; XXVIII, 529.

[4]) Vgl. over deze wijze van begraven *Nav.* XXXI, 3, 550—4; terwijl ibid. bl. 306, noot, nog een blijk daarvan is.

[5]) of Demas? Het Armorial (1ste uitg.) geeft een (Deensch) gesl. Domasse. Hare moeder was Anna Swaen.

[6]) *Sic.* Giovanni?

[7]) rechterschuinbalk, beladen met drie distelrozen. Van kleuren geen blijk. Het Armorial vermeldt een uitgestorven Deensch gesl. van dezen naam, met gansch verschillend wapen.

bb. Friedrich Wilhelm Carl August, geb. 1 Juli 1770 te Ketzendorff (bij Fürstenwalde), † als vaandrig 1792 in een gevecht tegen de Franschen.

cc. Johan Carl Albrecht, geb 7 Juli 1772, vaandrig.

dd. Johanna Frederica Ernestina, geb. 20 Oct. 1773 te Berlijn, tr. 1793 Heinrich Julius von der Deecken, Kon. Zweedsch luit. cav.

ee. Alexandrina Ursula Charlotte, geb. 15 Apr. 1778 te Cosel (Opper-Silezië), † ald. 27 Apr. 1783.

ff. Helena Augustina Carolina, geb. 28 Aug. 1782.

gg. Johan Immanuel, geb. 4 Juni 1784.

hh. Frederica Wilhelmina, geb. 20 Sept. 1786.

ii. N. N., geb. 1789 te Weenen.

Nóg zagen wij vermeld, zonderdat wij iets het minst omtrent afkomst of familiewapen bepalen kunnen,

Clawes v. Vchten, in 1386 gegoed te Terwolde [1]).

Arnt v. Ochten, in 1444 wisselaar van hertog Arnold van Gelre [2]). Eén persoon met, of onderscheiden van?

Arnt v. Ochten, aan wien, zoowel als aan Johan v. den Schilde, provisoren der broederschappen van den Heyligen Cruys te Nijmegen, 5 Sept. 1464 vóór de schepenen Herman v. Bueren en Beernt v. Beeck ald. eene overdracht van vast goed ald. geschiedde [3]).

De wede de Bas, geb. v. Ogten, te Haarlem, dankte in Haarl. Ct. 18 Sept. 1883 voor de deelneming ondervonden bij het overlijden harer dr, Mevr. Eikendal, geb. de Bas. Eéne persoon met?

De wede de Bas, geb. v. Ogten, te 's Gravenhage, berichtte in Haarl. Ct. 24 Dec. '84 het overlijden i. d. 21 Dec. harer kleindr Johanna Antonia, oud 17 jaar, oudste dr van wijlen haren zoon Dr. J. de Bas bij wijlen J. P. Hordijk.

Een v. Ogten is tegenwoordig directeur van het Kon. Zoölogisch-Botanisch Genootschap te 's Gravenhage.

Ek-en-Wiel a). JAC. ANSPACH.

---

[1]) Mr. J. I v. Doorninck, Cat. arch. Deventer-gasthuizen, n° 79.

[2]) Schepen-aktenboek van Arnhem. Er bestond destijds te dier stede een wissel, gelijk men toen een wisselhuis noemde. In zijne Arnh. Oudhh. III, 83 verklaart Mr. G. v. Hasselt, dat hij aangaande het wisselhuis van dien Arnt v. O. te A. iets mededeelde in zijn »Oorsprong v. h. Hof v. Gelderland", bl. 94.

[3]) Mr. J. M. v. Pabst v. Bingerden, Invent. op het oud-arch. v. h. Oud-Burger-Gasthuis te Nijmegen, 1871, bl. 29.

a) Ook te dezer plaatse is reeds sedert lang, — zie bijv. *Nav.* XXXI, 472, — de geslachtsnaam v. O. bekend, tegenwoordig in hoogst-eenvoudigen levensstand.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Dagteekening van oorkonden. Bn Sloet geeft als n° 1 in zijn voortreffelijk Oorkondenboek van Gelderland een brief bij welken Theodericus, gratia Dei rex, het klooster van S. Vedastus bij Arras bevestigt in het bezit van goederen, o. a. te Ressen, Wolferen en de beide Rothem in de Betuwe, vroeger door hem daaraan geschonken. Bn Sloet plaatst dien brief tusschen de jaren 673 en 691, want hij schrijft hem toe aan Dirk I, koning van Neustrië en Bourgondië. Baron v. Spaen meende dat de gift gedaan zou zijn door Dirk II, tusschen 720 en 737, omdat de Frankische koningen in 670 nog geene bezittingen tusschen Waal en Rijn zouden gehad hebben. In 678 stelde de Friesche koning Adgil nog te Utrecht. Dit zij zoo; maar Gregorius van Tours bericht, dat toen Chlotarius stierf, van de Lippe tot de zee de Rijn grens was van het Frankische rijk, alzoo reeds in 628. Onder Childerik hadden de Franken zich meester gemaakt van de Saksische eilanden aan den Rijn en onder Childerik in 594 het land der Warnen veroverd. Volgens Venantius was ten tijde van Chilperik (561—584) reeds oorlog tusschen Friezen en Franken, en werden de Friezen geslagen [1]); zoodat in 628 de Franken reeds in het bezit zullen geweest zijn van de Saksische eilanden (d. i. Zeeland), van het land der Warnen (Zuid-Holland) tot den Rijn en van de landen tusschen Rijn en Waal; in 630 had Dagobert reeds een kerkje te Utrecht gesticht. De Friezen zouden oorspronkelijk niet verder zuidwaarts gewoond hebben dan tot de Rekere in Noord-Holland. Tusschen 512 en 520 streden zij met de Franken tegen de Noormannen aan de Maas; mogelijk hadden zij toen de Betuwe in bezit, maar zullen dat gewest reeds vóór 584 verloren hebben. Na 630 en vóór

[1]) De Friesche kroniek vermeldt dat Chlotarius een inval deed in Friesland en dat de Friesche koning Beroald bij die gelegenheid gedood werd. Zij stelt diens regeering van 538 tot 593. Die inval moet alzoo in 593 hebben plaats gehad. Chlotarius was koning van 558 tot 561, Chilperik van 561 tot 584 over Neustrië. Volgens de Friesche kroniek moet, als 't jaar juist is, Beroald gesneuveld zijn ten tijde van Childebert die in 596 stierf. Venantius schijnt mij geloofwaardiger. Intusschen wordt van beide kanten in die eeuw een oorlog vermeld waarin de Friezen geslagen werden.

678 hadden zij zich echter meester gemaakt van Holland en Zeeland, en misschien ook Utrecht bemachtigd; het is mogelijk dat de Lek in dien tijd gegraven en gedurende eenige jaren grensrivier geweest is. Het slot des briefs ontbreekt, en daarmede alle aanduiding van tijd. Toch meen ik, met het oog op 't zooeven gestelde, dat Bn Sloet hem terecht heeft toegeschreven aan Diederik I. Deze was in 670 koning geworden van Neustrië, maar in het klooster van St. Denis opgesloten, dat hij in 673 verliet om over het geheele Frankische rijk te regeeren; hij stierf in 691.

Nadat de hofmeier Grimoald in 664 vermoord was, verkreeg Ebroïn die waardigheid, waarin hij zich tot 681 door bloedige gevechten handhaafde. Twee Frankische geslachten kampten toen om het hofmeesterschap. Ebroïn was een zoon van den major-domus Otto, die in 642 door Leutharius hertog van Alemannië, op aansporing van Grimoald vermoord werd. De Ripuariers verdroegen echter niet geduldig, dat een Salisch geslacht zich van de oppermacht meester maakte; vandaar opstand en oorlog, totdat in 678 Pepijn koning Diederik en zijnen hofmeier Ebroïn bij Laon sloeg. Ebroïn werd een paar jaren later vermoord. Na Ebroïn werd Warato hofmeier, die gedurende eenigen tijd vervangen werd door zijn zoon Gislemar, en opgevolgd door zijn schoonzoon Bercharius of Bertharius (689—692), na wiens vermoording Pepijn van Herstal, zusters zoon van Grimoald, het hofmeesterschap verkreeg. Eene dochter van Bercharius huwde met Pepijn's zoon Drogo. Hiermede waren deze veeten geëindigd.

Zou de genoemde hofmeier Ebroïn dezelfde zijn die in eene oorkonde gegeven in het eerste jaar van koning Diederik, zich noemt graaf, zoon van wijlen Oda, en aan de kerk te Rinderen in de Duffel geeft bezittingen te Nutterden, Kleveham, Dombruggen, Meer, Meginum en Millingen?

Zeer zeker is dit onmogelijk als in het oorspronkelijke opstel achter de vermelding der kerk te Rinderen stond »ubi nunc dominus pater et pontifex Willibrordus episcopus custos esse videtur'', en dan wordt het terecht door Bn Sloet in het jaar 720 geplaatst. Misschien schijnt het dwaas nog te twijfelen, en toch twijfel ik of men niet te doen heeft met een afschrift, gemaakt na 22 November 695, en dat de vermelding van Willebrord, hetzij door invoeging van eene kantteekening of op andere wijze ingeslopen is.

Ebroïn noemt zijn vader Oda en dat komt wel overeen met den naam van den vader des hofmeiers. Zijne vrouw heette Theodelinde, en wisten we nu hoe de vrouw van den hofmeier geheeten heeft, dan zou dat een groote stap tot den vrede zijn. Ik heb er te vergeefs naar gezocht; misschien schuilt zij in eene of andere oorkonde.

Is de brief gegeven ten tijde van Diederik I, dan zou hij een groot licht verspreiden over de oude geschiedenis van ons land; want dan bewees hij, dat in 674 de Duffel en bijgevolg de Betuwe Frankisch was, waarmede ook het jaartal van n° 1 volkomen zou zijn toegelicht.

A. J. C. KREMER.

Tiendmaaltijden. Weleer bestond o. a. in Gelderland het gebruik, dat de tiendeigenaren jaarlijks, zoodra het koorn aan den hoop was gebracht, aan de tiendplichtigen maaltijden gaven. Die maaltijden werden tiendmaaltijden geheeten. Oorspronkelijk gaf de heer der plaats, wien de tienden over het gansche dorp geheel of gedeeltelijk toekwamen, den tiendmaaltijd. Aanvankelijk geschiedde dit uit beleefdheid; later ontaardde het in een *recht* der tiendplichtigen, dat deze gerechtelijk afeischten van zoodanige heeren, die weigerachtig waren er aan te voldoen. De Landschap erkende dan ook dit gebruik als een recht der tiendplichtigen en handhaafde het in de meeste gevallen, tegenover de tiendheffers, die derhalve als tiendmaaltijdplichtig aangemerkt werden. Wegens de zware kosten, bij toeneming der bevolking, er aan verbonden, ontsloegen zich de tiendeigenaars allengskens van de verplichting om de maaltijden *in natura* te geven, en traden met de tiendplichtigen in eene geldelijke schikking, percentsgewijs naar den opbrengst der tienden berekend. De Landschap regelde of bekrachtigde die schikkingen. De door den tiendheffer of tiend-eigenaar uittekeeren som bedroeg in den regel zes ten honderd. Dit bedrag heette nu voortaan tiendmaaltijds*penningen*. Zie verder over deze penningen, die nog voortleven in de zoogenaamde tiend*uitgangen*, Geld. Volksalm. 1878, bl. 161—74, en vgl. *Nav.* XXVIII, 289, 94. Op enkele plaatsen ontdekt men nog een spoor dier oude maaltijden *in natura*. Te Hypolitushoef, bij voorbeeld, op het eiland Wieringen, is de tiendheffer niet meer verplicht een eigenlijken maaltijd te geven, maar wel was hij minstens nog in 1844 gehouden, aan de gemeente voor 22 gl. uit te deelen aan wit brood, tuul ge-

naamd, en bestaande in bolletjes van 2½ cents elk. Deze uitdeeling geschiedt in de kerk ter plaatse, die overal dichtgesloten wordt, behalve de deur aan den toren. Des morgens wordt de klok onderscheidene malen geluid, en wanneer men een begin zal maken, duurt dit gelui vrij lang. Een ieder, die wil, hetzij inwoner of vreemdeling, begeeft zich in de kerk; regenten, rijken, armen, personen uit alle standen voegen zich bij elkander, totdat de bode met een dienaar naar de deur komt. Tusschen de beide laatsten, die elk aan ééne zijde van den toren staan, en een zak met tulen bij zich hebben, moeten allen die in de kerk zijn, man voor man doorgaan, en ontvangen ieder een tuul of witbroodje. Bij die gelegenheid is het te Hypolitushoef kermis. Aldus, volgens A. J. v. der Aa, Aardr. Wdbk (a° 1844). Is het nóg zoo? En treft men op andere plaatsen soortgelijke of andere sporen dier oude maaltijden nog aan?

Lazarusklep. *Nav.* XXXI, 229 leest men, dat de leprozen eertijds zulk een voorwerp met zich droegen, om hunne komst of nabijheid aan te kondigen, »zoodat men ze ontwijken kon". Ziedaar het onder velen gangbaar gevoelen, dat mij voorkomt ten eenenmale onjuist te zijn. Want dusdoende zouden die kranken met hun klep hun eigen glazen hebben ingeworpen, vermits hun doel met hunne omgangen *bedelen* was. En als iedereen hen ontweek, konden zij *niets* krijgen. Daarom herhaal ik hier het *Nav.* XXV, 27 geschrevene, dat zij die klep bezigden om bij hunne bedel-omgangen de aandacht te wekken en de goede huislieden indachtig te maken, dat zij hunne giften maar voor den dag moesten halen en gereed houden. Vgl. hier vooral *Nav.* XXV, 248; ook XXXII, 416. Dat »schooien" het hoofdoogmerk was in het bezigen van die klep, blijkt, dunkt ons, ontegenzeggelijk uit het woord *klaplooper*, waarover reeds *Nav.* III, 149, Bijblad 1853, bl. XCIX, CXXXI gehandeld is. Zie Haarlem's lazarusklep *Nav.* XXXV, 302 vermeld.

Verrejager (XXXV, 649). »Toen men 3 Oct. 1574 in Leiden vermoedde, dat de schans Lammen door den vijand verlaten was, werd er een jongen heengezonden om te zien wat er van waar was. Deze op de schans aangekomen, en ze verlaten vindende, wuifde met zijn hoed, doch in de stad hield men zulks voor een list der Spanjaarden.

Om nu meer zekerheid te hebben, werd een anderen man uitgezonden, gewapend met een verrejager (door welks gebruik men 't lighaem over een sloot wippen of besprongen ter nootweer stellen kan)" (A. Severinus, Gedenkschr. wegens de bel. en het ontzet van Leiden bl. 79.) Men zond een man met een springstok of verrejager (J. Aldenkerk, De wonderen Godts in het bel. en ontz. v. L. bl. 237.) Een ander man toog uit met eene pols of springstok (G. van Zonhoven. Kort verhaal v. h. bel. en ontz. v. L. bl. 106). De vrijbuiter Ghijsbrecht Cornelissen Schaeck was, geen geduld hebbende om den uitslag af te wachten, met den verrejager over den schouder, den jongen bijna op den voet gevolgd" (W. J. Hofdijk. Leydens Wee en Zegepraal bl. 227).

H. T. G.

[Oudemans, Mid. Nederl. Wdbk biedt: Varrejagher = lange boom of haakboom, waarmede men de schuiten voortduwt; pols. Met aanhaling van S. Coster, Isabella 1627 bl. 20. En onderscheidt daarvan, geeft minstens onderscheidenlijk op: verrejager = polsstok. Met aanh. van Velius bl. 193, die »verjager" schrijft. Johan Winkler: verre- *of* varrejager = pols, springstok, hier en daar op het platteland in gebruik. A + B meldt, dat van die aan het boveneinde tot speer gepunte polsstokken eene afbeelding te zien is op den titel van Hofdijk's Kronijk der Kennemer-vrijbuiters. Vragenderwijs wordt voorgesteld: halve hancien = halve of korte lancien, lansen.]

Penningen (XXXV, 423, 548). In 't kader der sterf-, lijk- en begraafnispenningen past de volgende aanteekening. Ze heeft betrekking op den dood van Jan Camphuis, 1684—9n gouverneur-generaal van Ned. Indië, en is door mij aan zijne biographie, voorkomend in dl. IX der Levensbeschrijving van voorn. Nederl. mannen en vrouwen, ontleend. Men leest daar: »Aan die geene, welke het lijk van den Heere Camphuis († 18 Juli 1695) ter kerke hadden gedraagen, werden gegeeven penningen ter waarde van 66 guldens; en andere van noch meerder waarde, gehegt aan gouden ketens, werden gegeeven aan zulke persoonen, wier Peetvader hij bij den doop was geweest. Deeze penningen toonden aan den eenen kant zijn naam, met de dagtekening (18 Juli 1634) zijner geboorte te Haarlem, en zijns afstands (24 September 1691) der Hooge waardigheid van Gouverneur-Generaal, alsook van zijnen dood, voorgevallen net op zijn geboortedag, zo dat hij naauwkeurig den ouderdom van 61 jaaren had bereikt. Aan de andere zijde las men de acht volgende Hollandsche verssen door hem zelven gemaakt, of ten minste op zijn geval toege-

past, die eene zinspeeling op zijn naam bevatten, en zijne hoop op de Eeuwige Gelukzaligheid uitdrukten:

Mijn Aardsche Camphuis was vergaan,
Mijn Tabernakel kon niet staan;
Doch ik zag op een vast gebouw,
Dat eeuwig zijn en duuren zou,
Een plaats door Jezus toegezeid.
En in zijns Vaders huis bereid.
Welzaalig is diens Mans zijn lot,
Die heeft een timmering bij God!

Deze verssen verkoos hij daar te plaatsen in stede van zijn wapenschild, 't geen hij minder had aangenoomen uit hoogmoed, dan om zich zijne vroegere omstandigheden te herinneren, en te toonen dat hij zich geenszins zijn voorig handwerk (dat van goudsmidsknecht) tot schande rekende".

A. AARSEN.

Penningen en munten. Te *Tjallebert* werd Juli '81, een fraaie gedenkpenning gevonden, die indertijd geslagen schijnt te zijn tot herinnering aan het vergaan der Onoverwinnelijke Vloot. Die penning is van rood koper en iets grooter dan een gulden, doch dunner. Hij is ongeschonden en vertoont aan de eene zijde twee stukken van oorlogsschepen, ontredderd en zinkend, met het randschrift (in het Latijn): »Spanje is gevlucht, totdat niemand 't vervolgde". Aan den anderen kant ziet men vier personen, geknield met ongedekt hoofd, jongen, man, vrouw en meisje; zij slaan den blik hemelwaarts en heffen de handen gevouwen naar omhoog. Hieronder a° 1588; het omschrift luidt (weêr in 't Latijn): »De mensch wikt, God beschikt".

Nabij *Urk* is 10 Juni '82 in het visschersnet een steen boven gebracht van kolossale zwaarte. Er waren onderscheidene muntstukken en andere metalen voorwerpen aan vastgeroest. Ruim 400 dukaten wisten de schippers los te werken, waarvan op sommige het jaartal 1625, op andere 1671. Voorts vond men een zilveren bord en een metalen stamper aan den steen. — Door de herhaalde stormen van Oogstmaand '82 werd het slik nabij *Bath*, waar eertijds het overzwalpte dorp Rilland moet gelegen hebben, sterk afgescheurd, zoodat eenige voorwerpen van vóór de overstrooming te voorschijn kwamen. Werklieden des aannemers T. Volker vonden aldaar het overblijfsel

van een mahoniehouten kistje, waarin twintig stuks goed bewaard gebleven gouden muntstukken, Fransche, Engelsche en Spaansche uit de 16e eeuw; bovendien honderdvijftig stuks uit hetzelfde tijdvak met de beeltenis van keizer Karel V. — Te *Gassel*, niet ver van den Maasdijk, vond men 10 Sept. '82 een potje, waarin zes groote en drie kleine gouden muntstukken. Daaromheen lagen nog twaalf gouden en twee zilveren. De gouden munten zijn goed bewaard gebleven. Eenige dragen aan den éénen kant tot opschrift: »Karolus D. G. Rom. Imp. Hisp. Rex", aan de andere zijde: »Da mihi virtutem contra hostes tuos". Andere hebben tot opschrift: Ph. D. G. Hisp. Rex Dux Br., en aan de andere zijde: »Dominus mihi adjutor". Er bevonden zich echter daaronder vier muntstukken, — waarbij de twee zilveren, — die een oud niet te ontcijferen Middeneeuwsch randschrift droegen. De sage wil, dat 300 jaar geleden op diezelfde plek een woekeraar woonde, die bij een hoogen waterstand van de Maas met zijn woning en schatten bedolven werd. — Bij het sloopen der voormalige bierbrouwerij te *Hoorn* ontdekten de werklieden ongeveer twee voet diep in den grond een steenen potje, inhoudend dertig stuks zilveren munten van onderscheiden grootte en dikte. Randschrift der meesten onleesbaar. Sommige droegen de jaartallen 1637 en 1656, met het borstbeeld van Philips IIII, en eenige het jaartal 1619 met het randschrift »Albertus et Elisabet". — Op een veld bij het dorp Bretzenheim, niet ver van Mainz, vond een landman in den grond Jan. '83 een aarden pot met 1005 goudguldens, bijna allen vóór 1386 gemunt. De muntstukken dragen stempels, waaronder sommige, totdusver geheel onbekend, van niet minder dan 30 verschillende vorsten en steden uit Vlaanderen, Boheme, Hongarije, Noord-Duitschland, Borgondië en Frankrijk, in verrassende verscheidenheid. De vondst is in 't bezit gekomen van het stedelijk muntkabinet te Mainz. — Een, naar men verzekert, éénig exemplaar van een fraai goudstuk, een vierdubbelen pistool van Franche-Comté, te Besançon in 1578 gemunt met den beeldenaar van Karel V, is in den omtrek van Namen Febr. '83 in den slokdarm eener geslachte koe gevonden. — Twee in Friesland gevonden Arabische munten bewaren de herinnering aan den in 1217 door de Friezen ondernomen kruistocht. In verband met de plaats waar, volgens Mr. J. Dirks, — zie *Haarl. Ct.* 15 Maart '83, — een dezer munten gevonden werd, is het zeer waarschijnlijk, dat Uboldus, lee-

kebroeder van het klooster Bloemhof bij Wittewierum, met zijne gezellen deze munten medebracht van een strooptocht op de kust van Portugal. Het verhaal van den abt des kloosters is hiermede in overeenstemming, en het opschrift op den penning wijst evenzeer een nagenoeg gelijktijdigen vorst der Almohaden aan. Ja, op weinig na kan men, volgens onzen Frieschen numismaat, den dag bepalen, 31 Juli tot 4 Aug., waarop deze munten moeten zijn buit gemaakt. — Bij 't aanleggen van riolen buiten de voormalige Wijkerpoort te *Maastricht* is Juni '83 een belangrijke vondst gedaan van een groot aantal gouden en zilveren munten uit den Spaanschen tijd. De merkwaardigste onder deze is gewis de zonnekroon van koning Filips II, van Spanje, als hertog van Gelderland. Op de voorzijde ziet men 's konings wapen met Gelderland's opperschild, omringd door de voorletters van 's konings naam P. P.; op de keerzijde ontwaart men een versierd kruis, met twee leeuwen en twee hoefijzers, en het omschrift: Phs. D. G. Hisp. 2. Rex. Dux Gelr. 1571. Onder de groote zilveren munten, allen daalderstukken van Filips II, was er één van a°. 1558, geslagen te Maastricht. — Een landbouwer in Pommeren vond Sept. '83 bij 't omploegen van zijn land te Voszberg, bij Usedom, 20 pond zilver, meest munten, maar ook sieraden. De munten waren allen van omstr. het jaar 1100. Deze kostbare vondst werd door 't Museum voor de Geschiedenis van Pommeren aangekocht. — *Te Sluis* (Zeeland) vond men Sept. '83 een penning, geslagen in de 16 eeuw, ter herinnering aan een gevecht van de Staatschen en de Franschen, onder den Hertog van Anjou, tegen de Spanjaarden in O. Vlaanderen. Aan de ééne zijde leest men: »Fran. Fran. Tra. Unic. Reg. D. Gr. Co Fl.". Aan de andere zijde om een ruiterbeeld: »Defensor liber provin Gel. Belg. 1583". — Onder *Gorsel* vond men Nov. '83 muntstukken van zilver, ten getale van 29, sommige ter grootte van een rijksdaalder en van een gulden, met jaartallen van 1091 tot 1600.

VRAGEN.

Burcht van Nijmegen. In Mr. G. v. Hasselt's »Bydragen voor den Burg van Nijmegen" 1805, luidt de eerste post (Exposita Henricx v. Steenbergen, Praest v. Zutphen) a° 1369 betr. dien burcht: »Item

bi enen myns Heren Reces betaelt Goedken v. Wese x strypte Laken ende van enen halven Laken in behoif myns Heren Syne Ridder en Syns Gesynds mede te cleden ende *in 't huys van Hollant* te geven". Terwijl men eerst a° 1387 vindt: »Gegeven om hondert dusent steens die men tot Nymegen seynde tot den Borch te tymeren", enz. Daarbij: »A° 1396 *Dat Huys van Hollant* tot Nymegen *vp ter Borch* heeft gecost te maeken aen Holteren, aen Yseren, xxiiii gln." Hieruit mag men opmaken dat een vroeger gebouw, in 1369 nog bekend onder den naam van Het huis v. Holland (naar de gissing van Mr. G. v. H, bl. 69, genoemd naar den Roomsch-koning Willem graaf v. Holland), in 1387 verbouwd en vergroot is tot den sedert vermaarden Burcht te N., van welken een gedeelte, minstens in 1396, nog »Het Huis v. H." bleef heeten. Hoogstwaarschijnlijk was dit de latere concierge-woning. In onderscheiding van »'t Hoff v. Holland" elders binnen Nijmegen, waarin de Landschaps-munt (ib., bl. 73) — In 1401 is sprake van »Dat Ridderhuys tot Nymege" (ibidem). Was de gansche burcht onder dien naam bekend? Of maakte dat Ridderhuys een gedeelte uit van den burcht? Evenals er in 1369 ook te Goch een Ridderhuys was, zoo werd op Rozendaal in 1415 de vorstelijke tafel onderscheiden van de »Ridder-Tafel, waaraan men spijsde. A° 1406, 16 is sprake van »dat *Huys* tot N.", a° 1415 van die Borcht en 't Huyss, a° 1414 van »dye *Valckhoff*", waarbij tevens: »van den Slaete an *Hollant* ende an der kelre te vermaken ende een slotel, t' samen v bln;". Dagteekent de benaming Valkhof eerst uit den jare 1414 of daaromtrent? A° 1429 leest men van »myns lieuen Heren Hoff". Hoe heette de burg dan tijdens Karel den Groote? In 't kluppeldicht (*sic*), waarvan Sligt. Tooneel, bl. 35b melding maakt, heet keizer Frederik Barbarossa, die den door de Noormannen verwoesten burcht in 1155 weder oprichtte, de hersteller van het *opus Novemagi*. Mag men het bovenstaande als de historische volgreeks der onderscheidene benamingen van 't vermaarde gebouw aanmerken?

J. A.

Slop. Slob beduidt modder, slijk. De beteekenis van plaatsnamen als Het Slob (hofstede te Andelst) en Het Sloep (erf te Almeloveen), is dus niet twijfelachtig. Maar wat beduidt (7 schepel) rogge, jaarlijks »onder den slop" aan den tiendheer te leveren? Aldus in 1494 in

het gericht van Ootmarsum (Tijdr. Regr. oud-prov. arch. Overijsel IV, 605).

Munt. Wat is de herkomst eener munt ter grootte van ons dubbeltje aan de éene zijde een roos met omschrift C. D: G: Rosa sine spine; aan de andere zijde een roos met omschrift H THRONVM FIRMAT: IVS:

R. DE C.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

St. Jacob. Waar berusten de archieven dezer aloude Ridderschap?

[In 1827 deed Mr. F. G. baron v. Lijnden v. Hemmen »Twee brieven" over deze Rp het licht zien.]

Joh. Piscinarius. Na vergeefsche opsporingen te hebben gedaan in de openbare boekerijen van Parijs, Brussel, Luik, Gend en Antwerpen aangaande het werk, waarvan Valerius Andreas in zijne Bibliotheca Belgica, 1643, bl. 549 getuigt: »Joannes Piscinarius, Gravianus, Brabantus, edidit Poemata Sacra Parisiis 1538, typis Colinaei" vraag ik ook in dit maandwerk, waar het zich bevinden en te bekomen mag zijn. Piscinarius, een Rhijnsch geneeskundige der 16e eeuw, werd onlangs voorgesteld door zijn levensbeschrijver Carl Binz als Doctor Johann Weyer, der erste Bekämpfer des Hexenwahns. Bonn, Adolph Marcus, 1885, in 8°.

Antwerpen. DR. C. J. HANSEN, Stadsbibliothecaris.

Sebastiaen Vrancke. Ik vind in een Inventaris van 1653 vermeld »Een cronyck van Sebastiaen Vrancke, gedruckt a° 1563". Is van dien schrijver en dat kroniekje meer bekend? Ik vind een Antwerpsch schilder Sebastiaen Vrancx. Hij leefde 1573--1647. Deze was ook rederijker, en schreef rederijkersstukken onder de spreuk »De deucht gaet sonder vrees". Is deze wellicht de zoon?

A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

[Vgl. *Nav.* XXII, 335; XXVII, 221.]

KUNSTGESCHIEDENIS.

Fenegrieck (XXXV, 605). »De Trigonella Foenum Graecum van Linnaeus is eene éénjarige Zuid-Europeesche plant, welker zaden, onder den naam van Foenum Graecum of Fenegriek, veel slijm bevatten en in afkooksel, als verzachtend middel, vooral in de veeartsenijkunde in gebruik zijn (v. Hall, Toegepaste Kruidkunde, bl. 50). Het Fenegrieck, in de apotheek verkrijgbaar, wordt met uitnemend gevolg bij voorkomende ziekten van honden, vooral in de zoogenoemde hondsdagen, aangewend. Als het door hunne spijs geroerd is, willen ze er om de eigenaardige lucht van het geneesmiddel eerst niet best aan, maar als ze niets anders krijgen, leeren ze gaandeweg van den nood een deugd maken.

A. AARSEN.

[Prof. Engelbregt gewaagt van Fenum Gr., dat bij Colomella o. a. voorkomt, in 't Nederl. ook wel bokshoorn geheeten.]

VRAGEN.

Aalbessen zonder pit. In zijn Journaal schrijft C. Huygens, de zoon: »10 (Jan.) Maend. (1689). Dorpj de Ritm^{r} vertelde, dat hij aelbezien sonder kernen hadde, eñ die maecken konde met het hout vañ aelbezien te splijten eñ het mergh daer uyt te krabben, eñ dan het hout weder tsamen te binden en te laeten aen een groeyen". Wat is daarvan aan?

Zeist. J. H. VAN LENNEP.

TAALKUNDE.

Gorinchem (XXXV, 247) — is een naam, duidelijk van beteekenis en oorsprong. Het is Gorink-hem, het hem, heem, heim of de woon-

plaats der Gorinken of Goringen, met andere woorden, der kinderen, nakomelingen, afstammelingen van Gore, van den man die Gore heette. En Gore, eene verbastering van Goder, Godere, Godhere, Godhari, is een welbekende oud-germaansche, ook oud-nederlandsche mansvóórnaam. JOHAN WINKLER.

[Waarom moet hier een persoonsnaam gelden? 't Is mogelijk, maar vgl. nogmaals Gornichem met Korenzand *of* Cornazand, alsmede met De Korn, watertje o. Buren.]

VRAGEN.

De voeten dekken. Wat beteekent deze uitdrukking? Een slaapje nemen, een dutje doen? Of zich verkoelen, waarbij men mede, in warme landen vooral, licht insluimerde? Richteren 3 vs. 24, leest men, met den Statenbijbel: »Seker, hij bedekt sijne voeten in de verkoelkamer''; en 1 Samuel 24 vs. 4: »ende Saul ging daerin (in de spelonk) om sijne voeten te dekken''. Of was het wellicht eene kiesche uitdrukking voor het voldoen aan zekere natuurlijke behoefte (besoin actuel)? [1]) In Basnaye's groot werelts tafereel wordt dit vrij naïef op de prent afgebeeld, zelfs van achteren al te zichtbaar. Saul zit neergehurkt, en David komt stil en snijdt de mantelslip af. In 't Fransch heeft de eerste tekst: ils dirent: Sans doute il est à ses affaires, dus onbepaald; de tweede tekst: il entra pour des besoins; 't Eng. als de onzen. G. P. ROOS.

Roemer. In »Ueber Land und Meer'', 1883/4, n° 31, lees ik: »der Name Römer für Weinglass kommt schon zu Anfang des 17 Jahr-

---

[1]) Juist. Hâseec raglauf, *pedes texit*, est locutio honesta pro *alvum deposuit*, ut recte Josephus Archaeol. 6, 13, § 4, Talmudici (Buxtorff, Lex. Talm. p. 1472), adeoque Septuag., apud quos *παρασκευάσασθαι* dictum est pro vulgari *ἀποσκευάσασθαι. ἀνασκευάσασθαι*; vel certe, quae Kimchii sententia, *vesicam exoneravit*, quod apud Asiae populos etiam viri sedentes et sub vestium talarium latebris facere solent. Fuerunt, qui *dormitionem* illa locutione significari censerent, ut Syr. 1 Sam, 24 vs. 14 et Josephus ipse (sibi non constans) Archaeol. V, 4, § 2, sed in tali re verborum ambitu opus non erat. Vid. J. D. Michaëlis, Supplem. pag 1743; Glassii Philol. sacra, ed. Dathe, p. 891. Aldus Gesenius, Lex. Hebr. et Chald 1847. Zie ook Bijb. Wdbk v. h. Christel. gezin 1859, art. Voet. RED.

hunderts vor, ist aber unbekannten Ursprungs". Kan iemand dien oorsprong ophelderen?

Delft. JANSSEN V. RAAIJ.

[Zie *Nav.* XXXIV, 425.]

Stapels. »Dit ratelend geluyt gelyck de Kreeckels en Stapels weten te maecken" (Wouter Schouten O. I. Reis III, 53), nml. der ratelslangen. Zijn krekels en stapels dezelfde dieren, of is er onderscheid tusschen? Kil. heeft: vetus Sax, Sicamb. Holl. Fris. j. krekel, cicada.

G. P. ROOS.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Dekema, Unia (XXXV, 506, 7). Zonder te kort te willen doen aan de betrouwbaarheid der *Nav.* XXXII, 542 aangehaalde MS.-gen. v. Loo, meen ik bij mijn gevoelen te moeten blijven, dat het door mij *Nav.* XXXIV, 160 aangehaalde Handschrift Doys in dit geval meer geloof verdient, en meen ik met recht te hebben gesproken van »rectificatie." Juist die groote geloofwaardigheid in casu van het door vorm en rijkdom van inhoud zoo uitmuntend Handschrift Doys, waarvoor ik t. a. pl. de gronden opgaf, maakt dat ik dit handschrift meer betrouwbaar acht voor de beantwoording der vraag naar de moeder van A. C. v. Dekema, dan eenige andere bron, hetzij dan MS.-gen. v. Loo, Conscriptio Exulum Frisiae, of welke andere ook. Wettig bewijs in eigenlijken zin, is in dezen uit den aard der zaak, niet te leveren. Geeft nu het Handschrift Doys mij voldoende zekerheid dat Ritscke v. Unia [1]) en Rienck v. Dekema beiden gehuwd waren met zusters, wettige dochters van den Graaf v. der Marck-Aremberg; wat v. Unia aangaat, blijkt dit ten overvloede nog uit de volgende omstandigheden.

[1]) Indien al, om van andere indirecte bewijsgronden van den schrijver niet te spreken, de belangstelling aan eigen afstamming ontleend hier in meerdere of mindere mate als argument dienst kan doen; merk ik nog op, dat ook ik tot de afstammelingen van Ritscke v. Unia behoor, — omstandigheid die mijn herhaald terugkomen op dit onderwerp in ieder geval moge rechtvaardigen.

1°. Op een kwartierbord a° 1682, vertoonend de 64 kwartieren van Jan Lodewijk v. Doys, en berustend op Dekema-State te Jelsum, vindt men de voorouders (acht kwartieren) van Ritskes zoon Karel v. Unia, en wel volgenderwijs:

Aucke v. Unia tot Wirdum en Beers	Ansck Walta van Bosum.	Ritscke Juckema tot Stiens	Sydts v. Aesgema.	Everhard v. d. Marck, hr v. Arembergh	Margriet v. Buchout.	Johan burggr. van Montfort	Wille-mina v. Naeld-wijck.
Juw v Unia tot Wirdum		Aelcke Juckema.		Robert v. d. Marck, hr v. Arembergh		Mechtelt v. Montfort.	
Richard v. Unia tot Wirdum, Kon. Maj. Drossaert tot Genemuijden.				Margrieta v. der Marck v. Arembergh.			
Carel v. Unia.							

2°. De vrouw van Ritske Unia heette Margaretha, en zoo ook heette, blijkens bovenstaanden kwartierstaat, de moeder haars vaders, en is het onaannemelijk dat iemand aan eene onechte dochter den naam zou geven zijner moeder.

3°. Het stamboek van den Frieschen Adel zegt uitdrukkelijk (Deel II, Unia, Aant. 26): »Zij (Margaretha v. der M.) was eene echte, en wel de oudste, dochter van Robbert van der Marck, Graaf van Aremberg, en van Mechtelt van Montfoort, Vrouwe van Naaldwijk".

En indien de Friesche edelman Ritske v. Unia niet te »eenvoudig" was voor eene wettige dochter uit het huis Marck-Aremberg (zooals ik heb aangetoond), was dan diens evenknie Rienk v. Dekema wel te »eenvoudig" voor eene wettige dochter uit datzelfde huis?

Dat wettige dochters uit den huize v. der M.-A. zich met »eenvoudige" edellieden als Dekema en Unia in den echt verbonden, is m. i. zeer goed aan te nemen; want al droegen beide heeren geen gravenkroon, hun geslacht was toch zeker van niet minder ouden adel dan dat van menigen graaf; en zelfs aangenomen dat de Arembergsche jonkvrouwen hoog boven hen stonden, hoe weinig stoort zich dan nog Cupido aan verschil van rang!

Wat onze beide Friezen betreft, men bedenke dat de Friesche edelen van oudsher zich de evenknie achtten van alle aan het Duitsche Rijk leenroerige graven en hertogen, omdat zij, evenals laatstgenoemden, niemand boven zich kenden dan den Keizer, in één woord, omdat zij waren »vrije Friezen"; en al behoorden nu

ook in het midden der 16e eeuw de Friesche vrijheid in bovenbedoelden zin, en daarmede het genoemde standpunt van den Frieschen Adel, feitelijk reeds tot de geschiedenis, Dekema en Unia zullen zich toch zeer goed bewust geweest zijn van hun afkomst, toen zij dongen naar de hand der wettige Arembergsche graven-dochters.

Het argument aan verschil van adellijken rang ontleend, komt mij dus evenmin aanneemlijk als proefhoudend voor.

TH. D.

v. Doorn (XXXV, 674, Omslag). Zie de genealogie in het Stam- en Wapenboek van Vorsterman v. Oijen.

Joly (XXXV, 389). In de Koor-kerk te Middelburg worden gevonden deze grafschriften:

N° 16. Sepulture van Jan Jolyt overl. 25 Jan. 1627, oud 62 jaren en sijn huisvr. Tanneken Soetemans, overl. 18 July 1617, en Aegtjen Hubregts, huisvr. van Cornelis Pietersen, st. 12 Dec. 1646.

N° 50. Sepulture van d'Eerz. Cornelis Jolyt, Coopm. st. 15 November 1629 en van d'eerb. Maria Wiequart, sijne huisvr. st. 27 Sept. 1638.

De heer Nagtglas (in »Janssen en v. Dale, Bijdragen tot de Oudh. en Gesch. van Z.-Vlaanderen IV, 224, 8), deze grafschriften vermeldend, voegt hierbij: »Jolyt, een oud Middelburgsch geslacht, waartoe behoorde de stoutmoedige Gelein Jolyt, die voorkomt in de Sentent. v. Alba, als hebbende in 1567 den baljuw van Middelburg gedwongen te roepen »Leve de Geusen", en later raad ter stede werd. De familie is opgegaan in de geslachten Godin, de Brauw, Luijcx. De genoemde Jan Jolyt was in 1618 ouderling te M.

P. L. DE GAVERE.

Joly. Het volgende vond ik in het familie-archief van Dr. J. A. Gallandat Huet (Schoonhoven). Daniel Théodore Huet, geb. te 's Gravenhage 1 Oct. 1724, Waalsch pred. te Vlissingen 1749, Utrecht 1763, † ald. 12 Mei 1795, tr. 7 Juni 1750 te Vlissingen Esther Joly, geb. Middelburg 14 Oct. 1727, † Utr. Sept. 1806, bij wie negen kinderen. — André Joly, réfugié uit Picardië, tr. te Aardenburg Marie Nortier. Hun zoon Pierre † 1709, tr. Elisabeth Savoye (†

Middelburg 1727), bij wie Pierre, geb. 1695, † Jan. 1754, Fransch schoolmeester (aangesteld 15 Apr. 1728) te Vlissingen, tr. Esther Ducrocq, geb. 1704, † 1753, dr v. Charles uit Picardië en Anne Gaton (welke geb. 1667, † 1733). E. D. was weduwe van Daniel Omland. Zeven kinderen: Esther geb. Middelburg 14 Oct. 1727, Anne Elisabeth geb. 3 Oct. 1729, Marie geb. 4 Febr. 1731 (tr. David Henri Gallandat, Med. Dr. geb. Juni 1732 te Yvonand in Zwitserland, bij wien drie kinderen), Anne geb. 19 Juni 1732, Elisabeth geb. 11 Nov. 1733, Charlotte geb. 8 Febr. 1739, Susanne Esther geb. 7 Nov. 1741.

Verder vond ik brieven van en aan Charlotte Joly, wed. Gilles, waarschijnlijk toen te Utrecht woonachtig. Van Jacobus J. stond gemeld, dat hij 1757 Pieternella Catharina Basen huwde. Vervolgens staan in »La France Protestante par Monsr Haag, vol. 6." Hector J., pasteur à Montauban; Jacque J., pasteur à Milhan; J. G. J., historien; Pierre J., procureur-général au parlement de Mentz, — vermeld. In het lidmatenregister der Waalsche gemeente te Vlissingen (loopend 11 April 1790—1823) staan Marie J. épouse de D. H Gallendat, Charlotte J. veuve Gilles en Anne J. vermeld.

Joly voert In rood een keper van zilver, verzeld van drie (2, 1) engelenkopjes.

Vlissingen. W. V. D. O.

Joly. Dat dit geslacht te Middelburg gewoond heeft, is mij niet gebleken, wel Jolijt. Indien dit hetzelfde mag zijn dat de vrager bedoelt, kan ik mededeelen, dat Geleijn Jolijt 1575—88 voorkomt onder de schepenen en raden der stad Middelburg, in 1579 als burgemr, en 1613—25 Jan Jolijt. Zij voerden In blauw keper van zilver verzeld van drie cherubijn-kopjes van zilver of van goud. Rietstap's Armorial [1]) en Smallegange vermelden deze laatsten als van zilver; op de Wapenkaart der Burgemeesteren daarentegen komen ze voor als van goud; in eene verzameling eindelijk der Kerkwapens gehangen hebbende in de kerken te Middelburg, worden ze nu eens als van zilver, dan weer als van goud weergegeven. Uit laatstgenoemde verzameling bleek mij tevens, dat het wapen voorkomt gedeeld (2) met Tenhaaf (1).

Middelburg. MR. E. P. SCHORER.

[1]) Aldaar een meer samengesteld wapen. RED.

Pieck. De genealogie van Pieck, door W. de Haas, afgedrukt in Herald. Bibl. 1882 [1]), mag eene belangrijke bijdrage tot de kennis van dit geslacht genoemd worden. Ongetwijfeld heeft de schrijver v. Steinen's Westph. Gesch. II, 153 ff. geraadpleegd.

Aan het slot wordt nog melding gemaakt van een ander «geslacht *Pieck*, dat niet tot den adel gerekend werd en tot wapen een zwarten ossenkop, gehoornd van goud of zilver in een zilveren of gouden veld voerde". Behalve dit, komt nog een ander geslacht Piec, Pieck, Pyek, Pyecke, in verschillende oorkonden van 1381, 90, 1401, 2, voor bij Dr. P. B. Bergrath: Das Brüderhaus u. die Augustiner-Kanonie in der Stadt Goch. Geschichte- u. Urkundenbuch. Ein Beitrag zur Spezial-Geschichte d. Herzogth. Geldern [2]). In 1366 kwam Ludolph Pyecke, priester, aan het hoofd van het in 1364 gestichte »Brüderhaus". »Er stammte aus Goch und gehörte einer angesehenen und begüterten Schöffenfamilie an. Jan Pyecke war von 1358 bis 1401 Schöffe der Stadt, 1386 Richter zu Asperden. Das Familienwappen ist eine vierzehige Thierpfote". M⁰.

[In den *Nav.* XXXVI, 31 aangehaalden Catalogus Eeltjes ontmoet men op n° 34 (bl. 3): R. Beekman, Beschreiving van de Stad en Baronnie Asperen. Vert. haare oudheid, gebouwen, hooge en verdere regering, enz. Utrecht. 1745, in-8 vél. Planches et plans grav. par F. v. Bleyswyck, *f* 2. Met de aanwijzing: »Intéressant pour les généalogies des familles v. Arkel, v. Polanen, v. Langerak, *Pieck*, v. den Boetselaer, enz.]

v. den Steen (XXXV, 662). Eene uitvoerige geslachtslijst komt voor in Ferwerda's Stam- en Wapenboek.

VRAGEN.

v. Adrichem. Naar aanleiding van de vier laatste kwartieren in den staat van Mr. Nicolaas Pieter Jacob Kien (Geneal. kwartierstaten van Ned. geslachten, 3de serie) vraag ik:

1° Wie waren de grootouders en overgrootouders van Thomas v.

[1]) Het is mij niet duidelijk, of de stamlijst van Pieck in v. Spaen's Verzameling hier gevolgd is.

[2]) Deze verhandeling staat vóór het »Bericht üb. de Schuljahr 1859—60 van het Collegium Augustinianum zu Gaesdonck. Cleve 1860".

Adrichem, pred. te Pernis, Zuidland en West-Zaandam, zoon van Adriaan en van zijne 2de vrouw Wendelina Manschot? Vgl. *Nav.* XXIII, 540; 'IV, 32, 88, 162, 268, 9, 377. De gissing van den heer Vorsterman v. Oijen in zijn Stam- en Wapenboek is bekend. Welk wapen voerde genoemde Wendelina Manschot, en wie waren hare ouders en grootouders?

2º Wat is er bekend van de familie van Margaretha Schouten, gade van Thomas v. Adrichem voornoemd, en dochter van Hendrik bij Catharina v. Diest? Voerde zij wel werkelijk het in den kwartierstaat opgegeven wapen? Dat wapen werd gevoerd door Jacomina Schouten, gade van Mr. Bernhardus Thierry de Bye, advocaat en curator der Latijnsche school te 's-Gravenhage, † ald. 13 April 1783; doch van verwantschap blijkt niet.

3º Is het wapen van Mr. Hendrik Beusechum v. der Linden, secretaris en schepen te Gorinchem, juist geteekend? Moet in het 1ste en 4de kwartier (Beusechum) het veld niet goud, de leeuw rood, de dwarsbalk zwart en over den leeuw heen getrokken zijn, terwijl het kruis van het 2de en 3de kwartier (v. der Linden) rood in zilver moet zijn. Zoo neen, dit laatste? Wijst de overeenkomst in dat kwartier met het wapen van het geslacht v. Lijnden op eenigen band tusschen die geslachten? De oudst-bekende v. der Linden was uit Naarden afkomstig (zie *Nav.* XXIII, 24, 350).

4º Wat is er bekend van de familie van Elisabeth Hester v. Wingerden, gade van Mr. Hendrik Beusechum v. der Linden. Is het haar toegeschreven wapen juist geteekend? Wie waren hare ouders en grootouders? C. S. B. B.

Brongersma. Hoe is het wapen van dit oud friesch eigenerfd geslacht, dat minstens sedert den jare 1500 in Kollumerland erfgezeten was?

de Bruijn. Mauritz de Br. geb. 1715, † 1795, tr. 20 Juni 1736 Helena Vermasen. Wie waren beider ouders? En hoe het wapen van H. V.? Was eerstgenoemde vermaagschapt aan Johan de Br. van Buitenweg, heer van Achttienhoven enz. (vermeld *Nav.* XXX, 54)? Hermanus Franciscus de Br. geb. 1751 te? † te Groenlo? den? geh. te? m. Anthonia Catharina v. Sypesteyn uit Amsterdam, geb. 1755, † te Vorden 24 Febr. 1839, hadden vijftien kinderen, onder wie

Maurits Hubertus Johannes, geb. te? den? † te Soerabaija den? 1828, geh. te? den? m. Maria Loderus geb. te? den? † te? den? Hij hertr. te Zutfen den? Pauline Schults, die op hare reis naar O.-Indië ontijdig beviel en op zee † den? Uit het 1e huwelijk Hermanus Franciscus (geb. te? 29 Maart 1813) en Hendrik Willem de Br. (geb. te? 15 Mei 1815). Wie vult het ontbrekende aan? Leven er nog afstammelingen van beide laatstgenoemden? N.

[Zie de Bruijn in Herald. Bibl. 1881, bl. 176; 1882 bl. 215, 30, 46, 64, 329. B. F. C. de Bruijn, burgemr v. Valkenburg, tr. 27 Juli '82 J. Ph. Heitz te 's Hertogenbosch. Te Middelburg woont W. J. Sprenger, geh. m H. C. A. de Bruijn. Hiervan gewis onderscheiden de Bruyn; anders ware nog iets meer op te geven. Door graaf Otto Quadt v. Wickradt werd de heerl. Lienden, in Neder-Betuwe in 1794 verkocht aan Maurits de Bruijn Sr, ontvanger particulier van het arr. Nijmegen. Of was deze een de Bruin?]

v. den Heede. Op de laatste penning-verkooping van G. Th. Bom en zoon te Amst. kwam onder n° 3720 voor een oud koperen cachet (door mij aangekocht). De afdruk, iets kleiner dan een rijksdaalder, vertoont in zilver rechterschuinbalk v. goud, beladen met drie St. Jacobsschelpen van?; links (herald.) een vrij-kwartier, gevierendeeld: 1. en 4. in? een kruis van?, 2. en 3. in? St. Andrieskruis van? en beladen met een middenschild van? waarop een keper van? Dekkleeden van? Helmt.: op een wrong van? een gewei van? Omschrift: S. Woutere van den Heede. Wie vult het ontbrekende aan? Waar behoort deze familie te huis; bestaat er eene genealogie v. den H.? H.

[Rietstap's Armorial, 1re édit., geeft: v. den Heede, Flandre. D'or à la bande de sa., ch. de trois coquilles d'arg., posées dans le sens de la bande. Cimier: un massacre de cerf d'or.]

Isebree. Wie waren de ouders van Catharina Maria I., geb? †? geh. den? met Mr. Jan Cornelis v. Hoorn (zie v. der Muelen, Ned. Adel I. 58)?

Amersfoort. H. M. WERNER.

Cloot de Nieuwerkerk. Wie waren de ouders van Petronella Maria Cloot de Nieuwerkerk, † 's-Gravenhage 3 Oct. 1841, als weduwe van Willem Hendrik Houth († 1804)? TH. D.

le Leu de Wilhem — v. Strijen. Hoe heetten de ouders van Sophia v. Str. tr. 1° den ambassadeur le Leu de Wilhem v. Abcoude; tr. 2° 1775 Johan (?) Godfried Schilling raad van politie in Suriname, zn v. Dr. Johan Godfried en Catharina v. Oort? Hoe zijn de voornamen van haren eersten echtgenoot, en wanneer zijn hij en zij gestorven? v. o.

de Man. Wie deelt ons eene geneal. mede van dit geslacht, waartoe behooren Hilleke de Man met haar wapen (halve klimmende leeuw), begr. bij haar man Herbert Gerritszn v. Westreenen in de St. Maartenskerk te Tiel 1653; — en Maria de Man, wier zuster Cornelia Gerritsdr de Man tr. omstreeks 1670 Gerard v. Oort. v. o.

Nuijts. Elias N., geb. 8 Dec. 1614 te Amsterdam, tr. ald. 17 Febr. 1653 Cath[a] Grebert, geb. 18 Sept. 1634, † . . . ? (Zie Le Carpentier, Histoire de Cambrai). Wat weet men van de vóór- en nazaten van Elias N., en welke waren zijne acht kwartieren?

JOH. THEOD. DE RAADT.

v. Schoor. Wie geeft eenige inlichting omtrent deze familie, die reeds sedert de vorige eeuw in de Kaap-Kolonie is gevestigd? Bekend zijn de huwelijken van: Susanna Margaretha v. S. met Willem Ferdinand v. Reede van Oudtshoorn, geb. aan de Kaap de Goede Hoop 14 Mei 1755, zoon van Pieter bij Sophia Boesses; en van (Catherina?) Gertrude Cornelia v. S. met Simon de Sandol Roy (waarschijnlijk ongeveer 1779) later Generaal-Majoor in Ned. Indië, zoon van Abraham, Président du Conseil d'Etat de Neuchâtel, en van Lucrèce de Roy. — Welk wapen voert v. Schoor, en wie waren de ouders en voorouders der bovengenoemde vrouwelijke leden? s.

Wapen. Welke familie voert Gedeeld: 1. drie (2, 1) eikels; 2. drie kepers onder elkander. Wie vult de kleuren aan? Hoe zijn helmteeken en dekkleeden? Het schild is gedekt door eene gravenkroon, welke er vermoedelijk niet op behoort. Kan het zijn van de familie Den Broeder? H.

GESCHIEDENIS.

Aarssen (XXXVI, 13). Kok zegt er van in 't 1e Dl. van zijn Vaderl. Wdbk, dat 't »een huis en heerlijkheid is, dicht bij Walbeck. Van hen die deze heerlijkheid bezeten hebben, vindt men geen gewag gemaakt". Dan spreekt Kok nog van een dorp van dien naam, op dezelfde hoogte gelegen, waar in 1635 een daar opgerichte schans door 't Staatsche leger ingenomen en geslecht werd. Op de kaart van Gelderland in 't 13e Dl. wordt de naam Aartsen geschreven.

A. AARSEN.

Aarsen. De heerlijkheid Aarsen, verfranscht tot Arcen, lag in het voormalig Overkwartier van Gelderland, niet ver van Gelder aan den rechteroever der Maas [1]). Bij den Munsterschen vrede bleef dit kwartier aan Spanje, doch door de bondgenooten in den Spaanschen Successie-oorlog veroverd, werd het bij den Vrede van Utrecht in 1713 verdeeld tusschen de republiek der Ver. Ned., Oostenrijk en Pruissen, dat toen verkreeg de stad Gelder, met de steden, baljuwschappen en heerlijkheden Stralen, Wachtendonk, Middelaar, Walbeek, Aarsen, Afferden, Wel, Kriekenbeek en Kessel. Zie *Nav.* VI, 175, waar Mr. R. W. Tadama vermoedde, dat eene erfdochter van Buren van Aersen, de geliefde van hertog Adolf zou geweest zijn. Doch dit vermoeden is onjuist. Door het huwelijk van Arnold v. Buren omstreeks 1319 met Aleid v. Stralen, vrouwe van Aersen, is deze heerlijkheid aan dezen tak van het geslacht v. Buren gekomen, totdat Aleid v. B., vrouwe van A., huwde met Dirk Schenck van Nijdeggen † 1487. Hunne kleindr Aleid Sch. v. N. huwt 1502 Reinier v. Gelre † 1522, bastaard van hertog Adolf, verwekt bij .... v. Swolmis [2]); waardoor de heerlijkheden Aersen, Walbeek en Afferden aan het geslacht van Gelre kwamen. De afstammelingen van

[1]) Ook aldus Dr. E. Laurillard, volg. Heringa: »Aarsen is Arcen, huis en dorp in Limburg". RED.

[2]) Een Lodewijk v. Swolmis 1477—1500 komt als lid der ridderschap van het Sticht van Utrecht voor (v. Leeuwen, Bat. Ill. 756).

Reinier leven nog voort in Beijeren onder den naam van Geldern-Arcen (Fruin, Bijdr. Vad. Gesch. VIII, 52).

H. T. G.

[Zie ook *Nav.* IV, 320; V, 170; VI, 16].

Wals (XXXVI, 13). Op de kaart van Gelderland in 't 13e Deel van Kok's Vaderl. Woordenboek komt een kwart-uur zuidoostwaarts van Gendringen eene plaats Wilt voor; de andere namen worden gemist. De kaart is van 1784. A. AARSEN.

[De Woordenlijst voor de spelling d. Aardr. Namen in Nederland" (Amst. C. L. Brinkman 1884) biedt Mild, Wilt (*sic*), Wals, — alles te Gendringen.]

De Kinderdijk (XXXVI, 2). De familie, die op de hanebalk van een huis kwam aandrijven, was die van Pieter Dirksz. Behalve met Roerom was Beatrix nog verwant met v. den Havert, v. der Hulk, v. Capel, Boeskens, v. Houvelingen en v. Wijngaarden.

A. AARSEN.

De Kinderdijk. Ik herinner aan »Kintgenshaven", den naam van een dwarsstraatje van het plein De Neude te Utrecht. Bij een doorbraak van den Lekdijk moet daar eene wieg met een kind zijn komen aandrijven. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Kanonsdijk, -sluis (XXXV, 271, 414). Vermoedelijk volksbenamingen. Onder IJzendijke, — zie het kaartje dier gemeente, uitgave van Suringar, — ligt de Kanon-hofstede; naar Watervliet gaande ziet men drie kanonskogels in eenen der muren van het huis dezer hofstede gemetseld. G. P. ROOS.

De Moffendijk (XXXV, 272), — vermoedelijk volksbenaming. In oost-Z.-Vlaanderen lag De Moffenschans. G. P. ROOS.

[Vgl. *Nav.* XXXI, 153.]

De Sabelspoort te Arnhem (XXXVI, 3). Th. Brouwer, Nalezing der Beschrijving van Arnhem door Mr. J. W. Staats Evers, bl. 15 zegt: »De poort bood eene aanzienlijke ruimte ter berging aan, en die ruimte werd tot verscheiden doeleinden door de stad gebezigd. Kan die ruimte niet vooral in den beginne bij wijze van arsenaal gebruikt zijn, zoodat men pars pro toto nemend, de poort eenvoudig

de Sabelspoort noemde om de *sabels* daar bewaard? Wil men volstrekt den naam afleiden van den Kerk-patroon, dan moet men terug tot St. Martinus, die, zooals bekend is, doorgaans te paard zittend wordt afgebeeld, met een *sabel* zijn mantel doorhakkend, waarvan hij de helft een armen man toereikt. Riep wellicht een beeld van dien heilig op *deze* wijze den poort-naam in 't aanzijn; van Sebis, Sabis, kan geen sprake zijn, zoo die poort-naam reeds in 1357 bestond. A. + B.

Het St. Andries-hofje te Amsterdam. In J. Wagenaar's Beschrijving van Amst., 2e stuk, bl. 360, leest men, dat het R. Kath. St. Andries-hofje, op de Egelantiersgracht aldaar, is gesticht door Meester Jacob Olij, priester, die in gemelde stad 8 Oct. 1593 geboren en 15 Jan. 1647 overleden is. De juistheid dezer opgave meen ik te mogen betwijfelen, op grond van oorspronkelijke bescheiden en van aanteekeningen, allen uit de 17de eeuw, welke in het archief van het Bagijnhof te Amsterdam voorhanden zijn. Wat ik ten onderwerpe in dit archief aantrof komt op het navolgende neder.

Eenigen tijd vóór de uitlegging van Amsterdam, in gezegde eeuw, had zekere Jan Jansz. Olij, een vermogend R. Kath. ingezeten dier stad, gekocht »een stuck Landt, gelegen buijten t raempoortie deser stede, naest het lant van Burgemr. de Graef. Dat stuck gronds is weleer geweest 7 maden en door het vuijtleggen van de stadt vermindert tot 3 madt lants. Bij die uijtlegging is zodanig gehandelt, dat de landen van den Burgemr. (de) Graef veelal ongerept werden gelaeten, ende de landen van Jan Janze Olij veele in de borchwallen en straeten quamen en eenige stuckies lange onnutte stroocken wierden, in forme van Lijnbaenen". Jan Jansz. Olij voornoemd had een oom van moederszijde Ieff Gerritsz geheeten, en was gehuwd met Anna Jacobs Nobel, bij wie hij onderscheidene kinderen heeft verwekt, van welke mij Jan, Gerrit, Jacob, Margaretha, Marij (Maria), Catharina en Anna bij name zijn bekend geworden. Jacob werd priester en doctor in de Godgeleerdheid [1]), Margaretha en Anna werden geestelijke zusters, en Marij (Maria) de echtgenoote van Troianus de Magistris [2]). Ik heb het dienstig geacht dit te laten voorafgaan, ter verduidelijking van hetgeen volgen zal.

---

[1]) Hij is de door Wagenaar bedoelde persoon.
[2]) Vgl. *Nav.* XXXIII, 151. RED.

Bij de onteigeningen ten dienste van gezegde uitlegging, had Jan Jansz. Olij bedongen, dat hij van het door hem af te staan land een hoek gronds, tot erf bestemd, zou behouden. Op dat erf liet Ieff Gerritsz, zeker met toestemming, of met voorkennis en goedkeuring van zijn neef voornoemd, eenige huisjes timmeren, welke hij door behoeftige oude vrouwen kosteloos liet bewonen. Voor den notaris Jacob Gijsberti en getuigen, te Amsterdam, werd 11 Oct. 1614 verleden het alsnog voorhanden oorspronkelijk testament, waarbij »d'eersame Ieff Gerritz., eertijts Coehouwer [1]), poorter deser stede, wonende op de nieuwesijts voorburchwal achter het Ronde Bagijnhoff", eenige legaten bespreekt, o. a. »aen het Maechdenhuijs, aen Oetgen Iefuen sijne Testateurs nichte, aen Ieff Cornelisz. zijne Testateurs neefue, tot vorderinge van sijne studien" enz. Voorts volgt in dat testament deze slotbepaling: »Ende in alle sijn Testateurs andere ongedisponeerde goederen heeft hij Testateur tot sijnen erffgenamen geinstitueert ende genomineert, zo hij institueerde ende nomineerde mits desen, alsulcke seeckere eerlicke arme personen als sijne ondergescr. Executeurs gelieuen sullen daer van te alimenteeren, Welverstaende dat dieselue Executeurs de voorscr. sijne Testateurs ongedisponeerde goederen sullen brengen in Zodanigen Staet als zijluijden sullen te rade vinden, omme ten eeuwigen dagen der voorscr. eerlicke arme persoonen Jaerlicx daer van nae hare beste insichte onderhout te doen, Mits prefererende altoos den bloetvrunden voor den vreemden. Ende ten eijnde dese zijne Testateurs uijterste wille in allen poincten ende articulen vast ende onverbrekelicken nagecomen sal werden, Heeft hij Testateur tot Executeurs van dien gestelt ende geordonneert, zo hij stelde ende ordonneerde mits desen, den E. Jan Jans: Olij, zynen Neeff; Dirk Huijgen, Cornelis Claess: Olijslager ende Jan Bont, allen poorteren deser stede. Geuende daer toe alsulcke macht, last, authoriteijt, als haerluijden na scherpicheijt van rechte tot uijtvoeringhe van dien eenichsins van noode is, Mitsgaders willende, dat nae affsteruen van de eerste ouerledene van de voorscr: Executeurs, de ouerblijuende van de voorscr: Executeurs, in deszelfs plaetse, uijt haer eijgen authoriteijt wederomme een ander eerlicke

---

[1]) veehouder.

persoon, in des verstoruen plaetse, tot henluijden kiesen, ende dat altoos also vervolgens ten ewigen dage toe, zonder daerin enige Ouericheyt, Magistraten ofte ijemant ter werelt te kennen, Zonder dat die selue Executeurs tot enige tijden oock gehouden sullen sijn aen enige Ouericheijt, Magistraten ofte yemant ter werelt te geuen ofte te doen enige rekeninge ofte openinge van den staet van den goederen, die bij hem Testateur tot behoeff van de voorscr. eerlicke armen nagelaten sullen werden, als alle 't selue wel expresselick verbiedende mits desen. »Alle t welck voorscreuen staet, verclaerde hij Testateur te wesen zijn Testament ende uijterste wille" enz. enz.

De in het testament genoemde Jan Janss: Olij was de eerste der executeuren die overleed [1]). Krachtens de machtiging, bij testamentaire beschikking op hen verstrekt, verkozen de drie overgeblevenen, ter vervanging van den overledene, diens zoon, die gelijken naam als wijlen zijn vader voerde. Deze Jan Janss: Olij werd in het executeurschap opgevolgd door zijn broeder Gerrit Jansen Olij [2]), † 1636 of 37. Op den 13n Januari 1659 vindt men als executeur-testamentair van wijlen Ieff Gerritsz. genoemd Jan Gerritsz. Olij, Johannes de Magistris en hunne neven Jonkhr. Harmen v. der Hem van Nedersteijn [3]) en Johan Olij v. Velsen, heer van Heekendorp [4]).

Door een zoon van Jan Jansz. Olij, den tweeden executeur van dien naam, werd in 1663 of daaromtrent het navolgende opgeteekend:

»Dient per memorie, om t'avont (of) morgen te bewijzen, dat de gront daar St. Andries Hofie op gebowt is is gecomen van onse groote vader Jan Janze Olij, voor soo veel ick na naerstich ondersoeck hebben connen verstaen, en staet te bewijsen als volcht. Eerstelick na tseggen van onse ouders ende vrinden hadde onse groote vader, weijnich tijt vóór 't uijtleggen van de stadt, gecoft een stuck landt, van welcke met het vijtleggen van de stadt een groot gedeelte wiert innegetrocken, 't welcke grootvader siende, ordonneerde dat men

---

[1]) In een stuk van 16 Jan 1618 komt Anna Jacobs Nobel als weduwe van Jan Janze Olij voor.

[2]) Deze was gehuwd met Cornelia v. Driebergen.

[3]) Hij was gehuwd met Alletta Olij. Wie hare ouders waren heb ik niet ontdekt

[4]) Eene dochter van hem was gehuwd met Jacques des Buissons, heer van Hautevalle.

daervan soude houden een erve ter breete van 80 voet en diep 83 voet 3 duijm, blijckende bij de Caerte van Luijcas Janze Sinck Lantmr. d A° 1615, en dat ten behoeve van de Armen, en daer op laten bouwen enige huisiens van de goederen van sijn oom Ieff Gerritze, bij dito Ief aen de armen besproocken, hetwelk hij bij sijn leven heeft begost te bouwen, ofte door sijn ordere begost, en na syn doot bij onse vader saliger en oom Gerrit Janze Olij is voltrocken. 't Voorgemelte St. Andries Hofien gelegen binnen deser stede op het Nieuwe Werk op de Egelenteers graft, is gebout A° 1617, vijtwijzende de steen vóór 't selue staende, vijtgenomen de 3 huijsies in 't Hof gelegen [1]), daer de Kerck is gemaeckt A° 1623".

Anna, de dochter van Troianus de Magistris bij Maria Olij, werd Bagijn, later moeder of meesteres van het Bagijnhof. Vandaar de betrekking welke tusschen deze instelling en het Sint-Andries-Hofje is ontstaan. Van daar dat het beheer van meergemeld hofje onder dat van het Bagijnhof is gekomen.

Wel is de priester Jacob Olij, broeder van de moeder der meesteres Anna de Magistris, in de voorhanden bescheiden vermeld als herhaaldelijk belangrijke giften aan of ten behoeve van het Bagijnhof en van het St.-Andries-Hofje te hebben gedaan; ook, dat hij zooveel kapitaal »ad pias causas" heeft vermaakt en weggeschonken, dat er eene jaarlijksche rente van wel ƒ 2500 van kon worden getrokken; doch dat hij het dikwerf genoemde hofje zou hebben gesticht, aan de stichting er van zou hebben deelgenomen, of er in zou zijn betrokken geweest, daarvan heb ik niets hoegenaamd kunnen vinden. Ik geloof dan ook het er voor te mogen houden, dat niet hij, maar Ieff Gerritz., de grondlegger en eigenlijke stichter van het St.-Andries-Hofje is geweest.

Buiksloot. MAGNIN.

Hofje te Hoorn (XXXV, 460). Het verslag van dit feest vind ik nagenoeg woordelijk terug in Het Vaderl. van 26 Juli 1882. Alleen wordt Martinus Blokker daar geen Jhr, maar jonker genoemd. Wat was dat voor een jonker? Hoe kwam hij aan die kwalificatie?

---

[1]) Deze waren de huisjes gebouwd op last van Ieff Gerritsz, die ze door arme vrouwen kosteloos liet bewonen.

C. A. Abbing zegt in zijne Gesch. der stad Hoorn (zijnde een vervolg op Velius' Chronijk), I, 169 in not., van dit Hofje niets anders dan: »In het jaar 1682 is het Vrouwen-hofje begonnen gebouwd te worden op het Monnikenveld, door drie welgezeten burgers dezer stad, Jan Jansz. Koekebakker, Pieter Bos en Klaas Stapel. Van Voorst [1]) geeft van deze stichting en verdere lotgevallen van dit Hofje, thans nog Stapels-Hofje genaamd, een uitvoerig verslag".

M°.

Societeit van 's Gravenhage. Lantarens. *Nav.* XXXIV, 1, omslag, beduidt Maatschappij niet »magistraat". De Societeit van den Haag was een bekend College, bestaande uit de beide Hoven, de Kamer van Rekening en de Stad, van welk lichaam de geschiedenis uitvoerig bij De Riemer is beschreven. Om den inhoud van het nieuwjaarsgedicht eenigszins toe te lichten, deel ik mede, dat 16 Nov. 1670 ter »Societeit" werd voorgesteld, om, in navolging van Amsterdam, bij donkere maan de stad 's-Gravenhage met lantarens te verlichten. Den 23 Jan. 1673 werd aan Jan van der Heyde eene som van ƒ92 verstrekt voor het maken van plan en teekening in navolging van andere steden. Einde van 1678 of begin 1679 schijnt de plaatsing te zijn geschied. Het onderhoud kwam ten laste der ingezetenen. Vandaar lantaarngeld. Eerst werden er 100 geplaatst. Al spoedig klom dit getal tot ruim 300. De Societeits-resolutiën geven de geheele geschiedenis der Haagsche verlichting. Tot verklaring der woorden: »De wyse *Maatschappij* (Societeit) deed lantarenen opregten veel hondert in getal", is 't voorafgaande voldoende. Vermeld dient echter nog te worden, dat »de Societeit" geene nieuwigheid maar eene verbetering aanbracht. In de rekening van Den Haag a° 1638 vindt men reeds eene uitgaaf van 42 ℔ »voor het ontsteken van 33 lanteernen doorgaens door de Haege".

Den Haag A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Predikanten te Liefkenshoek. Vervolg v. *Nav.* XXXVI, 5—11. Nadat de staten van Zeeland voor Liefkenshoek, met het geannexeerde aldaar van

[1]) Klaas v. V., wiens MS. Beschr. van Hoorn Abbing vermeldt in zijne Bekn. Gesch dier stad, Voorr. bl. 4.

Den Doel, eene predikants-gagie verleend hadden, verviel de combinatie met Lillo in 1646.

1. Marinus Huigens werd 16 Oct. 1640 prop. bij de Classis van Tholen c. a., welke Cl. hem 3 Jan. 1640 benoemde tot pred. op de Kruisschans c. a. Van daar tot 1sten pred. te L. beroepen, bij approb. der Cl. van 20 Nov. 1646, trad hij nog Dec. hier in dienst. Na in 1653 voor een beroep naar Colijnsplaat bedankt te hebben, nam hij een beroep naar Veere, 6 Dec. 1658 op hem uitgebracht, aan, 1 Juni 1659 ald. bevestigd, † nog in datzelfde jaar ald.

2. Petrus Smijtegeld, geb. te Tholen, studeerde te Utrecht, waar hij Mei 1653 werd ingeschreven, en zag zich vervolgens bij de Cl. van Tholen c. a. als prop. toegelaten. Tot pred. alhier beroepen, werd hij 25 Mei 1659 door zijn voorganger, Huigens, bevestigd. Verroepen naar Middelburg 8 Oct. 1679, 14 Jan. 1680 ald. bev. en † ald. Jan. 1697.

3. Cornelis Bruynvisch, zoon van Rochus Br., laatst pred. te Zierikzee, werd als prop. bij de Cl. van Schouwen c. a. 31 Maart 1680 ber. en 7 Juli tot pred. te L. bev. door Nathan Vay, pred. te Lillo. Op zijn verzoek door de staten van Zeeland, bij resolutie van 23 Juli 1714, emeritus verklaard.

4. Cornelis Gentman Leydecker, geb. te Heusden 23 Juli 1692 uit Jacs Leydecker, destijds pred. ald., en Machtilda Gentman, werd, na aan het Athenaeum Illustre te 's-Hertogenbosch gestudeerd te hebben, 27 Sept. 1714 bij de Cl. van Walcheren als prop. toegelaten. Alhier beroepen, bij approb. der class. van 8 Jan. 1715, werd hij 10 Maart daaraanvolgende tot pred. te L. bevestigd. Verroepen naar Ritthem 9 Oct. 1715, 29 Maart 1716 ald. bev., nam hij 1 Jan. 1730 afscheid als beroepen te Sas-van-Gend 27 Sept. 1729, ald. 8 Jan. 1730 bev. door zijn' ambtgenoot en zwager, Theodorus de Kemp. Na 31 Mei 1734 ald. voor een beroep naar Ter-Neuzen bedankt te hebben, nam hij 14 Oct. 1736 te Sas-van-Gend afscheid. Beroepen te Bergen-op-Zoom 14 Aug. en 21 Oct. 1736 ald. bev., moest hij in 1747, wegens de belegering en inneming dezer vesting door de Franschen, deze standplaats tijdelijk verlaten. Intusschen werd hij te Rotterdam aangesteld tot assistentie der predikanten ald., inzonderheid van Ds. Alardus Tiele, welken dienst hij gedurende 14 maanden vervulde, en 22 Dec. 1748 weêr

hervatte te Bergen-op-Zoom. Op zijn verzoek, door den raad van state 24 Oct. 1760 emeritus verklaard, nam hij 30 Nov. afscheid, doch † ald. reeds 1 Maart 1761, nalatend Josina de Bak, met wie hij 29 Mei 1715 te Middelburg gehuwd was, en die † Febr. 1772 mede te Bergen-op-Zoom.

5. Eco Ecoma, geb. te Harlingen 12 Nov. 1680 uit Jacobus Ecema, laatst pred. te Harlingen, en Margaretha Nappius. Na volbrachte studie te Franeker, werd hij Oct. 1703 als prop. bij de Cl. van Bolsward toegelaten, en zag zich toen aldra benoemd tot legerpredikant, daarna tot garnizoens-pred. te Mons, en 18 Nov. 1712 tot ambassade-predikant bij den resident te Brussel. Als zoodanig 14 April 1716 tot pred. alhier beroepen, vervolgens bev., nam hij 6 Juli 1721 afscheid, als verroepen naar Oosterhout 14 Jan. 1721, waar hij zich 11 Mei reeds liet bevestigen, † te Oosterhout 25 April 1754, ruim 73 jaar oud, nalatend 1 zoon en 2 dochters van de zes kinderen, welke hij bij Margaretha de Zwart, met wie 1711 te Breda gehuwd, verwekt had.

6. Theodorus Godefridus Denninghof, in 1716 bij de Cl. van Deventer als prop. toegelaten, werd als ambassade-predikant bij den resident Pesters te Brussel, 25 Juni 1721 tot pred. te Liefkenshoek beroepen, en 10 Aug. hier bev. door D. Coutry, pred. te Lillo; † ongehuwd Jan. 1728, alhier begr. 12 dito.

7. Barend Waterman, als prop. bij de Cl. van Voorne en Putten, en wonende te Middelharnis, 29 Maart 1729 beroepen, 22 Juni tot pred. alhier bevestigd door D. Coutry, pred. te Lillo; † alh. 19 Mei 1735, eene wed. met vier kinderen nalatend.

8. Renatus Stenhuis, te Groningen geboren uit Johan Stenhuis en Tollyna Huisinga, 14 Oct. 1727 als student te Groningen ingeschreven, 18 Maart 1733 als prop. bij de Class. ald. toegelaten. Na eenigen tijd voor een zwakken predikant te Goes den dienst te hebben waargenomen, werd hij 16 Jan. 1736 ber., 17 Juni bev. alhier door F. Smith, pred. te Lillo. Sinds 1749 geraakte hij hier in groote moeielijkheden, als beschuldigd van gelden, der diaconie van Lillo toekomende, tijdens hij director in de vacature aldaar was, te hebben achtergehouden, waarover de kerkeraad hem, niet bij de Classis, maar bij de Gecommitteerde Raden van Zeeland aanklaagde. Hoezeer de Classis al de tegen hem ingebrachte bezwaren poogde te vereffenen,

hielden zijne vijanden echter niet op, klachten over hem bij de Gecommitteerde Raden van Zeeland in te dienen, die, zonder de rechten der Classis te erkennen, hem eerst van zijn dienst suspendeerden, en eindelijk 24 Oct. 1754 finaal deporteerden, waarna hij door gedelegeerde rechters van Lillo en Liefkenshoek 24 Maart 1755 gevonnisd werd met gevangenis-straf en eene zware boete. Uit al de gewisselde stukken blijkt echter duidelijk, dat van politieke zijde zeer partijdig met hem is te werk gegaan, terwijl de Classis, die alle pogingen tot zijn behoud aanwendde, daarvoor scherpe verwijten moest verduren, zoo van de gecommitteerde raden als van de staten van Zeeland. Nadat zijne roerende en in beslag genomen goederen verkocht waren, is hij in 1756 naar Oost-Indië vertrokken. Tr. 30 Maart 1742 te Middelburg Susanna de la Rue, welke vrouw hem intusschen door den dood ontvallen was nog vóórdat hij in zijn treurigen toestand geraakte, hem twee kinderen nalatend, welke hem naar Batavia werden nagezonden, op kosten van zijn broeder, Johannes Stenhuis, pred. te St. Maartensdijk. In 1758 uit O.-Indië wedergekeerd, met gunstige attesten van den Kerkeraad te Batavia, durfde de Classis echter niets in zijn voordeel aanwenden, na de ontvangene resolutie van gecommitt. raden van Zeeland, dd. 12 Oct. 1758. Heimelijk ondersteunde zij hem evenwel met liefdegaven, zelfs nog in 1783. Hij had zich te Leiden gevestigd, waar hij zich 1 Oct. 1768 als theologant liet inschrijven, om te kunnen deelen in de voorrechten, zooals vrijdom van vele lasten, enz., toentertijd aldaar aan de studenten in de theologie verleend. † omstr. 1791/2 te Leiden.

9. Casparus de Mol, geboren te Jisp 8 Juli 1731, waar zijn vader, Petrus de M., toen, en laatst te Middelburg pred. was, werd 31 Mei 1749 als student te Leiden ingeschreven, en zag zich 3 Nov. 1755 bij de Cl. van Leiden en Neder-Rijnland als prop. toegelaten. Den 20 April 1756 ber., 26 Sept. bev. te L. door J. v. Iperen, pred. te Lillo, nam hij 3 Dec. 1758 van hier afscheid; als 26 Sept. bevorens verroepen naar Oost-Kapelle, bev. ald. 10 Dec. 1758; † 28 Febr. 1787 ald., ruim 55 jaar oud, begr. in de Oude-kerk te Middelburg. Als wed. liet hij na Pieternella Johanna Estor, dr. v. Jacques Daniël E., in leven pred. bij de Waalsche gem. te Middelburg.

10. Johannes Adrianus Toelaer, pred. alhier 1759—66 Zie *Nav.* XXXVI, 10.

11. Jacobus de Vos, geboren te Dordrecht, 10 Aug. 1751 bij de Cl. van Utrecht als prop. toegelaten. Eerst te Nieuw-Vosmeer ber. 21 Sept., 26 Dec. 1756 ald. bev., nam hij 22 Juni 1766 van die gemeente afscheid, als zijnde 29 April te L. beroepen, waar hij 29 Juni 1766 bevestigd werd door zijn voorganger, J. A. Toelaer, toen pred. te Lillo. Den 15 Juli 1770 nam hij hier afscheid, als verroepen naar Gapinge den 1 April bevorens, waar hij 22 Juli 1770 bevestigd werd. Te Gapinge nam hij 19 Nov. 1775 afscheid, als zijnde 14 Sept. te Abcoude beroepen, bev. ald. 10 Dec. 1775, † als pred. ald. 26 Oct. 1781 te Rotterdam, ongehuwd.

12. Anthonie Marant, 1735 te Nijmegen geboren, 9 Aug. 1763 bij de Cl. v. Utrecht prop., eerst ber. 13 Dec. 1763, 11 Maart 1764 bev. te Lienden, predikte 23 Dec. 1770 afscheid, als zijnde 5 Sept. beroepen te Liefkenshoek, bev. alhier 20 Jan. 1771 door J. A. Toelaer, pred. te Lillo. † alhier 24 Nov. 1775, ruim 40 jaar oud, eene wed. en dochtertje nalatend.

13. Jacobus Janssen, geb. te Maastricht 22 Maart 1742, trad eerst bij de artillerie in krijgsdienst. Te Vlissingen in garnizoen, bracht zijne kennis met Ds. Jan Jacob Brahé aldaar, gevoegd bij zijn smaak voor de wetenschappen en toegenomen ernstige stemming, hem in 1765 tot het besluit, om nog te gaan studeeren. Den 16 Sept. 1768 te Groningen als student ingeschreven, werd hij 10 Sept. 1772 bij de Cl. v. Walcheren als prop. toegelaten; ber. te St. Anna-ter-Muiden 24 Sept. 1772, bev. ald. 31 Jan. 1773. Na voor een beroep te Waarde (Zeeland) c. a. 7 Apr. 1776 bedankt te hebben, nam hij 29 Sept. 1776 te St. A.-ter-M. afscheid, als zijnde 26 Apr. naar L. verroepen, 5 Oct. 1776 bev. ald. door J. A. Toelaer, pred. te Lillo, doch, door ongesteldheid, eerst 12 dito zijne intrede doende, nam hij 30 Juni 1782 hier afscheid, als 6 Maart bevorens te Oudenbosch ber., bev. ald. 7 Juli 1782. Aldaar bedankte hij voor een beroep (7 Jan. 1788) naar 's Heer Arendskerke. Op staatkundig gebied tot de Patriottische partij behoorend, nam hij, na zijne pred.-bediening te Oudenbosch nedergelegd te hebben, 1798 zitting in de Nationale vergadering, doch verliet aldra het staatkundig tooneel, en leefde ambteloos, totdat hij Juli 1803 tot pred. te Baarle-Nassau bevestigd werd, met welke gemeente die van Chaam Mei 1807 gecombineerd werd. Bij besluit van Koning Lodewijk van 29 Maart 1810, werd hij emeritus ver-

klaard; doch, naardien er toenmaals geene gelegenheid was tot vervulling der vacature, bleef hij te Chaam de pastorie bewonen, en nam er den dienst waar tot aan zijn dood 19 Nov. 1813. Nog vóór zijne bevestiging te St. A.-ter-M., was hij geh. m. Johanna Geene, dr v. Cornelis, Med. doct. te Middelburg, bij wie hij zes kinderen had. Een dezer, geb. te St. A.-ter-M. 21 April 1775, was de vermaarde Jacobus Didericus Janssen, laatst secretaris-generaal en adviseur bij het Ministerie voor de zaken van den Herv. Eerdienst, † 14 Jan. 1848 te 's Gravenhage, bijna 73 jaar oud.

14. Martinus Nicolaas Anosy, geb. te Bergen-op-Zoom, komt voor onder de leerlingen aan de Lat. school te Vlissingen. Na volbrachte studiën prop. geworden, werd hij door den raad-van-state benoemd tot garnizoens-pred. te Namen, bev. ald. 31 Jan. 1779, ber. 31 Mei 1782, bev. 29 Sept. te L. door zijn voorganger Jac. Janssen, pred. te Oudenbosch, doch † reeds 13 Jan. 1784, ruim 25 jaar oud, tengevolge waarvan de Cl. van Tholen c. a. 20 Apr. besloot tot het toestaan eener jaarlijksche liefdegift aan zijne nagelatene moeder, wed. van Johannes Anosy, als in 't afsterven van dezen haren zoon den steun haars ouderdoms verloren hebbend.

Bij de toen reeds dreigende oorlogsgevaren en de onzekerheid, of de gecommitteerde raden van Zeeland wel machtiging tot het doen van beroep zouden verleenen, besloot de Classis de beroepingszaak te laten rusten, welke dan ook in 1785 geheel verviel.

J. VAN DER BAAN.

Jan Beck (XXXV, 462). In een »Notice sur Jean Beck" (né en 1588, mort le 30 Août 1648), par C. Rahlenbeck, in den Messager des sciences hist. de Belg., 1865, zegt deze o. a. p. 203: »Ce nom qu'il avait popularisé et grandi, lui était cher; jamais il ne le quitta. Nous ne comprenons pas que ses enfants aient pu s'y résoudre. Ce fils, qui avait été fait prisonnier au combat de Lens (1648), s'appela le baron de Beaufort, d'après une seigneurie que le général avait achetée, et ses descendants suivirent son exemple [1]). Que firent ces

[1]) Cette seigneurie de Beaufort, le baron de Beck l'avait acquise le 17 Novembre 1639 de Gaspard du Bost-Moulin, pour la somme de cent dix-mille, huit cent soixante-quinze florins Carolus. Aug. Neyen, t. a. t. h. pl., I, 52, die ook,

Beaufort, qui étouffèrent ainsi, sous un nom de terre des plus ambitieux, le souvenir de l'une de nos gloires nationales? Ils eurent des procès, mais ils ne marquèrent point dans l'histoire".

Zie over hem vooral Aug. Neyen's Biogr. Luxemb. I, 49—54, en de ald. aangeh. bronnen. — Hij werd niet te Bastogne, maar te Grund, een der voorsteden van Luxemburg, geboren, en stierf aan bekomen wonden in den slag bij Lens (niet Sens) te Arras. Ferdinand II, zijne diensten en verdiensten waardeerend, verhief hem tot Rijksvrijheer, bij O.-Briev. van 18 April 1637. Zijn portret, met kort levensbericht, staat in Conterfet Kupfferstich zu Khevenhiller's Annales Ferdinandei II, 414 [1]). — Het is opmerkelijk, dat zijn beroemde landgenoot, Jan, graaf van Aldringen, keizerlijk veldmaarschalk, † 12 Juli 1634, met hem in 't zelfde jaar en in dezelfde plaats geboren werd: »Ces deux éminents personnages eurent de commun entre eux — zegt Neyen, l. c. I, 8, 49 — que, venus au monde pendant la même semaine et dans la même localité ils ont eu le même parain; sortis tous les deux de la classe bourgeoise, la moins aisée, ils se sont l'un et l'autre élevés au plus haut rang d'honneurs et de position sociales auxquels il puisse être donné d'aspirer: ils sont l'un et l'autre morts en braves". M^O.

Erasmiana (XXXIII, 474). J. E. Erasmus werd Aug. 1885 met C. L. Neethling en H. J. Schoeman door den volksraad der Transvaal gekozen tot lid der Commissie in zake de uitgifte van schuldbewijzen voor de achterstallige belastingen (Haarl. Ct. 12 Sept. '85).

/

De Nehra — Van Haren (XXXV, 9). Zooals ik vroeger heb aangemerkt, bestaat er geen volkomen zekerheid aangaande het geboortejaar

---

p. 55, een grafschrift mededeelt, dat zijn zoon vermeldt als: »Messire Jean Georges Baron de Beck et de Beaufort etc." Dit was den heer R. waarschijnlijk onbekend.

[1]) »On raconte que pendant qu'il faisait son entrée solennelle (comme gouverneur civil et militaire des Pays-Duché de Luxembourg et comté de Chiny) à Luxembourg, sa femme (Cathérine van der Capelle) qui était assise à ses côtés lui rappellant la bassesse de son extraction, aurait demandé ce que pouvait bien penser la populace en le voyant au milieu de ce brillant cortège, lui qu'on avait vu précédemment avec le chétif accoutrement de messager? Beck aurait donné cette réponse qui est devenue proverbiale dans le Luxembourg: *quand la boue devient fumier elle veut être charriée*". (Neyen).

dezer vrouw. Onlangs nu maakte ik kennis met de piété filiale, het gelegenheidsstukje, dat, ter eere van Willem van Harens herstel na een zwaren val, in 1768 gespeeld werd, en waarin, volgens Van Vloten Henriette Amélie de Nehra als Henriette zou zijn opgetreden. Ware deze laatste meening juist, dan zou Mad. De Nehra in 1755 geboren moeten zijn. Nu moet ik echter ronduit verklaren, in dat stukje geen zweem van bewijs gevonden te hebben, dat de rol van Henriette door eene dochter van Van Haren gespeeld is. Willem en Amelie Van Haren treden beiden als kinderen van den heer des huizes op, maar Henriette maakt den indruk een pupil, een pleegkind te zijn van hem, wiens herstel met het vertoonen van dit stukje gevierd werd. Tegen »le frère" en »la soeur" sprekend noemt zij hem »votre Père," en dat zij tot Willem van Haren in eene gansch andere betrekking stond dan beide andere kinderen, blijkt ten duidelijkst uit het volgend gebed, door haar uitgesproken:

Dieux Tout-Puissants qui m'avés donnés l'Être
Si vous ne m'avés pas permis de naître
De tels Parens comblés de vos faveurs.
Soyés du moins pres d'eux mes Protecteurs,
De la vertu si j'ai quelque Etincelle,
A leurs leçons c'est que je suis fidelle;
Daignés o Dieux les conserver longtemps
Je suis encore à peine à mon printemps,
Et leurs bontés leur tendre Bienfaisance
Ont mis le comble à ma reconnoissance
Dans l'Espoir de m'en acquiter
Dieux immortels aujourd'huy j'ose
Ne vous demander autre chose
Que de pouvoir les imiter.

Mij dunkt, de Piété filiale kan niets bewijzen aangaande het geboortejaar van Henriette Amélie de Nehra, vermits er volstrekt niet uit blijkt, dat deze de dertienjarige Henriette du Cercy was.

Twee omstandigheden zijn er, die het, zoo niet onmogelijk, dan toch zeer onwaarschijnlijk maken, dat deze telg der Van Harens in 1755, en niet 1765 geboren zoude zijn.

Op de éene heb ik vroeger gewezen. In 1804 bij hare opneming in het Deutzenhofje werd zij ingeschreven als: oud 40 jaren. Zij kan toen 39 geweest zijn; maar dat zij zich negen jaar te jong zoude

hebben opgegeven, is haast ondenkbaar, vooral als wij in het oog houden, dat men om in het Hofje te worden toegelaten den zestigjarigen ouderdom bereikt moest hebben, en zij het alleen aan de gunst van eenige invloedrijke familiën te danken had, dat te haren behoeve eene uitzondering gemaakt werd, onder welke omstandigheden zij toch wel het verschil tusschen den vereischten leeftijd en den haren niet grooter zal hebben doen voorkomen, dan het werkelijk was [1]).

De andere omstandigheid is de volgende. Toen zij in het Hofje werd opgenomen, schreef men haar aldus in: »Aangesteld 7 Junij 1804. »Henriette Amélie de Haren — Nehra, oud 40 jaaren. Heeft belijdenis »van de gereformeerde religie gedaan bij dom. de Puis Fransche »predikant van Zwol." Ds. I. du Puy — geen ander kan hier bedoeld zijn — heeft te Zwolle het predik-ambt bekleed van 1777 tot 1785. In 1755 geboren, zoude zij mitsdien tusschen de 22 en 32 jaren; in 1765 geboren, tusschen de 12 en 22 jaren oud moeten geweest zijn, toen zij hare belijdenis deed. Is het laatste niet waarschijnlijker? — Was zij wellicht te Zwolle op een der vermaarde kostscholen, welke men daar destijds vond? — Ongelukkig kunnen wij het jaar harer aanneming niet te weten komen. Ds. du Puy toch heeft gedurende zijn diensttijd het ledematenboek niet bijgehouden, terwijl men van zijne hand in de acten der consistorie slechts vier bladzijden vindt, en de volgende tien bladzijden — waarin misschien juist de naam van Henriette Amélie voorkwam! — er zijn uitgesneden [2]).

MR. C. BAKE.

Heer Volpert (XXXVI, 14). De stichter dezer vicarie is denkelijk Volprecht van der Woude, kapellaan te Warmond 1369 (zie Bijdr. t. de Gesch. Bisd. van Haarlem, 1876, bl. 374), die in 1390 »onderpastoor was op 't Hogeland", en eene prebende stichtte »dewelke tenminste 15 Holl. ponden, loopende munte waardig zij" (Rhijnl. oudh. in de Historie van het Utr. Bisdom 822).

De heeren v. of v. der Woude hebben te Warmond vele stichtingen

[1]) Zie het stukje van den heer Engelbregt in De Nederlandsche Spectator, 1869, bl. 348.

[2]) Zie een brief van Ds. J. Deeleman te Zwolle aan Dr. J. H. Halbertsma, ter Provinciale Boekerij van Friesland.

gedaan, o. a. heer Jan v. W., zoon van heer Jacob de XIV, stichtte in 1413 het klooster Marienhaven te Warmond (Bijd. Bisd. v. Haarlem, 1873 bl. 142).

Volgens v. Heussen en v. Rhijn III, 941, is de Heer Volperts-vicarie in 1574 verplaatst van Warmond naar »'t oudmannenhuys te Montfoort en gegeeven aan Pieter Diderycksz v. Leeuwen", welke vicarie, volgens »koopbrief a°. 1648 (te vinden bij Ant. Matthaeus, de Nobilit.)" geweest is »in de Kapelle van 't oude mannenhuys, de welke naderhand met de toestemming der Staaten van Utrecht ten behoeve van 't gemelde oudmannenhuys is vernietigt".

BONTIUS.

VRAGEN.

Bernstrate — *Nav.* XXXVI, 11 als heerlijkheid vermeld, waar gelegen? Te Groenlo (Grp Z.) vindt men eene Behrenstrasze. Hoe komt men aan dezen straat-naam? Deze vraag uit *Nav.* XXXV, 159, sta hier nog eens.

Hoorn. Aldaar in 1559 een diefleiders-kerkhof; zie *Nav.* XXXVI, 60. Waarom zoo geheeten?

Kropswolde. Dit Groningsch dorp heette, volg. A. J. v. der Aa, Aardr. Wdbk, voormaals Krepis-, Kreps-, Crepeswald of Het Woud van Kreps. Waarvoor houdt men dit Kreps?

Napels — heet eene der buurschappen der gemeente Scheemda in Groningen. Heeft deze benaming een historischen oorsprong? Of bevat ze appellativa?

Presikhaaf. In het Aardr. Wdbk van v. der Aa leest men dat dit landgoed o. Arnhem in den aanvang der 14de eeuw bekend stond als Presinkhof, waarschijnlijk naar een voormaligen eigenaar Presink aldus geheeten. Naderhand gaf het den naam aan het aanzienlijk gesl. v. Presikhave. En Sander v. Pr. werd er in 1442 het eerst, en wel door den heer van Hemmen, mede beleend. Zie dezen Sander

vermeld in Herald. Bibl. 1883, bl. 173. Heette dit landgoed inderdaad naar eenen Presink? Presikhaaf, Presinkhof laten zich zeer natuurlijk duiden als mers(-enk) hof (zie *Nav.* XXXV, 494). Hoe staat het in 't Geld. Leenregister vermeld?

Paulus-polder of Sir-P.-polder, is een der oudste polders in Z. Vlaanderen, gem. Stoppeldijk. Naar welken heer Paulus genoemd? Item Paulus- of Pouluszand, polder in den Biesbosch.

V. Egmond, v. Horn. In de Deutsche Roman-Zeitung n°. 8 en 9 van dit jaar, komt in het Feuilleton eene episode voor uit het regentschap van den hertog Philips van Orleans (1715—23) betrekkelijk graaf Anton van Horn, die tengevolge van eene valsche beschuldiging wegens moord veroordeeld werd geradbraakt te worden; hetgeen dan ook werkelijk plaats heeft gehad, niettegenstaande verscheidene hooggeplaatste personen tot zijne familie behoorend, alle mogelijke pogingen aangewend hadden om zijne onschuld aan het licht te brengen, of althans de genade van den Regent in te roepen. De publieke meening van alle landen van Europa raakte door deze daad dan ook zoozeer tegen den Regent in gisting, dat de eer, invloed en het aanzien der familie v. Horn door deze terechtstelling volstrekt niet leed. Aan het einde van het art. haalt de schrijver het feit aan der meer dan eene eeuw vroeger (1568) te Brussel terechtgestelde Graven van Horn en Egmont, en voegt daaraan toe, dat de geslachten v. Horn en v. Egmond thans uitgestorven zijn. Zijn de tegenwoordig in België zetelende Prinsen van Ligne geene rechte afstammelingen van den hier bedoelden Graaf van Egmond?

Den Haag. M. G. W.

Bern. Conders van Helpen. In het oud-archief dezer gemeente berust een kort briefje, geschreven en geteekend door Bern. Conders [1]) van

---

[1]) Blijkbaar Coendersz of Koenraadsz. A. J. v. der Aa noemt eenen Koenraad van Helpen, vice-admiraal bij 't college ter admiraliteit v. Friesland. Hij streed tegen de Engelschen in den tweeden zeeslag van 1666, en sneuvelde. [Abel Conders ab Helpen, pro tempore curator Academiae Groningensis, schreef 17 Moi 1619 in het album van Everhard Averkamp. Zijne voornaamste levensbizonderheden staan in de Bijdr. voor de Gesch. v. Overijsel, VI, 223 vermeld, o. a. dat hij Derk Coenders v. Helpen en Anna Tamminga tot ouders had. RED.]

Helpen, waarin enkel staat: »Myn here, De klocke sal geen drie uyren slaan ofte S. Exc. sal de acte van pardon hebben gelesen, waartoe uwe Edt sich kan verlaten, als mede dat ik ben Myn heere uwer Edts onderdanige dienaar". De dagteekening is: »'s Gravenhage desen 10en Jan. 1635". Een opschrift ontbreekt. Welke betrekking bekleedde hij? Voor wien kan »pardon" gevraagd zijn? Met »S. Exc." wordt toch gewis prins Frederik Hendrik bedoeld.

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Spijcker v. Veer (XXXV, 264). Beduidt dit dat Hendrik Johanszoon Spijker uit Veere afkomstig was? Evenals denkelijk ald. Uteneng van Woerden? Men heeft echter ook Speijart v. Woerden.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Amersfoort a° 1813. Onder de in den loop van 1884 aan de Vereeniging tot verzameling van oudheden »Flehité" te Amersfoort geschonken voorwerpen komt volgens het verslag van de werkzaamheden dier Vereeniging o. a. voor van A. C. baron v. Snouckaert van Schauburg eene groote huislantaarn, waaraan met een touwtje eene strook karton is bevestigd, waarop geschreven staat: »Met deze lantaarn in de hand heb ik op zondag 28 Nov. 1813 de Utrechtsche Poort agter de wegtrekkende Franschen des ochtens ten 4 uur toegesloten, zijnde geassisteerd door den zoon van den Maire de heer Scheltus". Op eene andere strook papier, met een rood bandje aan de lantaarn bevestigd, leest men: »Albert Carel baron Snouckaert van Schauburg, geb. op den huize Overhagen bij Kuyk 22 Oct. 1763, † te 's-Gravenhage 6 Mei 1841, werd benoemd tot Onder-Prefect te Amersfoort 19 Mei 1811, en tot arrondissements-commissaris ald. 5 Dec. 1813.

»Volgens mededeeling mijns vaders stelde de commandant van het garnizoen bij het verlaten dezer troepen van de stad Amersfoort, mijnen grootvader verantwoordelijk met zijn hoofd voor de goede orde enz. binnen de stad, en gaf voor terug te komen. Het garnizoen bleek later op Utrecht te zijn teruggetrokken. Het nam echter niet

weg, dat hij op de aankomst der Kozakken voor eene andere poort, deze hun opende. De Fransche troepen kwamen niet weêr terug in Amersfoort.

»Mijn grootvader liet de Fransche troepen aftrekken door de Utrechtsche poort in den vroegen ochtend (4 uur) van 28 Nov. 1813, en had daarbij deze lantaarn in de hand; zooals het briefje, er aan hangend, dat door hem geschreven is, aanwijst.

's-Gravenhage, 13 Febr. 1884.

A. C. SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG.
Ritm. adj. 3 Regt. Huzaren.

Monferland (XXV, 450) — in den boschrijken omtrek van 's Heerenberg, is opzichzelf geen heuvel of berg (Tegenw. Staat v. Geld. bl. 402), maar de heuvel of berg ligt in Monferland. Dien heuvel beschouwde Dr. L. J. F. Janssen als eene kunstmatig opgeworpen hoogte, welke tot offerplaats der Romeinen zou gediend hebben, omdat die geleerde er in 1841 Romeinsche oudheden vond (zie Geld. Volksalm. 1842 bl. 175). Sligtenhorst (Tooneel bl. 77b) noemt (a° 1654) die streek Montverland; bij Claas Bruin (Kleefsche en Z.Holl. Arcadia, 1730) heet ze Monferland. Het »Montvollandt" der Geogr. Beschr. v. Geld 1794 bl. 339, is gewis enkel als een bizonder kluchtig curiosum aan te merken. Gezegde hoogte, — waarop weleer een gebouw prijkte, welks overblijfsels men in 1741 nog kon zien (Tegenw. Staat t. a. pl.), terwijl er in 1841 eene boschwachters-woning stond (*Nav.* t. a. pl.), — als de Monferlanderberg bekend, komt in 1427 als Monferander-, in 1550, 6 als Montfranderberg voor; zie Nijhoff, Oork. IV, 55. Daarom gist deze schrijver, dat die plek met hare hoogte aldus vernoemd zal wezen naar Montferrand, onder welken naam men (volg. hem) drie stedekens of dorpen in 't zuiden van Frankrijk, dicht bij Cahors, aantreft; en aldus dan betiteld naar Lombardiërs of Joden, geldwisselaars, die zich uit gindsche omstreken alhier zullen hebben nedergezet. Misschien blijkt die nederzetting van elders, en dan legt het gezag der onwraakbare Historie het zwijgen op. Doch zoo niet, dan zij gevraagd of men hier niet met in plaatsnamen veelvuldig voorkomende, aan voormalige lokaliteit ontleende appellativa te doen kan hebben, en of alzoo met 't oog op Montfort [Limb., a° 1272 Monfoirt (Bn Sloet, Oorkbk v. G. en Z. bl. 909), a° 1276 Montfort (ib. bl. 953),

a° 1405 Moinfort (v. Hasselt, Roozendaal bl. 99), a° 1497 Monffort (Nijh., Oork. VI, 1 bl. 168), a° 1517 Moeffert (ibid. VI, 2 bl. 561), a° 1578 Moentfordt (v. Hasselt, Stukken III, 276), — adject.: Monfferder haege (N. VI, 3 bl. 983), — gesl.: v. Monfort a° 1339 (v. H., Geld. Maalt. 43), -foert a° 1388 (ib. bl. 42)] misschien men-voorde (= weide-voorde), liever dan munt-voorde (= sterkte-voorde, Lat. mundium) in aanmerking mag komen? Het Utrechtsche Montfoort luidde a° 1213/6, 24 Mûntfort (Sloet bl. 443, 77), a° 1225 Muntfort (ib. bl. 484), a° 1513 Mointfoirt (Nijh., Oork. VI, 1 bl. 447, 50). Bn Sloet haalt (bl. 954) Hocxsemius aan, die het Limburgsche Montfort betitelt als castrum de Monteforte. Behalve Montfort in Frankrijk, Montforte in Portugal, Monte-Forte in Lombardije, ontmoet men ook in Tyrol een (a° 1840) vervallen kasteel Montfort, welke benaming verduitscht is in Starkenberg, en waar dus Italiaansch in 't spel schijnt te zijn. Denk hiertegenover aan Monterberg (*sic*, bij Kalkar) a° 1010 Monna (v. Spaen, Inleid. II, 42), a° 1218 Munna (Sloet bl. 146), waarin o. i. niets aan mons (berg) of mundium (sterkte) herinnert, en vgl. hiernevens Mun (buurt te Apelteren, Maas-Waal), Het Mun (rijswaard aldaar, geh. in N. Br.), Munhof (weil. te Batenburg) *met* Munt (geh. in Limb.) en De Muntberg (top van 't Groesbeeksch gebergte). Maar denk ook aan Munemunte a° 1118 (Sloet bl. 228), Morimund a° 1238 (ib. bl. 611) als oude naamvormen van Obermörmter (rgdstr. Dusseldorf), waarvan het eerste »munimentum" wezen, het andere — in *dit* geval een dubbelnaam, — moeras-weide of dito-sterkte beduiden kan. Munemunte kan echter ook weide-sterkte beteekenen. De eindsylbe in Montfort (Limb.) en Montfoort (Utr.) is toch gewis voorde.

Wat denkt men van dit een en ander in verband met Nijhoff's gissing? De hoofdsylbe in 't straksgenoemde Moeffert herinnert ook sterk aan De Moft (groot bosch o. Eede en Wageningen) a° 1129 Mûffet (Sloet bl. 248), a° 1314 Moefte (v. Hasselt, Geld. Maalt. bl. 60).

J. A.

Levae fanum (XXXV, 638). Ik bedoelde *Nav.* XXXV, 639, de vraag: is er mogelijk taalkundig verband tusschen *Freger* en *frica*? Heda in Vita Odilboldi Ep. XII, luidt: »In Dorestado Ecclesia quae vocatur Ubkirka cum insula quae jacet juxta Ecclesiam Sancti Martini, cir-

cumquaque inter Rhenum et Leccam, et insulam juxta Bosechem, quae propior villa Rijswijk, inter Holanwech et Freger-Mahusenheim, sive quod vulgo dicitur Lek". Holanwech = Heelweg is Vianen; de Lek liep toen zuidelijk van die plaats. Een ander Heelweg lag o. Varseveld, gelijk een ander Vianen ligt in 't land van Kuik.

[Over de hoogst-waarschijnlijke beteekenis van Vianen zie *Nav.* XXXIV, 101, 2. Holanwech, Heelweg z. v. a. heuvel-weide? afhellende weg?]

De Noordgouw (XXXV, 157, 281). N°. 65 in het Oorkondenboek van Bn. Sloet is ontleend aan aanteekeningen uit het archief van Lauresham. De oorspronkelijke brieven zijn niet bekend. Onvoorwaardelijk kan men dergelijke aanteekeningen niet vertrouwen. De verzamelaars waren soms niet op de hoogte, soms maakten ze met opzet fouten. Baron van Spaen twijfelde aan het bestaan eener Noordgouw op de Veluwe. Zijn twijfel heeft tengevolge gehad, dat de zamenhang is ontdekt tusschen de graven van Noordgouw in Elsaten en in Hameland. Geen reden, voorzoover mij bekend is, bestaat er om aan de echtheid en juistheid der oorkonde van 793/4 (Sloet n°. 13) te twijfelen. In dat stuk worden opgenoemd in de Veluwe Udel en Apeldoorn en Zegoltmarca (Zalk?), maar de Noordgouw duidelijk van de *Veluwe* onderscheiden, en daarin opgenoemd de marke of villa Rotherimarca. In de Noordgouw in Elsaten ligt een Rodermark; ligt of lag eene gelijknamige mark bij Hattem of Vaassen? Ik vond die nergens vermeld. Toch wil ik niet hardnekkig de Noordgouw op de Veluwe blijven ontkennen, al ligt niet ver van de Rodermark in den Elsas een Hatten, en wordt het vermoeden van vergissing versterkt door het tweemaal vermelden van Hatheim en Hatteim in n°. 65, 't welk twee onderscheiden plaatsen kunnen geweest zijn, die de opsteller der lijst voor dezelfde plaatsen hield. Sedert de uitgaaf van mijn werkje over »De graven in Hameland", heb ik mijne nasporingen voortgezet, terwijl ik op een paar kaarten door kleuren de plaatsen onderscheidde, die ik in verschillende gouen opgegeven vond, met aanteekening der tijdstippen van vermelding. In het Testament van Folker, a°. 855, worden als gelegen op Veluwe (een onderdeel van Hameland) opgenoemd Putten, Hotseri, misschien Harselaar onder Barneveld [1]), Rentilo [2]) mij onbekend, het bosch Vunnilo: Wul-

[1]) Husseren, bp o. Putten. RED. [2]) Renseler o. Nijkerk. RED.

lenhoven onder Nijkerk of Nairac, Hunen onder Putten, Niutlo (Nulden) onder Putten; Hornlo, Horst in die buurt of (Nairac) het strand onder Ermelo, Wardlo: Watergoor gem. Nijkerk of het Gardersche bosch, Urthunsula volgens van den Bergh Oerden bij Engelanderholt, ik meen Uddel, Thri (Drie, bij Putten), Irminlo: Ermelo, Burlo (onbekend)[1]), Robbenlo (Nairac) ten noorden van het Harskamper zand, Legurlo (Lunteren) [2]), Otterloun (Otterlo), Langlo (Langelaar, onder Barneveld), Orclo (Gortel), Archi (Ark bij Nijkerk). In 950 wordt op Veluwe vermeld Agilmari, en onder de bezittingen van Werden (Lacomblet Arch. II, bladz. 241) komt voor de villa Egelmaringhusen, ik meen thans Halvinkhuizen bij Putten, vermeld bij Sloet n°. 199, 393. Deze plaatsen liggen onder Eede, Barneveld, Putten en Hoevelaken. In 838 worden in den pagus Veluwe vermeld Loenen, Silven (onder Loenen), Wageningen en Werdupa (Gerven onder Putten?, of Werven of Velp?) en in de lijst van 891/2 worden genoemd als gelegen in Hameland: Wagenloze, Dorenburc, Lefna en Pheleppe. Men ziet het hier duidelijk, hoe weinig *die* lijst kan dienen als grondslag tot plaatsbepaling, want er heerscht hier bepaaldelijk verwarring van gouwen of verkeerde spelling van plaatsnamen. Ik geloof, dat men de genoemde plaatsen zal moeten uitleggen als Wageningen, Dorenweerd, Lopen (thans Klingelbeek bij Arnhem) en Velp. De gouw Veluwe behoorde tot Hameland; maar behoorden de hier opgenoemde plaatsen in 891/2 tot de gouw Veluwe? Van Spaen dacht aan een graafschap Redichem. Zoo zal in dien tijd eene gouw langs den Rijn, ten zuiden der gouw Veluwe, wel niet geheeten hebben [3]). Dorenweerd lag in 839 in Veluwe. Zeer zou ik genegen zijn aan te nemen, dat in dat jaar de Veluwe (gouw) zich langs den Rijn van de grenzen van Flehite uitstrekte tot de Oosterbeek, maar dat in 855 de grens der gouw Veluwe was ingekrompen, en die gouw toen nog bestond uit de vijf gemeenten, die wij boven hebben opgenoemd. In 855 was een Wichman graaf in Flehite en Veluwe, maar toen was in Hameland ook nog een graaf Everhard.

Een ander deel van het Veluwe-eiland leert men kennen uit eene oorkonde van 1025. Daarin lagen Ellekom, Dieren, Soeren, Apeldoorn, Voorst, Tongeren, Heerde, Doornspijk en Hattem. Het in

[1]) Buurlo, bp o. Apeldoren. RED. [2]) Is Legurlo Lunteren? RED.
[3]) Maar Renkum dan? RED.

dien brief genoemde Voorthuizen is niet V. in de Veluwe, maar *V.* bij Emmerik. — Hiertoe behoorden niet Spankeren, Leuvenheim, Rhienderen, Eerbeek en Empe; deze plaatsen behoorden toen tot Steenderen en Zutphen (IJsselgou). Wilp, Terwolde en Nijbroek behoorden tot het land van Deventer; Welsum en Marle en vermoedelijk ook Segoltmarca (Zalk en Kamperveen) tot Salland.

In 1196 (Sloet n°. 389) bestond de parochie Eepe uit Eepe, Herghe (Heerde), Goedsberg (Hattem), Vorchten, Vaasen en Oene. Heeft een Noordgouw in de Veluwe bestaan, dan moet die geweest zijn de parochie Eepe. Gelijk wij zagen, kunnen Apeldoren, Uddel en Zalk (Segoltmarca) er niet toe behoord hebben; misschien Oldebroek en Dorenspijk. — Nog wordt vermeld een Grunlon in pago Velue in 959 in het graafschap van Everhard. Everhard was graaf van Salland, mogelijk ook graaf in de gouw Veluwe. Grunlon kan onmogelijk Groenlo in den Achterhoek zijn, want deze heette nooit Veluwe en behoorde ook nooit tot Hameland. De Achterhoek was Westfaalsch, stond onder den bisschop van Munster, en geen enkele maal komt met zekerheid een plaats in dat landschap voor als gelegen in Hameland. Dit was geheel Nederlandsch of zooals men toen zeide Nedersaksisch. De plaatsen in 959 vermeld als gelegen in Hameland (Sloet 95bis) zijn Daventri, Burgila, Ruocuon Bursion, Sidram, Borglo, dat is: Deventer, Borgele, Rijssen, Reuseberg, Suidloo bij Bathmen? den Borgel, alle in het land van Deventer in het graafschap van Wichman gelegen. Van den Bergh en anderen verklaren die namen ten deele anders, maar Ruocuon kan niet zijn Roveen, want dat lag in Salland en consequent zou het ten minste zijn het in Rekken te zoeken. Burson kan ook niet zijn Buurse bij Haaksbergen, want dat ligt in Twenthe. — In de oorkonde van 1025 (Sloet n°. 152) heerscht ongetwijfeld ook eenige verwarring, want Asewijn, Elten en Westervoort lagen niet in Veluwe; en daarom besluit ik, dat daar door Dusburg niet bedoeld is Doesburg onder Eede, maar Doesburg aan den IJssel. Eede toch lag in de Veluwgou. — Op de lijst van Saracho komen als op de Veluwe voor Wisside en Aszi — 't kan zijn Wiessel onder Apeldoorn en Essen onder Barneveld. In de oorkonde van 1076 wordt onder de uitdrukking pagus Velue de geheele Veluwe verstaan, hoewel graaf Diederik waarschijnlijk er slechts een gedeelte van had, waarin Velp lag. Onder Ratincheim, a°. 1053, in het graafschap van

Gerhard, meen ik dat Redichem bij Kuilenburg moet verstaan worden. — De Veluwgou schijnt al vroeg aan de Utrechtsche Kerk gekomen te zijn. De plaatsen vermeld in den brief van 777 lagen allen in Flehite; maar dat Buchelius meende dat sommige in de Veluwe lagen bewijst, dat de door hem genoemden al lang in het bezit der Utrechtsche Kerk waren, en men geene andere titels had om aan te toonen hoe die Kerk ze verkreeg. Ook bij de latere twisten over de Veluwe kon de Bisschop van Utrecht evenmin zijn recht op dat landschap *bewijzen* als de hertog van Lotharingen. Beiden beschouwden blijkbaar dat land als één geheel [1]). Vermoedelijk hadden beiden oorspronkelijk slechts recht gehad ieder op een gedeelte.

A. J. C. KREMER.

Meentes. *Nav.* XXXV, 27 schreef ik, dat in 855 op de Veluwe nog geene meentes bestonden. Naar aanleiding daarvan werd gevraagd: »waarom niet?" Hierop kan ik antwoorden, dat de woorden almende, gemeente, meinwerk, meinweide, gemeinwerck, meente (friesch: mena, waldemene, waldemeyne) nergens voorkomen vóór het begin der 12e eeuw. De Germanen leefden in marken, en men vindt op de Veluwe *marken* in Apeldoren, Brummen, Rheden en Voorthuizen. In Arnhem bestond de Arnhemsche marke en de Lopenre-marke; *buurten* in Eepe, Ede en Heerde; *maalschappen* in Barneveld, Nijkerk en Putten, bij Arnhem het Wiggere-maalschap, enz. In het kwartier van Zutphen vindt men algemeen marken en buurten of buurschappen. Het voorkomen van marken, buurten en maalschappen duidt het op verschillende tijden onder verschillende omstandigheden ontstaan dezer vereenigingen aan. De oudsten worden die marken geacht, welke reeds bestonden vóór de verovering der Veluwe door de Franken. Veroveringen hadden in ouden tijd verscheidene gevolgen: 1° het eischen van schatting, 2° de koning werd onderworpen aan een anderen koning, 3° het veroverende volk vestigde zich in het land der verwonnelingen. In het eerste geval vergenoegden zich de aankomelingen in den regel met $^1/_3$ van het grondbezit, bij verovering namen zij $^1/_2$ of $^2/_3$. Uit iederen zaalhof ontstonden er twee, en vooreerst bleef de

[1]) Vgl. hier *Nav.* XXXV, 523, noot 1. Ook te Olst lag een oud goed te(r) Veluwen, zie Over. Arch., Regr. Zoo mede De Veluw(e), blok landerijen te Drumpt (bij Tiel) en te Herwaarden. Item te Herveld, a° 1046 Velwa (Bondam 124; Sloet 162)? RED.

gemeene mark bestaan. Bij afstand van $^2/_3$ werden de oude heeren nog slechts geduld, later onderdrukt. In later tijd werden de heeren doodgeslagen of verdreven, en de boeren lassen of laten. Het geheele land werd door de veroveraars geëigend, en zoo-ook de markegronden; maar daar de landbouw zonder deze niet kon gedreven worden, stond de nieuwe eigenaar aan de lassen of laten het noodige gebruik der marke-gronden af tegen eene bepaalde vergoeding. De marke werd veranderd in eene heerlijkheid; en zoo vindt men dan ook de namen marke en villa tegelijkertijd gebruikt, bv. »in marca sive villa Apoldro", d. i. in de vroegere marke Apeldoren die heerlijkheid geworden was. Het recht der laten op het gebruik der oude markegronden was verknocht aan hunne hoeven, geen persoonlijk recht.

Het onderscheid tusschen marke en maalschap is nog niet juist aangewezen [1]; mogelijk was het recht in een maalschap eene persoonlijk recht, en werd tot uitoefening daarvan niet gevorderd inwoning in de marke; hoewel men later ook buitenmarkers aantreft, die misschien ook maalmannen genoemd werden.

Het woord *buurt* zal wel in het latijn *vicus* zijn, en berustte het onderscheid tusschen marke en buurt alleen op de omstandigheid of de hoven in het territoir verspreid lagen of bij elkander.

In den graaflijken tijd waren de Graven van Gelre bijna uitsluitend eigenaren van alle woeste gronden en bosschen op de Veluwe. Onder de hertogen, kregen de bewoners der Veluwe meerdere vrijheid, en werden de marken dientengevolge gedeeltelijk hersteld. Het gebruikrecht der hoven veranderde weder in eigendom.

Met de *meenten* had echter de marke niets te maken. Eene meente was geheel wat anders. Tot de meente behoorden in de eerste plaats, wegen, stegen en pleinen, later weiden, akkers, bosch- en broek- en heidevelden, enz., en deze waren vooreerst *wel* in gebruik gegeven aan eene universitas, aan een gemeente of vereeniging van lieden

[1] Baron Sloet van de Beele vraagt in zijne »Marken," of het onderscheid tusschen Maalschap en Marke ook soms bestond in verschil van grond, of naar gelang dat het terrein bezet was met bosch of met wat anders. Mr. A. M. Pleyte publiceerde het malenboek van Kootwijk (gem. Barneveld). In dat maalschap had men erfgenamen, naburen en maallieden. Dat maalschap was geheel als eene marke ingericht, en daarin in 1627 een maalman, een erfgenaam die binnen het maalschap woonde.

van allerlei conditie in een bepaalde plaats, maar het eigendom van den landsheer. De grondeigendommen der gemeenten ontstonden door schenkingen of door aankoop Om medegeërfde te zijn in eene marke moest men daarin een hofgoed bezitten; om medegerechtigd te zijn in de gemeente, het burgerrecht en eigen haard en rook. Eerst hadden alleen grondbezitters het burgerrecht; later werd het persoonlijk burgerrecht ingevoerd, waartoe geen grondbezit vereischt werd. Toen onderscheidde men het volle burgerrecht van het gewone.

Te Arnhem had men eene marke en eene gemeente. In de Arnhemsche mark waren ten tijde der verdeeling slechts een 40tal aandeelen. Het is mogelijk dat de Arnhemsche mark een deel der oude dorpsmark geweest is. Tot het weiden in de gemeente-weiden waren echter alle burgers gerechtigd, maar die weiden worden nooit marke genoemd, altijd gemeente, meente, gemeene of stadsweide, ook de Arnhemsche broek was meente, en toen deze laatste verkocht werd en verdeeld is eene *maalschap* gevormd. *Maalschap* komt hier alzoo overeen met *Polder* en *maal* met *geërfde in den polder* [1]. Maalschap zal dan zooveel zijn als maatschap. De marke had een staatkundigen grondslag; de maalschap een burgerlijk-rechtelijken. Eene marke vormde een territorium, met eigen bestuur en jurisdictie; eene maalschap bezat geene jurisdictie, want het Arnhemsche broek stond onder jurisdictie van den judex en de schepenen van Arnhem, en de gemeene malen stonden te zamen als privaat persoon tegenover of onder deze magistraten. De meente was een bezitting der universitas, bestemd tot gebruik der burgers onder beheer en toezicht van Burgemeesters en Raad en stond onder dezelfde jurisdictie als het dorp of de stad tot welke zij behoorde.

In sommige streken is de meente wel ontstaan uit de dorpsmark,

[1]) Maalman komt ook voor als vrije die een *handmaal* kon toonen, hij die geen plaats aanwees waar hij of zijne voorouders gewoond hadden of geen maalrechtsbrief bezat was een *mondman*. Maalman is hier een ingenuus, een liber, francus. — Men kon *geërfde* zijn in een marke al was men niet vrij, wanneer men slechts zat op een gerechtigd goed. Het recht der buuren ontstond na de stichting van een dorp en afscheiding van het dorp van de overige marke die heerlijkheid geworden was. De buuren of boeren in het dorp gevestigd waren òf geheel vrije lieden òf laten. De vrije lieden bezaten kleine allodiale goederen, pachtgoederen, heerengoederen of leengoederen; de laten hadden laten-goederen, de onvrijen slavengoederen of mansa servilia. Mansa absa werden òf door den heer zelven bewerkt òf door slaafsche arbeiders, en konden in pacht of in leen worden uitgegeven.

maar dit zal op de Veluwe wel niet het geval geweest zijn, daar de landheer eigenaar was van alle wegen, pleinen en woeste gronden. Op de Veluwe dus kunnen de meenten niet van de heerlijkheid zijn afgescheiden, vóórdat het persoonlijk burgerschap werd ingevoerd, d. i. nadat de gemeenten waren opgetreden als corporaties enkel bestaande uit vrije lieden, en het hofrecht vervangen werd door het openbaar recht. Dit nu begon al meer en meer het geval te wezen op het einde der 11e eeuw, en — gelijk in het begin van dit opstel gezegd is, — vindt men kort daarna of in denzelfden tijd voor het eerst gewag gemaakt van Meentes.'

A. J. C. KREMER.

Valsche oorkonden. Dr. C. F. F. von Strantz deelt in zijne Geschichte des Deutschen Adels een fragment mede der stichtingsoorkonde van het aartsstift Thorn in Zwaben van 992, ontleend aan Lünings, T. R. A. vol. VI, Part. Spec. cont. II p. 919. Anhang vom Stifte Thorn (von Strantz, a. w. Th. I. S. 68). Dat fragment luidt als volgt:

»In nomine sanctae Trinitatis. Ego Hilsundis comitissa de Stryen, sequi cupiens eum — — —. Datum apud Thorne, Anno nongentesimo nonagesimo secundo, kalendas Junii. Indictione quarta. Testes fuerunt Jean abbas sancti Pantaleonis, Frater Balduinus prepositus de Eicke, G. Decanus, et de militibus nostris Franco de Dhunga, H. de Emmelberga, G. de Sundert Castellanus noster, J. Dapifer, et de ministerialibus episcopi Christophorus Gerhardus. In Domino feliciter. Amen".

Von Strantz zegt van deze oorkonde: Jedenfalls würde es sich belohnen, die Echtheid dieser Urkunde zu prüfen.

Bij Miraeus Op. Dipl. Belg. I, cap. XXIV vindt men eene oorkonde betreffende de abdij van Thorn bij Maas-eik, waarvan begin en einde luiden:

»In nomine Sanctae *et individuae* Trinitatis. Ego Hilsondis comitissa *Terrae* de Stryen. Sequi cupiens *qui est Sponsus virginum* — — —. Datum apud Thorne. Anno nongentisimo nonagesimo secundo, kalendas Junii. Indictione IV.

»Testes fuerunt Joannes abbas, S. Pantaleonis, F. Balduinus praepositus de Dirba, G. Decanus, et de militibus nostris Franco de Dhunga, H. de Emelberga, G. de Sandert Castellanus noster, I. Dapifer, et de ministerialibus episcopi Christophorus Gerhardus. In Domino feliciter. Amen".

Von Strantz meldt, dat de getuigen niet hebben geteekend, als niet kunnende schrijven, hetgeen tenminsten omtrent een abbas, praepositus en decanus ongelooflijk is. Die drie heeren konden minstens hun naam wel schrijven.

Maar de oorkonde van Lünings is valsch, evenals de oorkonde bij Miraeus; waarschijnlijk heeft Thorn in Zwaben de oorkonde van Thorn aan de Maas geleend, eene oorkonde die dáár gemaakt was. Zij kreeg eene betere kopie dan Miraeus bezat, want Balduinus heet bij v. Strantz praepositus de Eicke (Alden-Eick of Maas-eik), bij Miraeus de Dirha; en bij von Strantz is G. de Sundert castellanus bij Miraeus G. de Sandert.

Hier komt de vraag te pas, of ooit graven van Strijen bestaan hebben, t. w. erfelijke graven. Ik vond ze nergens dan bij kroniekschrijvers. Waar kan men iets vinden wat eenigzins gelijkt op bewijs?

A. J. C. KREMER.

LVII.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen van Mr. J. Dirks. A° 1695. N° 2362—2384.

(*Jan Jacobs Folkema.*)

2362. 1695. v. L., IV, 118. Huwelijk van den keurvorst van Beijeren met de dochter van den koning van Polen. *Maximiliaan Emanuel* was 10 Dec. 1691 (zie v. L., IV, 19) tot Algemeen Landvoogd der Spaansche Nederlanden benoemd. Vandaar dat de stempels van dezen legpenning nog in Brussel aanwezig zijn, evenwel niet zooals de voorzijde daarvan bij v. L., IV, 118 is afgebeeld; want *Piot*, n° 365 geeft op dat onder de borstbeelden op de Vz. staat *Ph. R(oettiers)*, terwijl bij v. L. staat *J. F. S.*, hetgeen wij aanvullen *J. Folkema Sculpsit*, welke zelfde *signatuur* ook voorkomt op den penning op den vrede van Rijswijk (v. L., IV, 195 (1) Edit. Fr. IV, 252 (1). *V. Loon* en *Piot* hebben op de Kz. het woord *flammis*, doch bij anderen komt deze penning voor met *flamis*, zooals bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3131 Z. en *Salm* n° 1804 Z.; iets hetgeen door de samenstellers der Catalogi *Voûte* n° 572 *f* 4.25 Z., *v. Orden* n° 2376 *f* 10 Z., *v. Cleeff* I n° 2282 *f* 6.25 Z., niet is opgemerkt. — Intusschen blijkt uit een zeer duidelijk koperen exemplaar in mijne verzameling, *dat de penning geteekend Ph. R.* (*zijnde* n° 365 bij *Piot*) *ook flamis op de Kz. heeft.* Ook bij *de Coster* (n° 600 Z.) vindt men *Ph. R.* en *flamis*, en *Dugniolle* (n° 4601) geeft wel de penning-beschrijving overeenkomstig *v. Loon*, doch zegt ook in de noot (1) »*Sur mon jeton, sous les bustes : P.H. R.* (*lisez PH. R.*'') Ook *Schlickeysen* heeft geene verkorting van

J. F. S. of J. J. F. aangevuld tot *Johan*, *Jan* of *Jan Jacobs Folkema*, *ja kent geen Folkema.* — Opmerkelijk is het ook dat op den zooeven vermelden penning van 1697 (v. L., IV, 195 (1) met I. F. S. *naast de buste bij Pinchart*, p. 61 (6) onder den hals staat *PH. R(oettiers)*, en dat de Kz. van dien penning zoowel bij *v. Loon* als bij *Pinchart* in de afsnede heeft *PH. R(oettiers)*. *Hoe komt dit?* Bestaan er twee stempels van den penning (v. L., IV, 118) d. i. één gesneden door *J. Folkema*, de andere door *Ph. Roettiers*? *Neen! niemand zag* (voorzoover ons bekend is) *twee varianten* — Bij *v. Loon*, IV, 195 (1) gelooven wij hetzelfde te durven beweren. Na de lezing en overweging van het stuk van den heer *J. Rouijer in de Revue de Numismatique Belge* 1885 p. 333—348 [1]), gelooven wij dat *v. Loon deze penningen* en *andere* (*later te vermelden*) *niet in natura naar de stukken zelve* (*dat is in handen van zijn graveur*) *heeft laten afbeelden, maar dat ze gecopieerd zijn naar gravures van J. Folkema, op welke gravures hij op de afbeeldingen der penningen zelve als graveur van de afbeeldingen het J. F. S. zelfs J. Folkema f(ecit) plaatste.* Met andere woorden *hij sneed niet de penningen zelve, maar de gravures er van, dikwijls de dimensie der penningen zeer vergroot voorstellend.* Bij v. L., IV, 201 (3) op welken penning men leest *J. Folkema f(ecit)* (gelijk op meerderen) komen wij hierop terug. *J. Folkema* sneed geene dezer penningen *qua penning* wel *qua gravure. Van Loon* zag ze nimmer en niemand aldus. Al de door *A. Pinchart in de Revue Belge de Numismatique*, 1856 p. 224—230 *aan J. J. Folkema toegekende* 31 *penningen vallen weg.* Ook n° 32 (v. L., IV, 118) (Ed. Fr. p. 177) door den heer *Rouijer niet opgemerkt.*

1695 7 Januari. v. L., IV, 119, I—III 122, IV—VI 124, VII—IX 126, X—XIII 128, XIV—XVI 130, XVII—XX 132. *Op het overlijden van Maria koningin van Groot Brittannië, gemalin van Willem III.*

Reeds het groot aantal dier zoo even vermelde meestal zeldzame en groote penningen, geslagen ter gedachtenis van het overlijden op

[1]) „*De l'orfèvre Jean Jacques Folkema en ce qui concerne les médailles de Louis XIV et autres qui lui sont attribuées. — Examen de la question de savoir s'il y a de ces médailles qui sont de lui*".

7 Januari 1695 (*stylo novo*) van koningin *Maria*, doet ons zien van hoe groot gewicht dit verscheiden der pas *drie-en-dertig*-jarige vorstin beschouwd werd. Zij liet toch geene kinderen na, en de troon van het Britsche rijk openvallend bij het eventueel overlijden van haren gemaal (dat niet lang daarna, 19 Maart 1702 inderdaad ook even onverwacht plaats had), maakte de kans schoon voor de *Stuarts* om dien weder te bezetten en het Britsche rijk in een *inwendigen* staatkundigen en godsdienst-oorlog te wikkelen. — Wij zullen de 21 penningen *kortelijk* vermelden.

2363. I. v. L., IV, 120 (1). Vz. *Maria* Bb. rechts-gewend. Kz. Borstbeeld op *piedestal* tusschen het bedrukte Engeland en Nederland. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3132 *L. Hoek* n° 495 *f* 2,— K. *v. Dam* n° 2565 *f* —.50 K. *Stricker* I, n° 4083 *f* 2—75. K. Bij *de Roye*, n° 2235 L. en bij *v. Duren* n° 1762 L met den naam des makers (*Welke*?) op de keerzijde. (Zeldz. in Z.)

2364. II. 120 (2). Bb. rechts-gewend. Kz. De engelsche *Eenhoorn* een steile rots beklimmend. Volgens *A. Pinchart* (*Revue Belge*). 1860 p. 367, VIII), *gesneden door J. Boskam*. Bij *v. Dam* n° 2566 Tin, *de Roye* n° 2236 L. Bij *v. Duren* n° 1163 Tin, *Salm* n° 1805 Z., 93 W. doch Vz. als IV, 122, n° 2 *Maria*, Bb. *links*-gewend en Kz. als 120 (2). (Zeer zeldzaam).

2365. III. 120 (3). Bb. rechts-gewend. Kz. Engeland als eene treurende vrouw bij een grafnaald. Heeft volgens Cat. *de Vries*, (1884) (n° 1197 K.) onder het armstuk *J. L*(*uder*) *f*(*ecit*). Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3136 K., *v. Cleeff* II n° 1305 *f* 3 Br., *de Roye* n° 2237 *f* 50.— Z.; *Salm* n° 1806 K., maar n° 1807 K. met Vz. van bl. 130. Bij *v. Dam* n° 2568 K. *f* 1.— en bij *Bom* (1860 Maart) n° 1014 (in brons) zonder omschriften; terwijl bij *de Haan* n° 344 de penning (Zvg. 85 w.) ook voorkwam met onder het armstuk J. L. F. *Deze voorzijde komt overeen met die van* IV, 122 (3), en ook deze laatste met de Kz. = IV, 122 (3) heeft *J. L*(*uder*) *f*(*ecit*) (*Cat. Arti* 1880 n° 1400). Beiden zijn dus door *J. Luder* gesneden. Nog bij *Hoek* n° 496 *f* 2.25 K., *v. Cleeff* I n° 2285 *f* 3 Br.

2366. IV. v. L. IV, 122 (1). Vz. Bb. rechts-gewend. Kz. Monument. Bij *v. Orden* evenals de voorgaande onder n° 2377—78, en bij *v. Dam* n° 2569 in Lood of Tin, *Stricker* I n° 4084 *f* 2.25 K., *de Roye* n° 2238 Br., *Salm* n° 1808 Z. 87 W. (Zeldzaam). Geteekend *J. Boskam f*(*ecit*).

2367. V. 122 (2). Vz. Bb. links-gewend doch met de Kz. van den laatstvermelden penning. Deze bij *v. Cleeff* I n° 2286 *f* 1.50 (Tin) en bij *de Roye* n° 2239 (Echte slag in Lood) met *J. Boskam f(ecit). Deze twee zijn dus beiden van J. Boskam en tegenhangers wat de borstbeelden aangaat* (zeldzaam).

2368. VI. 122 (3). Vz. = 120 (3). gem. I. *L(uder) f(ecit)* Kab. *P. H. v. Gelder, Cat. Arti* 1880 n° 1400, *v. Cleeff* I n° 2287 T. Bij *Salm* n° 1810 Z. 70 W. met Vz. van 130. Kz. met de beelden der *Wijsheid, Godvruchtigheid* en *Standvastigheid* (Zeldz.). Bij *v. Dam* n° 2570 *f* 31 Z., *Stricker* I n° 4085 *f* 2.25 Kvg.

2369. VII. 124 (1). Vz. als 122 (1), geteekend *J. Boskam f(ecit).* Kz. de drie schikgodinnen, *Clotho, Lachesis* en *Atropos.* Bij *v. Dam* n° 2571 *f* 18 Z., *Stricker* I n° 4086 als twee penningplaten Kvg. *f* 2.25, *v. Cleeff* II. n° 1306 *f* 41 Z., *de Roye* n° 2241 *f* 29 Z., *Salm* n° 1811 Z. 91 W.

2370. VIII. 124 (2). Vz. als 122 (2). Kz. als 124 (1), dus ook van *J. Boskam* (kwam ons niet aldus zamengelapt voor).

2371. IX. 124 (3). Vz. Bb. links-gewend Kz. Grafstede enz. geteekend *Dishoecke f(ecit).* Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3138 Z. 54½ W., *Hoek* n° 497 L., *v. Orden* n° 2381 *f* 27.50 Z. 57½ W., *Stricker* n° 4087 *f* 18 Z., *v. Cleeff* II n° 1307 Z. *f* 10.50, *de Roye* n° 2242 *f* 6 Z., *Salm* n° 1872 Z. 54 W.

2372. X. 126 (1). Vz. Bb. rechts-gewend. Kz. Wierookvat staande op een bijbel, geplaatst op een altaar.

2373. XI. 126 (2). Vz. = 126 (1). Kz. De Koningin op haar doodbed. Beiden zijn zeer zeldzaam, de laatste *in lood* zelfs alleen bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3139, en *beiden* in *tin* in *Kon. Kab.* (*Aanw.* 1860 bl. 16—17.

2374. XII 126 (3), met hetzelfde rechts-gewende borstbeeld omgeven door dezelfde omschriften als bij de beide voorgaande, en vermits deze n° XII, blijkens *Cat. Luzac* (*Bom* 1873) bl. 55 n° 1164 (Tin), door *F. D. Winter* is gesneden, zoo zijn deze drie zeldzame penningen (126) (1—3) allen van dezen uitstekenden in Engeland werkzaam geweest zijnden graveur. Deze laatste met het treurbed kwam voor bij *Hoek* n° 498 *f* 19 Z., *Voûte* n° 573 *f* 25 Z., *v. Dam* n° 2573 *f* 7.50 Z., *v. Cleeff* I n° 2289 *f* 5, Z. *Salm* n° 1813 K.

2375. XIII. 126 (4). Bij *de Roye* n° 2243 in tin *f* 2, doch onder n° 2244

met ander omschrift *Maria d. g. mag. brit. franc. et hib. regina.* (Zeldzaam, *f* 20 Z.) Is dezelfde als *'t Hooft* nº 1122 Z. 47, en hoogst waarschijnlijk als *Cat. Arti* 1880 nº 1392 (*P. H. v. Gelder*) en *Salm* nº. 1814 *Z.* 48 W. Bij allen gem. *R. Arondeaux f(ecit)*, hebbende XII en XIII (v. L. IV, 126 (3 en 4) dezelfde keerzijden (*Maria* op het parade-bed) 126 (4). Bb. Rechts *Diva Maria* Kz. = (3). Bij *Becker* nº 818 *f* 23 Z. *f* 44.80 W., *v. Dam* nº 2574 L. (Zeldz.)

2376. XIV. 128 (1). Bb. links-gewend met lokken, geteekend *J. Boskam f(ecit)* Kz. Monument met drie treurende vrouwen en twee mans (zeer zeldzaam).

2377. XV. 128 (2). Vz. Bb. van *Willem III* gelauwerd, rechts-gewend. Kz. Bb. van *Maria* gekapt, rechts-gewend, geteekend *J. Boskam f(ecit)* (*met randschrift*), komt overeen met v. L., IV, 124 (1) (alwaar in de afbeelding in plaats van HIB staat MIB) en IV, 122 (1). Bij *P. Smidt v. Gelder* nº 3141 *zonder randschrift* Z. 124½ W., *Stricker* I nº 4088 *f* 4 in lood, *v. Cleeff* I nº 2290 *f* 44 Z. (zeldzaam).

2378. XVI. 128 (3) Vz. Links-gewend gelokt bb. Kz. De koningin ten hemel stijgend. (Zeer zeldz.) Kab. *P. H. v. Gelder* Z., *Cat. Arti* 1880 nº 1327 gemerkt *J. Sarou* of *Laroy*, mogelijk (zegt de bezitter) de van 's Hage (1653) geboortige Engelsche decoratie-schilder *Laroon* die in 1702 te Londen stierf?

2379. XVII. v. L., IV, 130 (1). Vz. rechts-gewend bb. Kz. De vier afgelegde kroonen (zeer zeldzaam). Bij *v. Orden* nº 2383 Vz. = Kz. 126 (3), Kz. is Kz. van 130 (1). In *Kon. P. Kab. Aanw.* 1860 bl. 17 (tin) als bij *v. Loon.*

2380. XVIII. 130 (2). Vz. rechts-gewend bb. Daaronder I. F. S. *J. Folkema sculpsit op de afteekening* [1]) bij *v. Loon.* Kz. met overleden 28 Dec. 1694 (*Stylo Veteri*). Bij *v. Orden* nº 2384 Br. Bij *v. Dam* nº 2575 *f* 1 Br., *Stricker* I nº 4089 *f* 2.75 Kvg. Bij *v. Cleeff* I nº 2291 *f* 1.25 K., *Salm* nº 1815 Z. 50 W., *de Vries* I (1884) nº 1199 *f* 8.50 Z. 58 W., *v. Cleeff* II 1308 *f* 2 Br. Komt in Kon. P. Kab. in tin voor (*Aanw.* 1860 bl. 17) met Vz. als Kz. 126 (3) en Kz. = 130 (1).

2381. XIX. 130 (3) Vz. *Britannia supplex* Kz. De vier wapens bij *P. Smidt v. Gelder* nº 3143 Z. 40 W. Bij *v. Orden* nº 2385 L., *v. Dam* nº 2576 *f* 12 Z., *Salm* nº 1816 Z. 40 W.

[1]) Zie boven op n 2362. *Folkema* was *graveur*, geen *stempelsnijder.*

2382. XX. 130 (4). Vz. Links-gewende *buste*. Kz. drie treurende vrouwen en twee mannen, bijna als op n° 128 (1) geteekend *I B(oskam) f(ecit)*. (Is zeer zeldzaam).

Wij hebben onder n° 2034 en 2035 reeds een paar zilveren penningen opgenomen die zonder jaartal en bepaalde aanwijzing zijnde misschien ook wel tijdens het overlijden van koningin *Maria* kunnen zijn geslagen. Onder verwijzing derwaarts geven wij nog:

2383. z. j. Bij *v. Cleeff* I n° 2296 Br. Vz. Bb. *Maria* Kz. Maan en sterren. Omschrift *Velut inter ignes luna minores.* (Gelijk de maan tusschen de kleinere (*hemel*)*lichten*). Komt ook voor bij *Hurau* (1872) n° 1695 alwaar ook *Repertorium* n° 2034 met *ex* niet *in candore decus.*

2384. 1694. 29 Dec. (S. V.) Als boven. Vz. Bb. rechts-gewend. Daaronder *I. D(assier)* [1]). Kz. Monument. Zie *de Vries*, c. s. pl. XII (2). Deel II, bl. 182—183, *de Vries*, *Cat.* 1884 n° 1200 B. Mm. 41 *f* —60.

2384* 1695. 7 Jan. Als boven. Beschreven in *Aanwinsten v. h. Kon. P. Kab.* (1856 bl. 5) en in de *Revue Belge* 1878 p. 104 door graaf *M. Nahuys* en ald. afgebeeld pl. 6 n° 21. (Ook in Kab. *Hom* te Wiesbaden). Vz. *Twee* vlaggen van welke de eene geheel uitwaait en eene *roos in natura* zichtbaar is, terwijl in de andere slaphangende vlag eene *heraldische* dat is *geëncadreerde* roos half te aanschouwen is. Omschrift *Die eine dieser Rosen ist verblichen.* (De eene van deze rozen is verwelkt.) In de afsnede *Maria K(önigin) von Engelland* [2]) *stirbt d(em)* 7 *Jan.* 1695. Kz. Een oranjeappel met zijn stengel onder de Engelsche koninklijke kroon opgehangen, op welke kroon het luipaard staat. De oranjeappel is omringd door den Kouseband, waarop men leest *Honi soit qui mal y pense*, het devies dier hooge orde die zulk een zonderlingen welbekenden oorsprong had. Omschrift *Den aber wird die Welt noch lange richen.* [Die (andere) roos echter zal de wereld nog lang rieken.]

»Dit stuk (zegt de heer *Meyer* t. a. pl.) is waarschijnlijk de tegenhanger van dat op den dood (19 Maart 1702) van koning *Willem III*,

---

[1]) Niet *Dacier* zoo als t. a. pl. staat. *Jean Dassier*, stempelsnijder te Genève geb. ald. 1676 † ald. 1763.

[2]) Voor *England* nu is het *Engelenland.*

(van dezelfde grootte) afgebeeld bij v. L., IV, 283 (5)"; doch dat beiden alstoen tegelijk geslagen zouden zijn, achten wij zeer onwaarschijnlijk. *Deze* was veeleer de *voorlooper* van den anderen lateren penning.

2384**. 1695 21 Maart. v. L., IV, 132. Begrafenis van koningin *Maria* Vz. *Buste* rechts-gewend. Kz. Het praalgevaarte in de kerk te Whitehal. (Komt zeer zeldzaam in zilver voor) *v. Orden* n° 2386 L., *v. Dam* n° 2577 L., *v. Cleeff* I n° 2292 *f* —.80 Kvg., *Salm* n° 1817 L. en n° 1818 met Vz. het Bb. van v. L. IV 122 (3) T., desgelijks bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3144 T.

Penning (XXXVI, 28). Na de omwenteling van Sept.—Oct. 1787, tooiden zich de Patriotten met verschillende draagteekens, meestal aan de voorzijde het borstbeeld vertoonend van Hendrik Hooft Danielsz., burgemr van Amsterdam, en aan de keerzijde het beeld der Hollandsche Maagd met eene vrijheids-speer gewapend, terwijl de rand versierd was met de eene of andere vrijzinnige spreuk. Het gevolg hiervan was, dat ook de Prins-gezinde partij door middel van die versierselen (bij hen meestal het borstbeeld van den stadhouder voorstellend) hunne gehechtheid aan hun vorst openlijk wilden toonen. Het verkoopen dezer draagteekens was echter op straffe verboden, en zelfs werd in de provincie Holland reeds 23 Febr. 1785 eene strenge publicatie uitgevaardigd tegen het dragen van »eenige leuze" van welke kleur ook. Dit belette de Patriotten echter niet in hunne wapengenootschappen zwarte kokardes en roode pluimen op hunne hoeden te dragen; zelfs gaf het dragen van zulk eene kokarde Maart 1787 te Hoorn aanleiding tot een oproer. De tegenpartij droeg daarna als onderscheidings-teeken goudsbloemen op de borst.

Van de medaillons met borstbeeld van Willem V waren er van verschillende voorstelling en grootte in omloop, waarvan de afbeelding te vinden is in de vervolg-deelen van v. Loon.

Den Haag. M. G. W.

Dockdaken (XXXVI, 28) — zijn daken, waar dokken van stroo onder de pannen werden aangebracht; en om nu brandgevaar te voorkomen, werden zulke daken verboden.

Trapgray (XXXV, 359). Gewis, trap-treden. De zonnewijzers der

alouden (2 Kon. 20 v. 9) waren trapvormig; de treden vormden de graden. Zie de afbeelding in den Familie-bijbel (Kruseman).

G. P. ROOS.

De Wildeman (XXXV, 345, 641). Ook te Leuven dit uithangteeken, en te Eede (Z. Vlaand.) eene familie Wildemens. Wild z. v. a. ongebonden. De Ongebonden Leeuw heette de ridderschap in Straat-Magellaan, door de hoofden onzer vlotelingen gesticht. Ongebonden = vrij, onafhankelijk, frank. De schildhouders van het wapen van Het Vrije (Franconatus), zoowel dat van Sluis als van Brugge, waren een wildeman en eene wilde vrouw, beiden met eikenloof om het middenlijf, en de man met eene knods gewapend [1]). De gemeente Groede, weleer de aanzienlijkste van het Sluische Vrije, voert thans dit wapen.

G. P. ROOS.

Uitgeversmerken en vignetten (XXXV, 649). N°. 56. Houttuyn, te Amsterdam. De hoofdfiguur is een aan een water gelegen opslag, bewaar- of stapelplaats van timmerhout, planken en balken, een zoogenoemde houttuin. In 't water ligt eene zolderschuit die geladen wordt, één man in de schuit, twee op den wal. In de verte eene rij huizen, waarvan één, de steiger er vóór in aanmerking genomen, in aanbouw. Boven deze teekening, als middenstuk in een medaillon, eene mans-buste, met 't omschrift »Isaacus Newton". Bij-figuren: in den linkerhoek boven, parallel met 't portret, eene in werking zijnde drukpers en in den rechterhoek een boekwinkel. Onderaan het bijschrift *Aedificando floret*. De teekening is, evenals de gravure, van J. C. Philips.

A. AARSEN.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Koningin-Victoria's dagboek. Dit boek van Engeland's vorstin, getiteld: »Nog eenige bladzijden uit een dagboek van een leven in de Hooglanden" verscheen 11 Febr. '84 bij de firma Smith, Elder and C°. te

[1]) Aldus ook de schildhouders der wapens van Duitschland en Denemarken, twee naakte wildemannen. RED.

Londen. Aan het boek gaat de volgende opdracht vooraf: »Aan mijne getrouwe Hooglanders en bepaaldelijk aan de nagedachtenis van mijnen aan mij zoo gehechten kamerdienaar en getrouwen vriend John Brown, worden deze herinneringen uit mijn weduwe-leven in Schotland dankbaar opgedragen". Het dagboek loopt van 1862—1882.

Chateaubriand. Dezes dichterlijken schrijvers geboorte-huis te St. Malo is Nov. '81 afgebroken. De kamer echter waarin de beroemde auteur het levenslicht zag, spaarde men; ze wordt in het nieuwe gebouw volkomen in den vroegeren toestand gehouden.

v. Goethe. De broeder van den *Nav.* XXXV, 488 vermelden Walter was Wolfgang von G. † Jan. 1883, te Leipzig. Hij was vroeger in Pruissischen diplomatieken dienst geweest, maar had dien reeds lang verlaten, om zich aan wetenschappelijke studiën te wijden. Zijn eenige broeder, Walter, die lang Goethe's huis, te Weimar bewoonde, verkeerde sedert jaren in ziekelijken toestand. Beide broeders bezaten veel aanleg, maar gingen gebukt onder den grooten naam, dien zij droegen. Ook verkeerden zij in min gunstigen financiëelen toestand wegens de groote uitgaven voor »de door hen met de meeste piëteit bewaarde nalatenschap huns grootvaders".

Heine. Baron Gustaaf Heine, te Weenen, moet voornemens zijn zijne Mémoires uit te geven, waarin men zeer vele bizonderheden omtrent de familie Heine, vooral aangaande zijn broeder den dichter Heinrich H. vinden zal. Dezes laatsten weduwe, — hoe heette zij? — overleed Febr. '83 te Passy (Parijs), oud 68 jaar, en werd op hetzelfde kerkhof als haar man, dat van Montmartre, begraven.

Montesquieu. Het gemeentebestuur van Bordeaux kocht April '84 twee-en-dertig onuitgegeven brieven van Montesquieu aan, welke het licht zien of zullen zien. Zij betreffen de zaken der Académie, den oorlog in Boheme en de »Esprit des Lois", aan welk werk de schrijver in één dier brieven zegt, acht uur daags te arbeiden.

Johannes Neander (XXXVI, 33) — werd in 1596 te Bremen geboren. Vóórdat hij den leeftijd van 20 jaren bereikt had, was hij reeds gepromoveerd in de wijsbegeerte en in de geneeskunde. Hij had echter

weinig lust om te practiseeren, en was er meer op uit, om zijne kundigheden te vermeerderen"; daarom legde hij zich vervolgens op de plantkunde toe, en trachtte vooral de eigenschappen der planten op te sporen. Zoo verscheen dan in 1622 en 1626 te Leiden zijn Tabacologia. Verder gaf hij in 1625 te Bremen uit »Syntagma in quo medicinae laudes depinguntur"; en in 1627 in dezelfde stad zijn »Sassafralegia". Na dien tijd heeft hij geene boeken meer uitgegeven; het jaar van zijn dood is niet bekend, maar men vermoedt, dat hij omstreeks 1630 overleden is. W. C. A. V. V.

Walter van der Vogelweide. Aan Dr. Fr. Müller, letterkundige te Würzburg, die zich herinnerde jaren geleden in eene oude kroniek aanwijzingen te hebben gevonden, welke nu op 't rechte spoor brachten, had men Juni 1883 de vondst te danken der steenen kist, waarin deze beroemdste van Hoog-Duitschland's minnezangers († omstr. 1228/30) aldaar was bijgezet [1]). Totdusver zocht men vruchteloos naar zijn graf. 't Geraamte bleef vrij goed bewaard.

Lutherana (XXXV, 602). De Oud-Katholieken te Bern leden Febr. 1886 een groot verlies door het plotseling overlijden van den hoogleeraar Dr. Franz Hirschwälder. Hij was in 1843 in Pruissisch-Silezie geboren; zijn vader was Pruissisch ambtenaar, zijne moeder stamde in rechte lijn van Luther af. Te Breslau studeerde hij in de theologie, in 1868 werd hij priester en ging naar Munchen, waar hij prof. Döllinger in den strijd tegen het onfeilbaarheids-dogma steunde. In 1874 werd hij tot hoogleeraar in de theologie aan de universiteit te Bern beroepen, waar hij tot zijn dood in die betrekking werkzaam was.

Zeldzame (?) boekjes. 10 Sept. 1622. »Pieter Koolen Schoolmeester geb. van Delft, woonachtig te Leiden maakt testament. Naardien hij ondersproken is met Dircgen Eymant weduwe van meester Jacques Lauwyck [2]) in zijn leven schoolmeester, te vergaderen in den heiligen echten staat, legateert hij mits dezen aan Seroontge de Vos zijn moe-

---

1) In de Encyclopaedie van G. L. Kepper leest men, dat hij de laatste jaren zijns levens op zijn kasteel Vogelweide in 't noorden van Zwitserland doorbracht. Brockhaus' Convers.-Lex. bericht echter dat hij sedert 1220 te W. woonde.

2) Kan hij een loot geweest zijn van den bekenden Gelderschen stam v. Lawick?

ders zuster twee bouncken het eene genaamt de boetvaardigheid des levens [1]) gemaeckt door Jan Taffijn [2]) gedruckt in den jare 1614 en t ander genaemt de rusttijd off het tractaet van de onderhoudinge des christelicken rust-dachs gemaeckt door Willem Telinck [3]) gedruckt in den jare 1622. Hij bespreekt aan Pachier de Vos zijn moeders broeder een bouck genaemt het schatbouck der christelicke leere ofte uitlegging over de catechismus gemaeckt door Zacharias Ursinus gedruckt in den jare 1606 en bespreekt nog aan Lyntgen Koolens zijn vaders zuster een bouck genaemt de uitlegginge over de openbaringe Johannis vervattende 101 predikatien door Henricus Bullingerus gedruckt in 't jaar 1567".

De boekjes van Taffijn en Telinck zullen wel hier of daar schuilen, maar die van Ursinus en Bullinger zijn wellicht onbekend. Van der Aa noemt de schrijvers zelfs niet; valt omtrent hen ook het een of ander mede te deelen?

RAOUL TISSOT.

[H. B., prediker te Zurich (Zwingliaan) en Z. U., prof. te Heidelberg (Calvinist), bekende personen der Deutschen Reformation.]

De Hollandsche Liis, met de Brabandsche Bely (XXXV, 652). De heer J. H. Scheltema verwijst mij naar bl. 346 van zijn uitnemend werk: »Nederlandsche liederen uit vroegeren tijd, Leiden, 1885". Op die bladzijde vind ik den geheelen titel van het liedboekje, dat op de Kon. Bibl. voorhanden is. Ik schrijf dezen ter completeering af: »157) De Hollandsche Liis met de Brabandsche Bely: Poeetischer wyse voorgestelt en gedicht, Door Gillis Jacobs Quintiin, Ghedruckt in 's Gravenhage: Anno 1629. Men vindtse te koop by den autheur daer nu woonachtig, op de Suylstraet, in den wilden Valck 12mo langw. In perk. band. Met kopergravure als tweeden titel geteekend met het merk van Adriaen van de Venne. 1629. C. Rittensteyn. Sculp.; en acht kopergravures deels gegraveerd door A. v. Venne, T. Matham, C. Rittenstein, C. V. Q. (Hierbij gebonden Oraniens overwinning van 's Hertogenbos)". De nummers 217 en 218 vermeld in

[1]) Zie *Nav.* XXXVI, 41 en de noot.

[2]) Een belangrijk boekje van dezen beroemden man; zie v. der Aa o. h. w.

[3]) Dit boekje wordt niet genoemd onder de vele door W. T. geschrevene en bij v. der Aa aangevoerde; 't verdient dus opsporing.

het boek van den heer Scheltema, zijn ook van denzelfden Gillis Jacobs Quintiin of Quintyn. Het blijkt mij uit het boekje zelf, dat met Liis en Bely twee vrouwennamen bedoeld worden. Het heet in de verklaring van den titel:

»Doet dan u voordel nu met dit mijn Dichte-boeck,
Dat *Lysjes* kap bestraft en *Belis* Hulle-doeck".

Het boekje geeft in dichtmaat eene schildering de van zeden der Haarlemsche jongelieden uit den tijd van Quintyn, en de »redelicke goede manieren van de Brabandsche dochters". Hij was ook Haarlemer van geboorte, en droeg zijn »Poeet-Gedicht" aan burgemeesteren en schepenen van zijn geboorteplaats op. Uit »een nader bericht voor den leser", blijkt dat hij ongeveer twintig jaren achtereen in Haarlem als burger en koopman heeft gewoond, »en de Predicatiën van Godes H. Woordt, nevens anderen met vermaecken waergenomen". Voornamelijk bestrijdt hij de »schandelicke Buyr-Vergaderingen daer (te Haarlem) meer als in andere steden misbruyckelick", en hij beklaagt zich dat hij nooit daartegen heeft hooren prediken. Van de veranderingen, waarvan in mijne aanteekeningen sprake is, wordt door hem in dat zelfde »nader bericht" gerept, als hij zegt: »Wanneer ick, gunstig Leser, dit Boeckjen gedicht en doen drucken hadde, niet sonder kennisse van verscheyde Eerwaerdige personen in den Lande, so Politycken als Geestelicken; heb ik echter, om wigtige redenen my daertoe bewegende, goedt gevonden, so voor, als achter op deze plaetse, ijtwes daer in te veranderen: Kennende het Boekjen voor het myne, so als ick 't nu uytgeve". Misschien was zijn boekje eerst nog platter dan 't nu is, waarover hij zich ook verdedigt, dat 't alles om de leering is te doen. Hy beroept zich verder op J. Cats, aan wien hij ook een gedicht wijdt, maar ik voor mij geloof, — de dichter moge van een goed beginsel zyn uitgegaan, — dat het boekje er een is »dont la mère défendra la lecture à sa fille". Zie over Quintyn ook V. der Aa.

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

VRAGEN.

Willem Hogerwaard. In de boekerij der gemeente Den Haag berust een schimpdicht in handschrift, copie of origineel, groot 14 couplet-

ten, met toelichtende aanteekeningen. De titel is: »Enthusiasmus Bestaande in eenige ongeblankette Aanmerkingen omtrent de overeenkomst van de Oost-Indische Maatschappije met de Roomsche Inquisitie". Voornamelijk is het pamflet gericht tegen Willem Hoogerwaard. Van der Aa zegt ons: »W. H. uit Den Briel, in 1721 predikant te Batavia. Hij schijnt volgens zijn portret in 1732 gestorven te zijn. Hij schreef een Lijkpred. en een afscheidspr., beide in 1728." Het gedicht vult die biographie eenigszins aan. Hij was rossig, studeerde te Leiden uit een beurs, was de zoon van een herbergier uit Den Briel en woonde aldaar in het »wit leggend hert." Eene zuster van hem moet, volgens het gedicht, geen eerbaar leven hebben geleid. Later was hij heer van Waverveen. Hoogerwaard schijnt in Indië handelingen te hebben gepleegd, die het schotschrift uitlokten. Wat is er meer omtrent hem en die handelingen bekend?

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Petrus Theodori of Pieter Dirkszoon. Zijn er nà 1825 (zie Moll, Verhandeling over eenige vroegere zeetochten der Nederlanders, Amst. 1825), nog nadere bijzonderheden omtrent dezen verdienstelijken Nederlander, die de 15 nieuwe zuidelijke sterrenbeelden leerde kennen, aan 't licht gebracht? Terwijl, — ook in dezen wordt de identiteit van Dirk en Theodorus bevestigd [1]), — Paul Merula hem Pieter Theodoruszoon of Dirkszoon noemt; maakt Lalande, Astronomi § 107, er Pierre Theodore van; in Merula's Latijnschen tekst wordt hij genoemd Petrus Theodori F. Embdanus; doch de Nederl. vert. heeft Pieter Dirkszoon; eindelijk, The Historical Collection of Voyages, I, 64, en Voyage de La Pérouse, t. I, p. 88, noemen onzen Dirk Gerritsz (China) Theodore Gerards. G. P. ROOS.

Leidsche courant. Werd reeds in 1696 zoodanige courant uitgegeven? Ik heb onder mijne berusting »de Opregte Leydse Maandagse courant gedrukt tot Leyden bij Jacob Huysduynen, op den Rijn over de Brouwerij van de Roskam, Den 26 Augusty 1696". Gaarne zou ik weten of dit exemplaar recht van bestaan heeft.

Wieringerwaard. J. P. BACKX.

[1]) Men moge Theodorus en Dirk (Diderik) met elkander verwarren of promiscue bezigen, ze kunnen toch nooit identisch zijn, als uit gansch onderscheiden talen herkomstig, met geheel verschillende beteekenis; zie *Nav.* XXXV, 178. RED.

[Ongetwijfeld. Jacob v. H. † Oct. 1719, na wiens overlijden Felix de Klopper ze 20 Nov. van dat jaar voor het eerst uitgaf. Zie een merkwaardig artikel in *Nav.* XI, 89; XIV, 173.]

»Relations véritable". (Vgl. XXXV, 603). »Op huyden den XIIII December 1672 Compareerde voor mij, Joannes Beeckman, notaris in 's Gravenhage, den eersaemen Crispinus Houckwater, bouckvercoper ende courantier binnen deser steden, ende verclaerden, dat de volgende post die hij in sijn courant van dato den 24e November 1672 ende uyt Dusseldorp de dato 18 ditto hadde gestelt, luydende van woort tot woort als volgt: »»Dusseldorp 18 Nov. De landdach van de staten is alhier geëyndigt, daer is een generael miscontentement tusschen de voorz. Staten en den Hertog van Nieuburg haeren prince, die sijn onderdaenen geabandonneert ende alle haere privilegiën verbroocken heeft, waerover haere indignatie en murmureringe op sich heeft gehaelt, en boven de 400duysent Cronen die Vranckrijck d'accord is gebleven hem te furneren voor winterquartier soo begeerth noch enige considerable sommen van sijn onderdaenen in d'hertogdomme Berg en Gulick; den Baron van Leerode Cantzelier van S. Hoocht niet cunnende verdraegen de proceduren van S. Prince, heeft van sijn charge gerenuncheert; de Staten van Berg en Gulick sijn tot Ceulen vergaedert geweest op middelen, om redenen te doen hebben van haeren prince over de geleden schaede door d'inquartieringe der fransen" ", uyt gen ander brieven off nouvelles noght van geen andere personen heeft gelesen oft becomen als alleen uyt de soogenaemde Relations véritable van Brussel, uyt dewelcke hij deselve post aldaer staende uyt Ceulen den 15 Novembris van woort tot woort hadde getranslateert, dat hij oock anders offte verders niet daervan wiste nocht hadde horen spreken". — Wat is er meer van die Relations bekend?

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Muurschilderingen. Te Heythuizen (Limburg) werden Febr. '83 bij de herstelling van het priesterkoor in de parochiekerk fraaie muur-

schilderingen uit de 15e en 16e eeuw ontdekt. Ze bestaan uit rijke gepolychromeerde ranken en takken, waarop ideale bloemen in oostersche pracht zijn aangebracht en die de vakken der gewelven dekken. Ook de graatbogen, waarop een dikke laag pleister lag, zijn met prachtig lijstwerk, paarlen, chevrons en gedurig afwisselende motieven beschilderd. Op een der sluitsteenen bevindt zich het wapen der graven van Hornes, binnen wier gebied de plaats gelegen is.

Restauratie in de Nieuwe-kerk te Delft. Op het koor van dit merkwaardige gebouw werden in den loop van 1881 gerestaureerd de monumenten van Hugo de Groot en Jhr v. Beresteyn, mitsgaders die van Schutter en v. Hoey Schilthouwer, opgericht door hunne krijgsmakkers tot herinnering aan hunne wapenfeiten.

Aladins-wonderlamp (XXXV, 240, 361) — wordt, evenals Aladinspaleis, uit den »Duizend en één Nacht" dikwerf vergelijkenderwijs aangehaald in Fransche romans. G. P. ROOS.

Vélocipède (XXXVI, 37). In de Stichtsche Courant van a° 1795, Vrijdag 25 September, n°. 63 leest men: »Gedurende de kermis zal op de Botermarkt te Amsterdam in een tent te zien zijn een mechanicq Rijtuig, waarvan de weêrga hier nooit te zien is geweest; hetzelve wordt gereeden zonder Paarden, hard en langzaam na verkiezing van den Rijder; ook zal men aldaar vertoonen een armstoel zeer kunstig gemaakt, voor lieden die niet gaan kunnen, welke met dezelve zonder adsistentie van de eene kamer in de andere kunnen rijden; de Prijs voor ieder Persoon is 6 Stuyvers".

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Prent van Christus en den Paus (XXXV, 431). Er bestaat nog een derde prent, tot opschrift hebbend: »Christus en de Paus van Rome, voorgesteld elk in achttien afbeeldingen, met toelichtingen, naar het oorspronkelijk Hoogduitsche van het jaar 1576", en tot onderschrift: »Utrecht, Kemink en Zoon, 1853, prijs 30 cent". Onder de eerste 2 × 17 afbeeldingen staan versjes van 2 regels; onder het laatste paar staat: »Gods Heilige Geboden" (Mozes op den Sinaï) en »Geboden van den Paus" (de paus geknield een document van den duivel ontvangend). Allen bevatten natuurlijk tegenstellingen, bv.:

»Wat voorbeeld kan men hier van nedrigheid ontmoeten!
De Heer buigt neer en wascht zijn Jongeren de voeten".

en,

»Zie hoe een keizer hier des Pausen voeten kust,
En in dit heilig werk vindt Rome haren lust".

De oorspronkelijke, Duitsche, zal wel zeer zeldzaam wezen.

H. J. S.

A. B. Albers. Overleed 8 Nov. 1880 te Cartagena in Columbia (Zuid-Amerika) op jeugdigen leeftijd deze hoogst-bekwame ingenieur wien de Regeering van Columbia in 1879 met de vereerende taak belastte om het kanaal ter verbinding van Cartagena's haven met het binnenland, zoo niet te doen graven, dan toch te verbeteren: op het initiatief der heeren de Lesseps en Dirks (ons kamerlid voor Amsterdam), welke laatste hem aan den eerste had aanbevolen, is op zijn graf een gedenkteeken geplaatst, met het opschrift

A A.B. Albers, honoré de l'amitié du comte Ferdinand de Lesseps, qui a apprécié son courage, son dévouement et sa science d'ingénieur, lorsqu'il faisait partie de son état-major à Panama en 1880, pour inaugurer les études du canal interocéanique. Sa mère, sa famille et ses camarades.

de Biefve. Deze Belgische schilder vermaard om zijn groot stuk »Het compromis der Edelen", † Febr. 1882.

Charles en Louis Blanc. De oudste van dit broederpaar, Ch. Bl. legde in den loop der 70 jaren van zijn voorbeeldig werkzaam leven eene buitengewone liefde voor den roem der Nederlandsche kunst aan den dag. Zijn kostbare »Ecole Hollandaise" is eene fraaie en uitnemende algemeene geschiedenis der Holl. schilderschool. Zijn laatste groot werk, — de volledige verzameling van Rembrandt's etsen met beschrijvenden tekst, nog kostbaarder dan het vorige, — is een onvergankelijk gedenkteeken. Sedert lang lid van het Instituut, werd hij tevens in de laatste jaren lid der Fransche Academie en Universiteits-hoogleeraar in de aesthetiek bij de Sorbonne. Geboren in 1813 en aan eene smartelijke ziekte bezweken, genoot hij eene »burgerlijke" uitvaart" welke 20 Jan. '82 in goede orde plaats had, en waarbij de staatsman en historieschrijver L. Bl., nog steeds lijdend, in een rijtuig volgde.

Bartholomeus van der Helst. De kweekelingen der Rijks-academie van Beeldende Kunsten, die, onder den naam van St. Lucas-Vereeniging", de overleveringen van »het Broederschap der Schilders" van de 17e eeuw te Amsterdam voortzetten, besloten den sterfdag van B. v. der Helst, mede-stichter van dat gilde te A. (begr. in de Wale-kerk 16 Dec. 1670), te vieren. In verband hiermede openden zij in de groote voorzaal der Academie eene tentoonstelling van gravures en photographieën, waarbij v. der Helst de eerplaats innam en vele oude en nieuwe meesters, door hunne voortbrengselen vertegenwoordigd, zich als eene hulde rondom hem schaarden. Deze prenten behooren alle tot de verzamelingen van de leden der Vereeniging.

Jan Carel de Leeuw. Het gedenkteeken van den ontwerper, stichter en dijkgraaf van den Anna-Paulowna-polder werd 10 Juni 1881 ter plaatse onthuld en de verdienste van den overledene daarbij herdacht. Zijn zoon legde een marmeren krans op het gedenkteeken. Tenzelfden dage werden in de vergaderzaal van het polder- en gemeente-bestuur de portretten geplaatst der heeren de Leeuw en v. Ewijck, welke laatste indertijd als Gouverneur van Noordholland den eerstgenoemde bij de droogmaking des polders krachtig steunde. Hij liet eene Cateau v. Rosevelt als weduwe na.

Memling. Een tot hiertoe onbekend schilderstuk van den beroemden M., van Brugge, is in de Lichtensteiner Galerij te Weenen gevonden. Het draagt het jaartal 1472 en stelt Maria voor met het kind en St. Antonius met een onbekende. Antonius is geheel dezelfde als die in het Gasthuis van St. Jan te Brugge.

L. J. Veltman. Deze welbekende tooneelspeler vierde 23 Maart '82 in den stads-schouwburg te Amsterdam zijn 35jarigen tooneeldienst. Hij trad op als »Jago" in den »Othello" (vertaling van v. Lennep). Aan het slot dezer voorstelling werd hem een zilveren lauwerkrans met album vereerd.

VRAGEN.

Gerard Thybault(s) (XXXV, 315, enz.). In Otto Harrasowitz, Leipzig,

Antiquarischer Catalog 117, enthaltend die von Herrn Jul. Quentell in Bremen hinterlassene kostbare Kunstbibliothek, vind ik onder n° 653: »Gir. Thibault, Académie de l'espée, où se démonstrent par reigles mathém. s. le fondement d'un cercle mysterieux la théorie et pratique des vrais et jusqu'à présent incognus secrets du maniement des armes à pied et à cheval. 2 tom. vol. (Leyde) 1628 gr. fol. Av. 46 pl. Elz. Hfrzbd M. 60.—. Willems, les Elzevier: Somptueuse publication à cause des magnifiques planches, grav. p. Sch. à Bolsvert, Crisp. de Pas, E. v. Paenderen etc. — Das Werk is von vorzüglicher Ausstattung, die Tafeln von ungewöhnlicher Grösse, meist doppelseitig". — In een »Inventarys van de meublen en eenige andere goederen naergelaten by wylen d'Heer Gerard Thybaults, berustende ter woonplaetse van Monsieur Richard Joan Nerve staende op Rapenburch by de Universiteyt der stadt Leyden daer d'vrz Gerard Thybaults overleden es" vindt men, (Not. Ew Hsz. Craen, te Leiden), op 23 Januari 1626, onder meer:

a. een portefolium daer inne leggende zijn eenige gedructe Quaternen van 't schermbouc,

b. een id. daerup gescreven staet de eerste beschrijvinge vande wercken en tabulas.

c. noch een id. daerop gescreven staat cladden van de gescriften der Tabulas.

d. noch een bouc daerinne eenige bladen gescreven zijn aengaende de schermconste.

e. twee gedructe tabulas ende noch een bouc mit eenige teyckeningen van de tabulas.

f. een portefolium daer inne leggende sijn eenige gedructe prouven van 't begonste schermbouc.

g. zeven en vijftig gedructe wapens van verscheyden princen.

h. een portefolium daer in leggen geschreven verclaringen in nederduytsche tafelen.

i. noch een portefolium daerin de gescreven verclaringen in 't fransch.

j. noch een cleyn pacgen geintituleert Prenten van de wapens vande Princen om in de Tabulas in de wapens te plecken.

k. Drye boucken daerinne gescreven minuten van des overledenes schermbouc.

Met het »Schermbouc" schijnt het vermelde werk in den Catalogus bedoeld te zijn. Is er meer omtrent dezen G. Th. en zijn werk bekend. Van der Aa noemt hem niet.

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

TAALKUNDE.

Ho(e)n, Horn, Ho(e)nder, Hon(d)s. K(G) = H? Dat *Hoen* als hoofdsylbe in plaatsnamen soms »hoog" beduiden kan, gelijk *Nav.* XXXIV, 456; 'V, 497, noot 1, aangeeft, blijke *misschien* ook uit v. Hochstaden (Bn Sloet, Oorkdbk v. G. en Z. 1186b), — naar Hochstetten, tusschen Bazel en Straatsburg? — a° 1203 v. *Hoen*stade (Bondam, Chtbk 285; Sloet 412; bij Miraeus v. Hoestede), a° 1235 v. *Hon*staden (Sloet 591), a° 1348 v. Honesteden (Dev. Cameraars-rek. II 20). Vgl. hiermede de varianten v. Hostaden a° 1096 (Sl. 196), v. Hochstaden a° 1104 (ib. 202), v. Hoistaden a° 1205 (ib. 421), v. Hohstaden a° 1206 (ib. 423), v. Hohenstaden a° 1207 (ib. 426). Hoe bezwaarlijk echter veeltijds in andere plaatsnamen de juiste zinsbepaling is, leere ditzelfde Hochstade, hetwelk a° 1074 Hoefsteden (ib. 180), a° 1202 Hofstad (ib. 408, — Bondam 280b: Hohsteden) luidt. Hier zal dus Hoefstede, Hofstad als variant van Hochstade, *misschien* (!) »hooge stede" beduiden. Maar bijv. Hovestete a° 1096 (Sloet 196, volg. dezen bl. 1140, in Munsterland) zal toch wel het gewone »hofstede" beteekenen; vgl. Hofsta (Zweden), Hofstade (Z. Brabant), Hofstaede (O. Vlaand.), Hofstadt (Hessen), Hofstatten (Oostenrijk), Hofstede (Zeeland), Hofstetten [1]) (Beijeren). — Datzelfde Hochstade luidde a° 1195 Hodstadn (Sloet 382), welke variant bij de verklaring van plaatsnamen als bijv. Hodenpijl *of* Honpijl (v. der Aa) wederom moeite baart; anders lage hier denkelijk »ode" voor de hand. En zoo wordt de beteekenis der hoofdsylbe in Honnepel, ter Hunnep wellicht ook weder meer onzeker.

Thorschmidt's *Nav.* XXXIV, 456 aangevoerde beweering, — wellicht toepasselijk op Hien (Neder-Betuwe), Yne of Inen [Opijnen en Nederijnen, Tielerwaard, a° 1276 Hijnen (Bondam 618), Hynen (Sl. 951, — *niet* Hien)], tenzij ze »hoek" beduiden, — erlangt kracht en tevens uitbreiding door *Heim*bach (in Aken), a° 1075 *Heegen*bac.

[1]) ook benaming van een landgoed te Ellekom. Is het van ouden datum? — Het woord *hofstede* was in 960 reeds bekend, want in een charter van dat jaar leest men, — zie Mr. L. Ph. C. v. den Bergh, Oorkdbk v. Holl. en Zeel. I, 25, 123, — van »*sedilia* que hofstedi dicuntur".

Maar ditzelfde heim = heegen maakt het terrein van sommige met *heem* saamgestelde namen weder glibberig.

Nu dan gevraagd: mag men uit het vorenstaande besluiten, dat *hoen*, *hoch*, en dus ook *ho*(*h*) [1]), *hoe* [1]), *hohen*, als hoofdsylbe soms »hof" beduiden kan? [2]) Geeft het *Nav.* XXXV, 496 vermelde Hoen (te Voorst) met zijn onzijdig *èn* mannelijk geslacht) er aanleiding toe? Dat Hof (in den zin van erve) ook onzijdig voorkomt, bewijze 't Hof, eene zeer oude havezate te Yzendoorn. Hanekerk *of* Havekerk [3]) (v. der Aa, Aardr. Wdbk, Aanh.) begunstigt de toestemmende beantwoording dezer vraag; maar men vindt den gesl. ten Hoenhove (a° 1460, 92 in Twente, Overijs. Arch. IV 124, 575), hetgeen zich geschikt als »hoogen-hof" of »hoek-hof" duiden laat. Hij kan ontleend zijn aan de reeds in 1070 voorkomende curtis Honhof te Aalten (Sl. 1037).

Den geslachtsnaam 't Hoen, — bijv. 1635 te Brielle (*Nav.* XXIX, 449), in 1849 te Amst. (v. der Aa, Aardr. Wdbk, art. Westerveld, — verklaart Johan Winkler (Nederl. Geslachtsnamen, 383) als diernaam; 't is mogelijk, doch v. Hoen (*Nav.* XXX, 202, vgl. misschien von Huene (in Pruissen, Haarl. Ct 6 Mrt '86) laat o. i. wegens zijn voorzetsel bij dezen laatsten gesl. die duiding niet toe. Daarom met het oog op de gesl. Hoen [tout court, a° 1431 (Overijs. Arch., Aanh. 260),

---

[1]) Vgl. echter, behalve wellicht den reeds in 772 voorkomenden persoonsnaam Hohowart (Bondam 5a, Sloet 11), — *Hoog*meijen, blok landerijen te Lienden, waarlangs de *Hom*eische-straat, *met* Ameide a° 1355 *Hoe*meijden (Dev. Cameraars-rek II, 346; vgl. *Nav.* XXXIII, 326, 7.) = hooge weide(n). Welke laatste variant tevens leert dat *A* niet altoos op »water doelt; alsmede dat het wapen van Ameide, — eene hamei, vgl. *Nav.* XXXIII, 397 *met* Rietstap's Handbk d. Wapenk. 262, — uit misverstand des naams (*Nav.* XXXIV, 304) geboren werd. Het voorzetsel *Ter* pleit o. i. sterk voor (hooge) »weide", en de a° 1400 in Salland voorkomende gesl. v. Hoemeden (Over. Arch. II, 76) niet minder.

[2]) Als slotsylbe ongetwijfeld, vgl. Vollenhove, eertijds Vollenho, -hoe (zie Nom. Geogr. Neerl. I, 1885 bl. 132), z. v. a. veld-hof? Aandacht verdient hier ook wellicht de (door Joh. Winkler, Nederl. Gesl. 339 als hoog tegenover Laag geduide) gesl. Hoghe (tout court) a° 1246 (Over. Arch., Aanh. 4), a° 1502 Hoeghen (ib. V. 170) naast ter Hoestede(n) a° 1348, 53, 8 (Dev. Cam.rek, II, 41, 200, 554) te Deventer. NB. Laag, — vgl. *ter* Leghe a° 1477 (Over. Arch. IV, 300, — kan »bosch" beduiden; hiertegenover wellicht *die* Leghe a° 1501 te Vollenhove (Chart. Kamper-Weesh. n° 20).

[3]) Vgl. hiermede wederom Habet *of* Hachut (Hongarije), dan komen wij tot Hochstetten (Hoen-, Honstaden) terug.

a° 1498 (*Nav.* XXII, 607)], 't Hoen, de vraag: bestaat er een gesl. 't Hof(f), evenals men Hof(f) (tout-court, vgl. Joh. Winkler 247, noot 1), naast *im* Hof (*Nav.* XXVII, 586), ontmoet.

Dat *Henne* hoek beduiden zal (*Nav.* XXXV, 497), blijke misschien ook uit Henegouwen (Hennengowen, Oudemans o. h. w. Beladen). Tenzij *Hain*aut tot »Bosch-gouv" nope.

Tenaanzien van *Hond*, vgl. nog de Hondschaten of Hoenschoten (goed te Twello), De Hond- of Hoensteeg (goed te Angerlo), misschien ook de Hondsterrenmaat (goed te Drempt, a° 1390 de Hondsternmaet, Invent. arch. Doesburg bl. 57), De Hondenhoek [1]) (goed te Vorchten), benevens den gesl. v. Hontharpe a° 1266 (in de Grp Z., Sloet 867).

Horn beduidt spitse of uitstekende hoek (vgl. *Nav.* XXX, 103). De vervloeiing (der *r*) tot *hon*, *hoen* blijke nog klaar uit den gesl. de Hornes: a° 1220 v. Hurne (Sl. 463), a° 1253 v. *Hon*es (ib. 740). Wat zijn echter Honschaften (Sloet 456)? — In *Nav.* XXVIII, 462 beschouwden wij den variant Horn a° 1456, als benaming van het watertje De Korn of Korne o. Buren, — ook een bouwland te Erichem heet De Hooge Korn, — als eene feil. Deze veronderstelling is echter onnoodig, als men Korenhof of *Corna*-zand (*Nav.* XXXV, 247) vergelijkt met Koren-, Kooren- of Koorn-waard (streek gronds o. Heukelum), De Koornwaard (te Beusichem en te Ravenswaai), De Koornaren, *-aders* of -aars (bosch te Avezaat en te Erichem), Het Koornbroek (bouwl. te Avezaat). Is dit alles analoog, dan doet Korenhof *of* Cornazand stellen: Korn = Horn = cornu (land)spits. Men werpe hier niet tegen-in Kornhorn (Groningerland), alsof dit in casu een pleonasme opleveren zou; want dit sproot, heet het, uit Curringehorn [2]), liever: horn bij (hun) het water De Korn. Vgl. ook nog De Kor (bouwl. te Hedel), De Kor *of* De Korn (rivier in Luxemburg, ook de Cor of Chor, Fr. la Chier, Chierre of la Cher, Lat. Charis of Carus geheeten) *met* Horn (Limb.), daar te lande Heur uitgesproken (*Nav.* XXXIV, 517) [3]).

[1]) tenzij phantasienaam, wat niet waarschijnlijk is.

[2]) En valt ook dit niet anders dan pleonastisch te duiden, dan zij men indachtig aan meer andere pleonasmen, bijv. »Maar-meer, Milsterlo-holt".

[3]) Wie een aldus geduiden riviernaam zonderling acht, zij indachtig aan de opmerking van *Nav.* XXXIII, 503, en vergelijke Hondt (of Wester-Schelde) van *Nav.* XXXV, 497, dat zeer goed met Korn (= Horn) etym.-identisch kan wezen; immers hon(d)t = ho(e)n = horn = korn.

Wanneer derhalve Horn = Korn = cornu is, dient eene lijst van Nederduitsche uit het Latijn geborgde woorden (zooals bijv. die van *Nav.* XXV, 596; vgl. XXIII, 573; XXX, 415) met het thans verouderde, nog enkel als plaatsnaam (en geslachtsnaam) en in plaatsnamen (en geslachtsnamen) voorkomende horn, d. i. hoek, vermeerderd. Ditzelfde geldt van het appellativum (koe)horen of hoorn = cornu. En in aanmerking nemend dat dit laatste horen of hoorn in het Hebreeuwsch (en de overige Semietische talen) *kèren* luidt, bespeurt men dat wij hier eene eerste, maar toch mogelijk niet onvaste schrede zetten op het gebied der *Nav.* XXXV, 495 bedoelde volapük [1]).

Wat het *Nav.* XXXV, 497 vermelde Ho(e)nder Hunder = *hoek* betreft; dat dit juist is, leert, bijaldien men *k* en *h* somtijds als wisselletters mag beschouwen [2]), het Overijselsche Kuinre (Kuner, Cuynder). Immers de gesl. luidt v. Cunre, Cuenre, en Cuenre = huenre levert per metathesin huerne, d. i. heurne, hoek. De ligging nu van Kuinre begunstigt deze duiding volkomen, terwijl De Kuenrehoven a⁰ 1449 vermeld perceel te Wijhe (Tijdr. Regr. Aanh. 346) noch de gesl. Cuinretorff (a⁰ 1471 ibid, z. v. a. hoek-terp) er zich tegen schijnt te verzetten.

Niet minder in geslachtsnamen is deze mogelijke verwisseling opmerkenswaardig; vgl. Koer *of* Coirs (Cat. arch. Dev. gasth.), Cuer-, Koer-. Kor- *of* Koernekamp (Cat.; Tijdr. Regr Over. arch.), Coerhof, -huis, -man (Tijdr. Regr) *met* ter Hoer (Catal.), Horn (ib.), v. Hoerne (ib.), ter Hoernen (Tijdr. Regr), Hoornman (ib.) *of* Hoerneman (ib.) *of* Hoirneman (Cat.), Horeman, en Coerneken (-iken, Cat.) *met* Hoorneken *of* Hoirniken (Tijdr. Regr), Horenken. De plaatsnaam Koerhuis (a⁰ 1411 Curhuys, Geld. Leenregr in Geld. Volksalm. 1878 bl. 7) laat zich alzoo, — dies diem docet, — natuurlijker duiden dan *Nav.* XXXIII, 181, noot 1, door ons werd voorgesteld; vgl. *Nav.* XXXV, 29, noot, en hiermede wederom den Fransch-Vlaamschen gesl. Corenhuyse (Joh. Winkler, Nederl. Gesl. 513), die, tenzij de beteekenis

[1]) Vgl. hier vooral Hoeufft, Taalk. Bijdr. 59, 60; en denk aan 't Keern bij Hoorn. Bij Keratinus als vergriekseching van Hornanus of Hornensis (uit Hoorn geboortig) heeft men gewis aan een eigenlijken horen (κέρας) gedacht. Merkwaardig, dat kèren (= cornu) Jez. 5 v. 1 evengoed (berg)*spits* beduidt als de Zwitsers van kunnen Aar*horn*, Schreck*horn*, Wetter*horn*, spreken.

[2]) Vgl. Kell = Hell. Dus ook (de) Gelder = (den) Helder.

historisch moge vaststaan, evengoed hoek-huis als koren(pak-)huis beduiden kan. Wel biedt Kiliaen koeren = speculari, e specula prospicere et observare (vgl. Matthaeus, Analecta, I, 467), en Mr. G. v. Hasselt brengt met 't Courier (a° 1605), dat Karrier (a° 1568) in verband koert = torenblazer(-wachter), vermits hij den toren aan de vier hoeken omgaat om te blazen (Arnh. Oudhh. IV, 225, 8). Doch waarom zou men den plaatsnaam Koerhuis niet over ééne kam scheren met De Koerkamp [te Heeten, a° 1429 de Cuer-, Korkamp (Cat. arch. Dev. gasth. n° 265, 6) en met De Koerhorst (te Voorst, a° 1473 de Kuerhorst)! Koer, kuer = hoer, huer, heur (*Nav.* XXXIV, 517), d. i. hoek. Hiervan te onderscheiden bijv. Koerskamp [te Neder-Hemert, a° 1405 Courskamp (Geld. Leengr in Geld. Volksalm. 1879 bl. 8)], dat in overeenstemming met het thans voorgestelde, wellicht juister als hoers-, hors(t)- d. i. bosch-kamp geduid, dan van koert = curtis (Kiliaen, vgl. Oudemans) afgeleid worde. Doch in zulke gevallen ligt denkelijk de waarheid veeltijds in het midden, omdat Coerd, Coert ook een persoonsnaam is (bijv. a° 1457, Over Arch. IV, 26).

Wat eindelijk *Hon(d)s* (*Nav.* XXXV, 497) betreft, vgl. *met* Hoenza-Driel [bp o. Driel, Bommelerwaard, a° 709 Hunseth, -sate (v. Spaen, Inleid. III 124, 6), a° 772 villa Hunsetti (Bondam, Chtbk 5; Sl. 11, 2)] en de gesl. v. Hunze (denkelijk in de Grp Z. a° 1244, Sloet 549), v. Hoensten a° 1468 (Over. Arch. IV 198) — composita als Den Hondsdonk (huizing te Ginneken), Het Hondskampje (weil. te Zoelen) [1], De Hondskond (bouwl. te Maurik, z. v. a. honds-hond = nes-hoek? vgl. echter ook *Nav.* XXXV, 495), Honswijk [te Tul, prov. Utr., a° 1571 Honswyck (v. Hasselt, Stukken Vad. Hist. II 65); gesl.: a° 1200 v. Hundeswick (Sloet 397)], Honds- of Honswinkel (bw. te Heesselt; buitengoed, ook boomgaard te Varik), mitsgaders Het Hontsgemet (tiendblok te Meteren). Op de grens van Rozendaal en 't Richterambt van Veluwe-Zoom trof men a° 1724 den Hondsbergh aan; zie Mr. G. v. Hasselt, Rozendaal bl. 506, waar men bl. 508 sprake ziet van den Houtbergh (*sic*). Is dit dezelfde heuvel? Hoe heet hij thans?

J. A.

Anworp (XXXV, (605). Men vergunne mij een en ander op te merken. Wanneer men geen inboorling van ons gewest is, kan men

[1]) Te Arnhem stond in 1505 een Honscamps-toern (Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudhh. II, 88).

zich, met den besten wil van de wereld, geen denkbeeld van zijne wording vormen. Waar bij St.-A. al of niet dijken gelegen hebben is thans, zonder goede kaarten uit vroeger tijd, niet meer uit te maken. Wat de namen in de oude omloopers betreft, och arme! daar hecht ik niet het minste gewicht aan; ze zijn veel te jong en meestal in te bedorven Vlaamsch geschreven: een omlooper van a° 1500 zou, wat St.-A. en de taal betreft, nog niet eens oud mogen heeten. Nu ter zake. *Anworp*is en blijft aanwerpsel uit zee of stroom, en vooral te St.-A. en onder Kadzand, dat vergunning ontving om land te bedijken *met zijne an*worpen, gelijk reeds vroeger vergund was omtrent mor-lant en werp-lant (zie mijn Woordenboek, passim). Men houde ook dit op 't oog: De nieuwste bedijkingen geven (mits de schorren rijp zijn!) zware klei; dit is zelfs het geval met oudere, doch weer uit de overstroomingen heroverde gronden (bijv. Bewester-Eede ben. St. Pesdijk). Deze zware klei wordt met der tijd zwarte teelaarde (bijv. Beooster Eede). Teelaarde wordt vanlieverlede vruchtbaar zand (bijv. Biezenpolder); zoodat men na dergelijke verschijnselen over de grondgesteldheid niet oordeelen kan; temeer daar, zooals de Red. terecht opmerkt, zandhoogten zoowel door 's menschen hand als door de natuur kunnen ontstaan. Dat 's menschen hand hier dikwerf is bezig geweest, bewijze het opwerpen en weder slechten van tallooze forten, batterijen, wijkschansen, verhakkingen, doorgravingen enz. van de laatste helft der 16de eeuw af, tot in 1831. Men groef en bouwde op dijken en duinen, op stellen (vlied-heuveltjes) en schorren, en legde in lagen en waterkeeringen, dammen en sluizen aan, op tallooze plaatsen.

In mijn Aardr. Wdbk (Oostburg, 1874), bl. 18, toonde ik aan, dat Antwerpen is an-werpen, z. v. a. aangeworpen, aangeslibt, door »werp-land" vergroot. Als men de aangehaalde plaats inziet, zal men volkomen vrede hebben met deze verklaring.

G. P. ROOS.

[Met zand bedoelde de heer v. E. zandplaat.]

Yperen (XXXV, 610). Deze vlaamsche stad heet niet Ieperen, maar Yperen, en dit is een groot onderscheid. Men spreke ook niet IJperen (gelijk Eiperen), volgens de verkeerde hollandsche tongval, maar, met zuivere, lange *i*, Yperen of Iperen.

J. W.

Kadzand (XXXV, 583). Welke gronden bestaan er voor de verklaring dezes plaatsnaams als kade-zand = zand-kade? Ik hoorde ze in de streek zelve meermalen. Toch komt het mij aanneemlijker voor dat *Kad* hier is *kat* = kot, eene kleine onaanzienlijke woning voor menschen of dieren, gelijk het woord in deze streek nog gebruikt wordt. In den volksmond is de *o*-klank nog duidelijk waarneembaar. De vorm zou dan analoog zijn met Huisduinen, dat de Nederlandsche duinreeks in het noorden begrenst, gelijk Kadzand in het zuiden. Nog te vergelijken : Katwijk, Katendrecht, Katerveer, ten Kate, Koten, Kooten, en misschien Kattenhage, Kattendiep in de stad Groningen.

V. E.

[Vgl. *Nav.* XXXIV, 457.]

Raven (XXXV, 587). Zou men hier niet aan Rouveen mogen denken? De plaats ligt onmiddellijk in de buurt. *Veen* tot *ven* verkort, komt veelvuldig voor, en zal ook ten opzichte van Rouveen wel met de gewone uitspraak overeenstemmen. De *o* kon licht in *a* veranderd worden, en ook hiertoe gaf de uitspraak (Rauveen, het rauwe veen) aanleiding. Verg. nog den geslachtsnaam Rovenias. V. E.

Reigersvliet (XXXV, 607). *Reingersvliet*, *Reinghersvliet* — is eenvoudig de vliet, watervloeiing, van Reiger, van den man die Reiger, Reinger, Reingher heette. Ragingar of Regingar, — dit is slechts een klein en geheel onwezenlik verschil in uitspraak, — is de volle, oorspronkelike form van eenen oud-germaanschen. mansvóórnaam, die ook by onze voorouders verre van zeldzaam voorkwam. Even als in verloop van eeuen de oorspronkelike mansvóórnamen Raginhart en Raginmar, beiden na verwant aan Ragingar, tot Reinhart, Reinert, Reindert en tot Reinmar, Reimar, Reimer verliepen, zoo ook Ragingar tot Reingar, Reinger, Reingher, Reigar, Reiger. De friesche geslachtsnaam Reigersma, ook in verkeerde, verhollandschte spelling als Rijgersma en Van Rijgersma voorkomende, is almede van den mansvóórnaam Reiger ontleend, en beteekent zoon van Reiger of Ragingar. Bij dit verloop van Ragin tot Rein, herinnere men zich het woord regen, in het friesch en westvlaamsch *rein*, in 't engelsch *rain*, zoo ook den ouden mans-vóórnaam Haganrik, later Heynric, nu Hendrik.

JOHAN WINKLER.

Reigersvliet, is zeer waarschijnlijk een gewone volksnaam aan stroom,

watering, dorp, heerlijkheid en familie gegeven, even als Reigersberg, Reiger, de Reighere, enz. die nog bestaan. Dat men aan den bekenden vogel denkt, is volstrekt niet kinderachtig; zulke eenvoudige namen zijn, in de nabijheid van Reigersvliet in menigte te vinden: Zandpolder, Kievitte-, Olieslagers-, Wulpen-, Gersten-, Tarwen-polder, zijn over bekend. Juin (uije)-polder meende ik er bij te voegen, zoo ik niet geweten had dat het Tuinpolder moest wezen, naar het aloude Tuinekens-Schor. Dergelijke misbaksels zijn niet vreemd, maar helpen den vreemdeling van het spoor. Omdat op nieuwere kaarten b.v. een Steenepolder voorkomt, schept Verheye van Citters en na hem Dresselhuis, een water De Steene, doch die polder was Jan-van-de-Steene's-polder, des polder-bedijkers. Onder Schoondijke lag een Oostmansbeter, Ozemanspolder, naar 't oude Ozemunda-kapel der 15de eeuw; daaraan herinnert een Nozemansweg. Ik wil aannemen dat de heer v. Eerde goed las, Reigarsvliet; doch wel zeker is door een afschrijver eene e vergeten en moet men verbeteren Reigaersvliet, of misschien nog beter Reyghaertsvl. Oude bescheiden gewagen wel van Renghaersvliet, en zelfs van Remghers-ulite; maar zoo vervormde men Rombouds- of St. Romboutsdorp in Rommelsdorp, en later Stouten- in Zouten-polder; natuurlijk ontdekte men ook eene Zout-ée!

Zoolang niet bewezen is dat Rei-gers moet gelezen worden en dus b.v. »nieuw-gras" beteekent, blijf ik aan den vogel Reiger, even goed als aan den Kievit en den Wulp, denken. Gors is in ZVl. en Vl. onbekend. Gers en gars beteekenen gras (Gars- en Crubeke-polders). De natuurlijke verklaring is de beste; wie van ons heeft ze gegeven? De avontuurlijke, — in den zin van 't Z. Vl. aventuren, wagen, — is zeer gevaarlijk. Ik vind een bij een der groote vloeden als verdronken opgegeven dorp Hennebenne [1]; zal ik nu lezen Hoenderben, hoenderkorf, omdat men niet ver van de plaats waar dat dorp stond een hoenderhuisje aantreft? Immers neen, vooral ook niet, omdat eene echte kaart, — de eenige mij uit velen bekende, — Haenebaetens [2]) heeft.

G. P. ROOS.

Alberthoma (XXXV, 615). De *h* in dezen naam, evenals in de thans gelukkig veronderde woorden en namen Rhijn, Rhenen, Thiel, rhee,

[1]) Kan beduiden »hoekbeemd". RED. [2]) Item, hoekweide. RED.

enz., dankt ook enkel aan gekunstelde, pruikerige deftigheid haren oorsprong. J. W.

[Zie hiertegenover beneden, bl. 191 (de Bye).]

De dood van Iperen (XXXV, 610). Onder de muurschilderingen, omstr. 1879 in de groote zaal van de »Halle aux Draps" te Yperen aangebracht en allen voorvallen te aanschouwen gevend uit de geschiedenis dier oude stad, komt voor: »Calamité publique : La Peste", waarvan eene korte beschrijving bij Ange v. Eeckhaut aldaar uitgegeven, zegt: »En 1349 une peste terrible éclata à Ypres. Elle détruisit le quart de la population. Le souvenir de cette affreuse calamité se perpétua dans la suite des siècles et fut connue désormais sous la dénomination : »La Mort d'Ypres".

's Gravenzande. P. R. D. VAN DE KASTEELE.

Zoo geil als een pad (XXXIV 305). 't Is vreemd dat zoovele navorschers verklaren die uitdrukking nooit gehoord te hebben, daar ze onder het volk veel gebruikt wordt. De verklaring van *Nav.* XXXV, 376, komt mij echter niet waarschijnlijk voor. In de Over-Betuwe waar de uitdrukking ook gebruiklijk is, zegt men niet dat rogge, enz. »geil", maar wel dat ze »gelp" staat. Het laatste beteekent in het algemeen »welig opgeschoten".

Batavia. JANSSEN VAN RAAY.

Dat slaat (past) als een tang op een varken (XXXV, 609). Dat met het varken hier een stofvarken bedoeld wordt, geloof ik niet. *Dat slaat* beteekent hier : *dat komt er bij* of *past er op.* Als variant — mogelijk wel, verbastering — heb ik dikwijls gehoord: dat *staat* als een tang op een varken, voor iets dat al bijzonder slecht bij iets anders kwam of paste, omdat eene tang met hare beide stijve, rechte armen zich slecht voegt om het ronde lijf van het varken, dus *staat* hier ook in den zin van *past.* — Een andere variant, die mijns inziens er zeer voor pleit, dat hier met varken zwijn bedoeld wordt, is: Hij zit er op als een tang op een varken. Dit zegt men namelijk algemeen van een ruiter, die eene slechte houding te paard heeft, vooral wanneer hij met vooruit- en afgestoken, in het kniegewricht ongebogen beenen daarop zit. Aangezien het paard, door zoodanigen

ruiter bereden, in den regel ook eene slechte houding heeft, met ongebogen hals en nekgewricht, vooruitgestoken hoofd en neus, ongebogen en opgetrokken rug en lenden, enz., loopt, waardoor het meer op een varken dan op een paard gelijkt; zoo is deze uitdrukking in het hierbedoelde geval dubbel juist en goed gekozen. De voorstelling in de 12e uitgave van Cats is mijns inziens òf een bewijs, dat hij, die ze vervaardigde, de spreekwijs niet begreep, òf — en dit laatste geloof ik nog veel eerder, — eene parodie daarop.

Amersfoort. H. M. WERNER.

Kamerkat (XXXV, 377). Ik geloof niet dat deze benaming in Nederland gebezigd wordt. Eene vrouw of een meisje, die men als eene kat aanduidt, is erger dan »nuffig". Vermoedelijk is het woord dan ook slechts eene mislukte vertaling van het duitsche »Kammerkätzchen." (Zie Lessing's Minna von Bornhelm, 3 Aufzug).

Strubbeling (XXXV, 504, 615) — wordt ook in Gelderland gebruikt in den zin van »moeilijkheid". Zou het woord niet eenvoudig eene verbastering van »stribbeling" zijn?

Batavia. JANSSEN V. RAAIJ.

Watjekou (XXXIV, 159, 'V, 384). Als een tegenhanger van het verbasterde Engelsche »what do you call" (hoe noemt gij...?) bied ik aan het Hoogduitsche »Habe du das!" (z. v. a. »dat is voor jou"!), 't geen ten onzent in »labredoedas" is overgegaan, en een oorvijg beteekent.

Zeist. J. H. VAN LENNEP.

[Algemeener is haberdoedas].

VRAGEN.

Beest of Beesd? Er bestaat in de spelling dezes plaatsnaams geene homogeniteit, en zelfs officiëele documenten en geschriften vermelden den naam nu eens met *d*, dan weder met *t*. Hierdoor ontstaat nu wel geene hinderlijke verwarring, maar toch is het opmerkelijk dat de naam aan het stations-emplacement gespeld wordt *Beesd*, en dat op het certificaat uitgereikt door den Hoogen raad van adel., d.d. 20

Febr. 1816, tenbehoeve van een gemeentewapen voorkomt »dat aan de gemeente *Beest* onderstaand wapen wordt verleend". Beide spellingen zijn toch officiëel. Welke is nu de ware?

W. F. W. STEENBERG.

[Ondanks den te Op-Hemert aanwezigen geslachtsnaam v. Beest (Nieuwe Tielsche Ct. 13 Febr. 1886), hetzij dan van ouder of jeugdiger datum; is de hierboven vermelde schrijftrant *Beesd* gewis een o. i. zuiver uitvloeisel van den, bij de aanneming der nieuwe spelling van Regeeringswege, ook tot de plaatsnamen uitgestrekten maatregel, volgens door de Kon. Acad. van Wetensch. aangegeven voorschrift van het Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid voor de verschillende takken van zijn beheer. Zie de lijst der veranderde plaatsnamen in Het Nieuws v. den Dag 2 Apr. 1883, 5de Blad. Dienovereenkomstig ontmoet men dan ook in de door de Afd. »Nederland" van het Nederl. Aardr. Genp Apr. 1884 in 't licht gegeven keurige »Woordenlijst voor de spelling der Aardr. Namen in Nederland" (Amst., C. L. Brinkman) *Beesd*, en daaronder onmiddellijk het hier vertrouwen-wekkend Beesden (goed te Bunnik). De oudst-bekende schrijftrant (a° 1129) toch is Bisde (zie Baron Sloet, Oorkdbk v. Gelre en Z., bl. 243). Dit Bisde nu kan, zoo de *Nav.* XXXV, 491—5 aangeboden sleutel echt is, beduiden wat ib. bl. 639, 40 voor Miste [a° 1250 Mistde (Sl. 711), a° 1252 Misede (ib. 731), a° 1266 Merste (ib. 867)] aangegeven is. — Wat stelt nu het wapen van Beesd voor?

Nog dit. Bij nadere inzage is mij gebleken dat, zoo niet Froskepolle (*Nav.* XXXVI, 43, noot 3), dan toch zeker de ibid. vermelde gesl. Vorschepoell tot de ald. besprokene rubriek moet behooren, vermits deze gesl. a° 1400 luidde Varsgepoel. Stuit men dan hier op pleonasme, zoo is het er één in den trant van Milsterloholt. Maar dat Friesche Froskepolle schijnt ons thans toe zóó nauw met Varsgepoel in verband te staan, dat het o. i. de gissing: Friesland = mars(ch)land versterkt. Dat Froskepolle dunkt ons dus ook uit metathese verklaard te moeten worden: forske, vorske = morske, moerasje. Maar eene vraag: zou polle *hier* soms paal beduiden?]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Alting (XXXIII, 92, 231, 335). De eerste generatiën dezer familie komen mij verdacht voor, daar ze, zoo het schijnt, negens anders op gebaseerd zijn dan op eene MS. — en naar deze afgedrukte — genealogie. In welk oorspronkelijk stuk wordt van Menso Alting als »geheimraad" van Reinoud III van Gelre gewag gemaakt? Tot dit gewichtig ambt werden, zoowel in Gelderland als in Holland en elders, alleen aanzienlijke edelen en bezitters van leengoederen geroepen. Uitzon-

deringen op dezen regel zijn voorzeker zeldzaam, vooral in dien tijd. Dat hij in 1325 geboren is; zijn zoon in 1384, en kleinzoon in 1430; zal ook kwalijk ergens anders dan in deze MS.-genealogie te vinden zijn.

Dat de naam Alting (Altinghe, Altinck, Altink) reeds in 1309 voorkomt (wáár staat dit? [1]), bewijst niet, dat de persoon die toen dien naam droeg, tot de latere familie Alting in betrekking stond.

Dat er verschillende wapens gevonden worden, maakt waarschijnlijk dat er ook verschillende familiën van dien naam bestaan hebben. Dat met den »boom omringd door een tuin of vlechtwerk" (Herald. Bibl. 1878 bl. 95), wordt op een kwartierstaat aan eene geheel andere familie toegekend. M°.

de Ruyter (XXXVI, 71). Te Wieringerwaard tr. 26 Maart 1679 Michiel Ariszoon de Ruyter, schoolmeester ald., Catryntje Cornelis dr, jongedochter van Oosterlick. Bij wie Cornelis gedoopt 15 Jan. 1680 en Ariaantje gedoopt 31 Jan. 1683.

[Deze behooren denkelijk niet tot de Geldersche, *Nav.* t. a pl. bedoelde zoo misschien niet-adellijke dan toch gewis patricische de Ruyter's, die o. a. ook in *d'Ablaing's* Rp v. Veluwe voorkomen.]

v. den Steen (XXXIV, 8, noot 1; 'VI, 58). Jacob v. den St. van Antwerpen, rentmeester van den prins van Oranje te Buren, tr. 16 Jan. 1611 te Tiel M. C. Lamberts (vermoedelijk kleindr van Hendrik L. 1579 schepen van Tiel, die gehouden wordt voor den vader van Lambert Hendriksz. of Mooi Lambert, vice-admiraal, geb. te Tiel 1550 † te Rotterdam 1625 (*Nav.* IV, bijblad, bl. cv). Hun zoon Jacob, geb. 1616 te Buren, tr. L. Craeyvanger, wier zoon Jacob tr. Anna de Bije van Wayestein. enz.

de Waepenaert (XXXV, 315 etc.). Additions.

Sinay (p. 315, 7, 21, 4). Getroncqueert Extract uijt den Wyck ende Prijs-Boeck, mitsgaders voetbeterde van den geheele Boedem der Parochie van Sinay, gedaen ten jaere 1669, beginnende als volght:

---

[1]) Driessen, Mon. Gron. I, 69, waar in een brief van 1309 gesproken wordt van »possesores domorum in villa Annum (Annen, Drenthe), videlicet Altinga, Oldinfokkinga, Thiebóldinga".

»Hier begint den Wijck genaemt het Waepenaerts eijnde etc".

»Ceci fait voir que la Famille de Waepenaert jouissoit déjà en 1669 et auparavant à Sinay de beaucoup de consideration, puisqu'un canton de ce village portoit son nom; cette Famille y a eu effectivement dans le dix-septieme siecle et a encore aujourd'hui beaucoup de Biens dans ce village". De Potter en Broeckaert, Geschiedenis der gemeenten v. Oostvlaanderen: »Waepenaert, oude plaatsbenaming te Sinaai, in 1630. Waepenaertsbeekje, in de gemeente Sinaai".

Erpe (p. 318, 9). La seigneurie et le château d'E., près d'Alost, entrèrent dans la famille de Schoutheete de Zuijlen, par le mariage de Beaudouin II de Sch. avec Cathe d'Erpe, fille hérite de Philippe, seigneur d'Erpe, Erondeghem et Otterghem, veuve de Godefroi v. der Meere. La seigneurie d'Erpe qui ne relevait, selon l'expression pitoresque de l'époque, que de »Dieu et du Soleil", se maintint dans la famille de Sch. jusqu'à l'extinction de la branche qui la possédait, en la personne de Philippe Guillaume de Schoutheete van Zuijlen d'Erpe, Baron d'Erpe, † le 15 mai 1701, sans enfants. Erpe fut érigé en Baronnie le 19 Juillet 1640 par Phillippe IV, roi d'Espagne, en faveur de Charles II de Sch. v. Z. d'E. La baronnie d'Erpe fut vendue au profit des de Salmier, barons de Hosden, héritiers de Hosden, héritiers de Ph. G. de Sch., par décret du Grand Conseil du 23 Décembre 1713 et par acte du 14 Avril 1714 à Jean Waepenaert. Le vieux château d'Erpe est tombé depuis longtemps en ruines, et son ancien emplacement appartient aujourd'hui à Mr le Notaire Evit, d'Alost. (Voir la Maison de Schoutheete, par le Chevr de Sch. de Tervarent).

v. der Weyde (p. 321).

Abraham v. der Weijde ép. Cécile de Waepenaert.

Abraham v. der W. chevr, seigneur de Gruethove et d'Omeren ép., en 1616 Ermgarde v. Hamont, fe de Daniel et de Dorothée Uten-Ven

Lucrèce v. der W., dame héritière de Gruethove et d'Omeren, ép. Léonard de Wachendorp

Jean Léonard de Wachendorp [1]), seigneur de Gruethove et d'Ome-

[1]) Son sceau en cire rouge, appendant à un parchemin, montre un château Voici le contenu.

Joannes Leonardus de Wachendorp Thoparcha de Gruethoue et d'Omeren, belli et suae Celsitudinis Treuirensis Electoris a Consilijs fortalitij de Harmestijn Gubernator nec non de Lins ammannus etc.: Omnibus has presentes visuris fidem facio

ren, gouverneur de Harmestein et amman de Linz, époux de Lucrèce v. Hotterstein.

P. de W. (p. 323). Lettre de bourgeoisie pour Noble homme Pierre Waepenaert (Liége 1573) [1].

Soit notoire à tous que pardevant nous Bourgmr et Echevins de la cité Impériale de Liége noble et honorable homme Pierre Waepenar natif de Sinay en Flandre a été bien et dûement fait et reçu Bourgeois de la dite cité de Liége où il s'est retiré avec sa famille sous notre protection pendant les troubles endit Flandre et y ayant fait et prêté à cette cause le serment de fidelité en tel cas accoutumé et requis pour en jouir et sa famille des priviléges et franchises dont jouissent les autres Bourgeois de cette cité. En témoignage de quoi nous avons appendu à ces présentes lettres le scel accoutumé aux causes de la dite cité. Données l'an de notre Salut mil cinq cent septante trois. Etant signée B. Liverlo et cachetté du cachet aux causes d'icelle cité imprimé en cire verde y pendant en double cordon de filet jaune et verde en une cassette de fer blanc. Sur le dos était ecrit: Lettre de bourgeoisie pour noble homme Pierre Waepenaer.

Annez (p. 453). Jean Joseph A. était fils de Charles Josse A. † le 21 Juillet 1751 (il brisa ses armes d'une bordure engrêlée de gu.) et de Jeanne Mesdach (Mestdagh, de gu. à la fasce acc. de trois *étoiles* à cinq pointes, le tout d'arg.) † le 24 Oct. 1758. C'est ainsi que les blasons de ces époux Annez se trouvaient peints dans l'égl. St. Bavon. On trouve aussi pour Mestdagh de gu. à trois molettes d'éperon d'or. — Marie Thérèse Annez était fille de Jacques Georges A., lieut. d'inf. au service de l'Empereur, et de Françoise Caroline Ulloa de Taboada y Landas.

Quod familia de Wapenaert sit valde nobilis et antiqua in partibus Cliviae, ex qua declaramus legitime Jn genere masculino ortos fuisse vos, quibus est cognomen de Waepenaert. Jam plus quam a centum et quinquaginta annis e Flandria recessit cum Adolpho de Cleves Domino de Ravesteyn. Quae omnia certo certius fecimus et cognovimus, ratione consanguinitatis et affinitatis, mediante Cecilia de Wapenaert triaua nostra, ex cujus capite vsque in hodiernum diem possidemus Dominia et jurisdictiones de Gruethove et d'Omeren, et quod insuper de premissis nobis pareat et euidenter sit notum ex Archivis nostris genealogicis titulis et documentis domesticis, etc. In quorum fidem presentes litteras expedire volui in fauorem dictorum Dominorum de Wapenaert in Flandria ab origine in finem prout Illis fuerit expeditum et opportunum, signatas manu nostra et sigillo officij nostri ammanni supradicti sigillatas. Colonie hac 4 Augusti anno 1669.

J. L. DE WACHENDORP.

[Vgl. *Nav.* XXXV, 131, 2.]

(Ex originali, chez Mme la Douair. de W.-Wauman.)

[1]) L'original de 1573 est en possession de Mme la douairière de Wapenaert-Wauman.

Ex Nicolas Pierre Joseph de W. et Marie Anne Doige (*Nav.* XXXV, 450):

1. Isabelle Thérèse Joséphine, ép. Charles Mestdagh.
2. Marie Agnes Adelaide, ép. Jean M., son frère.

Ex N. P. J. de W. et Marie Thérèse Triest (*Nav.* ibid.):

3. Antoinette Christine, † le 7 Août 1857 sans descendance, ép. 1° Martin Strebel, 2° Brunon Albert Nollet.

J. Ph. J. de W. (p. 513, 447 etc.). Attestation concernant la Noblesse des de W. ayant fait leurs études à l'Université de L.

Nous sous signés President du college des trois Langues et Docteur en Droit en l'Université de Louvain declarons à la requisition d'Emanuel de Waepenaert Ecuyer, Licentié en Droit, que la noble famille de Waepenaert de Flandres a depuis longues années donné à cette Université de Louvain plusieurs sujets qui y ont été promus au Degré de Licenses lesquels ont toujours été traités et titrés de nobles dans les thèses et dépêches de patentes des Degrez, comme se peut aussi voir aux régistres de cette Université. En temoignage de quoi j'aij signé cette et y apposé le cachet de nos armes, fait à Louvain le 15 août 1735.

L. J. STREITHAGEN. J. U. D. ET PRAES. TR.

Verbrugghen (p. 516). Ex Charles Joseph Verbrugghen et M. A. C. de Waepenaert

1. Antoine Louis Charles V., né à Alost le 22 Janvier 1788, prêtre; † 25 Avril 1862.	2. Joséphine Caroline Benoîte V., née à Alost le 24 Avril 1792 et y † le 26 Mars 1839; ép. Joseph Jacques Moens, médecin (fils d'Alexandre et d'Anne Marie Scheerlinck) † à Alost le 3 Avril 1841 (sans enfants).	3. Alphonse Jean Joseph V., né à Alost le 26 Oct. 1795, président du bureau des marguilliers de l'Eglise St. Martin à Alost, etc. etc. et y † le 20 Février 1866; il y ép. le 28 Octb. 1819 Colette Françoise Marie Moens (soeur de J. J. M.) † le 28 Déc. 1832, âgée de 36 ans et 11 mois.

1. Louis Joseph François V., né le 29 Janvier 1822; ép. le 16 Juillet 1851 au château d'Hekelgem, prés d'Alost, Stéphanie Jos. Marie de Smet fe d'Eugène, ancien membre du Congrès National et de la chambre des représentants (8 enfants).	2. Charles Emmanuel Marie, né à Alost le 30 Mars 1823, membre de la chambre des représentants, échevin de la ville d'Alost, etc. (célib.)	3. Constance Marie Jeanne, neé à Alost le 23 Juin 1824, † à Waereghem le 21 Oct. 1849; ép. à Waer. en 1848 Jules Storme, bourgmestre de Waer., conseiller provincial, chevr de l'ordre de Léopold, président du comice agricole de la Flandre occidentale, etc. (une fille mariée à Victor Casier, consul de Monaco etc., à Gand).	4. Joseph François Marie V., né à Alost le 17 Sept. 1825; ancien notaire à Alost; ép. à Waereghem le 4 Mai 1858 Emilie Aimée Storme, née à Waer. le 16 Mai 1832 (dont 7 enfants).

le Tellier (p. 570, etc.). La famille le T. possède la tradition de descendre la même souche que le le T. de Chabelle, marquis de Louvois. — Adr. Léop. Aug. le T., bâtonnier de l'ordre des avocats à Mons, chevr de l'ordre de Léopold, du Christ. etc. († 1866), frère de Franç. Joseph, témoigne que les titres et papiers de sa famille ont été perdus à la 2de entrée des Français en Belgique, en 1794; »mes parents, écrit-il, abandonnerènt alors précipitamment la ville de Beaumont, et lorsqu'ils y revinrent ensuite, ils trouvèrent leurs maisons pilleés et dévastées". — Voici un crayon généalogique de cette famille:

Antoine Tellier, à St Denis, près de Paris.

Antoine (le) T., natif de St D. fut reçu et créé bourgeois de Beaumont (Hainaut) le 20 Sept. 1706. Il figure comme »juré" de cette ville en 1710, et y épousa le 6 Oct. 1704 Jeanne Squillart, fl de l'avocat. Il † à B. le 30 Août 1744 (10 enf).

4. Adrien Jos. (le) T., né à B. le 24 Févr. 1713 et y † le 21 Nov. 1788. Il ép. à B. le 8 Janvier 1746 Anne Cathe Bertrand, née à B. le 14 Mars 1719 et † à Mons, le 3 Juin 1794 (fe d'Evrard et d'Anne Marie Rolij) (8 enf.)

7. Franç. Denis Joseph le T., né à B. le 3 Avril 1759 et y † le 22 vendémiaire l'an x; il ép. Marie Anne Joseph. Reuflet, née à B. le 7 Mars 1753 et y † le 24 Oct. 1841, fe de Franç. Jos. R. et de Marie Anne Jos. de Préseau de Beauregard (ou de Bellevue). F. D. le T. fut licencié en médecine à B. et eut 7 enfts, dont les 4 suivants ont laissé de la postérité:

2. Adrien Léop. Aug. (voir à-dessus), né à B. le 14 Juillet 1790, † à Mons le 13 Juin 1866; il ép. à M. le 12 Avril 1840 Emma Jos. Carpentier, née à Ostende, fe de Charles Nicol. Henri C., écuyer, échevin d'Ost., et de Clarisse Thérèse v. Grootven.

Quartiers:

Carpentier	v. Grootven
Lion	Verspecht
Baeteman	Hermans
de Brun	de Bundele.

3. Alex. Hyacinthe Jos. le T., né à B. le 9 Sept. 1791, receveur des contributions à Sivrij; il ép. Jos. Henr. Marie de Croeser, née à Zückeswagen le 27 Déc. 1794, fe de Jean Bapt. Dominique, lic en droit, seigneur de Villers-Siré-Nicole, vicomté de Belhove, prévot de Maubeuge, maire de Beuvrage etc. etc., et d'Adelaïde Thér. Jos. de Grignart de Malet.

Quartiers:

de Croeser	de Grignart
de Sars	d'Hostel dit de Warluzel
de Claeijs dit Heule	de Calonne
de Fourmestraux	Bollaert.

4. Franç. Jos. le T., ép de Waepenaert.

5. Julie Albertine Mathilde le T., née à Mons le 20 Nov. 1794, † le 25 Nov. 1842 à Beaumont, où elle se fut mariée le 24 Août 1814 à son cousin Antoine Louis Baron Blin d'Orimont, colonel au 142e régt, au service de France, né à St Menhould le 23 Mai 1783, fils de Louis Jos. Hubert, capite de cavalerie, chevr de St Louis, et de Marie Thérèse Reuflet.

de Brant (p. 569, 70, 3, 670).

Jean de Br. (Brandt) à Grembergen, près Termonde.

Hilduard de Br., ép. à Gr. le 11 Juin 1623 Elisabeth Rogmans, fille de Pierre et d'Andreazina Coppieters (dont 7 enf.)

6e François de Br., bapt. à Gr. le 17 Juillet 1639 ; ép. Pétronille Willems (2 enf.)

1. Jean de Br., bapt. à Gr. le 19 Nov. et y † le 13 Août 1733; ép. Elisab. Oste (Ost), bapt. à Gr. le 2 Juin 1660 et y † le 13 Août 1743, fille de Pierre O. et de Laurentia de Baecker (8 enf.)

2. Francois de Br., bapt. à Gr. le 2 Mai 1687, marié à Anne Marie Bosteels (6 enf.)

1. Jean Bapte de Br., né à Gr. le 8 Sept. 1712, s'établit à Alost, où il se maria le 27 Déc. 1744 à Jeanne Jacquel. Janssens, bapt. à Al. le 29 Mai 1712 et y † le 27 Mars 1755, fe de Josse J. et de Cathe Liévine Arents. J. B. de Br. fut nommé le 15 Mai 1761 échevin de la ville d'Al.; le 20 Janvier 1763 il donna sa démission et fut succédé le 30 Juin par Jacques Goethals. C'est avec les suivants que J. B. de Br. formait la régence de la dite ville : Maximilien Pijl du Faijt, bourgmre, Franç. Jos. de Castaneda, Louis Ante de Wapenaert, chevr, Ante Jgn. Jaerens, Jacques Wouters, seigneur de Dalme, Adr. Thienpont, Franç. Tél. v. den Hende et Ign. de Clippele. J. B. de Br. † á Louvain le 3 Nov. 1794 et gît en l'égle St Martin, à Alost.

Josse Jean de Br., bapt. à Al. le 5 Oct. 1745 et y décédé; il ép. à A. le 18 Juillet 1776 Thér. Jeanne Carol. Meert, bapt. à A le 1er Août 1747, fe de Guille et d'Adrienne de Wolf.

Mlle Maria de Brandt (*Nav.* XXXV, 570, noot), ép. à Alost le 14 Oct. 1885 Jean Thomas Victor Jules Bovij, né à Verviers le 3 Juin 1852, fils de Jean Denis Bovij et de Marie Elisabeth de Battice, proche parente de Monseigneur de Battice, à Gand. Bovij porte d'arg. (?) au lion de? couronné de ?; casque cour.; C.: un chicot de? Les témoins du mariage furent les deux frères du marié, J. Th. de Raadt et Valère de Brandt.

Hoboken (p. 575). Au dessous de cette épitaphe au cimetière de H. se trouve un chien couché, réproduction exacte, mais en proportions réduites, du chien d'un monument de l'église de Broechem, près d'Anvers, y érigé à la mémoire du Baron Philippe Le Roy, Seigneur de Broechem etc., et de Marie de Raet, son épouse. Une belle réproduction du monument de Br. se trouve dans l'Histoire du Marquisat d'Anvers, par Jacques Le Roy, Baron du S. E. etc.

(*Wordt vervolgd.*)

VRAGEN.

de Bije (XXXVI, 53—8; Ned. Leeuw III, 11). Onder de papieren der familie Alberthoma (zie de vraag *Nav.* XXXV, 454), vind ik er een, waarop o. a. staat: »Albertus Thomae (wiens kinderen zich Alberthoma noemden) en Aaffijn Gerhardi van Teddenhuizen. N.B. Aaffyn Gerryts anders Alberti staat er op een glas in de kerk te Luttekegast — anders vind ik ook dat zij Afrelia genoemt wierd — zijnde een Dogter van Beatrix de Bije van Rotterdam". Wat weet men van deze Beatrix de B., hare familie, haar wapen, haren man, diens wapen en diens familie? H. I. S.

[Wat beduidt Jean de Bije dit le Diel (*Nav.* XXXVI, 57)? Diele = delle, d. i. sloot, greppel, poel, meer (Kiliaen), past hier waarschijnlijk niet.]

Brouwer (XXXVI, 62). Paulus Willem Br., geb. te? wanneer? † te? wanneer? pred. te Dreischor 17.. tr. ald. 12 Nov. 1790 Adriana v. Duren (Zie Holl. Fam. Zie ook Noord-Br. Tijdschrift II 128, 60, 1), geb. Dordrecht 19 Apr. 1762, ged. 24 Apr. August. kerk, † Dreischor 5 Febr. 1795, begr. 11 Febr. in de kerk, dr v. Abraham (Andrieszn bij Adriana Kouwens) en van Cornelia Kouwens (Nicolaasdr bij Elizabeth Hania). Hunne dr Catharina Cornelia Gerharda, geb. Dreischor 22 Jan. † 1, begr. 4 Febr. 1795 in de kerk. Wat is er meer van hem, zijne voorouders en zijn wapen bekend? H.

v. Grootveld. Herald. Bibl. 1879 bl. 165, noot 2, is sprake van Gerrit v. Gr. tr. Elisabeth van Achtenvelt. Volgens eene MS. geneal. v. Gr. zou zijn naam echter Goosen v. Gr. geweest zijn; hoe is nu zijn naam? Van dit geslacht voerend in goud St. Andrieskruis van rood, wordt in gemeld handschrift o. a. medegedeeld: Cornelis v. Gr. was in 1560, 3, 6, 70, 2, 4, 5 en 6 raad in de vroedschap, en 1564, 5, 7, 8, 9, 71 en 73 schepen — te Amersfoort. — Sander v. Gr. 1577 en 79 raad te Amersfoort, huwde...? bij wie

Goosen, gehuwd m. Benichna v. Lockhorst uit het oude geslacht van dien naam, bij wie

Hendrik, † 17 Nov. 1697, geh. m. Adriana v. Oort † Mei 1650, bij wie:

1. Goosen, tr. Elisabeth v. Achtenvelt († te Ek-en-Wiel 5 Dec. 1660

begr. met haar wapen, driemaal gedwarsbalkt, in de kerk ald.), bij wie:

a. Jan, † 2 Mei 1663, tr. Elisabeth v. Schadijck (in rood zilveren ring, verzeld van drie (2, 1) zilveren leliën, met den voet naar den ring gekeerd).

b. Margaretha, geh. met Gerrit v. Hooge.

c. Barend.

2. Sander, tr. Maria v. Eck van Teisterbant, dochter van...?

3. Willem, † 29 Juni 1674, tr. Cornelia v. Schadijck geb. 6 Juni 1634, † 5 Dec. 1680.

4. Jan, tr. Maria v. Esseveldt.

5. Benichna, tr. 1° Willem v. Vinkelaer [1]), 2° Huibert v. Wijck (in zwart staand kruis van goud, in elk kwartier verzeld van twee schuingekruiste distels).

6. Johanna, tr. Steven Verbrugh Gerritszn.

7. Adriana, tr. Albert v. Schevickhoven.

Aanvullingen van data, namen der ouders van aangehuwden, enz. betreffende het bovenstaande, worden beleefdelijk verzocht.

V. O.

[Na Johan Foyert, als erf sijns vaders Dirk in 1473, 81 beleend met een huis en hofstad (met vijf morgen lands) genmt 's Grevenhoeve (te Lienden), treedt in het Leenreg^r Johan v. Grootvelt (1521 dood) als eigenaar op van dit pand, als zoodanig gevolgd door zijn zoon Sander in 1521, 38, wiens zoon Cornelis in 1544 als erfgenaam in dit pand treedt, waaraan hij zijne vrouw Agniet Vonck Willemsdr in 1545, 56 tocht. Is Sander of Alexander v. Gr. in 1577 wederom erfgenaam van zijn vader Cornelis; deze en zijne vrouw Mechteld v. Schadijk dragen gezegd pand in 1599 aan Walraven v. Hattem en zijne vrouw Elisabeth Ruyssen over. Bij transport van Johan Vonck Arntsbroeder, wordt in 1469 een Gerrit v. Grootvelt met eene hoeve lands op den Eng in Meertenre maalscap (Lienden) beleend.)

Hoffman. Wie was de eerste vrouw van Henricus H., 4 Aug. 1737 bev. als pred. te Bennekom? Hij hertr. 1738 te B. Berendina Rensink uit Zutfen. Waar werd hij geboren?

Straatman. Wie was de vrouw van Joachimus Str., 1656 predikant te Vorchten? En wie waren zijne ouders? Waarschijnlijk was hij verwant met Stuerman.

M^R. J. I. V. DOORNINCK.

[1]) Vinceler. RED.

GESCHIEDENIS.

Aarssen (XXXVI, 129) — bij v. Hasselt t. a. pl. te gelijk genoemd met Well en Geesteren, is het huis Arcen, niet ver van Venlo, thans bezeten door Graaf Wolff-Metternich.

J. D. WAGNER.

Past hier dominus Otto de Artz en miles sigillifer domini Edwardi de Ghelre ao 1357 (Dev. Conner. reken. II 473)? T. a. pl. bl. 458 komt hij als dominus Otto de Arcsen miles (te Zutfen) voor.

's Heerenberg. Behelst *Nav.* XXXVI, 81—92 de schets der leenopvolging sedert 1506 in deze voormalige uitgestrekte heerlijkheid en *bannerij*, sedert 1486 [1]) *graafschap* BERG: tot korte aanvulling diene het volgende. In 1117 (Lindeborn, Hist. Episc. Daventr. p. 212; Bondam, Chrtbk bl. 160), in 1118/27 (Bn Sloet, Oorkdbk v. Gelre en Z. bl. 224) ontmoet men eenen Constantinus de Berge, in 1122/31 Const. *nobilis* quidam de Berga (ib. 233). Men vermoedt dat deze, die de advocatie over de kerk te Zutfen bezat, — Constantinus, advocatus a° 1105 (ib. 207), — en het *castrum* BERGA (ib. 233) bewoonde, één persoon is met *dominus* Constantinus de (van) Melegarde, wien in 1064 die advocatie werd opgedragen (ib. 173). De identiteit is mogelijk, zoo laatstgenoemde Constantijn *hoog*bejaard geworden is. Eerder zou men echter denken dat Const. de Berga, als stichter van het slot *Berg*, zoon is geweest van Const. de Melegarde, van welken laatsten men met reden mag veronderstellen, dat hij dichter in de buurt der stad Zutfen zal hebben gewoond. Bij Melegarde denkt Mr. L. Ph. C. v. den Bergh (Oorspr. en beteek. der plaatsnamen in Geld., in Nijhoff's Bijdr. V) aan eene maalschap, een holt- of soort van veemgericht. Sloet's charter n° 237, bl. 233, geeft den indruk van eerste kasteelstichting. *Const. de Berga* a° 1105, 17, 8/27, 22/31 zal derhalve als de eerste heer van het latere 's Heerenberg zijn aan te merken, opgevolgd door zijn zoon Rabodo, 1122/31 nevens zijn vader vermeld (Sloet 233), als *Rabodo de Berge* in 1166, in vereeniging met zijn

---

[1]) Bn v. Spaen, Inleid., I, 347. Volg. Tegenw. Staat, bl. 398, reeds in 1468. Doch in het hierna volgend citaat Leenrgr voert Oswald I in 1485 nog niet den Graventitel.

jongeren broeder Constantijn en met Gizelbertus de Berge voorkomend (Sloet 315). In 1167/74 ontmoet men laatstgenoemden Constantinus de Monte en *den zoon* zijns broeders Rabodo [1]) (ib. 318, 9), in 1167/73 Rabodo de Monte met zijne broeders Constantijn (straksgenoemd) en Everwijn (ib. 319), in 1172, 80 Constantinus de Monte (denkelijk straksgenoemd, ib. 328, 52), in 1214, 7, 8 *Constantinus de Bergh* [2]) (ib. 447, 53), in 1218 als Const. de Monte (ib. 457) vermeld. In 1212 treedt Adam de Berge op (ib. 438), en in 1224 verschijnt nobilis *Henricus de Monte* [3]) (ib. 480), 21/2 Juni 1255 als nobilis vir, *dominus* de Monte, dood en op dat tijdstip een opvolger hebbend in vir nobilis *Adam*, zijnen zoon (ib. 759, 60; Overijs. Arch. I, 14), die in 1228 reeds (met zijn vader) als getuige fungeerde (Sloet, 522), ingelijks 13 Mei 1260 als *dominus de Monte* vermeld wordt (ib. 816), maar 1272 dood is, daar zijne weduwe, *domina* Ymagina alstoen eene oorkonde bezegelt, zie ib. n⁰ 937, in welk charter ook voorkomt

[1]) Rabodonis? Dit streokt denkelijk met den toenmaligen charter-stijl beter dan de opvatting alsof er (Sloet 318, 9) stond »et Rabodo filius fratris eius". Daarom leze men mogelijk liever alsof er stond: »Constantinus de Monte et Constantinus filius fratris eius Rabodonis".

[2]) vermoedelijk zoon van Rabodo.

[3]) Bn v. Sp. I, 336 noemt hem zoon van Rabodo a⁰ 1166/79; wat bezwaarlijk gaat, als men bedenkt dat volg. denzelfden schrijver (bl. 338) deze Hendrik nog in 1243 voorkomt, en hij, — zie Bn Sloet, — in 1255 nog niet lang ter ziele kan geweest zijn. Onwaarschijnlijker nog wordt dit, zoo deze Rabodo dezelfde is die reeds in 1122/31 (nevens zijn vader) vermeld staat. Bn v. Sp. neemt echter bl. 334, 6) twee Rabodo's aan, vader en zoon, beiden voorkomend in 1166; gewis, omdat in 1260 (Hendrik's zoon) Adam kleinzoon van Rabodo heet; zie v. Sp. I, 338, die dit ontleende aan Kindlinger, Münst. Beitr. Heeft deze laatste uit eene onbedrieglijke bron geput, dan past ons het stilzwijgen in allen deele; drukt hij echter zijne eigene meening of anderer bijzonder gevoelen uit, dan beschouwen wij Rabodo liever als den »voorvader", in casu overgrootvader van Adam Hendrikszoon. Hendrik kan, dewijl zijn zoon en opvolger Adam heette, zoon geweest zijn van Adam a⁰ 1212 (wellicht jonger broeder van Constantijn II). Waarom noemt men denkelijk Hendrik a⁰ 1225 zoon van Rabodo? Omdat men dezen laatsten eenen Hendrik a⁰ 1125 tot vader geeft. Maar Bondam (Chartbk bl. 405, noot *o*) heeft aangetoond dat er geen sprake wezen kan van eenen Henricus de Monte a⁰ 1125; dit jaartal moet 1225 zijn; de Hendrik I en II van Tegenw. Staat bl. 397 zijn één persoon. Dien gefingeerden Hendrik I (a⁰ 1125) nu maakt men tot eenen zoon van graaf Otto, — nota bene, — van Gelre (Zutfen?); zie v. Spaen, I 336; vermoedelijk omdat Hendrik (a⁰ 1225) door graaf Otto II van Gelre in 1231 voor zijnen »cognatus" (volg. Bondam, bl. 380b, neef) wordt erkend (vgl. Sloet bl. 548).

haar minderjarige zoon *Frederik* (Fredericus domicellus de Monte (bl. 904), in 1279 vermeld (ib. 969).

Vertoonen de gecursiveerden, naar ons bescheiden oordeel, mogelijk de geregelde opvolging in de heerlijkheid, men zie èn over de bovenstaanden èn over de daarna volgende heeren Bn v. Spaen, wiens geregelde opvolging met Hendrik a° 1225 aanvangt, en die met de hem eigene veel-omvattende zorgvuldigheid hen omstandig heeft vermeld. Aangaande den straksgenoemden Frederik bericht v. Sp. (I 339), dat hij in 1289 truchses (dapifer) van graaf Reinald I van Gelre was. Dit verklaart den *Nav.* XXXVI, 91 voorkomenden geslachtsnaam Truchses tot of in Zeyl [1]). Volg. v. Spaen I, 342, gaf Willem I van den Berg in 1373 privilegiën aan de *stad* (sic) van 's Heerenberg, als bron daarvoor aanvoerend MS.-aanteekeningen. Hoewel aan dezen Willem recht van muntslag dient toegekend (zie Sloet bl. 436), strookt v. Spaen's bericht niet met het Leenregister (Zutphen, Berge, f° 154), waarin de eerste daar voorkomende beleening, en wel die van zijn zoon Frederik [2]), aldus wordt omschreven:

»Dat Huys ten Berge, Item dat Gerichte In den *kerspel* van den Berge, hoge eñ lege, Item dat Gericht In den kerspel van Zedem hoge eñ lege, Item dat Gericht In den kerspel van Netterden hoge eñ lege, Item dat Gericht In der Buijrschap van Wijnborch hoge eñ lege, Item dat Gericht In der Buijrschap van Else, van Wijlheee, van Goossensheze en van Broeckheze hoge eñ lege, Item die vrijlude eñ die Gruijt eñ die Munte tot Diederen [3]), tot Zutphenschen rechten ontfinck Heer *Fredrich* Heer *van den Berge* eñ van den Bilant A° 1405" (A 120 vso § 3).

Hierop volgt:

»*Willem van der Lecke* [4]) Heer ten Berge eñ van den Bilant, ontfinck thuijs

---

[1]) Kiliaen heeft: truchses, spijsdrager, aanvoerder, opziener. Wat is de etymologie van dit woord?

[2]) Frederik III † 1416, de laatste mannelijke loot van het nageslacht van Constantinus de Berga, hetwelk sedert in v. der Leck voortgeplant, met Oswald III van den Berg † 1712 voor goed uitstierf.

[3]) Dieren; vgl. Tegenw. Staat bl. 513. Daar hier wel van de munt te Dieren, maar niet van die te 's Heerenberg sprake is, komt men tot het besluit dat de heeren van 's Heerenberg niet als zoodanig, maar als heeren van Dieren recht van muntslag bezaten. 't Komt er hier op aan, hoe het wellicht dubbelzinnige »moneta d ÷ Berghens*iis* (zie Bn Sloet, bl. 436) moet worden verstaan. — Te Wilp en Heerde komt in 1409 Johan Bergh, in 1473 Heer Herman v. Berch voor (Over Arch. II 173; IV 255). Behooren zij hier?

[4]) Zie zijne levensschets bij v. Spaen I 344 5.

ten Berge eñ die Gaerthoff, dat Gerichte van der *Stat* ten Berge hoge en sijde [1]), 't Gericht van Zedemer kerspel hoge eñ sijde, 't Gericht In der Buijrschap van Wijnborch hoge eñ sijde eñ die visscherie daerbinnen, die thiende tot Ysenvorde eñ alle beleende mannen eñ goede op den Gojje; 't Gericht van Netterden, hoge eñ sijde, schaepswaer eñ vischerien daer binnen; 't Gericht van Elze tot Wilheze tot Goossensheze geheiten die Spoelberch Brueckheze eñ tot Hassent eñ alle Gerichte hoge eñ sijde tusschem Embrich eñ den Berge, vrij guede eñ vrijlude en alle die mannen van leene die geguet sijn In desen kerspelen voorss. eñ alle heerlicheijt hier binnen, die Grute eñ die Munte tot Diederen In Veluwen, tot Zutphenschen rechte A° 1417 (A 176 § ul. 211 vso § 2).

Idem anno 1424 (B 224 vso § 1, D 180 vso § 1 Δ 133 § 1).

Idem tuchtigt Ionovrou Locken van Goeterswick [2]) an dat slot eñ gantze heerlickheijt van den Berge a° 1432 (B 239 § 3).

Osewolt van den Berge vernijt eedt 15 Nouembris 1485 (D 181 § 3, E 89 vso § 1). Idem beleent eodem die (E 89 vso § 2).

Oiswalt, *Greue* ten Berge, Erue sijnes vaders [3]) 22a Octobris 1525 (Φ 199).

Uit deze beleeningen nu bespeurt men, dat in 1405 het latere 's Heerenberg nog een gewoon kerspel heet; eerst in 1417 komt de heerlijkheid als stad voor. De toekenning der stads-privilegiën moet dus tusschen 1405 en 17 hebben plaats gehad. De benaming »s *Heeren*berch" troffen wij eerst in 1470 aan [4]), — voorzeker een uitvloeisel van het steeds klimmend aanzien der bezitters [5]), maar niet van den graventitel, zoo deze eerst in 1486 is toegekend geworden. Ook toen nog zien wij ze afgewisseld met »Barch"; insgelijk in 1545,

---

[1]) d. i. lege. Deze uitdrukking troffen wij nooit eerder aan. Is ze gewoon ?

[2]) De Tegenw. Staat bl. 398, heet de gemalin van Willem v. der Leck, bijgenmd de Rijke, † 1465, Lokke, dr v. Everwijn graaf van Bentheim. Bn v. Sp. I 345 noemt haar Machteld, dr van denzelfde. Naar het Leenregr zou men zeggen dat Lokke de rechte voornaam is. Maar hoe dan v. Gutterswyck ? Zie eenen Arnold v. Goiterswich in 1284 vermeld bij Bn Sloet bl. 1049. Was die Lokke (Machteld) soms vrouwe van G. ?

[3]) Willem III (zoon van Oswald I † 1506) gehuwd met Anna van Egmond.

[4]) Mr. G. van Hasselt, Geld. Maandwerk I 98.

[5]) Wellicht ook in onderscheiding van, of tegenstelling met Terborg. Want komt een gesl. van Borch reeds in 1223 voor (Bn Sloet 473bis): een in 1311 levende Johannes de Burch, famulus (v. Spaen, Inl. I, 360) was broeder van Steven v. Wisch. En men kent den naijver tusschen de heeren van 's Heerenberg en Wisch, waarvan de Geldersche historie vol is, inzonderheid tot aan het jaar 1529/30.

64 's Heerenberch [1]), in 1570 's Heeren Berge [2]). Vóór dien tijd steeds den Berg(h)e, en ook later, zelfs in 1570 la ville de Berghes, in 1578 den Barch [3]); ja, in 1741 sprak men van het Berger Bosch [4]). Men vergelijke verder Nijhoff's Oorkonden met de historische en genealogische bizonderheden van v. Spaen; v. Hasselt, Stukken, I 76; II, 27, n° 162, bl. 103, 249, 368; Kron. v. Arnh. 247; Roozendaal 411; Bijdr. Geschied. Overijsel (Bladwijzer). De *Nav.* XXXVI, 103 vermelde graaf van den Berg was gewis Hendrik, generaal van het Spaansche leger in de Nederlanden, een krijgsman van groote ervaring en beproefden moed [5]), die 's Konings dienst verla-

---

[1]) Mr. G. v. Hasselt, Stukken Vaderl. Hist. III 48; Kron. v. Arnh. bl. 151.

[2]) Id., Geld. Maandw. II 249.

[3]) Id., Stukken II, 2; III, 273.

[4]) Tegenw. Staat, Kaart. Zonderling dat in 1519 gewag geschiedt van Borucht, den Boerich (v. Hasselt, Geld. Mk II 81), daar toch in dezen plaatsnaam de slotsylbe van oudsher als *mons*, montagne, niet als „burcht" is aangemerkt geworden. In een charter a° 1122/31 (Bn Sloet 233) leest men van »Constantinus nobilis quidam de *Berga, sic enim vocabatur castrum ipsius*". Vgl. Mons (Bergen) in Henegouwen.

[5]) De Bordes, Verdediging v. Nederland 1629, bl. 25; A. Ising, Haagsche Schetsen. Nieuwe Bundel bl. 367. — De troepen, die naar Oehten trokken tot verdediging der N. Betuwe en bezetting der wijkschansen, — vgl. *Nav.* XXXVI, 103, *met* Herald. Bibl. 1879 bl. 262, 334, — werden op kosten van het ambt onthaald bij Hendrik Willemsz, waard in de Kroon in de Vleeschstraat te Tiel; de kosten beliepen 358 gulden. Aan graaf Ernst Casimir, te Ochten verblijf houdend, zond de Rr van N.-Betuwe een okshoofd Franschen wijn, kostend zeven pond = 42 gl. »De troepen op de wijkschansen leggende, syn 's daegs arbeydende by de boeren, ende slapen 's nachts" zegt v. der Capellen I 266. De heer van Loenen, Godert v. Gent, door de Betuwe reizend, werd dan ook door Spaansche stroopers gevangen genomen, zonder dat de onzen zulks merkten. De redoutes waren aangelegd onder toezicht van den ingenieur Johan v. den Bosch, wien het ambt 100 daelders als vereeronge toelechde. Aan den heer van Soelen, die het crychvolk dat twee nachten in het ambt had gelegen, in 't gemoet was gereden, en daermede, als ook met het conduiseren, 5 dagen werkzaem was geweest, werd hiervoor betaeld 30 gl." Aldus te vinden in »Aenteyckenonghe van de amptslasten 1625", waarop een vrienden-hand mij wees. Het *Nav.* XXXVI, 105 voorkomende »begreypen" kan beduiden »beringd", in de gereede veronderstelling dat er tengevolge van doorbraak een gat was ontstaan, dat men nog niet »beringd" had. Wat eindelijk nog den *Nav.* XXXVI, 78 vermelden »duivel van Tuil" betreft: tenzij daarvan ter plaatse eene andersoortige legende (wellicht met historischen achtergrond), in omloop is, mag men duchten dat Dirk Buddingh's brein dien

tend [1]), zich in 1632 onder onzen Staat begaf. De ibid bl. 89 vermelde (Maria) Elisabeth, volg. v. Sp. I, 351 Maria Isabella, was eene dr uit Hendrik's eersten echt (met Margaretha v. Witthem). Zijne weduwe heet bij v. Sp. Jacomine v. Spauer [2]).

Oswald III graaf *van den Berg*. Zie de twee opschriften in Monferland *Nav.* XXV, 450, waar het aanvangsjaar zijner regeering niet overeenstemt met het Leenregr. Zijn rentmeester wordt *Nav.* XXVIII, 577 vermeld [3]).

Johan Baptista prins *v. Hoh.-Sigm.* Zie zijne en zijner leenvolgeren administrateurs te 's Heerenberg uit de adellijke familie v. Hövell, genoemd *Nav.* XXVIII, 105, 6 in verband met ibidem XXVII, 428. Hij was in 1741 eigenaar van de helft der hoogheid Wisch [4]).

---

duivel baarde, doch in gansch anderen trant dan uit Jupiter's hoofd *Minerva* sproot, — en wel indezervoege: Vijgh sproot uit Harde*vuyst;* Arend Jan Vijgh tr. Dorothea v. Beynhem, dr v. Jacob, heer van *Tuil;* Goethe schiep *Faust* met Mephistopheles...... enz. enz. Waarlijk, pour plaire au bon public on crée des légendes! — Overigens wordt Ochten = bosch-woning (*Nav.* XXXVI, 68) denkelijk bevestigd door Heugten (bij Eindhoven) a° 1223 curtis Hoeght, omdat deze curtis in het Liber Privilegiorum van het klooster te Roermond, aangevoerd door Bn Sloet, Oorkdbk v. G. en Z. bl. 473bis) Host heet; en Host = horst, vgl. bijv. Horsterik *of* De Hosterik, weil. te Afferden. Sloet's Plaatsnamenregr (bl. 1140) heeft dan ook rechtstreeks Host = Hoegden. — Appelenburg (*Nav.* ibid. bl. 71, noot 5) kan ook enkel »poel-burcht" beduiden, met euphonische beginletter.

[1]) uit misnoegdheid over het gezag, dat men den Spanjaarden in de regeering der Nederlanden toekende; zie hier vooral J. Wagenaar, Vaderl Hist. XI, 161. Reeds eerder gaf hij zijne dochter ten huwlijk aan den Graaf v. Styrum, die in Statendienst streed; zie Ising t. a. pl. vgl. met v. Spaen t. a. pl. Aangaande zijn tocht naar Arnhem Febr. 1624 zie *Nav.* XXV, 42, 3 uit v Aitzema. Zijn drost en rentmeester staat *Nav.* XXIX, 484 vermeld.

Niet Mevr. Elise v. Calcar—Schiotling, maar Chonia (J. C. Kinderman, Ev.-Luth. pred. te Doetinchem, schreef den *Nav.* XXXVI, 88, noot 2 bedoelden roman (in 1855), in welken Graaf Wm optreedt als een »flauwe" in dagen van kracht". Vgl. ook Mr. J. I. v. Doorninck, »Vermomde schrijvers," I, 96.

De heerl. Bergen-op-Zoom was in 1533 door keizer Karel V ten behoeve van zijn gunsteling Antonie de Glimes tot een markgraafschap verheven. Later, — sedert wanneer? — leest men van het Markiezaat van B. o. Z.

[2]) Rietstap's Armorial (1ste uitg.) kent zoowel v. Spaur (Beijeren, Oostenrijk) en Spaur de Pflaum (Beijeren) als von Sparr (Beijeren, Pruissen, Oostenrijk), ook von Sparre (Zweden).

[3]) Van zijns vaders Albert gevolmachtigde in 1648 is *Nav.* XXIX, 316 sprake.

[4]) Zie Tegenw. Staat v. Geld. 411, volgens welken de wederhelft toenmaals be-

Carl Anton Friedrich prins, sedert 17 Oct. 1831 regeerend vorst — *van Hoh.-Sigm.*, huwde in 1808 Antoinette Murat, geb. 5 Jan. 1793, † 19 Jan. 1847, door Napoleon I tot prinses verhevene broedersdochter van den voormaligen koning van Napels Joachim Murat [1]). Hij hertr. Maart 1848 Catharina prinses von Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfurst, geb. 1817, weduwe van Frans Erwin graaf von Ingelheim, en † 11 Maart 1853 te Bologna. Won bij zijne eerste gemalin

Carl Anton, geb. 7 Sept. 1811, generaal-luitenant in Pruissischen dienst, bij afstand zijns vaders 27 Aug. 1848 regeerend vorst — *van Hoh.-Sigm.*, die, evenals zijn stamgenoot Friedrich Wilhelm Konstantin v. Hoh.-Hechingen, de souvereiniteit van zijn land 7 Dec. 1849 aan Friedrich Wilhelm IV, koning van Pruissen, Duitschlands huidigen keizer [2]), overgaf. Tijdens zijn dood († 1885 als Generalissimus te Dusseldorf) bezat hij niet 's Heerenberg, maar het kasteel (huis Berg) met een zeker aantal hectaren bosch en land, daarbij het collatie-recht te Zeddam en Didam, doch niet te 's Heerenberg zelf. Des vorsten zonen hebben de vaderlijke nalatenschap nog niet vereffend. 's Heerenberg vormt tegenwoordig een schoutambt.

Ek-en-Wiel. JAC. ANSPACH.

---

hoorde aan prins Karel van Pruissen, markgraaf van Brandenburg. Deze twee half-heeren bezaten ook de heerl. Terborg.

[1]) Napoleon's zwager, als gemaal van diens jongste zuster Caroline Bonaparte.

[2]) Op het verlangen van dezen doorluchtigen, hoogst-eerbiedwaardigen telg uit het Huis Hohenzollern verschenen in 1843 te Halle, in 1852 te Berlijn »Monumenta Zollerana". En heeft Oscar Meding, de bekende schrijver der romans van Samarow, onder den titel »Vijf en twintig jaren in geloof, strijd en zege" eene biografie geleverd van dezen sedert 22 Maart 1886 negen-en-tachtig-jarigen monarch (zie eene uitvoerige beschrijving van dien, ook te Weenen en Petersburg met officieele feesten gevierden, geboortedag in Haarl. Ct. v. 24, 5, 6 Maart); — eene keurige uitgave, die door de vele welgelukte platen het oog bekoort en door eene levendige, innige beschrijving van het aan afwisseling zoo rijke leven des vorsten den lezer boeit. Heeft het boek natuurlijk voor Duitschers de grootste aantrekkelijkheid: men behoeft geen Duitscher te zijn om het in zijn veelvoudige schoonheden te genieten. — Ook was eene uitgaaf aangekondigd van een merkwaardig dagboek, betrekking hebbend op Frederik den Groote, geschreven door Catte, een Zwitser, die den Koning elken dag een paar uren moest voorlezen, waarbij Z. M. allerlei opmerkingen maakte. Deze teekende Catte dagelijks nauwkeurig op; het manuscript bevindt zich in het Pruissische staats-archief. Prof. von Sybel was voornemens dat uit te geven, gelijk hij, na tot archivaris aangesteld te zijn, reeds menig belangrijk stuk uit het archief, na machtiging des Keizers, openbaar maakte.

De Wientjesbrug (XXXVI, 13). Deze brug, bij een erve Wientjen gelegen, wordt gevonden in den kunstweg Lochem-Diepenheim; maar ze ligt niet over de eigenlijke Nettelhorsterbeek. De Wientjesvoord is een buitengoed der v. Dorth's, gelegen aan den kunstweg Vorden-Ruurlo.

J D. WAGNER.

Overluidingen te Utrecht. Vervolg van *Nav.* XXXV, 633.

1620. v Jan. in ob. et fun. *Tymanni Ploos*; est frater confratris nostri.

xi Jan. in ob. Dollae *Mariae de Mathenesse*, filiae quondam Dolli Nicolai de Mathenesse, Dni in Haerswoude, Lockhorst et Slydrecht, quae obiit in Warmond.

xviii Jan. in ob. et fun. Hermanni Coucq.

xx Jan. in ob. et fun. Beatricis Verhaer, viduae quondam Nicolai Rog.

xxii Jan. in ob. et fun. Dolli *Jacobi vān Vecht*, signiferi, filii Jōīs vān Vecht.

xxix, xxx, xxxi. in ob. Illustrissimi Viri Walravii de Bredenrode, Dñi in Bredenrode, liberi Baronis in Vyanen, Vice-Comitis Traject, Dñi in Ameyden, Noordeloos, etc.

iii Febr. in ob. et fun. Annae Everhardi de Goye, viduae quondam Cornelii Lobe.

iv Febr. in ob. et fun. Gulielmi Jacobi d'Orole.

Eod. d. in ob. et fun. B.... [*sic*] de Sompceecken, conjugis Henrici de Riebeeck.

xviii Febr. in ob. Dolli Henrici de Brienen, Consiliarii et Praefecti rationum Ducatus Gelriae et Comitatus Zutphaniae, qui obiit Arnhemiae.

xix Febr. in ob. Dolli Adriani de Zuylen, qui obiit Batavoduri.

xxvi Febr. in ob. et fun. *Annae de Wael de Moersbergen*, conjugis Dolli Alexandri de Coninck.

xxviii Febr. in ob. et fun. Elisabethae de Zijll, conjugis Stephani Bruynings.

iv Mart. in ob. et fun. Agnetae Soytmonts, filiae quondam Jōīs Soytmonts.

xviii Mart. in ob. et fun. Dñi *Alberti Jacobi Cuyck*, vicarii.

xxiv Mart. in ob. et fun. Dollae Lubbertae de Erp, monialis conventus Albarum virginum.

xxvii Mart. in ob. et fun. nob. et strenui viri *Dñi Caspari de Lienden*, Lantcommendatoris et Equitis equestris Germanici ordinis in civitate Traj.

xxviii Mart. in ob. et fun. Mariae Jōīs van Helm, conjugis Magrī Christophori Bendes.

xxix Mart. in ob. et fun. Gertrudis Jacobi Wittens, conjugis Bartholdi Pauli de Vreeswijck.

i Apr. in ob. et fun. Sibyllae Henrici de Veer, conjugis Wilhelmi Gisberti de Hemerden.

1620. v Apr. in ob. et fun. Henrici Wouteri Schoormont.

xi Apr. in obitu et fun. Mariae de Goyer, conjugis Lamberti Strick.

xv Apr. in ob. et fun. Stephaniae Ricoldi, viduae quondam Jacobi Nicolai Vool.

xxvii Apr. in ob. et fun. Lucae de Long.

xxx Apr. in ob. et fun. Mechteldis Gisberti de Rijswijck, viduae quondam Rutgeri Bruynings.

Eod. d in ob. et fun Hermanni Berckhorst.

i Maji in ob. et fun. Aleydis Crom, conjugis Henrici Wouteri de Rennen.

ii Maji in ob. et fun. Everardae de Schonenburch, conjugis Francisci de Bueghem.

vi Maji in ob. et fun. Antonii Schayck.

vii Maji in ob. et fun. Mariae de Asch, filiae quondam Wouteri ab Asch.

ix Maji in ob. et fun. Mechtildis Petri de Halen, viduae quondam Hermanni Wieri

xix Maji in ob. Mariae de Blommesteyn, conjugis Theodorici Schaeck, quae ob. Leydae; est mater confratris nostri Cuper.

xxv et xxvi Maji in ob. et xxxi Maji in fun. *Bernardi de Renesse*, Decani Traj.

xxviii Maji in ob. et fun. Cornelii de Westrenen, consiliarii civitatis Traj.; est frater confratris nostri.

xxx Maji in ob. et fun. Jõis Hey de Sevender.

Eod. d. in obitu et fun Wendelmondae Bernardi, viduae quondam Jõis Zael de Vianen.

v Junii in ob. et fun. Mariae de Weerden, filiae quondam Gisberti Pontiani de Weerden.

v, vi et vii Jun. in ob. Illustrissimi Comitis et Dñi, Dñi Gulielmi Ludovici, Comitis Nassoviae, Catzenellebogen, Vianden, Dietz, Dñi in Beilsteyn, Gubernatoris Frisiae, Groningiae et Ommelandiae, qui obiit Leuwardae.

xiv Jun. in ob. et fun. Dolli *Hermanni van de Vecht*, Canonici Stae Mariae.

xvi Jun. in fun. Aleydis de Bijler, conjugis Jacobi Lieftinck; est amita confratris nostri Adriani Ploos.

xxiii Jun. in ob. Elisabethae Maystry, conjugis Petri Beyens, quae obiit te Dromel in Maes et Wael

xxvii Jun. in ob. Walteri vañ Voordt, filii quondam Jacobi vañ Voordt, qui obiit Antwerpiae

vii Julii in fun. Arnoldi Rudolphi Edeler de Planits, filii Dolli Philippi Rudolphi Edeler de Planits

xiii Jul. in fun. Jõis Strick, fili Magri Jõis Strick.

xiv Jul. in ob. et fun. Mariae Utenbogaert, conjugis Hermanni de Raveswaey.

xvi Jul. in ob. et fun. Corneliae de Wijck, viduae quondam Mri Petri de Beusichem.

xvii Jul. in ob. et fun. Laurentii de Hattem.

1620. xviii Jul. in ob. et fun. Joae Gerardi de Woudenberch, viduae quondam Jois Matthaei de Hensberch.

xix Jul. in ob. Goswini Adriani de With, qui obiit Romae.

xxi Jul. in fun. Sophiae ab Asch, filiae Jois ab Asch.

xxv Jul. in ob. et fun. Gertrudis Arnoldi, viduae Wolphari Roelandi de Cuylenborch.

xxvi Jul. in obitu et fun. Jois de Schamps, mercatoris Antwerpiensis.
Eod. d. in ob. et fun. Henrici Nicolai Verriet.

xxvii Jul. in ob. Dollae *Odiliae Valckenari*, viduae quondam Dolli Jois de Duvenvoorde et Woude, equitis, Domini in Warmont et Esselikerwoude, quae obiit in arce Warmondana.

iv Aug. in ob. et fun. Rdi Dni Bernardi Overnesch, prioris ordinis Sti Jois.

i Aug. in ob. et fun. Aleydis Six, conjugis Jacobi Barlon.

ix Aug. in ob. et fun. Jacobi de Schendell, quondam Camerarii Civitatis Traject.

x Aug. in ob. et fun. Mariae van de Poll, conjugis Jois Mavard; est uxor confratris [1]).

xi Aug. in ob. et fun. Jois Antonii de Heymenberch.

xxv Aug. in ob. Gertrudis Widenes, viduae quondam Wibrandi Peregrini, consulis Hornensis.

xxvii Aug. in ob. et fun. Annae de Ravesway, conjugis Wilhelmi Egidii de Couwenhoven.

ii Sept. in ob. et fun. Aleydis Bijler.

vi Sept. in ob. et fun. Lubberti Morselaer.

xvi Sept. in obitu et fun. *Theodorici de Ridder de Groenesteyn.*

xvii Sept. in ob. et fun. *Emerentianae de Pallaes.*

xx Sept. in ob. *Reymborch de Speulde*, viduae quondam Jordani Poeyt [2]), quae obiit Amersfurti.

xxi Sept. in ob. et fun. Catarinae Malapert, Dnae de Cronesteyn, de Superiore parte in Jutphaes, viduae Jois Vivien.

xxii Sept. in ob. Cornelii Arnoldi, qui obiit Amersfurti.

xxiii Sept. in ob. et fun. Dolli *Rudolphi Grauwers*, qui obiit Hagae Comitis.

xxiv Sept. in ob. et fun. Arnoldi Ram.

xxviii Sept. in ob. Dolli *Jois de Renesse Doi in Wulp* [3]), secundi a duce van de Guarde Regis Bohemiae, qui obiit Pragae.

---

[1]) Indien met de onderstrepingen bedoeld ware, dat de overluide persoon een nabestaande van eenen der kannuniken-ambtgenooten des schrijvers was, had hier onderstreept moeten zijn, en zou de laatst voorafgaande onderstreping zonder oorzaak geschied schijnen te zijn. Het waarschijnlijkst is, dat de schrijver die namen, waarin hij belang stelde, aanteekende. [Zie ook *Nav.* XXXV, 468, noot. RED.]

[2]) Foeyt? RED. [3]) Wilp? RED.

1620. xxix Sept. in ob. Bernardi Sael de Vyanen, filii Jōīs Zael de Vyanen, qui obiit Romae.

ii Oct. in ob. et fun. Nobilissimi Dn̄i *Regneri de Braeckel* [1]), *Dn̄i de Braeckel et Sterckenborch.*

vi Oct. in ob. Illustrissimi Dn̄i *Lubberti Torck, Dn̄i de Heesbeen.*

ix Oct. in ob. et fun. uxoris Cornelii Gulielmi de Swanenborch.

xi Oct. in ob. et fun. Jōī [*sic*] Gulielmi Stael.

xv Oct. in ob. Nobilissimi Dn̄i *Andreae de Bronckhorst,* dn̄i de Vliet et de libera Boekorst.

xx Oct. in ob. et fun. Werneri Egberti de Rijssen.

xxi Oct. in ob et fun. Joāē Andreae uxoris Caroli Rijckweert.

xxii Oct. in ob. et fun. Dolli Jacobi van der Maeth.

xxiv Oct. in ob. et fun. Jōīs Thin de Ewijck, quondam receptoris Illustr. DD. Ordinum Traject.

Eod. d. in ob. et fun. Corneliae de Duynen, ux. Cornelii v̄ de Water.

xxix Oct. in ob. Dollae van Copmeer, viduae quondam Mr̄i Cornelii Bernardi.

D. ult. Oct. in ob. Nobilissimi Dn̄i *Maximiliani de Lauwyck, Dni in Deyll.*

xv Nov. in fun. Catharinae Joachimi, uxoris Mr̄i Martini Henrici Lap de Waveren.

xvii Nov. in ob. et fun. Mariae Smets, ux. Petri de Millingen.

Eod. d. in ob. et fun. Simonis, filiae Cornelii, viduae Danielis Gisberti de Berlicum.

xviii, xix, xx Nov. in ob. Illustrissimae Dn̄āē, Dn̄āē Principis Aurasiensis alt. m[*emoriae*] viduae.

xxi Nov. in ob. Nobiliss. Domllae *Christinae de Bloys de Treslong, viduae quondam Nobilissimi Dolli Jacobi Taets ab Amerongen.*

xxv Nov. in ob. et fun. Andreae de Helsdingen, filii quondam Alardi de Helsdingen, dum viveret Consulis civitatis Traject.

xxix Nov. in ob. Dollae *Adrianae v̄ Malsen,* uxoris quondam Dolli Theodorici de Haestrecht, dn̄i in Drunen et Gansoyen; est mater confratris nostri Haestrecht.

Eod. d. in ob. Dn̄i *Adriani Duyck,* Illisstriss. Dn̄ōrum ordinum Hollandiae et Westfrisiae secretarii, dn̄i in Oudtkarspel et Koedijck; est pater confratris nostri Duyck.

xxx Nov. in ob. et fun. Mariae Timanni de Bergensaet, uxoris Henrici Nicolai.

i Dec. in ob. et fun. Nicolaï Lamvijn.

ii Dec. in ob. et fun. Magr̄ī Frederici de Sande, Advti Curiae Trajectinae et Utriusq. Juris Licentiati.

---

[1]) Boven *de Braeckel* is geschreven: van Aaswijn. [Een v. Br. is nimmer heer van Sterkenburg (te Driebergen) geweest, wèl een v. Aeswijn. Red.]

1620. v Dec. in ob. et fun. Dolli Petri de Schonenborch.

vi Dec. in ob. Dollae Corneliae de Schuylenborch; est matertera confratris nostri Asch.

viii Dec. in ob. Lamberti Wijnen, actuarii quondam Curiae provincialis Traject.

x Dec. in ob. et fun. Dollae Joaē de Groesbeeck, uxoris Magrī Henrici de Wilt, Consiliarii ordinarii Curiae provincialis Traject.

xi Dec. in ob. Petri Both, filii Folcardi Both, quondam Cos. civitatis Traject.

xiv Dec. in ob. Dolli Danielis vañ Berch de Lunenborch, filii piae mem. Magrī Pauli vañ Berch, consiliarii Curiae provincialis Traject.

xix Dec. in ob. Henrici Bernardi de Lamsvelt.

xxi Dec. in ob. et fun. Cornelii Timanni de Leuwen.

(*Wordt vervolgd.*)

Frater en frater patruelis (XXXVI, 12). Onder dankbetuiging aan den, mij onbekenden, inzender voor de gemaakte opmerking, moet ik volmondig bekennen, dat ik indertijd niet op de gedachte ben gekomen, dat in het Geld. Leenregister, ter besproken plaatse, achter het woord *fratres*, het woord *patrueles* eenvoudig kortheids- of gebruikshalve — hoe dan ook — is weggelaten. Doch wat volgt hier nu verder uit? Dat Arend en Albert van Lawyck, of beter van der Lauwick, geen broeders, en ook geen broederskinderen of volle neven waren, heb ik in Geld. Volksalm. 1883, bl. 181—189 duidelijk aangetoond, geheel volgens genealogisch opstel van wijlen den Baron v. Spaen la Lecq, wiens genealogieën in allen deele zeer te vertrouwen zijn, en die nimmer iets als zeker aangaf, wanneer het enkel op waarschijnlijkheids-gronden berustte, zelfs dan niet, wanneer de waarschijnlijkheid zoo groot is, dat men zeggen moet: het kan niet anders geweest zijn, al is het ook niet onomstootlijk bewezen. Op bl. 186, in de noot, sprak ik evenwel het vermoeden uit, dat Arend en Albert v. der L. achterneven geweest zijn, omdat Albert's grootmoeder (altijd volg. v. Spaen, — de namen zijner grootouders zijn onbekend) een kruis in haar wapen voerde, en Arend's grootmoeder Elisabeth v. den Huet heette, voerende, gelijk bekend is, Huet een kruis in 't schild. Men ziet hoe nauwgezet v. Spaen alles aanteekende, niet wetend hoe het nog eenmaal te pas zou kunnen komen, doch wel wetend welk licht eene kleinigheid dikwijls verspreiden kan. Het woord »fratres" nu in het Leenregister, in den zin van »fratres patrueles", bevestigt sterk het vermoeden in boven

aangehaalde noot uitgesproken, dat Albert's grootouders dezelfden waren als die van Arend, namelijk: Arndt en Elisabeth v. den Huet; hetgeen voor de genealogie van het geslacht v. der Lauwick niet van belang ontbloot is.

»Of nu verder hieruit volgt, dat »*fratres patrueles*" ook voor »verre, c. q. *achterneven*" (issu de germain) gebruikt werd, valt nog te betwijfelen. Arend en Albert v. d. L., die geheel eene zelfde richting waren toegedaan en menigmaal te zamen handelend optraden, noemden elkander denkelijk eenvoudig *neef*, en zullen ook als zoodanig algemeen bekend gestaan hebben. Wel denkelijk dus, dat men algemeen — en de schrijver of opsteller der bewuste leenacte derhalve eveneens — niet beter geweten heeft, of zij waren broederskinderen, en dat zij dientengevolge in het Leenregister als fratres patrueles zijn aangeduid. Zeer opmerkelijk is het, — zooals ik t. a. p. bl. 137, noot 3, aanvoerde, — dat zij o. a. in 1494, dus twee jaren later, weder »fratres" worden genoemd. Ook hier zullen fratres patrueles bedoeld zijn.

Alles te zamen genomen, geloof ik, dat men dus veilig kan aannemen: 1° dat Arend en Albert v. der Lauwick elkander in geen verderen graad bestonden dan dien van achterneef; en 2° dat zij in hun tijd eenvoudig, schoon ten onrechte, voor volle neven werden aangezien.

Amersfoort. H. M. WERNER.

VRAGEN.

De Geldersche Toren. Ook in het gehucht de Valk, benoorden Lunteren, op Veluwe, moet eene hofstede liggen van dezen naam. Wat weet men daarvan?

Nederweert. Als wapen dezer Limburgsche gemeente (kanton Weert) wordt in A. J. v. der Aa's Aardr. Wdbk vermeld eene kapel en drie horens, met het omschrift: »Cabinorum (lees, Scabinorum) de Merefelt". Wat is dit laatste? Meerveld(hoven) ligt in N. Brabant.

Oude-Tonge. Wie bezaten in 1607 deze ambachtsheerlijkheid? Zie *Nav.* XXXVI, 96, noot 2.

De Papegaaisbrug — of Brug N° 2, was in 1851 een houten ophaalbrug, over het Apeldorensche kanaal. Waarom aldus geheeten? Zie een gesl. Papegay(s), bijv. *Nav.* XXIII, 475; XXXII, 432. Vandaar?

Nieuw-Scheemda. In zijne kronijk voor de prov. Gron., Friesl. en Drenthe (Uith. 1860), II, 86, deelt M. D. Teenstra mede: »1659. Nieuw Scheemda, van Scheemda gescheiden, wordt een afzonderlijk kerkdorp met een eigen leeraar, en twee jaren later werd aan dat dorp bij resolutie van de regering der stad Groningen van 22 Jan. 1661 een wapen toegekend, zijnde de profeet Nehemia". Bestaat die resolutie, en zou men die hier willen mededeelen?

M°.

Ecoma, Nappius (XXXVI, 137). Is het daarop volgende Ecema eene feil? Of de daarna in Ecoma veranderde, blijkbaar van Eco gevormde, oorspronkelijke familie-naam? Is ook Napjus van Nappius onderscheiden, of daarmeê één?

Floryanen. Komt deze *Nav.* XXXVI, 105, vermelde kapitein nog meer voor? ik zag dien geslachtsnaam nimmer vermeld. Wel Fleuren, bijv. Arnoldus Fl. (ook Flueren, Floeren) kwam in 1639 als prop. te Op-Heusden, als zoodanig 27 Apr. 1658 dood. Ook later komt Floerkens voor. Wordt hiermede hetzelfde geslacht bedoeld?

Herman Cock. Ten jare 1317 beklom Frederik Zyrich (van Sirck, van Zierick, van Zijrik) den Utrechtschen bisschops-stoel, terwijl het in zijn bisdom zeer onrustig was. Te Groningen en in Drente bestonden sedert langen tijd hoogloopende verschillen over het wereldrijk gebied der Bisschoppen. Groningers en Drenthenaren waren onderling verdeeld in 's Bisschops voor- en tegenstanders, die elkander te vuur en te zwaard vervolgden. Genoemde kerkvorst, niet bij machte zijn gezag te handhaven en de ingezetenen tot rust te brengen, zag zich gedwongen, aanvankelijk de hulp van Reinald graaf van Gelre, later die van Willem graaf van Holland, interoepen. Dat eerstgenoemde Graaf aan 't verlangen van den bisschop zal hebben voldaan, en dat Geldersche edellieden aan krijgstochten naar het noordelijk gedeelte des bisdoms zullen hebben deelgenomen, meen ik te mogen aannemen op grond eener bulle van Paus Johannes XXII, welk stuk

in het Drentsch Archief voorhanden en van den navolgenden inhoud is:

Johannes Episcopus, Seruus Seruorum Dei, dilecto filio — — Abbati Monasterij de Clarecampo, Traiectensis diocesis, salutem et apostolicam benedictionem.

Conqueste sunt nobis — — Abbatissa et Conuentus Monasterij in Ascen, Cisterciensis ordinis, quod nobilis vir Johannes Comes de Benthem, Henricus de Nurech, Miles, Hermannus de Laghe, Adolfus de Brantelghete [1]), Gerardus de Dolre, Hermannus de Tilghose, Adolfus de Twickele et Hermannus dictus Koc, Armigeri, dicte diocesis, super quibusdam Bubus, Vaccis et rebus alijs iniuriantur eisdem Ideoque discretioni tue per apostolica scripta mandamus, quatenus, partibus conuocatis, audias causam, et appellatione remota, debito fine decidas, faciens quod decreueris per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita compescendo. Prouide ne in terram dicti nobilis excommunicationis uel interdicti sententiam proferas, nisi a nobis super hoc mandatum receperis speciale. Testes autem qui fuerint nominati, si se gratia, odio, uel timore subtraxerint, censüra simili appellatione cessante compellas ueritati testimonium perhibere.

Datum Auinione, IIII id. Maij, Pontificatus nostri anno Quinto".

Kan de Schildknaap Hermannus gezegd Koc, in die bulle genoemd, ook een zoon zijn geweest van Rudolph Cock (de Cock), tweeden heer van Weerdenburg [2]); immers behoord hebben tot het Geldersche geslacht Cock (de Cock)? Zoo ja, dan strekke het bovenstaande tot aanvulling van hetgeen *Nav.* XXXVI, 81 vg. voorkomt.

Buiksloot. MAGNIN.

le Leu de Wilhem (XXXVI, 128). Wat is dat »de Wilhem"?

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Umbalaha (XXXV, 94). In 943 behoorde Umbalaha tot het graafschap van Everhard, die in 944 voorkomt als graaf in Drenthe, in 956 als graaf van Salland. Hij stierf 10 Mei 966, en wordt gewoonlijk genoemd graaf in Hameland. Volgens Racer heette het ambt Vollenhove Umbalaha, en de ommelanden van Vollenhove agri diocenses. Hooft v. Iddekinge zegt dat Vollenhove (Wolderen) was eene

---

[1]) z. v. a. Brandlicht, grp Bentheim. RED.

[2]) Onder de Geld. Volksalm. 1874 bl. 14, 5 vermelde kinderen van Rudolph Rudolphszn (de) Cock komt geen Herman voor. RED.

Friesche gou, en meent dat onder Lieuvert op de oude Friesche munten uit de 11e eeuw, niet Leeuwarden, maar Leeuwte bij Vollenhove moet verstaan worden [1]). Magnin daarentegen was van oordeel, dat Friesland zich oorspronkelijk niet verder zuidelijk uitstrekte dan tot de Linde. In 943 behoorde Umbalaha waarschijnlijk nog niet tot Friesland, maar tot Hameland. Volgens Racer bevatten de ommelanden van Vollenhove de kerspelen Steenwijk, Steenwijkerwolde, Paaslo, IJsselham en Scharwoude.

Over Nakala (De Nagel) vindt men een artikel van den heer J. Hogeman in Verslagen en Mededeelingen der Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Recht, enz. Verz. Stukken, Afd. II, en Bijdragen voor Vaderl. Geschied. 3e reeks, 1e deel. Urk was volgens hem van het kerkdorp de Nagel gescheiden door de Nakala. De Nakala liep ten noorden van Urk en het eiland strekte zich uit tot de Vunninga. In 966 lag dat eiland in het graafschap van Eckbert, en Gardolf had het vroeger bezeten. De Nagel behoorde alzoo niet tot Umbalaha, want de brief is van Februari, en Everhard stierf in Mei van dat jaar. Urk lag toen in Salland. De Nakala moet derhalve eene grensrivier geweest zijn tusschen Salland en de Nagel, welk eiland hoogstwaarschijnlijk Friesch was. Vunningha is bepaald een rivier-naam. Ik weet ze niet t'huis te brengen. Herinneren Follego en Wallegaart in Friesland aan den naam?

Zeer zeker was de Nakala niet Navalia. Men zal bij Tacitus wel moeten lezen: Scinditur navalis pons (men nam een vak uit de schipbrug). Deze brug lag waarschijnlijk bij het tegenwoordige Nijmegen. Maar is de lezing Scinditur Navalia pons de ware, waarom denkt men dan niet aan *De Nevel* in de Betuwe, tegenover Oosterbeek? Vóór den vrede heeft Cerealis geen voet benoorden den Rijn gezet.

A. J. C. KREMER.

Maastricht. Bij de herstelling, welke de Helpoort te dezer stede, een gedenkstuk uit de 13e eeuw, van 's Rijkswege in 1883 onderging, ontdekte men van binnen langs eenen der muren eene laag kruit, ten bedrage van ongeveer 70 kilogr., bedekt met zaagsel en gehakt

---

[1]) In elk geval treffende bevestiging der duiding Leeuwarden als bosch-waard (*Nav.* XXXV, 300). RED.

stroo. Ook vond men den mond, waardoor de lont moest gestoken. Daar het kruit grover was dan het tegenwoordige, moet de mijn bij eene der belegeringen in de vorige eeuw zijn aangelegd. Onder toezicht der militaire autoriteit verwijderde men de gevaarlijke zelfstandigheid. De poort is sedert tot woning ingericht.

Het tiende klooster te M., -- vgl. *Nav.* XXXIII, 483, — *is* gesticht, een vrouwenklooster van de Orde der Annunciaten. Deze Orde, die van Maria-Boodschap werd door Johanna van Valois, dochter van Lodewijk XI, de verstooten gemalin van Lodewijk XII, in 1500 ter eere van de tien deugden der Maagd Maria te Bourges ingesteld.

De 1500ste jaardag van St. Servatius, den patroon of kerkheilig van M., werd 16 Mei 1884 met grooten luister gevierd, terwijl aan de artisten Cuypers te Amsterdam en Essenwein te Neurenberg de uitvoering werd opgedragen van baldaquin en altaarblad van het hoofdaltaar in de Servaaskerk, ter eere van dien gedenkdag.

Meersen. De kerk van dit dorp in Limburg gebouwd ter plaatse, waar de villa regia stond, binnen welke, zegt men, in 847 het rijk van Karel den Groote verdeeld werd, is 't fraaiste gebouw van dien aard in 't zuiden van Limburg. De hechtheid van dit monument liet echter veel te wenschen over, zooals hieruit kan blijken dat in 1879 een der gewelven instortte en men de kerk moest sluiten. Men toog aanstonds te werk om herstelling aan te brengen.

[Welke rijksverdeeling was dit?]

Slop (XXXVI, 117). Bij *slop* aan eene modderige plaats te denken, is gepast. Te Amsterdam was in mijn jongenstijd ergens op de Weesperstraat bij de Achtergracht een zijstraatje, en achter dat zijstraatje een ruim erf, waar een deel der Amsterdamsche aschkarren dagelijks den opgehaalden voorraad neerlegde. Men noemde dit, vuile en smerige, straatje, Het Slop of Het Sloppie. 't Slop in 't dorp Apeldoren is de volksnaam eener sedert De Lange- gedoopte straat. 't Moet daar vroeger een poel geweest zijn, en al bracht een kunstweg veel verbetering aan, de oude hoedanigheid van 't Slop, of liever de afkomst verloochent zich niet. In den zin van modder, slijk, zie ik er in eene mestspecie, eene in den ouden tijd gewilde, gezochte, natuurlijke mestsoort. En, dit gevoelen vasthoudend, denk ik bij de uitdrukking »onder den slop'' aan mest, en komt 't me voor dat de

tiendman aan den tiendheer was verschuldigd de genoemde hoeveelheid rogge »onder meer" zou men nu zeggen, en dit »onder meer" was — juist bepaald! — ons »onder den slop", d. i. de modder, het slijk, de mest voor 's tiendheers tuin of akker, dus rogge en mest, van beiden. Dat toebedingen van mest bij verkoop van veldgewassen of bij overgang in andere handen van boerderijen, is nog op de Veluwe niet geheel in onbruik. Te Harderwijk o. a. bestaat nog 't gebruik dat ieder die een aandeel in de gemeenteweide pacht, jaarlijks zóóveel vrachten »goede" stalmest daarin moet leveren, als hij vee in de weide doet. Natuurlijk houden koopers en pachters met die bepalingen rekening, en de tiendman van 1494 zal dit ook wel hebben gedaan.

Uddel. A. AARSEN.

Slop — heeft niets uit te staan met modder of slijk, maar is de opening in den zolder der boeren-deelen, waardoor het zand opgeladen wordt. Sloptienden neemt de daartoe gerechtigde op het oogenblik dat het zaad onder den slop staat.

MR. J. I. VAN DOORNINCK.

[*Nav.* t. a. pl. worden *Het* slob en *de* slop nadrukkelijk onderscheiden, en op het eerste alleen de slijk-beteekenis toegepast. Oudemans biedt ook slop, slope = sluiphol; slop = uitgang.]

Praalgraf van Pieter Florisz. In plaats van dit verbrande monument te Hoorn is op kosten van den Staat in 1883 een gedenksteen geplaatst in het herstelde kerkgebouw. P. Florisz, vice-admiraal van Holland, sneuvelde 8 Nov. 1658 in den zeeslag tegen de Zweden.

Dermonde (Tenremonde). In het Tijdschrift voor Gesch., Oudh. en Stat. van Utrecht, II Dl. II St., bl. 347—48, wordt melding gemaakt van twee opschriften in den Smeetoren te Utrecht, met aanhaling van Arnoldus Buchelius, Descript. Urbis Rheno-Traject., p. 5, en tevens gewezen op bij dien schrijver voorkomende onnauwkeurigheden, zoowel in deze opschriften als elders [1]). Betreffende den in het tweede, thans niet meer aanwezige, opschrift genoemden persoon: »Teremundāī" merkt de Redactie op: »dit is echter zeker, dat de

[1]) Vgl. Vermeulen, Tijdschr. v. Oudh., Stat. enz. v. Utr., III, 69 vv.

hier bedoelde persoon in stukken in de Archieven alhier voorhanden, bij zijne beëediging den laatsten October 1528, wordt genoemd: Heer Jan van Dermonde Heer van Bournyval, Luitenant of Onderstadhouder van Utrecht, President van den Raad en Overste Artillerijmeester van Z. K. Majesteit. Die zelfde persoon is den 1en Mei 1536 te Breda gestorven en aldaar begraven. Van Goor, in zijne Beschr. van Breda, maakt het nog erger, en noemt hem Joannes Teneramundanus D. de Borgnival. Zie het Latijnsch grafschrift aldaar, p. 82".

Zeer zeker is v. Goor op den goeden weg, en komt hier in aanmerking het geslacht v. Tenremonde (Teneramunda), dat voert: plumeté (volg. andere papelonné) d'or et de sable. Zie Nobil. d. Pays-Bas I, 89; Le Blond, Quartiers généal.; Théatre sacré de Brab., I, 284 en pl. n° 4, waar het wapen en de kwart. afgebeeld worden van Anne Marie de Tenremonde, Chanoinesse du noble Chapitre de Ste Remfroije à Denain.

»Bournival is een heerlijkheid, gelegen in de Meyery van Nivelle, vermaard door zyn kasteel en tuyn. Wernerus de Daules (of Dave) was daar Heer van in den jaare 1429. Daar na is 't in verscheide geslagten geraakt, als dat van Luxemburg Tenremonde, van der Hofstadt, d'Arlin, en de Yllan, tot wiens gevalle het zelve in 't jaar 1674, den 2 July, tot een Baronny gemaakt is door Karel de II, Koning van Spanje". (Le Roy, Adelyke lusthof des Hert. Braband, Amst. 1706, blz. 8 en pl. 37; vgl. Suppl. aux Troph. de Brab., II, 118). Zie over Jean de Termonde, écuyer, maître de l'artillerie du Roi 1519, ook Gachard, Rapport sur les archiv. de Lille, pp. 306, 313, en Vermeulen, t. a. pl. IV, 102—12.

M°.

Patronaatrecht. Het oude »jus patronatus, fundo inhaerens", ontstond in 't begin des Christendoms, doordat de groote grondeigenaars op hunne landhoeven godsdienstplaatsen stichtten voor zich en hunne onderhoorigheden. Dit recht bleef in stand toen eigenaars van landhoeven in de 7de eeuw in Duitschland en Nederland betere bedehuizen of kapellen oprichtten. 't Werd echter gewijzigd zoodra verscheidene personen te samen kerken bouwden en 't jus patronatus erlangden, 't welk, verdeeld in stemmen, uitgeoefend werd. Ook

schonk de hooge geestelijkheid dat jus aan iemand, die eene kerk stichtte of begunstigde, zelfs al bezat deze geen duimbreed gronds; dit was dan een »jus non inhaerens fundo". Een ander soort van patronaatrecht ontstond uit het leenstelsel, welk leenpatronaat veelal door den Vorst der geestelijkheid ontnomen en gegeven werd aan gunstelingen, heeren; alzoo een »heerlijk" recht. 't Was een misbruik, dat van lieverlede 't collatierecht werd afgescheiden van den grond; die alle stemmen of de grootste helft had, was »primarius collator", in machtsoefening met »unicus collator" gelijkstaand. In verloop van tijd erlangde dat recht, oorspronkelijk meer een jus privatum, een publiekrechterlijk karakter, doordat de benoeming van predikanten een publiek belang werd en nóg is.

Hoefijzers. In de 14 Sept. 1885 te Amst. geh. vergadering der Letterk. Afd. van de Kon. Acad. v. Wetensch. handelde Baron Sloet over hoefijzers, te Nieuwersluis gevonden omstr. 1880 en 1881, bij gelegenheid der vergrooting van het fort. Deze met kalkoenen voorziene voorwerpen zijn aangetroffen op drie meter beneden A. P., tusschen de boomen van een onderzeesch eikenwoud. Het aantal was zoo buitengewoon aanzienlijk, dat ze met kruiwagens verkocht zijn. Ze zijn beter vervaardigd dan thans door een gewonen dorpshoefsmid zou kunnen geschieden. Oorspronkelijk waren ze voor rijpaarden bestemd; ze zijn niet versleten, maar met geweld van de hoeven losgerukt. Overblijfsels van paarden zijn ter plaatse niet gevonden. Spr. giste, dat men hier vóór zich had de sporen van een zoenoffer uit den Heidenschen tijd der Germanen. Hiertoe ging hij zorgvuldig na, welke rol door de hoefijzers gespeeld wordt in het aloude bijgeloof. Tegen allerlei soort van betoovering leverde een *gevonden* hoefijzer bescherming op. Vooral was het een overoud gebruik om de kerken in Duitschland met deze voorwerpen op te sieren. Als het aantal der gewijde hoefijzers al te groot werd, had men de gewoonte die tot kettingen om te smeden. De vondst van Nieuwersluis zal gebracht moeten worden omstr. tot de 7de eeuw onzer jaartelling. Dit maakte de geschiedenis van het gebruik dezer voorwerpen waarschijnlijk. Aan de Romeinen bleef het beslaan der paarden onbekend; op harden en rotsachtigen bodem bestond daaraan geene behoefte; wel op de klei.

Lazarusklep (XXXVI, 112). De lazarusziekte of melaatschheid is zeer besmettelijk, en men schuwde daarom alle aanraking met hen die er mede behebt waren. Zij waren in de Middeleeuwen gehuisvest in bijzondere gasthuizen, en 't was hun vergund te bedelen, om door de verkregen giften in hun onderhoud te voorzien, of zich versnaperingen te verschaffen; maar dan *moesten* zij voorzien zijn van een lazarusklep. Die kleppen waren niet gelijk aan die der nachtwachts, maar houten bakken op een steel, en voorzien van een klep tot deksel, die door eene beweging met de hand kon worden opgewipt, en ook weêr neergeslagen. Dit maakte ongetwijfeld eenig geluid, maar dit geluid was het hoofddoel niet der klep; 't was opening en sluiting van het bakje, waarbij de melaatsche geene zijner handen in aanraking behoefde te brengen met het bakje, met de klep, of met het geld. Het saamgebedelde geld raakte de melaatsche nooit aan. Als hij het uitgaf, draaide hij het bakje onderste-boven, en stortte zoo zijn schat uit op eene tafel of in handen van den ontvanger.

De uitdrukking *klaplooper* staat in geen verband met de lazarusklep; men zegt dan ook van zoodanig iemand niet: »hij loopt *met* de klep", maar »hij loopt *op* de klep". Men at nml. na het kleppen der morgen-, middag- en avondklok, en de klaplooper verscheen waar hij dacht dat hem wat geschaft zou worden, tegen het uur dat de etensklok *klepte*. Hij verscheen alzoo *op de klep*, op het kleppen; zoodat men òf gereed was aan tafel te gaan òf reeds aanzat als hij kwam, en men alzoo zonder groote onbeleefdheid niet nalaten kon hem te verzoeken mede aan te zitten.

A. J. C. KREMER.

Legerstede (XXXV, 613). Een grafregister uit de 16e eeuw, bij de kerk te Oudewater, vermeldt de regels of rijen en nummers der graven, welke aan familiën, en die welke aan de kerk of aan een altaar der kerk toebehooren, alsmede de namen der begravenen. Bij de namen dergenen die in een aan de kerk toebehoorend graf zijn bijgezet, staat vermeld: »een leger", of wel »een leger verleent", of nog »een leger gegunt"; dit bijvoegsel wordt bij de familiegraven gemist. Tegenwoordig noemt men alhier de graven, die aan de kerk behooren, huurgraven; ze worden gebezigd voor hen die geen eigen

graf of familiegraven bezitten. Zoowel als men een graf ook grafstede noemt, kan men van leger en legerstede spreken. Het zijn dan m. i. grafsteden of graven geweest, welke door den bezitter of eigenaar verhuurd werden of in tijdelijk gebruik gegeven. Eertijds geschiedde zulks hier zoowel binnen als buiten dit kerkgebouw.

V. D. L.

Verrejager (XXXVI, 112). Mijn eerste onderwijzer, de schoolmeester v. Heuven, die veel uit den ouden tijd wist te vertellen, duidde dit woord van een lang roer, een vuurwapen, waarmede men ver schieten kon. De soldaten waren gewoonlijk met musketten en bussen gewapend, die zeer zwaar waren; de verrejager was volgens hem het tirailleur-geweer der 16de eeuw.

A. J. C. KREMER.

LVIII.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen van Mr. J. Dirks.
Slot van het jaar 1695. No 2384–2423.

2384. 1695. *v. Loon* IV 134. Lodewijk XIV. Op de inneming van Dixmuiden (28 Juli) en van Deinse. Gesneden door *J. Mauger*. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3145. Z. 39½ W. Bij *v. Orden* n° 2387 Br. (*zonder J. Mauger f.*), *v. Cleeff* I n° 2298 Br. *f* 1.— *v. Cleeff* II n° 1309 Z. *f* 5.25, *Stricker* I n° 4091 Kvz. *f* —.80.

2385. 1695. v. L. IV 134 Kz. heeft VII M., doch bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3146 K. met *Septem Millia*.

2386. 1695. 10 Aug. v. L. IV 135 Brussel door de Franschen gebombardeerd. Blijkens het »*Namurco capto*" (Namen ingenomen) is deze penning na 1 September 1695 door *M. Smeltzing* gesneden. (Zeer zeldzaam.) Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3147 L., *v. Cleeff* II n° 1310 K., *Salm* n° 1821 L.

2387. 1695. 1 Sept. v. L. IV 136 Namen ingenomen en de Franschen verjaagd. Gesneden door *J. S(meltzing)* is zeer zeldzaam; kwam ons alleen voor bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3148 in L., en nog wel met het borstbeeld van Willem III iets anders en het omschrift *Wilhelmus III d. gr. mag. Brit. Franc. et Hib. Rex. Cum privilegio.*

(Op de overgave van Namen 1 Sept. 1695. Verlaten 5 Sept. v. L. IV bl. 138 nº I—III bl. 140 IV—VII bl. 143 VIII—X bl. 145 XI—XVI).

2388. I 138 (1) Bb. van koning Willem III rechts-gewend. Kz. Maas en Sambre. Bij een piedestal. Zeldzaam. Bij *P. Smidt v. Gelder* nº 3149 Tin, *v. Cleeff* I nº 2299 Z. *f* 43.— *Salm* nº 1822 T. In Kab. *P. H. v. Gelder* ('s Rijks Museum), gesneden door *J. Boskam*, heeft *V September.*

2389. II 138 (2) Vz. Rechts-gewend bb. van Willem III Kz. Willem III te paard is nog zeldzamer dan nº 1. In *Aanw. Kon. P. Kab.* 1883 bl. 159 als allerzeldzaamst vermeld. Bij *P. Smidt v. Gelder* nº 3150 (L.) en *Posthumus* nº 670 Z. 86 W. met het borstbeeld iets anders en omschrift *Invictissimus Guilielmus mag(nus)* [1]. De onoverwinbare groote Willem als *'t Hooft* nº 1127 Z. 86 W. Bij *v. Orden* nº 2389 G. K. (Echt maar slecht) (nº II—III hebben 1 September).

2390. III 138 (3) Vz. Een struisvogel met den sleutel van Namen in den bek. Kz. Opschrift. In de afsnede leest men op de Vz. *Cum privilegio N(icolaas) C(hevalier).* Ook deze penning is zeer zeldzaam. Bij *v. Dam* nº 2581 in T., *de Roye* nº 2248 Z. *f* 28.— en nº 2249 Z. *f* 12.25.

2391. IV 140 (1) Willem III als Romeinsch *Imperator* te paard. Kz. Een vliegende faam boven een opschrift. (Zeldzaam). Bij *G. v. Orden* (fraai) nº 2390 Z. 61½ W. *f* 34.50, *Salm* nº 1823 Z. 61 W. *Pinchart* gist dat *Phil. Roettiers* dezen penning (die in het geheel geen jaartal draagt) heeft gesneden. Zie zijne *Histoire des médailles* p. 63 (2); en inderdaad zijn de stempels er van nog in Brussel voorhanden volgens *Piot* p. 39 nº 368—372.

2392. V 140 (2) Namen (gewest) tusschen de Sambre en Maas gezeten. Kz. Eerzuil. Ook zeldzaam. In Cat. NN nº 499 *f* 16.75, v. *Dam* nº 2585 Z. *f* 24.—, *v. Cleeff* I nº 2300 Z. *f* 30.— en nº 2301 K. *f* 5.—, *Salm* nº 1823 Z. 44 W., *P. Smidt v. Gelder* nº 3151 Z. 45 W. Deze penning is gesneden door *P(hilippus) H(endrik) M(üller)* van Augsburg blijkens afdrukken op hout als toccadille-schijven gebezigd. Zie *Revue Belge* 1875 p. 433 (15).

2393. VI. 140 (3). Links-gewend borstbeeld van Willem III. Kz. Eene groep. Onder het borstbeeld moet een *L(uder?)* te zien zijn.

---

[1]) Als v. L. IV 150 (1).

Bij *v. Orden* n° 2391 Br. *f* 0.70, *v. Dam* n° 2583 K. *f* 0.50, *v. Cleeff* II n° 1311 *f* 2.25 Br., *Salm* n° 1525 Z. 49 W., *P. Smidt v. Gelder* n° 3152 K.

2394. VII. 140 (4). Offerhande. Kz. Namen. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3153 K., *v. Orden* n° 2392 G. L., *v. Dam* n° 2584 K., *de Roye* n° 2251 T., *Cat. Holtzhey* (1809) n° 116 p. 89 Vz. Portret Kz. v. L. IV 140 (4) Kz. (Hoogst zeldzaam in zilver.)

2395. VIII. 143 (1). *Hercules* met twee portretten van Willem III en *Max. Emanuel* keurv. v. Beijeren. Kz. Namen en de citadel. Op de voorzijde bij *v. Loon* gemerkt *G(eorg) H(autsch)*, stempelsnijder in Neurenberg (1683 - 1712). Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3154 met randschrift Z. 42 W., *v. Dam* n° 2585 met kantschrift Z. *f* 12, *Stricker* I n° 4093 Z. *f* 10, *v. Cleeff* I n° 2302 Z. *f* 12, *v. Duren* n° 1771 als *de Roye* n° 2253 met ringetje [1]) Z. *f* 4, *Muntendam* n° 244 en *Salm* n° 1826 Z. 35 W. deelen het kantschrift mede aldus luidend *Rex Anglus fuso gaudent bavarusque Namurco.* (De Engelsche koning en de Beijerschman verheugen zich nu Namen is overgegaan.) (*Kabinet Smits v. Nieuwerkerk*). Door *G. H(autsch)*.

2396. IX. 143 (2). Rechts-gewend bb. van Willem III Kz. De gebombardeerd wordende citadel en stad Namen. Bij *v. Dam* n° 2586 K. *f* 1.30.

2397. X. 143 (3). Rechts-gewend bb. als boven waaronder *B. A(rondeaux) f(ecit)*. Kz. De stedemaagd den sleutel harer stad aan Willem III aanbiedend, Bij *v. Dam* n° 2587 K. *f* 1.25.

2398. XI. 145 (1). Brussel gebombardeerd. Alleen de ééne zijde wordt bij *v. Loon* afgebeeld en als n° XI beschreven (bl. 145—146). In de afsnede ziet men de letters *C(hristiaan) W(ermuth)* of *W(ermuht)* [2]). Bij *v. Dam* n° 2588 L., *v. Cleeff*, I n° 2304 T. *f* 2, *Cat. Arti* (1880) n° 1437 Z. (*P. H. v. Gelder*).

2399. XII. 145 (2). Gezicht op Namen (Eenzijdig) afgebeeld (en beschreven blz. 146). In die afbeelding te verbeteren *Callo* in *Gallo.* Bij *v. Dam* n° 2589 in goud 36.4 W. *f* 60. (Kab. Prinses *Marianne* der Nederlanden). Ook in K. n° 2590 ald. *f* 0.50 *de Roye* n° 2254 T., *Salm* n° 1828 Z. 44 W.

---

[1]) *Ringetjes* aan penningen dienden tot aanhechting aan een rinkelbel of ter ophanging in de porcelein-pronkkast.

[2]) Geboren te Altenburg in 1661, stempelsnijder in Saksen-Gotha 1688, † 1739. *Schlickeysen* S. 83.

2400. XIII. 145 (3). Rechts-gewend bb. van Willem II. Daaronder *Dishoecke f(ecit)* Kz. Namen gebombardeerd. Bij *P. Smidt v. Gelder* nº 3155 L., *v. Orden* nº 2394 G. L.

2401. XIV. 145 (4). Rechts-gewend bb. van Willem III. Kz. Vijf mannen een koord in stukken trekkend. (Bij *P. Smidt v. Gelder* Z. nº 3156 met borstbeeld van den Keurvorst van Beijeren). Bij *Voûte* nº 574 Z. *f* 5.25, *v. Dam* nº 2591 Z. *f* 13.25, *v. Cleeff* II nº 1312 Z. *f* 11, (*de Roye* nº 2255 ook met het borstbeeld van den Keurvorst Z. *f* 5.25), *Salm* nº 1824 Z. 9 W.

2402. XV. 145 (5) 1696. Rechts-gewend bb. van den Keurvorst van Beijeren, daaronder 1696 en *Ph. R(oettiers)*. *Piot Coins* nº 373. Kz. Vrouwenbeeld. *Piot* nº 374, *v. Dam* nº 2592 L., *Dugniolle* nº 4605 (Cabinet de *M. Olivier*). Niet opgenomen door *Pinchart* onder de penningen van *Phil. Roettiers* in zijne *Histoire* p. 62—64.

2403. XVI. IV 145 (6). Rechts-gewend bb. van den Keurvorst van Beijeren met ander omschrift dan bij nº XV en zonder jaartal of initialen. Kz. als nº XV. De stempel van de Vz. is bij *Piot* nº 376, die zegt nº 373—376 »Profil droit du gouverneur général des Pays-Bas Autrichiens". *Dugniolle* nº 4604 die nº 1—2 bij *v. Loon* IV (145) als één penning beschouwt.

2404. v. L. IV 148 1696. Legp. van *Philips Frederik van Spinola, graaf van Brouai* hoofdbevelhebber van het graafschap Namen (tot 1702), Dugniolle nº 4607. Dragen het jaartal 1696 omdat ze in 1695 vóór de uitdeeling op nieuw-jaar 1696 en wel in grooten getale geslagen zijn.

2405. 1695. v. L. IV 150. Ter eere van den *»onverwinnelijksten Willem de Groote"* (Is zeer zeldzaam.) De Vz. bij *P. Smidt v. Gelder* nº 3150 en *'t Hooft* nº 1127 doch ald. Kz. als v. L. IV 138 (2). Zie *Repertorium* nº 2389. De Kz. van bl. 150 heeft de *Waarheid* vertredend het geweld, en is dezelfde als v. L. IV 151 (1—2) Kvz. doch de stempels verschillen althans in de afbeeldingen der *Waarheid* en van *Hercules*.

2406. 1695. v. L. IV 151 (1) Vz. Bb. van Lodewijk XIV Kz. Nagenoeg als nº 2404 Kz. Is een zoogenaamde gelapte penning tot spot van den *magnus rex christianissimus*. Kwam ons niet voor.

2407. 1695. v. L. IV 151 (2) Vz. als Kz. 69 v. L. IV 115. Kz. als v. L. IV 151 (1) Kz. *v. Loon* zegt: de penning dient ter beant-

woording van IV 115. Bij *v. Dam* n° 2594 L. (Gelapte penning).

2408. 1695. v. L. IV 152. Lodewijk XIV. Mislukte aanslag der Hollanders en Engelschen op Duinkerken. Komt altijd in brons voor *f* 0.60 *f* 0.90.

2409. (1695). v. L. 154. Gegraveerde gedenkpenning ter

GEDACHTENIS VAN 'T RAMPGEVAAR,
VAN LOURENS TYSSE VEYSELAAR,
DAAR HY EN SILL'MAN 'T LEEVEN HIELEN
VAN TWEEMAAL HONDERD MIN TIEN ZIELEN.

Op de Kz. het schip geankerd in de Helena-baai. Omschrift

HELEENSBAY BERG DE GOUDE BUYS,
T' WYL GOD HEM SPAARD VOOR 'T WILD GESPUYS,
TOT HY MET SES OM HULP GESONDEN,
MET EEN DE CAAP EN 'T SCHIP MAAR VONDEN.

Z. Zeer zeldzaam. In *Cat. Arti* 1880 n° 1679 (Kabinet *P. H. v. Gelder* (nu *Rijks Museum*), Cat. *Mr. Jer. de Vries Jerz.* n° 1201 Z. 71 W. *f* 95, volgens *Cat. Arti* (1880 n° 1680) van eenigzins andere gravure. Bij *v. Cleeff* I n° 2305 Z. *f* 69. De bewindhebbers der O. I. Comp. te Enkhuizen schonken dezen penning aan den vader van *Veyselaar*, als zijnde deze reeds overleden (3 Juni 1695). Bij *Voûte* n° 575 Z. *f* 30, *v. Orden* n° 2397 Z. 171 W. *f* 130, met oogje en zware zilveren keten. De omschriften van beide zijden niet met *kapitale* maar *cursieve* letters en de Vz. heeft *twemaal* en niet als bij v. L. TWEEMAAL. Daarboven een gegraveerd kantschrift *Louwrens Thysse geboren den* 25 *Maart* 1673. *Met 't schip de Goude Buys, uytgevaren den* 4 *May* 1693, *op 't schip Meerestyn uyt Indiën na huys-kerende den* 3 *Juny, in den Heere gerust.* 1695. Bij *J. Kleynenbergh* [1]) Cat. 1835 n° 322 Z. 145, 4 W. Zie ook het boekje (24 bl. 4to) *Ongeluckig of droevig verhaal van 't Schip de Gouden Buys*, enz. Amst. 1718.

2410. 1695 18 Juli. v. L. IV 155. Ter gedachtenis van het overlijden van *Johannes Camphuys*, gouverneur-generaal van Neerlands Indie. »Ieder," zegt v. L. »welke zijn lijk gedragen had werd met »een dusdanigen *gouden* penning ter waarde van *f* 60 beschonken". (*Valentijn Beschrijv. van O.Ind.* IV 323.) Komt voor bij *v. Orden* n°

[1]) Plotseling gestorven 13 Febr. 1841, oud bijna 70 jaren. Zijn vader, de notaris *Albert Kleynenbergh* († 1824) was de verzamelaar.

2398 *anders en kleiner in goud* (Zwaar 54 W. *f* 90) Vz. de band met het wapen daaronder tot aan het doodshoofd als de Kz. bij *v. Loon*. Op den band *Joannes Camphuys*, gebooren — tot Haerlem den 18 July 1634 — synde sedert den 11 Jan. 1684 — tot den 24 Septem: 1691 Ge — weest Gouv: Gen: van Nederl. — Indien. Obyt Bata. 18 jul. 1695. Kz. vervolgt de Kz. van v. L. met het doodshoofd boven den steen en gelijk opschrift. Geen beeldjes of boomen maar terzijde en beneden eenig lofwerk. Zie ook *Du Bois, Vies des gouverneurs généraux* etc. p. 251. Komt ook voor aan een gouden keten hangend [1]). Doch ook in *zilver* ter zwaarte van 155 W. bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3160, *v. Cleeff* I n° 2306 Z. *f* 70. Bij *Salm* in Goud *f* 53.8, n° 1831 is dezelfde als bij *v. Orden*, blijkens de verwijzing. De grootere zilveren is bij v. L. gecopieerd.

2411. 1695 18 September. v. L. IV 157. I—IV. Op de overgave der vesting Casal aan den hertog van Savoye.

I. Met randschrift. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3161 Z. 29½ W., *Becker* n° 819 Br. *f* 1.50, *v. Dam* n° 2595 Z. *f* 8.— (Kon. P. Kab.), *Stricker* I n° 4096 *f* 7.50, *Salm* n° 1832 Z. 29 W. Vz. en Kz. met *P. H. M(üller)*.

II. Bij *v. Dam* n° 2596 Br. *f* 2.— Vz. met *J. Boskam f(ecit)* Kz. met *J. B(oskam) f(ecit)*.

III. Vz. als II Vz. Kz. Opschrift (Is ons niet voorgekomen.)

IV. Vz. als II Kz. Kz. als III Kz. (Gelapte penning).

2412. Bij *G. van Hasselt, Kronyk van Arnhem* bl. 300, 1 lezen wij: 1695. »Wordt bij de Stad eene Loterye gearresteert van »*nieuwe gemaakte curieuse goude Medalien* off courant geld daarvoor. »De stempels dezer penningen waren nogthans alle niet nieuw maar »van eenen Medailleur uit Amsterdam BOSKAMP (*lees*: *Boskam*) ge»naamd verschaft. Voor de nieuwe had *Willem Coetier*, een inboor»ling van deze stad en welk(e) d'Academie van Franeker tot geene »geringe luister verstrekte, de teekeningen en opschriften aan de hand

[1]) *Nav.* XXXVI, 113, 4 deelt nog mede dat de gouden gegeven werden aan zulke personen, wier peetvader *Camphuys* bij den doop geweest was. Aldaar is het achtregelig versje der Kz. herdrukt en van het wapen (*een man die een hamer omhoog houdt*) gezegd dat C. dit aannam omdat hij vroeger *goudsmidsknecht* geweest was. [G. D. S. A. Camphuis, gepens. kapt. O. Ind. leger, werd 15 Maart 1886 benoemd tot 1sten luit. adj. met den pers. rang. van kapt., bij de dd. schutterij te 's Gravenhage.] RED.

»gegeven. Deze *Coetier* was een rijk bezitter van goude, zilvere, »kopere romijnsche en andere penningen. Wij vinden dit in de *Merk-»würdige Reisen von Z. L. von Uffenbach* [1]; maar hetgeen hem tot »grooter luister strekte, hij was de vriend van eenen *Gijsb. Cuper*, »van eenen *Th. J. ab Almeloveen*, van eenen *Janus Broekhusius* en »van alle fraaie vernuften welke in ons vaderland geëerd werden".

2413. 1695 11 Februari. *Op den Oost-Frieschen vrede.* Onuitgegeven zilveren gedenkpenning. Bij *de Roye* n° 2247 Z. *f* 20.—, *Mr. Jer. de Vries Jerzn* (1884) n° 1203 Z. 22 W. *f* 2.25, *v. Dam* n° 2597 Z. 29 W. *f* 6.25 (*Kon. P. K.* 1859 bl. 18). Vz. De faam met vredetak in de rechter- en bazuin in de linkerhand op een boek staande door twee olijftakken omgeven. Daaronder volgens *de Roye* I. V. R. [1]) Kz. 1695:

Dus blaast de snelle faam met aengenaam geluyt,
D'Ostvriesche vreede vreught met volle kaaken uyt,
Op kraght der eendragdt kan de vrijheidt zich verlaaten,
De wijse en dapp'ren zijn tot hyl der ondersaaten.

Den 11 *Februari* [2]).

2414. (zie ook n° 2131) 1695, *Ter eere van Nicolaas Witsen.* Vz. *N. Witsen Con(sul) Amst(elodamiae) ad regem Angliae legatus MDCXCV* (Niklaas Witsen, burgemeester van Amsterdam, afgezant naar Engeland 1695). Overigens geheel als *v. L.* III 470 (2) van 1688. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 2960 (op 1690) Z., *v. Cleeff* I n° 2176 (op 1691!) Z. *f* 3.50, *v. Dam* n° 2430 Z. *f* 3.50 (Kab. *Prinses Marianne*), *de Roye* n° 2266 Z. *f* 2.8 W., *de Haan* n° 329 op 1690 Z. 8 W. In *Revue* 1873 p. 197—199 planche *l.* n° 46 door *M. comte Nahuys.*

---

[1]) Zie de *Vrije Fries* VI bl. 305—390, en onze *Aanteekeningen* uit dit werk (3 Theile Frankf. und Leipzig 1753—1754); aldaar over *Willem Coetier* bl. 347—351 en (40) bl. 385. Over *Cuperus* aldaar bl. 386 (41) en *von Uffenbach* Th. II S. 385 f. f.

[2]) Vz. als v. L. II 324 (4) op den *Munsterschen vrede*, doch aldaar van *Blum*, hier van *I(ohann) V(on) R(eckingen)*, muntmeester van Emden (1687—97). De heer *J. F. G. Meyer* (Aanw. 1859 bl. 15) zegt: »De gebeurtenis waarop deze penning doelt: het sluiten van eene overeenkomst tusschen den vorst van Oost-Friesland en de Stenden, vindt men uitvoerig beschreven bij *Wiarda, Ostfriesische Geschichte* VI S. 337, en schijnt, daar ook de Staten-Generaal steeds hunne bemiddeling in de Oost-Friesche zaken hadden aangewend, gewichtig genoeg geacht te zijn om daarop *hier te lande* eenen penning te doen slaan". De penning werd echter *te Emden* geslagen.

Bij *'t Hooft* n° 1037—1038. Ook in *Kab. Smits v. Nieuwerkerk.*

2415. 1695. Medaillon. Hoog gedreven, ongedekt, gelokt borstbeeld *à trois quarts*, bijna geheel *en face*, iets links gekeerd; een haarlok valt over den schouder op de borst. Met de linkerhand wordt een inktkoker vastgehouden. Op het met draperieën versierde veld staat aan de rechterzijde eene zuil, waarop *D(avid G(erhard V(on) H(achten)* [1]). Op een rijk met lofwerk geciseleerd, verguld encadrement staat een wapen en scheepsanker. Daarbinnen leest men in een ovaal *Valentin Niedermeyer Secretaire de S(on) A(ltesse) Madame la Princesse de Waldeck.* Medegedeeld door den heer *J. Schulman* ($18\frac{2}{27}85$) te Amersfoort. Vragen. Was deze *Valentyn Niedermeyer* secretaris bij die prinses von Waldeck, die tegelijkertijd regeerende gravin van Kuilenburg was, en wonen er thans nog geene *Nedermeyer's von Rosenthal te Kuilenburg*? [2]) Stamde de minister van justitie *N. v. Rosenthal* (1850—1853, dien wij hoogschatten) af van *Valentyn N.*?

2416. 1695. (Op) (het overlijden) van *Christiaan Huygens* geboren te 's-Gravenhage 1629 door *Henrionet.* Bij *de Roye* n° 2258 Br. *f* 2.25, *J. de Vries Jerz.* (1884) n° 1205 *f* 1.50; *Series (Durand) numismatica universalis virorum illustrium* (1821) gelijk die van *Simon* broddelwerk, want er staat op dezen penning *obiit an(no) MDCXCI* in plaats van *MDCXCV.* Zie *Navorscher* XX, 455; *Kluyskens* II 68, die zelfs schreef 1791 voor 1691; of heeft de penning MDCCXCI? Want *Rudolphi* (1879) heeft ook 1791. Bij *Renesse* n° 28990 Br..

2417. *Duurte van granen* (1694) *Overvloed* (1695).

a. 1694 in Thuringen. Op dit jaar 1694 bij *v. Cleeff* I n° 2283 Z. *f* 1.25, die verwijst naar *Schlegel Müntzbuch* 3 *Suppl.* S. 131.

b. Op een schralen oogst 1694. Vz. Eene koornmaat *Wer Korn innhaelt dem fluchen die Leuthe.* Voorts op en binnen de maat *aber Segen* u. s. w. Kz. overvloed in 1695. Een boom, waaraan iemand opgehangen is, landschap enz. *Du Korn Jude — Wolfeile Zeit* 1695 (Gr. 23 K. Bij *P. Smidt v. Gelder* II n° 7205 op 1695 [3]).

---

[1]) Stempelsnijder in Hamburg (1704—1726), *Schlikeysen* S. 351. Waar is deze *kunstenaar* (blijkens den penning) geboren, en waar sneed hij in 1695 dit fraai medaillon?

[2]) Ettelijke jaren geleden, gewis, misschien nóg; J. H. L. A. Ziegenhirt v. R. nóg. RED.

[3]) Bij de Vries (1884) n° 1207 *f* 3.25 Br., ook op 1695. Bij Renesse n° 36667, op

(Ook in Frankrijk was in 1694 hongersnood. Zie *v. L.* IV 103—104.)

2418. 1695 14 November. Op het overlijden van *Theodorus van Heiningen.* Vz. Boom die door den storm in twee stukken wordt gebroken. Omschrift *Spes. stirpis. in. ipso. flore cadit.* (De hoop van den stam valt in zijn bloei.) Kz. *Theodorvs. a. Heiningen Ivris Utrivsque Candidatvs natvs Mevrsae XXIV Septembr(is) MDCLXX Denatvs Franeqverae XIV Novembris MDCXCV (Theodorus van Heiningen der beide rechten candidaat geboren te Meurs den* 24 *Sept.* 1670, *overleden te Franeker den* 14 *November* 1695. Zilver, gegr. Cat. *Mr. Jer. de Vries* nº 1206 18 W. *f* 6.25 (Museum Friesch Genootschap). Zie ook *Gids voor de Hist. Tentoonstelling van Friesland* bl. 94 nº 208 op te nemen in ter perse gereed liggende *Nieuwe Bijdragen voor de Munt- en Penningkunde van Friesland.*

2419. 1695 27 Nov. Begraafnispenning van *Catrina Coddus.* Bij *Quintus* 1882 nº 1357 Ovaal Mm. 58 en 49 Z. 36 Met Gew. (Kab *J. A. Smits v. Nieuwerkerk.*)

2420. 1695. Ovale gegraveerde penning op het overlijden van *Gerrit van Enst Ontfanger van de gelde der Molenaers* (*Ontvanger van het maalloon*). Bij *Jer. de Vries* (1854); nº 1658 Z. 50 W. met een ringetje, *Posthumus* nº 674 Mm. 85 en 70 Met oog en ring 49, Met Gew. als *Hooft v. Iddekinge* nº 315.

2421. 1695. Gegraveerde penning op het overlijden van *Antonius. Franciscus Pelt* te Utrecht. Vz. Fraai gehelmd wapen. Kz. Inscriptie Bij *Kist* nº 612 Z. 48 W., *de Roye* nº 2259 Z. *f* 5.—, *v. Duren* nº 1778 Z., *Posthumus* nº 675 Mm. 67 Z. 47. Met Gew.

2422. 1695 2 Juli. Op het overlijden van *Margareta van Holland.* Bij *de Roye* nº 2260 Z. *f* 1.—, *v. Duren* nº 1719 Z. *Leidsch Kabinet* (18 Mei 1873) *Margareta van Hollant gestorven den* 2 *Julius anno* 1695.

2423. 1695. Fraaie ovale begraafnispenning *Ter gedaghtenis van Antony Dassonville Oud* 26 *Jaren.* Cat. *Teding van Berkhout* nº 353 Z. 47 Mm. 63 en 55.

EINDE VAN 1695.

Munt (XXXVI, 118). C(arolus) d(ei) g(ratia). Rosa sine spina is

1772. *Du korn-iude* (Diable defait un sac porté par un homme *Theure Zeit.* 1694—1772. *Rev. Wer Korn inne halt* u. s. w. *Salomo* XI 26 (Etain)..

een half groat van koning *Karel I* van Engeland (1625—1649). Hawkins n° 545 pl. XLVII p. 194.

VRAGEN.

De Zuiderzee — zal, volg. Aardr. Wdbk van v. der Aa, in een overoud Overijselsch geschrift Suytvinde betiteld zijn. Wat is hiervan? Suitwinde (= Zijdewinde, Sijtwinde) z. v. a. waterkeering, volg. Hoeufft, Taalk. Bijdr. (Breda 1816), bl. 129.

Speelmans-Driesch-en-Keer. Herinnert deze O. Vlaamsche gehuchtenbenaming aan de oude speelluyden (menestrels, joculatores dicti meystreele a° 1425, 1360) bijv. *Nav.* XXI, 356; 'III, 303? Of dient dit Speelman anders geduid? Men heeft ook eene (Friesche?) jonkheerenfamilie Speelman, bijv. op het kasteel Zuilestein te Leersum thans Jhr. H. M. Sp. Szn. Vanwaar ontleent deze haren geslachtsnaam?

Manstad. Van Johan v. den Clooster hield Herman v. Goedelinchem den bouwhof Schuringhe te Itterbeke in manstad. Afstand doende van allen eigendom welken hij aan dien bouwhof had, verklaarde Johan in 1354 daarvoor in ruil van Herman ontvangen en dezen weder in manstad uitgedaan te hebben het goed Geerlink. Aldus Tijdr. Regr prov. arch. v. Overijsel I 69. Wat beduidt manstad? Wil 't zeggen, dat hij er van aan Joh. v. den Clooster »manschap (-scap, -schip) doen", d. i. den leenplicht vervullen moest?

[Men ontving ook tienden »in manstad en toe manregte", bijv. a° 1454 (ibid. III 104). Zie het Tijdr. Regr op Dienstmannen, enz.]

De Ossegang, voetpad, zeven voet breed, in de gemeente Uithuizermeeden (Gron.), zal volg. overlevering z. v. a. oogstgang zijn, t. w. zoodanig pad, langs hetwelk de R. katholieken weleer in den oogsttijd hunne processie hielden, langs de korenlanden naar het strand. Bestaan er ook elders hier en daar nog zoogenaamde ossegangen? De hoofdsylbe in ossegang zou ook (laag) weiland beduiden kunnen.

Het Papenzaad van Eepe. Aan den in den giftbrief van koning Hendrik IV a° 1064 als curtile (volg. v. der Aa, Aardr. Wdbk, Aanhangsel, rentmeesters-schuur) voorkomenden Hof van Wessingen (bp

o. Dorenspijk), — waar in de 12de en 13de eeuw het klooster van Werden bezitting had (zie Baron Sloet's Oorkdbk v. Gelre en Z. bl. 390, 3), — werden in 1851 alle opkomsten der zaadtijnsen van de onderhoorige landerijen, omstr. St. Maarten afgeleverd onder de benaming van 't Papenzaad van Eepe, bij welke aflevering telkens een vaatje Eeperbier aan de tijnsschuldigen werd ten beste gegeven. Is dat »papenzaad" daar nog bekend? Maar waarom juist het papenzaad van Eepe? Was een voorm. klooster in dit dorp of in het naburige Oene of Heerde, tot die zaadtijnsen gerechtigd?

Zantwijne. Mechteld v. Bijland, abdis van het convent ter Hunnep, verklaarde (in 1390) aan Henrik Toeniken ten lijve zijner vrouw Mechteld Benting voor een quart wijns to Zantwijne op elken St. Marten in den winter verpacht te hebben drie morgen gelegen in de Zeventien-hoeven, Tuilremarke, kerspel ter Wolde (Veluwe-Zoom). Aldus Overijs. Archief I 103). Wil dit »to Zantwijne" niet zeggen »wijn tot kerkelijk gebruik" (Sant-wijn)? T. a. pl. is het als eigennaam gedrukt.

Zegels. Als men leest, dat een oud zegel(tje) met spijt omwonden is (bijv. a° 1400; Tijdr. Regr op het Prov. Arch. v. Overijsel, II 76), is dit dan enkel ter wille van de nauwkeurigheid en volledigheid er bijgevoegd, of heeft zulks eene (zegelkundige) beteekenis?

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Alberthoma (XXXV, 225, 454). Nederduitsche predikanten.

Te Groningen:

1594. Antonius Thomæ, een Groninger van afkomst, was voorheen Roomsch Priester, dog uit het Pausdom tot den Hervormden godsdienst overgaande werd hij tot Stads Predikant aangenomen, nadat hij een formulier van beroepinge in 't openbaar had voorgelezen. Hij was reeds oud van jaaren, en is daarom Emeritus verklaard in 1600. Bruckerus, Gedenkbk. v. Stad en Lande, bl. 8.

1635. Albertus Thomæ, uit Friesland afkomstig, beroepen van Lutkegast in de Ommelanden [1]), heeft hier 25 jaaren gediend en in dien tijd geene vrijheid gevonden om de roeping naar Amsterdam op te volgen. Door zijne elf kinderen is het geslacht van Alberthoma voortgeplant, waarvan enige nazaten ook in deze gemeente gediend hebben, en andere elders binnen en buiten Nederland. In het 60ste jaar zijns ouderdoms is hij hier gestorven in 1660. Ibid. bl. 11—12; vgl. bl. 186.

1661. Thomas Alberthoma, Ommelander van geboorte, zoon en opvolger van Albertus Thomæ, beroepen van Ezinge [2]), heeft hier gelijk zijn vader bedankt voor het beroep naar Amsterdam, en ook iets in het licht gegeven; overleed in 1680. Ibid. bl. 12; vgl. bl. 177.

1678. Petrus Alberthomæ, te Groningen geboren, jongste zoon van Albertus Thomæ, schoonzoon van Robertus Keuchenius [3]), broeder van Thomas en Albertus Alberthoma, is hier beroepen van Termunten [4]), en overleden in 1711. Ibid. bl. 14, vgl. bl. 231.

1693. Alberthus Alberthoma, geb. te Groningen, zoon van Albertus Thomæ, broeder van Thomas en Petrus Alberthoma, beroepen van Emden [5]), overleden in 1720. E. Meiners, Oostvr. K. Gesch., II, 521. D. v. Hoogstraten, Wdbk, I, 226. Ibid. bl. 14.

1721. Robertus Alberthoma, Groninger van geboorte, zoon van Petrus Alberthoma, kleijnzoon van Albertus Thomæ en Robertus Keuchenius, is hier beroepen van Eelde in Drenthe [6]), bedankte in 1730 voor de beroepinge naar Amsterdam, gaf enige schriften uit,

---

[1]) den 13 April 1635 is gest., oud 59 j. en omtr. 9 m., op den 20 April 1660. Adami, Naamreg. v. Gron. Pred. vervolgd (Gron. 1744).

[2]) den 5 may 1661 is gest., oud 49 j. 8 m. en wat meer, op den 31 July 1680. Ibid.

[3]) Groninganus, soon van Petrus K. (Vesaliensis, predt te Gron. ber. 20 Mei 1629, † oud 40 j. en 10 m. d. 27 Aug. 1644), ber. van Wesel den 24 July 1664 (daar dees Eerw. Fransch Prediker waar), is gest., oud 43 j. 7 m. en eenige dagen, op den 1 marty 1680. Ibid.; vgl. Bruckerus l. c. bl. 13. [In de A-kerk te Gron. is, zoo ik meen, nog een grafschrift van een K. (dezen ?) aanwezig.]

[4]) den 24 Nov. 1678 is gest., oud 63 j., op den 10 May 1711. Ibid.

[5]) den 12 Nov. en bev. den 17 Dec. 1693; is gest. in 't 76 j. zijns oud., op den 2 Nov. 1720. Ibid.

[6]) den 12 Jan. en bev. den 9 Febr. 1721. Ibid. vgl. T. A. Romein, de Herv. Pred. in Drenthe, 48, waar ook de lijst zijner schriften voorkomt.

is Emeritus geworden in 1769, en overleden in 1772. Ibid. bl. 15.

1737. Albertus Alberthoma, Groninger van geboorte, oudste zoon van Petrus Alberthoma, kleijnzoon van Albertus Thomæ en Robertus Keuchenius, oudste broeder van Robertus A., heeft den Euangeliedienst waargenomen, eerst op de Leek en Midwolde, daarna te Emden, en vervolgens te Leeuwarden [1]), van daar tot deze gemeente beroepen, en overleden in 1758. E. Meiners, Oostvr. K. Gesch., II, 534. Ibid. bl. 16; vgl. bl. 189.

1770. Albertus Alberthoma, Ommelander van geboorte, zoon van Sicco Gerhard A. te Lettelbert, kleinzoon van Albertus A., Thomas en Petrus broeder, beroepen van de Pekel-Aa. (Ibid. bl. 18.) [Sicco Gerh. A., Alb. fil., Alb. Thom. nep., pred[t] te Lettelbert 1718, overleden in 1746. Albertus A., Sic. Ger. fil., pred. ald. 1752, vertrokken naar de Nieuwe Pekel-Aa in 1754. Ibid. bl. 186, 226.]

Te Appingedam:

1661. Engelbertus Alberthoma, oudste zoon van den Groninger Predikant Albertus Thomæ, is van Mensingeweer beroepen, en na verloop van 10 jaar gestorven in 1671, wanneer zijn amptgenoot Eidelshemius insgelijks is overleden, zo dat daar door de beide Predikants plaatsen hier te gelijk vakant zijn geworden. Ibid. bl. 52; vgl. bl. 153.

1672. Albertus Alberthoma, zoon van Albertus Thomæ en broeder van Engelbertus A., is Proponent zijnde hier beroepen, dog van hier vertrokken naar Emden in 1683. Ibid. bl. 52.

1698. Gerhardus Alberthoma, zoon van Engelbertus en broeder van Albertus A. Predikant te Lingen, is hier als Proponent in plaats van Adami (Corn., die door zijne uitgegevene schriften bij de geleerde wereld genoeg bekend is, † 1721), door het lot beroepen. Na enen dienst van meer dan 40 jaaren is hij overleden in 1739. Ibid. bl. 53.

Nog zijn mij voorgekomen:

Daniel Thomæ, pred. in de Zeerijp (Gron.) 1600, geremoveerd in 1606. Bruckerus, l. c. bl. 113.

Engelbertus Alberthoma, Engelb. nep., geb. te Appingedam, pred. te Marum en Noordwijk (Gron.) 1730, overl. in 1740. Ibid. bl. 188.

---

[1]) ber. van Leeuw. den 25 Aug. 1737 en bev. den volg. 6 Oct.; is gest., oud 70 j. en ruim 4 m., 's m. omtr. 9 u, op dond. den 11 may 1758. Ibid.

Albertus Alberthoma, Petr. fil., Rob. fr., pred. te Midwolde in Vredewold (Gron.) 1713, vertrokken naar Emden in 1728. Ibid. bl. 189.

Vóór mij liggen:

Alegunda Alberthoma, geb. Ilberi, Gedicht (gedagt. uit Leeuwarden 2 Juli 1736) bij het huwelijk van den Gron. hoogl. Daniel Gerdes en Reinudina Mellema, geh. 10 Juli 1736. Gedr. te Gron. bij Hajo Spandaw. — Zij dichtte ook: 's Waerelts gezegende Heyland verwagt, gekomen, en blymoedig omhelst, voorgestelt in een geestelyk gesprek tusschen een gelovig vrager uit de oude kerk, Beantwoord door een blyde aanschouwer van Jesus geboorte te Bethlehem. T' Embden gedruckt by H. van Senden en L. Blanck, Boekdruckers en Boekverkoopers deeser Stadt 1730.

Huwelyxzangen van Frederika Alida Tegneus en Joannes Fockens, L. A. Stud., voor Mr. Joan. Petrus Driessen en Anna Christina Alberthoma, geh. 17 Maay 1744. Gedr. te Gron., by Benedictus Greydanus.

Gedicht van R. Alberthoma bij het huwelijk (21 Febr. 1753) van den Gron. hoogl. Paulus Chevalier en Marg. Geertruid Alberthoma. Gedr. te Gron., by Hajo Spandaw.

Gedicht van Henricus Gockinga, S. S. Th. & Ph. Stud.: De waare kinderen Godts in blydschap over de Gelukkige Aankomste van Jesus Getrouwen Dienaar, den Weleerw., Zeer Godzal. en Doorgel. Heere Alb. Alberthoma, tot Uitdeler der Euangel. Geheimen in de Gemeinte binnen Groningen verkozen, En op den 6. van Wyn-maand des Jaars 1737 Bevestigd. Te Gron., by Hajo Spandaw.

Groningens derde Jubeljaar sedert de Reductie uitgeroepen door Robertus Alberthoma, pred. te Gron. Te Gron., by Warnerus Febens 1744.

L(ucas) Trip. Lierzang, opgezongen ter gelegentheit der bevestinge v. d. Weleerw., Gel., en Godzal. Heere, Albert Alberthoma, ten Leeraar in de Gem. van J. K. te Gron. ingewyt den 6 van Wynmaant 1737. Te Gron. by Jacobus Sipkes. (Zie hierover Gron. volksalm. 1846, bl. 211—13.)

De Lierzang, opgezongen ter gelegentheit der bevestiginge van den Weleerw., Gel., en Godzal. Heere, den Heere Albert Alberthoma, ten leeraar in de Gem. van J. K. te Gron. ingewyd den 6 van Wynmaant 1737. Tegens Onnutte Verduisteringen en Verdraaiingen verdadigt door den Autheur. Te Gron., by Jakob Sipkes, 1738.

Gedichten van J. Doornik, N. V. Poelgeest, A. Wolff ætatis 16, D. van den Dalen, C. Zoutmaat, Phil. & Liter. Stud., en Joan. Oosterdyk Schacht, op »Het schielijk afsterven v. d. Eerw. en Hooggel. Here Albertus Alberthoma, zeer getrouwen Leeraar van de Christelijke Herv. Gem. te Leiden, den 19 Dec. 1723.

M[0].

Jacobus Bellamy (XXXV, 98). De Utrechtsche Kunst-kring bracht 11 Maart 1886 eene eenvoudige hulde aan J. B., ter gelegenheid van den 100sten verjaardag van den sterfdag des dichters. Er was in het Gebouw van K. en W. eene tentoonstelling van werken van en over B. bijeengebracht, en Mr. W. H. de Beaufort hield eene toepasselijke rede.

Phillippensen 3 vs 2. »Wacht u voor de honden", houdt de honden in 't oog! Paulus, die zijn brief aan die van Philipp., naar 't algemeen gevoelen, uit Rome schreef, zinspeelde wellicht op het CAVE CANEM, de niet ongewone waarschuwing voor den binnentredende, in mozaiek en vloertegels vóór de huis-drempels nedergelegd.

Zeist. J. H. VAN LENNEP.

[Zinspeling is mogelijk, maar des Apostels bedoeling is toch gansch anders; zie bijv. v. der Palm t. pl.]

VRAGEN.

Auerswalt—Oudenstein. Vóór mij ligt een fragment, p. 1—4, van een gedicht: »Ter uitvaardt van de Weled. Vrouwe Klara Maria Van Oudenstein; Huisvrouwe van den Ed. Welgebooren Heere Hans George Van Auerswalt, Ridtmeester van H.H. Moog. Lieutenant van de Guarde te Paardt, enz. enz.

Hoe legt de roos van Oudenstein, zoo jong,
In 't huis, daar elk den blyden Hymen zong,
Vertrapt! . . . .
. . . .
Men wachtte reedts, om de echtkoets bly te zeeg'nen,
(Terwyl de maan' haar ronden cirkel sluit)
Uit haaren schoot een aangenaame spruit,

Die al 't Geslacht met blydtschap zou bejeeg'nen;
Een jongen zoon, die 't ádelyke wápen
Der Winsheims zou vercieren in zyn bloedt,
En 't Pruissisch erf doen steig'ren op zyn moedt,
In 't blanke staal, als de Oudensteins, geschápen;
Om, 't landt ten dienst, gelyk een fiere Askaan,
In 't oorlogsveldt op 's vaders spoor te staan.
Wat had men zich al dochteren, al zoonen,
(Was Hymens toorts zoo drá niet uitgedoofdt)
Uit zulk een' echt en mintriomf beloofdt!
Men had eêrlang ons Alkmaar bly zien kroonen
Met spruiten, die, als Solons in den Raadt,
Het heilig recht bewaakten vroeg en laat.

Wanneer en door wien werd dit gedicht vervaardigd? Wat is meer van de daarin voorkomende personen bekend?

M^0.

Kremer. Waar kan men vinden biographieën der geschiedschrijvers Christoph Jacob Kremer, keurpaltzisch hofraad † 1777, en Jacob Martin Kr., Geheim-u. Gesammtrath der Fürstl. Nassau-Sarbrückischen Liniën, die in 1779 de Origo Nassaïcorum uitgaf?

A. J. C. KREMER.

Petrus Scriverius, — »Hollandsche, Zeelandsche en Vriesche Chronijck", schrijft omtrent Oudewater o. a.: »A° 1575 hebben de Spaensche onder het beleijdt van Lançelot Grave van Barlaimont ende Heer van Hierges, Oudewater belegert, ende zoo vreesselijck beschoten, dat sij sware bressen in de muijren maeckten, ende wierden eijndelijck de stadt naer een stercke tegenweer met stormender handt inghenomen, de stadt aen brandt gesteecken, ende de Burgers grouwelijck gemoordt, waervan wij de particulariteyten uijt den mondt van die daer in gheweest is, gheschreven hebben, wel weerdigh om te lesen, maer te langh om hier in te voegen, die wij bij andere gelegentheijt den nieusgierighen Leser hoope mede te deelen".

Bestaat er een ander werk van Scriverius, waarin men die »particulariteyten" vinden kan?

V. D. L.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Rectoren van het Gymnasium te Amsterdam. Ten behoeve van eene in het Gymnasium alhier aangelegd wordende verzameling van portretten van vroegere Rectoren dier Inrichting, zou de ondergeteekende gaarne mededeeling ontvangen : 1° omtrent het bestaan van portretten der hieronder vermelde personen, 2° omtrent de mogelijkheid en de voorwaarden om in het bezit van zoodanige portretten te geraken.

1536. Jacob Joost. Jan v. Loven van Belle.
1539. Willem Gerrit Pancrasz.
1543. Pieter Hendriksz Vloet.
1544. Cornelis Crocus.
1549. Govert van Muskeezel.
1551. Jan Nivenius.
1553. Cornelis van Egmond.
1556. Jan Govertsz.
1559. Antonius Ductus.
1561. Pieter v. Aphert.
1567. Bartholomeus Sovius.
1579. Eylardus Augustini. Pieter v. Meerhout.
1583. Pieter Veekemans.
1595. Cornelis de Rekenaer.
1603. Mattheus Sladus.
1604. Hubertus Salinacus (Salignatus, Salignardus.)
1632. Franciscus Ostdorpius.
1635. Adrianus Junius.
1690. Joannes Goris.
1694. Joannes Theodorus Schalbruch.
1746. Otto Arntzenius.
1762. Henricus Verheyk.
1784. Richeus v. Ommeren.
1796. Henricus Hana.
1819. Willem Joannes Zillesen.

Amsterdam. MR. J. VAN EIK JZN.

TAALKUNDE.

G, K, J = H? Het *Nav.* XXXVI, 175, noot 1 genoemde Hoemeijden (met Heukelum en Leerdam opgeteld) als variant van Ameide, al moge hij misschien tot »hof-weide" nopen, maakt o. i. in elk geval Jhr. J. J. de Geer's stelling (zie diens Bijdr. tot de Geschied. en Oudhh. v. Utr. 1861 bl. 45, noot 5) onmogelijk, dat deze plaatsnaam »mond of uitloop eener rivier" beduide. — De Vette Henne, z. v. a. wade-hoek, — inderdaad eene voor een burchtwal (*Nav.* XXXV, 497) zeer geschikte benaming! — kan zijn tegenhanger vinden in Weddehoen (bp o. Delden, zie Nom. Geogr. Neerl. I 1885 bl. 134). Wat Henegouwen nog betreft, vgl. naast Hanoniensis a° 1107 (Bn Sloet, 209) Oorkbk v. G. en Z. Hanaugiensis a° 1165 (ib. 307). — Maakt Courier als variant van Karrier Mr. G. v. Hasselt's duiding (*Nav.* XXXVI, 178) minder aanneemlijk: op Koerhuis schijnt ze in 't geheel niet toepaslijk als men den variant Cuirhuijss (a° 1500, Over. Arch. V 108) in aanmerking neemt. Vgl. nog den a° 1277 bij Zalk voorkomenden gesl. v. Kuursile (z. v. a. hoeksluis, Bn Sloet 960). — Koert is ook een geslachtsnaam (bijv. te Rotterdam, Haarl. Ct 19 Jan. 1886).

Maar wandelen wij voort. Men vindt De Geijn, als benaming eens bouwlands te Avezaat; gewis vernoemd naar de familie v. *de* Gein: a° 1566 v. *den Goyn* (v. Hasselt, Stukken I 95), a° 1568 v. *den* Gheyn (ib. I 278). Doch deze gesl. is kennelijk aan eene plaats ontleend. Ook in Overijsel a° 1407 een gesl. v. *den* Gheijne (Over. Arch. II 149), en een klooster te Gheijn a° 1504 (ib. V 210, o. Oldenzaal? Hardenberg?) Vgl. ook Geina a° 1069 in de Maasgouw (Bn Sloet, 178). In Utr. de voorm. ridderhofstad het Huis te Gein, »van-ouds Gana of Geyn, later Aldegeyne of Oudegein" (ten Ouden Gheyne a° 1289, 1315 (Jhr. J. J. de Geer, a. w. bl. 367, 9), doch hier thans onzijdig, want de bp te Jutfaas (a° 1220 locus qui Geyne dicitur, Bondam, Chtbk 322) is als *Het* Gein bekend. Het Gein is ook eene landstreek in Gooiland. Als G (somtijds) = H is, dan past hier ook *ter* Heijne (Heino, Nom. Geogr. I 1885 bl. 99). Baart het verschillend geslacht hier verschil in de beteekenis, zoodat Gein (mannel. of vrouw.,

promiscue, zie het eerst-aangevoerde voorbeeld) z. v. a. hayn, d. i. (kreupel-) bosch is? De eerstgenoemde variaut v. den *Goyn* doet echter, in verband met hetgeen straks volgt, aan de duiding »hoek" de voorkeur geven. *Het* Gein immers is ook een water-naam (Gein, Geyn *of* Gayn, N. Holl.), en hier aan »bosch" te denken, is al te vreemd. »Hoek" als water-naam is ook vreemd, maar bestaat toch; vgl. Korn *of* Horn (watertje o. Buren), — dit nochtans vrouwelijk [1]), — *met* den gesl. Hoekwater (a° 1672 Houckwater, *Nav.* XXXVI, 169). Eene bp o. Hoorn en Zwaag (N. Holl.) heet 't Keern (Keeren). Men zou hierbij aan water*keering* kunnen denken, zoo 't niet was 't Keern *of* 't Heern. Zoo behoeft dan het verschillend geslacht geen onderscheid in de beteekenis te veroorzaken. Vgl. nog *met* Karnebeek [Limburg? a° 1525 Kernnebeek (Nijh., Oork. VI, 2 bl. 837)] den gesl. Kern (Leiden), die, zoo hij oud is, o. i. juister als »hoek", dan als (vrucht-)»pit" (Joh. Winkler, Nederl. Gesl. 409) geduid wordt [2]), en alzoo etym.-ident. kan wezen met Korn ('s Gravenhage, Leiden, Haarl. Ct 17 Dec. '84, 23 Juni '85). Ook Jhr. J. J. de Geer, a. w. bl. 347, denkt bij Gein aan water, al drukt die geleerde edelman zich, naar ons bescheiden oordeel, minder juist uit door te zeggen: gein schijnt water te *beduiden*. Insgelijks Geins *of* Goins (bp in Friesl., Gein-s, Goin-s) o. i. liever »hoek"- dan »bosch"- of misschien »hof"-stede, en in denzelfden trant Goingarijp (Friesl.) [3]).

Genemuiden luidde evenwel a° 1534, 80 Gelmuyden (Nom. Geogr. I 1885; bl. 96, v. Hasselt, Stukken IV 267) [4]). Maar Ginneken (N. Br., = hinneken, henneken) laat zich geschikt als »hoekje"

[1]) Ook de gesl. Verkoren (Haarl. Ct 9 Dec. '84), als v. de(r) Korn opgevat, wijst op vrouwelijk geslacht.

[2]) Waarom moet de gesl. Pit (Joh. W. 409) = vrucht-pit zijn? Kan die niet even goed »put" wezen? Pit (Oud-Nederl.) = put. Vgl. den Engelschen gesl. Pitt. Maar vindt men in Engeland wel Pith? Zelfs Roemer Visscher bezigt nog voor »pit" (vrucht-kern) het woord kaerle, kerl(e); zie Oudemans, die echter ook »keerne" = kern biedt.

[3]) Hiervoor schrijft De Woordenlijst voor de spelling der Aardr. Namen Goënga(rijp). Waarom? Of waarom, als men der uitspraak wil tegemoet komen, niet liever Goenga, zonder diaeresis, die tot misverstand leidt! Hoe verklaart men dan dat Goënga? En evenzoo Loënga. Men houde mij deze opmerking en vraag ten goede.

[4]) *Gel, Geel* als hoofdsylbe van Genemuiden, — trouwens een zeer afwijkende en dus lastige variant! — kan z. v. a. *hel, heel* wezen, in den zin van »hellen", zoodat ze op afloopend, uitstroomend water doelt.

duiden; 't komt, qua diminutivum, met en zonder onzijdig lidw. voor. Insgelijks Genne [bp o. Zwollerkerspel, a° 1531 Ghinne, met de denkelijk hieraan ontleende gesl. v. Genne *of* Ghonne (Over. Arch., Tijdr. Regr, Bijdr.), ter Gunne)], z. v. a. hoek. Ook te Olst a° 1310 een erve ter Honne of ter Hunne. Men zij evenwel met Gunne voorzichtig, bijaldien hier te rekenen valt met pagus Avul*gowi* a° 966 (Bn Sloet 93), d. i. de Avel*gouw*, bij Sieg, welke a° 997 voorkomt als p. Aual*gunne* (v. Spaen, Inleid. II 32). Doch ook te Gendringen een huis Oevelgunne, dat zich geschiktelijk laat duiden als »heuvel-hoek". — Wordt Genemuiden in Nom. Geogr. t. a. pl. als »mond van de Genne of Gannite" geduid; dit noopt dan om Gent [Over-Betuwe, a° 793 *Gannita* (Bn Sloet 16)], Gend [O. Vlaand., a° 1085 Gande (ib. 190)] als hent, hand (versterkte vormen van »henne, hanne" = hern, harn) in den zin van »hoek" te duiden. Of wil men voor de O. Vlaamsche stad »bosch" kiezen, met het oog op Hend(-rik) van *Nav.* XXXVI, 180? De vergelijking echter van *Gaand*eren [a° 1200 *Ghern*ere, Gernere (Arch. klr Bethlehem door Mr. I. A. Nijh. 1853 bl. 7; Nijh. Bijdr. IX 7; Bondam 269; Sloet 395)] beslist denkelijk voor »hoek" [1]. Vgl. nog wellicht den Amsterdamschen gesl. Hent Haarl. Ct 8 Apr.) 1886), naast v. den Hende (*Nav.* XXXVI, 190). Evenals men geslachtsnamen Jeen (Nieuwe Tielsche Ct 10 Apr. '86) Geene (a° 1770 te Middelburg, *Nav.* XXXVI, 140), de Gene (a° 1498, Over. Arch. V. 81), v. Geenen (te Dreumel, Nieuwe Tielsche Ct 3 Dec. 1884), Ghunicke (Bijdr. Gesch. Over.) aantreft, kan men wellicht »hoek" laten gelden bij Gené (Frankrijk), Geneffe *of* Jeneffe (Luik), Gennep (Limb.), Genève (z. v. a. hoek-poel?) [2], Generac (Frankr.), Genne la Ville (ibid.), Gennes (ibid.), Genewijk (Over.), Geen-eind (Stiphout), -hoven (Valkenswaard), -weide (Rossum), Genen (Venlo), Genhout (Limb.). Samenstellingen als Gen*eigen* (Limb.), -*heik* (ib.), -*inne* (ib.) zouden hier echter lastige pleonasmen kunnen schaffen; doch de opmerking van *Nav.* XXXV, 284, laat misschien bij deze de duiding »hoek-*bosch*" toe. Mogen hier ook Genne *of* Jenne (Jinnie) en Ghinna *of* Kene, Kenne tepas gebracht, alhoewel het eerste in Afrika, het tweede in Egypte is gelegen? Alsmede Guinea (Ghinné, Ghinney)? Zoo ja, dan och, die Volapük!

[1]) De handschoen (gant) van *Nav.* XXXII, 400 sproot gewis uit misverstand.

[2]) De overeenkomst toch met Hunnep (zie beneden, bl. 235, noot 1) is treffend.

Van Kortgene (a° 1436 Cortkene, *Nav.* XXVIII, 268) geldt vermoedelijk wat boven nopens Het Gein als waternaam gezegd is [1]). Vgl. Keen (water in de Klundert), Keenenpolder (de Fijnaart). Mag hier de slotsylbe als *hene*, *henne* in den zin van »hoek" geduid, dan is deze duiding denkelijk ook geoorloofd opzichtens Den Cannenburg (te Vaassen, z. v. a. hannen-burg), Keent [in Nijmegen, a° 1247 Kyent (v. Spaen IV Cod. Dipl. p. 22; Sloet 679), — waarbij het Kentsmeer], Kent [Engeland, a° 1389 Keent (v. Hasselt, G. Maandw. I 411)], Den Kijnthof of Kindhof [2]) [a° 1457, 87 erf o. Deventer (Over. Arch. IV 20, 479)], Kendert (bouwl. te Zuilichem), De Kinderkamp (a° 1481 o. Almelo) [3]). Alsmede in den gesl. Kien; en dit wel ondanks Kiliaen's keen(-boom) = pijn(-boom). Verkiest men echter in den Cannenburg eenen »bosch" -burcht te zien, fiat! Doch te Voorst ligt een goed De Kanmaat (a° 1405 die Canmaet (Bn Sloet, Van-Al's 258) [4]). De schifting tusschen »hoek" en »bosch" zal wel menigmaal bezwaarlijk zijn. — Daarentegen in Keins (Schagen, met De Keins-, Keyns- of Kensmer-brug en Het d°-wiel), Kinsweiler [Aken, a° 1276 Kenswilre (Sloet 950)], ten Kindesberghe (a° 1390, Over. Arch. Aanh. 188) = (?) v. Kinsbergen, – in Boheme echter ook twee dorpen Kinsberg, — is de hoofdsylbe z. v. a. hindes, hins, metathetisch voor *nes*. De Kennipwaard (weil. te Waardenburg) kan aan cannabis = hennep (vgl. *Nav.* XXIII, 573; XXX, 415) herinneren, alzoo vlas-waard beduiden; doch laat zich wellicht even goed

---

[1]) Vgl. ook Jhr. J. J. de Geer, t. a. pl.

[2]) Wel luidt dit erve a° 1353, 4 domus of villicatio Kindshoff (Dev.-Cam.rek. II 192, 259), met den gesl. a° 1348 v. K. te Deventer (ib. 30), en zelfs nog in 1623 Kindtshoff (Cat. Arch. Dev. gasth. n° 1443), maar omdat in die buurt een gesl. Kint voorkwam (bijv. a° 1190, Sloet 375), zal men hier niet aan nes-hof, maar aan een hof van Kint moeten denken, en Kint, tenzij phantasienaam, laat zich duiden als »Hoek".

[3]) Tenzij *eigenlijk* op te vatten, past hier wellicht ook de a° 1394 voorkomende gesl. ter Kijnderhues (Over. Arch. II 23, enz.), maar dit zou *ook* »achter-huis" kunnen wezen.

[4]) Kanniokenwaard (uiterwaard te Wamel) *kan* kanunnikenwaard zijn, maar denkelijk evengoed diminutivum van Kanne = hanne (harne); waarop, tenzij persoonsnaam (Joh. Winkler, Nederl. Gesl. 109), ook de gesl. Kenneken [a° 1379 te Hasselt (Over. Arch. I 91), a° 1389 Kenken (Chartul. Kamp. Weeshuis n° 1)] kan oogen, wegens zijn variant Kaniken, die misschien tevens verbiedt hier aan een phantasie- of spotnaam (kannetje) te denken.

over ééne kam scheren met Gennep en Ter Hunnep, welk laatste in zijne varianten ter *Hoijn*oijp en ter Hone*pel* (zie Nom. Geogr. I, 1885, bl. 104) de duiding »hoek" -poel aangeeft, wanneer men met den variant ter Hune*pa* a° 1336 (Over. Arch. I 54) in verband met Hanhorst rekening houdt [1]).

Voor de verwisseling van *k* en *h* komen nog in aanmerking Keer- of Kierschop (geh. en riv. in N. Br.), ook Keersop, Kersop *of* Hersop geheeten, z. v. a. hoek-zijpe (?, riool); Kerssenberg (goed te Laren bij Lochem, ook Kersenborgh, — bij Zwolle ligt een buitentje Den Herssenberg) = boschberg (-burcht), vermoedelijk ook Turcal *of* Turhal, Tirhala *of* Trikala (v. Wijk Rzn, Aziat. Turkije), dat èn Drie (Thri, Veluwe, z. v. a. doorgang, doortocht) èn Kell (Grp Z., z. v. a. hel, hil = heuvel) vermag op te helderen. Zoomede misschien de gesl. Heijnck (Heijinck) en Keijnck (Tijdr. Regr) [2]).

In Karsenburg (Nieuwer-Amstel), Kerzel (Ginneken), Kerzendaal (Nijmegen), De Kershof (te Meteren),-waard (uiterw. te Maurik), -wal (bij Doddendaal, v. Hasselt, Geld. Maandw. I 107), -werf (hofstede te Beusichem), Het Karshof (voorm. burcht te Garshuizen (Gron.), misschien ook in Kaarskens of Kaaskenswater (bij Zierikzee, tenzij hier de gesl. Casius spele!) en in Kars *of* Kaars (prov. Aziat. Turkije), kan, minstens gedeeltelijk, verwisseling van *K* en *G* bestaan, dus gars (gers, gors) d. i. gras. Zoo niet Het Hersje *of* Horsje (weil. te Dreumel) noopt tot horst = bosch, hetwelk op Het Kersjesweidje (te Op-Hemert) gevoeglijkst past. Terwijl Kiersdonk [a° 1450 Kyrsdonck (v. Spaen, Inleid. II Cod. Dipl. p. 7)] wellicht doet twijfelen tusschen horst-donk en gars-donk, beslist Kurziwody (Hongarije) *of* Hunenwasser voor horst-wade.

Keisveld (bp o. Neede, ook Kies-, Kijs-, Keus-veld), Keizer (te Schaasberg), — tenzij dit laatste met den reeds in 1273, 84 voor-

[1]) Immers De Hunnep was een watertje. Bij de *Nav.* XXXIV, 454, noot 1, ter aanvulling van Nom. Geogr. t. a. pl., genoemde varianten komen nu nog: het klr in Hûnephe a° 1284 (Over. Arch. I 29), ter Hoenp a° 1434 (ib. III 26), a° 1568 convent Hennep, to der Hunp (gelijktijdig glas-opschrift in v. Hasselt, Stukken I 69, 70), a° 1568 Hunneppele (ib. 269). Honnef (Pruissen) luidde a° 1283 Huinippa (B. v. Sp. II 234). De duiding hoek-*poel* wordt nog bevestigd door *in* De Hennepe(n) of Hennippe (bouwl. op Zandwijk, bij Tiel).

[2]) Joh. Winkler, a. w. 108, 490, denkt echter bij Heyink aan een persoonsnaam. Zie ook Oudemans op Key, Kay.

komenden (Sloet 917, 1037), later in Gelderland sterk vertegenwoordigden (Herald. Bibl. 1880 bl. 306, noot) familienaam Keyser samenhange (gansch onwaarschijnlijk, als zijnde tout-court!), of ook phantasienaam zij, — laten zich gevoeglijk duiden als heis-veld, heiser (verlengvorm van hees), in den zin van weide-veld, weide (vgl. *Nav.* XXXV, 27, 382). Evenzoo Kekerdom (o. Ubbergen) als bosch-radeheem, omdat het a° 891/2 Cachritheim, z. v. a. hag-rit-heim? Bondam 43; Bn Sl. 65) luidde; in casu treffende overeenkomst met Heeckeren (*Nav.* XXXV, 282). Vgl. nog de Kijkenweide a° 1460, 96 te Wijhe (Over. Arch. IV 116; V 10) in Wechter*holt*, dus in eene destijds of vroeger gewis boschrijke streek [1]). En mag men dan o. i. evenzoo duiden Kekum of Keken bij Gorinchem (v. Wijk Rzn, Aardr. Wdbk 1821), als smgetr. vorm van Kedichem, zoodat dit etym.-id. wordt met 't N. Br. Hedikhuizen (hedik, uitgedegen vorm van heek = heeg, bosch); waarmede weder goed samenstemt het boschrijke Kedingen (Overijsel), èn wegens den variant a° 1502 Keninghen (Nom. Geogr. I, 1885, bl. 108), die zijdelings heenleidt naar Kiliaen's keen, d. i. pijn-boom, èn wegens Ha(a)genvoorde a° 1301, 1414 *Hadden*vo(e)rde (Nom. G. ib. 98). Ditzelfde kan denkelijk, — tenzij de lokaliteit er zich beslist tegenkante, — worden toegepast op sommige plaatsnamen, bij welke men totdusver òf aan het Deensche caege (spits) òf aan koog, kogge (Hoeufft, Taalk. Bijdr. 66) dacht; bijv. op Het Kogenberg (a° 1457, 84 goed te Olst), Het Kogenschot *of* Cagenschote (erve bij Oldenzaal). En al laten Kogeldink (erve o. Diepenheim) en Kogelman [2]) (a° 1511 gesl. in Twenthe, Over. Arch. V 257) de »bosch"-duiding misschien voor zich bezwaarlijk toe, dan oogen de Hoogd. appellativa *H*ügel en *K*ugel toch *beiden* op iets bol-vormigs, zoodat hier in casu »heuvel" past.

Kan dit een en ander door den beugel, dan worden ook duidelijk Kella of Kehl [rgdstr. Coblentz, a° 1479 Kelle, Kell (Nijhoff, Oork. V, 107, 22)], gesl.: v. Keell [a° 1524 (ib. VI, 2, bl. 825)], Kellheim *of* Kehlheim (Beijeren). Kehlen *of* Kelen (Lux.), en misschien Kiel. Voorts Kelbergen (bp bij Doesburg; — vgl. den gesl. v. Helbergen), Kelmont (Limb., in casu etym.-id. met Helmond, (N. Br.). Mitsgaders

[1]) Vgl. echter ook wellicht Kiliaen's keyken (bij Oudemans) *met* het *Nav.* XXXV, 27 vermelde »bloemenweide".

[2]) tenzij eigenlijk te duiden, wat minder waarschijnlijk dunkt.

de gesl. v. der Kellen (?) Kelman, v. Kilo (a° 1280, Bn Sloet 984, 5), Kull. Hier beduidt dan de hoofdsylbe »heuvel". Zie Nom. Geogr. Neerl. II, 14, maar opzichtens het daar voorkomende »dorpen *en* hillen", vooral *Nav.* XXXV, 247. Kel(l) is veel te algemeen, om (soms) aan »cel" te denken, gelijk Mr. E. D. Rink (Beschr. v. Tiel 189) ten aanzien van Kellen (hofstede op Zandwijk, o. Tiel, met Het Kellensche Bosch) en Kellendonk (huizing te Avezaat, bij Tiel) daarom doet, dewijl men te Tiel vroeger een Cellebroederskerkje vond; — want ook in N. Brabant (bij Helmond) en in Pruissen (aan de Niers) treft men bijv. een gehucht Keldonk, een dorp Keldunk aan; daarbij heeft de gesl. v. der Keeldonck a° 1464, 76 (Bijdr. Gesch. Over. IV, 198, 200) niets van »cel". Kellen (Land van Kleef), dat bij Bn Sloot als Kellene, Kennele, Kelne voorkomt, durven wij niet noemen, hoewel het ook (ibid. 691, 701) a° 1248, 9 als Kelle vermeld staat; omdat dit (volg. v. Spaen III, 55; IV, 302) de *colonia* Trajana van Antoninus' Reiswijzer wezen zal. Toch schijnt aan dit Kellen ook een gesl. v. Kelle (a° 1416, Herald. Bibl. 1883 bl. 118) ontleend te zijn, gelijk v. Kelne (a° 1288, Sloet 1113) het zonder twijfel is. Melis Stoke's Hallinghe a° 1083 behoeft dus geenszins een schrijffeil te wezen, zooals sommigen denken [1]), maar *kan* variant zijn van Callinghe (Kallantsoog, bij Alkmaar); en dan pleit juist dit Hallinghe *of* Callinghe, o. i. tegen de toepassing hier eens persoonsnaams Calle (*Nav.* XXIII, 159, ib. 569 aardig gehekeld), omdat één en dezelfde persoon toch wel niet twee mansnamen, Halle en Calle, zal hebben gedragen. Te minder valt vermoedelijk aan zoodanigen persoonsnaam Calle te hechten, omdat bijv. Kell (tout-court) als geslachtsnaam voorkomt (in 1490, Over. Arch. IV, 630). Voeg bij deze Kel- = Hel-rubriek denkelijk nog Gallipoli *of* Keliboli, dan wijst dit een spoor, om Gelderland [het land bij Gelder(n), oorspronkelijk Gelleron, Gelera, Gielra] te duiden als »het land bij de of der heuvel-rode".

In Goch — {Land v. Kleef, a° 1259 Gogge (Sloet 795), a° 1261 opidum Goge (ib. 830), a° 1277 novum-op. Goche (Egthe, *sic*) (ib. 957), a° 1286 Ghog (ib. 1082) a° 1287, 94 Gogh (ib. 1088;

---

[1]) Zie Hoeufft (Taalk. Bijdr. 81), die bij dit Hallinghe aan Heilo, weleer Heilgalo (z. v. a. heilig bosch?) denkt. Doch deze twee namen hebben niets met elkaar gemeen, en Huydecoper was o. i. op het rechte spoor, toen hij bij dit Hallinghe aan Callinghe dacht.

Nijh., Oork. I 44), a° 1303 Gog (N. I 87), a° 1318 Ghoch (ib. 185), — adject.: a° 1460 Gocher (ib. IV 315). Te Twello a° 1662, 81 eene Gocherweide (Cat. Dev. Gasth. n° 1534, 61), naar de a° 1407, 13, 31, 1534 enz. te Deventer en omtrek geërfde fam. v. Gogh, Goch (Cat. n° 156, 87, 284; v. Hasselt, Geld. Oudhh. 390) enz.,} — wijst G = H misschien op »hof" (vgl. *Nav.* XXXVI, 174). Maar denkelijk liever, — vooral indien Egthe (in Bn Sloet's charter) hier meer is dan bloote, door het afschrijven der oorkonde veroorzaakte naamverwisseling of in den tekst geslopen kantteekening, — op »bosch", vgl. Hoeght (a° 1223) = Host (horst) (Sloet 473bis) [1]. Want Goch als »gouw" op te vatten, schijnt zonderling. G = H doet Gekvoort (te Valburg), De Gekvorst (bouwl. te Herveld) verklaren als hoek-voorde, hoek-bosch. Misschien in denzelfden trant Gekkenpas (te Wamel), Gekkenberg (weil. te Ooi, Nijm.), tenzij men bij de laatste drie met phantasienamen te doen of aan de historische Gekkenorde (vgl. *Nav.* XXXII, 303; 'III, 364) te denken hebbe. Opzichtens Gekkenberg zou men wegens den gesl. Kackenberch (a° 1594 bij Deventer, Cat. n° 1252), Kakenberg (te Haarlem, Haarl. Ct. 20 Mei 1885) in twijfel kunnen staan, of daar ook sprake zij van een soort »galgenberg", een heuvel van halsrecht, vgl. Kiliaen's kaeck = schavot. Zoo vindt men in de voorm. heerl. Wolfswaard (o. Wageningen), maar aan den overkant des Rijns, dus in de Betuwe, De Kaakweide, vernoemd naar een omstr. 1790 aldaar nog aanwezigen justitiepaal, aanwijzend het voorm. halsrecht dier heerlijkheid. Zie eene »aanklagt van den kake" a° 1386 in Over. Arch. Aanh. 151. In 1571 ontmoet men een gesl. Koch (v. Hasselt, Stukken II 68), = Keckius (1600 te Deventer, Bijdr. Gesch. Over. I, 3)? Etym.-id. met Bosch(ius)? Vgl. Kekkö (Hongarije), maar ook keck = gek of stout, en opzichtens Stout als gesl. Joh. Winkler, a. w. 351. Eene analogie tot Goch biedt denkelijk Coca, het Spaansche stedeke, waar men in 1821 nog het oude kasteel aantrof, dat den ongelukkigen Filips Willem, des grooten Zwijgers verdonkermaanden oudsten zoon, 29 jaren lang ten kerker strekte.

Maar hoe zou 't gesteld zijn met de gesl. Kock (dictus Cocus, Coch

[1] Mogelijk doet hier de gesl. de Goohecuiia a° 1232 (Sloet, 557) iets ter beslissing af.

a° 1277, Sloet 958), Koch, Coch (in Oostenrijk, Haarl. Ct 23 Maart 1886)? Mag men hier wel altoos aan het koks-bedrijf of aan een haan denken (zie bijv. Joh. Winkler, Nederl. Gesl. 310, 1)? Men vindt immers ook Kok (tout-court) als bp te Gemert! Al waren nu de voormalige (van de koks wel te onderscheiden) keukenmeesters der landsvorsten adellijke personen, en al bestaan er anecdotes in den trant van »Le cocq a chanté de bon matin", of zelfs van een 't zij niet ernstig gemeend 't zij in drift geuit »coquin"; vgl. kaeck = galgenaas (Kiliaen), — dat als koningswoord aan den Rudolphus Cock van *Nav.* XXXVI, 81, noot 1, toegevoegd zal zijn: in de Middeneeuw kan men bij die geslachtsnamen minstens in sommige gevallen misschien wel aan »Hof" of »Bosch" gedacht hebben. Immers de *oude* gesl. Keuken [nóg te Echteld, vgl. *misschien* Kuiken (*Nav.* XXXVI, 81, n. 5)] klinkt, eigenlijk opgevat (Joh. Winkler, Nederl. Gesl. 372), zonderling; maar beschouwt men hem etym.-id. met den gelijktijdigen gesl. Heuck in den zin van »Bosch", zoo wordt hij natuurlijk [1]). Kaeck = galgenaas toch klinkt, een enkel geval misschien uitgezonderd, al te smadelijk, en »kok", tenzij z. v. a. keukenmeester, voor zulk een rijken ridder ongepast. En nu luidt Kokkenhofstad, erf en goed te Wilp, als vóór 1465 't eigendom van Johan Cock (Cat. arch. Dev. gasth. n° 153, 231 enz.), a° 1494 wel Kaexhofstede (ib. n° 761), terwijl càken, caicken koken beduidt, doch kaeç zou ook z. v. a. haec, haag, d. i. bosch kunnen wezen. Vgl. nog *met* de gesl. Kocken (te Huisseling, bij Ravestein), Koek [a° 1534 Koicke (v. Hasselt, Geld. Oudhh. 391), a° 1620 Coucq (*Nav.* XXXVI, 200)] en (v.) Goeckinck (a° 1424 Gueckijnc, Over. Arch. III, 8) de plaatsnamen De Koekendaal (blok lander. te IJzevoorde, bij Doetinchem), Koekenstein (erf in de Medelsche straat te Echteld), Kaakheem, doorgaans Kokheim (herberg tusschen Gron. en Appingedam), Kackershoef *of* Kackerterhoff (pachthoeve te Contern, Lux.). En als

[1]) Joh. Winkler (a. w. 270, 491, noot) neigt bij gesl als »Bos(ch)" enz. tot de gedachte aan een persoons-naam Boske (smgetr. Bosch), als verkleinvorm van Bos(o); maar waarom zou Bosch (= lucus) niet evengoed recht van bestaan hebben als de door hem bl. 247 genoemde Akker, Baan, Beek, enz. enz, — alles tout-court! Trouwens, die auteur leidt (bl. 271) Bosum (Friesl.), Beusichem (Gelderl.) ook van dien persoonsnaam af. Waarom? Is het *Nav.* XXXV, 493, in verband met ándere plaatsnamen voorgestelde niet aanneemlijker?

men in 1381, 8 leest van Johan v. Isselmuden, anders gezegd of genmd Rodenkoc (Over. Arch. Aanh. 35, 9, 167); is het minstens twijfelachtig of men hier wel met een spotnaam »roode haan" of d° »koek" (vgl. Joh. Winkler, a. w. bl. 421) te doen hebbe, wegens den variant a° 1441 Roddenkoec (z. v. a. rode-bosch ?, ib. III 49), in verband wellicht met de oude gesl. Pannekoek [1]), Cockman (z v. a. bosch-man ?), welke laatste ook Koeck-, Koeke-, Kokeman luidde (zie Cat. Dev. gasth., Tijdr. Regr), daar toch de gesl. Koeke*bakker* ook reeds vroegtijdig voorkomt, bijv. in 1482, 98 als Kokenbecker te Zwolle (Over. Arch. IV 362; V 92). Doch »koeckeman" kan ook keuken-man, d. i. kok, beduiden; vgl. koe(c)ken = keuken (Oudemans).

Waarschijnlijk passen hier Junne (bp o. Ommen, a° 1447 Younne) en Tjoene (bij Deventer, Nom. Geogr. Neerl. I, 1885, bl. 107), z. v. a. hunne, honne = hoek. Of zou men bij deze aan »bosch" moeten denken, wegens de samenstelling Tjoener*hare* [bij Deventer, a° 1362 Tijoenrehare (Over. Arch. I 73)]? Ik geloof het niet. Toen eenmaal Tjoene als buurschap bestond, kon een hoek dezer bp zeer goed aangeduid worden door Tjoenerhare, al heeft men hierbij dan misschien met een »hoek van (bij) een hoek" te doen. Men ontduikt echter pleonasme, als men zich door *t*, — zoo de oudheid des naams niet belet dit als bep. lidw. op te vatten, — bewegen laat, Tjoene te duiden als »Het Hoen" in den zin van »hof"; vgl. Het Hoen = de Hof te Voorst [2]). In denzelfden trant zal Kornhorn(e) ontstaan zijn als hoek aan (het water) de Korne, al beduidt o. i. dit laatste denkelijk ook »hoek". Men zij alzoo niet al te angstvallig opzichtens

[1]) a° 1260 Pankoken (Geld. Volksalm. 1885 bl. 13), a° 1370 Pannekocke (ib). De vergelijking van Panakoke *of* Pannekokan (kasteel in O. Indië), Pankoek (hofstede te Gron.), Pannekoek (buurt te Aduard), De P. (polder te Werkendam), De Pannekoeken (landstr. in Friesl.), — noopt wellicht tot de duiding ban [= (rechts) gebied] ·hof of d° bosch. — Eene kluchtige duiding van Pan zie *Nav.* XXXV, 493. Voeg er bij Panama (oorspr. een Indianendorp, waarvan de naam op de latere stad, provincie en landengte overging, door Martius (Beitr. zur Ethnographie 1867 als »vlinder", door Wüllerstorf (Novara III) als »vele visschen" geduid. Zijn dat niet zeer uiteenloopende duidingen, derhalve curiosa !? Tenzij »ban" op een voor een oorspr. Indianendorp *te* geregelden socialen toestand wijze, zou dan Panama = ban-weide door den beugel kunnen?

[2]) In elk geval bespeurt men, dat er voor de gissing te Tjoen in plaats van te Joen van Nom. Geogr. I 1885 bl. 129, geene bepaalde reden bestaat.

mogelijke pleonasmen, die soms louter *composita* zijn. Die vrees weerhield mij *Nav.* XXXIV, 452, noot 2; 'V, 109, om *haar* veelszins als »hoek" te duiden. Het Gernhere toch van a° 1215 = Ghernere, Gernere a° 1200 (zie hier boven, bl. 223), laat zich gevoeglijk duiden als hoek-rode. Dies diem docet.

Wezen wij *Nav.* XXXV, 368 op Kar als soms denkelijk = ha(a)r (hoek); dit laat zich, omdat kerspel ook kirspel luidde, niet toepassen op sommige met *kerk* saamgestelde namen, bijv. De Kerkakker (te Smithuizen, Land v. Kleef, a° 1233 ager qui dicitur Kirakker, Bn Sloet 562), Kirchheim (Elsasz, a° 886 Kirihheim, Annales Fuldenses, tenzij verschrijving voor Kirchheim). Zoo hier maar niet gyrus (γῦρος, — vgl. ons »keer") gelde! Want de juiste afbakening dezer rubriek is hier en daar aan zwarigheid onderhevig, vermits bijv. Neu(en)*kirch* (Zwitserland) ook Neu*kilch* luidt, dewijl chilch in 't Zwitsersch »kerk" beteekent; waarbij misschien Calca *of* Lares (Peru) opmerking verdient, omdat *laar* (volg. Mr. L. Ph. C. v. den Bergh, Oorspr. en bet. der plaatsn. in Geld., in Nijhoff's Bijdr. V) ook wel een (niet-christelijk) »heiligdom" aanduidde. Als dit zoo is, staat er tegenover de gewis niets met eene kerk van doen hebbende benaming eens deels van Het Rijkswald (o. Nijmegen), t. w. De Kelkt [nemus quod vocatur Celket a° 1257 (Bn Sl. 777), die Kelckt, Kelct a° 1331 (Bn v. Sp. IV 60; Nijh. Oork. I 259)], vermoedelijk nevens Calceworth (Engeland), Calch (Bolivia), Kalkeshoff *of* Kalchesbach (Lux.) [1]), Kalchberg (Saksen), Kalich (Boheme), Calix (Zweden), Calca (Borne), Kalka (*riv.* Mongolië), Kalkar [Pruissen, a° 1246 Calkere (Sl.), a° 1282 Kalcker (ib.)], Calken (O. Vlaand.), Calk *of* Chalke *of* Karki (Prinsen-eil.), Chilca (Peru, ook een *meer* bij de Bengaalsche golf), Chilches (Spanje), Chilchola (Mexico), enz. enz., alsmede de gesl. v. Kalc (a° 1380; H., Arnh. Oudhh. IV 97), v. de(r) Kelk (*Nav.* XXIX, 582). Vgl. hiermede κίρκος en κρίκος, circus, cakra = cirkel (Nom. Geogr. Neerl. II 85); waaruit blijkt dat er bij behooren Kriekenbeek (ambt Geldern), Krikehay, -baay *of* Gracenhay (Hongarije), Kreck (riv. Beijeren), Krichen (Pruissen), Krick *of* Krieg (Illyrië), Krika *of* Krikka (W. Afrika), Krykelberg *of* Krichelberg (te Kerkrade), met de gesl. Kirk (te New-York, Haarl. Ct 6 Apr. '86), Kreijnck [a° 1225 te Zutfen en

[1]) Ook Kalkpolder (Leiderdorp), Kalkwerk (Hoogkerk, z. v. a. kalk-merk, d. i. grens van den omtrek), Kalkwijk (Hoogezand)?

Deventer, Over. Arch., Aanh. 4, a° 1343 Kreing (ib. I 60), ook Kreijging (Cat. arch. Dev. gasth., Bladw.)], Crichelman (a° 1145, Sl. 280), Krekelberg (te Alkmaar, Haarl. Ct 14 Sept. '85), v. Krieken [1]), enz. Dit wijst waarschijnlijk alles op »omtrek, kromming, bocht, slingering" met den aankleve van dien (zie Nom. Geogr. t. a. pl.). Nauw is bijgevolg het verband tusschen *kerk* en *kelk*; vgl. cijrch (Wallisch, kerk) en cijlch (it., kring), Kirche (Hgd.) en chilch (Zwits.) = kerk; zie Hoeufft, Taalk. Bijdr. 123, 4. Om niet te zeggen: kerk, kelk is oorspronkelijk één woord, in den zin van »omtrek". Waaruit dan volgt: 1° dat men bij de kerk-rubriek niet altoos kan bepalen, of men met »omtrek" enz. enz., dan wel, — tenzij de onwraakbare Historie tusschenbeiden kome, — met kerk (d. i. christel. heiligdom) te doen hebbe; 2° dat òns *kerk* niet noodwendig uit *κυριακόν* behoeft ontstaan te zijn.

Terwijl de Ketelstraat te Arnhem in 1476 Platea cacaba (d. i. pl. lebētum) luidde (v. Hasselt, Arnh. Oudhh. I 163), licht daarentegen de verwisseling van *k* en *h* minstens sommige- *Ketel*-namen toe. Immers als men bijv. in verband met (Aan) Den Ketelworp (rijswaard te Dreumel), Het Ketelwoud *of* Kettelwald [bij Limburgsch Kessel, a° 980 silva quae Ketil vocatur, (iuxta) silvam Ketela, a° 1062 (in) silva Ketela (Sl. 104) in zijne gedachten samenkoppelt met Hedel [*of* Heel, Bommelerwaard, a° 709, 814 Hedilla (Bn v. Spaen III, 124, 275), a° 814/5 Hatalle (Bn Sl. 30), a° 1342 Heedell (Nijh., Oork. I, 432, 45), a° 1513 Heell (v. Hasselt, Geld. Mk II, 322)]; bespeurt men hier uitgedegen vormen van 't straks besprokene Kell = Hell. Vgl. hiermede denkelijk De Koedel (goed te Balgooi, a° 1247 locus qui Cudil dicitur, Sloet 679), dan wordt Kudelstaart (N. Holl.) ook verklaarbaar, — met afwijzing van ketel = smeltoven, koedille (ook koeooghe) d. i. zeker kruid (Kiliaen).

Al erlangen bijv. De Koningsdijk (van Heukelum naar Asperen, Lodewijk Napoleon a° 1809), De Konings-eik en d° tafel (Speulderbosch, Willem III, koning van Engeland), De Koningstafel (bij Rhenen, Frederik van Boheme a° 1610), uit de Historie de noodige opheldering, en al dankt menige binnen- en buitensteedsche plek aan leden van familiën (de) Koning, Coninck enz. hare benaming; zoo maakt echter de vergelijking bijv. van Het Keunigje (bouwl. te

---

1) Zelfs De Kriekenboom (weil. te Hien en Dodewaard) kan, als omtrek-beemd, hier passen, al is de kriek ook eene kersensoort.

Beusichem) *met* Heuning, Honink (buurt te Aalten), De Heuning (bouwl. te Ochten, met De Heuningstraat), Het Heuntje (weil. te Veen, N.Br.), Honingen (bp o. Kralingen), De Honigvlek (weil. Wamel), Den Honingkamp (weil. Bergharen), De Honingsmorgen (bouwl. Varik), ook hier somtijds verwisseling van *k* en *h* aanneemlijk, om er een bosch-enk, liever hoek-enk, of enkel hoek in te zien. En behoeven de gesl. Honing(h), Honig(h), Hooning en Heuninck derhalve geen »voortbrengsel uit het dierenrijk", geen »gerecht" (Joh. Winkler, a. w. 387, 423) voor te stellen. Zoo bij deze niet, minstens gedeeltelijk, mogelijkerwijs een oude persoonsnaam speelt, — ook bij Onink (te Ek, Maurik, enz.)? — vgl. dan nog De Henigt (bouwl. Wadenojen, welk perceel, al heet het ook wel De Heining of Heening, toch in zijn eersten naamsvorm de duiding (om)heining, (om)tuining, schutting beslist afweert. Maar dit alles kan onnoodig wezen, omdat Het Hornix- *of* Hoornixveld (oud landgoed te Maurik, — vgl. Hurnezvelt [Land v. Kleef, a° 1067 (Bondam 141b)], — in verband met den gesl. Honichuelt (a° 1359 te Deventer, Dev.-Camer.-rek II, 652), ook voor den gesl. Honig enz. eenvoudig »hoek" aangeeft; vgl. Oudemans op hornick, -yck.

Het nopens kern = hern aangevoerde wordt bevestigd door Karinthie [Kärnthen, a° 876 Carnutum [1]), quod corrupte Carantanum dicitur (*sic*, Bn Sloet 57, — neen, niet corrupte, maar o. i. etymologisch juist !), a° 1475 Kernndten (Nijh., Oork. V, 57, Hgd.), a° 1505, 17 Carinte(n), Karinte (ib) VI, 1 bl. 311, 40, Fr.; VI, 2 bl. 547, it.), a° 1578 Crain (v. Hasselt, Stukken III, 279)], in den zin van haareinde, d. i. »hoek-gebied". Zie Oudemans op »eynde" [2]).

[1]) Deze vorm kan, bij vergelijking van 't appellativum kornoets, cornuut = hoorndrager, wellicht iets bijdragen tot bevestiging der beweering, dat, minstens in plaatsnamen en derzelver samenstellingen, horn, korn en cornu volslagen identisch zijn, zoodat de door Hoeufft (Taalk. Bijdr. 60) uitgezonderde Zwitsersche hörner hier ook behooren; zie *Nav.* XXXVI, 177, noot.

[2]) In aanmerking nemend dat Corneli-munster (o. Aken) a° 870 luidde Inda, — adject.: a° 1216, 22 Indensis (zie Bn Sl. 55, 449, 72, die bl. 1062 een goed Indem (o. Doetinchem a° 1286 vermeldt), en daarbij voegend de gesl. de Endia a° 1249 (Deventer gildebrief, Latijn, Bijdr. Gesch. Over. I, 289, 92, 3, 5, 6), volg. den Bladw. ook »de India", dus met a° 1348 ter Ynden, IJnden te Deventer (Camer.-rek. II, 1, 42), denkelijk ook met ter IJnden a° 1448 (Bn Sl., Van-Al's 236) te Voorst, — identisch: voelt men zich geneigd Indië als »gebied" te duiden. Te St. Palais (Basses- Pyrenées) nòg een gesl. Inda.

Het zooeven genoemde Crain = *Carn*iole biedt eene vingerwijzing om in de met Cran(e, en), Cron(e, en), Kran(e, en), Kron(e, en), Kroon(en) aanvangende plaatsnamen een metathetisch carn, karn, corn, korn [1]) = harn, horn, d. i. hoek, te ontwaren; bijv. in De Kranekamp [goed te Olst, a° 1446 Kraenenkamp (Cat. arch. Dev. gasth. no. 430), a° 1447 Kranenkamp (ib. n°. 436)], Kranendonk [N. Br., a° 1342, 83, 99 Craendonch, -donc (Nijh, Oork. I, 431; III, 108. 215)]. Men vindt zelfs Kroon (Werkendam), Cron (Frankr.), toutcourt, evenals Kraan (Limburg), De Kraan (bouwl. Est), Crâne (Luik), — dit laatste ook een waternaam in N. Amerika, waarmede wij weder zijdelings tot Gein en Korn als waternamen (zie hier boven) terugkeeren. Die vingerwijzing moge welkom wezen, als ter bevestiging strekkend: bepaald noodig heeft men ze echter niet als men bedenkt dat Cronberg (Nassau) ook Cornenburg, Crone (Pruissen) ook Koronowo luidt (v. Wijk Rzn); waardoor derhalve croen = gebied (Oudemans) teneenemaal wordt uitgesloten, al ware het niet dat men bij dit woord aan een vorstelijk gebied te denken heeft, vgl. corona. Kroonhof (*Nav.* XXXV, 247) is dus wat de hoofdsylbe betreft niet als dubbelnaam, maar als variant van het ibid. genoemde Koren- *of* Cornazand aan te merken, en worden wij voor ons ook hier versterkt in onze meening dat in het ibid. vermelde Gorinchem, Gornichem (vgl. *Nav.* XXXVI, 120) »hoek" speelt; ja willen er thans, met achterstelling onzer gissing in *Nav.* XXXV, 246, Groningen, Gruningen *of* Grinningen (bij Coblentz) wel bijvoegen, ook Kruiningen, — z. v. a. hoek- enk(-heem). Al is der Kranich (kraanvogel) overbekend, kan zelfs Cranichfeld (Saksen-Weimar, z. v. a. hoek- bosch- veld ?) hier passen, èn wegens het Beijersche Cronach *of* Cranach, èn mogelijk omdat men in N. Amerika een Kranich-gebergte ontmoet. Zelfs appellativa begunstigen deze metathesis; vgl., behalve zijdelings cornike = kronijk, en misschien kraeyweye = koreye (ingewand) *met* kroni = kreng), vooral kroone = ossen- of hertenhorens (Kil.) *met* cornisse

---

1) Voor de verwisseling hier van *a* en *o* vgl. nog 't straks te herhalen Cronach *of* Cranach (Beijeren), de geboorteplaats des schilders Lucas Cranach (zie v. Wijk Rzn, Aardr. Wdbk), Cranenburg *of* Kroonenburg (huis bij Heusden). Vgl. ook denkelijk Kroentges- *of* Kraentgeshof (v. W. Rzn, geh. in Luxemburg), z. v. a. hoekjes-hof? Croen is ook een dorp in Japan.

= *kroon*lijst (Kiliaen), omdat een kroonlijst in zekeren zin de hoek(en)lijst vormt van een gebouw [1]).

Mitsdien kan men vragen of de gesl. Kroon (Croene, Cruen, zie Catal. arch. Dev. gasth. en Over. Arch.), bij welken onze Winkler (a. w. 364 aan heraldieke figuur, of uit deze gesproten huisteeken denkt, ook niet als een metathetisch ko(o)rn = hoek zij op te vatten, in overeenstemming met den straks aangeroerden gesl. Kern; te meer omdat ik meen ook den gesl. Cornegoor, — ik weet niet meer, waar? — te hebben aangetroffen. Op die wijs zou uit Kraan, Crane, *als* gesl. en *in* gesl. (bijv. Craandijk), in sommige gevallen de kraan (Winkler 383, 4, Guido Gezelle) misschien kunnen wegfladderen. — Zoo hier ook met Krah (meer in Egypte, aan het Suezkanaal), — wederom een water-naam, — Krâ (landengte, dus *spits*, van Achter-Indië) mag worden gerekend, als metath. karh, kâr = har, haar, in den zin van hoek; zouden wij èn andermaal een voet zetten op 't gebied der *Nav.* XXXV, 495 bedoelde volapük, — vgl. *met* Keren (dorp in Irak): Kerman *of* Caramanië (Perzië, z. v. a. hoek-weide?), Karaman (Rusland, item?), Kruman *of* Kouronmana (rivier [2]) in Kafferland), Kirmundië (Schotland, z. v. a. hoek -sterkte of d° gebied), Charmes (Frankrijk), — èn den moed erlangen om Kraaijven (v. Wijk Rzn) niet als volksverbastering of misverstand maar als wettigen variant van Kraanven (geh. o. Loon-op-Zand) aan te merken, zoodat de plaatsnamen op Craj, Kraj, Croj, Kroj, Kraai(j)(en) hier dan ook veelszins kunnen passen; zelfs Kraaijennest (bp o. Heemstede) mag dan misschien niet eens eigenlijk opgevat, maar dient in casu als »hoek-nes" verklaard. Vgl. nog De Kreijengrave (a° 1650 te Twello, Cat. arch. Dev. Gasth. n° 1516), De Krayenmaet (a° 1478 te Velp), het goed te(n) Crei-, Kreijenschote [a° 1381, 3, 1492 (Over. Arch. Aanh. 26, 92; IV 557, te Heino, — gesl.: v. Creijenscote(n) a° 1230, 1381 (Bijdr. Gesch. Over. I 31; Over. Arch.), v. Creijienscote a° 1348, 59. 60 (Dev. Cam.-rek. II 46, 652, 746). Maar voorzichtig wederom hier! Want èn de mogelijkheid, dat in Kraan- *of* Kraaijven de stam raden (roden), met euphonische beginletter *k* heersche (vgl. Rhaan, Rhoon), èn (v.) Cravanschat a° 1265 (Over. Arch. I 20, — z. v. a. afgeschoten plaats van 't gegraven land?), zoo dit een variant is van

---

[1]) Wat mag de zin zijn van den Oostenrijkschen gesl. Kronawetter?

[2]) Hommes is ook wel een riviernaam; zie *Nav.* XXXIII 503.

't evengenoemde (v.) Krajen,- Kreijenschot [1]), — maken deze rubriek onzeker, dit terrein zeer glibberig; vgl. bijv. den gesl. Kraaij*winkel*! Om niet er bij te voegen dat *krye*, oud-Geldersch voor krijt of kryt, een perk beduidt, waarin men de steekspelen hield (v. Hasselt, Arnh. Oudh. I 169). Zóóveel nochtans dunkt ons gewis, dat men met onzen Winkler (a. w. bl. 395) in dezen geenszins een ouden mansnaam Crai, Kray, Kraai behoeft te hulp te roepen; ja, verwondert men er zich wellicht gansch niet over, dat zoodanige (oud-Germaansche) persoonsnaam dien geleerde nooit voorkwam. Of bewijst de in 1849 te Scherpenisse, zoowel als thans te Buren aanwezige gesl. Craaijo, bij voorbeeld, de voormalige aanwezigheid van dien persoonsnaam?

Als Craimbourg (in *Kar*inthië), ondanks de *b* a's labiaal, die de voorgaande *n* in *m* kon doen verkeeren, — hier ook past, komen wij misschien nog bij De Krim als »hoek" terecht; de lokaliteit zou er zich waarlijk niet tegenkanten. Vgl., — tenzij phantasienaam! — (Aan) De Krim (rijswaard te Dreumel), De Crimeberg (heuvel op de Ermelo'sche heide), waarvoor v. der Aa Krimelberg heeft, maar dit zou, — tenzij hier verbastering of misverstand; crimmelen beduidt ook wriemelen, — een verlengvorm kunnen wezen, evenals in De Crimelhorst (goed in de bp Zandweg, o. Elburg, a⁰ 1336 die Crymelhorst).

[1]) Hoe zou 't gesteld zijn met (Evert v. Langen, geheyten) Creijenribbe (a⁰ 1397, Over. Arch. II 52)? Eigenlijk op te vatten, als kraaien-lat?

Jammer, dat Johan Winkler, wiens veelzijdige kennis en scherpzinnigheid hem er alleszins toe in staat stelden, niet nog meer, dan hij nu reeds deed, rekening gehouden heeft met *oude* geslachtsnamen; want deze zijn het juist, die soms toelichtende of ook gissingen omverwerpende varianten bieden. Zijne schoone, zoo aangenaam te lezen lettervrucht hadde er gewis bij gewonnen.

Nu ik — tevens ter uiterst zwakke kwijting eener voor mijn persoon veel te bezwarende belofte, welker vervulling het hare bijdraagt tot de schier overmatige lengte van dit artikel, — mij veroorloofde zijn werk meer in 't bijzonder hier en daar ter sprake te brengen, moet mij nog de opmerking van 't hart, dat de geachte schrijver wel alleszins navolging verdient daarin dat hij uitvoerige registers leverde, maar minder o. i. in de inrichting er van, in zóóver dat men *zulke* bladwijzers het gemakkelijkst raadpleegt, waarin *C* = *S* achter *B* volgt, *C* = *K* is ingelascht in letter *K* (en deze op hare plaats blijft), en de met lidwoorden en voorzetsels saamgestelde namen op de woorden van onderscheiding zijn gesteld. Dit laatste ook vooral is noodig, dewijl het zoeken in bladwijzers en registers gewoonlijk inderhaast, soms wel met ietwat zenuwachtige spanning geschiedt. Ook opmerker dezes zondigde in zijn Algemeen Register *Nav.* XXI—XXX, gedeeltelijk tegen deze rangschikking; doch »aldoende leert men".

Het is echter misschien te gewaagd verdere toepassing te maken, bijv. op Kram (meerendeels), Krom, Croem, Krum, *als* en *in* plaatsèn geslachtsnamen (vgl. voor de laatsten Joh. Winkler, a. w. 341, 64, 405), al verlokken Kermestein [voorm. edelhuis te Lienden, a° 1561 Carmesteijn (Geld. Volksalm. 1880 bl. 56, noot)] [1]) en pagus *Kin*hem a° 730, 855 (v. Spaen, Inleid. III 78, 9; Bn Sloet 47), *Chin*heim a° 884 (Sl. 60), *Carmer*lant a° 1450 (*Nav.* XXVI, 219), *Kermer*lant a° 1685 (ib. XXIV, 529) = Kennemerland, Gerner a° 1670 Ghermer (Nom. Geogr. I 146), Kroon- *of* Kromheuvel (*Nav.* XXXIV, 2, noot 1) er wellicht evenzeer toe als Crommelin = (?) Cromeling (*Nav.* XXI, 209), welke laatste variant, in verband met Nom. Geogr. Neerl. II 86, in casu noopt dezen geslachtsnaam als »hoek-heuvel" of »hoek-del" te duiden. In elk geval sluit die variant dan »*kromme*-lijn" uit. Vgl. ook nog mogelijk den Amst. gesl. Kruymel. En voor de verwisseling van *n* en *m*, *k* en *h* tevens, Lonneker a° 1398 Lomrehaer (Over. Arch. II 64). — Indien men nog Krio (*kaap* op Candia) en Croa (vijf eilandjes op de kust van Brazilië) mag noemen als wellicht metathesen van kiro, kora = hiro, hora, d. i. hoek, dan vergete men ook vooral Kroatië niet, hetwelk zoodoende in zijn hoofdsylbe (kro = kor, hor) etym.-id. wordt met het straks aangestipte Karinthië [2]). In het Aardr. Wdbk van J. v. Wijk Rzn leest men van Kroatië *of* Horvath orszag. Wanneer men te weten kon komen wat deze woorden beteekenen, — wie verklaart ze? — zou men onze bescheidene naamduidings-poging er misschien òf bevestigd òf omvergeworpen door kunnen zien.

Dat men in de taal der aardrijkskunde naar onze meening op zoovele metathesen stuit, bevreemdt niet, als men bedenkt: 1° dat de nood er vaak toe drong ter bekoming van namen, 2° dat die taal grootendeels in de kindsheid der talen ontstond, en kinderen of menschen die ternauwernood lezen kunnen, keeren de letters dikwijls om; zoo lezen mijne catechisatie-kindertjes dikwerf »sterven" en »streven", »sterken" en »strekken" juist omgekeerd [3]); vgl. hier, — natuurlijk

---

[1]) Misschien verdient hier aandacht, dat eene hofstede De Haar in de buurt ligt.

[2]) Evenzoo meenden wij *Nav.* XXXIV, 153 etymologische identiteit tusschen Lapland en Lijfland te mogen vaststellen.

[3]) Men valle hun niet hard daarover; de kroniek-rijmer Melis Stoke zelfs bezigde wel kokodril voor krokodil. Wat is de etymologie van dit woord?

alleen ter wille van het voorbeeld, — Usturga *of* Struga (Roumanië) naast Sterksel (N. Brabant), dat ter plaatse in den eenvoudigen volksmond vaak Streksel luidt. Daarom geloof ik dan ook niet, *Nav.* XXXVI, 46, noot 1, te veel gezegd te hebben, — bijaldien ik vergelijk de varianten van Gulik: a° 1015 pagus Julichoi (v. Spaen I 157), a° 1079/89 Gulecho (Bn Sl. 186), a° 1101 Guliche, Guiliche (ib. 200); a° 1114, 8, 27 Juliacum (ib. 220, 7, 41), a° 1134 Guleko (ib.), a° 1262 Gulche (ib. 834), a° 1367 Guylche (Nijh., Oork. II 214), a° 1377 Guilge (ib. III 57), a° 1378 Guilke (ib. 64), a° 1410 Gulijch (ib. 310), a° 1498 Gulch (ib. VI, 1 bl. 181); adject.: (comes) Juliacen (us) a° 1206 (Bondam, bl. 301b), — welke varianten op »kolk" schijnen te wijzen, vooral wanneer men golg = golf (Oudemans) in aanmerking neemt. Ziet men echter, naast Julliers (a° 1266, Sl.), Juler(s), Jullers (a° 1332, 3, 8, Nijh. Oork. I 277, 9, 80, 323, 89), Juill(i)ers (a° 1469, 74, ib. IV, 429; V, 52) in Fransche charters, den naam dezes alouden hertogdoms in latere Latijnsche oorkonden Julia (genit. -iē, a° 1496, ib. VI, 1 bl. 134), Joulia (gen. -iē, a° 1516, ib. VI, 2 bl. 522) geschreven, zoo mag men in bedenking geven of Gyalu *of* Juliëndorf (Hongarije) misschien dezelfde duiding toelaat, dan wel, of dit laatste noopt, in Gulik G (J) = H te stellen, zoodat men hier met heuvel(-gouw?) te doen hebbe. De vergelijking van Gelkenhorst (Barneveld) kan tot het laatste doen neigen, indien deze Veluwsche plaatsnaam zijne analogieën vindt in Gelkink *of* Gelekink [erf in Over., a° 1448 Gelckijngk (Cat. arch. Dev. gasth. n° 445), a° 1474, 7 Ghelekijnck (ib. n° 636, 52) naast Galekehem *of* Galkehiem [Friesl., volg. v. der Aa ook Galk(en)-, Golke-hiem] Gelkingeland [1]), Gelkenis [2]), Golkrath [Rgbz. Dusseldorf, a° 1118 Gollekerothe (Sloet 228)]; tenzij dan dat Gellai *of* Ghalgha (door J. v. Wijk Rzn niet nader aangeduid, — waar ligt het?) noopt met dit alles over te stappen naar het gebied van Kelk (zie boven), in welk geval deze laatste rubriek uitbreiding erlangen, en bijv. ook het uit den Argonauten-tocht vermaarde Colchis (thans Mingrelië, aan de Zwarte Zee) omvatten zou. Vgl. nog den in 1435 te Tiel aanwezigen

---

[1]) Volg. v. der Aa Golicouidarum castrum!?!

[2]) In deze Z. Holl. bp distr. Gorinchem, verrees, volg. J. v. Wijk Rzn (1821), een nieuw gebouw ter plaatse, waar weleer het kasteel Liesveld, het oudste, grootste en sterkste slot van Holland (*sic*), stond.

gesl. v. Ghelcen (Mr. E. D. Rink, Beschr. 170). Deze onzekerheid belet nochtans niet in beraad te staan of bijv. de gesl. v. der Clocken (a° 1467 te Vollenhove, Over. Arch. IV 194) wel uitsluitend een uithangteeken [1]) of huisnaam (Joh. Winkler, a. w. 362) veronderstelt. Het voorzetsel toch in den gesl. ter Clocken (a° 1348 te Deventer, Cam.-rek. II 34) en de vergelijking van v. der Kolk of Kulk en Colckman (a° 1388, Ov. Arch. Aanh. 169) doen ook hier denkelijk veeltijds metathese ontwaren.

Jonen (bp o. Giethoorn) luidt volg. v. der Aa ook wel Joene en 't Joone; kan in elk geval met Junne, Tjoene etym.-identisch zijn. Dat het minstens niet te gewaagd schijnt hier $J = H$ te stellen, blijke wellicht uit het door Kiliaen en Meyer aangevoerde appellativum »joonen", weleer in zwang voor »honen", in den zin van bedriegen, oplichten [2]). Het Juinbosch (bouwl. te Kapel-Avezaat) kan alzoo *hoek*-bosch, of misschien hof-bosch wezen. Te Angerlo ligt het goed Jeukermaat, a° 1411/23 Jukermate (Invent. oud-arch. Doesburg 1865 bl. 66). *Hierbij* de Jukbrug. Is dit een appellativum? Oudemans biedt: jukking = »te samen gebonden planken en balken tot ondersteuning dienend". — In 1409 is sprake van een juk-weg, die den bezitters van een erf te Albergen werd toegekend door eene katerstede heen, welke door andere lieden bewoond werd (Overijs. Arch. II 173). Z. v. a. uitweg, doorgangs-weg? Een weg, die als bezwaarnis voor deze katerstede, haar als een »juk" knelde? Ook te Dorenspijk en Oldebroek een weg, De Jukweg geheeten. Een groot goed o. St. Oedenrode en Vechel heet Jeckschot. Te Ulzen vond men in 1431 een gesl. de Ioker (ibid. III, 17). Staan genoemde eigen- en gemeene namen met elkaâr in verband? Zoo neen, dan worde voorgesteld: Jukwerd (Gron.) = huk-, d. i. bosch-waard; Jeukermaat = heuker-maat, d. i. bosch-weide; Jeckschot = heck-schot, d. i. afgeschoten land van (of bij) den hoek? het bosch? De uitgang *jum* in Friesche plaatsnamen als Anjum, Kornjum *of* Konjum (v.

[1]) Met uithangteekens dient voorzichtig omgesprongen, als het eens blijken mocht dat bijv. de Volle Hoorn a° 1457 te Wijhe (Over. Arch. IV, 47) eenvoudig »veld-hoek" beteekene. En zoo kan het meer gaan.

[2]) »Het Kromme Jat' a° 1482 in de Sassenstraat te Zwolle (Over. Arch. IV 362) zal wel een uithangteeken geweest zijn. Van een ijzerwinkel? Kiliaen biedt jathouweel = wiedmes, -ijzer; jatten, jetten = wieden.

Wijk Rzn) is alzoo *heem*, en kunnen deze beiden, — met het oog op An*lo*[1]) (Drenthe), Ten-Arlo (bp o. Zuidwolde), d. i. hoek-bosch, — zoowel onderling als met Arnhem etym.-identisch wezen in den zin van »hoek-heem".

JAC. ANSPACH.

Utrecht (XXXV, 656.) De kwestie van Utrecht's naamsoorsprong wordt, onder meer, uitvoerig besproken door Jhr. J. J. de Geer van Oudegein, in zijn werk: »Het Oude Trecht als de oorsprong der stad Utrecht, uit de oorspronkelijke bronnen beschreven". Volgens hem vindt men sedert Karel den Groote den burg Trecht met den naam »Oud Trecht, Traiectum Vetus" bestempeld. Dit blijkt uit eene Frankische oorkonde a° 779: »Ad basilicum sancti Martini, quae est constructa Traiecto veteri subter Dorestato (Duurstede)"; benevens uit andere stukken van Lodewijk den Vrome, Lotharius I, Lodewijk II, Zwentibold, Koenraad I en Hendrik den Vogelaar. Of wij aan een »nieuwer" Trecht hebben te denken, laat schrijver onzeker. Omtrent den naam Ut-trecht schrijft hij als volgt: .... Utrecht bestond nog in het begin der 16de eeuw hoofdzakelijk uit een bevestigd kasteel, koningshof of keizerlijk paleis..... Tegelijkertijd begon de van ouds reeds buiten de vestingwerken van den ouden burg Trecht gelegene wijk of buurschap zich onder begunstiging van het vrije handelsverkeer van lieverlede tot eene stad te ontwikkelen, welke in oorkonden der elfde en twaalfde eeuwen en later onder den naam van Ut-trec, Ut-trech, Ute-recht, Ut-trecht, Uutrecht, Utert, Uyttrecht, Uitert, Urricht, Ut-tricht, Ute-rich, Ulterius Traiectum, *Traiectum Exterius* [2]), Ultra-Traiectum voorkomt". Hier wordt aangehaald een handschrift uit het einde der 12e eeuw, berustend in het archief der Oud-Roomsche klerezij te Utrecht, getiteld: »Liber continens traditiones imperiales litteras in prima fundatione ecclesie Traiectensis", waaruit blijkt, dat de naam »Ut-trec" het eerst in 1026 voorkomt; verder Du Chesne, Notitiae prov. et civ. Galliae I, 15; Pertz., Mon. Germ. hist. I. 101, VI. 29, 30, XII. 242, 394, XVI. 601; Jaffé, Bibl. rer. germ. I 452. Cod. Dipl. Neerl. uitgeg. door het Hist. Gen. te Utrecht I. 11, 40. — Jhr. de Geer zegt verder: »En zoo hebben wij dus onder de benaming van Utrecht oorspronkelijk eene uit of

---

[1]) etym.-identisch met Hoenlo (Olst), Hoenderlo (Veluwe).

[2]) Wij cursiveeren.

buiten (ut, ûz, ûzen, ultra, extra) de grachten en muren van den ouden Frankischen burg Trecht (Trehct, Trech, Treht, Trecht, Traiectum, Treiectum) nieuw opgekomen buitenstad of Uit-Trecht te verstaan". Als naderen grond voegt hij er in eene noot bij: »Zoo vindt men ook eene vroegere buitenwijk der stad Bremen in oorkonden der 11de, 12de en 13de eeuw vermeld onder den naam van »Utbremun (1072), Uthbreme (1133), Utbrema (1157), Utbremen (1159), Udbremen (1179) — Juxta eandem partem civitatis nostre, que vulgariter dicitur Utbremen". 1241. Bremisches Urkundenbuch, herausgegeben von D. R. Churck und W. v. Bippen, Bremen, 1873, I Band. Vgl. verder hetgeen men omtrent de eerste uitbreidingen van Straatsburg, Worms, Frankfort a. M. en andere oude steden in Duitschland leest bij von Maurer, Städteverfassung, II. 80—82".

Ten slotte zouden Trecht en Viltenburg, hoewel door Beda verward, twee verschillende plaatsen zijn. Evenwel waren beide burgen onder de Romeinen zóó nauw verbonden, dat zij onder één naam, Fletio (Fectio), op de kaart van Peutinger voorkomen, en in het Reisboek van Antoninus als Traiectum schijnen aangeduid te worden.

Op de aan het werk van Jhr. de Geer toegevoegde kaart, staat Ut-trecht aangeduid, op de plek, tusschen Daalschen dijk en weg naar Vleuten; dus wat thans »Buiten Catharijnen" genoemd wordt.

W. C. A. V. V.

v. Haersolte (XXXV, 615). Volgens de genealogie opgemaakt door wijlen J. C. baron van Haersolte van Haerst, uitgegeven Aug. 1881 door zijn broeder H. A. O. Z. baron v. Haersolte van Zuthem, welk werk niet in den handel, maar op aanvrage bij den ondergeteekende ter raadpleging te bekomen is, was Het Huys Haersolte of Haerst, welke namen in vroegere tijden indifferent gebruikt zijn, het stamhuys der Familie, eene oude havesate in Overijssel, in 't Quartier van Salland, nevens een gehucht van deselve naam, niet ver van de rivier de Vecht. Huis en havezate Yrst daarentegen is gelegen in Gelderland, kwartier Veluwe, hoofdschoutampt Hattem, niet ver van den IJssel. Waaruit blijkt dat Haerst niet als een variant van Yrst is te beschouwen.

Leeuwarden. J. O. A. B.

[In Nom. Geogr. Neerl. I (1885) bl. 98, leest men, dat Haarst eene buurschap

is in Zwollerkerspel, en dat zoowel deze bp als het bekende edelgeslacht nu eens Haerst of v. H., dan weder Haersolte of v. H. heette. De houtmarke heette Haerstholte. In 1188 is sprake van domus in Harsolte. Volg. ib. bl. 146 luidde Haarst in 1346 Harzolt (Arch. v. den Dom te Utr.) = Haerst-holt. Men moge nu ten aanzien van Haarst en Yrst met twee gansch onderscheiden plaatsen te doen hebben, etymologisch zijn de namen toch één; vgl. de gesl. Hijrst a° 1395/6 te Zwolle (Over. Arch. II 39) en v. IJrsen a° 1520 ibid. (ib. V 465). Is haar = hoek, dan zijn Haarst en Yrst duidelijk, als *haar-st*, *yr-st* d. i. hoek-stede, en hiermede zijn dan *Ier*-land (Brittannië), *Eier*land (N. Holl.) = hoek-land, denkelijk ook toegelicht.]

Theodoricus (XXXIII, 330). Theodorus is een grieksche naam. Maar Theodoricus is een verlatynschte form en schryfwyze van den oudgermaanschen mansvóórnaam Theodoric (men spreke ongeveer Thiëderyk — met zachte *th*), Diederik, saamgetrokken tot Dirk. De namen Theodorus en Theodorik hebben oorspronkelik niets met elkanderen te maken, staan tot elkanderen in geenerlei verband.

JOHAN WINKLER.

[Lees, in plaats van Theodorik, Theoderik. Zie het volgende art.]

Theodorik, Theoderik. *Nav.* XXXIV, 108 staat eene vergissing. Het bastaard-grieksche Theodoricus, van Theodorus, wordt in de Middeneeuwen bestendig onderscheiden van Theodericus, den Latijnschen vorm van Theoderich, Diederich, Diederik, Dirk enz. Theodoricus, van Theodorus, heeft steeds eene o nà de *d* en vóór de *r*; Theodericus altijd eene *e*. De uitspraak verschilde ook; in Theodoricus werden de *e* en *o* afzonderlijk uitgesproken, zooals in Theodoor. In Theodericus sprak men *eo* uit als *ie*, gelijk in Diederik nog heden ten dage, of als *eu*: Theuderik; in ieder geval als ééne lettergreep. Slechts in later tijd is men gaan verwarren. Vroeger deed men dat nooit, gelijk terstond blijkt als men een Oorkondenboek ter hand neemt.

A. J. C. KREMER.

[Stelt de heer Kr. de zaak o. i. tot op zekere hoogte juist voor, de vraag is dan maar, wanneer die verwarring begon; want het Oorkdbk van den zóó nauwkeurigen Baron Sloet biedt sub n° 647 (bl. 654—6) een Lat. charter a° 1244, waarin één en dezelfde persoon vijfmaal als Theodoricus en tweemaal als Theodericus optreedt, welke persoon in een Lat. charter van 1286 (ibid. n° 1115, bl. 1081) alleen Theodericus heet. Opmerkelijk is de vorm Tehodericus XIde eeuw (Sloet bl. 123), terwijl men in ééne en dezelfde oorkonde a° 964 (Sloet bl. 91) Deodericus en Thiodricus aantreft. Vgl. nog Thidericus, Theodericus, Theodoricus a° 1190 (Bondam, Chtbk bl. 250). Dit een en ander noopt tot de stelling dat Theodoricus als bastaard-vorm

van Theodericus, de verlatijnsching is van Theoderik; zoodat bij dien vorm het Grieksche Theodorus geheel buiten rekening kan blijven. Zie de beteekenis der beide namen in *Nav.* XXXV, 178, en vgl. Irmin-*theod* *Nav.* XXXIV, 452.]

Le roi Louis Philippe fait des brioches. Brioche beteekent profetenbroodje, en faire des brioches, gekke dingen doen. Deze laatste zegswijs heeft haren oorsprong te danken aan het valsch spelen van het orkest der Opera te Parijs. De overtreder betaalde eenige stuivers boete. Eens in de maand werd het bedrag verbruikt aan een zeer groot exemplaar van die koekjes of broodjes, ruimschoots overgoten met den noodigen wijn. De boetenden werden »faiseurs de brioches" genoemd. Eene andere lezing is, dat een drietal »farceurs et montreurs de marionettes" den bijnaam droegen van Brioche of Brioché. Men gebruikte toen de uitdrukking parler ou agir à la façon de Brioché. Eene anecdote, wellicht eene ware historie, verdient vermelding. Een Rouaansch anti-Orleans-gezind bakker plaatste het volgende vóór zijn woning:

»Le roi Louis Philippe fait des brioches".

Hij verontschuldigde zich met te zeggen, dat hij naar zijn vader Le Roi, en naar zijn peetoom Louis Philippe heette. Niettemin moest het uithangbord verdwijnen. Den volgenden dag hing er voor in de plaats:

»Le roi Louis Philippe continue à faire des brioches".

De magistraat liet het uithangbord nu wijselijk hangen. Ik ontleen deze mededeeling aan eenige Intermédiaires.

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Antzeel (XXXIV, 154). Op de Veluwe heet de bekende broekdraagband of zoogenoemde galg *de lichte*, en evenzoo de riem welken 't paard over den rug heeft en in wiens lussen de boomen van kar of wagen of rijtuig gelegd worden. De naam is gepast. Beide voorwerpen dienen werkelijk om te *lichten*, te steunen, bij den man den broek, bij het paard het voertuig. Het *zeel* is op de Veluwe de breede riem of touwband welken 't paard vóór de borst heeft, en waaraan de touwen, de *strengen* verbonden zijn, die tot het trekken dienen, de lussen gestoken om het »touwskluppel" of »oorshout". — Familie van *zeel* is leidsel, leisel = *leidzeel*, *leizeel*. Is 't *leizeel* door gevlochten touw te verklaren, *zeel* is dan een minder of meer breede *touwband*,

als broekdraagband gekleurd, als borstriem en in hulp- of helpzeel in zijn oorspronkelijk grauw.

A. AARSEN.

Ducdáme (XXXVII, 611) — is eenvoudig eene Engelsche verbastering van het Nederduitsche »di dom di dom du dyne", dat als referein in de oude liedjes voorkomt. Shakspeare, van wien de spraak gaat, dat hij, — wellicht na zijne wildstrooperij! — als soldaat in de Nederlanden gediend heeft, kan deze klanken nog wel als herinnering uit zijne »veelbewogen jeugd" naar Engeland hebben teruggebracht.

Zeist. J. H. VAN LENNEP.

[Vgl. *Nav.* XXX, 195.]

Gekweter enz. (XXXV, 303—9). Het Z. Vlaamsch heeft kwetteren, kwêken (kwaken). — *Gelaey.* Het Z. Vl. heeft laaije in »lichterlaaije vlamme", dus z. v. a. schitterend, glanzend. — *Ghelach.* Ook aldus het Z. Vl. eigenlijk en overdrachtelijk (het gelag betalen). — *Gelent.* Nog zuiver Vlaamsch voor beluik, — vgl. sluiten in »beloken Paschen", d. i. Zondags nà Paschen, Pâques closes, — afsluiting door planken of latten, enz., op hofsteden, enz. — *Gelijckenen.* Z. Vl. gelikenen. — *Gheloechenen.* Het Z. Vl. heeft ook *loochenen* in den zin van »troefverzaken" in het kaartspel. — *Geneust.* In Z. Vl. z. v. a. gemerkt, bespeurd; vooral kinderen, uit hun aard nieuwsgierig, hebben spoedig iets geneust [1]). — *Genoffel.* Z. Vl. kernoffel, doch niet voor de sering (seringa vulgaris), welker bloemtrossen op kruidnageltrossen gelijken, en in Z. Vlaanderen dan ook »krunagels" heeten [2]). — *Gepait.* Z. Vl. gepaait = tevredengesteld; zeer juist, als afkomende van »paais", pax, paix, vrede. Komt in Z. Vl. menigvuldig voor, bijv.; I paait z'n crediteurs me (met) beloven; laat ons paais diinken; 't is paais (de ruzie is gestild) [3]), enz.

G. P. ROOS.

Woord-voeging. »Het aantal voorbeelden zou nog met ettelijke kunnen vermeerderd worden", staat *Nav.* XXXV, 502. Voeg er dan

---

[1]) Vgl. òns »'t in den neus krijgen". RED. [2]) Vgl. *Nav.* XXXIII, 325. RED.
[3]) Vgl. *Nav.* XXXII, 572 RED.

bij het oude schottelkeers, meerv. schottele keersen a° 1440 (Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudhh. I 168), waardoor een blaker werd aangeduid.

J. A.

Scheldwoorden. Wie eene aardige collectie scheldwoorden, karakteristiek misschien voor de taal, wil bijeenzien, sla eens op de akte van 28 Maart 1652 gepasseerd bij den notaris G. v. Oldersom, Den Haag. Ik acht het overbodig de akte af te schrijven. De verwijzing er naar zij voldoende.

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

VRAGEN.

Sint Margriet. Als 't op St Margrietendag regent, regent het zes weken achtereen, zegt de ondervinding van zulke personen, die ook bij eerste of laatste kwartier, nieuwe- of vollemaan, verandering van weder voorspellen. 't Volk zegt dan schertsend dat St Margriet in haar bed p...! Kan dit ontstaan zijn uit den eerdienst van de regen-godin, volg. *Nav.* XXXV, 638 te Malburgen door dien van Sint Margriet vervangen? De verwisseling van oude godheden en dezer atributen [1]), enz., is geenszins vreemd.

G. P. ROOS.

Vertrek. Ziedaar weêr een dier woorden welke waarschijnlijk van beteekenis veranderd of gewijzigd zijn. In Vlaanderen is het eenvoudig eene kamer, te onderscheiden van voor-uus, keuken, achter-uus, slette en voute; men heeft vertrekken omleege (beneden) en vertrekken boven, bovenvertrekken. Zouden de Vlamingen het niet in de juiste beteekenis gebruiken voor het beschaafdere no. 100, Fr. cabinet, D. tante Mager, enz. Ik werd niet weinig uitgelachen toen ik te Roesselaere vertelde dat ik vijf ruime vertrekken en een keuken in mijn huis had. — Wat het oorspronkelijk was? Kil. heeft vele beteekenissen, tot zelfs »conclave". Zou het oorspronkelijk niet eene kleine kamer beteekenen waarin men zich afzondert, terugtrekt tot eenig doel? En vandaar dan b. v. studeervertrek, bidvertrek, slaapvertrek, een kleine plaats om een dutje te doen, een rust-vertrek?

G. P. ROOS.

[1]) lees o. i., en van sommige harer attributen. RED.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

v. Beinhem (XXXVI, 74, 5, enz.). Floris v. B., tr. Mechteld Keijen († pest 1605), dr v. Henric bij Anna v. Griet. Zij hertr. Johan v. Brienen, heer van Zevenaar (MS. gen. v. Brienen). — Johan v. Wisch, heere tot Lichtenbergh, zn v. Adolf bij Eva v. Reede, tr. 1° in 1600 Johanna v. Beynhem, dochter van 't Huys Appelenborgh, † 1607; 2° in 1608 Elisabeth v. Mevert; 3° in 1613 Mechtelt Mom. Dit uit eene gedrukte genealogie der familie v. Laer van 1679, waarin aan Johanna in zwart een zi. kruis go. kroon; helmt.: zwarte loopende hazewindhond, als wapen wordt toegekend. — Hendrik v. B. of Beinum, schepen v. Nijmegen 1553—56, 60, 62—66, burgemr 1565, zegelt volg. het Nijmeegsch archief met vijf (3, 2) leliën; helmt.: twee schuinlings geplaatste veêren. — Elias v. Beynem met Thyman de Lange en Jan v. Triest Claes zone, mannen van leen der Abdy Sinte Pouwels t' Utrecht 1409 (Preuves, p. 55 achter Butkens' Annales d/l Maison de Lynden).

Op de riddercedul van omstr. 1460 in Kron. Hist. Gen. Utr. 31e jaargang, komen voor onder Bemmel Henrick v. Brienen, alii legunt Beynem, en onder Leede of Lienden Willem v. Brugge, alii legunt Beynem.

J. D. WAGNER.

Bor (XXXV, 671). Debora B., gedoopt te Amsterdam in de Westerkerk 13 Febr. 1724, begr. 9 Oct. 1775, was dr v. Cornelis Bor (Corneliszn bij Catharina v. der Way) en van Agatha Malfait (Philipsdr bij Debora Verhoeff). De trouw-datum 15 Jan. 1764 is kennelijk foutief, daar hare dr Anna Maria reeds 23 Aug. 1750 geboren werd.

In mijn exemplaar der genealogie de Flines, waaraan deze opgaven zijn ontleend, bevindt zich eene tamelijk slecht geteekende wapenkaart der aanverwante familiën. Bor wordt daarop aangegeven als voerend In goud zeven (4, 3) roode spitsruiten; in den rechter-bovenhoek een vrijkwartier v. zwart beladen met eene onkenbare figuur v. zilver.

IJmuiden. CHRN J. POLVLIET.

v. Borkhorst (XXXVI, 61). In 1525 was Ghuert tho Borchorst burgemr van Vollenhove (Overijss. Arch. V 510). Past deze hier? In de eerste vijf deelen der Bijdr. t. de Geschied. v. Overijsel komt de naam niet voor; of, in de latere, is mij onbekend.

J. A.

v. Brederode (XXXV, 672). Mogelijk kan het onderstaande eenig licht geven. Te Tiel geh. 12 Febr. 1606 Jan de Brederode, luit. v. Edelen Johan v. Meteren, met jufvr. Cathrijn v. Riemsdijk, die als wed. Jhr. Johan v. Soelen 25 Sept. 1601 hertr. was m. Jan v. Berckhuizen, vaandrig. Het woord Jonker komt bij Jan de Brederode niet voor, doch bewijst weinig, dewijl met dat predicaat in de trouw- en doopboeken van Tiel van dien tijd eenigszins wonderlijk wordt omgesprongen.

H.

v Brederode. Johan v. Br. en Catharina v. Riemsdijk (wier moeder v. Wees), ouders van Maria v. Brederode, gade van Christiaan v. Wijhe.

CHR[N] J. POLVLIET.

v. Grinsven. De opheldering van *Nav.* XXXIII, 471; 'IV, 360 gaf ik in het Tijdschrift voor Noord-Brabantsche Geschiedenis, enz. (red. Aug. Sassen), 3e jaargang bl. 28—30, dewijl in dat tijdschrift meerdere artikelen over v. Griensven voorkomen.

C. VAN B. D.

v. Kessel (XXXVI, 64). Verschillende fragmenten vindt men in Fahne's Köln., Jülich. und Berg. Geschl. I, 217; II, 77. Daarin worden van niet minder dan zeven onderscheiden familiën van dien naam gewag gemaakt. Tot den Belgischen adel behoort nu nog een geslacht v. K., dat het ruitenkruis voert, waarvan, zoowel als van het drie-vogels-voerend geslacht, brokstukken van genealogie zijn te vinden in Dumont, Fragm. Géneal., II, 30, 67.

J. D. WAGNER.

v. Kessel. Jan v. K., geb. Amsterdam 1648, † (volg. Houbraken) 1698, was indertijd een niet-onverdienstelijk kunstschilder. Een nog levende H. v. K. is koek- en banketbakker in het Oranjepark (Kerklaan) te Apeldoren, en moet van geboorte Amsterdammer zijn.

A. AARSEN.

v. Kessel. Antonius Andrieszn v. K. tr. Isabella v. Boxtel (dr v. Aart en Josina v. Bethmeer, dr v. Simon, Jan Goyartszn, bij Isabella v. de Water). Wonnen: 1. Franceys v. K.; 2. Maria Catharina, tr. Jacob Bartholomeus Frencken; 3. Andries, norbertijn in de abdij van Berne, pastoor te Bokhoven; 4. Josina, begijn; 5. Anna, begijn; 6. Isabella (tr. 1° Lambertus v. Balen, bij wien twee kind.; 2° la Heu, kinderloos); 7. Anthony, † jongman; 8. Maria Adriana geb. 14 Jan. 1685 † 25 Aug. 1763 tr. Aug. v. Rijckevorsel, geb. 23 April 1688, zoon v. Joannes Corneliszn bij Jonkvr. Catharina Lemmins. Uit dezen laatsten stamt het geslacht van Rijckevorsel in N.-Brabant. Een uitvoerige genealogie van het oud en aanzienlijk geslacht v. Kessel, voerend de 5 roode ruiten, berust bij Jhr. Mr. F. v. Rijckevorsel te 's Bosch.

Amsterdam. TH. VAN RIJCKEVORSEL.

toe Laer. Reinardus toe Laer, geb. 's Gravenhage 16 Febr. 1698, † te? 5 Nov. 1745, tr. Nijmegen 16 Mei 1724 Christina ten Hengel, geb. ald., † 15 Sept. 1727. Bij wie Margaretha Christina (geb. Nijm. 24 Febr. 1725, tr. Dr. v. Schweicher) en Wouter (geb. te Roon 25 Oct. 1726, † 8 Apr. 1736).

Reinardus hertr. 1 Mei 1732 Jacoba v. Texell, geb. 's Gravenhage 21 Mei 1705, bij wie Johan Adriaan toe Laer, geb. 8 Juni 1734, — volg. *Nav.* XXXVI, 10 zou hij in 1735 geboren zijn, — pred. te Liefkenshoek, Lillo en Wouw, † ald. Oct. 1788; Adriaan, geb. 19 Sept. 1735; Christina, geb. 2 Juli 1738; Cornelia, geb. 25 Apr. 1742; Samuel, geb. 30 Mei 1744; Johanna Maria, geb. 5 Nov. 1746.

Muntz (XXXV, 625). De kwartieren staan *Nav.* XXXI, 417 verkeerd gedrukt. Muntz moet vóór Dammers staan. Een huw. Ter Vile-Muntz is mij onbekend. Sara Mechteld Sels was kleindr v. Johan bij Anna Christina Muntz.

Amersfoort. H. M. WERNER.

v. Oldenbarnevelt (XXXV, 253—6, 566—8). Onder de transporten en plichten van Amersfoort wordt een transport gevonden van 5 Nov. 1667, waarin voorkomen: Mr. Johan v. Bilderbeeck, Borgemr van Amersfoort, geh. met Jvr. Apollonia v. Broeckhuijsen; Rijck Aertss

v. Oldenbarnevelt geh. met Joffr Eva Tullingh, Christina v. O. wed. Anthonis v. Ruijtenbeecq, Johan Elingh geh. met Jvr. Johanna v. Davelaer, Anthonie v. Ruijtenbeecq geh. met Jvr. Wendelina Tullingh; de kinderen van zal. Gerrit en Johan Roden Erffgenn van Jvr. Margareta Passchier (of Potschier).

Utrecht. J. C. GIJSBERTI HODENPIJL.

Raye (XXXV, 568). In mijn bezit is een perkament, voorzien van het zegel der Staten van Holland en West-Friesland d.d. 8 Sept. 1769, zijnde een conversie van Fidei Commis voor Jacob Bicker Raye en Eva Raye, weduwe van Pieter v. Loon, in leven oud-schepen der stad Amsterdam, beiden kinderen van Aletta Catharina Bicker, door Joan Raye, heer van Breukelerwaard, bij haar in huwelijk verwekt. Uit dit stuk blijkt onder meerdere genealogische bizonderheden, dat de overgrootouders van deze Jacob Bicker en Eva, alsmede van hun broeder Joan R., evenals zijn vader, de bovengenoemde Joan, heer van Breukelerwaard, van moederszijde waren Everhard Schot de oude en Anna v. Sinnick.

H. J. M. B.

Raye. In Nagtglas, »De Algemeene kerkeraad der Nederd. Herv. gem. te Middelburg 1574—1860'' komt voor: als ouderling verkozen 1 Mei 1785 Mr. Herman Hendrik v. Raaij.

SCH.

Roelants (XXXIV, 484). Wereldbol? Dergelijk helmteeken is mij, behalve in dit wapen, geheel onbekend. Echter zou het recht van bestaan hebben, ingeval een der vroegere leden R. zich òf op aardrijkskundig gebied òf wel door eene wereldreis naam verwierf, en zijne dankbare nakomelingen zijne nagedachtenis voortdurend wenschten te huldigen door hun wapen. Intusschen geloof ik niet, dat de familie Roelants, met dit wapen, zich op het rechte terrein beweegt. Ze moge in de laatste eeuw, of iets vroeger, om de eene of andere reden het hebben aangenomen; er bestaat nochtans alle grond voor de veronderstelling, dat ze behoort tot de Belgische familie, in de geschiedenis bekend als Roelants dit de Zélande of als R. dit Hamers ou de Hamere. De eerste familie voerde in zwart een uitgetand gouden St Andries-kruis; de tweede een dito rood kruis.

S^{T2}

de Waepenaert. Additions. Vervolg van *Nav.* XXXVI, 185—90.
E. J. M. de Waepenaert (XXXV, 571). Kwartierstaat.

Charles Philippe de Waepenaert, écuyer [1].

Jeanne Cathérine Vlemincx [2].

Charles Balthasar Dierickx, dit Le Boiteux [3],

Justine Maximilienne Cayman, baptisée le 30 Déc. 1692 [4].

Jean Dominique v. Langenhove, chef-bailli de Schoorisse, né à St Gilles Termonde le 3 Janv. 1705, † à Alost le 9 Janv. 1782, prince de la gilde de Ste Barbe en 1750 [5])

Thérèse Cornélie Mortgat, née le 13 Déc. 1713, † le 24 Août 1740, mariée le 13 Août 1733 [6]).

Jean François de Meersman, greffier de la chambre pupillaire, puis de la ville et du pays d'Alost; lic. en droit, † le 6 Févr. 1746 [7]),

Agnès v. Oultre [8]), née le 14 Sept. 1698.

Antoine Louis chevalier de Waepenaert, seigneur de Ter-Middel-Erpe(n).

Jeanne Marie Claire Dierickx.

Jacques Chrétien Vincent v. Langenhove, licencié en droit.

Joséphine Agnès Pétronille de Meersman.

François Alexandre chevalier de Waepenaert, seigneur de Ter-Middel-Erpe(n).

Anne Jeanne Colette v. Langenhove.

Eduard Joseph Marie chev. de W., ép. le 24 Sept. 1823 Charlotte Marie Antoinette v. Pruijssen.

---

[1]) fils de Marin Waepenaert, écuyer, et de Jossine de Witte.

[2]) fille de François VI. et de Claire Wijnants

[3]) fils de Josse et de Cathe Moreels, mariés à Alost le 20 Août 1680, enterrés dans l'église St Martin dans cette ville, avec cette épitaphe: D. O. M. Monumentum D. Judoci Dierickx Et Catherinae Moreels conjugum. Obiit ille 10 Julii 1718, illa 11 Januarii 1722 Et eorum posterorum. R. I. P.

[4]) fille de Jean Roger C., né le 25 Nov. 1656, † le 10 Janvier 1746, échevin d'Alost, et de Cathérine (ou Claire) v. den Brande, mariés le 7 Juin 1682 (fille de Jean v. den Br. et de Cathe v. Vianen; née en 1650, † le 10 Déc. 1730). — Jean Roger C était fils de Jean et de sa 2de femme Adrienne Michiels, fille de Josse M. et de Marie v. Baveghem.

[5]) fils de François v. L. et d'Isabelle Oste, née à Grembergen le 8 Juillet 1670, fille de Chrétien O. et de Marie v. Wijtvanghe.

[6]) fille de Jean Bapt. M., seigneur de Buggenhout, Lebbeke, Opwijk, lic. en droit, greffier à Termonde, né à Gand le 23 Juillet 1680, † le 25 Février 1743, et de Marie Thérèse v. der Winckele, née à Gand le 9 Nov. 1681, † à Termonde le 8 Déc. 1724, mariés le 13 Mai 1707; fille de Barthélémy v. der. W. et de Cathe de Schrevele.

[7]) fils de Maître Jean Bapt. de M. (fils de Jean), avocat, greffier de la cour féodale d'Alost, enterré aux Carmélites le 24 Janvier 1729, et de Jeanne Marie v. der Donckt (fille de François et de Christine Mathijs). — Un Guillaume de Meersman était échevin de la Keure de Gand en 1315 et plus tard, d'une ancienne et noble famille, portant également d'Argent à 3 mâcles de sable (voir L'Espinoy).

[8]) Cette famille descend des v. der Aa, du Brabant, qui possédaient la seigneurie d'Oultre, près d'Alost; l'auteur en est Waultier v. der Aa, seigneur de Pollaere, Santberghe, Oultre, vers 1270. Agnès était fille de Jean Bapt. v. O. à Grammont et de Marie Anne Droesbeke (fille d'Ursmaire D., née en 1629, et de Jeanne Galle), lequel J. B. v. O. était fils d'Adrien et de Jeanne v. den Broucke, fille de Guille v. den Br. et de Jacqueline Carbonel, petite-fille de Jacques Jean v. den Br., seigneur de Terbecq, échevin d'Audenaerde, et de Jacqueline v. der Plancken, dite Marotten.

Kwartierstaat van Ch. M. A. v. Pruyssen (XXXV, 571).

Ferdinand v. Pruijssen [1]), né le 16 Août 1665 † le 16 Avr. 1711, grand-aumônier de la ville d'Anvers; veuf de Susanne Cathe de Nollet; il gît avec ses 2 femmes dans la Cathédrale à Anvers;

Isabelle Françoise Hennequin [2]), née le 21 Août 1680, † le 10 Oct. 1741, mariée le 16 Mai 1699.

Jean François de Wilde, † le 26 Juillet 1745 [3]),

Anne Claire v. Pruijssen [4]), † le 26 Févr. 1732.

Aimé Ignace Jean Chrysosthome v. Gameren, seigneur de Bautersem; né le 27 Janv. 1699, avocat au conseil-souverain de Brabant, drossard de la Baronnie de Saventhem [5]);

Marie Isabelle Knaeps, née le 16 Juin 1708, mariée à Liége le 25 Avril 1730.

Nicolas Josse Joseph Muijtinox, licencié-ès-lois, baptisé à Anvers, Nre Dame Nord le 17 Mars 1714, greffier de la ville d'Anvers 1741—1761, y † le 12 Juil. 1761 [6]);

Jeanne Marie Rose Cooman [7]), mariée à Anvers le 26 Nov. 1746 à Ne Dame-Nord.

Ferdinand Herman Joseph v. Pruijssen (gît avec sa femme dans la cathédrale à Anvers avec ses beaux-parents).

Marie Anne Claire de Wilde née le 27 Août ? à Anvers; mariée à A., N. Dame-sud, le 22 Déc. 1739

Jean François v. Gameren né le 9 Août 1733 à Bruxelles, † à Malines le 24 Sept. 1814; échevin et bourgmestre d'Anvers (1772); il y ép. en 1767 (N. Dame.)

Rose Marie Josephine Françoise Muijtinox, bapt. le 4 Oct. 1747, † à Malines le 25 Mai 1821.

Jacques Joseph Charles v. Pruissen Lieut. de la chambre des Tonlieux; obtint un diplôme de noblesse daté du 29 Sept. 1793, avec de nouvelles armes.

Marie Josèphe Antoinette v. Gameren (qui portait v. Gameren écartelé avec Muijtinox).

Charlotte Marie Antoinette v. Pr. ép. Edouard Joseph Marie chev. de Waepenaert.

---

1) fils de François v. Pr., grand-aumônier d'Anvers, et de Jeanne Huart, petit-fils de François v. Pr. et d'Elisabeth Hagens.

2) fille de Jean Norbert H., aumônier d'Anvers, et de Jeanna Marie v. der Aa, fille de Pierre et de Marie Kersavons.

3) gît avec sa femme dans la cathédrale à Anvers.

4) fille de François v. Pr., grand-aumônier d'Anvers, et de Jeanne Huart.

5) Voici ses 4 quartiers: v. Gameren Corham
Puteanus Pauwels.

Les v. Gameren, une des plus anciennes familles chevaleresques de la province de Gueldre, n'existent plus qu'en Belgique.

6) fils de Nicolas M. et de Christe Pétr. Muijtinox, sa cousine, morte le 11 Juin 1768, qui était fille d'Engelbert M. et de Marie Cath. v. Schelstraeten. Nicolas M. était fils d'un autre Nicolas M. (qui obtint des lettres pat. de noblesse en date du 28 Avril 1694), échevin d'Anvers, et de Barbe Zegers. Ce dernier Nic. M. était frère du susdit Engelb., tous deux fils de Nicolas M. (fils de Pierre) et d'Elisab. Borrekens. La famille Muijtinox est d'origine allemande, et a été considérée, d'après le diplôme de noblesse, comme noble depuis des siècles.

7) fille de Pierre (fils de Jean C. et de Marie Heijvaert) et d'Esther Rose v. der Vorst. Ce Jean C. était fils d'un autre Jean C. et de Barbe v. der Hulst, qui était fils de Jean C. et de Marguérite Mortgat.

B. M. J. de Raet van der Voort (XXXV, 574). Kwartierstaat.

Jean Philippe Baron de Raet van der Voort [1]), licencié en droit, assessor curiae conservatorialis privilegiorum universitatis à Louvain; né à Dongen le 24 Janv. 1698,

Louise Isabelle v. der Meeren [2]), de Tirlemont, veuve de François Louis Le Blanc, maître des Postes à Louvain.

Arnould Jean Baptiste Ange Baron de Raet v. der Voort, conseiller au conseil souverain de la Gueldre autrichienne, siégeant à Ruremonde, etc., † le 7 Mars 1807.
Voici ses huit quartiers:

de Raet	v. der Meeren
de Jongh v. d. N.	v. den Berghe
Vloots	de Muntere
Vloots	v. den Bempde.

Jean Emmanuel Joseph v. Bouchout [3]), né à Anvers, N. D. Nord, le 21 Juin 1723,

Anne Pauline v. Cantfort [4]), bapt. à Anvers le 18 Mars 1725, mariée à Anvers, Ste Walburge, le 18 Juin 1744.

Marie Françoise Josèphe Pauline v. Bouchout, mariée le 6 Janv. 1769 à Anvers, née dans cette ville, paroisse Nre Dame-Nord, le 25 Mai 1745, † le 17 Janv 1809.

Joseph Charles François Gustave Baron de Raet van der Voort, né à Louvain, St Michel, le 24 Avril 1784, † à Anvers le 22 Déc. 1872, enterré à Berchem; officier au 5e hussards sous Napoléon I; ép. à A. le 10 Août 1820 M. A. J. v. Pruyssen (voir la page suiv.).

Barbe Marie Joséphines Baronne de Raet van der Voort ép. le 25 Juin 1855 Valère Constant Joseph Marie Ghislain chev. de Waepenaert.

---

[1]) fils de Jean Bapt. Bn de R. v. der V., capite-commandt au régimt Rijngraef, et de Justine Marie de Jongh v. den Nieuwenhuijse. Il ép. 1o Marie Anne Gertrude Gerardi de Clerxhove; 2o Jeanne Thérèse v. Donia de Redinghe, et en 3mes noces, à Louvain, le 20 Sept. 1745 L. J. v. der Meeren. Voici ses huit quartiers:

de Raet	de Jongh v. den Nieuwenh.
Vloots	Vloots
Loeff	Bollekens
v. Kessel dit Massereel	v. Heijst.

[2]) fille de Mathieu v. der Meeren, † le 3 Avril 1783, trésorier de Tirlemont, et de Cathe v. den Berghe, bapt. à Tirlemont le 18 Août 1675. Ses huit quartiers maternels furent:

v. den Berghe	v. den Bempde
v. Roye	v. den Berghe
Traetsens	Sinclair
v. Houthem	Mastelijn.

Ce sont ces v. der Meeren qui portent le blason indiqué *Nav.* XXXV, 575, n. 1 *b*.

[3]) fils de Jean Laurent v. B (fils de Laurent v. B. et d'Anne Vuijstaert, alias Croester) et de Marie Agnès v. der Meeren (qui était d'une autre famille que Louise Isabelle v. der Meeren), fille de Walterus v. der M. et d'Isabelle Stevens.

[4]) fille de Jean Bapt. v. C. et de Marie Françoise Geerts.

Ferdinand Herman Joseph v. Pruijssen [1]),

Marie Anne Claire de Wilde [2]).

Joseph François Richard Werbrouck [3]), né à Ypres en 1714 ou 1712, le 24 Mars, † le 9 Juillet 1759, licencié en droit, consr des Etats de Flandre,

Cathe, Françoise Grigis [4]), veuve d'Jgnace Franç. de Vos, mariée le 14 Mai 1748.

Ferdinand Charles v. Pruijssen, né à A. (N. Dame-Sud) le 11 Oct. 1743; marié à A., N. D. S. le 1 Sept. 1772.

Barbe Françoise Josèphe Werbrouck, née à A. le 7 Avr. 1749

Marie Anne Jacqueline v. Pruijssen, née à A. le 9/10 Juin 1784, et y † le 7 Janv. 1850.

Barbe Marie Joséphine Baronne de Raet v. der Voort ép. le 25 Juin 1855, Valère Constant Joseph Marie Ghislain chev. de Waepenaert.

---

[1]) fils de Ferdinand v. Pr. et d'Isab. Franç. Hennequin.

[2]) fille de Jean Francois de W. et d'Anne Claire v. Pruijssen.

[3]) Joseph Antoine François W., de cette famille, fut évêque d'Anvers, † le 24 Déc. 1747. J. F. R. W. était fils de Josse Henri W., lic. en droit, premr conseiller pensionnaire et greffier de la Salle et châtellenie d'Ypres, † le 5 Mai 1728, et de sa 2de femme Constance Adrianssen, fille de Francois A., seigneur de Staenbosch, et de Claire Pourment.

[4]) fille de Jean Etienne Grigis, aumônier d'Anvers en 1721, et de Barbe Françoise Muijtincx; lui † le 1 Mars 1756, elle † le 26 Déc. 1750. B. F. M. était fille d'Englebert M., aumônier d'Anvers en 1654, et de Marie Cathe v. Schelstraeten. Cathe Françse Werbrouck, née Grigis, fut annoblie, avec ses enfants, avec lettres patentes du 14 Nov. 1779.

E. H. F. Dhont (XXXV, 574). **Kwartierstaat.**

Pierre Corneille Dhont [1]), né à Caprycke le 10 Sept. 1691, † le 6 Mars 1761, bourgmestre de la ville et franchise de Caprijcke, bailli de la seigneurie d'Aveschoot,

Isabelle Cathérine de Smet [2]), † le 16 Sept. 1734.

Jean Bernard Dhont, seigneur de Nieuwburgh, né à Caprycke le 9 Nov. 1728, † château de St. Michel le 23 Oct. 1817; épousa en premières noces, le 6 Nov. 1768 Marie Adrienne Gilliodts † le 16 Août 1769; en secondes noces, à Bruges le 13 Févr. 1770.

Josse Léonard v de Walle [3]), † au château de St. Michel le 23 Oct. 1817, licencié ès lois, »redenaer" et homme de fief de la cour féodale et de la prévôté de Bruges, rhéneur héréditaire,

Christine Cathérine Smuijck [4]) (ou Smuycx de Muijck), fe d'André et de Cathe v. Assenede.

Jeanne Marie Thérèse v. de Walle, fille unique et héritière, † au château de St. Michel le 11 Juillet 1811.

François Joseph Macaire Dhont, né à Bruges le 3 Mars 1776, † au château de St. André, près de Bruges, le 1 Nov. 1830, directeur des domaines du département de la Lys, membre des Etats-provinciaux de la Flandre Occidentale; ép. à Bruges le 8 floréal an V (7 Mai 1798).

Jean Ignace v. de Maele, originaire de Desselghem près Courtrai,

Jeanne Thérèse Ketele [5]), † à Meulebeke le 26 Déc. 1737

Jean Ignace v. de Maele, † à Bruges le 14 Déc. 1811, âgé de 79 ans; seigneur d'Opschote et de Mele (ou Meijle).

Joseph Verplancke [6])

Jeanne Carré [7]).

Jeanne Josèphe Verplancke † le 30 Déc. 1809.

Jeanne Colette v. de Maele, née à Bruges le 21 Août 1779, y † le 6 Mai 1815.

Edouard Honoré François Dhont, né le 11 Février 1813, ép. le 25 Août 1856 Octavie Isabelle Marie Ghislaine de Waepenaert.

---

[1]) fils de Pierre Dhont.

[2]) fille de Jacques et d'Anne Wijsselinck D'or au chevr. de gu., acc. de 3 maillets inclinés de sa.

[3]) d'azur au chevr. d'arg.. acc en chef de 2 étoiles et en pointe d'un dauphin, le tout d'arg.

[4]) d'or à la fasce de gu (ou d'azur), acc. en chef de 3 trèfles de sin. posés en fasce.

[5]) d'arg. à trois chaudrons en pal, celui du milieu accosté de chaque côté d'une étoile de gueules. Fille d'Antoine et de Jeanne v. Outrijve ex matre v. Landeghem.

[6]) d'or au chevr. de gu., acc. de 3 trèfles de sin.

[7]) d'arg. à une roue de St. Catherine de sa. Fille de Jacques et de Liévine de Deckere.

de La Haye (XXXV, 667, 8). Nous avons sous les yeux une pièce concernant la famille de la Haye, provenant de Charles Jean Beijdaels, seigneur de Zittaert, »Roy et Heraut d'Armes de l'Impératrice Douairière en ces Pays-Bas et de Bourgogne". Ce document inédit, créé à Bruxelles le 1 Juillet 1779, établit les neuf générations suivantes:

Gerard de La Haye dit Germea, épousa Cathérine Brigard, fille de Thierri Brigard D'Outremeuse.

Thierry de La H. épousa Gertrude de La Saulx, fe de Mathieu et d'Anne Germea fe de Rasquin.

Mathieu de La H. dit du Sani, Bourgmestre de la noble Cité de Liége, pour la première fois en 1614, épousa 1° Cathe de Fraipont, fe de Franç., Echevin de Liége, et de Jeanne de Jalhea dite Groular; 2° Anne Gérard, fe de Pierre et de Cathe Marotte; ex 2da:

Pierre de La H. dit du Sani, conseiller du conseil ordinaire de Liége, épousa Anne Lansenotte, fe de Louis et de Cathe de Greez.

Jean de La H. dit Le Liégeois, capitaine aux gardes de l'Electeur de Cologne épousa Hubertine de Cordelier, enterrée Nre Dame aux Indulgences à Cologne, morte en 1673.

Henry de La H., bapt. à Marche (Luxembourg) le 22 Nov. 1644, bailli de la Terre et Comté de Wietz, épousa Susanne de Manchette de Rouelle (dont le frère Charles de M. de R., seigr de Weiler et Ashiville), portant d'hermines à la hure de sanglier de sable, armé d'argent.

---

1. Théodore Adrien de La H., bapt. le 8 Janvier 1679, greffier de la Salle des Nobles à Bastogne, épousa Thérèse Venneur, dont les ancêtres ont été capitaines de Chasse des Comtes d'Ardenne (portant d'or à 3 cerfs rampants au naturel, mal-ordonnés).

2. Augustin de La H., bapt. en l'égl. de St. Pierre et Paul à Wietz le 6 Mai 1696, épousa Marie Charle Benus, dont 3 fils:

---

1. Jean Charles Augustin, bapt. à St. Michel à Luxembourg le 8 Mai 1747.

2. Albert Eugène Franç., bapt. dans la même église le 20 Juin 1748.

3. André Mathieu, bapt. également à St. Michel à L. le 23 Sept. 1749.

Théodore Adrien susdit eut un fils, nommé:

Joseph Augustin de La Haye, bapt. à Beffort le 16 Oct. 1721, secrétaire de Sa Maj. l'Impératrice Douairière et Reine Apostolique en son conseil ordonné en Brabant; épousa le 9 Juin 1772 Marie Louise Deudon, fe de George, écuyer, conseiller surintendant du Mont-de-Piété.

1. Flore de La Haye, baptée en l'église de St. Michel et Gudule à Bruxelles le 20 Juin 1773.

2. Charles Guillaumme George de La H, bapt. dans la même église le 15 Oct. 1776.

Dans l'attestation ajoutée à ce fragment généalogique, les de La Haye sont traités d'ancienne et noble famille originaire du Pays de Liége, »laquelle famille porte pour marque de leur noblesse un écu d'argent à l'arbre de sijnople posé sur une terrasse de même en dessous de laquelle se trouvent trois perdrix de gueules posées deux et une,.... et pour cimier un arbre de sijnople".

Wouters de Terweerden (XXXV, 666). La bibl. Royale de Bruxs possède 10 vols in fo intitulé »Album généalogique" (No 21077/88), manuscr. d'un chevr Wouters de Terweerden, frère de l'époux de Marie Ante Jos. de Waepenaert. Ces registres contiennent de nombreux renseignements généalogiques et biographiques sur la fame W. et ses alliés. Nous en extrayons ce qui suit:

»Messire Eugène Marie Joseph W. de T. dût prendre service en France, parceque la Belgique faisait partie de cet état, et qu'on était obligé d'y prendre les armes. Il commença en 1802 sa carrière militaire dans le 112e régiment de ligne, qui fut formé à Bruxelles sous les ordres du colonel Olivier; il fut employé dans les guerres d'Allemagne, d'Italie, de Russie et dans l'intérieur de la France, et fut nommé en 1803 sous-lieut., et, cinq ans après, lieut. dans le régiment susdit; il passa ensuite dans le 123e régt, et fut nommé capitaine le 1 Oct. 1813, ensuite adjudant à l'état-major du général Merle jusqu'en 1814.

Il fit les campagnes de 1809 en Allemagne, celle de 1812 sur la flotte de Boulogne, celle de 1813 en Russie, au 2e corps d'armée, sous les ordres du Maréchal Audinot, celle de 1814 avec le 6e corps sous les ordres du maréchal duc de Raguse, fut blessé par un obus à la bataille de Leipzig, et eut un cheval tué dans la campagne de Russie, à Golotz, deux chevaux tués sous lui par la mousqueterie, un à Schalmitzki, par le boulet, et, un à la bataille de la Bérésina, au passage de cette rivière, en favorisant la retraite de l'armée. Son corps y fut employé à tenir tête aux efforts de l'ennemi. Tous ses généraux et autres officiers étant hors de combat, il se trouva le seul officier pour prendre le commandement. L'ennemi ayant fait battre en retraite, W. de T. se mit à la tête de l'infanterie, défendit

la continuation du feu de la mousqueterie, fit battre la charge et marcher à la bayonnette, enfonça l'ennemi et fit six-cents prisonniers. Il fut fait chevalier de la légion d'honneur sur le champ de bataille de Dresden, et reçut plusieurs fois des ordres directs de la part de l'Empereur et du Vice-Roi d'Italie, Eugène Beauharnais.

Quand son pays fut séparé de la France, il quitta le service de cette dernière, et fut nommé par arrêté du 11 Nov. 1814 capitaine au 8me bataillon. Il passa le 20 Avril à l'état-major de l'armée, employé au ministère de la guerre dans son grade sous le lieut.-général Tindal, et le 15 Avril 1816 il passa, avec son grade, à l'Etat-major du quartier-maître-général de l'armée, et fut fait chef de l'Etat-major de la 1re division d'infanterie.

En 1820, il quitta le service militaire et entra dans l'administration civile. Il y débuta par la direction des Postes aux lettres à Ath, fut en 1829 en la même qualité à Malines, et depuis 1830 directeur des postes à Ostende.

Bruxelles (Rue Gaucheret). JOH. THEOD. DE RAADT.

Wiertz, enz. Onder de door mijne overgrootmoeder nagelaten aanteekeningen komt het volgende lijstje voor, dat wellicht voor sommigen van belang kan zijn.

.... Johan Jacob Wierts, premier consellier de sa Majesté le Roy de la Grande Bretanje, mort 22 Octobre 1717, qui es notre Grand-oncle.

Johan Wierts, premier consellier de braband, est consellier de sa Majesté le Roi de la Grande Bretanje, mort le 2 Sept. 1695, anterré à Voorbourg, auprès de la Haye, dans Grand corps de l'église — si notre grand oncles.

Menno Baron de Choehoorn, Generaal de toute l'artillerie, Directeur Generaal des fortificasions, est inspecteur Generaal de toutes les chose de Gerre. Mort le 17 Mars 1709 à Wuschot [1]) en frise, enterrée dans le corp de l'eglise, aussi notre Grand Oncles.

Notre Grand-père Baron Johan Theodoor Wierts de Coehoorn, Directeur Generaal, est reseveur des contribusion des sauves Gardes, est paspoort des terre de l'espanje, et de toute les flandres Hollandaise,

---

1) Welke plaats is dat? Red.

Mort 1722, au chatau de Bouvanje, pres de Bredaa, est anterré aux grands corp à Breda.

Notre père Baron Wijnand Adriaan Wierts de Coehoorn Luytenant colleuel de cavallerie de famars en serviese de Hollande Mort 1701, agée de 66 ans, anterré à Breda.

Neef Millet en vrouw Baronesse van Coehoorn, deese neef was Luytenant collenel, de vrouw is een susters kind van onse vader.

Neef Macdonald was getrouwd met de Baronesse Middagt.

Neef le fevre de fores Majoor.

Engelina Bertina Baronesse van Coehoorn heef 1 zoon en een Dogter, was ook suster van Nigt Milliet en susters kind van onse vader.

Neef Generaal de Brauw, getrouwd met jonvrouwe Paris.

Nigt Mevrouw de Wed. Beels, woont te ter Gouw.

Neef Snoek, secretaris van Delft, is getrouwd met Nigt Talman Kip — woont te Delft.

Neef Paris, Grifier van Hulst in Zeland.

Neef Kip, oud Ridmeester, woont te Breda.

Myn egtgenoot Fransiscus Jacobus Wierts van Coehoorn, was in hollandse zeedienst, als schou bij nagt, op Curacao 1801 op zijn schip overleden en aldaar met groote eer begraven.

Zijn broeder Gidion Adriaan Wierts van Coehoorn is in landsdienst gewees, oud Ridmeester.

(*Get.*) S. M. RIJKE, Wed. van de Schout bij nagt WIERTS.

De spelling liet ik zooveel mogelijk onveranderd.

J. C. GIJSBERTI HODENPIJL.

VRAGEN.

v. Berwerde. Kan de *Nav.* XXXV, 4 vermelde Adam Bw̄erde niet een v. Bevervoorde geweest zijn? Zie Tijdr. Regr op het oud-prov. archief v. Overijsel.

v. (den) Boetselaer. *Nav.* XXXV, 495 vraagt naar het stamhuis van dit aanzienlijk geslacht. Te 's Heerenberg nu vindt men eenen Boetzelaarsburg. Is die bakermat soms daar in den omtrek te zoeken? —

Hieraan knoope zich de vraag, welke de bakermat zij van v. Boecop? Waar ergens in Gelderland ligt een perceel, dat aan deze oud-adellijke familie herinnert?

v. Braeckel. De *Nav.* XXXIV, 417, vermelde Judith behoorde immers tot het adellijk Geldersch geslacht v. Br.?

Deken (XXXIV, 512). In 1849 was de wed. A. Deeken bezitster en bewoonster der voorm. havezate Westerwijk bij Beverwijk). Behoorde zij tot Aagje's nazaten?

Dickelman. Men vraagt wapen en bijzonderheden dezer weleer te Amsterdam woonachtige familie.

v. Duijsburg. Margaretha v. D., geb....? †...?, tr. Jean Asseliers, uit Antwerpen, rechtsgeleerde, secretaris ald., enz. Welke kinderen? Hoe heetten hare ouders, en wat was haar wapen?

JOH. THEOD. DE RAADT.

Geistman. Willem Hendrik G., in 1720 ber. te Beuningen en Ewijk, was gehuwd met Elisabeth Haak, en † 19 Mei 1742, oud 46 jaar, 4 maanden. Zijn zoon Nicolaas Gerhard, in 1759 adj.-pred. te Winsen, 1768 pred. ald., werd geboren te Beuningen 24 Sept. 1732, en † te Winsen 2 Febr. 1800. Willem Hendrik's broeder Johannes, in 1726 pred. te Herveld, werd in 1729 of 1730 afgezet, omdat hij weigerde eene dienstmaagd te huwen, aan wie hij trouwbelofte gegeven had. Later werd zijne schorsing verzacht; misschien is hij dezelfde Johannes G., die in 1760 als krankenbezoeker naar W.-Indië ging. — Zie ook *Nav.* XXIX, 76. — Wie weet meer van deze familie en welk wapen voerde het?

A. J. C. KREMER.

[Vgl. *Nav.* XXVIII, 153, noot 2. Deze naam, als gevoerd door eenige predikanten, komt ook voor bij de Jongh, Naamlijst der predd. v. h. Geldersche Synode (aº 1750). En in een doopboek der voormalige Hervormde gemeente te Beers, waar thans slechts één Protestantsch huisgezin woont, kerkelijk onder Kuik behoorend, staan van Hendrik G., geh. m. Johanna Schram (ingek. te B. met attest. van Grave 18 Apr. 1773, vertr. met attest. naar Grave 16 Dec. 1782), vermeld deze zes kinderen: 1. Elisabeth Helena Gerharda, gedoopt te B. 1 Mei 1774; get. Elisabeth Haak, wed. Willem Hendrik G. (in leven pred.), wonende te Nijmegen, en Nicolaas Ger-

hard G., pred. te Winsen. 2. Charlotte Agneta, ged. te B. 4 Juni 1775; get. George Schram en Agneta Schram, wonende te Grave. 3. Willem Hendrik, ged. te Grave 17 Juli 1776; get. Maria G. en Johanna Margaretha G. van Nijmegen. 4. George, ged. te Grave 16 Nov. 1777; get. George Schram te Grave. 5. Nicolaas Gerhard Jan, ged. te B. 7 Febr. 1779; get. Nicolaas Gerhard G., pred. te Winsen. 6. Petrus Adrianus, ged. te B. 21 Mei 1780. — Een lidmatenboek van Beers vermeldt: Hendrik G., ingek. m. attest. van Nijm. 28 Apr. 1771 te Beers, vertr. 18 Dec. 1790 naar Over- en Neder-Asselt, man van Sophia v. der Lee, ingek. m. attest. van Kuik 13 Juli 1771 te Beers († 20 Oct. 1771). — De Gerstman onder de kwartieren van vaders kant van Elisabeth van Asch van Wijck *Nav.* XXX, 625) is denkelijk ook eene Geistman].

Herema (XXXV, 633). Jhr. Ludolf Herema luidt ibid. bl. 634 Jhr. L. Heringa. Hoe moet het zijn?

Hercules (XXXV, 234) — één met Herculens (bl. 100)?

Hoijer (XXXV, 312). Men ziet soms Hojer geschreven. Is Hoijer = Hojer? Men ontmoet ook Hoijier, Hojier.

Crommelin, Commelin (XXXIV, 473). Hoewel Cr. *Nav.* XXXV, 622, van Com. geheel onderscheiden wordt gerekend, schijnt er toch weleens òf verwarring òf verwisseling te hebben plaats gehad; zie *Nav.* XXXVI, 41. Behoorden Cathérine Crommelin en Marianne Cromeling, in 't begin der 18de eeuw gehuwd in de familie Courtonne en aanverwanten (zie *Nav.* XXI, 209), tot één en hetzelfde gesl. Crommelin?

Naelhout. Jhr. Mr. Johan de Mauregnault, schrijver der Jurisdique Observatiën, wedr v. Lydia Anna Lambrechtsen, hertr. Veere 13 Juli 1715 Abigail N., geb. ald. 30 Mei 1695, dr v. Pieter, schepen en burgemr van Veere en van Sara Penne. Wie deelt het wapen N. mede?

FRED. CALAND.

Noord. De zestien kwartieren van Anna Joanna bar. Spies vrouwe v. Saesvelt (Ned. Heraut 1884, bl. 52), bevatten rechts: Spies v. Bulleshem, Tiel (lees Thulen), v. de Bruggen, Goor v. Wijer, Torck, Wijer v. de Wegerschevenen, Westhoven v. Lietmaten, Oy v. Oye (!), Noord v. Kirchen Westhuijsen. Wie was deze laatste? Welk wapen voerde haar geslacht, en wat is er van bekend?

V. O.

v. Oerte, v. Orten. Herald. Bibl. 1876, bl. 231 beweert, dat v. Orten een oud-adellijk geslacht was; vanwaar deze beweering? Nergens zag ik dit bevestigd; alleen wordt er een door Butkens terloops als aanzienlijk vermeld; maar dit zal toch wel niet de grond geweest zijn waarop Her. Bibl. t. a. pl. zijne beweering bouwde? Schutjes, Bisd. 's Bosch, spreekt (in navolging van Coppens?) van een Johan v. Orten, ridder; maar dit is toch geen bewijs van adeldom?

v. o. nº 2.

[Vgl. *Nav.* XXXV, 142, 3.]

v. Oorte. Wie waren de ouders en gade van Albert v. Oerte, richter 1381 in Nederlangbroek? Zijn zoon Johan was kanunnik van St. Pieter 1436.

v. o.

v. Oostendorp. In Le Grand Théatre Sacré de Brab. t. II, pt. I, p. 119, wordt, onder de grafschriften in de kerk der Dominikanen te Antwerpen, ook dit vermeld:

Hier leet begraven Jouffr. Lucia Hecx, Weduwe wylen Gerard van Ostendorp, in syn leven Coninckl ycken Maj[ts]. Raet inden Lande van Overyssel, Drenten, Groeningen, ende Lingen, sterft 24. Augusty 1618.

Ende Joncker Pieter van Ostendorp hunne Sone, Ontfanger van syne Majestyts Licenten deser Stadt, sterft den 4. November 1630.

Wáár is meer van dit geslacht te vinden? De werken van B[n] d'Ablaing en Mr. J. v. Doorninck zijn mij bekend.

Mo.

v. Rijswijck. Een afstammeling van Willem Cornelis v. R. te Amsterdam, later inspecteur der tinmijnen te Banka, † ald. 1821, en van diens gade Henriette Anna Petronella Valckenaer, beweert, dat dit geslacht (v. R.) een jongeren tak vormt der oude heeren v. Altena, voerende in goud 2 roode zalmen (vgl. *Nav.* XXVIII, 479). Vraag: Wie waren de voorouders in de rechte lijn van voormelden Willem Cornelis v. R. (voerende 2 zalmen), en waar is meer over die afstamming te vinden?

v. A.

v. Ruyven. Zie het wapen *Nav.* XXXI, 57, Omslag.

Rutgers. Wie waren de ouders van Aletta Cornelia R. in het eind der vorige eeuw gehuwd aan Dirk Jan Voombergh (v. der Muelen, De Ned. Adel bl. 95), en in welke familiebetrekking stond zij tot hare naamgenoot Aletta Cornelia R., vermeld *Nav.* XXXI, 117?

RUTGERS V. ROZENBURG.

Schouvlieger. Wat is er bekend van een geslacht Schouvliege, Schouvliegere of de Scouvliche, dat gezeteld was te Gend, en welk wapen voerde het? Johanna Schouvliege, geb. te Gend, tr. ald. omstr. 1610....? Moens, geb. ald.; wie waren hunne ouders?

V. O.

[Zou deze geslachtsnaam zijn gesproten uit de kunstenmakerij? Vgl. *Nav.* XXXIII, 228.]

Standaert. In een bijbel, afkomstig van Prof. B. S. Cremer (Theol. Prof. te Harderwijk, † 1750) staan deze aantt.: In het jaer ons heeren 1644 op vrijdach sijnde den 3 november is gebooren maeijcken kooremans: in het jaer ons heeren 1650 op maendach sijnde den 7 maerte is gebooren leijn standaert: in het jaer ons heeren 1681 den 10 Augustus is leijn standaert met maeijken kooremans getrouwt. A° 1682 den 3 desember, op donderdach na de middach ten 3 huyren is geboren tannetje standaert. Wat weet men naders van deze familie?

H. J. S.

Stumph. Bestaat er eene genealogie? Hoe is het wapen?

Arnhem. A. J. C. KREMER.

v. der Wyck. Wie waren de ouders van Jkvr. Everdina Josina v. der W. tot de Klencke, geb. Ommen 7 Nov. 1788, † Assen 8 Mei 1849, geh. 7 Apr. 1818 m. Jhr. Epo Sjuck v. Burmania Vegilin v. Claerbergen † 1831? Welke zijn de data en plaatsen van hun geboorte, huwelijk en overlijden, en welke de ambten des vaders?

TH. D.

GESCHIEDENIS.

Wiltenburg. Vgl. *Nav.* XXXV, 346, 658. — »Wij, Johan, Priester der kerke te Voorschoten, Niklaas van Hurst, en Diderijk Govertszoon, oprichters der gemelde kerke, hebben het landgoed Wiltenburg, liggende onder Munster bij Oudenburg, overgelevert aan de in Christus beminde, de Abdisse van het klooster te Losdun (Loosduinen) en Mevrouwen en zusteren, zoo die 'er nu zijn, als die 'er na deezen zullen koomen, dewelke zich door kloostergeloften aan 't kloosterlijke leeven aldaar verbonden hebben. En hebben deezen brief met onze eigen zegels en met de zegels van Heer Diderijk van Wassenaar, Ridder, en Meester Gerrit van Leiden, bezegelt. Gegeeven in 't jaar 1286, dingsdaags na Mariaas Hemelvaart".

M. G. W.

[De volksstam, door de Nederlanders Wilten genoemd, heette bij de Franken Wilzen, bij de Duitschers Welataben.]

De classis Tiel. »De gemeenten van den Tieler- en Bommelerwaard, voor zooverre ze in de eerste tijden hervormd waren, behoorden tot de synode van Zuidholland, onder de classis van Dordrecht. Eerst in 1600 werden ze gebracht tot de synode van Gelderland, en wel onder de Nijmeegsche classis". Aldus leest men in Ypeij en Dermout, Geschied. d. Nederl. Herv. Kerk, II, Aanteek., bl. 43. Dit is vooral wat Tiel, en ook Bommel betreft, minder juist. Tiel stond van het begin af in veel nauwere betrekking tot de Geldersche dan tot de Zuid-Hollandsche synode. In de Harderwijker synode toch van 30 Mei 1580 werd den kerken van Nijmegen en Arnhem aanbevolen »die kercke van Thiel te visiteeren en nae vereysch van saken met haer te handelen" [1]). Terwijl men in art. 3 der acta van de Geld. synode 28—31 Mei 1583 te Doesburg gehouden, aantreft: »die kercken van

[1]) Acta dier synode, art. 3 der Particularia. Zie ook art. 14: »aengaende de classes is besloten, dat gelijck die prov. v. Gelderlant in vier deelen bestaet, alsoo oock de kercken in vier classen sullen gedeelt werden; alsoo dat die Graefschap Zutphen één classem constituere, daerna Arnhem met de Veluwe, Nymegen met haer gansche district, Venlo met den Overquartier; en sal dese afdeelinge soo lang duyren totdat alle dorpen gereformeert met die kercken aenwassen". Vgl. nog Mr. E. D. Rink, Beschr. v. Tiel, Bijl. 11, bl. 82, 3.

Tiel en Bommel sullen in den volgenden synodo gecensureerd worden, ten ware sij wettelicke oorsaecken haeres uytblijvens bijbrenghen" [1]). Uit Tiel verscheen in de Arnhemsche synode van 25—29 Sept. 1593 als ouderling Petrus Jacobi, doch de predikant zelf (»de dienaer van Tiel") verscheen niet, en hoewel (art. 3.) de Tylenses sich geëxcuseert hebben, heeft nochtans de synodus hare excusatie voor sufficiant niet aengenomen, remitteerende delictum Tilensium op die naestvolgende synoden". Ook in de Harderwijker synode van 15 Juli 1595 was Tiel vertegenwoordigd, en wel in den persoon van Dithmar Bleshenius of Bleskenius [2]). Deze staat getiteld als »minister ex Tylo", die des classis van Tiel (*sic*) alsoock derselver stadt ende kerckenraets ontschuldingschrijvens met haren gravaminibus den synodo overgelevert" heeft; »ende dieselve oock overlesen ende overwogen sijnde, heeft nochtans de synode haere excuse voor ondeughdigh geachtet ende resolveert daerom (art. 6), dat (Tiel) scherpelick nochmaels, alsoock voormaels in den Aernhemse synodo geschiet, aengeschreven soude werden". Hij nam die brieven verzegeld mede naar Tiel. Deze aanschrijving hielp. Want ter Zutfensche synode v. 8 Juni 1596 ver-

[1]) In de acta dezer synode zijn vooral merkwaardig art. 8: »aen te houde, dat die classes door authoriteyt der Overicheyt mochten afgedeylt en in het werck gestelt werden, ende is sulckx te bevorden de kercke van Arnhem opgeleyt en haer bevolen den eersten classen te beschrijven" (beginsel van *indeeling in classes*), en art. 9: »daer benevens sal oock gedacht werden aen de onderhoudinghe der afgearbeyde en onvermogene dienaeren des Goddelicken Woorts (beginsel van *emeritaats-pensioenen*), en der verstorvene dienaeren naegelatene weduwen" (beginsel van *weduwenfondsen*). Wat dit laatste punt betreft, vergelijke men art. 19 der acta van de Arnh. synode 10—12 Juni 1600: »in eenige plaetsen v. Geld. ist gebruyckelijck, dat na het overlijden van eenen predicant sijne plaets een jaer lanck bedient wordt tot voordeel der naegelaten weduwe (*annus gratiae*); DOCH KON NOCH NIET OVERAL INGEVOERD WERDEN, OMDAT NOCH GEENE GELIJCKHEYT VAN GEESTELICKE GOEDEREN VERKREGEN IS", en men alzoo een nieuwen leeraar verhinderde die ad interim mocht opdagen; daarom moest, naar het oordeel der synode, elke classis bij de gedeputeerden van haar kwartier en den magistraat aanhouden, dat aan de weduwen, bij provisie, totdat betere orde zou zijn gesteld, een jaarlijksch onderhoud mocht worden toegeleid. Deze artikelen zijn wellicht ook in zake de thans vigeerende kerkelijke quaestiën (AMSTERDAM, REITZUM, VOORTHUIZEN) niet van gewicht ontbloot.

[2]) De Jongh, Predd. v. h. Geld. Synode, noemt hem Blofken. Hij, Dithmar Blesken, S. Min. Cand., trad in 1598 als pred. in het naburige Zoelen op, diende daar tot 1603, als wanneer hij verroepen werd naar Andel en Giessen; is in 1609 ontslagen.

scheen vanwege de kerk te Tiel Jacobus (*sic*) Vredaeus, predikant, en Petrus Wolboocker [1]), ouderling, die als afgezanten dezer kerk »haer ontschuldingh gedaen hebben van haer voorgaende uytblijven, ende belooft voortaen meerder neerstigheyt te bewijsen". Gezegde P. Wolboocker zag zich vanwege de Nijmeegsche classis afgevaardigd naar de particuliere Arnhemsche synode v. 13—16 Juni 1598. Vanwege diezelfde classis verscheen ter Harderwijker synode v. 10—23 Juli 1599 Heyman Jansen, senior (ouderling) van Tijl. De kerk van Tiel is dus niet alleen van den beginne af (minstens sedert 1580) gerekend tot de Geldersche synode te behooren, maar gedroeg zich ook nagenoeg bestendig als zoodanig door afvaardiging van ouderlingen uit haar midden naar de Geld. synoden. Alleen de predikant schijnt tot 1596 achtergebleven te zijn. Ook ressorteerde die kerk minstens in 1598 onder de classis Nijmegen, en dit zal wel van stonden aan het geval geweest zijn.

Met Bommel stond het echter anders geschapen. Wel gaf de Arnh. synode v. 2 Mei 1581 aan de predd. Joh. Fontanus (Arnhem) en Joh. à Nycken (vulgo Fabricius) (Doesburg) in vereeniging met de ouderlingen Josua Lagus en Evert Everwijn, in last om bij de Nationale synode voorlichting te verzoeken of men de kerk van Bommel, die onder Gelderland behoorde en altoos naar de partikuliere synoden verschreven maar nooit verschenen was, hiertoe niet konde dwingen. Doch die kerk hield zich bij de Zuid-Hollandsche synode, onder de classis van Gorinchem. Immers de Zutfensche synode v. 8 Juni 1596 besloot tot *die* synode en classis het verzoek te richten om die van B. »uit het midden van haer te verlaten ende ons toe te laten comen". Terwijl art. 22 der Zutf. syn. v. 26—27 Mei 1601 meldt, dat Bommel, hetwelk zich afgezonderd had, bij de Geldersche kerken gevoegd behoorde te worden. In laatstgen. synode verscheen vanwege de Zuid-Holl. synode Joh. Leo, pred. te Bommel, die ook op de Z.-Holl. synode te Gouda (28 Aug. 1601) tegenwoordig was als gezonden door de classis v. Gorinchem, welke classis, volgens getuigenis van Petrus Gellius (afgev. der synode v. Gelderland), verklaarde »welgezind te zijn, zoo 't met kennis, consent en goede orde kon geschieden, dat B. gevoegd mochte worden bij de synode v. G.; want anders zag

[1]) In een afschrift staat Wolbacker, Welbacker. Zie echter *Nav.* XXIV, 230*; VI, 484; VII, 475, 519, 638.

de Geld. synode geen kans om order te stellen op de kerken van Bommeler- en Tielerwaarden, waar nog meer dan 28 dorpen herderloos waren. Petrus Gellius ontving een gelijkluidend antwoord als in 1597 en 98 gegeven was, t. w. dat de Staten van Holland zich ook omtrent dit punt dienden te verklaren, dewijl deze aangelegenheid tevens van politieken aard was. Daarenboven diende de nationale synode er in gekend.

In overeenstemming hiermede verneemt men uit art. 9 der acta van de Nijmeegsche synode v. 22—24 Juni 1602, dat »de reductie der stad Zalt-Bommel aen den lande van Gelder geschiet was sooveel der politie aengaet [1]), weshalve men de reductie der kercken aen den lande van Gelder ook zou zoeken te bewerken bij het Hof (van Gelderland), de andere synoden, en de overheid en gemeente van B. zelf; was dit geschied, dan zou men zien te bewerken, dat het kwartier Nijmegen in twee classes verdeeld werd, doch voorloopig zouden de kerken van dat kwartier nog ééne classis vormen. Bommel met zijn Waard kwam nu ook kerkelijk aan Gelderland, en werd mitsdien Jan Jansen als ouderling te B. vanwege de classis v. Nijmegen ter Harderwijker synode i. d. 12—14 Juli 1603 afgevaardigd. Daar echter de toevoeging van B. de classis van Nijmegen aanmerkelijk vergrootte, opperde reeds laatstgen. synode het denkbeeld eener verdeeling van die classis in de drie classes van Nijmegen, Tiel en Bommel, onder voorwaarde dat elke dezer drie classes minstens tien predikanten sterk ware vóór de verdeeling; welk verdeelingsplan in de Nijm. synode v. 17 Juli 1606 gearresteerd is, inzóóver dat Tiel en B. te samen voorloopig ééne classis (onder den naam »cl. Tilo—Bommel"), en Nijmegen insgelijks ééne afzonderlijke cl. vormden. Dientengevolge is 7 Juli (o. st.) 1607 te B. de eerste Geldersche synode gehouden, met afgevaardigden ex classe Tilo—Bommeliensi of Bommelo—Tilana. Op die Bommelsche synode verschenen uit de classis v. Nijmegen, uit de cl. v. Tiel en B., uit elke voor het eerst een pred. en een ouderling; uit Tiel Alard de Vries (Alardus Frisius), pred., en Servaes Alertsz, oud.; uit B. Joh. Leo, pred., en Joh. Jansen, oud. Deze classes

[1]) Bij Ypeij en Dermout, Gesch. d. Nederl. Herv. Kerk, II, 117, leest men, dat B. en Bommelerwaard in Dec. 1593 op den Geld. Landdag te Arnhem met Gelderland vereenigd is.

zouden onderling correspondentie houden, gelijk de cl. van Over- en Neder-Veluwe deden. Die synode te B. (in de Tielsche cl.) is destijds gehouden wegens de groote zwarigheden, welke in Bommeler- en Tielerwaard moesten verholpen worden. De Arnh. synode toch v. 26—28 Juli 1604 zag reeds de noodzakelijkheid in »dat die bedroeflijcke staet der kercken ende scholen in Bommel- ende Thielerweert, alwaer die kerckegoederen bij (door) privaete persoonen ondergeslagen (in bezit genomen zijn) ten herte genomen werde, ende sulcx des te meer, overmidts onlancx een vroom man daertegen sprekende, syn leven daerover jammerlijck gelaten heeft". Blijkens de acta der Nijmeegsche synode van 17 Juni 1606, liepen de zaken aldaar, wat betreft het gebruik der geestelijke goederen, de invoering van Gods woord, en de uitroeiing der afgoderijen en Roomsche priesters, hoe langer hoe kwalijker, en al de goede recessen der Landschap en des Hofs bleven onuitgevoerd.

De classicale combinatie *Bommel—Tiel* duurde tot den jare 1613, en sedert maakten Tiel en Bommel elk eene afzonderlijke classis uit. A° 1612—18 zijn wegens de Remonstrantsche geschillen geene synoden in Gelderland gehouden. — Heeft Tiel in het burgerlijke altoos veel meer in betrekking gestaan tot de Neder-Betuwe dan tot den Tielerwaard, 't zelfde bespeurt men in het kerkelijke. De stad was met de vijftien dorpen der Neder-Betuwe [1]) door één kerkelijken band vereenigd, en vormde er sedert 1613 ééne classis mede, uitmakend eene der negen classen, waarin de Geldersche synode vervolgens verdeeld was [2]). De predikanten dier synode heeft Henricus de Jongh, pred. te Zeelst, Oerle en Wintelre (N. Br., 18e eeuw), vermeld tot ao. 1740; de opgaven in zijn boek, waarvan nog slechts een drietal exemplaren in ons vaderland voorhanden moet wezen, zijn evenwel,

---

[1]) waarbij tot 1672 nog kwam het fort Nassau o/d Voorn; zie *Nav.* XXXI, 308—12.

[2]) t. w. Nijmegen, Tiel, Zalt-Bommel, Zutfen, Over-Veluwe (Arnhem), Neder-Veluwe, 's Hertogenbosch, Maastricht, Peel- en Kempenland. Laatstgenoemde behoorde aanvankelijk onder de classis v. 's Hertogenbosch (dat eerst op de gerechtigheid eener halve classis in 1641 bij de synode v. Geld. gevoegd, daarna, omstr. 1680 in eene heele classis veranderd werd), doch werd vervolgens eene afzonderlijke classis. Maastricht, voorheen (sed. 1571) onder de classis v. Keulen, behoorde sedert 1680 bij de Geld. synode. 's Hertogenbosch, Maastricht en Peel- en Kempenland heetten Generaliteits-classen, de andere zes Provinciale classen.

wat de eerste predikanten betreft, vooral ook ten aanzien der classis Tiel onvolledig. Daarom wenschen wij er hier, naar gelegenheid [1]), op terug te komen, en vangen aan met de hoofdplaats.

De eerste zaden der Hervorming werden reeds in 1524 in Tiel en omstreken uitgestrooid door de prediking van Gerard Geldenhau(e)r, geb. 1482/3, † 10 Jan. 1542, naar zijne geboortestad ook als Gerardus Noviomagus en als Mr. Gerrit van Nijmegen bekend, dén vriend van Erasmus, den secretaris en biechtvader van den Hervormingsgezinden Filips van Bourgondie, bisschop van Utrecht, tijdens dezes nog al langdurig verblijf te Tiel [2]). De landcommandeur der balie van Utrecht van het Duitsche Huis zond hem derwaarts, doch als hij den Tielenaren de nieuwe leer verkondigde, werd hem het prediken belet, en moest hij om zijne gevoelens naar Duitschland uitwijken, terwijl hij de vriendschap van Erasmus inboette. Toch drong door zijn invloed te Tiel de Hervorming zóózeer door, dat eene vrouw op haar sterfbed de genademiddelen der Roomsche Kerk weigerde (Sept. 1526); haar lijk werd te dezer oorzaak op last van hertog Karel van Gelre opgegraven en verbrand [3]). Intusschen, hoewel reeds, volgens bericht van den subst.-scholtus Jhr. Dirk Vijgh aan het Hof van Gelderland, in 1561 ketterscher leeraars predikten op den Eijerweerd bij Tiel; terzelfder tijd oproerige bewegingen en heimelijke samenkomsten tot verbreiding van ketterij en afval van »het heilige christelijke (Roomsche) geloove" te Tiel plaats hadden [4]); in 1566 uit het midden der burgerij stemmen opgingen om een Evangelisch prediker; terstond na den overgang van Deventer aan de Staatschen (14 Nov. 1578), te Tiel eene beeldstormerij op kleine schaal werd aangericht [5]): — duurde het toch nog tot 1580 dat te dezer stede, vooral ook door toedoen van Jhr. Dirk Vijgh [6]), een vast predikant

---

1) Vgl. bijv. *Nav.* XXXVI, 96—103.

2) Zie Schoock, de Can. Ultraj., p. 436, 56, sqq. Vgl. *Nav.* XXXV, 77 met Tegenw. Staat v. Geld., bl. 214.

3) Vgl. Geld. Volksalm. 1877, bl. 17 met Mr. G. v. Hasselt, Stukken Vad. Hist. III, 50.

4) In het archief des Hofs v. G. vindt men verbalen, briefwisseling en andere stukken, betr. deze bewegingen a° 1562; *Registers,* bl. 360.

5) Mr. G. Groen van Prinsterer, Arch., VI, 484.

6) Zie *Nav.* XXVII, 270; Herald. Bibl. 1879, bl. 249, 56, 7.

beroepen werd. Ter Arnhemsche synode van 20—21 Aug. 1579 was de vraag geopperd »van den broederen te Tijl, of men die ordentelijcke (gewone) weeckelijcke predikdagen mach veranderen so wanneer dat eenige papistische vierdagen daernae volgen, ende op denselven dagen doen omdat op die feestdagen meer te hooren komen". Luidde het antwoord, »dat men den papisten daerin niet sal te wille sijn, om die superstitiën te vermijden"; — zoo bespeurt men uit die vraag, dat reeds *vóór* 1580 eenigermate een geregelde Protestantsche eerdienst te Tiel moet hebben bestaan. En dit, ofschoon de overheid er kort te voren nog goed Spaansch en zeer »Paepsch" was, en zich nog vele monniken en geestelijken binnen de stad bevonden, gelijk Gelderland's stadhouder Jan van Nassau, broeder van Willem I, 27 Nov. 1578 dezen meldde. Doch nu ook werd de kerkelijke revolutie volkomen. Want Peter van Tephlen, sedert 1554 pastoor, † 1579, had tot naasten opvolger P. van der Wiel († 1664), zoodat de Roomschgezinden jarenlang een priester moesten derven, terwijl hun kerkdienst, tijdens de Spaansche beroerten, enz. inmiddels door rondreizende geestelijken werd vervuld. Doch tijdens het verblijf der Franschen (Juni 1672—Apr. 74) ter stede is op aansporing van Ignatius Verdusan (1664—85 pastoor alhier) de Groote of St. Maartenskerk hun ingeruimd. In deze kerk werden in 1656, krachtens magistraatsbesluit i. d. 22 Oct. gestoelten geplaatst, waarvoor ieder lid moest bijdragen 12 gl., en in 1663 kwamen daarbij twee zilveren Avondmaalbekers — voor den Protestantschen eerdienst.

De eerste vaste predikant was

1. *Johannes* (*Jacobus ?*) *Vredaeus* (de Vrede) 1580. In de synodale acten komt hij wellicht onder beide voornamen voor [1]). Hij, — voormalig kloosterbroeder in Zeeland, die in 1578 te Heinenoord, in 1579 te Mechelen als predikant dienst deed [2]), — mag niet verward worden met Wedaeus. Een Jacobus Wedaeus schijnt assessor geweest te zijn in de synode te Harderwijk 31 Mei 1580. Een Joh. Vredaeus (Wedaeus?) presideerde de Nijmeegsche synode v. 24 Mei 1597, werwaarts bovengen. P. Wolbooker als ouderling van Tiel was afgevaardigd.

---

[1]) N. C. Kist (Arch. v. Kerkgesch., X, 179, noot) noemt hem Jacobus; Ypeij en en D. (a. w., II, 118) en Mr. E. D. Rink (a. w., bl. 319) gewagen van Johannes.

[2]) Rink, a. w. Bijl. II, 1847, bl. 83.

Een Joh. Vredaeus (Wedaeus?) zou (acta Harderw. syn. 10—13 Juli 1599, art. 43), bij afwezigheid van Rutger Topander, met Wijnandus Johannis, Willem Baudartius en Jacobus Burschetus als gevolmachtigde en gedeputeerde in kerkelijke zaken optreden, — en in de Arnh. syn. v. 10—12 Juni 1600 fungeerde als assessor Joh. Vredaeus (Wedaeus?) vanwege *de classis v. Arnhem.* Hoe zit een en ander in elkander? Was reeds de Harderwijker synode van 10—13 Juli 1599 voornemens om in vereeniging met het Hof v. Geld. aan de kerk van Tiel (zoowel als aan die van Elburg) een ernstig schrijven te richten, om nog één pred. aan te nemen en te onderhouden, en kwam deze zaak in de Arnh. synoden v. 10—12 Juni 1600 en 26—28 Juli 1604 [1]) nogmaals ter sprake; eerst in 1606 ontving Joh. Vredaeus een ambtgenoot in

2. *Allard de Vries*, die 21 Dec. bevestigd en in de Zutfensche synode aº 1610 met Henr. Leo (Bommel) tot inspector der Tielsch-Bommelsche classis aangesteld werd. In de acta dier synode vindt men, dat deze classis wel meende dat ze meer dan de andere classen werd verdacht gehouden van (oneenigheid en) onzuiverheid in de leer, doch dit, beweerde ze. was een onrechtmatig vermoeden [2]). Ter Arnh. synode v. 15 Juni—28 Juli 1618 verschenen eenige gecommitteerden vanwege de »doleerende" gemeente van Tiel, indienend een geschrift van beschuldiging met bewijsstukken daartoe strekkende, tegen hem, welke hij verklaarde dat hem onverwacht voorkwamen wijl ze nooit in den kerkeraad of de classis van Tiel ter tafel waren gebracht. Hij leverde nog stante synodo zijne verantwoording in, welke men den klagenden predikanten in handen gaf om daarop binnen den tijd van acht dagen bescheid te doen. Terwijl zijn ambtgenoot Vredaeus, ook van Remonstrantsgezindheid verdacht, in 1619 emeritus werd verklaard, leest men van De Vries, dat hij in 1618 met attest gedimitteerd is. Zie verder over hem *Nav.* XXVI, 413, 4; XXXI, 309.

---

[1]) Bij den magistraet van Tiel aen te houden dat de vaceerende pastoratus niet wederom aen politieken noch in usus seculares werden geconfereert, maer tot onderhoud van een *tweeden* predikant mochten aengewend worden.

[2]) Volgens H. de Jongh, Naamlijst, bl. 15 v. h. Voorbericht, waren genoegzaam al de Geld. classen met het euvel van Arminiaansche dwalingen min of meer besmet, de predikanten der stad Tiel en vele dorpspredikanten tot de Armin. dwalingen vervallen.

3. *Bertramus à* (van) *Laar*, als prop. bev. 18 Apr. 1619, meermalen inspector der classis van Tiel en van Nijmegen, ook correspondent der Geld. synode naar de Zuid-Holl. (1630) en Noord-Holl. (1634) synoden. † 1650. Geh. m. Bernardina v. Herwaarden [1]).

4. *Laurentius Eckius* (v. Eck), in den dienst getreden te Stavoren 1..., bev. te Tiel 18 Apr. 1619, meermalen vertegenwoordiger der Tielsche classis op Geld. synoden, in 1622 correspondent naar de synode v. Utrecht. Bevonden zich destijds te T. nog al Remonstranten, deze mochten wederom aangenomen en tot het H. Avondmaal toegelaten worden als zij bij den kerkeraad en de predd. schuld bekenden. Dood 27 Juli 1625.

5. *Adrianus Radaeus* (de Raad), zoon v. Levinus, prop. te Oosterhout 1613, Fijnaard 1620, Jutfaas 16 Jan. 1622, alhier bevestigd 24 Dec. 1625, in 1632 op de Nijmeegsche synode afgevaardigd als correspondent naar de Zuid-Holl. synode. In 1633 naar Arnhem vertr., waar hij † 1637.

6. *Otto Glimmerus* [2]), als prop. ber. te Schalkwijk 1622, Breuke-

[1]) Zie *Nav.* XXVI, 571.

[2]) In zijn dagen werd voor het eerst een derde predikant beroepen. Zie over het bij die gelegenheid tusschen magistraat en kerkeraad gevoerde beroepings-debat Mr. E. D. Rink, »Beschr. v. Tiel", bl. 300. De aldaar niet genoemde beroepen derde pred., die bedankte, was Hermannus Bushovius, pred. te Zoelen, tegen wien Otto Glimmerus, pred., en Cornelis v. Niel, ouderling te Tiel, Dec. 1648 en Apr. 1649 klachten indienden; maar de classisvergad. oordeelde dat hij een »wettelick en habiel leeraer" was. Den 5 Jan. 1664 werd Theodorus à Brenck, pred. te Zoelen, — niet à Brouck, zooals Prof. N. C. Kist in zijn opstel over Zoelen bij vergissing schreef, — tot derden pred. aangesteld. Henricus Verkammen staat in het actenboek nooit anders vermeld dan als »ordinaris pred. der Heerlyckheyt Zoelen en extraordinaris tot Thijl" (1679—95). Eveneens Petrus Zaunslifer, bev. 29 Maart 1702 als pred. te Z., was tevens 3e pred. te Tiel. Niet echter juist tot den tijd van zijn vertrek naar Vianen (7 Sept 1717); want in 1715 trad als zoodanig op Menso Johannes Menso, pred. te Kesteren (bev. ald. Jan. 1704), die dezen dienst bleef waarnemen tot 20 Oct. 1726, toen hij naar Rhenen vertrok. — Om het traktement voor dien derden pred. of hulpprediker te vinden, verkocht de magistraat in 1648 de vicarie van St Brigitta, staande ter collatie van den landcommandeur, die ze, met toestemming des Hofs v. G. aan dezen had opgedragen. Dit traktement bedroeg in 1765 *f* 250, terwijl de beide stadspredikanten destijds *f* 900, benevens *f* 100 voor huishuur en eenigen vrijdom van accijns genoten; zie Bachiene, Kerkel. Geogr., I, 43. Van elken pachtgulden der gemeene middelen over Tiel en Zandwijk werd één stuiver afgezonderd tot kwijting van het supplement dezer traktementen. In 1768 bedroeg die uitkeering aan den magistraat te dezer zake, 542 gl. 19 st.

len 1625, alhier 1634. Maart 1685 overlijdend, liet hij Geertje v. Eck († 6 Aug. 1690) als weduwe na.

7. *Cornelis Antonis Udents*, geb. 1602, J. U. D., sedert 1626 secretaris van Tiel, vertolker in het Nederduitsch v. h. oorspronkelijk Latijnsch handschrift van het Chronicon Tielense [1]), 3 Aug. 1642 ingeschreven in het Album Studiosorum Acad. Lugd. Bat., 5 Juni 1650 praep. geëxamineerd, als ouderling van Tiel op de gewone Tielsche classis v.9 — 11 Sept. 1650, 14—16 Apr. 1651, als prop. alhier bev. 12 Oct. 1651, nadat hij in de cl.-verg. v. 8—11 Sept. 1651 peremptoir geëxamineerd was [2]); Mei 1652 tot lid der classis aangenomen. Had hij als stads-secretaris het *Nav.* XXXVI, 104 vermelde Lofdicht vervaardigd, als predikant schreef hij eene »Corte Catechisatie," welke hij in de gewone cl.-vergad. v. 10—11 Apr. 1665 te Tiel ter visitatie en approbatie aan die classis opdroeg. † 1668. Zijne weduwe Maria Glimmerus, Ottodr, hertrouwde met Joh. v. Raesfelt (1667—96 pred. te Echteld).

8. *Samuel Scherphoff*, als prop. in 1650 te Zuidland (cl. Voorne en Putten) in dienst getreden, werd als pred. te Tiel in de Tielsche classis v. 18—20 Apr. 1670 tot lid dier classis aangenomen, in welke classis-vergadering hij classicale revisie verzocht van zijn geschrift »Catechisatie over de Fundamenta der h. Theologia". † 1689.

9. *Bartholdus v. Eck*, geb. 1656 als zoon van Lambert v. E., burgemr van Tiel, bij Gijsberta Croese van (uit ?) Asch, 5 Aug. 1678 praep., 27 Nov. peremptoir geëxamineerd, 15 Dec. bev. als pred. te Tiel [3]), 5 Mei 1679 lid der classis, 13 Jan. 1681 ontslagen

---

[1]) Rink, a. w. bl. 7, noot 1; *Nav.* XXVI, 369. In zijne predikantenlijst noemt Rink hem Cornelis Adriaan, hoewel hij hem eene bladzijde te voren, op de lijst der Secretarissen, als Cornelis Antonis vermeldt. Als stads-secretaris bekwam hij in 1650 eenen opvolger in Steven Schull.

[2]) Een theologant onderging destijds twee examens, een praeparatoir, dat hem den rang gaf van theol. of S. min. cand. (proponent), alswanneer hij voor gerecommandeerd (pro recommandato voor een beroep), werd aangenomen, en nadat hij een beroep ontvangen had, werd hij vóór zijne bevestiging, namens de classis dier plaats peremptoir geëxamineerd. Vgl. *Nav.* XXXVI, 99, noot 3.

[3]) De collatie der kerk stond te Tiel beurtelings bij den magistraat en bij den kerkeraad. Barth. v. E ontving de coll. van den mag. en het beroep uit handen des kerkeraads; beide instrumenta werden in de buitengewone T. cl.vergad. v. 4 Nov. 1678 geapprobeerd. Na 1848 heeft echter de gemeenteraad zich met het

wegens zijne beroeping naar 's Hertogenbosch in eene cl.-vergad., waarbij als gecommitteerde uit den magistraat dezer stad verschenen Jacob Ferdinand Sweerts de Landas, heer van Oijen (Uden ?), Landschadenhoff en Aldendorp, president ter stede, en Paulus Colonius, pred., Nicolaus de Lobel, oud., Wonter v. Dijck, diaken aldaar. † 1692.

10. *Cornelis v. Bleiswijk*, theol. cand., bev. 29 Oct. 1681, 4 Dec. 1682 ontslagen wegens zijne beroeping naar Woudrichem, terwijl ter bekoming van dat ontslag te Tiel in de cl.vergad. destijds verschenen Benedictus Wittens, oud-burgemr en subst.-drossart, Adriaan v. der Rolff (Roest ?), regeerend burgemr, Lambert v. der Hart, schepen, Dirk v. Balen, oud-burgemr en ouderling, Peter Trent, schepen, als afgevaardigden vanwege den mag. en kerk. v. Woudrichem. In 1701 trad hij te Delft bij de Gasthuiskerk op, en † ald. Apr. 1703.

11. *Bernardus Massingh*, pred. te Waarde (o. Goes, cl. Zuidbeveland), wiens beroep naar Tiel 22 Febr. 1683 geapprobeerd werd, terwijl hij 14 Oct. 1684 als lid der cl. werd ontslagen, als zijnde beroepen naar 's Hertogenbosch, bij welk ontslag tegenwoordig waren Simon Coenraad v. Lindworm vanwege den mag.; Jacob Keuchlinus, prof. in de Grieksche taal bij de Illustre school en pred., Joh. v. Blootenburg, (raad en) ouderling, en Roeland Scholt, diaken, vanwege den kerkeraad — te 's Hertogenbosch. Hij werd daar tevens prof. philosophiae en † 28 Jan. 1720.

12. *Petrus Keuchenius*, als prop. in 1679 te Alem en Maaren gekomen, zag zijn beroep naar Tiel 1 Maart 1686 geapprobeerd, huwde 1687, werd 4 Apr. 1689 ontslagen, vertrekkende naar Arnhem, bij welk ontslag tegenwoordig waren Jhr. Wilhelm v. Baer, mede-raad, vanwege den mag.; Godefridus Menthen, pred., en Jhr. Johan v. Gendt (heer v. Winsen, eerste rekenmr in Gelderland en) oud., van-

---

beroepingswerk niet meer ingelaten. — Men hield jaarlijks twee gewone classisvergaderingen, de ééne op den tweeden maandag en dinsdag nà Paschen, de andere na de gehoudene Geldersche synode, om die reden classis post-synodalis geheeten, invallend op den tweeden maandag en dinsdag in September. Ook hield men eene ante-synodale cl. vergadering, vooral ook terwille van de correspondentie met de Geldersche synoden, — op den eersten maandag in Augustus. Tenzij invallende dank- of bededagen die vergaderingen acht dagen deden uitstellen. Ter afdoening van tusschenbeide-komende spoedvereischende zaken hield men buitengewone cl.-vergaderingen.

wege den kerkeraad — te Arnhem. † 1691. Zie een tweetal geschriften van hem in de Nieuwe Uitgaaf v. h. Biogr. Wdbk d. Nederl., hoofdr. Dr. G. D. J. Schotel.

13. *Johannes v. Vechoven*, geb. 13 Sept. 1657 te Aalburg, waar zijn vader Martinus († 1665) predikant was (*Nav.* XXXV, 265); zijne moeder heette Cornelia v. Weteringh. Eerst opgeleid te Gorinchem [1]), daarna student te Utrecht, Theol. Dr., als prop. 14 Febr. 1681 te Dussen in dienst getreden; in 1689 te Tiel beroepen, waarvan Jacob Cock, J. U. D., schepen en oud.; Johan Foyert, J. U. D., oud., in de cl. verg. v. Mei approbatie verzochten; bev. 28 Aug. Huwde Maria Brouwer, dr v. Hendrik, schepen te Gorinchem, bij Cornelia v. Alphen. Henricus Nahuys, pred. te Delfshaven, Cornelius Duynmeijer, oud., en Laurens Silo, diaken, ibid., waren tegenwoordig bij zijn ontslag uit de cl. Tiel 28 Juni 1702, toen hij vertrok naar Delfshaven, waar hij 16 Juli bevestigd werd. Den 22 Nov. 1705 ber. te Dordrecht, trad hij 10 Jan. 1706 aldaar in dienst, sed. 18 Maart 1709 prof. hist. et philol. sacrae ibid., 19 Sept. 1725 emer., † ald. 20 Aug. 1727. Reeds te Tiel gaf hij eenige geschriften in het licht. Zie verder over hem en zijn paraenetischen arbeid de »Nieuwe Uitgaaf" enz.

14. *Henricus Zeelen*, sedert 1687 pred. te Heerjansdam en Kijfhoek [2]), zag 30 Juni 1690 zijn beroep naar Tiel geapprobeerd, werd ald. 6 Juli bevestigd en 8 Sept. lid der classis. † 25 Mei 1694, als weduwe nalatend Petronella v. Waert, met wie 30 Nov. 1692 te Avezaat gehuwd [3]).

15. *Johannes Farret*, praeparatoir geëx. te Tiel 13 Apr. 1692, 12 Juni '94 alhier beroepen, perempt. geëx. 25 Juli, bev. 19 Aug., lid der cl. 1 Sept., † alhier 24 Febr. 1714, als wed. achterlatend Anna Margaretha v. Beek, overl. te Tiel, dood 21 Apr. 1738.

[1]) Zie v. Vechoven te Gorinchem aº 1727 onder de eerste magistraatspersonen vermeld in *Nav.* XXX, 585, en bl. 588 ibid. het wapen der familie. — In zijn Tielschen diensttijd valt deze aanteek. uit de acta der cl. ante-synod. 7 Aug. 1697: »Wat aengaet het gedurig bijvoegen der Apocrijphe boeken achter de bijbels; de classis oordeelt dat sulcx behoort overgelaten te worden aan de vrijheid van de gebruikers der bijbels".

[2]) werd in 1690 nog »Rietsoek" of »Riethoek" geheeten. In de Tielsche Comptoir- en Schrijf-Almanack 1771 staat Riethoven.

[3]) Trouwboek van Avezaat.

16. *Georg Ulrich Roemer*, geb. 22 Nov. 1672 te Aken, als prop. in 1697/9 in dienst getreden te Wilre in den Vroenhove, zag zijn beroep naar Tiel geapprobeerd 20 Nov. 1702 [1]), werd 23 April 1703 lid der cl., 10 Sept. 1708 ontslagen als vertrekkend naar Wezel, vanwaar hij in 1714/5 naar 's Hertogenbosch ging, bev. 6 Jan. 1715, † ald. 1 Febr. 1741. Zie verder de Nieuwe Uitgaaf.

17. *Jacobus Peregrinus*, zoon v. Paulus, pred. te Ingen, bij Geertrui Scomantius, kleinzoon v. Jacobus, pred. te Ochten, — zie *Nav.* XXXVI, 98, noot 4, — trad als prop. 1696 te Zoelen, 1707 te Nijkerk, 1708 te Tiel in dienst, waar hij 15 Apr. 1709 lid der cl. werd; 2 Juli 1714 ontslagen als hij naar Zwolle vertrok; 1716 te Utrecht; 28 Apr. 1719 ber., 25 Juni bev. te 's Gravenhage, † ald. 14 Apr. 1735. Zijne gade heette Johanna v. Cuylenburg, geb. te Tiel. Zie N. Uitgaaf.

18. *Jacobus Schermer*, zoon v. Petrus, trad Aug. 1709 te Groot Schermer, Sept. 1710 te Bergambacht in dienst, zag zijn beroep naar Tiel 25 Sept. 1714 geapprobeerd en werd 6 Mei 1715 lid der cl.; de attestatie zijner gade Anna Asschenberg werd 15 Nov. 1714 uit Berg. te Tiel ingediend. Werd 9 Mei 1724 ontslagen, vertrekkend naar Alkmaar, waar hij 18 Juni bevestigd werd, terwijl hij 25 Nov. 1725 te Utrecht in dienst trad.

19. *Gualterus Kolff*, zoon v. Gualterus, trad 27 Oct. 1708 als prop. te Nieuw-Beijerland in dienst, werd 24 Maart 1715 bev. te Tiel, 6 Mei lid der cl.; ontsl. 12 Sept. 1719, vertrekkend naar Delfshaven [2]), waar hij 1 Oct. bevestigd werd, † ald. 24 Maart 1727.

20. *Timotheus de With*, zoon v. Cornelis, trad 12 Juni 1718 als prop. te Ossendrecht, Woensdrecht en Hoogerheide, 16 Juni 1720 te Tiel in dienst, 5 Aug. lid der cl., † 24 Maart 1724 ongehuwd. Zie een geschrift van hem vermeld *Nav.* XXVII, 295, 380.

21. *Johannes Wilhelmus Goldbach*, trad als prop. 1715 in dienst te Vierlingsbeek, werd 1716 geweerd, 1717 rector der Lat. school te Tiel, waar hij en zijne vrouw Ida v. Beeuw in Aug. attestatie in-

---

[1]) Godefridus Scheers en Maarten Roijer, ouderlingen te Tiel, verschenen met hun pred. Johs Farret in de buitengewone cl. vergad. v. 20 Nov. 1702 ter approbeering van dit beroep.

[2]) Zijn beroep derwaarts werd geapprobeerd door den burgemeester van Delft en de classis van Delfterland.

dienden; bev. 29 Mei 1719 te Drumpt, 27 Aug. 1724 te Tiel, † ald. 24 Dec. 1762. Zijne weduwe Catharina Meynichus bleef ald. woonachtig, later te Zwammerdam.

22. *Antonius Tarree* (Tarée), deed Jan. 1713 als theol. stud. te Tiel belijdenis, trad 6 Juli 1718 te Heumen en Malden, 5 Maart 1719 te Beek en Ubbergen, 27 Juli 1721 te Heemstede in dienst, werd 17 Sept. 1724 te Tiel, en 25 Febr. 1731 te Woerden bev. [1]) In 1729 huwde hij.

23. *Arnold Coerman(s)*, trad Mei 1723 als prop. in dienst te Bemmel, 4 Mei 1727 te Barneveld, 15 Juli 1731 te Tiel, † 1 Oct. 1765. Was geh. m. Petronella v. Hulst te Tiel, bij wie een zoon Huibert, fiscaal te Curaçao, geh. m. eene dr v. Johan Ribbius, die ald. onderscheidene bedieningen bekleed had.

24. *Hermanus Johannes Krom* [2]), geb. te 's Gravenhage 1738, in 1761 pred. te Linschoten, 1762 te Sliedrecht, bev. 17 Nov. 1763 te Tiel. Werd in plaats van Christ. de Kruyff, die van Avezaat naar Lopik was vertrokken, door de classis tot correspondent van de Boekzaal aangesteld [3]). Naar Middelburg vertrekkend werd hij 12 Juni

[1]) De naam Tarée schijnt in 1793 nog voor te komen; immers zoo C. M. J. Tarée (en niet Farée) alstoen weduwe was van G. Verstegen, en eigenares van Overdijnink; zie Registers op het archief v. h. voorm. hof v. Gelre, bl. 342. Ds. Anton Tarrée staat op het jaar 1725 in die Registers vermeld (bl. 273, vgl. bl. 388 i. d. 2 Juni 1648). In zijne dagen waren in de classis Tiel geene aanhangers van het »snoot gevoelen" van (Frederik) Leenhof (pred. te Zwolle, † 1712, ten onrechte, vooral door den destijds Amsterdamschen pred. Taco Hajo v. den Honert, beschuldigd van Spinozistisch atheïsme, zie Ypeij en Dermout, a. w. III 240—8) bekend (acta cl. ante-synod. 6 Aug. 1725—5 Augustus 1726, 1 Aug. 1729, 7 Aug. 1730). »Tegen de gruwelleere van L. houdt de eerw. classis de wagt als tegen een zielverdervend quaat" (cl. ante-s. 4 Aug. 1727, 2 Aug. 1728).

[2]) Hier eindigt de lijst v. H. de Jongh, zoodat wij van hem en zijne opvolgers alleen den duur van hun dienst te Tiel kunnen opgeven, voorzoover de Nieuwe Uitgaaf v. h. Biogr. Wdbk ons in den steek laat.

[3]) Hoewel de classis Tiel 21 Apr. 1760 betuigde te »verfoeijen ende te verwerpen dat quaedt" van openbaarmaking door den druk der kerkelijke en synodale handelingen in Jaarboeken als anderszins; toch had ze reeds in 1759 in den Tielschen predikant J. W. Goldbach haren correspondent voor de Boekzaal, die seder 1715 door Onder de Linden werd uitgegeven; en in de gewone classisverg. v. 10—11 Apr. van dat jaar besloot men, dat zoo een lid der classis iets aan den Utrechtschen Boekzaalschrijver wilde opzenden, hij zulks voor eigen rekening moest doen.

1771 uit de classis ontslagen [1]). † ald. 24 Dec. 1804. Zie over hem en zijne vele geschriften de Nieuwe Uitgaaf.

25. *Cornelius v. der Nieuburg*, broeder van Jacobus [2]), pred. te Nederlangbroek (sed. 1756), 24 Aug. 1761 te Ingen, bev. 8 Dec. 1765 te Tiel, † 7 Mei 1771, oud 41 jaar 7 maand., als weduwe nalatende Errikje v. den Ham, woonachtig te Tiel, daarna te Barneveld (vgl. *Nav.* XXXV, 564). In de Boekzaal van 1768 weersprak hij de wijd en zijd tegen hem ingebrachte beschuldiging als zou hij behooren tot het genootschap der vrijmetselaren; zie *Nav.* IX, 267; X, 15.

26. *Isaäcus de Leeuw*, geb. te Utrecht 21 Mei 1740, stud. ald., in 1765 pred. te Garderen, 1765 te IJsselmonde, 2 Aug. 1771 ber., bev. in Oct. te Tiel, 4 Mei 1772 lid d. cl., 16 Nov. ontslagen bij zijn vertrek naar Rotterdam (cl. Schieland), † ald. 3 Sept. 1775. Zie zijne geschriften in de N. Uitgaaf.

27. *Henricus Hoffman*, geb. 14 Jan. 1744 te Bennekom, pred. te Hoevelaken sed. 1766, wiens beroep naar Tiel 23 Nov. 1772 geapprobeerd werd; 26 Apr. 1773 lid der classis, 11 Mei 1785 bev. te Amsterdam, † ald. 20 Dec. 1817. Zie over hem, den Oranjegezinde, en zijn eereboog, *Nav.* XXI, 234, 434.

28. *Zeno Bachiene*, zoon v. Joh. Hendrik, pred. te Utr., bij diens eerste vrouw Anna Swanida Budde; pred. te Rhenen, wiens beroep naar Tiel 9 Febr. 1774 geapprobeerd werd, lid d. cl. 1 Aug., vertrokken in 1777 naar Groningen.

29. *Petrus de Wilde*, pred. te Nieuw-Loosdrecht, in 1777 te Tiel, vertr. in 1783 naar Alkmaar.

30. *Thomas Appels*, pred. te Bodegraven, 1783 te Tiel, 1785 te Schoonhoven.

31. *Alexander v. Harencarspel*, (zoon v. Abraham, pred. te Eenigenburg, † 1773), pred. te Bunschoten (sed. 1782), 1785 te Tiel, 1797 te Amst., † 2 Apr. 1817. Een geschrift van hem zie in de N. Uitgaaf.

32. *Willem de Roo*, geb. 1753, in 1775 pred. te Zuilen, 1780 te

---

[1]) Bij dit ontslag verscheen Ds. Bruistens, pred. te Middelburg.

[2]) Een Jacobus v. der N. voorzanger te Wel (bij Amerzoden?), was de auteur van Het Welsche Lieteboek (geestel. en krijgs-zangen), dat in handschrift nog in de Bibliotheek der Mij v. Nederl. Letterk. te Leiden aanwezig is, gedateerd uit den jare 1717, te Well, 48 bl. 8o (zie Catal. I 1877 bl. 29 no 442). Een Cornelis Janszoon v. der Nieuborgh, ouderling te Alkmaar, verscheen als zoodanig

Haastrecht, 1782 te Westzaandam [1]), 1785 te Tiel, † 13 Febr. 1813. Zie over hem, den dichter van N° 182 der Evangelische Gezangen, *Nav.* IV, Bijblad, bl. CVII; XXXIII, 166 [2]).

33. *Arie v. d. Goes*, pred. te Woubrugge, 1797 te Tiel, alhier 3 Jan. 1806 in de Groote kerk (met zerk) begraven.

34. *Johannes Arnoldus Pluygers*, geb. 25 Apr. 1776 te 's Gravenhage, 1793 stud. te Utrecht, 1798 te Werkhoven, vervolgens te Driebergen, 1807 te Tiel in dienst, van waar hij in 1811 naar Zwolle [3]) vertrok, in 1814 naar Leiden, † ald. 21 Aug. 1837. Ondertr. te Haarlem 24 Febr. 1808 Maria Geertruida Schneevoogt, wed. H. Lagemans, † 18 Mei 1848, oud 77 jaar.

---

op de N.-holl. synode ald. 14—7 Juni 1605. Eene dr v. den Tielschen pred. zal geweest zijn Maria v. der N., als weduwe met ééne dr achtergelaten door Joh. Posthuma, pred. te Windesheim, 1791 rector der Lat. school te Tiel, † 4 Nov. 1808, oud 52 jaar, als rector d. Lat. school te Zierikzee. De Lat. school te Tiel werd sedert Juli 1879 in een »Pro-Gymnasium" herschapen.

[1]) Volgens de Nieuwe Uitgaaf te Heerjansdam.

[2]) Gerardus de Roo, geb. te Oudewater, opzichter der bibliotheek van Ferdinand, aartshertog van Oostenrijk, beschreef de kroniek van dit rijk. — Mr. Johan de Roo, secret. d. Weeskamer te Dordrecht, bezat omstr. 1750 de heerl. Westmaas, in wiens gesl. ze totnutoe verbleef, daar ze in 1849 het eigendom was der erven van wijlen J. A. v. der Kaa, wed. François de Roo van Westmaas. Te Dordrecht tr. H. B. de Roo 10 Mei 1883 Jkvre W. B. M. v. den Santheuvel, die hem op Weizicht ald. 22 Nov. '85 een zoon schonk. — A. J. C. de Roo berichtte uit Enkhuizen het overl. ald. oud ruim 76 jaar i. d. 31 Mei '83 zijns vaders D. W. de R. emer. pred. ald. — De wede Mr. W. F. C. v. Lidth de Jeude, geb. de Roo, te Tiel, berichtte 't overl. i. d. 9 Aug. '83 te Utrecht, oud 36 jaar, haars zoons Willem Hendrik Eliza v. L. de Jeude, kommies posterijen 2de kl. — J. P. Sprenger v. Eijk, te Batavia, berichtte 't overlijden zijner gade Louise Cornelia Elisabeth de Roo i. d. 27 Juni '83. — Te Utr. † 9 Sept. '83 M. E. v. Lidth de Jeude, ontv. der reg. ald., oud 67 jaar, echtgenoote eener de Roo. — Dr. L. W. G. de Roo, inspecteur der financiën te Batavia, zag zich Jan. 1884 tot dito directeur benoemd. — Te Dordrecht † 18 Dec. 1885 François Jean de Roo, oud 29 jaren, zoon van G. J. H. de Roo.

[3]) alwaar zijn zoon Dr. W. G. Pl., sed. 1862 hoogl. der classieke Letteren te Leiden, † ald. 1 Mei 1880, in 1812 geboren werd. Zie een kort levensbericht van dezen in *Haarl. Ct* v. 4 Mei '80. Zijn overlijden werd geadverteerd uit Rotterdam door zijne broeders J. A. Pl. (geh. m. C. J. C. Leembruggen) en C. Pl. (geh. m. J. C. Leembruggen). Aan H. A. v. Vollenhoven, geb. Pluygers, te Kralingen, werd 16 Nov. '80 een zoon, en aan F. Bland v. den Berg geh. m. C. J. C. Pluygers, te Rotterdam 13 Apr. 83 eene dr Carolina Maria geboren.

35. *Philippus Specht Grijp*, pred. te Hinlopen, bev. te Tiel Nov. 1811 [1]), † ald. 1844.

36. *Pieter v. der Willigen*, geb. 20 Oct. 1778 te Rotterdam, pred. te Harenkarspel en Dirkshorn, 1803 te Hillegom, 1813 te Tiel, 1846 emer., † ald. 17 Dec. 1847. Zie het levensbericht van dezen vermaarden pred. in de Nieuwe Uitgaaf. Was tweemaal gehuwd.

37. *Dr. Franciscus Johannes Jacobus Albertus Junius*, geb. 15 Febr. 1809 te Leiden, 1835 bev. te Benthuizen, Mei '39 te Geervliet, 11 Oct. '44 te Tiel, † ald. 3 Sept. 1879. Geh. m. Anna Maria Titia Burhoven Viëtor. Zie een omstandig, op des vermaarden mans persoonlijk aan mij verstrekte mededeelingen gegrond levensbericht, met volledige opgaaf zijner geschriften, in *Herald. Bibl.* 1882, bl. 273, 4.

38. *Dr. P. H. Haverkorn v. Rijsewijk*, gepromoveerd op eene dissertatie »de Barnaba'', in 1846 bev. te Tiel, 1847 vertr. naar Delft.

39. *Hendrik Carel Wesseling*, geb. 6 Sept. 1817 te Amsterdam, stud. te Leiden, Mei 1844 prop. bij het prov. kerkbestuur v. N. Brabant, Aug. 1845 bev. te Noordwijkerhout, Mei 1849 bev. te Tiel, emer. Juli 1865, woonachtig te Utrecht. Geh. m. Sara Antoinetta v. der Vliet, geb. te Zierikzee 1 Sept. 1822.

Werd de gemeente te Tiel sedert 1606 bestendig door twee predikanten bediend, sedert 1865 heeft ze er drie aangenomen. Deze zijn:

40. *Jacobus Hendrik Heidenrijk*, geb. te Hoorn 23 Aug. 1833, stud. te Utr. 1852—6, te Leiden 56—7, prop. bij het prov. kerkbest. v. N. Br.; bev. (door W. Francken Az., pred. te Rotterdam) 17 Juli 1859 te Noordwijk aan Zee; bev. (door A. M. v. Voorthuysen, destijds pred. te Leersum, daarna schoolopziener te Nijmegen) 1 Maart 1863 te Renswoude; bev. (door Dr. Junius) 30 Juli 1865 te Tiel.

41. *Jacob v. der Ven*, geb. 14 Sept. 1828 te Driebergen, stud. te Utr. '49—'54, prop. ald., bev. (door zijn vader H. A. v. der V., pred. te Driebergen) 24 Febr. 1856 te Ligtenvoorde; bev. (door zijn schoonvader P. F. S. Pape, pred. te Aalten) 19 Nov. 1865 te Tiel. Oprichter (met H. Vrendenberg Czn., pred. aan Den Helder) van het Tijdschrift ter bevordering van godsd. volksontwikkeling, onder den titel,

[1]) Het reglement voor eene kerkelijke commissie van vijf leden, welke de vroegere kerkmeesters verving, werd 31 Juli 1812 door de leden der Herv. gemeente te Tiel goedgekeurd. — Mr. Ph. C. E. Specht Grijp werd Mei '83 tot president des raads van justitie te Samarang benoemd.

eerst ('65 en '66) »De Opwekker", sedert 1867 tot nu »Geloof en Leven". Geh. 9 Sept. 1858 met M. E. Pape.

42. *Dr. P. C. v. Wijk*, pred. te Brielle, bev. (door J. H. Heidenrijk) 10 Oct. '80 te Tiel. Promoveerde hij op een proefschrift: »Onderzoek naar de echtheid des briefs van Paulus aan de gemeente te Filippi"; zijne voornaamste levensbizonderheden werden vermeld door Ds. F. W. N. Hugenholtz in het blad »De Hervorming", vervolgens herdrukt onder den titel: »Uit den strijd onzer dagen" [1]). Gehuwd met Catha Henrica Cornelia Noteboom, geb. te Amsterdam, dr v. C. J. Q. Noteboom en A. C. Boeij.

Ek-en-Wiel, Mei 1886. JAC. ANSPACH.

Buitengewone vruchtbaarheid (Alg. Reg. I—III, XXXIII, 144 Omslag, 241 dito). »Loth von Bomsdorf, auf Meding, chursächsischer Oberhofjägermeister, welcher im Jahre 1684 starb, hatte mit seiner Gemahlin, Anna Magdalena von Ponikau, aus dem Hause Elstra, neun und zwanzig Kinder gezeugt [2]). Zwölf davon kamen ins männliche Alter, einer starb ledig, von denen übrigen eilf Kindern wurden drei Söhne und acht Töchter verehelichet. Diese Anna Magdalena war die Enkelin eines mit Kindern sehr gesegneten Grossvaters. Denn Hans Fabian von Ponikau, auf Elstra, zeugte mit Magdalena von Lichtenhayn, aus dem Hause Etzoldshayn und Ostrau bei Zeitz, mit welcher er den 24. August 1583 vermählt wurde, fünfzehn Kinder, und mit Ursula von Klüx, seiner zweiten Gemahlin, wieder fünfzehn Kinder [3]). Grossers Ober-Lausitzer Ehrentempel. 2. Th. S. 172".

---

[1]) Hij komt daar voor onder het pseudoniem »Van der Buurt", met zinspeling op zijn familienaam. Zijn broeder N. A. v. W., pred. te Lekkerkerk, † 16 Apr. 1886, vroeger wedr van M. de Vries, zuster van J° (geh. m. A. M. Jarman).

[2]) Stammhaus: das Rittergut Bomsdorf in der Herrschafft Pförten (Niederlausitz). — Job v. Bomsdorff auf Lohsa, Moelcke etc., Amts-Hauptmr zu Schenckendorff, Joh.-Ord.-Ritter, und Rath, florirte An. 1640. Sein Bruder Loth auf Pressinchen, ward ein Vater *a*) Loths des jüngern auf Meding etc. Chur-Sächs. Ob. -Hof -Jägerm., der An. 1684 verstorben. Er hatte mit seiner Gemahlin, einer von Ponickau, 29 Kinder erzeuget; und *b*) Jobs auf Alt-Dobra, Chur-Sächs. Land-Jägerm. ums Jahr 1680. Gauhe, Adels-Lexicon, I, 92.

[3]) Ponickau. Diese uralte adeliche Familie ist eine der ansehnlichsten und reichsten in der Ober-Lausitz und in Meissen. — Hans Fabian (aus der Ob.-Laus. Linie) starb Anno 1633 im 73 Jahre seines Alters. Mit 2 gemahlinnen hatte er 30 Kinder gezeuget. Von den Söhnen sind zu mercken: 1) Hans Fabian. 2) Tobias, Hertzog

(Moller, Denkw. a. d. Gesch. d. Teutschen Adels, Merseb. 1822, S. 196, nº 24.)

M°.

V R A G E N.

Rheenen. In de »Amsterdamse Satuurdaegse courant" van 21 Febr. 1722 leest men de volgende oproeping: »De Heeren Regeerders der stad Rheenen ondervindende, dat door het uytsterven van eenige voorname familieu, verscheyde huyzen binnen derzelver stad ledig staen, en ten deelen vervallen, onaengezien dezelve stad zeer plaizan gesitueert is; doen by dezen bekent maken, dat die geene, welke genegen zyn te komen wonen binnen de gemelde stad, den tyd van 12 jaren zullen vry blyven van de betalinge der familiegelden, en het regt van Borgerschap gratis zullen genieten, mits daer toe alvorens consent van haer Ed. agtb. obtineerende". Wat waren familiegelden?

BONTIUS.

[Stedelijke omslag-penningen?]

Wouterswoude — in Dantumadeel (Friesland), naar welken Wouter genoemd?

Karmelieten-hull. *Nav.* XXXV, 271 beweert, dat vroeger een klooster van dien naam te Dorenspijk heeft gestaan, in 1270 door broeders der orde van de H. Maagd Maria, Karmelieten of Vrouwenbroeders geheeten, bewoond. Welke bewijsstukken kunnen hiervoor bijgebracht worden? M.

Prins Willem V. Wanneer heeft deze vorst, vermoedelijk tusschen 1779 en 1784 tijdens het te Zwolle kermis was (Juli?), een bezoek gebracht aan de gemeente IJsselstein? — Zou de bezitter der Haagsche couranten van die jaren, waarin hoogstwaarschijnlijk datum en jaartal van dat bezoek wel zal zijn te vinden, bedoelde exemplaren hiervoor ter inzage willen geven?

Delft (Koornmarkt 18). P. H. VAN DER MEULEN.

Bernhards zu Sachsen Weymar vertrautester Minister und Agent am Frantzösischen Hofe zu Paris (cf. le Vassor, Hist. de Louis XIII, t. 8, pt. 2, l. 39, p. 72 seq.). Gauhe, l. c, II, 1677 80—82.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Hameland (XXXI, 499). In de eerste eeuw n. C. komen twee volken in Duitschland voor, die bij Tacitus Chamaven heeten. Het eene aan den IJssel in Nederland, het andere met de Ansibariers aan de Elbe. Men heeft dit niet onderscheiden, omdat men zich vergiste omtrent de woonplaats der Bructeren. Dat volk woonde in het bisdom Paderborn, en grensde noordelijk aan de Lippe, westelijk aan de Marsen in het bisdom Munster. Met de Nederlandsche Chamaven hebben we hier te doen. Het schijnt, dat ze tot de Chauken behoorden, en Chamaven een stamnaam was. Ten tijde van den Imperator Julianus hadden onze Chamaven, waarschijnlijk in bondgenootschap met de Tubanten en anderen, zich meester gemaakt van de Betuwe, en waren tot ver in Taxandrie doorgedrongen. Julianus onderwierp de Chamaven bewesten den Rijn, en deelde hen in bij de Salische Franken. De Chamaven beoosten den Rijn golden bij de Romeinen voor Ripuarische Franken; zij behielden hunne zelfstandigheid.

Na de Romeinen schijnen de Friezen zich meester gemaakt te hebben van de landen tusschen Rijn, Maas en Schelde, en mogelijk ook van een deel der Chamaafsche landen beoosten den Rijn, als Flehite en de Neder-Veluwe. Intusschen behoorden in 855 Flehite (het oude arrondissement Amersfoort) en de Veluwe tot Hameland, in 953 het land van Deventer, in 968 de Lijmers (Elten, tusschen 1047, en 1056 Zevenaar), in 1046 Zutfen, in 696 Doesburg, in 697 Lathem.

In 959 was Everhard graaf van Salland, in 944 van Triente, ook was hij graaf van Fulnaho. — Everhard wordt graaf genoemd in Hameland, en werd opgevolgd door Wichman, die in 968 graaf was over alle pagi of gouen van Hameland.

Hierbij valt op te merken, dat Salland, Twenthe en Drenthe, hoewel Saksisch, *niet* behoorden tot Westphalen.

In 618 hadden de Over-Rijnsche Chamaven, evenmin als de Friezen, zich aangesloten bij het toen gestichte Frankische rijk. In het begin

der 6e eeuw bezaten de Friezen (Warnen ?) nog de Betuwe. Chilperik (561—584) veroverde de landen der Friezen bewesten den Rijn en de Rotterdamsche Maas. — In die eeuw schijnt de Lek als grens tusschen Franken en Friezen gegraven te zijn. — Tot hoelang de Chamaven hunne zelfstandigheid behielden, is onbekend. Mogelijk werd hun lan veroverd door de Franken in 688. — Na den slag bij Tetri, 687, toch werd door de Franken besloten alle landen die vroeger aan de Franken onderworpen of cijnsbaar geweest waren te annexeeren. Lodewijk XIV vond derhalve niets nieuws uit.

Dit is zeker, dat de Betuwe sedert Julianus *niet* behoorde tot de landen der Chamaven; het wordt ook nooit tot Hameland gerekend. Meinerswijk lag altijd, en ligt nog in de Betuwe, en komt het eerst voor in 814/5, tegelijk met Gannita, Becki, Havinum en Hosenheim (Gent, Beek bij Ubbergen (?), Herwen (?) en Huissen), en kan derhalve niet gesticht zijn door Meginhard, in 881 graaf in Hameland, in 898 hertog der Friezen, wèl door diens grootvader Meginhard, zoon van Wracharius (Everhard) [1]). Deze Meginhard is bekend tusschen 793 en 846. Waarom zou men echter juist aan hem de stichting van Meinerswijk toeschrijven? — Maar al ware hij de stichter, dan volgt daaruit nog niet, dat Meinerswijk in *zijn* graafschap Hameland lag; want ook buiten zijn graafschap kon hij bezittingen hebben, en zelfs kan hij ook graaf in de Betuwe geweest zijn.

A. J. C. KREMER.

Presikhaaf (XXXVI, 144) — was een Hemmensch leen, en komt alzoo niet voor in het leenboek van het Furstendom Gelre en Zutphen. Mr. Is. An. Nijhoff bericht in zijne »Wandelingen", dat het in 1319 voorkomt als Presinkhof, »waarschijnlijk naar een voormaligen eigenaar Presink dus genoemd". — Men heeft hier echter eene gissing, en ik geloof geen gelukkige. Hemmen is door eene dochter uit het geslacht Borre v. Doornik aan Lijnden gebracht. Hemmen was een Rijksleen. Men vindt in de markeverdeeling van 1458, dat Werembold v. Lijnden eene hoeve, Ott v. Hoekelum eene halve hoeve, en Gilles

[1]) Meinerswijk moet door Menso Alting bedoeld zijn als hij gewaagt (Germ. Inf. I, 127) van eene plaats *Meierik*, dicht bij Arnhem, binnen het eiland der Batavieren, waar, volgens hem, Tacitus' Vada (aan den linker Rijn-oever) te zoeken zij. RED.

Bor ook eene halve hoeve in den Arnhemschen hout verkregen. Drie der geslachtsnamen door Bn v. Spaen in zijne aanteekeningen betreffende het gesl. v. Lijnden vermeld, vinden wij derhalve als gerechtigden in de marke.

Presikhaaf was groot 49 morgen en 12 roeden. Ik vermoed dat het oorspronkelijk behoorde aan het klooster te Werden. Op eene lijst der inkomsten dier abdij uit de 12de en 13de eeuw (Bn Sloet n° 393) vindt men: »In Arnheim et de Arnheim Werthinam sunt: de ipso selilant curtis L modii siliginis, C modii mixti, hordei videlicet et avenē. De mansis curtis CCL modii siliginis et C modii avenē". Er is te Arnhem naar mijne meening geen andere plaats voor die curtis en de daarbij behoorende gronden dan Presikhaaf en De Praast in den Arnhemschen waard. Ik beschouw daarom het Werthinam in den tekst voor eene verschrijving. — »De abdijgoederen van Werden in Gelderland heetten Praest-goederen", zegt Schrassert. Beiden Praast en Presikhaaf zullen dan genoemd zijn naar den Praest of Proost van Werden. — Het staat mij voor, dat ik ergens presik heb gevonden als een verlengden vorm van proost; maar teekende toen de plaats niet op. Mogelijk vind ik haar nog weleens terug.

A. J. C. KREMER.

[Zie behalve *Nav.* XXXVI, 145, ook ib. XXXV, 494, waar als analogie meer dan ééne plaats genoemd wordt, die gewis nimmer als Werden's proost(dij)goed viel aan te merken. En buitendien, kon Presikhaaf niet ook als mers(-enk)-hof, in casu aan Werden behooren? Zie nog de Woordenboeken op Bras(s), Braz(z), Bres(s), Brez, Breusch of Brusch, Bries, Pres(s), Prez, Preusch; bijv. Braziliё, Brest, Prest. enz, enz.]

Raven (XXXV, 587; XXXVI, 180). Eerst dán zal men aan Rouveen mogen denken, wanneer het bewijs is geleverd dat aldaar eene abdij of een klooster van de Orde der Benedictijnen heeft bestaan. Wat uit vergelijking van den geslachtsnaam Rovenius zou te halen zijn, verklaar ik niet te kunnen vatten.

Buiksloot. MAGNIN.

De Sabelspoort (XXXVI, 130) — te Arnhem. Zie het opstel in de Arnh. ct. van 26 Febr. 1886, Bijvoegsel. Sabelspoort zal zijn Zandpoort.

Nog in het begin dezer eeuw heette een pleintje tusschen het oude stadhuis en het Vorstenhof het Zand.

A. J. C. KREMER.

[Das dan oorspr. porta sabuli of sabulonis? Het is mogelijk, maar niet waarschijnlijk. Want dan zou men wel steeds van Zandpoort gesproken hebben. — Ook te Deventer weleer zoodanige poort, a° 1348 porta dicta Zantpoerte (Dev. Cam. rek. II, 37), a° 1392 Zantpoort (Cat. arch. Dev. gasth. n°. 101a), a° 1395 Zandpoort (ib. n° 114), a° 1432, 85, 1531 Xantpoort (ib. n° 287, 703, 914), a° 1446 Santpoort (ib. n° 425a); maar *dit* Xant behoeft geen toelichting, is opzichzelf duidelijk genoeg. — De gevolgtrekking van *Nav.* XXXVI, 131, ligt o. i. niet voor de hand. Want waarom moet de poort-naam in 't nauwst verband gebracht met den kerk-naam? Kan gene niet gansch onafhankelijk van dezen ontstaan zijn? Te Tiel was de Groote-kerk ook wel aan St. Maarten gewijd (daarin in 1558 een altaar van St. Severus, Mr. E. D. Rink, Beschr. 194). St. Martinus zal destijds toch gewis de kerkpatroon van Tiel geweest zijn, daar de Utrechtsche kerk er zoo vroeg gezag verwierf (zie *Nav.* XXXV, 253). Desniettemin heette de Burensche poort ter stede eertijds de Severs-poort. Volgens Rink (bl. 158) is dit Severs eene verbastering van St. Eusebius. Is dit zoo? Was dus ook gezegd altaar aan St. Eusebius gewijd? Zijn St. Severus en St. Eusebius niet gansch onderscheiden heiligen? Men leest a° 1546 van "vesper ende hoemijs (hoogmis) op Sinte Nicolaesdach voir dat altair in Ecclia divi Martini, op St. Severusdach vesper ende mijsse voir Sinte Catharina altaer" (in dezelfde kerk, Rink, t. a. pl. 44). In de verbeteringen vóór zijne Beschr. (bl. XII) zegt deze auteur: »Verbastering van St. Eusebius, of beteekenende St. Severinus". Zijn St. Severus en Severinus ook niet onderscheiden? Men mag het er voor houden dat de Severspoort z. v. a. (St.) Severuspoort was. — Dit een en ander belet niet dat de gissing van *Nav.* XXXVI, 131 (*Sabels*) ten zeerste de aandacht verdient, ingeval sabels destijds reeds hier te lande bekend waren.]

LIX.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen van Mr. J. DIRKS.

Anno 1696. N° 2424 –2435.

2424. 1696. 30—31 Januari. 7 Februari. *Ter gedachtenis van het oproer te Amsterdam over de begraafniskeur. v. Loon* IV 160. Hoogduitsche penning van compositie. Zeldzaam. Bij *Esdré* n° 77 *f* 2.75, *v. Orden* n° 2399 Vz. K. *f* 3.—, *v. Dam* n° 2598 L. De afsnede van de Vz. heeft de letters B. P ♣ M P, »zijnde de eerste letters van des penningmakers naam", zegt *v. Loon*. Doch bij *Schlickeysen* t. a. pl. of *H. Bolzenthal Skizzen zur Kunstgeschichte der modernen Medaillen-*

Arbeit (1429—1840) Berlin 1840 is geen stempelsnijder uit dien tijd (1696) te vinden op wien deze initialen passen.

Belooningspenningen in *drieërlei* grootte uitgereikt naar gelang van ieders rang op 28 November 1696 aan de in de wapenen geweest zijnde schutters.

2425. 1696. v. L. 161 (1) Neptunus, die de losgelaten stormwinden bestraft. Naast zijne kar een nest met *twee* ijsvogeltjes. Kz. Wimpel met opschrift en een dergelijk nest ook met *twee* ijsvogeltjes er in op een kalme zee drijvende (*v. Dam* n° 2599 *f* 13.—, *v. Cleeff* I n° 2310 *f* 11.— Z. Bij *v. L.* heeft geene der *drie* penningen den naam van den stempelsnijder, en bij *de Roye* heeft de kleinste (IV 161 (3) *vier* vogeltjes op de Kz. in het drijvende nest. Hiervan bestaan varianten.

2425. a) *Grooter* dan 161 (1) fijner van stempel bij *Stricker* I n° 4099 *f* 2.25 Kz. *gemerkt A(rondeaux)* Z. 76 W., *v. Duren* n° 1782, *de Vries* (1884) n° 2208 *f* 10.—, *Bom-Luzac* 1873 bl. 192 n° 4545, *Macaré* n° 983 (*Andere stempel en grooter* Z. *f* 9.25), *de Roye* n° 2263 *f* 18.—

2425. b) IV 161 (1). Met *J. Boskam f(ecit* Z. 77½ W. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3163, *v. Duren* n° 1783, *Salm* n° 1835 Z. 78 W., *Kon. P. Kab.* 1880 *Aanw.* bl. 12.

2425. c) IV 161 (1). Met kantschrift. Bij *Esdré* n° 78 *f* 9.50. *Kon. P. Kab.* 1876. *Aanw.* bl. 19 met gegraveerden naam *Pieter van der Poel, Luitenant wijk* 42 = Bom 1876 (Juni) n° 259 bl. 43.

2425. d) IV 161 (1). Anders. Bij *v. Orden* n° 2400 Z. 78 W. *f* 10.25. Vz. Het rad onder de voeten van Neptunus, de vogels in het nest beiden met den kop rechts. Kz. Grooter band, vier vogels in het nest, en onder het jaartal *J. Luder f(ecit)*. Bij *de Roye* n° 2264 Z. *f* 12.—, *Salm* n° 1834 Z. 78 W., *de Haan* n° 347 Z. 78 W.

2425. e) IV 161 (1). Bij *v. Cleeff* II n° 1317 *f* 25.— Geheel verschillende stempel: de blazende winden binnen het randschrift en een der ijsvogeltjes vliegt uit het nest.

2426. v. L. IV 161 (2). Middelsoort. *Esdré* n° 78 *f* 4.50, *v. Orden* n° 2401 Z. 26½ W. *f* 2.—, *v. Dam* n° 2600 Z. *f* 8.—, *Stricker* I n° 4097 *f* 7.—, *v. Cleeff* I n° 2310 *f* 5.—, *de Roye* n° 2265 *f* 6.—, *de Haan* n° 348, Z. 47 W., *Westhoff* n° 2127 45 W. Door *A(rondeaux* gesneden) volgens *Iddekinge* n° 657 Z. 45 *Bom-Luzac* n° 4546.

2427. v. L. IV 161 (3). *De kleinste* zonder des makers naam [1]), *Esdré* n° 80 *f* 2.50, *Westhoff* n° 2128 Z. 25 W., *Stricker* I n° 4098 *f* 1.75, *v. Cleeff* I n° 2311 *f* 1.50, *de Roye* n° 2266 *f* 2.50, *Salm* n° 1837 Z. 25 W., *Iddekinge* n° 662 Z. 23 W.

a) Bij *v. Duren* n° 2602 gegraveerd. Ook bij *P. H. v. Gelder* Cat. Arti 1880 n° 1683 waarschijnlijk het ontwerp,

b) Met kantschrift bij *Esdré* n° 81 *f* 2.50 Kon. Kab. 1856 Aanw. bl. 6 *Theunis Abbenes Adel(borst) onder de heer Cornelis Valckenier Capt(ein) in de wijk* n° 3.

c) Door *Boskam* met inscriptie op den kant bij *Westhoff* n° 2229 Z. 25 W.

d) Bij *v. Orden* n° 2402 Z. 23 ½ W. *f* 2.50 Vz. als *v. L.* IV 161 (1) — Kz. twee vogeltjes in het nest en *J. Boskam f(ecit)* onder het jaartal.

e) Bij *de Roye* n° 2267 Z. *f* 2.50 door *Arondeaux, Salm* n° 1839 Z. 21 W. Bij mij met *R. Arondeaux* onder het jaartal; het nest in het midden en grooter, *v. Duren* n° 1786 en 1791 Cat. Arti (1880) n° 1394, *de Vries* (1884) n° 1210 Z. 25 W. *f* 2.50, *Salm* n° 1838 Z. 25.

f) Bij *de Roye* n° 2268 door *Boskam*. Kz. het nestje *rechts*. Z. *f* 2.75, *Onder de zon* als bij *v. Duren* n° 1789.

g) Bij *de Roye* n° 2268 door *Boskam*. Kz. het nestje *links* Z. *f* 2.50.

h) Bij *de Roye* n° 2270 met *I. v. Dishoecke f(ecit)* *f* 2.50 Z. 26 W. Cat *Arti* (1880) n° 1377. Ook met gravure op den kant bij *de Vries* (1884) n° 1212 Z. 25 W. *f* 2.50, *v. Duren* n°. 1701.

2428. *v. Loon* IV 160 verhaalt, »dat eene hoop graauw zich naar »het huys van den ryken jood *Pinto* had begeven, die de blinden »der vensters verbraken, dus in huys kwamen en nu bezig waren »met kisten en kasten opslaande dat als uytgelatene roofvogels te

---

[1]) Deze werd door wijlen *P. H. v. Gelder* (zie *Cat. Arti* 1880 n° 1402) aan *Jan Luder* van Amsterdam toegekend. Van 161 (3) bestaan buitendien stempels allen met twee vogels in het nest, gesneden door *R. Arondeaux*, J. *v. Dishoecke* en J. *Boskam* (allen in Kab. *Smits v. Nieuwerkerk*). Het groot aantal schutters gaf hiertoe aanleiding. Onder *c* vermelden wij reeds een dezer penningen *met kantschrift*. Een ander was bij *Teding v. Berkhout* (Nov. 1885) n° 357, luidend *Gegeven door de Manht Capt. Christoffel Indisch craven aan Goose van Nimwegen Den* 3 *Dec.* 1696. [Indische raven? Zie »De Uithangteekens" door Mr. J. v. Lennep en J. Ter Gouw, III 354. RED.]

»plonderen. Invoege de gewapende burgery zich derwaart begaf den »buytenstaanden drom verstrooide, met het gevelde geweer daarin »drong, by welk geval er verscheyden omkwamen, nog grooter getal »met bebloede koppen afdroop en zy dus het gemelde huys gewel»diger hand van de ingedronge plonderaars zuyverde" (*Europ. Merkur.* I stuk 1696 bl. 127). Bij *Swellengrebel* (1844) n° 1219. Een zesthalf, volgens opschrift vereerd aan de schutters onder Kapitein *P. Rendorp* voor het redden van het huis van *de Pinto* te Amsterdam voorhanden in het *Kon. P. Kab. Aanw.* 1876 bl. 20 en aldaar beschreven als een schelling op welks glad geslepen Kz. gegraveerd is:

N° 1
Toen 't Huys van
Pinto was geredt
En 't Graau in 't plun-
deren belet
Schonk hy de
Edele Schuttery

———

ondr d H Captn
Pr. Rendorp.

2428*. *Ald. K. P. Kab. Aanw.* 1876. bl. 19—20 een dito gereduceerde schelling van Zutfen Kz. glad geslepen waarop gegraveerd is:

N° 2
Tot roem van
dees soo Held'daat
De penningen daar
dit schrift op staat
Dus raakt een stadt
van schenners vry.
J. Jans de
Meulenaar
1696.

2429. Bij *Jamieson-Feyens* n° 1648 v. L. IV 161 (1) Z. Met ingesneden kantschrift.

Elk denk aan 't groot gevaar
Van 't schriclyk woedent jaar.
Pr(imo) Febr. 1696
Jacob Hendriksen Kardinaal.

2430. 1697. v. L. 162. Gedenkp. door den Raad van Amsterdam aan de vrijwilligers te paard bij het dempen van het oproer vereerd. *M. Smeltzing fecit.* Deze was blijkens *Cat. Arti* (1880) (n° 1415) broeder van *Jan Smeltzing*, overleden in 1714. Bij *Esdré* n°. 82 *f* 20.— Z., *P. Smidt v. Gelder* n° 3168 Z. 76½ W., *Becker* n° 822 *f* 30.50, *v. Dam* n° 2603 Z. *f* 40.—, *Salm* n° 1840 Z. 80 W., *Iddekinge* n° 663 Z. 79, W. *de Vries* (1884) n° 1213 *f* 15.— 255 W. (Geschonken in 1697 blijkens het jaartal op de Kz.) In koper bij *Iddekinge* n° 664. Nog in Z. bij *v. Cleeff* II, n° 1378 *f* 30.—

2431. 1696. v. L. IV, 163. (22). Op het trekken der loterij te Arnhem. De groote penning.

a). 163(1). Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3169 Z. 37 W., *v. Orden* n° 2405 G. K. *f* 1.—, *v. Dam* n° 2604 K., *v. Cleeff* I n° 2313 Z. *f* 19.50, *de Roye* n° 2272 Z. *f* 27.50. Gesneden door I. B(*oskam*) (I. B. F. op de Vz.) Het kleine penningje.

b). 163(2) Bij *Westhoff* n° 2131 G. 35 W., *de Roye* n° 2273 Z. *f* 3.—, *Salm* n° 1845 G. 4, 5 W., *de Vries* (1884) n° 1213 in goud 4, 5 W. *f* 25.—, *v. Orden* n° 2407 Z. *f* 5.— (Zeldzaam)

2432. 1696. v. L. IV, 165 (1—3). Op den aanslag op het leven van koning Willem III.

a). 165(1) Bb. rechts-gewend gelauwerd gedekt door een schild. Kz. Zes vrouwen »als zinnebeelden" van 't gesmeede vloekverwantschap. Zeer zeldzaam in zilver alleen bij *v. Duren* (n° 1794, Z.) gevonden. Elders in lood of tin. In Kab. *Smits v. Nieuwerkerk* in Z. met op de Kz. *J. Boskam.*

b). 165(2). Bb. ongelauwerd en ongedekt: rechts-gewend, daaronder *I. S(meltzing)*. Kz. David in de tent van Saul. Daaronder *M. Smeltzing*, Ook zeer zeldzaam in zilver. Meest in lood. Bij *v. Cleeff* I n° 2314 K. *f* 2.—, *Stricker* I n° 4104 Kvz. *f* 1.—.

c). 165(3). De borstbeelden van Lodewijk XIV en Jacobus II accolés, als Herodes en Pilatus. Kz. Deze koningen, de Jezuit *Peters* en de Fransche vloot (Zeer zeldz.). Bij *de Roye* n° 2276 in goud *f* 52.—,

met op de Kz. nog G. M. POTO [1]) tusschen de beide koningen en *GENESIS XIX*, 5, hetwelk bij *Salm* n° 1842 Z. luidt: Onder de beelden op de Kz. *GENESIS XLIX*, 5—6, en tusschen dezelve $\frac{\text{C. M.}}{\text{PISTO}}$, welke laatste lezing de juiste zal zijn, want wij lezen t. a. pl. »*Simeon* (*Lodewijk* XIV) en *Levi* (Jacobus II) zijn *gebroeders*, hunne »handelingen zijn werktuigen van geweld! Mijne ziel (d. i. die van »*Willem III*) kome niet in hun verborgen raad, mijne eer worde »niet vereenigd met hunne vergadering want in hunnen toorn heb»ben zij de mannen doodgeslagen en in hun moedwil de ossen »weggerukt". Op de Vz. leest men *Actor* (*um*) IV, 26 (*Handelingen*). »De *Koningen* der aarde zijn te zamen opgestaan en de »Oversten zijn bijeenvergaderd tegen den Heer *en tegen zijn ge»zalfde*".

2433. 1696. 20 April, v. L. IV, 167 (1—2). Verbond tot bescherming van en tot waakzaamheid over koning Willem III.

a). v. L. IV, 167(1). Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3113 in Koper. *Met drukletters* bij *Becker* n° 823 Tin. *f* 1.50 (zeer zeldzaam).

b), v. L. IV, 167(2) Vz. De hoedenstrik. Kz. Saul in woede ontstoken tegen David. Bij *P. Smidt*| *v.Gelder* n° 3184 in lood Vz. bl. 167(1) Kz. 167(2) (zeer zeldz.), *v. Orden* n° 2409 G. K., *Stricker* I n° 4105 Kvz.

2434. 1696 v. L. IV 168 (1). De samenzweerders ontdekt en gestraft. Vz. Bb. Willem III Kz. De tevergeefs bestookte zuil. *Dugniolle* n° 4610 vermeldt geen kabinet waarin dit penningje voorkomt, en wij vonden het ook niet op de Catalogi die wij nasloegen.

2435. 1696 v. L. IV 169. Vz. Bb. van den prins rechts-gewend. Kz. Wapenschild gedekt door *een* KLEINEN *hoed*. Landdagspenning van *Hendrik Casimir* (II) prins van Nassau, erfstadhouder van Friesland. In goud bij *Voûte* n° 576 (23,3 wichtjes) *f* 35.—, *v. Dam* n° 2607 Z. *f* 14.—, *Stricker* I n° 4106 Z. *f* 12.—, *v. Cleeff* I n° 2315 *f* 35.—, 23 W., *Salm* n° 1843 Z., n° 1843 Z. 20 W., *'t Hooft* n° 1145 Goud 38 W. en n° 1146 in tin (*andere stempel*), *de Vries* (1884) n° 1215 G. 23.4 *f* 40.— en n° 1216 Z. 21 W. *f* 4.50.

[1]) C. M. POTO beter C. M. PISTO (rius?) Wie was deze? Geen stempelsnijder. (Bij *'t Hooft* n° 1143 Z. 21) wordt deze bijvoeging op v. L. IV, 165(3) niet vermeld.

b) Met *een grooten* (*Kardinaals*)*hoed* boven het groote wapenschild. Bij *de Roye* n° 2277 *f* 13.— en 2278 K. *f* —,60, *'t Hooft* n° 1147 20 W. »De penning met den *grooten geestelijken* of zoogenaamden *Kardinaals-*»*hoed* — zegt Prof. v. der Chijs — zal wel het eerst gesneden en »geslagen zijn. Doch die hoed werd vervangen door den *Vrijheidshoed*''. Zie *Aanw. Leidsch Kabinet* (10 Febr. 1865 in goud) *Aanw. Kon. P. Kab.* (1882 bl. 21) [1]). Deze penningen moeten tusschen 18 Jan. 1679 toen de 22jarige *Hendrik Casimir II* het stadhouderlijk bewind in handen kreeg (na sedert 21 Oct. 1664 onder de voogdijschap zijner moeder *Albertina Agnes* gestaan te hebben) en 25 Maart 1696, zijn sterfdag, geslagen zijn. De beide penningen hebben het schild gedekt of beladen met het kleine opperschildje der *Teutonische* orde [2]), tot welker grootmeester *Hendrik Casimir* (in April 1695) volgens v. L. IV 170 (*Europ. Merkur.* I 1695 bl. 234) te Utrecht (in plaats van den overleden graaf van Solms) was gekozen.

Penning. Ten huize van mevr. de wede van den luit.-kol. De Seijff, geboren Beukman, in den Buikslooterham-polder, gemeente Amsterdam, woonachtig, zag ik onlangs eene ouderwetsche drinkkan, zoogenaamde bierpulle, van wit en blauw Oost-Indisch porcelein, met een klap- of klepdeksel van zilver, waarin vervat is een zeer fraaie penning van hetzelfde metaal, groot 47 millimeters in middellijn, gewijd aan den Oostenrijkschen edelman Gundakker Thomas des Heiligen Roomschen Rijks Graaf van Starhemberg. Eene beschrijving naar behooren van dien penning te geven is mij niet mogelijk, aangezien ik geen penningkundige ben. Deskundigen gelieven dan ook het onvolledige en gebrekkige der navolgende opgaven mij ten goede te houden.

Voorzijde. Het rechts-gewend borstbeeld van genoemden Graaf, het

---

[1]) *Beide* penningen hebben het wapenschild gedekt met dat der Teutonische orde. Die met den grooten hoed zinspeelt op de verheffing in 1695, en kan maar eens voor één landdag gebezigd zijn omdat *Hendrik Casimir* (II) in 1696 stierf. Vandaar de zeldzaamheid.

[2]) Dit wapen vond men ook op een zeer grooten ijzeren gegoten standerd haardplaat in zijn paleis te Leeuwarden, bij de verbouwing in 1882 overgebracht naar het Museum van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde.

hoofd gedekt met eene allonge-pruik, gekleed met toga, waarop het versiersel der Orde van het Gulden Vlies afhangt. Omschrift *Gundac. Thom. S. R. I. Com. a. Starhemberg.* — Voorts onder het armstuk *v. Berckel. f.*

Keerzijde. Een brandend altaar, versierd met het geslachtswapen van genoemden edelman, gedekt met eene graaflijke kroon, en omgeven door de Vlies-orde. Links van het altaar het beeld der Godvruchtigheid of Vroomheid, met de linkerhand op de borst en eene brandende lamp ter zijde van den rechter-voet; rechts Minerva, den met eene slang omslingerden staf in den linker-arm houdend. Beiden geven elkander de rechterhand. Omschrift *Pietate et Consilio.*

Dit is alles wat ik ter zake kan mededeelen.

Buiksloot. MAGNIN.

Paascheieren. Onlangs las ik in eene courant betreffende dezer oorsprong het volgende. »Het gebruik om op den laatsten dag der Groote-Vasten eieren ten geschenke aan te bieden, beeft zijn ontstaan te danken aan de omstandigheid, dat men vroeger gedurende de Veertigdaagsche-Vasten zich volstrekt van 't gebruik van eieren, onthield. Het gevolg was natuurlijk, dat men de eieren, die men niet eten of verkoopen mocht, bewaren moest. Ze werden dus zorgvuldig opgeborgen, om ze op Paaschdag aan verwanten, vrienden en kennissen te schenken. Vandaar 't gebruik dat men op Paschen veeltijds eieren eet en ten geschenke geeft. — Eerst in den regeeringstijd van Lodewijk XIV is men begonnen de paascheieren te kleuren. Zekere Solirêne, koopman te Parijs, verkocht het eerst roodgeverfde eieren. In weinige jaren verwierf de man zich een groot vermogen, omdat men zijne uitvinding zeer aardig vond. Onder Lodewijk XIV en XV droeg men op Paaschdag na de hoofdmis geheele pyramiden van gekleurde en vergulde eieren naar de vertrekken des Konings, die hij in persoon aan zijne hovelingen uitdeelde. Zijne hofdames ontvingen te dien tijde jaren lang van den Koning paascheieren ten geschenke van fijn goud, versierd met edele gesteenten".

De oorsprong van dit gebruik klimt nochtans tot veel hooger oudheid. Maar het ei als zinnebeeld van Jezus' opstanding, reeds tijdens Ciprianus († 14 Sept. 258 als bisschop van Carthago) in de Afrikaansche Kerk op eene schilderij gebezigd, — gelijk het kieken den kluister der eier-

schaal verbreekt, alzoo verbrak de Heiland bij zijne herleving den kluister des doods, — heeft ónze (Paasch-)eieren, zoo niet bepaaldelijk in de wereld gebracht, dan toch gewis uit het Heidendom naar het Christendom overgeplant. Alleen de vastknooping van gezegde christelijke idée kon o. i. de christelijke kerk met dit Heidensch gebruik verzoenen, de invoering of voortzetting er van in haar midden, haar doen billijken en wettigen. Vgl. de *Nav.* XXV, 21 voorgestelde verklaring van het rechtstreeks door mij met de christelijke Paasch-gebeurtenis in verband gebrachte kinder-liedje »hei kourei". Immers men geeft aan het later dusgenoemde Paasch-ei zelfs een Saksischen oorsprong, het uit 't omstreeks dienzelfden tijd ter eere der lentegodin Ostara, — vanwaar 't Hgd. Ostern, — door het Heidensch voorgeslacht gevierde jubelfeest herkomstig achtend. Aan dat lentefeest herinnerden denkelijk de paasch-bosschen, dito-heuvels en vuren, — vgl. vooral *Nav.* I 21, 46, 101, — der latere christen-eeuw, en herinnert nóg het gebruik om het Paaschfeest op den eersten zondag nà de eerste volle maan sedert den lentedag (21/2 Maart), te vieren.

Anderen meenen den oorsprong der (Paasch-)eieren te moeten zoeken in den natuurdienst der Egyptenaren en Perzen, bij wie het ei gold voor een zinnebeeld van het heelal, enz., zie *Nav.* I, 118. Het zoogenaamde *Paasch*-ei is ongetwijfeld (Joodsch en) Christelijk.

Kan het Paaschfeest nooit vóór 22 Maart, nooit nà 25 April invallen, evenals in dit jaar 1886, moet ook in 1943 laatstgezegde datum het tijdstip der feestviering zijn.

J. A.

VRAGEN.

Weelchmourhontius. Bij Heda, Historia, p. 41, ed. Arn. Buchelii, heeft laatstgenoemde in noot *e* aangeteekend: Donatio haec (gift van Leusden in 777 door Karel den Groote aan de kerk van Utrecht gedaan) continet.... forestas, quas wildernissen et veenen vocant, quae prope Amerongen, Elst, Wageningen, Eede *adhuc* (in de dagen van Arend v. Buchell) conspiciuntur, in quibus (forestis) episcopi Traiectenses aut eorum donatione praepositus sancti Johannis »maxime in Ede, Wageningen et Weelchmourhontius decimas etc. habent". Welke plaats wordt door dit laatste aangeduid? Kan het zijn Wich-

moet, Wechamerlas (Bondam, Pontanus), Wicheimulo, Wechamerlohon (Bn Sloet) a° 996, 1129, d. i. vermoedelijk Wekerom, o. Eede?

Voetbeterde (XXXVI, 185), — quid?

Noodmunten. In een catalogus van de Verkooping bij G. Theod. Bom en Zoon, 9 Nov. 1885, vind ik onder N° 2885: »1672 Noodmunten der Franschen bij den veldtocht in Nederland 3 stuks, Mailliet Pl LII N° 9 enz. 4 sts., zilver". Daar ik niet in het bezit ben van het aangehaalde werk, en het niet ter inzage kan bekomen, verzoek ik hem, die daartoe in staat is, mij in dit maandwerk eene nauwkeurige beschrijving te willen geven van de bij Mailliet Pl. LII N° 9 enz. afgebeelde munten.

J. E. TER GOUW.

Penning. Ik bezit een bronzen penning met borstbeeld en omschrift: »warhaftich conter Johan van Leiden ein Koninck der wederdoper zoMonster". Keerzijde »Gottes macht ist mein cracht Anno MDXXXVI". Bovenaan bevindt zich een oogje, zoodat de penning aan een lint kon worden gedragen. Is deze penning zeldzaam?

Sluis. J. A. DORRENBOOM.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Melis Stoke. In de 12 Apr. 1886 te Amsterdam gehouden vergad. van de afd. voor de Taal-, Letter-, Geschiedk. en Wijsgeerige Wet. d. Kon. Acad. v. Wet., bood prof. Brill twee deelen aan zijner nieuwe uitgave van »Melis Stoke", en voegde, in navolging van het bij de Belgische Academie bestaande gebruik, daaraan enkele woorden toe. Hij wees er op, dat Huydecoper in zijne uitgave van »Melis Stoke" alles met eene zwarte kool geteekend had wat niet met zijne opvatting van den schrijver strookte. Spr. wees daarentegen in zijne uitgave al wat in de drie bestaande codices voorkomt aan, en maakte ook van verschillende fragmenten gebruik.

Eene belangrijke mededeeling had spr. ontvangen van den heer v. den Brandeler te 's Gravenhage, waardoor de vroegere verklaringen van den regel

»Droege dode kine sinen knape"

onjuist bleken te zijn. Die regel toch heeft betrekking op het gebeurde bij het vermoorden van den baljuw van Zuid-Holland, Aloud of Alaud, door de Dordtenaars, kort na den moord op Wolfert van Borsele gepleegd. Bij het inventariseren van het archief van Dordrecht is aan den heer v. den Brandeler gebleken, dat Doode Droogekine de voornaam en naam van een der metgezellen van Aloud was. — Van prof. Fruin had spr. vernomen, dat het woord hevene beteekent eene Zeeuwsche hofstede, die bij de heirvaart betrokken was, en waarop de verplichting rustte, een zeker aantal manschappen aan den Graaf te leveren. — Met de uitdrukking pine knechte, bij Stoke voorkomend, werd, naar men vroeger meende, iemand bedoeld, die aan eene crimineele rechtspleging blootstond. Door prof. Fruin was echter aan spr. medegedeeld, dat er eene keur bestaat, waaruit blijkt, dat pine beteekent onlusten of in onlusten betrokken, en deze opvatting scheen spr. thans de juiste toe. — De belangstelling van den burgemeester van Zierikzee had spr. in de gelegenheid gesteld, een autograaf van Melis Stoke, van het jaar 1305, aan zijn werk toe te voegen.

Willem Hogerwaard (XXXVI, 167). Omtrent Ds. Wilhelmus Hogerwaard van Waverveen, vroeger predikant der Hervormde gemeente te Batavia, maar later te 's Gravenhage woonachtig, is door mij een en ander medegedeeld in mijne studie over Jacob Campo Weijerman als journalist, in de Bijdragen voor Nederl. Gesch. en Oudheidk., Nieuwe Reeks, VII, 218—223, en in de Bibliographische Adversaria, II, 127, 8.

MR. W. P. SAUTIJN KLUIT.

Leidsche Courant (XXXVI, 168). Over De Hollandsche Leidsche courant werd door mij eene studie geleverd in de Handelingen en Mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, 1870—1871, bl. 3—86. Daaruit blijkt, dat de eerste Hollandsche courant te Leiden werd uitgegeven op Zaterdag 30 Maart 1686 door Daniel v. Gaesbeeck, 13 Augustus van dat jaar opge-

volgd door Lodewijk v. der Saen. Hoe en wanneer diens rijk een einde nam werd nog niet ontdekt. Maar 15 Dec. 1689 werd aan Jacob Huysduynen toegestaan driemaal 's weeks eene Hollandsche courant binnen Leiden te drukken. Van de couranten van Huysduynen, die tot zijn' dood in 1719 courantier bleef, — aldus schreef ik t. a. p. bl. 11, — zijn nog belangrijke fragmenten over, maar ze schuilen daar waar men ze allerminst zoeken zou. Vooreerst in de verzameling Tractaten, Pamfletten enz. van wijlen den heer J. Meulman, thans te Gend voorhanden, en ten tweede te midden van de jaargangen 1690—95 en 1710—15 der Amsterdamsche. courant vroeger behoord hebbende aan denzelfden ijverigen verzamelaar, daarna het eigendom van den heer G. J. Dijk te Amsterdam, en sedert Mei 1875 van den heer D. Henriques de Castro Mz., aldaar Verder deed ik t. a. pl. zoo getrouw mogelijk verslag van hetgeen mij toen bekend was van de overblijfselen der courant van Huysduynen uit de jaren 1690—95, 98, 1702, 1706—8, 10—15. Niet lang daarna kwam ik intusschen tot de ontdekking dat in het exemplaar der Haarlemsche courant van de Heeren Enschedé en Zonen, met name in de jaargangen 1691, 94, 97, maar vooral in die van 1702—10 een groot aantal nummers, zij 't ook voor het meerendeel Maandagsche nummers, zijn ingebonden. Ook »een lijvig pak foliantjes" ter Kon. Bibliotheek voorhanden, bevat, blijkens eene onder mij berustende mededeeling van Dr. M. F. A. G. Campbell, voor het meerendeel de Maandagsche nummers der Hollandsche Leidsche courant uit de jaren 1696—1701. En wijlen Mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg te Utrecht [1]) was in het bezit van een belangrijk aantal nummers van den jaargang 1706, niet voorkomend bij de heeren Enschedé en Zoonen.

MR. W. P. SAUTIJN KLUIT.

[Met verwijzing naar bovengenoemde studie van Mr. W. P. S. Kl. bericht H. T. G., dat N° 1 verscheen 30 Maart 1686 onder den titel: Ordinaris Leidse Saturdagse Courant, bij Daniel v. Gaasbeek, ordinaris courantier der stad Leijden op 't Rapenburg, 4 blz. kl. 4to, in twee kolommen. En dat 15 Dec. 1689 *bij den Geregte* aan Jacob Huysduynen is toegestaan driemaal in de week eene Duytsche courant binnen Leiden te mogen drukken, enz. Zou men niet zeggen, dat L. v. der Seren failliet was gegaan?]

---

[1]) Karel Jan Frederik Cornelis Kn. v. St. † 17 Aug. 1885, oud 66 jaar, S. E. Drabbe als weduwe, met kinderen, nalatend. RED.

Zeldzame (?) boekjes (XXXVI, 165). Onder de werken van Willem Teelinck noemt de la Ruë, Geletterd Zeeland, 2e druk, bl. 336, De Rusttydt of Tractaet van de onderhoudinge des Sabbaths. Het is dus niet zoo onbekend.

MR. J. I. VAN DOORNINCK.

VRAGEN.

De XXIX Patriotten. Onder dit opschrift vond ik het volgende gedicht:

»De Oude Patriotten zyn gestorven,
De Jonge zyn bedorven;
De Ouwerwetsche P. schuilen in 't hol,
De Nieuwerwetsche P. zyn razende dol;
De Echte P. zitten te denken,
De Basterd P. doen niet als elk te krenken;
De Zwelg- P. zuipen een roes,
De Vreet- P. zwelgen de kroes;
. . . .
. . . .
De Harddravers- P. draven bij Cris en by Cras,
De Koets- P. ryden of elk een Koning was;
De Koop- P. zwendlen om de schyven,
De Beunhaas- P. laaten blaauw blaauw blyven;
De Adelyke P. zoeken hoogen staat,
De Politieke P. zyn stokers van 't kwaat;
De Courantier- P. verstaan te tekenen
Om bij de Patriotsche Heertjes haar winst te verrekenen;
De Meniste P. die zitten in 't haar,
De Americaansche P. bragten hen daar;
De Kwakzalvers P. verkopen Fransche Pillen,
. . . .
De Doctors- P. ordonneeren om de splint,
De Domenés- P. hangen de huick na de wind;
De Advocaate P. staan te krakeelen,
Of Coccejus of de Groot het geschil zal heelen,
De Procureur P. hebben slot nog Copy,
De R....... [1]) P. gojen de stukken op zy;
De gryze wyze P. zitten van angst te zweeten,
Omdat het Vaderlandje-lief word van één gereeten;
De stille P. hopen op Oranje, op de Eendragt en op God,
Zie daar dan onder deze Negen en twintig P. —

---

[1]) Roomsche (?)

DE WARE PATRIOT.

Bij de Boekverkopers-P. die drukken vóór en tegen,
Worden deze Ouderwetsche P. in geen commissie gegeven;
Maar die wil hebben alle weeken zulk een soort van blad,
Die ga op Overraam even buiten de stad.
Voor ééne stuiver".

Het gedicht beslaat een half blad folio. Kan men ook 't een en ander daaromtrent mededeelen? Zie over die troebelen o. a. achter »Prins Willem V, van kind tot grootvader", onlangs verschenen [1].

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Iris. Als uit de pen van een Charles Lamb, Boz of Thackeray gevloeid, zijn twee opstellen, die, het eene in 1830, het andere in 1834, voorkwamen in de Iris, een te 's Gravenhage uitgegeven tijdschrift, dat uitsluitend vertalingen behelsde. Het eene, getiteld: »Toebereidselen tot een uitstapje naar buiten", verhaalde hoe eene familie, wie het te duur is naar mevrouws wensch een saizoen te Ramsgate (of op eene andere Engelsche badplaats) door te brengen, een pic-nic organiseerde, die deerlijk mislukte. Het andere, met het opschrift: »Wijlen de heer Tardy", schetste iemand die in alles te laat was. De Engelsche oorsprong van beide stukken schijnt onmiskenbaar. Wie is de schrijver?

Wereldtooneel. Is het volgende in mijn bezit zijnde werkje zeldzaam?

---

[1]) In mijn bezit is een schilderijtje, in ouderwetsch fraai bewerkt lijstje van verguld koper, voorstellend drie viooltjes op lange gebladerde stengels, van onderen vastgestrikt met oranje-kleurige linten. De blaadjes dier stengels zijn zóó saamgevoegd en gekleurd, dat ze op het overigens witte papier drie troniën vertoonen van leden van 't Oranje-huis. Welk drietal? Onder dit tuiltje ziet men in een krans van vergeet-mij-nietjes gedrukt:

»Beschouw met aandacht deze bloemen,
Beschouw 't papier langs rang en tak,
Vindt gij 't geheijm, dan zult gij roemen
Des makers kunst en Neerlands schat".

Doet zulk eene voorstelling uit den Patriottentijd het Oranje-gezinde hart nóg goed, dat hart betreurt het diep dat ons goede volk niet zoo heel lang meer op »Neerlands Schat" in de mannelijke linie zal kunnen bogen. God behoede alsdan vooral Nederland! RED.

»Toonneel des wereldts, ontdeckende de ongestuymigheden en ijdelheden in woorden ende wercken deser verdorvene Eeuwe. Opgepronckt met aerdige, en zinrijcke versen, benevens twee-en-tseventigh snaeckse tronjen [1]), getekent door den Konstigen Schilder P. Breugel. En seer net in 't coper ghesneden door C. J. Visscher. Gedruckt tot Weesp, bij Albert Elias van Panhuijsen, woonende in de Marcus-straet Anno 1658".

Sluis. J. A. DORRENBOOM.

Tabak-rooken. In mijn studententijd was onder de studiosi juvenes een vers van vreemde samenstelling bekend, waarvan een der professoren Burman terecht of te onrecht als de maker werd genoemd. Het is half nederlandsch en half latijn; vele nederlandsche woorden hebben een latijnschen uitgang. Slechts eene enkele uitdrukking is mij bijgebleven. De auteur bezingt den lof van het rooken, verwerpt het snuiven — rejecta nasali, — verfoeit het pruimen — anathematisata knablativa, — en wil, dat men den fumus zal spargere in parvas kringetias. Meer heb ik er niet van onthouden. Wie kan en wil dit geestige vers mededeelen?

Leeuwarden. L. PROES.

Geschrift. Wie is de schrijver van »Het merkwaardigste jaar van mijn leven". Het boek werd gedrukt vóór 1880, en bevat minstens 234 bladzijden.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Peter de Groote (XXXIV, 194; 'V, 150, noot 2). De Maart 1886 in veiling gebrachte zilveren beker, indertijd door dezen Russischen Czaar geschonken aan Klaas Janszoon Tromp, groot-scheepmaker te Westzaan, werd door de familie ingehouden voor *f* 165.

Carmen Sylva (XXXVI, 30). Door H. M. de Koningin van Roumanie

---

[1]) troniën. RED.

zelve daartoe gemachtigd, bracht W. Gosler te Haarlem onlangs een artistiek portret van Carmen Sylva in den handel, in lichtdruk uitgevoerd op de ateliers van Martin Rommel en C°. te Stuttgart. Deze uitgaaf staat in verband met die eener volledige biografie van F. Smit Kleine, welke mede geïllustreerd bij dezelfde firma het licht ziet. Het portret stelt de Koningin-dichteres voor in gala, ten voeten uit.

Lambert le Bègues. Het drama »Judith", van Giacometti, werd April 1886 volgens de vertaling van Lambert le Bègues te Amsterdam vertoond. Mevr. Frenkel-Bouwmeester muntte uit in de rol van »Judith". Is hij een nazaat van den *Nav.* XXXV, 563 genoemden L. le Bègue?

Breton (XXXIV, 359.) Onder de schilderstukken van vreemde meesters, 27 Apr. 1886 in Arti et Amicitiae te Amsterdam tentoongesteld, verdiende zeer de aandacht »de Burg" van Emile Breton.

Marie Taglioni (XXXV, 428). Deze vermaarde danseres, gravin Gilbert Desvoisins † April '84 te Marseille op tachtigjarigen leeftijd. Reeds in 1847 trok zij zich van het tooneel terug.

Kaart van Peutinger (XXXVI, 35). In 1507 werd aan Trithémius, beroemd door zijne historische schriften, te koop aangeboden eene oude wereldkaart, die te Worms voor veertig ducaten verkrijgbaar was; doch deze, ofschoon groot behagen scheppend in het bezit van dit eerwaardig gedenkstuk, weigerde wegens den hoogen prijs. De dichter Conradus Celtes, geholpen door zijn vriend Conradus Peutinger van Augsburg, verkreeg ze in vollen eigendom [1]), en liet ze, na zijn dood, aan zijn vriend na. Peutinger ontving 1511 van keizer Maximiliaan I privilegie tot de uitgave; maar de groote kosten deden het ontwerp mislukken. Peutinger † 24 Dec. 1547. Zijne erfgenamen bekommerden zich weinig om het handschrift, dat vergeten werd. Vijftig jaren later gaf Marcus Welser zich de moeite, naar het verloren handschrift te zoeken; hij vond wel niet het oorspronkelijke

[1]) Volgens Brookhaus' Conversations-Lex. trof Celtes de kaart aan in het Benedictijner klooster te Tegernsee, en leende ze van dit klooster, ter uitgave. RED.

stuk, maar de mislukte verkleiningen van 1511, hetwelk hem deed besluiten, ze met een uitvoerigen en geleerden commentarius in 1591 bij Aldus te Venetië in het licht te geven [1]). Het echte stuk, schoon vruchteloos nagevorscht, was niet verloren, maar werd naderhand door den volijvrigen oudheidkenner ontdekt. Welser liet de kaart inkorten, in koper brengen, en in 1618 door den druk gemeen maken. Eindelijk was het echte handschrift, van den eenen bezitter tot den anderen overgegaan, het eigendom geworden van Ignatius Peutinger, die het in 1714 verkocht aan den boekhandelaar Kuhz te Augsburg. Prins Eugenius van Savoye verkreeg het in 1720 voor honderd ducaten, en schonk het bij uitersten wil aan keizer Karel VI, die het in de boekerij te Weenen plaatste, waar het sedert met zorg bewaard wordt. Met toestemming van Maria Theresia bezorgde Franciscus Christophorus de Scheijb eene sierlijke uitgave der geheele kaart, wat grootte, vorm en uiterlijk voorkomen betrof, zooveel mogelijk in allen deele gelijk aan de oorspronkelijke [2]). Het geheel, dat ruim 21 Weener voeten lang en één breed was, werd in twaalf deelen gescheiden. Door een gelukkig toeval kwamen de platen en niet verkochte afdrukken aan de academie van Munchen, die op verlangen van koning Maximiliaan Joseph in 1824 eene nieuwe uitgave bezorgde [3]), nauwkeuriger dan die van de Scheijb, en voorzien van eene inleiding van Conraad Mannert [4]). Zie J. P. v. Cappelle, Bijdr. tot de gesch. der Ned. bl. 303.

H. T. G.

Oude drinkglazen. Door wijlen den heer J. Kneppelhout te Arnhem werden Febr. 1886 aan het Nederlandsch Museum te Amsterdam geschonken de vier hieronder vermelde drinkglazen.

---

[1]) onder den titel: Fragmenta tabulae antiquae ex Peutingerorum bibliotheca". Red.

[2]) Wien, 1753. Mit Erläuterungen. Herdrukt als bijlage tot Katancsich's »Orbis Antiquus" (Ofen, 1825). Red.

[3]) getiteld: Tabula itineraria Peutingeriana, denuo cum codice Vindobonensi collata, emendata". In 12 bladen. Leipzig 1824. Red.

[4]) Mannert zette in die inleiding de lotgevallen der kaart zorgvuldig uitéén. Men moet later nóg een blad in de bibliotheek te Weenen zijn op het spoor gekomen, gelijk men in het Conversations-Lex. leest. Dus dan dertien in 't geheel! Dit een en ander verschilt nog al wat van het *Nav.* XXXVI, 35 opgenomen verslag, waarin men in elk geval 1564 in 1547 verandere. Red.

1. Hoog cylindervormig groen glas, waarop in fraaie geëtste letters: »Al schijn ick duister de naem geeft luyster", benevens eene kapel, hoog 20, middell. 11.4 centimeters, gemerkt »A. M. a Schuerman". Volgens overlevering schonk Viglius Zuichemius hierin den eerewijn aan Karel V bij diens bezoek aan Utrecht. Van Alkemade en v. der Schelling, Nederl. Dischplechtigheden, II 527.

2. Groen van boven wijduitloopend drinkglas, waarop »Vinans tun", — quid? — benevens eene kapel, eene kers en een viooltje, gemerkt Anna Roemers 1646, h. 15, middell. 15 cent.

3. Groen dito, met bolvormige kuip, waarop »A demain les affaires", h. 16 5 middell. 9.5 cent. Volgens Kneppelhout geëtst door Maria Tesselschade.

4. Kleiner groen glas met diepe kuip, waarop geëtst eenige bloemen, een vlinder en een hoorntje, waartusschen »Belle Dori gentil [1]), noi vaghi fiori da te prendiam gli honori", hoog 13, middell. 6.5 cent., gemerkt Anna Roemers.

VRAGEN.

Am. Magarus. In mijne portretverzameling bevindt zich de afbeelding van een oud man met krulpruik en eèn zwaarmoedig uitzicht, de handen van voren in den rok gestoken. Het verblijf, waarin hij staande wordt voorgesteld, is eene gevangenis met een venster links, voorzien van ijzeren spijlen, terwijl rechts een zware ketting hangt. Onder de toog leest men: P. Dam fecit, J. L. Claessens sculpsit. Lager staat: »Am. Magarus, bijgenaamt Cato Kamerling, oud 72 jaaren, 1792". Dit portret komt niet voor in den catalogus van Muller. Op het artikel Kamerling (Johannes Cato) in het Biogr. Woordenb. der Nederlanden door v. der Aa wordt men verwezen naar Maggaris (Abraham); doch de latere bewerkers hebben op die verwijzing geen acht geslagen, zoodat de persoon in quaestie in letter M. niet te vinden is. Wie kan omtrent dezen man, diens bijnaam en zonderling portret de verlangde inlichting geven?

Leeuwarden. L. PROES.

---

[1]) Dit is niet duidelijk. RED.

TAALKUNDE.

Kuinre (XXXVI, 177). De naam van het hedendaagsche Overijsselsch vlek de Kuinre heeft met het woord hoek of hoorn niets te maken. Het vlek draagt eenvoudig zynen naam naar het rivierke de Kuinre of de Tjonger, aan welks mond het gelegen is. De naam van het rivierke is natuurlik zoo veel ouder, als dat rivierke zelve ouder is als het vlek, dat er naar genoemd is. De naam Kuinre van rivier en vlek (men spreekt de Kuunder) is anders niet als eene verdietsching van den oorspronkelik frieschen naam Tjonger. Het is eene vertaling in 't algemeen nederlandsch uit het friesch; de friesche tj, tsj of ts komt overeen met de nederlandsche k [1]). Voeg bij de *Nav.* XXXIV, 247 genoemde voorbeelden: kerel, kiel (vaartuig), kaas, kelk, kaak, enz. tsjierl of tzierl, tjalk (kielke, kieltje?), tsjies of tsies, oudfriesch tzylcka, tzaka [1]), enz. Zoo is ook Tjonger, Tsjonger (Tsiunger) gelijk Kuinre (Kungre) in 't nederlandsch.

JOHAN WINKLER.

[Juist. Vgl. nog Qcuure d. i. Kuinre a° 1200 (Bn Sloet 400) met het *Nav.* XXXVI, 178 opgemerkte, en misschien met den gesl. Kuyntjes (vgl. hiertegenover Joh. Winkler, Nederl. Gesl. 171) te Zuilichem. En alzoo komt men tot het resultaat, dat Tjonger een versterkte vorm van Tjoner, Tjorne = korne, horne is. Mijn dank! Want nu wordt Tongeren [bp o. Wijhe, a° 956 Tunegurum (Bn Sloet 90], ondanks *Tonser* bp (Over. Arch. IV 34), ook duidelijk; aangezien men a° 959 (Sl. 90bis) leest van »villa Congoron [Tongeron]". Ook hier Congor (-ger) = koner = korne = horne. Tongeren dus »hoek-heem", en waren de oude Tongeren derhalve »hoek-bewoners". Vgl. nog eenigermate Kornjum *of* Konjum (*Nav.* XXXVI, 249). In het Overijselsche Tjoene = koene, hoen(e) behoeft dan noch voorzetsel noch bepalend lidw. te schuilen, gelijk ik boven, bl. 240, meende; evenmin als in Tjodink. Opmerkelijk, dat Tonger en Tongartes ook *rivier*-namen zijn in Afrika; vgl. Tanguerra (rivier in Mozambique). Even opmerkelijk, als dat het in een hoek gelegen Maroccaansche stedeke Tanger of Tangier ook Tanscher, Tansghir (v. Wijk Rzn) luidt; vgl. Tangerang *of* Tandjerang, Tandscheran (Java). Dit met het oog op Tonser bp. O, die volapük! Immers evenals het straksgenoemde Tjoene a° 1309 Thijone luidde, ontmoet men in Senegambië een dorp Thioen, in Frankrijk een dorp Thionne.— In de plaatsnamen op Than(n), Thin(n), Thon(n), — Thon en Thone

[1]) Zie hier vooral Hoeufft, Taalk. Bijdr. bl. 123. RED.

wederom riviernamen, dus z. v. a. hoek? — kan de *t* soms wellicht euphonisch zijn, al oogt Thann *of* Dann (Frankrijk) vermoedelijk op »bosch" (zie Oudemans op Dan), waarin wij wederom tot de hain-rubriek naderen, welke rubriek ook vertegenwoordigd is in Coenresloe [Lainescloet] a° 1258 (Bn Sl. 784) = Lonereslothe, Londersloethe a° 1156 (ib. 297, Bondam 205a) d. i. Loenersloot (prov. Utr.), a° 1258 curia in Comesloch of Lainrescloet (Bondam 527a; Sl. 784). Onzeker is denkelijk de euphonie ten aanzien van Thoorn (Antwerpen), doch v. Thoorn *of* Thoon (*Nav.* XXVII, 92) maakt ze waarschijnlijk. — Voor Henegouwen (*Nav.* XXXVI, 231) vgl. nog Heynnegow (*Nav.* XXVIII, 217). — Is de gesl. Hofstede overbekend, te Amersfoort bestaat ook Honstede (vgl. *Nav.* XXXVI, 174, 5). — Nevens v. den Hende (ib. 233) vgl. ook Hyndman (Engeland)].

Leiden — Lugdunum (XXXVI, 23). In een werk over de oudheden van Leiden en Rijnland, uitgegeven in 1719 bij Christiaan Vermey te Leiden, vind ik aangeteekend: Dat met de door Romeinsche schrijvers genoemde plaats Lugdunum (volgens hen liggende op tienduizend schreden van de legerplaats van Albinus) geene andere bedoeld wordt, dan het tegenwoordige Leiden. Voorts dat er over den oorsprong van den naam Lugdunum verscheidene gissingen bestaan, — dat Lugdunum bij de Celten z. v. a. een bewoonde en dichtbetimmerde plaats was, aan een duin of berg gelegen, daar het Celtische woord »loug", 't welk hetzelfde is als 't friesche »loeg", een »deel woonsteden staande bij en aan malkander, bij eene gemeene Kerk" beteekent.

[Vgl. misschien Tusschenloegen, buurt te Zuidbroek (Gron.). Hoeufft, Taalk. Bijdr. bl. 77, spreekt van een Neder-Saksisch woord loeghen, als voorkomend bij Schwartzenbergh, Gr. Charterbk v. Friesl. I, 557, in de beteekenis van »open plaats", volg. hem gelijk van zin met loch, log, lok(e), luk. Zie echter ook het thans hier volgend artikel.

Maar wat mag hier de beteekenis zijn van Tusschen? Vgl. den reeds in 1279 als de Thuschenbruc (Bn Sloet, Oorkdbk v. G. en Z. bl. 972) voorkomenden gesl. v. Tussenbroek. Bij Mr. G. v. Hasselt, Geld. Mk II, 553, staat eene plaats Teesenbroek (a° 1545) vermeld (— waar? Op Veluwe? Te Voorst of Wilp?) Vgl. Thesinge of Teising (Fivelgo), Tijssinge of Tijssinckinge goed (Drenthe), Thijosink (erve o. Almelo), Teysemuhl (geh. Lux.), Thuessink of Thuisinck, Teussinck, Tuijssing (Overijsel), Toesing en Toessing (ib.). Vgl. ook von Toesny-Conches, volg. Der Deutsche Herold XVII, n° 4 (April 1886) [1]) S. 35, de geslachtsnaam der eerste gemalin (†

---

[1]) Onder de »Todesfälle" (S. 42) in dat nummer, o. a. ook Karl v. Brandenstein, General-lieut., † 17 Maart 1886, te Berlin, Sofie von Blücher als weduwe (met twee kinderen) nalatend.

1097) van Boudewijn I, koning van Jeruzalem († 1118) — in een merkwaardig artikel van Dr. Moriz Wertner over de bloed- *of* aanverwantschap der koningen Boudewijn I en II van Jer.]

Leiden — Lugdunum. De *Nav.* XXXV, 443, door mij aanbevolen gissing: Leiden (quoad nomen) = Lugdunum, in de beteekenis van bosch (voor de hoofdsylbe), wint in kracht, bij vergelijking van Laon, in een charter a⁰ 1129 niet slechts Laudunum, maar ook *Ludunum*; waarnevens men, voor de ontbrekende *g*, Lyon a⁰ 870 *Lugdunum plaatse* (zie Bn Sloet, Oorkdbk v. Gelre en Z. bl. 243 en 55). Dan bespeurt men dat Laon, Leon (= Legio), Lyon etymologisch-identisch zijn. En Laon biedt gewis enkel een dialekt-verschil met Loo(n) (= Looz, lâos), immers v. Los, Loon luidt a⁰ 1131 v. Luon. (Bn Sloet 255). En Gerhardus v. Loen of Lona (a⁰ 1086, Westfalen) heet bij Bn v. Spaen, Inleiding I, 393, 4, 6 regelrecht Gerh. v. Laon. Vgl. Nom. Geogr. Neerl. I, 1885, bl. 155: laoh, lōh, *lōch*; alsmede *met Nav.* XXXV, 299 (en aldaar vooral noot 2, 300, noot), Leut- *of* Leitmeritz (Boheme), Leitomeschel *of* Litomisle -mischl (ibid.), bij welke laatsten men juist wegens dat Leit-, Leito-, Lito- niet aan lot = tol (Meijer) zal mogen denken, dunkt ons; al heeft Leut(h) (o. Ubbergen) ook Lotde (a⁰ 891/2, Bn Sloet 65), Lothe (a⁰ 1242, v. Spaen, Inleid. IV, Cod. Dipl. p. 18), Loeth (a⁰ 1395, ib. IV, 30), Loit (a⁰ 1402, Geld. Volksalm. 1876, bl. 185) en Leuth (bij Stockem, aan de Maas) Lötde (a⁰ 1238, Bn Sl. 608), Loythe (a⁰ 1250, ib. 720), Loithe (a⁰ 1251, ib. 727) — tot varianten.

Voor het straksgenoemde Looz [1]) (a⁰ 1204 Lois, Bn Sl. 418) vgl. nog den uitgedegen vorm Loenis, a⁰ 1419/20 te Nijmegen voorkomenden geslachtsnaam van een te Bemmel gegoed burger (Over. Arch. 247, 8); Bemmel nu lag in de buurt van het Over-Betuwsche Loenen. Alsmede denkelijk De Loosdijk, dijk die van De Spees (o. Oudewaard, bij Kesteren) tot aan den Marschdijk (o. Lienden) loopt, a⁰ 1610 vermeld in Regrs op 't arch. voorm. Hof v. Gelre), *met* Loonschendijk (twee gehuchten in N.Br.), Loosbroek (N.Br.), Loosduinen [(bij Leiden), — waarachter sommigen Lugdunum zoeken, wat etymologisch

[1]) Onder de menigte beteekenissen van het Mid. Nederl. loes, loos, lose enz. bij Oudemans, merkt men niet op »Sera (slot, grendel) dicta loes" in eene Dev. cameraarsrek. a⁰ 1352 (Cam. II, 126).

goed mogelijk is; later Los-, Laus-, Lousduyn, -dunen, -dun, v. der Aa], Losdorp (Gron., oudtijds Lös-, ook Lesdorp, v. der Aa), Loozijde (? Antw.), Loeswijk (N.Br.), Loozen, Loozerbroek (Nom. Geogr. Neerl. I, 1885, bl. 113). Mitsgaders de gesl. Lous (Amsterdam, Haarl. Ct 19 Juni '85), de Loos (Haarlem, ib. 2 Dec.), Loossen (Bijdr. Gesch. Over.), te Losen (Over. Arch.). J. A.

Maagd-van-Gend, Nijmegen. Evenals Sas-van-Gend in Z. Vlaand. (zie *Nav.* XXXII, 117), vindt men in O. Vl. een dorp Gendbrugge en een gehucht Maagd-van-Gend (distr. Eeclo, gem. Watervliet), alles in de nabijheid der vermaarde stad. Blijkt de naamsoorsprong van dit Maagd van elders? Men zal aan *eene* maagd, als huisbenaming, denken, vgl. Joh. Winkler, Nederl. Gesl. 43. Maar, vooral ook wegens de afwezigheid van het bepalend lidw., redeneeren wij liever aldus. Gend bezit zijn waterkeering of sluis in Sas, zijn brug (of burcht?) in (Gend)brugge, zijn *weide* in *Maagd*. Tot deze duiding van Maagd als made, mede (vgl. *Nav.* XXXIII, 327, 8; IV, 201, en het Mid. Lat. magium = weide) geven vermoedelijk de varianten van Maagdenburg recht, indezervoege:

Madegaburg a° 953 (Bn Sloet, Oorkbk v. G. en Z., bl. 89).
Magetheburg a° 956 (ib. 90).
Magdeburg a° 959, 66 (ib. 90bis, 96).
Magadaburg a° 975 (ib. 103).
Magadeburg a° 1099 (ib. 196).
Magedeburg a° 1128 (ib. 242).
*Made*burg a° 1222, 76/81 (ib. 469, 941).
*Meydde*borch a° 1495 (Nijh., Oork. VI, 1, bl. 97).
*Meyden*borch (a° 1567 (v. Hasselt, Stukken I, 215).
Adject. a° 1193 *Mede*burgensis (Bondam 253b, Sl. 378). Bondam ook Medenburgensis.

Vgl. hiermede en onderling de geslachtsnamen (v) der Meiden, v. der Miede, Zurmeghede (Gesl. Aant. v. Mr. J. v. Doorninck bl. 639), v. Megenzel (z. v. a. weide-sluis, a° 1138 Bn Sloet 267), v. Meegdenburg (te Deil, N. Tielsche Ct 7 Apr. 1883 [1]).

Zoo dit juist gezien is, is de stadsnaam Nijmegen denkelijk ook opge-

---

[1]) Als men derhalve van een jong predikant, die op zijne eerste standplaats zijn catechismus rondpreekte alvorens tot een huwelijk over te gaan, in mijne jeugd zeide: hij gaat over Heidelberg naar Maagdenburg; zoo kneden bovenstaande varianten dit gezegde naar alle waarschijnlijkheid tot een calembourg.

helderd, als luidend in eene oorkonde uit de 2de helft der 13de eeuw (bij Bn Sloet bl. 721) Norcomagd; want al moge dat Norco vermoedelijk, ook volg. Bn Sloet's gevoelen, een schrijffeil wezen (voor Novio of Novo): in verband met Maagdenburg's varianten verdient dan toch o. i. *magd* ten zeerste de aandacht bij de duiding dezes Gelderschen plaatsnaams, vooral als men aan de varianten Noviomagium a° 1230, 48, 82 (Sloet bl. 538, 688, 1026) enz. enz., Nymay a° 1337 (Nijh., Oork. I, 367), Neumaigen, Nuemaige(n) a° 1537 (ib. VI, 3 bl. 1122) denkt, en daarbij op 't oog houdt dat De *Meien*gouw (aan den Rijn, bij Andernach) in 870 Megenensium luidde (Sloet bl. 55). Nijmegen biedt alzoo o. i. geen hist.-etymologischen tegenhanger van het door Claudius Civilis platgebrande Batavodurum (wat de slotsylbe betreft), maar een zuiver etymologischen dito van Megen (N.Br.); vgl. ook Alardus de *Megene* oudstbekende (a° 1145) graaf van *Nijmegen*, mitsgaders den Antwerpschen gesl. v. Migem (Haarl. Ct 22 Apr. 1886).

Men mag nochtans niet verzwijgen dat Renne- of Runne*berg*, voormalige adell. havezate in 't Land van Valkenburg (Limburg) volg. v. der Aa (Aardr. Wdbk) ook Renne*mig*, *-mich* luiden zal. Maar dit kan dubbelnaam wezen, alzoo dat wat eerst eene weide was, daarna een burcht zij geworden. Hoeufft, Taalk. Bijdr. 83, 4 herinnert aan een oud-Wallisch *magh*, dat hij echter min of meer, — in welk opzicht, zegt hij niet, — onderscheiden acht van medu, mat(te), mead, miede, mede, made, d. i. weide. En valt (bl. 88) terecht Alting bij, als deze *magen*, *megen*, *meijen* in plaatsnamen identificeert. Dit een en ander nu bevestigt de hier aan Nijmegen toegekende beteekenis van »nieuwe weide", — eerder dan die van »nieuwe stad". Anders zou men wellicht, omdat Megena eene Z. Amerikaansche *rivier* is, kunnen twijfelen of hier ook mag, meg = marg, merg, in den zin van grens, in aanmerking dient genomen; vgl. misschien Mege (Perzisch dorp). Zoo zou dan Megen of Oud-Megen (N.Br.) op eene oude, Nijmegen (Numaga) op eene nieuwe marke oogen. — Ook tusschen Trier en Trarbach ligt een Numagen.

J. A.

Berg Saint-Vinox (XXXV, 593) en **Furnes** (ibid. 595) — zijn slechts de verbasterde fransche namen der zuiver vlaamsche steden Sint-Winox-Bergen in Fransch-Vlaanderen en Veurne in West-Vlaan-

deren (niet in Oost-Vlaanderen, zooals ter boven aangeh. pl. staat). Waartoe de fransche namen dezer welbekende steden gebruikt? Zal men ook in een nederlandsch werk Anvers, Bruxelles en Arras stellen, in plaats van Antwerpen, Brussel, Atrecht? Evenmin als Furnes en Berg (eigenlijk Bergues) Saint-Vinox, voor Veurne en St. Winox-Bergen.

J. W.

Griek (XXXV, 373). Un Grec is in Frankrijk de industrieel die den kost als een gentleman verdient met — valsch spel. »Vieze Griek" vermeldde ik *Nav.* XXIX, 506, waar ik menig vraagteeken plaatste. Wie geeft uitsluitsel?

G. P. ROOS.

Met een kluitje in 't riet sturen (XXXV, 374, 609). Ik ken dat heel goed, en herinner mij nog den geduchten oorveeg, dien ik van mijn oom kreeg, toen ik, zijn hond willende laten apporteeren, eene kluit in 't riet wierp, die, smeltend, natuurlijk door 't beest niet kon teruggebracht worden, maar waarbij de stoppels hem nog verwondden. Het zal wel een jagers-term zijn; iemand onder een voorwendsel, of liever nog met een gezocht voorwendsel verwijderen, teneinde van zijne (lastige) tegenwoordigheid ontslagen te zijn.

G. P. ROOS.

De pyne waard (XXXV, 610). Deze uitdrukking is geenszins uitsluitend brabantsch, maar in alle nederlandsche gewesten volkseigen, ook in Holland. Dat dit woord *pyne, pijne, peine* eigenlijk het fransche woord (*peine*) voor moeite zoude zijn, gelijk veelal beweerd wordt, betwijfel ik op grond van de friesche uitspraak. Te Leeuwarden toch zegt men: »'t is de pine weerdich". *Pine* of *pyne*, met lange zuivere *i*, die nooit in de plaats van *ei* staat, maar altijd in die van de hollandsche *ij*.

JOHAN WINKLER.

De pijne (peine) waard. Volgens Prof. M. de Vries in zijn Verklarende Woordenlijst op Der Leken Spieghel (Werken uitgegeven door de Vereeniging ter bevordering der oude Nederlandsche Letterkunde,

5e Jaarg. 1e Afl. bl. 558) is *pijne* in deze uitdrukking het Mid. Ned. *pine*, in den zin van moeite, overlast, vlijt, zorg, enz.

A. AARSEN.

[Zie vooral Oudemans, Mid. Nederl. Wdbk, op pine (pyne).]

Voet bij stuk (XXXV, 377). Al weer eene verknoeiing van 't oorspronkelijke. Het is »het voet bij stek, steke, steek, houden" van de tuiniers, die, tuinbedden en paden afmetend, deze afteekenen door eene steek met de spade; daar plaatsen zij dan den stok waarop hunne lijn gewonden is, en de tuinmansjongen moet dan zijn voet tegen dien stok houden, opdat de lijn niet losrake.

G. P. ROOS.

De voeten dekken (XXXVI, 120). De beteekenis dezer uitdrukking, aangegeven in de noot, vindt men mede in de vertaling der Vulgata. Aldaar luidt Richt. III, 24: ».... Forsitan purgat alvum in aestivo cubiculo", en I Samuel XXIV, 4: »...; eratque ibi spelunca, quam ingressus est Saül, ut purgaret ventrem".

Den Haag. J. C. d. R.

Oudeman's Bijdrage enz. Nalezing. Vervolg van *Nav.* XXXVI, 50.

Ydel-tuiter [1]). Iemand die onzin voortbrengt. — Erasmus, De Onvers. Krijghsman. Want Aristoteles en sal niet sot ende ongheleerdt, ende een *ydel-tuiter* gheacht worden?

Ikikkeren. Het woord *ik* herhaald bezigen. — Van Effen, Holl. Spectator, V, 338: Als ik er (op de kunstverkoopingen) deezen of geenen Antwerpschen Signoor lustig op zyn Brabantsch onder hoor *ikikkeren.*

Inaarzelen. Inwijken. — Brandt, Poëzy, III, 227:

— als Gaston zyn tuchteloze legers,
Vervult van bloet en roof het rijk *in aarzlen* ziet.

Induyken. Indompelen. — Statenb. Job IX, 31:

Dan zult gy my in de gracht *induyken.*

---

1) De letter *H* vond reeds in *Nav.* XXIII, 605—19; 'IV, 89—96 hare plaats. RED.

In een drommen. Zich opeenhoopen, samenpakken. Vondel, Virgilius in Dicht III:

Men ziet ze in eenen drom ook dicht *in een gedromt.*

In een twernen. Samenvoegen, verbinden. — Huygens, Korenbloemen, I, 259:

Veel' oogen van de snelste, en die *getwernt in een,*
En vonden door den drangh van vuyle menschlickheden
Die schoone tronjen niet. —

Inhandelen. Inruilen. — Vervolg op Wagenaar, XIV, 34: Dat hij op de Goudkust zijne Slaaven aan de Hollandsche Kantooren hadt *ingehandeld.*

Inmargen. Inprenten. — Van der Veen, Zinnebeelden, 420:

Dus was ons *ingemarcht* van galgh' en rat te spreken.

Innoodigen. Noodigen binnen te komen. — Hoogvliet, Abraham de Aartsvader, 266:

Hoe Laban, toen hij die schenkaadjen had *beschout,*
Hem *in* kwam *noodigen,* —

Inouderen. Inwortelen, lang bestaan. — Van Nievelt, Vertal. van Machiavelli, Prince, 52: gestijft door de *ingheouderde* wetten van de Christelijcke Religie.

Inscholferen. Inzwelgen. — Tuinman, Rijmlust, 347:

De vraat heeft alles *ingescholfert.*

Inschrabben. Bijeenschrapen. — Crous, Jos. Droev' en Bly- einde Spel, II, 327:

Dat doet haer Gierigheid, om veel te *schrabben in.*

Inschrapen. Bijeenschrapen. — Levens van Plutarchus, fol. 225, verso: Opdat hij altijt middel hadde om te gebieden, ende gelegentheyt om *in* te *schrapen.*

Inschrapper. Schraper. — Levens van Plutarchus, fol. 212: Daer alle de andere regenten van sijnen tijt *inschrappers* waren.

Inschulder. Beschuldiger. — Jonctijs, De Pijnbank, 15: Het roomsche volk heeft niet konnen dulden die bitterheyd der *Inschulders,* die de wet... haer toeliet, waar door zy... in 't bloed van hare Uytschulders mochten woeden.

Inslingeren. Inzwelgen, in 't lijf slaan. — Schermer, Poëzy, 402:

Daar 't volk, krioelende op het luchtig tafelbet,
By tempelen en op kruiswegen, 't feestbanket
Insling'ren en den wyn als water 't lyf injagen.

Insnippen. Insnijden. — Valentijn, Werken van Ovidius, II, 233: 'T spits (van de pijl) was dieper *ingesnipt*, dan 't uitterlik scheen.

Insteigeren. Instijgen. — Voet, Stichtelijke Gedichten, I, 60:

Gints blaauwt mij in 't gezigt de Olijfberg, die do lugt
Schijnt *in* te *steig'ren* met zijn hoog getopte boomen.

Instichtinghe. Aansporing, opwekking. — Der Ouder Vader Collacie, fol. 26: Die gulsicheit ende die onsuverheit... worden somtijts sonder enighe verweckinge des gemoets alleen van der *instichtinghe* ende van der broescheit des vleesches ghebaert.

Investen. Gronden, vastzetten. — Statenb., Spreucken, VIII vs. 25: Al eer de bergen *ingevest* waren.

Investigen. Inprenten. — Everart, Politica van Justus Lipsius, 14: Een goet man, wien *ingevesticht* is, in alle zijn leven niet een hair te wijcken van een goede Conscientie.

Invezelen. Influisteren. — Oudaan, Agrippa, 51: De Ketters vele bewijsvestigingen... in de ooren der eenvoudiger menschen *invezelende.* — Dez., Woestijnstrijd, 8:

— als de Man na Godes hart...
Zich *in* laat *veeslen* 't Volk te tellen.

Jselen. IJzen, ontzetten. — Sluiter, Eybergsche Sanglust, 48:

Geen ander smert is uwe smert gelijk;
Wij staen hierom ontset, en moeten *ijslen*.
Dat gy, als borg in onze plaets getreen,
U selve soo geheellijk laet verbrijs'len.

Afd. 50:

Een hert, dat om sijn vuyle sond',
Heel walg'lijk van sich selven *ijselt.*

De Swaen, Leven en Dood van Jes. Christus, I, 186:

Hij *ijselt* in den geest, en stoort sig in 't gemoet.

IJsen. Het ijs breken. — Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 291: In tijde dat gecommandeert of de trom geroert sal worden om te *ijsen*, sullen alle Borgeren gehouden wesen zelfs in persoon te komen... met een behoorlycke byl of haeck voorzien.

Wagenaar, Vaderl. Historie, XIV, 229: Amstelland, welk zelf op het *yzen* en byten orde zou moeten stellen.

De *Bijdrage* vermeldt het woord in dien zin, doch heeft geen voorbeeld. (*Wordt vervolgd.*)

Vreemde woorden verdietscht. Indertijd heeft prof. De Vries in de »Taal- en Letterbode" voorgesteld de vélocipède *wieler*, den vélocipédist *wielenaar* en het vélocipède-rijden *wieleren* te noemen. *Wielenaar* en *wieleren* zijn naar het schijnt, minder in den smaak gevallen dan *wieler*, dat vrij algemeen gebruikt wordt. Om de tweewielige en de driewielige vélocipèdes van elkander te onderscheiden noemt men de eersten vaak *tweewielers*, en de laatsten *driewielers*. Tegen deze benamingen bestaat één bezwaar, nam. dat ze van ieder twee- of driewielig rij- of voertuig gebezigd zouden kunnen worden. Daarom ware het misschien wenschelijk den *bicycle* voortaan uitsluitend *wieler* te noemen, en den *tricycle* den naam van *trapwagen* te geven.

Onze zuiderbroeders toonen zich vaak meer naijverig op de rechten hunner taal dan wij. Dit blijkt uit hun pogen om vreemde woorden te vermijden. Niet altijd slagen zij daarin even gelukkig. Niemand zal *statie-overste* een geschikt woord achten om *stationchef* te vervangen. Zeer juist is echter hun *reisgoed* voor hetgeen wij, op zijn Fransch, *bagage* heeten (men vergelijke *vrachtgoed*, *ijlgoed* en *bestelgoed*); bagagewagens noemen zij, volkomen terecht, *reisgoederenwagens*. Niet slecht gevonden is ook de naam *reiskaarten voor weg en weer*; waarom spreken wij niet van *heen-en-weer-kaartjes* of *heen-en-weertjes*? [1]) Inderdaad, wij zijn veel te veel geneigd ons met vreemde woorden te behelpen, in plaats van te onderzoeken of er in den schat onzer eigen taal geene woorden zijn, die het begrip even juist vertolken. Waarom bijv. nog steeds van *telefoon* gesproken, terwijl toch het woord *spreekdraad* voor de hand ligt? — Waarom ook bij het bezigen van Belgische plaatsnamen zoo bij voorkeur de Fransche benaming gebruikt? *Mons* en *Namur* in plaats van *Bergen* en *Namen*? [2]) En waarom niet *Oostende*, maar altijd *Ostende* geschreven [3]), terwijl de Vlamingen ons toch zulk een goed voorbeeld geven?

MR. C. BAKE.

Genootschap (XXXV, 113) — is immers de verzameling van genooten. In de Middelnederl. romans, althans die ik in 't Vl. las, is

[1]) Vgl. *Nav.* XXXIV, 352.; 'VI, 318. RED.
[2]) Vgl. *Nav.* XXI, 611—20, 191—3. RED.
[3]) Vgl. *Nav.* XXV, 509; VI, 79, 85, 297. RED.

dikwijls sprake van de genoten (gezellen, baroenen, pairs) van Karel. En dan echtgenooten, bondgenooten, lotgenooten, enz. zijn immers zij die één echt, bond, lot deelen? Even goed ook als men van vennootschap spreekt, kan men zeggen echtgenootschap.

G. P. ROOS.

Ongeheveld. Dit woord komt nergens anders voor, — minstens in den Bijbel niet, — dan in de uitdrukking »ongehevelde brooden", en dan nog wel bepaaldelijk in »'t feest der ongeh. br." als benaming van 't Israëlitisch Paaschfeest, niet in 't Oude Test., maar Matth. 26 vs. 17, Mark. 14 vs. 1, 12; Luk. 22 vs. 1, 7; Hand. 12 vs. 3; 20 vs. 6. En, gelijk 't oorspronkelijke (τὰ) (ἄζυμα) leert, wil 't zeggen »ongezuurd", welk woord wij niet alleen bij de instelling van 't feest (bijv. Levitic. 6 vs. 16 enz. Septuag.) aantreffen, maar zelfs figuurlijk (1 Cor. 5 vs. 7). Nu staat 't onder de deskundigen vast dat 't gebruik van ongezuurd brood moest dienen om den spoed uit te drukken, waarmede Israël Egypte had verlaten teneinde ontslagen te geraken van 't juk zijner dienstbaarheid. Die spoed toch had 't voorgeslacht indertijd belet, na 't gebruik van hun eersten Paaschmaaltijd, hun brood behoorlijk met zuurdeeg toe te bereiden, zoodat zij het tegen wil en dank ongezuurd medenemen, en derhalve in de eerste dagen na den uittocht ongezuurd brood hadden moeten eten. In 't anders zoo spiegel-helder artikel (in prof. Kuenen's trant) in 't Bijb. Wdbk voor 't Christ. Gezin (Amst., P. N. v. Kampen 1859) treft men de verklaring des woords »ongeheveld" niet aan. Daar nu het zuurdeeg 't brood doet gisten of *rijzen*, is 't klaar, hoe on*geheveld*, hetwelk, daar »hevelen" een frequentativum is van »heffen", letterlijk beduidt »on*gerezen*", hier toepaslijk is. Kiliaen enz. bieden dan ook: hevel = zuurdeeg, gist; hevelen = gisten, door zuurdeeg oprijzen; ook, met gist toebereiden. Vgl. nog ghehefsel (*Nav.* XXXV, 177).

J. A.

Roemer (XXXVI, 120), — waarvoor men ook romer hoort. Duitsch Römer, Zweedsch Remmare, Deensch Rømer, Eng. rummer. Bilderdijk leidt het af van roemen, als zijnde de beker, waarmede men iemand *roemt*, hem ter eere drinkt. Vergelijk het Oudd. ruomen, Neders. römen, het IJsl. hreim, klank, zelfs het Lat. rumor, Fr. rumeur. Adelung oordeelt dat het van denzelfden stam is als raum,

en meent dat het oorspronkelijk ieder vat, elke holle ruimte beteekende.

Den Haag. J. C. d. B.

VRAGEN.

Sinxen — beduidt in 't Mid.Nederl. Pinksteren. Hoe is men aan dat Sinxen gekomen, daar Pinksteren van 't Grieksche pentacostē = *vijftigste* (dag) is afgeleid, en cinq *vijf* beduidt.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

v. Adrichem (XXXVI, 125). Te Haarlem † 1 Apr. 1886 Anna Maria v. A., oud 78 jaar, ongehuwd.

v. Achtenvelt (XXXVI, 191, 2). Zie Hendrik v. Achteveld als moordenaar uit godsdiensthaat van den Deventer-pred. Schurckman, 1 Febr. 1599 ald. »op den Brink metten sweerde gerichtet, kort maar zaakrijk vermeld door Mr. J. I. v. Doorninck in zijn »Uit Overijssels Verleden, N°. XXVIII, De gang der Hervorming", IV (Prov. Over. en Zwolsche Ct Mrt 1886) [1]). Hendrik's neef was een Overijselsch edel-

[1]) De aandacht worde gevestigd op deze »Kleine Bijdragen tot de Gesch. v. Overijsel", oorspronkelijk XXV in getal, gevolgd door eene reeks van stukjes onder den titel »Uit Overijssel's Verleden", waarvan dezer dagen n° XXX verscheen, dat de Hervorming te Almelo, Borne, Vriezenveen en Wierden bespreekt, en belangrijke aanvullingen levert tot n° II van gezegde »Kleine Bijdragen", hetwelk de Hervorming in Twenthe meer in 't algemeen behandelde (zie Prov. Over. en Zwolsche Ct v. 25 en 29 Dec. 1871). Ze vormen een belangrijk, aangenaam te lezen, soms geestig surrogaat tot de welbekende (groote) Bijdragen van denzelfden auteur in vereeniging met Mr. J. Nanninga Uitterdijk. Daar wat in dagbladen zijne plaats vindt, op den duur licht te loor gaat; zou 't jammer zijn, zoo deze »Kleine Bijdragen" niet door eventueelen herdruk in één boekdeel(tje), aan de vergetelheid ontrukt werden.

man, Splinter, hopman te Markelo. Hoe was 't wapen dezer v. Achtevelds? — Dat v. Achterveld en v. Ackervelde wel met elkaar verward zijn, leert Herald. Bibl. 1879 bl. 182. Omdat echter v. Leeuwen [1]), v. Eck v. Panthaleon en v. Grootveld als Neder-Betuwsche familiën onder elkander trouwden, komt men lichtelijk op het denkbeeld dat v. Achtenvelt (Herald. Bibl. 1879 bl. 165) = v. Acke(r)veld is. Etymologisch, in den zin van »bosch-veld", is dit zeer goed bestaanbaar [2]). Maar v. Achterveld kan hier reeds om etymologische reden niet in aanmerking komen. En wat vind ik nu? Evenals men in de bp Tonden o. Voorst in 1564 een goed Achteveld had (Nijh., Bijdr. Vaderl. Gesch. en Oudh.k. I 222), evenzoo tusschen Barneveld en Amersfoort eene op Nijhoff's kaart (a° 1849) en in de Woordenlijst voor de spelling d. Aardr. Namen (1884) Achterveld getitelde bp, welke op de kaart in Tegenw. Staat (a° 1741) nochtans Achteveld(e) luidt. Dat dit laatste de ware spelling is, blijke uit den variant Echtenvelde a° 1534 (v. Hasselt Geld. Oudhh. 382). Liet ik mij door Nijhoff's Kaart en Bn d'Ablaing's Rp v. Veluwe 189 belezen om *Nav.* XXVI, 416, 373, Achterveld en v. Achterveld te schrijven: het is duidelijk dat de Veluwsche v. Achtvelt's (zie *Nav.* t. a. pl.) één zijn met v. Achteveld [3]). Dit laatste komt ook in 1573 voor (v. Hasselt, Stukken Vaderl. Hist. II 258). Alzoo moet men dan, met uitsluiting van den schrijftrant (v.) Achterveld [4]), v. Acke(r)velde als een variant des aan de Veluwsche bp ontleenden geslachtsnaams v. Achte(n)veld aanmerken, in den aangeduiden zin; maar hebben verschillende takken dezes geslachts verschillende wapens aangenomen, — zie Rietstap's Armorial, — onder welke derhalve ook het *Nav.* XXXVI, 191 vermelde der Eksche zerk. Weet iemand er

---

[1]) Vgl. bijv. *Nav.* XXVI, 373, waar men bl. 377, r. 4 v. b. niet Holland maar Salland leze.

[2]) Vgl. met het *Nav.* XXXV, 283 voorgestelde den gesl. v. Hachten *Nav.* XXXVI, 221.

[3]) En had dus Bn d'Ablaing v. G. in den Bladwijzer op zijn Rp v. Veluwe (vgl. *Nav.* XXVI, 245, noot), v. Achterveld (lees v. Achteveld) onder één hoofd moeten brengen met v. Achtvelt.

[4]) Maar hoe staat het nu met de andere in de bovengenoemde Woordenlijst vermelde buurten (te Ambt-Hardenberg, Apeldoren en Neede)? Dragen deze werkelijk allen den zeer verklaarbaren en veeltijds gepasten naam *Achter*veld?

de kleuren van? Jammer dat de heer Rietstap vergat het wapen v. Fahneveld* (*sic*) gezegd Achtevelt op te geven; of dit misschien met het wapen dier zerk strookt? Komt het ook in de 2de édition van 't Armorial voor? Onze heraldicus bedoelt zeker v. Vanevelt, — en schrijve den naam derhalve ook aldus in die 2de uitgaaf, — want dit was eene bekende Veluwsche familie; zie o. a. *Nav.* XXII, 306 (waar men abusievelijk Varrevelt leest); 'VI, 389; 'VIII, 251; 'IX, 113, 325. Bij Otterlo en Harskamp lag weleer een goed Vaneveld, waarvan omstr. 1700 een v. Delen heer is geweest, en de Cat. d. arch. Dev. gasth. herinnert (n° 1529) aan eene huizing Vanenburch te Putten in 1659.

Ook de nog te Ommeren in hoogst-eenvoudigen levensstand aanwezige v. Es(se)velds (*Nav.* XXXVI, 192) stamden uit de Veluwe. In 1534, 1633 is sprake van »dat gued Estvelt (v. Hasselt, Geld. Oudhh. 376; Leenreg^r in Herald. Bibl. 1880 bl. 63). In de bp Stroe ontspringt de Esveldsche beek. Herinnert De Esveldsche tiende te Dodewaard aan eenen v. Esveld; bij het *Nav.* XXVI, 371 kome Geld. Volksalm. 1884 bl. 158 (a° 1334), v. Hasselt, Geld. Ouddh. 375 (a° 1534), id., Stukken Vaderl. Hist. IV 430 (a° 1582), *Nav.* XXXIII, 464, noot 2, 465, noot). H. D. W. v. Esveld is pred. te Nijkerk, en de prop. W. v. E. nam Apr. 1886 het beroep naar Brakel aan.

Wat v. Grootveld betreft, aan welke familie Het Grootveld (Erichem) en Lang Grootveld (bp Meerten, o. Lienden) als landerijennamen herinneren, — ze is te Lienden en Kesteren, nóg rijkelijk vertegenwoordigd, en te Amerongen werd G. v. Gr. 7 Apr. 1886 tot lid van den gemeenteraad benoemd, — zie heer Goosen v. Groitfelt, priester vicarius van Onze-Lieve-Vrouwe-altaar in de kerk te Lienden, enz. enz. a° 1561 vermeld in Geld. Volksalm. 1880 bl. 20, 1; vgl. ook v. Hasselt, Oorsprong Hof v. Geld. 59 (a° 1496). In 1773 overleed Petrus Grootveld, pred. te Schijndel (en Liempde, daarna met Boxtel vereenigd); zie zijne geschriften *Nav.* XXXI, 85. De *Nav.* XXXVI, 192 vermelde Sander v. Gr. huwde gewis eene v. Eck v. Pantaleon. Of zij echter wel uit den tak v. Eck v. Teisterbant sproot, valt te betwijfelen, daar zij in dit geval eene dr zou moeten geweest zijn van Derk v. Eck (v. Pant.), die eerst door zijn 15 Febr. 1660 gesloten huwelijk met Petronella v. Bodek, en denkelijk nog later, heer van Teisterbant (te Avezaat) werd. Als Derk's zuster kon zij geene

v. Eck (v. Pant.) v. Teisterbant wezen; maar zij wordt ook onder diens zusters niet genoemd. Deze Derk nu, 28 Mei 1653 te Dodewaard lidmaat geworden, — in het lidmatenboek ter pl. vermeld als »Joncker Theodorus ab Eck", — heer van Den Vrijenburg te Hien, had Gerrit v. Eck tot den Vr. en Elisabeth v. Lijnden (uit den tak Boelenham, gehuwd 1622) tot ouders. De geregelde opklimming der generatiën in *Nav.* t. a. pl. is echter, als men de jaartallen onderling vergelijkt, wel wat vreemd, of minstens opvallend. — De ibid. vermelde Huibert v. Wijck was rentmeester van den Graaf van Culemborg over diens te Maurik gelegen goederen, en aldaar woonachtig, evenals Steven Verbrugh. — Over v. Vinceler, zie eene aant. in Geld. Volksalm. 1879 bl. 55, 6. — Gelijk Verbrugh te Maurik, is v. Schevickhoven nóg te Lienden aanwezig — in hoogst-eenvoudigen levensstand.

J. A.

Boele, Poulle (XXXVI, 58). Dirk Boelen, wedr, tr. Delft 21 Mei 1589 Magdalena Dirksdr, wede P. Hendrikse van (der) Swaenswijck.

Bokel v Nieulandt, zoon van den Haagschen burgemr Cornelis, ondertr. 's Hage 10 Nov. 1602 Maria, dr van Jan Bouwensz Boele, drukker te Leiden.

Gerard Beukelsz. v. Santen, raad der Staten van Holland en West-Friesland, tr. Delft 19 Oct. 1619 Swaentje Boelen, wede Hugo v. der Mast, won. te Alkmaar.

Pieter Boele, ridder, j. m., ondertr. 's Hage 23 Dec. 1623 Catharina v. Panhuys, j. dr ald.

In 1630 werd Puttershoek verkocht aan Pieter Boelen, die 1646 te 's Gravenhage als doopgetuige voorkomt.

Severijn Boel was 1667 gerichtsbode te Leerdam.

Govert Boele, j. m. v. Gorkum, tr. Delft 11 Juni (ondertr. 24 Mei) 1687 Maria Blauwcaaw, j. dr.

Van Jacobus Boele en Magdalena Stadtlander werd 19 Dec. 1708 te 's Gravenhage een zoon Albertus gedoopt.

In 1716 waren Henricus Boel en Gualtherus du Bois predikanten te New-York.

Pieter Poulle was in 1633 directeur van den Levantschen handel en navigatie in de Middellandsche Zee, te Amsterdam.

Benjamin Poulle met zijne vrouw Elizabeth Tielen komen in 1675 als doopgetuigen te 's Hage voor.

Evenals 1 Dec. 1676 Esther Poelle, vermoedelijk dezelfde als Esther Poulle geh. met Maerten Kip, wiens dr Frederina 8 Febr. 1680 ged. werd.

Louis Poule, j. m., tr. 's Hage 30 Sept. 1725 Catharina Cheveaux, j. dr en 29 April van dit jaar was Louisa Poule, j. dr., geb. en won. te 's Hage, in ondertr. opgenomen met Robartus Schut, wedr.

FRED. CALAND.

Brouwer (XXXVI, 191). Willem Willemsz Br. 1515, Volpert Roelofsz. Br. 1515, Dirk Ottensz Br. 1517 — schepenen van Leiden. Jan Reijers Br. 1520, Claes Adriaansz. Br. 1529, Adriaan Jansz. Br. 1533, Jan Dircsz. Br. 1571 — allen burgemeester van Leiden. Cornelis Adriaansz. 1573, 4, Jan Jansz. Br. ook 1573, 4 schepenen ibid. A. H. Br. commissaris van de 15 Maart 1803 opgerichte societeit van Walvischvangst en Robbenslag op de Afrikaansche kust. Jan Br., pred. der Doopsgezinde gemeente te Leeuwarden, bekend door onderscheidene werken, waaronder bij Teijler's genootschap bekroonde verhandelingen.

M. G. W.

Brouwer. Paulus Wilhelmus Br., geb. Arnhem 1760, studeerde te Harderwijk, werd 6 Aug. 1781 prop. bij de Cl. van Leiden en Nederrhijnl., 1784 pred. te Sleeuwijk; van daar te Dreischor ber. 28 Aug., bev. 9 Nov. 1788, nam hij 9 Juli 1797 afscheid, als verr. naar Maassluis 28 Maart 1797. Aldaar tegen 1 Juli 1831 emeritus, † ald. 28 Febr. 1834, als wed., zonder kinderen, eene Hugenholtz nalatend. Zijn vader was catechiseermeester te Arnhem.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

[Ook aldus Mr. J. C. Sasse te Helmond.]

Brugman (XXXV, 673). Cornelis Boudewijn Br. † te Apeldoren 18 Maart 1886, oud ruim 65 jaar, O. E. Bruijning als wede nalatend.

Budde (XXXIV, 528). In de genealogie van dit geslacht, bij Vorsterman v. Oijen voorkomend, worden gemist:

Anna B., tr. den luit.-kol. Gerard Paul Oester. Zij was niet, gelijk ik *Nav.* XXXII, 447 onderstelde, eene dochter van Christoffel Budde en Naleke de Greve (die volgen), maar waarschijnlijk eene zuster van eerstgenoemde.

Christoffel Budde, geb. te Embden 19 Oct. 1722 (vgl. Herald. Bibl. 1881, bl. 273), kapt. ten dienste dezer landen, ondertr. 14 Dec. te Arnhem, tr. 28 Dec. 1749 te Warnsveld Naleke de Greve, 28 Febr. 1725 geb. dr van Wilhem Hendrick, kerkmeester te Arnhem, en zijne 1e vrouw Geertruijdt Sandijk. Hare kwartieren waren:

de Greve	Sandijck
Ribbius	Emants
Bongart	Engelen
v. Uchelen	Wijnen
v. Chous	Jordaen (Jordens)
Craeijvanger	Steenhouwer
de Vree	?
?	Bongart.

Zij wonnen:

1. Geertruid Henrica B., geb. 22 Maart 1754 te Nijmegen tr. Maart 1772 Dr. D. Brugma te Groningen.

2. Hesselina Wilhelmina B. (door V. v. O. ten onrechte gesteld als kind van Hendrik B. en Hester Geertrui Jacobson), geb. 28 Sept. 1755 te Bergen-op-Zoom, tr. Nov. 1776 Herman v. Ingen, V. D. M. te Terborg.

Waren Anna en Christoffel B., voornoemd, broeder en zuster, en wie waren hunne ouders?

Mr. P. VAN MEURS.

De Raedt (A. R. III XXXII, 124, 493). Vrijheer Leop. v. Ledebur, zegt, in zijne Dynastische Forschungen, Heft 2, art.: »Der Adel der Provinz Westphalen, mit besonderer Rücksicht auf den von demselben in Anspruch genommenen Freiherrenstand", opzichtens de R. het volgende:

51. von Raet-Bögelskamp (I. B. d. [1]).

Dem Ober-Landes gerichts-Referendarius von Raet-Bögelskamp zu

[1]) Bei den folgenden alphabetisch geordneten Geschlechtern deutet die einge-

Steinfurt ist der Freiherrenstand anerkannt worden; indem seine Berufung auf ein desfalsiges Diplom vom Jahre 1416 und auf seinen Confirmationsbrief vom 14 Mai 1703[1]) als genügender Nachweis Geltung gefunden hat. Aus dem Jahre 1416 ein Freiherrn-Diplom! Ich gestehe, das wäre ein für die Reichsgeschichte sehr wichtiges Dokument; aber wir können uns des Zweifels nicht bloss an diesem, sondern selbst an dem des Jahres 1703 nicht vollständig erwehren. — So viel ist gewiss, dass in Westphälischen Ahnentafeln und Urkunden die Familie nicht gefunden wird; ferner, dass der durch mehrere historische Schriften bekannte Friedrich Wilhelm Ferdinand v. Raet gen. Bögelskamp in seinen älteren Schriften und Abhandlungen weder für sich, noch für irgend ein Mitglied seiner Familie das freiherrliche Prädikat in Anspruch genommen hat[2]).

M^{0}.

de Raadt, Raet (XXXIV, 264). »Item so heefft Jan die Raet tot Nymegen, voer ons versat xxix sc. 't sjaers, dat is dese iiii jaeren lanck cxii sc. Valet clxviii Ryns gl." (Rekening van Zweder v. Zandwyck, waldgraaf, de a^{0} 1435, van 's Hertogs wege) (Mr. G. v. Hasselt, Geld. Oudhh. 1806, bl. 545). »Item so heefft my Jan die Rait geleent ende vt sinen Erve voir ons versat xxviii alde sc. 's jaers, Valet xliiii R. gl. als dit jaer (ibid. de a^{0} 1439, — bl. 549). — In de Groote-kerk (te Zalt-Bommel) zag men den »elegantem tapetem

---

schlossene Bezeichnung auf die oben (S. 2) angegebene Gradation der Berechtigung ihrer Ansprüche auf das freiherrliche Prädikat. »I. B. d." wil hier zeggen: Der Freiherrenstand ist zuerkannt worden, mit Anerkennung des, wiewohl mangelhaften, Nachweises der Abstammung von den Erwerbern eines freiherrlichen Diploms.

1) In den Reichsacten soll sich auch das Concept eines Bestätigungsbriefes des freiherrlichen Standes in lateinischer Sprache und d. d. 11 October 1696 für Arnold v. Raet, Herrn v. Voort, Präses der Lehnskammer zu Herzogenbusch in Brabant befinden.

2) Während derselbe in Drivers biblioth. Monaster. p. 120 noch als Herr v. Raet aufgeführt steht, nennt Rassmann, Münst. Schriftsteller-Lexicon S 97—100, Nachtrag I. 34; II, 83; III, 75 ihn allerdings Freiherr. Er selbst aber nennt sich so wenig, als seinen Grossvater Alexander, der Lieutenant im Französischen Regiment Royal-Alsace war, und mit Gerhardine von Staverden das Gütchen Bögelscamp erwarb; noch in dem Subscribenten-Verzeichnisse den Batavischen Gesandten zu Cassel C. A. v. Raet zu Bögelskamp—Freiherren, in seinen 1805 erschienenen Beiträgen zur Geschichte Westphalens I. Th. Anh. 4. und Vorrede XVII.

in quo Coena Domini artificiose contexta", en welken ik vind dat in 1558 door den kanonik Joannes (de) Raet geschonken was, doch dat tapeet wierdt niet aangeroerd; zelfs bleeven alle de kerken van Bommel ongeschonden" (bij de beeldstormerij a° 1568). Aldus Mr. G. v. Hasselt, Stukken Vaderl. Hist. I, 262. Jan de Raedt Ottensz. te Zalt-Bommel werd 2 Sept. 1568 door Alva ingedaagd (ibid. bl. 294).

J. A.

De Raad(t), Raat. Adriaan de Raad was de eerste pred. te Oosterhout-en-Dorst (classis Breda), ber. 1613, † 1620. Pleun de Raadt te West-Barendrecht kocht in 1837 van Dirk Willem Nibbelink te Zwijndrecht de heerl. Hendrik-Ido-Ambacht. — W. K. E. Huygen de Raat beklaagde zich (zie Haarl. Ct 29 Sept. '84) als landeigenaar te Salatiga (Samarang), over verkorting van zijn eigendomsrecht op het landgoed Gemoelak, ook genaamd Batoe, ter oorzake van de plaatsing op dit terrein van een opiumkit.

J. A.

v. Tengnagel de Raad (XXXII, 494). Te 's Gravenhage † 27 Febr. 1885 wede E. H. S. v. Tengn. de R., geb. Vreede, dr v. wede J. Vreede, geb. Mahlstedt, moeder van A. D. C. v. Tengn. de R. — Te Nieuwediep † 28 Jan. '86, oud 23 jaar, Elisabeth v. T. de R., echtgenoote van J. B. A. Jonckheer.

J. A.

Radaeus. De *Nav.* XXXIII, 515, 6 genoemde gade van Johannes R., Anna Wilhelmi, was geb. te Middelburg, dr v. Johannes, med. dr. aldaar, bij Susanna Moens (geh. ald. 6 Mei 1644). De bl. 517 genoemde Mr. David R., schepen te Middelb., tr. Maria Geerlag, dr v. Louis, schepen ald., bewindhebber der O. Ind. Cie, bij Agatha Six. Aegidius R. was 1611 boekdrukker te Franeker. Een Johan R. te Middelburg tr. 1° Adriana Bolle of Rolle, bij wie Anthonia R. tr. Middelb. Jacob Evertsen geb. ald. 15 Juli 1650 (wedr v. Susanna Boekholt, Jacobszn bij Maria Rembrecht.)

V. O.

Reesd (XXXVI, 184). »De Hooge Raad van Adel, gebruikmakende

»van de magt aan denzelven verleend, bij besluit van 20 Febr. »1816, bevestigt bij deze de Gemeente van Beest, ingevolge het door »haar gedaan verzoek, in het bezit van het navolgende wapen, zijnde »van keel, beladen met drie pals van vair". Dit is dan nog het oude wapen van Châtillon (*Nav.* t. a. pl. 81, noot 1), uit welk huis de Cock v. Beest, v. Bruchem, v. Delwijnen, v. Haeften, v. Isendoorn, v. Neerijnen, v. Opijnen, v. Weerdenburg sproten. Bij deze allen de vairklokjes in een rood schild — hoofdfiguur. De helmteekens natuurlijk gansch verschillend.

Wapen v. de Bouckhorst. 16 Juli 1640. Jacob Jansz Verwey notaris te Leiden heeft zich ten verzoeke van de »E Adriaen Willemsz Wittert laeten vinden in de St. Pieterskercke, alwaer de graeffmaecker hem heeft aengewesen twee graffsteden de eene gelegen voor de nootdeur der voorsz. kercke, daerop gelegen was een witte sarck en op de graffstede gehouwen n° 206, daeronder begraven lagen Dirck van de Bouckhorst Adriaenisz. ende sijn soon Gerrit van der B. Dircksn, bevindende boven aen de muyr daerby twee hangende wapenen in welcke beyde stondt een swarte klimmende leuw in een wit ofte silver velt met een roode tonge, 't eerste van Dirck van de Bouckhorst daerinne stondt synen sterffdagh (gelyck gewoonlycke is) geweest te syn den 19en Aug. 1598, Ende van den voorn. Gerrit v. d. B. (met dewelcke Ick not. mede ter begraeffenisse geweest ben) den 17 July a° 1639. De tweede graffstede gelegen binnende voorsz kercke inde noort buyten wandelinge, bedeckt met blaeuwe estericken, waerop gehouwen was n° 10 ende waeronder begraven lach Jan v. d. B. Dircksz. overwelcke graffstede aen de kercke muyr was hangende een gelyck wapen als voorsz. is, daerinne de sterffdagh stonde geweest te syn 2 Oct. 1604".

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

VRAGEN.

v. den Ameyden (XXXIV, 535), — blijkt te Gorinchem tehuis te behooren, alwaar Jan v. den A. Jacobszn omstr. 1612 burgemr was;

hij had o. a. een zoon Lambertus. Hoe behoort hiertoe Margaretha Cornelisdr Haanevelt van den Ameyden 1700? Niet v. der Ameide.

[Misschien eene uit Ameide afkomstige Haanevelt?]

v. Asperen (XXXVI, 51). Balen bl. 1101 noemt Jonker Matthijs v. A. vader van twee kinderen, Folpard v. A. en eene dochter, terwijl hunne moeder Ermgard v. Raasveld wordt geheeten. Dit sluit niet met wat v. Zuylen Inv. Arch. 's Bosch II, 1590 voorkomt: Susanna v. Raesvelt en hare dr Willemijn v. A. Terwijl de heer Werner in de Huisvriend (Roelants, Schiedam) 1885 bl. 43 spreekt van »Jonker Matthijs baanderheer van Asperen (gesproten uit Arkel), ritmeester in 1649" en zijne vrouw Susanna Maria v. Raesfeld, en den zoon Paulus (niet Folpard) v. A. noemt. Wie heeft gelijk? Wat de door laatstgenoemden schrijver vermelde en ook *Nav.* XXXV, 504 genoemde afstamming betreft, waaruit blijkt die? Balen noemt 's mans vader Mr. Pauwels, grootvader Matthijs en overgrootv. Gerrit v. A., en bl. 349 eenen Gerrit v. A. metselaar te Dordrecht 1457, misschien wel den grootvader van laatstgenoemde. Zijn zij aan het adellijk geslacht vast te knoopen? Van niet veel hooger levensstand zijn de bij v. Zuylen genoemde Henrik v. A. bierkooper 1567 en Otto v. A. linnenkooper 1582 te 's Hertogenbosch. Schutjes, Bisd. 's Bosch, geeft; Conrad Ottensz. v. A. kanunnik v. St. Jan ald. en aartspriester te Rosmalen 1608; Andreas Matthijsz. v. A. priester in de St. Janskerk te 's Bosch 1549; Anthonius v. A. staat 1557 het rectoraat der kapel St. Sebastiani et Anthonii te 's Hert. af aan Adrianus v. Heeswijck; Henricus v. A. s. th. baccal., pastoor te Blaarthem 1606.

Att. tot trouwen uit Arnhem (geref.) 10 Sept. 1726 Teunis Kaesjager jm. met Sophia v. Asperen wed. Jacob Bruins, test. Jan v. A. — Agnes v. A. vrouw v. Jan Cornelisz. Werenburch, buitenmoeder van het oude mannenhuis te Delft (v. Bleiswijk I, 582.)

Wat vindt men in de Gorkumsche registers op v. Asperen? *Nav.* XXXIV, 439 vraagt afstammelingen der ald. in de regeering geweest zijnde Reijer en Johan v. A.; waarschijnlijk huwde er een met N. N. v. den Ameyden, achterkleindr des burgemeesters; is deze alliantie iemand bekend?

v. O.

Duijk. Balen, Beschr. v. Dordrecht 1677, geeft bl. 1049—51 eene geneal. D., en noemt bl. 1051 Catharina D. dr v. Adriaan, baillu en dijkgraaf v. stad en land v. Woerden 1592, 1628, bij Barbara de Heyne gez. Parasijs. Is deze Catharina Duijk dezelfde als Catharina Duijcx, gade v. N. Vermeulen, wier dr Maaiken V. geb. Iperen tr. Middelburg 5 Juli 1592 Pieter de Monnier?

v. o.

v. Galen — v de Sande. Herald. Bibl. 1883 bl. 189 vermeldt: Rijckwijn v. de S. (Evertszn bij Margriet v. Camphuisen) tr. N. v. Galen. *Nav.* XXXIV, 55 vermeldt: v. de S. tr. v. G.; voorts: Arent v. de S. 1597 (zn v. N. bij N. v. der Haer) tr. N. v. Galen (dr v. N. en N. v. Malsen). Gaarne zag men deze drie alliantiën v. de S. = v. G. nader aangewezen en de onderlinge verwantschap aangetoond.

v. o.

Cool, Kool. Welk wapen voert K. of C., waartoe behoort N. (Melchior?) K. tr....? bij wie:

1. Catharina C. tr. 1° Herman Kuijsten, tr. 2° Mr. François v. Oort; 2. Joan Melchior C. tr. Wijk b. Duurstede 21 Febr. 1675 Magdalena Frentenier [1]); 3. Jacobus C. tr. ald. 30 Dec. 1679 Aug. Fentenier [1]).

François C. tr. Utrecht 10 Nov. 1664 Maria Pennis v. Diest. Antonius C. tr. Utrecht 10 Mrt 1675 Geertruida Pieck (niet vermeld in Her. Bibl. 1882 geneal. Pieck). Sara C. Melchiorsdr tr. Utr. 12 Mrt 1665 Jan Luijkes Bieres. Johan K. geb. Rhenen, was 1693 stud. te Utrecht. Mr. Johan K. (misschien dezelfde) schepen en raad te Amersfoort, denkelijk vader v. Jan Guilliam K. schepen en raad ald. † ald. 8 Jan. 1759. Hendrik K. tr. 1° Susanna Quint tr. 2° Utrecht 22 Sept. 1771 Maria Margaretha de Rooij.

Bestaan er nog leden van dit geslacht, en is iemand in staat eene genealogie te geven?

v. o.

Cramer v. Veeren. De *Nav.* XXXV, 621, genoemde Jacob Cramer

---

[1]) Frentenier of Fentenier? Hoe moet dit zijn? RED.

v. Veeren is nimmer heer van Bunschoten geweest, hij † vele jaren vóór zijn vader; wel was hij schout v. B., Sp. en D. Hoe is het wapen v. Veeren en Cramer? Wie waren de ouders van Judith Elizabeth Loogen? v. o.

Maersman. Is dit hetzelfde als Meersman? of Merseman? Smallegange geeft een wapen Merseman In zilver drie (2, 1) maliën v. blauw; wat voerde Maersman? »Adaem die Marseman" en »Ghilekijn die Marseman" te Rotterdam staan vermeld in eene »verclaringe" gemaakt in 1334 van alle des graven renten, in geheel Noord-Holland (waaronder toen ook Rotterdam behoorde). Wie was de abt de Merseman *Nav.* IX, 257 genoemd? Ernestus Maersman v. Warendorp [1]) pred. te Oeijl? [2]) tr. Zalt-Bommel 14 Nov. 1609 Metta Jans jdr van de Graef [3]). Abraham Meersman getuige bij den doop 6 Febr. 1656 te Middelburg van Petronella de Feyfer. Susanna M. get. bij den doop 8 Jan. 1687 te Breda van Johan Isaac Verpoorten Guillelmuszn bij Maria v. de Graeff. Johannes M. pred. 1693 te Oost-Kapelle. Samuel Marsman tr. 1° Geertruida v. Rosendael, 2° Utrecht 17 Sept. 1732 Berendina Wijnen. Clasina Maersman tr. Dirk Eckers bij wie: Jacomina E. ged. Arnhem 30 Oct. 1742. G...? Maarsman 1814 raad in de vroedschap te Vlissingen. N. Maarsman tr.... bij wie: 1 Maria Wilhelmina M. geb. 1796/7 tr. J. Keller ontv. registr., 2 Adriana Maria M. tr. 1834 Jacob Hendrik Soli. Johannes M., misschien afstammeling van gezegden pred. van Oost-Kapelle, wint Jacob M. tr. Diderica v. Colsum bij wie:

a. Johannes M. geb. Rotterd. 23 Juli 1750 † ald. 5 Febr. 1842 begr. Ooster-kerk. Tr. 1° ald. 178. Maria Vink (wier vader verdronk op zijne eerste reis als kapitein 36 jr oud) geb. Rotterd. † ald. 1794 bij wie: Johanna Catharina M. geb. ald. 15 Oct. 1785 geh.

---

[1]) Uit Warendorf (Munsterland)? Red.

[2]) Oeil, zie *Nav.* XXVII, 360. Naar hem kan De Marsmonnen, wilgenpasch te Neerijnen, vernoemd zijn. Bn Sloet's Oorkdbk v. Gelre en Z. bl. 1008, 9 vermeldt Giselbert Marceman, in 1280, zijn zoon Godfried Marceman", in 1281 — schepenen van Tiel. Marcus Marsmannus is de eerstbekende pred. te Wierum en Dorkwert (Gron.) geweest sed. 1612, in 1623 vertr. n. Adorp. Merseman (Mid. Nederl.) = marskramer. Red.

[3]) Uit Grave? Red.

ald. Nov. 1811 m. Hendrik Parqui † 1839 (ex v. Aken). Tr. 2° ald. 1795 Maria Hartkoorn Cornelisdr bij Sara de Vaendel, geb. ald. 12 Febr. 1795 † ald. 10 Jan. 1842, bij wie Sara M. geb. ald. 17 Dec. 1797 † ald. 23 Febr. 1822 begr. Ooster-kerk tr. J. v. Oosten.

b. Johanna M. geb. Rotterd. † ald. tr. ald. v. Bommel of Saltbommel, kinderloos.

c. Jacobus M. geb. Rott. † ald. wint (behalve een zoon ...? M.) Johanna M. geb. ald. tr... v. der Looij notaris Rott. † omstr. 1846 bij wie: 1. Cornelis v. d. L. med. dr., 2. Cornelia, 3. Maria, 4. Mr. Willem, 5. Agnes tr. v. der Leeuw, 6. Johanna tr. Mr. Wentholt, 7. Margaretha tr. Suermondt, 8. Hendrik, 9. Catharina Joh^a tr. 1° v. der Leeuw 2° Vinke. Wie geeft hier eenige aanvulling?

Meusel. Onder de papieren der heerlijkheid Bunschoten c. a. bevindt zich een weliswaar klein fragment der geneal. M., maar waarvan de mededeeling misschien dienstig kan wezen; t. w. Hendrik M. tr. Janneken Sandersdr, bij wie: 1. Sander, 3. Elsken, 2. Hendrik M. tr. Marijke Rutten van Zon, bij wie: *a.* Janneken, *c.* Sara, *d.* Elsken, *e.* Sanderina, *f.* Alexander, *g.* Hermanus, *h.* Johannes, *b.* Hendrik M. † 1705 tr. Sya Pluijm bij wie Hendrik M. geb. 1696 † 1719 tr. 1716 Maria Vervel bij wie Johanna geb. 1717 en Maria geb. 1718. Tevens de vraag naar de namen der ouders van Joseph v. Oirschot. Heeft deze met het bovenstaande iets te maken?

V. O. B.

Pagé. Wie verplicht mij met eenige gegevens omtrent deze vermoedelijk uit Frankrijk overgekomen familie? De naam werd verschillend geschreven. Drie in 't begin dezer eeuw geboren broeders teekenden: Pagé, van Pagé, van Pagée. Familiepapieren verdwenen. De familie woonde in de 16de eeuw te Lillo, vervolgens te Bergen-op-Zoom, vanwaar de verschillende leden zich hebben verspreid. Is eenig wapen bekend? Ook niet in verband met den naam Thilo? Laatste familie woonde ook te B. o. Z., en was met de eerstgenoemde verwant.

IJ. P.

GESCHIEDENIS.

Friezenveen. Het is mogelijk dat, naast het charter van 1420 (*Nav.* XXII, 275), de tongval (ib. bl. 66) de echtheid bewijst of bepleit der overlevering nopens den Frieschen oorsprong eener volkplanting onder Saksen in Twenthe, die het aanzijn aan dit merkwaardige dorp gegeven, of misschien juister, den naam Friezenveen als dubbelnaam van Almeloveen (*Nav.* t. eerst a.geh. pl.) in 't leven geroepen zal hebben. Uit de *benaming* Friezenveen behoeft zulks anders volstrekt niet te blijken. Immers Vrezevene a° 1413 [Over. Arch. II 206, naast Amelerveen, -vene (*sic*) a° 1416, 22 (ib. 229, 62), Almelerveen a° 1422 (ib. 258), Almeloreveen a° 1434 (ib. III 28)], het Vresenvene a° 1491 (ib. Aanh. 452), Vreesenvehne, Vrysenveene a° 1601 (Kleine Bijdr. Gesch. v. Over. n° II, bl. 3; uit Over.'s Verleden, n° XXX, bl. 1) [1] — laat zich zeer geschikt duiden als moerasveen; vgl. over de lokaliteit *Nav.* XXVI, 110; en bewijst qua tali evenmin Frieschen oorsprong als menige andere *Nav.* XXXVI, 45 opgetelde plaats (in Gelderland, Zeeland, Luxemburg, enz) zulks doet. Het Drenthsche Vries veronderstelt in zijne benaming geenszins Frieschen oorsprong, evenmin als Frieswijk o. Diepenveen. En hoe staat het te dezen aanzien met Den Vriezenberg van *Nav.* XXV, 583?

J. A.

's Heerenberg (XXXVI, 193, 6, noot 2). »Achen, 10 April 1486. Kaiser Friedrich erhebt den Oswald von Berg in des Reiches Grafenstand" (Chinel, Regesta d. röm. Kais. Friedrich III". Het graafschap Bentheim ging in 1421 van het Hollandsche huis in dat van Gutterswyck over.

M°.

[Hoe komt het dat wel te Didam en Zeddam, dooh niet meer te 's Heerenberg zelf, — zie *Nav.* t. a. pl. bl. 199; — het van het geslacht v. (den) Berghe herkomstige collatierecht bestaat? Dit is waarlijk bevreemdend. Eene beredeneerde predikantenlijst der Herv. gemeente te 's H., met historische aanteekeningen, zou denkelijk niet van belang ontbloot zijn.]

---

[1]) Vgl. over deze geschriften *Nav.* XXXVI, 324, noot.

Oude-Tonge (XXXVI, 205). De dorpen Oude- en Nieuwe-Tonge op Over-Flakkee,. maakten samen ééne hooge heerlijkheid uit onder den naam van Grijsoord. Deze behoorde aan zes bijzondere heeren. In 1749 was o. a. eigenaar, Diederik Louis v. Brakell, richter en dijkgraaf van Tiel en Zantwijk, als kleinzoon van Louis v. Steelant, heer van Grijsoord en Oudshoorn; zie Herald. Bibl. 1879 bl. 283; 1880 bl. 309. Wat kan men er nu meer van zeggen?

De-Kinderdijk (XXXVI, 130). In het hoekhuis van De Neude en de Kintgenshaven alhier is een gekleurde steen ingemetseld, waarop het verhaal is voorgesteld. Wat de (gedeeltelijk verkeerd opgegeven) namen van een paar afstammelingen van Beatrix met de quaestie te maken hebben, begrijp ik niet.

Utrecht. H. J. S.

Het Maagdenhuis (XXXV, 638) — werd te Amsterdam gesticht door Marie Laurens Spiegel en Aelken Pieters Foppens omstr. 1570, blijkens het 30 Dec. 1573 vóór notaris Corn. Hamerode gepasseerd testament van Laurens Pieters Spiegel, waarin hij eene rente vermaakt aan »het arme meyskenshuijs nu onlangs opgericht bij syne dochter »Marie Laurens". Waar de stichting in de eerste jaren gevestigd was blijkt niet uit het archief van dit godshuis; doch toen in 1578 de geestelijken gedwongen werden de stad te ontruimen, sloten de toenmalige bestuurders van 't Meyskenshuys een huurcontract met de Nonnen van St. Margaretha-Convent in de Nes (alwaar nu de Bank van Leening is), tengevolge waarvan dit klooster tot 1585 door de weezen bewoond werd. Toen de stad in gezegd jaar de geestelijke goederen tot zich trok, verhuisden zij naar den N. Z. Voorburgwal het 5de huis benoorden de Lijnbaansteeg, daar de Vergulde Rondas uithing, welk huis ook uitkwam op den N. Z. Achterburgwal, en in eigendom behoorde aan Jan Deijman. Hier bleven ze tot 1629, toen zij het nieuwe huis betrokken, dat door de milddadigheid van twee regenten Pieter Pieters Kan en zijn zwager Gerard Kuijsten aan het Spui tusschen de Hand- en Voetboogstraten in 1628 gebouwd was. Nadat dit huis in 1684, 1736 en 1752 vergroot was geworden, werd het in 1783 afgebroken, en terwijl de weezen door gunstige beschikking van burgemeesters intusschen in het voormalige Spinhuis

werden verpleegd, is het tegenwoordige huis aan het Spui in 1783/6 gebouwd en in 1787 in gebruik genomen.

Cornelia Clementia Barchman Wuijtiers, wede van Cornelius Blesen, 27 Febr. 1692 regentes van het Maagdenhuis geworden, † 1718, was eene dochter van Cornelis B. W., Simonszn bij Elisabeth Dommer (ex Roest). Haar broeder Simon B. W. † 1727 ongehuwd, was 1688—1727 regent. Hare dochter Johanna Elisabeth Blesen gehuwd met Godefridus Franciscus Cromhout, heer van De Werve, volgde hare moeder op als regentes 1719—1738. Hare milddadigheid stelde de regenten in staat het gebouw aan het Spui voor de tweede maal te vergrooten.

Amsterdam. TH. VAN RIJCKEVORSEL.

Grafzerken te Batavia [1]). De ondervolgende twee en dertig grafzerken moeten bij het afbreken der zoogenaamde Binnenkerk naar de begraafplaats voor Europeanen op Tanah-Abang zijn overgebracht, en liggen daar, de eerste 24 vóór, de volgende 4 achter den ingang tot de begraafplaats, de daarop volgende 2 ter zijde buiten, en de laatste 2 op de begraafplaats zelve. Op haar doelt eene inscriptie op witten steen boven de poort, luidend: Monumenta, quae Bataviae in pervetustis aedibus sacris dirutis fuere CIƆIƆCCCXLIV.

1. Een mans- en een vrouwenwapen onder één helm met een loopend hert tot teeken.

Het manswapen: op grasgrond opgerichte stok in den vorm van een tornooi-lans, waarom zich een gebladerde druivenstok slingert, beladen aan elken kant der lans met twee druiventrossen.

Het vrouwenwapen: Een kasteel, geflanqueerd van twee aangehechte ronde torens met bolvormige daken, op ieder van welke een vaantje. Geen spoor van eenig grafschrift; zoo dit er al geweest is; want de wapens zijn zeer goed geconserveerd.

2. Een mans- en een vrouwenwapen onder één helm zonder teeken.

Het manswapen, doorsneden: boven, twee gekruiste hooivorken, onder, een staande koe.

Het vrouwenwapen, gevierendeeld: 1. adelaar; 2. twee tegen elkander aanspringende wezels; 3. drie (2, 1) raderen; 4. boom op grasgrond.

---

[1]) Zie den naamsoorsprong en het wapen van B. *Nav.* X, 214 vermeld. RED.

»Hieronder rust Vrouwe Johanna Catharina Pelgrom, weeduwe wijlen den edl Heer Anthony Huysman, eerste Raad en Directeur Generaal van Neederlands India, geb. tot Amsterdam 20 Oct. a° 1686, overl. tot Batavia 18 Oct. a° 1734, oud 48 j. min 2 d."

3. Gevierendeeld : 1. en 4. zeeleeuw, 2. en 3. ring (zonder aanduiding van een deellijn) en in een hartschild een dubbele arend; drie gekroonde helmen met drie helmteekens, het 1ste de zeeleeuw, het 2de de dubbele arend, waarboven een keizerskroon, het 3de de ring, waaruit een gebladerd takje oprijst; op zijde oorlogsattributen, wapens, kogelstapels, vlaggen.

»Hier legt begraven zijne Excell. den Hoogedelen Heer Gustaaff Willem baron van Imhoff, generaal over de infanterie ten dienste van den staat der vereenigde Nederlanden en wegens deselve en de Nederlandsche Oost-Indische Comp. Gouverneur-Generaal van Nederlandsch India, geb. tot Lier in Oost-Vriesland 8ste Aug. 1705 en obijt 1ste Nov. 1750".

Ten aanzien van deze grafzerk en de voorafgaande wordt in herinnering gebracht die te Colombo, voorkomend in het Lapidarium Zeylonicum [1]) van Leopold Ludovici (Colombo 1877), van Jacobus Wilhelmus Balthazar bar. v. Imhoff, zn van Gustaf Wilhelm en van Cath. Magdalena Huysman, geb. te Batavia 20 Maart 1735, overl. te Colombo .... Dec. 1736, oud 20 maanden en 23 dagen ; waarop deze kwartieren :

Imhoff	Boreel	Huysman	Pelgrom
Imhoff	Carels	Waegberge	Everson
Lewezoven	Coymans	Hasteley	Pigeou
Lewezoven	Trip	Emougher	Hebert.

Het wapen v. Lewezoven (Levitzow) is daar een omgekeerde eg, dat van Carels een boom op grasgrond, van Waegberge een gekroonde leeuw, Hasteley als Chastelein in het Armorial bl. 239 (het 2de daar opgegeven), Emougher, gevierendeeld : 1. en 4. een merk in den vorm van twee halve (parti) sterren, 2. en 3. keper, verzeld van drie leliën. Everson omgewende zwaan op grasgrond. Pigeou: drie piekpunten. Hebert staat open, de overige zijn zeker bekend.

4. Arend en een schildhoofd met drie 5-puntige sterren; helmteeken, ster tusschen eene vlucht.

---

[1]) Zie *Nav.* XXXII, 416—19. RED.

Hieronder rust Zijn Hoog Edelheyd den Heere Abraham Patras, Gouverneur Generael van Nederlands India, geb. tot Grenoble den 22 Mey a° 1671, overl. op Batavia 3 Mey 1737.

5. Geen wapen.

»Hier lijdt begraven Anna van Doornik van Batavia, huysvrouw van den ondercoopman en prothocollist Abraham Kuvel, geb. 29 Mey 1690, overl. 22 Dec. 1741, oud 51 j., 6 m., 23 d., en Abraham Kuvel van Batavia, ondercoopman en prothocollist, geb. 18 Mey 1692, overl. 25 Mey 1746, oud 54 j., 7 d., zomede des laatstgenoemdes broeder Philip Kuvel van Batavia, burger dezer stede, geb. 24 Nov. 1697, overl. 7 Nov. 1757, oud 59 j., 11 m., 15 d.".

6. Gezichts-wassenaar, waarboven twee sterren. Helmt.: ster tusschen eene vlucht. Geen grafschrift.

7. In een rond medaillon de afbeelding eener kapel tusschen drie boompjes aan weerszijden en een trap of brug, die er heenvoert over een water. »Dit behoort aan Vrouwe Catharina van Doorn, douarière wijl. den WelEdele Gestrengen Heer Jan Arend Meyer in leeven Raad extraordinair van Nederlands India".

8. Ovaal wapen, doorsneden: boven, een links-gewend liggend hert, beneden, een rad.

Manswapen: visch.

»Hier rust het lijk van Jufvrou Cathalyna van Bruynis, huysvrouw van d.. E.. Willem Timmers, oppercoopman en administrateur van 's Compagnys medisinale Winkel mitsgaders Geassumeerd lid van den agtbaaren Raad van Justisie deses Casteels Batavia, geb. 31 Mey 1684, overl. 12 Aug. 1726".

9. Gevierendeeld: 1. en 4. keper, verzeld van drie 6-puntige sterren; 2. en 3. over grasgrond hollend wild zwijn, waarboven een links-gewende jachthoorn; helmteeken: ster tusschen eene vlucht.

»Hier legt begraven den oud Gouv^r^ en direct^r^ van Malacca Rogier de Laver, geb^n^ te Middelbg 23 April 1701, obiit 28 Oct. 1755 en Juffrouw Anna Maria van Spijk, geb^n^ tot Meurs 26 Juny 1694, obiit 8 Sept. 1757".

10. Drie kruisjes; helmt.: kruisje tusschen eene vlucht. Hic meta dolorum.

»Hier rust 't lijk van d'h. Jacob van Almonde geweest oud eerste

Opperkoopman des Casteels Batavia, natus 21 July 1641, obijt 13 July 1707".

11. Drie gezichts-wassenaars; helmt.: wassenaar van het schild.

»Hier onder rust het lijk van wijlen den Heer Jan Harris, in leven oudschepen en oud Capitain der Oostzijdsen burgereij, geb. tot Amsterdam 20 Nov. 1703, overl. tot Batavia 8 July 1761, oud 57 j. 7 m., 12 d.".

12. N° 39, geen wapen.

Grafsteede van Jan Hendrick du Caylar van Delft.... 23 April 1693.

13. Gevierendeeld: 1. leeuw: 2. paal, beladen met drie kepers, 3. drie jachthoorns, 4. rechterschuinbalk. Helmt.: uitkomende eenhoorn. Geen grafschrift.

14. Knopkruis, verzeld van vier vogels; helmt.: de kop van een ree, uitkomend uit een baret.

»Hier leijt begraven Geertruyt Broeckmans gewesen huysvrouw van den Gouverneur Balthazar Bort, obijt 29 Dec. 1668, alsmede voorsz. E. E. Hr B. Bort zalr geb. tot Amsterdm in zijn leven eerste raad en Directr Generl van India, overl. 11 Jan. 1684 oud zijnde 58 j. 27 d.

15. Manswapen, gevierendeeld: 1. en 4. leeuw, 2. en 3. keper verzeld van drie wassenaars. Helmt.: uitkomende leeuw.

Vrouwenwapen: kruis. Helmt.: zeemeermin aanziende, haar dubbelen staart met hare beide handen omvattend.

»Hieronder rust den Wel Edle Heer Joan Cornelis d'Ableing, raad-ordinaris v. Nederlands India mitsgaders President van 't eerw. collegie v. Heeren Weesmeesteren deser stede geb. tot Haarlem 20 Nov. 1663, overl. 21 May 1721".

16. Gevierendeeld: 1. en 4. galoppeerend paard, 2. en 3. boom, waarin een eekhoorn zit. Helmt.: het paard.

»Door onrust rust hieronder, in deugd en vlijt een wonder, den Wel Edelen Heere Michiel Westpalm van Ameland, eerste raad en directeur Generaal van Nederlands Oost-Indiën overl. te Batavia den XXIV Augustus MDCCXXXIV, oud L jaren XI m. en XXVI d.

17. Manswapen: drie bollen.

Vrouwenwapen: drie ineengekronkelde visschen. Helmt.: bol omringd door stralen.

»Hieronder leght begraven Anthonia Cops, huysvrou van Dirck Bleiswyck, coopman ten dienst der Compe obijt ult. Oct. 1685 out zijnde 29 j. 4 d.

18. Wapens geheel uitgesleten.

»Hier legt begraven Vrouwe Margaretha Beatrix van der Upwich, douarière wijlen den Weledelen Gestrengen Heer Johannes Pecok, in leven Raad extraordinair van Nederlands India, geb. tot Rees in 't Hertogdom Cleve ao 1708 den 10 Aug., obiit tot Batavia 11 Maart 1768, oud 59 j., 7 m., 1 d.".

19. Zeer geschonden. Visch (?). Helmt.: twee gekruiste degens.

»Hij leit hieronder oud 3 — jaeren een wonder die zijn sterfsdach dickmael heeft voorseyt 't is Johannes van Deutecum, die hier (leyt) — September anno 40 (nl. 1640) geboren tot Amstel Ryck. Jan. — 3 ano 47 op Batavia — lijck, out 6 Ja — maenden — — nt s werelts — eeuwich hij leeft (al sch)ijnt hij doot".

20. Gevierendeeld: 1. en 4. drie meerltjes, 2. en 3. leeuw. Ne glorieris de die crastino. Proverb. XVII vs. 6.

»Hieronder rust d'oud Mallabaars Commandeur Corns Breekpot en familie".

21. Gevierendeeld: 1. en 4. drie hoeden (?), 2. en 3. omziende zittende vos. Helmt.: de vos.

»Hier leyt begraven de Hr Cornelis Cesaer geboortigh van der Goes in zijn leven geweest raat-ordinaris van India op Batavia zijnde out 48 jaaren, overl. ady 5 October des jaars 1657 mitsgaders Anna Ooms dochter van den Coopman Edvard Ooms, out vijf en een half jaar en overleden ady 8 Augusty anno 1659".

22. Gevierendeeld: in ieder kwartier een klaverblad en in een hartschild een rad. Helmt.: het rad.

»Gerhardus Cluysenaer, in leeven oud Gouverneur en Directeur van Ambonia, geb. tot Utrecht d. 2 Novembr ao 1703, obiit tot Batavia d. 25 Decembr ao 1775, oud 72 j., 1 m., 23 d.

23. Gehoekte dwarsbalk (fasce vivree), waarboven 5puntige ster en waaronder beerenklauw. Helmt.: de ster tusschen eene vlucht.

D. E. Jaques de Bollan van Luik in zijn leeven weesmeester deeser steede, obijt ult. Febr. 1684 out 71 j.

Ook is hierin begraven Henrietta van Happel van Bat. jongste

dogtertje van den manh. Cap. Johan Maurits van Happel obijt 30 Juny 1689 o. 9 m.

d. Manh. Johan Maurits van Happel v. Rausenb. in zijn lev. Cap. mili: ob. 13 Juny 1690, o. 34 jar.

d. H. M. Henric de Bollan v. Bat. in sijn lev. drosst v. de Bat. ommel. ob. 23 Sept. 1701, o. 45 ja. 10 m. Intaminatis fulget honoribus.

d. Ed. Hr Harman de Wilde uyt den Haag in sijn lev. Raad ordin. en veldoverse v. India ob. 14 Nov. 1707, o. 58 jar 7 m. 26 d.

hieronder, springende geit. Helmt.: uitkomende wildeman met een knods over den schouder, en een schaap onder den arm (?).

24. Gevierendeeld: 1. zuil (?), 2. rennende stier, 3. leeuw zonder hoofd, 4. drie vogels. Helmt.: de zuil tusschen eene vlucht.

»Hier leyt begraven dee eerbaare Juffrou Maria Lievens, huysvrou van den Cappiteyn Hendrick van Gent wiens siele in den Heere ontslapen is den 20 Dec. a° 1652.

25. Gedeeld: 1. drie (2, 1) lelies, 2. drie visschen boven elkander. Helmt.: lelie tusschen eene vlucht.

»Hieronder leyd begraven Alexander van 's Gravenbroeck in sijn leven ondercoopman in dienst der E. Comp. geb. 1644 den 19 Aug. in 's Gravenhage en gest. op Batavia 2 Nov. 1690 oud 46 jaren 2 m. en 14 d." Dit graf hoort toe N. Oldenvliet, schepen deser stede.

26. Geen wapen.

»Hieronder leid begraven Jeroon Barendsz Moerbeeck in zijn leven baas der timmerlieden en gesaghebber op 't eiland Onrust, obijt 26 Yanuary a° 1705.

27. Manswapen, rechterschuinbalk, verzeld van twee 5-puntige sterren.

Vrouwenwapen, doorsneden: boven, twee rozen; onder, een hand, komende van uit de snijlijn, eene schenkkan vasthoudend en daaruit water gietend op grasgrond. Helmt.: 5-puntige ster.

Geen grafschrift.

28. »Hier leyt begraven Juffrouw Maria Caen, geb. op 't eylant..... in Banda, huysvrouw van den Secretaris...... gestorven VIIII Sept. a° XVICXXXX".

Gedeeld: 1. springende vos, naar de deellijn gewend; 2. drie (2, 1) klaverbladen Helmt.: pelikaan.

»Hier onder rust 't lichaem van d heer Anthoni Caen in zijn leven ordinaris raat van Nederlants India 11 Aug. 1648 in den heer ontslap. Juffr Johanna Gillis Servis, huisvrouw van de Ed Heer Anthoni Caen, out sijnde omtrent 80 jaren is op den 13 Dec. 1667 godtvruchtich in den Here ontslapen ende hier begraven". »Juffr Susanna Caens, huysvrouwe van den manhaften Cap. Maximiliaen Bon, en is op den 21 December anno 1650 gestorven en 't ligchaem hieronder ter ruste...."

29. Gevierendeeld: 1. hoorn des overvloeds, 2. twee gekruiste kromstaven; 3. gekroonde leeuw, 4. drie boomen op grasgrond. Helmt.: de gekroonde leeuw uitkomend.

»Hier legt begraaven d. Hr Nicolaas Muller scheepen deser steede overlede den 4 Juny a° 1688, out 53 jaaren, 10 m., 8 d., Juffr Maria Quevellerius weduwe wijlen d. Hr Nicolaas Muller overl. den 17en April a° 1699 out 49 j. 10 m. en 8 d.

30. Gevierendeeld: 1. dubbele adelaar, 2. drie (2, 1) ruiten; 3. galoppeerend paard op grasgrond. 4. een bundel stralen, uitgaande van den rechterbenedenhoek. Helmt.: de stralen, uit een hoed voortschietende.

»Hier onder leyt begraven Marcus van den Briel, in zijn leven geweest coopman en eerste administrateur van de Westzijdse negotie pakhuyzen geb. tot Bimilipatnam 10 May 1690 en overl. 22 Febr. 1732 oud zijnde 41 j. 9 m., 12 d."

31. Drie (2, 1) mollen. Helmt.: eene vlucht.

Hier leyd begraven d. Hr Christoffel Moll, oud Ritmeester van de burgercavallery en lid in 't eerw. collegie van heeren heemraden der Bataviase ommelanden geb. tot Meindertzhagen 20 Maart 1699 overl. tot Batavia 12 Jan. 1751 oud 51 j. 9 m. 22 d.

N.B. niet te verwarren met Mol met de drie mollen boven elkander, welke familie wat vroeger te Batavia voorkwam. Cornelis Mol, secretaris der Weeskamer.

32. Manswapen: Gekant. en tegengekant. dwarsbalk, met een linkerschuinbalk daaroverheen.

Vrouwenwapen: ontbloote arm uitkomend uit de rechterzijde van het schild en een hamer vasthoudend. Helmt.: een in de kleeding van den tijd gekleed man uitkomend, houdende een voorwerp als een verrekijker voor het oog.

»Hier onder leyt begraven d. E. Eewout Verhagen in zijn leven oppercoopman en fabrijck. in dienst der E. Compe mitsgaders Heemraad der Batavinse ommelanden, overl. 16 Febr. 1694 out sijnde 56 j., 4 m.".

Vóór de Buitenkerk in de stad Batavia ligt de zeer schoone gedeeltelijk bronzen grafzerk van den gouverneur-generaal Zwaardekroon.

Degen met gebroken punt links overhellend. Helmt.: uitkomende hand die een lauwerkrans vasthoudt.

»Hier onder rust de WelEdele Heer Henric Zwaardekroon, oud Gouverneur-Generaal van Nederlands India, geb. tot Rotterdam 26 Jan. 1667 en overl. tot Batavia 12 Aug. 1728".

Een andere grafzerk aldaar vertoont twee gekant. en tegengekant. dwarsbalken met een uitkomende zwaan tot helmteeken, doch bevat geen grafschrift.

Ten derde vinden we hier nog een grafzerk zonder wapen met de woorden:

»Hier leyt begraven den eerbare Juffrouw Ragel Titisen in haar leven gewezen huysvrouw van Titisa Anthonysen, obijt den 3 October anno 1701 oud seynde 55 j. drie m. en thien d., mitsgaders deszelfs overleden man Titus Anthonysz in sijn leven vrij inlants koopman alhier obiit d 21 October a° 1720".

Ten slotte een grafzerk met de woorden:

»Grafplaats van Frederick Riebalt" zonder meer.

In die Buitenkerk hangen nog eenige wapenborden.

C. S. B. B.

[Men volge dit goede voorbeeld èn hier te lande èn in Neerl. Indiën, gedachtig aan den *Nav.* XXVI, 69: XXXI, 409 gegeven wenk. Voor elk afzonderlijk is de moeite betrekkelijk gering. En wat zou men eene verzameling van anders licht verdwijnende grafschriften enz. kunnen erlangen, als ieder die er gelegenheid toe heeft, hier zijn steentje aanbracht! Vooral wanneer men er historische, genealogische, heraldische aanteekeningen bijvoegde, opmerkingen aan vastknoopte. Ev. Joh. 11 vs 9a, 9 vs 4b. Hora ruit. etc.

Don Emanuel van Portugal (Algem. Regr XXI—XXX, bl. ccvi en noot). Er heerscht bij enkele schrijvers verwarring omtrent het aantal kinderen van hem (geb. 1568 † 22 Juni 1638 te Brussel) bij Emilia van Nassau (geb. 1566, † Maart 1629 bij Genève). Zij hadden twee

zonen en zes dochters, welke, zegt Aubery [1]), ik in mijne jeugd gekend heb. Zij waren:

I. Emanuel de jonge, geb. te Delft 1599, tegenwoordig bij de begrafenis van prins Maurits 16 Sept. 1625, ontvangt uit zijn testament eene rente van tweeduizend gulden jaarlijks [2]), wordt 15 Juli 1628, zeer tegen den zin zijns vaders, Carmelieter monnik, verlaat 1633 het klooster, waar hij bekend was onder den naam van Broeder Felix, gaat 15 Jan. 1634 te Delft tot de Hervormde Kerk over, treedt in dienst der Staten, wordt 1638 als ritmeester bij Gelder gekwetst en door de Spanjaarden gevangen, die hem weder naar zijn klooster zenden; van daar ontvlucht, verklaart hij 4 April 1643 in de Waalsche-kerk te Delft te behooren tot de Hervormden, is 1646 gouverneur van Steenwijk, huwt dit jaar Johanna gravin van Hanau, bij wie vier dochters: 1. Wilhelmina Amalia † jong. 2. Elisabeth Maria, geb. 20 Nov. 1648, huwt 11 April 1678 Adriaan baron van Gent, luitenant-kolonel, die bij de verdediging van Maastricht in 1673 zijn linkerbeen had verloren [3]). 3. Maria Louisa geb. 1649 † ongeh. 4. Christina Delphina geb. 15 Dec. 1650 † ongeh., beide begraven in de Waalsche-kerk te Delft, waar zij het Prinsenhof bewoonden [4]). Hij maakt 1650 mede aanspraak op de voogdij van den jongen Willem III, en † 1666.

II. Guillaume Louis, ontvangt eene jaarrente van tweeduizend gulden uit het testament van zijn oom Prins Maurits; is 1625 ridder van Malta, ontvangt van den grootmeester dier orde last om de goederen hier te lande terug te vorderen, doch slaagt daarin niet; te Haarlem weigerde de wethouderschap de eigendommen der St. Jansheeren, gelijk men hier de Ridders van Malta noemde, af te staan. Hij verlaat de orde, huwt met? en had twee zonen, Don Emanuel en Don Ferdinand, tegenwoordig bij de begrafenis van Willem II 8 Maart 1651 [5]).

---

[1]) in zijne Gedenkschriften bl. 151. Louis Aubery, heer van Maurier, sedert 1613 gezant van Lodewijk XIII in Den Haag, groot vriend van Oldenbarnevelt.

[2]) Aitzema, Saken van Staet en Oorl. I 442, 54.

[3]) Sylvius, Hist. Onses Tijds I 626.

[4]) *Nav.* XXIX 246; Boitet, Beschr. v. Delft bl. 508.

[5]) Aitzema, Herstelde Leeuw, bl. 123.

III. Maria Belgica, erft eenige juweelen van hare tante Maria van Nassau, gravin van Buren, douairière van Hohenlo [1]), wordt door den kolonel Grol, edelman van den Prins van Baden-Durlach, geschaakt uit het door hare moeder bewoond kasteel Prangin bij Genève, is dood 1630, begraven bij hare moeder in de St. Pieters-kerk te Genève.

IV. Emilia Louisa.

V. Anna Louisa.

VI. Juliana Catharina, vermeld in 1648 *Nav.* XXIX 171.

VII. Eleonora Mauritia, tr. 4 Juni 1647 George Frederik van Nassau-Siegen, generaal in Staatschen dienst, zoon van Jan den Middelste bij zijne tweede gemalin Margaretha v. Sleeswijk-Holstein. [Zijne eerste was Magdalena v. Waldeck.] Het huwlijkscontract is aanwezig in het huisarchief des Konings [2]).

VIII. Sabina Delphica, geb. na 1608, want Jhr. Frederick van Vervou [3]) zegt op het jaar 1608: »dese Frouwe Emilia heeft nu tegenswoordich seven kinderen bij Don Emanuel". Bij de beraadslagingen over het twaalfjarig bestand, werd ook gehandeld over eenig onderhoud uit Portugal voor Don E. en zijne kinderen, »'t welcke soo wij verstaen hebben, namaels vergont werde" [4]). De dochters ontvingen uit prins Maurits' testament ieder eene jaarrente van duizend gulden, de laatste vijf worden vermeld in de acte van 3 Apr. 1630, waarbij de prinsessen van Portugal worden beleend met het huis te Wychen, dat zij in 1639 verkochten aan Filips van Nassau, heer van Grimhuisen [5]).

H. T. G.

De eerste predikanten der Hervormde gemeenten te Goedereede en Ouddorp. Op de eerste classikale vergadering, 19 Apr. 1574 te Brielle gehouden, was tegenwoordig *Albertus Allardi*, de eerste pred.

---

[1]) Mr. I. A. Nijhoff, Overzicht v. h. archief v. h. Grp Kuilenburg bl. 24.

[2]) Catal. Tentoonstelling Oranje-Nassau 1880 bl. 33, n° 356. Op haar is dus niet toepasselijk wat Aubery zegt: onder welke dogters er geweest zijn, welke haar hebben uitgetrouwt aan perzonen, die haar zelven nog in staat nog stand gelijk waren.

[3]) Gedenckweerdige Geschiedenissen bl. 371.

[4]) Aldus v. Meteren, Hist. d. Nederl. 1663 bl. 575.

[5]) Mr. I. A. Nijhoff, Bijdr. Vaderl. Geschied. II 276.

van G. In de classik. vergadering van 26 Apr. 1574 werd aan den Brielschen leeraar Gerardus opgedragen den predikant van G. te ontbieden. Waarom hij moest worden ontboden, leeren ons de volgende Acta. De man was wel te G. in functie, maar hij moest nog worden geëxamineerd en »vertoonen sijn bescheijt van die van Alckmaer ende van de Wet aldaer". Ofschoon 't een noch 't ander geschied was op den 8 Aug. 1575, toonde de classis zich toch bereid voor 's mans onderhoud te zorgen. In de Acta van dien datum leest men: »Daer sal een supplicatie aen zijnder Excellentie van wege den classis overgeven worden noepende het onderhout van die dienaer van Goeree ende hetselve sal geschien van eenen dienaer van den Briel". De classis verloor echter niet uit 't oog, wat er nog moest gebeuren. In de Acta van 14 Mei 1576 staat: »den dienair van Goedere is belastet op den naesten tsamencomste een propositie te doen ende hem te laten examineren ende zijn bescheyt te tonen". Albertus verscheen intusschen maar niet: ieder opontbod was vergeefsch. Den 20 Aug. 1576 besloot de classis hem nog eens aan te schrijven en, bijaldien hij niet compareeren mocht, den rentmeester te »bidden hem gheen alementatie te laten volgen". Albertus beloofde te zullen komen, maar liet zich wachten. Den 20 Mei 1577 droeg de classis aan een paar harer leden op naar G. te gaan en machtigde deze mannen Albertus »te laten blijven ofte aff te setten". In de vergadering van 18 Juni 1577 deden de afgevaardigden rapport, en in de Acta van dien datum komt het volgende voor: »Item hebben de gecommitteerde, gesonden tot Goedereede, haren handel verclaert, hoe dat zij bevonden hebben de zaecke van Alberti warachtich te wesen, namel. van zijnen ende zijner huijsvr.[e] quaet regiment ende zijner kinderen rebelheijt, mitsgaders zijn dronckenschap, van alle welcke zij scrijftel. attestatie verthoont hebben, gescreven van den secretarius aldaer ende vuijten naem van de burchmeesters, schepenen ende rade aldaer bij denzelven onderscreven ende de stadtzegel daerop gedruckt, dwelck alle bij de broeders gehoirt ende gesien hebbende, hebben voor goet gehouden dije destitutie Alberti, bij haerl. in presentie der Wethouderen gedaen".

Voor den afgezetten Albertus kwam in 1577 te G. de pred. van Oostvoorne, *Adrianus Joannis* of Adriaen Jansze (Acta van 15 Juli 1577). Zie mijn artikel over de eerste predd. van Oostvoorne in

»De Brielsche Archieven" bl. 222 en volgg. Den 27 Sept. bevond hij zich reeds te G.; dit blijkt uit de Acta van dien dag, vermeldend de afwezigheid van den predikant van Goedereede. Den 3 Maart 1583 besloote de classis, overwegend dat het niet raadzaam was »het heele eijlant Goere desolaat" te laten, Adriaen Jansze te laten blijven te G. en niet te geven aan de gemeente van Oude-Tonge. In de vergadering, waarin dat besluit werd genomen, onderwierp Adriaen Jansze zijne handelwijze opzichtens de regeering zijner woonplaats, die door hem van den predikstoel af was bestraft, aan 't oordeel der Broeders. Er staat het volgende van genotuleerd: »Op het versoeck Adriani Joannis off hij onrecht heefft gedaen, dat hij dije Magistraat als baijlijou, burgemeester, schepenen, hebbe van den predigstoel gestraffet, daerover op het raathuys geroepen sijnde, ijs hijr over aengesproken, als henlijeden gelastert hebbende, waerop onse broeder Adrianus Joannis heefft geantwordt, hem beroepende op het judicium des classis: waerop dije broeders antwoorden als dat voors. Adrianus nijet onrecht noch buijten sijn ampt heefft gedaen dat hij die Magistraat heefft gestraffet, hem vermanende dat hij het aenspreken der Magistraat sall varen laten end op dat woordt lasteraer geen meer moeijte maken". Nog in hetzelfde jaar had de man weer een kwestie met den Magistraat. In de Acta class. van 29 Aug. 1583 leest men: »Is voorgestelt van Adriano Joannis dije swaricheit, hem van sijn Magistraat opgeleijt, namelijck dat sij hem gesettet hebben op wapenen: hebben dije broedern des classis voor goet geacht, dat hij sall vrundlijcker wijse aenhouden aen zijn Magistraat, dat sij hem willen ontslaen, end so hij bij henlijeden nijet erlanget, dat hij sall supplicieren aen die hoher overheit".

In de class. vergadering, den 6 Oct. 1592 te Ooltgensplaat gehouden, kwam een missive ter tafel van burgemeesters en regeerders der stad Goedereede, waarin om aangevoerde redenen een andere dienaar voor Adrianus Joannis gevraagd werd. De classis verzocht den schrijvers dat zij zich »breeder verclaren" zouden, en men gaf daaraan gehoor. In de Acta van 13 Oct. 1592 staat 't volgende: »Is in de vergaderinghe verschenen mijn heer de Bailliu van Westvoorn J. van Wijlant, met Cornelis Cornelisze Horrenaer, ende hebben ghetoont een procuratie van schouten ende schepenen van den Oudelande..... daermede heur last ghegheven wert om aen de classicale

vergaderinghe te versoecken een predicant voor henlieden int Outdorp apart, tot reden voorwendende dat deselve plaetse selden ende niet wel van Adriaen Jansze wert bedient, dat oock in de plaetse van den voorn. Adriaen Jansze een ander bequaem dienaer heur zal ghegunt worden, van denwelcken meer vruchts te verwachten zij, uut oorsaecken welcke in haere missive, op den classe in de Plaete ghesonden, van date den 2 octobris, verhaelt worden. Heeft de voorn. Baillin mede verclaert angaende het ghetuijghenisse, dat Adriaen Jansze onder tseghel van de stadt den classi heeft ghetoont, dat datselve deur twee schepenen alleenelijck te weghe ghebracht is, die tot het ghehoor des Woorts Godts niet en commen nochte Adriaen Jansze oijt ghehoort hebben, zoodat se daertoe niet beweeght sijn gheworden deur eenighe liefde, die se hebben tot de religie, maer deurdien zij vernemen dat haere kijnderen van den voorn. Adriaen Jansze in de schole wel worden gheleert ende zij hem daertoe seer bequaem achten, twelck de Baillin mede wel bekende, maer seijde dat zijn ampt principalick niet te wesen. De vergaderinghe heeft den voorn. heer Baillin met sijnen adjunct tot antwoorde anghedient, dat Adriaen Jansze, dienaer van Goeree, niet teghenwoordich en was, waeromme sij daerin niet en conden doen, maer souden de saecke in bedenckinge nemen ende de naeste classicale vergaderinghe daervan spreecken".

In de »naeste vergaderinghe" kwam de zaak niet ter sprake en de adressanten zaten niet stil. In de Acta van 3 Mei 1593 leest men: »Alzoo de Gemeijnte oft ouderlingen ende eenighe van de scepenen van Goeree hebben wederom aen de classe aengehouden alsdat haren kerckendiennaer Adrianus soude moghen eenmael veranderen van plaetse, oorsake dat daer vele sijn die meijnen alsdat door de veranderinghe der kercke ende gemeijnte beter soude wassen ende toenemen: soo is Adrianum voorgeslagen dat hij selfs soude daerin bewillighen, ende heeft daerop sijn beraet genomen tot de naeste classe".

In de Acta der »naeste classe" is niet genotuleerd dat Adrianus besloot aan den uitgedrukten wensch gevolg te geven, maar dat de man daartoe besloot en 31 Julij 1593 van Goedereede vertrok, zegt ons de volgende post: »betaelt Adriaen Jansze pred. binnen der stede van Goeree ende het Outdorp de somme van 204 ponden 3 schellingen 4 penn. over de betaelinge van dordonaris gagie tegen 350 £ tsiaers

van zeven maenden zijnes dienst aldaer, begonnen den 1 Jan. 1593 ende geeijndiget den lesten Julij daeraenvolgende, ten welcken tijde hij van hier vertrocken is etc" [1]).

Ter vervanging van Adrianus viel het oog eerst op Gillis Cappelleman [2]). In de Acta Class. 20 Sept. 1593 staat: »Is N. Damius gebeden te schrijven vuijt name des classis aen Giellis Cappelleman om te beroepen denselven voor die van Goeree ende dat hij hem in den Briel ierst zoude laten hooren, ende soo hij haer gevalt, sal hij tot Goeree gesonden worden".

Het schrijven had niet het gewenschte resultaat. Men leest toch in de Acta van 2 Mei 1594: »Opt versoeck van die van Goere is geaviseert, dat men, om haer te believen, sal schrijven aen Abraham Jansze, gewesene diener van Delfshaven, om te besien oft men hem konde voor haer becomen". Den 13 Juni 1594 besloot de classis andermaal aan Abraham Jansze te schrijven, maar de man gaf aan die van Goedereede vooreerst geen hope, zoodat zij de aandacht vestigden op een ander persoon. In de Acta van 25 Juli 1594 leest men: »Het voorgeven van de gecommitteerden van Goederede ende de brieven, van deselve aen den Classe gesonden, gehoort ende gevisiteert, is daerop na deliberatie geantwoort, dat men haer met den eersten sal versien, dat se met eenich bequaem persoon versorcht sullen werden. Ende belangende den proponent, daertoe haer hope gegeven was, is haer geantwoort, dat het niet geraden en wert bevonden denselven aldaer te gebruijcken voor desen tijt". Korten tijd daarna kregen die van G. hoop dat Abraham Jansze zich zou laten vinden. In de Acta van 19 Sept. 1594 staat: »Die van Goeree hebben de classe aengedient alsdat Abraham Jansze soude hope gegeven hebben hem te laten gebruijcken in den dienst van Goeree, waervuijt is die van den Briele opgeleijt aen denselven te schrijven ende die van Goeree sullen een man daertoe vuijtsenden om mondelinge met hem te spreken".

---

1) Als pred. van Goedereede ontving hij bij zijn tractement van 300 £ nog 15 £ voor huishuur.

2) In de Acta van den kerkeraad der Herv. Gem. te Brielle is vermeld, dat 6 Mei 1586 aldaar met kerkelijke attestatie kwam »Gillis Cappelleman dienaer vuijt het lant van Waes".

Het een en ander had plaats met het gewenschte gevolg, en Adrianus werd opgevolgd door *Abraham Jansze* [1]).

Ouddorp was eerst met G. gecombineerd, en de leeraar van G. ontving voor de bediening van O. eene toelage. In een der bewaard gebleven Rekk. van de geestel. goederen vindt men eerst een post van 312 ponden, betaald aan Adriaen Janszoon pred. van G. voor »derthijendalve maenden zijnnes diensts" te G., en dan de volgende posten: »Betaelt denzelven Adriaen Jansze de somme van 50 ponden over daugmentatie zijnder gaegie van eenen geheelen jaere [2]), geexpireert den lesten dec. 91 van wege de combinatie van Goederede ende het Oudtdorp volgende dordonnantie van mijne heeren etc. — Noch betaelt denzelven 75 ponden over deene helft van de verhooging zijnder gagie van wege de combinatie vant Oudtdorp met der stede van der Goederede voor 3 jaeren, innegegaen 1 Jan. 1588 ende geexpireert den lesten dec. 1590, beloopende 150 ponden etc.".

In 1592 (zie hierboven) gaf de gemeente van Ouddorp te kennen dat zij gaarne een eigen predikant had, en haar verlangen vond een geopend oor. Ds. Isebrandus v. Bommenede, voor wien zij getoond had genegenheid te hebben, werd haar den 19 Sept. 1594 door de classe niet toegestaan, maar zij kwam toch weldra in 't bezit van een predikant. In de Acta van 19 Sept. 1594 komen de 2 volgende artikelen voor: »daer heeft geproponneert Jacob Cornet schoelmeestere in Poortvliet vuijt Luc. 9 : 1, ende is goet bevonden. — Jacobus Cornetius is aengeseijt, alsdat hij hem soude eenmael willen laten hooren int Outdorp int lant van Goeree, om daernaer te vernemen oft hij denselven soude gevallen, ende hij oock de plaetse soude moghen besichtighen, ende is besloten tegen sondage acht daghen dat hij hem sal vinden in Middelhernisse, om voorts metten diennaer van Middelhernis int Outdorp te reijsen".

Jacobus Cornet [3]) voldeed aan de aanzegging, en werd predikant te Ouddorp.

Brielle. H. DE JAGER.

[1]) Zie over dezen pred. *Nav.* XXXI, bl. 539. Dat hij daar verkeerdelijk de eerste pred. van G. genoemd is, blijkt uit het medegedeelde.

[2]) Voor huishuur kreeg Adriaen Jansze jaarl. 15 £.

[3]) In de Acta van den kerkeraad der Herv. gem. te Brielle d.d. 3 Jan. 1595 komt onder de personen »met ghetuijghenisse aenghecommen" voor »Jacobus Cornetus schoolmeester int lant van Tertolen ende proponent".

Vasten- en bededag a° 1573, door den Prins van Oranje uitgeschreven. In het oud-notarieel archief te Amsterdam is onlangs het navolgende origineele stuk gevonden, dat in »Neêrlands dank- en bededagen" van Dr. N. C. Kist niet voorkomt [1]). Het berust thans in het Departement van Binnenlandsche Zaken:

Wilhelm Bij der gratien Godts, Prince van Oraengien, Grave van Nassau, van Catzenellenboghen, van Vianden, van Dietz, van Bueren, van Leerdamme etc, Heere ende baron van Breda, van Diest, van Grimbergen, van Orlay, van Noseroy etc, Borchgraue van Antwerpen, ende van Besançon, Stadthouder ende Capiteijn generael ouer Hollandt, Zeelandt, West-Vrieslandt ende Vuytrecht, allen denghenen die dese jeghenwoordighen zien oft hooren lesen sullen Saluyt, Naedemael men nu tertijt vuijt soo menigerleye straffinghen, die desen ende omliggende landen aenstaende zijn ghenoechsaem kan affnemen ende bemercken »dat den thoorne Godts ouer onser aller Zonden noch grootelijx is ontsteken, ende dat wij als een Christelyck Vorst ende Overicheyt van Godt alzoo verordent, schuldich zijn met alle beste middelen het weluaeren des volckx ende des Landts te versorgen, alsoo wij oock bereijt zijn te doene.

Soo is nu wederom ons erstelijck bevel ende ghebot dat allen ende een jeghelijk jn deesen landen woonende, ende die des gemeynen landts weluaeren ende het opbouwen der kercken Christj van hertten meijnen van wat staet oft conditie zij oock zijn moeghen haer sullen van hertten verootmoedighen onder die gheweldighe handt Godts, ende met ernstelyck bidden ende vasten helpen zijn toorne van desen Lande affwenden. Tot welcken eijnde wij verordonneert hebben, ende midts desen verordonneren den vierentwintichsten ende sessentwintichsten deser jeghenwoordigher maendt Juny, Opdat alsdan eenen jeghelijck naer zijn vermoghen sonder eenighe superstitie ofte waene eenichs verdienstes hem onthouden sal ofte jmmer wat affsnijden van zyn ghewoonelycke ende ordinarise voetsel, om hem dies te bequaemer tot het ghehoor des Goddelijcken woordts en Christelijck gebeth te moeghen begheven. Alsoo jn alle Christelijcke ende godtsalighe ghemeenten ghebruijckelijck is, Want dit is onsen ernstelijcken wille ende bevel. Aldus ghedaen onder onsen Naeme ende secreet seghel daer beneffens ghedruckt.

Tot Leyden, op ten xixen dach Juny A° 1573.
Guille de Nassau.

By beuele van synder Excellentie
BRUNIJNCK.

's prinsen zegel op papier.

Medegedeeld door JHR. VICTOR DE STUERS.

Woudmeesterschap van Brabant. Johan, hertog van Brabant, geeft

[1]) Deze Leidsche hoogl. gaf er uit dit jaar twee, het eene van October om te danken voor de overwinning op Bossu, het andere van 5 November naar aanleiding van het eerste beleg van Leiden

in erfelijk leen aan Gheert van Mechelen het woudmeesterschap van Brabant (6 Nov. 1352).

Johan, bij der gratien ons Heeren hertoge van Lothringen, van Brabant, van Limborch ende margreve des heylichts rijcxs, doen condt allen luden, dat wy gegeven hebben ende geven mit desen jegenwoirdigen brieff, voir ons ende onsen oir ende erffgenamen, onsen goede, geminden, getruwen knape Gheert van Mechelen, wylen was sone Jans van Mechelen, ons natuerlycken broeder, die hy hadde by syne wettigen wyve, ons woudmeesterschap ende maecken woudtmeester erffleic ende emmermeer op suenien [1]) ende mechtich van allen onsen bosschen in Brabant, waer sy gelegen sijn ende van alle bossche, die tot onsen woudtrechte staen, te regeren ende onse schade te behuedene ende onse vrome [2]) te meerene, gelijck een woudtmeester schuldich is te doen ende sijn oir ende sijn erffgenaemen te regeren, gelijck voirscreven is. Ende oic wart dat saecke, dat dair geen oir van manspersoon en waer ende oir van vrouwen persoon waer, dat sy dan mochte setten eenen goeden man ende ontsetten, alsoe dickwils als wy behoeffde. Ende des geven wy den Gheert ende sijn oir ende sijn erffgename voir hoir regeren ende voir hoeren arbeyt twee hondert floreinen van Florencen, goet van goude ende van gewichte oft met anderen goeden ghelde in die werde dairuā, drie hondertich houts ende twee culen colen [3]) ende tachtentich verckene ende vijvetwintich gehoirens veedts ende viere veēten (?) van perde [4]) op suenien [1]) te weyen gaende, sonder ymandts wederseggen. Ende voirscreven IIc guldene te heffene op ons renthen, die compt van sonien [1]) ende op ons moutmuelen ende op allen onsen renthen in Brusele, waer sy gelegen sijn. Ende des sal die voirscreven Geert ende sijn oir ende sijn erffgename tot eenen erffleene houdende sijn ons ende onse oir ende erffgenamen te regeren ten brabantschen rechten, alle archelist vuytgescheyden. Ende des begeerden dese voirscreven Geert van ons te ontfane also dat wy hem daeraff ontfingen... ons manschap ende hy dede ons dairaff hulde ende eedt van trouwen ende allen, dat een man van leene schuldich es te doene synen gerechten heer. In oirconden des brieffs, daer wy eenen segel hebben doen aenhangen. Ende hebben voirt, om die meere seeckerheyt, gebeden ende versocht onse getrouwe manne van leene Aerdt van Gorle, canonic tot Camerijck, Willem Truwart, Aerdt van Velthem, Aerdt van Melijn, Adaem van der Hulpen, Gielis van den Damme, Coel van Humelgem, omdat sy daer bij ende over waren daer alle dese saecken aldus geschieden, dat sy haer segelen des getugen hier mede aenhangen willen. Ende wy Aerdt van Gorle, canonic tot Camerijck, Willem

[1]) Kil. heeft voor dit woord *varkenstrog*. Wat beteekent het hier? [z. v. a. »zijn eigen"? Op suenien = naar eigen wil en keus? van sonien = van zijne (eigene) administratie onzer bezitting? RED.]

[2]) Waarschijnlijk schrijffout voor vrone. [Neen, vrome, vrame = nut, voordeel, genot. RED.]

[3]) Quid? RED.

[4]) 25 stuks hoornvee en 4 (stuks) vee van paarden = vier paarden. RED.

Truwart, Aerdt van Velthem, Aerdt van Melijn, Adaem van Gulpen [1]), Gielis van den Damme, Coel van Humelghem, als manne van leene onses genadegen heer, den hertoge van Lothringen, van Brabant, kennende ende.... dat wy daer aen ende over geweest daer alle saecken, gelijck sy voirscreven staen, geschieden, hebben, mede ten bevele onse genedigen heer den hertoge voorscreven, onse segele metter segele ons genedigen heerens mede aengehangen in kennissen der waerheyt. Gegeven te Bruessele ses dagen in November int jaer ons Heeren millesimo trecentesimo quinquagesimo secundo.

Naar een oud handschrift, berustend in het archief van het kasteel te Helmond, medegedeeld door

Helmond. AUG. SASSEN.

Testamenten van Jacobus en Caspar van Baerle.

In den naeme des Heeren, amen. Bij desen jegenwoordigen openbaeren instrumente zij kondt ende kennelicke eenen ijegelicken, dat in den jare van der geboorte des selffs onses Heeren Jesu Christij XVJC ende vier, den vierden dach in der maent van Decembrij nae der noene voor mij notaris ende getuygen onder genaempt verschenen es d'eersame Jacobus Barleus, rector van der schoole deser stede van den Brielle, siekelicke te bedde leggende, doch sijn verdere verstant, sinnen ende memorie even al wel hebbende ende gebruyckende, alst mij notaris ende de ondergenoempde getuygen opentlijcke heeft gebleecken, dewelcke overdenckende de cortheyt ende broosheyt des menschen leven, ende datter niet seeckerder en es, dan de doot, ende wederomme niets onseeckerder als de uyre van dien, ende willende disponeren van sijne tijttelicke goederen, hem bij Godt Almachtich op deser aerde verleent, heeft voor eerst gemaect ende besproocken den gerechter armen binnen deser voorsz. stede van den Brielle vijftig ponden te Xl grooten tpont, die hij wilde, dat binnen zes weecken naer sijnen overlijden bij zijne geinstitueerde erffgenaemen aen de diakonen derselven stede uytgekeert ende betaelt sullen werden; bevelende voorts zijne syele, (zoo wanneer die uyt sijnen lichaeme gescheyden sal zijn) Godt almachtich, ende sijnen doden lichaeme der aerde eene kerckelicke begravinge. Ende soemede totte dispositie van zijne tijttelicke goederen heeft hij testateur, omme merckelicke groote diensten ende vruntschappen, die hij testateur zeeckere lange jaren in zijn huyshoudinge als anders van Cristina van Barle zijne suster jegenwoordich noch bij hem woonende, gehadt ende genooten hadde, ende dat sij alsnu tot eenen tamelicke ouderdom gecoemen zijnde, niet en wilde, dat het haer aen middelen omme eerlicken te leven soude ontbreecken, ende andere reedenen, hem daer thoe moverende, d'selve zijne suster gemaect ende gegeven miets desen, eeuwelicken ende erffelicken t' volcoemen gebruick ende posessie van allen ende yegelicken zijner goederen, te weeten van meubelen, als bedden, bulsters, cleeren, linnen ende tinnen, gelt, gout, silver, gemunt ende ongemunt, ringen, juweelen, actien ende crediten, niet daervan uytgesondert, als hij binnen deser voorschreven stede van den Brielle es hebbende ende besittende ende metter doot

[1]) Boven staat *van der Hulpen*. [Zou v. Gulpen niet de ware lezing zijn? RED.]

ruymen ende achterlaten zal, omme alle die selve bij haer geaenvaert, gebruyct, gebaent ende gepossideert te werden, als haere andere vrije eygen goederen, sonder aen ymanden daervan staet ofte inventaris te geven, ofte rekeninge, bewijs ende reliqua te derven doen, de voorseyde zijne suster daerinne instituerende ende nominerende met deser te wesen plena jure institutionis zijne eenige ende universale erffgenaem, met sulcke conditien nochtans, dat sij daartegen schuldich ende gehouden zal sijn uyt te reycken ende te laeten volgen de naerbeschreven legaten aen zijne testateurs, za: broeders kinderen gemaect, gegeven ende besproocken. Ende eerst aen de vier kinderen van zijnen za: broeder Jasper van Barlei, als Jasper, Lambert, Cornelis ende Elisabeth van Barle, te saemen ende onder hun allen d'somme van [1]) twee hondert ponden, te Xl gr. vlaems t' pont, eens zonder meer, die hij testateur wilde, dat binnensiaers naer zijn overlijden op de weescaemer deser voorsz. stat aengeleyt ende uytgekeert sullen werden tot proffijt van deselve, tot dat sij elcx tot haere mondighe daegen ofte houwelicken state gecoemen sullen wesen; miets dat het eene kindt altijt zal erven ende versterven op het andere tot op het laeste thoe, ende zoo voorts op de gerechte erffgenaemen van hem testateur, daervan dieselve gecoemen sijn. Hem maect ende bespreect hij testateur noch aen den voors. Jasper van Barle, zijnen neve, alle sijne boucken, die hij es hebbende, in theologia in historijs ende in literis, die hem souden moeghen dienen, mietsgaders het Caertbouck Ortelius genaempt, sonder meere; latende alle d'andere aen de voorseyde zyne suster omme daermede haeren oirbaer te doen, sulcx zy te rade bevinden zal te behoeven. Item maect, ende bespreect hy testateur noch aen denselven Jasper van Barle, zijnen neve, uytte meubelen, hier voeren zyne voorseyde suster gemaect, een tapyte oh (?) arge mit een schoorsteenkleet, daerinne de wapenen van Barle gewrocht staen, tot zyns testateurs memorie ende gedeinckenesse, die hy testateur wilde, dat syne voors. suster hem sal laeten volgen. Item maect ende bespreect hy testateur noch uytte voorsz. zyne goederen aen Jan Baltazar, den zoon van Baltazar Barleus, zynen za: broeder, d'somme van hondert vyftich ponden, te xl grooten t'pont, die hy wilde, dat mede binnen t'siaers naer zynen overlyden op de weescamer deser voorsz stede aengeleyt sullen werden, ten behouve van der voorsz. Jan Baltazar zynen neve, tot dat hy mede tot zyne jaeren ofte houwelicken state gecoemen zal zyn, miets dat naer zyne afflyvicheyt, sonder wettig kind ofte kinderen naer te laeten, deselve mede sullen erven ende coemen op de naeste vrunden van hem testateur, daervan die gecoemen zijn. Ten laeste heeft hy testateur noch gemaect, gewilt ende uytterlicke begeert, dat de voors Cristina zyne susters kinderen ende erffgenaemen (zoe wanneer zij coemen zal te overlyden) aen den voorn. Jasper

---

[1]) [Renvooi] Dit es abuys int schrijven ende moet wesen hondert ponden grooten Vlaemsch, in conformiteyt van 't protocol bijde testateur onderteyckent ende mij mitte bijde getuygen onderteyckent, ende copie uyt het voors. protocol ter weescamere berustende, welck abuys op huyden den XVIIj en October XVjC negen sulx es bevonden, ende hiermede gericht, ende was onderteyckent Marten J. van Wijck.

Jaspers van Barle, zynen neve, om merckelicke redenen, hem daer thoe moverende, sullen gehouden zijn comptant uyttereycken ende to betalen van de erffenisse, die haer voorsz. moeder van hem testateur ontvangen zal hebben, de somme van hondert vijftich ponden, mede van xl. gr. t'pont, eens sonder meer. Alle welcke legaten, hier vooren verhaelt ende gespecificeert, heeft hy testateur gewilt ende uytterlicke begeert, dat naer zynen doodt ende afflyvicheyt aen den armen ende zyne respective za. broeders kinderen, in manieren als vooren by de voorseyde Christina van Barle, zyne zuster, oft haere erffgenaemen betaelt ende uytgekeert zullen werden, sonder eenighe contradictie offte swaericheyt. Oock willende ende uytterlicke begerende hy testateur, dat zy haer elx mette legaten, hier boeven jenaempt, gelegateert ende gemaect, te vreden sullen zyn ende hun te zaemen gecontenteert houwen, latende de andere goederen zijne voorsz. zuster, hier vooren gemaect ende gegeven, rustelicken ende vredelicken possideren ende gebruycken, sonder haer dien aengaende eenighe moeyten aen te doen ofte doen doen, in eenighe manieren, met woorden ofte anders; op peyne, dat donwillighe ende opposerende vrunden datelicken sullen geprijveert ende versteecken zijn ende blijven van alle tgeen hen elx hier vooren gelegateert ende gemaect es geweest; ende dat alle t'selve in sulcke gevallen zal coemen tot proffijt van den voors. armen binnen deser stede van den Brielle. Maer alsoe hy testateur verclaerde, binnen der stede van Antwerpen ende daer buytten noch renten op huysen ende erven, aldaer staende ende gelegen te hebben, mietsgaders noch eenighe tuynen, landen ende gronden, buytten Antwerpen ende tot Stabrouck geleghen, daer van hy is (*sic*) voer jaeren niet en hadde connen ontfangen, soe heeft hy testateur mede gewilt ende uytterlicken begeert, dat alle die selve goederen, landen, renten ende alle verloop van dien, niet daer van uytgesondert, by de voorseyde zyne suster ende broeders kinderen te saemen ende int gemeen in tyden ende wylen onder hun by egale portie gepaert ende gedeelt sullen werden, als naer rechte ende costuyme van der plaetze, daer onder de selve staen ende gelegen sullen zijn, de-selve daer inne mede syne erffgenaemen instituerende. Ende ten eynde dese testamentaire despositie ende uyterste wille te beeter zal moegen geffectueert ende in alle syne poincten naergecoemen ende volbracht werden; soo heeft hy testateur gestelt ende genomineert, stelt ende nomineert mlets desen, als testamenteurs ende executeurs van desen zyner testamente Abraham Damman, zyns zusters zoone, ende Daniel van Gellinchuysen, zyn behout Cosyn, gevende de selve volcomen macht ende spetiael authoriteyt ende bevel, zulox als executeurs van testamente ende voochden van weesen naer rechten competeert, de selve zeer ernstelicken versouckende ende biddende den laste van executeurschap van desen testamente te willen aenvaerden, in recompense van eenighe vruntschappen ende diensten, by hem testateur hun eertyts gedaen ende bewesen; miets dat sij ten minste alle twee jaren voor weesmeesteren deser voorsz. stede van den Brielle eens sullen gehouden zijn, rekeninghen, bewys ende reliequa te doen van haere administratie. Alle het welcke zoe hier boeven bepaelt ende geschreven staet, verclaerden hy testateur miets desen te wesen zyn testamentaire dispositie ende uytterste wille; willende ende uytterlicken begerende, dat alles t'selve in alle zijne poincten naer zyne doot ende afflyvicheyt alsoe volbracht, waergenomen ende syn volcoemen effect sal sorteren,

t'zy uyt cracht van testamente, codicille, maekinge, gifte ofte donatie die men heet onder de levende om des doots wille, ofte ymmers in sulcker wyse, als eens ygelicx testament ende uytterste wille best zal moegen subsisteren ende statgrypen, ende sonder alteratie ofte revocatie van deselve in alle zyne poincten achtervolcht ende naer gecoemen mach werden; niet jegenstaende alle solempniteyten, die naer den beschreven rechten hier inne behouven ofte gerequireert werden, niet volcoementlicken onderhouden ofte gheopserveert en zijn geweest. Alle dewelcke hy testateur heeft gederogeert ende derogeert miets desen, voor zoo vele de selve desen zynen testamente souden moegen contrarieren; versouckende alle t'zelve genoteert ende by my notaris daervan gemaect te werden ende hem ghelevert een ofte meer instrumente in forma.

Aldus gedaan, geordonneert ende geslooten binnen deser voors. stede van den Brielle, ten huyse van den voorsz. testateur, in de jegenwoordickeyt ende ten overstaen van Cornelis Anthonisz., clercq ofte ondersecretaris deser voorsz. stede, ende Jan Barenspijl, bosschieter van de E. heeren Staten, beyde inwonende poorters der selven stede, als looffwaerdighe getuygen, met my notaris hier over geroepen ende sonderlinge gebeden, die de mynutte van desen ende inder protocollen myns notarij, neffens den testateur onderteyckent hebben, ten daeghe ende jaere als boven.

Ende want ick Maerten van Wyek, by den secreten Rade deser Nederlanden geadmitteert publicus notarius ende getuygen ondergenoempt, by alle t'geent soo boven verhaelt ende geschreven staet, jegenwoordich geweest zy, ende alle t'selve alsoe geschiende mette voorsz. getuygen gehoort ende gezien hebbe; soe hebbe ick dit jegenwoordighe instrument manu propria schriptum (*sic*) trouwelicken daervan gemaect ende in deser forma gestelt ende met myn gewoonelicken handteycken notariaal onderteyckent, tot getuygenisse der waerheyt ende vasticheyt van t gene voors. staet geroepen ende gebeden.

MAERTEN J. VAN WIJCK
Notius pub. Vt.

(27 Maart 1623). In den Name godes, Amen. By den Innehouden van desen jegenwoordigen openbaren Instrumente, zy kennelik eenen gegelicken, dat in den Jare van den getoorte ons heren ende salichmaeckers Jhesu Christi duysent ses hondert ende drieentwintig op ten zevenentwintichsten dach der maent Martij des naemiddachs de clocke omtrent vijff uyren, Imपererende Ferdinandus van Oostenryck, gecosen roomsch Keyser, de tweede dier naeme, int vierde jaer zijnder majts verkiesinge, voor mij Adriaen Paedts, notaris publijcq bij den hove van hollandt, opte nominatie der Stadt Leyden geadmitteert, mitsgaders voor den getuijgen hier naer genompt, gecomen ende gecompareert zijn Dr Casparus Barleus, docter in de medicijnen, ende d'eerbare joffrouw Barbara Sayon, echte man ende wijff, woonende binnen deser stede Leyden, mij notaris ende den getuygen wel bekent zynde; de voorsz. Doctor Barleus zieckelick van lichaem, zittende bij de vier, ende d'voorn. joffrouw Barbera Sayon clouck ende gesont, gaende ende staende, doch niettemin beyde heure redenen, memorie ende verstande wel hebbende ende ten volle ge-

bruickende, zoo uytwendich blyckende was, dewelcke verclaerden, dat zij acht nemende op de ondispositie van de voorn. doctor Barleus ende daer beneffens opte algemeene broosheyt van 't leven der menschen op deser aerde, als een schaduwe verganckelick te wesen, ende datter niets seeckerder en is, dan de doot ende niet onseeckerder dan de tijt ende uijre van dien, goetgevonden hadden, omme d' onseeckere uijre des doots voor te comen, te maecken heur beyder testament, laetste ende uyterste wil, Doende alle t'selve zoo sy opentlich vercleerden, mit goeden voor sien, wel bedacht ende beraden wesende, ende uyt heur beyder eijgen vrije gemoet ende wille, sonder by yemant daer toe geinduceert, gepersuadeert off sinisterlich misleyt te zijn; des zij, alvorens bevelende heure onsterfelicke zielen in de handen godts almachtich, heuren schepper ende salichmaecker ende heure doode lichamen d' aerde mit een eerlicke begrabenisse, comende daermede ter dispositie van de tijtlijcke goederen, hen van godt almachtich verleent, verclaerden hun beijder testament ende uyterste wille te wesen, tgeene hier nae volgt; te weten, dat de langstlevende van hen beyden, godt alleen bekendt zijnde; zal hebben, besitten ende gebruycken, gelyck zijn vrij eijgen goet, alle de goederen, roerende ende onroerende, actien ende crediten, geen uytgesondert, noch buyten gehouden, die d' selve eerststervende van hen beyden metter doot ontruymen ende nalaten zal. Ende dat de zelve langstlevende heurder beyden met alle de goederen van de eerst overleden zijn off heure vrije wille sal mogen doen, als met zyn off heure eygen goederen, sonder yemants Jegenesseggen, Daerinne ende tot sulx als voren, zij comparanten over ende wederover malcander ende d' een den anderen d'eerste stervende de langst levende van hen beyden tot erffgenaem van de zelve eerstafflyviche verclaerden te nomineren, ende bij deze absolutelick te institueren, des willen ende begeren zy comparanten over ende wederover, dat d'selve langstlevende gehouden zal zyn alle de kinderen, die ten overlijden van de eerste van hen beyden in 't leven zullen zijn, te onderhouden, op te brengen ende versorgen van alle nodige ende behoorlicke lijffbehouften ende nootdrufticheden geduyrende zoo lange, tot dat elck van de zelve kindoren mondich sullen zijn, comen te hylicken off eerder bequaem om den cost ende byleven te verdienen. Ende tot sulcx als boven gecomen zijnde, zal de langstlevende van de voorts. gehouden zijn, d'selve kinderen, ende elck van dien, eerlick uyt te setten, in cleding, reding ende andersints tot believen ende goetduncken van de zelve langstlevende ende nae zijn off heuren staet als dan zal medebrengen ende vereyschen, Boven alle welck d'selve langstlevende ten voorsz. tijde elck kint sal moeten uytkeren ende voldoen, zoodanige penningen. als de langstlevende goetduncken ende believen zal, stellende zulcx om seeckere pregnante redenen volcomentlick in ende tot believen ende de goede discretie van de langstlevende als vertrouwende zy comparanten den anderen wel volcomelick, hydat off sy de kinderen niet sal vercorten off onthouden 'tgeent d'selve toecompt, welck voorsz. opbrengen, uytsetten ende uyttekeren penningen respectivelick zy comparanten heure kinderen verclaerden te bewijsen ende sulcx bij desen te assigneren in plaetse van desselfs vaders off moeders erffenis, ende zulcx daer inne by desen tot mede-erffgenaemen van de eerststervenden te nomineren ende institueren, willende ende begerende wel expresselick, dat zij hen daermede sullen vergenougen ende tevreden houden, sonder de langstlevende van

wegen den eerstoverleden goederen ende erffenis yet meer te eyschen off vergen in eenigen manieren, op poene van te verliesen al t'geent d'selve hier voren wert gemaect, ende in plaetse van dien alleen te sullen genieten de legitime portie d'selve nae rechten in de goederen van de eerststervende, comen daermede opposant off contraventeur, zal moeten affstaen, sonder eyt meer off verders in de goederen van de eerstoverleden te mogen genieten off trecken d'selve opposant off contraventeur in voorz. simpele legittime portie, in cas van oppositie alleen instituerende ende de vreedsamige kinderen ende die desen sullen naecomen, mit de langstlevende, elck voor de helfte in alle t'geent boven de legittime portie tot zyn heriditaire portie zal comen, over te schieten. Ten laetsten verclaerden zij comparanten over ende weder over, de langst levende van hen beyden te stellen, committeren ende autorisueren tot absoluyt voocht off voochdesse van d'onmondiche kinderen, die ten overlijden van d'eerste van hen beyden in 't leven sullen syn, ende tot toesiende voochden alleen ende opsichte van de kinderen Dr. Lambertus Barleus, residerende binnen Parys, outste broeder van de eerste comparant. Item d'E. Hans Calewaert, heur swager ende schoonbroeder respective, ende D'E. Theodorus Schrevelius tot Leyden, t'samen ende elck van hen. Ende bij overlijden off weijgeringe van voorsz. toesiende voochden, sal de langstlevende volcomen macht hebben een off twee bequame personen in desselfs plaetse te stellen over ende wederover de langstlevende; oock authoriseren, willen over sulcx zy comparanten wel expresselick, dat de heren weesmeesteren deser stede, de weescamer off eenige andere magistraten ende van gelijcken geen vrunden off magen off yemant anders, hen met den boedel ende goederen van hen comparanten, off de voochdye van derselver kinderen in 't minste niet hebben sullen te bemoeyen, zulcx te ondervinden of eenige kennis daervan nemen, als alle d'selve, ende elck van dien, daer van volcomelick ontlastende, voor geexcuseert houdende, ende uyt heuren boedel ende goederen gehelich secluderende. Alle t'welck voorsz. staet, verclaerden zy comparanten alzoo te wesen heur beyder testament, laetste ende uyterst wille ende expres begerend, die zij wilden ende begeerden, daer boven te zullen valideren ende volcomen effect sorteren, t'zy als solempneel testament codicil, gifte uyt saecke des doots, offte eenige andere maeckingen ende uyterste wille, zoo alle t'selve nae vermogen der goedertieren, geestelicke off waerlicken rechten, costumen ende gewoonten deser landen, best ende crachtigst sal kunnen ende mogen bestaen ende plaets grijpen, niet jegenstaende eenige defecten off omissien ende sonder alle beleth van dien. Ende versochten de comparanten by my Notario hiervan instrument in forma geëxpedieerd werden. Aldus gedaen by de comparanten nae perfecte ende duydelicke voorlesinge gepasseert ende verleden, ten daege, maent, jare, uyre ende keyserryck als boven, ten huyse van de comparanten ter presentie ende overstaen van ..rs. Jacobus de Lange ende Jacobus van der Straten, studenten in de universiteyt alhier, als getuygen, geloofwaerdich hiertoe beneffen my notaris sonderlinge versocht ende gebeden, hebbend de comparanten beneffens my notario ende den getuygen de minuyte deses geteyckent.

Beide voorgaande stukken zijn reeds vermeld in de Bibliographische

Adversaria, II, 135, waar meer zaken, de Van Baerles betreffend, opgegeven zijn. Het eerste is een afschrift, uitgegeven door den notaris Zeen te Brielle 4 Juli 1619. Blijkens eene aanteekening op het perkamenten origineel heeft »Jasper v. Baerle, in 't blancke van desen geroert", zijn aandeel van 25 ponden grooten Vl. ontvangen den 14 Mei 1607; hij was toen student te Leiden en 21 jaar oud. Het andere testament, dat van Caspar van Baerle en zijne echtgenoote Barbara Sayon, is origineel, doch de onderteekeningen der erflaters zijn weggesneden. Dat van den Brielschen rector is in 't oorspronkelijke bewaard in 't archief van Brielle; het is zeer beschadigd, en de heer H. de Jager deelt daaruit verschillende bijzonderheden mede in het eerste stuk zijner Geschiedkundige Mededeelingen uit de archieven, die deze werkzame geleerde bestuurt en in zijn genoemd volgschrift bekend maakt. Wij vernemen daar bl. 119—21, dat de oude rector kort na de dagteekening van zijn testament stierf, en het is, zoo ik vermoed, niet overbodig op te merken, dat deze Mededeelingen menige bijzonderheid aan het licht brengen over de verwanten van Jacobus, vooral van zijn neef Caspar. Het is bekend, dat in de levensgeschiedenis van Barlaeus gapingen bleven, zoodat men nog niet lang weet, waar hij getrouwd is; de heer De Jager geeft bl. 219—22 iets aangaande zijn beroep te Nieuwe Tonge in 1608; hoe »is gehoort, dat deselve worde gesuspecteert in de opinie van Arminius, waerop hij is gehoort ende verclaert heeft geheel onschuldich te zijn ende gansch niet te hebben tegens den catechismus ende 37 articulen ende gemeene leere der kercke".

Amsterdam. J. G. FREDERIKS.

[Zie over van Baerle *Nav.* Algem. Regr I, II, III, over v. Baerle-Sayon *Nav.* XXXV, 270. Volgens Oud-Holland, 4, 32, trouwden C. v B. en Debora Abrahams, jonge dochter, te Rotterdam, 1 April 1619.]

Overluidingen te Utrecht. Vervolg van XXXVI, 204.

1621. II Jan, in obitu et fun. Dollae Corneliae de Pijlsweert, *viduae quondam Magri Cornelii de Merenborch*, advti dum viveret curiae provincialis Traject.

x Jan in ob. Dollae *Aleidae Ruysch*, viduae quondam Dolli Gerardi de Eck.

Eod. d. x Jan. in ob. et fun. Corneliae Jois de Schoonhoven, uxoris Theoderici Hoeff a Froman.

Eod. d. in ob. et fun. Adriani de Nieuwenhuysen.

XVI Jan. in ob. Dollae *Annae Schaeps de Hellendoorn*, viduae quondam Dolli *Hermanni de Voorst tho Beerse*.

1621. xx vi Jan in ob et fun. Dni Gisberti de Cruyff, quondam pastoris in Overlangbroeck.

ii Febr. in ob. et fun. Cornelii Pelt.

iii Febr. in ob. et fun. Gerardi de Dashorst.

viii Febr. in ob. et fun. Martini de Goyer, quondam scabini Traject.

x Febr. in ob. et fun. Jacobinae Theodorici de Kemp, ux. Werneri de Velthuysen.

xi Febr. in ob. et fun. Elisabethae de Ensbeeck, viduae quondam Anthonii Crom.

xxii Febr. in ob. Dolli Gulielmi de Montfoort.

xxvii Febr. in fun. Dollae *Joae de Brakel,* filiae Dolli Assueri de Brakel.

Eod. d. in ob. et fun Magri Jois de Haeften, advocati curiae provincialis Traject.

xxi [*sic*] Febr. in ob. et fun. Luciae Gisberti de Broeckhuysen, uxoris Adriani Jacobi de Beeck.

iv Mart. in ob. generosi et nobilis Dni *Joais de Gent*, dni de Wolphaerden[1]) satrapis, dijckgravii et judicis Superioris Bataviae.

vii Mart. in ob. et fun. Dolli *Gulielmi de Vechte*, ordinis Teutonici op Trajectin.

. . . Mart. in ob. et fun. Josinae Bloox, ux. Gisberti de Leeuwen.

xxix Mart. in ob. et fun. Dollae *Aleydis de Edel*, ux. Dolli *Florentii Foyet.*

v Apr. in ob. et fun. Dolli Jois Utenbroeck.

viii Apr. in ob. et fun. Annae de Schade, viduae Henrici Gnebel, drossardi dum viveret in Vreeswijck op de Vaert; est matertera confratris Sijpesteyn,

xiii Apr. in ob. et fun. Gertrudis de Helsdingen, ux. Jois de Hemskerck.

xx Apr. in ob. et fun. Gulielmae, Roberti Reyneri filiae de Lutsenborch, viduae Gulielmi Cornelii de Steensel.

xx Apr. in fun. Dollae Wilhelmae de Scherpenzeel, viduae piae mem. Dolli *Gisberti Pieck.*

xxviii Apr. in ob. et fun. Magri Pauli Soest, curiae provinc. Traject. advocati, consiliarii quondam Dni de Bredenrode.

i Maji in ob. et fun. Nicolai Jois de Leeuw.

viii Maj. in ob. et fun. nobilissimi Dni Nicolai Victoris de Medicis, confoederatarum provinciarum quondam capitanei.

ix Maji in ob. et fun. Dollae Margaretae de Couwenhove van der Burch, viduae quondam Alberti Foeck, consiliarii dum viveret statuum[2]) confoederatarum provinciarum.

xv Maji in ob. et fun. Hermanni de Nijpoort.

xix Maji in ob. et fun. Dolli Pauli de Berch de Lunenborch, majoris natu filii Dolli Danielis van Berch.

---

[1]) Wolferen, in Over-Betuwe. Red.

[2]) *Consiliarii statuum*, lid van den Raad van State.

1621. xxii Maji in ob. et fun. Mariae, filiae Anthonii Muys, uxoris Lamberti Francisci Molens.

xxv Maj. in ob. et fun. Magri Anthonii de Wijborch, ecclesiae cathedralis Traject. dum viveret organistae ac civitatis ejusdem tympanistae.

xxvii Maj. in ob. et fun. Petri de Millingen, curiae provincialis Trajectinae dum viveret custos.

Eod. d. in ob. Wilhelmae Alberti de Cothen, ux. Goswini de Veersen.

ii Jun. in ob. Magri Gisberti de Arkel, Doct. U. Jur., secretarii de Woerden.

iv Jun. in ob. et fun. nob. Dollae *Annae de Burch* (l. *Buren*) *in Keygersfoort*, ux. nob. Dni *Friderici de Voocht de Rijnevelt.*

vii Jun. in ob. et fun. Mariae Theodorici, ux. Gulielmi Ernesti Soest.

ix Jun. in fun. pueri Dolli *Theodorici de Eck.*

xxiv Jun. in ob. et fun. Dolli Theodorici de Westrenen.

xxix Jun. in fun. Dolli Georgii de Hoen, civitatis Embricensis dum viveret cos.

xxix Jun. in ob. et fun. Jois Sael de Vianen, quondam receptoris ordinis militum et domus Stae Catharinae.

ix Jul. in ob. et fun. Cornelii de Wede, camerarii civit. Traject.

xv Jul. in fun. generosi et nobilis Dni *Arnoldi de Racsvelt*, dni in Hameren [1]) et Borchmanni in Neuwenborch dioecesis Monasteriensis.

xx Jul. in ob. et fun. filiae Aleydae Arnoldi de Coesfelt.

xxi Jul. in ob. et fun. Sebastiani Jois de Ridder.

xxxi Jul. in fun. Elisabethae Rudolphi de Vreelant, viduae Henrici de Ommen, secretarii dum viveret Sti Salvatoris.

i Aug. in ob. Dollae *Isabellae Borre d'Amerongen, filiae dni de Sandenborch.*

vii Aug. in ob. et fun. Gerardi de Leuwen, curiae provinc. Traj. advocati; est affinis confratris nostri Lamsweerde.

xxii Aug. in ob. Dolli et capitanei *Henrici Pijnssen van der Aa.*

v Sept. in ob. et fun. Stephani de la Falje.

vi Sept. in ob. et fun. Cunerae, Pauli Verriets filiae.

xii Sept. in ob. et fun. Evae Hermanni de Bockhoven, ux. Reineris Jois Lauw.

xiii Sept. in fun. Dni Jois de Santen, architecti gnralis dum viveret Paulli Quinti, Roi Pontificis.

xvi Sept. in fun. Corneliae de Duverden, filiae Arnoldi de Duverden, confratris nostri.

xvii Sept. in ob. et fun. Dollae *Agnetae de Wulven, ux. Dolli Amelii de Zuylen de Nijvelt;* est uxor patris confratris nostri Hugonis de Nijvelt.

---

[1]) *Hameren;* boven de H. staat eene G. [Zie Bn v. Spaen's Inleid. Hist. Geld. op Gameren. Red.]

1621. xix Sept. in ob. et fun. Magdalenae Weynants filiae de Kessel.

xx Sept. in fun. Dolli *Caroli de Aernhem*, dum viveret cancellarii extraordinarii Ducatus Gelriae et Comitatus Zutphaniae.

xx ii Sept. in ob. et fun. Jois Gerardi de Battum.

xxvi Sept. in ob. et fun. venlis Dni Jois Vermey, canonici dum viveret Sti Petri.

xxviii Sept. in ob. et fun. Nicolai Petri de Vogelaer, ord. Traj. dum viveret Monetae rectoris.

iii Oct. in ob. et fun. Dni Jois de Wolfswinckel.

xi Oct. in ob. et fun. filiae majoris natu Magri Cornelii van der Eem, advocati curiae Traj.

xiii Oct. in ob. et fun. Dolli *Timanni de Sudoort.*

xxi Oct. in fun. Dollae Mechtildis de Veno, uxoris Dolli Arnoldi Slooth, capitanei et commendatoris in Doesborch.

xxii Oct. in ob. generosi et nob. Dni *Adriani de Mathenesse*, dni de Mathenesse, Riviere et Opmeer.

xxiii Oct. in ob. et fun. Cornelii de Voort, collectoris Telonii Traject.

xxv Oct. in ob. et fun. Delianae Hessels, ux. Magri Thomae Hornii, scabini civit. Traj.

xxvii Oct. in ob. et fun. Dni Rudolphi Vincentii, semipraebendati Ecclesiae Stae Mariae.

i Nov. in ob. et fun. Mariae de Wede, filiae Petri de Weede.

i Nov. in fun. Dollae *Catharinae Proeys*, Dollae, uxoris Dolli Everhardi de Marsch.

iii Nov. in ob. et fun. Petri de Sijpenesse.

xxiii Nov. in ob. et fun. Lambertae de Cloes, ux. Arnoldi de Ingen.

xxvii Nov. in fun. Anthonii Schouten, filii Ambrosii Schouten, dum viveret schulteti in Mijdrecht.

xxix Nov. in ob. et fun. Cornelii Hermanni de Ravesway, scabini quondam civitatis Traj.

iii Dec. in ob. et fun. Dollae de Padevoort, monialis in Oudtwijck.

xii Dec. in ob. et fun. nobilissimi Dolli *Arnoldi de Aeswijn*, domini de Ruweel et Portengen.

xiii Dec in ob. et fun. filiae Henrici Everhardi de Steen.

xvi Dec. in ob. et fun. Dni Roberti de Honthorst, canonici et scholastici Sti Salvatoris.

xxii Dec. in ob. et fun. Doctoris Christiani Bor, quondam scabini civ. Traj.

xxiii Dec. in ob. Francisci Both, filii Folcardi Both, quondam consulis civ. Traj.

xxv Dec. in ob. Dollae *Mariae de Oostrum,* viduae Domlli Jois de Oostrum, sculteti dum viveret in Wijck; est soror confratris nostri Oostrum.

xxvi Dec. in ob. et fun. Jois Cornelii de Causteren, custodis camerae Ord. Traj.

xxvi Dec. in ob. et fun. Gisberti Martini de Hemerden.

(Wordt vervolgd.)

Hooge ouderdom (Alg. Reg. I—III). »Friedrich Löffelholz starb um 1338, 109 Jahr alt, zu Bamberg. In seinem 90sten Lebensjahre soll er ein Legendenbuch geschrieben haben". Fhr. Roth v. Schreckenstein, Das Patriciat i. d. deutschen Städten, S. 612.

»Das uralte edle Haus der Herren Löffelholze von Colberg, aus welchem eine Branche in des heil. Röm. Reichs Freiherren Stand erhoben worden, ist ursprünglich aus Sachsen, und An. 990 bereits unter Regierung des Röm. Kaysers Ottonis III. im adelichen Stande bekannt gewesen. (Croira qui voudra.) Zur Zeit Kaysers Henrici II. Sancti zog es aus Sachsen nach Franken, und liese sich in der Gegend Holfeld nieder. Genaue Nachrichten geben zu erkennen, es habe anfänglich den Nahmen Sachsen geführet, nachgehends aber wegen eines im Besitz gehabten Stück Holzes bey Holfeld, welches man den Löffel genennet, vom gemeinen Mann den Nahmen der Löffelhöltzer überkommen, welchen es endlich selbsten gebrauchet und sich Löffelholtz geschrieben. Kaiser Henricus III. begnadigte dieses edle Haus An. 1046, das silberne Lamm im rothen Felde mit einem offenen Turnier Helm zu führen, und nachdem es über 200 Jahre in Bamberg zu Rathe gegangen, hat es sich An. 1436 von besagtem Bamberg nach Nürnberg gewendet, und ist daselbsten unter die alt adelich Rathsfähigen Familles recipiret worden.

Friedrich Löffelholtz ist der Aelteste, von dem man etwas gegründetes schreiben kan. Er kam auf die Welt zu Bamberg An. 1229, war daselbsten ein reicher Mann und Freysase, schrieb im neunzigsten Jahr seines Alters ein Legenden Buch, welches das edle Geschlecht noch heutiges Tages besitzet, erreichte ein Alter von 109 Jahren und starb An. 1338. Sein Leichnam ruhet in der Frauen Kirche zu Bamberg, wohin er bey Lebzeiten unterschiedliches gestifftet hat". Biedermann, Geschlechtregister d. hochadel. Patriciats zu Nürnberg, Tab. 299 [1]).

M⁰.

[1]) Te Lund, in Zweden, † Dec. 1883 de oudste der Zweedsche natuurkundigen, ja, wellicht van die der geheele wereld, de hoogleeraar S. Nilson, in zijn 97ste levensjaar. Zijn eerste geschrift verscheen nu 71 jaren geleden, in 1812, en sedert verrijkte hij de dierkunde telken jare met mededeelingen zijner onderzoekingen. Bij het bericht van zijn sterven zij gevoegd de opmerking, dat er nog drie beroemde beoefenaars der natuurlijke historie zijn, insgelijks op hoogen leeftijd nog onvermoeid werkzaam t. w. de hoogleeraren Owen en Milne-Edwards, elk 83 jaar oud, en Dr. Izaak Lea, die zijn 93ste intrad. Owen werd einde Dec. '83 emeritus. Red.

Honden en hondenbelasting. *l'Etoile belge* van 12 of 13 Juni 1867 meldt het volgende:

— Une proposition vient d'être soumise au conseil communal de Gand, à l'effet d'imposer les chiens. Voici les principales dispositions, du rappòrt, qui conclut à l'établissement de la taxe:

»Considérant que le grand nombre de chiens qui existent dans la commune est une cause permanente de danger pour la sécurité publique, et qu'il est urgent de remédier à cet état de choses;

»Considérant que la création d'une taxe sur les chiens sera en outre un moyen forcé d'économie et de propreté pour les pauvres, et qu'elle procurera une nouvelle ressource à la caisse communale;

»Il sera établi, à partir de l'année 1868, une taxe annuelle communale sur les chiens, laquelle est fixée comme suit:

»15 francs par tête de dogue.

»10 » par tête de chien lévrier et de chiens de chasse.

»5 » par tête de chien de toute autre espèce.

»Sont exempts de la taxe dont il s'agit:

»Les chiens d'attelage.

»Les chiens qui servent à conduire les pauvres aveugles.

»La taxe est invariable pour toute l'année quelle que soit l'époque où le chien aura été imposé.

— Voici un document qui prouve qu'au xvme siècle le nombre des chiens était considérable en Flandre. En 1465 on n'en tua pas moins de 6,692 à Bruges, ainsi qu'il résulte de l'extrait suivant des comptes de la ville:

»Idem payé Cornelis Hurtecamp et ses compagnons à cause IIIIxxXVI (4196) chiens abattus chez eux, en XVII semaines de temps, derrière cette ville, ainsi qu'il résulte des cotailles du doyen des gantiers, qui ont eu les peaux des dits chiens; un anglais par chaque pièce, fait v livres xvi shellings vii gros.

»Idem payé Gillis Hurtecamp et ses compagnons, abatteurs de chiens, à cause de IIm IIIIc IIIIxxXVI (2496) chiens abattus chez eux en x semaines et II jours de temps; un anglais de chaque pièce, fait III liv. IX s. IIII d. gr.

De semblables battues de chiens paraissent avoir eu lieu antérieurement, à des époques déterminées, dans les plus grandes cités flamandes. On élevait cette grande quantité de chiens dans le but d'utiliser leur peaux à la confection de gants. Les abatteurs de chiens portaient des bâtons revêtus de plomb, et étaient reconnaissables à leur robe sur laquelle le blason de la ville était peint.

»Idem payé à Jeanne van der Leyde, peintre, pour la confection de VIII blasons des armes de la ville, que portaient les *abatteurs* (hondslaghers) de chiens.

Leeuwarden, 23 Febr. 1877. Bij de behandeling eener wijziging

in de verordening op de hondenbelasting, daartoe strekkende om ieder hond van een kenteeken van betaalde belasting te voorzien, deelde de voorzitter gister in de raadsvergadering mede, dat een der raadsleden bij het collegie van burg. en weth. had ingezonden eene uitgebreide verzameling van zoodanige kenteekenen, waaruit bleek, dat ook daaraan eene historie was verbonden; want er waren exemplaren bij uit de vorige eeuw. (Gron. Ct v. 25 Febr. n° 47.)

M°.

VRAGEN.

's Lands van den Vrijen. — Onder eenige familiepapieren vind ik een »Extraict uit den Resolutie-Boek van Burgemeesters ende Scheepenen 's Lands van den Vrijen'', dd° 24 July 1773, zonder eenige verdere plaatsaanduiding, onderteekend door den »Raed Pensionaris ende Griffier van de Kamer 's Lands van den Vrijen, J. F. Sola", en waaronder eene verklaring van Jonker Philippe le Bailly, Heere van Telleghem, over het sterfhuis van Jonker Joseph Adriaan le Bailly, Heere van Inghum, etc. Ontvanger-generaal van den zelven Lande, ten behoeve van d'heer ende Mr J. van de Walle, Raed Pensionaris ende Griffier van Weese van den zelven Lande. — Men vraagt: waar lag dat *Land van den Vrijen*?

J. C. d. R.

[Zie *Nav.* XXXIII, 116, 7. Ook *Nav.* XXII, 158, 9; 'VI, 187; XXXIV, 403; 'V, 324.]

Heemstede (XXXVI, 144). Is aldaar nog bekend »de »Napels ofte Mr. Lottenlaen"?

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

[Vgl. *Nav.* XXXV, 467. De Woordenlijst v. Aardr. Namen 1884 geeft: Meester-Lottenbaan, te Haarlem en Heemstede. Wat is nu Napels, zoowel te Heemstede als te Scheemda? En wie was Mr. Lot(ten)?]

Homburger (XXXIV, 142). Het Homburgerbroek [weiland in 't voormalig schependom van Doetinchem, — a° 1635 (op) het Hamburgerbroek (Inventaris oud-archief v. Doet. 1867 bl. 29)] en De Homburgerpoort (in 1841 nog bestaande poort ter plaatse) *kunnen* herinneren aan oude (handels)betrekking tusschen Doetinchem en Hamburg [a°

1266, 80 Hamborch, -burg (Bn Sloet's Oorkbk bl. 867, 984)], dat misschien (bijv. a⁰ 1542 in Cat. d. arch. Deventer-gasth. n⁰ 967) ook weleens Homburg luidde, terwijl Hamburgsch bier in eene Arnhemsche stadsrekening a⁰ 1447 (bij Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudhh. I, 83, 4) »hoemborch" heet. Zoo had er 23 Aug. 1280 ook eene verzoening plaats tusschen Hamburg en Harderwijk wegens vulnera et homicidia in cives ab illis de Hamborch, gwerra (oorlog) hinc inde durante, illata (Bn Sloet, a. w. bl. 993). Het Hessische Homburg luidde a⁰ 1107 Homborc (Sloet 214), a⁰ 1222 Hoymburg (ib. 469). Doch een weiland te Kapel-Avezaat staat als De Homburger bekend. Zou men, een en ander in zijne gedachten samenkoppelend, bij die poort en dat broek niet eerder, afgescheiden van Hamburg, denken aan eene 't geslacht v. Homberch in gedachtenis houdende benaming, omdat men in 1228 eenen Henricus v. Homberch als geërfd te Doetinchem aantreft (Bn Sloet, bl. 515)? De variant Hamburgerbroek a⁰ 1635 kan uit misverstand gesproten zijn [1]). Ook te Grubbenvorst (Limburg) vindt men eene buurt Homberg, evenals te Middelburg een gesl. Homburg. Of is er van elders historisch blijk van voormalige betrekking tusschen de oude Duitsche hanzestad en ons Graafschapsch vlek? Homburg is kennelijk etym.-identisch met Hamburg [a⁰ 1083 *Hamma*burgensis ecclia (Sloet bl. 188)], dat weide-burcht beteekenen kan. Hamburg komt echter a⁰ 1355 voor als *Hon*borgh (Dev. Cameraarsrek. II 308, vgl. bl. 131b, 731), wat denkelijk eerder, — vgl. *Nav.* XXXV, 496 *met* XXXIV, 456, — op bosch- of hoek-burcht wijst.

J. A.

Adelbert v. Poelgeest. De »Amstelkring" te Amsterdam bezit eene schilderij, waarschijnlijk een epitaphium, voorstellend een op een bidstoel geknield jong man vóór een kruisbeeld. Boven zijn hoofd leest men »Adelbertus van Poelgeest. Looft Godt altyt. Out 18 jaer gestorven 1629 de 24 Sept." Links staat een wapen van goud (?) met klimmenden leeuw van groen (?) Wie was deze v. P.? Behoorde hij tot het gesl. v. P., dat voerde d'azur à la fasce d'or, acc. de 3 aiglettes d'argent?

BONTIUS.

---

[1]) Te Tiel vindt men insgelijks den gesl. Hamburger.

Samuel Staphorst. 28 Juni 1651. »De Eerw. D. Casparus Staphorstius Bedienaer des H. Evangeliums binnen Dordrecht" verklaart, »dewyle door de Achtb Heeren v. Dordrecht syne soone Samuel Staphorstius wert gepresenteert aen de Eerw Heere regent vant Collegie der Ed. Gr. Mo. Heeren Staten v. Holl, en W.vrieslt binnen dese Stad Leyden, omme hem te exerceren in Studiis Linguarum Philosophia ende Theologie ten dienste vant gemeene landt ende Christi Kercke in de selve, Ende dat byaldien syn compts Soon voorsz. int selve collegie geadmitteert zynde, quame de gemelte studie te verlaten, soo belooft hy compt in sulcken gevalle de gedane oncosten in tselve collegie aen hem te doen te refonderen. Verbindende tot vasticheyt" enz. Ik vind hem bij v. der Aa genoemd als predikant te Heerjansdam in 1660, en emeritus in 1687. Heeft hij zich als zijn beroemde vader, naam gemaakt?

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Teschuath Israel. In eene statistiek der prov. Groningen vind ik onder het getal leden der Israëlietische gemeente vermeld, 101 leden van Teschuath Israel. Wat is dat?

J. C. d. R.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Bergen-op-Zoom. De gevangenpoort is een der oudste gedenkteekens in ons land, waarvan nog onlangs het Engelsche blad The Graphic met lof gewaagde, en Havard in zijn »Hollande Pittoresque" beschrijving en teekening leverde. Er was, helaas, ernstig sprake van wegruiming van dit schoone monument. — »In de Groote of St. Geertruida-kerk aldaar, hoeveel ze door het beleg van 1747 ook geleden hebbe", — zegt Fred. Caland in het Maandblad v. h. Geneal. herald. genp »De Nederl. Leeuw", n° 3 (April 1883), bl. 13, — »is nog menige gedenksteen aanwezig". Als inleiding tot een geneal. opstel over het geslacht de Rouck gewaagt hij t. pl. van een stuk grafsteens, met het opschrift: »Hier leet begravē Davit de Rouck, sterf.... dach Augusti". Van de twee wapens is het eene uitgesleten;

het andere vertoont een keper, in het schildhoofd verzeld van drie meerlen naast elkander, zijnde het wapen van de R. Hieronder is een band of lint uitgebeiteld, waarop: »L. de Rouck 1603 obiit.... C. van Borcht 1615....'' Van dezen Lambertus de R., die, uit Antwerpen geboortig, overkwam naar Bergen-op-Zoom, waar men reeds in 1412 familieleden ontmoet in aanzienlijken of deftigen stand, deelt hij nu vervolgens de nakomelingschap mede. Nog gewaagt hij van een anderen steen, met het opschrift: »Hier.... Bemmel, die overleed MVcII den 15 July en jouffr. Cornelie de Rouck sy huysvrouw, sterf A° MVcXXIIII den III September". Twee wapens: 1° drie zuilen (rocs d'échiquier). Helmt.: een uitkomend man houdend op zijn linkerhand een zuil (Bemmel). 2° doorsneden: *a.* Bemmel, *b.* een keper, verzeld in het schildhoofd van drie vogeltjes naast elkander, en in den schildvoet een wassende maan (de Rouck). — De geachte referent, die Bergen-op-Zoom reeds meermalen ter sprake bracht in dit ons Maandwerk, verzuime niet hier van de andere steenen der St. Geertruida-kerk bericht te doen. — Toen men den aanleg des publieken tuins vóór 't onlangs opgerichte feestgebouw Thalia veranderde, stuitte men, bij 't doen van opgravingen, Nov '83 op een aantal kelders, en een ingesteld onderzoek bewees, dat die voormalige paradeplaats met huizen was bezet geweest. De stevig gemetselde kelders hebben vermoedelijk, tijdens de verschillende belegeringen der oude vesting, tot wijkplaatsen gediend.

Het voormalige Markiezenhof, sedert 1822 ingericht tot kazerne, heeft verscheidene bezienswaardigheden van zeer ouden datum. Als kunststuk dient genoemd het ijzeren traliehek vóór elk der beneden-buitenramen, en de eikenhouten deur met zeldzaam slot op het binnenplein. Deze deur, met eenige verflagen overdekt en waaraan de tand des tijds reeds schromelijk knaagde, werd door de bemoeiingen en op kosten van den kapitein A. de Bourbon, Febr. 1885 in de oorspronkelijke gedaante teruggebracht, en levert daardoor voor oudheidkundigen veel aantrekkelijks op.

Eiteren. »Volgens Kindlinger bevat het privilegieboek der Abdij van Werden »litterae de advocatia Moninchof in Eythera" (in Twenthia) a° 1338". Aldus Nom. Geogr. Neerl. I 1885 bl. 93. Bn Sloet (Oorkbk v. G. en Z. bl. 237) teekent aan: »Dit Eiteren zal in Twente ge-

zocht moeten worden". Zou hier echter geen verschrijving voor »Elvetra" dienen te worden aangenomen? Of misschien met eenvoudiger verandering (en omzetting) te lezen zijn: »Litterae Reinaldi, comitis Gelrensis et Zutphaniensis, et comitis de Bentheim de advocatia Moninchof (in Twentia) *et* Eythera a° 1338"? Maar gaan wij verder. Voorts leest men in Nom. Geogr. t. a. pl.: »Over die (nml. de Twentsche) villa Eitera bevat Sloet's Oorkbk n° 241 een charter van 1122". Dit nu is bepaald onjuist. Want de in dat charter vermelde villa Eitera wordt daar uitdrukkelijk gezegd tusschen Rijn, Lek en IJsel te zijn gelegen, d. i., gelijk Bn Sloet bl. 236 opmerkt, tusschen den Krommen Rijn, de Lek en den Hollandschen IJsel. Aldaar is Eiteren nog heden eene oude buurt bij de stad IJselstein (Jhr. J. J. de Geer, Bijdr. Gesch. en Oudhh. Utr. 1861 bl. 5). In dit Stichtsche Eiteren was, blijkens gezegd charter, door keizer Hendrik III (grootvader van Hendrik V a° 1122) tusschen 1039 en 1056 een allodium geschonken aan de (Benedictijner) abdij van Werden (a/d Ruhr, Rgbz. Dusseldorf, *niet* Keizersweerd). Reeds in 983 schijnt die abdij in dit Eiteren grondbezit gehad te hebben (Bn Sloet bl. 105), gelijk reeds in 845/6 in de Veluwe (Bn Sloet bl. 1). Zou *dit* E. de pagus Eitheri in comitatu Erimanni a° 1036 kunnen wezen, en het daarin destijds door keizer Koenraad II aan gezegde abdij geschonken praedium sedert Monnikhof (Moninchof) zijn betiteld? Zoo ja, dan wordt het op den rug van Koenraad's document geschrevene »Eithera seu Moninchof" duidelijk. In dit geval hebben de bovengenoemde brieven der Graven van Gelre en Bentheim uit den jare 1338 (in het Klein Privilegieboek der abdij) gehandeld *de advocatia Moninchof in Eythera et in Twentia*. Een afschrijvend monnik kan »et in Twentia" door »(in Twentia)" hebben vervangen. Op die wijze zou Eiteren geheel uit Twente verdwijnen, en alzoo ophouden een crux archaeologorum te zijn. Men zij indachtig aan Bn Sloet's opmerking (a. w. bl. 17): »De opschriften, gewoonlijk in de Cartularia of Codices later boven of naast de giften geschreven, bevatten den inhoud dikwerf zeer gebrekkig". Is echter »Eythera (in Twentia) juist, dan kan Itterbeek, bp o. Ulzen (a° 1354 Ytterbeke, Over. Arch. I 69), waar de Graaf v. Bentheim reeds in 1254 leenheer was (ib. bl. 13, 4), er nog aan herinneren.

J. A.

Sint Margriet (XXXVI, 255). In het Leven van St. Gangulfus worden eenige gebeurtenissen vermeld, die wel min of meer aanleiding geven ter verklaring, hoe men hem tot Christelijken opvolger gegeven heeft aan den Heidenschen Hercules den Stroomverlegger. De volksoverlevering brengt hem daarbij in onmiddellijk verband met den Rijn.

In de kolossale en prachtige Acta Sanctorum vindt men in het vijfde folio-deel, op 20 Juli, den feestdag van St. Margaretha, welke in het Oosten op den 15den gevierd wordt, wat de Roomsche Kerk omtrent haar mededeelt. Zij leefde in een der drie eerste eeuwen van het Christendom te Antiochië, waar zij schapen hoedde. De consul Olitrius, die door hare schoonheid verlokt werd, wilde haar verleiden en het Christendom doen verzaken. Zij weigerde een en ander. Toen veranderde zijne liefde in haat. Zij werd in een kerker opgesloten, waar zij vele martelingen onderging, en volgens een verworpen bericht door een draak werd verslonden. St. Margaretha, die een kruisbeeld bij zich had, sloeg daarmede tegen het binnenste van den draak, die in tweeën werd gespleten. Zoo werd zij uit diens ingewanden verlost. Nu liet Olitrius haar naakt boven den grond ophangen en een fakkelvuur onder haar aanleggen, 't welk haar echter op haar gebed, niet deerde. Daarop liet hij haar binden en in een groot met water gevuld vat werpen. Op haar gebed vielen hare boeien af, en kwam ze onverlet uit het water. Velen werden door deze wonderen bekeerd, maar de verstokte Olitrius liet haar daarop onthoofden.

De naam Margaretha is haar gegeven wegens hare groote reinheid. Eigenlijk zou zij geheeten hebben Mor-Riscia of Mor-Scialitha, in het Syrisch hetzelfde beteekenend als Marina in het Latijn. Die naam brengt haar, evenals Margaretha, in verband met de zee. In Engeland, waar zij in de 1e eeuw in de litanie werd opgenomen, werd zij genoemd met den Keltischen naam Morgan, eene vertaling van Marma. Reliquieën van haar waren te Anderech [1]) bij Brussel, te Doornik en te Brugge, ook te Keulen en te Epternach. Zij is officieel de patrones der kraamvrouwen. In Belgie wordt zij afgebeeld in koninklijk gewaad met een draak naast zich, in Gallië en Artois als herderin.

Zoover in hoofdzaak de Acta Sanctorum.

---

[1]) Anderlecht, zie *Nav.* XXXIII, 65. Red.

Nu zegt men: als het op St. Margriet (20 Juli) regent, regent het zes weken. In Frankrijk spreekt men van »St. Medard le grand pisseur", wiens feest valt op 8 Juni, en die in de 6e eeuw bisschop geweest is, eerst te Noyon, later te Doornik. Hij valt buiten ons bestek. Ik meen indertijd in een natuurkundig maandwerk eene verklaring gelezen te hebben van de regens, die in Frankrijk 8 Juni en hier te lande 22 Juli zouden aanvangen.

Mr. L. Ph. C. van den Bergh, vraagt in zijn Proeve van een kritisch woordenboek der Ned. Mythologie: »Zou misschien Haeva de godin der zee kunnen geweest zijn ...? Het woord zelf zou men misschien met de Noorsche Gefjon kunnen vergelijken en het Ang.-Saksisch geafon-zee..... Ik doe daarbij nog de vraag: Zou de Noorsche Haeva niet gelijkgesteld zijn met de Hebe der Gr. en Rom. fabelleer? En acht het niet onwaarschijnlijk dat Haeva's feestdag, evenals die van St. Margaretha, viel op 22 Juli. Het Calendarium Romanum geeft mij hier geen licht. Is St. Margriet de patrones der kraamvrouwen, Hebe was de godin der jeugd. Ook hier is eenige aanraking.

Men neme wel in aanmerking, dat toen men den dienst der goden vervangen ging door dien der heiligen, men zich ongetwijfeld moest tevreden stellen met een of eenige, soms zeer onbeduidende punten van overeenkomst. 't Was genoeg als men het volk, al ware het slechts op een enkel attribuut kon wijzen, waardoor het voldaan werd; het wilde zijne regengodin noode missen. Maar 't was voldaan als het zich tot eenen heilig kon wenden, die dezelfde macht bezat, of aan wien dezelfde eigenschap werd toegekend, door welke zich de gebannen god of godin had onderscheiden. Zoo werd Haeva's altaar of tempeltje te Malburgen vervangen door de kapel van St. Margriet. Zoo zal in de Lymers te Zevenaar de vereering van Sif vervangen zijn door de vereering der Heilige Maagd. Het oude schepenzegel van Zevenaar vertoont deze; de zeven aren enz. in het gemeentewapen zijn van later tijd. Van groot belang is het alles te verzamelen wat men kan opsporen met betrekking tot de oudste kerkpatroons (heiligen) hier te lande. Aan wien is b. v. de kerk te Zevender bij Cabauw (Prov. Utrecht) gewijd geweest? Hier zou eene lijst der aan St. Margriet gewijde kerken en kapellen (hier te lande) zeer op hare plaats zijn; ik ben niet in staat die te leveren.

De kerk van Garderen was gewijd aan St. Gangulfus. Stond die kerktoewijding in eenige betrekking tot het Uddeler-meer? Behoorde Uddel tot de parochie Garderen?

A. J. C. KREMER.

Grafheuvels. Prof. Norris ontblootte Dec. 1883 op een paar uur afstands van Charleston (Virginië) een grafheuvel, en deed er een rijke vondst. De heuvel was 50 voet hoog. Toen al de aarde was afgegraven, bleek het de begraafplaats te zijn van een opperhoofd. Diens geraamte, zeven voet lang, lag daar, met nog een aantal andere: drie aan zijne ééne zijde, in schuinsche richting, met de voeten naar hun voormaligen gebieder; twee aan den anderen kant, evenzoo. Aan de voeten lag een zesde, met de handen uitgestrekt naar het opperhoofd; deze bood hem blijkbaar twee koperen armbanden aan, als een eereblijk. Aan iedere zijde van de polsen lagen bovendien zes koperen armbanden; op de borst lag een koperen ringkraag, en bij den schouder een spiegel van mica. Onder het hoofd lagen nog vier koperen armbanden en een pijl. Ieder lijk lag in eene soort van kist van boomschors, terwijl een gebouw van twaalf voet in doorsnede en tien voet hoogte over al de lijkkisten was opgericht. Het geheel was met aarde bedekt.

Praalgraf van Pieter Florisz (XXXVI, 210). Eene uitvoerige beschrijving van dit prachtig gedenkteeken, door den brand van 3 Aug. 1883 onherstelbaar vernield, wordt gevonden in Abbing's Beknopte Geschiedenis der stad Hoorn, enz. Aan belangstellenden hier de mededeeling van 't versje van Hendrik Bruno, dat met gouden letteren op zwarten leisteen boven de afbeelding van den Vice-Admiraal geplaatst was:

»Pieter Floris soon,
Die als een helt, den Brit, den Portugees, den Sweedt,
Vóór Britlandt, Portugal en in de Sondt bestreedt,
Die Koppen-haven [1]) hielp ontsetten door zyn kiel,
Rust hier, de Hemel is de haven van zyn ziel".

A. AARSEN.

Middeneeuwsche rechtspleging ter zake van doodslag. Hieromtrent werd in de 9 Maart 1885 gehouden vergadering der Letterk. Afd.

---

[1]) Koppenhagen = Kiöbenhaven, d. i. Koopmanshaven. RED.

van de Kon. Akad. v. Wetensch. het navolgende in het midden gebracht. De rechtsbronnen uit de 14de en 15de eeuw, die kunnen dienen om dit onderwerp op te helderen, zijn bijzonder rijk. Alleen de zinledige formaliteiten moeten goeddeels uit gissing nopens rechtstoestanden uit den ouderen tijd verklaard worden. Er is hier spraak van doodslag en ernstige verwonding, niet van moord; men houde slechts in het oog, dat het verschil anders werd opgevat dan door de tegenwoordige wetenschap. *Moord* in de Middeneeuwen is de heimelijk bedreven misdaad, *doodslag* wordt openlijk erkend; de doodslager is op heeterdaad betrapt of is voortvluchtig, doch kan worden aangewezen. Het onderscheid is geheel toevallig en onafhankelijk van den wil des daders. Hierna verklaarde de spreker (Mr. Pols) de symbolische handeling van den wapenroep, het afkappen van de rechterhand des verslagenen, welk gebruik te Leiden in 1509 is afgeschaft; het balling-leggen en het zoenverdrag. Oorspronkelijk geschiedt bij doodslag de vervolging door de vereenigde verwanten, de maagschap of de »vrienden" van den doode, terwijl bij moord de vervolging van overheidswege plaats grijpt. Bij het zoenverdrag moet de maagschap van beide zijden aanwezig zijn: dat verdrag vervalt in drie deelen, de Moedzoen, de Erfzoen en de Maagzoen; instellingen, die eerst in 1462 buiten gebruik zijn gesteld. In den eigenlijksten zin werd doodslag als geen misdrijf beschouwd; vandaar de private vervolging, ontsproten in den tijd toen de geslachten nog de organische deelen waren van het volk. Alleen in gevallen van doodslag is de ontwikkeling zoo lang blijven stilstaan, en heeft men tevergeefs getracht, het oude pasklaar te maken voor de nieuwere, langzamerhand ontluikende denkbeelden. De zoogenaamde *wapenroep*, die tegen een bepaalden en bekenden persoon moest gericht zijn, vindt daarin op ongedwongen wijze zijn verklaring. Later kwam men in botsing met de meer en meer ontwikkelde proces-vormen, en er bleef niets over dan eene symbolische handeling in de rechtszaal, in plaats van het geroep *wapen*, *wapen*, dat oorspronkelijk naast het bloedend lijk door de vier naaste verwanten met opgeheven zwaarden was aangeheven.

Schutten en schutsgilden (XXXV, 584). Onder de Merovingers waren de leenen nog zeer schaarsch. Leengoederen waren toen kroongoederen, in den beginne voor het leven in gebruik gegeven, met *alle* rechten

die de eigenaar (de kroon) op die goederen bezat. Deze leenen waren echter van verschillenden aard. Men had adellijke leenen, d. i. de zoodanige, wier bezitters tot krijgsdienst verplicht waren; en andere, waarvan de bezitters andere diensten moesten bewijzen aan den Koning. Men kan dat alles uitvoerig vinden bij Von Strantz, Maurer en anderen. Maar in het Frankische rijk bestonden vele bezitters, eigenaren van goederen, vrijheeren en grondeigenaars die tot geene andere diensten verplicht waren dan krijgsdienst tot bescherming des rijks. Zij waren geen leenmannen, maar leden van het rijk. Zij waren onafhankelijk, en bezaten autonomie op hun territorium.

Toen de Franken Taxandrië veroverden, werden de woeste markegronden eigendom der veroveraars, omdat die gronden onverdeeld waren [1]; maar de bebouwde, verdeelde gronden bleven minstens voor $^2/_3$ eigendom der oude bewoners, die, voorzoover zij eigenaars waren, *eigenaars bleven* en *vrij bleven*. De veroveraars deelden het land in heerlijkheden, en iedere heerlijkheid bekwam daardoor eenen grondheer, een heer over de aan de vroegere eigenaars ontnomen woeste gronden. Dewijl de oude eigenaars niet konden bestaan zonder dezen, werd hun het gebruik dier gronden (bosch-, heide- en broekvelden) toegestaan, tegen betaling van een cijns en verleening van diensten, maar *niet van krijgsdiensten*; krijgsdienst volbracht de vrije niet als vasal of hoorige van den heer, maar als koningsman, als rijksman, staande onder 's Konings ban; hij stond niet onder den heer, maar onder 's Konings graaf. Men moet dan ook in de Meierij onderscheiden gemeente van heerlijkheid; hoewel later vele dorpen gesticht zijn op gronden behoorende aan heeren, is dat niet met alle het geval; en dit was ook niet het geval met Heeze, waar zoolang men weet in de heerlijkheid eene gemeente (communitas) heeft bestaan. Zóó zelfs, dat nog in later tijd de heer geene gronden in de gemeente gelegen mocht koopen, of op eenige andere wijze daarin zijn grondbezit uitbreiden, opdat niet de vrije bevolking zou vernietigd worden.

Daar die vrije bevolking echter niet zonder gebruik van bezittingen van den heer bestaan kon, breidde deze zijne macht allengskens al meer en meer op andere wijze uit. 't Begin was wel de aanstelling

[1]) Dat in Taxandrië marken bestonden, blijkt bijv. uit den naam Zonderwijk, in Veldhoven, bij Eindhoven.

van een schout, daarna de benoeming van schepenen, zoodat hij ten slotte de jurisdictie verkreeg; maar dit belette niet, dat overal in N. Brabant gevonden werden »schildboertige lieden" d. i. vrije lieden, gelijk bijv. niemand in het valkeniersgilde kon worden opgenomen, of hij moest zijn een schildboertig man.

Onder de Karolingers leed die vrijheid grooten aanstoot. Zij beleenden de heeren met de jurisdictie over de vrijen, die woonden in de gemeenten, om welke hunne heerlijkheden gelegen waren (de heerlijkheid omgaf de gemeente, zooals te Heeze *nog* te zien is), en de heirban verviel. De heeren hadden vasallen (d. i. lieden, die goederen van hen in leen hadden), en hof- en eigenhoorigen, óok pachters; maar eerst later kregen zij *laten* onder zich; terwijl de vrijen gedwongen werden vasallen of laten te worden. Zelfs edellieden van kleine bezitting deelden dat lot. Toen verviel de *heerban*, waaraan de vrijen die overbleven, zich onttrokken door zich in bescherming over te geven van geestelijke heeren, door bv. wastinzig te worden.

In Taxandrië vereenigden zich de heeren (Eeninge der Kempen) om hunne rechten tegenover den landsvorst (den Hertog van Lotharingen) te handhaven. Maar die Eeninge zocht bescherming, en ging daarmede te niet. Toen moesten de grondheeren hunne goederen opdragen aan den Hertog, en werden de allodiale goederen leengoederen. Zonderdat daardoor evenwel de rechten der grondheeren verkort of verminderd werden. In stede van aan het Rijk werden zij onderdanig aan den Hertog, niet als *ambtenaar*, gelijk hij oorspronkelijk geweest was, maar als *landsheer*; en in de verhouding, waarin de kleine edellieden en vrijen vroeger tot hen gestaan hadden, kwamen zij nu van lieverlede zelven te staan.

Intusschen was de vrijheid weder ontwaakt. Hofhoorige goederen waren laten-goederen, pachtgoederen of leenen geworden; de noodzakelijkheid om strijdbare mannen te hebben, had de heeren gedwongen de vrijheid weder te bevorderen. Maar de leenband was een zeer zwakke, en de leenheer kon er niet op rekenen dat zijn leenman ten allen tijde voor hem in het harnas zou komen. De grondheer, die vroeger *vrijheer* was door leenman te worden, veranderde in *baanderheer*, *baron*, hoewel hij zijn oorspronkelijk karakter niet geheel verloren had. Als vrijheer trok hij met *zijne* vasallen en laten te velde; als *baanderheer* had hij het bevel ook over de vrijen die in

de gemeente woonden, en over wie hij anders niets te zeggen had, maar die daardoor van de vrijheid verloren die zij vroeger bezeten hadden, daar nu de landsdienst of koningsdienst al meer en meer vereenigd werd met den heerendienst. Dientengevolge onttrokken zich de vrijen hoe langs zoo meer aan den krijgsdienst.

Nu kwam Karel V, die soldaten noodig had, en trachtte de oude inrichting te herstellen. Hij deed zulks, door het geven van kaarten aan schuttersgilden, waardoor deze onafhankelijk werden van den heer. De schutters kozen hun eigen aanvoerders en bestuur. Zij stonden onder door den Keizer verordende hoofden als zij te velde trokken, en in den regel waren de baronnen die aanvoerders.

Ik heb met groot genoegen gelezen wat in het Tijdschrift voor N. Brabantsche geschiedenis, enz. over de schutterijen te vinden is; echter veroorloof ik mij de opmerking, dat men de oorspronkelijke inrichting der schutterijen niet verwarren moet met de latere oprichting van schuttersgilden, toen deze meest ontstonden door *vrijwillige* vereeniging van lieden, die daardoor invloed wilden uitoefenen op de regeering; evenals in de vorige eeuw hier te lande zich wapengenootschappen vormden. De heeren, die er belang bij hadden meester te blijven, stelden zich aan het hoofd daarvan, en trachtten het heft in handen te houden. Zoo deed ook de magistraat in de steden.

De geschiedenis der schutterijen moet derhalve voor iedere schutterij en voor iedere gemeente worden nagegaan, en opgespoord welke zijn opgericht op bevel van den Hertog; en welke later zijn ontstaan, hetzij ze zijn opgericht door den landsvorst, de heeren of magistraten, of tengevolge van vrijwillige vereeniging.

Wat nu Heeze betreft, meen ik te mogen opmerken, dat de heerlijkheid in 1333 (naar ik meen) is opgedragen aan den Hertog van Brabant, die deze heerlijkheid met alle vroegere rechten weder aan den ouden eigenaar in leen teruggaf, behalve dat de Hertog voor zich behield klokslag en manschap; zoodat daar eenige personen zich bevonden vrij van hoorigheid, en ongetwijfeld vroeger ook wel tot konings (Hertogs)-dienst, maar niet tot heerendienst verplicht. Door een oud-deken der St. Joris-schutterij te Heeze werd mij indertijd medegedeeld, dat de *kaarte* dier schutterij gegeven is door Karel V, en alzoo niet door den heer van Heeze; hetgeen volkomen goed past op hetgeen zooeven vermeld is met betrekking tot de heerlijkheid.

Aldus was het te Heeze; maar daaruit volgt niet dat het zoo te Helmond of te Arnhem was. Daar waren de toestanden werkelijk heel anders. Zoo ook bv. in het naburige Geldrop; maar hoe was het gesteld te Zomeren?

Waarom vroeg men den heer vergunning om den vogel te mogen schieten? Omdat de heer bezat de hooge en lage jurisdictie, en alzoo hoofd was der politie, niet omdat de schutterij verplicht was hem in zijne veten bij te staan; zij was niet *zijne* schutterij, al mocht die schutterij zonder zijne vergunning niets doen wat inbreuk kon maken op zijne politie. Die vergunning zal waarschijnlijk in den tijd toen nog geene vuurwapens gebruikt werden, niet noodig zijn geweest. Thans vraagt men die vergunning aan den burgemeester, en deze »bevrijdt den boom"; de schutters meenen dat als de boom bevrijd is ongelukken geene rechterlijke vervolging zullen ten gevolge hebben van hem die ze veroorzaakte.

Ik herinner mij nog den tijd toen de schutterijen op eenen der kermisdagen bij de voornaamste ingezetenen der gemeente rondtrokken, ieder met hun vedelaar bij zich; dan werd op eene binnenplaats, als deze er was, of vóór het huis op straat het »vaandel gedraaid", en daarna gedanst; terwijl de persoon ten wiens eere het »vaandel gedraaid was", op wijn en bier trakteerde. Dit gebruik bestaat niet meer; maar toen het bestond, draaide men het vaandel niet uitsluitend op het kasteel, maar ook bij burgemeester, pastoor, predikant, secretaris, notaris, enz. enz., kortom bij allen die men meende dat deze »eer waardig" waren. Uit Zes-Gehuchten reed steeds een man met een vaan naar het kasteel, maar die man had niets met de beide schutterijen te Heeze te maken; en ik begeef mij ook niet in eenige beschouwing van wat die ruiter op 't kasteel te doen had, of hoe de schutterij te Zes-Gehuchten ontstaan is, of wie haar de *kaart* verleend had.

Ik zou hier kunnen eindigen, ware het niet dat ik *Nav.* XXXV, 584 eene te éénzijdige opvatting van het ontstaan der leenen meen te bespeuren. Niet alle heerlijkheden zijn oorspronkelijk leenen geweest, maar van oudsher grondheerlijkheden, allodiale goederen, territoria, zonder eenigen leenband, vrije eigendommen die slechts inzóóver van het Rijk afhingen als de eigenaar, de dynast, de edele heer, was onderdaan des Rijks; later werden bijna al die vrijheeren ge-

dwongen van hunne vrije grondheerlijkheden leenen te maken, waarbij zij echter geene verkortingen leden van het dominium utile, daar het den leenheer gewoonlijk slechts te doen was om het dominium directum; hij dwong den geënclaveerden of aangrenzenden vrijheer leenman te worden, opdat hij in dezen in tijd van nood een steun zou hebben en eenigszins verzekerd zijn, dat bij oorlog of vete die vrijheer zich niet met zijne tegenpartij verbinden zou. Op die wijze werden de vrijheeren baanderheeren of baronnen. De oude heeren van Heeze waren vrijheeren, Herbert noemt zich 1172 Deï gratia dominus de Heze; hij was even onafhankelijk van den Hertog van Brabant, als bv. de heer van Meurs of die van Borkeloo het was. Dat in zijn territorium edellieden of vrije lieden woonden deed daartoe niets toe of af, al stonden deze persoonlijk wegens hun *stand* onder den landsvorst als vertegenwoordiger des Rijks; door leenmannen van hem te hebben of op pacht- of cijnsgoederen te wonen verloren deze hun stand niet; hij had op hen geen persoonlijk, maar een zakelijk recht, en zij konden zich geheel aan alle verplichtingen onttrekken door hunne leenen op te zeggen of hun pacht- of cijnsgoederen te verlaten.

De kleine edellieden en vrije boeren waren door de machtige vrijheeren sedert het begin der Frankische heerschappij gedwongen geworden hunne vrije goederen hun op te dragen of over te geven, voorzoover zij zich niet onder andere bescherming begeven hadden. De grondheer had daardoor een zakelijk recht verkregen, dat door geweld niet zelden in een persoonlijk recht veranderd werd; waarvan ik althans een bewijs kan aanvoeren hoe vrije boeren hofhoorig werden gemaakt. Op hunne beurt ondergingen de vrijheeren hetzelfde lot, doch meestal niet in zulk eene vernederende mate, al kan ik ook het bewijs aanvoeren van een edelman die laat werd.

Het is treurig hoe weinig men hier te lande over het algemeen op de hoogte is van Germaausch en Middeneeuwsch recht; hoe weinig men het ontstaan, den aard en het wezen van het leenstelsel begrijpt. Ten bewijze strekke het Nov. 1885 door eene rechtbank gevelde vonnis. Hugo de Groot, Schrassert e. a. oude Nederlandsche schrijvers wisten er niets van of begingen opzettelijk onjuistheden. Onze rechtsgeleerden leeren Romeinsch en Hedendaagsch recht, en doen alsof er nooit Germaansch en Middeneeuwsch recht bestaan

heeft. Het is dan ook *onwaar* dat oorspronkelijk de hoogste overheid (koning, keizer, hertog, graaf) de jurisdictie in den meest uitgebreiden zin van het woord bezat. Vóórdat er koningen, keizers, hertogen, graven waren, bestond er jurisdictie, en die was aan den grondeigendom verbonden.

De oorsprong der jurisdictie was alzoo niet altijd beleening. In de heerlijkheid Heeze bestond jurisdictie vóórdat Heeze een leen was; overal waar allodiale goederen tot leenen gemaakt zijn is het recht van den landsvorst op de jurisdictie een door dezen verkregen recht, dat hij bij het in leen geven weder teruggaf; op voorwaarde van teruggave onderwierp zich de vrije grondheer, als hij zijne souvereiniteit niet kon handhaven, aan een anderen leenheer, en de leenband van zulke groote leengoederen (praecaria) was dan ook een zeer zwakke, daar de eigenaars van op de grenzen gelegen territoriën niet zelden vandaag eenen leenheer erkenden, dien zij morgen weder het leen opzegden, om zich onder een anderen leenheer te begeven, als zij zulks in hun belang rekenden. De geschiedenis der vrije, der groote grondheerlijkheden levert daarvan talrijke voorbeelden op, met name de geschiedenis der Geldersche baanderheeren. Zoo erkende in 1414 Floris v. Bessel, heer van Anholt, den Hertog van Gelre als zijn leenheer, maar Diederik van Bronkhorst wist te bewerken dat 28 Oct. 1540 het gansche land van Anholt voor rijksleen werd erkend. Enz. enz.

Andere leenen zijn zeer zeker ontstaan door vervreemding van rijks- of kroongoederen. Hiervan zou een groot aantal te noemen zijn, maar zulks is niet altijd het geval geweest. In zulke gevallen is het juist, dat bv. een titel moet bestaan voor het bezit van jachtrecht, maar zulk een titel kan niet bestaan waar men met oorspronkelijk vrije goederen te doen heeft, die later leenen zijn geworden, en voor de eigenaars is het voldoende te bewijzen, dat vóórdat de heerlijkheid een leen werd dat goed eene vrije heerlijkheid is geweest; want in zulk eene heerlijkheid bezat de vrijheer alle rechten van den souverein; immers hij zelf was de souverein, en dwaas is de onderstelling dat hij zich zelven een bewijs zou gegeven hebben van het recht dat hij op zijn goed bezat.

Bij al het geld dat hier te lande besteed wordt aan het onderwijs, — en dat is zeer zeker nuttig besteed geld, — mocht men ook wel wat

uittrekken voor voldoend hooger onderwijs in het Germaansch en Middeneeuwsch recht. Daar is groote behoefte aan.

A. J. C. KREMER.

Het Papenzaad van Eepe (XXXVI, 223). De benaming *papenzaad* herinnert aan lang verleden tijden. Als bekend is, werd al spoedig na de invoering van het Christendom in ons land, de Veluwe en bijzonder 't noordelijk en westelijk deel, de zoogenoemde Over-Veluwe, een leengoed van het Bisdom van Utrecht; en de respectieve leenheeren maakten daar een profijtelijk zaakje van. Ze legden hun leenmannen in den vorm van tienden, tijnsen, cijnsen, uitgangen, enz. jaarlijksche schattingen of belastingen op, en, daaraan de hand houdend, sloegen zij er geld uit. Dat opbrengen van uit verbouwd wordend koren of *zaad* — meestal rogge en boekweit — genomen tienden, ging lang goed, en 't gebruik bestaat nóg. Want de Reformatie hield aan de tienden als winstgevend artikel de hand, en 't volk, de landbouwers in kwestie, teleurgesteld in hunne verwachtingen omtrent dat deel der nieuwe leer, was er kwaad om en gaf in min aangename uitdrukkingen aan zijn boosheid lucht. De tienden uit de bouwakkers van Eepe kwamen waarschijnlijk op die wijze aan den (scheld)naam van Het Papenzaad. Waarschijnlijk! Maar we geven gaarne ons gevoelen voor beter.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Belfort (XXXV, 156, enz.). »Met den naam *Belfort* duidde men in de Middeneeuwen in de Belgische en Noord-Fransche steden den toren aan, waarin men de stormklok, *campana bannalis*, de *banclocke*, la *ban-cloche* hing, welke de burgers der gemeente naar hunne dikwijls zoo stormachtige vergaderingen kwam roepen". J. F. J. Herremans in het Vaderl. Museum van Serrure IV, 150.

De oude *Roeland* te Gend was in 1315 gegoten door Jan v. Rosebeke; in 1659 is hij gebarsten. Het oude plan van den Gendschen Belfort in 1183 op perkament geteekend bestaat nóg. Ald. bl. 151.

A. J. C. KREMER.

Mei (XXXIV, 303, 4). Pepin de Korte, zoon van Karel Martel, verschikte in 755 de Algemeene Vergadering van het Maartveld

(Campus Martius), waarop alle gewichtige zaken van het Frankenrijk, oorlog, nieuwe wetten, grove misdaden enz. door het volk beslist werden, van den 1sten Maart tot den 1en Mei; vanwaar die vergadering Meiveld, campus *Madius* (Pertz, Monum. German. hist., Hannover 1826, I, 11) heette. Hieruit zou men zeggen, dat Mei als maand-naam van made (mede) = weide dient afgeleid.

Verrejager (XXXVI, 214). Een onzer verdienstelijkste geleerden en kunstenaars schreef mij welwillend: »Ik kan u in de gelegenheid stellen dit, — t.w. mijne in 't vol vertrouwen op mijn schoolmeester gegevene verklaring van V., — zelf te rectificeeren. »Bij vele geschiedschrijvers vindt men den verrejager, polsstok, maar met eene punt, dus tevens piek, vermeld. Het duidelijkst bij Velius: »Verjager, dit is een lange spietse aent ondereynde bequem gemaekt om daermede by noot te springen over de slooten en grachten, daermede 't velt hier al veel van malcander afgeschijden is". Op eene oude plaat heb ik ze zeer juist afgebeeld. Kiliaen zegt ook duidelijk: »verren-jaegher, contus, venabulum longius".

A. J. C. KREMER.

LX.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen van Mr. J. DIRKS.

Slot van het jaar 1696. N° 2436—2461.

2436. 1696. (25 Maart) tot 14 Aug. 1707. Landdagspenning van *Amelia prinses van Anhalt-Dessau* [1]) gehuwd 16 November 1683 met *Hendrik Casimir II.* Sedert diens dood (25 Maart 1696) tot de aanvaarding (14 Aug. 1707) van het stadhouderschap van Friesland, voogdes van *Johan Willem Friso.* Vz. Haar sierlijk gegraveerd borstbeeld met parelsnoeren gekapt in Romeinsch gewaad. Omschrift *Amelia d(ei) g(ratia) prin(cipissa) Nass(aviae) Nat(a) pr(incipissa) Anh(alti).* In de afsnede *J. B(oskam).* Kz. Haar wapen Nassau-Anhalt, dat der Teutonische orde en die der elf steden van Friesland. Omschrift *Insign(ia) Pr(incipatvs) Nas(saviae) Anh(alti) et Vrb(ivm) Fris(iae)* (*Kon. Kab. Aanw.* 1861, bl. 28.) *P. H. v. Gelder* (*Cat. Arti.*

[1]) Zij was geboren in 1666, en stierf in Duitschland in 1726. *Aant.* van *J. v. Leeuwen* op *Staade Friesche Terp.* Leeuwarden 1834, bl. 457—458.

1880 n° 1424) (zeer zeldzaam). Bij *v. Cleeff* I n° 2136 in goud 23 W. *f* 48.—.

2437. 1696 14 Mei [1]) v. L. IV 170. Op het overlijden van *Albertina Agnes* prinses van Nassau (geb. Oranje-Nassau als dochter van *Prins Frederik Hendrik*), moeder van *Hendrik Casimir II* voornoemd en weduwe van Prins *Willem Frederik van Nassau-Dietz*, stadhouder van Friesland, overleden 21 October 1664. Zeer groote gebosseleerde penning. Bb. in het weduwengewaad van dien tijd. Kz. Wapen met weduwenkoord. *Stricker* I n° 4107 *f* 40.— Z. *v. Cleeff* I n° 2318 *f* 19.— Z. *de Vries* (1884) n° 1217 *f* 76.— Z. 124 Met. Gew. (Fraai). Dikwijls heeft de Vz. door het *haut relief* iets geleden. *de Haan* n° 352 Z. 108 W. *f* 23.50. (Zeldzaam). In koper bij *de Roye* n° 2279 *f* 5.50

2438. 1696. 18 Juni. v. L. IV 171. *Goeree* n° 263 (*vergroot*). Lodewijk XIV. Dertig koopvaarders en drie Hollandsche oorlogschepen genomen bij Texel. Gesneden door *J. Mauger*. Meest in brons of koper voorkomend. *v. Orden* n° 2410 Z. *f* 7.25 n° 2411 K. *f* —.60, *Keer* n° 4998 Br. *f* —.80, *v. Dam* n° 2608 Br. *f* —.70, *Stricker* I n° 4108 Z. *f* 6.25, *v. Cleeff* I n° 2319 Br. *f* —.90, *de Vries* (1884) n° 1218 Br. *f* 1.—, *de Haan* n° 353 Br. *f* 1.50.

2439 (1696) v. L. IV 173. Op de zeerooverij van *Jan Bart* en ter gedachtenis aan een beruchten vroegeren zeeroover *Claus Stortzenbecher* van Hamburg. Bij *Becker* n° 824. Z. 28.45 Gr. *f* 28.— Doch zonder kantschrift. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3177 Z. 173 W., *v. Cleeff* I n° 2320 Z. *f* 28.50, *de Vries* (1884) n° 1219 Z. 28 W. *f* 30.— [2]) met het kantschrift *Convenit factis paribus par nobile fratrum*. Dit edel gelijksoortig broederpaar stemt overeen in gelijke daden.

2440. 1696 19 Febr. v. L. IV 174. Gouden penning aan dubbele gouden keten hangend door den reeder *Josef de la Penja de Oro* vereerd aan den dapperen fregats-kapitein *Frans Wiltschut*. (Is ons nooit voorgekomen).

---

[1]) De penning heeft *geboren* 19 *April* 1634, *gehuwd* 2 *Mei* 1652, *bewindvoerster* 16 *jaar*, *gest.* 14 *Mei* 1696. *v. Leeuwen t. a. p.* heeft 29 *April* en 24 *Mei* (*Stylo novo*).

[2]) Cat. *de Vries* verwijst naar *Lochner* I 409 (*J. Hier. Lochner, Sammlung merkwürdiger Medaillen von* 1737—1744. (1—8 th.) Nurnberg 1737—1744 4°).

2441. 1695—1696. Brussel in 1695 (13—14 Aug.) verbrand verrijst (1696) als de phenix uit hare asch. (Vgl. IV 145(1) Vz. hier Kz. geteekend *C. W(ermuth)* of *Wermuht*. Bij *v. Orden* nº 2412 Vg.k. *f* —.60, *v. Dam* nº 2609 Z *f* 9.50, *Stricker* I nº 4109 K.vg. *f* —.50. In de *Revue Belge de Numismatique* 1867 (ontleend aan l'*Echo du Parlement*) wordt dit genoemd »une medaille fort rare. Une fière légende *Momordit lapidem* (Il a mordu la pierre) se lît au dessus des clochers de Bruxelles. On raconte que le duc du Maine s'amusa à prendre le tour de Saint-Michel pour point de mire.

2442. 1696. v. L. IV 177. *Goeree* nº 254 vergroot. Lodewijk XIV. De Fransche legers in 's vijands land gelegerd. Gesneden door *J. Mauger*. Komt (bijna altijd) in brons voor *f* —.70—90 ct.

2443. 1696 (9 Aug. 10 Sept.) v. L. IV 178. *Goeree* nº 268 (vergroot). De vrede met Savoye gesloten te Parijs afgekondigd. Gesneden door *J. Mauger*. Bij *P. Smidt v. Gelder* nº 3180 Z. 40½ W., *v. Orden* nº 2414 K. *f* —.60, *Stricker* I nº 4111 Kvz. *f* — 0.70, *v. Cleeff* I nº 2322 K. *f* —90, *v. Cleeff* II nº 1320 Z. *f* 5.25, *Salm* nº 1846 K., *v. Duren* nº 1797 K., *Iddekinge* nº 665 K.

2444. 1696. 9 Aug. v. L. IV 179. Als boven. Lodewijk XIV met de dagteekening van 9 Aug. 1696 en den naam *S. Lambelet* [1]) in de afsnede van de Kz. Bij *v. Orden* nº 2415 G. K. *f* —.90. Alsook op de onzijdigheid van Italie. *v. Dam* nº 2612 Tin, *Stricker* I nº 4112 Kvg. *f* —.90, *v. Cleeff* I nº 2323 *f* —.60 K.

2445. 1696. v. L. IV 180. Als boven. *Victor Amadeus* hertog van Savoye. Kz. Italië. Onder den geknotten arm F. V. (?) Niet bij *Schlickeysen* of *Bolsenthal* te vinden. Ook de penning zelf is ons niet voorgekomen. (Zeer zeldzaam).

2446. 1696. 25-jarige echtvereeniging van *Mr. F. v. Bleiswijk en A. Hoogenhouk* in Z. bij *de Roye* nº 2284 *f* 7.— en bij *P. C. G. Guyot* 1869 nº 162.

2447. 1696. 50-jarig huwelijk van *C. Stalpart van der Wiele en E. Bort*. *Cat. de Vries* (1854) nº 1676 Zvg. 4.6 W., *v. Duren* nº 1802 Z.vg., *Cat. Tent. te Amsterdam* 1876 nº 3821 (*G. A. Heineken*).

2448. 1696 Juli. Op het overlijden in Ned. Indië van *Nicolaas Schaghen* Gouverneur van Amboina. Zie *Valentyn, Oud en Nieuw*

---

[1]) stempelsnijder in Clausthal 1699—1715, in Brunswijk 1715—1726. (*Schlickeysen*).

Oostindien II 2 bl. 259 pl. LII B.; *Tijdschrift voor Indien* XIV 30 (28); *Navorscher* XII 110; *P. A. Leupe, Leven van G. E. Rumphius* (*Verh. der Kon. Akad. v. Wet. XII bl.* 57 [1]).

2449. 1696 13—14 Juni. *Op het overlijden binnen 24 uren van drie gezusters* aldus beschreven in de *Navorscher* XI 8 door den bezitter *W. J. F.* (Z. gew. 7.2 W. 8 Ned. duim middellijn met zijne randen gevormd op een kunstdraaibank met twee randen ieder van een ned. duim breedte). Vz. Krans van korenaren door vier korenbloemen afgewisseld. Doodshoofd op kruislings gelegde beenderen geplaatst. Daaronder *Ter gedagtenisse van de drie Gesusters* SARA, LAVINA & JOSINA TERWEN.

Gebooren { 18 *Septemb.* 1667
28 *May* 1676
5 *July* 1680.

Gestorven 13 en 14 *Juny binnen Utrecht.* Kz. In den kring. *De Terwe brengt te samen in myne schuure. Matth. XIII vs.* 24. Bovenaan in het middengedeelte drie korenschoven, en daaronder het vers

De doodpyl, 't geen men selden sag,
Trof ons helaes! op eenen dag —,
In aert en liefd' en suivre deugd,
Dooreen verknogt, tot 's moeders vreugd.
Hou op, o Jeugd! van d'ydle roem,
Op uw zoo ras verflenste bloem,
Uw Zon sal ook eens ondergaen;
Waak dan altyd. Ons Terwegraen
Als 't weer verryst uit 's aardryks schoot,
Verwagt het leven uit de dood.

De drie gezusters werden gelijktijdig begraven en aan ieder der dragers zulk een penning geschonken.

2450. 1696. Ovale, gedreven penning op het overlijden van *Maria*

---

[1]) Aldaar leest men: Amboina 16 July 1696 P.S. Den bovenstaande gesloten en overgeleverd sijnde, is het schielijk overval dese Provintie overgekomen dat wij onsen Heer Gouverneur *Nicolaas Schaghen* verloren hebben en onder andere veranderingen daardoor veroorsaekt, heeft den voorschreven teyckenaer *Philip van Eyck* ook hier moeten blijven en tot het laatste schip wachten *om eenige penningen te graveren die onder de dragers zullen uytgedeelt worden!*

Adriaens, (*Cat. Bom* 14 *Dec.* 1874 bl. 110 n° 2767). Mm. 62 en 55 Z. 50 Met. Gew. *Posthumus* n° 686. Mm. 61 en 54. Kz gegraveerd Z. 50 W.

2451. 1696 10 Febr. Op het overlijden van *Ida Blok* [1]) (Z. 166 W. *Cat. Roos* 24 April 1860 n° 122 *Kon. P. Kab. Aanw.* 1862 bl. 10) *v. Cleeff* II n° 1322 *f* 30.— Vz. *Ida Blok* liggend op eene met twee gevleugelde beeldjes versierde tombe, haar hoofd rustend op eene opgerolde mat. Op de tombe is ingesneden *Ter Gedachtenisse van* IDA BLOK, *Gebooren den* 4 *Mey* 1655, *overleden den* 10 *Febr.* 1696. Omhoog twee gevleugelde beeldjes houdende een band, waarop ingesneden

Salig syn sy die in den Heere sterven.

Het geheel door een hemellicht omgeven. Kz. Een schild, gevormd door doodsbeenderen, gedekt door een beeldje hetwelk zeepbellen uitblaast, en als *tenants* twee geraamten, waarvan het eene met een zeissen, het andere met een omgekeerden fakkel. Op het schild

Dus houd men naam en beeld in weezen,
Nu Ida Blok ons hier begeeft
En boven by haar Schepper leeft,
Een bruyt, uit duysend uitgelesen
Om 't Lam te volgen in zyn hof
Met onnavolglyk maagdenlof.

Onderaan op een compartiment gevormd door twee vleugelen

Gedenckt te sterven.

2452. 1696. 1 Mei Ter eere van *Johannes Smetius* godgeleerde 60 jaren oud [2]). Vz. Borstbeeld rechts-gewend. Omschrift *Johannes Smetius aet(atis) LX A(nno) C(hristi) MDCIVC d(ie)* 1 *Maji.* In het *Muntkabinet van Joh. in de Betouw* (Amst. 1822) bl. 4 n° 52 Portrait van *Joh. Smetius* aet. LX A° 1696. (*Nav.* XII 114 Vz. en Kz. gelijk). Meded. van wijlen *W. J. de Voogt* ($18\frac{3}{18}71$) (Bij *v. Duren* n° 1807 in lood gegoten).

---

[1]) Vgl. *Repertorium* n° 2330 (*Ida Blok*, geb. 26 Juli 1632 overl. 2 Juli 1693) *Agnes Blok* bij *M. v. Doorninck* I n° I (1833) (overleden 20 April 1704) de eerste kweekster in Holland der Ananas.

[2]) Bij *Huberts Biogr. W.* bl. 523 vindt men dat *deze Johannes Smetius* werd geboren 1 Mei 1636 te Nijmegen, alwaar hij als predikant (sedert 1670) den 15 Mei 1704 overleed.

2453. 1696., 22 April. Op het overlijden en begraven (27 April) van *Johannes Wilkens*, Luth. predikant te Haarlem, overleden onder de toediening van het H. Avondmaal. Vz. De Luthersche kerk te Haarlem van binnen. Avondmaalsbediening, beker en brood worden rondgedeeld. Gegraveerd randschrift. *Do Johannes Wilkens. Geboren tot Rotterdam, den* 12 *Decemb.* 1661. *Beroepen in de Lutersche Kerk tot Haarlem den* 12 *Novemb.* 1684. Kz. Zijne begrafenis allegorisch voorgesteld. In het verschiet een stad. Met het inschrift: *Matth.* 5 vs 9 (Zalig zyn de vreedsamen, want zy zullen Gods kinderen genaamd worden) op de kist. Rechts een tafel waarop *Biblia* (Binnenschrift)

Op 't reyken van het Avontmaal
Is hy geruckt in s Hemels Zaal.

(Randschrift) *Tot Groote Droefheyt der Gemeente Siek geworden en overleden op Paesdagh den* 22 *en Begraven den* 27 *April* 1696. *Cat. Arti* 1880 nº 1299 (*G. A. Heineken*) bij Mr. *Jer. de Vries* Cat. 1884 nº 1224. Ovaal gedr. 68/56 Z. 42 W. *f* 14.50 *Nav.* VI 260. 391 VII 1786 *de Roye* nº 2286 Z. *f* 20.— Bij *Noot-Nagel* (1868) leest men onder nº 776. (Z. 44 Gedr. ovaal Hoog 68 breed Mm 57) »*Op den kansel door het onweder getroffen*" (!) Bij *de Vries* (1854) nº 1673. Z. 3. 8. *Posthumus* nº 685 Mm. 68/56 Z. 26 — bij het uitreiken van het avondmaal. *D. W. Z* (*J. van Dam D Wz*) zegt in de *Navorscher* VII 178 »Stelt *J. Wilkens* voor *staande op den predikstoel* en Kz. zijne begrafenis *buiten Haarlem*." (Deze penning was echter niet in zijne collectie 8 Nov. 1858 verkocht.) Bij *v. Cleeff* I nº 2053 is een begraafnispenning van nog een *Johannes Wilkens ook Luthersch predikant te Haarlem. Overleden* 12 *November* 1682. (Ovale gedreven penning Z. *f* 12,—. Ook bij *Meulman* (1869) nº 296 Mm 56 en 68 Z. 42 (ofschoon van 1682) met de verkeerde bijvoeging »Gestorven bij het uitreiken van het H. Avondmaal". Er waren dus twee Luthersche predikanten *J. Wilkens* te Haarlem, hoewel niet gelijktijdig; van wie de eerste 12 Nov. 1682 en de andere 22 April 1696 overleed en van welke beiden begraafnispenningen bestaan. Deze personen zijn verward. *Fridelomdein* (?) vraagt in de *Navorscher* VI bl. 391 nº 598: Wie waren de ouders en voorouders van *Johannes Wilkens* omstreeks (Nota Bene) 1696 predikant te Haarlem? en S. J. gaf in de *Navorscher* VII bl. 178 daarop een uitvoerig antwoord waarnaar wij verwijzen. Hij vermeldt ook dat een der opvolgers van J. W. in

dezelfde gemeente Ds *J. C. A. Sander* mede na de Nachtmaalsbediening op het Paaschfeest in 1838, onder het voorgezang van den namiddag-godsdienst plotseling den geest gaf.

2454. 1696. Gegraveerde penning ter gedachtenis van Ds. *Corn. Gentman*, Dienaar Jesu Christi tot Utrecht. Mm 65 bij *Posthumus* n° 687, (Z. 33 W).

2455. 1696. 12 Juny. Op het overlijden van *Anna Maria v. Vierssen*, echtgenoote van *Jr. Hessel Vegelin van Claerbergen*. (Gestempeld) Zeer zeldzaam doordien de stempel is gescheurd. (In het Museum van 't Friesch Gen. te Leeuwarden). Door ons uitvoerig beschreven en toegelicht in de *Vrye Fries*. VIII, bl. 179—181 en afgebeeld onder n° VII, Zilver.

2456. 1696. 11 Sept. Op het overlijden van *Jacob Dompselaar*. Gebooren tot Utrecht. Den 26 July 1647. Uitvoerig toegelicht door graaf *Maurin Nahuys* in de *Revue Belge de Numismatique* 1873, p. 199—203 en aldaar afgebeeld pl. *m.* n° 47.

2457. 1696. 21 Febr. Peet, of doopvaderspenning van Karel II, koning van Spanje. Vz. Borstbeeld van Karel II koning van Spanje, gedrapeerd en met paruik gedekt. Omschrift *Carolvs II. Hispaniarvm rex filio Michaelis de Cafmeyer Venatoris svi.* Karel II koning van Spanje aan den zoon van *Michael v. Cafmeyer* zijnen jager(meester). Kz. 's Konings wapen gekroond en omringd door de keten van het Gulden Vlies. Omschrift *In mnemosynon qvod evm de fonte baptismali svsceperit A*(*nno*(1696 21 *Feb*(*rvarii*). Ter gedachtenis dat hy hem ten doop heeft gehouden den 21 Febr. 1696. *Piot Coins* CVII, p. 40 n° 378 en 379 (60 millimeters).

2458. 1696. Duizend-jarig jubilaeum van het martelaarschap van den *H. Lambertus* gevierd te Luik. Vz. De bisschop van Luik (*Joseph Clemens*) gezeten onder een verhemelte dat door twee engelen wordt gedragen, en omringd door zijn kapittel. Aan zijne voeten het wapenschild van Beijeren. In de afsnede

Per saecvla dena trivmphat.

Hij zegepraalt tien eeuwen lang. Kz. In het veld in acht regels *S*(*ancto Lamberto*) *Episc*(*opo*) *Leod*(*ii*) *et a X saeculis mar*(*tyri*)*glorioso. Jos*(*ephvs*) *Clemens.Elect*(*or*) *Colon*(*iae*) *X.c = domo bava*(*riae*) *episc*(*opvs*) *et princ*(*eps*) *Leod*(*ii*) MDCXCVI. Aan den *H. Lambertus* bisschop van Luik en sedert tien eeuwen een roemvol martelaar (wijdt dezen

penning) *Jozef Clemens* keurvorst van Keulen de tiende bisschop uit den huize Beijeren en vorst van Luik 1696. *Renesse* I, p. 161—162, pl. 57 (4) Z., *v. Orden* I, n° 1414, *Dugniolle* n° 4613 Z.

2459. 1696. Spotpenning op Jacobus II koning van Engeland. Vz. Gelauwerd borstbeeld. Omschrift *Jacob(us) II rex m(agnae) b(ritanniae).* Kz. De *kroon* in een boot op zee, waarboven *Fato* (Door het noodlot). In de afsnede 1696. *Cat. de Vries* (1884) n° 1228. Mm. 26 Z. 7 W. *f* 7.25 (De stempel gesprongen).

2460. 1696. *Op den heldenmoed* van Willem III gedurende 30 jaren aldus omschreven door *Mr. Jer. de Vries Jerz.* (Cat. 1884 n° 1229) *met* 1696. Mm. 26 Z. 6 W. *f* —.60 *Zonder jaartal* afgebeeld bij *de Vries* c. s. pl. XI n° 7, Dl II bl. 178. Kz. *Heroitati.*

2461. Zilveren *prijspen* van het jaar 1696 (Verg. *Vervolg op v. Loon* n° 19 op het jaar 1719) *voor de derde klasse der latijnsche school te Amsterdam.* Z. 46 Met. Gew. bij *de Vries* (1884) n° 1225 *f* 10.75.

EINDE VAN HET JAAR 1696.

VRAGEN.

Boekhorst. *Nav.* XXXVI, 203, is sprake van »libera B". Wil dit zeggen dat B. eene baronie was? Vgl. »liber baro". Of beduidt het dat hetzij een gedeelte van dit B., of een ander B. in niet-adellijke handen was?

Loenersloot (prov. Utrecht) — heet in eene oorkonde a° 1258 (Sloet's Oorkdbk bl. 784) curia in Comesloch, en de eigenaar, Dirk genmd Splinter, die ze destijds (24 Febr.) aan Otto graaf van Gelre opdroeg, om ze weder van dezen in leen te ontvangen, komt in die oorkonde voor als Theodricus dictus Splinter de Coenresloe. In het opschrift boven dat stuk (in Dat altste Register p. 89 v° te Arnhem) is echter, naar de getuigenis van Bn Sloet t. a. pl., Comesloch als Lainrescloet en Coenresloe als Lainescloet geschreven, zoodat er geen twijfel kan rijzen of hier wel van het goed Loenersloot aan den Krommen Angstel sprake zij. Aan naamsverminking door een afschrijver (Bn Sl. 784, aant.) moge bij Coenresloe misschien te denken wezen,

maar voor Comesloch is dat toch wel wat sterk. Zou dit laatste dus geen dubbelnaam zijn, omdat loch toch ook bosch kan beduiden? En wat is dan hier comes? Opmerking verdient hierbij wellicht Löhne of Hunte, Hunse (rivier in Hanover). Trouwens, de benaming Loenersloot was reeds eene eeuw vroeger bekend: men ontmoet eenen Henricus de Lonereslothe in 1156 (Sloet, a. w. bl. 297).

Taarlo. Aangaande dit gehucht bij Assen, in Drenthe, heet het in v. der Aa, Aardr. Wdbk, dat het in 't Latijn voormaals Arnulo luidde, en een belangrijk oord is, reeds vermeld in de zoogenaamde charta Werdensis a° 1166. Wat is hiervan?

Wessingen. Uit welke bron putte v. der Aa zijne mededeeling dat deze hof, — thans bouwhoeve, — reeds in een giftbrief van koning Hendrik IV a° 1064 als Curtile voorkomt? Bondam heeft dien brief niet, en Bn Sloet's Oorkdbk v. Gelre en Z. (bl. 390, 3) vermeldt de Veluwsche bp eerst in de 12de en 13de eeuw, en wel als Wesinga, Vesinghen; welke spelvorm bovendien v. der Aa's bericht (in zijn Woordenboek) alsof Wessingen een wandelnaam van West-Engen wezen zou, denkelijk te niet doet. Vgl. den anal. gesl. Wessink *of* Wesschynk (Bijdr. Gesch. Over. III, 149; V 230). In zijn Aanh. noemt hij de bp zelfs rechtstreeks West-Engen.

De roode Toren, — te Zutfen, vermeld in een tijnsbrief a° 1501, destijds belast met een jaarl. tijns van 6 goudgl., 1 oort. Deze brief werd, bij de overrompeling der stad door de Spanjaarden in 1572, door Wm v. Gent en Boudewijn v. der Boe, 's Konings raden in Geld., gered en aan broeder Wessel v. Witmunde, prior der predikorde te Z., 1 Aug. 1576 overhandigd (Mr. G. v. Hasselt, Stukken Vaderl. Hist. III, 86). Wat weet men meer van dien Toren, en welk gebouw ter stede herinnert er nog aan? Zou hij schuilen achter Rothe (Reinzonis) a° 1059 vermeld (Sloet's Oorkdbk bl. 172)? Immers met dit Rothe kan evengoed eene Graafschapsche als eene Veluwsche plaats bedoeld zijn, omdat het in de oorkonde tusschen Zwiep en Rheden in staat. Daarbij, de Rotherimarca (a° 793) lag in de Noordgouw (Sloet, bl. 16), d. i. het noordelijkst deel der Veluwe. Doch misschien

meer waarschijnlijk is met Rothe R. bedoeld Ross n. o. van Lochem (zie Nijhoff's Kaart 1859).

Paliim. Tot het hofgezin van den Graaf van Holland in 1353 behoorde, blijkens *Nav.* XXXV, 5, ook een zekere Paliim. Er staat achter: »niet Palmir". Zou 't ook »palinur(us)" = stuurman (zie Oudemans, Mid. Nederl. Wdbk) kunnen wezen? Alzoo geen eigennaam, maar een appellativum? Men houde echter in 't oog dat hij tot de »Cnape" behoorde.

Kaarsen (XXXII, 569). De kaars speelde niet alleen in de woningen onzer voorvaderen, maar ook bij verkoopingen (in de Betuwe zelfs nog op het eind der vorige eeuw) eene gewichtige rol. Als eene daarvoor bestemde en ontstoken kaars was opgebrand, werd het te verkoopen of te verpachten perceel gegund aan den laatsten bieder. In de dagen van hertog Karel van Gelre noemde men dit: »mitter kerssen verdoen" (= verpachten of verkoopen); zie een charter van 18 Apr. 1537 in Nijhoff's Verz. v. Oork. 't Was eene goede manier om de pacht- of koopsommen tot het uiterste te drijven en er uit te halen wat er bij mogelijkheid inzat. — Ook in Overijsel bestond dit gebruik; zie bijv. Cat. d. arch. v. 't Dev. Gasthuis, n° 972 (a° 1542): »toen Mr. Johan Goltsmijth van het nu door hem bewoonde huis »het Vossken" bij brandende kaars den slag behouden had". Ibid. n° 1184 (a° 1579): »dat de verkoop geschieden moet vóór de naaste kerk bij opbod, bij brandende kaars". Dus zelfs in de open lucht. Vgl. ibid. n° 708 (a° 1485), n° 937a (a° 1534). In 1601 kocht Caspar v. Ewsum de Nienoordsche goederen te Vredewold (Gron.) bij uitdoening der kaars. Als eigendom van J. C. Schatter werd de oud-adell. havezate De Eest (Eese of Eehse) bij Doezum (Gron.) 29 Jan. 1727 bij »*keers*koopsbrief" verkocht. — Benuttigde men ze ook in den vóórtijd niet bij de rechtspleging? En nog anders? Vgl. *Nav.* XXXIII, 200.

Hijen. Nevens (twee) keurnoten werden in 1474, 8, 80 (hijen in den Oldenhoff te Vollenhove), 84 (item), 95 (item), 1518 (it.), 25 (it.) steeds (twee) mannelijke personen als »hijen" gebezigd bij het ontslag van volschuldige en eigenhorige lieden, in wier plaats dan andere

lieden, die »vrij en in geenen echte" waren, als eigenhorig werden aangenomen; zie Overijss. Arch., Aanh. 386, 401, 6, 8, 25, 73, 7, 83; V 398, 507. Wat zijn hier »hijen"? Oudemans biedt: hie = echtgenoot, vrouw, *wederhelft*. Geeft dit laatste het denkbeeld aan?

Curia, curtis, villa. Rindern (bij Kleef), dat in 720 locus en villa (Bn Sloet, Oorkdbk bl. 7, 8), in 948 villa (ib. bl. 85) heet, wordt in 996 eene curtis (ib. bl. 115), in 1212 wederom eene villa (ib. bl. 441), in 1224 eene curia (bl. 477) geheeten. Blijkt hieruit niet, dat gezegde drie woorden minstens in de vroege Middeleeuw promiscue gebezigd werden, en dient dus niet elke specifieke onderscheiding minstens in de oudste en oudere charters, als spitsvondig afgewezen? In 1239 is sprake van curtis *in* Rinare (Rindern) (ib. bl. 619). — Is dat onverschillig gebruik ook toepaslijk op het diminutief curtile? Kan met dit woord reeds in 1064 eene rentmeestersschuur (zie *Nav.* XXXVI, 223) zijn aangeduid?

Lijcschaar, enz. In 1525 werd de hofstede de Hersmolen te Ulzen (Overijsel) verpacht met water, weide, torf en twijg, met *aller slachter noth*, met een volle waar, met een *lijcschaer*, enz. Aldus Tijdr. Regr. prov. arch. Overijsel V, 532. Wat beduidt het gecursiveerde, en vooral lijcschaar? Wil 't zeggen: een gelijk schaar, evenveel recht tot het inscharen van vee in weiland, als het bezit eener volle waar overigens tot het gebruik van gemeenschappelijke markegronden gerechtigde? — Ook a° 1496 ontving iemand een erve met alle »slachter not", landerijen en een slag, beide met »aller slachter not" (ib. bl. 14, 5).

Ruitschouw. David van Borgondië, bisschop van Utrecht, kwam 13 Sept. 1485 met de ridderschap van Sallant en de drie steden (Deventer, Kampen en Zwolle) overeen, dat Salland's dijkgraaf bij de schouw aan een heemraad voor hem en zijn knecht 1 gouden postulaatgl. per dag zou geven; dat dijkgraaf en heemraden de »Ruijtschouwe", welke men midden Mei hield, zoo vroeg mochten houden als zij wilden, en zoo noodig eene noodschouw houden mochten. (Aldus Tijdr. Regr. prov. art. v. Over. F 429). Wat is ruitschouw?

Vaen. Opzichtens de Wereldjesheg bij Arnhem, — Wereltge(n)s-

hegge a° 1650, nog aldaar bekend? — leest men in v. Hasselt's Roozendaal (1808) bl. 476: »Deselve hegge nu uytgeroyt synde en opte plaetse eenige *vaen* staende", enz. Wat is hier vaen?

»Gerbrant ten Bussche, rentmr in Zalland, doet kond, dat voor hem en zeven huisgenooten van het vaen-leen van Goor, door Henrik Kipperman met Geerbrich zijne vrouw enz. aan Erneken wijlen Gerrits wijf ter Varent is afgestaan en beloofd te waarborgen, gelijk men een vaenleen van Goer verpligt is te doen, een stuk land, waarop men een molder zaad kan zaaijen", enz. Aldus a° 1400 (Overijs. Arch. II 76). Wat was een vaanleen?

Voorgarde. »Gerrit Abecede c. s., schepenen te Almelo, doen kond (a° 1393/4), dat voor hen in een geheget heijmael kwijtschelding gegeven is door Borgard Koke, Hendrik zijnen zoon en Gebbe Hendrik's wijf aan Arend den Beggher en Aleid zijne vrouw, wegens voldane bruidschat en medegave, zoo heimelijke als openbare, aan laatstgemelder dochter Gebbe, Hendrik's echtgenoote (*sic*) ofte voorgarde, voormeld". Aldus in het Tijdr. Regr op het prov. arch. v. Overijsel, II, 7. Wat is hier voorgarde? Omschrijving of nadere bepaling van bruidschat en medegave? Zoo ja, hoe dan?

Wat *Nav.* XXXVI, 46, nog aanbelangt, later viel ons oog op vergier = boomgaard (Oudemans), hetgeen t. a. pl. misschien in een enkel geval kan passen.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Alberthoma. De *Nav.* XXXVI, 226 vermelde Albertus a° 1672 was 23 Nov. 1644 te Gron. geboren. Tijdens zijn verblijf te Emden, in 1689, werd 't honderdjarig bestaan van 't College der Heeren Veertigen ook in die stad feestelijk herdacht, en werden er zelfs gouden en zilveren gedenkpenningen geslagen. Van zijn hand waren de daarin vervatte strophen, welke *Nav.* XXXV, 224 mededeelt.

A. AARSEN.

Ds. Ledeboer. In den Alm. ter bevord. v. kennis en goeden smaak, uitg. d. h. dep. Leens, d. Mij tot N. v. 't Alg., Gron. 1840, treft men aan een »Omstandig verh. betr. den moord, gepleegd aan Ds. Joh. Ledeboer, ber. Pred. i. d. tijd te Hornhuizen (Gron.), alsmede de verhooren en het vonnis tegen den misdadiger". Minder bekend is wellicht het volgende:

Op de grafzerk van Dnus J. LEDEBOER, ber. Pred. te Hornhuisen en Cloosterburen, moorddadig doodgeschoten tusschen Zuidlaren (de plaats zijner ruste) en Anlo, den 14 van Herfstmaand 1780.

Die liefderijke by de menschen,
Heer Ledeboer, van elk bemind,
Gods-kroost en 's Vaders dierbaarst kind,
Moest als een wonderboom verflensen;
Vermoord, door eene ontmenschte's hand,
Raakt' zyne ziel, voor 't aardsche, in 't hemelsch Vaderland:
Zuidlaren bergt zyn Rif tot de aller jongste stonden,
Wanneer 'er loon en kroon by Kristus word gevonden.

VIGILANTER ET QUIETE.

M^O^.

M. Magerus. Ledeboer zegt op dezen naam: »1771—1773 *Aant.* De heer Fr. Muller gelooft niet dat zijn naam un nom supposé is. Amsterdam". In een reg. v. App. oud-archief, Den Haag, vind ik 12/3 1749 Maarten Margeris, minderj. jongman. Binnen korten tijd stond hij den ouderdom van 23 jaren te bereiken, en nu verzocht hij om gelden te lichten v. d. weeskamer, »daar hij van voornemen was om zijn eygen affaires bij de hand te nemen wijl hij soverre in de boek-negotie was geavanceert". Het werd geweigerd. 't Komt mij zoo voor, dat deze Maarten Margerus en M. Magerus één persoon zijn, en dus Fr. M. recht van spreken had. Ik vond nog een anderen Magerus, Johannes. In 1687 taxeert hij de boeken van Joh. De Vrient te Leiden, welke de Vrient bij Ledeboer op 1675 is genoemd. Not. Quiryn Ravens heeft de akte opgemaakt. De prijzen zijn bijgevoegd. De Vrient ging scheiden. Dezen Joh. Magerus noemt Ledeboer niet.

Den Haag. A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

Relations véritables [1]). (XXXVI, 169). Eugène Hatin teekent hier-

[1]) Hier is 't véritables, in *Nav.* t. a. pl. echter véritable. Waarom? Eene taalkundige onnauwkeurigheid? RED.

omtrent in zijne Bibliographie Historique et Critique de la presse périodique Française, p. 90, aan : »Le Courrier véritable des Pays-Bas, ou Relations fidèles extraites de diverses lettres". Bruxelles, 27 Août 1649—1791, in 4°. A plusieurs fois changé de titre ; ainsi : en 1652, Relations véritables, ou Gazette de Bruxelles ; en 1740, Gazette de Bruxelles ; le 1er Mai 1759, Gazette française des Pays-Bas (Le mot »français" disparaît dès le 13e n°). — Nous avons quelques années de cette feuille importante dans nos grandes bibliothèques : à l'Impériale, 1654—1691 ; à Sainte-Geneviève, 1699—1711 ; à l'Arsenal, 1760—1765".

MR. W. P. SAUTIJN KLUIT.

Fransche dagbladen. Van den in 1881 overleden jeugdigen baron James de Rothschild te Parijs is in het licht verschenen het eerste deel zijner nagelaten werken, ten titel voerend : »Les continuateurs de Loret. Lettres en vers de Mayolas, de Robinet et autres (1665—89)". Hierin zijn de verstrooid geraakte berijmde weekblaadjes der 17e eeuw van rechts en links bijeengebracht, ter herinnering voor het thans levend geslacht. Terwijl thans 2300 week- en dagbladen in Frankrijk het licht zien, werd onder Lodewijk XIV de algemeene nieuwsgierigheid bevredigd door slechts twee courantjes, La Gazette (in proza) van Renaudot, en La Muse Historique (in verzen) van Loret, voortgezet door Mayolas, Robinet en Subligny, — twee weekblaadjes in klein 4°. De Gazette, aan welke eene gelegenheid tot adverteeren was verbonden, telde vrij wat inteekenaren, en leverde den redacteur Renaudot een voegzaam bestaan op. Loret daarentegen, redacteur der Muse Historique, die, — zonder tevens een advertentieblad te wezen, slechts staatkundig, letterkundig, Hof-, stads- en tooneelnieuws gaf, — had aanvankelijk slechts 12 abonnés. Hun getal groeide weliswaar langzaam aan ; doch in evenredigheid namen ook de kwade betalers toe, en de arme rijmelaar kwam in kommerlijke omstandigheden te sterven.

VRAGEN.

Gravelijke beveelboeken, door wijlen den Rotterd. archivaris J. H. Scheffer. Kan men zich op de nauwkeurigheid van dien, overigens bekwamen schrijver, wat deze beveelboeken aangaat, gerust verlaten?

M^O.

Heeren van Naaldwijk. v. Wijn zegt in zijn »Onderzoek, hoe en wanneer de Heeren van Naaldwijk, Erfmaarschalken van Holland zijn geworden" (Huisz. Lev. I, 1e, 122):

»De geslagtboom van Naaldwijk, schoon bij de naarstige Goudhoeven, Chron., 193, en v. Leeuwen, Bat. Ill., 1020—23, uitgegeeven, is zo onvolkoomen dat men er zelfs geen een' eenigen Hugo in ontmoet". — Wat v. Wijn in 1801 zeide, daarmede is men, zoo ik meen, in 1886 nog niet verder gekomen. Is dit »Onderzoek" door eene bekwame hand aan een nader onderzoek onderworpen, en heeft deze ons een uit oorkonden opgemaakten »Geslagtboom van Naaldwijk" verschaft?

M^O.

Smallegange. Mr. Matthæus Smallegange, Verhandele over de Wapenkunde, uitgegeven in 1676, en opgedragen aan haer Ed. Gr. Mog". (Aanteek.) Is hiervan iets bekend?

M^O.

Nederlandsche geschiedzangen. Dat de zoogenaamde pamfletten, vliegende blaadjes, brochures, kortom alle stukken van den dag, later eene hooge waarde krijgen, daarover zal ieder navorscher het wel met mij eens zijn. Maar buitendien heeft men nog de liedeboeken en een groot getal straatdeuntjes, en 't is zeer te bejammeren dat daarvan niet meer uit de schipbreuk des tijds gered is. Hoeveel toch zal er wel niet verloren gegaan zijn, om niet te ver achteruit te zien, uit den Patriottentijd, uit de herstelling des vaderlands 1813—1815, ja zelfs reeds uit de dagen van 1830—1833, van bitter-zoete en nog zóó versche geheugenis? Dit is wel te betreuren; immers, getuige b.v. de Nederl. Geschiedzangen van wijlen Dr. J. v. Vloten, die oude liederenbundels bevatten bijzonderheden, welke vaak van groot belang zijn voor de algemeene en bijzondere vaderlandsche geschiedenis, en

vooral voor de geschiedenis van bepaalde plaatsen. Voorbeelden: Jan Klaassen is zeer zeker een geschiedkundig persoon, doch wat weet men bijzonders van dien ouden trompetter van den Prins, en wie was die Prins? Wat weet men van de noodlottige rèis van het uit Sluis afgevaren schip den »Swarten haan" naar de Levant, behalve hetgeen het liedeken er ons van bewaard heeft? Zou het geen vruchtbare arbeid wezen al de geschiedkundige bijzonderheden, ook uit het oogpunt van letterkunde, muziek (oude melodieën of zangwijzen) en zoo veel mogelijk ook dagteekeningen, te verzamelen en alzoo te bewaren? Ook de kerkhistorie-schrijvers zouden nog eene nalezing kunnen doen. Wat weet men b.v. op dat gebied van den jeugdigen krijgsman Joost Joosten, op 18-jarigen leeftijd om den geloove te Veere levend verbrand, buiten het door hem vervaardigde kunsteloos liedeken in Claas Stapelsz, Lusthof der Zielen? Ik kwam op de gedachte van dit mijn onderwerp, toen ik dezer dagen een beetje orde bracht in het overschot mijner boekverzameling, waarbij mij behalve een stuk of wat wel onooglijke, doch volledige Liedeboeken, in handen vielen twee brokstukken in lang formaat, t. w.: Het Nieuwe Bossche Geuse Liedt-Boek, waarvan de titel en blz. 1—2 benevens het slot ontbreken; 't gaat slechts tot blz. 92, doch er behoorde meer toe, blijkens het lied Oranjes-Spruyt, waarvan slechts 14 regels meer aanwezig zijn, ook ontbreekt er een blad (blz. 15—16). Het tweede fragment is »De vermakelycke Buysman, ofte Koddige Boots-gesellettje". Vermakelijk nu ja voor sommige liefhebbers, doch, ook zijn tijd in aanmerking genomen, wat al te naakt, en op een enkele plaats zelfs vuil. Titel en beide eerste bladzijden ontbreken, overigens is het volledig tot blz. 62, de volgende blz., naar de wijze van innaaien (doorgestoken als de tegenwoordige goedkoope Almanakken) te oordeelen, misschien ruim twintig in aantal, zijn er afgescheurd en verloren. Daar zeker het Bossche Liedeboek wel bekend is, — v. Vloten's Geschiedz. gaan echter slechts tot aan het Twaalfjarig Bestand, — zal ik mij er weinig mede bezighouden, en eerst maar het Bootsgezelletje onder handen nemen en wel door vragen en opmerkingen. 't Eerst valt mijn oog op blz. 10: Matroos-Lied, op de wijze: Van de Mosselkreeksche Papen; dit zal zeker een liedje geweest zijn op de bekende nederlaag van Jan van Nassau (den Mosselman) in den zeestrijd op Slaak en Mosselkreek bij St. Philipsland. Deze wijs hoorde ik vóór

dertig jaren zingen in eene kermistent door een albino of kakkerlak, die aldaar te zien was; en wel bleek mij dat sedert het ontstaan van het lied, het eene wijziging, gedeeltelijk verbetering ondergaan had, vooral door omzetting. Men oordeele. 't Bootsgezelletje heeft:

Hoort toe Matroosen al te saem
Die varen bij de Zee,
Zijt niet met storm of noot bevaen,
God helpt u op een Ree.
Want meenig Boots-gesel,
Haer leven moeten wagen,
Al op de Zee rebel,
Bij nacht en ook bij dagen.

De witte Neger zong:

Zij die met schepen varen,
Zoo menig boots-gezel,
Hun leven is in gevaren
Al op de zeeën rebel.
God helpt hun aan een ree,
En red ze van de Zee.

Zou dat oude liedje werkelijk nog door Jan-Maat gezongen worden? 't Is vol goede raadgevingen, en toch niet saai, maar den echten zeebonk kenmerkend. Ik vestig de aandacht op het couplet:

De Zeeuwsche Meysjes, wat een pr(a)et,
Die weeten ook seer wel,
By nacht te dansen langs de straet,
Al met een Boots-gesel,
En maken groot geraas,
t Zijn Dochters van Deus Aes,

enz. enz.

Ik las wel in een der eerste Jaargangen van den *Nav.* over den Bijbel met Deux Aes [1]), maar wat beteekent het op meisjes toegepast? [2]) Het slot van dit lied luidt:

Doe men dit nieu Lied eerstmael vant
Voeren wij over Zee,
Van Oost-Indien na t Vaderlant,
Na Middelburg de Stee,
Met t Schip Prins Hendrik ree,
In t Jaer van dertig negen,

---

[1]) Zie *Nav.* II 23, 366; III Bijblad bl. XXVII, XXXIX, CVIII, CXXXVIII; VI 629. RED.
[2]) z. v. a. arme bloedjes. Omtrent oorsprong en beteekenis der uitdrukking »man van deus aes" verwijst Oudemans (Mid. Ned. Wdbk) naar het Wdbk op Bredero. RED.

En Sestien houdert mee,
Den thienden Maert geschreven."

Op blz. 20 vindt men, hoe een weerspannig jeugdig zeeman, na alle straffen ondergaan te hebben, op een eiland achtergelaten werd, doch er slechts kort verbleef: hij trok zijn hemd uit en liet het aan een staak waaien, dat werd van een engelsch schip gezien, en hij gered. Een dusgenoemd Amoureus-Liedeken (trouwens zeer misvormd), vervaardigd naar een oud liedeken uit den Riddertijd; de ridder is in een matroos herschapen, doch deze herschepping vrij plomp volgehouden; het oorspronkelijke moet een lieflijk stukje geweest zijn. De t Samenspraek tusschen een Ste-man en een Bootsgesel (blz. 23) is zeer naief en zou, met eenige beschaving, nóg een zeer geschikt zeemanslied zijn. De zeeman prijst zijnen staat, en de steeman geeft er zijne bezwaren tegen; de laatste zegt o. a.:

Gij komt noyt in Kerk of kluys,
Hoort niet als vloeken en zweeren,
Uijt het een in t aer Hoer-huys,
Gaat niet als boosheid leeren,
Pijpstellen, vechten, slaen,
— — — — — — — — —
Trokken, *Klossen*, Kaertespel,
Ook Tiktakken en Verkeeren.

Het cursief-gestelde is mij onbekend. O. a. antwoordt de zeeman:

Gaet gij heen en *vijst in d'as*.

Asseviester, aschschepoetster is in Z.-Vl. òf een niet al te zindelijk meisje, òf een lummel die vaak aan den haard luiert; viezen is blazen en verwant met veest, uit Vondel genoeg bekend. 't Z.-Vlaamsch heeft, als een gezegde dat men soms een haastig opstuivend nufje toevoegt: schiit vier en blaas assen, d. i. sch ... in 't vuur en blaas in de asch. Op blz. 28 vinden we een woord, wel verstaanbaar, doch van vreemde samenstelling: Cauwere fleur. Bladz. 46—49 heeft tweemalen, op verschillende wijzen, de geschiedenis van Jan Klaaesz en Saertje Jans; ze komt mij bekend voor; wie onzer dichters uit de goede 16de eeuw kan ze hebben? Men vertelde mij vroeger, dat de voornaamste fabriekanten onzer ellendige straatdeunen te 's Hage, Oude-Tonge en Bergen-op-Zoom te huis behoorden; anderen spraken van Harderwijk; van Oude-Tonge weet ik alleen dat in 1830 enz. Jansie met haar lied van de »Luchtigheid en het smerige Lochie"

veel opgang maakte. Zij was de eerste Hollandsche liedjeszangster, die na den vrede, in 1839 in Belgie optrad; een mijner vroolijke makkers vroeg haar hoe 't ging; ik dacht dat ze gek werd toen ze ons Z.-Vlaamsch hoorde, en hare klacht »och allemêle Brabanse cinte" was karakteristiek; verbeeld u in 't zangerige Zuiden eene vrouw met kornet en schoudermanteltje, een trom voor het lijf, in Brugge tijdens Sint Jacobsmarkt, van de luchtigheid zingend; reeds des avonds hoorden we:

en daer was er 'n Hollands Kaetje!

Maar om op het liedje terug te komen schrijf ik het slot af:

Vaert wel, Jan Klaessen en Saertje,
'k Wensch dat je 't naeste jaer,
Mocht wesen Moertje en Vaertje,
So, so, so leeft met malkaer.
Vaort wel, Jan Jaspertsz en Dieuver,
Als deze klacht is oud,
Maekt ons dan weer wat nieuver,
So, so, so win ik geldt sonder fout.

Was Jan Jaspertsz misschien een bekend straatpoëet, of waren hij en zijn Dieuwer als straatzangers toen misschien berucht? Het boeksken is van omstr. 1672, blijkens het nu onmiddellijk volgend lied »De Fransche Vlieger Hor" op de wijze van Oranje. Dit is bepaald een Nederlandsche geschiedzang, een echt hekel-, minstens spotlied op de coalitie van Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen tegen ons land, en 't zou ons niet verwonderen zoo 't heel populair was; er komen wel ietwat lage uitdrukkingen in voor, maar zóó ter snee aangebracht dat v. Marle ze zich niet had behoeven te schamen.

Oorlof, Monsieur de Gouwe-Tor
— — — — — — — — — — — —
— — Schiet hem (je vlieger) op daar jij de wind
Wat beter voor jou Vlieger vind,
Hier sou men sonder sermonijen
Het touw dicht aan de hand afsnijen.

Jammer dat ons volk niet altoos bij dat gevoelen gebleven is!

Het daarop volgende is: »Een Nieuw vermaekelijk Liedt van een Bedelaar en een Koopmans Vrouw tot Amsterdam", dat het goede karakter van het liederboekske eigenlijk bevlekt; daarin komt een naam voor die mijn aandacht trok. Na 't geval van den bedelaar

met des afwezigen koopmans vrouw beschreven te hebben,' vervolgt de auteur:

Hij (de bedelaar) gink wel al so verre
Tot hij den Koopman vondt
Dien hij bad om eenen bee,
Het was ter eeren van Jan Flokee.

Kan dit eene Amsterdamsche beruchtheid geweest zijn? Het volgende stukje is uiterst gemeen en plomp van beschrijving. Hierop volgt »Een raer Nieuw Liedt van den Utrechtsen Dom", waarin men o. a. leest:

Pelp, Priester, Paep en Goeje Mannen,
Men sal den Geusen duyvel bannen.

't Handelt namelijk over het inrichten van den Dom tot eene Katholieke kerk door de Franschen; doch wat is een Pelp? Het slot is, met andere letter gedrukt:

Hier wordt, als in de voorleden tijdt
Den Dom van Paus Ariaen gewijdt.

Het laatste is »Een droevig Lied van 't Schip de Swarte Haen, t' zeyl gegaen van Sluys na Smirna, hoese vochten tegen vier Turken, ende groote Hongersnoot van achttien Maets, den 2 Augustij 1673. Stemme, van Helena". Dit lied is eigenlijk eene berijmde korte reisbeschrijving, en behoort tot die ellendige producten als men van Hollandsche waterleeuwen in die dagen niet zou verwachten. Iets komt er mij echter onverklaarbaar in voor; hun schip strandde kort na hun gelukkig gevecht met de Turken, bij het eiland in den tekst genoemd S. Del; van hier door een hoogen vloed en hevigen wind losgeraakt zijnde en reeds den grooten mast verloren hebbend leefden zij, alle voorraad verteerd zijnde, drie tot vier weken van tabak, en nog eenige dagen langer van drie honden. Tot het uiterste gebracht, stelde de schipper voor te loten wie sterven zou, om den anderen tot spijs te verstrekken. Men wierp het lot, en dit viel op den hoog-Bootsman, die zich zonder morren prijsgaf, en na door den Leeraar(!) behoorlijk ter dood voorbereid te zijn, zich gelaten onderwierp; doch nu wilde niemand hem dooden; men wierp het lot opnieuw, en dit bestemde zekeren Jan de Blaauw tot slachter, die na veel strijds eindelijk het offer met de bijl om 't leven bracht, doch door naberouw gefolterd over boord sprong en verdronk; men vischte echter

zijn lijk op en begon het mede tot voedsel te gebruiken, totdat men land zag en gelukkig, na veel omzwalkens en een verblijf van zeventien weken op het geheel woeste eiland, te Kingsale in Ierland aan wal kwam en liefderijk verpleegd werd. Welk woest eiland kan het genoemde S. Del toch geweest zijn? [1])

Het Bossche Liedeboek behelst als 't ware eene korte Kroniek van Frederik-Hendriks leven, en vooral, hoe hij naar de hand der Bossche maagd dong, en haar ondanks allen tegenstand der familie tot bruid verwierf. In den echten toon der pittige Geusen-liederen is het liedeken blz. 70, getiteld: Triumph-liedt, hoe de Vijand; bestaende in Spanjaerden, Krabaten, etc. door Graaf Ernst gedwongen zijn de Veluwe met schande te verlaten.

Op de wijs: Van het schilderken.

De Veluw' daer zij waren baes,
Gingen zij zoo met schand verlaten,
En sochten 't pad al van den haes,
Uijt vrees dat haer den Geus sou vaten
En senden na het Vagevier,
Op Nobels kroeg om Engels bier.

Vgl. voor Nobel Dr. J. v. Vloten, Ned. Geschiedzangen I, 334. Het stuk Bekeerlingen is wel te begrijpen; maar waarom juist Engelsch bier? Doelt het misschien op de Engelsche hulptroepen?

Zou het geen zaak zijn, een vervolgbundel Nederlandsche geschiedzangen, uit vrijwillige bijdragen b. v., te bezorgen?

G. P. ROOS.

Westfriesche almanak. Twee kleine zak-almanakjes, in de nog heden gebruikelike gedaante, in perkamenten omslag met overslag, zooals boer en burger ze gebruiken, heb ik hier voor me liggen. Zy dragen de titels:

1° Den oprechten West-Vriesschen Almanach voor het Iaer ons Heeren MDCCXXV. Gecalculeert op den Meridiaen van de 17 Provincien. Door Mr. Hermanus de Werve. Tot Ghendt, by Cornelis Meyer.

2° Den oprechten Westvriesschen Almanach voor het Schrikkel-

---

[1]) Sdilles of Billi, in den Archipel, nóg onbewoond en slechts somwijlen door zeeroovers bezocht. RED.

jaer ons Heeren Jesu Christi MDCCLXVIII. Gecalculeert op den Meridiaen van de 17 Provincien door Mr. Hermanus de Werve. Tot Gend, by Jan Meyer.

Waarom dragen deze vlaamsche volksalmanakjes den byzonderen naam van *West-Vriessche*? De inhoud er van levert in geen enkel opzicht iets byzonder-friesch op; ook niets byzonders in het algemeen. De taal is kennelik vlaamsch; b. v. Dyssendag, noen, enz. Wegens de geregelde en naukeurige vermelding der dagen waarop men »schuldig is Misse te hooren", en der dagen van »vleeschdervinge", zijn deze almanakjes kennelik voor een Roomsch-Catholyk volk ingericht. Was Hermanus de Werve een Fries?

JOHAN WINKLER.

Titel. *L'indépendance belge* du Lundi 22 Févr. 1875, n° 53, édit. du soir, geeft, onder de »Nouvelles d'Angleterre", wat hier volgt.

Le gouvernement anglais faisait, depuis longtemps, rechercher activement l'exemplaire unique d'un livre relatif à Georges IV et qu'il savait être aux Etats-Unis; il en offrait 25,000 fr. par l'intermédiaire de M. Galbourne, de Londres. Le 30 janvier le livre précieux a été découvert à Louisville (Kentucky) en la possession d'un jeune avocat de la ville. Le *Courrier-Journal* donne de longs détails sur le contenu du livre et sur celui qui le détient. Voici les principaux faits:

»L'ouvrage en question contient les mémoires de Georges IV, avec tous les détails des scandales de sa vie et de la corruption de son gouvernement. L'authenticité du livre semble certaine; il porte la marque des éditeurs, dont les noms sont signalés dans la circulaire du lord-chancelier d'Angleterre, ainsi que la date de l'édition, 1830. L'ouvrage est en deux volumes; il suffit d'y jeter un coup d'œil pour comprendre pourquoi on en offre un si haut prix. C'est un libraire de Louisville qui, ayant acheté une caisse de livres à Londres, trouva par hasard le curieux ouvrage et en apprécia la valeur. Il montra sa trouvaille à plusieurs gentlemen de la ville, entre autres au jeune avocat, qui, après de longues hésitations, céda à son amour des livres rares et en devint l'heureux possesseur. Il se nomme Fountain T. Fox.

»Voici pour quelle raison la famille royale tient tellement à détruire

cet ouvrage: le mariage du roi Georges avec Mme Fritzherbert [1]) y est prouvé par des lettres et des documents empruntés aux archives royales; il s'y trouve aussi la preuve qu'un enfant est né à Mme Fritzherbert (*sic*) pendant son union légitime avec le roi. Le livre contient, finement exécutés, les portraits de ces femmes dont les noms sont bien connus de tous ceux qui ont étudié les pages secrètes de l'histoire d'Angleterre et de l'amoureux Georges".

Is de titel en meer van dit boek en dit geval bekend?

M°.

Verzameling genealogieën—v. Spaen. »Misschien zullen wij eene verzameling van geslagtlijsten der Nederlandsche Dynasten uitgeven; zonder welke nimmer eenig licht op de Historie van 't Land, geduurende de Middeleeuw, kan verspreid worden". v. Spaen, Inl. t. d. Hist. v. Gelderl., III, 219, in not.

Wie slaat de hand aan 't werk!? Van Spaen's Verzameling, onontbeerlijk voor den geschied- en geslachtvorscher, ligt voor de hand, wachtend op de uitgave, die ongetwijfeld èn hier èn in 't buitenland in hooge mate de aandacht zal trekken. Dat men die van eene bekwame hand, — b. v. van Bn d'Ablaing v. G., in de leerschool van v. Spaen gevormd, — verwacht, spreekt wel vanzelf.

M°.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Uitvindingen en ontdekkingen (XXXI, 85, 454, 90). Borstpantser voor infanteristen. Een gewezen officier van het Duitsche leger, thans te Leipzig woonachtig, heeft zoodanig pantser uitgevonden, eene plaat doende smeden, die bij eene dikte van $1\frac{1}{2}$ millimeter, 1.075 kilogram weegt. Van acht schoten uit een Martini-karabijn op een afstand van 175 meters gelost, deden twee eenige schade aan de plaat; twee

[1]) In 1856 verscheen te Londen »Fitzherbert (Mrs.) Memoirs of, with an Account of her Marriage with H. R. H. the Prince of Wales, by the Hon. Charles Longdale, 8vo, *fine portrait of Mrs. Fitzherbert*".

andere kogels, die juist deze beschadigde punten troffen, doorboorden de plaat, maar de vier overige lieten nagenoeg geen spoor na.

Door de »Compagnie des Bronzes" te Brussel is het middel teruggevonden om bronzen afgietsels van beeldwerken zóó te nemen, dat er volstrekt geen retoucheeren meer noodig is; zoodat het origineel geheel in ongerepten staat wordt weergegeven. In de rue d'Assaut te Brussel kan men zelfs op die wijze »à la cire perdue" gegoten standbeelden zien.

Te Angleur, dicht bij Luik, vond Febr. '82 een werkman, op eene diepte van tusschen de 50 en 60 centimeter, een twintigtal antieke bronzen kunstwerken, waaronder twee vrouwenbeeldjes, een beeldje van een jongman (naakt), twee faunus-beelden, drie mercurius-koppen, twee tijgerkoppen, een leeuw met opgeheven poot, enz. enz. De meesten zijn uitmuntend bewaard gebleven. De beeldjes moeten ongemeen fraai zijn, de overige voorwerpen zijn grof, vermoedelijk inheemsch werk. Kenners beweeren, dat een en ander tot het begin der derde eeuw nà Christus behoort. De voorwerpen zijn thans in het bezit van Emile Laveleye.

Een fabrikant in Canada vond een middel om deuren, ramen en zelfs geheele gevels te vervaardigen van saamgeperst katoen. De stof is evengoed tegen vuur als water bestand, en zoo hard als steen.

Onlangs zag men melding gemaakt van de ontdekking, door den Duitschen violist Schradieck met een Amerikaanschen instrumentmaker gedaan, dat de oud-Italiaansche violen uitstekend nagemaakt konden worden, indien men die maakte van eene houtsoort, welke vroeger in Italië bestond en door de vioolmakers van Cremona ook gebruikt werd, maar nu in Europa uitgestorven, doch in Amerika door hen gevonden was. Blijkens een uitvoerig schrijven van Schradieck in een der Duitsche muziek-tijdschriften, is de boom, wiens hout gebruikt moet worden, de Pinus Balsamea.

Tooneelspelers (XXX, 40). Nederland's oudste acteur, Jan Jacob Stoete, sedert ongeveer 30 jaren tooneel-directeur te Groningen, † 16 Maart '82, in den ouderdom van 78 jaren. Hij wordt geroemd als een sieraad van het tooneel, inzonderheid in het komisch genre.

Wagner-zangers. Den 18 Jan. 1886 † te Dresden op bijna 79jarigen

leeftijd de eertijds door geheel Europa beroemde tenorzanger Jozef Tichatschek. Hij is stellig de oudste der zoogenaamde Wagner-zangers geweest, want hij behoorde van 1838 tot 1870, toen hij pensioen verkreeg, tot de zangers van het theater te Dresden, waar Wagner's eerste opera's ten tooneele kwamen.

Auber. Met ware opgewektheid is 10 Febr. '82 te Parijs in den Nouvel Opéra en in den Opéra Comique de honderdste geboortedag gevierd van dezen componist van het Domino Noir, van Fra Diavolo, en o. a. ook van de Muette de Portici, waaraan ook voor Nederlanders, die den Belgischen opstand van 1830 beleefden, tal van herinneringen verbonden zijn. Dit feest stond, in een lieflijken trant, gelijk met eene opstanding uit de dooden. Immers in 1872, onder het Presidentschap van Thiers, werd Daniel François Esprit Auber in eene openbare vergadering van het Conservatoire de Musique et de Déclamation zoo goed als doorgeschrapt op de lijst der Fransche burgers, — door Jules Simon, destijds minister van Onderwijs, op grond dat hij (Auber) onder het Tweede Keizerrijk zich meermalen aan het Hof vertoond en voor de feesten van Napoleon III en keizerin Eugénie somtijds een intermezzo gecomponeerd had. Bleef A. met Boïeldieu en Herold bij uitnemendheid de Fransche toondichter van den nieuweren tijd: men mag van hem getuigen dat hij, wars van alle politieke bemoeiingen in den loop van zijn 80-jarig leven voor den roem van zijn land en het onschuldig genot zijner tijdgenooten meer dan de meesten heeft gedaan. Aldus is hetgeen in 1872 werd misdreven, en waarover de begaafde en beschaafde J. Simon thans gewis leedwezen gevoelt, eerlijk en onbekrompen in 1882 weder goedgemaakt. Te Caen, zijne geboorteplaats, werd 10 Juni '83 zijn standbeeld onthuld.

VRAGEN.

Carpentier. Ik vind in een inventaris van 1645: »Een rondeken daar 't Vader-ons in staat geschreven door Carpentier" (Leyden). Is iets van hem bekend?

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

[Zie *Nav.* XXIX, 101, een Brusselschen Carpentier a° 1839 vermeld. *Nav.* XII, 376, 7 gewaagt van een gouden gedenkpenning voor den schoonschrijver W. Toutlemonde. Op de volledigste en nauwkeurigste opgave van al wat vroeger in kalographie uitkwam, wijst *Nav.* VII, 141.]

Albertus-kasken. Welk model van kastje, en van welke houtsoort vervaardigd, kan bedoeld zijn met een »Albertus-kasken", voorkomend in 1640?

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Degen met afbeeldsel. 24 Maart 1677. Willem Mombor, gewesen dienaer van wijlen den Ed. Heer Jean Pierre de la Histre du Cos Sr Darmoise verklaart ten verzoeke van »d'erffgen. van Maria Catarina van Wees, in haer leven Douagiere van den Heer Darmose", dat die Heer heeft gehad, en zij na den dood van hem nog gezien heeft, vier degens, en daaronder »eenen massiven silveren degen, waerdich naer des depts gissinge omtrent de sestich gul zijnde gefigureert mette effigie vant huys van den heer admirael Tromp". Wie was die heer Darmoise (d'Armoise)? Mij dunkt een onderzoek naar dien degen kan wel vruchtloonend zijn.

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Mundtwerck. 8 Dec. 1673. (Lib. Loeff, Den Haag) »Dionisius Godefroy, apotheker te Heusden, verklaart afstand te doen van een contract aangegaan door hem met Dirck Bosch, zilversmid te Amsterdam, op 27 October 1671 te diens woonplaatse, aangaande zekere »Nieuwe Saecke ende inventie van Mundtwerck"; waartoe door Bosch op 29 Mei 1671 binnen Hoorn van de Landtschappe van West-Vrieslandt admissie en consent om de voorz. inventie bij hem Bosch en zijne erfgenamen voor den tijd van 35 jaar te exerceeren, was verkregen". Op welke inventie wordt gedoeld?

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Het getal 666. Achter mijn dezer dagen uitgekomen boekje »Prins Willem V, van kind tot grootvader", heb ik gevoegd: »Prins Willem V en 't getal 666". (uit Openb. Joh. 13 vs 18). Ik ontleende dit aan een verboden boekje, uitgegeven in 1790 door A. Borchers te Amsterdam. Nu vind ik heden in 't »Vervolg of 2e deel van de

Papekost opgedischt in geuze schotelen" het getal 666 gedistilleerd
VI C IV D I LI I I
uit Vicarius dei generalis in terris, d. i. Gods algem. Stadhouder op
5 1 100 1 5 500 1 50 1 1 1
de aarden". 't Schijnt dus, dat er variatiën op dat thema zijn. Kan men mij ook aanwijzing doen, op wie door 't optellen der cijfers, dat getal 666 verder toepasselijk is gemaakt? [1])

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

TAALKUNDE.

Kogeldink (XXXVI, 236) — zal wel in zijne hoofdsylbe »bosch" beduiden, wegens den gesl. Kogel*berg* (te Amersfoort?). Vgl. voor de verwisseling van *o* en *a* het ald. aangevoerde Kogenschot; voor die van *l* en *n*, de Hagel- of Hagensteeg van *Nav.* XXXV, 284.

J. A.

De Navel, Nagel (XXXV, 94, 356). Naaf is pijp, buis, navel = put, kuil. Navel of Nevel als riviernaam kan alzoo verklaard worden als waterlaat, waterloop, treksloot. Navel van den buik is het kuiltje midden op den buik. Het Latijnsche Umbilicus beteekent integendeel eene verhevenheid. [2])

A. J. C. KREMER.

Alberthoma (XXXVI, 181, 191). Hier is geen tegenspraak, maar veeleer bevestiging van het gene ik *Nav.* XXXV, 615 beweerde. Immers Albertus Thomae, de naam van den stamvader der Alberthoma's, is eenvoudig een verlatynschte form van Albert Thomaszoon, of Albert Thomasz. Dit Thomae is slechts een latynsche genitivus,

---

[1]) Ook *Nav.* III, Bijblad, bl. xv vermeldt Prins Willem V, en noemt tevens *γάλλος κᾶισαρ* = Fransche Keizer (Napoleon I), uit wiens naam Buonaparte men het getal eveneens heeft afgeleid; zie *Nav.* II, 335. Aan de duiding der Staten-overzetting Lateinos (= Paus) herinnert *Nav.* III, Bijblad bl. xiv. Men heeft zelfs aan koningin Victoria gedacht; zie *Nav.* II, 336. Den hoogl. J. H. Scholten hoorde ik op zijn college (in 1850) het getal aanmerken als toespeling op Keizer Nero. RED.

[2]) Vgl. umbo, *ἄμβωγ, ὀμφαλός*. RED.

een waar, wandelbaar patronymikon, en geenszins een vaste geslachtsnaam. Dies noemden de kinderen van Albert Thomasz. of Albertus Thomae zich dan ook geenszins Thomae, maar Albert's kinderen. Zy formden, wijl zy Friesen waren, een friesch patronymikon van hun vaders voornaam, naar oud-friesche zede; te weten: Alberthoma, dat is de oud-friesche tweede-naamvalsform Albertema (oorspronkelik Athalbrechtama), naar den geest van hunnen tijd verkruld tot Alberthoma. De vader heet Albert Thomaszoon in 't algemeen nederlandsch, Albert Thomassma in 't friesch, Albertus Thomae in 't latijn; de zoon heet Thomas Albertszoon in 't algemeen nederlandsch, Thomas Albertema (Alberthoma) in 't friesch, Thomas Alberti in 't latyn. Alles zeer eenvoudig en geleidelik.

JOHAN WINKLER.

Alberthoma. Een afstammeling der familie A. gaf aldus uitlegging van het ontstaan van dezen naam: De kinderen van Albertus Thomae (zie *Nav.* XXXVI, 191) voegden die twee namen te zamen en noemden zich Alberthoma. Wellicht behoort dit tot de onmogelijkheden, wellicht ook tot de curiosa. In het eerste geval moet ik echter opmerken dat ik in geen der familiepapieren (*Nav.* XXXV, 454) den naam Albertema gevonden heb. — Wie geeft nu antwoord op mijne vraag *Nav.* XXXV, 454 nopens genealogie en wapen gedaan?

H. J. S.

Dominé, brand je bekje niet (XXXV, 608). Of ik verkeerd heb verstaan, weet ik niet; maar ik hoorde steeds zeggen: »Dominé, brand je *befje* niet" (vgl. *Nav.* XXXV, 370). En nu rijst bij mij de vraag, of hier niet gedacht kan worden aan een bezorgden koster, die deze woorden uitsprak, toen zijn dominé, als vele predikanten een liefhebber van een gouwenaar, in voorover gebogen houding, boven een hout- en turfvuur zijn pijp willende aansteken, groot gevaar liep in brand te geraken door zijn bef, die, verticaal naar beneden hangend, met het vuur in aanraking dreigde te komen.

's Gravenzande. P. R. D. VAN DE KASTEELE.

Dominé, brand je bekje niet. Onze bestuurder is er naast bij in zijne aant. op het eerste der antwoorden; dit blijkt te duidelijker, als men in 't oog houdt dat het oorspronkelijk den dorpsdominé geldt. Het

is misschien Zeeuwsch en luidt in zijn geheel: »Dominé, brand je bekje niet; 't is pap van eergister", en daarmede waarschuwt men schertsend den predikant, dat hij zich niet late verschalken door de kille rijstpap, zooals vaak met hen gebeurt die voor 't eerst aan een dessert ijs gebruiken. Bij der boeren feestmalen in Vlaanderen en Z. Vl. is rijstpap het neusje van de zalm; tenzij er Spaansche pap zij, die nog fijner en lekkerder is. Na het middagmaal gebruikt men rijst in zoetemelk gekookt, in vrij vloeibaren toestand, met kaneel en eieren er in, en met suiker naar believen. Toeft nu het gezelschap, dan zet men het des avonds, vooral op heete zomerdagen, de in den kelder ijskoud geworden rijstpap voor, en — 't is frisch en lekker.

G. P. ROOS.

Kaapsch-Hollandsch. Het Kaapsch-Hollandsch is rijk aan teekenachtige of pittige woorden en uitdrukkingen. Ziehier eenige voorbeelden, die ik ontleen aan N. Mansvelt, *Proeve van een Kaapsch-Hollandsch Idioticon*, Kaapstad — Stellenbosch — Utrecht, 1884:

Hij wil pa sê, hij zoekt een schoonpapa, uitdrukking voor het vrijen. (bl. 5).

Gordijntjeskop, geestige benaming voor de dwaze haardracht der meisjes, die in Ned. pony-haar heet. (bl. 53).

Jantje-trap suutjies, of kortaf *trapsuutjes* (suutjes = zoetjes, langzaam), is een gelukkig gevonden naam voor 't kameleon, dat men echter meestal niet minder juist *verkleurmannetje* noemt. (bl. 67).

Klipkop, scheldnaam voor Hottentot, wegens diens harden schedel. (bl. 80).

Kroeskop, scheldnaam voor Hottentot. (bl. 90).

Swartwol, hij het — d. i. hij is een Hott., of heeft Hott. bloed in zich (bl. 159).

Wurgsiekte, juiste benaming voor de zoo gevreesde diphtheritis. (bl. 185).

MR. C. B.

Volks-etymologie. Een vermakelijk staaltje daarvan vindt men in »'t Nieuw Woordenboek der Regten ofte een Vertaalinge en Uytlegginge van Meest alle de Latijnse woorden, en wijse van spreeken,

in alle Regten en Regtsgeleerders Boeken en Schriften gebruykelyk", enz., in 1664 te Amsterdam uitgegeven. Daar leest men: »S p o n s a, een breyd of bereyd, een vryster of weduwe; die aan een vryer, of wewenaar door trouw-belofte verlooft is, en bereyd (waarvan sy ook de naam heeft van breyd) om het aanstaande houwlyk te voltrekken, en alsoo haar trouwbelofte na te komen. S p o n s u s, een breyd-man of bereyd-man" [volgt dezelfde afleiding].

MR. C. BAKE.

Oudemans' Bijdrage enz. Nalezing. Vervolg van *Nav.* XXXVI, 319—21.

Jaerloep. Verloop of deel van 't jaar. — Prof. Moltzer, Dram. Poëzie, 247:

Soe eest neghen tenen hoep (negen maanden)
Dats ten rechten *jaer loep*,
Dat een vrouwe kint te draghen plecht.

Jaers (*Eens*). Eertijds. — Ferguut, vs. 2373:

Ic wane u leerde Barlebaen
Eens jaers te ridene te sinen spele
Diet u so leerde, God geve hem quele!

Pelgrim, 48a: Tschemincle, dat *eens jaers* conterfeite den ouden schoenmakere. Ald., 72 d.: Azael *eens jaers* hadde ghepluymde voeten.

Jagenen. Jagen. — Serrure, Vaderl. Museum, II, 196:

Ghevalle dats ghevallen mach,
ic hebben ghemint soe menegen dach,
ende *ghejaghent* door menech lant;
nu quamic daer icken vant.

Jachhont. Jachthond. — Dr. Verwijs, Van Vr. ende van Minne, VII, 92:

Wie *jachhonden* slabben op een huyt,
So slabben si, de dom ghebuer,
Ende driven menighen droncken voer.

Jachten. Jagen, streven. — Ampzing, Bibels-Tresoor, 163: 't Is quaed na geld te *jachten*. — Ald., 301:

Verbied den Predikers na heerschappij te *jachten*.

Jakeloes. 1° Gejaagd. — Seghelyn v. Jherusalem, vs. 10541:

Beide in velden ende in busschen
Liepen si (de Saracenen) alle *jakeloes*.
Die inghelen volgden haer altoes.

2° Jaloersch, ijverzuchtig. — Ypermans, Traité de Chirurgie, 43: Die lieden syn *jackeleus* vele van haren wiven.

Jakken. Hard voortrijden, draven. — De Honigbije, II, 29:

Een Bruid, die agter aan in een der kluften reed,
Waar meê men langs het ys aldus al *jakkend* gleed.

Ald., 50:

— kouw, en stopen vogt, in herberg, op de baan,
Of in het *jakken* langs de straten opgedaan.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Kiliaan in den zin van *met eene zweep slaan.*

Jaloers. 1. Van zijn stuk gebracht. — Seghelijn van Jherusalem, vs. 11256:

Als Florette tscip sach daer,
So riep si lude om secoers
Ende Seghelijn was niet *jaloers,*
Hi en dede seilen vast daer an.

2. Levendig, vlug. — Walewein, vs. 9460:

Hi horde segghen, ghi waert soe scone
Ende so jolijs ende so *jaloers.*

Jalpen. Schreeuwen, gillen. — Despars, Cronijcke van Vlaenderen, I, 356: Daer hy zes daghen lanck zeer deerlick op hadde ligghen *jalpen* ende hulen.

Jameren. 1. Jammeren, klagen. — Prof. Moltzer, Bibl. v. Middeln. Letterk., Episodes uit de Hist. van Troyen, vs. 526:

Sy (de jonkvrouw) was dicken bleec ende root.
Die in die zale feeste groot
Maecten, daden se dicken *jameren.*

2. Leed doen, doen treuren. — Vondel, Maria Stuart, 42:

My *jamert* zulk een spruit van vierentwintigh jaer.

Jammer. Jammerlijk. — Voet, Sticht. Gedichten, 1, 49:

't Zyn *jammre* dwaasheên of regtaarte Satans laagen.

Jangen. Janken, huilen. — Valerius, Nederl. Gedenckklok, 40:

Slae dat hy (Alva) pypt, en kirt, en *jangt.*

Jentjens. Netjes. — Sp. Brabander, vs. 225:

Zemers dats bysart, dats braef, dats groots, dats graef, dats wel *jentjens.*
Kuyst en vaeght wel nottekens ou kleekens en acoontrementjens.

Jolijtelijc. Met gewilligheid, met vreugde. — Anna Bijns, Refereynen, I, 18, d.:

Gods geest leert: doet penitentie *iolijtelijc.*
De boose geest seit: neen, wilt u niet verlasten;
Die sijn vleesch castijt, doet ypocrijtelijc.

Jonckeren. Den jonker uithangen. — Antw. Spelen van Sinne, 646:

En veel ghenuechlijcker te planten, hier en daer,
Te bouwene, en te laborerene,
Dan te *ionkeren* oft te heerschapperene.

De *Bijdrage* heeft het woord alleen in den zin van *jonker noemen.*

Joolken. Onnoozele vrouw. — De Casteleyn, Hist. van Pyramus ende Thisbe, 13:

Een schieloos *joolken,*
Dat an Pyramus al haer zinnen leght.

Jorijs (Met sinte) vissop sijn begoten. Niet afkeerig zijn van het minnespel. — Dr. Verwijs, Van Vr. ende van Minne, XI, vs. 131:

Ist abdisse ofte nonne,
Die deen bet dan dander gonne,
Ende *mit sinte Jorijs vissop sijn begoten,*
Dese moghen den senten ghenoten.

Jubilatie maken. Juichen. — A. Bijns, Refereynen, III, 26, b:

O Israelijten, *maect* nu *jubilatie,*
Uut den handen van Pharao zijt ghij verlost.

Juit. Gejubel, gejuich. — Van Mander, Gulden Harpe, 206:

Den Meytijdt is voor duere,
Die Tortelduyve puere,
Nu ter ure hoort men overluyt
In ons landt, al vol *juit.*

Ald., 581:

Reghen en wint ruyt
Is al vergaen, vol *juit*
Hoort men nu het gheluydt der Tortelduif playsan.

In de *Bijdrage* uit Kiliaan aangeteekend.

Juitinghjaar. Jubeljaar. — Six van Chandelier, Poësy, 388:

Ik streek se, met de staart van 't jaar,
In 't *juitinghjaar,* op heeschen snaar,
In wintermaand, om tydverdryf.

Juitinghtij. Jubelgetijde. — Six van Chandelier, Poësy, 569:

Roem u dan saaligh, borgery,
Zoo bloeijende, in een *juitinghtij*:

Waar overheên, als sonneschyn,
Gerechtigh, en milddaadigh zyn.

(*Wordt vervolgd.*)

VRAGEN.

Borkelo —, Graafschap Zutfen, — wordt van het riviertje de Berkel afgeleid; zie »Woordenlijst voor de spelling d. Aardr. namen in Nederland" (Amst., C. L. Brinkman, 1884), Voorbericht, bl. VIII. Maar hoe dan, dat men eene buurschap Borkelo [aldus a° 1517 (Over. Arch. V 332), a° 1520, 5 Borckeloe (ib. 469, 523)] aantrof onder Enschede, dat nooit eenige de minste gemeenschap had met eenige rivier, zoodat nog heden derwaarts alles te land vervoerd moet worden! En al wordt daarmede Boekelo [Bokel, o. Enschede, vgl. a° 1499 Boecklo, a° 1511 Boicklo (ib. 104, 261) nopens hetzelfde erve] bedoeld, — ook in N.Brabant en N.Holland vindt men een Boekel, te Eede (Geld.) een Boekelo, — ligt dan toch, tenzij historische gegevens het tegendeel leeren, de gissing niet voor de hand dat de Graafschapsche plaats (oorspr. eene burcht) ouder zal zijn dan de rivier, en aan deze — Berkel = burcht-lede? berg-lede? den naam zal hebben gegeven? Ook in N. Brabant ligt een dorpje Borkel, om van de buurt Borkelt o. Holten en Markelo te zwijgen. En gelijk men in Z.Holl. Berkel aantreft, herinnert Bn Sloet (Oorkdbk van G. en Z.) aan het Limburgsche Berkel a° 1219 Berkele (bl. 458), a° 1231 Bercle (ib. 547), thans Horst (ib. 1123a). Ziedaar evenzoovele, gansch onafhankelijk van den Graafschapschen riviernaam ontstane *plaats*-namen; daarentegen ontmoet men, voorzoover ik weet, geen anderen *rivier*-naam Berkel of Borkel, dan juist bij het Graafschapsche Borkeloo. Wat mogen de straksgenoemde *plaats*namen Borkel, Berkel beduiden? Kan men ze aanmerken als verleng-vormen van berg of borch = burcht (zie Oudemans)? Vgl. ook Borgel (bp o. Deventer, Nom. Geogr. Neerl. I 1885 bl. 84), den Burgel (a° 1545 enz., wijk te Kampen (Chartularium v. h. weeshuis ald. n° 67 enz.).

Hier ook de vraag, of het wel goed is, de spelling van den uitgang *lo* met ééne *o* onvoorwaardelijk aan te bevelen (zie de Woordenlijst, t. a. pl.)? Dient er niet deze beperking bij, dat, waar de klemtoon op dat *lo* valt, bijv. in Borkelo, Buslo (landgoed te Voorst),

loo geschreven worde? Daarentegen Angerl*o*, Hoenderl*o*, Otterl*o*. Videant rei sollertes!

J. A.

's Hertogenbosch. Bij de *Nav.* XXXV, 244 genoemde varianten voege men nog Hortina a° 709 bij v. Spaen, Inleid. III 124, die ib. I 407 ook Ortina a° 1080 vermeldt. Volgens A. J. v. der Aa (Aardr. Wdbk, *Aanhangsel*) zal tot de oude stads-benamingen ook Busloch behooren. Uit welke bron is dit geput? En hoe verklaart men dit Busloch?

Keerbergen. »Heneyghen yeghenwellen — Quid?" Aldus *Nav.* XXXV, 68. Men kan er bij vragen: wat zijn in die oorkonde sesser roys en euenen of eeuenen? Roy = dun, schraal bier, — even = haver (misschien ook egge). Past dit hier? Doch dan maken de eeuenen een zonderling figuur tusschen kapoenen en hoenders in. Moerre = moeras, chise of cheise = cijns, ook als chijns, ghijs voorkomend, choren = gooren, d. i. vuilmoerassen, of hier misschien juister, aangeslibte landen, — is daarentegen duidelijk. Wie was bovendien in 1329 heer van De Duffel? Waar lag nu het hier bedoelde Keerbergen? Geel ligt in Antwerpen.

Zwijnshoofd — is nog tegenwoordig een uithangteeken. Te Arnhem logeert men behoorlijk in Het Zw. Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudhh. 1804, IV, 245, herinnerend, dat een varkenskop weleer een geliefkoosd gerecht was, verklaart, dat men steeds van »zwijnshoofd", nooit van »zwijnskop" sprak. Vgl. de tegenwoordig nog alom bekende *hoofd*kaas (in Neder-Betuwe ook wel hoofdvleesch). Was dit grilligheid in 't spraakgebruik, gelijk men daartegenover altoos spreekt van kalfs*kop* als dischgerecht?

Essenwein (XXXVI, 209). Wat is de etymologie dezes geslachtsnaams?

Lamoraal. Wat is de oorsprong en de beteekenis van den mansvóórnaam Lamoraal, nog heden by de Friesen, zy 't dan ook zeldzaam, in gebruik?

Style de Bohême. Wat is dit voor een stijl? En hoe komt men aan die uitdrukking?

Voor Calloo raken. In eene Leidsche akte aº 1647 vind ik: »Wilt ghij hier soo aengaen, — het is eene verklaring omtrent een gerezen geschil, — soo sult ghij voor Calloo raken". Staat dit Cal loo in verband met calo uit calo di peso, tekort op het vereischte gewicht, dat van Dale-Manhave geeft, en volgens Kramers afgeleid is van calare, ook verminderen? Of mag men denken aan de calobins of calottisten, een gezelschap in Frankrijk in het begin der 18e eeuw, dat zich met spot en later met zinnelooze zotheden vermaakte? Had iemand een dommen streek begaan, dan zond men hem een patent, waarbij hem het dragen eener calotte werd toegestaan.

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

[Vgl. »leelijk van Kalooi (Calloo, in O. Vlaand.) komen", *Nav.* XXXV, 247, 8.]

Hocus-pocus-pas. Kan deze formule niet ontleend zijn aan den naam van den *Nav.* XXXVI, 39 vermelden Italiaan Samson Okos Bocos? Zoo deze »constenaer" ook goochelaar was, kan hij zijne toeren in gebroken Hollandsch hebben ingeleid met »(daer is) Okos Bocos, pas (t) op" = geef(t) acht! Te meer, omdat gezegden Italiaans kunstgewrocht op kermissen stond vertoond te worden. Deze herkomst schijnt natuurlijker dan die van *Nav.* I, 139; XII, 221; XXIV, 346, 463. Ook *Nav.* I 19, 39, 73 denken aan personen, alhoewel dan gansch onderscheidene.

J. A.

Araignée de matin, grand chagrin. Araignée de midi, grand plaisir. Araignée de soir, grand espoir. Wat is de grond, waarop dit spreekwoord berust? En: wil het enkel aanduiden het zien van eene spin, in 't algemeen, of wil het zeggen: 's morgens, 's middags of 's avonds eene spin *aan haar werk* te zien?

E. LAURILLARD.

Ongelukkig in het spel, gelukkig in de liefde, — hoort men, inzonderheid bij het kaartspel, weleens ongelukkigen spelers toevoegen. Vanwaar dit? Ook omgekeerd: gel. in 't spel, ongel. in de liefde.

Het land hebben als een stier. Over »Het land hebben" Zie *Nav.* III, 319; IV, 253; V Bijbl. bl. xix. Maar vanwaar »als een stier"?

Testamentaire formule. De uitdrukking: »ende syne doode lichame d'aerde bevolen", of eene dergelijke komt in oude testamenten dikwerf voor. Ik vind echter nu voor de eerste maal: en syne doode lichame d'aerde off der buyck der wateren bevolen latende". Het is een testament van 1662. Dit doet denken aan een zeeman of visscher; maar de testateur was een eerzaam burger, die kalm in 't hoekje van den haard bleef. Heeft men meer voorbeelden van dien aard?

A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Bibelot (XXXV, 161), — quid?

Bruiloft — luidde a° 1397/8 bruedtlacht (Overijs. Arch., Tijdr. Reg^{r}, II, 55. Etymologie? Zie hier boven, bl. 412, 3.

Duivekater. Op dit woord, liever deuvekater, geeft Kramers' Kunstwoordentolk het volgende: »in sommige plaatsen van Nederland een zeker tarwebrood, welks zonderlinge benaming men wil afgeleid hebben van het Fr. *deux fois quatre.* De herwaarts gevluchte Hugenoten, namelijk, de brooden van 4 stuivers te klein vindend, verlangden grootere van tweemaal-vier (*deux fois quatre*), en de bakker eenmaal hunne dikwijls en haastig uitgedrukte meening begrepen en daaraan voldaan hebbend noemde die zwaardere brooden duivekaters". In eene huurceel van 1684 wordt het woord ook gebruikt. Een bakker huurt een huis in Den Haag, hoek van »de Dronkemansstraat", nu Korte-Hoogstraat, en hy neemt aan, behalve den huurprijs te leveren een »duvekater van twaelff pont welgebacken". Is er sedert dat Kramers' wdbk verscheen, iets naders omtrent de afleiding bekend geworden? v. Dale-Manhave geeft deuvekater, en voegt als verklaring daaraan toe: »eene soort van koek".

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

[Deux-fois-quatre is de verklaring van Bilderdijk; zie *Nav.* I, 380. Vgl. ib. II, 300, en vooral bl. 329, 30. Aan Réfugiés valt echter niet te denken, als men in aanmerking neemt dat in 1450 reeds te Leiden een bakker woonde van den familienaam Deuvecater (niet Duivekater), gelijk *Nav.* III Bijblad, bl. XXXI herinnert.]

Gevouwen — ontvouwd. Is er reden voor, dat men deze *twee* vormen gebruikt en uit elkander houdt? Niemand zegt: 't papier is *gevouwd*, en ook niet: de beweegredenen zijn *ontvouwen*.

E. LAURILLARD.

Kattebelletje. Eenige regelen schrifts worden aldus genoemd. Ik vind in myn boekje over Diaken Spude [1]), dat op zekere *memorie*, — en dat woord onderstreep ik, — geen reflexie behoeft te worden geslagen, »omdat dezelve maar is een *cartabel*". Het is mij meermalen, alzoo geschreven, voorgekomen. In 1674 vind ik in eene akte: »een briefje of Cartabelleken". Wat is de juiste afleiding?

A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

[Vgl. *Nav.* XXXVI, 30.]

Prieel of „Vliechuyttgen". Ik vind in eene akte van 1625, Leiden, dat twee manspersonen zaten »in een vliechuyttgen off prieeltgen". Dat *vlieguitge* is zóó eigenaardig, dat ik het mededeel, opdat het in onzen tegenwoordigen tijd weer dienst moge doen. Zijn er meer voorbeelden van bekend? Staat het in verband met de afleiding van 't woord prieel?

A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

de Bruin, Bruyn (XXXVI, 1 6). Mattijs Willemsz. de Bruin, in 1505 pastoor te Homade. Deze plaats werd 3 Nov. 1438 door Paus Eugenius IV op verzoek en aandringen van Gerrit van Poelgeest, heer van Koudekerke en Homade, tot eene parochie-kerk verheven. Vóór dien tijd stond ze onder de parochie-kerk van Jacobswoude. Hendrik de Br., Utrechtenaar en Keulsch godgeleerde, was in 1678 pastoor te Koudekerke. — Cornelis de Bruyn, 1473 secretaris van het Hoog-

[1]) De kerkeraad contra de classis, in de zaak van Diaken Spude. Eene Haagsche kerkrechterlijke quaestie uit de 18de eeuw. 's Grav. 1886.

heemraadschap van Delfland. Pieter *die* Br., in 1444, en Jan Willemsz. id., in 1447, schepenen van Leiden.

M. G. W.

de Bruyn. Uit eenige onder mij berustende M.S.-aanteekeningen kan ik het volgende mededeelen:

Ged. Nijmegen 14 Mrt 1680 Maurits, zoon van Maurits Broen en Sara Pelsers. Item 23 Oct. 1715 Mouris zoon van Mouris Bruyn en Johanna de Ram.

Getr. Neerbosch 20 Juni 1736 Mourits de Brüyn met Helena Vermase.

Ged. Nijmegen 24 Febr. 1743. Maurits zoon van Maurits de Bruyn en Helena Vermase.

Begr. Nijm. 16 Juni 1794 Mauritz de Brüyn.

Overl. Nijm. 19 Juli 1820 Mauritz de Bruyn, echtgenoot van Hester Johanna Boogaard.

De heerlijkheid Lienden is eenigen tijd door dit geslacht de Bruyn bezeten.

Arnhem. J. D. WAGNER.

Engelberts (XXXII, 63). Michael en Jan E. behoorden in 1568 tot »die principael naemen, de dat oproir in der Kercken tho groit Drill (Driel in den Bommelerwaard) gedain, omb den Capellain te verjagen, und wie oick folcht is de gestaltnis orer gueden, so dessen Amptman (Robbrecht v. Heerde of Robbert v. Heerdt) by heymelicke informatie vernamen — itlich ongeferlick ii dusent gl." Aldus in Mr. G. v. Hasselt's Geld. Maandwerk 1807, II, 138, 9. — Jacobus Engelberts was de eerste predikant van Leksmond, in 1581 herwaarts gekomen, en na 1600 niet meer vermeld gevonden. De eerste pred. van het tot daartoe steeds kerkelijk met Velp vereenigd geweest zijnde Rozendaal (bij Arnhem) was Gerardus E. in 1759, † ald. 1786. — Over Ds. E. M. Engelberts zie *Nav.* V, 63, 225; Bijblad bl. c; VI, 241.

J. A.

Engelberts. Op een gevelsteen aan Zeijls-gasthuis, in de Visscherstraat te dezer stede, vond ik deze inscriptie:

»Zeijls-gasthuijs, gerenoveert door de Hr. Secret. L. Beckeringh en Vr. E. C. Sypkens, ehelieden, voogd en erfvoogdes, Vr. E. Sypkens, Wed. van de Hr. Pastor G. E. Engelma, Erfvoogdesse. En de Hr. Secret. W. Beckeringh, Erfvoogdt en boekhouder.

Anno 1751".

Erfvoogd uit het geslacht Sypkens is thans Ds. J. U. H. Sypkens, pred. te Sellingen (gem. Vlagtwedde).

Groningen. DE GAVERE.

Fabritius (XXXIV, 485). Te Groningen zijn als studenten ingeschreven de volgende personen, van welke althans eenige zeker tot het bedoelde geslacht zullen behooren.

1632. Jan. 19. Johs Fabricius, Redanus Westph. LL.

1634. Sept. 23. Matthias Fabritius, Westerwoldanus, Phil.

1636. Aug. 12. Petrus Fabricius, Zutphaniensis, Theol.

1637. Sept. 4. Gabriel Fabricius, Helveto-Bernas, Theol.

1638. Jul. 20. Johs Henricus Fabritius, Giessa-Hassus. (Gratis quia spoliatus in itinere).

1640. Sept. 14. Johs Philippus Fabritius, Itsinga-Wetterageus, Theol.

1541. Aug. 10. Henricus Fabritius, Kempensis.

1643. Sept. 25. Lucas Fabrijtius, Vlagtwedda-Westerwoldanus.

1645. Aug. 15. Matthias Fabricius, Embda Frisius, Phil.

1649. Maii 2. Wilhelmus Fabritius, Franeq. Frisius, Theol.

Nov. 26. Joannes Fabricius, Gasseltha-Drenthinus. A. 18. Phil.

1658. Oct. 10. Georgius Fabricius, Benthemiensis, Theol.

1661. Aug. 19. Johannes Eberhardus Fabricius, Marco Guestphalus, Theol.

1662. Nov. 3. Ludovicus Fabricius } Gasseltenses, Pastoris Gasseltani filii.
Albertus Fabritius }

1665. Junii 1. Abrahamus Fabritius, Frisius-Orient. Aet. 20, Theol.

1669. Nov. 7. Petrus Fabritius de la Perle, Maistre des armes, natif du pays de Juliers.

1674. Oct. 12. Johannes Bernhardus Fabricius, Rheda Tecklab. L. L.

1676. Jan. 20. Fabricius. Jur.

1685. Maii 17. Suffridus Fabricius, Heerenfenanus, Aet. 17, Theol.

1688. Sept. 3. Gerardus Fabricius, Liera-Fris. Orient. Phil.

1689. Dec. 2. Ernestus Georgius Fabritius (Gratis in honorem patrui, S. S. Theol. professoris in gymnasio Steinfurt), Theol.

1691. Maii 11. Johannes Fabritius, Westerwoldanus, Theol.

1699. Sept. 30. Wernerus Winandus Casparus Fabritius Steinfurten-

sis, Theol. et Phil. (Gratis in honorem sui avunculi, clar. Pagenstecheri) [1]).

1705. Sept. 2. Bernardus Fabricius, Gasselta Drent. Theol.

1718. Sept. 10. Johs Fabritius, Neohusa, Benthem Theol.

Voorts komen voor:

Boudewijn Fabritius, † als pred. te Medemblik 28 Julij 1749.

Bernardus F., in 1749 pred. te Beets (N. Holland).

Lubbertus Conradus F., in 1750 pred. te Genemuiden.

Abraham en Johs F., bezaten 1728 vast goed te Lutkewierum in Friesland (mede eigendom had eene familie Hof.)

Wilhelmus Suffridi F., werd 1655 pred. te Winaldum, † ald. 9 Maart 1679, oud 55 jaren.

Rudolphus F., pred. te Sloten (Friesland), Hindelopen en Koudum 1580 – 1600, te Bolsward 1601—3.

Jacob Fabricius, tr. Dec. 1819 Sara Petronella Clignett, dr v. Jhr. Jacob Arnout bij Joha Catha Boom.

Groningen. P. L. DE GAVERE.

(Johs Fabricius werd 1600 als pred. de opvolger van Hendrik Mom als Roomsch priester te Scherpenzeel (Geld.) tot de Reformatie overgegaan, aan wien nog het Mommen- of Mommer-steegje ter plaatse herinnert (A. J. v. der Aa, Aardr. Wdbk, art. Scherpenzeel). Het Tijdschrift voor N.Brabantsche Geschied., Taal- en Letterk. II, 114 gewaagt van Arn. Fabricius, als prop. cl. Delft 21 Maart 1695 bij de cl. v. Zuid-Beveland en 4 Oct. 1695 mede bij de cl. v. Tholen voor gerecommandeerd aangenomen, bij welke laatste cl. hij, na proefpred. over Col. 3 vs 16, den 15 Mei 1696 tot den legerdienst geordend werd, sed. omstr. 1690 pred. te De Hoeven (distr. Breda), als opvolger van Petrus Duls, en aldra overleden (dood 2 Jan. 1703), eene wede achterlatend. Hij was zoon van Johs F., laatst pred. te Neukirchen, en broeder van Johs F., pred. te Hengstdijk 1679—1698 (overl.). Trijntje Fabritius, geb. Pan, was in 1851 eigenaresse van Zwaansvliet (bij Purmerend), op welk buitengoed eene kamer, welke meer dan eens ten nachtverblijf verstrekte aan den stadhouder prins Willem III, en die, zoolang dit goed in 't bezit der familie Hinlopen was, — Jan v. Goor H. verkocht het aan Trijntje F., — in denzelfden staat gehouden werd, als toen de vorst er overnachtte.]

Fabricius (XXXIV, 417). Van Arent Meyndertsz. F. zie een keu-

[1]) De Groninger hoogleeraar in de regten Alexander Arnold Pagenstecher, geb. te Bentheim, 27 Febr. 1659 zoon van Arnold Gijsbert P., later te Dusseldorf resident van den keurvorst van Brandenburg bij den prins van Neuburg, en van Anna Maria de Rodenberg. In 1683 tr. hij te Steinfurt Catha Aleida Schluiter van Gronau.

rig uitgevoerd portret in 't 15e Dl. van Kok's Vaderl. Wdbk, alsmede afschrift van het diploma hem bij den beker en het jaargeld vereerd. Maria Lakeman was dr v. Willem L., vinder der burgerij te Haarlem en in 1558 regent van 't Leprozenhuis ald., bij Annetje Warrenloos, eene Antwerpsche van geboorte.

A. AARSEN.

[Zie Oudemans, Mid. Nederl. Wdbk., op h. w. vinder.]

Harkenroth. Het *Nav.* XXXV, 652 vermelde heb ik later gevonden in de Boekzaal van Mei 1732, in verband met hetgeen voorkomt in het Stamboek van de Haan Hettema en v. Halmael en in de »Oostfr. Oorsprongkelykheden". Daaruit blijkt, dat die verwantschap was als volgt:

Zekere Folcardus, geb. 1450 te Middooch in 't Jeverse, tr. ...? bij wie
Mammo Folcardus, geb. 1498 te Middooch, nà 1534 pred. te Asel, † ald. 1578, tr....?

1. zoon, later pred. te Asel.	2. zoon, later pred. te Marks.	3. Eilardus Folcardus († 25 Sept. 1603) tr. Kunna, dr v. Hans v. Harkenroth bij Judith Pietersen.

Hette Hettes Jelgersma, tr. Tjets Tjepnia, bij wie
Lieuwe v. Jelgersma, † 1581 (in 1549 grietman van Achtkarspelen geworden), woonde te Augustinusga en tr. N. Jensma [1]), bij wie o. a (zie Stamboek de H.H.):
Jouck v. Jelgersma (in 1606 weduwe), tr. Evert v. Voort [2]).

1. Gertruit, tr. Aaldrik Sanders. 2. Isebrandus Eilardus H. tr. 26 Jan. 1623 Eva v. Voort, geb. 1603, † 13 Mei 1640, bij wie 13 kind., onder welke
Johannes Harkenroth, waarsch. geb. 22 Febr. 1639: tr. 4 Maart 1664 Martina Doeyma, geb. 1 Juni 1641. Zes kinderen, onder welke
Jacobus Isebrandus H., geb. 27 Juli 1676, pred. en rector te Appingadam, schrijver van de »Oostfriesche Oorsprongkelykheden", tr. 9 Nov. 1704 Anna Andreasdr Indiis. Zij leefden nog 1731.

Verder komen voor:

Cornelis v. Voort (denkelijk broeder van Eva, straksgenoemd) tr.

[1]) Misschien dr van Fooke Jensma, 1543 kerkvoogd te Augustinusga. Op de kaart van Achtkarspelen in den Atlas van Schotanus komt de state Jensma voor als geslecht. Haar wapen en dat van Jelgersma zijn mij bekend.

[2]) Aangaande v. Voort, waarvan enkele leden in het Stamboek van de H. H. voorkomen, kan ik het volgende melden. Omstr. 1550 leefde zekere Cornelis v. V., vader van Evert, die, behalve hem, won: Helena tr. Anthonius Verkerck, Johan tr. Cornelia v. Dael, Matthias tr. Maria Spruyt, Frederick tr. Tjitsche (zuster van Jouck v. Jelgersma, bovengenoemd), en waarschijnlijk nog twee dochters, van welke de ééne Luwe Tassma en de andere Ige Tassema huwde.

Ydt v. Bonga, van Kimswerd; zij waren vóór 1626 te Driezum gehuwd, maar woonden te Augustinusga.

Gijsbert v. V., ingenieur, tr. Maria Christophori † 1634, begr. te Augustinusga; hij schijnt ook met Frouck v. Donia getrouwd te zijn geweest.

Antje v. V., tr. Anthonius v. Hoptilla te Surhuisterveen, kapitein. Leefden omstr. 1650.

Maria v. V., tr. Nov. 1651 Zacharias Henricusz. Huber, wedr v. Sjouckje Meilesdr v. Jensma.

Men zie over de Jensma's in het Stamboek van de H. H. c. s. de Aantt. op Huber.

In de kerk van Augustinusga liggen voorts nog begraven Maaike, dr v. Frederick v. Voort, † 1605 en Frederick v. V. † 1605.

Kollum. MR. A. J. ANDREÆ.

Nooms v. Aarlanderveen.

Orleans, église des Jacobins, au 2e pilier dans la nef à droite entrant par la grande porte, épitaphe de marbre noir:

Arm.: 1. et 4. trois cors de chase; 2. et 3. trois teste de lion draché. Cimier: un lion dans le milieu de deux trompes, dont il sort de chaque trois espie de bled, le lion les pate de devant sur le trompe a gauche [1]).

Sta. Viator
hic te paucis volo

Latet sub hoc lapide Nicol. Nooms a erlan de Ruem (*sic*) amsterodam, Donus et sacri eques imperii, quem tibi sanguine clarissimum refferem, nisi fide, pietate et moribus clarior extitisset. Progenitores habuit, quorum inter horrendas Belgii ac Bataviae procellas stetit inconcussa fides. Hanc, cum et urbinibus fortior emersisset, in gnatum transfudere; quam ille operibus comprobavit in hujus familiae predicatoriae sufragia jus sibi sua fecit munificentia. Qui dum juri politico incumberet, jura naturae exigenti lubens persoluit laetusque eum gloriae gradum quem ejus meritis aequitas diuina paraverat percepturus migravit anno aetatis 22°, reparationis humanae 1655, 4° iduum novembrium.

Vale. Vade.
Bene ei precare.

[1]) De gebrekkige wapenbeschrijving komt zeker aldus in het HS. voor, en wordt daarom onveranderd teruggegeven.

Voyez *Epitaphes* (MS. à la Bibliothèque impér. à Paris), vol. 14e, p. 50.

In »*Klioos Kraam*", II, 225, staat een gedicht van J. v. Vondel, Ter bruilofte v. d. hg. ed. gestr. Heere, Peter Nooms, Baron des H. R. Rijcks, Heere van Arelanderveen, En de hg. ed. Joffer Beatrix Adriana Ram van Schalckwyck". Beider dochter, Brigitta Margareta Theresia († 3 Febr. 1692), huwde 27 junij 1681 Hendrik Maximiliaan van Brederode-Bolswaard † 18 Aug. 1700 (Te Water, Verb. d. Ed., II, 284, IV, 144).

M⁰.

[*Nav.* XXXII, 229 staat Nomsz vermeld, hoogstwaarschijnlijk hier niet passend.]

Ormea (XXXV, 510). In de collectie Atteveld (Prov. Archief te Utrecht, in het stedel. archief, en vooral in de Notariëele Protocollen te dier stede) komt aangaande O. het volgende voor.

Scipio O. van Zievera in Piemont, geb. 1568/9, † 18 Apr. 1627 te Brielle. 1613. 1620. tr. Amst. 19 Febr. 1594 Adriaantje de Groote (Cornsdr uit Dordrecht) † 2 Juli 1628, bij wie Abraham O., 1638 hr van 's Gravensloot en Batensteijn † vóór 1699; tr. 1⁰ Sara O. (1638 nog in leven), 2⁰ Catharina v. der Beecke.

Cornelis, tr. Jannetje Leinier, dr van Max Laignier en Catharina Gouban.

Uit Abraham O. Scipio tr. Clara Johanna Criecx, dr v. Justus (Gijsbertz. bij Alexandrina Balbian) en van Agnes de Milan, Danielsdr bij Johanna Delcorn. Zij († vóór of in 1736) hertr. Peter v. der Does. Hieruit Mr. Justus O., hr v. Papendorp (2 Oct. 1708 raad in de vroedsch. te Utr., 25 Aug. 1710 schepen, 12 Nov. 1708 hoofdm. v. d. Oranjestam, 27 Dec. 1720 v. de Bloedkuijl, 1 Dec. 1710—19 Juni 1720 Gecomm. ter beschrijving, 2 Dec. 1720 commiss. v. de Wisselbank, 27 Apr. 1728 postmr, 12 Oct. 1729 thesaurier, 12 Dec. 1745 burgemr, 12 Oct. 1714 extra-ordin. raad in den Hove prov. v. Utr., 12 Oct. 1725 hoogheemr. v. den Lekkendijk-Bovendams), tr. Johanna Barbara v. Someren vre v. Papendorp. Hij † 25 Aug. 1746. Hieruit:

1. Agnes, tr. 1⁰ Isaac Ubing, raad in de vroedschap en burgemr te Utr.; 2⁰ Paul Engelbert Voet v. Winssen, zoon van Mr. Paulus V. v. W. en Engelberta v. Brienen.

2. Cornelis, hr v. Papendorp (1715 canon. St Jans te Utr., 1715

kapitein ter zee ter Admir. te Amsterd., Sept. 1746 raad te Utr., 28 Nov. 1746 gecomm. ter beschrijving, 27 Dec. 1746 Hoofdm. van 't Fortuyn, 6 Dec. 1747 drost aan de Vaart, 12 Oct. 1750 postmr, 21 Febr. 1752 comm. der Aalmoezenierskamer, 27 Mrt 1752 ontv. v. d. 20 en 40 penn.) † 22 Juli 1753.

3. Justus, canonik ten Dom, 19 Mrt 1732 maarschalk v. 't Overkw. 's lands v. Utr. † 1770.

4. Clara Johanna, tr. 1735 David Everhard Godin, hr v. Papendorp, geb. te Utr. 27 Nov. 1686, luit.-kol., zoon v. Antony en Elizabeth Martens.

5. Mr. Johan Scipio, hr v. Sevenhoven, canonik St. Marie te Utr., raad-ord. in den Hove prov. te Utr., hoog-heemraad v. d. Lekkend. Bovend., 1736 raad in de vroedsch. te Utr.

Uit het huwelijk van eerstgen. Scipio O. en Adriaantje Cornsdr de Groote sproten nog Sara, Petrus, med. dr, en Mr. Bernardin, heer van 's Gravensloot, tr. Lucretia Fontaine (wede. 1637).

Abraham O., 1638 heer van 's Gravensloot en Batesteyn, wint bij Catharina v. der Beecke:

1. ..... O. † jong.

2. Lucretia O. tr. Mr. Bernhard Coster(us) geb. 1645, zn v. Albertus en Elizabeth 't Wild. Hij † 91 jaar oud.

3. François O., brouwer in de brouwerij de Croon (te Utr.), tr. Paulina Maas. Hij † vóór 1699.

4. Mr. Jacob O., leefde nog 1699.

De dochters van Scipio O. en Cl. Joh. Criecx waren Agnes Catharina tr. Mr. Hendrik Adriaan v. der Marck, hr v. Leur, can. St Marie te Utr., en Catharina O.

Marcus O. tr. Johanna v. Globbeek, dr van Willem Jan, bij wie Marcus, schilder; Willem, schilder, tr. 1° Johanna v. Veen (v. Ween), wede Hoochsteenbergen. Zij † vóór 1660; hij was (2°) 1673 geh. met Johanna v. den Boogaert, wede Messelmans.

Jacomina O. tr. Thomas Clotterbooke	tr. Clotterbooke	Eva Cl. ged. 1688. Jacomina Cl. kocht Batensteijn van Bernhard Coster.

Johanna Clara O., tr. Jacob Frederik baron v. Schagen, hr v. Heenvliet, hoog-baljuw en opperdijkgraaf der stad Briel en lande v. Voorne.

Catharina Johanna O. tr. Mr. Abraham Kerckraedt? (Kerkriugh).

Catharina Johanna O. tr. 17 Aug. 1690 den secrets Mr. Pieter Coenen, zn v. Johan en Maria de Veer.

Petronella O. in 1638 wede Commiss. Jacob Croese. Zij † vóór of in 1640.

Utrecht. C. A. DE KRUYFF.

Pagenstecher (XXXVI, 64). Irre ich nicht, so befindet sich im Staats-Archive zu Osnabrück ein Werk, welches Genealogien Osnabrücker Patrizier Geschlechter, u. a. die Pagenstecher'sche enthält.

JOH. THEOD. DE RAADT.

Pasques de Chavonnes (XXXIV, 486). Dominique P. de Ch. († Batavia) en Maria Lamy v. Dunkenay of Dunkary hadden vier zoons en drie dochters, o. a. Petronella Agnes (*Nav.* t. a. pl.) en Dominique Marius geh. m. Madelaine v. Grimbergen, wier zoon Maurits tr. Isabelle Bolwerk [1]). Petronella Agnes tr. 1° Abraham Bosch, 2° Frederic Lamy, † in den veldslag van Ramillies, 3° Jacobus Bolwerk, pred. te Bergen-op-Zoom.

F. F. F. Z. VAN ASCH VAN WIJCK.

Pasques de Chavonnes. Thomas Bolwerk, Phil. doctr, in 1676 pred. te Beusichem, in 1699 te Leerdam, waar hij † 1712. Zijn zoon, Jacobus Bolwerk, geb. te Leerdam, werd als prop. eerst pred. te Londen, in 1708 te Spijk (Z. Holl.). Van daar 15 Sept. 1711 naar Bergen-op-Zoom verroepen, van welke gemeente hij 21 Febr. 1723 afscheid nam, als beroepen te Maastricht, waar hij 28 Febr. 1723 in dienst trad; Oct. 1748 emeritus, † Maastricht 19 Juni 1757, oud 70 jaar, 6 maanden, 18 dagen. Uit zijn huwelijk met Petronella Agnes Pasques de Chavonnes, te Bergen-op-Zoom een zoon [2]), 23 Dec. 1711 ald. gedoopt.

J. VAN DER BAAN.

Pasques de Chavonnes . Den 2 Sept. 1742 trad, waarschijnlijk te Ba-

---

[1]) Zie daarentegen *Nav.* XXI, 539. Red.

[2]) Volg. *Nav.* XXI, 539, twee zoons, aldaar met name genoemd. Red.

tavia, Balthazarina Johanna P. de Ch., geb. 20 Sept. 1724, als weduwe Arnold Vollenhoven, in den echt met Daniel Nolthenius, opperkoopman en secundus te Batavia, raad-ordinaris van Indië, en in 1748 als admiraal en chef der O. Ind. retourvloot met haar naar Holland teruggekeerd; gekozen tot 1e raad en directeur-generaal van Indië overleed hij echter 4 Nov. 1754 en werd in de Nieuwe-kerk te Amsterdam begraven. Zijne weduwe keerde in 1756 naar Indië terug, hertr. ald. Hendrik v. der Stellen [1]; in 1758 of 59 wederom weduwe, tr. zij 4° Jan Carel v. der Upwich, bij wien één zoon Jan Balthazar. Zij † 2 Jan. 1795, dr v. Pieter Rochus P. de Ch. en Hendrina Cornelia Hasselaer. Hare kwartieren waren P. de Ch., Kien, Hasselaer en v. der Putte. Zij kan dus de kleindochter geweest zijn van den *Nav.* XXXIV, 486 genoemden Maurits P. marquis de Ch., gouverneur van Kaap de Goede Hoop; want op een kwartierstaat vind ik Maurits P. de Ch. † 8 Sept. 1724 te Kaapstad, brigadier, raad van Indië, gouverneur van de Kaap de Goede Hoop, echtgenoot van Balthazarina Kien [2]. Zou iemand mij kunnen mededeelen of deze veronderstelling juist is, en welk dan het geslachtswapen van v. der Putte is? De wapens van P. de Ch., Kien en Hasselaer zijn mij bekend.

N.

v. Regteren-Altena (XXXIV, 536). Naar de twee staande, ruggelings-gekeerde zalmen van rood op goud, het wapen van het sinds eeuwen uitgestorven, hoog-adellijk geslacht der heeren van Altena [3] te oordeelen, zal er van die heeren wel geen sprake wezen. Er zijn twee regeeringsgeslachten Altena, uit latere tijden, bekend, die verschillende wapens gevoerd hebben. Zonderdat ik het kan aantoonen, kan de vermelding daarvan toch wellicht tot beantwoording der gestelde vraag leiden. Daarom het volgende.

Het éene komt voor in Zeeland, en wel in regeering te Vlissingen; — Mr. Arnoldus A. was burgemr van Vlissingen in 1623, 4, 7, 8 en 30, en Mr. Adriaan A. secretaris dier stad 1637—63. — Bij raadpleging, zoo mogelijk, der volledige regeerings-lijsten, en van

---

[1]) *Nav.* XXI, 156, dat door het bovenstaande gedeeltelijk wordt aangevuld, staat v. der Hellen. RED.

[2]) Zie hunne kinderen *Nav.* XXI, 538 vermeld. RED.

[3]) loten uit den graaflijken stam de Montbéliard-Mompelgard. RED.

de trouw-, doop- en dood-boeken dier stad, waartoe ik niet in staat ben, zullen waarschijnlijk meerdere leden van dit geslacht opduiken. Het voerde gevierendeeld: 1. en 4. in rood zilveren lelie (wat dus het eigenlijke wapen van A. zal geweest zijn); 2. en 3. in blauw gekanteelde dwarsbalk van goud, verzeld van drie eikels van goud, 2 boven en 1 onder den balk.

Het andere geslacht A. komt voor in Friesland; enkele leden er van zijn reeds in vroegere jaargangen van dit Maandwerk genoemd. Zie het wapen volgens Ferwerda *Nav.* III, 273. Hier behoort de grietman A., die 17.. tr. Anna Catharina Doys, wed. Samaël de Lanoi, dr v. Johan Lodewijk bij diens tweede vrouw Maria v. Boelens [1]). Johan Lodewijk D. was eerst gehuwd geweest met Anskjen v. Bouricius, bij wie één zoon, die ongehuwd vóór zijn vader komend te overlijden, dezen tot zijn erfgenaam maakte, waardoor waarschijnlijk Ringia-sathe te Blessum (bij Leeuwarden), eene vroegere bezitting der fam. v. Bouricius, op Doys, en daarna op Altena overging; althans in 1760 behoorde de fraaie, in 1832 afgebroken Ringia-state nog aan de kinderen van den grietman Altena, ook vermaagschapt aan het Friesche geslacht Glinstra. — Tot dit geslacht behoorden zeker: Hector Livius v. A., geh. m. Albertine Pierson, beiden 1806 overleden (*Nav.* XXXIV, 514), Henricus Wiardus v. A. (*Nav.* III, 273) en Gerhard v. A. 1765 te Zutfen gehuwd (*Nav.* XXIX, 491); misschien ook Mr. Dirk v. A. 1689 schepen te Tiel (*Nav.* XXXI, 339), en zeer waarschijnlijk Gijsbert A., omstr. 1750 te Franeker (*Nav.* XXXIII 262), waar Blessum niet ver van verwijderd ligt.

JOH. HENDR. Vn.

v. de Sande (XXXV, 130). Op de wapenkaart van Stichtsche geslachten door Willem Langerak 1769 komt voor: v. den Sande Sandenburg. In blauw drie adelaars van goud.

W. C.

Schultens (XXXV, 578). De hoogl. Albertus Schultens, zoon van Dr. Johan Schultens en Betta Bothenius te Groningen, werd aldaar

---

[1]) Wibrandus v. B. geb. 1662 † 1748, was griffier v. 't hof van Friesland. Ook Suffridus v. B. was griffier; hij huwde 1664 Jeltie v. Beyma, en had eene dochter Maria (Zie Ferwerda, 4de gen. Beilanus, 4de gen. Couttis en 6de gen. Beyma).

gedoopt 21 Julij 1685. Zijne levensbeschrijving van de hand van Mr. W. B. S. Boeles, is te vinden in diens voortreffelijk werk: Frieslands Hoogeschool, II 380.

D. G.

Viruly of Manneken (XXXV, 519). In eene MS.-gen. Viruly, waarvan het origineel berust bij H. Th. Wilkens te Rotterdam, staat vermeld Carolus Viruly, stichter voor eigen rekening omstr. 1450 van het Collegie van de Lely binnen Leuven, tr. N. N. bij wie Willem geb. 2 Mei 1509, † enz. enz. Verder wordt van genoemden Carolus of Charles nagenoeg hetzelfde gezegd als in Butkens, Trophées de Brabant.

A. A. BEEPMAKER.

Rotteveel (XXXIV, 162). Het zoogenoemde sprekende wapen van dit geslacht, met rotten of ratten, en veêl, vedel of viool, is zoo gezocht mogelijk, en moet eerst van late dagteekening zijn. De naam Rotteveel immers is slechts eene hollandsche verbastering van den oorspronkelijken hoogduitschen vorm Rothenfeel, en dit is weder eene verbastering van den oudsten vorm Rothenfedel, Rothenfeder, de roode veder, oorspronkelijk wel een bijnaam voor iemand (misschien een middeleeuwsch krijgsman), die zijn helm of hoed gewoonlijk met eene roode veêr versierde.

VRAGEN.

de Bije (XXXVI, 191). Is dit »dit le Viel"?

v. den Havert (XXXVI, 130). Moet dit v. den Hatert, — bekend Geldersch geslacht, — wezen?

Couvée. Wijlen de bekende genealoog A. L. Krook v. Harpen heeft indertijd ten behoeve van zijn (en mijn) neef, den huz.-majoor C. te Haarlem, onderzoek gedaan naar het wapen van diens familie. Naar eene beschr. of afb. in een Fransch werk gevonden, werd een cachet gemaakt. Welk werk is dat? In de nagelaten papieren van Kr. v. H. is tevergeefs naar eene aanteekening gezocht. Het cachet

komt overeen met de opgave in Rietstap's »Armorial Général" 2e dr.; doch wat R. als rood opgeeft, is op het cachet zwart. De schrijver weet, hetgeen niet te verwonderen is, niet meer, waar hij de beschrijving vond. Het Fransche werk moet dus uitmaken, wie gelijk heeft [1]). Is er soms iets over de afkomst der familie en hare vestiging in ons land bekend? Valkenier maakt op bl. 205 van zijn »Verwerd Europa" gewag van »een' Franssen Factoor genaamt Couvé (*sic*)" in 1672 lakenhandelaar te Madrid. Ook in Nederland hadden de C's fabrieken. Van den verarmden tak is er meer dan één kleermaker. De eerste C., dien ik totnogtoe vond (in een bijbel), is Jacobus C. in 1778 met zijne vrouw Emma Dedel te Leiden getuige bij den doop van hun kleinzoon, mijn' overgrootvader. Volgens mondelinge overlevering was zij de 2de vrouw, en moet de eerste eene Dumortier geweest zijn. Hun zoon Gerrit huwde Johanna Parmentier. Behoorden deze drie vrouwen tot eene der familiën van dien naam, welke een wapen voeren; zoo ja, tot welke? Een broeder van Gerrit was gehuwd met Elisabeth Bruggaar (dr v. Matthijs bij Catharina v. den Berg). Wat is er van deze familie bekend? Wie geeft omtrent het wapen spoedig bescheid?

Utrecht. H. J. S.

Malefijt, de Waal Malefijt. De N.-Holl. familie de W. M. voert volgens cachet-afdruk, Gevierendeeld: 1. en 4. (Malefijt) in zilver (of goud?) een vliegende visch of vogel (malefijt) van..... waaronder een merk? van..... (twee kruislings geplaatste stokken aan welker uiteinden bloemkelken?); 2. en 3. (de Waal) in blauw een klimmenden onthoofden leeuw van...? uit wiens hals een bloedstraal springt. In den rechterbovenhoek eene roos van...? Helmteeken (s?)...? dekkleeden...? Wie vult het ontbrekende aan? Heeft iemand genealogieën? Wat in de gedrukte genealogie Beets voorkomt is bekend. Is aan dien onthoofden leeuw eene bijzonderheid verbonden? Johannes de Waal Malefijt (geb. Amst. 2 Dec. 1767, † Bloemendaal 17 Juli 1823, eerst maire, later burgemeester ald.) tr. Geertruida Storm. Zijn zoon Antonie, aannemer te Overveen, tr. Maria Geertruida Groenewoud. Welke ouders hadden deze vrouwen?

H.

---

[1]) Zoo de heer R. zich vergist, wil hij daarvan in de »Errata" melding maken.

GESCHIEDENIS.

De Arendshorst (XXXV, 579). »Johan Rengers tot ten Post en Hellum (Gron.), (raad van hertog Karel van Gelre geworden 5 Jan. 1531, † 27 Maart 1539 [1]), getr. aan Judit (of Jutte) ten Water, erfdr ter Arentshorst in Overijssel [2]): Edzart R. t. P., geb. 9 Jan. 1498 (Rengers, Werken, I, 185); deze heeft verscheidene broeders

[1]) v. Hasselt, Geld. Mdw. I, 210; vgl. d'Ablaing, Rp. v. Vel., 180. Dat hij in 1499 bevelhebber van (in?) het Oost-Friesche leger was, blijkt niet; wel, dat hij zich destijds met andere uitgeweken hovelingen bij dat leger bevond (S. Beninga, Chron, 31). »De graff van oestfrieslant was sijn g. (hertog Albert v. Saxen) stadtholder ouer den vmmelanden, vnde der h. van Sassen had oeck een leger jn germerwolde (Gron.) dar johan rengers vanden post mit jn lach (de oeck vorhen mit sijn gnaden vor Franicker (bij 't ontzet in 1500) vnd stedes bij gewest hadde)". Rengers, Werken, I, 192; vgl. 179, 80, 85: »Hert. Albrecht v. Saxen is van den keiser tot enen ewigen gubernatoir jn Frieszlant verordent; hefft oeck jnden vmlanden vole gunstes bij den adel gehatt, vnd enige van adel als johan Rengers tho den Post vnd andern leenbreue (afgedrukt bij Driessen, Mon. Gron., III, 499, en in afschrift op het Gron. Arch.) gegeuen", (»welke leenen, voegt Dr. er bij, echter, bij het te niet loopen der Saxische ondernemingen, ook weder buiten kracht zijn geraakt en gebleven"). Hij was zoon van Egbert tot ten Post en Hellum, Ridder (blijkens een oorspr. stuk, van 1475, in 't huisarch. van Farmsum), en van Hisse Tuinga of Tuwinga, erfdr van Tuinga- of Tuwingaborg te ten Post; den broeder van Johan tot Scharmer, die gunstbewijzen van keizer Frederik III, o. a. de ridderlijke waardigheid en verbetering van zijn wapen ontving. Chmel, Regest. K. Friedr. III, II, 662; v. der Chijs, Munt. v. Gron., 413 vv.; Gron. Bijdr. I, 53; Rengers l. c. I, 141, 157: »Vnd bij desen Keiser (Fred. III) is J. Rengers etlich jar tho houe jn groter gunst gewest, vnde thom Ridder (»van het Gulden vlies", zegt de naïve zamensteller van het van fouten en onbeduidendheden krioelende Ms. Nobil. Gron.) geslagen, vnde seer begnadet" (dit gaf aanleiding tot groote oneenigheden met de stad Groningen, zoodat R. bij die gunstbewijzen weinig geprofiteert heeft), 169, 71, 77. Vind hem »Rydder", en met zijne tweede vrouw, Agnese v. Laer, genoemd in een Oosterwarfs oordeel, van 20 Nov. 1600, in eene kwestie tusschen zijne erfgenamen en de Godep. St. van Gron.; bij Feith, Warfsconstit. en oord, Gron. 1863, bl. 202.

[2]) Bij d'Ablaing l. c. 180, dr van Seino en Uittenbroek (anders Mulert); in een ms. geneal. fragm. R., van Seino en Rutenborgh; in een uitgebreiden stamboom of kwartierstaat van Tjarda v. Starkenborgh, op perk., van Seino (moeder Mulert v. Glynthagen) en Rutenborgh (moeder Tybecamp) genoemd.

28

gehad, waarvan de eene (Frans) het huis tot Hellum heeft gekregen en een ander (Johan) het huis ter Arentshorst, met alle de goederen (vermoedelijk ook den Berg, tenzij dat hij dit door huwelijk of koop verkreeg) in Overijssel, waarvan nog de scheiding in wesen is". Ms. Geneal. Rengers.

Johan, die den Arentshorst kreeg, † op St. Magdaleuendag 1564 [1]), tr. 1° 1529 (Geneal. Mulert) Geertruida *al.* Gerharda Mulert, † 1537 [2]); 2° Machteld Mulert, † vóór Febr. 1590 (v. Doorninck, Geslachtk. aant., bl. 32), en liet bij de eerste na: *a.* Egbert, op 27 Julij 1588 door Ridd. en St. v. O. tot dijkgraaf van Salland aangesteld (Bijdr. t. d. Gesch. v. Overijssel, I, 172); tr. 1. Golda (volg. a. Lubbe) v. Wijnbergen [3]), m. k., die volgen; *b.* Johan, kanunnik van St. Jan te Utrecht, in de Staten van dat gewest, wegens het eerste Lid, sedert 1582 [4]); vermoedelijk eerst getr. met Maria Mulert, Herman (br. van Gerharda b. g.) en Lutgard v. Oldeneel dr, daarna met Anna v. Voorst (Herman tot Beerse en Anna Schaep tot den Dam dr), die in Oct. 1618 hertr. met Antonie v. Doornick tot Egede (v. D. l. c. bl. 15, 34, 41), Hij † .. Julij 1616 (overluid te Utrecht 23 Julij. *Nav.* XXXV, 263), en van hem ging de havezathe den Berg (onder Dalfsen) over aan zijn neef Seino.

Egbert, vumd., was o. a. vader van: *a.* Johan, in 1602 vaandrig en reeds eigenaar van den Arentshorst; uit de Rp. ten Landdage van Overijssel geadmitteerd 19 Mei 1610 [5]), † z. k. (zijn zoon Eg-

---

[1]) Matthæus, de Fundat. eccles., p. 456, in 't doodboek van Mariendaal, buiten Utrecht: Obiit honestus vir Iohannes Rengers nostræ monialis Mechtildis Rengers genitor. 1564. ipso die Magdalenæ.

[2]) Geneal. Mulert. In het doodboek van Mariendaal (waar hare dochter Machteld en dezes zuster Jutte kloosterjuffers waren) wordt zij zonder haar sterfjaar vermeld: II (2) Idus Maji obiit domicella Gerarda Renghers mater Mechtildis nostræ monialis (Matth. l. c. p. 449).

[3]) Niet: Wijngaerden, als de Overijss. alm. 1844, 137, heeft. Hij tr. 2. 22 Juli 1600 te Zwolle Anna Gelmers, wede van Johan Waterman. v. D. l. c. bl. 38; Bijdr. a. b.

[4]) Nam. e. wap. d. geëlig., repres. het 1e Lid v. d. Stat. v. Utr. sed. 1582, uyt de 5 capitt. door Rp. en St. verk.; Kron. v. h. hist. Gen. te Utr. V, 382, XIV, 164. — Het is waarschijnlijker, dat hij, en niet zijn vader, met Maria Mulert, dr van zijn moeders broeder, getr. geweest is.

[5]) Heeft als R. C. in 1620 de Statenvergadering verlaten. Zijne 2de vrouw, Josina v. Rijsenburg (getr. in Oct. 1601), leefde nog 29 Nov. 1648 (v. D. l. c. bl. 38, 39).

bert, bij de 1e vrouw (Gen. Roltman ms.), † jong) 5 Junij 1646; *b*. Geertruid, tr. 7 Nov. 1588 Paul v. Erp gend Warenborch (Warenberg) tot Langenvelde (in 't Kleefsche, of bij Keizersweerd (?), van de Spede's of Spee's aan de Vincken gekomen) en Berghof, Johansz. ex N. Vinck (v. D. l. c. bl. 38; Fahne, Bocholtz, I, 2e, 164, 75, 215; zij tr. 2. Zweder v. Appeldoorn, burgemr van Hattem 1621—39 (d'Ablaing l. c. 249; v. D. l. c. bl. 41) en † 1 Mei 1652 (Ms. Gen. R.); *c*. Seino, op wien den Berg door het versterf van zijn oom Johan gedevolveerd was; tot dijkgraaf van Salland aangesteld 22 (volgens Bijdr. a. b. 20) Maart 1610, en als drost van Isselmuden † in 1645 (15 Sept. Ms. Gen. R.), nalatende bij Willemina Sloet (getr. in Sept. 1614), Johansdr ex Florentina v. Buckhorst: Florentina, erfdr ten Berge en Arentshorst [1]), die tr. 1. Willem Hendrik v. Welvelde ter Clenke (Johansz. ter Clenke bij Barbara v. Warmelo), † 6 Nov. 1645 [2]) (v. D. l. c. bl. 38, 41, 42, 71), die in Drenthe (zeker op de Clenke of Klençke, bij Oosterhesselen) ging wonen; bij wien o. a. een zn Jan; 2. 12 Sept. 1649 (Ms. Geneal. Rengers) Hendrik v. Coevorden (Johansz. totten Wegdam bij Adriana v. Hetterscheid), † in April 1693 [3]), bij wien o. a. een zoon, Willem Hendrik ten Berge, † vóór 29 Aug. 1685, na het overlijden, vóór 27 Mei

---

[1]) »Volgens Gedep. 9 Maart 1654, werd er toen geprocedeerd tusschen de momberen van den onmondigen zoon van Willem Hendr. v. Weleveld ter Klencke en Florentina Rengers ten Berge t. e. Paulina v. Erp (Paulsdr gend W. ex Geertruid Rengers) wede (Willem) Rengers van Langevelde (Johansz., burgemr v. Hattem, ex Helena v. Kemnade, en kleinz. van Gerard, Geert of Gerrit, † 1603, (Johansz. ter Arentshorst ex Geertruid of Gerharda Mulert) en Hendrina of Henrika van of ten Holthe) t. a. z., over het huis ter Arentshorst c. a." v. D. l. c. bl. 39.

[2]) Jacob Steendam bezong dezen echt in zijn »Distelvink", 2de dl., Amst. 1649 1 bl. 60: »Huwelyks Zegen. An-gewesen op het treffelyk Bruydlofs-Feest v. d. Wel-Ed., Erentf., vromen, en seer kloeksinnigen Jongman, Jonkr Wilhelm-Henrick v. Welevelde toe der Klinken: Bruydegom. Ende de recht-edele, Eerbare, geestige jonge Dochter: Juffr Florentina Rengers toe den Berg: Bruyd. Beyde te samen in den Heyligen Echt getreden, en open-baar bevestigd in Over-ijssel: den 2 van Somer-maand, Oude stijl. 1640." — Illa obiit den 15 May 1652, zegt de Gen. R. ms.

[3]) Beider testament, van 24 Aug. 1650, geopend 22 Juli 1652, berust in afschrift op het Gron. Arch. (Reg. IV. bl. 108). Hij tr. 2. 1662, Anna Margriet Sloet tot Lindenhorst, † 29 Maart 1694 (Boldewijnsdr ex Margriet v. Rijswijck), wede Joh. v. Ittersum t. de Hofstede en van Reint v. Echten t. den Rutenberg (v. D. l. c. bl. 68, 94, 138, 45).

1696, van wiens eenigst kind (bij Vreda Marg. v. Hemert, uit Deventer), Florentina Adriana, hare erfgenamen, de v. Dongen's, op 19 Maart 1703 van het leen den Berg afstand doen ten behoeve van Willem Jan v. Dedem (Gijsbertsz. bij Anna Coppier v. Cuylenburg), in wiens geslacht het verbleef (v. D. l. c. bl. 81, 145, 97, 98, 244).

De Arentshorst, zoo het schijnt, door de wede van Willem Rengers, Paulina v. Erp, bij proces gewonnen, ging daarna bij koop over aan Johan v. Welvelde tot den Diepenbroek (Joostsz. ter Hachmeule bij Gela v. Folkershusen, en kleinz. van Herman en Josina v. Barmentlo tot de Hachmeule en Clenke), † vóór of in 1662; van zijn zoon (bij Florentina Agnes v. Oer tot Buckhorst), Borchard Joost tot Buckhorst, mede door koop in 1686, aan diens zusters (Maria Judith) man, den ritmr. Herman Goossen v. Hambroek, † 27 Julij 1688. Op 20 Jan. 1766 werd Arent v. Echten, † 26 Febr. 1818 (Johansz., Lt Genl, bij Alegonda Susanna v. Haersolte), tengevolge van transport van Robert Hendrik v. Hambroek tot Welvelde (door zijn vader, Lambert Joost, † 13 Febr. 1748, van de Schele's aangekocht), kleinz. van Herman Goossen vnmd., met de Arentshorst beleend, zie het Leen-Regr der Proostdij Lebuini. Hij en zijne vrouw verkoopen op 28 Julij 1795 voor *f* 19.000 aan L. H. en D. Pruimers dit goed. v. D. l. c. bl. 80, 164, 65, 81, 219, 36, 37, 310, 70; Nederl. Her. III, 18, 69.

Wat er verder met den Arentshorst is voorgevallen, is mij onbekend, doch zou ik gaarne vernemen.

M⁰.

Engelbertsgoed (XXXV, 157). Met den hof te Wijhe, geheeten Engelbertsgoed werd 21 April 1457 Evert Freijse, Florenszoon, en 20 Febr. 1475, 24 Juli 1497, 1 Mei 1505 diens dochter Mechteld, gade van Frederik Sticke, beleend. Na haar dood ontving 8 Febr. 1507, 9 Apr. 1518 en 21 Dec. 1525 Johanna Sticken, gehuwd met Johan v. Voerst, de beleening met dit goed; zie Over. Arch. IV 41, 271; V 61, 216, 33, 357, 535. Nu komt te Twello in 1430 als beleende man Gerijt Engberts voor (Cat. arch. Dev. gasth. n⁰ 280), en te Deventer in 1436 als gezeten burger Johan *Engelbertssoen*, die in hetzelfde jaar aldaar vermeld staat als Johan *Engbertssoen* (ib. n⁰ 320a, 2); terwijl in 1444 van Geertruid Engberts (ib. n⁰ 409),

in 1458 van de erfgenamen van Andries Engbertssoen (ib. nº 533), in 1468 van Andries Engberts (ib. nº 593), in 1614 van Merritien Engbertz en Otto Hermssen terzelfder stede sprake is (ib. nº 1397); welke laatstgenoemden 10 Mei van dit jaar als echtelieden bij testament elkander wederkeerig hunne gansche nalatenschap vermaakt hadden.

Naar een lid dezer Deventer-familie Engelberts of Engberts zal die hof dus wel vernoemd wezen, en behoeft hij dan als zoodanig, tenzij zulks van elders blijke, geenszins de herinnering aan den oorspronkelijken burcht des dorps te hebben voortgezet.

J. A.

Dove Jut (XXXIV, 26, 232). Oudemans heeft ook het woord *jut*, met aanhaling van R. Visscher, Brabb. bl. 135:

Sonder hoop van winnen ick 't spelleken schut,
Ick stort mijn gebedt voor een *doove jut*,
Ick offer een *sanct* die des maeckt geen werck.

En ziet er eene verzachte uitspraak voor *God*, *afgod* in. Dit citaat noopt denkelijk om Do(o)ve *of* Dooi Jut (plaatsnaam te Neerijnen) te duiden van de sant, aan wie men ook bij de spreekwijs van *St-Jutmis* (vgl. *Nav.* XXIV, 148, 217; 'V, 456; 'VI, 478) gedacht heeft, en die juist daarom »doof" of »dood" heet omdat zij denkbeeldig is. Zij als vrouwelijk persoon heeft dan vermoedelijk op Veluwe eenen mannelijken evenknie in »Doven Lubbert". Men bespeurt alzoo dat Oudemans' veronderstelling: jut = (af)god onnoodig. Maar zou nu Doove Balg (te Texel) iets soortgelijks kunnen wezen? Kent iemand onder de denkbeeldige santen ook eenen Balg? In Friesland soms?

J. A.

Ruinen (XXXV, 587). In het veelzijdig geschrift van Johan Winkler, De Nederl. Geslachtsnamen, bl. 219, leest men, dat in de Middeneeuwen bij Ruinen in Drenthe een in de 16de eeuw opgeheven klooster lag van Benedictijner-monniken, eerst geheeten Blidestat, daarna Blidensteen, Blijdenstein, welke naam is overgegaan op het dorp, hetwelk rondom dit klooster ontstond, en dat thans als Ruinerwold bekend staat. Met aanhaling van Drentsche Volksalmanak 1839 bl. 29; 1840 bl. 143. Kan dit hier geen licht schaffen?

J. A.

Eduard, bastaard van Holland (XXXI, 492). Willem VI graaf van Holland enz. † 30 Mei 1417 had drie natuurlijke kinderen:

a. Everard, eerste heer van Hoogwoude en Aartswoude in Kennemerland, stichtte in eerstgenoemd dorp het slot, werd in het gevecht bij Alfen 1426 door Jacoba van Beijeren tot ridder geslagen, kwam 1433 onder de Edelen voor, was geh. met 1° v. Kijfhoek, 2° Alida v. Zwieten, dr v. Boudewijn en Luitgard v. Nijenrode, † 1456 begr. te 's Gravenhage in de Groote-kerk vóór het groot-altaar.

b. Lodewijk, vermeld met zijn broeder Everard bij de edelen in 1433.

c. Beatrix, † 1455, geh. m. 1° Philips v. Dorp, in den slag tegen de Luikenaren 1408 ridder geslagen, thesaurier van Holland, 2° Jan v. Woerden, heer van Vliet, bij dezelfde gelegenheid ridder geslagen, hofmeester van Willem VI, in 1424 in Den Haag onthoofd, beschuldigd Jan van Beijeren te hebben willen vergeven (M. Vossius, Jaerb. v. Holl. en Zeel. 1677 bl. 664, 80; v. Leeuwen, Bat. Ill. 690, 748).

H. T. G.

Willem III en Tichelaar. *Nav.* XVII, 131 vermeldt, dat S. Coenen in 1775 een brief van Willem zou hebben gepubliceerd, waaruit bleek dat Z. H. een jaargeld aan Tichelaar gaf, terwijl gevraagd wordt waar deze brief is uitgegeven. Het volgende diene tot antwoord. P. Coenen schreef 12 April 1699 aan een neef een brief, waarin hij mededeelde, dat hij copie had verkregen van respective giften en pensioenen, »dewelcke syn geconstitueert tén laste van Syn Coninglycke Majesteyt van Grootbrittangen, ten behouve van Willem Tichelaer, ter somme van vyer hondert gls. 's jaers, ende in opsigte van Hendrik Verhouff, de geheele weereld bekent met den fameusen naem van de Haegse silversmit ter somme van ses hondert gls. jaerlyks, en dat hy by het leven van Hendrick Maas, syn aangehuwde oom, die de thesaurie voornoemt waernam, aldaer present was, toen gen. T. en V. de voors. pensioenen kwamen ontfangen en de quitantien gaven". Deze brief kwam door het overlijden van een liefhebber onzer Vad. Hist., in handen van den onbekenden schrijver van het werk getiteld: »De valsch- en kwaadaartigheid, door de schryveren van de Ned. bibliotheek, in de beoordeeling der gedichten van prof. Pieter Burman begaan. Tweede druk. Amst. 1775, die hem bl. 91 en volg. van dit werk plaatste.

H. T. G.

Twentsche predikanten (XXXIII, 249). In de *Nav.* XXXVI, 324, noot, vermelde »Kleine Bijdragen", N° xxxiii (Slot) leest men, dat de regeering der stad Goor 2 Jan. 1612 overeenkwam met haren schoolmeester Joh[s] Putman, die totdusver zich ook met prediken daar had bezig gehouden, dat hij zoude voortgaan »der gemeinte van Goir vor emant anders, so lange alsz het die tijt liden kan, bestes vermogens mit praedigen te dienen". Dit duurde tot 1649, toen zijn schoonzoon Winold v. Diepenheim hem als hulpprediker kwam bijstaan. Zie Herald. Bibl. 1882 bl. 226, noot.

Hugo Gallus, of de Haen, kleinzoon van Carolus (wiens biografie zie *Nav.* XXVIII, 555—62; vgl. ook ib. XXIX, 436; XXXI, 187, 91), komt in de rekening van het rentambt Twenthe a° 1616 als gewezen pred. te Diepenheim voor. Volg. Revius (Daventria III, 583) was eerst 7 Nov. 1616 over zijn beroep te dezer plaatse onderhandeld geworden, zoodat hij slechts zeer kort daar in dienst kan geweest zijn. Zoo die rekening ettelijke maanden nà 1 Jan. 1617 is opgemaakt, moet men stellen dat hij in 't begin dezes jaars vertrokken is, denkelijk terstond naar Wilp, vanwaar hij in 1622 naar Vollenhove vertrok, en in 1633 overleed. Vgl. voorts Herald. Bibl. 1882 [1]) bl. 245 met Mr. J. v. Doorninck's Geslachtk. Aant. 511. Uit de Kleine Bijdr. bovenvermeld verneemt men nog dat Revius in zijne Overijsselsche Zangen (bl. 67) een gedicht plaatste op Hugo's huwlijk met Geesken Tacke, waarin zij zeer deftig als Gesula Tackia betiteld wordt.

J. A.

---

[1]) In dien jaargang komen meerdere bijzonderheden omtrent Overijselsche predikanten en hunne familie-relatiën voor, door mij geput uit aanteekeningen van wijlen Mr. J. van Doorninck, in zijn doorschoten exemplaar van Moonen's Naemketen. Ik vervaardigde er een register op, zonder hetwelk die bijzonderheden onbruikbaar zijn. Doch dat Herald. Bibl. 1882 bl. 377 toegezegde register ligt, wegens de droevige staking van dit tijdschrift, totdusver ongedrukt. Zou het niet eene geschikte plaats kunnen vinden in het Tijdschrift der Vereen. ter beoefening van Over. Recht en Geschied.? Zoo ja, dan wil ik het gaarne afstaan, òf daarvoor òf ter plaatsing elders. In elk geval ware het o. i. wenschelijk, dat de bovengenoemde »Kleine Bijdragen" in het Tijdschrift dier Vereeniging, ter bewaring, overgedrukt werden, of, bij gebrek aan genoegzame ruimte, minstens die gedeelten, welke over de Reformatie in Overijsel handelen.

De eerste predikanten der Hervormde gemeente te Abbenbroek. Op de 1ste classikale vergadering, te Brielle den 19 April 1574 gehouden, was tegenwoordig Hermannus Geldreus. Aldus schreef de man zelf zijn naam, en bij de onderteekening van de Acta der te Dordrecht in 1574 gehouden Provinciale Synode voegde hij achter zijn naam de woorden: minister in Abbenbrouck. Dat hij tot in 1576 aldaar predikant was, blijkt uit de Acta Classis. Die van 16 Juli 1576 zijn de laatste, welke van hem gewagen. Hij werd opgevolgd door Everhardus Bommelius. In de Acta Class. van 25 Nov. 1577 leest men: »hebben die broederen (gesien hebbende die goede getuychnisse van Everardo Bommelio, die hij met hem uten Pals van Petro Datheno ende Joanne Damio, superintendent aldaer, met sich gebracht heeft) denselven Everardum opgenomen als eenen dienaer des godlicken Woordts ende broeder der Classe, soe als hij tot Abbenbrouck als dienaer des Woordts van de Magistraet aldaer was aengenomen". In 1578 was de kerkeraad der Herv. Gem. te Brielle gezind hem te beroepen. In de Acta van dien kerkeraad dd. 21 Nov. 1578 staat: »Alzoe bij den broederen ommegefraget is wie men voor dese tijt tot een kerckedienaer bij ons soude moegen roepen, is eendrachtelick besloten, nadien daer goede getuygenisse van Everardo Bommelio, dienaer in Abbenbroeck, gegeven worde, wiens gaven oeck den broederen wel bevielen, dat men de Magistraet op morgen anspreken soude van dese saeke ende met des Magistraets advijse Everardum beroepen". De Magistraat van Den Briel schijnt in Everardus geen zin te hebben gehad. Althans hij werd niet te Brielle beroepen. Niet lang daarna kreeg hij een beroep naar eene andere gemeente, en Everardus vertrok van Abbenbroek. In de Acta Class. 9 Mei 1580 staat: is voor den broderen des ghemenen classis voorghelesen den brief, die Everhardus Bommelius aen den Classe ghescreven heeft, waerin hij sijne schult bekent, dat hij buijten alle kerkenordeninghe van Abbenbroeck vertrocken is, begeert oock ene attestatie, hetwelke hem bij den broderen ghegundt is". Zooals uit de Acta van de partic. Synode van Z. Holl., gehouden te Delft 24 Aug. 1587, blijkt, vertrok Everardus B. naar Gouda. Zie over hem ook Acta van de Syn. geb. 25 Apr. 1581 te Rotterdam. Blijkens de Acta Syn. geh. te Leiden 2 Nov. 1592 ging hij van Gouda naar Voorschoten.

In plaats van Ev. Bommelius kwam te Abbenbroek Matthias of

Matthijs Petersze (aldus schreef de man zelf zijn naam). In de Acta Class. 30 Juli 1582 komt het volgende voor: »Den broederen gesien hebbende de attestatie van Matijs Pietersze van de classe van Dordrecht, in welcke sij schrijven dat wel eenige aenclachten aengaende zijn leven van der Gemeijnte in Westmase [1]) over hem gedaen zijn, doch door tusschenspreken der Classe met malcanderen versoent ende op het vernemen derselve heeft hem belooft te beteren ende christelicken te dragen: waerop de Broederen deser classis tevreden zijn dat hij in hope nae zijnder belofte met dese conditie in Abbenbroecke vooralsnoch sal blijven, midts dat hij hem in den dienst christelicken in leer ende leven sal dragen; maer zoe daer eenige clachten ter contrarije met der waerheijt comen, dat de broederen hem alsdan voer geen lidtmaet der Classis langer sullen connen kennen, gemerckt hij sijn eijgen beloften ende de attestatie, van de Classe van Dordrecht gegeven, te niete gedaen sal hebben". De BB. der Classe hielden op den leeraar van A. een wakend oog. In 1583 was men te weten gekomen, dat Matthias van A. naar Montfoort was gegaan. De man werd deswege in 't verhoor genomen, maar zijne verantwoording was naar aller oordeel voldoende. Ook in de eerstvolgende jaren gaf hij geen reden tot klagen en de Classe toonde zich welwillend jegens hem. In 1586 gaf hij te kennen, dat hij »verhindert" werd »in sijn huusinge bequamelick te wonen", terwijl er middelen genoeg waren tot »geheele reparatie". Terstond besloot de Classe de overheid der plaats »te vermanen van haeren ampte". Een jaar later verkoos de Classe hem zelfs met Tijkmaker tot »opsiender over Voorne ende Putten". Daarna moest de Classe echter tegen hem optreden, 't eerst in 1588. In de Acta Class. 29 Nov. 1588 leest men: »Alzo de broederen verstaen hebben dat Mathias Petri hem bemoijet heeft met het collecteren van den impost van Abbenbrouck, achten de broederen dat hij hem daerin vergrepen heeft ende wordt hem hetzelve bij dese vergadering verboden, ende hiervan zullen de Joncker ende bailliu van Abbenbrouck bij Nicolaum Tijckmakere scriftelick veradverteert worden, ende wordt mits desen oock hiermede besloten, dat geene dienaeren hem voortaen met sodanege han-

[1]) Zou zijn eerste standplaats Aardswoud zijn geweest? *Nav.* XXXI, 263, wordt melding gemaakt van zekeren Michaël Petrus, 1ste pred. te Aardswoud, en gewezen roomsch priester.

deling, buijten haer ampt wesende, zullen bemoijen". In Mei 1589 kwam er tegen Matthias een bezwaarschrift in bij de Classe, en den leeraar werd opgelegd zich »met seecker getuijgenisse te purgeren". In de vergadering van Juli legde de leeraar »zekere wettel. depositien" over, maar dewijl de zaak »de novo voor de weerelick Richtere" in behandeling was, stelden de BB. de bespreking uit, totdat de Magistraat uitspraak zou hebben gedaan. Kort daarop kwamen den BB. geruchten ter oore »van dronckenschap ende ongeregeltheijt des levens Matthie Pietersze"; zij vernamen »dat hij tegen eenege persoonen zoude geseijt hebben, dat de broederen hem so lastich vielen, dat hij duer mestroosticheijt hem zelven het leven haest zoude mogen nemen; dat hij oock tegen Heijndrick Coesfeld geseijt zoude hebben: ghij bouf, ick sal noch maken dat ghij u zelven verhangen zult, ende zijn handt op zijn mes geset heeft in den huijse van Mr. Jan van Eerttrijck int Zuijtlandt, alsoft hij hem, Mr. Jan, ten lijve wilde". Den 9 Oct. 1589 delibereerden de BB. over 't een en ander, en zij besloten »Matthijs Pietersze niet langer voor een lidtmaet der Classis te kennen, ten waere dat hij binnen den tijt van 4 weken hem conde verantwoorden ende ontschuldigen voor de dienaeren van den Briele ende de naestgesetene broederen". Den 6 Nov. 1589 was er »genouch bevonden" door de BB. om te zeggen dat M. niet langer stichtelijk te Abb. kon dienen; »nochtans omme zijn wijf ende kinderkens" besloten zij hem te Abb. in den dienst te laten tot Mei 1590, mits zich gedragende »als een vroom dienaere betaempt". Den 19 Junij 1590 verzocht M. aan de Classe hem »vuijt gratie" nog tot Mei 1591 te Abb. te dulden. De Classe voldeed aan 's mans verzoek, nadat hij beloofd had »om middeldertijt hem van een plaetse te verziene ende hem christel. ende stichtel. te dragen". Den 29 Apr. 1591 waren de BB. aan het vroeger bepaalde gedachtig, en »dewijle den tijt nu verloopen" was, verklaarden zij Mathijs Petersze »niet langer voer een dienaer van Abbenbroeck te bekennen", en besloten zij zulks schriftelijk aan den Heer en de Regeerders van Abb. mede te deelen. Nog in hetzelfde jaar vond de Classe goed, dat Matthijs naar Nieuw-Helvoet zou gaan als leeraar.

Na op den 29 Apr. 1591 de vervallenverklaring van Matthijs te hebben uitgesproken, droeg de Classe aan de BB. van Den Briel op om te schrijven »aen Casparum Swerenchuijsium dat hem believe te

ontbieden Albertum Calcartium, opdat zijne gaven eens mochten gehoert worden". Dat schrijven had 't gewenschte gevolg. Acta 24 Juni 1591: »Es besloten dat Albertus Calcartius sal scriftel. gepresenteert ende gerecommandeert werden aen den Joncker ende de gemeente van Abbenbroucke... ten eijnde sijn gaven aldaer gehoort ende naer classecale ordre daerin mach gehandelt worden". Dienovereenkomstig handelde men, en te A. werd leeraar Aelbertus Selcart Bommelius (aldus schreef hij zelf zijn naam). Acta 5 Aug. 1591: »Is gelesen de getuijgenisse soo van den Magistraet als den kerekendiennaer van Bomel, gegeven Albertus Selcaert, aen dewelcke de Broeders een welgenoegen hebben gehadt ende volgens dien toegelaten totten kerckendienst in Abbenbroeck, ende volgens soo heeft hij onderscreven de acten van de Sinode ende oock de 37 artikelen". In 1595 kreeg Selcart een beroep naar Vianen. Acta Class. 26 Sept. 1595: »Naerdien Albertus Celcaert, diennaer in Abbenbroeck, heeft den Classe gebeden ende voorgedragen om een attestatie te hebben van den Classe, opdat hij soude mogen vertrecken naer Vianen: waerop de vergaderinge heeft geantw., alsdat zij geen attestatie en connen geven om te vertrecken, ten zij dat de gemeente ende Magistraet Albertum voorsz. eerst ende vooral ontslaen. Waerop Albertus sekere bescheet heeft getoont van den Magistraet, dewelcke Albertum voorsz. getuijgenisse geven, als dat zij hem ordentl. hebben beroepen ende hij met hem verbonden was oock niet van hier te scheijden sonder wettel. ende gewichtige oorsake, ende vermanen hem sijnder beloften ende aenneminge als eenen vromen man naer te comen ende te houden; doch soo hij gaen wilt, soo bevelen sij hare sake den grooten Godt, ende soo hij wilt gaen, soo willen zij niemant tegen zijnen danck houden. Welcke afscheet gesien zijnde bij de Classe, mitsgaders sekere requeste, die Albertus hadde geconsipieert, vertoonende sekere redenen om te mogen vertrecken ende int laeste besluijtende dat hij niet en begeerde te verreijsen dan met goeder wille, danc ende consent van de Magistraet: op al hetwelcke de Broeders besloten hebben, als dat zij naer ordeninge geen attestatie en connen geven, tenzij dat eerst ende vooral de gemeijnte van Abbenbroeck een afscheet gegeven hebbe, ende soo hij deselve gecrijcht, soo sullen de naeste gesetenen in den Briel in het geven deser attestatie handelen naer behooren. Albertus Selcaert heeft hier

naer voorgegeven ende begeert, bijaldien dat hij de beroepinge van Vianen niet en can naercomen, overmits hij geen afscheet van de gemeente conde becomen, in dien gevalle addres bij de Classe om wederom in de goede gratie van de gemeente ende Joncker te comen, hetwelcke dese vergaderinge ofte gecommitteerde van dien beloeft te doen. Item dat oock dese vergaderinghe oft de gecommitteerde van dien, ingevalle als voorsz., dat deselve sal scrijven aen de Classe van Gorcum ende die van Vianen, onsen broeder Albertus excuseerende van zijne toesegginge, der kercke van Vianen oft eenighe van harent wege gedaen". Dat hij nog in 1595 vertrok, blijkt uit de Acta Class. 16 Oct. 1595, waarin voorkomt: »Is besloten dat Henricus in Heenvliet ende Niclaes in Geervliet sullen aenspreken den Joncker in Abbenbroeck ende sien oft men de kercke soude mogen onderwijlen bediennen". Tijdens de vacature, die lang duurde, zorgde de Classe dat er om de 14 dagen te A. werd gepreekt. Aan pogingen om in de vacature te voorzien ontbrak het niet. In de Acta Class. Apr. 1597 staat: »Is gesproken van den dienst van Abbenbroeck ende is besloten, dat men Goeswinus van Wijck sal beschrijven duer die van den Briel om hem voor te stellen de plaetse van Abbenbroeck ende Goeree". In die van Juni 1597: »Is in de vergaderinghe aengeseijt dat de Joncker van Abbenbroeck versoect, alzoo zijn kercke langhe sonder dienaer geweest is, dat deselve kercke haest mochte versien worden, ende daerom wel soude begeeren dat hem den dienaer van den Nieuwenhoorn tot een dienaer soude moghen toegelaten worden. Hierop is gehoort de antw.de van Willem Crijnsz., dienaer van den Nieuwenhoorn, ende heeft verclaert niet anders hierin te willen doen noch volgen dan het advijs des Classis. Sijn oock ingestaen eenighe van den kerckenraet van den Nieuwenhoorn, dewelcke verclaren dat haere Magistraet ende kercke wel souden begeeren dat zij haer dienaer mochten behouden. Is Pr Jansze opgeleijt de meeninghe van die van den Nieuwenhoorn den Joncker te kennen te geven. Pr Jansz heeft den Joncker met Cornelis Dampman dit aengeseijt. Den Joncker verclaert, nademael hetzelve alzoo niet en wil vallen, dat hij voor dese tijt den Classe niet voirder en wilt bemoijen. Pieter Jansz ende Damman hebben den Joncker van Abbenbroeck oock vertoont seker attestatie van eenen jonckman, die den Classe is gerecommandeert, ende schijnt wel dat hij beter lust soude

hebben tot een out man oft een man tot sijn dagen gecomen". In die van Juli 1597: »Nadien Jo. Vossius aengenomen hadde den Joncker van Abbenbroeck eenen dienaer voor te stellen ende met consent desselven Jonckers hem te beschrijven, heeft verclaert tselve volbracht te hebben ende hem verscreven tegen den 1ten Augusti, dewijlle hij meende den tijt des Classis alsdan te wesen. Den naem des voorsz. dienaers is Johannis van Hueckelum ende staet nu ter tijt opt Nieuwe lant tusschen Bolswart ende Sneeck". Ook deze poging om A. een leeraar te bezorgen was vergeefsch, maar in 1598 mocht de gemeente toch een predikant erlangen. Acta Class. 17 Juni 1598: »In den eersten soo heeft Geerhardus Vinshemius, diennaer des goddel. woorts, onlanx in Abbenbroeck aengecomen, sijn brieven van attestatien den broederen des Classis overgelevert, soo van de classe van Bolsweert als van sijn kercke van Verwolden, daer hij lest gestaen heeft, ende nadat de broederen deselve hebben overlesen, hebben daeraen een goet contentement gehadt ende hebben denselven voor een broeder ende lidtmaet des Classis door hant geven van den presidem aengenomen". Deze leeraar, in de Acta ook Vinchemius genoemd, vertrok in 1599. Acta Class. 18 Jan. 1599: »Hebben Gooris Arentz ende N. Nicolaï rappoort gedaen van tgene sij tot Abbenbroeck hadden gehandelt tusschen den Joncker van Abbenbroeck ende den dienaer aldaer, dat se van wegen denselven bij den Joncker hadden geweest om te vernemen oft de dienaer aldaer soude mogen in den dienst blijven, maer dat hij tselve niet geraden heeft gevonden, versoeckende alzoo de dienaer den dienst selfs opgeseijt hadde ende de beroepinge overgegeven, dat hij zoude vertrecken ende dat sij tegens die tijt duer toedoen des Classis met een ander dienaer soude werden versien; consenterende niettemin dat hij noch totten laesten Juni daer soude mogen blijven; hetwelc den dienaer Geerardus Vinchemius is aengedient ende beloefde deselve op dese vergaderinghe te verschijnen ende met de Broeders zijn sake te overleggen; alzoo tselve niet en is gesciet, soo is hierinne niet connen geresolveert worden". Toen de broeders der Classe in April 1599 samenkwamen, bepaalden zij door wie er te A. zou worden gepredikt, en was die gemeente dus vacant. Volgens de toen gearresteerde »ordre" moest 30 Mei 1599 aldaar prediken Rutgerus Onensis, en deze man, ook Rutgerus Henrici van Onna genoemd, kwam er als leeraar.

Acta Class. 21 Junij 1599: »Daer is een beroepinge gedaen op Rutgerum van Onna duer die van Abbenbroeck als oock die van Hekelinge. Is bij de broederen besloten dat de voorsz. volghen sal die van Abbenbroeck voor een diennaer bij provisie voor een jaer, ende is ontfanghen voor een lidt des Classis". Acta Class. 16 Aug. 1599: »Alzoo Rutgerus Henrici in de classicale vergaderinge van de Oude Tonghe tot een lidtmaet des Classis is aengenomen ende alzoo hij geen attestatie en heeft vertoont int aennemen zijns persoons, was hem opgeleyt in de naeste classe zijn attestatie te vertoonen, ende deselve attestatie hem afgevoordert sijnde, heeft voor antw. gegeven dat hij deselve vergeten hadde, ende alzoo is hem wederom belast de voorsz. attestatie de naeste Classe te vertoonen." [1]). Acta 18 Oct. 1599: »Is vertoont ende gelesen de attestatie Rutgeri, dienaer tegenwoordich in Abbenbroeck, die hij van de Classe van Sutphen [2]) heeft gebracht, ende is deselve attestatie goet gevonden ende opgenomen". De nieuwe leeraar was te A. werkzaam tot aan zijn dood. In de Acta Class. 8 Apr. 1614 staat: Werde versocht van den kerckenraet van Abbenbroeck dat sij mochten bedient worden op elcken sondach: daerop last gegeven is hen te antwoorden, dat men haer niet conde bequamelick dan na gewoonte ten vierthien dagen bedienen, waertoe is gestelt dese ordre etc. — Is Theophilus opgeleijt een request te stellen tot faveur van de wede Rutgeri, hetwelc Valerius Valeri aen de heeren Staten sal presenteren. Men sal oock de wede voorsz. aendienen dat men tot haren behoef procureren sal tonderhout over het vierendeel jaers, in hetwelc Rutgerus sr gestorven is."

Brielle. H. DE JAGER.

Kaat **Mossel** (XXXIII, 301). Bij resolutie van Hun Edel Groot Mogende H.H. Staten van Holland van 24 Oct. 1787 werd op advies van het hof besloten gecommitteerde raden te gelasten, aan Catharina

---

[1]) Iets verder leest men in dezelfde Acta: »Is H. van Coesvelt ende Nicolaes Nicolai opgeleijt haer te voegen met den dienaer in Abbenbroecke ende den ouderlinck aldaer omme de gemeijnte te visiteren ende deselve te bereijden om wederom het avontmael aldaer vuijt te deelen, dewijlle het niet vuijtgedeelt en is tseedert het vertreck van Albertus Celkaert".

[2]) Wie kan zeggen, in welke gemeente Rutgerus als lid der classis van Zutfen werkzaam was?

Mulder, alias Kaat Mossel te Rotterdam, terug te geven de kosten der crimineele procedures, door haar eerst vóór schepenen van Rotterdam en naderhand in appèl vóór 't hof gevoerd; welke kosten haar op ordonnantie zijn voldaan ten bedrage van *f* 3648—16—8, doch zegt Bouwens, Aan Zijne Committenten bl. 468 »welke procedures bijna niets gekost hebben, vermids zij door den wel bekenden advocaat Bilderdijk pro Deo is bediend geworden, en dus deze som haar tot een belooning gestrekt heeft".

H. T. G.

VRAGEN.

Franken-rijk (XXXVI, 209). Men kent drie voorname rijksverdeelingen: de eerste die van 806 (door Karel den Groote zelven te Thionville) [1]; de tweede die van 30 Mei 839, waarbij keizer Lodewijk (de Vrome) een gedeelte van zijn rijk onder zijne zonen Lotharius en Karel de Kale verdeelde (Bondam, Chtbk 23; Bn Sloet, Oorkdbk 38; de derde, die van Verdun Aug. 843 tusschen keizer Lotharius en zijne twee broeders, Lodewijk en Karel (Bd. 25, Sl. 39). Waarbij men nog voegen kan de verdeeling door keizer Lotharius van zijn rijksaandeel onder zijne drie zonen, Lodewijk, Lotharius en Karel Sept. 855 (Bd. 29, Sl. 44). Wat is er dan nu van die Rijksverdeeling a° 847 in de villa regia te Meersen? Dit laatste ligt tusschen Maastricht en Elslo, te welker plaatse Lotharius, koning van Lotharingen, in 860 een hof, een palatium regium had.

Aldendriel — is een gewezen adellijk goed met kasteel te Mill in het Nederambt van het Land van Kuik. Wat is daarvan bekend? Stond het met het Bommelerwaardsche Driel in verband?

Grijsoord (XXXVI, 338). Hoe kwam de hooge heerl. van Oude- en Nieuwe-Tonge aan deze benaming?

Sonnenberg. Onder de Veluwsche geslachten voorkomende *Nav.*

---

[1]) Die van 817 door keizer Lodewijk was te onbestendig.
[2]) Charta divisionis regni Franc. in Baluz. Capitul. I 439.

VIII, 141, komt voor Wilt Hendrik v. Broekhuijzen, zoon van Jan Otto tot Sonnenberg 1767. Welk Sonnenberg wordt hier bedoeld? Sonnenberg onder Renkum had 1635—1680 tot eigenaar Reijnier v. Goltsteijn tot den Dam, en daarna tot 1880 de familie Engelen.

R.

De Hertogin van Lorraine en een reliquie van St Pieter. 19 Maart 1660 [1]). »Juffr. Wilhelmina van Brakel Huysvr. v. d. Ed. Heere Commandeur Liedekerken [2]) woonende tot Voorburgh" verklaart ten verzoeke van mr Gaspar Martinij advk. v. d. Hove v. Holl. »waar te zyn, dat in t laatst v. Oct. of begin van Nov. 1659" tot haren huize is gekomen zekere Catrina Baron, schoolmrsdochter van Utrecht bij zich hebbende hare moeder en nog een vrouw en een manspersoon, die van haar attestante verzochten eenige attestatie dat zij Cath. Baron niet zou oorzaak zijn geweest, waarom de attestante niet had gegeven »het Reliquium van St Pieter haar toebehoord hebbende, aan Hare Hooghd mevr. de Hertoginne van Lorraine ten tyde als hare voorn. Hoogh. aan haar attestante de genade dede van tot haar huis te komen bezoeken;" hetwelk zij attestante absoluut weigerde ende zeide zulks niet te kunnen doen, dewijle ter contrarie waar was dat zij Cath. Baron het geven v. d. voorn. reliquie toen alleen had opgehouden waarover eenige woorden waren gevallen, en is Cat. Baron met haar gezelschap »gemiscontenteert" gescheiden. Wat valt er omtrent de in dit stuk voorkomende zaak en de personen op te merken?

A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Oranje. Welke prinses werd 18—20 Nov. 1620 te Utrecht overluid? Zie *Nav.* XXXVI, 203.

v. Egmond, v. Hoorn. Aan de vraag van *Nav.* XXXVI, 145, voeg ik toe, dat in het Hoofd-Comité eener Landbouw-Tentoonstelling, in 1885 te Londen gehouden, een Earl of Egmond zitting had. Is deze

---

[1]) Protokollen not. E. v. Rijp te 's-Gravenhage

[2]) Waarschijnlijk Anthonis de Liedekerken, zoekapitein midden 17e eeuw. Cornelis Tromp werd o. a. als commandant op het schip van kapitein Liedekerken geplaatst.

een afstammeling van den bekenden graaf uit onze geschiedenis? Of hoe is het voeren van dien titel te verklaren?

E. LAURILLARD.

Frudeman. Johs Christoffel Fr. was in 1715 als adjudant »gecasseert onder 't regement Abasse dragonders, dienste deser Nederlanden", geboortig van Wolfenbuttel, en trad 12 Mei van dat jaar in de Herv. kerk te Rosmalen-Empel in den echt met Joha Maria Elisabeth Broekhuysen, j.d., »geb. van de heerl. Empel, laatstmaal tot Brussel gewoont hebbende". Wat is Abasse?

Daniel Heynsius. — 18 Nov. 1628. »Daniel Heynsius Historiographus v. d. Ed. H. M. Heeren St. v. H. en Historiarum prof., Leyden", verklaart, ten verzoeke van Otto van Erckeleus te Leiden, »dat hem nog wel indachtig is dat de reqt v. d. boedels van Barth. Ferreris en Johan Susio [1]) taeffelhrs (houders eener bank van leening), tot Leyden en Rott. geduyrende twee jaren veel en verscheyden reysen heeft gehadt ende voor deselve boedels naer het Leger van Syne Princ. Exe (Prins Frederik Hendrik) met groot gevaer en peryckel, geadsisteert met Doctor Tuningh [2]), als oock met Doctor Pinaecker [3]) professoren alhr, vertrocken is geweest om yet favorabels by Syne Hoochgem. Pr. Exe tot voordeel van selve boedels te impetreren", en dat hij groote besoignes daarmede heeft gehad »daardoor hy zyn nering en winkel van goudsmeden" heeft moeten verzuimen en groote schade heeft beloopen. Welk verband bestaat er tusschen Dan. H., de genoemde personen en den Prins, in deze zaak? Wat kon de Prins hebben uit te staan met de boedels van die beide »taeffelhouders"?

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

---

[1]) Dit zal toch wel niet zijn Jacobus Suys of Susius, een dichter van latijnsche verzen, bevriend o. a. met Justus Lipsius.

[2]) Kan dit zijn Gerard Tuningius of v. Tuningen, eveneens vele jaren vroeger Hoogl. te Leiden. V. der Aa geeft echter op, dat hij stierf in 1610.

[3]) Kan hiermede bedoeld zijn Corn. Pijnacker? Hij was echter veel vroeger te Leiden hoogleeraar der rechtsgeleerdheid.

Philip baron van Leefdael. — »1 April 1682. [1]) Den Hoogh E. gebooren Heer Philip Baron van Leefdael Heere van Etten, Meeuwen en Bapeloniënbrouck etc., alsoo hy Heere Cpt ontrent vier jaren geleden sigh door inductie en persuatie van syne ouders en vrinden hadde begeven in een Clooster gelegen tot marienboom en aldaer de studie van de Theologie exercerende, het geluck heeft gehadt dat hy door t toedoen van een vertrout vrindt visie en acces heeft gecregen van ende tot eenige boeken rakende de fondten der gereformeerde religie daer door by door godes genade soodanigh is verpligt gewerden dat hy in Mey v. d. voorleden Jaere 1681 sigh buyten het voorsz. Clooster heeft begeven en openbare professie van deselve gereformeerde religie heeft gedaen, dogh dat hij Heer Compt nu onderrigt wert, dat die van de roomse religie over het voorsz. doen van hem Hr Compt seer gestomacheert synde voorgeven, dat sy door het een of t ander middel hem Hr Compt met gewelt willen tragten te anleveren ende int een of ander clooster soodanig te doen detineeren dat hy daer de dagen syns levens niet wederom uyt soude geraken; soo verclaerde hy Heere Compt of hem soodanigh ongemack ende gewelt mogt overcomen (twelck God genadel. gelieve te verhouden) te constitueren en magtigh te maken gelyk hy Hr Compt constitueert en magtigh maeckt by desen de Heer en mr Jacob Schadtgelt adt voor den Hove van Hollandt omme uyt syne naeme over soodanigh gewelt als hem soude mogen overcomen te clagen soo aen haer ho. mo. de Staeten Generael der vereenigde nederlanden als aen haer gr. mo. Heeren Staeten van Hollandt en Westvrieslandt en elders daer t van noode soude mogen wesen en hy haer geconstitueerde terade sal werden soodanigh gewelt gerepareert en cort en schadeloos afgedaen te crygen. Ende voorts in omnibus ad lites cum potestate substituendi in communi forma. Belovende van waarden te houden en doen houden alle t geene by den voorsz. heere geconstitueerde uyt craghte desos sal werden gedaan en verrigt onder verbant als nae regten comsenterende etc. Aldus gedaan en gepasseert enz."

[1]) Protocollen, notaris Cornelis v. Rijp.

Naar aanleiding van vorenstaande breed gemotiveerde procuratie stel ik de vraag wat is er meer van deze zaak, van den persoon in quaestie en van het klooster »tot Marienboom" bekend? Omtrent het geslacht v. Leefdael geeft v. der Aa eenige bijzonderheden. Alleen Christoffel van L., het eerst door v. der Aa genoemd, komt mij voor verwant te zijn met dezen Philip van L., temeer daar de vader van Christoffel eveneens Philip heet, en vader en zoon onder meer ook »heer" waren van Etten en Meeuwen.

Wanneer we nu weten, dat Christoffel een der eersten was die het »verbond" teekende, en de eer genoot een huisgenoot van den Graaf van Egmond te zijn; dan mag een onderzoek zeker zeer belangrijk geacht worden. Tusschen dezen Ph. v. L. en Christoffel v. L. ligt wel een tijdruimte van ongeveer eene eeuw, maar de zin voor 't nieuwe geloof, bij Roomsche opvoeding, schijnt wel in dat geslacht heerschend geweest te zijn.

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Pijnssen van der Aa (XXXVI, 364), — in onderscheiding van Pijnssen van Offem (Offen), zie *Nav.* XXIII, 214, 414. Wat is dat van der Aa? — Aan dit gesl. kan De Pincewaard (weil. te Op-Hemert) herinneren. Een kolonel Pijnssen v. der Aa legde het fort Pinsen bij Bergen-op-Zoom aan.

Joh. Spuede. Ik gaf onlangs uit: »De kerkeraad contra de classis, in de zaak van Diaken Spude. Eene Haagsche kerkrechtelijke quaestie". Toen het boekje afgedrukt was, vond ik in den trouwligger op 13 Maart 1740: »Joh. Spuede j.m. geb. te Amsterdam met Maria van Reg(ch)teren j.d. geb. en byde wonende alhier (Den Haag)". Uit het Trouwbk van Scheveningen wordt dit bevestigd. Zij huwden aldaar 27 Maart 1740. Is iemand in het bezit van familiepapieren van dezen Spuede? Wellicht zijn er onder, die meer licht zouden kunnen geven omtrent de quaestie in mijn boekje behandeld. In een appointement van 1764 komt voor Johannes Spuede »m^r koekebakker". Geheel tegen zijn beroep in bakte hij dus voor den kerkeraad geen zoete broodjes. Uit een appointement van $^{28}/_{6}$ 1751 blijkt dat Joh. Spudée eigenaar was van een huis en tuin in den Zusterpolder onder Haag-ambacht.

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Teisterbant (XXXIV, 518). Teisterbant was een geheel ander land dan Taxandrie. Al wat baron van Spaen geschreven heeft, is zóózeer gegrond op nauwkeurig onderzoek en zóó oordeelkundig (critisch), dat men slechts zelden bij hem iets zal kunnen verbeteren [1]). Aanvullen is echter wat anders. Mr. L. Ph. C. v. den Bergh is een uitstekend geleerde, Dr. Acker Stratingh heeft voor ons land een werk geleverd dat verbazing wekt; maar toch blijft v. Spaen's Oordeelkundige Inleiding een onovertroffen boek. Van Spaen gaf de oostelijke grens van Teisterbant aan. Zoover ik weet heeft nog niemand aan de juistheid daarvan getwijfeld; zuidelijk, zegt hij, grensde Teisterbant aan de Maas. De Maas liep, en daaraan twijfelt ook niemand die de oude geographie van ons land kent, vroeger van Bokhoven westwaarts naar Geertruidenberg, terwijl de Maas van Crevecoeur naar Woudrichem niet bestond, of niet veel te beteekenen had. Het is zelfs aan rechtmatigen twijfel onderhevig, of de Waal van Rossum naar Loevestein wel in het begin van het Frankische tijdvak bestond, althans toen zoo belangrijk was als tegenwoordig. Dit is zeker, dat de loop van alle benedenrivieren geheel anders is dan vóór duizend en meer jaren; en ter bepaling der grenzen van Teisterbant moet men teruggaan tot minstens de 8e eeuw. Dat Teisterbant onderscheiden was van Taxandrie blijkt o. a. uit de Rijksverdeeling van 870, toen Lodewijk Teisterbant verkreeg en Karel Taxandrie. Teisterbant behoorde kerkelijk onder den bisschop van Utrecht, Taxandrie onder den bisschop van Luik. Het is onbegrijpelijk hoe iemand kan onderstellen dat beide gewesten één waren, ware het niet, dat de geschiedenis en geographie van het tegenwoordige Noord-Brabant en van Limburg schromelijk door de Noord-Nederlandsche navorschers is verwaarloosd [2]). Zooals v. Spaen op

[1]) Behoudens allen eerbied, welken men aan Baron v. Spaen inzonderheid als baanbreker schuldig is, leert o. a. Baron Sloet's standaardwerk, het Oorkbk v. Gelre en Z., dat op deze stelling wel wat valt af te dingen. Red.

[2]) Wij vestigen de aandacht op het Tijdschrift voor Noordbrabantsche Geschie-

goede gronden, zegt, was de Maas de scheiding tusschen Teisterbant en Taxandrie. Maar Vlijmen, Engelen, Orten (en 's Hertogenbosch), Empel en Rosmalen liggen bezuiden de Bokhovensche of Oude Maas, niet echter bezuiden de Beersche Maas, die nog als overlaat bestaat, en vroeger waarschijnlijk als een riviertak liep van Kuik aan de Maas bezuiden 's Hertogenbosch en Vlijmen, en zich tusschen dit dorp en Nieuwkuik ontlastte in de Oude Maas. Daar toch wordt nog het begin der Oude Maas gevonden. Was nu de Beersche Maas ooit de hoofdtak van de Maas? Ik zal dit niet beweren, wèl dat, voorzoover ik kon nasporen, nooit Taxandrie zich benoorden de Beersche Maas heeft uitgestrekt. Zoo plaatst dan ook Dr. Acker Stratingh Ravestein in de Maasgouw. Aanleiding tot verwarring van Teisterbant met Taxandrie geeft de lijst der bezittingen van Laureshain (Sloet n° 27) door vermelding van plaatsen, die Alfger gaf »in pago Texandria sive Testrebanto". Maar dat hier twee pagi bedoeld worden, blijkt uit dezelfde lijst, waar bezittingen in Teisterbant gelegen vermeld worden, namelijk te Empel, Hunsete (Hoenza-Driel), Matras (Meeuwen ?)[1]), Orten, Rosmalen, Herpina (Herpt), Angrisa (Engelen), Hemert, Hedel en Driel doch Osterol (Oosterwijk), Marvilde (Mereveld = Meerveldhoven bij Eindhoven) en Palethe (Pelt), der schenking van Alfger, lagen in Taxandria. Ik heb zoo even Hunsete verklaard door Hoenza-Driel en Herpina door Herpt; zijn mogelijk Huisseling en Herpen bij Ravestein bedoeld? Welnu, die plaatsen lagen *niet* in Taxandrie, maar in de Maasgouw; en de vraag dient hier niet gesteld, waar de grens was tusschen Taxandrie en Teisterbant, maar tusschen Teisterbant en de Maasgouw. Hierop kan ik thans geen antwoord geven, maar zal trachten na te sporen of er ten oosten van Rosmalen eene verbinding bestond van de Beersche Maas met de tegenwoordige Maas bv. tusschen Rosmalen en Nuland. Ik vermoed dat dit het geval was [2]).

denis, Taal- en Letterkunde, uitgegeven door Aug. Sassen te Helmond. Het zou te betreuren zijn dat deze uitmuntende onderneming door gebrek aan ondersteuning zou ten ondergaan. De prijs is voor Nederland slechts *f* 3.— jaarlijks. Gedurende den korten tijd van zijn bestaan heeft het reeds zeer veel geleverd wat tot nu toe onbekend was, en een beter licht werpt op de geschiedenis van N. Br. dan men tot nu toe bezat.

[1]) Baron Sloet heeft (bl. 31) villa Martras, en denkt aan Maren of Maarhees. RED.

[2]) In den Atlas van Frederik de Witt vond ik den polder Van den Eigen, vroe-

Bn v. Spaen verkeerde in 't onzekere omtrent de westelijke grens van Teisterbant. Ik hoop hem te kunnen aanvullen. Toen de Kaart van Peutinger gemaakt werd, bestond een op die kaart aangeduid meer tusschen de Bisschopsgraaf en de Zederik. De Lek bestond nog niet. Dat meer, later drooggemaakt, behoorde tot Teisterbant. Uit dat meer liep zuidelijk de Giessen langs de beide Giessens naar Giessendam, waar vermoedelijk een tak van de Maas, van Bokhoven of mogelijk nog hooger op komend, toen ook Giessen geheeten, zich met de Giessen uit gezegd meer vereenigde. Noordelijk had het meer ook eene of meerdere uitwateringen. De westelijkste liep wel bewesten Ameide, en verder noordwaarts als Vlist. Giessen, Zederik en deze tak waren de westelijke grenzen van Teisterbant benoorden de Merwede. Bezuiden die rivier was De Werken grens. Dat water verbond de Merwede met de Oude Maas. De Alblasser- en Krimpenerwaard worden aangeduid in een brief van koning Hendrik van 1064: »Krimpen aan het einde van de Alblas (Noord) tot de Merwede, van daar (Krimpen) tot Menkenesdrecht (Haastrecht, aan den mond der Vlist?) en van Ryede (de Rietdijk bij Dordrecht) aan de Merwede tot Sliedrecht. Een ander district is omschreven: »Van Dordrecht naar het oosten tot Godekineshofstad, 't welk bij Werkeumunde (Werkendam) ligt". Nauwkeuriger opgaaf der westelijke grenzen was onnoodig, want de eindpunten waren gegeven. Den IJssel op tot Haastrecht, d. i. tot de Vlist; de Merwede op tot Sliedrecht, d. i. tot de Giessen, en ook de Merwede op (linkeroever) tot Werkendam, d. i. tot De Werken. In den vóór-Frankischen tijd bestond de Lek nog niet, die gegraven

ger ongetwijfeld een meer, waarin uitliepen de volgende riviertjes: 1o een beoosten Rosmalen, 2o beoosten Nijland, 3o een westwaarts van Hees, 4o een beoosten Nistelrode, Hees en Os. De polder had behalve de vermelde uitwatering er eene bij Gewande in de Maas. De polder Van den Eigen en een dezer beken schijnen eene grens gevormd te hebben van Teisterbant, tenzij de Schager, die langs Volkel, Uden en Berckem loopt en bij Tefelen in de Maas uitmondt, grens was. Dat water begrensde ook Megen. Volgens Mr. L. Ph. C. v. den Bergh lag in 712 Osne = Os in Taxandrie. De oorkonde waarin Osne in Taxandrie geplaatst wordt ken ik niet, en kan alzoo daarover niet oordeelen. Miraeus plaatst Litoien in de Maasgouw. In 1149 vindt men bij v. den Bergh Emple (Empel) vermeld in Taxandrie; maar dat was in een tijd toen de naam Teisterbant evenals die van Taxandrie reeds in het vergeetboek geraakte, want in 1192 komt de naam Taxandrie voor het lautst voor; sedert heette het Kempenland.

zal zijn als grensrivier, mogelijk eerst tot Leksmond; maar ze begon een goed eind boven het tegenwoordige Wijk-bij-Duurstede. De Lek liep oorspronkelijk bezuiden Vianen. In het leven van bisschop Odilbold bij Heda vindt men vermeld het land tusschen Holanwegh (Vianen) en »Freger-Mahusenheim sive quod vulgo dicitur Lek". Zoodat de Lek toen officieel Freger Mahusenheim heette [1]). Uit eene andere oorkonde blijkt, dat Zevenaer, thans Monikhof bij Vianen, in Eitera lag »tusschen IJssel, Rijn en Lek" (27 Mei 1122) [2]). Op dien dag liep derhalve de Lek nog niet, zooals thans, benoorden Vianen (vroeger Heelweg). Maar wanneer de Lek in den Romeinschen tijd niet bestond (en daar valt wel niet aan te twijfelen), dan is Teisterbant, als graafschap, ontstaan in den Frankischen tijd. Eitera schijnt hetzelfde als Etter d. i. grensland te wezen, en nu mogen zij die beter dan ik ervaren zijn in 't Gallisch, Friesch enz. trachten op te sporen wat Freger [3]) en wat Machusenheim beteekent [4]). Mogelijk dat men

---

[1]) Dat officieele *verdwijnt*, als men in den blaffert der goederen van de Utr. kerk a° 960 leest van »Fregrimahusenhem (Fengrima husonham), siue quod uulgo dicitur Reo", in een hoogst betrouwbaar handschrift, besproken door Jhr. Mr. B. J. L. de Geer in de Kron. Hist. Genp 1858, en in druk gegeven door Jhr. J. J. de Geer, achter zijne Bijdr. Geschied. en Oudhh. Utr. 1861. Deze laatste geleerde zegt a. w. bl. 348 van dit Reo: »Vermoedelijk Redichem (vlek bij Kuilenburg), verkort Recum, en door het wegvallen des uitgangs *hem* (um), Reo. Dezelfde zeer vernuftig aangaande Holanuuegh: »Waarschijnlijk een achterdijk, welke ten zuiden van Redichem of Recum wordt gevonden, en van Kuilenburg naar eene oude hofstede, genaamd *Hoolkuil*, heenleidt. En verwijst naar Mr. L. Ph. C. v. den Bergh's Handbk d. Mid. Nederl. Geogr., bl. 267—82, alwaar de juiste verklaring van een aantal plaatsen. RED.

[2]) De IJssel schijnt de voornaamste en oudste mond van het meer te zijn geweest, en moet volgens deze opgaaf geloopen hebben van Leksmond door de tegenwoordige Lek eerst oostwaarts tot den tegenwoordigen oorsprong (althans ongeveer) van den IJssel beneden Vreeswijk.

[3]) Fregeres heette de bekende vroegere eigenares van het naar Amsterdam overgebrachte huisje te Broek-in-Waterland; zij was geboren te Maanen op de Veluwe.

[4]) De vergelijking met Vragender *of* Vrageren (bp o. Lichtenvoorde) doet ten aanzien der hoofdsylbe in Freger aan mark, merk = grens denken, zie *Nav.* XXXVI, 46. Vergier beduidt boomgaard (Oudemans). In Machusenheim kan de hoofdsylbe »weide" beduiden, het Mid. Latijnsche magium, pl. magia; zie o. a. Mr. L. Ph. C. v. den Bergh, Oorkbk v. Holl. en Z. op dit woord. Of ook »marg, mark". De geachte schrijver sprak echter hier boven van Mahusenheim. Overigens, dat in het Geld. Leonregr bij de eerste vermelding van het Huis te Driel

dan ook eindelijk eens te weten zal komen, welke Hercules Hercules Macusanus geweest is, wiens naam nog verscholen ligt in dien van het oude stedeken Huissen bij Arnhem, vroeger Castra Herculis.

Tusschen 512 en 520 hielpen de Friesen de Hattuariers (tusschen Rijn en Maas in Kleef en Gelre) tegen de Deenen of Saksers. In dien tijd *kunnen* de Betuwe en Teisterbant zich bij de Franken hebben aangesloten, en alzoo kan de Boven-Lek eenige jaren ouder zijn dan ik stelde, maar ontstond toch altijd in de zesde eeuw.

Eerst na het graven der Nieuwe Lek begon het verzanden van den Katwijkschen Rijn, die alzoo in de 9de eeuw nog eene tamelijk goed bevaarbare rivier was. Reeds lang vóór het midden der 12de eeuw (Bn Sloet, Oork. n° 313) was een dam in den Rijn gelegd bij Wijk-bij-Duurstede, waardoor het water gedwongen werd door de Lek af te loopen; en de Graaf van Holland had bij Zwammerdam ook den Rijn afgedamd. Men weet het jaar niet waarin de dam bij Wijk gelegd is; vóór het einde der 10de eeuw zal dit echter wel niet geschied zijn; en derhalve konden de Noorsche vrijbuiters in het begin dier eeuw zeer goed door den Katwijkschen Rijn naar Duurstede varen 't welk door Huydecoper ontkend wordt. De geringe stroom die in dezen Rijntak ging, maakte voor hen het opvaren zelfs gemakkelijk en deed hen de voorkeur geven aan dat vaarwater.

De Franken bemoeiden zich blijkbaar niet veel met de vroeger Friesche landen, die zij in de 6de eeuw veroverd hadden; want de bevolking bleef heidensch tot Willebrord's tijd; ook schijnen de Friezen zich na den dood van Chlotarius II weder meester gemaakt te hebben van de vroeger door hen ingenomen landen, mogelijk ook van geheel Hameland; totdat na den slag bij Tetri de Franken terugkwamen en in 689 Pepijn den Frieschen koning Radboud bij Duurstede sloeg. Toen ging zeer zeker al het land bewesten Rijn, Lek, IJssel en Maas voor de Friezen verloren, waarschijnlijk ook Holland en Utrecht.

Hoe het met Hameland ging, is gansch onzeker. In 765 was het Frankisch, terwijl het land van het latere bisdom Munster nog Saksisch (Westphaalsch) was, zoodat Hameland waarschijnlijk reeds in 689 door de Franken geannexeerd was. In 779 schijnt Everhard,

---

in den Bommelerwaard in 1399 sprake is van »Het Hooge Huis *of* Teisterbant", bewijst dat Hunsetti a° 772 (zie *Nav.* XXXIV, 518, noot 2) niets anders dan Hoenza-Driel kan wezen. — Over het Utrechtsche Eiteren zie *Nav.* XXXVI, 372. RED.

graaf van Nordgouw, graaf geworden te zijn van Hameland of althans van een deel van dat land. Hij noemt zich 794 zoon van Brunhar, Wracharius filius quondam Brunhari [1]; zoodat mogelijk zijn vader reeds graaf in Hameland was; want waartoe anders die vermelding? Dertig jaren teruggaande van 779, vindt men 749. Tusschen 735 en 779 een Ruthard als graaf van Nordgow, en in 793 een Ludger zoon van Redger in Hameland, in dezelfde streek waar het volgende jaar Wracharius bezittingen had. Ik vermoed, dat Ruthart en Chrodart één persoon zijn geweest, wiens vader was Everhard graaf van Zundgouw 722—47, zoon van Adalbert graaf van Nordgouw 684—90. Als diens vader wordt vermeld Eticho hertog van Elsaten, die in 690 stierf. Het is mogelijk dat Eticho of Adalbert in 689 tot belooning wegens deelneming in den oorlog bezittingen verkreeg in Hameland.

A. J. C. KREMER.

De Ossegang (XXXVI, 223). Deze benaming komt veel voor in de prov. Groningen, althans in het Noordelijk deel, van — ouds genaamd het Hunsingo-kwartier. Er wordt weleens gezegd dat de gang zóó breed moet zijn, dat twee ossen vóór een wagen gespannen er langs kunnen; waarvan men dan ook den naam wil afleiden. Het is een gemeenschappelijke weg voor verschillende huizen, tuinen of landerijen over, door of langs landen of tuinen veelal bij andere aanliggende eigenaren of bij buren in gebruik, en voor 't oog één geheel uitmakend met de perceelen van die aanliggende eigenaren of buren, dus daarvan niet afgegraven door greb of sloot, of afgescheiden door eenig ander teeken; niettegenstaande bij het kadaster de gebruikers van den weg of gang, en wel ieder voorzoover de weg of gang tegen zijn erf loopt, dat deel op hun naam hebben als eigenaren. Die ossegangen vindt men het meest om en bij de dorpen; ze loopen dikwijls in de kom van het dorp uit. Ook zijn er, naar ik meen, weleens processen over gevoerd; wanneer daarin vonnis gewezen is, zullen die uitspraken misschien meer licht in dezen kunnen geven.

W. D. R.

[1] Vgl. *Nav.* XXXV, 590. Maar hoe kan Everhard Wracharius wezen!?! RED.

Manstad (XXXVI, 223). Iets in manstad ontvangen beteekent iets in hoedanigheid van (leen)man ontvangen.

MR. J. I. VAN DOORNINCK.

Zantwijne (XXXVI, 224). De *c* en de *t* worden in charters der 14e eeuw zoo geschreven, dat de eene letter bijna niet van de andere te onderscheiden is. Dit heeft mijn voorganger er toe gebracht om in plaats van »zancwijne" te schrijven »Zantwijne". Dat het zangwijn was, kan den vrager o. a. blijken uit Cat. arch. Dev. gasth. n° 88 en 116, alwaar in 1389 van één take wijn »toe zanckwine", in 1395 van dito »tot den zangwijne" sprake is.

MR. J. I. VAN DOORNINCK.

LXI.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen van Mr. J. Dirks.

A° 1697. (N° 2462—2532).

2462. 1697. v. L. IV 181 (1). *Goeree* n° 267 Barcelona ingenomen. *f* —.60 *f* —.90.

2463. 1698. v. L. 181. Als boven: Legpenning van Languedoc met 1698 *f* —.30 *a*. Komt veel kleiner, zonder jaartal, op de Kz. en met rechts-gewend borstbeeld van *Lod. XIIII d.g. Fr. et Nav. rex* voor in de *Revue de la Numismatique Belge* 1866. pl. IX n° 34 beschreven door *M. graaf Nahuys* aldaar p. 155. *L. G. L.* onder het borstbeeld wijst *Lazarus Gottlieb Laufer* muntmeester in Neurenberg (1670—1690) aan. (Speelpenning) *b*) Bij *v. Dam* n° 2615 (*anders*) K. *f* —.30) doch op 1697 geplaatst.

c) 1698. Bij *v. Orden* n° 1416 *Dugniolle* n° 4651 met Kz. als v. L. IV 181 (2) met 1698 doch Vz. borstbeeld rechts-gewend en omschrift *Lvdovicvs magnvs rex*.

2464. 1697. 5—15 April. Op het overlijden van *Karel XI* koning van Zweden geboren 24 Nov. 1635 v. L. IV 183 1—3. N° 1. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3187 Z. 83½ W., *Stricker* I n° 4115 Z. *f* 18.50, *Salm* n° 1848 Z. 84 W. N° 2. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3188 Z. 38 W. N° 3. Strooipenning. Als boven n° 3189 Z. 10½ W. *v. Dam* n° 2619 Z. *f* 2.50, *Muntendam* n° 251 Z. 10 W. *f* 1.50, *Becker* n° 829 Z. *f* 10.50 W. *f* 3.25, *de Roye* n° 2289 Z. *f* 2.—

2465. 1697. 14 December v. L. IV 185 (1—2) Opvolging van Karel XII op den Zweedschen troon. 1) Bij *Becker* n° 830 Z. 52¼ W. *f* 15.—, *P. Smidt v. Gelder* n° 3190 Z. 51 W., *Salm* n° 1850 Z. 51 W., *v. Cleeff* I n° 2325 *f* 10. 2) Strooipenning. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3191 Z. 2 W. *v. Dam* n° 2619 Z. *f* 2.50 *Salm* n° 1851 Z. 10 W. *de Roye* n° 2289 Z. *f* 2.25.

2466. 1697. v. L. IV. 187. *Goeree* n° 266. Lodewijk XIV. Inneming van Ath. Steeds in brons. Bij *v. Dam* n° 2620 *f* —.60 *v. Cleeff* I n° 2326 *f* —.90 *de Roye* n° 2249 *f* —.40.

Ter eere van Jacob prins van Wallis, pretendent van Engeland. *v. Loon* IV 188 (1—5).

2467. (z. j.) IV 188 (1). De grootste penning met het geslingerde schip. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3194 K., *v. Orden* n° 2424 G. K. *f* —.40, *v. Dam* n° 2621—2625 (1—5) K. *f* 1.50.

2468. 188 (2) 1697 met de zonsverduistering. Bij *de Roye* n° 2292 kleiner *f* —.30 K., *Dugniolle* n° 4623 K., *v. Orden* n° 2425 G. K. *f* —.90, *Becker* n° 832 K. *f* 1.—

2469. 188 (3) 1697 met de berstende mijn. *Dugniolle* n° 4624 K.

2470. 188 (4) 1697 met de opgaande zon. *Dugniolle* n° 4625 K. Bij *Keer* n° 4999 K. *f* 1.— en n° 4500 Z. *f* 5.25.

2471. 188 (5) 1697 met de vrededuif. *Dugniolle* n° 4626. Bij *Keer* n° 5001 Z. *f* 1.50, *v. Orden* n° 2426 Z. 5½ W. *f* 6.—, *v. Cleeff* I n° 2329 K. *f* —.40.

Op de vrede te Rijswijk 20/21 *September* 1697 *gesloten.* (v. L. IV 190 (I—IV) 192 (I—V) 195 (I—V) 197 (I—II) 199 (I—IV) 201 (V—VIII) 203 (IX—XII) 206 (XIII—XVI) 208 (XVII—XXIV) 213 (XXV—XXVII) 215 (XXVIII—XXX) en 217 (1)).

2472. 1697. v. L. IV 190 (1). De groote penning »op last van het bestuur van *Gouda* ontworpen door *Daniel de Lange*" toenmaals voorspraak in 's Gravenhage, sedert vroedschap en schepen dier stad. Gemerkt Vz. *J. Drapentier*. In *Cat. Arti* (1880) n° 1420 Z., *de Haan* n° 354 K., Kab. *J. A. Smits v. Nieuwerkerk* Z. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3300 Z. 152 W., *v. Orden* n° 2427 Z. 149 W. *f* 52.50, *v. Dam* n° 2626 Z. *f* 54.—, *Stricker* I n° 4116 Z. *f* 50.—, *de Vries* (1884) n° 1234 Z. 134 W. *f* 29.—

2473. 1697. v. L. IV (190 (2) *Navorscher* XXXIII 18—19. Het

kleine penningje *met het vogeltje.* Geslagen te Muiden ten behoeve van eene loterij. [1])

a) *In het midden of tusschen de beide beelden* als bij *v. Loon* en *v. Duren* n⁰ 1810 Z. en 1816 Z., *v. Cleeff* I n⁰ 2331 G. *f* 8.50, *Salm* n⁰ 1855 G. 5.9, *de Vries* (1884) n⁰ 1234 G. 5.7 *f* 8.50 n⁰ 1235 Z. *f* —.90.

b) *Het vogeltje omziende.* Bij *v. Duren* n⁰ 1809. In Goud W. 56 W.

c) *Het vogeltje achter.* Bij *v. Duren* n⁰ 1811 Z.

d) *Twee vogeltjes tusschen en achter.* Bij *v. Duren* n⁰ 1812 Z.

2474. 1697. v. L. IV 192 (1) Groote zeer zeldzame penning met het borstbeeld van koning Willem III als *Hersteller* van Groot-Brittannië. Bij *Salm* n⁰ 1858 Z. 96 W., *de Vries* (1884) n⁰ 1237 Z. 106 W. *f* 47.—

2475. 1697. v. L. IV 192 (2) Vz. Borstbeeld Kz. Opschrift. Zeldzaam. Bij *v. Dam* n⁰ 2628 Br. *f* 1.50.

2476. 1697. v. L. IV 192 (3) Vz. Borstbeeld van Willem III waaronder I. BOSKAM F(ecit) Kz. Helm waaruit koornaren opkomen. Zeldzaam. Bij *Becker* n⁰ 834 Z. 19.05 W. *f* 15.50, *de Roye* n⁰ 2296 Z. *f* 10,—, *de Vries* (1884) n⁰ 1238 Z. 26 W. *f* 5.25.

2477. 1697. Dezelfde penning bij *P. Smidt v. Gelder* n⁰ 3205 Z. 25½ W., *Salm* n⁰ 1859 125 W., *v. Dam* n⁰ 2629 Z. *f* 15.— (Kab. *Prinses Marianne der Nederl.*) en in Kab. *Smits v. Nieuwerkerk* met gegraveerd kantschrift luidend: *Anna Elisabeth van Urmont overleden den* $\frac{2}{12}$ *November* 1697.

2478. 1697. v. L. 192 (4) Vz. Borstbeeld iets verschillend van dat van (3) en zonder . voor *Mag* doch ook met I. BOSKAM F(ecit) Kz. Vier gestrengelde rechterhanden 1697. Zeer zeldzaam.

---

[1]) In het kabinet van den heer *J. A. Smits v. Nieuwerkerk* te Dordrecht bevinden zich deze penningjes (die in grooten getale *moesten* worden geslagen omdat zij aan ieder die in genoemde loterij geene prijs had getrokken als eene gedachtenis vereerd werden) aldus

a) Het vogeltje *rechts gekeerd tusschen de beeldjes* (als bij v. L. IV 190 (2) Z. in het midden *Voûte* n⁰ 578 *f* 1.25), *Dugniolle* n⁰ 4632.

b) Als *a* doch met de naamletters *J(an) L(uder)* f(ecit) Z. Bij *Dugniolle* n⁰ 4634 met I. T. (lees L) F. en n⁰ 4635 (Variant).

c. Het vogeltje *links gekeerd tusschen de beeldjes* Z. *Dugniolle* n⁰ 4633.

d) Het vogeltje *achter de beeldjes* Z. (*Voûte* n⁰ 577 3 stuks *f* 2.25).

e) Als *d* maar andere stempel Z.

2479. 1697. v. L. IV 192 (5(Vz. als Kz. (3) Kz. als Kz. (4) ook met I. BOSKAM F(ecit) (Gelapte penning) *v. Orden* n° 2431 G. L., *Salm* n° 1860 Z. 26 W., *de Roye* n° 2297 Z. *f* 6.—, *Muntendam* n° 255 *f* 16.50.

2480. 1697. v. L. IV 192 (6) Zeer zeldzaam door N. *C(hevalier)* gesneden (speel)penningje. *Dugniolle* n° 4637.

Vrede tusschen Frankrijk en Spanje 20 Sept. 1697.

2481. 1697. v. L. IV 195 (1) Vz. Bb. van *Karel II* koning van Spanje *waaronder volgens Pinchart Histoire des Médailles* p. 61 n° 6 de initialen *PH(ilippe) R(oettiers)*. Ook op de Kz. onder *Ganda MDXCVII* vond hij PH—R. Bij *v. Loon* ziet men P. R. en R. Zeer opmerkelijk is het dat *v. Loon* niet *onder* maar *naast* de buste de letters *I. F(olkema) S(culpsit)* heeft en ook niet *onder de buste* PH—R. Het bewijst dat zijn graveur geen penning voor zich gehad heeft maar eene afbeelding er van door *J. Folkema gegraveerd* gekopieerd heeft. Deze *plaatsnijder* voorzag zijne gravure met zijne initialen, liet die van den stempelsnijder op de Vz. weg en bracht die van de keerzijde *verstummelt* over. Op deze wijze werd hij bij *Pinchart* een *stempelsnijder*. Deze op kosten der stad Gent vervaardigde penning is zeldzaam. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3207 K. *v. Dam* n° 2630 K. *v. Cleeff* I n° 2334 Z. *f* 23.—

2482. (z. j.) v. L. IV 195 (2) *Dugniolle* n° 4638. De stempels er van zijn nog te Brussel in het Dépôt de l'État. Volgens *Piot* n° 383 – 388. Vz. en Kz. De keurvorst van Beieren en op de Vz. de tempel van Janus gesloten. Gesneden door *R(oettiers)*. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3208 en *Salm* n° 1861 Z. 10 W., *Voûte* n° 579 Z. *f* 5.—, *de Roye* n° 2298 Z. *f* 5.75.

2483. 1697. v. L. IV 195 (3) *Dugniolle* n° 4639. De stempels als bij n° 2482. Volgens *Piot* n° 389—392 Vz. Bb. van koning Karel II Kz. Wapentrofee. Meest in koper *f* —.80 *Becker* n° 835 *f* —.80, *v. Dam* n° 2631 Z. *f* 7.25 (*de Coster*).

2484. 1697. 20 Sept. v. L. IV 195 (4) *Dugniolle* n° 4642. Stempels bij *Piot* n° 393—399. Vz. de keurvorst van Beijeren die den tempel van Janus sluit. Kz. een zegenwagen. Meest in koper *f* —.80. Bij *Voûte* n° 580 Z. *f* 4.75, *v. Dam* n° 2632 Z. *f* 7.— (*de Coster*) *Salm* n° 1862 Z. 7 W.

2485. 1697 20 Sept. v. L. IV 195 (5) *Dugniolle* n° 4643. Vz.

Wapen van *J. B. de Leeuw*, thesaurier van Brussel. Kz. Zinnebeeldige voorstelling. Bij *Keer* n° 5003 K. *f* —.30 n° 5004 Z. *f* 1.50, *v. Cleeff* I n° 2336 Z. *f* 2.50.

Vrede tusschen keizer Leopold en Frankrijk 31 Oct. 1697.

2486. 1697 $\frac{20}{30}$ Oct. V. L. IV 197 (1). Vz. Bb. van keizer Leopold waaronder *C(hristian) W(ermuth)* Kz. De vrede. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3212 K., *v. Dam* n° 2634 Z. *f* 9.25, *de Roye* n° 2300 Z. *f* 3.75, *v. Cleeff* II n° 1330 Z. *f* 8.— en 1331 K. *f* —.30.

2487. 1697. Als boven. Bij *v. Orden* n° 2436 Z. 2 W. *f* 3.—, *'t Hooft* n° 1172 Z. 2 W., *de Vries* (1884) n° 1260 Z. 2 W. *f* 1.25 Vz. Borstb. als v. L. IV 197 (1). Omschr. *Leopoldus magnus Rom. Imp. S. Aug.* Kz. *Pax-Germano-Gallica-restituta-Risvici-d(ie)* $\frac{20}{30}$ *Oct. MDCIIIC.* Kantschrift [1]) *Aurea pax vigeat det deus arma cadant.* Dat de gulden vrede bloeie en God geve dat de wapenen vallen of gestrekt worden.

2488. 1697. Als boven. *Houten trictrac*-penning met arabesken randen, beschreven en afgebeeld door graaf *Maurin Nahuys* in de *Revue Belge de Numismatique* (1875 p. 433 n° 16 en 1876 p. 35 pl. X n° 35) (*Tiré à part* p. 58—59). Vz. *David* gekroond met zijne harp en *Jonathan* met zijn boog elkander onder een olijfboom omhelzend. Omschrift *Mens mento, fronte manvqve* (Door het *mento* (*mente* of *merito* (?)) moeielijk vertaalbaar.) Kz. De *gerechtigheid* kenbaar aan het *zwaard*, en de *vrede* aan den *olijftak* elkander omhelzend. Achter haar de op zijn schild rustende *Mars*. Omhoog straalt de zon waarin een *L(eopoldvs)*. Rechts een halve maan (*Turkije*) gedeeltelijk door eene wolk bedekt. Omschrift *Oscula justitiae pax aurea figit in orbe* (De gulden vrede geeft de lieflijkheden van het recht aan de aarde.) In de afsnede *Riiswicensis* 1697. Op den rand M. B. (*Martin Brunner*) (zie *Revue-Belge* 1875 p. 399).

2489. Als boven 30 Oct. 1697. Vz. Kroon (waar binnen twee (vrede- of olijftakken) geplaatst boven een gedeelte van de wereldkloot waarop men leest *Europa*. Daarboven een hemellicht waarin de naam *Jehovah* met Hebreeuwsche letteren. Kantschrift *Gott ist versöhnt.*

---

[1]) Ook in Kon. P. Kab. *Aanw.* 1853—54 bl. 18. Niettegenstaande de buitengewone kleinheid heeft dit stukje nog een kantschrift.

Kz. In het vlak *Der allgemeine Fride geschlossen d.* 30 *Oct. in Ris wick* 1697. Om den rand *Der Frid uns krönt.* Als onbeschreven bij *Salm* n° 1889 Z. 3. Beschreven door graaf *M. Nahuys* in de *Revue-Belge de Numismatique* 1878 p. 106. Afgebeeld pl. 6 n° 23. Bij *de Vries* (1884) n° 1261 Zvg. 1 W. Kon. Kab. *Aanw.* 1872 bl. 11—12.

2490. Als boven Oct. 1697. Bij *Salm* n° 1888. Z. 5, *de Roye* n° 2314 Z. *f* 3.75 Vz. Rechts-gewend gelauwerd en met de orde van het gulden vlies versierd borstbeeld van *Leopoldus d.g. rom. imp. s. avg.* Kz. Rechts-gewend gelauwerd bb. van *Ludovic. XIV. d. g. m. fr. et nav. rex ch(ristianissimus).* Beschreven en afgebeeld door M. graaf *Nahuys* in de *Revue* bovengenoemd 1878 p. 105 afgeb. pl. 6 n° 22 met het randschrift *Sit pax in regionibus nostris fecit M(ense) Oct.* M.DC.IIIC. Vrede zij in onze landen (gesloten in de maand Oct. 1697).

2491. 1697. Als boven Vz. Gelauwerd bb. van *Wilh. III d.g. m(agnus)* [1]) *brit. fran. et hib. rex* rechts-gewend. Kz. als boven van *Ludovic XIV d.g. m(agnus) fr. et nav. rex.* Afgebeeld bij *de Vries* c.s. pl. XI (8) en als onzeker waarop toepasselijk beschreven II bl. 178—179 doch door het kantschrift *Sic bene conveniunt Risvici MDCIIIC* (Aldus komen zij samen (in 1697) of goed overeen te Rijswijk) op een dergelijk klein bronzen penningje aangekocht voor het K. P. K. (zie *Aanwinsten* 1875 bl. 17 *Revue* 1878 p. 105) toe te passen op den vrede van Rijswijk.

2492. 1697. Als boven onuitgegeven (30 Oct. 1697) Omschrift *OptIMa qVæ DVrant paX haeC feLIX qVe fVtVra.* Deze vrede is ons geluk, het toekomende wat blijft is het beste. Vz. Eene *vrouw* [2]) slaat met een hamer op een aambeeld waarop een appel ligt, terwijl een gevleugeld kind een nijptang in een oven gloeit. In de afsnede in drie regels *Pax riiswici conclv — sa XXX Octob. — MDCXCVII.*

---

[1]) *de Vries* c. s. II blz. 178 vullen beide keeren in *m(agnae) Britanniae* hetgeen gaat maar ook *m(agnae) Fr(anciae)* hetgeen hinkt. Men heeft beide koningen *magnus* willen noemen gelijk de heer *J. F. G. Meyer* (*Aanw.* K. P. K. 1856 bl. 6) reeds heeft opgemerkt. Aldaar is kennelijk een dergelijk penningje beschreven, doch van zilver, fraai, en het kantschrift luidt *Sic bene conveniunt risvici d(ie)* 21 *Sept. MDCIIIC* ook staat een *W(ermuth?)* op het armstuk van den Franschen koning. Bij *Keer* n° 5009 met 11 Sept. *f* 4.50. Bij *v. Duren* n° 1837 Sic bene conveniunt... ci d. V Sept M. DC.IIIC (Zvg).

[2]) Bij *'t Hooft* en *de Vries* een *wapensmid.*

(De vrede te Rijswijk den 30 Oct. 1697 gesloten.) Kz. Een kaart van een gedeelte der Rijnstreek waarop *Wors* (Worms) *Manh*(eim) *Heidel*(berg) *Spir* (Spiers) enz.

Der Fried bebauet Statt und Land
Der Krieg zerstört mit Mord und Brand.

v. Cleeff II n°. 1342/43 K. en Z. *f* 20.— Kon. P. Kab. *Aanw.* 1862 bl. 10—11. Bij *'t Hooft* n° 1171 Z. 30 heeft *braucht*. Bij *de Vries* (1884) n° 1259 Z. 28 W. *f* 10.—

2493. Als boven (30 Oct. 1697). Onuitgegeven. Vz. Geharnasd en gelauwerd borstbeeld van *Leopoldus d.g. m(agnus) rom. imp. s(emper) avg. ger. hv. boh. rex.* Kz. Arend met olijftak op den wereldbol gezeten. *Miseris svccvrrere fas est.* De ellendigen bij te springen is recht of billijk. In de afsnede *Pax risvicensis. MDCIIIC.*

2494. Als boven 1697 Vz. Eene vrouw knielend voor een altaar waarop eenige krijgswapenen verbrand worden; daarachter eindigt een regenboog. Boven het altaar een stralende zon. Omschrift *Pax-optima-coeli.* (De vrede is het beste dat uit den hemel komt.) In de afsnede *J(oh) L(inck)* [1]) gescheiden door een duif tusschen palmtakken. Kz. In 9 regels. *Frieden-zwisschen dem-romische Kaiser-dem Reich und — Franche- Reich- zu Reyswick- in Holland — XXX Oct. —* 1697. Bij *v. Orden* n° 2438 Z. 15 W. *f* 7.25 *de Roye* n° 2313 Z. *f* 3.50. (Zeldzaam).

2495. 1697. v. L. IV 197 (2) Vz. Een *pauk* of *keteltrom* met een gat in het tromvel en M.D.C.III.C Kz. Een fruithoren boven een vredemand, doch deze laatste met een gat er in. Duitsch op- en omschrift. Bij *v. Cleeff* I n° 2339 *f* 2.—, *Stricker* I n° 4120 Kvz. *f* —.80, *Muntendam* n° 256 Z. *f* 4.—

2496. 1697. v. L. IV 197 (2). Bij *de Roye* n° 2302 Z. *f* 3.50 grooter en het omschrift der Kz. luidt *Wer aber flickt dem Friede seinen Boden?* (Wie echter lapt den bodem van den vredeskorf?) Bij *Stricker* I n° 4119 Z. *f* 4.50 iets grooter en n° 4121 kleiner Kvz. *f* —.30. Bij *Keer* n° 3006 Z. *f* 5.— grooter en met het jaartal aldus MDCXCVII.

2497. 1697. v. L. IV 197 (2) Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3273 Z. $14\frac{1}{2}$ W. (grooter). Ook bij *Keer* n° 5006 Z. *f* 5.—, *Salm* n° 1863 Z.

[1]) *Johann Linck*, stempelsnijder in Heidelberg 1659—1711.

14 W., *de Roye* n° 2301 Z. *f* 4.—, *de Vries* (1884) n° 1240 grooter Mm. 34. Z. 14 W. *f* 5.25, *Posthumus* n° 697 Z. 16 allen met een *groote* [1]) *gewone trom* in plaats van den *keteltrom*. Beschreven en afgebeeld door graaf *M. Nahuys* in de *Revue Belge de Numismatique*. 1878 p. 107 pl. 7 (24).

Fransche penningen op den vrede van Rijswijk.

2498. 1697 v. L.IV 199 (1). Groote penning. Bb. van Lodewijk XIV Kz. De vrede een hoop wapenen in brand stekend. Gesneden door *R(oettiers)* (*Philip* † 1732). Bij *Voûte* n° 581 Z. *f* 22.—, *v. Cleeff* II n° 1332 Z. *f* 19.—, *v. Orden* Br. (fraai) *f* 3.—, *de Roye* n° 2303 Br. *f* 1.75, *Stricker* I n° 4123 Kvg *f* 3.— In Kabinet *Smits v. Nieuwerkerk* ook door *R.* doch van eenigzins andere gravure [2]).

2499. 1697. v. L. IV 199 (2) 169 Kleiner dan (1) Vz. Halsstuk gesneden door *J. Mauger*. Kz. als Kz. van 199 (1) gesneden door *R(oettiers)*. Bij *de Vries* (1884) n° 1241 Br. *f* —.50 op den gescheurden stempel geslagen. Waarde *f* —.60 *f* —.90.

2500. 1697. v. L. IV 199 (3) Vz. = Vz. 199 (2) door *J. Mauger* Kz. Frankrijk geknield voor Lodewijk XIV vergroot afgebeeld bij *Goeree* n° 273. Waarde *f* —.60 *f* —.90.

2501. 1697. v. L. IV 199 (4) Vz. = Vz. 199 (1) door *R(oettiers)* Kz. Dezelfde voorstelling als op 199 (3) doch het *Pater Patriae* vaneen gescheiden en in de afsnede 1697 *R(oettiers)*. Bij *v. Orden* n° 2442 Br. (fraai) *f* 3.—, *Stricker* I n° 4124 Kvz., *f* 3.—, *v. Cleeff* I Z. *f* 30. —, *de Roye* n° 2304 Z. *f* 20.— Soms zijn de figuren en omschriften verguld (ook in Kabinet *Smits van Nieuwerkerk* met verschil).

2502. 1697. V. L. IV 201 (1) Vz. Bb. Vz. *Virtus et aequitas* heeft evenals 199 (3) *J. Mauger*. Zie *v. Orden* n° 2443 Br. *f* —.60.

---

[1]) *v. Orden* n° 2437 Vz. Onder het schrift een *gewone trommel* (sic!) met 7 leliën tusschen de koorden en gescheurd vlies, daaronder het jaartal aldus MDCXVII. Met een gaatje in het midden. Z. *f* 7.50 *v. Duren* n° 1819 Z.

[2]) Ook bij *Goeree* (n° 274) is verschil met v. L. IV 199 (1 en 2). Het *Salus Europae* staat als op- en niet als *omschrift*, en het *onderschrift* is

Pax terra marique
parta
M.DC.XCVII.

2503. 1697. v. L. IV 201 (2) Vz. Bb. Ongemerkt. Kz. als 201 (1) gemerkt *R(oettiers)* verschilt met de afbeelding bij *Goeree* n° 272, bij wien het *Virtus et Aequitas* geen *om-* maar *op-* of *bovenschrift* is, en ook het jaartal bij dezen in Romeinsche letters. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3217 Z. 180 W., *v. Dam* n° 2638 Br. *f* 2.25, *v. Cleeff* I n° 2344 Z. *f* 30.—, *Salm* n° 1869 Z. 157 W.

2504. 1697. v. L. IV 201 (3) Vz. Halsstuk van Lodewijk XIV waaronder I FOLKLMA F(ecit) in plaats van I FOLKEMA F(ecit) werd op grond hiervan door *A. Pinchart* in de *Revue de la Numismatique Belge* 1856 aan dezen *plaatsnijder* met vele andere groote Fransche penningen toegekend, doch wij hebben reeds boven aangetoond dat de *plaatsnijder* door *van Loon* voor het graveeren der penningen ook op deze bladzijde gebruikt, niet altijd de penningen zelve maar slechts de afbeeldingen er van door *J. Folkema* gegraveerd voor zich heeft gehad, terwijl deze evenals *Goeree de penningen soms vergroot* afbeeldde. Uit de fout alhier in de namen blijkt die overneming [1]) duidelijk. (Wij vonden den penning alleen bij *v. Duren* n° 1824 in tin (zeldzaam.)

2505. 1697. v. L. IV 201 (4) Bb. van Lodewijk XIV. Kz. Rustende Mars. Bij *v. Orden* n° 2444 vk. *f* 1.25, *v. Dam* n° 2640 K., *f* 3.— *v. Cleeff* II n° 1332 K. *f* 1.— (Zeldzaam).

Ter eere van koning Willem III en op den vrede van Rijswijk.

2506. 1697. v. L. IV 203 (1) Vz. Triumftocht Kz. Opschrift *in krans*. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3218 K. *Salm*, n° 1877 Z. 120 W. als hoogst zeldzaam aangeduid. Volgens de *Notice sur le cabinet des médailles de S. M. le roi des Pays-bas par J. C. de Jonge* (La Haye 1823 12mo p. 66) aldaar »mais avec une autre inscription sur le revers.” Bij *v. Orden* n° 2445 G. L. grooter, *v. Cleeff* I n° 2345 B. *f* —.60.

2507. 1697. v. L. IV 203 (2) Vz. als Vz. 203 (1) Kz. Dezelfde woorden tot opschrift als op 203 (1) *doch zonder krans* en onder het jaartal C. P. hetgeen wel een verkorting van *Cum Privilegio* (Bij octrooi) zal zijn. *Nic. Chevalier* plaatste deze woorden op penningen van hem

[1]) De heeren *E. Ph. Erfmann* te Rotterdam en *J. Schulman* te Amersfoort hebben *op mijn verzoek* in het Kon. Penningkabinet en het kabinet van wijlen den heer *P. H. v. Gelder* (Rijks-Museum) alle penningen nagezien door *Pinchart* t. a. pl. p. 225—230 ten getale van 31 stuks aan *J. Folkema* als *stempelsnijder* toegekend; doch geen dezer draagt zijn naam. *Gratias* bij dezen aan genoemde onderzoekers.

afkomstig. Bij *Stricker* I n° 4126 Kvg. *f* 1.— veel grooter zoo ook bij *de Vries* (1884) Mm 73 K. *f* 1.—, *v. Orden* n° 2446 K. *f* —.90.

2508. 1697. v. L. IV 203 (3) Vz. Bb. Kz. Het huis te Rijswijk. Zeer zeldzaam.

2509. 1697. v. L. IV 203 (4). Strooipenningje? Vz. Bb. Kz. De vrededuif en regenboog. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3219 L., *v. Dam* n° 2641 Tin, *Dugniolle* n° 4644 Zeldzaam.

2510. 1697. v. L. IV 206 (1) Vz. geheel gelijk aan 203 (3) Kz. Europa op een stier gezeten. Zeer zeldzaam. Bij *de Roye* n° 2306 in lood doch omschrift *Wilhelmus III d.g. mag. brit. franc. et brit. rex. f* —.40 n° 689, *v. Duren* n° 1825 ook in lood.

2511. 1697. v. L. IV 206 (2) Vz. als 206 (1 Kz.) Kz. als 203 (3 Kz.) Deze gelapte penning komt voor bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3220 Z. 71½ W., *v. Cleeff* I n° 2346 Z. *f* 39.—, *de Roye* n° 2307 Z. *f* 20.— met op de Kz. den naam van den graveur. *Welken*? (*J. Boskam*) Waarom dien niet liever aangegeven zooals in *Cat. v. Orden*). Bij *v. Dam* n° 2642 Z. *f* 45.— (Kabinet *Prinses Marianne*) *Salm* n° 1872 Z. 72 W.

2512. 1697. v. L. IV 206 (3) Vz. als 203 (3) en 206 (1) Kz. De gekroonde Britsche leeuw. Zeer zeldzaam.

2513. 1697. v. L. IV 206 (4) Vz. als Kz. 206 (3) Kz. als Kz. van 203 (3) en 206 (2) Bij *Voûte* n° 582 als zeer zeldzaam. Z. *f* 25.— *Salm* n° 1873 Z. 77 W. Bij *de Vries* (*Cat. Arti* 1880 n° 1411 Z.) en *Cat. de Vries* (1884) n° 1245 Z. 75 W. *f* 16.— op de Vz. gemerkt *J. B(oskam) f(ecit)* en bij *v. Duren* n° 1826, Vz. onder het jaartal J. B. f *en* Kz. onder het jaartal *J. Boskam f*). *J. Boskam was dus de stempelsnijder der penningen bij v. L. IV* 203 (3) *en* 206 (1—4) (zie ook *de Vries* c. s. II 127). Bij *v. Dam* n° 2643 Z. *f* 50.—, *Stricker* I n° 4127 Kvg. *f* 1.—, *v. Cleeff* I n° 2346 Z. *f* 39.—, *de Roye* n° 2308 Z. *f* 20.—, *Salm* n° 1873 Z. 77 W., *Iddekinge* n° 676 Z. 71 W.

2514. 1697. v. L. IV 208 (1) Vz. Gerechtigheid en overvloed staande voor het huis te Rijswijk. Kz. Opschrift in 22 regels. Zeer zeldzaam. Alleen in carton bij *v. Orden* n° 2448 ons voorgekomen.

2515. 1697. v. L. IV 208 (2) Vz. *Mars* rustend en de vrede. Kz. Bloeiende Mercurius-staf. Met kantschrift op de dikte, ook zonder dit kantschrift bij *de Vries* (1884) n° 1246 Z. 32 *f* 4.25. Met kantschrift bij *Keer* n° 5007 Z. *f* 19.—, ook bij *v. Cleeff* I n° 2348 Z. *f* 8.25

de Roye n° 2309 Z. *f* 8.—, *Salm* n° 1874 Z. 36 W., *de Haan* n° 357 Z. 34 W., *Collectio Quastiana* (Friesch Museum).

2516. 1697. v. L. IV 208 (3) Vz. De tempel van Janus gesloten. Kz. De overvloed en de vrede. In de afsnede G. F. N. dat is *Georg Friedrich Nürnberger* stempelsnijder en muntmeester te Neurenberg 1682—1724. Bij v. L. met kantschrift. Zonder dat bij *v. Dam* n° 2645 K. Met K. bij *v. Cleeff* II n° 1335 T. *f* —.80. Zonder dat aldaar n° 1336 B. *f* 1.75. In zilver als zeldzaam vermeld in de *Aanw. K. P. Kab.* 1870 bl. 8, *Salm* n° 1875 Z. 31 W.

2517. 1697. v. L. IV 208 (4) Vz. De vrede met fruithoorn Kz. Mars rustend. Bij *Voûte* n° 583 zeer fraai Z. *f* 8.75, *v. Orden* n° 2449. Z. 24½ W., *f* 12.50, *Salm* n° 1876. Z. 24 W., *de Vries* (1884) n° 1247 Z. 23 W. *f* 12.—, doch bij *de Roye* n° 2310 slechts *f* 5.—.

2518. 1697 v. L. IV 208 (5) Vz. De Engel des vredes boven het huis te Rijswijk zwevend. Kz. De vrede met wapenschilden in de hand. Met kantschrift luidend *Et pacem et otium dabo in Israel. Paralipomen* XXII doch bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3223 Z. 18½ W. het laatste woord verkort tot *paralip* XXII. Desgelijks bij *de Roye* n° 2311. Z. *f* 3.25 en ald. n° 2372 Z. *f* 3.50. *Zonder kantschrift bij Stricker* I n° 4128 Z. *f* 4.25, *v. Cleeff* I n° 2350 zonder k. Z. *f* 2.—, *Salm* n° 1877 met kantschrift *Paralip* XXII (Z. 18 W.), *de Vries* (1884) n° 1245 Z. 18 W. *f* 2.—, *de Haan* n° 351 als *Salm* = *v. Dam* n° 2646 Z. *f* 7.—, *Muntendam* n° 258 Z. 18 W. *f* 2.—

2519. 1697. v. L. IV 208 (6) Vz. De rust en de vrede. Kz. De vrede en Merkuur bij het vaneen-gescheurde Europa. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3224 Z. 14½ W., *v Orden* n° 2457 Z. 14½ W. *f* 7.50, *v. Dam* n° 2647 K., *v. Cleeff* I n° 2357 Z. *f* 5.75, *Stricker* I n° 4129 *f* 5.—, *de Roye* n° 2315 Z. *f* 2.25, *Salm* n° 1878 Z. 14 W., *de Vries* (1884) n° 1249 Z. 7 W. *f* 3.— n° 1250, *Piedfort* Z. 14 W. *f* 1.50.

2520. 1697. v. L. IV 208 (7) Kleine penning. Vz. Platte grond van het huis en buiten te Rijswijk. Kz. Twee kindertjes houden de wapens der mogendheden bij den vrede betrokken gedekt door een grooten keizerlijken arend vast. Bij *v. Orden* n° 2452 Z. 7½ W. *f* 10.50, *Keer* n° 5008 Z. *f* 13.—, *v. Cleeff* I n° 2352 Z. *f* 5.75 en n° 2353 K. Bij *Salm* n° 1879 K. *f* 1.— *met het borstb. van Willem III* zonder omschrift *v. Cleeff* II n° 1338 Z. *f* 4.75.

2521. 1697. v. L. IV 208 (8) Penningje De Maarschalk *de Boufflers*

en de graaf *v. Portland* enz. Bij *Voûte* n° 584 Z. *f* 2.75, *P. Smidt v. Gelder* n° 3226 Goud 7 W. 8 K., *v. Cleeff* I n° 2354 G. 8 gmm *f* 13.—, *de Roye* n° 2316 Z. *f* —.50, *Salm* n° 1880 G. 7. 8.

2522. 1697. v. L. IV. 213 (1) De penning door *de Staten van Friesland* op den vrede te Rijswijk gesloten geslagen (zeldzaam). Gesneden door *J. Boskam* [1]). Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3227 (in lood), *Voûte* n° 585 Z. *f* 35.—, (*G. de Vries*) *Westhoff* n° 2161 Z. 91 W., *v. Orden* n° 2453 Z. fraai 93½ W. *f* 35.—, *Keer* n° 5010 Z. *f* 58.—, *v. Cleeff* I n° 2355 Z. *f* 70.—, *de Roye* n° 2317 en *v. Duren* n° 1831 Kz. de naam des graveurs (*Boskam*) Z. *f* 50.—, *Salm* n° 1881 Z. 92 W. Soms ook in K. of Kvz. (In zilver in het Museum van het Friesch Gen.)

2523. 1697. v. L. IV 213 (2) *Door de stad Amsterdam geslagen en in goud* aan ieder der 36 raden [2]) vereerd zegt v. L. bl. 214. Een dier 36 afkomstig van Mr. *Adriaan Backer* was op de *Historische Tentoonstelling te Amsterdam* n° 4076 (Inzender) *Jhr. Mr. C. H. Backer*. En een ander n° 4077 afkomstig van *J. Huydecoper Ridder heer van Maarseveen* (Van *Jhr mr. J. Huydecoper van Maarseveen*) liggende in v. L. IV 213 (3) als zilveren doos gebruikt. Blijkens *Cat. Arti* 1880 n° 1419 volgens Mr. *Jo de Vries Jz.* is deze penning gemaakt door *Johannes Drappentier* die in 1717 muntgraveur te Dordrecht werd, als *J. Drapentier* vermeld bij den penning v. L. IV 190 (1) *Cat. Arti* 1880 n° 1440 *Repertorium* n° 2471. Ook deze penning is ontworpen door *Daniel de Lange*, burgemeester van Gouda volgens *G. v. Orden* (c.s.) t. a. pl. blz. 23 (*Hist. Tijdschrift* 1842 blz. 82 (b) Mr. *Jac. Scheltema* in zijn *Staatkundig Nederland* (II 1 bl. 16) zegt dat »*de Lange's* »zinnebeelden geenszins die klaarheid hadden welke de vroegere »Medailles door *Govert van Slingeland* geordonneerd bezaten".

Bij *Esdré* n° 83 Z. *f* 35.50, *v. Cleeff* I n° 2356 Z. *f* 40.—, *de Roye*

---

[1]) Zie *G. v. Orden* en *A. D. Schinkel*, *Bijdragen* bl. 23, die zeggen »*Boskam* »waarschijnlijk geboren te Nijmegen vertrok (in 1697) naar Berlijn alwaar hij eenen »bijzonder fraaien gedenkpenning op het huwelijk van den toenmaligen kroonprins »bewerkte. Het blijkt dat hij in 1706 aldaar nog in leven was, zijnde vermoedelijk »ook aldaar overleden". Doch *Schlickeysen* zegt S. 185 »in Berlin 1703—1706 »Sodann in Amsterdam 1708". Zijn stempelmerk (zie S. 47) was I B of *BK* in elkander afgebeeld bij *Schlickeysen* pl. I n° 14.

[2]) Zie de 36 namen bij v. L. IV 215.

n° 2318 Z. Kz. de naam des graveurs *f* 25.— *Salm*, n° 1882 Z. 102 W. Bij *de Vries* (1884) n° 1252 Kz. met *J Drapentier* Z. 123 verkocht met de doos (v. L. IV 213 (3) Z. 191 W.) voor *f* 77.— Anders meest in tin voorkomend. *v Duren* Z. n° 1832 met de doos Z. n° 1833.

2524 (1697) v. L. IV 213 (3) De doos ook als penning voorkomend en op de Vz. met *J. Boskam f* (ecit) *Cat. Arti* 1880 n° 1412 (Mr. *Jo. de Vries*) Z. Bij *Esdré* n° 84 als zeldzaam (als *Doos*) Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3232 Z. 163 W. *Westhoff* n° 2163 Fraai gedreven zilveren *Doos* Z. 189 W. Als *tinnen penning* bij *v. Dam* n° 2652. Bij *v. Orden* n° 2455 G. K. *f* 2.—, *v. Cleeff* I *Doos* Z. 192 W. n° 2357 *f* 43.—, *de Roye* n° 2319 Vz. de naam des graveurs Z. *f* 43.— als *penning* en n° 2320 als *Doos f* 30.— Bij *Salm* n° 1883 als *doos* Z. 193 W. gedp. geschroefd op de stempels der doos Z. 163 W., *v. Duren* n° 1883 Z. in rood marokijnen foudraal. Nog bij *de Vries* (1884) n° 1254 als medaille Z. 151 W. *f* 20.— en alleen de Kz. als penningplaat Z. 28 W. *f* 4.— en bij *de Roye* = n° 2421 *f* 3.—

2525. 1697. v. L. IV 215 (1) Als boven van de stad Dordrecht. Geteekend op de Vz. *D. Drapentier* (Bij v. L. III 548 (1) staat *D. Trapentier*) conform *Cat. Arti* 1880 n° 1369 en 1370. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3230 Z. 33½ W., *v. Dam* n° 2653 Z. *f* 15.—, *de Vries* (1884) n° 1256 Z. 42 *f* 20.—, *de Roye* n° 2321 Z., *f* 6.—, *Salm* n° 1885 Z. 45 W., *Iddekinge* n° 680 Z. 42 W.

2526. 1697. v. L. IV 215 (2) Vz. Het sluiten van den tempel van *Janus* Kz. Het Rijswijker huis en de 14 wapens der mogendheden. Geteekend *Arondeaux f*(*ecit*). Zie *Revue de la Numismatique Belge* (1852 p. 281 VIII) (*R. Arondeaux* cité 1678 à 1702). Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3231 Z. 45½ W. Bij *Voûte* in Goud n° 586 woog 60$^4/_{10}$ wichtjes *f* 89.50. In Z. n° 587 *f* 5.75. *Westhoff* n° 2165 Z. 49 W., *v. Orden* n° 2456 Z. 47 W. *f* 5.—, *v. Dam* n° 2654 Z. *f* 5.25, *Stricker* I n° 4131 Z. *f* 4.75, *v. Cleeff* I n° 2358 Z. *f* 4.75, *de Roye* n° 2323 Z. *f* 6.—, N. N. n° 681 Z. 49 en = n° 682. Z. 45, *de Haan* n° 367 Z. 46 W., *de Vries* (1884) n° 1257 Z. W. 45 *f* 7.25 *Friesch Museum* (*Collectio Quastiana*) *Becker* n° 836 *f* 5.—. Uit het verschil in gewicht (49—45 W.) zou men vermoeden dat er *twee* stempels zijn, en inderdaad schreef de heer *L. H. Eberson* te Arnhem mij 2 Juni 1880 het volgende:

»Ik heb bij v. L. 4de dl, pag. 215 n° 2 opgemerkt dat bij de twee exemplaren die ik bezit op de eene onder afsnede der Vz. nevens het aldaar aangegeven *mes* de *schede* met messen *rechts*, op de andere *schuins* ligt, terwijl overigens de penningen gelijk zijn en beide door *Arondeaux* werden vervaardigd".

2527. 1697. v. L. IV 215 (3) *Dugniolle* n° 4646. Zeer klein zeldzaam voorkomend penningje met het wapen van Rijswijk [1]) en Latijnsche opschriften. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3232 *Salm* n° 1886 Z. 2 W. *de Vries* (1884) n° 1258 Z. 3 W. als zeer zeldzaam *f* 2.50.

2528. 1697. Als n° 2527 doch bij *Westhoff* n° 2167 Z. 3 met *Gott ist versöhnt.*

2529. 1697. v. L. IV 277. Ter eere van *Karel XII* koning van Zweden als bemiddelaar tot den Rijswijkschen vrede. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3233 Z. 48 W., *v. Cleeff* I n° 2359 Z. *f* 14.—.

2530. (1697) Ter eere van *Max Emanuel* hertog van Beijeren geslagen in de Spaansche Nederlanden kort na den vrede van Rijswijk ter gedachtenis aan hetgeen deze gedaan had om Belgie van den oorlogslast te bevrijden. Groote zeer zeldzame penning doordien de stempel is gesprongen. Gesneden door *H. Roussel* [1]) afgebeeld en beschreven door J. F. G. Meyer in de *Revue de la Num. Belge* 1857 pl. XVIII p. 247—252. Kon. P. Kab. te 's Hage in brons. Bij *Renesse II* p. 443 n° 18487 Tin Vz. Bb. *Max Eman*, de Kz. *Hercules*. Omschrift, onderschrift *Herculi Pacifero*
Belgium posuit
MDCXCVII

2531. 2697. (Op den vrede van Rijswijk) *Thaler klippe* van *Friedrich August* keurvorst van Saksen als prijs bij het buks-schieten te Dresden. *Madai* III S. 117 n° 3000 *Sammlung merkw. Gold- und Silbermünzen* Leipzig 1751 n° 1 wordt aldaar (volgens *v. Orden* no 2457 Z. 26 W. *f* 5.—) als zeer zeldzame *Hercules klippe* beschreven. Dezelfde Kz. als v. L. II blz. 258 (*sic*) III 259 (2)? = *Vierkant.*) Bij *de Vries* (1884) n° 1263 Z. 25 W. *f* 4.—.

---

[1]) Drie *rijswilligen*, als op den begraafnispenning van dit dorp van 16—43 in *Revue de la Num. Belge* 1859 p. 517 n° 60 door ons beschreven.

[1]) Zie over dezen *Revue* 1851 p. 280—281. Volgens *Schlickeysen* S. 178 stempelsnijder in Parijs 1654—1711.

2532. *A Preux* in zijn *Jetons français relatifs à la paix des Pyrenées et au mariage de Louis XIV avec l'infante* d'*Espagne* (*Revue de la Num. Belge* 1865 p. 126 zegt: »*Il existe des jetons de Lyon de Rouen etc pour la paix de Ryswick*". Wij troffen op het jaar 1697 die aan bij *Oosterdijk* II 28 April 1862 p. 47 nº 107 als Legpenning Lod. XIV Kz. *In mvnera dives* Z. nº 108. Als voren Kz. *La ville de Roven* Z. (Ook op dit jaar bij *de Vries* (1884) nº 1262 Z. 7 W. *f* 1.25.

Penningen. Die van *Nav.* XXXVI, 302 komt voor bij *Renesse, Mes Loisirs,* III nº 29442, en zal gesneden zijn door *Theodorus Victor v. Berckel,* die zich in 1776 te Brussel vestigde, waar hij tot 1792 verbleef. — Die van *Nav.* ib. bl. 304 is afgebeeld bij *v Mieris* II 411 (2). Waarde in Z. *f* 2.50, *f* 5.—. Koper *f* 1.50.

L. J. D.

Noodmunten (XXXVI, 304). »*Mailliet*, pl. LII (9) Hollande 1672 — 1678". Dit zijn dubbeltjes met eene lelie gestempeld. Zooals men zegt, had dit overstempelen plaats in Utrecht, toen deze stad in het bezit van Lodewijk XIV was.

L. J. D.

Zegels (XXXVI, 226). Bij het beschrijven der zegels geeft men in den regel op, of ze besloten zijn in een koperen, blikken of houten doos, of ze gewikkeld zijn in spijt (vlas) of papier, enz. Daaruit leert men de gebruiken der voorvaders op dat gebied. En zit het spijt er nog om, dan is natuurlijk het zegel gewoonlijk gaaf. Andere waarde valt aan zulke opgaven niet te hechten.

MR. J. I. VAN DOORNINCK.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Lambert le Bègues (XXXVI, 310). Onder dezen schuilnaam liet Théodore Jean Pierre Beguin de door hem vervaardigde vertalingen

van Giacometti's »Judith" en van Mosenthal's »Deborah" het licht zien. Hij † 27 Febr. 1869 op 30jarigen leeftijd.

L. D. P.

[Ook in dezen trant Mr. J. I. v. Doorninck. D. C. Meijer Jr. meldt dat hij een der bestuurders was van den kunsthandel van Frans Buffa en Zonen, Amst., Kalverstraat.]

Thijs Lampoot. Bibliotheca | Thyssiana | of | Catalogus | van | Verscheydene Boeken nagelaten | door | Thijs Lampoot. | Tyran | van | Gemeny | zalr Gedagtenis | MDCCXLII. | Dit is in klein 4° gedrukt; 8 blz. groot, waarvan de eerste den titel bevat en de tweede wit is. Het moet thans niet veel meer voorkomen, zoodat het weldra gekenmerkt zal worden als allerzeldzaamst, en reeds daarom is het eene korte beschrijving waard. De titel is ontleend aan dergelijke schriften uit de zeventiende eeuw, en kwam in den Patriottentijd weer in de mode, een armelijk middel om in eene lijst van denkbeeldige geschriften allerlei hatelijkheden te zeggen of kwaad aan het licht te brengen. De dubbele *S* in het tweede woord is aardiger bedacht dan de dooreenplaatsing der lettergrepen van Nijmegen,

Deze catalogus bevat 98 nummers en betreft Mr. Mattheus Lambertus Singendonck, vrijheer van Dieden, die 13 Aug. 1678 te Nijmegen gedoopt werd en er overleed 9 Febr. 1742; hij was achtereenvolgens secretaris en burgemeester van N., secretaris van gecommitteerde raden, gedeputeerde in de staten-generaal, raad en rekenmeester der domeinen van Willem III, lid van een der collegiën der admiraliteit, en moet daarenboven nog eene macht van andere baantjes, betrekkingen of ambten en commissiën bekleed hebben; over tallooze bezat hij invloed bij benoeming, bekleeding en ontslag, ontving de recognitiën bij de aanstelling, maakte eenige voorwaarden in zijn persoonlijk of huislijk belang, had het beheer over de goederen en kapitalen van weldadige instellingen, het toezicht over lands- en stedelijke eigendommen, het bestuur over deze en gene inrichting, die hem gemak en voordeel kon geven.

Wat de contracten van correspondentie zijn of andere oorkonden van een algemeen ambtsbejag en regeeringsgeknoei en dat wel in stadhuistermen of ten minste in behoorlijke uitdrukkingen, is dit allergemeenste libel in nijperige en verdachtmakende of platte en gemeene bewoordingen. Alles is den pas overleden regent eigen,

wat behoort tot hetgeen onwaardig is in den bijzonderen persoon of den openbaren ambtenaar en bekleeder van rangen en waardigheden. Zijne zeden zijn van het minste allooi; tot uitoefening zijner gemeene stukken heeft hij even gemeene handlangers op niet minder gemeene plaatsen te samen overleggend en tegen het algemeen belang samenspannend; hij steelt van wees en weduwe, berooft den armen molenaar van zijn eigendom, neemt geld op uit de kas eener stichting voor drie percent en zet het ten eigen bate uit voor vijf, verkoopt stads- en landsambten aan den hoogsten bieder en overtreedt de wetten tegen de simonie bij het vervullen van predikantsplaatsen. Hij bedingt bij het laten maken van een vloer in de stads-schermschool vrij onderricht voor zijne kinderen, en zorgt voor zijne vrije brandstoffen uit het Rijkswald.

Zeker moet men goed bekend zijn in het Nijmegen der eerste helft van de achttiende eeuw om alles te verstaan; maar ook met minder kennis leert men hier verder, welke groote misbruiken de rechtmatige ontevredenheid moesten opwekken der betalende burgerij, en niet minder de afgunst der nog niet tot het patriciaat verheven aanzienlijken. Uit dit oogpunt is het schotschrift nog merkwaardig, als een der vele gedenkteekenen, hoe het kwaad een langen tijd en alom heerschte. De man zelf wordt gelijkgesteld met hetgeen hij bedreef; een misschien gering lichamelijk gebrek moet hem aanduiden in alle denkbare minachting. En de publieke meening was ter weerszijden erfelijk. Toen veertig jaar later de Staat andermaal beroerd werd, en Nijmegen zijn burggraaf had, wiens familie niet volkomen buiten opspraak bleef, en wiens medestanders door de vijanden van den Prins aangerand werden, verscheen te Bommel een kenschetsende lofzang voor de onverbeterlijke voorstanders der Engelschen. Ze werd Toegezongen aan C. D. N. Singendonck, heer van Dieden; alleen de vuile spotprent drukt den volkomen haat uit, dien de gedrukte partij tegen de overheid en hare misbruiken voedde.

Allengs vindt de geschiedenis van ons volk in de achttiende eeuw, hare beoefenaars, wier nasporingen een' reuzenarbeid vorderen. Dit libel is in al zijne overdrijvingen een teeken beide van misbruik en van ontevredenheid; het is eene lezenswaardige bijdrage tot de kennis der toestanden, die de gebeurtenissen in de tweede helft dier eeuw teweegbrachten.

Amsterdam. J. G. FREDERIKS.

Boeken, handschriften enz. betr. de gebroeders de Witt (Alg. Regr XXI—XXX). De heer Johan Hoog, gewoond hebbend en 7 April 1886 overleden te Leiden, vermaakte aan de Kon. Bibliotheek te 's Gravenhage zijn aandeel in twee ingebonden deelen brieven, schrifturen en diverse stukken der familie de Witt. Mitsgaders aan het gemeente-Museum ter stede eene verzameling portretten dezer familie, negentien stuks.

Geschrift (XXXVI, 309). Van de hand van A. von Kotzebue (Amsterdam 1802), 2 deelen met kaart en platen (X 243, IV 234 bl. 8°). Het jaar 1819, waarin hij te Mannheim (23 Maart) door Sand vermoord werd, was zeker het »allermerkwaardigste" voor hem.

L. J. D.

Tabak-rooken (XXXVI, 309). Dat geestige vers werd vervaardigd door P. Burmannus Sec. en komt o. a. voor als bijlage tot Dr. Schotel's »Letterk. bijdragen tot de geschiedenis van de tabak, de koffie en de thee". In de bibliotheek van de Maatschappij der Nederl. Letterk. bevindt zich een exemplaar van dat gedicht op zeer groot en zwaar papier met goud gedrukt, zooals dat vroeger door de studenten naast de Series aan den wand gehangen werd. Het luidt

MEDITATIO SERIA SUPER TABACATIONE PIPALI, REJECTA NASALI ET ANATHEMATIZATA KNABLATIVA. FUMUS GLORIA MUNDI.

Cedite *Nasales Knablativi*que, recede
Impia Gens, *Helli* qui vos *Dromelius* Herbam,
Sordida turba, *Godis* pariter *Bravis*que sacratam
Heidenicé docuit *snotto* turpare *kwylo*que?
Foei! pudeat vos, hinc (*foei! foei!*) procul ite profani:
Nil mihi vobiscum; solum est Pipale quod *allis*,
O *Liefhebberi*, (queis de meliore *pot aarda*
Candidus *imborstum* finxit Titanus, & *harta*
Ediliora dedit) commendo jure Tabacum.
Schubbiferi nam quot *swemmunt* in flumine *Vissi*,
Cernimus in *lugta snellos* quot *vligere Voglos*
Tempore *Someri*, *Bloemas* quot terra *cleuratas*
Exhibet, in *toppis* quot frondes suntque *Bomorum*;
Ars habet *ewichias* tot *Smocatoria* laudes,
Quas *allas* (queat hoc quis?) non memorabo *bysondre*
Ejus ad *eigeniam* bene *doordrinxisse gepast is*,

Noctibus atque *dagis* hanc exercere *maniris*,
Moreque Majorum *smocali* vescier aura.
Quantae molis opus! quam *fraja*, sed ardua *saka!*
Non omnes *Kokki*, longos qui *dragere messos*,
Dicere ut *plegunt*; nec quivis *Dosiger*, etsi
Credatur *grotus* studii *rocalis* amator,
Achtitur hanc merito *leruisse* fideliter artem.
Rokere sed qui vult, scite, *Volgentia* discat;
Haec legat, & *bravus* poterit *smocator* haberi.
Stoppere non tantum laus est, & *nemere Pipam*
In *Mondo*, nec eam satis est *aanstekere vuro*;
Hoc etenim *boerikus* callet *Kinkelius* omne.
Ast dextre *linkra* par est *vasthoudere* illam,
Regtera stoppero munita deinde sit *handa*
Tum *peinzibundos* cum majestate *keykeros*
Flectere, *posturâ stoelis* considere *regta*;
Denique sat *Pipae* consumere temporis *elkae*
*Hemelicas*que dapes non irreverenter habere.
Scilicet haud *schielicis*, sed longis *suigere trekkis*,
*Swirificis*que minis lenteque ex*blasere rokum.*
Non *hollas*, nimio flatu, distendere buccas,
*Ronda*que per *dunnam cringelia* spargere *Luchtam*;
Neve pati *vuurum* restingui donec in *eindo*
Ungue suo excipiat *pipales duimius asschos:*
Flumine *speekselii* vasto non mergere *vloerum*,
Drinkere nil quidquam vini *bierive*, sed haustu
Tameliko (largos absit siccare *bekeros*)
Fistula quum *lega* sit *mondum lipposque* rigare.
Hoc opus, hic labor est, has artes gloria *cronat*,
Rokere sic *mannum*, me judice, *passit honettum*.
Est mea spes fumus.
Dat is:
Al mijn wenschen is maar rook,
Rooken is mijn wenschen ook.

Leiden. *Medegedeeld door* LOUIS D. PETIT.

[Ook W. C. A. v. B. herinnert er aan. Mr. C. Bake, die ons een afschrift toezond, meldt, dat het voorkomt in het Vademecum voor den Student, 4de dr. (Utrecht, Gebr. v. der Post), bl. 17; doch in de Carmina Juvenilia van J. H. Hoeufft en F. P. Burman (Lugd. Bat. 1778), alsmede in de Poëmata van P. Burman (Amst. 1745) *niet* te vinden is.]

Anagrammen (XXXVI, 32). In een geestig gedichtje van Pieter Nieuwland (Ter verjaringe van den heere Harmanus Asschenbergh) vond ik in eene noot den naam van den achttiende-eeuwschen ver-

zenmaker Roelandt van Leuven veranderd in de uitdrukking »Rol dan van het veulen". En de letters waaruit de plaatsnaam »Briel" bestaat leenen zich uitmuntend tot den vorm »Liber", vrij.

A. AARSEN.

VRAGEN.

Bulwer. In de Litter. Fantasieën van Busken Huet (Nieuwe Reeks, dl. V) komt een opstel voor over Bulwer, waarvan hij in de voorrede zegt: »Het is niet van mij. Ook is het mijne schuld niet, zoo van deze hand er slechts één in den bundel wordt aangetroffen". Wie was de schrijver van dat opstel?

MR. J. I. VAN DOORNINCK.

Adriaan v. Nispen. Den 24en April 1656 legden Hieronymus Canijn [1]) en Pieter Chemel [2]), letterzetters, alstoen te Leiden werkzaam, ten verzoeke van Johannes Elzevier [3]) eene verklaring af, dat zij als letterzetters en drukkers hebben gewrocht op den winkel van Jan van Neer [4]) te Rotterdam, en dat zij in het laatst van hun dienst, een paar maanden geleden hebben helpen zetten en drukken een boek, geïntituleerd: »Andreas Geyls observatien van de »Keyserlycke

---

[1]) Ledeboer noemt Hieronymus Canin, in 1664 te Bergen op den Zoom.

[2]) Bij Ledeboer niet genoemd; wellicht knecht gebleven.

[3]) Volgens Ledeboer 1651—57 te Leiden. Ik vind Johan E. boucv. Leyden transporteert aan Jan Maire mede bouckv. eene obl. van f 600.— op 12 Juni 1660 (not. Nic. Paets, Leiden) Ook, dat hij 8 April 1661 gemachtigd wordt in zijne qualiteit als Co. Kr.

[4]) Ledeboer noemt hem 1634—1670. Hij is meer bekend onder den deftigen naam Naeranus of Neranus. Ik vind van hem: 17 Sept. 1652. J. Neranus librier ende bouckv. machtigt een procureur in eene zaak contra Hendrick Houthaeck boekv. tot Delft. De akte wordt gepasseerd ten huize van Salomon v. Someren boekv. tot Delft. Medegetuige is Joh. Boots boekv. knecht. In 1660 woonde hij op 't Steiger in den Boekbinder. Den 19 Mei 1657 draagt de wed. van Dirck Maire, Den Haag, aan hem over in mindering van schuld »zeecker bedde en peuluwe met zyn dependenten, alsmede verscheyde schilderyen en twee cassen met 't geene daerin is".

practycq" [1]) overgezet bij Adriaen van Nispen, welk zetten zij hebben gedaan naar het geschrift, geschreven met de eigen hand van denselven van Nispen. Aan v. Nispen werd inlichting gevraagd omtrent duistere woorden, en v. Neer heeft hun verklaard, dat v. Nispen »de oversettinge had gedaen". Mr Adriaan v. Nispen is blijkens V. der Aa geen onbekend persoon. Hij studeerde te Leiden en zette zich te Dordrecht, zijne geboorteplaats, als advocaat neder. Behalve de vertaling van Adr. Gaels, schreef en vertaalde hij eene breede reeks van werken. De vraag doet zich echter op, waartoe deze verklaring, afgelegd ten overstaan van notaris v. Vredenburch te Leiden, gediend kan hebben.

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Een manuscript met een geheimzinnig waas. Den 11en November 1677 verklaart [2]) Hendrick van Eelde, ten verzoeke van Mr Le Leu de Wilhem [3]), raad in den Rade en den Leenhove van Brabant, te 's Gravenhage, dat eenige weken geleden, bij zijn heer gekomen is zekere »Mr Adriaen van Westphalen", die den Heer Wilhem »een manuscript affgeleent heeft", met belofte het niet te zullen copieeren. Hij liet terzelfder tijd achter een gedrukt boek in 4° met prenten, dat hij met een paar dagen terug heeft genomen. Na ook 't manuscript terug bezorgd te hebben, vraagde hij 't nogmaals ter leen. Nu bracht hij het niet op tijd terug. Op order van den Heer Wilhem is v. Eelde na twee of drie dagen uitgegaan »om den voorz. W. te gaen soecken, en het voorz. boek (manuscript) weder afftevorderen, doch met leetwesen verstont hy, [dat] W. daermede was doorgegaen, tegens syn woort ende gedaene belofte naer Alckmaer; dat hy deposant op den vierden deser op ordre van den reqt denselven W., soo aent huys van den advocaet van Sorgen als aen desselfs Logement vooraen int Achterom, schuyns jegens over de Griecxsche A., heeft wesen soecken, en mede gesproocken heeft". Ontkentenis van de zijde van W. Daarop werd de notaris uitgezon-

[1]) Adr. Gaels, observatien van de keyzerlycke practycke, rakende sowel de judiciële processen als derselver saken, decisien. Rott. 1856. 4°.

[2]) Protocollen not. Libertus Loeff.

[3]) Zie *Nav.* XXXVI, 128, en over zijn wapen Algem. Ned. Fam.blad 1886 bl. 84.

den, en ook hij vroeg teruggave. W. wilde niet »affirmativement" antwoorden, »maer seyde: laet myn heer de Wilhem op een neutrale plaetse komen", om daar over het boek te spreken. Alzoo geschiedde. De plaats der samenkomst was »de Castelenye". De notaris was tegenwoordig, maar moest de kamer af. Hij ging, »dan bleve in ofte aen de deure staen". Daardoor zag en hoorde hij, »dat te vooren W. de gordynen van de bedstede ofte Ledekant op de cleyne Gyselcamer opschooff om te zien of ergens volck op het bedde lag, waerdoor den Hre reqt moeyelyck wierde, ende seyde: wel mynheer W. hebt gy verraet int huys; mach dat spreecken niet gehoort werden? Wie meynt ghy dat gy voorhebt?" W. ging op een stoel naast den Heer Wilhem zitten en zei zachtjes: we zullen wel goede vrienden worden. Hij hield meer dergelijke beuzelpraatjes, ging ten slotte heen, en gaf 't boek niet. De verklaring eindigt, zonder verdere ophelderingen te geven, met de gebruikelijke formule's. Wie kan eenig licht in deze geheimzinnige zaak geven? Het lijkt mij zoo toe, dat de verklaring werd uitgelokt, om bewijs van krankzinnigheid te leveren; maar er kan ook meer achter schuilen. Is mr Le Leu de Wilhem ook in een persdelict betrokken geweest? Wie is de heer de Wilhem [1]) in de akte aangeduid? Ik denk dat hij was een zoon van David, die in 1658, volgens Van der Aa overleed, en eveneens den titel van lid van den raad van Brabant droeg. Mr. Adriaen v. Westphalen is m. i. de zoon van den welbekenden Enkhuizer van dien naam, die begraven ligt in de Groote kerk te Alkmaar, en waar een opschrift nog van hem spreekt. Die Adriaan studeerde te Leiden. Hij huwde te Alkmaar Margaretha Caecelia Koetenburg, bij wie hij vier kinderen naliet. Hoe kwam hij in Den Haag in 't Achterom verzeild, en welke betrekking bestond er tusschen hem en den heer de Wilhem, en ook wat had hij met Mr v. Sorgen uit te staan? Wellicht zullen er in 't archief te Alkmaar meerdere gegevens omtrent W. te vinden zijn. Misschien is de zaak onbeduidend, maar ze kan ook een dieperen grond hebben. Daarom geef ik ze in overweging.

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

---

[1]) In een particulier schrijven wordt gevraagd: »Was hij de geheimschrijver van den Prins?"

KUNSTGESCHIEDENIS.

Rectoren van het Gymnasium te Amsterdam (XXXVI, 230). Onder de talrijke zoogenaamde Dispuut-Gezelschappen in het Amsterdamsch-Studenten-corps, bevindt zich ook het Geschiedkundig-Dispuut-Gezelschap Clio, dat zich o. a. ten doel stelt het bijeenbrengen eener collectie boeken, prenten, penningen, enz. enz. betrekkelijk het Hooger Onderwijs te Amsterdam. Eene afdeeling der reeds zeer merkwaardige verzameling betreft het Gymnasium, en van geen der Rectoren, *Nav.* t. a. pl. opgenoemd, is er een portret aanwezig (wél andere belangrijke bescheiden), om de eenvoudige reden, dat er geene portretten van bestaan, ten minsten geene gegraveerde. Het is natuurlijk mogelijk, dat zich in handen van particulieren nog geschilderde of geteekende portretten bevinden, maar die zijn mij tot heden niet bekend.

Rotterdam. E. W. MOES.

Am. Magarus (XXXVI, 312). In »Wagenaar's Vaderlandsche Historie verkort, II (Vervolg)" blz. 115, leest men het volgende: »Tot de bijzonderheden......... van het volgend jaar (1765) (behoort) de strafoefening van den lang vermomden en eindelijk ontdekten booswicht Abraham Maggaris, die onder de aangenomen naamen van Joannes Lambertus Koster, en Joannes Cato Kamerling lang straffeloos een reeks van schelmerijen bedreven, en met den mantel van buitengewoone godsdienstigheid omkleed had".

W. C. A. V. V.

Am. Magarus. Zie de volgende werken, welke wel niet de geheele literatuur zullen uitmaken.

Verkorte levens-schets van den beruchten Falsaris en Bedrieger Abraham Maggaris — Joh. Cato Kamerling. Met aanteekeningen en het pourtrait van dezen reeds ten tweedemaale Geschavotteerde verrykt. Middelburg, zonder drukjaar (1769) 8°.

Brief van een Amsterdammer by gelegenheid dat den berugte J. Cato Kamerling uit het Tugthuys der stad Middelburg gebroken is. 8°.

Zeldzame levensloop van den berugten boef Abraham Maggaris, aliàs Johan Cato Kamerling in dichtmaat opgezongen. Amsterdam, 1769, 8°.
De schijndeugd of het tweede schavot. Behelzende de laatste levensbyzonderheden van wylen den beruchten deugniet Johan Cato Kamerling of Abraham Maggaris (door D. Viergever), 2de dr. Zierikzee 1833, 8°.

M.

Abraham Magarus. Zie over hem Levensbeschrijving van eenige voorname meest Nederlandsche mannen en vrouwen (uitgegeven 1777—1783), II, 346, en: »De schijndeugd op het tweede schavot of waarachtig verhaal hoe zeeker geschavotteerden deugniet en rasphuisboef, zich uitgevende onder de verdichte naam van Johan Cato Kamerling voor een doctor in de geneeskunde, door veele schelmsche bedriegerijen het zo verre gebragt heeft, dat hij met eene jonge juffrouw van rang en middelen zijnde een burgemeestersdochter plegtig in het huwelijk is getreden, doch deeze zijn laatste rol uitgespeeld zijnde, door de justitie der stad Brouwershaven, ter plaatze daar men gewoon is executie te doen, zeer strengelijk met roeden gegeezeld en met het dubbel zwaard gebrandmerkt op den 15 November 1765". Franeker en Zierikzee, L. v. Zuymvoeren). Met Privilegie, 1766 en 1767, 2 deelen met Aanhangsel.

Domburg. H. M. KESTELOO.

Am. Magarus. De heer Petit, conservator bij de bibliotheek der Leidsche universiteit, heeft mij in staat gesteld de door mij gedane vraag zelf te beantwoorden. Ik had Maggaris — aldus was zijn naam — voor eenen staatkundig veroordeelde of voor een slagtoffer der politieke partijschap in het laatst der 18e eeuw gehouden; maar uit een door den heer P. mij toegezonden werk over hem blijkt, dat hij een der grootste deugnieten is geweest, die ooit anderen bedrogen hebben. In 1721 te Middelburg geboren, was hij gedurende derdehalf jaar leerling van den chirurgijn Bockelman te Amsterdam, voer als heelmeester op het schip van zijn vader naar West-Indië, en kwam na diens overlijden te Rotterdam, waar hij valsche wissels en andere frauduleuze stukken vervaardigde, ten gevolge waarvan hij in 1741 gegeeseld, gebrandmerkt en tot twaalfjarige tuchthuis-straf veroordeeld

werd. Vóór het eindigen van zijn straftijd ontslagen, begaf hij zich naar Hoogeveen, waar hij, onder den naam van Johannes Lambertus Koster, allerlei bedriegerijen uitrichtte, totdat hij het geraden vond die plaats in stilte te verlaten. Het voornaamste schouwtooneel zijner schurkenstreken is echter Brouwershaven geweest. Hier noemde hij zich Johannes Cato Kamerling, vestigde zich in 1764, onder het vertoonen van een door hem-zelven vervaardigd doctoraal diploma en eene kerkelijke attestatie, als geneesheer, die te Rijnberk geboren was en te Duisburg gestudeerd had, verkreeg eene groote praktijk en wist zich in te dringen bij den predikant Brakel, den secretaris Viergever en den burgemeester v. der Bijl, met wiens dochter hij een noodzakelijk geworden huwelijk aanging, en dien hij op allerlei wijze bestal en misleidde. De leugens, listen en valschheden van dezen gruwelijken bedrieger zijn misschien zonder voorbeeld. Zijne welbespraaktheid, veelzijdige kennis en uiterlijke godsdienstigheid waren oorzaak, dat men hem geruimen tijd voor een hoogst achtenswaardig man hield, die zelfs door zijne antwoorden bij de openbare catechisatie de gemeente stichtte. Maar eindelijk werd hij ontmaskerd en zijn schelmerij van dien aard bevonden, dat hij nog eens gegeeseld en gebrandmerkt, maar nu ook voor levenslang opgesloten werd in het spinhuis te Middelburg. Eene afbeelding van dezen huichelaar in 71jarigen ouderdom vindt men in het werk, getiteld: »De schijndeugd op het tweede schavot", enz. enz.

Leeuwarden. L. PROES.

Am. Magarus werd in 't laatst van 1722 of in 't begin van 1723 te Middelburg geboren. Ter bereiking zijner heillooze oogmerken, nam hij achtereenvolgens de namen aan van Jan Piro, Johannes Engelenberg, Johannes Lambertus Koster en Johannes Cato Kamerling. Onder dezen laatsten is hij 't meest bekend, of liever berucht. Dat de onverlaat meermalen met het gerecht en de gevangenis, met het schavot en zijn werktuigen in aanraking kwam, meldt almede zijne »chronique scandaleuse". Ze loopt evenwel niet tot zijn dood, daar 't genoemde deel in 1775 verscheen en 't portret van 1792 dagteekent. Maar wel wordt er in 't einde van vermeld dat Kamerling, op last van burgemeesters en schepenen van Brouwershaven, in 's lands tuchthuis moest bewaard worden, dat bij vonnis van 15 Nov.

1765 te Amsterdam gewezen, zijn gevangenschap, zijn leven lang, begon, dat hij door uitbreking wist te ontkomen, maar toch weder achter de tralies kwam. »Thans behoudt hij nog", zoo eindigt zijn levensbeschrijver (Levensbeschr. v. eenige voorname meest Nederl. mannen en vr., II 346) »volgens het getuigenis van opmerkzaame ooggetuigen welken de nieuwsgierigheid in menigte tot zijn kerker lokt, een voorkomen van vroomheid; zijne gesprekken vallen nog in het ernstige; en eens gevraagd zijnde, of hij eenige hoop had op ontslag, was zijn antwoord, niet te weeten wat de Voorzienigheid over hem beschikt hadt". Zulk een belangstellende treffen we aan in P. Dam, den maker van 's mans portret. Maar de zucht tot speculatie mede niet voorbijgezien! En evenmin de volksgeest van dien tijd!

A. AARSEN.

TAALKUNDE.

Anjum, Kornjum (XXXVI, 249). Niet de uitgang *jum* in deze plaatsnamen beteekent heem of heim. Slechts *um* is uit heim verbasterd. De j behoort tot de voorgaande lettergreep. In woordafleidkundig opzicht dient men deze namen af te breken als anj en um, kornj en um. De hedendaagsche naam Anjum is eene zeer geleidelike en eenvoudige samentrekking van den oorspronkeliken form dezes naams Aninga-heim. Deze oorspronkelike form komt in middeleeusche oorkonden steeds voor, en ook nog wel in die van lateren tijd, ook in de byformen Aninghem, Anynghum, Anyghum, enz. De oorsprong en beteekenis van dezen naam is voor iedereen die Friesch verstaat, zoo duidelik als b. v. de plaatsnamen Willemsdorp, Piet-Gyzenbrug, Helenaveen, Anna-Paulownapolder, voor ieder anderen Nederlander zijn. Aninga-heim is het heim, heem, hiem of hem, d. i. de woonplaats der Aninga's of Aningen, der nakomelingen of zonen van den man die Ane heette. En Ane is nog heden in Friesland als mansvóórnaam in volle gebruik. Aninga werd in de uitspraak Ania en Anje, gelijk b. v. Sininga werd tot Sinia, Sînje, Haninga tot Hania,

Hanje, Ludinga tot Lunia, Lûnje, enz. Dus Aninga-heim, Ania-hem, Anje-hum, Anj-'um, Anjum.

JOHAN WINKLER.

Anlo, enz. Had ik den Middeleeuwschen vorm Aningaheim gekend, ik zou Anjum verzwegen, maar naast Anlo (Drenthe) genoemd hebben Ane (of Aen, o. Gramsbergen, Nom. Geogr. I 1885 bl. 77), hetwelk, als zijnde tout-court, m. i. kwalijk eenen persoonsnaam kan voorstellen. Voeg hier denkelijk bij Andijk (N. Holl., wegens Indijk, Friesl., Utrecht), Anem (o. Wijhe, Over.) benevens den gesl. v. Anford (a⁰ 1439, Over. Arch. III 42), Ana (Hess. tak der Fulda, riviernaam!), misschien ook Ana(h) (Mesopotamië), Anam (Indië). Ook Ana (Spanje), tenzij hier *Santa* Ana (Rio de la Plata, Z. Amerika, enz. enz.) in 't spel is. En zoo belandt men ook bij Eenaeme *of* Eenham (O. Vlaand.), Ena (*riv.* Zweden), Enheim (Beijeren), Enne (*riv.* Z. Amer.), Oni, (*riv.* Rusl., it. vesting); Onnen (Gron.), liever dan hier persoonsnaam, wegens Oene (tout-court, Geld.), Una (Braz.), Une (Nieuw-Granada), Unie (Illyrië), Unna (Pruissen), enz. enz. Hier overal kan »hoek'' passen. — Opzichtens ter Hunnep (*Nav.* XXXVI, 233, 5, n. 1, — Genève, Gennep), is nog opmerkelijk dat in Japan een district Inafe ligt. Volapük? In 't Chineesch luidt het, volg. J. v. Wijk Rzn, Youen-Piën. Wie verklaart dit laatste?

Daar Oer = (h)oer, (h)or(n) (z. v. a. hoek is, rijst de vraag of Ouwer (tout-court, *kaap* op Java) niet als uitgedegen vorm daarvan mag aangemerkt, omdat men Oere of Owere (Afrika) vindt. Dit zou menig Oever kunnen toelichten ter plaatse waar eene ripa, een rivage ver te zoeken is. Ouwer in Friesland luidde echter in 1517 Audwerdt (Nijh. Oork. VI, 2 bl. 586), dus z. v. a. oude weerd. — Is In (= hin) [1]) z. v. a. hoek, dan mag men wegens In *of* Oerga, Urga (Rusl.), in Orkhorst [goed bij Doetinchem, a⁰ 1462 Oirckhorst (v. Hasselt, Stukken III 92)], Orclo (a⁰ 855 bosch op Veluwe, Bn Sl. 46), Ordec (a⁰ 1250 goed in de Marsch bij Rhenen, ib. 715), Orcq (Heneg.), Urcay (Frankr.), Urcq (ib.), Urk (eil. Zuiderzee), — gesl.: Orco (*Nav.* XXVIII, 484), v. Orclaes = hoek-bosch? Tijdr. Regr Over. Arch.), — ook denkelijk »hoek'' ontwaren; zoodat ork, urk een versterkte vorm van (h)or,(h)ur kan zijn.

J. A.

[1]) Te Meersen ontmoet men den geslachtsnaam Honée.

Inschulder—uitschulder (XXXVI, 320). Inschulder beteekent niet beschuldiger, maar schuldeischer. De aangehaalde plaats bij Jonctijs ziet op de bepaling van het oude Romeinsche recht, volgens welke de schuldeischers het lichaam des schuldenaars onder elkander mochten verdeelen (Gaius III, 9; Gellius, Noctes Atticae XX, 1). Inschulder is afgeleid van inschuld, evenals uitschulder van uitschuld. Bij iedere schuld is er eenerzijds een recht, anderzijds eene verplichting; aldus staan inschuld en uitschuld tegen elkander over.

a. Voorbeelden van inschuld.

Burg. Wetb. art. 1195: »De bevoorregte inschulden op alle de roerende en onroerende goederen in het algemeen zijn de hierna vermelde", enz.

Ontwerp Burg. Wetb. (1820), art. 970: »De wet erkent tweederlei soort van regten omtrent zaken. De eerste soort wordt begrepen onder den naam van regt op eene zaak; de tweede soort wordt aangeduid door den naam van inschuldt, of regt tot eene zaak, of regt tegen eenen bepaalden persoon"; art. 2144: »Een regt op of tegen een of meer personen of inschuld, wordt genoemd de bevoegdheid, om, zonder aanschouwen van eenig bezit, van een' bepaalden persoon, of ook van meer bepaalde personen, de prestatie van zekere daad of zaak te vorderen". — In de Inleydinge tot de Hollandsche Rechts-geleertheyt van Hugo de Groot wordt deze term vaak gebezigd.

b. Voorbeelden van uitschuld. H. De Groot, Inl. t. d. Holl. Rechtsgeleertheyt III 28 § 13. »Uytschulden zijn hier niet onder begrepen, alzoo dezelve door de wet onder de erfgenamen worden verdeelt"; III, 70, § 6: »Vergelijking is een tegenstelling van inschuld jegens uytschuld, tusschen dezelve luyden uytstaende, tot gelyke waerde toe". Zie ook ald. I, 9, § 3; voorts Jan Matthijsen Rechtsboek van den Briel, Oude Vaderl. Rechtsbronnen, 's-Gravenhage 1880, bl. 177. Oudste rechtsbronnen der stad Dordrecht, O. Vad. Rechtsbr. 's-Grav. 1882, II, 82, Leidsche rechtsbronnen uit de middeneeuwen, O. V. R. 's-Grav. 1884, bl. 32.

c. Voorbeelden van inschulder.

H. De Groot, Inleydinge II, 5, § 3: »Heeft ook verboden alle agter-uytvaerders ofte Bankbreekers, dat is, die schuylen ofte wegloopen met onbetaelde schulden, eenige vervremdingen te doen van

hare goederen, waerdoor de Inschulders eenigsins souden konnen zyn verkort, op straffe van onwaerde;" III, 1, § 27: »Insgelyks zyn van onwaerde alle verbintenissen aengegaen by bankbrekige schuldenaers, tot verkortinge van haer inschulders", III, 3, § 28: »... waer ook een ofte meerder borgen ten tyde van de Rechts-pleging kenlyk des betaleus onmagtig, zulks zoude tot last komen van de andere borgen: maer wierdt hy daerna onmagtig, dat zoude komen tot des Inschulders schade''; III, 42, § 4: Leesting ofte gemoedhebbing is opbrenging van yet anders in plaetze van 't geen yemand schuldig is, met des inschulders wille tot lossing".

MR. C. BAKE.

Locksnoer (XXXIV, 474). *Lock* is gat, opening. Kan misschien bedoeld worden *touw,* hetwelk door een riet- of stroobedekking, daartoe hier en daar met gaten doorboord, gestoken wordt, om er vastheid aan te geven en verband in te houden?

E. LAURILLARD.

Pompstok. 't Gezegde »niet d'n pompstok" beduidt in 't geheel niets, volstrekt niets. Hoe de Aardenburgers (sedert 1831) aan deze uitdrukking komen, weet ik niet, en of 't een soldaten- of zeemansterm is, evenmin. De soldaten maakten, — wellicht doen ze 't nog, — hunne geweerloopen schoon met een lap, door een langwerpig oog aan een dunnen esschen stok bevestigd, en noemden dit »het geweer uitpompen met den pompstok". Ik denk dat dit een naam is aan de scheepspomp en het op- en neêr-bewegen der trekkers van deze ontleend, en dus dat wij hier met een scheepsterm te doen hebben. Niet lang geleden te Aardenburg zijnde vroeg ik iemand eene gunst voor een armen blinde, en kreeg van den driftig opgewonden man ten antwoord: »wat, vo(or) diin orthodoksen ...... da(ar)voor ên 'k niks en 't elp 't 'm niks, geen stierman, geen schipper, geen loos (loods), i kriig (krijgt) niet d'n pompstok!" Bezigt men deze vergelijkende uitdrukking ook elders?

G. P. ROOS.

VRAGEN.

Luiwagen. Ik vraag, — niet wat een luiwagen is, — maar, hoe diè naam moet worden verklaard.

E. LAURILLARD.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

---

v. (den) Boetselaer (XXXV, 495; 'VI, 268). Men leest in de »Ansichten aus der Cavalierperspective" (Lpzg. 1836), van Freiherrn v. Vaerst, S. 253: »Schon im preussischen Gelderlande fand ich wieder einen Adel, der auf Ehre hielt, und ich darf nur auf die schönen Schlösser von Wissen und Krikenbeck aufmerksam machen; um so mehr schmerzt es aber, auch dort die Stammhäuser vornehmer Familien in unwürdigen Händen zu sehen; so z. B. das berühmte Stammhaus der Freiherren v. Hertefeld [1]), die alte Veste Boetzelaer, welche jetzt in ein schlechtes neumodisches Landhaus umgeschaffen ist und einem westindischen Pflanzer gehört, der aus der dasigen Gegend, von ganz unbekannten Aeltern abstammt. Es ist unbegreiflich, dass der reiche letzte Inhaber dieses Namens nicht dieses Schloss seiner Ahnen zurückgekauft hat; auch habe ich nicht erfahren können, auf welche Weise dasselbe aus den Händen seiner Familie gekommen ist".

Op Blaeuw's kaart van Cleve en Ravestein ligt »Boitslar" ten z. o. van Calcar.

M°.

v. den Boetzelaer. Het oud-adellijk geslacht v. d. B. heeft zijn naam ontleend aan het kasteel den Boetzelaer of Botzelaer, gelegen in de heerlijkheid en het kerspel Appeldorn, in het Richterampt van

---

[1]) Zie van dit geslacht, te Water, Verbond, III, 540—41: Steven v. H., 1300, tr. Mechteld v. d. B.; d'Ablaing v. G., Wapenbk d. Bal. v. Utr., 80.

de Kleefsche Kreis, aan de westzijde van den Rijn (Busching, Geogr. III, 735). Dit was het stamslot van het geslacht. In het »Verheerlijkt Kleefschland" komen twee fraaie afbeeldingen voor van dit slot uit het jaar 1746.

»De Boetzelaersburg is een tamelijk groot, vierkant, wit huis met lagen ronden toren, die daaraan iets kasteelachtigs geeft, gelegen aan de zuidzijde der stad 's Heerenberg. Hij staat geheel afzonderlijk te midden van een tuin, en wordt aldus genoemd naar een der leden van het geslacht v. B., die dat huis in den Franschen tijd bewoonde. Hij is sedert jaren eigendom der familie de Stuers". Zoo schreef ik in »De Huisvriend" (jaarg. 1883, bl. 211), in eene verhandeling over 's Heerenberg en omstreken.

Op de vraag van *Nav.* XXXV, 495, of het *Nav.* XXXIV, 202 vermelde Putselersgoed niet naar eenen v. B. vernoemd kan zijn, moet ik bepaald ontkennend antwoorden. Het geslacht v. B. heeft tot het bedoelde leen, ook Putzlersgoed genaamd, nimmer in eenige betrekking gestaan; terwijl de oorsprong der benamingen Putzlers- en Copvogelsgoed mij thans duidelijk is. Van bevriende zijde toch werd mij herinnerd, dat het goed ter Welle toe Lathem bij Bare (kerspel Reden) van ongeveer 1400—1562 toebehoorde aan de familie Putzler; waarom het reeds in 1459 Putzlersgoed genoemd werd. Met het goed te Lathem en Wort-Rheden werd in 1379 beleend Jacob Vogel, en naar hem kreeg dit leen later den naam van Jacob-Vogelsgoed, of bij verkorting Cop-vogelsgoed. Doch nu blijft altijd nog de vraag: wat zijn enderlotten? onopgelost. Is een enderlot een muntstuk, en welke waarde had dit dan?

Nog dit. Van den Boetzelaer voert in rood drie gouden haken, v. Galen daarentegen in rood drie zilveren haken, terwijl in beide geslachten sedert 1200 de doopnamen Rutger, Wessel en Sander meermalen voorkomen; zoodat niet alleen stamverwantschap, maar zelfs nauwe verwantschap in vroegere eeuwen hoogstwaarschijnlijk is.

Amersfoort. H. M. WERNER.

Focke (XXXV, 191). Eene nog in Amsterdam bestaande familie Focke voert In zilver dwarsbalk in twee rijen geblokt van blauw en zilver (6 blokken naast elkaâr), boven 3 roode 6puntige sterren naast elkaâr, onder 3 smalle golvende blauwe dwarsbalken. Is afkomstig

uit Friesland, maar heeft zich in den loop der 16e eeuw in Duitschland gevestigd en in het Hessische goederen bezeten; tijdens den zevenjarigen oorlog is een tak weder naar Holland gekomen. Hendrik Everhard F., — waarschijnlijk zoon van Carel, geb. Cleve, geh. Oosterhout (attie uit Breda 1 Oct. 1775) m. Jvr. Appollonia Agneta Rijnders geb. Middelburg, — ging in het laatst der vorige eeuw naar Suriname, tr. ald. 1800 Wilhelmine Charlotte Esser, bij wie Mr. Henri Charles F. geb. Paramaribo 16 Aug. 1802 advt te Alkmaar ridder M. W. orde 4e kl. teruggekeerd naar Paramaribo en ald. auditeur-militair en president college v. kleine zaken † ald. 29 Juni 1856 (zie Nieuw Amsterd, Effect.blad 6 Aug. 1858). Guil. Conr. Aug. F. promov. 27 Aug. 1785 te...?

V. O.

Godin (XXXIV, 375, 483). Is uit België afkomstig. Zie Butkens, Trophées du Brabant IV. 171. Bij patent van Filips, koning van Castilie dd. 30 Sept. 1704 werd Jacques François G. esquire, heer van Beaumay en de Marlecourt, tot Baron verheven.

Godin. Zie M. Smallegange, de Nieuwe Cronijk van Zeeland, bl. 482; Rietstap, Wapenboek van den Nederlandschen adel, bl. 67, Maandblad van »De Nederlandsche Leeuw", 1e jaargang, bl. 11.

M.

[Maria Godin, dr v. Cornelia de Malapert (sed. 1616 door koop uit handen van Cornelis v. Rosand eigenaresse van het Huis te Voorn, aan de Meern, Utr.), werd, na doode harer moeder, in 1635 beleend met gezegde havezate, die bij haar overlijden, in 1640 overging aan haren zoon Bartholomeus van Panhuys, enz. Elisabeth Catha G. (dr v. Karel, vice-admiraal van Zeeland, bij Anna Maria Boudaen), nicht van Hieronimius Joseph Boudaen († Sept. 1737), erfde van dezen laatste de heerl. St. Laurens (eil. Walcheren), onder voorwaarde dat zijne weduwe Cornelia Boddaert († 16 Apr. 1762) levenslang het vruchtgebruik genieten zou. Elisabeth Catha G. verkocht 22 Apr. 1762 de heerl. aan Mr. Cornelis v. den Helm Boddaert, raad van Middelburg. Mej. J. C. Godin te Middelburg was in 1848 eigenaresse der hofstede Vrijburg of Het Blaauwhof, bij M.]

v. der Graeff (XXXIV, 369). Adriaan v. d. Graaff tr. Vermij, bij wie Sebastiaan tr. Back, bij wie A, B en C.

A. Adriaan v. d. Graaff tr. Maria Stoop gen[d] v. Stoopenburg, bij wie

1. Sebastiaan
2. Jacob
3. Maria
4. Sebastiaan
5. Jacob

} † jong of ongehuwd.

6. Adriaan tr. Jacoba v. de Graaff (zie bij C.), bij wie
   - *a.* Jacob
   - *b.* Adriaan } † jong.
   - *c.* Jacoba, tr. Govert Braads (2 zoons † jong).
   - *d.* Maria, tr. Jacob Stoop, bij wie
     - *aa.* Adriaan Stoop, tr. Joh[a] Everwijn.
     - *bb.* Jacob, tr. Clasina Repelaer ex Balth. en Bont.
     - *cc.* Hendrica, tr. Hendrick Onderwater.

B. François de Graaff tr. v. d. Hulck, bij wie

2. Sebastiaan
3. Jacob } † ongeh.
4. Agneta, tr. v. Helmont (2 zoons 3 dochters).
5. Clara, tr. Govert v. Weezel (4 dochters).
6. Antonia, tr. Simon de Vries (3 zoons, 2 dochters).
1. Gillis tr. Junius (te Amst.), bij wie
   - *a.* François v. d. Gr.
   - *c.* Margaretha } † ongehuwd.
   - *b.* Louis tr. te Amst. Cornelia Winkel, bij wie
     - *aa.* Gillis François [1]), tr. te Utr. Anna Clara de la Tour.

C. Jacob v. de Graaff tr. Jonkvr. v. Drunen, bij wie

1. Sebastiaan tr. Belia v. Lidth de Jeude.
2. Adriaan als jongman gesneuveld.
3. Maria tr. Braats.
4. Agneta tr. Paters.
5. Jacoba tr. Adriaan v. de Graaff, zoon van Adriaan bij Maria Stoop.

---

[1]) Woonde de sub B, *aa.* genoemde Gillis François later te Delft? Had hij kinderen? Zoo ja, was hij dan de stamvader der Deventer-familie v. de Graaf (gehuwd in de familie Dumbar), welke thans uitstervende is in de hoogbejaarde ongehuwde zuster aldaar van wijlen den Zwolschen president Mr. Abraham v. de Graaff (zie Mr. J. v. Doorninck, Geslachtk. Aant. bl. 712 enz.). Deze Deventer-familie toch voert hetzelfde wapen als de moeder van Mr. Everhard Scheidius te Arnhem, die de mans- en vrouwenportretten bezit tot aan Jacob v. de Gr., echtgenoot van v. Drunen, van wie zijne moeder afstamt. De fam. v. de Gr. te Dordrecht is nog niet lang geleden van daar verdwenen. RED.

Herema (XXXV, 633). De rechte naam is Jhr. Ludolp Herema. Heringa is abuis.

Buiksloot. MAGNIN.

v. Hoevell (XXXV, 673). De Deventer-burgemeester heette niet Rudolph Anne, maar alleen Rudolph; diens zoon (mijn vader) heet Rudolph Anne. Des eerstgenoemden ouders waren Wolter Herman v. H., geb. op het Nijenhuis 6 Juli 1741, lid der regeering van Deventer, later burgemeester en ontvanger der convoijen en licenten († Dev. 28 Jan. 1814), en Dina Petronella Ribbers, geb. 19 Aug. 1739 † Dev. 28 Mei 1821. Wolter Herman's ouders waren Roelof v. H., geb. 1701, lid der Rp en Staten van Overijssel, ook gedeputeerde († 1765), en Anna Magriet Elsebe Sloet tot Diepenbroek (geb. 1709 † 1783). De ouders van Anna Maria Grosse (niet, von) zie *Nav.* XXXIV, 477. Toen zij Rudolph v. H. huwde, was deze ritmr kav. te Haarlem.

MR. R. J. W. F. BN VAN HOEVELL.

[Ook in dezen trant H. en Chrn J. Polvliet.]

v. Ysseldijk (XXXIV, 210). Opdragt van een Elsepas tot Driel.

Ik Gerrit van Sonnenbergh, Borger binnen Arnhem, certificeren ende verclare voor my ende mynen Erven, in eenen vasten en onverbrekelyke Erffcoop oirkondt twee Erfpagteren hier onder geschreven, verkoft, gecedeert ende getransporteert te hebbe, doende sulcx cragt deeses, aan Gerrit van Ysseldijk ende Grietjen van Haagen, Egteluyden, ende haren Erven, twee darde parten in omtrent eene mergen Landts, staande met Elsehout gewasch bepoot, waarvan de kerk van Elst een darde part is toestendigh, dat my van myne ouders is aangestorven en by Magescheyt aangedeylt geworden is, in den Ampte van Overbetuwe, kerspel Driel gelegen, den moesdel gent, palende oost de straat, west het Gasthuys tot Arnhem, zuyd de Hoogen camp ofte Doctoor Becker, ende noord Rutger Janzen ofte wie althans met regt daaraan ge-erft mogte wesen. Ende dat voor eene somma van hondert ende vyventwintigh caroly guldens, die ik verkoper ende transportant te dank hebbe ontfangen ende genoten. Bekenne derhalven, voor my ende mynen Erven, aan deese Elsepas geen regt ofte Eygendom daar meer aan te hebbe in geenderley wijse, alsoo dat Copere voorn. van nu af aan daar aan geregtigt zyn ende blyven sullen. Na den Landregten van Overbetuwe ende andere regten belove ik verkoper en transportant, deese twee darde parten van den Elsepas als onbeswaart goet te vryen ende te waren, als Erfcoop regt is. Renunciërende van alle exceptie, deeses contrariërende, met submissie van den Ed. Hove Provinciaal van Gelderland, en alle andere Rigteren ende gerigte. In oirkonde der waarheyt hebbe

ik deesen neffens Pouwel de Rooy ende Henderyk Beekhuys als Erfpagters onder Driel Eygenhandigh onderteekent, den 15den Novembr 1700. Elff tot Arnhem

(*volgen de onderteekeningen*)

G. v. Sonnenb.h. Pouwel de roeij

Hendrick Beeckhuysen

Hendrik van Sonnenbergh [1]).

Op de achterzijde van het perkament stond: Regist. in het darde Prothocol van beswaer des Scholt Ampts Elst fol. 115. en is my den 40 penn. voldaen met drie gul. 7 (?) strs 8 penn. op den 23 Novemb. 1711.

(get.) H. v. Hulst

Lantsr. (Landschrijver).

Het stuk heeft een opgeplakt papieren zegelstempel, waarop »clein segel van 6 st," en het wapen van het quartier van Nijmegen. Waarnaast de handteekening van »C. Beeckman".

v. Ysseldijk. In den catalogus der nagelaten handschriften van L. J. A. Scheltus van Kampferbeke vindt men in de volgende geslachtslijsten v. Y. als alliantie vermeld: Bosch 1540—1828 (nº 356), v. Bruinestein (nº 390), Comans (nº 423), Emants 1608—1816 (nº 489), v. der Kloot 1576—1826 (nº 647), Lokemans 1559—1790 (nº 680), Steenhouwer 1586—1790 (nº 954), v. Uchelen (nº 1010), en in de aanteekeningen betreffende Vroeg, v. Haeften, Snoek 1698—1847 (nº 1042). Onder nº 1088 vindt men Aanstelling van Johan v. Y. tot rentmr der goederen in Gelderland van het Domkapittel te Utrecht 1721 op perk., benevens andere perk. brieven. In de doopregisters van Ressen vindt men: 1 Jan. 1693 het kind van Thonis Arissen v. Y. en Corn. Claassen; get. François Charles v. Lijnden tot Ressen althans lt-kol. onder de blaauwe Guardes te paard, Cornelia v. Lijnden tot Ressen, Jan Arissen. Naam: Frans Arien. — 21 Julij 1776, geb. den 7en, Willemina Everdina Adriana, dr v. Willem Tijmens en Augustina Timmer, echtel., ten doop gehouden door Juffr. Geertruy v. Isseldijk, get. de vader en voorn. Juffr. v. I. — 21 Nov. 1790, geb. den 9en, Gerrit, zoon van dezelfden, get. de vader, doophefster mejuffer Geertruyd v. Y.

In de kerkeraadsboeken van Bemmel:

Den 23 Sept. 1694 is ingeschreven Hendrijck Rijcklant [2]), j. m.

---

[1]) Opmerkelijk verschil tusschen de namen in het stuk en de onderteekening.

[2]) Een Hendrick Rijklant te Elst staat vermeld *Nav.* XXXIV, 210. De naam R. komt nog verscheidene malen in de kerkel. acten-boeken te Bemmel voor.

van Bemmel, met Antonetta v. Isseldijck, j. dr van Elst, is hier getrouwt. — Den 15 Maij 1701 is gedoopt het kint van Barth Mulenbeeck en Anna Rijcklandt, de naam des kints sal wesen Johanna; testes Claas v. Iseldijck, en Anna Bartels, Sofia Geertrui en Catharina Wolthrop [ook Woldorp, v. Woldorp en v. Wolterop genoemd; de laatste was de tweede vrouw van den pastor loci Casparus Eilbracht]. — Den 17 Jan. 1705 is gedoopt het kind van Aert Nijlen en Jantie [*oningevuld*], de naem des kints is [*oningevuld*]; testes Mr. Jan Meier, barbier, en Martha IJsseldijk. — Den 22 Nov. 1705 is gedoopt het kindt van Jan Stevens en Christina [*oningevuld*], de naem des kindts is Stevendijntje; testes Johan Hune en Martha IJ. — Den 29 Jan. 1708 is gedoopt het kint van Barth Mulenbeeck en Anna Rutthen Rijcklant, de naam des kints Hadewigh; testes parens, Jan Schusselaar, Berruw Dercksen en Antonetta Iseldijck vrouw van H. Rijcklandt.

Johannes v. Ysseldijk Arn. fil. werd 1742 predikant te Utrecht, Wilhelmus v. Y. 1732 te Op-Hemert, beiden waren het nog in 1757. Een zoon van den laatste zal zijn W. B. v. Y. Ophemertii Gelrus, die 1761 als student te Utrecht werd ingeschreven. — H. v. Y. tr. 4 Oct. 1827 te Amsterdam J. P. Ferguson. E. v. Y. tr. T. H. Spinhoven, bij wie een 26 Febr. 1836 te Weesp geboren zoon. — Eene aanteekening van wijlen J. E. G. Backer van Leuven luidt: Johannes v. Y. tr. de Goede. Kinderen:

1. Gijsbertus, apotheker te Amst., tr. Elisabeth Betmaar, bij wie eene dr.
2. Adrianus, te Nijmegen.
3. Lambertus Jan Floris, ritmr cavalerie.

Omtrent de kinderen van Mr. Arend v. Y. en M. M. E. v. Someren v. Vrijenes v. d. Eshof [1]) nog het volgende. Hieronimus Reinierus v. Y., † 4 Apr. 1835 te Elst, in 1808 lid des dijkstoels van het ambt van Over-Betuwe, tr. Wilhelmina v. Gielskerken, geb. 20 Aug. 1786, † 22 Mei 1866 te Elst. Zij hertr. A. J. v. Meurs. Zijne beide broeders en zuster woonden op den Eshof, nml. Mr. Arend Willem v. Y., burgemr van Elst, in 1821 lid der prov. Staten van

---

[1]) Was zij eene dochter van Hieronimus v. Someren van Vrijenes en Engelbarta Bougart, die 6 Aug. 1734 te Arnhem ondertrouwden, 22 Aug. attest. naar Kleef ontvingen, en te Millingen huwden?

Gelderland (in den Landelijken Stand); † het laatst van allen op den Eshof en wordt beërfd door nichten Scheid (wier moeder Stael v. Holstein), die hem in zijne laatste ziekte verpleegden. Adrianus J. v. Y., geb. 27 Apr. 1769 te Elst, † 15 Nov. 1840, begr. te Elst. Anna Maria v. Y. Nog moeten een broeder en zuster geweest zijn Engelbart, † ongeh., en Geertruida geb. 21 Juni 1758 † 13 Juli 1830 begr. te Elst.

Ook teekende ik aan:

Ludolph Mulder (in rood molenijzer v. zilver, waarboven eene kroon v. goud) tr. Maria v. Y. Johannes v. Y. tr. Lucretia Beeckman (wapen als bij Vorsterman v. Oyen, waar zij echter niet in de genealogie B. vermeld wordt). Adrianus v. Y. tr. Anna Elisabeth v. Beaumont (wapen als in het Armoral; zie hare geslachtslijst bij Balen). Joan Calkoen (in goud kalkoen v. blauw) tr. J. H. v. Y. Arnoldus Jacobus v. Y., pred. te Gorinchem, tr. Henrica of Hendrina Emants, dr v. Jacob Berntsz E. en Geertruyd Bosch, geb. Mei 1678, bij wie Adriana Maria v. Y. geb. 1711, † 16 Apr. 1767 te Nieuwland, tr. Florentius Adrianus de Bruyn, zn v. Florentius, pred. te Schelluinen, later te Gorinchem, bij Anna Eekhout, geb. 23 Oct. 1699 te Gorinchem, † 10 Juli 1778 te Bennekom, pred. te Nieuwland, (V. v. O. Genealogiën Emants en de Bruyn). Wilhelmina Andriesia Antonia v. Y., dr v. Adrianus en zijne 3e vrouw Anna Elsabé v. Beaumont [1]) (vgl. boven), eerst geh. m. .... Boerema [2]), pred., en daarna met Alexander Diderik v. Omphal (hertr. m. Wilhelmina Anna Cornelia de Pagniet), wordt, naar het schijnt, ten onrechte *Nav.* XXVIII, 39, enkel Andriesia Antonia v. Y. genoemd, en *Nav.* XXXIII, 400, Maria v. Y. Bij Rietstap (Ned. Adel, gesl. v. Omphal) heet zij Willemina Adriana Antonia v. Y.

Het geslacht v. Y. voert in zilver drie ankerkruisen v. rood; helmt. onbekend.

MR. P. VAN MEURS.

v. Luchtenburg (XXXIV, 370). Mr. Jaap v. Bredehoff, uit een geslacht herkomstig uit Breda, maar sedert het midden der zeventiende

[1]) Anders in *Nav.* XXXIV, 213.
[2]) Boerma in *Nav.* XXXIV, 213.

eeuw te Hoorn gevestigd, schepen van H. 1699 enz., bewindhebber der O. I. C., heer van Pijlsweert, geh. m. Elisabeth v. Luchtenburg, bij wie Mr François (heer van Pijlsweert, schepen, raad en burgemr van H., bewindhebber der O. I. Cie, geh. m. Amarantha Velius) en Anna Elisabeth (tr. Jacob de Vries, schepen van H.).

VRAGEN.

v. Bercheyck. Wie kan mij de ouders en verwanten melden van Herm. Joh. v. B., in 1777 tot vroedschap te Gorinchem gekozen?

Amsterdam. TH. JORISSEN.

v. Diepenbrugge. Eene genealogie dezer familie, die in 't midden der vorige eeuw te Gorinchem bloeide, zou mij zeer welkom zijn.

JORISSEN.

v. Hannema. In een Album amicorum van Paulus Swanenburch a° 1627, in 1877 verkocht bij v. Hengel en Eeltjes te Rotterdam, komt vôor als destijds verblijf houdend te Angers (Frankrijk): »Gratianus ab Hannama, Stavriensis Frisius", met het wapen van Hannema zooals Regnerus v. Solckama dit geeft in het »Lineage-boek" en in de »Conscriptio exulum" (links: de halve adelaar; rechts: boven, een halve maan in blauw, beneden, eene lelie in rood. Gaarne zou men omtrent dezen Gratianus ab Hannama of Hannema eenige nadere bijzonderheden vernemen, met name ten aanzien zijner familiebetrekkingen.

Kock. Wordt gevraagd het wapen van Maria K., geb. op Curaçao 14 Juli 1741. Zij is gehuwd geweest met Mr. Cornelis Star Lichtenvoort, gezworene der stad Groningen. Haar vader was Willem Webb Kock, † 15 Mei 1757, geh. Amsterdam 4 Sept. 1740 m. Catharina Decker.

MR. W. J. L. U.

Le Maire. Gaarne zag men eene gen. dezer familie medegedeeld met de volgende alliantiën: Walraven, Braams, Kuijk v. Mierop, v.

der Heck, Scholl, v. Zon, Knol, Padburg, Ravesteijn, v. Zuren, Kloeting, v. den Abeele, v. Marken, v. Ingen, Driessen, Weghorst, Nolst, Ouboter, v. Dam, Alot.

I. M.

Mulder. Op de verkooping der mss. Scheltus v. Kampferbeke kwam eene genealogie van M. voor, met de volgende alliantiën: v. Heijningen, Ouboter, Marcelis, Urbanus, de Lange, v. der Muelen, v. Neck, v. Grol, v. Santen, Doesburg, Herminckhuizen, v. Ourijk, v. de Moesel, Nieuwaart, Hoijer v. Brakel, Strieling, Wijnen, v. Haansbergen, Boudaen, Veltcamp Helbach. Wie deelt ons die gen. mede? Behooren hier de onderscheidene Utrechtsche professoren Mulder tehuis?

V. O.

Oem. In »Eene Holl. stad in de Middeleeuwen", zegt Dr. (thans Prof.) J. W. Block, bl. 357, dat het geslacht Oem niet tot den ouden adel behoorde. Vrage: tot welken adel dan? Is dien geleerde eene adelsverheffing van dit »uralte" geslacht bekend? Geslachten als Oem, Duyck, Suys, Slingelandt, en andere te Dordrecht, wier oud aanzien door tal van oorkonden kan bevestigd worden, zullen wel met dat van den burggraaf [1]) van Leiden op ééne lijn gestaan hebben; anders zou het burggraaflijk geslacht v. Wassenaer zich wel gewacht hebben, zich met een dezer geslachten te vermaagschappen.

M^O.

Snoek. Wie waren de ouders, grootouders en kinderen van Gijsbert Sn., in 1734 schepen te Gorinchem?

Amsterdam. TH. JORISSEN.

de **Swart Steenis.** Wie waren de ouders en grootouders van Mr. Hieronymus de Sw. St., secretaris der Rekenkamer van Holland, † 2 Jan. 1758? Eene genealogie van het geslacht Stenis, te Gorinchem en te 's Gravenhage gevestigd, zou mij zeer welkom zijn.

JORISSEN.

v. **Velsen.** Wie kan mij van Dr. Jacobus v. V., medicus en vroedschap in 1750 te Gorinchem, de ouders, huwelijken (?) en kinderen opgeven? Practiseerde hij vroeger te Geertruidenberg?

JORISSEN.

---

[1]) grafelijk ambtenaar.

GESCHIEDENIS.

Land van den Vrijen (XXXVI, 368). Eene beschrijving van dit land, zijnde een gedeelte van het voormalig Staats-Vlaanderen, met Sluis tot hoofdplaats, vindt men o. a. in Tegenw. St. Generaliteitslanden bl. 429; Janiçon, Rep. der Ver. Ned. IV 23; Bachiene, Beschr. der Ver. Ned. IV 398, enz.

H. T. G.

Land van den Vrijen. Extract uit zekere akte van transport dd. 11 Jan. 1666:

»Wij Jacob van der Swalme Burgermeester en Nicolaes Swancke »Schepen 's lands van den Vrijen te Sluijs doen te weten enz".

Uit het actenboek van IJzendijke, vermoedelijk een kerkelijk actenboek, 4 Apr. 1680—5 Oct. 1715: »In het coll. qual. ter losmaking »van Ds. P. Jaubi naar Enkhuijsen, verschijnt den Heer Jacob van »der Swalme, Burgermeester 's lands van den Vrijen als gedeputeerde »uit dat college 17 April 1681".

Jacob van der Swalme wordt in de doop- en trouw-registers van IJzendijke veelvuldig als getuige genoemd, en wel met de bijvoeging van Baillu, als zoodanig het eerst 1644, het laatst 1663; Nicolaas van der Swalme staat in 1665 het eerst als Bailliu vermeld.

1667. Bij den ondertrouw van Capt. Theodor Brand met Cornelia Molkman staat als getuige de Burgermeester Jacob van der Swalme.

12 Juni 1672. Bij den doop eens kinds van Nicolaas van der Swalme wordt als getuige genoemd Jacob van der Swalme oud-burgermeester en schepen 's lands van den Vrijen.

De identiteit van den bailluw en burgemeester v. der Swalme staat bij mij vast; nu heeft die persoon al die jaren in IJzendijke geleefd; hij wordt wel-is-waar nergens als burgemeester en baljuw te IJzendijke genoemd, maar het spreekt toch vanzelf, want hij staat gelijktijdig als zoodanig van het Land van den Vrijen vermeld. Dit in verband brengend met de uitdrukking »te Sluis", meen ik te mogen vaststellen, dat onder 's lands van den Vrijen zekere buiten-

gemeenten verstaan worden, die in Zeeland onder hetzelfde bestuur stonden met de stad waartoe ze behoorden.

Frankfort a/m Main. SWALMIUS VAN DER LINDEN.

Elslo — ben. Maastricht, aan den rechteroever van de Maas, komt reeds voor in 860 als Aslao, alwaar een »palatium regium", het hof van Lotharius, koning van Lotharingen, die aldaar 13 Febr. v. d. j., op verzoek van graaf Adalard en van zijn vasal Tieto, — Adalardus illustris comes et Tieto vasallus noster, — uit het beneficium van Rorik te Gent (Over-Betuwe) aan het klooster van Lauresham goederen schonk. Deze Rorik was waarschijnlijk de Noorman, aan wien koning Lotharius in 850 Wijk-te-Duurstede gegeven had en met wien (»fel Christianitatis") deze in 873 een nader verbond sloot (zie Pertz, Monum. Script. I, 370, 486; II, 235, 386, aangehaald in Bn Sloet's Oorkbk v. Gelre en Z., bl. 51, 2). Vermoedelijk ook Hasloe, Ascloha of Haslac, waar de Noormannen en de Denen, die aan de oevers van de Maas groote verwoestingen aanrichtten, en in de Betuwe gevallen den burcht te Nijmegen verbrandden, zich verschanst hadden, en in 882 belegerd werden door keizer Karel den Dikke, die vrede met hen maakte en aan hunnen koning Godefried het rijk der Friesen, dat Rorik had bezeten, benevens Gisla, dochter van koning Lotharius, tot vrouw gaf (Bn Sloet, bl. 59, 60). In de 12de eeuw had de kerk van O. L. Vr. te Aken hare inkomsten ook uit Elslo (Haslo) (ibid. bl. 198). Nadat in 1459 door eene overstrooming van de Maas kasteel en kerk te Elslo vernield waren, werd kort daarna de nieuwe kerk gebouwd op den berg, waar ze nóg staat. Het nieuwe kasteel, meer landwaarts in gesticht, schijnt in 1620 herbouwd. Het zijn waarschijnlijk de grondslagen van het oorspronkelijk kasteel, welke men nog bij laag water ziet. Gedurende de Middeneeuwen en zelfs tot het laatst der vorige eeuw, maakte E. een deel uit van het Duitsche Rijk, en bezat zijn gebiedende heer als lid van den Westfaalschen Kreitz inderdaad vorstelijke rechten. Een geslacht v. Elslo, aan hetwelk de heerl. in de Midden-eeuwen behoorde, treedt op o. a. in Hermannus de E., met vele anderen 15 Juni 1218 getuige toen Adolf graaf van Berg zijne curtis te Dieren aan de Duitsche Orde opdroeg (Bn Sloet, bl. 456); terwijl Lotharius de E. (nobilis homo) mede stond over de oorkonde v. 25 Apr. 1226, waarin Gerard graaf v.

Gelre als getuige optrad bij eene ruiling tusschen het kapittel van den Dom te Keulen en Gerard v. Randenrath met zijn zoon Lodewijk (ibid. bl. 499). Achtereenvolgens was later de heerl. het eigendom der familiën v. Schoonvorst, de Gavere en v. Arberg. Een v. Arberg verkocht haar aan den graaf de Gelves. Voorheen was het dorp E. veel grooter, en werd bewoond door een aantal Joden, die er eene vrijplaats schijnen gehad te hebben. Louwmaand 1885 is het kasteel vernield door een hevigen brand, waarbij de graaf de Gelves met moeite gered werd. Wie vult deze korte berichten aan?

J. A.

Friezenveen (XXXVI, 337). De Historie spreekt hier. Zie het charter van 1420 waarbij Egbert Jonker tot Almelo en zijne vrouw »sunder argelist die Vrye Vriesen.... die daer nu woent" op het veen, welks grenzen zij omschrijven, privilegiën geven, en dat o. a. te vinden is in Dumbar's Analecta II, 425.

MR. J. I. V. DOORNINCK.

Oude-Tonge (XXXVI, 205, 333). In de »Beschrijving van het Eiland Goedereede en Overflakkee door B. Boers" vindt men op bl. 185 eene lijst van Ambachtsheeren en Vrouwen van Grijsoord en Klinkerland. Daarin komen voor: 1600 Pieter Suijs, 1626 Charles Roeland Suijs.

Hilversum. J. E. TER GOUW.

Florenstein — voormalig adelijk huis te Balgooi, thans boerderij (zie Topographische en Militaire kaart van Nederland, blad 's-Hertogenbosch, laatste uitgave). Uit het kohier van verponding der heerlijkheid Balgooy, opgemaakt 21 Juni 1650, blijkt dat het huis Florenstein, niet te verwarren met het huis te Balgooi, — toen behoorde aan Jhr. Bartholomeus v. Golstein, die het destijds in pacht uitdeed aan Henrick Dircks. Vroegere verpondings-kohieren zijn in het Arnhemsch archief niet aanwezig. In 1660 behoorde het huis aan Ludolph v. Steenhuys, heer van Oploo [1]), Florenstein enz., en zijne gade Anna v. Randwyck. Ludolph werd in 1660 ook heer van Heumen en

[1]) in het Land van Kuik; zie over dezen Ludolph, wiens moeder was v. Boetselaer, en die Protestant werd, Herald. Bibl. 1880 bl. 8. RED.

Malden, zooals blijkt uit de acte van overdracht van 18 April 1660 van den toenmaligen eigenaar van Heumen en Malden Johan graaf van Groesbeek vicomte d'Ablaing, gedaan aan genoemden Ludolph, die in die acte getiteld wordt heer van Oploo, Florenstein, enz. enz. Ludolph v. St. en Anna v. Randwyck maakten boëdelscheiding 8 Jan. 1677 tusschen hunne drie kinderen (Archief Arnhem), waarbij hun zoon Walraven Heumen, Malden, Oploo en Florenstein verkreeg, met alle rechten enz. enz. Walraven tr. Lucretia v. der Noodt. Na zijn overlijden kwam volgens maagscheid opgemaakt 23 Aug. 1723 het huis Florenstein met bijbehoorende landerijen aan zijne dochter Genoveva Maria gehuwd met Bernard baron v. Welderen. Deze zal het huis verkocht hebben aan Paulus Artz, schepen van Balgooi, die zich naar het huis Florenstein ook noemde Paulus Artz v. Florenstein; zijne afstammelingen lieten dien naam varen, en noemden zich Paulussen. Na den dood van Paulus Arts werden zijne goederen bij maagscheid van 29 April 1783 verdeeld. Een zijner dochters Elisabeth Paulussen, gehuwd met Peter v. Haren [1]), bekwam o. a. het huis Florenstein tegelijk met een Thynsboek bevattende alle tijnsen die jaarlijks op St. Lamberti aan dit huis moesten worden betaald. De tegenwoordige eigenaar heet Jacobus v. Haren, waarschijnlijk hun nazaat. Wat weet men van dat huis vóór 1650?

J. B. VAN FLORENSTEIN.

Staverden. Volg. *Nav.* XXXI, 515 werd Berghorst (ambt Delden) omstr. 1650 in Staverden verdoopt. Omgekeerd verneemt men uit Nom. Geogr. Neerl. I 1885 bl. 128, dat de hofstede Staveren bij Enter (tusschen Delden en Rijssen) blijkens marke-resolutie van Enter a° 1660 ook wel Berghorst genoemd is. Wat is nu de oudste benaming dier hofstede, Staveren of Berghorst? Zoo 't Berghorst is, dan leert *Nav.* t. a. pl. hoe deze hofstede aan haren lateren naam Staveren eerst omstr. 1650 kwam, en derhalve al wat Bondam, Racer en v. Vloten over een Overijselsch Stevere van den jare 1046 gehandeld hebben, tot de »res fictae" behooren moet. Mij dunkt, Berghorst kan geen jeugdige benaming wezen. Een klooster De Berghorst o. Vollenhove bijvoorb. komt in 1413 voor (Over. Arch. II 207), en in

[1]) z. v. a. v. Berg-Haren? RED.

1395 leest men van eenen Herman ter Berchorst (ib. II 34). — Voor den eersten opbouw van Den Ouden Hof of het kasteel te Staver(d)en o. Ermelo, op Veluwe, zal men te Ermelo de benoodigde steenen hebben gebakken op eene plaats, welke deswegens den naam Steenvoort bekwam. Is dit zoo? En wanneer is dit dan geschied? Toen keizer Rudolf aan graaf Reinald I van Gelre vergunde (a^0 1291) om ter plaatse eene stad te stichten en van privilegiën te voorzien? (Waartoe het echter nimmer is gekomen.) Of sproot dat verhaal uit eene volks-etymologische poging om Steenvoort te verklaren? Maar ook te Almen ligt eene hofstede Stenvert. Om van (Bentheim-) Steinfurt [a^0 1165 Stenvorde (B^n Sloet 310), a^0 1190 Stenvorthen (ib. 375), a^0 1196 Steinvorde (ib. 384), a^0 1240 Steynvorde (B^n v. Spaen, III 382), a^0 1287 Steyvordia (B^n Sl. 1100)] te zwijgen. De hoofdsylbe in Steenvoort zal wel stein = kasteel zijn.

J. A.

Het Zwin. Wat beteekent dit woord? Zoo vroeg ik menigmalen ook met het oog op de Sincfala of Sincfal, den alouden beroemden stroom tusschen Damme en de Noordzee, van welken men nog de sporen ziet tusschen Damme en Sluis; want het Zwin van Sluis naar zee is eene veel latere vorming. Zie mijn beknopt Geschied- en Aardrijkskundig Woordenboek van Zeeuwsch-Vlaanderens Westelijk deel, Oostburg 1874, bl. 179; over den naam vooral blz. 189.

De eerste poging tot verklaring van den naam Zwin, — mijne laatste geef ik ten slotte, — vond ik in het werkje van den kanunnik J. O. Andries, »Recherches Historiques sur les voyes d'Ecoulement des eaux des Flandres", enz. Brugge 1838. Sprekend van zekere veranderingen die de zee gedurig ('t welk ik zoo vrij ben te betwisten) teweegbrengt, zegt hij (p. 30): »C'est donc ici le lieu de parler de ce fait généralement constaté, que la mer tend constamment à exhausser le sol partout où elle pénètre dans l'intérieur de nos terres". Dit verhoogen des bodems door de zee is alleen waar sedert het begin der 16de eeuw; vroeger scheurde de zee, in 't land dringend, kleine stroomen open, ondermijnde soms den drassigen bodem en deed aanzienlijke strooken gronds verzinken. Dit feit is geconstateerd; bewesten Kadzand, benoorden Breskens en rondom den Braakman, zijn honderden hectaren verzonken! Hij vervolgt:

»Commençons par établir le fait de cette action singulière de la »mer dans le Zuijn et le Brakman, qui sont les deux bras de mer, »vers lequel se rendent nos débouchés". Par le peu qui en a été dit à la fin du chapitre premier de ce Mémoire, on a pu voir que le Zwyn [1]) doit avoir été une eau fameuse dans le Moyen-âge, par sa largeur et sa profondeur, et les ramifications nombreuses, dans lesquelles elle se partageait, et qui établissaient des communications entre beaucoup de lieux et la mer. Les objets d'art trouvés dans les environs du Zuijn ou de ses embouchures attestent, qu'il ne s'est formé que vers la fin de la domination romaine [2]). Par une de ces ramifications le Zuyn s'étendait autrefois jusqu'à Damme, où il formait un port si considérable —" enz. Volgen de geschiedkundige feiten, om dit laatste te staven.

Wij merken al dadelijk op dat het ontstaan, aan het Zwin tijdens het Romeinsche tijdperk toegeschreven, in strijd is met de vroeger gestelde verhooging van den bodem; 't Zwin was wel degelijk een zee-arm, een fiord, die uit zee diep in het land drong, zooals er bv. nog een van Calais tot bij Sangatte en kaap Blanc-nez, schoon verlandend, zichtbaar is, met eene »ramification", een tak; maar de hoofdstroom zelf strekte zich tot Damme uit.

Is het te verwonderen, na zóóveel dwaling in zóó weinige regels te hebben opgemerkt, dat mij de afleiding van Zwin niet voldeed. Een man die Sanderus aanhaalt, en toch de dwaling van Buzelinus volgt, die geen begrip van hanse heeft, maar op grond der Fransche vertaling van dat woord van »aen-zee-steden" droomt en een middelzand (middlesand) voorbijziet, kan ik niet vertrouwen.

Over 't Zwin leze men ook na Dr. Acker Stratingh, die van ons

---

[1]) Noten des auteurs: Bazelinus, lib. I Annalium sub Clotario II. appelle le Zuijn ou Zuijn portus Zuvinus ou Zuinus; »quasi meridionalem dicas" ajoute Sanderus dans la Déscription de l'Ecluse Tom II, p. 213. Zuijn est donc une corruption du mot Zuyd, Zuyen, Zuven. Portus Zuvinus se traduit donc par port du Sud, Zuven have; c'etait en effet le port du Sud pour les villes anséatiques (aen-de-zee-steden), qui le fréquentaient de plus. L'édition Flamande de Sanderus écrit Zuvenkerke, en parlant du village actuel de Zuijenkerke. Il existe un Zwin-Middlesand, sur la côte correspondante d'Angleterre; des tonneaux flottants y sont établis depuis 1837, pour la direction des navigateurs.

[2]) Mémoire de M. Belpaire, passim. Mr. Warnkoenig, sur la ville de Damme dans le Moyen-âge, dans le Messager des Sciences et des Arts, tome III.

gewest spreekt alsof hij het met oplettendheid in persoon doorwandeld had, in zijn »Aloude Staat en Geschiedenis des Vaderlands", Groningen 1847, I, 115. Jammer dat hij Maerlant zoo slecht las, en schreef:

»Die Scelt was dat West en de Sine
Also als die valt in de Zee".

Ziehier hoe een Z.-Vlaming dat leest:

Die Schelde, da ze in de zee valt
Was ziin westende.

Of in Nederduitsch:

Het westeind (van Friesland, geheel Nederland) was de
Schelde, daar waar zij in zee valt.

Maar wat beteekent nu Zwin? Zeg ik te veel als ik zeg zee-arm: lang, betrekkelijk smal vaarwater; Zwin middelzands (middlesand) = straat tusschen twee of meer zandbanken en tusschen zandbanken en de kust (Swinemunde). Ja zelfs, — en ziedaar de laatste beteekenis door mij gevonden, — de killen of geulen, in het breedere strand of in de schorren waren zwinnen of zwinden; hoor uit een doodeenvoudig liedje, dat ons heel naïef vertelt waar de Vlissingsche meisjes, als de kruissers, binnen gekomen zijnde, een speelritje door Walcheren willen doen, geschikte voerlieden kunnen vinden, o. a.:

Op Oud vlissing woond de man,
Woond de man,
Woond de man,
Ja hij slaat seo wakker an
Op strange door de *zwinden*.

Inderdaad rijden de Zeeuwsche boeren soms over het strand en door de killen of zwinnen heen. Ik vond het woord in de Nieuwe Vlissingsche Tijd-Korter of Verbeterd Snaakje, te Middelburg gedrukt bij Gabriel Clement, z. j.

G. P. ROOS.

Nassau-Veluwsch Gymnasium (XXVIII, 474, 577; XXX, 121—5; 'XI, 196; 'XII, 502; 'XIV, 8, 10, 50. Het Pro-Gymnasium te Harderwijk werd 15 Juli 1886 opgeheven. Daarmede verdwijnt in zijnen laatsten vorm het Nassau-Veluwsch Gymnasium, welks grondslag vóór ruim vijf eeuwen gelegd werd. Dochter van die roemrijke stich-

ting was de »Geldersche Hoogeschool", wier nagedachtenis door prof. H. Bouman, in 1847 geëerd werd.

Reeds sinds 1 October 1880, toen het Gymnasium in een Pro-Gymnasium veranderd werd, zagen sommigen haar einde tegemoet. Dat einde is thans gekomen.

In 1372 ving te Harderwijk het onderwijs in de klassieke studiën aan, onder de leiding van de broeders van het Hieronymus-klooster, genoemd »vrije klerken". In 1448 werd aan dit onderwijs eene regeling gegeven, overeenkomend met die der scholen van Geert Groote. De brand, die 31 Juli 1503 de stad verwoestte, bracht staking van arbeid teweeg ook in deze inrichting. Maar zij kwam weldra tot nieuwen en verhoogden luister. Naast de »discipuli classici", die het gewone schoolonderwijs ontvingen, kwamen de »discipuli publici" te staan, die de lessen van hoogleeraren hoorden. Reeds in 1599 werd een hoogleeraar in de rechten en zedeleer benoemd, in 1601 en 1604 door ambtgenooten voor de godgeleerdheid en de wis- en natuurkunde gevolgd. Prins Maurits begunstigde de Harderwijksche school, die van toen af Gymnasium Nassavico-Velavicum heette. In 1648 werden de discipuli classici en publici gescheiden. Het Gymnasium bleef voor eerstgenoemden bestemd. De »Geldersche Hoogeschool" nam laatstgenoemden op.

Moeielijke tijden braken bij herhaling voor Harderwijk aan. Het Gymnasium was meestal, ook financieel, gelukkiger dan de Hoogeschool. Intusschen, toen de laatste in 1811 was opgeheven, kwijnde ook het eerste.

Maar in 1832 kwam het tot nieuwen bloei. De namen der rectoren Terpstra en Clarisse waren nog op aller lippen, toen o. a. de tegenwoordige Utr. hoogl. G. H. Lamers, zoon van een Harderwijksch predikant en Harderwijker van geboorte, van 1848—1853 aldaar het onderwijs genoot van uitnemende mannen, o. a. van den ook reeds ontslagen rector Dr. F. G. B. v. Bleeck v. Rijsewijk.

Bij de invoering der tegenwoordige wet op het hooger onderwijs daalde het Nassau-Veluwsch Gymnasium tot den rang van een Pro-Gymnasium af. — Requiescat in pace alma Mater!

Utrecht.

Inkwartiering. Het tweemaal in het volgende stuk voorkomend

woord boterbier verdient opheldering. »Op huyden den 14en Decembris a° XVc zes ende tseventich compareerde voor mij notario publyck ende voor den ondergescreven getuygen Joris Claesz oudt omtrent 45 jaren, Floris Jansen out omtrent 34 jaren, Louris Willemsen oudt omtrent 36 jaren, Dirck Adriaenszn oudt omtrent 25 jaren, Claes Pietersen Ket oudt omtrent 22 jaren ende Hadewyl Pietersdochter weduwe wylen Cornelis Corneliszoen out omtrent 46 jaren, Inwoonderen van den Dorpe van Coudekerck, Ende deposeerden ende tuychden by haerluyder conscientie ende zielen zalicheyt In plaetse van eede ten versoucke van de Overheyt van Coudekerck voorsz., Ierst tuychde dvoorsz Joris Claeszn deposant, hoe dat ten tyde als tEngelsche vaendel van den Coronel Sester inden voorsz dorpe nu onlancx tot twie diversche reysen was leggende tzynen huyse geforiert zyn geweest drie Engelsche soldaten, dwelcke hem nyet en hebben willen laten contenteren met een huysmans portie, want hy deposant zeeckere vleys speck boter ende kaes op tafel geset hadde twelck zy van de tafel over de vluer geworpen hebben, dreygende hem deposant daer over te steecken, zulcx dat hy haerl. vogelen ende anders heeft moeten halen en̄ haer wille van alle eetbaer spys te doen. Daer nae tuychde Floris Jansen deposant voorsz. hoe dat tzynen huyse vyff vande voorsz. Engelsche soldaten geforiert zyn geweest ende dat zy tzynen huyse nyet redel. gehandelt en hebben, want hy deposant zyn huysinge overmits doverlaste van de zelve soldaten nyet en heeft derven houden, mer moeten verlaten, zulcx oick zyne huysvrouwe naderhant mede was doende, oick dat dselve soldaten nyet te vreeden en waren mit een eerl. portie mer heeft hy deposant haer moeten beschicken schapevleys vers rindvleys vogelen ende anders dat zy begeerden; daer nae tuychde Louris Willemsen deposant voorn̄. hoe dat tot zynen huyse geforiert es geweest den vendrech van tvoorsz. vaendel mit twie Edelborsten, ende dat dselve vendrech ten tyde als hy deerste reyse op soude trecken tzyne huyse een cruycke van vyff pinten daer hy deposant bier in haelde tegens de vluere aen stucken geworpen heeft, ende dat hy voorts mit wech gaen tegens zyn deposants wille een kaste (?) van tbort mit hem genomen heeft, tuychde noch dat zeecker Engels soldaet van hem deposant zeecker gelt was begeerende door oersaecke dat hy eerstmael tzynen huyse mede geforiert was, zulcx dat dvoorsz. vaendrech hem deposant

belaste dat hy dselve soldaet gelt soude geven ofte wilde hem anders doorsteecken, Daer nae tuychde Dirck Adriaensz. deposant voorsz. hoe dat tot zynen huyse geforiert geweest zyn drie van de voorsz. Engelsche soldaten, ende dat dselve soldaten deersten avont haer voeten in boterbier hebben gewasschen, ende den derden avont in soetemelck, voorts heeft hy deposant dselve soldaten vogelen een schapenborst, suycker ende kaneyl moeten beschicken eñ oick anders tgundt haer belieffte, nyet te vreeden wesende mit een eerl. portie, daer nae tuychde Claes Pieterszn Ket deposant voorsz. hoedat tzynen huyse geforiert zyn geweest negen van de voorsz. soldaten, ende dat hy overmits doverlaste vande zelve soldaten zynen huyse heeft moeten verlaten want dselve soldaten (naerdien hy deposant thuys verlaten hadde) zyn deposants zuster de hutspotte die aen t vier was coockende int aensichte geworpen hebben ende die wortelen over de vloer, hebben voorts dselve soldaten haer voeten in boterbier gewasschen, ende de room genomen ende die mit boter gecooct, Tuychde noch dat zyn deposants huysgesinne dselve soldaten dagelicx hebben moeten beschicken schapenvleys hoenderen vogelen suycker canyel pruymen vañ mast (van Damast) jopenbier brandewyn ende anders. In der vouge dat zy haer zeer onredel. waren anstellende, Tuychde mede datd'selve soldaten zyn deposants voorsz. zuster affgedwongen hebben twintich stuvers an gelde, eñ daerenboven noch een paer nyeuwe schoenen van xiv St.; daer nae tuychde Hadewye Pieters dochter deposant voorsz. hoedat tot haren huyse geforiert zyn geweest vyff vande voorsz. soldaten ende datdselve soldaten mit een redelicke portie haer nyet en wilde laten vervangen want als zy eerst ten huyse van haer deposante quamen heeft zy haerl. voorgestelt taruwen eñ roggenbroot boter eñ molckenkaes, welcke rogenbroot eñ kaes zy vande tafel geworpen hebben, daervan maeckende honde cost pogende haer deposante te slaen, Tuychde noch dat dselve soldaten een schapen hutspot die mit wortelen gesoden eñ gecooct was mit de voet om gestoten hebben, zoe dat zy in alles van eetbaer spijse haer wille heeft moeten doen. Ende daer nae tuychden zy deposanten gelyckel. dat dvoorsz. soldaten haer tot de gemeen gebuyeren vañ voorsz. dorpe (zoe zy deposanten vuyt monde vande zelve gebuyeren verstaen) nyet en

hebben willen laten contenteren mit een huysmans portie. Presenterende in cas van recolemente alle tzelve respective by haerluyder eede solempnelicken affirmeren ende bevestigen voor allen heeren en rechteren des noodt ende versocht zynde. Ende enz." [1])

Ontleend aan de protocollen van notaris Van der Wuert te Leiden door

Medegedeeld door A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

Berg-verkoopers (XXXII, 338). De gemutineerden te Geertruidenberg, die deze stad 1589 bij verraad aan Alex. van Parma overleverden, werden ten getale van omstr. 650, bij plakkaat der Staten-Generaal dd. 17 April 1589, verklaard te zijn schelmen en verraders, en ten galge veroordeeld, waar men ze bekomen kon, belovende de Staten honderd gl. voor elken officier en 25 gl. voor elken soldaat, die men gevangen zou aanbrengen. Vele van deze Berg-verkoopers, so men se noemde (Bor. Hist. d. Ned. oorl. 1679, III, boek 26, bl. 419) werden in de geunieerde landen gevangen en terstond gehangen, zonder eenige andere sententie ofte genade. Dit krychsvolck is onder Parma's volck zelve in groote verachtinge gekomen, alomme verfoeyt, bespot en gescholden, en met toename de Cooplieden genoemd (v. Meteren, Hist. der Ned. 1663 bl. 281). Op de lijst der verraders door Bor. a. w. bl. 414 medegedeeld, komt ook voor Gerard Abrahams Lekkerbeetje, cornet later bekend door zijn zonderling lijfgevecht 5 Febr. 1600 op de Vuchterheide, tegen de Bréauté, Fransch edelman in Staatschen dienst, die hem in den eersten aanval doodde. De Bréauté door de zijnen verlaten, moest zich toen overgeven, en werd gevankelijk naar 's Hertogenbosch gevoerd, doch onderweg in koelen bloede vermoord. Men hield het voor onbetamelijk, dat een edelman zulk een lijfgevecht had aangegaan tegen volk, dat voor 't grootste deel door 't verraad van Geertruidenberg eerloos was geworden (Wagenaar, Vad. Hist. IX 73). Zie nog over Lekkerbeetje. Tijdsch. v. N. Brab. Gesch. III, 49.

H. T. G.

Rijngraaf (XXXII, 409). De ridders, die in westelijk Duitschland op de thans in bouwvallen verkeerde burchten in den Rijn-Paltz, aan de

---

[1]) Prot. not. van der Wuert, Leiden.

Nahe en in Salm troonden, noemden zich Wild-, Rhein- en Raugrafen. De Wild- en Raugrafen hadden het toezicht op de bosschen en den wildban. Zie over het raumen, rodten en ausfegen der walden en over het ruimgeld der Veluwsche bosschen, Bn v. Spaen, Inl. tot de gesch. v. Geld. IV 261. Zij waren reeds in de tiende eeuw bekend, en streefden er naar om hunne goederen door huwelijken aaneen te smelten [1]). Toen Johan Filips graaf van Salm op 24jarigen leeftijd in den slag bij Moncontour 1569, in het leger der Hugenoten onder Lodewijk van Nassau strijdend, gesneuveld was, erfde zijn broeder Frederik, Rijngraaf von Daun, het graafschap Salm. Hij trouwde later in vierde huwelijk Anna Amelia gravin von Erpach, en had bij haar tot zoon Rijngraaf Frederik gezegd de Groote, heer van Neuvilliers en Virtingen. Deze Wild- en Rijngraaf trad in dienst der Staten [2]), komt 1637 voor als kolonel over een regiment paarden, werd gouverneur van Maastricht en † aldaar 25 Jan. 1673 [3]). Hij was gehuwd met Margaretha dochter van den baron de Tournebeuf, bij wie Carel Florens, gouverneur van Breda, bij Senef 11 Aug. 1674 gewond, sneuvelt als luitenant-generaal vóór Maastricht 1676, na gehuwd te zijn geweest met Marie Gabrielle de Lalaing, dochter van den graaf van Hoogstraten, heer van Leuse (een plaatsje in Henegouwen). Zijn zoon Willem Florens geb. 1670 was ook in Staatschen dienst. Volgens Bachiene, Beschr. der Ver. Ned. IV, 641 was in 1777 Lodewijk Carel Otto prins van Salm—Salm ('t welk zo veel wil zeggen als Salm tot Salm) rhijngrave van Kirn en Stein, wildgrave van Daun en Kirbourg, souverein heer van Anholt [4]), hertog van Hoogstraten, rijksgrave van Aalst, heer van Palignij en Ogeviller, heer van Loon op 't Zand of Venloon. Wat nu den bekenden Rhijngraaf v. S. uit den patriottentijd betreft [5]), deze Frederik Johan Otto, geb. 1745, was 1772 in Statendienst, kolonel-commandant der 2de comp. 1ste bat. v. h. regiment inf. Saxen-Gotha [6]). Toen keizer Jozef II de republiek met oorlog dreigde, werd hij in 1784 naar Duitschland

---

[1]) A. Ising, Haagsche Schetsen. II 93.

[2]) Aitzema. Saken v. St. en Oorl. VI 511; P. L. Müller, Wilh. III v. Oraniën und G. F. v. Waldeck I 33.

[3]) Bosscha, Ned. Held. II 479.

[4]) *Nav.* XXXV, 194. [5]) Vgl. *Nav.* XV, 97.

[6]) J. W. v. Sypesteyn, Gesch. v. h. reg. Holl. hussaren bl. 2.

gezonden ter werving van troepen. Hieruit werd samengesteld het legioen lichte troepen van S. sterk 1000 man en 450 paarden, dat eerst in dienst der Staten-Generaal, in 1786 in dien der Staten van Holland, en in 1793 weder in dien der eersten werd genomen. Opperbevelhebber der patriotten verliet hij, bij den intocht der Pruissen 17 Sept. 1787 Utrecht, om naar Amsterdam te gaan, uit welke stad hij 's nachts heimelijk vertrok naar Duitschland. Ter verdediging van zijn gedrag gaf hij in 1788 uit een Mémoire pour le Rhingrave de S. avec introduction de l'éditeur, En Hollande 1788 ; waartegen verscheen Censure du caractère militaire, politique et moral du Rhingr. de S. autant à l'égard des membres des états d'Hollande et de la commission des états à Woerden qu'à l'égard de la ville d'Utrecht et toute la patrie, pour réfuter sa mémoire, 1789 (Fr. en Holl.). Later naar Frankrijk vertrokken, mengde hij zich in staatkundige woelingen, en werd in 1794 te Parijs geguillotineerd, evenals zulks het geval was met een ander Duitsch vorstje uit die dagen, prins Karel van Hessen, een dollen democraat, wiens geëxalteerd hoofd door Robespierre onder de guillotine geknot werd [1]).

H. T. G.

Woudmeesterschap van Brabant (XXXVI, 354). Suenien is hoogstwaarschijnlijk het Soniënbosch of bosch van Soignies nabij Waterloo. — *Culen*, *colen* zijn kuilen of hoopen houtskolen.

J. E. TER GOUW.

Honderdjarigen (vgl. *Nav.* XXXVI, 366). Uit de lijst der gepensioneerde officieren, overgeleevert aan de Nat. verg. 27 Oct. 1796, blijkt dat de lieutenant Mathieu d'Or, van het infanterie-regiment v. Spaen, in 1714 reeds was gepensioneerd, en in 1796 honderd en één jaar oud was. Dus geb. 1695 had hij op negentienjarigen leeftijd pensioen verkregen.

H. T. G.

Paul Henri Marron (XXIV, 433, 94, 506; V, 54). In R. L. Bouwens, »Aan zijne committenten", 2de dr. Amst. 1797, bl. 342, vindt

---

[1]) H. W. Tydeman, Opheld. en Bijv. op Bilderwijk, Geschied. d. Vaderl. XII, 199.

men: »Op 6 Febr. 1788 hebben Hun Hoog Mog. den predikant Armand doen insinueeren, van zich spoedig naar Parijs te begeeven, en order gezonden aan Dominé Maron, den tweeden capellaan van de capel van Hun Hoog Mog. te Parijs, om terstond terug te komen om zich te verandwoorden; doch welke niet voldaan heeft aan de hem toegezondene order, en daarover immediaat is gesuspendeerd geworden; dus ook mede een slagtoffer van zijne Patriotismus geworden is, doch evenals de overige vlugtelingen door het Fransche Ministerie is bevoorrecht, en hij zijn predikdienst ongestoord en onbelemmerd te Parijs heeft voortgezet, ja zelfs een der grootste publieke kerken van Parijs gekregen heeft om openlijk te mogen prediken, hetgeen onder een ontzachelijken toevloed van menschen alle Zondagen geschiedde.

H. T. G.

VRAGEN.

Bouvanje — staat *Nav.* XXXVI, 268 als kasteel (bij Breda) vermeld. Bestaat het nog? Wat is er van bekend? Te Wolfaartsdijk ligt eene buurt Bouvigne. Bestaat er verband tusschen beide namen?

Driebergen. Was de *Nav.* XXXVI, 133, noot 2, genoemde Cornelia v. Dr. uit een adellijk geslacht, dat in het Stichtsche Driebergen zijn bakermat vond? En waar lag de ibid. vermelde heerl. Nedersteijn?

Cupekens-straat. Aldus heette in 1379 eene straat in de stad Zutfen (Over. Arch. I 92). Welke straat is dat tegenwoordig? Misschien vernoemd naar Harmen Cupekin, 1294 schepen ter stede (ib. 33). Aldaar woonde 1359 ook Hertger Cupeken (ib. 70). In den omtrek van Deventer in 1403 Derk Coppeken (ib. III 115). Zekere Coppekinus (persoonsnaam) staat in eene in 't Latijn gestelde Deventer-Cameraarsrekening 1357 vermeld als »dorwarder domini Edwardi" (van Gelre) (Cam. II 473). En 1438 was Henrik Cupeker richter te Ootmarsum (Over. Arch. III 37). Men heeft hier gewis te doen met een verkleinvorm van den persoonsnaam Coop, Coep (volg. Joh. Winkler, Nederl. Gesl. 106, 31, 70 verkorting van Jacob); bijv. Coop Schras-

eert was in 1621, 2 ouderling te Putten (Veluwe). — Is gezegde straat één met die welke 1429, 31 als de Kuppestraat vermeld staat (v. Hasselt, Stukken III 85)? Zoo ja, dan heeft denkelijk de gesl. Cupeken, Coppeken omstr. 1429 eene verandering ondergaan. Zou dus ook Kup(ius) 1649, 54 (*Nav.* XXVI, 151) hier behooren? Rietstap's Armorial noemt eene familie Cup, maar in Languedoc.

J. A.

Leur. Wordt *Nav.* XXXVI, 427 Leur in Maas-Waal of L. bij Etten (N. Br.) bedoeld?

Marneburg. Waarom heette ook wel aldus de voorm. adell. havezate Lokhorst o. Warmond? Ze was ook bekend als Oud-Teilingen (ter onderscheiding van Nieuw-Teilingen te Sassenheim).

Monaco (XXXVI, 188). Consul de Monaco, à Gand. Had de kleine republiek van Monaco in 1850 een Belgisch consul? Is dit nóg het geval?

De Moordenaarsbraak, — water of braak in Waterland (N. Holl.), aan den zeedijk, bij Warder. Vanwaar deze benaming?

Nienoord (XXXVI, 393) — in Vredewold, d. i. (vgl. bl. 227) te Midwolde, bez. de stad Groningen. Hiervoor geeft de Woordenlijst Niesoord. Is Nienoord eene onjuiste opgaaf? De Woordenlijst kent Vredewold niet. Evenmin het Wdbk van J. v. Wijk Rzn. Wat is dan Vredewold? Midwolde in Vredewold (bl. 227) wordt licht wel aldus gezegd, ter onderscheiding van Midwolde ben. Winschoten. Dit laatste luidt op de schoone, uitvoerige en goedkoope kaart van J. Dosseray (Rotterdam 1874) Midwolda.

J. A.

Nieuwkoop. Wie was omstr. 1620 heer van N.? Hendrik de Keijser bouwde blijkens zijne »Architectura Moderna" voor hem een huis op 't Singel te Amsterdam.

D. C. M. JR.

Nuland. Hoe komt deze N. Brabantsche plaats aan zijn buurt-naam Schotsche Heuvel?

Oostmans-polder, enz. *Nav.* XXXVI, 181, wordt deze polder-benaming afgeleid van Ozemunda-kapel, waaraan nog een Nozemansweg zal herinneren. Toelichting of opheldering is wenschelijk, daar Nozeman ook een familienaam was — of misschien nóg is; — bijv. van een te Hamburg geboren componist (zie *Nav.* XXIII, 250; 'V, 60, 244). Eene nog in 't begin dezer eeuw levende Maria Nozeman was in Muys (van Holy) getrouwd (*Nav.* XXX, 580). Wie of wat was Ozemunda? — Juinpolder kan hoek-polder beteekenen. Maar wat kan Stouten-polder beduid hebben? Gesl. Stout? Zijn er nog historische bijzonderheden van Hennebenne, der vermelding waardig?

Overdijnink (XXXVI, 286, noot 1) — waar gelegen? Wat is er van bekend?

Palmar. A. J. v. der Aa (Aardr. Wdbk) vermeldt een voorm. Groningsch klooster Palmar, ook Cetus (coetus) Palle of Pallae geheeten. Wat weet men van de benaming? In Overijsel trof men in 1381 een gesl. Palme aan (Over. Arch., Aanh. 32), die in 1384 Palmer luidde (ib. 106).

Rektune. In J. v. Wijk Rzn leest men van Rektune *of* Roetmen, buurt bij Haarle. Dit moet dan zijn Reuthem o. Ootmarsum, dat werkelijk Roetmen onder zijne oude varianten heeft (zie Nom. Geogr. Neerl. I 1885 bl. 124). Is dat Rektune een wettige hedendaagsche variant van Reuthem? Of is hier verwarring gepleegd met Rectum, bp o. Rijssen? Maar Rijssen ligt op nog al aanmerkelijken afstand van Ootmarsum. In Over. Arch. (IV, 51) leest men a° 1457 van Haerle, kerspel Hellendoorn.

Steinfurt *Nav.* XXXVI, 422 is sprake van eenen professor, — Alex. Arn. Pagenstecher? — in gymnasio. Dit gymnasium moet dus z. v. a. eene Illustre School geweest zijn, gelijk men destijds bij ons te lande er vele vond (vgl. *Nav.* XXII, 361; 'VI 116, enz., 'VIII, 529). Stonden die Illustre Scholen met onze tegenwoordige gymnasia gelijk?

Triente (XXXVI, 292). Quid?

Vorden. Hoe luidt het opschrift van den steen op de begraafplaats te Vorden, waaronder begraven ligt Johanna Juliana Schuld of Schultz, gehuwd 1° met ...... Piper of Pieper, 2° met Isaac Costerus v. Daverveld, zoon van Abraham v. D. en van Jacoba Costerus, geb. 11 Juni 1767, op zijn 18e jaar luit. t. zee 2e kl., op zijn 23e 1e klasse, in 1795 uit den dienst gegaan wegens zijne Oranje-gezindheid, na de Restauratie door koning Willem I als kapt.-luit. t. zee gepensionneerd, wijnkooper te Kampen; hij hertr. 1828 of 1829 te Heerde Kath^a^ Wilhelmina Geertrui Jonker, geb. ald. 1 Nov. 1800, † ald. 10 Mei 1883; hij zelf † ald. 3 Jan. 1844. Kan men ook uit de overlijdens-akten te Vorden ouders, geboorteplaats, enz. van genoemden J. J. Schuld of Schultz opgeven?

A.

v. Brederode. *Nav.* XXXVI, 426 staat vermeld een v. Br.-Bolswaard a° 1681. Wil dit zeggen, dat deze edelman heer van Bolsward was?

Evertsen. Cornelis E., een lid van het beroemde geslacht der Zeeuwsche zeehelden, legde bij Koudekerke op Walcheren een buitengoed Zeerust aan, dat in 1847 als gesloopt vermeld staat. Wanneer leefde deze Cornelis?

Schelhauer. Aan den priester Coenraad S. herinnert Het Schelhaversmaatje te Angerlo, in 1435 als het Schelhauersmaatje, d. i. weidje, vermeld in den Inventaris arch. Doesburg 1865 bl. 76. Wat weet men van hem?

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Biesterbosch. De familie-overlevering leidt de familie Bijsterbos uit Noord-Polen af. De eindsylbe zal in de taal der oude Wenden

33

of Slaven »stein" beduiden, luidend oorspronkelijk »bus"; evenals Cotbus op Rügen, en den gesl. von Putbus. De voorzaten van den in 1814 te Kampen geborenen en thans nog te Zwolle ongehuwd woonachtigen Mr. Jean Crétien Bijsterbos, oud-griffier der Staten van Overijsel, vestigden zich omstr. 1500, met goedkeuring van den abt enz. des Zwolschen kloosters Bethlehem of Beelhem, wien het toebehoorde, op het *Nav.* XXXIV, 264 vermelde Eeper goed, en zijn later naar Kampen verhuisd. Het wapen is een zandlooper van zilver op een veld van rood, met eene vlucht doorsneden van zilver en rood op zilver-roode wrong als helmteeken.

Gemelde oud-griffier bood Mei '86 voor het depôt der oude Rijksarchieven te Zwolle ten geschenke aan: 1° eene verzameling van 35 origineele plakkaten op perkament, door Karel V en Filips II als heeren van Overijsel uitgevaardigd. Sommige vrij beschadigd. 2°. Fragmenten (n° 1—5 antwoord tot dupliek) van een proces voor stadhouder, kanselier en raden, 1561—1570, gevoerd tusschen kerkmeesters der St. Plechelmi-kerk te Oldenzaal en Arem Overbeke, impetranten t. e. z., en deken en kapittel dier kerk met Claas Horstman t. a. z.

J. A.

Egen. Aan de gegevens van *Nav.* XXXIV, 307 kan ik thans nog toevoegen: Wichman v. Eghene, eerste getuige van Johan Redinc, *knape*, als deze in 1334 vóór het gerigte in Hellendoorn afstand deed van alle eigendomsrecht op Henrik Berendinc, diens vrouw, zoon en schoondochter, voor 15 mark Brabantsche penningen (Over. Arch. I 50). — Arnold v. Eghene behoorde tot de borchmannen van Almelo (vgl. *Nav.* XXXI, 451, 613: milites castrenses) en »ander guder lude", bij rade van wie Evert v. Heeckeren, jonker tot Almelo, en Bathe, zijne gemalin, 24 Juni 1364 aan de bewoners van Friezenveen land-rechten gaven (Bijdr. Gesch. Overijsel III 120, 1). — Dirck v. Junne nam 10 April 1382 zijn eerste wasteeken tegen Wichman v. Eghene voor 60, zoowel als tegen Adulph v. Zuethem voor 500 en tegen Johan Sloet voor 50 oude schilden (ib. Aanh. 58). — Aleit v. Egene stelde 6 Sept. 1385 tot momber (voogd) haren man Arnd v. Egen, en deze koos namens haar tot momber Wijchar den Hoefschen, in alle zaken, welke zij voor Mijn Heer (Utrecht's Bisschop) te doen had (ib. 130). Den 18 Maart 1386 koos zij (Aleijd v. Eghen)

Wychar den Hoveschen en Roelf v. Anewede tot mombers (ib. 140). Eerstgenoemde (Wijchar die Hovessche) trad 20 Mei 1386 op als momber van haar, gade v. Arnd v. Eghen (ib. 144). Herman v. Twicloe en Berend Sticke namen 24 Maart 1406 hun eerste (was)teeken o. a. tegen Arend v. Eghen (ib. II 135), d. i. deden hunne eerste officieele schuldvordering tegenover hem. Ditzelfde deden 22 Sept. 1406 Frederik v. Twicloe en Johan Sticke (ib. 143; vgl. ib. 147, i. d. 3 Nov. 1406). — Den 10 Nov. 1434 verpandde de postulaat(-bisschop, Rudolph v. Diepholt) aan Johan v. Eghen het schoutambt van Hellendoorn voor eene somme gelds, die hij dezen schuldig was (ib. Aanh. 267 [1]); welk schoutambt hij hem 4 Juni 1439 onder nadere voorwaarden opdroeg (ib. 277). In 1438 bekleedde deze Johan het aanzienlijk ambt van richter te Hellendoorn (ib. III 38). Zijn zegel is nog aanwezig in het oud-prov. archief v. Overijsel. Wat vertoont het? Stemt het overeen met het *Nav.* XXXII, 197, of met het *Nav.* XXXIII, 190 beschreven wapen? Zijne dochter Fije v. Egene werd onder hulderschap van Derk Roeloffijng, 31 Oct. 1462, in tegenwoordigheid van heer Derk Camferbeke en Derk v. der Sculenborg, met de tiende te Luesfelde (of Luesenfelde (erve in den Dam, bp Eghene, Hellendoorner kerspel) beleend (ib. IV 152). Na doode van Derk Roeloffing deed Derk Clawesing 31 Mei 1471, in tegenwoordigheid van Roelof v. Bevervoorde en Derk v. der Schulenborg, voor haar (Fije v. Egene) wegens deze tienden hulde (ib. 237). Onder hulderschap van Dirick de Gene werd zij 21 Jan. 1498 wederom beleend (ib. V 81) met dit pand, dat zij onder momberschap van Rutgher v. Haersolte kort daarop liet varen, als wanneer (15 Febr. 1500) Otte v. Ingen zich er mede beleend zag (ib. 107). Hermannus, prior, en het gemeene convent des kloosters van Galilea in Zijbekeloe (Sipculo, o. Hardenberg) verklaarden 10 Nov. 1492 ten behoeve des kloosters ontvangen en aan vast goed belegd te hebben 100 overl. gouden rijnsche gl. van haar (*juffer* Sophie v. Eghen), waarvoor zij jaarlijks op St. Marten acht mud pachtrogge ontvangen zou, totdat het convent die 100 gl. weder gelost zou hebben aan haar of hare erfgenamen (ib. Aanh. 460). Gezegde prior (broeder Hermen) en convent bekenden 21 Jan. 1493 aan haar (*Juffer* Sophie v. Eegen)

[1]) De ambtsbrief nog aanwezig in het oud-prov. arch. v. Overijsel.

levenslang schuldig te zijn acht mud winterrogge Zwolsche maat, binnen het kerspel Vmmen (Ommen) te betalen tusschen St. Marten en mid winter, — en zulks voor de bijstere tienden te Vmmen op den Esch, welke zij aan het convent had overgedragen, enz. (ib. 462). En beloofden in dato voor haar (*juffer* Fije v. Eeghen) wegens diensten aan het klooster bewezen na haren dood te zullen houden vier memoriën, die vervolgens in het Memorie-boek van Sipculo stonden opgeteekend, als: dinsdag vóór St. Jan voor Johan v. Eeghen, haren vader, en de gestorvenen van diens geslacht; donderdag vóór O. L. Vr. Lichtmis voor Jutte v. Eeghen, hare moeder en de gestorvenen van haar geslacht; op Sophia's sterfdag voor hare ziel en die van hare vrienden, en die van haar geslacht gestorven waren, en daags vóór St. Michiel voor al de genoemden te zamen, enz. enz.; bij haren dood zou het convent haar lijk doen halen en begraven op zijne kosten, enz. (ib. 462, 3). Zie de verdeeling dier genoemde 100 gouden rijnsche gl. bij testament van 8 Oct. 1494 door haar uitgericht ten behoeve van hare rechte vier erfgenamen, van het kind der dochter van Hughe v. Eghen, en voorts van verschillende kloosters in Overijsel, enz. enz. en te Zutfen (ib. 474, 5). Zij, die denkelijk te Ommen heeft gewoond (vgl. ib. 462), overleed in vigilia Pasche 1512, en werd in het klooster te Sipculo begraven (ib. 460, 75).

Uit het bovenstaande bespeurt men dat deze v. Eeghen's hunne bakermat hadden in, en hun familienaam ontleenden aan — de bp *Egede* o. Hellendoorn, welke bp in de oude charters steeds Egene a° 1457 (Over. Arch. IV 31, 44), Egen a° 1470 (ib. 231), Eghene a° 1484, 94, 7, 1517, 25, 32 (ib. 416, 613; V 36, 347, 534; Leenrg^r^), luidt. Met den hof te Egen in Hellendoorn [1]) werd 1 Oct. 1470 en 12 Juli 1497 Agnes v. der Eze van Gramsbergen beleend (ib. IV, 231; V, 46). De benaming Egede schijnt dus nà 1532 eerst in zwang te zijn geraakt; wanneer? Nom. Geogr. Neerl. I (1885) bl. 92, laat dit in het midden, maar vermeldt wel een ouden variant Egod van Van der Aa. Eg(h)en(e) = Egede verwijst naar (h)eegde in den zin van

---

1) Lag ook te Dalfsen een hof te Egen? Men ziet in 1460 Frederik v. Heeckeren genmd Rechteren, eigenaar van het huis ter Bredenhorst o. Heino, en 10 Dec. 1496 Johan v. H. gen. R. met den hof te Eg(h)en beleend (zie (Over. Arch. IV 130; V 13). Aldaar, in de bp (*sic*) Eghen, op het *huis* te Eghen had Zeger v. R., heer Otten zoon, geh. met Mechteld v. Doornick, in 1518 eene kapel (ib. V 401).

»bosch" [1]). Is dit juist dan is dat Egod èn bestaanbaar èn merkwaardig.

Bijaldien nu de thans in N. Holland zoozeer bloeiende familie v. Eeghen, door wapen-overeenkomst [2]) als anderszins, zich aansluiten kan aan de hier vermelde personen; dan blijkt: 1° hoezeer ze op oud-patricische, zoo niet adellijke, herkomst kan bogen, 2° dat ze in haren naam de Middeneeuwsche benaming der Hellendoornsche buurschap tot heden heeft bewaard.

J. A.

Ferwerd. Aldaar heeft men bij de Hervormde kerk op eene plaats, die men zeker weet dat in geene eeuwen geopend is geweest, Juni 1886 talrijke menschengeraamten gevonden in nog volkomen gaven toestand en die belangrijk grooter en forscher zijn dan van het thans levende geslacht.

Kalverbosch (XXXIII, 211). De benaming Kalverbosch hier en daar voorkomend, schijnt iets anders aan te duiden, dan het woord thans beteekent. Calwer is ook eene begraafplaats; het zou dus een bosch geweest zijn waarin men de dooden begroef (P. C. Molhuijsen, De Anglen aan den Neder-Rijn, in Nijhoff's Bijdr. III, 233). De christelijke begraafplaatsen schijnen later calwere geheeten te hebben, een naam, door de Engelsche zendelingen overgebracht. (Bijdr. VI 255).

H. T. G.

Keerbergen (XXXV, 67; 'VI, 417). Brabantische Herrschaft im Lande Mechelen, wurde vom Lehnhofe dieses letzteren Landes zu Lehn getragen, und zwar in der 2ten Hälfte des 15. Jahrh. von denen v. Cortenbach, im 16ten von denen v. Berlo d'Argenteau, im 17ten von den v. Berloo d'Oyenbrugge de Duras, und im 18ten v. den de Geutter, Persoons, de Gortter u. de Jonghe. Ich habe uber diese Herrschaft mancherlei verzeichnet. — »Sesser" ist ein Maass, welches ich in späteren Urkunden auch »Zijster" u. »sister" genannt finde. »Roijs", vielleicht »rögs"? Zijster »rogghen" oder »rocx" finde ich

[1]) Eegem (O. Vlaand.), Eeghem (W. Vlaand.) kunnen bosch-heem beduiden.

[2]) Een Limburgsch gesl. v. Eghen voert een van het *Nav.* XXXII, 197; XXXIII, 190 vermelde gansch verschillend wapen; zie Rietstap's Armorial Général, 1re éd., p. 336.

oft; »choren" ist »Korn" (Getreide), »eevenen" und »evenen" = Hafer (avoine). — Aus dem »tsheeren goet" van Duffele te Walhem glaube ich schliessen zu dürfen, dass Duffel 1330 noch herzogl. Brabantische Domäne war. Später besassen es die von Horn, Merode, Witthem (Marquis v. Bergen-op-Zoom) Varick, Noijelle, und dann wieder die v. Merode.

Brussel (Rue Gaucheret). J. TH. DE RAADT.

Keerbergen. Sesser roys is eene drukfout voor sesser rogs. Eeuenen = even, eene soort haver, die in Brabant op schrale gronden nog altijd veel geteeld wordt. Nog eens, wat beteekent »heneyghen yeghenwellen"? Het duidelijk geschreven stuk laat omtrent de juiste lezing geen twijfel over.

Helmond. AUG. SASSEN.

Heeren van Naaldwijk (XXXVI, 398). Willem, heer v. N., sticht in 1307 op St. Lucia'sdag een kapittel van zes kanunniken en een deken te Naaldwijk. In 1369 heeft zijn neef Willem v. N. het kapittel aanmerkelijk vergroot en er zes nieuwe kanunniken bijgevoegd.

Johan v. N., Pauselijk Protonotarius en uit het geslacht der heeren v. N., is in 1470 kanunnik en deken van dit kapittel.

Willemijn, vrouwe van Montfoort, Naaldwijk, de Kapelle, enz., heeft in 1506 tot vermeerdering van dit kapittel 20 Hollandsche ponden bij uitersten wil nagelaten. Zij was de weduwe van Johan heer van Montfoort, Naaldwijk, enz.

Pieter van N., heeft de geneeskunde uitgeoefend te Gothenburg, en twee boeken geschreven over den aard, de verkiezing, opvoeding, tuchtiging en genezing der paarden.

Arent v. N. en Dirc v. N., ridders, tusschen 1355 en '69 heemraden van Delfland.

Willem v. N., boven reeds genoemd, komt voor in een open brief van hertog Albrecht van Beijeren in 1369.

Heer Hendrik v. N., maarschalk van Holland, ridder, als heemraad van Delfland genoemd in 1466.

Den Haag. M. G. W.

De Roode Toren te Zutfen (XXXVI, 392). Dit is geen toren, gelijk

er te Zutfen nog een paar overbleven uit den Burgoenschen tijd, naar den muzikant Teunis Drogenap of den predikant Martinet geheeten; het is een huis, dat dien naam draagt, zooals 's Gravezande in zijne Eeuw-gedachtenis, 1784, bl. 514 er een te Middelburg vermeldt. Het staat in de Lange-Hofstraat, die van de Markt bij het wijnhuis naar 's Graven-hof bij de Groote-kerk leidt; op den hoek der straat, die den naam van het huis heeft, en waar de gevelsteen sierlijk in den zijmuur staat. Voor iemand, die aldaar wat thuis is, staat het duidelijk genoeg omschreven in een giftbrief van 15 Oct. 1496, archiefnommer 1658, als het »huis genaamd de Roide Toern in de Lange-Hofstraat tusschen de Roodetorenstraat en het huis van wijlen Bluckhoff, genaamd de Kleine Roide Toern". Dr. Huberts, Tijdrekenk. Register-Archief Zutfen Aldaar, 1862, bl. 127.

Amsterdam. J. G. FREDERIKS.

Duiven (XXXI, 378). In het avonduur van 28 Juni 1886 begaf zich de Koningin-Regentes van Spanje naar de kerk van Atocha, om overeenkomstig het oud gebruik den kleinen koning Alphonsus XIII aan de Heilige Maagd op te dragen. Langs den geheelen weg stonden soldaten geschaard, waarachter zich eene menigte verdrong van omstreeks 60,000 menschen. Alle balcons waren vol en met vlaggen en kleeden versierd, en langs den geheelen weg regende het bloemen op de koninklijke moeder en haar kindje, en werden tal van duiven, soms mede met bloemen getooid, als vliegende ruikers, opgelaten. De Koningin had haar zoontje op den schoot, en de min in hare prachtige Asturische berg-dracht was tegenover haar gezeten. Generaal Pavia te paard vergezelde met een talrijken Staf het koninklijk rijtuig.

Lijcschaar enz. (XXXVI, 394). Totnogtoe heb ik het er steeds voor gehouden, dat onder *lijkschaar* verstaan werden de lasten en lusten verbonden aan de op zeker erve liggende verplichting, om de dooden te begraven. Bewijzen kan ik dit niet, maar ik verwijs toch naar het marke-recht van De Lutte, uitgegeven door de Vereeniging tot beoefening van Overijss. Regt en Geschiedenis, waar de benaming telkens voorkomt.

»Met aller slachter noth" beteekent met allerlei slag van nooden, met allerhande toebehooren.

MR. J. I. VAN DOORNINCK.

Ruitschouw (XXXVI, 394) — kan de ruwe, globale voor(jaars)-schouw wezen, achtervolgd door eene nauwkeurige na(jaars)-schouw, na voltooiing der benoodigde dijk- en kribwerken. Zie Oudemans (Mid. Nederl. Wdbk op »ruit, ruyt, ruut". Met »noodschouw" wordt dan zoodanige, tusschen de vóór- en naschouw invallende schouw bedoeld, welke men hield ingeval de vereischte werkzaamheden vertraging of hindernis bejegende. P.

Ruitschouw — is de schouw, waarbij onderzocht wordt, of het »roet", zooals de volkstaal de planten, enz. noemt, die den water-afloop in wetering of sloot belemmeren zou, wel behoorlijk is verwijderd.

MR. J. I. VAN DOORNINCK.

Ruitschouw. In 't Veluwsch dialect is *ruit*, uitgesproken *ruut*, de algemeene naam voor alle soorten van onkruid, die in den tuin, op den akker, op 't grasveld zich vertoonen, en, ongewenscht als ze er zijn, zooveel mogelijk worden uitgeroeid. Ook van menschen en dieren wordt wel gezegd dat ze 't ruut hebben, en dan vertoont zich op hun huid de bekende uitwas of uitslag, die men 't schurft noemt. Vooral de schapen zijn aan die plaag onderhevig, en worden daarom vaak gesmeerd met eene oplossing van rattenkruit en spinnat. Als de boer ze zoo nu en dan naziet, zou men dat »ruitschouw" kunnen noemen. En evenzeer, als hij last geeft om uit de tot zijn erf behoorende gronden tot vernieling over te gaan van de blauwblom en de wikke in de rogge, van de schierik op het grasveld, van het vogelgras en de dauwkoppen in de boekweit, van de melde, de paardenblei, de horde en 't kweekgras in de aardappelen, van de nachtschade en de brandnetels in den tuin. En waar dijkgraaf en heemraden »ruytschouwe" hielden omstreeks midden Mei, daar waren ze op zuiverheid der vaarten en sloten, zoo van de kanten als van het water, bedacht. De sloten moesten de behoorlijke diepte hebben, en de schadelijke waterplanten, het *ruit*, als: lis, biezen, riet, mos, plompen, moesten er uit, om der geregelde doorstrooming en afvoer van het water niet in den weg te staan.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Sijde (XXXVI, 196). Oudemans (Mid. Nederl. Wdbk) verwijst voor

»hoge ende sijde" (laag), »sijde ende hoge, groff ende small" naar Mr. J. A. Nijhoff, Oorkonden, IV, bl. 116, 346; VI bl. 272.

Slop (XXXVI, 210). In Overijsel, althans te Bathmen, verstaat men onder slop het gat, waardoor de boeren de rogge-garven, op de deel werpen ter dorsching. Onder den »slop" kan dus beduiden »op de deel".

G. J. RINK.

Vaen-leen (XXXVI, 394). Met de vaen geschiedde de beleening; de leenman, zoo schijnt het, bood ze den leenheer aan, die ze hem teruggaf. Vaanleenen kunnen bij ons bestaan hebben, schoon 't ons niet stellig gebleken is, zegt Dr. M. J. Noordewier, Nederduitsche regtsoudheden 1853 bl. 41. Doch nu blijkt dat er in Overijsel vaanleenen bestonden. Het is zeker, leest men bij Mr. G. v. Loon, Beschr. der aloude regeeringwijze van Holland V 532, dat de ridders uyt hoofde der bedieninge zo van hunne heerlijkheden als van andere goederen, welke zij van den graaf te leen hielden, verpligt zijn geweest, met een zeker getal mannen, naar gelang der manschap, waarop elks gemelde leen gesteld was, op hunne eyge kosten, bij het ontstaan van eenen binnenlandschen krijg, den graaf ten dienste te staan, zodra dezelven daartoe door den graaf wierden aangemaand. Onder deze ridders wierden zelfs eenigen gevonden, welken zodanige wijduytgestrekte leenen van den graaf bezaten, dat dezelven met hunne onderhoorige vazallen ter heervaarte trekkende, zo niet eene geheele, dan ten minste eene smaldeeling van eene zodanige geheele ridderlijke ruyterbende uytmaakten, en daarom ook door het overleveren van de bannier, met een zodanig groot riddermaatig leengoed door den graaf waren verleijd geworden. Bij de Duytschers waaren dusdanige groote leenen onder den naam van Fahnlehen bekend [1]), en hadden de bezitters derzelven het recht, om vervolgens de bannier of den standaard met het wapenschild van hunne baenrotsdije in dezelve

[1]) Du Cange. Gloss. III, 453. Feudum vexilli aut feudo vexillum, quod cum vexillo investitur; cujusmodi sunt majoris dignitatis feuda, quae nostri Fiefs de Bannières vocant, quod vexilla in aciem cum vasallis suis educunt, qui ea possident. Ejusmodi Feudo-vexilla Germani Fahnlehen vel Fanlehen vocant; est enim Fan vexillum, lehen, feudum.

geplaatst, onder de eerste smaldeeling deezer aldus te veld gebragte ridders te voeren. Welken, om dat groot vermoogen en het groot nut, 't gene de graaf uyt hunnen krijgsdiensten trok, den voorrang boven alle andere ridders hadden; daarom in onze graaflijke historien als de heeren van Haemstede, van Merwede, van de Lek, van Teylinge, van Breederoede en anderen, *Bande*rotsen genaamd wierden, zijnde een koppelwoord, uyt Bande, eenen standaard, en uyt Rot, eenen hoop volks betekenende, samengesteld. En van welk woord Bande, ook dat van bende bij ons zijne herkoomst heeft, als wordende voor eenen zo talrijken hoop knechten genomen, dat de zelven eene Bande dat is eene geheele bannier of standaard met den anderen uytmaakten. In onze graaflijke rekeningen wordt een zodanig Banderots ook wel Meesterridder genoemd, even gelijk men aldaar dien tijtel aan den zo even gemelden Banderheer van Haemstede gegeeven vindt. En van welk koppelwoord zo by verzetting der twee eerste, als bij afknijping van de laatste lettergreep, het thans nog bij ons zo zeer bekend zijnde woord *Ridmeester* herkoomstig is. En niet zonder rede doordien zo wel de ridmeesters tegenwoordig, evenals de »Meesterridders" oudstijds, het meesterschap of bevel over een geheel Rid of geheele Ruyterbende voeren".

H. T. G.

[Als laatstgenoemde etymologie juist is, is de spelling »ri*t*meester" onjuist.]

Voetbeterde (XXXVI, 304). Beterdyngh is opmeting, grootte-bepaling. Zoo genoemd, dewijl de afmeting door voetstappen geschiedde. Dus ook »voetbeterde". Voor »betreden", zeide men eertijds, volg. Kiliaen en Meyer, met letterkeer, ook »beterden".

LXII.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen van Mr. J. Dirks.

Slot van A⁰ 1697. (N⁰ 2533—2549).

2533. 1697. Op dit jaar behoort de door v. L. IV 73 op 1693 beschreven penning geplaatst te worden. Zie *Repertorium* n⁰ 2301. In Cat. *Holtzhey* bl. 87, n⁰ 93, wordt deze penning, ten onrechte als bij *v. Loon* niet bekend, ook op 1697 vermeld.

2534. 1697 11 September. v. L. IV 220. Samenkomst van *Czaar Peter* op zijne reis met koning *Willem III te Utrecht*. In de afsnede

der Kz. op de afbeelding bij v. L. IV 220 staan de initialen N. C. zijnde die van *Nicolaus Chevalier* die, volgens *Schlickeysen* te Amsterdam 1694—1705 stempelsnijder was. Wij meenen, reeds vroeger. De opdracht van zijne *Histoire de Guillaume III* (Amst. 1692) *A la reine* is onderteekend *A Amsterdam le* .... 1692. Dit penningje is zeldzaam. Bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3233 in lood. Bij *de Roye* n° 2325 K. *f* 5.25. *Andere* stempel, want op de Kz. nog CUM (aan te vullen met *privilegio*), iets dat eigen is aan de niet door kunst uitmuntende penningen van den pluimstrijker *N. Chevalier*.

2535. Z. j. v. L. IV 221. Ter eere van *Simon Schijnvoet* (overleden 24 October 1727 vier jaren vóór de uitgave van dit vierde deel). Deze penning op 1697 geplaatst is zeldzaam. Bij *v. Dam* n° 2655 K. *f* 4.—, *de Vries* (1884) n° 1269 K. *f* 2.—, *P. Smidt v. Gelder* n° 3233 (L.) In 1695 gaf *A. Bogaerts* te Amsterdam in 8° formaat een werk *in helden vaarsen* uit (dat wij wel wenschten te bezitten) getiteld *Schijnvoets Muntkabinet* enz. Toen was deze *Architectus etc.* (zooals zijn titel luidt op den penning) als geboren in 1652, 43 jaren oud, met welken ouderdom de afbeelding bij v. L. vrij wel overeenstemt [1]). *Schenk* gaf ook nog zijn portret in zwarte kunst. *Kluyskens* II 437 vermeldt hem (*Cat. Jac. Posthumus* (1820) n° 585 Z. *f* 20. —).

2536. 1697—1698. v. L. IV 222. Ter gedachtenis van *Czaar Peter* op zijne reis naar Holland, Engeland enz. Dit penningje bij *P. Smidt v. Gelder* n° 3235 in K. komt nog (hoe klein ook) voor met kantschrift [2]) bij *de Vries* (1884) n° 1270 Z. 5 W. *f* 4.25, *Dugniolle* n° 4648.

2537. 1697. Zware gedenkpenning (Zilver 179 W.) (Bij 't *Hooft* n° 1180 Mm. 36 echter slechts Z. 18 (180? W.) door *C. Wermuth* op de reize van Czaar Peter en met zinspeling op de verovering van *Azof* geslagen. Vz. borstbeeld van de linkerzijde. Omschrift *Petrus Alexzeewitz mag(nus) — O Tzaret Mag-(nus) Dux Moscovtai)*. Kz. Hercules verslaat met een knods den draak; achter hem een overwinnings-beeld, dat hem eene krans op het hoofd drukt; beneden

---

[1]) *de Vries* (1854) n° 1695 K. zegt nochtans: Op het overlijden v. S. Schijnvoet.

[2]) Volgens *Salm* n° 1893 Z 5 W. luidt dit: *Vidit inaudito exemplo Germania primum*. Duitschland zag het eerst (in hem) een ongehoord voorbeeld.

eene vesting met *Azof*. In de afsnede *Sequitur terraque marique-gloria* 1698. (De roem volgt (u) te land en ter zee.) Aldus bij *v. Orden* n° 2467, *v. Cleeff* I n° 2361 Z. *f* 18.50 [1]).

2538. Bij *'t Hooft* n° 1179 Brons Mm. 77 Peter zoon van Alexis van Rusland. Kz. Omschrift *Salus publico firmata* etc. Het algemeen welzijn bevestigd enz.

2539. z. j. v. L. IV 223. Ter eere van *Ant. v. Leeuwenhoek*, geb. 24 Oct. 1632. Overleden 26 Aug. 1723. *v. Loon* zegt t. a. pl. Deze gedenkpenning is door mij op een plechtige wijze overhandigd op bevel van *Antonie Cink*, Hoogleeraar in de Natuurkunde aan de Hoogeschool te Leuven op wiens last die gemaakt was. De *Gids* (1875 n° 7, bl. 153) bericht ons, dat die overhandiging in Mei 1716 plaats had. De dankbetuiging aan *Cink* [2] van Ant. Leeuwenhoek was van 12 Juni 1716. Zeer zeldzaam. Bij *v. Dam* n° 2657 K., *de Vries* (1854) n° 1699 Kv., *v. Cleeff* I n° 2360 B. *f* 1.50.

2540. 1697 4 Mei. *Henrica Catharina prinses van Anhalt, geb. Prinses van Oranje* sticht een weeshuis te Dessau als regeerende voogdes. Beschreven door *G. v. Orden* en *A. D. Schinkel* in hunne *Bijdragen tot de Penningkunde* bl. 33—34. (Afgebeeld pl. I, n° 3). Iets anders beschreven in Cat. *v. Orden* n° 2459 Z. $14\frac{1}{2}$ W. *f* 6.25. Bij *de Roye* n° 2320 Z. *f* 4.—, *de Vries* (1884) n° 1265 Z. 14 W. *f* 2.25.

2541. 1697. Legpenning van *Franciscvs* † *Live* † *Jacob, rentmeester*. Zie *v. Orden* n° 1415. Verbeterd II bl. 140. *Dugniolle* n° 4649 Kz. Wapen van *v. Brouchoven*.

2541*. 1697. $\frac{2}{12}$ November. *Anna Elisabeth v. Urmont* overleden den $\frac{2}{12}$ November 1697., Op den rand van den penning bij *v. Loon* IV 192 (3) Cat. *P. Smidt v. Gelder* n° 3205 en *Salm* n° 1859 Z. 25 W. *Quintus* n° 1370.

2542. 1697 31 Mei. Zeer zeldzame zilveren penning op het overlijden van *Frederik Hendrik baron van Randwijk*. Vz. Geharnast borstbeeld. Omschrift *Fred(ericus) Henr(icus) baron Randwijk d(ominus) de Rossem, Beek, Hesel, Gameren etc. burggravius im'erii et judex reip(ubliae) Neom(agiae) O(biit) XXXI Maji MDCXCVII. Fre-*

---

[1]) Bij *de Vries* (1884) n° 1697 als Reis van Czaar Peter door Europa Z. 11 W.
[2]) Over *Cink* zie *Dietsche Warande* IX bl. 236.

derik Hendrik baron van *Randwijk*, heer van Rossem, Beek, Hesel, Gameren enz, burggraaf van het Rijk en richter der stad Nijmegen, stierf den 31 Mei 1697 [1]). Kz. Met fraai gehelmd wapenschild der familie *v. Randwijk* van zilver met een rooden leeuw. *Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt* (*Altijd zal uw eerunnaam en lof blijven*). Gegoten en opgewerkt Z.) *Kon. P. K. B.* 1857. *Aanw.* bl. 5 *v. der Noordaa* (1856) n° 1337 Z. 60 W. [2]) *Bom* 1873 bl. 56 n° 1193. Mm. 55 Z. 70 W., *Westhoff* n° 2171 Z. 70 W., *Guyoth* 1869 n° 165, *Hooft v. Iddekinge* n° 531. Mm. 56 Z. 71 W.

2543. 1697 15 November *Susanna de Min overleden.* Vz. Doodshoofd links-gewend. Daarboven een walmend antiek lampje. Op een wimpel daartusschen en daarnevens leest men

Salig zijn de Dooden die In den Heere sterven.

Daaronder op een wimpel *De Doot is een Inganck Ten Leven.* Kz. Onder een maagdenkrans: *Ter Gedachtenisse van Susanna de Min overleden den* 15 *November* 1697 *Out zijnde* 16 *jaar.* Afgebeeld in *Le Francq van Berkhey*, *Natuurlijke historie van Holland* XII 3 *vis à vis* bl. 1962 en aldaar beschreven bl. 1919 XII.

2544. 1697. Gegr. gedenkpenning op het overlijden van *Anna Sophia Matthaeus huisvrouw van G. Sixti.* Cat. *Quintus* n° 1373 Mm. 61 Z. 35 W. Met oog en ring.

2545. 1697. Zilv. penning op het overlijden van *Joannes v. de Werve*, pastoor te Lisse. *Kon. P. Kab.* 1876, bl. 20.

2546. 1697. Begraafnispenning te 's Gravenhage van de buurt *Nieu-Noort Oestenryck.* Zie *Dirks* in de *Revue de la Numismatique Belge.* 1859 p. 506, n° 35.

2547. Zilveren schrijfpenning door den Magistraat van 's Hage aan de

---

[1]) De heer *J. F. G. Meyer* voegde daarbij deze aanteekening: »*Frederik Hendrik* »was de zoon van jonker *Jacob v. Rantwyck*; bij zijnen doop komen prins *Frederik* »*Hendrik* en de stad Nijmegen als doopgetuigen voor. Blijkens het Raadsignatenboek had de magistraat dier stad den 2 November 1625 besloten te staan »over den doop »ende seyn daertoe versocht die Burgemeysteren *Derryck Bouwens* »ende *Reynier v. Rensen.* — *Frederik Hendrik v. R.* huwde 27 Sept. 1647 *Ste-* »*phania Torck*, was 1669—77 waldgraaf van het Nederrijksch wald; 1677—81 »amptman, richter en dijkgraaf des ampts van tusschen Maas en Waal; 1681—97 »burggraaf en richter te Nijmegen".

[2]) Evenals het exemplaar, (1859) berustend bij *G. Baron v. Randwijk van Rossem* enz.

leerlingen der Latijnsche scholen gegeven. Vorm als bij *v. Loon Vervolg* I, pl. III. Het stadswapen werd op of tusschen de veeren van de pen gesteld. *Mededeelingen over 's Gravenhage* I, bl 77.

2548. 1697. Fransche legpenning. Kort na den vrede van Rijswijk waarschijnlijk geslagen. Vz. Bb. *Ludovicus Magnus Rex.* Kz. Neptunus met den drietand gewapend staande op zijn zegekar. Omschrift *Motos praestat componere fluctus.* Hij kan de bewogen wateren ordenen of doen bedaren. *v. Orden* II n⁰ 231.

2549. (1697). Draagpenning *van den Jongen Voetboog* te 's Hertogenbosch (gegr.) *Snoeck Bijdr.* n⁰ 202 beschreven door *Dirks, Revue* 1866, p. 114. n⁰ 37.

EINDE VAN HET JAAR 1697.

VRAGEN.

(St.) Odiliënberg (XXXV, 94). Dit klooster heette volg. B_n Sloet ook Berg, en Petersberg (Mons Petri). Volgens v. der Aa: Odilien- *of* Odilen-, *Oelen*berg. Vgl. Oele (bp o. Delden): a⁰ 1297 Odele, a⁰ 1431 Udelo (Nom. Geogr. Neerl. I 1885 bl. 117). De varianten zijn: a⁰ 1088 *Edelen*berghe (Bn Sl. 193), a⁰ 1223, 54 *Udelen*berge (ib. 475, 751), a⁰ 1277 *Udellen*berghe (ib. 961). Behalve de historische bedenking, of dit klooster dan aan twee heiligen tegelijk, Petrus en St. Odilia, gewijd zij geweest, sta hier ook de etymologische vraag, of de straksgenoemde varianten wel op (*St.*) Odilia wijzen? [1]) Wat is de etymologie en beduidenis dezes vrouwennaams? Zoo hier niet van eene (*St.*) Odilia sprake behoeft te wezen, kan de plaatsnaam, met vergelijking van Uddel (Veluwe) a⁰ 793/4 Uttiloch, eenvoudig beteekenen »heide-bosch-hoogte". Is dit juist opgemerkt? Zoo ja, dan spreke en schrijve men voortaan, — met weglating van *St.*, — Odilen- of Odillienberg (zonder diaeresis), en denke niet langer aan eenige Odilia hoegenaamd.

J. A.

Teggers-toren. Te Arnhem stond in 1505 een Teggers-toern; zie

---

[1]) De St. Odile is een der beide hoogste toppen van het Vogesisch gebergte.

Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudhh. II 88. Waarom dus genoemd? Kiliaen biedt teggher, band, boei.

Ingenulant. Wat was de bakermat van dit oude Geldersche geslacht, dat hetzelfde wapen (golv. dwarsbalk) voerde als Homoet, met breking der kleuren. Men vindt: Willem v. Nulant, 1321 borg van Aleid wede H. v. Tuyl, gegoed te Hier (bij Waardenburg); Hendrik Ingenulant, 1350 tiendplichtig aan 't kapittel van Siflick met goed te Doornick; Wm v. Uyten-Nieulant, verschreven in de Geld. rp, 1376 zijn vrede makend met Jan v. Chastillon en hertoginne Mechteld; Wm v. Nieulant, 1381 rechter van Wageningen; Sander wt den Nijwenlande, bij Deventer 1381 schuldeischer van Dirk v. Enghuisen; Wm Ingennijeuwelant, te Vorchten, 1384 gerichtsman van Wm v. Steenbergen; Gelijs Ingennuwelant, 1429 richter van Veluwe (Over. Arch. Aanh. 256). Nu ligt er o. a. te Avezaat een goed Nieuwland, a° 1628 Nuwelant *of* Nuwelick (Geld. Leenregr), te Wilp een dito, a° 1636, 62 jwelant, -landt (Cat. arch. Dev. gasth. n° 1482, 1534), te Brummen een dito, a° 1405 (op) ten Nuwelande, Nywelande (Bn Sloet, Van-Al's 257). In 1458 staat een kamp lands te Epse bij Deventer als het Nuweland vermeld (Over. Arch. IV 93). Blijkens bovenstaande voorbeelden zou men lichtelijk aan de Veluwe of de Geld. buurt van Deventer denken; maar ligt er ook in den Tielerwaard een oud goed of bp Nieuwland? Nieuwland (Meijerij v. 's Hertogenbosch) luidt ook Nuland, zoowel als Nolland (Tegenw. Staat v. Brabant). Vgl. voor de etymologie hiermede Nullant (Limburg).

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Nederlandsch-Hervormde gemeente te Londen. Een merkwaardig boek zag Febr. 1885 het licht. Het bevat de huwlijks-, doop- en begraafnis-registers 1571—1874 van de Nederlandsche Hervormde kerk te L., benevens een kort overzicht van de geschiedenis der vreemdelingen te L. en hunne kerken, bewerkt door W. J. C. Moens, een Engelsch onderdaan van Hollandsche afkomst. Het boek beslaat ongeveer 260 blz., en werd voor rekening van den samensteller te Lymington gedrukt. De uitgave was beperkt tot 300 exemplaren,

waarvan nog slechts eenige exemplaren beschikbaar zijn voor hen, die belang stellen in de geschiedenis der Nederlanders in den vreemde. Denkt men hier in den beginne slechts te doen te hebben met eene drooge opsomming van namen, welke alleen nut kan hebben voor hen die zich bezighouden met onderzoekingen betreffende de afstamming van familiën, waarvan sommige leden in Engeland zijn gevestigd geweest: al spoedig verdwijnt die indruk bij het doorbladeren, en blijkt het, dat men hier een werk vóór zich heeft, hetwelk niet alleen blijken geeft van doorwrochte studie, maar tevens een arbeid is, waarvoor de schrijver den dank van geheel Nederland verdient.

In de 16de en 17de eeuw vluchtten duizende gezinnen uit Nederland en het tegenwoordige België naar Engeland, om godsdienstvervolgingen te ontgaan, terwijl anderen zich daarheen uit vrijen wil begaven, deels omdat zij daar een beter veld voor hun arbeid dachten te vinden, deels op uitnoodiging van Vorsten of overheidspersonen. Bijna allen sloten zich als lidmaten aan bij de Hollandsche kerk alhier, waar de kinderen gedoopt en onderlinge huwelijken voltrokken werden. Toen de woelingen in het vaderland voorbij waren, keerden velen naar Nederland terug, maar velen bleven en huwden in Engelsche familiën. De registers, in de Hollandsche kerk gehouden, hebben daarom een groot nut. Ze bevatten 12,000 aanteekeningen van geboorten, huwelijken en sterfgevallen, die door den heer Moens, onder medewerking van den tegenwoordigen predikant A. D. Adama v. Scheltema zijn gecopiëerd en in alphabetische orde gerangschikt, waardoor ze zeer gemakkelijk zijn te raadplegen.

Nergens zijn registers te vinden van zoo ouden datum als die, welke van 1571 af tot den huidigen dag met eene korte tusschenpoos (omstreeks 1856) onafgebroken zijn gehouden. Er bestonden nog andere Hollandsche kerken in Engeland behalve die te Londen, namelijk te Norwich, Colchester, Maidstone, Canney-Eiland, Yarmouth, Sandwich, en van 1689 tot 1809 in de Hollandsche koninklijke kapel, St. James, te Londen. Van de laatste berusten de registers aan het Somerset-House alhier; van al de overige zijn de registers verloren geraakt of verminkt. Die van Colchester van de jaren 1645 tot 1728 berusten in de Hollandsche kerk alhier.

De moeilijkheden, waarmede de samensteller te worstelen had, waren buitengewoon. Er heerschte toch, en heerscht trouwens nog

thans, onder sommige der te Londen gevestigde Nederlanders het gebruik om hunne namen te vertalen of te spellen naar gelang ze hier werden uitgesproken: de van de Velde's werden »Field" de de Wild's »Savage", de du Bois »Wood", Kuiper »Cooper", enz., zoodat de afstammingen slechts met de grootste moeite te vinden zijn. Doch tevens blijkt uit het register de Hollandsche afkomst van vele thans geheel en al Engelsche familiën, als: de Horne, Vansittart, Tyssen, enz.

De historische inleiding, door den heer Moens aan zijn boek toegevoegd, zal met belangstelling gelezen worden. Er blijkt uit, dat de eerste Nederlanders, die zich hier te lande vestigden, waren Willem van Ypres en zijne volgelingen, die door koning Stephan in 1138 uitgenoodigd werden naar Engeland te komen en door dien vorst met veel gunstbewijzen werden overladen. Omstreeks 1253 kwam een aantal Vlaamsche wevers over, die de kunst van het linnenweven invoerden en wier positie door een charter van koning Eduard I, later bevestigd door Richard III, Hendrik VI en Eduard IV, geregeld werd.

Het zou ondoenlijk zijn, den heer Moens te volgen in al de bijzonderheden, die in zijne belangwekkende inleiding zijn aangestipt. Alleen zij nog vermeld, dat hij hierin voor de eerste maal een document openbaar maakt, hetwelk hij bij zijne onderzoekingen ontdekte, en waaruit blijkt, dat de eerste Engelsche Bijbel vertaald werd uit het Hollandsch en het Latijn, in 1535 gedrukt voor rekening van Jacob v. Meteren, die ook de kosten der vertaling bestreed. Zulks maakt een einde aan veel twistgeschrijf, waartoe de vraag omtrent den oorsprong van den eersten Engelschen Bijbel, tijdens de viering van het feest ter herinnering aan Caxton, in 1877 aanleiding gaf.

In de Hollandsche kerk bevinden zich vele grafgesteenten ter herinnering aan hen, die daar nà 1675 begraven werden. De daarop voorkomende inscriptiën en wapens, die veel licht werpen op de familiebetrekkingen van sommige voorname Nederlanders, zijn gecopiëerd en eveneens in dit werk opgenomen. Eindelijk vindt men er in eene opgave van alle predikanten der Hollandsche kerk alhier van 1550 tot heden, alsmede van de ouderlingen en diakenen, en eindelijk eene lijst van voorname Nederlanders, die in den Engelschen adelstand werden verheven — waaronder o. a. voorkomen de namen van Boreel (1644), Valckenburgh (1642), Tromp (1673), Tulp (1675),

v. Acker (1700), Janssen (1714), Dutry (1716), Baring (1793), v. Neck (1751), Hoste (1814), en voorts van Keppel, Hope, Bentinck, Labouchere, v. Sittart, de Nassau. Voorts eene lijst der voorname kunstenaars, uit de Nederlanden overgekomen en in Engeland voor langer of korter tijd woonachtig, waaronder sir Anthony v. Dijck, die op uitnoodiging van Karel I naar Engeland kwam en in de Londensche wijk Blackfriars een huis bewoonde, waarin hij zes dienstboden hield, en sir Peter Paul rubens, die als afgezant van den koning van Spanje naar Engeland kwam en zijne vertrekken had in Whitehall. Een zorgvuldige index, aan het boek toegevoegd, verhoogt de waarde er van in hooge mate voor hen, die het willen raadplegen.

Elisabeth van Boheme. Treedt deze vorstin ook in dit maandwerk een en andermaal ten tooneele (zie *Nav.* XXII, 178; 'III 437; 'VIII, 143, noot): men leert haar karaktermatig kennen uit het onlangs bij den uitgever dezes (J. C. Loman Jr, Amst. 1886) uitgekomen werkje van Jhr. C. A. v. Sypesteyn: »Het Hof van Boheme en Het Leven in den Haag". Dat Hof en dat Leven worden er boeiend en historisch-getrouw in geschetst. Eene uitmuntende Particularschrift, geput uit gelijktijdige bronnen, en verrijkt met de getuigenissen van tijdgenooten.

Dirk Graswinckel's Jus publicum 2e deel. In 1674 verscheen bij Johannes Tongerloo, boekverkooper in de Veenestraat te 's-Gravenhage, het werk hiervoren genoemd, met privilegie voor 15 jaren, dagteekenende van 4 December 1673. Graswinkel was overleden in 1666. Een jaar daarna kwam het 1e deel in het licht. Reeds twee jaar vóór dat het 2e deel verscheen, met lofgedichten, naar de gewoonte des tijds, was reeds door de weduwe over de uitgave onderhandeld, blijkens de volgende akte: 6 Jan. 1672. not. Libertus Loeff »vrouwe Geertruy van Loon, weduwe wijlen de Heer ende mr Dirck Graswinckel, Ridder Heer van Holy en advt fiscael der Graeflyckheyts domeynen van Hollant ende Westvrieslant, ende griffier van de chambre mysartie, en Johan Neely ende Johan Tongerloo boeckverkoopers komen overeen wegens het drucken van seecker boeck, nu geïntituleert het tweede deel van het *jus publicum* bij de voorn. vrouwe comparants haer man saliger gemaeckt, waervan haer E. aen haer syde belooft

van de copie behoorl. geschreven te sullen stellen inhouden van Cten, alsmede te sullen versorgen, tot haeren costen, het previlegie tot het drucken, mitsgaders te sullen tot haren lasten nemĕn het betalen van een bequaem corrector ende te sullen procureren een register vande capittelen daer inne verhandelt ende additien op de cant van 't voorschr. boeck te sullen beschicken, sooveel als den te stellen corrector sal dienstig en nodig vinden, voor welck te drucken bouck sy vrouwe Cte belooft haerluyden compten te sullen betaelen *f* 200—, de. helft op de hant als t boeck onder de pers gebracht sal syn, eñ de andere helft als tselve affgedruckt is waertegen Cpten hebben belooft te sullen metten eersten aenvangen en ten minste drie of 4 proeven alle weeck te leveren, en de lettersetters ofte druckers ten hoogsten sullen recommanderen dat geen ofte weynig fouten daerin mogen werden gevonden". De letter moet syn als het boek van denzelfden auteur »Naspooringe van het recht vande opperste macht van de Heeren St. Holl". [1]). 500 Exempl. zouden worden opgelegd en 50 moesten in hoorn gebonden, ofd comparante worden geleverd. De tijden schijnen dus geen haar verbeterd of verslechterd te zijn, want ook nu nog brengt een streng wetenschappelijk werk bijna niets in de beurs van den schrijver. Zelfs zijn er die de uitgave geheel voor eigen rekening nemen. De drukkers zagen dan ook niet veel heil in de uitgave van dat 2e deel. Dit blijkt uit eene akte, waarbij op 17 Mei 1673 de drukkers werden geïnsinueerd, daar zij in gebreke waren gebleven aan de gemaakte overeenkomst te voldoen. Tongerloo was uit de stad. Zijne vrouw wist er niet van. Bij Johan Veely had de notaris een slechte ontvangst. Tusschen twee haakjes deel ik mede, dat deze Johan V. *de oude* was, — *de jonge* was toen reeds overleden. Van hem kan ik tot aanvulling van Ledeboer mededeelen, dat hij als »bouckbinder" burger werd van den Haag 26 Maart 1638. Zijn huwelijk werd ingezegend door Ds. l'Empereur 11 Juni 1689 wordt bij not. G. De Cretser, zijne weduwe genoemd: Maria Rose. Hij schijnt dus in tweeden echt verbonden

[1]) Te Rotterdam in 1667 in 4° verschenen. 't Is om zoo te zeggen het 1e deel van 't werk, waarvan hier sprake is Het verscheen in 1674, onder den titel »Speciale beschryving v. h. gebruik of dadelyke bezitting van de opperste macht der Staten v. Holl. en Urr".

te zijn geweest. Zij komt nogmaals voor bij dien notaris op 31 Jan. 1690, en wordt van genoemd weduwe van Joh. Vely *den ouden*, Veely antwoordde den notaris »met seer hevige woorden uytvarende: Wat mach Joff. Graswinckel dencken dat ick hare grollen en wissewasjes zal doen drucken, dat sal ick nu noch in der eeuwicheyt niet doen en gaet dadelyck heen". Het origineel en de copie trok hij bij die woorden uit de handen van den notaris, verfrommelde ze, en trad de papieren met de voeten, gezeten achter de toonbank. Hij had het gezegd en hij heeft woord gehouden, of men heeft hem aan zijn woord gehouden. Alleen Tongerloo wordt als uitgever genoemd. Hij voegde ook een »van den drucker tot den leser" aan het werk toe, dat »door syne menighvuldigheydt en overvloed van stoffe, uyt des autheurs kleyne handschrift, tot een grooter werck (is) uytgedegen". Als om een démenti aan Johan Veely's »wissewasjes" te geven, waarmede hij den notaris afscheepte, volgen uit de vele, een paar gedeelten der lofdichten, in 't bijzonder aan Mevr. de weduwe gericht. Eerst van onzen J. Oudaan:

»Wy sagen 't eerste stuk van syne hand volwrocht,
Maar 't geen het vol gestel noch verder eysohen mocht
Stak in de besigheyd van sijne rekkende uuren:
Een stapel van papier, om wijsheid uyt te puuren.
Verschool dien laatsten schat, daar maar de hand behoeft
Die t'samenvoegt, gelijk m'op and're stukken schroeft
Het kopstuk, t geen een werk en konststuk vol kan maken
Hier is het; net gepast naar eysch en stand van zaken
Dank het Mevrouw van Loon, diens yver niet en lydt
Dat dit verbeten wordt van schieter, mot of mijt;
Maer die het machtig maakt om ook den tijd te trotsen:
En heefts', haar Man teneer, uyt swarte en cortte rotsen
Van marmer, 't grafgedenk doen stellen in de kerk,
Hier stelts' hem t praalstuk van veel heerelijker merk:
De tijd, het ongeval, de boosheyd, ja de zeden
Der godsdienst, werpen som 't graf-konstwerk na beneden,
Naer t geen gevonden word onsterf'lijk op t papier,
Bezwijkt voor nijd, noch tijd, voor ijser, noch voor vier".

Tot slot van Jacob Vinck:

»Mevrouw, die dese schat in t ligt
Gebragt hebt, puir uit Eer gedreven
Tot u Heer Man, hebt ons verpligt
So lang wy dankbaar zyn en leven:

Ondankbaar, zijn wy 't leev' onwaart.
U lof in tegendeel sal blyven,
So lang men lesen kan en schryven,
By die de wijsheyt eert, vermaart".

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

De Cavour. Bij Roux en Favale te Turijn verscheen het vierde deel der brieven van graaf de Cavour, gerangschikt en toegelicht door den Afgevaardigde Luigi Chiale. Het behelst er 233, aanvangend met een brief aan Kossuth, van 11 Sept. 1860, en eindigend met den laatsten, dien Cavour ooit schreef, gericht aan dr. Pantaleoni, van 29 Mei 1861. De geheele verzameling bevat nu 1191 brieven en daarin bezit Italië het beste bewijs, zegt de uitgever, van des schrijvers wijsheid en vaderlandsliefde.

Sallustius. Een jong Oostenrijksch geleerde, Dr. Hauler, ontdekte Mei 1886 nieuwe fragmenten van den Romeinschen geschiedschrijver Sallustius. Hij vond ze op palimpsesten uit Orleans. Een van die fragmenten bevat gedeelten van een brief van Pompejus aan den Romeinschen Senaat; een ander het debat, dat over dien brief in den Senaat gevoerd werd; een derde handelt over de oorlogen van Pompejus en Sertorius in Spanje, enz. Prof. von Hartel gaf dezer dagen van een en ander uitvoerig verslag in de Keizerlijke Academie van Wetenschappen te Weenen.

Walter Scott. In tegenwoordigheid eens aantals Engelsche en Schotsche bezoekers en ingezetenen, werd 1 Apr. '82 in den gevel van het huis n° 11 der via della Marade te Rome, waar sir Walter gewoond had, een vanwege het gemeentebestuur daarin geplaatste gedenksteen onthuld ter zijner eer. Kolonel Ramsay, die Scott nog gekend had, hield eene toespraak, terwijl de hertog van Lermoneta, met wien de groote schrijver te Rome kennis aanknoopte, aan zijne zijde stond.

Smallegange (XXXVI, 398). Onder diens werken, vermeld in P. de la Rue, Geletterd Zeeland, 2e uitgaaf bl. 420, komt geene verhandeling over de wapenkunde voor. Wel worden dáar vermeld:
a. Geslacht-rekening der doorluchtigste vorsten van Nassau en

Oranje, waarin den oorspronk, aanwas en voortgank der selve enz. sedert 682 tot 1675. Amst. 1675, 8°.

b. Als boven, van nieuws oversien en met de blasoenen en wapenen vermeerderd; 2de druk met platen. Amst. 1690, 8°.

c. Wapenen der steden en oud-adelijke geslachten in de machtige republyk van Holland en Westvriesland met de verklaaringe, zes bladen in plano fol. Amst. bij Valk.

d. Kaarte van den Nederlandschen adel, bijeenvergaderd. Amst. 1676.

e. Wapenkaart van Zeeland, met de beschrijving van den Zeelandschen adel, achter zijne Kroniek van Zeeland.

Wordt misschien een van deze geschriften bedoeld?

Mr. S. de Wind, die in zijn: Iets over Mattheus Smallegange en zijne Kroniek van Zeeland (Jaarb. Nehalennia 1849) ook de vorengemelde geschriften opgeeft, zegt bl. 63, omtrent die sub *c.* en *d* ...... »Schijnen zeldzaam te zijn. Hier althans hebben wij dezelve niet kunnen opsporen". Alleen die sub *b.* en *e.* komen voor in de bibliotheek der provincie Zeeland en van het Zeeuwsch genootschap te Middelburg.

Domburg. H. M. KESTELOO.

Anna en Maria Tesselschade Visscher. In een handschrift van Prof. de Crane te Franeker († 1842) vond ik de volgende versjes:

Men leest in Anna's oog, bescheiden neêrgeslagen,
De deugd en godsvrucht, die in 't hart verborgen lagen:
Een juist besef van pligt, gepaard met diep beleid:
De stoutste dichtgeest met d'opregtste zedigheid.

De schoone Tesselschaê verrukt en boeit onze oogen
Door d'aangenamen lach, der Mingodes onttogen,
Maar door het fijn gevoel der blanke ziel gekuischt.
Zóó lacht een engel, of een geest van d'aard verhuisd!

De auteur dezer regelen wordt niet genoemd; doch als bijschriften op de afbeeldingen der beide vermaarde vrouwen, die in Scheltema's werkje over haar voorkomen, verdienen ze wel te worden medegedeeld.

Leeuwarden. L. PROES.

Geschrift (XXXVI, 309, 475). Het merkwaardigste levensjaar voor Aug. von Kotzebue was misschien wel dat, waarin hij vermoord werd. Maar men begrijpt dat hijzelf dit moeilijk beschrijven kon. In zijn »Das merkwürdigste Jahr meines Lebens" geeft v. K. eene beschrijving van zijne verbanning naar en zijn verblijf in Siberië.

L.

VRAGEN.

Mesandboekje. Van dit Middelburger boekje is *Nav.* XXXII, 211 sprake. Quid?

KUNSTGESCHIEDENIS.

Carpentier (XXXVI, 408). Lang heb ik mij beziggehouden met onze oude schoonschrijvers; wij hebben er zeer veel, maar altijd komt nog een onbekende, om te toonen dat de geschrevene calligraphieën [1]) eindeloos en de gedrukte ontelbaar zijn. Reeds is een en ander over hen medegedeeld, bv. door J. v. der Baan in Cadsandria voor 1858, bl. 135—147, waar behalve de hoofdpersoon Petrus Nytthus, geb. 1758, tal zijner kunstgenooten vermeld worden. Het meeste vindt men in Catalogussen, en hieruit neem ik het weinige over, dat dienen kan tot beantwoording der vraag. De Cat. d'une collection précieuse de Calligraphie [1]), par Frederik Muller 1873, heeft op bl. 5 Geo. de Carpentier, Exemplaer-boeck, inhoudende d'aldergebruyckelykste Geschriften; H. Hondius exc. Hagae, 1640. Int licht gestelt door Geo de C., Fransoysche Schoolmr, Ordinaris der

---

[1]) Men schrijft calligraphie, calligraaf; aldus ook de Woordenlijst de Vries en te Winkel. Waarom niet kalographie? Het gansche woord is toch Grieksch. Waarom ook in calligraphie de *ph* behouden, daar men toch calligraaf schrijft? Men spreke en schrijve o. i. kalografie, kalograaf. RED.

stadt Hoorn. Int coper gesneden door Lieven Willems Coppenol, Fransoysche Schoolmr tot Amsterdam. L'Alphabet Francoys inhoudende d'aldernootwendichste Gheschriften voor de Joncheyt ende alle Liefhebbers der Edelder Pennen.

In 1882 verkocht de Firma G. Theod. Bom & zoon te Amsterdam het calligr. Museum van den bekenden G. J. Dekker, waar onder N° 33 voorkomt een Miroir litéraire. Auquel se void plusieurs diverses sortes d'escritures tant Latines, Romaines, etc. Uit deze geringe gegevens lezen wij, dat George de Carpentier eene Stads Fransche school had te Leiden in 1600, en veertig jaar later te Hoorn.

Amsterdam. J. G. FREDERIKS.

Am. Magarus (XXXVI, 480—3) of Maggaris – deed zich met valsche papieren voor als een dokter uit Rijnberk, wegens godsdienst-bezwaren naar Nederland overgekomen, en toekomstig erfgenaam van een raad van Ned. Indië. Hij kreeg door vertoon van godsvrucht en weldadigheid den naam van »beschermengel van Brouwershaven", verleidde de eenige dochter van den burgemeester v. der Bijl, huwde haar Juli 1764, en kreeg deel in de handelszaak zijns schoonvaders; totdat verdenking rees, en een onderzoek te Rijnberk zijne valschheden in geschrifte aan 't licht bracht, waarna hij Nov. 1765 veroordeeld werd tot geeseling, brandmerk en levenslange tuchthuisstraf. Blijkens den datum van 't portret heeft hij het lang in de gevangenis uitgehouden.

D. C. MEIJER JR.

Frederik Emile Simon, — uitvinder van den kleurendruk, † Juli 1886 in den leeftijd van 81 jaren te Straatsburg.

Albert Vinkenbrink (X, 164). Vrij algemeen wordt door de auteurs van woordenboeken, die hunne voorgangers plegen na te schrijven, en door anderen verteld, dat deze beroemde beeldhouwer, die den predikstoel in de Nieuwe Kerk te Amsterdam vervaardigde, ook de kansels in de Groote-kerk te Zwolle en te Bolsward heeft gemaakt. Vermits nu de heer Ten Kate dit mede getuigt in de Aanteekeningen op zijn prachtig gedicht: »De Nieuwe Kerk te Amsterdam", bl. 177, vind ik daarin aanleiding, om deze dwaling voor hen, die er belang in stellen, terecht te wijzen.

Reeds uit de jaarcijfers 1617—22, die op den Zwolschen predikstoel gelezen worden, blijkt, dat Vinkenbrink dien niet gemaakt kan hebben. Er bestaat een fraai portret van dezen kunstenaar, in 1648 door Holsteyn gegraveerd, waarop men leest *aet.* 43. Hieruit volgt, dat hij in 1605 geboren werd. Hij zou derhalve, indien hij de maker geweest ware, reeds op zijn 12e jaar daarmede hebben moeten beginnen, wat wel niemand aanneemlijk zal achten. De bouwmeester van het kunstgewrocht was Adam Straas, van Weilburg in Nassau.

Gansch verschillend in aanleg, inrichting en uitvoering is de kansel te Bolsward. Men behoeft hem slechts met eenige opmerkzaamheid te beschouwen en te vergelijken met den Amsterdamschen, die in de ets van Arendzen bij Ten Kate voortreffelijk is afgebeeld, om op het denkbeeld te komen, dat hij een geheel anderen oorsprong, dan de kunstvaardige hand van Vinkenbrink verraadt. Niet minder dan vier verschillende personen hebben dan ook daaraan gearbeid. De ontwerper was de Bolswarder glazenmaker Gerben Wapkes, die ook het model vervaardigde. De schrijnwerker Pieter Jurjans, mede aldaar, heeft den stoel zelven gemaakt. Van een anderen schrijnwerker, Pieter Pieters Posthumus geheeten, zijn de twee kolommen afkomstig, op welke het gestoelte aan de voorzijde rust; en het buitenste snijwerk is van Johannes Kinnema te Alkmaar. Dit laatste geeft nu wel getuigenis van veel kunst en bekwaamheid; doch het geheel is zóódanig met lofwerk van bloemen, vruchten en andere versiersels overladen, dat het van wansmaak niet is vrij te pleiten. Ik zou er meer van kunnen zeggen, maar — de Bolswarders mochten eens boos op mij worden.

Leeuwarden. L. PROES.

Mundtwerck (XXXVI, 409). De inventie van Dirk Bosch was het stempelen van een kantschrift op den rand der grove muntstukken, om het snoeien te voorkomen. In 1749 werd met hetzelfde doel het kabelen overal ingevoerd.

J. E. TER GOUW.

Het getal 666 (XXXVI, 409). Nadere bijzonderheden omtrent dit veelbesproken, belangwekkend, raadselachtig getal worden gevonden in 't belangrijke werk van Dr. L. S. P. Meijboom, De Openbaring,

het laatste boek des Nieuwen Testaments, bl. 154—157, en vooral het Naschrift, bl. 393—397. — Tot aanvulling van dat naschrift nog de bijzonderheid, dat bij een theologisch dispuut te Leiden, in 't laatst der vorige eeuw, een der aanwezigen het getal vond in den naam van een daar doceerend hoogleeraar (*Nav.* XXXV, 505), namelijk in dien van

1 5 500 100 1 1 1 1 50 1 5
Ioan Van Den honert ta ConIs haIonIs fILIVs.

A. AARSEN.

Het getal 666. Men heeft er ook uit gehaald Adonikam (Ezra II, 13), Paus Benedictus XI, Latinus, Ulpius Trajanus, en nog meer. Hoe dan? De uitlegging zou nog al uitvoerig moeten worden, en is te minder noodig, wijl die in iederen commentaar op de Openbaring te vinden is. Mij dunkt, altijd nog aanneemlijkst, dat bedoeld is Neron Caesar, geschreven met Hebreeuwsche letters. De som dier letters, als cijfers gebruikt, geeft 666; en, als men Nero schrijft, 616, eene andere lezing, die òòk voorkomt. 't Is bekend, dat beide vormen gebruikt werden, Nero en Neron, evenals Plato en Platon, Apollo en Apollon.

E. LAURILLARD.

TAALKUNDE.

Durk (XXXIV, 229). »A° 1463. Een streek lants in Velperbroick gelegen geheiten de Doerck ..." (Mr. G. v. Hasselt, H.S. Velp op de Gem.-Bibliotheek te Arnhem. f° 42). Onze bestuurder teekende bij dat woord, 't welk ik dacht dat overeenkomt met doorgang, aan: denkelijk juister dur-k d. i. »dor-ink = veld bij den doorgang of toren. Ik meen te mogen zeggen: denkelijk onjuister. Hoe ging de *n* verloren? Waarom behield deze plaats niet den naam van Doorenk of Doornik? In welke taal beteekent *dur* of *dir* toren? Is er schaduw van bewijs, dat op of aan Den Durk ooit een toren gestaan heeft? De schans der Romeinen lag waarschijnlijk te Wes-

tervoort. Etymologie van plaatsnamen is een ruim veld voor gissingen, en geeft goede gelegenheid om 't vernuft vrij te laten spelen. De meest-geachte geschiedvorschers geven er niet om, ze weten te goed hoe 't ontstaan van een plaatsnaam soms heeft afgehangen van een gril, en hoe gebrekkig de kennis nog is der oude Germaansche taal, om van het Keltisch niet eenmaal te spreken. Dat aan Den Durk een doorgang, eene voort, een vadum, bestond, is zeker. Onze bestuurder zet er een toren bij, maar ik vrees dat hij dien in zijne verbeelding bouwde.

A. J. C. KREMER.

Durk. Juist in het Keltisch beduidt dor̊, dur gat opening, zoowel water-gat of doortocht, als burcht- of poort-opening); vanhier ons *deur* (Mid. Nederl. *dure*); zie verder *Nav.* XXXIV, 101. Wesseling's vertolking »water'' is inzóóver bestaanbaar, dat »doorgang'' ook een gepasten stroomnaam vormt. Bij nader inzien evenwel noopt denkelijk Dorking of Darking (Engeland), ter vermijding van pleonasme, in die *k* een afgeknot *ek* = hoek te zien; vgl. misschien Durek (Aziat. Turkije). Tenzij Durk als een versterkte vorm van dur dient aangemerkt; en dan geraak ik met den heer Kremer in één spoor. Aandacht verdient echter wellicht in sommige gevallen »Opten Direck'' = op den weeken grond; vgl. Mr. E. D. Rink, Beschr. v. Tiel 192, naast *het* Kemperdoren (erve te Wijhe, aldus a° 1440, Cat. arch. Dev. gasth. n° 377a), in 1504 *de* Kempedoern (ib. n° 800b), in 1529 Kempen doern (ib. n°. 905a), in 1545 den Kempendoernijnck (ib. n° 989) getiteld.

Verklaart *dur̊* Turne (Frankr.), Turnhout of Tuerenhout (Antwerpen) naast Torhout of Thourout (W. Vlaand.) enz. enz.: te Groenlo ontmoet men eene buurt Tarthorst (Geogr. Beschr. v. Geld. 346). Item een erve bij Wageningen, in 1741 reeds bouwhof (Tegenw. Staat v. Geld. 489), maar oorspronkelijk door de Geldersche vorsten aangelegde sterkte, om het oversterke, omstr. 1173 door Utrecht's bisschop Godfried van Rhenen in de nabijheid zijner vaderstad (Rh.) gestichte slot Ter Horst in ontzag te houden, te...... tarten, zegt Geld. Volksalm. 1879 bl. 152, met toespeling op den naam *Tart*horst, hierhiermede eene proeve gevend van volks-etymologie, welke louter als curiosum is te beschouwen. Immers terwijl Tardes eene *rivier* is

(Frankrijk), laat Thorda of *Thorenburg* (Zevenbergen) ook hier het straksgen. do̊r, důr toe; vgl. Tartmannsdorf *of* Tareza (Hongarije). Past hier in allen deele Terthout (O. Vlaand.), — of heeft ook hier wellicht uittarting plaats gehad?! — voeg er bij De Taart (bouwhof te Zetten), alsook denkelijk »Op de Taard, Tjaard" *of* »Teerd", ook enkel Teerd of (met vervloeiing der *r*, vgl. *Nav.* XXXII, 242) Tead (geh. bij Dokkum), benevens den in 1424, 42, 90 te Twello en Wilp geërfden (Cat. arch. Dev. gasth. n⁰ 246, 393, 740) gesl. v. Tarten.

Mag Durk, Doerk als een versterkte vorm van do̊r, důrre aangemerkt, dan begrijpt men hoe onder de analogieën zich zoowel gebergten als stroomen, steden, dorpen, enz. bevinden, bijv. Torik (geb. Arabië), Torka (riv. Rusl.), Torc (berg Ierland), Torches (riv. Z. Amerika), Torcon (riv. Spanje), Torgau (kreits Pruissen), Torigny (vlek Frankr.), Turcal *of* Turhal (vlek Az. Turkije), Turegano (vlek Spanje) Turek (stadje Polen), Thurcaston (dorp Engeland). Zie verder de woordenboeken op Turk. Ook TURKIJE, waarbij het opmerkelijk is èn ter zake dient, dat deze benaming van het uitgestrekte Osmanische rijk kleeft aan een gehucht o. Waterlandkerkje en IJzendijke, in Zeeland.

Past hier ook niet de oud-adellijke gesl. Torck (Turk, Turcq), herkomstig uit Westfalen (a⁰ 1203 Tocke, a⁰ 1204 de Torchke, Geld. Volksalm. 1879 bl. 12), die o. a. kleeft aan Het Turksche Huis (te Eede, op Veluwe, *Nav.* XXXIII, 212, 3), aan Turkschweerd (tegenover Dodewaard, aan de Waal), Turksweerd (landgoed te Druten) en Den Turkwaardschen kamp (weiland te Leeuwen)? Mij dunkt, die geslachtsnaam is te oud en te aanzienlijk om bijv. aan een uithangteeken [1]) ontleend te zijn. Of heeft de stamvader dezer familie wellicht als *kruisvaarder* tegen de Sarracenen zich dien naam gegeven of hem erlangd? Maar hoe dan eerstgenoemde variant Tocke verklaard?

Prof. Verdam's indertijd van de slotsylbe van Utrecht gegeven verklaring als trecht, tricht, drecht = drift, in den zin van »plaats waar het vee wordt doorgedreven" wordt, naar ons bescheiden oordeel, zoowel door Trajectum (overvaart) supra Mosam) = Maastricht), als door het adject. Troiacensis van *Nav.* XXXV, 658, in welk laatste *důr* speelt per metathesin, voor goed veroordeeld.

J. A.

---

[1]) Vgl. Johan Winkler, Nederl. Gesl. 197.

Dorp (XXXV, 246) = terp. Vgl. Terp (gehucht te Deurne, N. Br.), bij het kadaster als Derp voorkomend, naast (v.) Middes*turp* a⁰ 1334 (Over. Arch. I 50), *-torp* a⁰ 1460 (ib. IV 125), *-darpe* a⁰ 1460 (ib. 114), *-doerpe* a⁰ 1496 (ib. V 5) en v. Graves*torppe,* Vech*toirp* a⁰ 1426 (ib. Aanh. 247). Westen*dorpes*mate a⁰ 1460 (ib. IV 114), alsmede v. Woldorp = v. Wol*throp*, *-terop* (*Nav.* XXXVI 493). Dorpat *of* Dorpt (Rusland) luidt in Chronicon Livonicum vetus (bij Bondam, Chartbk bl. 377) *Dorb*eta, Castrum *Tarb*atense.

J. A.

Middachten. Hiernaar noemt zich een oud-adell. Geldersch, steeds R. Kath. gebleven, thans uitstervend geslacht, waarvan een lid te Zwolle woont, gehuwd met eenen Jhr. Vos de Wael. Het had tot stamvader Jacobus de Michdac (Bondam, Charterbk bl. 250) of de Michdat (Bn Sloet; Oorkbk v. G. en Z. bl. 375) in 1190 (zie het keurig opstel van J. G. Frederiks in Geld. Volksalm. 1875 bl. 170). Behoorde er ook toe Johannes de Middagh als ouderling van Wageningen tegenwoordig op de Geld. synode te Arnhem 11—14 Nov. 1579 (Synod. Actenboek in MS.)? Zoo ja, telde dat geslacht destijds ook Protestantsche leden? Of was hij een krypto-R.-Katholiek, gelijk men er in die dagen, onder de aanzienlijken meer aantrof?

Is hier van het oud-adellijk huis Middachten tusschen Rheden en Ellekom, op Veluwe, sprake: de Woordenlijst voor de spelling der Aardr. Namen 1884, plaatst Middachten te Angerlo, en Middachter-steeg te Rheden. Ligt er inderdaad een M. te Angerlo? Aan De Bilt in Utrecht vindt men een buitengoed De Middag. Is deze benaming van ouden datum? In Groningerland, tusschen Eems en Lauwers, ligt eene grietenij Middachsteradeel, reeds in 970 als Midage (Bondam 64b; Bn Sloet 99), in 996 Mecheta (Pontanus V 73), in 996/7 [1]), 1129, 34 Micheta (Bn Sloet 115; Bondam 183), in 1521 Middaich (Nijhoff, Oork. VI, 2 bl. 690) bij Emmius als Midach vermeld; met den geslachtsnaam Medoch, Middochius a⁰ 1553, 5 (*Nav.* XXV, 488). Insgelijks in Jeverland (Holstein-Oldenburg) een dorp Middoge (a⁰ 1450, 98 Middooch, *Nav.* XXXVI, 424). De naam komt dus meer voor, en men bespeurt dat

[1]) Bondam, bl. 78: Emische = Eemsland.

hij als zoodanig geen recht geeft om in het Veluwsch kasteel, hoe oud van datum ook, eene oorspronkelijk door den Romeinschen veldheer Drusus Germanicus gestichte arx meridiana, — middach = zuiden (Oudemans, Mid. Nederl. Wdbk), — te ontdekken. De oudste variant *michdac* laat zich als »weide-dag" duiden; en nu worden in een oud register van Over-Betuwsche grondrenten enz., aan de domproostdij te Utrecht toebehoorend, onder hand- en spandiensten ook vermeld *dachmaeten*, waarbij tot opheldering is gevoegd: »Een dachmaet significat enen dach meijens hetzij hoij off stroij; aliàs een *maddach*, pro meydach, — nunc een dammaet lant". Bij dit bericht van Mr. L. Ph. C. v. den Bergh (Nijh., Bijdr. Vaderl. Gesch. en Oudh.kunde, dl V, in zijn opstel over Oorsprong en Beteek. d. aardr. namen in Geld.) voege men *deij-mat*, bij de Friezen de taak hooimaaiens van één dag [1]). Alsmede de uitdrukking »10 dagmaat lands" a° 1450 (Chartularium Kamper Weesh. 1885, n° 7), »14 dachmaden vrij land" a° 1541 (ib. n° 53), »8 dagmaat", vormend een deel van een kamp lands a° 1554 (ib. n° 87) — te Blankenham. De Friesche streek gronds geheeten Gherren (Gerns in Wonseradeel?) was in 1504 veertien matmaden groot. Zoo bemerkt men dan dat »dachmaet", oorspr. een dag werkens (maaiens) op 't *wei* (hooi) -land, vervolgens gebezigd is als vlaktemaat nopens de hoeveelheid grasland als in één dag kon worden afgemaaid, en wel door één persoon, daar »dachmaet lands" (= 4 gheen) wordt afgewisseld met »mannemaet". Drie

---

[1]) Mr. J. H. Hoeufft, Taalk. Bijdr. Breda 1815 bl. 84. Aldaar wordt ook herinnerd aan »maedmonath" als Angelsaksische benaming van »hooimaand". Het elders dusgenaamde et groen, d. i. nagras, de naweide van gehooid grasland, heet in de Neder-Betuwe »den ijmad", in Maas-Waal (Apeltern, Over-Asselt, enz.) lekeymet (d. i. lek-eymet). In den Bommelerwaard spreekt men van »de toemaat", d. i. toe-made = toe-weide. Want landerijen-benamingen als Moet (gehucht in O. Vlaand.), De Maat (weil. te Deil, kamp lands te Ravenswaai, bouwl. te Zennewijnen, blok te Zoelmond), De Hooge Maat (bij Lochem), Zuidermaat (tiendblok te Ek), mitsgaders geslachtsnamen als ter Maet, Termaat, v. der Maat, ter Mate, wijzen aan dat hier made, d. i. weide spelen moet. Vgl. nog »naweide, maede en hooiland" i.d. 26 *September* 1500 te Wester-Hesselen (Drenthe) in één adem genoemd (Over. Arch. V 126). Kiliaen heeft dan ook zoowel *maad*land als maailand voor weiland. Zie eindelijk Mr. L. Ph. C. v. den Bergh, Oorkdbk v. Holl. en Zeel. op de woorden Atmad, math, ymet.

dachmaet maakten wederom één oude schuijtenstall [1]) uit. Zie deze en meer andere oude vlaktematen opgegeven in Bijdr. Geschied. v. Overijssel III 244. Middach(ten), z. v. a. een omgekeerd »dagmaat", zal dus »grasland" beduiden, en wel grasland van eene bepaalde, »beperkte" grootte.

J. A.

Theodorik, Theoderik (XXXVI, 252). Mij dunkt dat onze bestuurder zeer juist, althans ten naastenbij, den tijd aangeeft waarop de verwarring begon. N° 647 in Bn Sloet's Oorkondenboek is eene, ik vertrouw letterlijke, kopij eener kopij naar het origineel geschreven in 1636. Bn Sloet noemt in zijn opschrift den bedoelden persoon Theoderich. Er zijn echter zeker oudere voorbeelden bij te brengen. Ik kan hiernaar geen onderzoek doen, maar beveel hem die zulks ondernemen wil, aan, als hij Theodoricus vindt, wel toe te zien *wanneer* het stuk, 't welk men in druk reproduceerde, geschreven is. Slechts oorspronkelijke stukken toch kunnen hier beslissen omtrent het begin der letterverwisseling.

A. J. C. KREMER.

[Vgl. voor de hoofdsylbe nog Dietwinus a° 1057 *of* Theoduinus (Bondam, Chartbk 133b), Thieodericus a° 1099 (Bn Sloet 196), Diderik a° 1334/5 Dijderik (Overijss. Archief I 52), Dirrick a° 1574 (Herald. Bibl. 1879 bl. 246), Derick a° 1575 (ib. Bibl. 1879 bl. 252), Dederick a° 1586 (ib. 304), Dirick a° 1621 (ib. 309).]

Voor Calloo raken (XXXVI, 418). Calloo is een dorp in Oost-Vlaanderen. Tuinman heeft: »Hij loopt voor Calloo", en zegt: »Dit is tot een spreekwoord geworden van de nederlaag der onzen vóór die vesting, wanneer velen schandelijk het hazenpad kozen". 't Kan dus in 't bedoelde verband beduiden: gij zult moeten wijken, en er met schade en schande af komen.

E. LAURILLARD.

Ongelukkig in het spel, gelukkig in de liefde (XXXVI, 418). Dit is een van die duizend gezegden in den volksmond, waarvan de juiste oorsprong niet licht meer zal gevonden worden, maar die veelal in het bijgeloof wortelen. Misschien heeft men er mede willen zeggen,

[1]) Ook als schutenstaell (a° 1425, Over. Arch. Aanh. 243), (nije) schutentall lants (a° 1500, ibid. V 131) voorkomend, en wel ter eerstgenoemder pl. mannelijk.

dat, als gij op één gebied ongelukkig zijt, allicht op een ander gebied u dat weêr door het lot wordt vergoed. En dan zijn zeker, in betrekking tot voor- en tegenspoed, spel en liefde twee belangrijke dingen, in 't leven van velen.

E. LAURILLARD.

Bagijn, begijn (XXXV, 562, 3) — eene ongehuwde vrouw die zich toelegt op een godsdienstig leven en aan zekere orderegelen onderworpen is, maar zich niet verbonden heeft om nooit te zullen huwen. Zeer zeker ontleenen de begijnen haren naam van Lambert le Bègue. Hiervan geheel onderscheiden waren de Bagaudes, Gallische boeren die tegen hunne Romeinsche heeren opstonden [1]). En van beiden te onderscheiden de Begarden, ketters uit de 12de eeuw. Er bestaat tusschen deze drie geene de minste overeenkomst, tenzij dat de namen tamelijk wel overeenkomend klinken; zie Littré's Woordenboek.

A. J. C. KREMER.

[De varianten des woords in *Nav.* XXXV, 116 zijn allen uit Dieffenbach's Gloss. Lat. Medii aevi geput.]

Bommelen (XXXIV, 353, 4) — is onregelmatig heen en weder slingeren, gelijk Dr. A. de Jager zegt. Zoo wordt het in N. Brabant gebezigd, en dit is ook de beteekenis van het Hgd. bummeln. Herumbummeln is tijdverkwistend rondslenteren, en een Bummelzug een stoomtrein, waarmede reizend men veel tijd verliest. Deze naam is waarschijnlijk ingevoerd door Duitsche handelsreizigers.

Eeffrouwe (XXXV, 616). De hedendaagsche Vlamingen gebruiken dit woord nog, in plaats van het noord-nederlandsche juffrouw, dat in de platte uitspraak der groote steden in Holland reeds tot juffrau, j'frau, j'fra is verloopen. In West-Vlaanderen vooral zegt men iefrouwe en ook ieffer, iefer, evenals benoorden den Moerdijk jongvrouw tot juffrouw en juffer verloopen is. Men vergelijke De Bo's West-Vlaamsch Idioticon, op het woord iefer. »De groote iefer is de overste van een Bagijnenhof". Elders in Vlaanderen zegt men ook de Groot-Jefrouwe, de Groot-Eeffroue", enz. Onze welbekende hofbloemkes

---

[1]) prachtig geschilderd door Eugène Sue in zijne »Mystères du Peuple". RED.

»Juffertjes in 't groen" (Nigella damascena) heeten in West-Vlaanderen »Jefertjes in 't hair". — Eeffrouwe, Jefrouwe, Jefer, Juffrouw, Juffer, alles is eene verbasterde volksuitspraak van het oorspronkelike jongvrouw.

Dat dit woord nog heden in Vlaanderen in gebruik is, bewijst de schoone Vlaamsche Duik-Almanak (wij zeggen in Holland gewoonlijk Scheur-Almanak) voor 1886), bij Beyaert-Storie te Brugge verkrijgbaar. Daarin vindt men deze rijmspreuken:

Hoe dikkens komt die raad te pas,
Houd Jonker Vier van Jevrouw Vlas,

Ach! terwijl bij vroeger dag,
't Vrouwvolk al te heeten plag
Lise, Griete, Maye en Calle,
Heeten zij nu iefrouwe alle!

Lise, Griete, Maye, Calle zijn verbasteringen van de volle doopnamen Elizabeth, Margaretha, Maria en Catharina.

JOHAN WINKLER.

Eeffrouwe. In Geld. Volksalm. 1873 bl. 164, wordt een Bijbelsch »wijf, wyf" (herkomstig geoordeeld van Ief, Yf = Eva, de moeder des menschelijken geslachts) voorgesteld als hebbend een Heidensch »vrouw" (afgeleid van de Germaansche godin Frouwa, Freija) van lieverlede verdrongen, en uit die afleiding de voorliefde onzer Bijbelminnende voorvaderen voor »wijf" verklaard. Die voorliefde is trouwens nog kennelijk in het spraakgebruik op het platteland, vooral onder den Overijselschen boerenstand. Doch ware deze afleiding juist, dan zou eeffrouwe niet alleen een onuitstaanbaar pleonasme, maar ook eene samenkoppeling van een Bijbelsch en een Heidensch element, vertoonen. Opmerkelijk is in één en hetzelfde oud charter uit den jare 1393/4 het onverschillig gebruik van wijf, vrouw en echtgenoote (Zie Overijs. Archief II, 7) ten aanzien van bloedverwanten: eerst is sprake van Gebbe Hendrik's wijf, daarna van Arend den Beggher en Aleid zijne vrouw, eindelijk van Gebbe, Hendriks echtgenoote. — De dichter Heinrich von Meiszen († 1318 te Mainz) verwierf den naam Frauenlob, weil er der Bezeichnung frowe, d. i. die *Herrin* im ritterlichen Sinne, den Vorzug gab vor dem Namen wîp (im Gegensatz zu »Mann" oder »Gemahl" (Deutsche Gesch. von L. Stacke 1880, S. 544, 5). Vgl. hiermede Oudemans: vrouw(e) =

gebiedster, meesteresse; Johan Winkler, Nederl. Gesl. 167: **frauja** (Goth.), d. i. heer.

J. A.

Elleboog. Dr. Dooremaal te 's Gravenhage gaf volg. Dagblad van 28 Aug. 1884 naar mijne meening eene verkeerde uitlegging aan de bekende verzen van vader Cats:

»Hebt ghy een quaet of vierigh oogh,
Verbindt het met den elleboogh".

Cats raadt toch volstrekt niet aan, als men pijn aan de oogen heeft, deze met hand of vinger te wrijven, zooals Dr. D. hem toedichtte, maar met den elleboog, 't geen een onmogelijkheid is. Dat hier elleboog zou gebruikt zijn in plaats van knokkel of vingers, is niet aannemelijk, want Cats zeide altijd zeer juist wat hij wilde zeggen, en was te gemakkelijk rijmelaar om ter wille van 't rijm een woord te gebruiken waarvoor hij een beter kon kiezen.

A. J. C. KREMER.

Falie (XXXV, 564). In 't Amsterdamsch dialect beteekent dit woord niet zoozeer sluier, maar eerder wat er achter zit of wat er mede bedekt is, in plat-, laag-Amsterdamsch wel te verstaan. Bij opstootjes heb ik vaak door het plebs hooren zeggen: »'k zal je op je falie komen!" tot den man of de vrouw met wie men het te kwaad kreeg, en dan verstond men er het »aangezicht" of, alweer in plat-Amsterdamsch, het »viezelemie" (physionomie) door. Menschen die zoo iets zeiden, droegen geen sluiers, in mijn tijd tenminsten niet. Daarbij komt nog dat voor andere lichaamsdeelen die weleens met een slag of stomp of schop of »douw" kennis maakten, de spreektaal lang niet aan armoede leed, en in tal van uitdrukkingen juist teruggaf wat men bedoelde. Daar kon geen vergissing plaats hebben, en dit pleit voor de waarheid in de bedreigingen neergelegd, ook in 't »op de falie komen".

A. AARSEN.

Falie. In Over-Betuwe zegt men »op de falie geven" in de beteekenis van »klappen toedeelen". Falie schijnt dus hier synoniem met *rug*, en dus nog eene andere beteekenis te hebben dan sluier

(voile). »Faliekant uitkomen" houdt m. i. met de Over-Betuwsche beteekenis van »falie" verband.

JANSSEN V. RAAIJ.

[Falie beduidt, volg. Kiliaen, zoowel overkleed, mantel, als kap of sluier. Vgl. hiermeê zoowel »den *mantel* uitschuieren" als »iemand op zijn *gezicht* geven".]

Fineren (XXXV, 248) — is in 't Amsterdamsche idioom iets uitvinden, uitdenken, uitvoeren, praktiseeren, en dat meestal, omdat een zeer verkeerd egoïsme aan die handeling den toon geeft, ten koste van anderer belangen en beurs. In den zin van »fourneeren" noemt de werkman 't van klasse verwisselen van zijn loterijbriefje bij den collecteur of den debitant ook al *fineren.*

A. AARSEN.

[G. P. Roos meldt, dat »fineren" sedert 1815 ook tot Z. Vlaanderen overgewaaid, er hetzelfde is als »fourneeren".]

Hocus-pocus-pas (XXXVI, 418) is, volgens Niermeijer, Verhandeling over het booze wezen, enz. bl. 109, eigenlijk *hocus-pocus-pars* en afkomstig van het Latijnsche *hocus pocus est paratus*, een term waarmede de goochelaars hunne kunstverrichtingen aanvingen. *Hocus-pocus* heette hun tas(goocheltas)-spel, verbasterd uit het Middeneeuwsch Latijn jocus poci, het spel uit den zak.

A. AARSEN.

Hocus-pocus-pas. De slotsylbe *pas* in deze tooverspreuk is niet »pas op", maar »passe, *passez !" ga over !* nml. onzichtbaar van den eenen beker in den anderen.

J. E. TER GOUW.

Mooi. *Nav.* XXXV, 502 kan ik niet naslaan, doch teeken niettemin aan: Het woord schoon (bv. als fraai) komt in Zeeuwsch-Vlaanderen niet voor dan alleen in schoon weêr; en dan is het mij zeer twijfelachtig of daarmede niet goed, d. i. groeizaam, vruchtbaar weder bedoeld wordt, b. v. bewolkt zonder veel neerslag, vooral bij het rijpen van 't koren. Anders is mooi altoos fraai, Nederl. schoon, 'n mooi gesichte, 'n mooijen boek, 'n mooi pert. Schoon kennen de Z.-Vlamingen alleen in rein, zuiver, zooals in 't Holl.: als de eene hand de andere wascht worden

beiden schoon; doch altoos verlengd met *e* schoone gewassen (gewasschen), de vloer schoone gevaagd.

G. P. ROOS.

Slecht. Dat slecht oudtijds eenvoudig beteekende, is bekend. In »slecht soldaet", d. i. »gemeen soldaat", gelijk wij spreken, — eenvoudig soldaat, een soldaat zonder eenigen rang, kwam het mij voor in 1625 te Leiden. Zeker persoon verbindt zich om als »slecht soldaet" 3 m. te dienen, »waernemende syn dienst gelyc een slecht soldaet gehouden es ende behoort te doen". Slecht en gemeen zijn beide het omgekeerde gaan beteekenen van 't geen ze vroeger uitdrukten.

A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

[Slecht staat hier in den zin van 't Hoogduitsche schlicht. En nu is het opmerkelijk dat dit Hgd. woord ook plat, glad beduidt, welke beteekenis ons woord slecht (= effen) vroeger ook had, en nog overig is in het werkw. »slechten", volg. *Nav.* XXIX, 212.]

Zondvloed. *Zond* in zondvloed deed me aan 't Engelsche *sound*, de wilde, woeste, onstuimige beweging, die 't water hebben kan, denken en daarmee in verband brengen. Dr. Beckering Vinckers heeft 't woord uitnemend verklaard in Noord en Zuid, VI, 259, vg.

A. AARSEN.

[Over zondvloed vgl. *Nav.* XXV, 301, 2, 421, en vooral ibid. bl. 462: Sin in »Sin(t) fluot" = overal-vloed.]

VRAGEN.

Anval. »Hier en bynnen hebben tot Gruensfort geweist die Joncheer van Groesbeeck ende anders vuel guede lu ende anvals" (Rek. v. Willem v. Ysendoorn, amptman v. Neder-Betuwe a° 1411; zie Mr. G. v. Hasselt, Rozendaal bl. 130). Anval = bezoek, toeloop van gasten (Oudemans, Mid. Nederl. Wdbk). Deze duiding wordt bevestigd door »gesellen de by hon vielen", gelijk eene Arnhemsche stadsrekening a° 1423 zich verluidt. »Bij hem (hen) vallen" was destijds en later eene vergoelijking van »klaploopen"; zie Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudhh. 1804, IV, 155. In laatstgen. jaar de Arnh. burgemrs Johan Mynschart en Johan v. Brienen te Nijmegen toevend hadden »voel aenvals van der Ridderschap in der Herbergen".

Aanval beduidt ook aanwas; zie Steven v. Wengele enz. 21 Apr. 1457 beleend met het goed Scherpenzeel te Olst »met water, weide, aanval en alle toebehooren" (Over. Arch. IV 31). Item 1 Aug. 1477, 19 Oct. 1517 (ib. 306; V 332). Vgl. ook ib. V 244: »als er zand aan den weerd (den rijswaard van Ter-Hunnep) aanvalt, zal Aleijt (v. Werven) dat besteycken (= bepoten) op hare kosten, nieuwe wilgen zetten in plaats van de oude", enz. enz. (i. d. 25 Febr. 1509). Derhalve aanval = aanworp (ib. Aanh. 206). Zie Nijhoff Oork. II, 223: »Opcommende erffenis wt ryeueren (rivieren) *aengeuallen* (aangewassen door aanslibbing) sonder enych dyep tusschen te gaen, neempt een yegelick myt recht, die daer neuen geerfft is".

En nu, daar de gehuchten Omval te Alkmaar (*Nav.* XXXIV, 118; 'V 257), bij Amersfoort en te Ouder-Amstel, geene analogieën hebben, hier de vraag of deze gehuchtsnaam niet eene verbastering vertoont van aanval = aanwas. Valom (geh. te Murmerwoude, Friesl.) kan dan op zijn beurt van omval (= aanval, aanwas) eene sylben-metathesis vertoonen. Tenzij dit laatste phantasienaam zij van een valligh (= bouwvallig, Meijer, Woordenschat) huis, gelijk misschien geldt ten aanzien van De Valom, herbergje bij Elburg.

J. A.

Weeme. Vroeger noemde men in Twenthe de predikantswoning, de weeme, en sprak men van den weemen-garden als van den tuin der pastorie. Hoe kan weeme pastorie beteekenen?

Haarlem. DR. E. MOLL.

[Zie *Nav*. XXXII, 438. In 1574 is sprake van »veemeheeren" = vicarissen der cathedraal-kerk te Steenwijk, zie Cat. d. arch. Deventer gasth. door Mr. J. I. v. Doorninck, n° 1150.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

---

v. Achtenvelt (XXXVI, 324). Diederich v. A. verkoopt in vereeniging met Johan v. Raesfelt tot Twickel, holt- en markerichter te Markelo, Arend de Reiger, Gerard de Gruter en Johan Stuir, 22 Juni

1603 in naam der gesamenlijke erfgenamen (geërfden) en goeds-heeren aan Gijze Kremer en Henrica v. Rijsen, echtelieden, een stuk groenland uit die marke, welk perceel op de keerzijde des verkoopbriefs als 't goed Foelckerinck staat aangeduid; zie Cat. arch. Dev. gasth. n° 1315.

v. Almonde (XXXV, 47). De eerste, dien men, volg. het Aardr. Wdbk van v. der Aa, vermeld vindt als bezitter der heerl. Pernis (Z. Holl.) was Jan v. A. † 1315, die ze naliet aan zijn zoon Willem v. A., wiens drie zonen Jan, Claas en Wissche, benevens hunne neven Jan en Jacob in 1368, met oud- en nieuw Pernisse zijn verleid geworden. Jan v. A. Willemszoon is, vermits zijne broeders zonder wettige kinderen overleden waren, in dat aandeel in het leengoed volgens naderen verleibrief, dd. 20 Maart 1380 opgevolgd, terwijl hij mede leenvervolger is geweest van zijn neef Jan v. A. Hugenzoon in 1401; waaruit blijkt dat Jacob v. A., zijn andere neef, Jan's broeder, mede zonder kinderen moet overleden zijn, waardoor dan deze Jan v. A. Willemszoon, erfgenaam is genoemd van zijn neef Jan Hugenzoon in zekeren verleibrief vóór schepenen van Pernisse gepasseerd op St. Petersdag ingang van den oogst 1412; hij tr. 1° Elisabeth v. Teilingen, dr v. Simon bij Bartha zuster van Zweder burggraaf van Montfoort, 2° Maria, wiens geslachtsnaam men niet vermeld vindt. Bij zijne eerste vrouw won hij Jan v. A. die huwde Maria v. Kralingen, dr v. Filips bij Elisabeth v. Hodenpijl, bij wie drie zonen en twee dochters, welke vijf kinderen vermeld worden in den opdrachtsbrief van het jaar 1418. Daar nu deze drie zonen zonder wettig kroost kwamen te overlijden, zijn hunne leenen gekomen op den oudsten zoon hunner zuster Elisabeth, heer Andries Boot, ook wel genoemd Andries v. A., na wiens overlijden, 22 Aug. 1489 de leengoederen vervielen op zijn broeder Cornelis Boot, enz. enz.

v. Asperen. — v. den Honert (XXXVI, 51).
Uit »Het leven en sterven van Tako Hajo v. d. Honert, prof. te Leiden, beschreven door desselvs soon en amptgenoot Joan v. d. H. (1741)", blijkt het volgende: »Tako Hajo v. d. H. is den 16den Maart 1666, te Norden, in Oostvriesland, geboren van Joan v. d. H. en Ida Hajenga. Dese Joan, die, te dien tyde, Ingenieur en Krygscom-

missaris van den Vorst van Oostvriesl., en naderhand Hoofddykgraav van den Hartog van Bronswyk-Luneborg-Celle was, is te Dordregt, in Holland, geboren, in 1635, uyt Joan v. d. H. (Dirkszoon ex Geertruyd v. Nuyssenburg, en kleinz. van Pieter Rochusz. bij Helena Mol [1]) en Hasia van der Meyde. — Het was op den 5den Sept. 1689, dat hy (Tako Hajo) op syne standplaats (Hendrik-Ido-Ambacht), door den vollen neev van sijnen vader, den Eerw. Herbert v. d. Meyde, toen predt in de Grote Lint, en naderhand te Capelle aan den Yssel, in den egt verbonden wierdt met Jacomina v. Asperen, een der minderjarige bestorvene kinderen van Gysbert v. A., Veertig der stad Dordrecht, en Maria de Witt, uyt ouden en aansieneliken geslagte van Dordrecht: daar deselve Jacomina ook nog woonde, onder de voogdye van hare nabestaande verwanten, Arent Muys v. Holy, burgem. van deselve stad, mitsgaders raad en rentmr. genl. van Suydholland, Joan de Witt, insgelyks burgem. van D., en Willem de Witt, lid in den Oudraad van deselve stad: die het huwelik met hunne goedkeuring vereert, en desselvs voorwaarden, den 20sten Aug. 1689, mede ondertekent hebben". Zij † 10 Aug. 1705.

M°.

v. den Honert, to(e) Ho(e)nerden. Mij dunkt dat deze geslachten niet

---

[1]) Pieter, Rochusz. ex Maria v. Toll, was een jonger broeder van Thomas v. Wesel, »die na een stuk Lands zich liet noemen van den Honert", schepen en raad te Dordrecht; vader, bij Ida de Jonge (Willemsdr ex Maria v. Beaumont), van mr. Rochus v. d. H., geb. 13 Maart 1572, schepen a. v., raadshr i. d. H. Raad, tot tweemaal toe buitengew. Afgezant naar het Noorden; door Christina met de ridderlijke waardigheid en een der Zweedsche kronen in zijn wapenschild, 18 Nov. 1635, vereerd; † 30 Jan. 1638. Zijn achter-kleinzoon, Johan, raadshr i. d. Raad v. Brab. en Overmaas, verkreeg, bij O.-B. van 29 Jan. 1722, van keizer Karel VI den titel van Baron, met vergunning van dien titel te mogen vastmaken aan de een of andere heerlijkheid in 's keizers Nederlanden; 't geen daarna, na aankoop der heerlijkheden van Pieterbais (in Waalsch Brabant), Reves en Ruart (onder P., bij Harlut, parochie Judoigne), luidens akte van 12 Oct. 1725, geschiedde, Hij vierendeelde zijn wapen, even als zijne voorouders, met dat der Dortsche, vermoedelijk uit den huize v. der Marck gesproten de Jonge's, en plaatste in het hartschild de Zweedsche kroon, waaruit twee groene palmtakken rijzen, op den top van den eersten der drie roode kepers in zilver (Pieterbais?). Balen, Dordr. 214. 1103, 1272—81; Scheltema, Stk. Nederl. I, 472; Troph. de Brab., Suppl. II, 203—6; Nobil. d. Pays-bas, 689, et le nouv. vrai suppl., éd. de Gand, 217.

dezelfden zijn; althans niet dàt uit Dordrecht en dit uit Deventer. Het kan zijn dat to Honerden (Dev.) later v. den Honert werd. Zou dan toevallig dezelfde naam zijn als die van het geslacht te Dordrecht. In dit geval zou prof. v. d. H. tot het Dev. geslacht kunnen behooen. In Balen (gedrukt 1677) staat hij niet, wel bl. 1281 zijne grootders Johan v. d. H. en Hosia v. der Meyden; echter is hij te vinden bij Kok, waar tevens gezegd wordt dat hij uit de Dordsche familie was. Kok noemt ook anderen van zijn geslacht (één daarvan noemt hij v. den Honaart). In Balen kan men lezen hoe een v. Wesel zich naar een stuk lands v. den Honert noemde. Twee zusters en twee broeders volgden zijn voorbeeld. Één broeder bleef zich noemen zooals de overigen van zijn geslacht.

H. J. S.

v. Assendelft (XXXVI, 51). M. A. v. der Dussen † 31 Juli 1747. Jacobina Cornelia † 20 Mei 1754; Nicolaas Paulus † 10 April 1748; Paulus † 2 Juni 1743 tr. 14 Dec. Wilh. Elis. Beeckman geb. 17 Juli 1683. Elisabeth v. A. † 30 April 1742 tr. 6 Apr.; Anna † 3 Juni 1746; Daniel Pompejus † 31 Mei 1751; Car. Elis. tr. Pieter v. der Straeten; Mr. Jacob † 13 Febr. 1752 tr. Mei 1721; Corn[a] Jacoba tr. Charles de Buuren; Mr. Willem † 31 Oct. 1740.

H.

v. Berwerde (XXXVI, 268). Niet waarschijnlijk. Adam de Berwairde of v. Berwaarde, 's graven klerk of secretaris, werd in 1354 tot baljuw en schout v. den Hage aangesteld (Handv. v. Vlaard., 385; de Riemer, Beschr. v. 's Grav. II, 15).

M°.

de Bije (XXXVI, 191). »Kornelis de Bye is den 10 van November 1540 uyt een adelijk geslagt geboren. Den 20 April 1554 heeft hij te Granade in Spanje, buiten kennisse van zijne ouders, de monnikskap in de order der Augustijner monnikken aangetrokken. In 't jaar 1563 is hij naar Mexiko getogen; daar hij 20 jaaren lang ter bekeeringe der heidenen heeft gearbeid. Van daar weder in Europa gekeerd, en naar Italie gereisd, is hij Leeraar in de Godtkunde geworden en door den Generaal van zijne Order tot Vikaris over Zeeland,

Schotland, Engeland en de Nederlanden aangestelt. Den 26 Augusti 1600 is hij van Clemens VIII met een Jubilee-brief naar de Nederlanden gezonden, daar hij 't overige van zijn leven heeft overgebracht en een groot gunsteling van Albertus en Isabella is geweest. Eindelijk is hij den 26 Juli 1614 in den ouderdom van 74 jaaren gestorven en te Brussel in de oude kerk bij het hoofdoutaar begraven. Hij heeft eenige sermoenen over de Zondagen en feestdagen nagelaten".

Dideryk de Bye, heer van Albrantswaart, den 16 Maart 1621 benoemd tot heemraad van Delfland.

M. G. W.

Bleuland (XXIX, 591). Het wapen van den vermaarden Dr. Jan Bleuland (zonder »t"), hoogl. te Harderwijk, daarna te Utrecht, stelt volgens diens eigen cachet voor als *Nav.* XXX, 541, 81 is gezegd; doch niet de balk, maar het veld moet rood en de balk v. zilver zijn, gelijk zeer juist in Rietstap, Arm. Gen. 2e ed. bij Bleuland v. Oordt is opgegeven.

Prof. Bleuland was geb. te Gouda 20 en gedt (geref.) 21 Juli 1756, zoon van Jasper bij Aafken de Jonge; hij tr. Aafken Kuijpers eene zuster van den Dr. med. te Leiden; bij wie Aafken geh. met Dr. Gerard Willem v. Toulon geb. Gouda 3 Febr. 1778, zn v. Martinus, baljuw en schout aldaar, bij Adriana Martina v. Eijck. Van bovengenoemden Jasper Bl. (die nog eene zuster Sophia had) stamde ook de wede A. v. Wijnoxbergen-Bleuland 1850 te Voorburg, alwaar haar jongste en laatste zn Adrianus † 20 Jan. 1850.

Ni fallor is Bl. uitgestorven, en leeft enkel de naam nog voort in het geslacht v. Oordt, afstammend van Aafken Bl. en Dr. G. W. v. Toulon. Is Bleuland één met Bloeijland? Johan Bloeijland v. Arnhem raad te Amersfoort 1633—37 regent v. St. Joriskerk ald. Anthoni B. te Amersfoort raad 1692, 3, 6, 7, 1700, 1 en 4, schepen 1694, 5, 8, 9, 1702 en 3 † aldaar 2 Oct. 1704. De toevoeging v. Arnhem duidt op de herkomst, want aldaar komen voor: Ulrigh of Ulderik Bluelant (*Nav.* XXX, 613 Wilderijk B.) † Arnhem 22 Sept. 1639 tr. Christina Lammers † ald. 18 Dec. 1634, winnen:

Catharina Bl. geb. Arnhem tr. ald. 28 Dec. 1628 Engel Bongert † 25 Sept. 1673 zn v. Nicolaas ontv. der verponding te A. bij Jenneken Craeijvanger.

Lisabeth Bl. geb. A. ondertr. te Arnh. met attie n. Oosterbeek 22 Juli 1638 Cornelis Brits jm. v. A. zn v. (Gronem ?) Br. get. mater sponsi en Jan Bongerts.

Geertie Bl. geb. A. ondertr. ald. 3 Mrt 1647 Jacob Tulleken wedr. Grietje v. Rienen, en zn v. Arnt bij Vreesken Louwen, get. Engel Bongers [1]).

V. O.

Boelen (XXXVI, 59). Everdina Waller, wede Jacobus Theodorus Boelen, te Amsterdam, † ald. 21 Maart 1886, oud ruim 77 jaar. Geadv. door haren zoon H. J. Boelen.

Boelens Me(e)rens (XXXVI, 59). In »het Patriciaat" verwijs ik niet alleen naar Grietje Claasdr, maar ook naar hare nakomelingen. Hetgeen daar te vinden is en *Nav.* XXXVI, 59—61 vullen elkander aan.

H. J. S.

Bor (XXXVI, 256). Op een kwartierstaat vind ik: Cornelis B. tr. Amst. 4 Apr. 1661 Catharina v. der Way; zoon: Cornelis B. tr. 1° Maria v. Bleek, 2° Sloterdijk 1721 (ondertr. 31 Jan.) Agatha Malfait, gedoopt 24 Sept. 1684 Amst. (dr v. Philip en Debora Verhoef). Bij 2° Debora B. ged. 13 Febr. 1724 Westerkerk Amst., begr. 9 Oct. 1775 Nieuwe-k. ald., tr. ald. 1735 Jan Fr. Berewout.

H.

v. de Bouckhorst (XXXVI, 332). Op eene oude plaat, voorstellend het Caenobium St. Mariae Lacus, gelegen geweest onder de parochie Oegstgeest, komt als wapen v. de B. voor In zilver ? 3 violen of bassen van ? met de manche naar beneden. Tusschen de twee bovenste violen bevindt zich een klein schildje van ? met eene fasce van ?

Van het dit wapen voerend geslacht zijn mij bekend:

Adriaen, burgemr v. Leiden in 1478, schepen ald. 1481, 5, 7.
Ghijsbert, schepen ald. 1485, 92, 95, 96, 1502, 4.
Floris, item 1489, 94, 99, in 1496, 1501 burgemr ald.
Jan, schepen ald. 1497, 1515.

---

[1]) Zie Herald. Bibl. 1881 bl. 54, 5, 6. RED.

Dirc, item 1500 — 5, 7, 9, 10, 11, 12, 14.

In 1457 heeft Judocus, bisschop van Hierapolis, de kerk van bovengenoemd klooster, met vier altaren ingewijd, van welke altaren er één was gesticht door Vranck v. de B. ter eere van St. Barbara, St. Dorothea, van de tienduizend martelaren en van alle HH. maagden. In 1488 stierf zuster Cunera v. de B. (geb. 1432), non in meergemeld klooster, dr v. Vranck. In 1525 stierf Lysbeth v. de B., non in hetzelfde klooster, in den onderdom van 25 jaren, dr v. Jan voornoemd.

Den Haag. M. G. W.

Buchel (XXI, 631, enz. enz.). In het Tijdschr. v. Gesch., Oudh. en Stat. v. Utr., III, 2e st., bl. 241, leest men o. a : »Het valt moeijelijk te bepalen vanwaar het geslacht Buchel herkomstig is; hetzelve voerde tot wapen een rood schild met drie naast elkander geplaatste ronde plaatjes van zilver [1]). Volgens de Fransche blasonnering, de gueules à trois platées d'arg. posées en fasce. Dit geslacht bloeide in Gelderland, in het Sticht van Utrecht en in het Aarts-Sticht van Keulen. De vroegste dien men gemeld vindt is Herman Buchel; hij werd door de Gelekingers te Groningen gedood in 1252. Zie bij Idsinga, Staatsr. d. Ver. Nederl. — Hubert B. bekomt het huis Brandenburg te Utrecht. Matth., de fat. et fund. Eccles. [2])". Vgl. Utr. Volksalm. 1847, 116 [3]).

---

[1]) Büchel (de Monticulo). Diese uralte cölnische Ritterfamilie, welche im 15. Jahrh. ausgestorben ist, und ihren Hof auf dem Büchel am Griechenmarkt zu Cöln besass, führte drei silberne Kugeln in rothem Felde, auf dem Helm eine silberne Kugel zwischen zwei rothen Adlerflügeln. Sie hat sich in das Geldrische verzweigt.

Eine andere Familie von Büchel führte einen schräg herabsteigenden Querbalken, worauf drei Berge, in ihrem Schilde. Diese Familie ist in Cöln ausgestorben. In Dortmund aber, wo man das Wort de monticulo sive de cumulo in von Hoevel übersetzt hat, blüht erweislich schon seit 1200 ein Zweig davon noch jetzt fort. Man sehe darüber bei Hoevel, S. 163, waar de stamlijst aanvangt met Joh. v. Hövel 1287, en zijne zonen Henrich en Herman, 1300—1310 regierender Bürgermeister zu Dortmund. Fahne, Köln., Jül. Geschl., I, 55, 56.

[2]) Ald., in Dedicat.: Beernt Proeys quam int gerechte t'Utrecht, ende gaf over Ann. 1468 Hubert B. het huis geheten groot Brandenburg, staende aen de Craen.

[3]) Is de daar beloofde »onafgebrokene genealogie" van dit geslacht later ergens medegedeeld?

Daar de bevolking der stad Groningen, oudtijds op Drentschen bodem gelegen [1]), grootendeels uit Drenthenaren en Westfalingers (misschien ook Hamburgers en Bremers) bestond [2]), is het niet geheel onzeker, dat destijds een lid van een geslacht Buchel daar door de factie der Gelkingers is omgebracht. Toch schijnt men het over den naam van dien persoon niet eens te zijn: heet hij bij sommigen Herman Buchel; bij anderen daarentegen (Westendorp, Jaarb. v. Gron. I, 322, Kron. v. Gron., Gron. 1743, 51; Schotanus, Fries. Hist., 135) wordt hij Hinrick Butel of Buttel genaamd. In 1276, 84, 92, komt aldaar onder den magistraat een Fred. Butzel, in 1299 een Arnoldus Butzel Papinga, in 1302 een Tidericus Butzel, in 1329 een Messekinus Butzel voor.

Emmius, Fasti Cons., Driessen, Mon. Gron., 558, 66, 69, 625 (domina Walburgis, dicte Butzel), 629, 897 (Hermannus Butzel, Burgensis in Groningge, 1300). In later tijd ontmoet men eveneens aldaar een Hendrik Buttel, Gezworen 1579, 80 [bij 't Rennenbergs verraad gevangen genomen] [3]), Ambtman van 't Gooregt 1594 (na de reductie), 95, 96, Gedeput. Staat 1598, 99. Ms. Regeringsb., Emmius, Catal. Deput.

Henrich Buttel was burgemr te Emden 1528—39, obiit 26 Jan. Series Çons. Embd. achter Ravinga's Ostfr. Chron. — In 't begin van 1557 woonden Clauws Buttel en Geeske Buttels te Emden. E. Beninga, Chron. v. Oostfr., door Harkenroht, bl. 864.

Vermoedelijk kwamen deze uit Westfalen. Die v. Buttel, zegt v.

---

[1]) Gron. Bijdr., V, 1: Gron. eene oud-Drentsche plaats, door Dr. G. Acker Stratingh; vgl. Ypeij en Feith, Oudh. v. h. Gooregt en Gron., 12, 150, 185; Magnin, Best. in Drenthe, I, 135 vv.

[2]) Volgens de oudste oorkonden waren bij de uitbreiding van Groningen de meeste aanzienlijke familiën aldaar, niet uit de vriesche, maar uit de drenthsche bevolking herkomstig. De magistraatsleden in Groningen, zoo mede de latere hoofdmannen, waren, sedert de vroegste tijden, grootendeels van afkomst niet alleen Drenthers, Gooregters, maar, en wel voor een groot gedeelte, ook Westfalers. Ypeij en Feith, l. c. 116—188.

[3]) 1581 was hij balling in Oostfriesl. (Harkenroth, Oostfr. Oorspr. 2e dr., I, 138), hoewel Rengers (Werken, II, 234) zegt, dat hij eerst na 8 Maart 1582 losgelaten werd. — Blijkens een oorspr. stuk van 25 Sept. 1572, verkoopen »Luyrth Clanth, tho Goedlynse hoeue-lynch, vnnde Judith Renghers syn echte huysfrowe den Erbaren Hyndrych buttel vnde Juffer feyghe syne huysfrow verdenhaluen daler yarlike rente".

Steinen, Westph. Gesch., II, 1103, sind alte Stadt-Adliche und haben im Hamm und Unna ansehnliche Güter gehabt. — Buttel, ein adliches Geschlecht zu Unna, führte in Gold drei (2, 1) rothe Flammen [1]) und einen rothen Turnierkragen im Schildeshaupte, auf dem Helme aber einen goldenen und einen rothen offenen Adlerflügel über einem goldenen und rothen Wulste (ook aldus bij v. Steinen). Fahne, Westph. Geschl., 91, die ook eene geslachtlijst geeft, in welke de namen Hendrik en Herman herhaaldelijk voorkomen.

M^O^.

Godin (XXXIV, 375, 483). Is uit België afkomstig. Zie Butkens, Trophées du Brabant IV, 171. Bij patent van Filips koning van Castilië dd. 30 Sept. 1704 werd Jacques François G. esquire, heer van Beaumez en de Marlecourt, tot Baron verheven.

v. Mansvelt (XXXV, 311). De ouders van Johan, burgemr van Utrecht, † 2 April 1672, waren Hendrik, zijde-koopman te Utrecht, raad, schepen en burgerhopman aldaar, drossaard aan de vaart, en Clasina v. Blankendaal, geb. 10 Maart 1601, † Dec. 1639, dr van Simon en Anna v. Overmeer, getr. 27 Juni 1619; Hendrik hertr. Marijtje v. Werkhoven, wede Adriaan Roelants. Zijne grootouders waren Jan Janszn v. M., lakenkooper en Margaretha Henricx dr v. Dompselaar, dr van den muntmeester Henrick bij Alijdt Hollen Bartholomeusdr. Zijne overgrootouders waren Hans v. M., geb. 1531, boekverkooper te Utrecht, en Luytge Antonisdr geb. 1529, dr van Antonis Geridszn; deze leefden nog in 1609. Het *Nav.* t. a. pl. aangegeven wapen, — zie o. a. Rietstap, Handboek der wapenkunde, Gouda 1857 bl. 327, — blijkt ten aanzien van Johan o. a. uit de »Namen en »wapenen der Ed. achtb. Heeren raden in de vroedschap der stad »Utrecht, te Utrecht bij C. Kribber 1745".

U. M. P. S.

[Ook aldus Hugo Suringar, die bericht dat Hendrik's echt met Martina v. Werkhove kinderloos bleef. Ook, dat de lelie in het hartpunt ligt.]

v. Mansvelt. Maria v. M. † Utrecht 26 Juni 1627 vrouw v.

[1]) Ik denk hier liever aan flesch (Buttel) of kawoerde, die in de wapens dikwijls een eigenaardigen vorm hebben.

Wernard Jacobsz. v. Velthuijsen. Margaretha v. Dompzelaer wed. Johan v. M. † U. 23 Aug. 1629. Johan v. M. maarschalk v. Montfoort overluid te U. 5 Dec. 1641. Johan v. M. burgemr en vroedsch. te U. geb. ald. 17 Aug. 1621 † ald. 2 Apr. 1673 tr. ald. 4 Jan. 1648 Anna v. Oort (van den tak die het wapen v. Waveren aannam) Hendriksdr bij Alida v. Borckhorst, geb. ald. 6 Apr. 1630 † ald. 18 Juni 1714 bij wie: 1. Clarisse v. M. tr. Cornelis Bor. 2. Hendrik v. M. 3. Willem v. M. tr. Catharina Barbara v. de Sande (ex matre Blankaert) bij wie o. a. Maria Aletta v. M. tr. Mr. Nicolaas v. Bronckhorst raad ordin. in het Hof v. U. 4. Anna Margaretha v. M. tr. Rudolf v. Nellesteyn (ex matre v. Zijll). 5. Maria v. M. 6. Jan v. M. 7. Aletta v. M. Wie weet de data van hun geboorte, echt, overlijden, en hunne afstammelingen? Johanna v. M. tr. 1656 Johan v. Overmeer zn v.? Hendrik v. M. zn v.? beleend 5 Mei 1665 met Nijen Weerd onder U., kanunnik 1669 v. St. Jan, secretaris der wees- of momboirkamer te U. † nà 1712. Mr. Jacob v. M. kanunnik ten Dom, maarschalk v. Montfoort, regent v. h. Bartholomaei- en Cruysgasthuis te U., heemraad v. d. Hooge en Lage Weyde † 1710 of 1711.

Mr. George Anthoni v. M. geb. U., stud. ald. 1700, raad ald. regent der Aalmoezenierskamer en v. h. Cruysgasthuis ald. † ald. 12 Sept. 1708. Mr. Jan Pieter v. M. geb. U., stud. ald. 1709 burgemr en raad ald., extra-ordin. raad in het Hof ald. kolonel der burgerwacht, regent v. h. Bartholomaei-gasthuis, tr. Anna Elsevier bij wie Mr. Abraham Ludolph v. M. gedt Utr. 25 Mrt 1717 stud. ald. 1739 raad en schepen † ald. 10 Nov. 1762.

Wouter Cornelis v. M. tr. 1762 Elisabeth Jacoba Harderwijk † als zijne wed. te Amersfoort 1818 bijna 87 jr. Mr. Jan Jacob v. M. geb. U. stud. ald. 1722 raad, schepen en burgemr ald. super-intendent der geestelijke goederen, kapitein b. d. burgerwacht, regent v. h. Bartholomaei- en Cruijs-gasthuis † ald. 27 Sept. 1754, zijne verzameling schilderijen werd 8 Apr. 1755 verkocht; wie was zijne vrouw? een zijner kinderen Catharina Walburga v. M. geb. 19 Mrt 1742 † 6 Oct. 1781 tr. 9 Mei 1770 Gerard Johan Nahuys, Gerardszn bij Margaretha Pott geb. U. 1 Febr. 1738 theol. dr. en prof. te Leiden † ald. 9 Oct. 1781.

Verder hebben nog te U. gestudeerd: Regnerus v. M. geb. ald.

stud. 1655 en 1658. Anthoni v. M. geb. ald. stud. 1658. G. A. v. M. geb. ald. stud. 1734. Johan Anthoni v. M. geb. ald. stud. 1774 promov. Juni 1774 (Boekzaal bl. 707). Anthoni Johan v. M .geb. ald. stud. 1779. Mattheus v. M. geb. Bergen-op-Zoom jur. stud. 2 Sept. 1805.

v. O.

Pagé (XXXVI, 336). Te Breda woont de oud-ambtenaar bij de belast. B. Pagé, geb. te Bergen-op-Zoom. Zijne moeder was eene Thilo.

[Past hier Pagez? In de Herv. gem. Rosmalen—Empel werd 3 Aug. 1749 door Ds. v. Wesel in den echtelijken staat bevestigd Dirk Dirk (*sic*) Pagez, j. m., geb. op het fort St. Antoni bij 's Bosch, predikant in de Mierdens, wonende te Lage-Mierd, met Johanna v. Wesel, j. d. uit 's Bosch.]

v. Schoor (XXXVI, 128). In de eerste helft der 17e eeuw behoorde tot de Brielsche regeeringspersonen een v. Sch. Zie H. de Jager, De Brielsche Archieven, Geschiedkundige Mededeelingen (J. Posthumus, Brielle) bl. 28 en 157.

VRAGEN.

Noortbergh of **N. van Brandwijk**. Jan N. (of N. v. Br.?) geb. Gouda 14 Juni 1773, † . . . ? off. artill. tot 1775, 17 . . ? majoor. Huwt te . . . . . ? eene R. . . . ? weduwe . . . . ? Haar geboorte- en sterfdatum en ouders worden gevraagd. Kinderen? Zijne zuster Emerentia geb. 28 Juli 1775 Gouda, † . . . . ? tr. te . . ? Baron von Rosenthal; betrekking, ouders, geboorte- en sterfdatum worden gevraagd. Kinderen?

Het bovenstaande uit een gedeeltelijk onleesbaar H. S. uit de vorige eeuw; wie vult het aan?

Beider vader, Johannes Noortbergh, burgemr enz. enz. te Gouda, was ook heer van Bleskensgraaf. Bracht zijne vrouw Geertruid v. Brandwijk het hem mede ten huwelijk? Wie waren hare ouders, en wie de ouders zijner moeder Hester Herenbras (geb. Gouda 3 Sept. 1712)?

Behoort tot dit geslacht ook Abraham Noordbergh (Glasius, Godgeleerd Nederl. II, 588), Ev. Luth. pred. te Bodegraven, 1809 Kuilenburg, in 't zelfde jaar te Weesp, 1843 emeritus, † Kampen 1848? De Noortbergh's behoorden tot de Nederd. Herv. Kerk.

Hoe kwam de heerlijkheid Brandwijk in, en hoe ging ze uit de familie? Heeft iemand voor mij ter inzage eene genealogie N. en eene v. Hardenbergh? Van het H. S. ontbreekt bl. 10—31, welke hoogstwaarschijnlijk verloren zijn, zoodat het einde der eerstgenoemde en het begin der laatstgenoemde weg zijn; een beletsel voor het doen drukken der geslachtlijst.

Utrecht (N. Gracht 896). H. J. SCHOUTEN.

v. der Parra. Gaarne zag men medegedeeld eene gen., waartoe behooren: Petrus Albertus v. der P., gouv.-gen. v. Ned. Indie, tr. 11 Juni 1743 Adriana Johanna Bake. Hun eenige zoon Petrus Albertus tr. Batavia 18 Mei 1778 Catharina Breton dr v. Hendrik (gouv.-gen. v. Ned. Indie? zie *Nav.* XXX, 583) bij Sara Maria v. Oordt; wie waren hunne afstammelingen?

[Vgl. *Nav.* XXXI, 109; Geld. Volksalm. 1878 bl. 174.]

v. de Poll. In de Annuaire généal, des Pays-Bas 1876, wordt gezegd van het adellijk geslacht v. de Poll: »tire son origine de Montfoort au Pays d'Utrecht. Elle doit être une branche cadette de »la fam. van Woerden, dont les armoiries ne diffèrent que par les émaux".

Zijn er sedert 1876 geene bewijzen gevonden voor de zekerheid dat de fam. v. d. Poll une branche cadette is van v. Woerden, dan door de wapenbreuk, die niet bestaat in différence d'émaux, maar alleen door bijvoeging van den zwarten balk; want de oude fam. v. Woerden heeft nooit het wapen gevoerd zooals de redacteurs dat in eene noot beschrijven: »d'or à la fasce los. d'az. et d'arg. acc. de 3 los. d'az", maar altoos volgens de Bat. Ill.: »in een verguld velt 3 rode ruyten", evenals de fam. v. de Poll, die er een zwarten dwarsbalk bijgevoegd heeft, thans nog voert.

Slingelandt. Jehan van Schlingenlandt, jeune homme à marier, natif de Dordrecht. A passé 5 à 6 ans en Hainaut, jusqu'à la pacification. Alors il a visité à Dord. sa vieille mère. Retourné à Mons, il demande sa reconciliation. Accordé 1 Dec. 1581. (Archiv. de la Belgique, Cons. privé, Liasse 43.) Kent men zijne ouders en zijn bedrijf in Henegouwen?

M[0].

GESCHIEDENIS.

Franken-rijk (XXXVI, 447). De geschiedenis maakt geene melding van eene rijksverdeeling in 847, wel van eene bijeenkomst in dit jaar te Meersen gehouden tusschen de drie vorstelijke broeders, keizer Lotharius en de koningen van Duitschland en Frankrijk, Lodewijk en Karel, zonen van keizer Lotharius I.

A + B.

Aarsen (XXXVI, 129). *Nav.* XXIII, 414 herinnert ook aan v. Büren zu Arcen of Arssen, alsmede aan eene Gesch. d. Familie Schenk v. Nijdeggen (Köln u. Neusz 1860).

Arenshorst (XXXVI, 434). Zie over Jr. Johan Rengers van den A. en diens vrouw Dorothea Grauwert, *Nav.* XXV, 278.

Kollum. ANDREÆ.

Asperen en Asperden (XXXVI, 125). Men verwarre deze beide plaatsen niet! Asperen ligt aan de Linge, Asperden aan de Niers bij Goch.

A. J. C. KREMER.

Aspermont, — benaming eener huizing te Lienden, in Neder-Betuwe, denkelijk ongeveer ter plaatse, waar in de Midden-eeuwen de toren van A. stond opgericht, t. w. bij het punt, waar de Marschdijk en de Rijn-bandijk elkaâr ontmoeten. Nu, in de nabijheid des Rijns was dan ook de geschiktste plaats voor zulk een Middeneeuwschen toren, welken sommigen liever in de dorps-kom zelve zoeken. Die stichting had plaats kort nadat Arnold van Aspermont, die, neef van Godfried van Bouillon, met dezen in 1096 naar het Heilige-Land toog, in 1106 door toedoen van Utrecht's Bisschop met de heerl. Lienden beleend was. Deze Arnold werd de stamvader van 't nóg talrijk vertegenwoordigd bloeiend geslacht v. Lynden. — Het Noodw. Wdbk d. Zamenleving laat ons daarbij aan een Italiaansch of Zwitsersch Aspermont denken, als 't dien stamvader uit de markgraven d'Este

36

spruiten doet. Mr. F. G. baron v. Lynden v. Hemmen denkt echter in zijne »Twee Brieven over St. Jacobs-broederschap" (1827), bl. 90, aan Sprimont in de prov. Luik. Men ziet vermeld Elizabeth, die als vrouwe van Sprimunth, gewezen gravinne van Kleef, in vereeniging met hare dochter Jutta, 25 Nov. 1258 over het oppidum Linne eene overeenkomst treft met graaf Otto II van Gelre (Baron Sloet, Oorkdbk v. G. en Z. bl. 793); terwijl graaf Reinald I, 23 Mei 1288 zijne rechten van vruchtgebruik op het hertogdom Limburg aan Hendrik graaf van Luxemburg en aan Walram van Luxemburg en Ligny verkoopend, dezen alzoo ook zijn slot Spremont overgaf (ibid. bl. 1108, 9). Dit Luiksche Aspremont wordt in 1288 (N. I, 15) als Spirimont aangeduid.

Tijdens de instelling der ridderorde van St. Jacobs-broederschap a° 1279/90 door graaf Floris V, bij het tornooi te 's-Gravenhage, was »de derde campejoen" heer Dierick, heer van Lynden en ter Lee, »ende droegh eenen rooden schilt met een vergult cruys ende riep: Aspermont" als wapenkreet. Zie het wapen van A. in Geld. Volksalm. 1882, bl. 40, en den Toren van A. ibid. bl. 65, alsook Geld. Volksalm. 1880 bl. 39, vermeld.

J. A.

Odenkirchen.

»Op huyden den iiije Maert xvijc vyfthien compareerde voor my Johann fridel Müller, notaris publycq, by den Hove van Hollandt geadmitteert, in 's Gravenhaghe residerende, ende voor de getuijgen hier nae genoemt, den Hoogh Welgeboren Heer Jan Hendrik Grave van Wassenaer, Heere van Obdam etc. etc. [1]).

Soo representerende in desen syn HooghEd. Welgebore Heer Vader goeder Ged. ten dien eijnde instaende, ende vervangende voor soo veel des noot synen Broeder ende Susters op de krachtighste wyse doenlyck als oock ten desen gemachtight by de HooghEd. Welgeb. vrouwe Douariere van Eussum Vrouwe Odilia Gravinne van Flodorf, vrouwe tot Dorth, volgens haer HooghEd. procuratie met behoorlycke assistentie gepasseert voor Hendrik van Essen, Stadtholder des HooghWelgebr Heere Jacob Dirck vryheer van Heeckeren, Heere van Barlham en Enghuysen Landtdrost ende praesident van de Ed. moog Heeren Gedeputeerde Staaten der Graefschap Zutphen op den 2e January deses jaers 1715 waervan copie authentycq is genomen ter eenre, Ende de Heer en Mr Roelman pittenius, Advocaet voor de respective Hoven van Justitie alhier, in den Haghe als speciale last en procu-

---

[1]) den 3 Febr. 1745 overleden zoon van Jacob v. W., die geb. in 1635, gehuwd was met Adriana Sophia v. Raesvelt en † 1714.

ratie hebbende van den Hooghwelgebr Heere Carel Philip Grave van Flodorf en Wartensleben etc. etc. [1]) ter ander zyde te kennen gevende dat tusschen den Heere eerste Compt van wegen als voren is gemelt, met onderteeckeninge, oock van de doenmaels Heeren, en vrouwe principalen ter eenre, ende de Heer principael van de Heer tweede Comparant ter andere zyde op den 24 maert vanden voorledene jaere 1714 syn opgericht ende gesloten de Articulen van conventie hiernae van woorde tot woorde geinsereert.

Articulen van conventie om nader te werden geratificeert tusschen den HooghEd. geb. Heere grave van Wassenaer in naeme van syn HooghEd. gebr Heer Vader, ende de Hoogh Ed. Geb. vrouwe Douariere van Eussum op derselver respective approbatie ter Eenre Ende tusschen den HooghEd. Gebr Heere Grave van Flodorf ter andere zyde.

Art. 1. Eerstelyck, dat den Heere Grave van Flodorf sal afstant doen van de pretensien op de Heerlyckheyt Odenkercken, ende alle het recht daervan overlaten aen gemelte Heere en vrouwe respective.

2. Alsmede afstandt doen ten behoeve als vooren van een Capitale actie tot lasten van de famillie van der Leyen.

3. Noch sal gem Heere Grave van Flodorff afstant doen ten behoeve als voren van de pretensien op den Toll tot Bon, mitsgaders van alle de papieren, bescheyden en documenten tot de voorsz. drie praetensien gehorende.

4. Gelyk mede van het Huys en Hof te Zutphen met alle de tegenwoordigh daer in sijnde meubels, geene uytgesondert, behalven de kisten, kasten, bedden, tin en kooper, dewelcke in de voorsz. overdracht niet syn begrepen, maer sal den Hof moeten gelaten werden met alle syn ornamenten, boomen, potten, bloemen en gewassen in die staet daer deselve tegenwoordigh in is, en dit alles vry ende sonder eenige belastinge die daerop syn gehypothequeert, mitsgaders daervan overleveren de chartres en papieren die tot het voorsz. Huys en Hof syn specterende.

Art. 5. Mede sal den Heer Graef van Flodorf renuncieren en afstandt doen van alle actien ende praetensien dewelcke uyt eenigen hoofde soude konnen of mogen werden geformeert op de goederen soo in Gelderlandt als in Overyssel gelegen, by maeg-gescheijt van den Huyse Dorth afgedeelt, en aen den huyse Twickelo vervallen, waer van de besitters des huyses Twickelo tegenwoordigh in possessie syn, met dese modificatie nochtans dat den Heer Graef van Flodorf, nae den inhout

[1]) Flodorff of Flodroff een aanzienlijk Brabantsch geslacht; zie v. der Aa. [Rietstap's Armorial noemt v. Flodorf Westfaalsch, Flodorp Vlaamsch, met gansch onderscheiden wapens; het Vlaamsche geslacht sed. 19 Mei 1731 burggraven. Hij, heer van Borkelo, Loenth, Stavenisse en Dorth, werd 10 Mei 1740 met Hemerts-Elsholt beleend; zie *Nav.* XXVI, 587, noot. Van den ald. vermelden Georg (G. Detlof) graaf von Flemming is als heer van Borkelo tegenover de buurmeesters van Neede sprake in de Registers op het arch. v. 't voorm. Hof v. Gelre, bl. 306. Red

van het voorsz. Maeg-gescheyt sal vry staen soodanige goederen en met soodanigen pantpenningh te lossen denwelcke losbaer zyn.

Art. 6. Oock sullen de gem^e Heeren en vrouwe respective afstandt doen van alle verdere goederen, effecten, actien ende crediten van wat naem of natuyr deselve souden mogen zyn tot de nalatenschap van de laest overledene Graef en Gravinne van Flodorf eenigsints gehoort hebbende en waervan den tegenwoordigen Heer Graef van Flodorf inde possessie actuelyck is, en sullen wel expresselyck van de Heerlyckheden van Dorth, Luit, Meeswyck ende Eysden met den gevolge en aenkleven van dien niets gereserveert ofte uytgesondert, ende sulcx mede de goederen omtrent Dorth gelegen, genaemt de Schoolt, des dat den Heere Grave van Flodorf, voor den gem^e afstandt van alle de voorz. goederen, effecten, actien en crediten aen de gemelte Heere en vrouwe eens voor al in contanten gelde in seeckere termynen, onderlinge te convenieren, sal opleggen en voldoen de somma van taghtig duysent guldens, ende voorts gedogen, dat gemelte Gravinne van Flodorf, haer leven langh voere den naem en titul van vrouwe van Dorth.

Art. 7. Is mede geconditioneert dat de qualificatien van den Heere Graef van Flodorf in dese gebruyckt voor soo veel die particulierlyck noch in dispuyt is, allersints sal syn sonder praejuditie en onverkort yders recht dien aangaende.

En eyndelyck, dat daermede alle differenten, processen, questien ende verschillen sullen komen te cesseren, waer of ter wat plaetse deselve oock souden mogen syn gemoveert of gemaeckt, met overgifte om sich in den inhout van de daertoe nader te coucheren acte vrywilligh, met behoorlycke constitutie van gemachtighden, soo voor den Hove van Justitie in Gelderlandt als den Raade van Brabandt, en elders al waer het nodigh mocht syn te laten condemneren. Aldus twee eensluydende gepasseert in 's Gravenhage den 24 Maert 1714 ende was geteeckent J. Grave van Wassenaer, J. H. G^r van Wassenaer, C. G^r van Flodorf Wartensleben en O. van Flodorf.

Ende verklaerden de respective Heeren Comptn, de voorsz. Articulen van conventie by desen nader te ratificeren soo ende in dier voegen als deselve syn leggende, en hier even voren staen uytgedruckt.

Eyndelyck verklaren de respective Heeren Comptn; volgens t geene in de voorsz. articulen van conventie reets is vervat en tot meerder bevestinge tevreden te sijn dat het jegenwoordige Jnstrument sal werden gesterckt met willige condemnatie voor alle Hoven van Justitie, alwaer het soude konnen te Stade komen, constituerende daer toe specialijck voor den Ed. Raade en LeenHove van Brabant alhier in 's Gravenhage, Sirach van Oldersom en Johan Roscam, procureurs voor welgem Raade en Leenhove van Brabant, respectivelyck, soo om de voorsz. Condemnatie te versoecken als daerin te consenteren, hen luyden daertoe absolute macht gevende bij desen. Aldus gedaen ende gepasseert in 's Gravenhage ter praesentie van Cornelis van Dienen en Jonas Piere Bonpuy als getuygen ten dese verzocht".

Volgen de handteekeningen.

Den Haag. *Medegedeeld door* RAOUL TISSOT.

Tervueren. 1402, Februari 21. De hertog van Brabant geeft, onder meer andere zaken, het burggraafschap van Tervueren [1]) (bij Brussel) in leen aan ridder Arnt van den Bossche.

Johanne, bij der gratie Godts, hertoginne van Lutsenborch, van Lotharinghen, van Brabant ende van Limborch, marcgrevinne des Heylichs Rijcxs, doen cont allen luden, dat opten dach van huden comen is voor ons ende onse mannen van leen onse lieve, getruwe heer, Arnt van den Bossche, ridder, ende heeft van ons ontfangen in leene, bij doode Jans van Melni, sijns neven was, dat borchgreeffschap van Der Vueren, doude meyerie, de vorsterye van Duysborch, die clagen daertoe behoirende met omtrent vier buenderen beemden int Bennebroeck bij Vilvoorden gelegen, dat tolbier ende den tol van Der Vueren, item noch vijff buender landts ende acht capuynen siaers te Duysborch gelegen; in welcken goeden wij den selven heeren Aernde beleenden behoudelijck ons allent onse heerlicheyt ende anders eenen yegelycken synen rechte. Ende hy dede ons daeraff hulde ende eedt van trouwe ende alles, dat een man van leen in alsulcken saecken schuldich is te doen synen gerechten heere. Ontbieden daerom ende bevelen meyeren, schepenen ende allen onsen anderen goede lude van Der Vueren ende allen, die dat aengaen moge, dat sy heeren Arndt voorscreven voor onsen borchgraeff van Der Vueren ontfangen ende houden ende hem gehoorsam wesen in allen saecken daertoe behoorende. Allen archelist uuytgescheyden. In oirconden ons segels hieraan gehangen. Gegeven tot Bruessel een en twintig dagen in Februario int jaer ons Heeren vier hondert ende een naer costuym des hooffs van Camerijck. (*Was onderteekent* J. Braon *ende besegelt met eenen segel met geelen wasch, uuythangende op enckelen start.*)

Naar een oud afschrift, berustend in het archief van het kasteel te Helmond, medegedeeld door

AUG. SASSEN.

Dirk III graaf van Holland in 1018. In de vergad. v. 21 Jan. '84 der Letterk. Afd. v. de Kon. Academie v. Wetenschappen leverde prof. Brill (Utrecht) eene bijdrage over de verkeerde voorstelling, welke Melis Stoke ons geeft van den strijd van Graaf Dirk III in 1018. Volgens het gewone verhaal, heeft in dat jaar de Hollandsche Graaf eene overwinning behaald op Godevaart hertog van Lotharingen. Hoe komt Melis Stoke, die toch zoo door en door Hollandsch-gezind was, aan de meening, dat de Graaf aan de zijde van den Hertog eene nederlaag zou hebben geleden in den oorlog tegen de Friezen? Men vergelijke eens de andere bronnen voor de kennis der geschiedenis van dien tijd. Beka, de kroniekschrijver der bisschoppen van Utrecht, verhaalt de gebeurtenis eenigzins anders, maar zijn relaas komt

[1]) Te Wanssum (Limburg) bestaat de geslachtsnaam Tervooren. RED.

hierop neder, dat de Hertog aan de zijde van den Graaf verslagen is. Ook »de Klerk van den lagen lande bij der zee" laat den Hertog, die door den Keizer den Graaf ter hulpe is gezonden, met dezen op de vlucht gaan en door de Friezen in boeien klinken. De Graaf heeft daarop, ten bewijze zijner verootmoediging, een tocht moeten ondernemen naar het Heilige-Land.

Geheel anders luidt het gewone verhaal. Dirk III begint een tol te heffen op de plaats, waar later Dordrecht gesticht is. Bisschop Adelbold, daarover verontwaardigd, brengt zijne klachten tot den Keizer. Deze zendt hem den Hertog van Neder-Lotharingen te hulp, wiens troepen in den strijd tegen den oproerigen Graaf eene gevoelige nederlaag lijden, waarbij de Hertog zelf gevangen wordt genomen. Aldus luidt het verhaal van Siegbertus Gemblacensis, van Baldricus in het Chronicon Episcoporum Camerensium, en elders. Door eene miraculeuse stem uit den hemel, zeggen zij, heeft Dirk de overwinning op zijne tegenstanders behaald.

Hoe komt Melis Stoke aan zijne afwijkende traditie? Hij volgt het Chronicon Egmondanum op den voet, en hier, zeggen Kluijt en Huydecoper, heeft de kroniekschrijver het Latijn van zijn zegsman verkeerd verstaan.

Spreker stelde zich de zaak anders voor. De bisschop van Utrecht en zijn aanhang beschouwen Dirk als den opvolger der Friesche Koningen. Hij is hun de comes Frisoniae. Hij staat aan het hoofd der Friezen, zetelt op Frieschen bodem en is zelf van Friesch geslacht. Toch is het diezelfde Graaf, die de Rijksorde en het leenstelsel in Friesland wil invoeren. Vandaar strijd met den bisschop, tot wiens diocese Friesland behoorde. Opzichzelf was Dirk III veel te zwak en te onbeduidend om de Friezen te onderwerpen, dit moet hem mislukken, zoowel als aan zijne naaste opvolgers; maar vazal van den bisschop wil hij niet zijn, en in dien kampstrijd blijft de overwinning bij den Graaf.

Doch Melis Stoke kon niet aannemen, dat Dirk bloot graaf van Friesland was. Hoe kon verder, meende hij, een hertog van Keizerswege tegen den Graaf optreden? Veeleer zal hij gekomen zijn om den Graaf in den strijd tegen de Friezen bij te staan. Toch was de oorspronkelijke naam van het volk, waarover Dirk regeerde, Friezen; volstrekt niet Neder-Saksers, zooals eigenlijk eerst de gekerstende

Friezen genoemd zijn. Bij deze averechtsche beschouwing bleef nu ook geene plaats over voor den Bisschop en de zijnen, over wier aandeel door Stoke dan ook, zooals natuurlijk is, wordt gezwegen.

Prof. R. Fruin maakte er opmerkzaam op, dat Stoke niets heeft geleverd dan eene berijmde bewerking der Egmondsche kroniek; doch ook deze is zonder waarde, want de bronnen, waaruit de schrijver geput heeft, zijn bekend; met name denke men aan Siegbertus Gemblacensis. Wij hebben berichten van tijdgenooten, waaruit zonneklaar blijkt, dat Stoke eenvoudig het Latijn van zijn zegsman verkeerd heeft begrepen. Bij de bestudeering van dit vervlogen tijdvak onzer geschiedenis miste de spreker overal eenheid of verband. Prof. M. de Vries bracht de stichting van Dordrecht in verband met de geschiedenis van het graafschap Teisterbant; Prof. Pols meende, dat moet onderscheiden worden tusschen twee expedities tegen de Friezen, die van 1005 en 1018; eindelijk sprak Prof. Kern over de grenzen van het grondgebied der Friezen.

Oranje (XXXVI, 448). Den 18—20 Nov. 1620 werd te Utrecht overluid Louise de Coligny. Zij was 9 Oct. 1620 overleden te Fontainebleau; haar lijk werd Mei 1621 te Delft bijgezet.

A + B.

Orleans, enz. Bij openlijk verbannings-besluit ontzegde de Fransche Kamer 11 Juni 1886 den hoofden uit de Bourbons en het Huis Orleans, aan de beide Napoleons, Jérôme en Victor, vader en zoon, — en aan hunne rechtstreeksche erfgenamen, naar orde van eerstgeboorte, het grondgebied der Republiek, van Algerië en van Frankrijk's koloniën, met machtiging aan de Regeering om het ook aan de overige leden dezer familiën te ontzeggen. Het verbod werd uitgevaardigd bij decreet van den President der Republiek, opgemaakt in den ministerraad, en werd 22 Juni door den Senaat bekrachtigd. De leden van het Huis Orleans, die door dezen maatregel getroffen werden, waren de Graaf van Parijs (luit.-kol. bij het territoriale leger) en zijn broeder de Hertog van Chartres (kolonel), zonen van den Hertog van Orleans en ~~eene prinses~~ Hélène van Mecklenburg/ kleinzonen van Louis Philippe/ ~~(Ph. Egalité)~~ ~~of Lodewijk XVII~~. Benevens de broeders huns vaders, t. w. de Hertog van Alençon (kap. art., gehuwd met hertogin Sophie van Beijeren),

/-Schwerin, gehuwd in 1836.

/ Koning der Franschen, zoon van Ph. Egalité.

de Hertog van Aumale (generaal), die van Montpensier, die van Nemours (generaal der reserve), die van Penthièvre (luit. bij de marine-reserve) en de Prins van Joinville (vice-admiraal). De Graaf van Parijs vaardigde 24 Juni uit zijn kasteel te Eu een manifest uit — gelijk ook prins Victor Napoleon, vertolkt opgenomen in Haarl. Ct. 26 Juni, — en verliet daags daarna per pakketboot Victoria de reede van Tréport, koers zettend naar Engeland (Dover), om voorloopig te Tunbridge-Wells te verblijven, werwaarts zijne gemalin zich 10 Juli begaf. Prins Victor Nap. vertrok naar Brussel. De Murats — prins Joachim Murat (sed. 1870 generaal in disponibiliteit) en zijn zoon (luit. d. drag.), Graaf Murat, afgevaardigde van het dep. Lot, afstammelingen der *Nav.* XXXVI, 199 vermelde Caroline Bonaparte, — waren indertijd bij decreet verklaard tot de Keizerlijke familie te behooren. Allen werden door de ministers van Oorlog en Marine van de lijsten der land- en zeemacht onmiddellijk geschrapt. Op Prins Roland B. (zie *Nav.* XXXV, 164) is de verbanningsmaatregel niet toegepast, daar het huwelijk zijns vaders, prins Pierre, nooit door Napoleon III erkend was geworden.

De Triboulet schreef in de laatste dagen van Juli een prijsvraag uit voor het beste sonnet op den Graaf van Parijs. Bekroond werd de burggraaf d'Armagnac, die het volgende inzond:

Quand le père est absent, le deuil est au logis;
Les enfants n'osent pas interroger leur mère
Qui garde le silence et dont les yeux rougis
Sont toujours dirigés vers la terre étrangère.

Souvent elle croit voir, dans l'ombre de la nuit,
Son époux apparaître au détour de la route,
Et puis, baissant la tête, elle prie, elle écoute,
Et d'un pas bien connu croit entendre le bruit.

En ces jours malheureux, c'est ainsi que la France,
Souffrant de votre exil et pleurant votre absence,
Mais gardant dans son cœur l'espérance et la foi,

Comme une femme en deuil dans sa triste demeure,
Prie ardemment le Ciel de faire sonner l'heure
Qui doit lui rendre enfin son Epoux et son Roi.

Onder de overige inzenders, die »eervolle vermeldingen" verwierven, bevonden zich een letterzetter, een student en een officier van de artillerie.

De legitimisten, die niet de Orleansen, maar alleen de Prinsen van Anjou voor wettige pretendenten erkennen, staan als de »Witten van Spanje" bekend. Dit oogt op het wapen (de lelie), alsmede op het tegenwoordig bestendig verblijf dezer pretendenten in Spanje. Te Angers bepleitte einde Aug. 1886 de generaal Cathelineau in eene legitimisten-vergadering het recht tot het koningschap over Frankrijk van Jan III als den oudsten der Bourbons, met wien men naar allen schijn den vader van Don Carlos bedoelt; hoewel totdusver altoos des laatsten zoon, de zestienjarige Jacob, als de Koning der »Witten" genoemd is geworden.

Abasse-dragonders (XXXVI, 449). Bij het eindigen van den Spaanschen Successie-oorlog waren, behalve de regimenten ruiterij, vier nationale regimenten dragonders in Staten-dienst; als regt Gardes Dragonders onder bevel van Willem prins van Hessen-Kassel, en de drie overigen geheeten naar hunne kolonels, v. Wassenaer, v. Dopff en v. Schlippenbach [1]; terwijl gedurende den oorlog, tengevolge van overeenkomsten (capitulatiën) met vreemde vorsten, tijdelijk nog in dienst waren genomen de navolgende regimenten dragonders.

1° van Hanover, onder bevel van Schuijlenburch.
2° van Hessen-Kassel, onder den Erfprins van Hessen-Kassel.
3° van Saxen-Gotha, onder Hendrik prins van S. Gotha.
4° van Holsteijn Gottorp, onder von Baudits.
5° van Denemarken, onder den Hertog van Wurtemberg-Oels.
6° van Brandenburg-Anspach, onder von Schmettau.

Wellicht is het gevraagde Abasse eene verknoeiing van Anspachsche, Ansbachse of ābachse dragonders. Dit regiment werd na de vrede van Utrecht met de vijf andere vreemde Regimenten, gedimitteerd, gereduceerd of wel gecasseerd, en daardoor ook de adjudant Frudeman. In de genealogie der Broekhuijsen's vond ik geene opheldering [2].

's Hage. A. C. SNOUCKAERT V. S.

De eerste predikanten der Herv. gemeente te Abbenbroek (XXXVI, 440).

[1]) Vgl. *Nav.* XXXIII, 521; 'V 129.
[2]) Zie Tijdschrift voor N. Brabantsche gesch., taal en letterk. III 68. RED.

Naar aanleiding der door mij op bl. 446 gedane vraag, in welke gemeente Rutgerus Henrici van Onna als lid der classis van Zutfen werkzaam was? had Prof. Dr. Acquoy dè vriendelijkheid mij 't volgende te schrijven: »Ik kan u uit het hoogst zeldzaam werkje van H. de Jongh, »Naam-lijst der predikanten van het Geldersche Synode", Leiden, 1750, de noodige inlichting geven. Dáár toch leest men bl. 114 onder Hengelo en Zelhem:

»Rutgerus Henskenius van Onna, proponent, beroepen 1598, vertrokken naar Abbenbroek 1599".

en bl. 382:

»Onna (Rutgerus Henrici van) als proponent beroepen te Zelhem en Hengelo 1598, te Abbenbroek 1599, aldaar overleden 1614".

Hetzij nu 's mans vader Hensken of Hendrik en hij zelf daarnaar Henskens of Hendreks hebbe geheeten (volgens uwe bron is het beslist Hendriks), altijd is Rutger van Onna uit Hengelo en Zelhem naar Abb. gegaan. Laat mij er nog bijvoegen, dat Onna volgens het »Aardrijksk. Woordenb." van v. der Aa, VIII, 452, eene buurschap in Vollenhove, prov. Overijsel, is".

Met dankzegging aan den hooggeachten schrijver voor zijne welwillend verstrekte inlichtingen, deel ik hier nog mede, dat 29 Juli 1596 gearresteerd werd een »Ordonantie van de classe van Vooren, Putten ende Overflaque over het onderhoud van de wedewen der overgheleden dienaren derselven", en dat Rutgerus v. Onna die ordonnantie aldus onderteekende: »Rotgerus Henrici Dienaer der kercke tot Abbenbroeck". Een afdoend bewijs dat zijn vader Hendrik, en niet Hensken heette.

H. DE JAGER.

Overluidingen te Utrecht. Vervolg van XXXVI, 365.

1622. I Jan. in ob. et fun. Mariae Croocken ux. Judoci Moreelsze.

II Jan. in ob. et fun. *Vincentii Stalpaert van der Wielen.*

IV Jan. in ob. et fun. M. Mariae Baltens, dnae in Baerlant, Bakendorp, Oudelant, et Stuvesant, ux. Dni Jacobi Schoordijck de Rijnauwen, Equitis, dni de Rijnauwen.

VI Jan. in ob. *Bernardi Hackfoort*, dum viveret locum tenentis [1]) capitanei De Golsteyn.

[1]) *Locum tenens* = luitenant.

1622. VII Jan. in ob. et fun. Gondae de Dashorst, filiae Mri Jois de Dashorst, uxoris Gerardi de Roy; est matertera confratris nostri Lamsweerd.

VIII Jan. in ob. et fun. Lamberti Strick, conventus Stae Caeciliae et Nicolai receptoris.

XII Jan. in ob. et fun. Elisabethae, Jois a Sevender filiae.

XIII Jan. in ob. Dollae Catharinae de Hartevelt, uxoris Dolli Helmich à Schewijck, dni in Drysberch et Alden-Schewijck; est soror confratris nostri Hertevelt.

XVIII Jan. in ob. et fun. Dollae Ursulae de Rijck, viduae Dionisii de Rijck.

XXI Jan. in ob. et fun. Gerardi Ooms, ordinis Stae Catharinae praebendati, filii consiliarii Oom. Propter consanguinitatem coufratris nostri Sminiae et paupertatem gratiose nihil.

XXIII Jan. in ob. et fun. Jacobi de Cleeff.

XXVII Jan. in ob. et fun. Margaretae Jacobi de Velthuysen, uxoris Gulielmi Mijs.

XXX Jan. in ob. et fun. Mri Elberti Sosii, consiliarii provinc. cur. Traj.

Ult. Jan. in ob. et fun. Mri Petri de Weede, Licent. Jur. et adv. cur. prov. Traj.

IX Febr. in ob. et fun. Dollae Ceciliae de Schadijck, ux. Dolli Petri Meyster.

XI Febr. in ob. et fun. Dni Henrici de Eeden, defuncti in Leyden; est pater ux. Dni decani. Hij stirf 9 Febr., out 65 jaar, 4 maanden [1]).

Eod. d. in ob. et fun. Aleydis Assueri de Nellesteyn, ux. Cornelii de Wijckersloot.

XXIV Febr. in ob. et fun. Dollae *Joae Ruysch*, viduae Dolli Adriani de Leuwen.

XXVIII Febr. in ob. et fun. Cornelii de Sambeeck.

II Mart. in ob. et fun. Dni Gulielmi Wantenaer, Regularis dum viveret Traject.

VI Martii in ob. et fun. Joae Arnoldi Frederici filiae, viduae Nicolai Zanum.

XI Mart. in ob. et fun. Theodorici de Oudewater, procuratoris dum viveret fori caussarum minorum curiae prov. Traj.

XII Mart. in ob. et fun. nobiliss. Dni, Dni *Gulielmi Mulard*, ordinis Teutonici Equitis, etc., commendatoris in Dyeren.

XIII Mart. in ob. et fun. Aleydis Horswinckels, viduae Cornelii Simonis Jonckheyn.

XV Mart. in ob. et fun. *Jois Bolle.*

XXII Mart. in ob. et fun. Aleydae Thomae ux. Hermanni Theodorici ab Oostweert.

Eod. d. in ob. et fun. Petronellae Lauwermans.

XXVI Mart. in fun. *Jasparinae de Brakel*, filiae Domlli Assueri de Brakel.

XXX Mart. in ob. et fun. Mgri Fredrici Brunt, Licentiati.

---

[1]) Dit laatste is later bijgevoegd.

1622. Ult. Mart. in ob. et fun. Domllae Evae de Rijnevelt, *ux. Dl'i Theodorici de Boecop.*

v Apr. in ob. et fun. Antonii de Honthorst.

Eod. d. in ob. et fun. Christinae de Swart, viduae Cornelii Pels.

vii Apr. in ob. et fun. nobilis et generosi viri Jois de Wijhe, filii de Echtelt, capitanei in Bohemia.

x Apr. in ob. et fun. Aleydis de Gall, uxoris Cornelii de Goyer.

xv Apr. in ob. et fun. Dni Petri Meyster.

Eod. d. in ob. et fun. Arnoldae Foock.

xx Apr. in ob. nob. Dni *Jois de Lennip, doi in Billioen;* est..... [*sic*] confratris nostri.

xxviii Apr. in obitu et fun. Barthae, filiae Balthazaris Vossche, viduae Petri de Sijpenesse.

xxix Apr. in ob. et fun. Adriani Schipmans, commissarii receptoris gnalis.

xxx Apr. in ob. et fun. Mariae, Conradi Jois filiae, viduae Cornelii Thomae de Well.

i Maji in fun. Jacobi Caddel, filii loco-tenentis chiliarchi [1]) Caddel.

xi Maj. in ob. et fun. Dollae *Alphardae de Boetzelaer*, viduae *Arnoldi de Aesuijn*, dni dum viveret in Ruwiel.

Eod. d. in ob. et fun. Dollae *Wendelmoedis de Ridder de Walemborch.*

xiv Maj. in ob. et fun. Dolli *Amilii de Zuylen de Nijvelt;* est pater Dni praepositi.

xxviii Maji in ob. et fun. Mechtildis a Schadijck.

xxxi Maji in ob. et fun. Dollae Wendelmoedis Both van Eem, uxoris Jois de Noortwijck.

iii Jun. in ob. et fun. Eliae Marissall.

iv Jun. in ob. et fun. Gertrudis de Dalen, viduae Jacobi de Cortgeen.

vi Jun. in ob. et fun. Elisabethae Kelders, viduae Petri de Haeften.

xiv Jun. in ob. et fun. Jois de Cock, procuratoris quondam cur. prov. traj.

xv Jun. in ob. et fun. Danielis Gulielmi de Leemputten, civit. Traj. consiliarii.

xxiii Jun. in ob. et fun. Dolli *Jois Godijn;* est frater confratris nostri Godijn.

xviii [*sic*] Jun. in ob. et fun. Sibyllae de Steen, viduae quondam Jois Gulielmi de Wadenoyen.

Eod. d. in ob. et funere Margaretae, filiae Cornelii de Schayck.

xxiv Jun. in ob. et fun. Dollae *Sibyllae Taets van Amerongen,* uxoris Dolli *Gisberti de Rijsenborch.*

xxvi Jun. in ob. et fun. Joae van der Eem, viduae quondam Petri v. Weede.

xvii Jul. in ob. et fun. Henrici Sael de Vyanen, filii Jois Saell de Vyanen.

---

[1]) *Loco tenens chiliarchus*, luitenant-kolonel, overste.

1622. xxii Jul. in ob. Adriani de Mierlo, defuncti Romae.

xxv Jul. in ob. et fun. Ceciliae Scavoet, ux. mri Leonardi Kempeners.

xxx Jul. in ob. et fun. Mariae, filiae Jois Verburch.

Eeod. d. in ob. et fun. Mariae de Lienden, viduae Jacobi de Herwaerden.

Ult. Jul. in ob. et fun. Jacobinae, filiae Cornelii de Herwijck, ux. Jois de Beeck.

i Aug. in ob. et fun. Aleydis de Hyndersteyn, viduae Mri Gulielmi de Radelant [1]), curiae prov. Traj. dum viveret praesidis.

viii Aug. in ob. et fun. Dollae Nicolaae de Hyndersteyn, viduae Gulielmi Pijlsweert.

ix Aug. in ob. et fun. Catharinae de Zijll, ux. Mri Cornelii van Eem, advocati cur. Traj.

Eod. d. in fun. Joae, filiae Mri Jois Strick.

xii Aug. In ob. et fun. Mariae Cornelii de Wijck, ux. *Andreae de Pallaes.*

xviii Aug. in ob. et fun. Anthonii Pauw, filii quondam Mri Huberti Pauw, dum viveret consiliarii cur. Traj.

xix Aug. in ob. nob. et generosae Dnae *Mariae de Renesse*, viduae de Loon [2]), Vomelgen, Hamelim, Ameyde, liberae dominae de Bockhoven, vice-comitis de Aelst, etc.

xxix Aug. in ob. et fun. nobiliss. Dnae *Cunigundae a Wees*, viduae Dolli Gerardi de Sperwouwde.

xii Sept. in fun. Beatricis, filiae Dni Jois Strick.

Eod. d. in fun. Barbarae de Duverden; est filia confratris nostri Arnoldi a Duverden.

xv Sept. in ob. nob. et magnanimi Conradi de Wael a Preslau, capitanei loco-tenentis custodiae Principis Christiani ducis Brunsvicensis, caesi in conflictu prope Gemblours.

xix Sept. in ob. Dolli Judoci de Giessen, satrapes civitatis Bomeliae, Tieler- et Bommelerweert.

xxvi Sept. in ob. et fun. Doi Jois de Westrenen, receptoris gnralis Dominii Traject.; qui est parens confratris nostri Arnoldi de Westrenen.

xxvii Sept. in ob. nobiliss. Dni *Jacobi Taets ab Amerongen*, dni liberae

---

[1]) *Radelant*; in de overluiding van 21 Apr. 1617 (*Nav.* XXXV, 398) kunnen dus de tusschen haakjes geplaatste woorden *of Rudelant* geschrapt worden.

[2]) Hier zullen bij het afschrijven een paar woorden zijn uitgevallen. In de *Annuaire de la noblesse et des familles patriciennes des Pays-Bas*, 1871, p. 218, leest men: Marie (de Renesse), dame de Haveluy, épousa Thierry van Liere d'Immerseel, vicomte d'Alost, seigneur de Womdelghem, Bockhoven, Ameide, etc., mort en 1610, fils d'Engelbert, seigneur d'Immerseel, et de Jossine van Grevenbroeck, dame de Broeckhoven.

Misschien zal men boven in plaats van *Loon* moeten lezen: Liere.

1622. jurisdictionis de Gyssenborch, aquae comitis haereditarii d'Overweert dnī in Giessennieukerke, Natres, etc.

Eod. d. in ob. et fun. Jacobinae, filiae Alexandri Vossen, ux. Jōīs de Heusden.

xxix Sept. in ob. et fun. Jacobi de Lent, filii Mrī Jōīs de Lent, consiliarii dum viveret curiae Traj..

ii Oct. in ob. et fun. Christinae Stockmans, uxoris Cornelii Verborch.

iv Oct. in ob. Dnae *Josinae de Amstel de Mynden*, viduae Dnī *Nicolai de Bronckhorst*, dnī etc.

viii Oct. in ob. et fun. Jacobi Jōīs a Lint, refectoris organorum [1]).

xi Oct. in ob. et fun. Dnī Adriani de Oirschot, vicari Sti Jōīs ecclesiae.

xvii Oct. in ob. et fun. Judoci Adriani a Driebergen.

Eod. d. in ob. et fun. Bernardi Jōīs a Wynterswijck.

xxi Oct. in ob. et fun. Catarinae Boel, viduae Dionisii de Maistre.

ii Nov. in ob. et fun. Dnī *Bartholomaei de Eck.*

xii Nov. in fun. Jōīs de Witt, canonici Stae Mariae.

xiv Nov. in ob. et fun. Dnae Mariae de Leeuwen, viduae quondam Dnī Cornelii a Weede, dum viveret capitanei.

xv Nov. in ob. et fun. Gerardi ter Steghe; est pater confratris nostri.

xvii Nov. in ob. et fun. Cornelii de Hagen, quondam consiliarii civ. Traj.

xxv Nov. in ob. nobilissimi *Jōīs a Doornick.*

xxvi Nov. in ob. et fun. Hesterae Christophori filiae a Laer, uxoris Godefridi Waschman.

Eod. d. in ob. et fun. Gisberti Gerardi ab Overmeer, consiliarii civ. Traj.

xxix Nov. in ob. et fun. Gerardae Wachtelaers.

vii Dec. in ab. et fun nobilissimae Dnae *Theodorae a Scherpenzeel*, viduae quondam nobilissimi Dnī *Arnoldi Wassenaere*, dum viveret dnī in Duvenvoorde, Voorschoten etc.

xiii Dec. in ob. et fun. Gisberti Cornelii a Cuylenborch, dum viveret consiliarii et capitanei civ. Traj.

Die eod. in ob. et fun. Hillegondae de Rhenen; ux. Gerardi Theodorici de Hoorn.

xvii Dec. in ob. Dnī Godefridi de Woude, canonici Sti Jōīs.

xxvi Dec. in ob. et fun. Dnī *Petri a Panhuysen*, dnī in Voorn; est affinis confratris nostri Godijn.

xxx Dec in ob. et fun. Dnae Emiliae Bardesen, filiae quondam Dnī Gulielmi Bardesen, Equitis, dnī in Wermenhuysen, Crabbendam.

---

[1]) De gedeeltelijk in vroegere jaargangen van den Navorscher voorkomende opgaven betreffende organisten, enz. vinden aanvulling in verschillende overluidingen, b. v. ook die van 25 Mei 1621.

1622. Eod. d. in ob. et fun. Dñi Everardi ab Alphen, vicarii Stae Mariae.

(*Wordt vervolgd.*)

Götz v. Berlichingen. Te Weenen † Jan. 1882 op 54jarigen leeftijd de gewezen ritmeester Götz baron von Berlichingen, rechtstreeksch afstammeling van ridder Götz met de ijzeren hand. Hij was een vermetel ruiter en diende vele jaren met onderscheiding in het Oostenrijksche leger, maar uitsluitend in oorlogstijd. Zijn niet onaanzienlijk vermogen ging over op zijn broeder, kamerheer des Groothertogs van Baden.

Anton Haunakampf. Deze oudste kamerdienaar des keizers van Oostenrijk, † 13 Aug. 1886 op bijna 79jarigen leeftijd; hij was 54 jaren in keizerlijken dienst geweest, en keizer Frans Jozef was bijzonder aan hem gehecht. De overledene was een man van hooge gestalte, die ook in zijne gelaatstrekken op den Keizer van Duitschland geleek; daartoe droeg bij, dat hij den sneeuwwitten baard evenals keizer Wilhelm droeg. Deze liet zich eenige jaren geleden den kamerdienaar voorstellen, toen hij van die gelijkenis gehoord had. De Hertog van Reichstadt, de zoon van Napoleon I, stierf 27 Juli 1832 te Schönbrunn, in Haunakampf's armen. Na den dood van dien prins werd H. tot kamerdienaar van den tweejarigen aartshertog Frans Jozef, den tegenwoordigen keizer, aangesteld.

Andreas Hofer. Zijn kleinzoon Andreas ridder von Hofer † einde Juni 1881, oud 48 jaren. In 1848 woonde hij als 15jarig student in de compagnie der Tyroler studenten, den Italiaanschen veldtocht bij; ook in 1859, 66 streed hij in Italië in de Oostenrijksche gelederen. Als doctor in de rechtswetenschap in Oostenrijkschen staatsdienst getreden, zag hij zich in 1863 tot notaris benoemd. In 1870 werd hij lid van den Tyroolschen landdag, en in 1877 door dien landdag naar den rijksdag afgevaardigd. De overleden ridder volgde de staatkunde der liberalen.

Den 26 Oct. '84 is te Meran een gedenkteeken onthuld ter eere van Andreas H., in den gevel van het huis waar hij 28 Jan. 1810 als gevangene der Franschen verhoord werd. Een optocht van Tyrolers, schutters en veteranen, met muziek, banieren en het geheel van

kogels doorboorde Hofer-vaandel, luisterde de plechtigheid op. De feestwagen in dien optocht voerde een 97jarigen krijgskameraad van Hofer rond, gezeten tusschen twee jonge meisjes, met de wapenschilden van Innsprück en Meran.

Menno v. Coehoorn (XXXVI, 267). Uit het Levensbericht van Menno v. Coehoorn (bl. 56) blijkt, dat hij † 17 Maart 1704 te 's Hage. Wuschot is verschrijving voor Wijkel, dorpje in Gaasterland, waar Menno ligt begraven, en waar in de kerk eene prachtige tombe voor hem werd opgericht.

Het zwaard van Latour d'Auvergne. L. d'Auv., in 1743 geboren, is in de geschiedenis bekend als »Frankrijk's eerste grenadier", en 't zwaard, hem door den Eersten Consul geschonken, draagt dien naam tot opschrift. Hij sneuvelde in 1800 te Oberhausen, als gewoon soldaat dienst doend als plaatsvervanger voor den zoon van een vriend, ofschoon hij, reeds in 1784 kapitein geworden, later den kolonels-rang weigerde. In 1795 trok hij zich uit den dienst terug. Tot 1814 bleef zijn naam op de rol, en wanneer die werd afgeroepen, antwoordde altoos een der soldaten: »Gestorven op 't veld van eer". Zijn zwaard werd door Garibaldi's schoonzoon, generaal Cangio, 22 Juni 1883 den Parijschen gemeenteraad plechtig overhandigd.

VRAGEN.

Bergbroeders. In 1457 staat vermeld »der Bargbroeder erve" op Ommer-esch in Ommerkerspel (Over. Arch. IV 42), in 1465 genaamd »der Bergbroeder erve" ald. (ib. 176). Wie waren die Bergbroeders?

Chambre mysartie. Men kent de ch. bipartie. Maar wat is deze van *Nav.* XXXVI, 530?

Scholten van Oud-Haarlem. Te Haarlem. Zie Haarl. Ct van 4 en 5 Juni 1886. Men heeft Scholten van Aschat; maar wat is dat van Oud-Haarlem?

Sweerts de Landas (XXXVI, 283). Vanwaar dat de Landas? Landas is een Fransch dorp, n.o. van Douay. Bestaat er verband met Ulloa de Taboada y Landas (vgl. *Nav.* ib. 187)?

Teding v. Berkhout. Is bij dezen bekenden en aanzienlijken familienaam het N. Holl. dorp Berkhout in het spel?

Voet v. Winssen (XXXVI, 426). Wordt met dit toevoegsel Winssen (Maas-Waal) als heerlijkheid, dan wel een gesl. v. W. bedoeld?

v. Voort. Vanwaar is deze *Nav.* XXXVI 424 vermelde familie herkomstig, en om welke redenen kwam ze in Friesland?

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Horatius' landgoed. In de 7 Juni 1886 te Amst. gehouden vergad. afd. taalkundige enz. wet. der Kon. Acad. v. Wet. handelde de heer Boot over dit landgoed. Uit verschillende plaatsen in de gedichten van Horatius, betrekkelijk de ligging en de gesteldheid der hoeve, die hij van Maecenas ten geschenke had gekregen, heeft men kunnen opmaken, dat ze gelegen was in het land der Sabijnen, op het grondgebied van Varia en bij de beek Digentia.. Deze werd gevoed door eene waterrijke bron, die bij het huis van Horatius opwelde en wier tegenwoordige naam nog aan hem herinnert. Ten onrechte hebben Heerkens en Peerlkamp in die bron de Fons Bandusiae gezien. Het Vicus Varia van Horatius is het tegenwoordige Vico Varo. Hoewel Hor. spreekt van parva rura, was het toch vrij uitgestrekt; er bevonden zich gezinnen op van vijf boeren, terwijl acht slaven het land bebouwden. Omtrent de woning vindt men slechts opgegeven, dat ze op eene hoogte stond; waar ze arx genoemd wordt, moet men niet aan een kasteel denken. Dat er zooveel getwist is over de ligging van het landgoed, moet hieraan worden toegeschreven, dat men het bij Tibur zocht. De dichter hield zich daar wel veel op bij Maecenas

en Quintilius Varus, en sprak er met groote ingenomenheid over; maar hij had er evenmin een huis als te Tarenti, waarover hij ook dikwijls spreekt.

In de laatste helft der vorige eeuw hebben Dominico de Sanctis, Gerard Heerkens en Cap-Martin aangaande de juiste ligging van het landgoed onderzoekingen gedaan; en het is aan spr. gebleken door de data, die Heerkens in zijne »Notabilia" aangaande zijne reis in Italië mededeelt, dat deze waarschijnlijk den stoot heeft gegeven tot de verdienstelijke onderzoekingen van de Sanctis, en dat daardoor weêr het uitvoerige werk van Cap-Martin is uitgelokt.

Spr. vestigde nog de aandacht op de vele bijzonderheden, die in het te Groningen verschenen werk van Heerkens voorkomen aangaande de catacomben, Herculanum, Napels enz.

De heer Vosmaer wees er op, dat, al laat de plaats van het landgoed weinig twijfel over, die van het huis nog niet met zekerheid is vastgesteld. Vroeger dacht men, dat de villa in een dal was gelegen. Wel zijn in het dal van de Digentia baksteenen en mozaïekvloeren gevonden, maar uit het onderzoek van Roza is gebleken, dat deze uit lateren tijd, na Augustus, afkomstig waren. De uitdrukking van H.: »In montes et arcem ex urbe removi", wijst er op, dat hij niet in het dal woonde, maar vooral blijkt dit uit de woorden »dictabam sub fanum Vacuae". Die tempel is toch niet in het dal, maar wel van de helling zichtbaar. Op de helling wordt ook eene bron gevonden; men ziet er den Lucretilis; en dit alles wijst er op, dat de woning op de helling zal gestaan hebben. Trouwens, toen zal men in Italië, evenmin als nu, niet spoedig in een dal, blootgesteld aan overstroomingen, zijn gaan wonen.

Het Onzalige Bosch. Hierbij denkt Mr. I. A. Nijhoff, — zie *Nav.* XXXIV, 500, noot 2, — aan het Nemus Infaustum van Julianus. Over dit Bosch (vgl. *Nav.* XXV, 449) handelt H. Cannegieter in zijn »Het Monument van Dodewaard", bl. 259. Wat zegt die geleerde er van? — »Onzalig" *kan* de gewone beteekenis hebben van »ongelukkig, rampzalig", — in het Mid. Nederl. beduidde onsalegh, -salich ook »schandelijk, verfoeilijk, slecht, verachtelijk" (Oudemans), — vgl. Het Bosch-Zonder-Genade van *Nav.* XXXII, 371. Maar zou dat epitheton ook niet eene door misverstand verkrulde analogie kunnen vormen, bijv.

tot Oensel? Oensel is eene bp o. Hurwenen (Bommelerwaard), a° 1335 Onsel (Nijh., Oork. I 348), — gesl.: v. Onsel, Onssel a° 1568 (v. Hasselt, Stukken I 281, 321); terwijl men te Zalt-Bommel in 1566 »die Oensselse poort" aantrof (ib. 115). Bij deze stad ligt een blok landerijen, Oenselzand. Een weiland te Tuil (Tielerwaard) heet Het Oensel. Kan ook aldus niet eene *bosch*rijke streek te Rheden, op Veluwe-Zoom, geheeten hebben, door misverstand of bijgeloof in »Het Onzalige Bosch" vervormd? Bij het straks vermelde Oensel nu denkt Mr. L. Ph. C. v. den Bergh, »Oorsprong en Bet. der plaatsn. in Geld." in Nijhoff's Bijdragen V (1847) aan Wodansdienst. Maar tot deze veronderstelling geeft het woord niet de minste aanleiding. Evengoed zou men dan Wodansdienst kunnen veronderstellen als oorzaak der namen Oensel, Oenzel *of* Onzel (Limb.), Onzenoord (N.-Br.), Oensingen (Zwitserl.), Oensoën (Zweden), enz. enz. De vergelijking van *Nav.* XXXV, 498 doet Oensel eenvoudig duiden als nes-bosch; zoodat het volslagen etym.-identisch wordt met Unsleben (Beijeren). Bij de *Nav.* t. a. pl. vermelde geslachtsnamen komen nog Unst (Bijdr. Gesch. Over.), Unstinck (Cat. Dev. gasth.), misschien ook Onsta, Onsten (Tijdr. Regr Over. Arch.).

Van aanbelang is het derhalve na te gaan, hoe oud gezegde Veluwsche bosch-benaming is, en of er ook varianten van bestaan.

Vorden (XXXVI, 513). De naam der begravene zal wel Schults of Schultz zijn; zie *Nav.* XXXVI, 126, 7.

Do(o)ve Lubbert (XXXVI, 437). Te Deventer woonde in 1351 enz. (dictus) Sundighe Lubbert of Lubbertus dictus Zundighe, L. Zundighe, Sundeghe L., die in 1360 als Peccans Lubbertus in de Assenstraat ter stede voorkomt; zie Cam.-reken. II 114, 31, enz. Hij was brouwer, want hij betaalde aan de stad bier-accijns.

J. A.

Roeland — Rufelaert. Op de kerkklok (a° 1617) te Driesum, gem. Dantumadeel, prov. Friesland, leest men o. a. de namen van »Lijdvijcus roelandis van ghendt", destijds predikant aldaar, en van zijne vrouw »Talle Ude dochter", benevens die van »Juncker iacob Ruffelaer" en van diens echtgenoote »sjadde van bungha". Zie G. H. v. Borssum

Waalkes, in De Vrije Fries, XVI, 229 en 291, waarmede te vergelijken: Friesche Volksalmanak voor 1884, bladz. 50—62. Uit hetgeen men bl. 56—59 van dit laatste werkje vermeld vindt, blijkt duidelijk, dat men niet Lijdvijcus, maar Levinus lezen moet, terwijl in de noot op bl. 57 ald. het vermoeden wordt geuit, dat men in plaats van ghendt »drenth" zal moeten lezen. M. i. echter waren de geslachten Roeland en Ruffelaer beiden uit Gend afkomstig; en opmerkelijk is het, dat meerdere leden van dit geslacht in de 17de eeuw in de noordelijke provinciën van ons Vaderland voorkomen, zooals uit de volgende opgaven kan blijken.

Omstr. 1660 was Worp v. Peyma gehuwd met Johanna Agneta, volg. 't Stamboek v. d. Fr. Adel, dr v. Joas v. Roelant en Agneta Ruffelaerd. Deze Johanna Agneta hertr. later Hessel v. Aysma. Worp v. Peyma, die eig. Oene Douwes Beintema heette, maar om redenen in het Stamboek vermeld, zich noemde Onuphrius Worp v. Peyma Beyntema v. der Meulen (zie Stamboek op Peyma, aant. 13), zal wel dezelfde zijn als Onuphrius Beintema v. der Meulen, die volgens 't Proclamatieboek van Kollumerland c. a. a° 1664, in 1667 de echtgenoot was van »Juffrou Titia v. Ruffelaer", over wie beneden meer.

Zooals hiervoren blijkt, geeft het Stamboek aan Joas v. Roelant tot vrouw Agneta Rufelaert, maar in het testament van Jacob v. Rufelaert, dien wij boven reeds noemden, d. d. 27 Nov. 1652, wordt vermeld, dat »Jhr. Joas Roelandt" de echtgenoot was van Jacob's voordochter Sjadde, bij Sjadde Bungha of Buma verwekt, terwijl zijne tweede vrouw Jel v. Andringa hem twee dochters schonk, Aleit en Tjets, welken laatsten naam men vrij zeker verlatijnschte tot Titia. Deze Titia is wellicht de eerste vrouw geweest van den bovenvermelden O. W. v. P. B. v. d. Meulen. Of er nu in 't Stamboek eene dwaling is ingeslopen, daar men den niet zeer welluidenden naam Sjadde toch zeker niet voor denzelfden kan houden als Agneta, en evenmin voor dien van Aleit, schijnt voorhands niet optelossen. In het Stamboek vindt men verder vermeld, dat Sierach v. Aysma, broeder van den bovengenoemden Hessel, tr. »Sjadda Ruffelaert", m. i. weduwe van Jhr. Joas Roeland.

Nav. XXII, 117 vindt men in een Belgischen kwartierstaat ook den naam Roelants, alsmede ibid. XXI, 59: Jhr. François Roelandsz.

v. Ge*u*dt (*sic*), waarvoor men vrij zeker Ge*n*dt zal mogen lezen. Deze François leefde in 't begin der 17de eeuw.

Overigens heb ik nergens van dit geslacht iets kunnen opsporen, maar ben de meening toegedaan, dat de Driesumer predikant Levinus Roelandis van Gendt, werkelijk heeft behoord tot het adellijk geslacht van dien naam, waarvan leden om des geloofswille, evenals Ruffelaert's, naar Noord-Nederland zullen zijn gevlucht. Vgl. de Gron. Bijdr., beneden aangehaald. De naam Levinus, eig. Livinus, is zekerlijk eene verlatijnsching van Lieven [1]), een naam, ook gedragen door den Brabantschen raadsheer Everards, die Mei 1566 met zijn ambtgenoot Jean Charles naar Friesland werd gezonden, om zich nopens »de troubelen te informeren". Sommige Friesche geschiedschrijvers hebben dien naam op z'en friesch geschreven Lieuwe.

Omtrent de Rufelaert's is mij bekend, dat in 1596 te Gend overleed François R. die katholiek was; dat er in den aanvang der 17de eeuw een Johannes R. te Stedum in de Groninger-Ommelanden woonde, die in 1618 op de Dordtsche Synode verscheen; dat 3 Apr. 1586 te Heidelberg student werd Gerardus R., »Frisius"; dat omstr. 1590 zal zijn geboren Jacob Ruffelaer, of zooals hij zich schreef »Rufelaert", en wel in het Album Amicorum van Geertruydt van Engelsteedt, gade van Frans v. Donia (De Vrije Fries, VIII, 213). Jacob R. was hopman, woonde te Driesum, blijkens zijn testament (bovenaangehaald) op Rinsma-state, thans het zomerverblijf van Baron v. Sytzama. Deze state was vrij zeker het eigendom zijner eerste vrouw Sjadde Bungha, Bonga of Buma, mogelijk eene nakomelinge van Taecke Buma, in 1511 eigenaar van »Reynsma-gued", waarmede die state wel zal zijn bedoeld. Zij leefde nog, blijkens het klok-opschrift van Driesum, in 1617, maar stierf vóór 1627, in welk jaar Rufelaert te Dokkum Jel v. Andringa huwde. Hij vermaakte de helft der state aan zijne voordochter Sjadde (eerst gehuwd met Joas Roelandt), die de wederhelft van hare moeder reeds had geërfd, en wier tweede echtgenoot Sierach v. Aysma in 1698 als eigenaar daarvan voorkomt.

In bedoeld album schreef Rufelaert de spreuk: »Vincit qui patitur, 2 Juni 1608", met bijvoeging van zijn wapen, hetwelk, evenals dat

[1]) Vgl. *Nav.* XXXIII, 201, 405. RED.

zijner eerste vrouw, op de Driesumer kerk-klok voorkomt, waarop almede zijn aangeduid de wapens van Livinus Roelandis en diens echtgenoote. Het wapen der Rufelaert's wordt ook nog vermeld in de Gron. Bijdragen, IX, 47, waar het een en ander over het Album amicorum van bovengenoemden Jhr. Gerardus Rufelaert wordt medegedeeld, en welk wapen overeenkomt met dat van Jacob Rufelaert. Blijkens het testament had Jacob een zuster, wier naam aldaar is verzwegen, maar die eenen Geersma huwde, bij wien Esse en Aleit. Heetten de moeder van Jacob en zijne zuster wellicht Aleit? Zeer licht mogelijk, dat Jacob v. Rufelaert als hopman in Friesland is gekomen, te Driesum Sjadde Bungha trouwde en dat door zijn toedoen zijn Gendsche stadgenoot Livinus Roelant te Driesum tot predikant beroepen werd.

Gaarne zou ik nadere mededeelingen over deze personen en hun geslacht ontvangen.

Kollum. MR. A. J. ANDREÆ.

Aanworp (XXXVI, 178). »Ik Dirc v. Zijnderen Rolandssoen zeg voor mijn regt: »dat de IJsel een zant geworpen heeft tegen mijn land aan, waar de rivier te voren een stuk afgebroken had, dat dat zand en die *aanworp* mij in regten toebehoort, als behoorende tot het land waar het aangeworpen is zoover als dit strekt, en dat ik dit behouden wil", enz. enz. Aldus omstr. a° 1392 in Over. Archief Aanh. 206. Te Deventer een geslachtsnaam v. *der* Worp.

Heng(h)emunde, — in de beteekenis van heerenveld, — graaflijk, later hertooglijk domein in Gelderland; ook in de andere provinciën? — is bekend. Wat is nu de etymologie van dit *heng(h)e*? Hangt het samen met heng(h)en, d. i. gedoogen (Kiliaen), òns *ge*hengen. Immers iets te *ge*hengen behoorde volkomen tot de eigenschappen van een Middeneeuwschen heer. (In een door A. J. v. der Aa, Aardr. Wdbk, art. Oldebroek, in gewoon Nederduitsch overgebracht charter-fragment uit den jare 1320 leest men van henghe*miende*. Is dit drukfeil, verschrijving of verkeerde lezing, dan wel een wettige variant?) Tegen deze afleiding van heng(he)munde kant zich wellicht, dat dit aldus geschreven woord soms afgewisseld wordt met haghemunde, heghemunde (hage- of hege-mond); zoo was bijv. 't Goer (goor) tusschen

Elburg en Dorenspijk in 1336 een »haghemunde" (of henchemunde) van graaf Reinald II v. Gelre (zie v. Spaen, Inleid. IV, 234). Omdat men beide vormen dezes woords vereenigd vindt in Egmond [b. v. a° 1147 Hecchemuont (Oorkdbk Holl. en Z. I, 81), a° 1297 Henghemunde (Nijh., Oork. I, 198, 238)], legt Nijhoff's duiding Egmond = heerenveld misschien [1]) gewicht in de schaal. Maar hengmunde (-monde) schijnt ook z. v. a. communitas of mark te beduiden. Het Tijnsboek van Ede vermeldt a° 1449: »Item domus hospitalis Sancte Kathrine in Arnhem de communitate dicta hengmonde sita in campo Bertoldi de Ruwenhaue dicto Brakell [2]) XII den." (zie Sloet's Marken op Veluwe, in Nijhoff's Bijdr. I). »Ik meen", zegt Bn Sloet, »hieruit te mogen afleiden dat de hengemunde niet altijd het later (*sic*) zoogenaamde heerenveld (Nijhoff, Oork. I, 198, n. 3, bl. 238, n. 3) is. Vgl. ook aldaar »communitas vicinorum in Manen dicta hengmunde". Bij andere tijnsboeken-posten vraagt de geleerde edelman: Is het verschillend gebruik van het woord (de woorden?) hengmunde en communitas opzettelijk of toevallig? Wij vragen op onze beurt: kan heng(he)munde niet eenvoudig »veldweide" beduiden, zoodanige weide, die als gemeengoed communitas heette? Ligt het denkbeeld van gemeenschappelijkheid soms ook in de eindsylbe (vgl. ment, mynt, meent, gemeent, gemynt)? Of heet hengemunde wellicht daarom communitas,

---

[1]) Misschien. Want Egmond [a° 921/2 Egheemundum (Oorkbk Holl. en Z. I, 19), a° 922 Ekmunde (ib. bl. 20), a° 1063 Egmunde (ib. bl. 55). a° 1108 Haoemunda (ib. bl. 64), a° 1297 Heegmunde (N. I, 198, 238) zou denkelijk ook kunnen beduiden òf hoek- òf bosch- òf veldsterkte. Of wel, zoo men geene rekening behoeft te houden met het wapen der heerl. (zes kepers rustend op een *burcht*), dito weide; immers de beduidenis van mont (mond), soms riviermonding, soms mundium (Mid. Lat., sterkte), in den zin van hoeveelheid hooilands of weide(= ment) wordt wel eens voorbijgezien. Misschien geeft aomade = hooiland (v. Mieris, Chrtbk I, 327, aangehaald door Hoeufft, Taalk. Bijdr. 84, — welk jaar?) hier den doorslag, en kan men mundium = sterkte èn hier èn in vele andere gevallen missen. — Egmond's alleroudste naam zal volg. A. J. v. der Aa (Aardr. Wdbk, Aanhangsel) Hallum zijn geweest. Dit is dan als een dubbelnaam aan te merken, als staande met de benaming Egmond o. i. in geen het minste etymologisch verband. Is daar iets meer van bekend? In 814 zal de plaats Hagamundi hebben geluid. Waar? Want Stillinhahagamundi, Stillinha Hagamundi a° 814/5 (Bondam, Chtbk 14a; Bn Sloet Oorkdbk bl. 30), — Bn Sloet's Bladw., bl. 1155, heeft Stillinga, — lag in de Betuwe' waarschijnlijk wel in de Over-Betuwe, niet ver van Gent.

[2]) Ontleend aan het bekende Geldersche edel-geslacht v. Brakell?

wijl 't oorspronkelijk heerenveld (de hengemunde) door den landsheer (den graaf of hertog v. Gelre) als gemeengoed was afgestaan?

Nog eens alzoo: wat is van heng(he)munde of hagemunde de etymologie? Gewis is 't een geheel ander woord dan hagemunt = munt (slag), die uit dorpen of vlekken naar plaatsen van meerder aanbelang verlegd werd. Zoo werd bijv. in 1582 de muntslag van Batenburg en Hedel naar Tiel en Zalt-Bommel verlegd (v. Hasselt, Stukken Vaderl. Hist. IV, 438). Die dusdanigen verlegden muntslag bestuurden heetten hagemuntmeesters. Oudemans' Mid. Nederl. Wdbk geeft hegmunt = slechte munt. Is dit wel juist? De verlegging van dien muntslag geschiedde toch enkel ter vereenvoudiging.

Winterstuk. De priester Ewaldus Swip verklaarde (vermoedelijk in 1489) van den prior in Albergen ontvangen te hebben het winterstuk (partem hiëmalem) van een breviarium, hem overhandigd door de uitvoerders van het testament van heer Henric Tijes, in leven vicaris te Versen, zijnde het hem voor zijn leven gelegateerd, onder voorwaarde dat het na zijn dood aan het klooster van A. zou terugkeeren. Aldus in Tijdr. Regr Over. Arch. Aanh. 441, uit het Chartularium Albergense. Duidt winterstuk hier aan dat gedeelte van het breviarium (gebedenboek), hetwelk betrekking had op den eerdienst van die heiligen, wier gedenkdagen in den wintertijd invallen? — Wat het woord breviarium aanbelangt, opmerkelijk is de variant *brediarium* uit een Vocabularius Rerum a° 1420 (bij Laur. Dieffenbach), alwaar ook »*bredier*" voorkomt. In een Vocabularius (ex quo 4° n° 318) latino-saxonicus wordt gebedenboek als »*verde*boek" aangeduid. Ook in een Glossarium Latino-Saxonicum enz. enz. »briefer". En in een Vocabularius ex quo 4° *reuwer*. Voor breviarium bezigde het Mid. Latijn ook breuies (brevies).

Voetboogschutterij (XXXV, 456, enz.). Onder de weinige voetboogschutterijen, die ons land telt, verdient die der Broederschap van St. Joris Doelen te Noordwijk-Binnen eene eerste plaats; onder meerdere oudheden wordt daar nog bewaard de boog, door Jacoba van Beieren gebezigd, toen zij op het slot Teylingen vertoefde en af en toe ook dezen Doelen bezocht. Het jaarlijksch vogelprijs-schieten heeft gewoonlijk op Pinksteren plaats. Ouder gewoonte wordt het geopend

met een optocht over het veld, waar de paal met den vogel geplaatst is; vóórop de tamboer-majoor met zijn tamboer, dan de schout, deken, vaandrig met schuttersvaandel, koning, hellebaardiers, vaandrig met St. Joris-Doelen-vaandel, oude en jonge vinders, hellebaardiers en eindelijk de broeders-schutters. Na dezen ommegang volgt het prijsschieten. Die als overwinnaar uit het strijdperk treedt, verwerft den hoofdprijs, bestaande uit de St. Joris-Doelen-medalje. De prijzen worden onder eene toespraak door den koning uitgereikt.

P. Marin, Aanteekeningen. Vervolg van *Nav.* XXXV, 599.

In een vrolyke maaltyd het *Levertje* rond laaten gaan, het levertje verkoopen met een rymtje, tot vermaak en opscherping van 't gezelschep omdeelen. Se présenter un morceau de foye à la ronde, en récitant quelque impromptu pour réjouir la compagnie. Plaisir Hollandois.

De *Meisjes*, dienstmeiden, plaegden haar Vrouwen geweldig t' Amsterdam.

De Hollanders heeten uit schimp de Franssen Fransche *muggen*.

Men heet *Pagterspel* zeker kansspel met half blinde dobbelsteenen in Vrankrijk niet bekend.

Scharbier of Scharrebier, bekend dun biertje van een stuiver de kan, zes duiten weerom. De la plus petite bière, de la rinçure de Brassin.

Schophoedje speelen, kinderspel dat goed voor de hoedemaakers is.

Als men van den schorpioen gestoken is moet men het dier op de wond dood perssen.

De Jesuiten moogen, zegd men, sedert de moord van Hendrik de 4e maar drie *tuiten* aan hunne mutsen draagen.

Gek, schuif-tafel met twaalf of dertien genommerde sleufjes aen 't end daer de ballen in rollen. Trou madame.

Zeist. J. H. VAN LENNEP.

Sporen van internationaal volksgeloof. Met de vele gedenkteekenen van Druïdische herkomst, welke tot op den huidigen dag in Groot-Brittannië aanwezig zijn, blijft ook het volksgeloof voortbestaan, dat geene twee personen, bij het tellen der steenen, dezelfde uitkomst zullen verkrijgen, en dat niemand, ze voor de tweede maal tellend, tot dezelfde som zal geraken als de eerste keer. Van de Druïdische

steenen bij Keswick sprekend, zegt Dr. Southey: »Mijne kinderen hebben vaak hunne natuurlijke neiging om dit wonder te gelooven te leur gesteld door er de proef van te nemen en het onwaar te bevinden".

Merkwaardig is dus, met het oog op 't voorgaande, wat men in het Album der Natuur (1873, Afl. 7, bl. 207) leest:

»In het algemeen moet men bij het tellen der steenen van een hunebed, welks steenen uiteengezakt of door menschenhanden verplaatst zijn, nauwlettend toezien om er geen over te slaan of twee malen mede te tellen. Men kan zich anders lichtelijk bedriegen. Nummingh meldt op bl. 54 van zijn werk, dat de Westfaalsche boeren in zijn tijd geloofden, dat de steenen van zeker hunebed nog nooit door iemand tweemaal met dezelfde uitkomst geteld waren en ook niet geteld konden worden. Hij bewees hun echter proefondervindelijk de ongegrondheid dier meening".

Zeist. J. H. VAN LENNEP.

Munten. Voor de kennis van oude munten is in Bn Sloet's Oorkdbk v. G. e. Z. n° 968 merkwaardig. Aldaar is i. d. 17 Aug. 1275 sprake van eenen tol (locus dictus den Tholle), bij Asselt, in Limburg aan de Maas (iudicium in terra et Mosa cum thelonio). Tot het laden en lossen van schepen, die deze rivier bevoeren, moest ter plaatse de thelon(i)arius vergunning geven, waarvoor hij bij het lossen een kwadrant genaamd »eynen *lichtveerlinc*", bij het laden een kwadrant genaamd »eenen *ladeveerlinc*" zou ontvangen. Kent men de waarde?

VRAGEN.

Zuid-Arabië. In Oogstmaand 1884 ving Siegfried Langer, die zich de onderzoeking van Zuid-Arabië ten levensdoel stelt, eene ontdekkingsreis aan naar dit land. Hij was voornemens, van Sana, Jemen's hoofdplaats, uit, in het nog onbekende binnenland des schiereilands door te dringen. Ofschoon zijne hoofdtaak bestond in het verzamelen van himjaritische en Arabische opschriften, en het maken van taalkundige en ethnografische studiën, zou hij toch geenszins nalaten zooveel mogelijk alles wat voor de wetenschap van belang kon geacht worden, in den kring zijner waarnemingen te omvatten. Bereikte hij zijn doel?

De Reuzentoren, — in 1798 afgebroken toren aan het oude Valkhof te Nijmegen. Kleefde aan dien toren eene legende, welke den naam verklaarde? Of was die toren zoo bizonder groot?

St. Jansdag. In 1851 bestond te Zwolle nog een oud feest, gehouden wordend in de Smeden, op St. Jansdag. Alsdan ging een der buren, elk op zijne beurt, met een bekken rond, en zamelde bij de medeburen giften in, terwijl hij op een bekken sloeg, uitroepend: »Daor kump Sint Jan Met et ketteltjen an". De opbrengst gaf een buurtfeest. Is het nog zoo?

St. Joris' vissop. Vissop = vuil vaatwater. Maar hoe verklaart men nu de uitdrukking »met St. Joris' vissop begoten" in den *Nav.* XXXVI, 415 aangegeven zin?

Zetten op wapenen (XXXVI, 350) a° 1583. Wil dit zeggen: betrekken in de kwijting van oorlogskosten?

Aartspriester (XXXVI, 333) = ἀρχιπρεσβύτερος, te Rosmalen. Verhief deze titel Rosmalen tot een dekanaat? Of is het iets anders?

Burgman. *Nav.* XXXVI, 364 heet Arnold v. Raesfelt heer van Gameren en burgman v. het Munstersche Nieuwenborg. Welk recht of waardigheid bezat hij in deze laatste hoedanigheid? Vgl. *Nav.* XXIX, 53; XXXI, 451 *met* ibid. XXXIII, 461, *Nav.* XXXI, 613 geeft geene genoegzame opheldering voor iemand van den stand van Arnold v. R.

Koddenleen. Hiervan leest men gedurig in het Tijdr. Regr op het prov. Arch. v. Overijsel, het eerst in 1456, als wanneer (22 Oct.) Yeije, de vrouw van Reiner Woltink, beleend wordt met Boeltinks goed in de bp Gesteren, kerspel Anloe (Drenthe), zijnde een koddenleen, haar aangekomen na doode harer moei Lamme, Derk Woltinks dochter (a. w. IV, 13). Terwijl men i. d. 21 Apr. 1457 Johan Hoenreking beleend ziet met het goed te Hoenreking, kerspel Anloe, zijnde een koddenleen (ib. 44), en 1 Juli 1457 Johan Bering met Iddekinge — goed in het kerspel Borger, zijnde een koddenleen (ib. 51). Die leenen

schijnen veel in Drenthe voor te komen. Codde, kodde = knots zal hier wel niet passen.

Marten. Waarom heet een aap alzoo in Vondel's (uitg. Mr. J. v. Lennep I 559 vs 1): »De steertelooze Sim, den achter kalen Marten *Bad* Reyntien", enz. enz.? Marten is hier een variant van Sim (simia). Heet de aap in den Reynaert aldus? Dan nogmaals, waarom? Of bestaat hiervoor geene bepaalde reden? In den Reynaert (uitg. Dr. Jonckbloet, vs 1047) heet de kraai St. Martens- of Martinsvogel. Waarom? Daar toch der kraai eigenschappen worden toegekend, welke aan den heilig geheel vreemd waren. — Bestaat er eenig verband tusschen dat Marten en St. Marten?

Noodzinning. Herman de Bugger neemt 6 Nov. 1394 het eerste (was)teeken, 20 Nov. het tweede, en 4 Dec. het derde tegen Engelbert Vierling, wegens 1000 Fransche schilden. Zij verdagen echter hunne geschillen tot den eersten Rigtdag na Mei e. k., zullende Engelbert dan antwoorden, zonder noodzinninge of doode hand te verzoeken. Aldus Overijs. Archief, II 17. Wat verzocht men daarmede? Oudemans biedt: nootsin = 1) geweldig beletsel, verhindering, 2) zaak van groot aanbelang.

Roode-Leeuw. Waarom op uithangborden dit epitheton? Een leeuw heeft toch altoos deze kleur.

Reempte. In eene Deventer-Cameraarsrekening a° 1353 is sprake van »municio dicta reempte apud Bozelswal in magna aqua apud ciuitatem deportata (Cam. rek. II 226), »magni claui (spijkers) habiti ad munitiones ciuitatis dictas reempte (ib. 234). In eene Cameraars-rek. a° 1359 leest men van »vigiles nauigantes supra insulam peruidentes dictum reempte in magna aqua" (ib. 695). Worden hier houten schut- of schietgevaarten bedoeld, die op het water konden drijven?

Wlfpande. Aan zekeren Rijselman, die van Deventer naar Raalte liep »pro capturis dictis wlfpande, werd van stadswege 2 st. 8 d. verstrekt, en aan eenen man, die »eosdem capturos" van Raalte naar D. bracht en van hier weder naar R. terugbracht, 10° st. Aldus in

eene Dev. Cam. rek. a° 1357 (Cam. rek. II 465). Wat waren capturi dicti Wlfpande?

Voet — komt in eenige oude Overijselsche formules voor, bijv.: »In de zaak tusschen Johan Dickinck t. e. en Johan Waning t. a. z., over *het gerichtelijk bieden van zijnen voet* door D., omdat W. hem beticht zou hebben hout te hebben gestolen, waartegen deze zijne onschuld aanbiedt, is 23 Aug. 1492 geklaard, dat hij die mag bewijzen. D. tegen W. eene boete" (Over. Arch. IV 576). »In zake de Drost van Salland, als klager van Mijn Gen. Heer (den Bisschop van Utr.), tegen Fenne Wessels met Johan Morre haren momber over het stelen eener fuik door Fenne, waarvan zij door Herman Koller beschuldigd is en dat hij openbaar in het Gericht bekend heeft, is 28 Juni 1518 geklaard, dat de Drost Herman en Fenne beiden zal dagvaarden, en zoo H. dan niet bewijzen kan, dat zij de fuik gestolen heeft, maar *steet dan noch zijnen voet daarbij te setten*, dat zij zulks gedaan heeft, zoo zal Fenne gehouden zijn zulks mede tegen hem te doen, of de Drost zal beiden aantasten en vernemen wie schuldig is (ib. V 372). — In zake Arnt ten Velthuijs tegen Johan t. V. over een uitgestelden regtdag, dien Johan niet zou hebben waargenomen, zijn beide partijen (17 Juni 1504) gesteld *op hoere versche voeten* (ib. 199). — In 1440/1 kon een perceel lands te Mastenbroek *zijnen voetdijk* niet *bewijzen* (ib. III 47).

Nauwkeurige toelichting van het gecursiveerde is gewenscht.

Penningen. 1. Italiaansche penning. Wie kan mij inlichting geven omtrent een penning: Vz. Borstbeeld van een oud-achtig man, met baard en blootshoofds. Omschrift *Alfonsus. Dux. Ferr. III;* kz. Een ruiter op een steigerend paard reikt eener geknield liggende vrouw een lauwerkrans: Omschrift *Ex. hoc. beatam. me. dicent.*

De penning draagt geen jaartal, is van koper en heeft een middellijn van 30 mM.

2. Penning op het overlijden van Ida Blok (*Nav.* XXXVI, 388). Is die penning bepaald vervaardigd op het overlijden van Ida Blok? Of bestaan er meerdere dergelijke penningen, waarop in plaats van Ida Blok een andere naam is gegraveerd, en waarop ook de opschriften anders zijn, doch overigens volmaakt gelijk aan de N° 2451

beschrevenen. Zoo heb ik in mijn bezit twee penning- of medaillonplaten voorstellend de voor- en keerzijde van n° 2451; tenminsten ik vind geen verschil, of het zou moeten zijn in vorm of afmeting. De door mij bedoelde platen zijn ovaal, en hebben eene afmeting van 72 bij 66 mM. Vz. Als de door Mr. J. Dirks beschrevene; doch op de tombe is ingesneden: »Want het zij dat wij leven, wij leven den Heere, 't zij dat wij sterven, wij sterven den Heere. Het zij dan dat wij leven 't zij dat (wij) sterven wij sijn des Heeren". R° (Romeinen) 14 vs 8.

Op den band door de engeltjes omhoog gehouden staat gegrift: »Siet de Doot Is een Inganck ten Leven".

Keerz. Deze is volmaakt als die van n° 2451; alleen is het schild onbeschreven. Ook onder staat: »Gedenckt te Sterven".

3. Metalen Kruis. Waarom zijn niet alle exemplaren van het »Metalen Kruis" juist op dezelfde wijze geslagen? Van drie exemplaren in mijn bezit is althans één exemplaar eenigzins anders dan de beide andere exemplaren.

J. K.

Huismerken. Bestaat er eene verzameling van Hollandsche huismerken?

Rotterdam. E. W. MOES.

[Eene menigte Overijselsche zijn te vinden in »Bijdragen voor de Geschied. v. Overijsel" door Mr. J. I. v. Doorninck en Mr. J. Nanninga Uitterdijk, II 343; III 315; V 80.]

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Heidelberg. Den 29 Juli 1886 werden de Universiteitsfeesten ingewijd, den 3 Aug. door Duitschlands Kroonprins namens zijn Keizer geopend. Z. K. H. herinnerde aan de roemrijke geschiedenis, aan de verschillende lotwisselingen dezer hoogeschool in haren strijd om vrijheid van godsdienst en onderzoek en wees op hare beteekenis voor de vereeniging der Duitschers uit alle landstreken, voor de vestiging van het geloof aan de gemeenschappelijkheid des volks, welke thans Duitschlands steun uitmaakt en kracht. De lotwisselingen der vijf

eeuwen van haar bestaan werden den 6 Augustus in een kolossalen gecostumeerden optocht van veertien groepen allegorisch voorgesteld. Onder deze waren de groep voorstellend Ruprecht I en de stichting der Universiteit, alsmede de intocht van Frederik V, den winterkoning, met zijne gemalin Elisabeth Stuart (17 Juni 1613) [1]) vooral merkwaardig. Ter bijwoning van dit 5e eeuwfeest der beroemde Academie vaardigde o. a. de Paus den zoon van den custos der Grieksche afdeeling van de Vatikaansche Bibliotheek, Stevenson, als buitengewoon gezant af. Als feestgeschenk bracht hij een fraai uitgevoerden Catalogus mede van de Palatijnsche Boekerij, in 1623 door Tilly weggevoerd en door hertog Maximiliaan I van Beijeren aan Paus Gregorius XV geschonken en welke bestaat uit Grieksche en Latijnsche handschriften en boeken, te zamen 8000 nummers.

In het »Verzeichniss der Festgaben" bij die gelegenheid der Jubilaeum-Commission" aangeboden, staat ook vermeld het opstel des bestuurders van dit maandwerk over »*Ingen en zijne voormalige kommanderie*", omdat *Marcilius ab Inghen* (Marcelis v. Ingen), die zijne bakermat had te Ingen (Neder-Betuwe) — als behoorend tot het edel geslacht, hetwelk zich naar dit dorp noemde en het oorspronkelijk kasteel, het latere *Blijwerven* bewoonde — door sommigen wordt aangemerkt als de eigenlijke grondlegger dier, door Ruprecht I, keurvorst van de Paltz, gestichte universiteit, welke door hem als haren eersten rector of hoogleeraar in 1386 werd ingewijd. Zie verder *Nav.* XXXIV, 133—7. Legde deze beroemde Neder-Betuwnaar den eersten grond tot de oude Heidelbergsche bibliotheek, welke sedert 1623 als Bibliotheca Palatina eene afdeeling vormt der boekerij van het Vaticaan: men begrijpt dat Paus Leo XIII geen gepaster feestgeschenk bij het 500-jarig jubilé kon aanbieden dan juist eenen catalogus der Palatijnsche boekerij; maar men bespeurt tevens hoe groot verlies hertog Max van Beijeren indertijd der Heidelbergsche hoogeschool berokkende door de wegschenking dezer boekerij, haar onschatbaar kleinood, haar wetenschappelijk pronkjuweel.

In het feestnummer 24 Juli 1886 der Illustrirte Zeitung No. 2247 leest men (S. 78), na de vermelding der inrichting van het Generalstudium" door Ruprecht I i. d. 26 Juni »zu Ehren der Jungfrau

[1]) Vgl. *Nav.* XXXVI, 530.

Maria und des ganzen himmlischen Hofstaats", het volgende: »Von Paris war ein Anhänger Urban's, der um 1342 *zu Inghen in Geldern geborene* Marsilius [1]), nach Heidelberg gekommen, hochberühmt als Redner und Lehrer, ein begeisterter Vertreter der nominalistischen Richtung; er war zweimal Rector der pariser Universität gewesen, hatte aber, als dieselbe sich Clemens VII [2]) anschlosz, Amt und Stellung seiner Ueberzeugung geopfert; er war wie von Gott gesandt, um der geistige Vater des heidelberger General-studiums zu werden, trat am 29 Juni 1386 als »Pfaffe" mit dem damals ungeheuern Gehalt van 200 Gulden in Ruprecht's Dienst und begann mit ihm das grosze Organisationswerk. Die Hochschule wurde durchaus der pariser, die für unübertrefflich galt, nachgebildet, erhielt eine theologische, juristische, medicinische und artistische Facultät, deren letzere in vier Nationen unter Procuratoren zerfiel", enz.

Der erste Lehrer war Marsilius von Inghen, der über Logik las; ihm traten alsbald zur Seite der Artist Heilmann Wunnenberg von Worms (der zweite Rector) und der Cisterciensermönch *Reginaldus von Alva*, enz. Am 17 November 1386 erwählte die kleine Corporation Marsilius zum ersten Rector, welches Amt er bis 1396 neunmal bekleidet hat; von ihm ist uns auch ein kurzer Bericht über die Grundung der Hochschule erhalten, enz. Ruprecht III, der seinen Scheitel mit der Kaiserkrone schmückte, betrauerte mit der Hochschule am 20 August 1396, damals noch Prinz, den Tod ihres gefeiertsten Mitgliedes, Marsilius von Inghen's".

Ingen mag derhalve trotsch wezen op dezen zijnen grooten zoon, op zijnen Marsilius, wiens portret, in monnikenkostuum, — de eerste leeraren waren clerici, — een scherpzinnige tronie, zie op de eerste bladzijde van bovengenoemd feestnummer. Alsmede S. 86 de afbeelding van het door hem gebezigde rectoraats-zegel, vertoonend den Paltzer leeuw, vasthoudend een opengeslagen boek, waarin geschreven: »Semper apertus"; randschrift: »Sigillum Rectoratus Studii Heidelbergensis".

De Heidelberger universiteit draagt sedert de laatste jaren een streng Protestantsch, Duitsch-nationaal karakter.

---

[1]) vermoedelijk zoon of broeder van den *Nav.* XXXIV, 134 vermelden Sander. De daar genoemde Otto en Marcelis waren dan denkelijk neven van hem.

[2]) den tegen-Paus, tijdens het in de Kerk-geschiedenis als het »Pauselijk Schisma" bekende conflict.

Geschrift (XXXVI, 535). Dit boek is geschreven door Aug. Friedr. Ferd. von Kotzebue, Duitsch tooneeldichter, geb. in 1761 te Weimar. Op eene reis naar Rusland werd hij op de grenzen aangehouden en op last van keizer Paul naar Siberië gebannen. Spoedig daarna in vrijheid gesteld, verkreeg hij van den Keizer groote goederen in Lijfland en den titel van Hofraad.

In bedoeld werk, vertaald in het Hollandsch, wordt deze periode van zijn leven beschreven. Ik weet niet meer, waar het is uitgegeven.

MR. J. WITTEVEEN.

Groenewoudt of Groenwold, Duysendpont. Achter een bundel onuitgegeven gedichten van Godefridus Duijsendpont, die door Van der Aa als verloren gegaan wordt opgegeven, doch welken ik onlangs terugvond en waarvan ik mij voorstel den inhoud te gelegenertijd bekend te maken, vond ik de volgende aanteekening, door zekeren C. Schoon »uijt mondelinge berigten van een uijt de gemelde Famielie (in 1739) neergeschreven". De in den bundel voorkomende »Verscheijden Verjaardigten" gaven mij de gelegenheid deze overigens ver van volledige aanteekening nog hier en daar aan te vullen. De steller der vraag van *Nav.* XXXVI, 432 is wellicht in staat de thans nog voorkomende vraagteekens te doen verdwijnen.

Abrahamus Duijsentpont, geb. Amsterdam 21 Julij 1623, te Zuiderwoud als pred. beroepen (zijnde proponent) 1653, † ald. 23 Mei 1686. Tweemaal gehuwd, de eerste maal met? geb. te? † te? in? (vóór 1666); de tweede maal met? geb. te? † te? Bij zijne eerste vrouw won hij

Hester D., geb. te Z. 16 Mei 1654, tr. Melchior Groenewoud, chirurgijn ald. en vervolgens te Broek, waar hij † 24 Nov. 1728.

Bij zijne tweede:

Henricus D., geb. te Z. 25 Febr. 1667, pred. te Ooster- en Wester-Blokker en van daar naar Oost-Indien gevaren, † onder weg op de reis 1718 in 't begin. Hij dichtte de »Blockers Speeluuren, sijnde een korte Uijtbreydinge over eenige uijtgelesene Bibel stoffen in Nederduijtsche sangmaat nedergesteld", welke twee drukken beleefden, de eerste bij Hendrik van Straalen in 1702, de tweede bij R. Callenbach Klenck in 1732, beide te Enkhuizen en in 4°.

Godefriedus D., geb. te Zuijdewout (*sic*) 15 Febr. 1669, chirurgijn

te Lutjebroek (sedert Nov. 1710) † ald. 1 Nov. 1736. Hij, de dichter van bovengenoemden bundel, tr. te Lutjebroek 7 Oct. 1696 Jannetje Beldt geb. te? 22 Nov. 1656.

Vóór zijn huwelijk met Hester D. was Melchior Gr. gehuwd geweest met Zwaantje v. Noort, bij wie hij drie kinderen had, van welke alleen het derde mij bekend is, met name Immetje, geb. te? den? 1674, † te Uijtdam 5 Febr. 1740, out ruijm 66 jaar.

Melchior Gr., chirurgijn, zoon van Melchior, brouwer te Delfzijl, en ald. geboren 23 Nov. 1648, was eerst chirurgijn te Zuijderwoude en vervolgens (begin 1704) te Broek, alwaar hij † 9. Aug. 1719.

Uijt zijn tweede huwelijk met Hester D., zijn te Zuijderwoud geboren: Hester Gr. 15 Juli 1680, † te Broek 17 Mei 1716; Jannetje 4 Juni 1684, † te Broek 17 Jan. 1735; Marike 17 Juni 1687, † te Broek 15 Oct. 1732.

Nog te Z. geboren Abraham Gr. 30 Mei 1690, chirurgijn te Broek, † ald. 12 Jan. 1762. Deze bezat nog in 1740 den sedert als verdwenen beschouwden dichtbundel.

Jacob Gr., geboren te Z. 27 Maart 1694, chirurgijn te Purmerland, daarna te Broek, alwaar hij † 7 Mei 1732, tr. Lijsje Wouters Eijkeboom, bij wie zes kinderen, zijnde twee dogters jong gestorven en Melchior, geboren te Purmerland 19 Dec. 1718.

Voorts geboren te Broek Jannitje 21 Dec. 1721, Marijtje 14 Nov. 1726 en Lijsje 8 Juni 1732.

De stamwapens der Familie Groenewoud of eijgentlijk Groenewold, zijn als volgt:

1. Een schilt in de lengte door midden geklooft, waar van het (*sic*) eerste helft gevult is met een Roode klimmende Leeuw, hebbende een blaauw kruis op de Borst, staande de Leeuw op een goud. velt. De tweede helft is beset met een klimmende witte Bok op een roode gront.

2. 't Tweede schilt pronkt met een witte veer of pluijm, van de Regter na de Linkerhand schuijns opgaande en aan 't bovenend omgeslagen; en onder aan de Linker en boven aan de regter hand, ziet men een blaauwe France Lelij, alles op een goudt velt. De ornamenten na de kunst gemaakt zijnde, moet een roode Leeuw ter halver lijve uijt het Helmet komen, houdende in de regter poot de voorsz. witte pluijm.

't Geslagt van Groenewoud uijt Vriesland oorspronkelijk zijnde, heeft zig wijt en sijd uijtgebreijdt. En heeft zig in den krijgsdienst dapper gekweten, waarom het door zeker Konning (*sic*) van Sweeden met het eerstbeschreven wapenschilt is beschonken geworden. Waar nu het zelve nog door een Koning van Vraukrijk (ik weet niet welke) met het tweede Wapen is gehonoreert geworden.

Amsterdam. P. J. FREDERIKS.

Laboulaye-Noordkerk. Men kent het geestige werk van Ed. Laboulaye, »Paris en Amérique". Op blz. 150 van den zeventienden druk (Paris 1872) komt het volgende verhaal voor. De kwaker Seth heeft aan Martha zijne liefde verklaard, en haar jawoord met een kus beantwoord. Plotseling worden zij door een grooten hond gestoord. De kwaker jaagt den onverwachten gast niet weg, doch lokt hem met een stuk suiker en streelt hem. Terwijl de hond hem kwispelstaartend aanzag, zeide de kwaker, — ik haal hier het oorspronkelijke aan —: »Ami, tu es venu me troubler au moment le plus doux de ma vie; un autre que moi t'aurait battu ou tué, il en aurait eu le droit; je te montrerai la différence qu'il y a entre un quaker et le commun des hommes. Pour toute vengeance, je me contenterai de te donner un vilain nom. — Sur quoi, flattant le chien qui sautait auprès lui pour obtenir un nouveau morceau de sucre, Seth conduisit poliment l'animal jusqu'à la porte; puis tout-à-coup fermant la grille, il cria à pleins poumons: Chien enragé! chien enragé! En un clin d'œil il n'y eut plus de bottes aux fenêtres; des milliers de têtes regardaient et menaçaient l'ennemi; pierres, bâtons, meubles pleuvaient comme grêle sur la bête; un coup de feu l'abattit avant qu'elle fût au bout de la rue; elle tomba, pour ne plus se relever, en poussant un hurlement qui me retentit au fond du coeur".

Is dit niet een oud verhaal in een nieuw kleed?

Het volgende lees ik namelijk in een gedicht van Betje Wolff »Vergeefsche Raad" getiteld (zie Dr. J. v. Vloten, Elizabeth Wolff, Geb. Bekker. Levens- en karakterbeeld eener groote Vaderlandsche vrouw en schrijfster, Haarlem 1880" bl. 49):

De uitmuntendste advocaat, die immer heeft verdedigd
De waarheid en het recht [Noordkerk], heeft honderdmaal gezeid:
»Kind, wacht je voor de geestlijkheid!
Wee, wie haar ooit in 't minst beleedigt! —

Hoor (sprak hij), 'k zal u iets verhalen, dat hier past:
Een zeker fijn man ging langs straat, werd aangebast
(Hij zag er mislijk uit, de hond was te verschoonen)
Van Klaasbuurs Lobbes, die niets ergs had in den zin.
Wat meen je, deed hij toen? — zich straks gevoelig toonen?
Rost hij den hond wat af? Jaagt hij hem weg? Niets min;
Hij trekt druiloorig voort, och! ja hij; onderwegen
Kwam hem, 't was middag, 't werkvolk tegen:
»Mijn vrienden!" zei hij, »'k loof, die hond is dol!" Met een
Ging hij zijn gang. — »Wat zeit hij?" vroeg 't gemeen;
»Wel, 't lijkt een kostlijk man, dat kan wel net zoo wezen:
Het beest is dol, het moet van kant! — hier jongens, hier
Is net je zaak! kom, voort te werk! Dit stomme dier
Is dol, en met geen meesters kruyen te genezen,
Het moet zoo daadlijk uit den weg;
Ploft het maar in de gracht, het mag onmooglijk leven! —
Gij weet, hoe jongens zijn: met weinig overleg
Werd Klaasbuurs Lobbes, die in 't minst niet had misdreven,
Van boven neêr gebonst: »de hond is dol!" was 't woord.

. . . .

De fijnman zag eens steelswijze om: »zoo moest gij varen",
Dus mompelt hij, »jou rekel! — ieder hond,
Die 't hart heeft, om mij aan te bassen, zal ik pront,
En net als jou, dat potsjen klaren!"

MR. C. B.

Lauwyck. Ik vind in 1648 te Leiden een schoolmeester Gillis L.; zijn broeder was de bekende boekverkooper Jacob L., zeer zeker zonen van den *Nav.* XXXVI, 165 vermelden Jacques L.

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

VRAGEN.

Polyander à Kerckhoven. In Van der Aa, Biographisch Wdbk XV 391, vind ik van Johannes Pol. à K. vermeld »Meditationes sacrae in Psalmum VI, Lugd.-Bat. 1630, 12mo. Het boekje is niet van de hand van Polyander, maar eene vertaling van zijn »Over den sesden Psalm", Amst. 1628, 4to, vervaardigd door Johannes Cabeliavius. Wie wijst mij een exemplaar aan?

Rotterdam. E. W. MOES.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Beeldhouwwerk. De heer Max Rooses (Antwerpen) schreef 14 Aug. '86, — zie Nieuwe Rotterdamsche Ct. 18 Aug., 3de Blad, — wat hier volgt.

In het Protestantsche kerkgebouw te Bergen-op-Zoom bevinden zich gedenkteekens, die men herstellen wil. Het eerste, aan de rechterhand beginnend, is dat van een ouden kennis voor elken Zuid-Nederlander. Hier ligt begraven Lodewijk v. de Kethulle, heer van Rijhove, † in Kethulle 1631, en zijne vrouw Emerentia v. Ravesway † 1634. Hij moet een afstammeling, wellicht een zoon zijn geweest van den beroemden Gendschen aanleider, Frans v. de Kethulle, den tegenstander van Jonker Jan v. Hembijze en een vertrouwden vriend van den Zwijger en Marnix. Na de overgaaf der hoofdstad van Vlaanderen aan Parma, week de Gendsche Geus naar het Noorden; zijn zoon vond hier zijne laatste rustplaats. Ongelukkiglijk werd deze erg gehavend. Wat er nog van overgebleven is, bestaat uit eene marmeren driedubbele Ionische arcade met een St. Jorisbeeld op de bekroning. De beelden, die levensgroot moeten geweest zijn en in de arcade knielden, zijn verdwenen. Het kunstwerk is in den verloopen renaissance-stijl dier dagen. — Het tweede graf is merkwaardiger; het werd opgericht voor Jeronimus van Tuyl, heer van Serooskercke † 1571, en voor Eleonora Wicault † 1539. De portretten der ontslapenen zijn in half verheven beeldhouwwerk op eene zerk in blauwen steen gebeiteld en in knielende houding voorgesteld. De wapenschilden der familiën vormen een lijst rond den grafsteen. De figuren en vooral hunne hoofden zijn voortreffelijk. — Dan komt nog eene driedubbele sierlijke arcade, de asch bedekkend van Willem van Ryede en van Judith v. Aeswyn † 1625. Van de twee knielende marmeren beelden zijn ongelukkiglijk de hoofden afgeslagen. -- Het schoonste gedenkteeken is dat van Adriaan v. Reymerswaele † 1534 en van Joanna de Ghlimes † 1532. Op een platte zerk zijn de twee overledenen knielend afgebeeld. Rechts en links loopt eene rij wapenschilden; onder en boven zijn versieringen aangebracht uit krulwerk

en vruchten bestaande. Zoowel de figuren als de groteske ornamenten behooren tot het zuiverste en fraaiste wat de eerste Vlaamsche renaissance heeft voortgebracht, iets wat niet weinig zeggen wil, wanneer men zich herinnert hoe ongeëvenaard smaakvol en vindingrijk onze meesters beeldhouwers van dien tijd, de voorloopers of tijdgenooten van Vredeman de Vries en Cornelis Floris, waren. De zerk staat tusschen twee gegroefde pilasters, die eene kroonlijst dragen; dit gedeelte is beschadigd, maar gemakkelijk te herstellen.

Ten slotte melden wij nog het weidsch gedenkteeken opgericht aan Charles Morgan † 1642. Op eene tombe ligt het beeld van den Engelschen krijgsman in harnas, het is gekneusd aan het hoofd, en de voeten zijn afgeslagen. Twee figuren, de vrouw en de dochter van den overledene, bevinden zich in eene nis achter den doode. De boorden dezer nis waren versierd met koperen wapenschilden, die verdwenen zijn. De kunstwaarde van het groote gevaarte staat niet hoog.

Onder de gebeitelde blauwe zerken, welke den vloer bedekken, is er menige fraaie, en over het algemeen zijn ze goed bewaard. Wenschelijk zou het derhalve ook zijn dat voor dezer behoud gezorgd wierd. Al die gedenkteekens zijn als zoovele bladeren uit één boek, de geschiedenis onzer vaderlandsche kunst. Hoe ontzaglijk vele zijn er niet reeds gescheurd uit het hoofdstuk dat handelt over de beeldhouwkunst in Nederland! Het is plicht, dat men met zorg beware wat de tand des tijds en de hand der menschen gespaard heeft.

Over het ontstaan en de herkomst van het beeldhouwwerk in de kerk te Wouw wist men daar weinig, en aan sprookjes ontbreekt het niet. Volgens eene eerste lezing dagteekent het van vóór den Spaanschen tijd, en werd het in die dagen van oorlog en vervolging ergens anders geveiligd. Eene tweede, die algemeener schijnt en aanneemlijker is, meldt, dat het kunststuk voortkomt uit de kerk der abdij van Bornhem in Vlaanderen tegen de Schelde. In de Fransche omwenteling geveiligd zou het naar de kerk van Wouw overgebracht zijn, omdat deze bediend werd door de Benedictijner heeren uit dit klooster. Volgens eene derde lezing zouden de werken voortkomen uit de abdij van St. Bernard te Hemixem bij Antwerpen. Maar ik geloof niet dat de beeldhouwwerken uit St. Bernard voortkomen, zegt Max Rooses. De Onze-Lieve-Vrouwe-kerk van Antwerpen bezit den preekstoel en de biechtstoelen uit die abdij. Omtrent den preekstoel zou

men kunnen twijfelen of hij niet behoord heeft tot dezelfde meubileering als die welke naar Wouw is overgebracht, maar de biechtstoelen uit de Antwerpsche hoofdkerk staan zoo oneindig beneden die, welke wij te Wouw bewonderen, dat ze onmogelijk door eene zelfde hand kunnen gemaakt zijn.

Het beeldhouwwerk bestaat uit een gestoelte in het hooge koor en uit twee biechtstoelen. Het gestoelte bevat aan elke zijde van het koor twaalf zitplaatsen, kathedervormige bidplaatsen aan de uiteinden. Aan elken kant bevinden zich zeven standbeeldjes boven de zitplaatsen, heiligen van de Benedictijner orde voorstellend; elke bidplaats is versierd met twee allegorische figuren; zoodat men 22 beeldjes in het geheel telt. Gestoelte en biechtstoelen zijn van eikenhout, de beelden van academische grootte, twee derden der natuurgrootte. De leuningen der zitplaatsen zijn met engelenkoppen versierd; elk beeld staat tusschen twee Korinthische kolommen. Elke der twee biechtstoelen prijkt met twee heiligenbeelden en twee allegorische figuren, terwijl in den achtergrond drie medaljons van monniken zijn aangebracht.

Beeldhouwerij en versieringen verraden ten duidelijkst het tijdperk rond 1700, einde der 17de of liever begin der 18de eeuw. Heiligen en zinnebeelden zijn allen in bewogen houding voorgesteld, maar nergens ontaardt deze in overdrijving en gemaaktheid. Ik ken geen beeldhouwwerk, waarin met zoo bewonderenswaardige zekerheid van smaak de middelmaat gehouden wordt tusschen de klassieke rustigheid en de gekunstelde onstuimigheid uit den rococo-tijd. Alles leeft en beweegt zich, en alles toch blijft waar en natuurlijk.

De schilderkunst had reeds lang uitgebloeid met de laatste volgelingen van Rubens, toen te Antwerpen, te Mechelen en te Brussel nog eene reeks beeldhouwers werkten, die eer aan hun land deden, en onder welke de beste zijn meesterstuk leverde in het gestoelte en de biechtstoelen van Wouw. Is het niet zonde, vraagt Max Rooses ten slotte, — dat dit zoo belangrijk gewrocht daar verloren ligt in een uithoek van ons land; is het niet jammer, dat er geen vaderlandsch museum bestaat, waar men, zoo niet de oorspronkelijke voortbrengselen, dan toch afgietsels bijeenbrengt van de werken onzer meesters van den beitel? Wij weten al te weinig of vergeten al te licht, dat in Nederland eene beeldhouwkunst heeft gebloeid, die onzen

gewesten eer aandoet. Werken als die, welke wij te Bergen-op-Zoom aantreffen en te Wouw bewonderen, zijn van eenen aard om het ons te herinneren; een museum van afgietsels zou het voor iedereen ten duidelijkst bewijzen.

Muurschildering. In de kerk te Vries deden 8 Aug. 1886 de heeren Mr. v. den Biesheuvel Schiffer en Ebbinge Wubben onderzoekingen naar muurschilderingen. Het is gebleken, dat het koor dier kerk op zeer eenvoudige wijze was gepolychromeerd. De ramen vertoonden onder de bovenste kalklaag eene roode omlijsting; hetzelfde was het geval met de nog in het koor aanwezige piscina. De zeven in dat koor nog overgebleven zandsteenen consoles werden ontbloot, en de te voorschijn komende koppen bleken gepolychromeerd te zijn. Het gelaat was vleeschkleurig, de lippen waren rood. Geheel in den geest van dien tijd, toen men geene versieringen of beeldwerk aanbracht zonder dat daarin een bepaalde zin lag, bleken de twee consoles aan de westzijde van het koor, geheel in den hoek geplaatst, voorstellingen te bevatten van den booze. Daarop volgde meer oostwaarts een engelenkop. De console aan de noordzijde is door inwatering van den muur vergaan. Men kon den zandsteen tot gruis wrijven. Daarop volgt een leeuwenkop, terwijl de console aan de overzijde vernietigd is. De engelenkop is eene symbolische voorstelling van den Evangelist Mattheus, de leeuwenkop die van den Evangelist Marcus.

Het is niet twijfelachtig, of de beide andere consoles hebben symbolische voorstellingen gedragen van de beide andere Evangelisten. De het meest oostwaarts geplaatste zijn dubbele koppen, waarvan vooral de laatsten uitnemend zijn bewerkt. De eene console vertoont twee vrouwenkoppen, wier haar in eene soort van netwerk is gehuld. De andere heeft een mannen- en een vrouwenkop: de man met vollen baard, het haar midden op het hoofd gescheiden en tot over de ooren afhangend; de vrouw met loshangend haar, hetwelk op de schouders neêrvalt en zich daar rugwaarts buigt. Misschien voorstellingen van personen, die zich, wat den bouw der kerk of het later aangebouwde koor betreft, verdienstelijk hadden gemaakt, gelijk men de voorstellingen van zoodanigen dikwerf aantreft in het gebrande glas der kerkramen.

Botanische boeken van hout. Eene curieuse verzameling van boeken bevindt zich in eene botanische bibliotheek te Warsenstein, in Duitschland. Bij den eersten aanblik hebben de deelen het voorkomen van houtblokken. Maar bij nauwkeuriger onderzoek bemerkt men, dat ze eene uitvoerige beschrijving bevatten van den boom zelven, dien ze vertegenwoordigen. Op den rug van het boek is de bast er afgetrokken om den titel van het boek onder zijn gewonen wetenschappelijken naam er op te schrijven. De eene pagina wordt gevormd door den bast van het hout des booms, toonende zijne natuurlijke vezels en scheuren; de andere laat het hout zien, wanneer het is verwerkt, geglansd en gevernist. Aan een der uiteinden ziet men de vezels, welke er overblijven nadat de zaag er is doorgehaald, en aan het andere het hout netjes gepolijst. Wanneer men het boek opent vindt men de vrucht, het zaad, het loof en andere voortbrengselen van den boom; het mos, dat doorgaans aan den stam uitspruit, en de insecten, die leven op zijne verschillende deelen. Men vindt er tevens eene goed gedrukte beschrijving van zijne natuurlijke gesteldheid; van de plaatsen, waar die boom tiert, en van zijne wijze van groei.

Ook het Museum van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde te Leeuwarden bezit botanische boeken van hout. Het zijn doozen in den vorm van boeken, uit het hout van verschillende boomen vervaardigd. Slaat men zulk eene doos open, dan vindt men van binnen de onderdeelen van den boom, takjes, bladeren enz., keurig gerangschikt, met de noodige ophelderingen. Indien de berichtgever zich niet bedroog, is de verzameling een geschenk van koning Lodewijk Napoleon.

Horloge van Lodewijk XVI. De San-Francisco Chronicle meldde Mei 1886, dat een liefhebber te San-Francisco het horloge in zijn bezit verkreeg, dat Lodewijk XVI gedurende zijne gevangenschap in de »Temple" droeg. Dit horloge, vervaardigd door den vermaarden Londenschen uurwerkmaker Howard, moet in 1780 door Benjamin Franklin besteld zijn tot een geschenk aan Lafayette, die het op zijne beurt den Koning aanbood als een souvenir aan den Americaanschen vrijheidsoorlog. Toen Lodewijk onthoofd werd, kwam het horloge met andere voorwerpen in het bezit van den beul Samson, wiens erfge-

namen, om welke beweegredenen dan ook, het bij zijne troon-bestijging aan Lodewijk XVIII aanboden. Deze gaf het eenen of anderen gunsteling ten geschenke, en eindelijk, nadat het van hand tot hand was gegaan, werd het in 1872 voor 1500 frcs. gekocht voor den befaamden speculant Pioche te San-Francisco. Deze beroofde zich van 't leven vóórdat hij het uit Europa door zijn zaakgelastigde ontvangen had; en nu bood de weduwe des laatsten het kleinood aan bovengenoemden liefhebber te koop aan. Het uurwerk heeft eene dubbele kast van verguld zilver, bedekt met fijne arabesken, en het inschrift op de achterzijde: »Generaal Lafayette, aangeboden door Ben. Franklin, 1780". Op het binnendeksel ziet men links de doorééngevlochten twee L's der Fransche Koningen en rechts de drie leliën.

Tweelingbroeders-kanonnen (XXV, 225). Bij een aanval op het slot te Muiden, door Sonoy voor den Prins van Oranje 9 Mei 1576 ondernomen, deed een stuk geschut van Hoorn dienst, blijkens een daarop gegoten versje, »De dolle Griet" geheeten, en, om op zijn Veluwsch te spreken, »één van 'n poartje", van tweelingen. Bedoeld versje luidde:

»De dolle Griet is myn naam,
Dus blaas ick door de lucht myn faam;
Had ick myn broeder by der handt,
'k Had moet te dwingen gantsch Hollandt".

Met dien broeder, zegt Koning in zijn Geschiedenis van het Slot te Muiden, wordt een ander stuk geschut, van gelijk gietsel, aangeduid, t. w. »De oude Hillebrandt".

A. AARSEN.

Frans Buffa en Zonen (XXXVI, 473). Den 6 Aug. 1886 was het eene halve eeuw geleden, dat de chef van dezen kunsthandel in de Kalverstraat te Amsterdam, de heer Caramelli, de zaak van de heeren Buffa overnam. Onze kunstschatten heeft hij door de gravures van Kaiser en Sluyter naar meesterwerken van Rembrandt, Jan Steen, v. der Helst e. a., en vooral door de uitgave van Unger's »le Musée national d'Amsterdam", bekend gemaakt. Niet minder verdienstelijk zijn de door hem uitgegeven prachtwerken over Indië, zijne uitgave

van portretten van het Koninklijk Huis en het plaatwerk »het Loo" naar aquarellen van Rochussen. Zijn compagnon (Tessaro) schonk den jubilaris een album met teekeningen van zijn geboortehuis en magazijn, benevens eene artistisch-uitgevoerde opgaaf zijner uitgaven.

Laurens Janszoon Coster. Dezer dagen werd vermeld dat op eene der geschilderde glasruiten, onlangs aan de St. Bavo-kerk te Haarlem geschonken, ook Laurens Jz. Koster staat afgebeeld, als uitvinder der boekdrukkunst.

De »Spectator" geeft daarop het volgende versje:

Lou Jansz de Haarlemiet, van wien historie meldde
Dat hij der Lieve Vrouw lantaerne eens herstelde,
Die nooit de drukkunst vond, een kaarsen-gieter braaf,
Herleeft als Coster weer in 't glasraam van Sint Baaf.
Zoo geeft de Stedetrots, met vroom bedrog, in 't ende
Voor 't licht der wetenschap weer 't kaarsje der legende.

Arnh. Ct.

De Portefeuille 5 Sept. 1885, n° 23 bl. 371.

Wanneer komen de Spectator-mannen met bewijzen voor den dag dat voor L. Janszoon slechts de kaars der legende brandt?

Guido Reni. Van dezen Italiaanschen schilder († 1642) heeft men Aug. 1886 te Herment (Clermont, Frankr.) een onbekend meesterstuk ontdekt, voorstellend koningin Radegonde van Frankrijk.

VRAGEN.

Juliana van Stolberg. In geen der mij bekende schilderij- of prentverzamelingen bevindt zich een portret van deze bekende vorstin. Muller's portret-catalogus vermeldt het niet, en evenmin kwam het voor op de tentoonstelling in Augustus en September 1880 in de Gothische zaal te 's-Gravenhage gehouden.

Zou er werkelijk geen portret bestaan?

Amsterdam. P. J. FREDERIKS.

TAALKUNDE.

Galeke, Gelkinge (XXXVI, 248). Ook in de prov. Groningen vindt men een Gaalkeweg, onder Zuidwolde, met drie stukken land daaraan grenzend, het Galgeland genaamd. Wegens de gelijkheid van klank wordt het een met het ander in verband gebracht, en Gaalkeweg verklaard als Galgeweg. Het verband zal wel bestaan, maar in omgekeerden zin, daar Gaalkeland zeer gemakkelijk in Galgeland kon ontaarden. Ook is er van de vroegere aanwezigheid van een galg geen enkel blijk, en pleegt men geen grootere uitgestrektheden land, dan noodig is, naar zulk een inrichting te benoemen. — Gelkinge komt in de stad Groningen voor als straatnaam, oorspronkelijk familienaam, en waarschijnlijk hoeve-naam, volgens de gewone verklaring ontstaan uit den persoonsnaam Gelke, en het toegevoegde *inge*, dat, in verschillende verbindingen, *land* schijnt te beteekenen. De uitspraak der vokalen was in vroeger tijd nog onzekerder dan tegenwoordig bij velen het geval is; van daar Gelke naast Galeke, Hadde naast Hedde, Hidde, en inge naast enge, ange. Zoo vindt men nevens Portinga (Friesland) Portengen (Utrecht), nevens Koekange (Drenthe) Kokkengen (Utr.).

V. E.

Het Harenberg (XXXV, 385). Als we *berg* hier verstaan van de bedoelde plaats, het *huis*, is 't onzijdige geslacht misschien verklaard. Maar we kunnen hier ook met een dialectisch verschijnsel te doen hebben. Zoo is en blijft in de Veluwsch-Uddelsche spreektaal, ondanks alle pogingen tot verandering, *bosch* en *kamp* (het kamp bij Milligen) vrouwelijk, en *melk* onzijdig, en van kleine kinderen, 't zij jongens of meisjes, wordt trouw met een mannelijk voornaamwoord gesproken. Een Heintje, Reintje, Janna Hein*eman*, Rein*eman*, Jann*eman* te hooren noemen, is ook niet vreemd meer voor mijn oor.

A. AARSEN.

[Voeg bij *Het* H. een goed te Olst *Het* Kogenberg a° 1457, 84 (Overijs. Arch. IV 77, 398)].

Tusschenloegen, Tijssinge (XXXVI, 314). *Loga, loge* is een oud-

friesch en oud-saksisch woord voor dorp. Als *loug*, *loeg*, *loog* is het nog heden in de friesche en saksische gauspraken van Nederland en Duitschland in volle gebruik. Tusschenloegen, de naam van een gehucht in het Oldambt, heet eenvoudig zoo, omdat het nagenoeg halverwege »*tusschen* de *loegen*" of dorpen Zuidbroek en Muntendam gelegen is. Zoo is ook de oorsprong van den naam van Tusschenwijk, een gehucht in Kennemerland, »*tusschen* de dorpen Wijk-aan-Zee en Wijk-aan-Duin gelegen ; en van Tusschenlanen, eene greide tusschen twee lanen te Dantumawoude, zoo mede van het bekende dorp Tüskenaan, hedendaagsch hoogduitsch Zwischenahn, by Oldenburg gelegen. Immers het ligt midden *tusschen* (platduitsch *tüsken*, hoogduitsch *zwischen*) twee meertjes of a'en, zooals ze heeten (a = water). En zulken oorsprong zal de plaatsnaam Tusschenbroek (broek = moeras) ook wel hebben ; een plaatsnaam waarvan verschillende hedendaagsche geslachtsnamen (Van Tusschenbroek, Tussenbroek), zijn afgeleid.

Tijssinge is eenvoudig een patronymikon, in byzonder drentsch-saksischen form. Als maagschapsnaam beteekent dit patronymikon: zoon of afstammeling van Tijs ; als plaatsnaam wordt er onder verstaan : het goed, de hoeve, de sate, de heerd van de nakomelingen van Tijs, dat is : van Matthijs, Mattheus. En ook Thesinga, Tijssinga, nog heden als geslachtsnamen in onze friesche gauen voorkomende, met Theesing, Teising, Thyosink, Thuessink, Tuyssing, Toesing, enz. zijn eenvoudig patronymika en anders niet.

JOHAN WINKLER.

[Het Friesche loeg in de *Nav.* XXXVI, 314 op Lugdunum toe te passen gaat o. i. niet aan, omdat dit »loeg" nooit in Leiden spelen kan, en wij meenen *Nav.* XXXV, 443, 'VI, 315 voor zeker te hebben aangetoond dat het etymologisch verband tusschen Lugdunum en Leiden, wat men er ook tegen zegge, onbetwistbaar is.

Zijdewind, Zuidwind, Zwin, enz. Zieuwent, bp te Lichtenvoorde, luidde a° 1339 t Synwijn, a° 1470, 97 id of dat Syewent, a° 1508 het Zijwent, a° 1516 de Zuywent, a° 1535 't Zeewant, de Z., a° 1550 de Sydwendt; zie Nijhoff's Oorkonden ; terwijl a° 1535 (in) den Zewent (v. Hasselt, Arnh. Oudhh. IV 132), a° 1568 de streek lands t Zydwind (id. Stukken II 156, 7), a° 1741 t Souwen (Tegenw. Staat v. Geld. Kaart), a° 1794 Souwent (Geogr. Beschr. v. Geld. 320) vermeld wordt. Wat Het Zieuwent, bp te Ruurlo, aanbelangt, Bn v.

Spaen I 184, 5 noemt een vidimusbrief van den jare 1060, in welken het tiend aldaar (te Syenwede) omschreven wordt als »decima terrae eorum qui (*sic*) *Seyllandorum* dicitur (*sic*) Prof. Bondam 134 en Bn Sloet 172 bieden eene oorkonde a° 1059, waarin, behalve decimam Lochemensem, alleen de woorden: »decimam terre eorum qu(a)e (*sic*) Syellandorum (Siellandorum) dicitur". Dit Syell. of Siell. wordt dan als eigennaam opgevat. Mij dunkt, in de beteekenis van »zijlanden", d. i. grens-akkers, zijn ze eenvoudig als eene in monniken-Latijn uitgedrukte glos aan te merken, ter verklaring van *Syenwede,* d. i. Zieuwent, hetwelk men ook a° 1339 (Nijh., Oork. I 404) ontmoet. Van der Aa heeft *Het Zieuwent* of *Het Sywent*, en duidt de lokaliteit als voorm. bosch uit. Andere varianten van het straksgen. Syel-, Sielland zijn Sieland (Pontanus), Syalland (v. Rhijn, in eene Nederd. overz.), Seliland (a° 872). Bondam denkt echter bij dit woord aan decimae Salicae, tienden van selguth, selguut, van huba of hova Salica, der zoogen. sedelhoeven. Waarom? Wat zijdwend (= Zieuwent) betreft, dit wordt in een charter bij Mr. L. Ph. C. v. den Bergh (Oorkdbk v. Holl. e. Z. II 517) a° 1255 aldus omschreven: (omnem decimam jacentem inter) duos aggeres, qui vulgo *zidwenden* dicuntur". Derhalve Zieuwent z. v. a. zijwand, d. i. land hetwelk bezijden ander land ligt; vgl. Hoeufft, Taalk. Bijdr. 129. In denzelfden trant is a° 1457, 97 van (4 morgen) »sijdes-land" sprake te Hellendoorn (Over. Arch, IV 41; V 22); vgl. Zijdewind of De Zijdewinder [geh. o. Oude-Niedorp, volg. v. der Aa oudtijds Zijdens- of Zijdeskerke [1])], Zuidwind, hofstede te 's Gravenzande, de *Zuid*wendige a° 1479 erve te Almelo (a° 1487 venum ex Zuetwendie, Over. Arch. IV 338, 486). Zijdewinde, sijtwinde, suitwinde, -vinde (Chartbk. Friesl. I 136) beduidt echter ook wel zijwand of -kant van water; en zoo is er sprake in 1284 van de Zijdewind te Ameide, Ameijders zijd-, sydwende, a° 1274 locus qui dicitur Siitwende, proxime jacens supra Schoenenberge, bij Schoonhoven, a° 1289 Siitwenda(m) (Jhr. J. J. de Geer, Bijdr. Gesch. en Oudhh. Utr. 1861, bl. 363 *en* noot)] bij Bn Sl. 1038 bis, ter) in een charter, waar men leest: »Die *opstael* van den *waterganc* sel wesen also groet, alse dien lande orboir is. Waert dat *an der zijdwende* bracke en wiel brake" enz. enz.; dus z. v. a. waterkeering; vgl. de

[1]) a° 1649 de Sijdwind. Wat meldt daarvan de Historie? Vgl. *Nav.* XXVII, 568.

Zuijtwende te IJselham a° 1463 (Over. Arch., Aanh. 364), en vooral Zijdwind [N. Holl. tusschen Petten en Groet a° 1321 Siwende (Oorkdbk Holl. Zeel. I 185)]. Zelfs eene rechtstreeksche waterbenaming treft men aan in amnis Sidannenwunde (a° 1156), eene beek bij Weesp (N. Holl., Bn Sl. 298). Van hier dan ook eene gepaste dijkbenaming, in Zijdewint *of* De Zouwendijk (voorm. dijk in Alblasserwaard), Hooge Zijdewinde (dijk o. Wassenaarsgeest). Ook Meerkerk heeft zijn Zouwedijk, zoowel als met Ameide samen zijn polder Zouwe. Vgl. nog als vormen waarin dit woord in plaatsnamen optreedt, Ziedewijpolder (O. en W. Barendrecht) en Zuidewijn-Kapelle (geh. te Kapelle, N. Br.).

Beduidt in dit woord *wende*, *winde* z. v. a. wand of kant, d. i. grenszijde, hetzij die grens door land dan wel door water wordt gevormd; een wendakker is mitsdien een akker, die de andere begrenst, tegen welken al de andere aanstooten. In soortgelijken zin is a° 1405, 17 sprake (Bn Sloet, Van-Al's 257, 8) van een *aenwende* (= aangrenzend land) en van twee *vyerwensche* akkers (= vóórliggende grens-landen?) te Brummen. Troffen wij straks den vorm syt-, suitvinde aan, de plaatsnaam Zieuwent zelf vindt zijn evenknie in Zijvond en De Lage Sijvond (bouwl. te Dreumel), en in De Zijvond (te Herwijnen). Luidde Zennewijnen (Tielerwaard, *aan de Waal*) a° 850 Suumium (Bondam 28), Swinum (Heda), Simmonum (MS. Scriverius), Suminum (Bn Sl. 42), Sinuinum (Bn v. Sp. III 125; Jhr. v. Asch v. Wijck, Handelsverkeer v. Utr. IV 209), a° 893 Sinewenne (Bn Sl. 66; Van-Al's 248), a° 1233 Senewende (ib. 562), a° 1281 Zenwend, -wenden (ib. 998), a° 1513 Syweden (Nijh., Oork. VI, I bl. 457), — adject.: Seenwender-molen a° 1402 (Bn v. Sp. IV 93), de Seentweensche sluis a° 1523 (Mr. E. D. Rink, bl. 13 achter de Beschr. v. Tiel): laatstgenoemde varianten doen dezen plaatsnaam ook hier betrekken, en wel in den zin van »waterkeering". Waarbij dan voor de duiding van De Zaan (N. Holl., waterleiding) [1]) Jan v. Heelu's Senne als vari-

[1]) »Waterkeering" en »water dat gekeerd wordt" vloeien in plaatsnamen van die soort wel ineen. Zoo heet een *polder* te Uitgeest De Zien, een *water* in Rijnland De »*Ziende*". Misschien past hier ook Het Sijnje of Sinje, dorpsweg te Ek, in eene lage streek. Voeg er bij, alschoon tot eene gansch andere rubriek behoorend, De Sijp (*water* in Gron.), Het Zijpe (Zeeuwsch vaar*water*) *en* De Zijp(e), oudste en grootste *polder* in N. Holland (a° 1263 als Zipa vermeld in Mr. L. Ph. C. v. den Bergh's Oorkdbk v. Holl. en Z. II 51). Een gesl. v. *der* Sijp ontmoet men te Tiel.

ant a° 1286 van Zennewijnen aandacht verdient; zie Rink, Beschr. v. T. Bijl. II (1847) bl. 2, die bericht dat dit plaatsje nog steeds in den volksmond Zenne luidt. Tevens doet deze variant Hoeufft (Taalk. Bijdr. 130) 's duiding der hoofdsylbe in Zennewijnen als Sen(ne) = vergaderde menigte, — vgl. Kiliaen's send = synode, — afwijzen. Immers wat zou *zulk* een Senne tout-court!? Opmerking verdient hier nog als riviernaam de Saône, een graafschap aan welker bronnen a° 839, 70 *Suent*isium heette (Bn Sloet 38, 55) naast De *Senn*aer of Zwemmer (voorm. watertje te Kollum, Mr. A. J. Andreae, Oudhk. Plaatsbeschr. v. Kollumerland en N. Kruisl. 1885 Ie St. bl. 6).

Daar Zennewijnen in 850 o. a. Swinum luidde, — vgl. Zieuwent, a° 1339 Synwijn, — verzeilen wij geleidelijk bij Het Zwin [inham in Z. Vlaand., a° 1271 die Zwene (Mr. L. Ph. C. v. den Bergh, Oorkdbk v. Holl. en Zeel. II 92), a° 1276 portus Suin, Suene (ib. 137), a° 1277 Swin (ib. 148)], door Oudemans (Mid. Nederl. Wdbk) omschreven als »kreek of doorvaart tusschen twee banken, met aanhaling van Dr. E. Verwijs (ten aanzien van Friesland's Zwin)": Zwin of het Sincfal, d. i. de oude grensscheiding van Friesl., hetwelk tusschen Weser en Sincfal gelegen was. Luit Sincfal ook *Sind*fal, zie Hoeufft a. w. 136, dan is de opmerking van dezen geleerde (bl. 130) hier passend dat *sund* in verscheidene talen »water" beteekende.

Naast het straksgenoemde Zwin plaatsend Zwijndrecht [Z. Holl., a° 1006 Swindregth (Bn Sloet 132), a° 1050 Suindrecht (Oorkdbk v. Holl. en Zeel.), a° 1139 Svanesdrisch (ib.), a° 1179 Swanesdrisch (ib. [1])], De Zwanepol [o. Zevenaar of Aart, a° 1419 die hofsteede uppen Schwemmelpol, up ten Zwemmepoel, Leenregr van Berg in Herald. Bibl. 1880 bl. 1, 2)], Zwanenburg [o. Vorchten, a° 1577 Swaenenborch (Cat. arch. Dev. gasth. n° 1172), a° 1627 Swenenbergh (ib. n° 1459)], Zwanenburg *of* Zwaburg [voorm. kasteel op Duiveland, bij Melis Stoke (Rijm-kronijk) de Zwemer geheeten], — bespeurt men dat ook in deze de hoofdsylbe op »water" ziet, hetzij dan waterleiding of waterkeering; zoodat de zwanen en zwijnen hier evenmin kunnen

[1]) Drisch in plaats van dregth, drecht, en dit wel in *latere* varianten, is hier opmerkelijk, omdat driesch volg. Oudemans, grond, aarde, of ook weide (waarom niet liever, drasland of lage, moerassige weide?) een gansch ander denkbeeld oplevert dan drecht = trajectum.

tieren als in Swinewunde (*Nav.* XXXVI, 503). Ditzelfde geldt dan, op eene enkele uitzondering na [1]), opzichtens de namen op Zwaan, Svane, Schwa(a)n, Schwane, — Schwam- *of* Schwanberg (Oostenrijk), — Schwan(d), Swan, Swain, Schwen(d), Schwem, Schwen, Sven, — Sven-, Svend- *of* Schwindborg Denem.), Schwein, Swein, Schwimm, Schwin(d), Swin(d). Men lette nog op Swanwich, Swanage of *Sand*wich (Engeland), zie boven, Zennewijnen. Welk een en ander de toepassing eens oud-Germaanschen persoonsnaams Swaan, Swano, Suano [2]) mede veelszins bedenkelijk maakt. Zou een dito persoonsnaam Sonne, Sone, Sönne [3]) in aanmerking komen bij de plaatsnamen op Son, Zon, Zonne(n)? De gesl. Sonnemans (Haarlem) kant zich denkelijk er tegen, zoowel als ongetwijfeld Zon (N. Br., tout-court), Son (riv. Frankr.), Sonne (item, vgl. boven, Saône), Sonne *of* Saulne (dorp ibid.), Sonnenwald *of* Soignies (Henegouwen); vermoedelijk ook Sonnenberg *of* Somberg (Saksen-Meiningen). Dit oogt vermoedelijk alles op »water(-leiding, -loozing, -keering), en in dezen trant kan zelfs, zoo de lokaliteit het gedoogt, het in Mr. G. v. Hasselt's Geld. Bijdr. (*sic*?) n^0 75, in 1595 vermelde Sonnenberg bij Wageningen geduid worden, al zij het dat daaronder het thans bekende Zandenburg mag schuilen; vgl. te dien einde het straks-genoemde *sund*. In (Mattheus v.) Sonnenveld = (Mattheus v.) Schoneveld a^0 1420, 4, 49 (Over. Arch. II 252, 311, 2, Aanh. 240) ziet men zich bij Zon(ne, n) wellicht somtijds naar de rubriek van Schonenburg (z. v. a. grens- of scheidsburcht?) verwezen. In elk geval bekomt de zondienst onzer Heidensche voorvaderen, voorzoover die uit nóg voorhanden plaatsnamen zal worden gekend, alzoo een gevoeligen schok.

J. A.

Bekend als de bonte hond in Helvoet (XXXV, 616). Hellevoetsluis ligt aan het Goereesche gat, dat vroeger Helium ostium heette, in 't Nederlandsch *hel* of de *hel*. Hel is = hol. Dit helium had gewis niets te maken met den orcus; dat wist ik wel, maar we hebben hier

---

[1]) Men verlieze bijv. De Zwaan en Het Zwaantje als uithangteekens niet uit het oog. En Swan River (Australië) is de letterlijke vertaling van Zwanen-rivier, door Vlaming aldus geheeten wegens de menigte zwarte zwanen, die hij er vond.

[2]) Zie Johan Winkler, Nederl. Gesl. 398. [3]) Ibid. 109, 10.

te doen met eene volksuitdrukking, en het volk bemoeit zich niet met etymologie. Zeker is Helvoet *niet* heuvel-wade.

A. J. C. KREMER.

Spaansche ruiters = balken enz.; zie *Nav.* XXXV, 654. Werden deze balken wellicht aldus genoemd, omdat de Spanjaarden ze hier te lande mede kunnen hebben gebezigd als foltertuigen, waar zij hunne slachtoffers ruitersgewijs overheen lieten gaan? In Friesland aldus gebruikt of op Friesche slachtoffers toegepast, kunnen ze dan alzoo Friesche ruiters geheeten zijn.

Samenstellingen van plaats- en diernamen (XXXV, 377). Daarover zou een heel opstel te schrijven zijn, vooral indien men er bijvoegen wilde de handelingen aan die der dieren ontleend. Men bezigt *hokvast*, *kootlam* of *hoklam*, om eene achterpoots- en lenden-ziekte van zwijnen en konijnen, enz. aan te duiden. — Is kamerkat een soort kameniertje? Ik hoorde deze benaming meermalen voor gekamerde bijzit: A of B hield eene kamerkat. — *Vlasvinken* zijn op de Zeeuwsche stroomen de met vlas geladen vaartuigen; *uuskloeken* (huis-klokhennen) vrouwen die bijna nimmer uitgaan; *prochie-stier*, —parochie = gemeente, — een wat de ouden noemden venus-janker; *wei-brakke*, weidebrak (hond), wildstrooper, ook *pens-jager*.

G. P. ROOS.

Vreemde woorden verdietscht (XXXVI, 322). »Heen- en terug-kaarten", ter vervanging van retour-biljetten, komt werkelijk voor; men kan het te Brussel lezen aan de »gare du midi".

MR. C. B.

Duivekater (XXXVI, 419). Opmerking verdient, volgens Niermeijer, Verhandeling over het Booze Wezen, de bijzonderheid dat de *duivel* en de in 't bijgeloof nog al beruchte *kater* geen samenstelling dulden. De afwezigheid van de *l* in 't eerste woord komt hier in aanmerking, en het tweede bedoelt niet een lid van 't kattengeslacht. N. geeft van het woord de volgende lezingen:

1. Duivekater = Kerstmisbroodjes of Kerstmisbollen, in vieren oversneden, viertjes, *deux-fois-quatre*, bij wijze van feestgave, vroeger

aan ondergeschikten, voor hun Kerstmis vereerd. Later, toen 't brood geven ophield, kregen de geldgeschenken, de gebruikelijke Kerstmis-fooien, dien naam.

2. Duivekater = ofen-kater, oven-koek, nog verwant aan kater-koek.

3. Duivekater, *deuvekater* = onderhoud, dagelijksch brood, nog over in *katerstede*, een boerenplaats waar men zijn brood wint; *katertol*, een slagboom, die zooveel opbrengt dat aan de dagelijksche behoeften kan voldaan worden. En hier wordt tot bevestiging Hooft's Warenar aangehaald, waar in 't 5e Bedrijf 2e Tooneel gezegd wordt: »Ik win nou vijf gulden 's jaers en ien paer nuwe klompen tot men deuvekater".

A. AARSEN.

Falikant (XXXV, 380). De duiding »verkeerd" zal zeker wel goed zijn, als men weet dat men ook vergelijkend zegt: jongen, pas op, dat zal filikant uit loopen, gelijk men er ook voor zegt: dat zal scheef uitkomen. De falie had twee kanten, de buitenkant glanzig, de binnenkant dof, de doffe kwam weleens door scheef omslaan een beetje boven, en dan was het falikant = verkeerd, en riskeerde de dochter, die moeder zoo onhandig geholpen had, »op haar falie te krijgen".

G. P. ROOS.

[Vgl. falievouwer. En zie het tot geen resultaat leidende in *Nav.* III 191; IV 154; V Bijblad bl. 7; VI, 171; VII, 96.]

Luiwagen (XXXVI, 487). 't Is mogelijk, dat ik mij vergis, maar ik heb altijd gemeend, dat het woord eigenlijk *luivagen* moest geschreven worden, *vagen* = *vegen*, daar het onzen dienstboden de moeite bespaart van op haar knieën den gang te reinigen; hetgeen in Engeland, waar de luiwagen nog niet is ingevoerd, aan menige *housemaid* het leewater berokkend heeft.

Zeist. J. H. VAN LENNEP.

Navel (XXXVI, 410) nā vēl, achtergebleven vel = nablijfsel van den afgestorven navelstreng (funiculus umbilicalis). Het kuiltje is schijnbaar; de navel is doorgaans een wrong, die boven de omringende huid uitsteekt.

Dordrecht. D. TIJSSENS.

VRAGEN.

Stelwag, enz. »Wat beteekent dit woord eigenlijk?" vraagt Joh. Winkler, Nederl. Gesl. 366, noot. En wij vragen het met hem, nu wij den geslachtsnaam Stellwag te Leeuwarden aantroffen. Staat het soms met »waag" in verband, omdat men te Haarlem bijv. een gesl. v. der Weegh aantreft? — Te Brummen een gesl. Boerstoel (Haarl. Ct 10 Dec. 1885). Oogt dit op buurt-gericht?

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Besemer (XXXV, 190). Onderscheiden personen van dien naam vermeldde ik in mijne Bijdrage over Tromp (uitgegeven door het Nederl. Familie-Archief), bl. 18, 69—71. Aan het daar gezegde kan ik nog toevoegen dat uit de bewaard gebleven Acta van den kerkeraad der Remonstr. Gemeente te Brielle, dd. 3 Jan. 1647, blijkt, dat Jacob Besemer toen lid van dien kerkeraad was. Zijne vrouw werd in 1649 aangenomen als lid dier gemeente, zie Acta van 7 Febr. 1649.

H. DE JAGER.

Eynthouts. In de Herald. Bibl. 1879, bl. 5, staat, in not., dat Adolf Einholts of Eynthouts (zn van Adriaan, ambtm. van den lande van Kuik [1]), en van Marg. v. Steenhuys), die 27 Juli 1635 Schenkenschans bij verrassing innam, bij de herovering dier sterkte, in 't volgend jaar [2]), aan toen bekomen wonden overleed en te Kleef bij de Minderbroeders met 16 kwartieren begraven werd, gehuwd was met Anna Francisca, dr van Jan, graaf van Emden [3]) en Oost-Friesland.

---

[1]) In de gedrukte sententie heet hij: »Adr. v. Eynthouts, Schoudt des Overampts vandē lande van Cuyck".

[2]) Wagenaar, Vad. Hist., XI, 205—8 De la Pise, Hist. d. princ. d'Orange, noemt, p. 899, Adolf: »Lieut. Col. du Cte d'Embden".

[3]) in de wandeling zoo genoemd: Emden was geen graafschap.

Met dezen graaf Jan, kan, m. i., geen ander bedoeld worden dan Jan, graaf van Rittberg, in 1601 te Rittberg getr. met zijns broeders (Enno) dr Sabina Catharina; in Spaanschen dienst, en Vliesridder.

Beiden waren Katholiek en lieten vier zonen na; misschien ook dochters, die ik echter niet genoemd vind.

Wáár wordt van dit huwelijk melding gemaakt?

M^O^.

Godin (XXXVI, 557). A. A. Godin en M. C. v. Beuningen v. Helsdingen, tijdelijk werkzaam gestelde hulponderwijzeressen, werden Juli 1886 aan de openbare lagere meisjesschool te Djokjakarta en Probolinggo geplaatst.

de Man (XXXVI, 128). Mij kwamen de volgende leden voor: 1454 Jan die Man, Janssoen, schepen van Tiel; 1473 Peter die Man, schepen; 1481 Johan die Man, schepen; 1514 Rutger de M., schepen; 1527 Hendrik de M., schepen; 1553 Johan de M., schepen; 1589 Anthonie de M., schepen van Santwijk.

Adriaan de M., 1630, wint

1. Rutger, 1648 burgemeester van Tiel † 1662.
2. Helena geh. m. Peter de Vries 1662 schepen.
4. Cornelis, 1669 wijnpeilder.
3. Anthonis, geh. m. Henrica v. Hasselt; was dood 1654, zijne weduwe woonde 1656 in De Pelicaan op de markt. Wint
1. Franciscus, dood 1667.
2. Adriaan, 1667 beleend met land te Wadenojen, geh. m. Lydia Hovius.

Adriaan de M., 1673 adelborst te Sas-van-Gend.

H. J. V. W.

de Man. Naar ik vermeen berust eene uitvoerige genie bij den burgemeester van het Hof van Delft, te Delft, M. de Man.

Arnhem. J. D. WAGNER.

[Anna de Man, als erfgename van haar broeder en zuster Engelbert en Elisabeth de Man, Juli 1734 gegoed te Hien. De burgemr van Breda heet ook de Man, broeder der *Nav.* XXXVI, 24, noot 2 eerstvermelde de Man, wed. M. v. Doorninck.]

Mazure (XXXV, 661, 2). De wed. D. Reerink, geb. Mazure, te

Haarlem, berichtte het overl. haars echtgenoots i. d. 14 Jan. 1886, oud 46 jaar. De adv. wegens buitenlandsche betr. later geplaatst.

Pasques de Chavonnes (XXXVI, 428, 9). »Ned. Leeuw" III, 93 geeft: Jan Carel v. der Upwich, geb. 15 Aug. 1734, † Amst. 28 Dec. 1749, koopman en factuurhouder in dienst der O. I. C. te Batavia, tr. ald. 16 Nov. 1760 Balthasarina Johanna P. de Ch. geb. ald. 20 Apr. (*Nav.* t. a. pl. heeft »Sept".) 1724, † Amst. 2 Jan. 1795. Ned. Leeuw I. 38, geeft: 1796 Mevr. de Chavonnes, eigenares eener grafstede in de Herv.-kerk te Bergen-op-Zoom, en bl. 83: 1721 als doopgetuige te 's Gravenhage Johanna Arnoudina P. de Ch., huisvr. van Nicolaas Johan v. Hoorn.

H. J. S.

Pasques de Chavonnes. Ik bezit een korte genealogie, in welke Balthasarina Johanna tr. 1° Willem Vollenhoven (niet Arnold), 2° Daniel Nolthenius, 3° den koopman v. Hellen" (niet v. der Stellen), 4° Jan v. der Upwich, bij wien een zoon Jan, geb. te Amst. Zij was de dochter van Pieter Rochus en diens eerste vrouw Cornelia Augustina Hasselaar, en dus de klein-dochter van Maurits P. de Ch. en Balthasarina Kien. Haar jongere broeder Maurits Cornelis tr. 1° D. M. Dutry van Haeften † kinderloos 15 Febr. 1774, 2° M. Smits, weduwe v. den Sande. Hare zuster Petronella Arnoudina tr. te Middelburg Evert v. der Poorte, raad aldaar, bij wien drie kinderen, waarvan het jongste, Arnoudina Catharina in 1780 ald. tr. G. T. Godin.

Pieter Rochus P. de Ch. tr. 2° 21 Maart 1741 Adriana Antonia Lengelo [1]), weduwe van den gouv. gen. v. Neerl. Indië Dirk v. Cloon. Joha Arnoudina († 8 Dec. 1762 te Middelburg kinderloos), zuster van Pieter Rochus, geb. 22 Sept. 1698 te Bergen-op-Zoom, tr. aan de Kaap de Goede Hoop 28 Maart 1717 Joan Nikolaas v. Hoorn, raad v. Neerl. Indië, † 12 Aug. 1746 te B.-o.-Z.

Hare jongere zuster, Cornelia Minarda, geb. 26 Juli 1703, † Utr. 24 Apr. 1777, tr. David de Labiestraten, kiesheer van Middelburg, † ald. 29 Oct. 1733, bij wien vijf kinderen, vier stierven jong (waaronder tweelingen); het vijfde, Balthasarina Adriana de L. tr. Johan

---

[1]) *Nav.* XXI, 156 staat Langely. RED.

v. Rosevelt, raadsheer in het hof van Vlaanderen, bij wien één zoon Cornelis. Maurits P. de Ch., jongste broeder van Pieter Rochus, geb. 28 Dec. 1708, ging als onder-koopman naar Indië, Bengalen, en overleed als opperhoofd van Casembasar 29 Febr. 1736. Hij tr. Gijsbertina Augustina Moll, bij wie Balthasarina Wilhelmina, geb. 6 Oct. 1735, † 's Gravenhage 4 Apr. 1777, die 25 Mei 1766 te 's Hage tr. Andries [1]) Leopold v. Oyen »ritmeester-commandant der cavallerij van den Staat", bij wien deze drie kinderen: Maria Sara v. O., geb. 30 Apr. 1767, tr. 1° Arnold Jan Bernard v. Suchtelen van de Hare, 2° Louis Anthony v. O., geb. 8 Juli 1769, wedr eener Patijn. Constantia Cornelia v. O. Maria Leopoldina Catharina Oswaldina Françoise v. O., geb. 8 Mei 1771, tr. den majoor inf. Pipers.

Moskou (Tsvetnoï boulevard, Maison Toropova, log 9). MR. ROBERT C. ERMERINS.

[Vgl. voorts *Nav.* XVII, 190; XXI, 156 (geneal. fragment); XXVII, 48, 476. Is er verhouding tusschen Pasques de Ch. en den vermaarden zanger W. P. de Chavonnes Vrugt, Bilderdijk's tijdgenoot en door dezen bezongen? Zie *Nav.* XXX, 36.]

v. Regteren-Altena. Aan het *Nav.* XXXVI, 429 medegedeelde kan ik nog een regeeringsgeslacht Altena toevoegen, waarbij het niet onduidelijk is, dunkt me, hoe het aan dien familie-naam kwam.

Wouter Jacobsz v. A. was 1563, 65, 68, 70, 71, 74, 75, 76 en 77 schepen te Heusden; in een brief van 1568, (ter veroordeeling van een ketter of Hervormde) komt als zijne onderteekening onder de schepenen voor W. van Althena, doch wordt daarin ook vermeld als boven, Wouter Jacobsz v. Altena.

Een Willem v. A. komt slechts éénmaal, in 1566, als schepen te Heusden voor. Zie Beschr. v. Heusden bl. 156 en vg. en bl. 393. De landen van Heusden en Altena paalden aan elkander, en het is dus niet onduidelijk dat iemand uit het naburige land van A. zich te Heusden vestigend, ter onderscheiding van anderen, den naam daarvan gekregen of aangenomen zal hebben; misschien is het later in Zeeland gevestigde gesl. A. dan ook wel afkomstig van ditzelfde regeerings-gesl. te Heusden, alwaar het later niet meer (althans niet

[1]) volg. *Nav.* XVII, 190b Adriaan. RED.

in regeering) schijnt voor te komen. Maar een wapen van dit geslacht is misschien dan nog in Heusden te vinden. Betrekkelijk een wapen »Altena" zij nog gemeld, dat de wapens van »Altena" en van »Rijswijk v. Altena" vroeger in de kerken van Zeeland hebben gehangen. (Zie Kron. Utr. gen. 11de jaarg. bl. 75).

Misschien kan ten slotte nog van dienst zijn de vermelding van Frans Frederik Mathijs Altena, wiens weduwe Cathª Elisabeth Borremans geb. 1766, te Utrecht (Mariaplaats) 14 Nov. 1843 overleed, en van Gerrit v. Rechteren die 1730 diaken der Herv. gem. te Kampen was.

Amsterdam. JOH. HENDR. Vᴺ.

Renesse (XXXIV, 440). Men zie over dezen kunstenaar en zijne familie mijne mededeelingen in het »Beiblatt der Zeitschrift für bildende Kunst" 1883 bl. 711—713; en den Katalogus de Ridder van J. Ph. v. der Kellen (1874). Voorts de papieren der Haagsche Wees- en Momboirkamer.

A. BREDIUS.

v. Renesse (Renes, Rennes) (XXXI, 98, 116). Frederik v. Rennes was in 1561, en Anthonis v. Renes in 1595 boschmeester van het Moftbosch bij Wageningen (Mr. G. v. Hasselt, Geld. Byzonderheden 1809, bl. 70, 5). Aan Thonis v. Renes, wiltschut op Veluwe, gelastte het Hof van Gelre 22 April 1619 aldaar een grof wild te schieten tot vereeronge van de bruylofft der oltste dochter des Amptmans van Overbetuwe (Registers op 't archief v. 't voorm. Hof v. Gelre, bl. 381). Const. Renesse aº 1660 zie *Nav.* XXXV, 508. Behoort hier ook Peter v. Reness (Mr. Pieter v. Renisse), doctor en raad van Filips hertog van Borgondië, een der dedingslieden bij de voorloopige uitspraak i. d. 15 April 1437 in de geschillen tusschen den Bisschop van Munster met Arnold van Gelre ééner-, en Adolf hertog van Kleef anderzijds? — L. C. J. v. Renesse, hulponderwijzeres, werd 16 Aug. 1881 ter beschikking gesteld des Landvoogds van Ned. Indië, om aldaar als zoodanig te worden aangesteld. W. F. v. Renesse † te Gorinchem 7 Dec. '81, oud 81 jaar, geadverteerd door zijne kinderen en behuwdkinderen A. F. v. R. v. Meteren geh. m. C. A. A. v. der Elst, A. de Boer Vervoorn geh. m. G. A. C. v. R., L. J. M. v. R., J. G. A. v. R. en F. R. v. Naerssen geh. m. C. P. S. v.

Renesse. — A. F. v. Rennes te Utrecht bedankte 7 Maart '83 als bestuurder van den »Nederl. Bond voor Brood-, Koek- en Banketbakkers" te Amsterdam. In de Ludgeri-strasse te Munster woont een v. Renesse.

Dr. François P. L. Pollen † 7 Mei 1886 te Scheveningen, broeder en behuwdbr. van de wede J. P. H. Pollen, geb. v. Renesse, de wede A. E. H. Roëll, geb. Pollen, M. de Wit, geb. Pollen en P. H. P. de Wit — te Rotterdam en 's Gravenhage.

Mej. C. v. Rennes oogstte als zangeres op den 70sten geboortedag van Prof. Dr. N. Beets te Utr. (*Nav.* XXXIV, 459—65) grooten lof in met de voordracht van eenige gedichten van den jubilaris. De 10de aflev. van De Huisvriend 1884 behelsde een »Lentegroet, Muziek van Mej. Catha v. Rennes, die 15 en 16 Juli '85 in de Albert-Hall te Londen zich deed hooren, als behoorend tot het viertal dames, die onder geleide van Daniel de Lange uit Nederland waren overgekomen, om op oud-Nederl. muziek een uitgelezen Engelsch publiek te vergasten.

J. v. Rennes, die in de Nieuwe Rotterdamsche Ct de welbekende vermakelijke verslagen der Utrechtsche Gemeenteraads-zittingen schrijft, vierde 5 Juni '86 zijn 25-jarig jubilé bij de Nederl. Rijn-spoorwegmaatschappij.

J. A.

v. Renesse (XXXIII, 192). Johan of Jan v. R. Johanszn was de tweede zoon van Johan, heer van Rijnauwen, Hellenburg, Baarland, enz. in 1426, ter gelegenheid der onlusten, door bisschop Rudolf v. Diepholt uit de stad Utrecht gebannen, door diens opvolger Gijsbert v. Brederode van die ballingschap ontheven, en † Maart 1438. Zijne moeder was waarschijnlijk — men is 't er niet over eens, — René, dr v. heer Rover v. Zuylen v. Natewisch. Zijn oudste broeder was Frederik v. R., heer van Rijnauwen, Hellenburg, enz., en zijn jongste Jan v. R., heer van Vinningen, een (later verdronken) dorp in Zuidholland. De beide oudste broeders Johan v. R. Jz. en Frederik v. R. werden met den neef des eersten Jacob v. Gaasbeek in 1449, mede door Rudolf v. Diepholt, bij een nieuwen aanslag op 't Utrechtsch gebied, gevangen gezet, en eerst na eene boete van 10000 gl. en overgifte der te verwachten erfenis van heer Jacob v. Gaasbeek

ontslagen. — Johan v. R. Jz. is tweemaal gehuwd geweest. Zijne 1e vrouw was Ludgarda v. Buren, vrouwe van Wulven, (dr van Balthasar, heer van Reigersfoort, bij Clementia, vrouwe van Wulven), bij wie Jan v. R. van Wulven, Mabelia van R. v. W. en Maria van R. v. W. Zijne 2e vrouw, door hem op sterken aandrang van zijn zwakken zoon genomen, was Margareta v. Kuilenburg, (dr v. Gerrit, heer van Renswoude, bij Margareta Taets v. Amerongen), bij wie Jan v. R., Frederik v. R., Jan v. R. van Kuilenburg en Gerard v. R. Johan v. R. Jz. † Febr. 1492.

A. AARSEN.

[Zie den *Nav.* XXXVI, 202 vermelden Johan v. Renesse nader in *Nav.* XXVI, 412.]

Roelants (XXXVI, 259). Wereldbol? Ook von Schmid (in Zwitserland geadeld), doch waarvan zich verscheidene leden hier te lande bevinden, voert als helmteeken een wereldbol, liggend op een kussen. Het wapen zelf is van zwart met dwarsbalk (of sjerp?) van goud beladen met een wereldbol. Verschillende oorlogs-attributen omgeven het schild.

Den Haag. M. G. W.

v. Speulde (ook Spuelde, Spoelde). Dit geslacht, dat herhaaldelijk in d'Ablaing v. G.'s Ridderschap van Veluwe voorkomt, en met de beste Geldersche geslachten door huwelijk verbonden was, zal ongetwijfeld tot de riddermatigen van de Veluwe gerekend zijn geworden [1].

In de Uitspraak tusschen den Proost van Werden en eenige Ingezetenen op Veluwe 24 April 1368, verschijnt onder de laatsten ook »Gheraert v. Spulde" Bn v. Spaen, Inl. t. d. Hist. v. Geld. IV, Codex diplom. XXXIV, bl. 65. — Het Spulder-, Speulder- of Speelderbosch, gem. Ermelo, behoorde tot de buurschap van dien naam, welke aan dit geslacht den naam schonk. — In 1432 komt Gerrit v. Spuelde te Harderwijk voor; 1437 Gerit v. Spoelde als gegoed »in Putter kirspell". Kron. v. h. H. G. te Utr., 1854, bl. 369, 76.

[1]) Rietstap, Arm. gén., 1re éd., heeft: Speulde — P. d'Utrecht. De gu. au dextrochère arm. d' arg., posé en bande, le poing fermé. Is dit geslacht ook dáár gevestigd geweest, of wordt hier een ander geslacht bedoeld? — Van Urck voerde, volgens de geneal. Boecop: d'azur au bras armé d'arg.

Te Harderwijk, waar de v. S.'s lang verblijf hebben gehouden [1]), vind ik in 1374 Fredrick v. S. vermeld, die tot de leden van den magistraat schijnt behoord te hebben (Schrassert, Beschr. v. Harderw. II, 22). — Later komen, onder de schepenen en raden sedert 1560, aldaar voor: Philips [2]), Casijn, Otto, Herman en Wolter v. S. (Ibid. I, 88, 9.)

Johan v. S., was in 1554 een der begunstigers van het te Harderwijk te stichten Weeshuis (Ib. I, 59.) In 't zelfde jaar, sint Matheusdag, transporteert Juffer Mechtelt v. Spuelden aan het sint Anna gilde aldaar vijf oort philippi-gulden 's jaars, uit het huis van Maas Thomassen. Kron. v. h. H. G. te Utr., 1862, bl. 96.

»Johannes a Spurlde (*sic*) Zwollensis'' [3]), werd 29 Apr. 1570 te Heidelberg als student ingeschreven. J. de Wal, Nederl. Stud. te Heidelb., n° 147.

Omtrent 1567 was Jochem v. S. commandeur van 's Heeren-Loo [4]), »in wiens tyd, namentlick in den Jaare 1581, de goederen van de Janniters by de Hoge Overigheit aangeslagen en tot andere eynden gebruyckt sijn" (Schrassert I, 44; II, 44, 128.)

Den 30 April 1568 werden door de commissarissen van Alba te Harderwijk gedagvaard Reyer, Gerrit [5]), Henrick, Casyn en Coop

---

[1]) Bondam, Chartbk bl. 383 vermeldt eene (omvangrijke) MS.-verzameling der Privilegiën van Harderwijk van W. v. Spuelde, berustende thans (a° 1783) in de Secretarije dier stad, I f° 2. RED.

[2]) Een Philips v. S. was in 1580 te harderwijk »Keurmomber" der »Graeuwe Susters". Schrassert II, 126.

[3]) Voorzichtig! Want Overijsel heeft ook zijne Spoolde of Spoelde als bp bij Zwolle, waarnaar zich een gesl. v. Spoolde, ten Spoelde noemde, in Tijdr. Regr. prov. Arch. v. Over. meermalen vermeld. Aldaar is IV, 643 sprake van het zegel van Geert v. Spoell a° 1496. RED.

[4]) »Van al de Cloosteren van Harderwyck verdient eershalven de eerste plaats 's Heeren-Loo; omdat de broeders van dit Gods-huys de naam droegen van Maltheesse Ridders en Heeren, en doorgaans Mannen waren van geslagt en aansien. Het wierd oock wel St. Jans Daal genaamt, omdat het aan St. Jan den Doper was toegewyd". Schrassert I, 40. Vgl. Lindeborn, Hist. episcop. Davent. p. 455 (wáár onder de Commandeuren nog vermeld worden: 1461 Lambert v. den Speulde en 1486 Helmich v. den Speulde), Oudh. en Gest. v. h. Bisd. Deventer II, 370; Kron. v. h. H. G. te Utr., 1862, bl. 97, 188; G. A. de Meester, in Nijhoff's Bijdr. VI, 93.

[5]) In 1570 wordt te Harderwijk melding gemaakt van »zaligen Gerrit v. S. en

van Spuelden, de drie eerstgenoemden beschuldigd van beeldbraak en het huisvesten van predikanten, de beide anderen van onder Brederode gediend te hebben. Niet verschenen zijnde, werden zij bij sententie van 17 Aug. d. z. j. gebannen, met confiscatie van goederen. (Ib. II, 112; Kron. v. h. Hist. Gen. te Utr., 1862, bl. 354, 7; Marcus, Sent. v. Alba, 96.) Hoogstwaarschijnlijk hebben toen een of meer van hen de wijk genomen naar Oost-Friesland en daar voortgeplant den tak van hun geslacht [1]), dien ik in een H.S. [2]) volgender-wijs vermeld vind:

Wolfius oder Wolterus van Speulda, Pastor zu Canum, † 1595, vermutlilich aus Gelderland. Harkenr. Gesch. p. 222 [3]).

Joachim v. Speulda, Landschaftlicher Secretarius, Bürgermeister zu Aurich von Ao. 1627 bis 1631, nachhero Amptmann zu Aurich, † 16..

---

jufvrouw Hendrika v. S., erfgenamen van juffer Heerkes". Kron. v. h. H. G. te Utr., 1862, bl. 369.

[1]) In 1632 komt Otto v. S. nog als burgemr. en in 1694 burgemr Wolter v. S. als Scholt der stad Harderwijk voor. Schrassert II, 145, 60; I, 113.

[2]) Uit Möhlmann (schrijver van de Kritik d. Fries. Geschichtschreib.) 's verzameling en in den Catal. dier verzameling, in 1865 te Emden geveild, onder n° 7482 als »Genealogien von mehreren adelichen ostfries. Familien" voorkomend.

[3]) Het hier aangeh. werk is de Kerkgeschiedenissen in Oostfriesl., door Eil. Folc. Harkenroht, Harl. 1726, waar men t. a. blz. als de vijfde predikant van Kanum of Canum genoemd vindt: »Wolfius (of gelijk anderen schrijven, Wolterus) van Speulda; waarschijnlijk uit een Adelijk Geslachte van die naam gebooren 1560 (want by Slichtenhorst in zijn Geld. Hist. I, B. bl. 100, word omtrent het jaar 1543 gewag gemaakt van eenen Joachimus van Speulda, zijnde de laatste Commandeur geweest van het Johanniter Klooster St. Heerenloe by Harderwijk, aan wien ook die beroemde Petrus Apherdianus van Antwerpen, zeekere zamenspraak tusschen de Doodt en een Jongeling, het eerste boek van zijne Zedelijke Opschriften in digtmaat, in de Latijnsche tale Epigrammatum Moralium libr. I., te Antw. 1560 gedrukt heeft opgedragen). Genoemde volgde den laatstgemelden overledenen (Albertus van Bolten, een gebooren edelman van Swolle, † 16 Dec. 1592) 1593 te Kanum in dienst; doch hy lag het sterveljjke af d. 27 Februarius 1595, oud zijnde 35 jaren, en is alhier begraven".

Wolfgang v. S., Bürgermeister zu Aurich 1653 [1]), + 1680 [2]), tr. Catharina Albina.	L. Hinrich v. S., †.	
Joachim Wolfgang v. S., Fürstl. Secretarius, † 1696, tr..	Gesche Christine v. S.	Anne Christine v. S. tr. Pastor Wolcken zu Burhave.
Dr. Joachim Wolfgang, † 1727, tr. 1710 Johanna, Johan Rosing, Amtmann zu Leer, und Sara Cratzeburgs tochter, davon keine kinder.	Dr. Haijo Lorenz v. S. in Norden, tr.	
	. . . . v. S., tr. Dr. und Bürgermeister Dam in Norden	

Vid. Act. dicast. Gesche Christ. v. Speulda c. Joachim Wolffgang von Speulda Erb. V. . . . (?)

M^O.

Straatman (XXXVI, 192). Joachim Str. werd als prop., 1638 pred. te V. Hij was zoon van Petrus, pred. te Dieten 1614, Niftrik c. a. 1615, Gent en Erlikum 1619, † ald. 1634, en deze had tot vader Joachim Str., den eersten pred. te Adorp c. a. 1599, te Dorenspijk 1610, waar hij † 1624.

J. VAN DER BAAN.

Sweerts (XXXIV, 102). Met betrekking tot den oorsprong dezes familienaams, ook vroeger herhaaldelijk in dit maandwerk besproken, kan het nuttig zijn de vroegere spelling van dien naam na te gaan. Onder mijne familie-papieren bevindt zich eene oude genealogie van gezegd geslacht, van weinig jaartallen voorzien, denkelijk van omstr. 1580, waarin de vier oudste generatiën aldus worden vermeld:

---

[1]) Juni 1655, werd ter bijlegging van geschillen met de stad Emden, door de Oostfr. Stenden met meer anderen naar den Haag afgevaardigd »Wolffgang v Speulda, J. U. D. und Bürgermr zu Aurich". Funck, Ostfr. Chron., 13. B. S. 200, die hem ook nog (S. 255, 64, 77, 91, 314; 15. B. S. 128) 1656, 60, 61, 69 vermeldt.

[2]) Funck, l. c. 15. B. S. 203, stelt het jaar van zijn dood in Aug. 1679.

Willem die Weer ofte Sweers, tot Venlo.

Willem Sweers.	Dirick Sweers ofte die Weer. (getrouwd met:) Jouff. Margritje van Eyck.
|	|
Jan Sweers, tot Venlo.	Mr. Phlips Sweers ofte die Weer, tot Helmont, sterff a° 1523. (getrouwd met:) Jouff. Mari v. Geldrop sterff a° 1544.
|	|
Jan Sweers, alias de Verwer, tot Venlo.	Phlips Sweers, geb. tot Helmont a° 1511. (getrouwd met:) Anna Chalet, geb. a° 1520 Tants. (te Antwerpen ?)

Voorts staat ter zijde, in hetzelfde oude handschrift, aangeteekend: Den toenaem van Sweers, die Weer ende Suerius is alles eens.

JAMES DE FREMERY.

Wapen van Limburg. Het nieuwe sedert 29 Aug. 1886 voor Limburg vastgestelde wapen, waarin de voornaamste landstreken, waaruit die provincie is saamgesteld, namelijk Gelderland, Gulick, Horne en Valkenburg worden vertegenwoordigd, bestaat uit een veld van zilver, waarop een van goud gekroonde, getongde en geklauwde leeuw van rood met gespleten staart. Het schild is gedekt door de hertoogelijke kroon.

VRAGEN.

Algra. Wie waren de ouders en de vrouw van Lollius Algra, pred. eerst te Woudsend, in 1691 te Arum, † aldaar 1717 ? En welke kinderen heeft hij nagelaten ?

D. G.

v. Beynhem (XXXVI, 256). De *Nav.* XXXIV, 63 vermelde Henrica Millinck, gade van Johan v. Brakell, had, blijkens hare in het Tijdschr.

v. N. Brab. Gesch. en Letterk, III, 70 opgegeven kwartieren, van vaderskant eene v. Brembt tot groot-, eene v. Beynhem tot overgrootmoeder. Wie was deze v. B.?

Hania. Wie waren de ouders en grootouders van Elisabeth H., vrouw van Nicolaas Kouwens, vermeld *Nav.* XXXVI, 191?

d. G.

v. der Muelen. In een op de Kon. bibl. te Brussel berustend handschrift, autograaf van Marius Voet, généalogiste Brugeois, mort en 1685, vindt men het volgende?

»St Jacobs (Brugis). 1643 1 Jan. baptizatus Marc filius Nicolai Vleys et Catharinae Hermarin Susceperunt Marc Vleys et Maria van der Muelen, uxor Petri Hermarin". Behoort deze Maria v. d. Muelen tot de bekende Holl. (Utrechtsche) fam. van dien naam? Wordt zij in de geslachtlijst dier fam. vermeld?

BERRTO.

Nieuwpoort. Wie wijst mij een genealogie aan van het geslacht N. te Schiedam? Is het verwant aan de Utrechtsche familie v. der Nypoort? De naam komt trouwens in vele variatiën voor.

Rotterdam. E. W. MOES.

Ranitz. Naar aanleiding van eene vraag in den »Berliner Herold" om berichten over bovengen. thans Hollandsche familie, heb ik eenige onderzoekingen ingesteld in Polen, waaruit ze meent te stammen.

Het woord »Ranitz", poolsch »Raniç", is een werkwoord, en beteekent »Verwonden".

In geen der vele werken over Poolsche geslachten komt die naam voor, waaruit ik zou besluiten dat het een bijnaam is, door een uit Polen gevlucht persoon aangenomen.

In welk jaar komt de eerste Ranitz in Holland voor? Slechts wanneer eenige familieberichten gegeven worden, zijn verdere nasporingen mogelijk.

BERRTO.

Taaw-Jut. Claas T. Claaszoon tr. Guurtje Jut Adriaansdr, huw.-con-

tract, verleden vóór notaris Willem Hondius te Zaandam, 28 Jan. 1754. Hoe heetten de moeders en grootouders van beide echtgenooten?

d. G.

Vogelsanck. Hoe is het wapen dezer Gorkumsche (?) familie, en wie deelt ons eene gen. mede? Johan V. tr. Elisabeth v. Asperen; Dirk V. tr. Adriana v. Asperen en Johanna V. tr. Reijer v. Asperen; deze drie, kinderen v. Johan v. A. bij Geertruida de Jonge † 1555.

Wapen. Aan welke familie behoort In zwart gouden keper verzeld van drie .... leliën; helmteeken: eene vlucht.

Arnhem. J. D. WAGNER.

Wapen. Wie kent het volgende wapen? Dwarsbalk, beladen met twee afgewende sleutels tusschen zes (3, 3) rozen (?) verzeld van drie leliën. Het schild omzoomd, en de zoom beladen met de woorden

DES PUES DE DIOS LA CASA DE QVIROS.

Het schild gedekt met eene markiezenkroon. Twee aanziende leeuwen als schildhouders.

Het moet hebben toebehoord aan een Spanjaard, die in het laatste vierendeel der 17de eeuw in de Zuidelijke Nederlanden woonde.

Rotterdam. E. W. MOES.

Wapens, enz. Hoe is het wapen der familiën Bell, v. 't Sant (uit Werkendam) en Swanevelder?

Kan iemand een kwartierstaat opgeven van keizer Napoleon I?

[Voor dit laatste vgl. eenigzins *Nav.* II 336: Buonreparte.]

Wapens. Barend v. Nooij geb. 12 Jan. 1712, † 26 Febr. 1786, tr. 17 Febr. 1743 Cornelia Sarrée, geb. 9 Oct. 1712, †...? vermoedelijk te Haarlem. Welke wapens voerden deze echtelieden?

Leiden. P. J. B. RUIJS DE PEREZ.

Wapens. Wie kent de volgende wapens?

1° Gevierendeeld: 1., 2. en 4. een antiek molenijzer, 3., eene stralende zon.

2° Doorsneden: 1. uitkomende klimmende stier, 2. inhoeking van vier stukken, uitgaand van de snij-lijn.

Rotterdam. E. W. MOES.

GESCHIEDENIS.

Land van den Vrijen. Het gaat mij aan 't hart den vrager van *Nav.* XXXVI, 368 eenvoudig te verwijzen bijv. naar Romeijn de Hooghe, Sanderus, Janiçon, Tegenw. St. van alle volken, Schaep's Geschiedenis en Costumen van Axel, Dresselhuis Het Distr. Sl. in Vl. en mijn eigen Beknopt Woordenboek van Z. Vl. Ik wil iets meer doen, te meer, daar *Nav.* ibid. bl. 497 licht aanleiding tot begripsverwarring zou kunnen geven.

Dit land van Den Vrijen, Franconatus, Le Franc, was het noordelijk deel van het graafschap Vlaanderen, gelegen tusschen de Noordzee, de Honte en den Dullaert (Brakman); terwijl eene denkbeeldige lijn, loopend langs de grens der Vier-Ambachten tot Eecloo en vandaar langs Brugge tot de Noordzee, het van het overige Vlaanderen afscheidde. Het vormde geruimen tijd het 4e lid van Vlaanderen; Gend, Brugge, Iperen, veel vroeger Rodenburg (Aardenburg) vormden de drie overige leden; de ingezetenen heetten Vrijlaten of eenvoudig Laten, d. i. opgezetenen of plattelandbewoners; want de bemuurde steden, er door ingesloten, behoorden niet tot Het Vrije. Het werd geregeerd, en niet zelden getirannizeerd door een college saamgesteld uit een hoogbaljuw, burgemeesters en schepenen, die in verschillende banken verschillende rechten uitoefenden, burgerlijk-, krijgs- en strafrecht. Onder de beramers der Unie van Utrecht in 1579, benoorden ook de afgezanten van dit gewest, die haar 1 Febr. 1580 mede onderteekenden. De verraderlijke Prins van Chimay bracht echter reeds in 1584 het grootste deel onder Spanje weder terug, terwijl de opene en ridderlijke Parma het overige (uitgezonderd Biervliet op zijn eilandje) in 1587 wegnam; dit laatste gedeelte nu werd den Spanjaard in 1604, door den even ridderlijken Maurits van Oranje ontrukt en door H. H. M. als veroverd land behandeld; zoodat de verovering door en afstand aan Frankrijk, bij het Haagsch verdrag van 16 Jan. 1795, schandelijker gedachtenisse, wel eene verlossing uit dien afhankelijken toestand was, doch zeer tegen den zin van 99/100ste der bevolking. Sedert 1604 waren er

dus twee landen van Den Vrije, het grootere of Brugsche, en het kleinere of Sluische-Vrije, bestonden. Het grootere wordt bedoeld *Nav.* t. a. pl. bl. 368, het kleinere ib. bl. 497, 8. Dit laatste wensch ik alsnu toe te lichten:

Gaarne wil ik gelooven dat de bedoelde balj. en burgemr V. der Sw. één en dezelfde persoon waren; doch hij was geen burgemeester van IJzendijke, om de eenvoudige reden dat IJzendijke 1604—1795 ondanks deszelfs verzet geen burgemeester had, maar eenvoudig een hooftman (elders schout). De Gestrenge Heeren van den Vrije gevoelden wel lust om het geheele land tusschen de Spaansche Nederl., Noordzee, Houte en Brakman gelegen, aan zich te onderwerpen, doch de steden Mude (St. Anna), Sluis, Aardenburg en Oostburg wisten hare onafhankelijkheid te doen gelden, hoewel haar strijd, nu eens heftiger dan weer minder fel, tot 1795 voortduurde. Biervliet, dat sedert 1580 van Spanje verlost was en bleef, behoorde tot de prov. Zeeland, evenzoo de helft van de Hoofdplaat na de bedijking, terwijl de twee heerlijkheden Nieuwvliet en Breskens benevens een klein deel van het graafschap Middelburg in Vlaanderen en nog kleiner deel van Oostkerker-Ambacht er mede niet toe behoorden. Sluis, Aardenburg en Oostburg hadden eigen bestuur en beheer, doch stonden met Het Vrije onder 't oppergebied van het Leenhof van Vlaanderen te Middelburg in Zeeland, en zoo onder H. H. M. Nieuwvliet en Breskens behoorden den Huizen van Kleef-Ravestein, later aan de Paltz, en eindelijk zouden dezer rentmeesters ze verkregen hebben, — ze waren aardig op weg er heen! — toen onze broeders en vrienden al dat oud roest, letterlijk een warboel, opruimden.

De hoogbaljuw, burgemeester en schepenen van Het Vrije hielden hunne vergaderingen binnen Sluis. Ja, maar op een langwerpig vierkant stuk gronds van den hoek der Groote-markt door de Vrijstraat, Hoogstraat, de Markt en de straat benoorden de tegenwoordige Hervormde-kerk, begrensd, waarop het in 1794 door het bombardement verwoeste huis van den Vrije stond, en over welk gebied de stad geenerlei gezag had. Deze hoogwaardigheidsbekleeders nu konden op ieder dorp van hun gebied wonen, doch moesten zich naar Sluis begeven voor hunne vergaderingen. Burgemeester V. der Swalme zal dus evenals de heer Willem Erfstee en meer anderen, de vesting IJzendijke ter woonplaats verkozen hebben.

De geschiedenis van Het Sluische Vrije hadde in onzen Mr. Jacob v Lennep eenen geschiedschrijver moeten vinden; de kitteloorigheid, de kluchtige vermenging van recht en gewoonte, le droit du Seigneur, dat van wild, vogel, water en wind, enz. enz., zouden hem schetsen hebben doen leveren tot nut en vermaak van het algemeen.

Nieuwvliet en Breskens hadden heeren- en schepen-banken; Sluis had een baljuw, burgemeester en schepenen, zich schrijvend Ba. Bu. en Sch. der Stede Sluys, Waterrecht en Nieuwmuyden; St. Anna, Aardenburg en Oostburg hadden ieder twee burgemeesters onder hunne elders wonende baljuws, en schreven zich Ba. Bu. en Sch. der Stede en Schependomme van St. A., A. of O. IJzendijke had hoofdman en schepenen, die geen ander recht konden uitoefenen dan dat van oplegging van schellingsboeten en aanstelling van — 's Heeren dienaar, zegge veldwachter! Een deel van St. Kruis, St. Baaf, Onze-Lieve-Vrouwe-Bezuiden en Heille behoorden tot het graafschap van Middelburg in Vlaanderen, van welks schepenen er steeds één van de Gereformeerde religie en inwoner der Generaliteit moest wezen; de tegenwoordige Belgische bewoners konden te Brugge, de Nederlanders te Middelburg (Zeeland) in hooger beroep gaan van de door Ba., Bu. en Sch. der Stede en Graefschepe van Middelburg in Vl. gewezen vonnissen.

De overige gemeenten, deelen van de drie straksgenoemden, benevens Cadsandria (Retranchement), Zuidzande, Groede, Schoondijke, IJzendijke en Waterlandkerkje, stonden met IJzendijke rechtstreeks onder het rechtsgebied van Den Vrije; eindelijk het hoekje van Oostkerker-Ambacht met het fort Sint-Donaes stond onder den militairen gouverneur van Sluis. Biervliet behoorde met Axel en Neuzen tot het zoogenaamde Committimus, eene aanhoorigheid der prov. Zeeland.

Tot zelfs in het kerkelijke vond men geen schijn van zelfstandigheid; de oude Vlaamsche classen waren deels (W. Z. Vlaanderen) tot die van Walcheren, deels (O. Z. Vl.) tot die van Zuid-Beveland gebracht.

Het wapen van Het Vrije was een zilveren zeebaar op een wit veld, schildhouders een wildeman met een knods gewapend en eene wilde vrouw; dit laatste heeft Groede voor zich weten te verkrijgen. De Gestrenge Heeren zijn afgeschaft; balj., burgemeesters en schepenen, verwaande hoofdlieden met galgen, schandpalen en andere zinnebeel-

den van vrijheid zijn vergeten; die zinnebeelden liggen als oud roest nog hier en daar in stof en donker. Het jaar 1814 gaf ons de ware vrijheid onder de wet, en — Willem van Oranje.

Calais (Rue Lafayette n° 174). G. P. ROOS.

Bolswaard (XXXVI, 513) — was een kasteel in de heerlijkheid Vianen, dat door Lodewijk Pieter v. Br., heer van Aarlanderveen, geb. 1684 te Vianen, ridder der Portugesche orde van Christus, kapitein ter zee in dienst des konings van Portugal, bij zijn vertrek uit Nederland, verkocht is; daarna in verval geraakt, is het ten laatsten gesloopt. Dr. P. Scheltema, Oud en Nieuw. II 142). Kok, Vad. Wbk VIII 1025 noemt het Bolwaard.

A + B.

Bouvanje (XXXVI, 268, 510). Schrijffout voor Bouvigne, dat nóg bestaat, en tegenover de bekende Duivelsbrug nabij het Ginneken ligt. V. der Aa, Aardr. Wdbk geeft letter B bl. 639 Bouvigne of Bouvenje, en aldaar bl. 539 ook Boevenjen, in de wandeling meestal Boeverye geheeten. Ook Bachiene, Beschr. der Ver. Ned. 1779, 4, 767, laat het naast Boverheide en de Boeverij, Boevenjen heeten. — Als aanvulling op V. der Aa Aardr. Wdbk B, 539 diene: Thans wordt het in eigendom bezeten en bewoond door den heer G. F. Brantsma, die het in 1859 van den heer De Poorter kocht. V. der Aa verzwijgt bovendien, dat het tusschen 1775 en 1777, vooral inwendig, »belangrijk vernieuwd" werd.

P. J. FREDERIKS.

Bovanje. *Bouvigne* wordt bewoond door den jagermeester des Konings G. F. Brantsma. Vóór dezen behoorde het in eigendom aan Mevr. de wed. Van Eyk, die later huwde den toenmaligen kap. adj. der grenadiers v. Hoey Schilthouwer van Oostee.

M. G. W.

[Ook in dezen trant J. C. G. H.]

Erpe (XXXVI, 186). La notice sur la seigneurie d'Erpe est extraite de l'ouvrage cité du chevr de Schoutheete de T. V. ayant paru il y a quelques dizaines d'années déjà. Le notaire Evit d'Alost étant mort

sur ces entrefaites, nous ignorons à qui ses biens d'Erpe sont dévolus depuis.

J. TH. DE RAADT.

Cupekens-straat (XXXVI, 510). Deze straat is er nóg, en heet tegenwoordig Kuiperstraat. Het is de laatste verbinding — in de richting van het 's-Gravenhof — van de Lange Hofstraat en de Waterstraat. Het bekende Gebr. Bakkers-weeshuis ligt er o. a. aan. De straat is werkelijk één met die welke door v. Hasselt als Kuppestraat vermeld wordt. De Zutfenaren noemen haar nog steeds Cuuperstraôte, en alleen door de zucht om eens »mooi hollandsch" te schrijven ontstond de Kuiperstraat.

P. J. FREDERIKS.

[Ook in dezen trant M. G. W.]

Monaco (XXXVI, 511). In 1875 was de heer F. L. Robijns, consul-generaal voor Monaco te Brussel. Ik geloof niet, dat omgekeerd België een consul te Monaco had of nóg heeft. In 1840 hadden alleen Frankrijk en Spanje hunne consuls aldaar, welke betrekkingen respectievelijk werden waargenomen door L. P. Pique en F. Gastaldi.

M. G. W.

Nienoord (Oud-Nienoordt, ook Nije-oort) (XXXVI, 511), — heerlijkheid in de prov. Groningen ; in de laatste jaren is het huis herbouwd en gerestaureerd door den tegenwoordigen eigenaar Jhr. v. Panhuys, Commissaris-des-Konings in Groningen. Het ligt bij Midwolde. In de kerk aldaar de graftombe der familie van In- en Kniphuizen, een der schoonste gedenkteekenen van dien aard in Nederland, werk van Romboudt Verhulst.

De heeren van Nienoord noemden zich o. a. heeren van Vredewold, zijnde van-ouds een streek lands met eigen wapen en eigen landrecht gelegen in het zuidwesten der prov. Groningen, destijds een deel uitmakend van het zoogenaamde Westerkwartier. Tot Vredewold behoorden de dorpen Marum, Noordwijk, Nuis, Niebert, Tolbert, Midwolde, de Leek, Lettelbert, Oostwold en Lagemeeden. Vandaar Midwolde in Vredewold, in tegenstelling van Midwold*e* (niet Midwold*a*) in Het Oldambt gelegen in het oostelijk deel der provincie. (Zie Bij-

dragen Gesch. Oudheidk. prov. Gron. Dl. III; Tegenw. staat Stad en Lande en Oudheden en Gestichten van Gron. en Groningerland).

Nieuwkoop (XXXVI, 511). In het midden van het dorp staat het huis der heeren van N. Het werd 1627 gebouwd door Johan de Bruin van Buitenweg, heer van N., Noorden en Achttienhoven, wiens wapen in den gevel pronkt. Tegenw. St. v. Holland, VI 383.

A + B.

Palmar (XXXVI, 512). Op een kaartje voorkomend in Harkenroth's Oost-Friesche Oorsprongkelijkheden vindt men dezen naam in het door overstroomingen in de 13de en 14de eeuw verdronken Beiderland, tegenwoordig de Dollard. Volgens dienzelfden schrijver moet het geweest zijn eene abdij van de Praemonstantenzer orde.

Dr. Stratingh en Venema in hun werk »De Dollard", zeggen o. a.: »Palmar, Palmaer, ook Palla, Poll, een klooster ten noorden van de Tjam, lag in het Munstersche Reiderland; de naam is ontleend van de moerassige plaats waar het lag. Het moet een aanzienlijk nonnenklooster geweest zijn, met een proost aan 't hoofd, van de Premonstreiter-orde. Het droeg ook den naam Porta Major, en had in 1288, toen na de eerste doorbraak van De Dollard in 1277 de staat dier kloosters werd opgemaakt, eene bevolking van 190 personen.

»Het bezat behalve omliggende landen, goederen in de prov. Groningen en in Oost-Friesland. In 1327 of 1375 werd aldaar in het oud-Friesch opgesteld het oude Reiderlandsche Landregt, dat later onder den naam van het »Landrecht des Oldenamptes ende des vijfften deels van Reijderlant" in 1471 uitgebreid nog den naam draagt van Bellingwolder Landregt. Van de geschiedenis van dit klooster is overigens wel niets meer bekend dan zijn ondergang. Het hield zich staande tot in het midden der 15de eeuw, beschut nog door den dijk. Doch de buitendien moerassige bodem maakte het al minder bestand tegen het aandringende water, zoodat in 1447 de Abten van Wierum en Dokkum de bezittingen en bewoners van het klooster Palmar onderling verdeelden. Zoo kreeg het klooster Wierum het meeste land met den hierop liggenden last der dijken, voorts vijf nonnen en een leekebroeder; de abdij te Dokkum den proost Folkerd en de overige nonnen, om ze levenslang te onderhou-

den; van beide zijden werd beloofd de verdeelde goederen terug te geven, bijaldien het kapittel hunner orde het klooster mocht willen herstellen, nadat de Reiderdijken tot in het Wold-Oldambt zouden zijn hersteld. Men schijnt pogingen te hebben aangewend om het land toen met kadijken omgeven, althans nog te behouden. Deze dijken beschermden nog eenigen tijd, zoodat de plaats waar het klooster gestaan had in de 16de eeuw nog bestond. Nieuwe vloeden verslonden ook die bedijking, tengevolge waarvan omstr. 1520 de wateren niet meer konden tegengehouden worden, en Palmar verloren ging".

W. d. R.

Doopsgezinde gemeente te Vlissingen. In het archief dezer kerkelijke gemeente berust het volgende handschrift: »Uit kerkelijke stukken tot een gedachtenis-schrift bij en voor die gemeente samengesteld door haren Leeraar Joannes Cuperus, ten jare 1757.

Blijkens een oud handschrift, over geschillen tusschen de Vlaamsche Doopsgezinden in Vriesland gerezen, bestond reeds ten jare 1587 eene Doopsgezinde gemeente te Vlissingen, naardien die van Vlissingen hunne gecommitteerden derwaarts zonden.

Het oudste lidmatenboek is in 1665 aangelegd, met 260 gedoopte leden. Het oudste boek van ondertrouw is in 1638 aangelegd, op den 8 Mei. Van 8 Mei 1638—8 Mei 1648 zijn in deze gemeente 68 paren gehuwd. In 1730 telde de gemeente 125 personen. In 1740 was het getal 132. In 1750, 121, en ult. Dec. 1757 slechts 99 gedoopte leden.

Volgens overlevering schijnt de eerste vergaderplaats of kerk dezer gemeente geweest te zijn in een huis op de Oostzijde, het vierde van de Kerkstraat, en wel het achterhuis daarvan, met den ingang ter zijde van de Groote-kerk, tusschen de Kerkstraat en de brouwerij De Ster.

Uit echte stukken blijkt, dat de gemeente sedert 1637 een huis bekwam op den Peperdijk, vroeger een woon- of pakhuis, toebehoorende de ééne helft aan eenen Abraham Adriaansz. v. Nispen, en de andere helft aan deszelfs zoon Christaan Abrahamsz. v. N., en eenen Hendrik de Greve. De eerste schonk zijn' eigendom der gemeente; de andere helft werd afgekocht den 27 Maart 1637 voor

L. 350—4 sch. 8 gr. vls, welke som gedeeltelijk uit liefdegaven der gemeente, gedeeltelijk uit de kas der gemeente werd gevonden.

In 1640 en 41 werd dit gebouw tot kerk vertimmerd, en kostte L. 295—17 sch. 1 gr. vls.

In 1682 aan reparatiën der kerk L. 75—3 sch .11 gr, vls. In 1723 belangrijke vertimmering: de koepel in het midden gemaakt, kostte deze timmer L. 274—13 sch. 9 gr. vls. In 1744 een nieuwe predikstoel, enz. aan de kerk geschonken, ter waarde van L. 40—17 sch. 7 gr. vls.

In 1554 en 1555 ontstonden onder de Mennonieten in ons vaderland verdeeldheden, voornamelijk in Vriesland, waarhenen de Waterlanders uit Noordholland om vervolging gevlucht waren, en wel over kerkelijke tucht. En het was van dien tijd, dat er in ons land 2 partijen van Doopsgezinden ontstonden, nl. de Groven, dat zijn de gematigden of de Waterlanders, en de Fijnen, of nauwgezetten, oorspronkelijk Vriezen.

De gemeenten, welke in andere landschappen aan de eersten gelijk gaven, kregen ook den naam van Waterlanders, en werden als zoodanig door de anderen behandeld, wáár zij ook woonden en van wáár ook afkomstig.

In 1566 ontstonden uit partijen de namen van Vlaamsche en Vriesche Doopsgezinden. Te Vlissingen koos men de zijde der Vlaamsche broeders, of der gematigde partij.

In het begin der 17de eeuw bestonden in ons land vier partijen van Doopsgezinden, t. w. Waterlanders, Vriezen, Vlamingen, en »Vereenigde Hoogduitschen en Vriezen".

Den 26 Apr. 1639 vereenigden zich de Vlaamschen en de Vereenigde Hoogd. en Vriezen, bij overeenkomst te Amsterdam gesloten.

»In Mei of Juni 1664 ontstond te Amsterdam »de gemeente in de Zon", ter onderscheiding van »de gemeente bij het Lam" aldaar, van welke zij afscheurden.

Ten jare 1666 leest men van Doopsgezinde gemeenten in Zeeland, te Vlissingen, Middelburg, Vere, Zierikzee en Brouwershaven, die het met elkander eens waren, terwijl de gemeente te Goes tot de Zonsche partij behoorde, — ook nog in 1757.

De gemeente werd in de 17de eeuw door meer dan éénen Leeraar bediend. In 1650 (van vroeger, geene aanteekening) tellen wij er 7.

Somtijds waren er 6, doorgaans 5, doch nooit minder dan 3. Maar van het begin der 18e eeuw, of eigenlijk na het vertrek van Jan van de Voorde naar Nieuwvliet in het begin van 1705, is de gemeente tot heden (1757) door éénen Leeraar bediend.

De Leeraars, die hier geweest zijn (voor zooveel bekend is) zijn de volgende:

1. Gillaart Willeboorts, reeds leeraar in 1628, † omtr. 1667.

2. Gilles Antonissen Timmermans, ber. van Middelburg vóór 1638, † omtr. 1658.

3. Cornelis Remeusz. Elinck, verkozen uit de broederen, vóór het jaar 1642, † omtr. 1654.

4. Joost v. Outrijve (schrijver van »de Sterre Jacobs", in 4to), geb. in Vlaandederen. Verkozen uit de broederen omtr. 1649, † omtr. 1682.

5. Frans Claasz., verkozen uit de broederen omtr. 1649, † of afgestaan omtr. 1655.

6. Frans Cornelisz, verkozen uit de broederen, vóór 1650, † of afgestaan omtr. 1653.

7. Adriaan v. Nispen, geb. te Vlissingen, verkozen uit de broederen, vóór 1650, † omtr. 1656.

8. Antheunis de Niel, intree-rede gedaan vóór 1659, † omtr. 1662.

9. Pieter Baart, geb. te Halter in Vlaanderen, ber. van Middelburg in Zeeland. Intrede 1659. † 22 Nov. 1699.

10. Jan Pietersz. v. Nes, verkozen uit de broederen omtr. 1660. Vertr. naar Middelburg in Zeeland omtr. 1665.

11. Pieter de Jager, geb. te Vlissingen. Intrede vóór 1663, vertr. naar Middelburg 1672.

12. Marinus Arents, verkozen uit de broederen vóór 1663, † 1670.

13. Frans Theunisz. Hugemans, geb. te Vlissingen, verkozen uit de broederen vóór 1667, † 18 Mei 1697.

14. Leendert Lievens, verkozen uit de broederen vóór 1670, † 1675.

15. Jan Samuelsz. Tak, geb. te Vlissingen, verkozen uit de broederen 23 Apr. 1673, † 7 Mei 1697.

16. Lieven v. Outrijve, geb. in Vlaanderen, verkozen uit de broederen omtr. 1675, † 10 Mei 1682.

17. Anthony v. Stein, geb. Dordrecht, ber. van Dordrecht 1676, † 26 Nov. 1701.

18. Christiaan v. Nispen, geb. te Vlissingen, verkozen uit de broederen 19 April 1683, intrede 24 Mei 1684, afstand 1689, † 4 Apr. 1696.

19. Joost v. Outrijve, Lievensz., geb. onder West-Souburg, verkozen uit de broederen 19 April 1683, intrede 14 Juli 1686, afstand 1693, † 29 Dec. 1728.

20. Paulus de Wind, geb. te Middelburg in Zeeland, verkozen uit de broederen 18 Mei 1691, intrede 10 Juni 1691, afstand 1704, † Zwolle 1728.

21. Johannes Hettes, geb. in Vriesland, ber. van Irnsum, intrede 19 Sept. 1700, afstand en afscheidsrede 5 Juni 1701.

22. Jan v. de Voorde, geb. in Kadzand, ber. van Nieuwvliet in Kadzand, intr. 19 Juni 1701, afstand en afscheid 29 Febr. (?) 1705.

23. Gerbrand Voorn, geb. Koog aan de Zaan, ber. van Westzaan, intr. 6 Nov. 1701. Verroepen naar Aardenburg, afscheid 2 Nov. 1704.

24. Abbe Jacobsz. Oosterling, geb. in Friesland, ber. van Amsterdam, zijnde een Lidmaat van de gemeente »bij het Lam en bij den Toren" aldaar, en spreker bij de Collegianten. Intr. 2 Nov. 1704, † 17 Nov. 1717.

25. Jan Cornelisz. Wit, geb. Oost-Graftdijk in Noordholl., ber. van Burg, Waal en Oosterend op Texel, intr. 21 Sept. 1718, † 18 Apr. 1722.

26. Gerardus Pauli, geb. Cleef in het Graafschap van dien naam, ber. van Kampen, intr. 28 Juni 1722, afstand en afscheid 16 Juni 1726.

27. Frederik Jaarsma, geb. Holwerd in Friesland, ber. van Leeuwarden, intr. 10 Nov. 1726, † 18 Jan. 1750.

28. Jacobus Hesseling, geb. Bolsward, ber. van Huizen in 't Gooiland, intr. 11 Juli 1750, afstand en afscheid 8 Juli 1753.

29. Joannes Cuperus, geb. Deinum in Friesl., ber. van Den Hoorn op Texel, intr. 11 Nov. 1753, in 1757 nog in dienst".

Later bijvoegsel: »Tot 1789 dienden de Leeraren zonder eenige jaarwedde. Doch 7 Jan. 1789 werd aan den Leeraar Pieter Baart 200 gl. 's jaars toegelegd. En vervolgens genoten de Leeraars tractementen van 300, 400, 500 tot 700 gl."

Uit bijzondere aanteekeningen diene het volgende tot aanvulling:

Deze gemeente verloor haar zelfstandig bestaan door het overlijden van haren Leeraar Gerlof Rekker op den 11 Juni 1809 (begr. 16 dito). Na alzoo 62 jaren zonder een eigen Leeraar, en in dien tijd door de Leeraren van Middelburg bediend geweest te zijn, bekwam deze gemeente, door eigene bijdragen, met ondersteuning van buiten, weder een eigen Leeraar in:

Dr. H. D. Tjeenk Willink, sinds 1868 pred. te Tjallebird, die Mei 1871 van daar beroepen, den 1 Oct. van dat jaar tot de Vlissingsche gemeente ingeleid werd. Voor hem werd eene woning aangekocht en ingericht in de Korte-Walstraat, dicht bij de Zeil- en Vischmarkt. Reeds 2 Nov. 1873 legde hij hier zijne bediening neder, en werd emeritus. Na een drietal vergeefsche pogingen, werd hij opgevolgd door:

A. Snellen, eerst pred. te Zwartsluis 29 Sept. 1861 en vervolgens te Winterswijk 1867. Van daar 12 Juli 1874 beroepen, deed hij 11 Oct. van dat jaar te Vlissingen zijn intrede, van welke gemeente hij 15 Dec. 1878 afscheid nam, als verroepen naar Almelo, waar hij sinds 5 Jan. 1879 in dienst is. Na één vergeefsch beroep, trad nu te Vlissingen in dienst:

J. Dyserinck, sinds 1 Dec. 1861 pred. te Den Helder c. a. Van

daar Juni 1879 beroepen, deed hij 7 Sept. van dat jaar zijne intrede te Vlissingen, en nam 20 Juli 1884 mede zijn afscheid, als verroepen naar Rotterdam, waar hij 17 Aug. 1884 zijn dienst aanvaardde.

Na zijn vertrek hebben de opzieners der Vlissingsche gemeente met den kerkeraad van Middelburg eene overeenkomst aangegaan, waarbij bepaald is geworden, dat de Middelburgsche Leeraar den predikdienst ook te Vlissingen zou verrichten; welke maatregelen tot de gewenschte vereeniging hebben geleid.

Het Vlissingsche kerkgebouw is in 1848 van een orgel voorzien, 13 Febr. van dat jaar ingewijd. Totdusver had men voor kerkgezang hier alléén van de Psalmen gebruik gemaakt, doch 2 Sept. 1849 zijn daarbij de Ev. Gez. der Herv.-Kerk ingevoerd. In 1859 is in de kerk een nieuw spreekgestoelte aangebracht.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Eduard, bastaard van Holland (XXXVI, 438). *b.* Lodewijk.

In den naem des Vaders, des Sons ende des Heyligen Geest. Ick Lodewyck Bastart, Ridder, Heere van Vlissinge, ende van Scandener, doe te weten dat ick in mynen ghesonden line van den genaden Goidts ende waren voirdacht mynre vijf sinnen bedacht hebbe ende noch bedencke de dood ende 't sterven mijns genadichs lieven Heeren Hertooch Willems van Beyeren, Palensgreve op ten Rijn, Grave van Henegauwe, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieslant. Wairom ick gegeven hebbe ende geve met desen brieuve den broederen ende cloister van der Predickaren-oirden in den Haghe in eene vryer aelmissen tot enen ewigen testament voir salicheijt der zielen myns genadichs liefs Heeren voirscreuen ende voirt voor my ende vrouwe Alionoren van Floyen, mynre echter ende ghetrawer gheselyn, een jaerlicxe rente ghelegen tot Vlissingen gheheeten 't veer of 't hooftgelt uten veer met allen synen eygendom ende toebehooren alst myn ghenadigen lieue Heere voorseyt my gheeygent ende ghegheuven hadde... In den jaer ons Heeren 1420, den Sonnendach midvaster als men in de Kercke singet Laetare gheeten die dach van der Rosen.

Op eenen groenen zegel.

Den Haag. M. G. W.

Evertsen (XXXVI, 513). Cornelis E. bijgenaamd de Jongste, ter onderscheiding van zijn neef, die denzelfden voornaam dragend de Jonge genoemd werd, was oudste zoon van Cornelis E. den Oude, en Johanna Gorcoms, geb. 1642. Op tienjarigen leeftijd gaat hij naar zee, vaart vele jaren met zijn vader, beveelt op het schip, waarop

zijn vader in den vierdaagschen zeeslag 11 Juni 1666, sneuvelde, wordt 1675 schout-bij-nacht van Zeeland, 1679 vice-admiraal. Bij den tocht naar Engeland 1688, gebiedt hij als luitenant-admiraal het eerste smaldeel der vloot. Sedert 1690 ging hij niet meer naar zee, hij † 16 Nov. 1706 ongehuwd. Hij was een man van een oploopend en hevig karakter, en om zijne groote stoutheid en forschheid van karakter bekend onder den naam van Keesje den Duivel. Zijn broeder Gelein, geb. Jan. 1655 te Vlissingen, was 1679 scheepsbevelhebber, 1685 schout-bij-nacht. Hij woonde den tocht naar Engeland bij, werd 1695 vice-admiraal, 1707 luit-adm. en † 25 Juli 1721 op zijne hofstede Zeerust op Walcheren, na geh. te zijn geweest met 1° Adriana v. der Stringe, 2° Johanna v. Citters, uit geen van beide huwelijken kinderen nalatend. Zijn portret bij Wagenaar. Vad. Hist. XVI, 10. Zie J. C. de Jonge, Levensbeschr. v. J. en C. Evertsen 237. Gesch. Ned. Zeew. IV, 2, bl. 394.

H. T. G.

Evertsen. Als eigenaar van Zeerust vind ik in De Jonge's Levensbeschrijving der Gebroeders Evertsen niet den admiraal Cornelis E. opgegeven, maar wel zijn zoon Geleyn, uit zijn (eerste) huwelijk met Janneke of Johanna Gorcoms, eene dochter van den scheepsbevelhebber Cornelis Jansen Gorcoms; Johan Evertsen, Cornelis' broeder, had hare zuster Maaiken Cornelissen Gorcoms tot vrouw. Over en weder familie dus. Genoemde Geleyn Evertsen werd in 1655 geboren en overleed in 1721 op zijne hofstede Zeerust. Hij is tweemaal gehuwd geweest: 1° met Adriana v. der Stringe, dr v. Johan, ontvanger-generaal van Zeeland, 2° met Johanna v. Citters, dr v. A. v. Citters, ambassadeur aan het Engelsche Hof. Beide huwelijken bleven kinderloos. Aan zijn staat van dienst ontleen ik bij De Jonge de volgende bijzonderheden: »Geleyn E. trad in 1666 in den zeedienst, oefende zich onder zijn neef C. Evertsen, den Jonge, door hem »Zeevader" genoemd, werd eerst schipper, daarna bevelhebber van een kaper; woonde in 1672 de drie zeeslagen tegen de Engelschen en Franschen bij; werd bij den tocht naar de Caraïbische eilanden onder De Ruyter, in 1674, gewond; in 1679 tot scheepsbevelhebber verheven; was deelgenoot van den gevaarlijken tocht 1683 naar Gothenburg; werd in 1685 tot schout-bij-nacht benoemd;

woonde in 1688 den tocht naar Engeland bij; zwierf met de vloot in 1690 en volgende jaren in verschillende zeeën; werd in 1695 na een tocht in de Middellandsche zee, tot vice-admiraal verheven; deed in 1700 met Almonde een tocht naar de Sond, en verkreeg in 1707 de benoeming tot luit.-admiraal".

A. AARSEN.

Evertsen. De la Rue vermeldt in zijn Staatkundig en Heldhaftig, Zeeland bl. 162, dat Gelein Evertsen, 25 Juli 1721 op zijne buitenplaats Zeerust overleed. Deze Gelein was de zoon van Cornelis († 1679), die dus de stichter dier buitenplaats kan geweest zijn.

In de geslachtlijst achter Mr. J. C. de Jonge, Levensbeschrijving van Johan en Cornelis Evertsen, vindt men, dat 8 Jan. 1802 op Zeerust overleed Wilhelm Evertsen.

Zeerust schijnt eene buitenplaats van weinig beteekenis geweest te zijn, want noch in Smallegange's Kroniek, noch in Gargon's Walchersche Arcadia, noch in De Tegenw. Staat van Zeeland, vindt men er gewag van gemaakt. In het Vervolg op laatstgenoemd werk, door Ms. Z. Paspoort, 1820, komt ze als gesloopt voor.

Domburg. H. M. KESTELOO.

v. der Parra (XXXVI, 560). De afkomst van Petrus Albertus door hemzelven beschreven, wordt gevonden in Kronijk van het Hist. Gen. te Utr. 12e jaarg. 1856, bl. 223.

Arnhem. J. D. WAGNER.

Veldgraven. Deze bestaan nóg. In de 18 Sept. '86 gehouden vergadering van geërfden der Voorthuizer-maalschap (gemeente Barneveld) werd tot veldgraaf gekozen J. G. Witte, en zulks in de plaats van W. Wilbrink, die tal van jaren deze betrekking vervulde, doch ter laatste buurtspraak, toen de verdeeling aan de orde kwam, bedankte. Men verwacht, dat de vrijwillige verdeeling der maalschap (die eene grootte heeft van circa 1300 HA.) met veel moeite zal gepaard gaan. Een plan van verdeeling wordt weldra tegemoetgezien.

VRAGEN.

Ramen. In de Naamlijst der Predikanten in de Classis van Leeuwarden door M. Laurman, uitgegeven bij P. Koumans te Leeuwarden in 1751, leest men bl. 8: »Rippertus Sixti is als proponent beroepen te Twisk (N.-Holland) 1608, te Hoorn, in de Ramen voor de dolerende Kerke 1616, en in de Publycke Kerke 1618". Wat beteekent: »in de Ramen voor de dolerende Kerke"?

Leeuwarden. L. PROES.

Hessische armada. In 1646 was Wolter Sybrants kwartiermeester-generaal der Hessische armada, ten nadeele van wien Johan Costeren (*sic*), burgemr te Eibergen, Bernard v. Buren, penningmr der Munstersche landstenden, door het Hof van Gelderland 18 Juli in zijn recht op het geheele Karnebeeksche tiend gesterkt werd, met veroordeeling van eerstgenoemden om het ontvoeren der helft daarvan kosteloos te vergoeden. Aldus Registers arch. voorm. Hof v. Gelre 127. Wat was die Hessische armada?

von (van) Schoppen. In 1633 werd Itamarca genomen door den kolonel Schkoppe (van) (von) Schoppen) en den luit-kolonel Byma (Les Hollandais au Brésil par P. M. Netscher). Bij het overgaan van Braziliё aan de Portugesen 26 Jan. 1654, was kolonel Sigusmundis van (von) Schoppen, gouverneur aldaar; bij zijn terugkeer in Holland werd hij met Schonenborch en Haecx gevangen genomen, en doordien het schijnt dat hij wat te lichtvaardig tot de overgave was overgegaan, van zijn rang vervallen verklaard. In het Biogr. Wdbk van v. der Aa komt hij niet voor. Weet iemand iets van hem en zijn geslacht? was hij een Duitscher? zijne vrouw heette Margaretha v. Lohausen.

C.

[Omdat de naam zijner vrouw Duitsch klinkt, kan ook hij van Duitsche afkomst zijn geweest. Zijn naam toch klinkt zoowel Hoog- als Neder-Duitsch; want Schuppe (Hgd.), Schoppe (Nederd.) beduidt eene kleine schuur (*Nav.* XXXII, 339; vgl. ibid. bl 50). In 1457 vond men o. Oldenzaal een erve ter Schoppen, en te Twello waren in 1465 drie gebroeders Schoppenkamp gegoed (Cat. arch. Dev. gasth. n° 575). Te Veenendaal nog thans eene oude familie v. Schuppen; men denke aan de onlangs afgebrande beroemde Sajet- en Vijfschacht-fabriek, firma De Wed. D. S. v. Sch. en Zoon].

Huisorde. Men heeft mij onlangs medegedeeld, dat er zich in Nederland adellijke geslachten bevinden, waarvan het oudste mannelijk lid het recht heeft aan andere mannelijke leden van hetzelfde geslacht eene zoogenaamde Huisorde met ordeteeken te schenken. Is dit werkelijk het geval? En zoo ja, welke zijn dan die familiën, en wat kan de bedoeling met zulk eene orde geweest zijn? Zou men ook de koninklijke bewilliging moeten hebben, om dergelijk ridderteeken in 't openbaar te dragen?"

Wiesbaden. L. N.

Verkoop van adellijke titels. In den loop van dit jaar (geloof ik), las ik onder de »Verspreide berichten" in »Het Vaderland", dat in Oostenrijk voor een vasten prijs adellijke titels zijn te verkrijgen. Herinnert zich misschien iemand, uit welk Duitsch blad dit zonderling bericht overgenomen is?

E.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Haerst (XXXVI, 251). Leenroerig zijnde aan 't Furstendom Gelre en Graafschap Zutphen, soo is hetselve door Leen Successiën van verscheidene Familiën, als: Scheele, Oldeneel, Vilsteren Anno 1553 door aankoop in de Familie van Haersolte gekoomen, en van Geurt van Haersolte en sijn vrouw Geertruijt van Zallant die 1530 daarin getuchtigt is geworden door haar man, van Vader tot zoon tot op huidigen dag bij Leen Successie gedevolveert en in de Familie gebleeven".

In 1836 is de IJrstertak der familie v. Haersolte uitgestorven.

Wat de eindsylbe beteekent, is mij niet bekend, maar ik onderstel dat ze uit de 4de of 5de eeuw dagteekent, en van Saxischen oorsprong is; ik meen dit uit de inleiding der Genealogie te mogen opmaken.

BN V. HAERSOLTE.

[Tegenover Wolf v. Haersolte tot Irst vergunde het Hof v. Geld. 18 Maart 1656 aan Jan Claessen om een grut- en gortmolen te leggen beneden op en aan de beek,

schietende in den kolk te Nijkerk, enz. (Regr[s] arch. voorm. Hof v. Gelre 177). Wm v. H. tot IJrst c. s., die sedert 1676 eenige, vroeger onvruchtbare en woeste, thans gecultiveerde »doelens" buiten de stad Hattem in erfpacht hadden bekomen, zagen zich door Otto Schrassert c. s. in dit erfpachtsbezit belemmerd, op grond dat zij geene inwoners van Hattem waren (ib. 250, i. d. 16 Juli 1706).]

Kalverbosch (XXXVI, 517). Is een christelijke begraafplaats calware geheeten?! Daar 't gewoon was, een kruis op de begraafplaats te zetten, veelal eenigzins verheven, komt de vraag in mij op, of in dat *calwere* (elders vond ik *calware)* misschien *calvarië* kan schuilen, de kruisheuvel; — of dus wellicht het oorspronkelijke is *calvariënbosch*.

DR. E. LAURILLARD.

Kalverbosch te Nijmegen. Eene verbastering van Kelfkensbosch, de bekende wandelplaats ter stede, die haar naam ontving naar haren aanlegger, den Burgemr Arnold Kelfken, in 1622. Zie V. der Aa Aardr. Wbk, K, 384 en 289, en N, 221.

P. J. FREDERIKS.

Raven (XXXVI, 294). De vermelding des geslachtsnaams Rovenius (afgeleid van Rouveen), ten bewijze voor het bestaan eener spelling en uitspraak Roveen, had zeker wel achterwege kunnen blijven. Zóó veelvuldig komt deze vorm voor, dat zelfs de schrijver van de Tegenw. Staat van Overijssel in het onzekere verkeert, hoe het zijn moet. Rouveen is echter de meest gebruikte, en zal wel de oorspronkelijke wezen. Kon men nu van Rouveen Roveen maken, evengoed kon het gelijkluidende Rauveen in Raven veranderen, met verkorting van *veen* tot ven, gelijk in Zutfen (voor Zuid-veen). Maar ook de overgang van Roven tot Raven kon rechtstreeks zeer gemakkelijk plaats hebben, wanneer men in aanmerking neemt dat de *o*- en *a*-klank in de dialecten onzer grensprovinciën zeer na bij elkander komen en elkander ontmoeten in de *oa*-klank. Evenzoo vindt men naast elkander rode en rade (Rodenburg en Aardenburg), kat en koot (Katwijk en Kootwijk).

Wat de vraag betreft, of er in Rouveen een klooster van de orde der Benediktijnen bestaan heeft, behoef ik den heer Magnin wel niet te wijzen op een klooster van genoemde orde Het Zwarte water of

Mariënberg geheeten, dat in de nabijheid van Rouveen gelegen was maar onder het kerspel van Hasselt (Tegenw. Staat van Overijssel IV 221), waarmede echter de aangegeven ligging op de kaart, aan den Rouveenschen kant van het thans voor grens dienend stroompje, niet schijnt overeen te komen. Twee gevallen zijn nu denkbaar: òf dat de vermelding van dit klooster als gelegen in Raven het gevolg is van vergissing, wat door de nabijheid van Rouveen gemakkelijk kon plaats hebben; òf dat de grenzen van Rouveen, indien het al nauwkeurig begrensd was, vroeger anders geloopen hebben — van zulke grensveranderingen in vroeger tijd zouden voorbeelden genoeg zijn aantegeven. — Werkelijk blijkt ook uit De Tegenw. Staat, dat Rouveen met Dalfsen en Staphorst moeilijkheden heeft gehad over de grensscheiding.

Opmerkelijk is het, dat de stichtingsbrief van genoemd klooster (voorkomend in Oudheden en Gestichten van Deventer I, 617) geene nadere aanduiding bevat van de plaats. Het land had omstr. 1226 nog geen naam; het was op weinige uitzonderingen na alles nog rouw veen. Zoo wordt dan ook in genoemde oorkonde gesproken van het rechtsgebied en de tiende van 't gansche veen, tot deszelfs uiterste palen toe, voor altijd aan het klooster gegeven.

St. Anna-ter-Muiden. J. R. VAN EERDE.

[Onder de varianten van Rouveen (tusschen Hasselt en Staphorst, in Overijsel) in Nom. Geogr. Neerl. I, 1885, bl. 124, 5, behoort ook Roveen a° 1442. Aldaar ook Rovenius = v. Ruveen. Men weet dat Rouveen de geboorteplaats was van Philippus Rovenius, in de 17de eeuw benoemd tot aartsbisschop van Philippi en van Utrecht. — Met vergelijking van *Nav.* XXXVI, 437 wikke men nog eens de gissing van ib. XXXV, 589: Raven druk- of schrijffeil, of ook misverstand, voor Runen (Ruinen). — Wat de beteekenis betreft, stellen wij voor: Ro(u)veen = rode-veen.]

Steenvoort (XXXVI, 501). Dat »*steen*" in dit woord = kasteel zoude zijn, moet ik bestryden. Eene steenvoorde was in de middeleeuen eene zeer bekende zaak, alom in den lande te vinden. Geen wonder alzoo dat er nog heden in de Nederlanden, in Duitschland en Engeland nog zoo vele plaatsen zijn die Steenvoorde (dorp in Fransch-Vlaanderen), Steinfurt (stad in Westfalen), Stoneford, enz. heeten. Enkel in Duitschland zijn er, volgens Rudolph's Orts-Lexikon, wel 29 zulke plaatsen. Eene voorde (voort, foort, furt, furth, ford) is eenvoudig eene doorwaadbare plaats in beek, rivier of ander water,

gelijk men in de middeleeuen, toen de bruggen zeldzaam waren, zoo velen in gebruik had. Was het water zeer ondiep, dus de voorde zeer vlook, dan legde men er wel groote steenen, keien, rotsblokken in, als eene reeks, van oever tot oever. Die steenen staken boven het water uit, en men kon dus, van steen op steen stappende, droogvoets door de voorde gaan. Dat was eene »*steenvoorde*". Maar was water daar toe te diep, dan liet men wel steenen, keien zinken op den bodem van de voorde, zooveel mogelijk regelmatig naast elkanderen, zoo dat er als het ware een bestraat pad geformd werd in het water, van oever tot oever. Voetgangers zoo wel als zy die te peerde of in een rytuig de voorde doortrokken, kwam dit steenen pad onder water zeer te stade, wijl het voor wegzinken in de weeke modder behoedde. Zulk eene inrichting droeg mede den naam van »*steenvoorde*". Nu men overal bruggen bout, zijn die steenvoorden, reeds sedert eeuen verlaten, buiten gebruik en veelal vergeten. By het uitbaggeren van oude vaarwaters worden ze nog wel gevonden. Door het oude vaarwater de Tinia (of Tynje), even beoosten Leeuwarden, in den weg van Leeuwarden over Tietjerk en de Bergumerheide naar Groningen, lag zulk eene steenvoorde (*Tinia-set* in 't Friesch), die nog in de 16de en 17de eeu gebruikt werd, ja nog wel door de boeren in de hooioogst voor hunne hooiwagens, in de vorige eeu.

Even als nog heden by de bruggen, zoo werden er oudtijds ook by de steenvoorden gewoonlik herbergen geboud. En de volgende aanbou van meerdere huizen by zulke voorden gaf dan oorsprong aan gehucht, dorp of stad, waardoor het bestaan der talryke plaatsnamen Steenvoorde (Stenvert), Steinfurt, Stoneford gereedelik verklaard is.

JOHAN WINKLER.

Hillinck. In het Tijdschrift voor N.-Brabantsche Geschied., Taal- en Letterkunde, III, 101 *a*) leest men, dat ook te Amsterdam een

a) In den aldaar bl. 104 voorkomenden inventaris van het gasthuis te Helmond a° 1502 worden o. a. opgeteld, met vraagteekens er achter, sardtsen, vermoedelijk wollen dekens, als tusschen bedden en slaaplakens in vermeld. Sarsie = wollen stof, die men in 1774 nog te Leiden weefde. Dissen zijn tafels, Tische; evenzoo

geslacht van dien naam gewoond heeft, aan welks verwantschap met het Brabantsche gesl. Millinck (zie dat Tijdschrift, I, 196—201) niet valt te twijfelen: 1° wegens den bij beiden voorkomenden voornaam Lambert (-brecht), 2° omdat Wagenaar onder de schepenen der hoofdstad in 1455 Lambert Meyling noemt, die ook L. Mylinc, Millinc luidt; 3° omdat de lelie op het zegel van Lambert's zoon in 1479, 83 geene verwantschap met het adelaar-voerende geslacht Millinck (Brabant, Gelderland; vgl. *Nav.* XXXIV, 61) uitsluit, daar het niet onbekend is, hoe onvast bij Amsterdamsche familiën in dien tijd naam en wapen waren. Hieruit nu trekt de geachte schrijver (Mr. N. de Roever) dit besluit: »We mogen dus aannemen, dat in 't begin der 15de eeuw een tak der adellijke familie Millinck zich binnen het kooprijk Amsterdam nederzette, om er den handel uit te oefenen". Deze gevolgtrekking nu, — men vergunne mij de bescheidene opmerking! — schijnt gewaagd. Immers de gelijke voornaam bij nagenoeg gelijkluidenden geslachtsnaam zou iets gelden, zoo die voornaam zeldzaam ware; maar nu komt bij dien zeer alledaagschen voornaam nog wapenverschil, en een, gelijk hij zelf zegt, destijds plebeïsch gekleurde magistraat binnen Amsterdam. Evengoed kan men dan Meiling, — Henricus Meijlingius, pred. 1602 te Ruurlo, 1605 te Eibergen, sed. 1611 te Arnhem, in 1616 wegens Arminianisme afgezet [1]), S. D. Meiling te Wiesbaden, in 1880 gegoed te

---

disleecken = tafellaken. Alhier te Ek-en-Wiel heet een tafel nog menigmaal »disch", omdat ze in eenvoudige woningen hoofdzakelijk, schier uitsluitend, voor spijstafel dient. Handtduelen = handdweilen, d. i. handdoeken. Hand-dweil in tegenoverstelling van vloer-dweil. Dit laatste tegenwoordig enkel dweil, omdat handdweil in onbruik raakte. Zou dweil = doek ook in figuurlijken zin kunnen gelden van »dwaal", gelijk, volg. *Nav.* XXVII, 244, de doodgift heet in het oude-vrouwenhuis te Gouda?

[1]) Aldus Mr. J. W. Staats Evers, »Johs Fontanus", Arnh. 1882, bl. 95. Volg. V. der Aa nam hij in 1618 zijn ontslag. Doch in 1616 moet hij reeds van Arnhem zijn losgekomen, dewijl op aanbeveling van den kerkeraad te Deventer, er 10 Nov. 1617 over gedacht werd hem voorloopig in combinatie Delden en (Overijselsch) Hengelo te doen bedienen. Den 11 Maart 1618 werd hij als onwettig ingedrongen te H., door de Classis van Deventer geweerd, maar stoorde zich daar voorshands niet aan, immers nog den 23 Oct. van dit jaar werd hij door die Classis, op last van Rr en steden van Overijsel, onderhouden over de onwettigheid zijns predikambts te H. en de onstichtelijkheid zijns levens. Wat er verder van hem geworden is, staat niet geboekt.

Ilpendam, enz. enz., alsmede Meylink, — een goed Meilinc te Bathmen komt reeds in 1457 voor (Over. Arch. IV, 27), — verwant noemen met het oude adellijke gesl. Millinck. Zie over eene familie Meiling, die aan Overijsel menigen predikant leverde, eene aanteekening in Herald. Bibl. 1882, bl. 330—32. Ze had (heeft?) tot wapen den herald. rechtsgewenden kop en harigen hals van een kameel (of lama?).

Is het ook wel denkbaar, dat in 't *begin* der 15de eeuw een tak eener *adellijke* familie zich uit eene verwijderde provincie naar de koopstad zal hebben begeven, met oogmerk om daar te gaan handel drijven? Terwijl hij zich voortaan niet door zijn wapen, maar door zijn koopmansmerk zou hebben onderscheiden? Pleit hiervoor de Historie wel? En evenzoo de ervaring niet alleen van *die* dagen, maar zelfs van veel lateren, ja van den tegenwoordigen tijd? Ik geloof het niet.

J. A.

Kaarsen (XXXVI, 393). Alleen bij gerechtelijken verkoop werd de kaars gebruikt. Men kon bieden en hoogen zoolang de kaars nog brandde; vandaar de uitdrukking in den volksmond omtrent een licht dat dreigt uit te gaan: pietje leeft nog.

In sommige gerichtsgebouwen o. a. te Groningen vindt men nog de zoogenaamde: »Keerscoopskamer".

Marten (XXXVI, 588). De kraai (bonte) zal St. Maartensvogel heeten, omdat hij in 't najaar komt, — met het oog dus op St. Maartensdag, 11 November. Denkelijk om dezelfde reden heet ook het goudhaantje wel St. Maartensvogeltje.

DR. E. LAURILLARD.

Noodzinning (XXXVI, 588). *Noodzin* is: reden, om niet voor 't Gerecht te verschijnen. Ook komt het werkwoord *zich vernoodzinnigen* voor, d. i. zulk eene reden opgeven.

DR. E. LAURILLARD.

Roode-Leeuw (XXXVI, 588). De natuurlijke kleur van den leeuw is eigenlijk geen rood. En op uithangborden èn in wapens zijn ook

gouden en zilveren leeuwen, alsmede zwarte, groene en blauwe leeuwen bekend.

DR. E. LAURILLARD.

[G. J. Rink (Utrecht) verwijst naar Mr. J. v. Lennep en J. Ter Gouw, De Uithangteekens I, 28, 76—9, 388—91.]

Ruitschouw (XXXVI, 394, 520). Ruit, gewoonlijk roet, is vuil, ook onkruid en kroos. Ruitschouw is de schouwing der uitwaterings (suatie-) sloten.

P. J. FREDERIKS.

Slop (XXXVI, 521). Op de Veluwe wordt dat gat het *haakgat* genoemd.

A. AARSEN.

Verrejager, polstok (XXXVI, 384). Bij liefhebbers van visschen is dikwijls een soort stok in gebruik die ze bestempelen met den naam van jagersstok. Op het oog eene soort polsstok maar aan de punt meer peervormig. Ook is hij langer en dunner dan een polsstok, dus minder geschikt om mede te springen. Die stokken worden gebruikt om de visch in de netten te jagen door er meê in het vischwater te polsen. Misschien bestaat er verband tusschen een dusdanigen stok en het visschen met het zoogenaamde jachtnet.

Wiltvercken. Otto graaf van Limburg en Bronkhorst werd in eene jacht-kwestie 10 Nov. 1645 door het Hof v. Geld. veroordeeld, om aan Jacob Schimmelpenninck v. der Oije tot Holthuizen, burgemeester van Zutfen, het »wiltvercken" uit te leveren, zullende nader over het recht van jacht uitspraak worden gedaan. Aldus Registers voorm. Hof v. Gelre 120. Met »Wiltvercken" wordt toch zeker een wild zwijn bedoeld? Men vond die dan destijds nog in de Graafschap.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Bronnen voor de Vaderl. geschiedenis. Omtrent de uitkomsten der reis, dezen zomer (1886) door prof. P. J. Blok ondernomen, teneinde

een aanvang te maken met het onderzoek der buitenlandsche archieven, kan het volgende worden medegedeeld.

In het stedelijk archief te Keulen werd veel gevonden voor de geschiedenis van den handel der Noordelijke Nederlanden in de 14de en 15de eeuw; wanneer dit archief eenmaal goed geordend is, een arbeid, waarmede de archivaris dr. Höhlbaum zich sedert eenige jaren bezighoudt, zal voor het laatste deel der 16de eeuw veel merkwaardigs aan den dag komen. Te Dresden werd het archief van Albrecht van Saksen en zijn zoon George onderzocht; dit archief is zoo goed bewaard, dat men mag beweren, dat de geschiedenis van Friesland en Groningen van 1490—1530 alleen dáár kan worden bestudeerd; een schat van origineele brieven en charters wordt daar bewaard. Verder leverde het staats-archief te Dresden zeer veel op voor de geschiedenis van het Huis van Oranje en van de Nederlanden in de 16de eeuw. Te Berlijn waren natuurlijk de diplomatieke correspondentiën het belangrijkst; hiervan kon prof. Blok een gedeelte excerpeeren. Te Marburg bevinden zich talrijke brieven en andere stukken betrekkelijk den Tachtigjarigen Oorlog, benevens de correspondentie der weduwe van Johan Willem Friso en van haar zoon Willem IV met de Hessische keurvorsten. Te Dusseldorf werd veel gevonden voor de geschiedenis van Gelder en Limburg in de 14de en 15de eeuw. De archieven van Jülich-Berg, Cleve-Mark en Kur-Köln, die te Dusseldorf vereenigd zijn, bevatten talrijke gegevens (en ook vele daarheen verdwaalde originalia) voor de geschiedenis der aangrenzende Nederlandsche gewesten. Eindelijk vond de hoogleeraar in de verschillende bibliotheken nog menig handschrift en menigen wiegedruk, die de aandacht onzer letterkundigen verdienen. De op de reis gemaakte aanteekeningen en afschriften zullen weldra worden afgedrukt en uitgegeven.

Kaapsche genealogie. De heer C. C. de Villiers te Kaapstad, — zie de Bijlage hierachter, bl. E, — heeft als voorbereiding tot zijn grooter werk over de Kaapsche voorvaderen, een facsimilé van 140 handteekeningen in het licht gegeven. Deze handteekeningen zijn verzameld uit de archieven in het kantoor van den registrateur van akten, de kerkregisters van 1665 af, enz. Ze beginnen met Jacob Cloeten (van Keulen), van het jaar 1658, terwijl de laatste is die van

Jacques Malan (1726). De eerste Pretorius wordt gevonden in 1666, de eerste Bergh in 1672, omstr. welken tijd ook de eerste Kotzé aan De Kaap zich vestigde. François Villion (Viljoen) wordt reeds in 1676, dus vóór de komst der Fransche vluchtelingen, aangetroffen. Onder de namen der Fransche vluchtelingen vindt men Hercules Desprez, blijkbaar een voorvader der tegenwoordige Dupreez, André Gauch (Gouws), Jacques Therond, wiens nakomelingen de *d* aan het eind hebben laten vallen, en Daniel Hugot, wiens *t* hetzelfde lot wedervoer. De heer de Villiers heeft tevens de geslachtslijsten opgegemaakt van ruim duizend Kaapsche familiën, met vermelding van het jaartal, waarin de stamhouders getrouwd zijn of hun eerste kind geboren werd.

v. **Goethe** (XXXV, 487; 'VI, 164). De »Goethe-Gesellschaft", die zich eenige maanden geleden onder patronaat van den Groothertog en de Groothertogin van Saksen-Weimar in Duitschland vormde, telde Mei '86 reeds meer dan 1800 leden. Haar hoofddoel is het uitgeven eener biografie van Goethe en eene volledige uitgaaf zijner werken, met hulp van de nog niet bekende, althans nog niet uitgegeven stukken van het archief der familie Goethe, dat, na den dood van zijn laatsten kleinzoon, verleden jaar aan de zorgen van de Groothertogin en haren gemaal werd toevertrouwd. Bij de eerste jaarvergadering der Maatschappij, te Weimar, werden op het theater aldaar twee stukken van Goethe ten tooneele gebracht: »Pandora" en »Paleophron en Neoterpe", waaraan de Weimarsche kapelmeester Lassen muziek had toegevoegd.

Carpentier (XXXVI, 408, 535). Op de tentoonstelling voor Onderwijs te Amsterdam in 1860 was ook een exemplaar der schoolschriften van dezen schrijfmeester; een werkje in lang klein 8° en met een wijdloopigen Latijnschen titel. Wie met dien titel en den zakelijken inhoud van 't boekje wenscht kennis te maken, leze de later uitgegevene belangrijke beschrijving dier tentoonstelling door H. W. Bloem en J. ter Gouw, bl. 69.

A. AARSEN.

Carpentier. Onder de talrijke lofverzen, die den »Spieghel der Schrijfkonste... door Jan v. de Velde... Rotterdam 1605" verheer-

lijken, staat voor het tweede deel, dat den afzonderlijken titel »Thrésor literaire" draagt, een »Sonnet A la louange de Maistre J. V. Velde, tres-insigne Escrivain", van George Carpentier.

»Pourquoy ne m'a le Ciel donné cest advantage
Que je peusse former mes Lettres comme toy?
Je ne voudrois avoir vu plus grand heritage,
Ny ne m'estimerois moins heureux qu'un grand Roy. etc.

Aan de vurige begeerte, die hij in die eerste vier regels uitspreekt, schijnt dus, naar zijn eigen meening 35 jaar later voldaan te zijn.

Overigens, de ingenomenheid met de calligraphie was bij de familie Carpentier niet vreemd. In het eerste deel van genoemd werk van V. de Velde, staat een Latijnsch gedicht van Aegid(ius) Carpent(ier), en in het tweede deel calligrapheerde V. de Velde zelf een Latijnsch vers »Ad Doctiss. Clarissimumque Virum Dum̄ Petrum Carpenterium Scholae Rotterodamensis Rectorē Vigilantissimum. A° 1609".

Rotterdam. E. W. MOES.

Auguste Clavareau en de Hollandsche Natie van Helmers. Wanneer ik den navorschers verzeker dat ik hier, in het land der oppervlakkigheid, — het zielental der Republiek in aanmerking genomen! — de eer van den Hollandschen naam zooveel ik vermag, tracht te handhaven, reken ik er vrijmoedig op dat ze mij wel een handje zullen willen helpen; vooral daar mijne bibliotheek ook door gedurig verhuizen machtig gedund is. Als ik dezer-dagen eenigen Franschen De Hollandsche Natie toonde in driekleurigen omslag, wat hunne aandacht trok, viel het gesprek op letterkunde, en liet ik hun ook Clavareau's navolging van dat dichtstuk zien. Doch het zelf nog eens willende doorloopen, om het later met hen te bespreken, bemerkte ik een aantal bokken en bokjes, die ik door middel van aanteekeningen wensch te verbeteren. En daarom doe ik er vragen over, mededeelend wat ik vond.

Volgens Cl. was de reden waarom Hambroek den edelen Coyet aanried vol te houden, eenigzins minder edel, zou ik haast zeggen. H. zou namelijk opgemerkt hebben dat Coxinga's leger in een staat van »détresse" verkeerde, en daarop zijne aanmaning gegrond hebben. Bestaat er eenige grond voor dit feit? Hambroek's daad blijft er niet minder edel om. Er waren niet twee, maar, volgens Wouter

Schouten in diens bekende O.-Indische reisbeschrijving, slechts ééne dochter van H. in de veste; zijne andere dochter en zijne vrouw waren met hem gevangen.

Is het geschiedkundig waar dat de naam Hoekschen en Kabeljauwschen ontstond tengevolge van een twist aan tafel, over de vraag of de kabeljauw den hoek ving, dan wel of de eerste door den laatste gevangen werd? Cl. noemt het echter zelf een »on-dit".

Bij den heldendood van Claassens, maakt Cl. eene vergelijking tusschen dit feit en het verlies van het Fransche schip Le Vengeur tijdens den strijd der eerste Republiek met Engeland, ja geheel ten gunste van onzen zeeheld, maar er moest daarbij geen sprake zijn van vergelijking: een historisch feit en eene fabel hebben niets met elkander gemeen.

Kluchtig is eene noot bij eene aanteekening op den IIIden zang: »Jochem Narebout leefde in de 17de eeuw; hij was matroos in dienst der Nederlanden, en redde in 1692 de bemanning van een O.-I. vaarder, bij de Kaap de Goede Hoop verongelukt". Natuurlijk is hier eene persoons- en tijdsverwarring van Jochem Willems en Frans Naerebout, met twee eeuwen tusschen beiden.

Op den IVen zang teekent hij aan dat Houtman te Leiden geboren werd — 't was immers Gouda? — en dat hij »incognito" naar Lissabon ging om de zeelieden, die Gama vergezeld hadden, over hunne reis uit te hooren. Vervolgens ging hij naar Indië, geraakte aldaar in de kerkers der Inquisitie, en ontsnapte daaruit met behulp van de dochter des cipiers, die hij door geschenken in zijn belang kreeg!!!

Van Couver wordt door Cl. tot een Hollander verheven.

Droeg de planeet Uranus eerst den naam van Herschell, zooals Cl. aanteekent?

Huyghens ontdekte den ring van nota bene den vierden wachter van Saturnus!

Stevin muntte uit (aant. Ve zang) als vestingbouwer, en wordt daarom de Hollandsche Vauban genoemd, wien men de uitvinding der Friesche ruiters [1]) te danken had!!!

Metius vond de verrekijkers niet uit, zegt Cl., maar hij ontving de idée van Holl. schooljongens, die de bordpapieren bodems hunner

---

[1]) Zie beneden, bl. 653. RED.

pennekokers door glazen vervingen, en alzoo bemerkten dat zij verrekijkers vormden !?

Pas-de-Calais (Rue de la Fayette, n° 174). G. P. ROOS.

Mesandboekje (XXXII, 211; 'VI, 535). Drukfout. Dit is het Middelburgsche Maandboekje. Het bevatte de namen der geborenen, gehuwden en overledenen te Middelburg en in Middelburger-ambacht, achter welke opgave gewoonlijk een opstel over eene of andere Middelburgsche bijzonderheid volgde. Mijn (defect) ex. heeft bijv. een opstel van M. C. Paspoort over de Oude-kerk te Middelburg. Het werd uitgegeven bij M. C. Jongkindt aldaar. Op de auctie Ehrlich, 10 Oct. 1864 te M. gehouden, kwamen onder n° 201 de jaargangen 1821 tot 1863 compleet voor.

P. J. FREDERIKS.

Mesandboekje — moet zijn Maandboekje, eene uitgaaf, die nog steeds voortgezet wordt en naamlijsten bevat van geborenen, gehuwden, overledenen, enz. Voorheen werden er ook nu en dan geschiedkundige opstellen in opgenomen.

Domburg. H. M. KESTELOO.

VRAGEN.

Brievenboek van Joh. Cabeljauw. Van Johannes Cabeljauw's Brieven zijn mij twee uitgaven bekend, nl. die van 1626 te Stokholm, en van 1637 te 's-Gravenhage. Maar er moet nog eene derde bestaan, want op het Rijks-Archief te 's-Gravenhage vond ik een los titelblad: »Johannis Cabeliavii Epistolarum ad celeberrimos sui seculi Viros exaratum Libri X. Hagae-Comitum. Typis J. J. Stampioenii. Impensis Francisci Sprutii CIↃIↃXL". Wie wijst mij een exemplaar van dit zeker hoogst zelden voorkomend boekje aan? Ook bezitters der twee eerstgenoemde werkjes worden vriendelijk verzocht zich aan te melden.

Rotterdam. E. W. MOES.

Dispuutgezelschappen. Heeren oud-studenten van het Athenaeum-Illustre te Amsterdam, of zoons, kleinzoons, enz. van hen, die nog in het bezit mochten zijn van aanteekeningen of herinneringen aangaande zoogenaamde Dispuutgezelschappen, zouden mij zeer verplich-

ten met daarvan een opgave te doen. Zoo bestonden er bv. reeds vóór 1793 twee dergelijke gezelschappen, »Nut en Uitspanning" en »Tot vermeerdering van Kundigheden", toen vereenigd onder den naam »Tot Nut en Uitspanning". Dit gezelschap gaf zilveren medailles voor bekroonde prijsvragen. Is iemand soms in het bezit van zulk eene medaille?

Rotterdam. E. W. MOES.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Hugo de Groot. Zie over zijn jubilé i. d. 9 April 1883 *Nav.* XXXIII, 123—5. Op de Groote-markt te Delft, waar zijne wieg had gestaan en hij zijne laatste rustplaats vond, werd 25 Sept. 1886 het door den beeldhouwer Franciscus Leonardus Stracké Janszn ontworpen door Merckelbach Sr. en Jr. gegoten standbeeld onthuld van dezen »Phoenix van Euroop", dit »Licht der Wereld"; en hiermede de wensch vervuld van Neerlands grootsten dichter, Joost v. den Vondel, die in 1645 kort na diens overlijden, met zinspeling op de door Rotterdam aan zijnen Erasmus bewezen hulde, den Delfschen wethouders toezong:

Men stel, gelijk den Rotterdammer,
Een beeld den wijzen Delvenaar!
Men paar die groote nageburen,
Wier faam alle eeuwen zal verduren.
Zoo sta de wijsheid op 't altaar.

Feestredenaar was Mr. W. H. de Beaufort, wiens uitvoerige rede in druk verscheen. Ook een nazaat des beroemden mans, Jhr. Cornets de Groot van Kraaijenburg (vgl. *Nav.* XXVI, 622; 'VIII, 425; 'XXX, 58—62; 'XI, 412) zag men in den stoet van aanzienlijke of deftige personen, onder wie Rolin Jacquemyns, president van het »Institut de Droit International" te Parijs, en Travers Twiss, vice-president van datzelfde College en lid des Geheimen Raads der Koningin van Groot-Brittanië, het buitenland vertegenwoordigden. Negen-honderd Delfsche kinderen zongen de door Ant. L. de Rop

gedichte, door W. G. F. Nicolaï op muziek gebrachte Hugo-Grotius-Cantate of Feestzang, van dezen inhoud:

Zoon van Delft! Europa's roem!
't Feestlijk lied zij U ten hulde
Bij des harten vreugdebloem,
Nu de tijd de hoop vervulde,
Dat Uw standbeeld tuigen zou
Van heel Neêrlands dank en trouw.

Heerlijk blonk eenmaal Uw ster,
Delft's orakel! Holland's wonder!
Ging bij 't stormen heind' en ver
Hier haar lichtgloed ook ten onder,
Aan den Noorschen hemeltrans
Rees ze weer met hooger glans.

»Balling van het vaderland,
Dat U diep de ziele griefde,
Boodt gij 't toch uw hart en hand,
Hadt gij 't lief met vuur'ge liefde;
Voor zijn voorspoed, vrijheid, rust,
Badt gij nog aan vreemde kust".

't Schulderkennend nageslacht
Wil zijn dank U thans vertolken;
Aller lof zij U gebracht,
Pleiter voor het recht der volken!
Voor der Godsdienst waarde meê [1])
En het recht der vrije zee.

»Prijs hem Neêrland, roem hem groot!
Maar ons Delft bestraalt zijn glorie
Met Oranje's marteldood,
En der Trompen krijgsvictorie;
't Wekt in 't hart van grijz' en jeugd
Trouw aan recht en burgerdeugd".

Het 3de en 5de couplet klonken bizonder aangrijpend. Het standbeeld vertoont niet den advocaat-fiscaal, niet den pensionaris van Rotterdam of den gezant van Zweden aan het Fransche Hof, maar den schrijver van het »Regt van den Oorlog en den Vrede",

[1]) Zijne Neder-Betuwsche lotgenooten op Loevestein waren Simon Lucae Bysterus, 1609—12 pred. te Ek-en-Wiel, 1612—19 pred. te Ingen (*Nav.* XXXIV, 72), en Bernardus Vezekius, 1608—19 pred. te Echteld.

een boek in de linker-, de pen in de rechterhand, in een mantel met bont, ten voeten uit, op een voetstuk van Zweedsch graniet, waarop de woorden »Hugo Grotius" gebeiteld staan. Men zie voorts de uitvoerige verslagen der Haarl. Ct. van 27 en 28 September, en raadplege Dr. T. C. L. Wijnmalen's met gloed en geestdrift geschreven »Waarom een Standbeeld? — Een woord bij de plechtige onthulling" enz. (Delft, J. Waltman Jr., 24 blzz. 8vo).

De beeldhouwer Stracké ontving een zonderlingen, in het Fransch gestelden — door de Delfsche Ct. openbaar gemaakten — brief van zekeren Aloise Grotti, »maître de violon", te Venetië, die, blijkens familiepapieren in zijn bezit, een afstammeling van onzen beroemden landgenoot beweert te zijn. Hij heeft daarenboven een oud portret (vermoedelijk eene kopergravure) van Grotius, en zou gaarne vernemen, of in Nederland nog nakomelingen van hem leven (Haarl. Ct. 18 Sept. '86).

Eene nazaat van Maria v. Reigersbergen kan geweest zijn Jacoba v. Reijgersberg, wede Wm v. Tuyl van Bulckesteyn, die 20 Dec. 1681 door het Hof v. Geld. tegenover Wm Pieck, heer van Enspijk, gehandhaafd werd in 't bezit der huizen Bulckestein (te Deil) en Schoerstein enz., als haar nagelaten door hare dochter Wilhelmina Jacoba Henriette v. Tuil van Bulckestein (Regrs arch. voorm. Hof v. Gelre, 223). Ook v. Reijgersberg Versluys in Zeeland?

Friesche of Spaansche ruiters. De chevaux de Frise der Franschen trof ik aan op eene Hoogduitsche kaart met afbeeldingen van allerlei vesting-, aanvals- en verdedigingswerken. Lang vóór den tijd van Coehoorn. Ik zou eerder denken aan den tijd van Prins Maurits en zijne medestanders in den Spaanschen oorlog, toen men vele vendelen Friezen had.

G. P. ROOS.

VRAGEN.

De Brou. L'Indép. belge, des 16 et 17 juillet 1877, Nos 197 et 98, édit. du soir, deelt mede: On nous prie d'annoncer la mort de M. Charles De Brou, artiste-peintre, conservateur des collections

artistiques de la sérenissime maison d'Arenberg, officier de l'ordre de Léopold, etc. Hetzelfde blad, van Mardi 24 juillet, nº 205, même édit.: On écrit de Bruxelles à *la Meuse*: »Les journaux ont annoncé la mort d'un homme fort distingué, M. De Brou, le conservateur de la galerie, de la bibliothèque et des archives de la maison d'Arenberg. Je ne sais si l'on a raconté à ce propos que ce savant, dont la carrière bien remplie a dépassé les treize lustres, est resté cloué pendant vingt ans sur un lit mécanique sans oser ce mouvoir. Dans sa jeunesse, il avait un jour fait un effort en voulant soulever un gros tuyau de fonte destiné à la conduite du gaz. Il se brisa l'épine dorsale. C'est du moins ce que dirent les médecins. Il n'en mourut point, mais fut condamné, sous peine de mort, à une immobilité perpétuelle. Le vieux duc d'Arenberg lui fit fabriquer un lit articulé, véritable chef-d'œuvre de mécanique, sur lequel il pouvait travailler, prendre ses repas, se livrer à toutes ses occupations, sans se livrer à aucun mouvement. Pendant vingt ans environ, il obéit à la consigne de la Faculté; mais un beau jour, je ne sais quelle idée fantastique lui passa par la tête, il voulut se lever, il se leva; il voulut marcher, il marcha. Ce fut une vraie résurrection. Pendant quelque temps il ne se tint pas très-bien d'aplomb sur ses jambes, qui n'étaient plus habituées à fonctionner. Mais au bout de quelques semaines, il put sortir et visiter Bruxelles, qui lui fit l'effet d'une ville inconnue. Il racontait avec un charme indéfinissable ce voyage de l'exploration dans son pays natal, et il faut espérer qu'il en a laissé une relation écrite".

Kent men den juisten dag van zijn overlijden, en is ergens een levensbericht van hem te vinden?

M^o^.

Beker van Peter-de-Groote. Wie geeft mij naam en woonplaats op van den tegenwoordigen bezitter des *Nav.* XXXVI, 309 vermelden bekers?

E.

TAALKUNDE.

Plaatsrangen (XXXIV, 104). Zie de Voorrede van 't Alphabetisch Register van alle bewoonde oorden des Rijks ('s Gravenhage 1850).

A. J. C. KREMER.

Doorn. In bijna al de *Nav*. XXXIV, 101 genoemde plaatsnamen beteekent *Doorn* ongetwijfeld *boom*. Zoo ook in Dorestad. Er bestaat geen enkele reden om dien naam uit het Keltisch af te leiden. Het *dore* in Dorestad heeft zeer zeker niets te maken met het Keltische *durum*, dat stad (oppidum) beteekent; zoo is het Keltische Batavodurum in het latijn Oppidum-Batavorum, dat door Civilis verbrand later herbouwd, Noviomagum, d. i. Nieuwhuis [1]), heette. In de eerste eeuw na C. woonden nog Kelten (Menapiërs) in de buurt van Nijmegen, en daar zij *oppida* kenden die bij de Germanen onbekend waren, en voor welke deze geene namen bezaten, is het natuurlijk dat de Germanen van het Keltische woord gebruik maakten. Ons woord stad beteekent 1° plaats (*Nav*. XXXIV, 105), 2° eene zoogenaamde vaste plaats, bevestigde plaats. Op de officieele topographische kaart vindt men bij Wijk-bij-Duurstede met gewone letters Batavodurum. Duurstede is nooit Batavodurum geweest, en bestond niet ten tijde der Romeinen; toen lag daar waarschijnlijk Levefanum. Wat Leve is weet men niet, kan het ook Laye zijn, nl. vlam of vuur, een bijnaam van Thor? Oord is ongetwijfeld hoek, maar ook gerechtsplaats, zooals de Groote Oord te Arnhem, Oerden = Urthunsula bij Apeldoren.

A. J. C. KREMER.

[Levefanum kan bosch-veen beduiden; vgl. *Nav*. XXXIV, 150 met ibid. XXXV, 300, 1.]

Eeffrouwe (XXXVI, 544). De genoemde bloempjes worden te Domburg zoowel juffertjes in 't groen, als juffertjes in 't haar genoemd.

H. M. KESTELOO.

[1]) Vgl. hiertegenover *Nav*. XXXVI, 317. RED.

Haarlem — is *Nav.* XXVI, 146 (vgl. ib. XXXIV, 154) abusievelijk als Heslem opgegeven. In den blaffert der Utrechtsche kerkgoederen a° 960 wordt Heslem (met Heslemaholte) uitdrukkelijk onderscheiden van Haralem, op welk laatste terstond Uelsan (Uelesan), d. i. Velzen volgt. Zie Jhr. J. J. de Geer. Bijdr. Gesch. en Oudhh. v. Utr. 1861 bl. 352. Met dit Haralem heeft men dus Haarlem bedoeld. Men kan zich derhalve veilig houden aan de *Nav.* XXXV, 108, noot, opgegeven varianten.

J. A.

Heeckeren. De *Nav.* XXXV, 282 voorgestelde duiding dezes naams klimt schier tot zekerheid, als men in 838 onder vele plaatsen in De Lijmers en omtrek, eene villa Heoa (Bondam 21[a]; Bn Sloet 36) vermeld ziet. Biedt Joh. v. Leiden hiervoor de lezing Heua, Heda de lezing Hera: in de lezing *Heca* uit het handschrift van Scriverius heeft ook Bn Sloet (bl. 1138[b]) blijkbaar genoegen; zoodat wij ons in die villa Heoa (lees, Heca) naar het op de kaart van Tegenw. Staat a° 1741 nog als kasteel gewaarmerkt goed De Heeg (bij Didam) verwezen zien. En Heeg zal wel kwalijk iets anders dan »bosch" beduiden kunnen.

J. A.

Leuth (XXXVI, 315). Onlangs trof ik in een Fransch tijdschrift, Journal des Familles, waarschijnlijk vorige jaargang, dezen vorm aan, als vermoedelijken grondvorm van *Lutetia* en verklaard als slijk, moeras; het Latijnsche *lutum* komt daarbij vanzelf in de gedachte. *Parijs* (*Lutetia Parisiorum*) zou dus zooveel zijn als slijk-stad. Dezelfde verklaring vond ik er toegepast op *Luik*, *Lüttich*, *Liége;* wat dan wegens het achtergevoegde *k*, *ich* en *eg*, als slijkhoek, slijkkant zou moeten verklaard worden.

Parijs had dan wel gelijk den naam Lutetia te laten varen en zich alleen Parijs te noemen, waarin misschien ook een oorspronkelijke plaatsnaam schuilt. Bar, *eiland*, zou met de oorspronkelijke ligging van Parijs goed overeenkomen. Misschien geeft Caesar over deze zaak eenig licht.

J. R. VAN EERDE.

[Dat Lutetia (van lutum) bevestigt op treffende wijs de *Nav.* XXXV, 493 aan Parijs (Parrhisia = maresia, moeras) toegekende beteekenis; waarbij Bar (ter wille van de oorspronkelijke lokaliteit o. i. niet in aanmerking kan komen, wegens

Parijs of Prijs, voormalige buurt bij Kuilenburg. — De *Nav.* XXXVI, 315 opgegevene varianten van Leuth verbieden o. i. bij dezen laatsten plaatsnaam de toepassing van lutum, dat evenmin bij Luik in aanmerking komt wegens *Nav.* XXXV, 300, noot.]

Melissant-Dirksland (XXXIII, 35). Dat de afleiding van eerstgenoemden plaatsnaam van den persoonsnaam Melis, veel waarschijnlijks heeft, laat zich misschien bevestigen door den voormaligen familienaam Melesson. Claes Melesson, b. v., te Putten, komt 2 Juli 1385 voor bij v. Spaen, Inleiding, IV, Cod. Dipl., p. 69. De oude varianten van Meliskerke: a° 1241 Meloiskerca, a° 1247 Meloskerke, a° 1252 Meilofskerke, a° 1261 Melofskerke, a° 1271 Meyloefskerka, — doen aan een persoonsnaam Meilof denken. Werden Meilof en Melis promiscue gebezigd? — Dirksland heette nog in officieele documenten in 1585 Dierix-, Dirixlant (*Nav.* XXXV, 333), in 1618 »Diderixlant" (*Nav.* IV, Bijbl., bl. xliv).

J. A.

Oostmanspolder, enz. Men gelieve ter toelichting van *Nav.* XXXVI, 181, 512, de volgende feiten en data in het oog te houden. In eene lijst van Charters van het Bisdom van Doornik, vind ik: (Jaar) 1243, Sentence arbitrale de Nicolas, archidiacre de Tournay, et Jean de Walle, aumônier de St. Pierre à Gand, statuant délimitation entre les Paroisses de S. Nicolas, *à Varne*, Vastmunskerke et autres, pour les perceptions des dîmes novales dans les terres des *wastines* et *moëres* rendus à la culture. St. Nicolaas in de Varent (lees juister, in *Averno*) is het tegenwoordige Waterland-Oudeman, in welks nabijheid Oostmunskerke (bedorven uit Vastmunskerke) lag. »Anno Domini M.CC.XLIII, feria tertia post Trinitatem, ista juraverunt de parochia Sancti Nicolaï: Lansinus Trest en elf anderen. Isti interrogati si unquam viderint fieri limitationem versus *Mour*? Dicunt quod non. Ita responderunt. Et a quo tempore inchoata fuerit ecclesia sancti Nicholaï? Dicunt XIV annos esse. Interrogati si unquam viderint ultra viam quae dividit locum qui dicitur *Port de Wastina* (thans Watervliet) fieri jura Christianitatis, vel audierint ab antiquioribus suis? Dicunt quod non, et primo inceperit habitari circiter IV annis elapsis.

Ista juraverunt de Parochia de *Ostmonkerke*: Walterus, presbyter dicti loci, en nog zes anderen.

Ista juraverunt de Parochia Beatae Catharinae, — St. Catharina of Cathelijne, in 1477 verdronken, en op welks gronden, tot 1672, de Cathelijneschans bij Oostburg lag, — Philippus, presbyter S. Cath. (en nog zes anderen).

Ista juraverunt de Parochia S. Bavonis in Oesburg, presbyter S. B. in O. (en nog vijf anderen).

Nos levitamus parochiam Beati Bavonis in Oesburg et dividimus a novis terris quae extenduntur versus novam ecclesiam de Rolliers, — Roeselaar, Fr. Roulers, ook ter onderscheiding van de W.-Vl. stad Roeselaar, Nieuw-Roeselaar genoemd, in 1377 verwoest door de zee; in 1473 werd wel de grond herdijkt, doch het dorp kon zich niet meer verheffen. — a cruce facta quae est prope domum Hugonis, filii Waltheri Baie, in limite qui dividit parochiam S. Bavonis a parochia S. Catharinae, recta linea, transiunda contra turrim de Maldeghem, terminantes eandem in recta linea ubi conjungitur parochiae de Rodenburg".

Men ziet, de ligging van Oostmans (beter Ostmons of Ostmunskerke) is duidelijk, en de overgang van de u in o, laat zich uit de uitspraak van het Nederl. kerkelijk Latijn, waaromtrent een aanhangsel over de Mis en den Mechelschen Catechismus opheldering geeft, lichtelijk verklaren. Is de lezing als Oostmond-kerke in onze tegenwoordige taal gewettigd? Inderdaad, het lag bij den oostmond van eene der vele natuurlijke havens in die buurt. Maar van een geslacht Nozeman kan bij deze geen sprake zijn; ook geeft een stuk van 1046 de spelling Ozemans. In mijn Woordenboek van Z.-Vl. heb ik — bij nader inzien ten onrechte — ook de lezing Noormans of Normanskapel, reeds in 1377 verwoest, gegeven. Noormans-kapel was weêr een ander dorpje; hoewel een anachronisme staat het op het kaartje van Zeeland achter het schoolboekje van P. N. Muyt. Men kan zich geen denkbeeld maken, welk eene menigte dorpen, buurten en steedjes in de Siddeneeuwen tusschen de zee en het stroompje, later tot Brakman gevormd, werden aangetroffen. Noormanskapel lag benoorden, Ozemanskerke bezuiden den Ee-vliet. (Kaart der overstroomde gronden van 1615). Wel lag Elmare (in 1144 gesticht) met zijn klooster (proostdij) en kerk in 1342 gebouwd, mede in de nabijheid; doch de »Jeghenode" van dien naam in 1404 verwoest, mag mede noch met Oostmanskerke, noch met Noormanskapel verward worden.

Juinpolder kan hoekpolder beteekenen; fiat! maar 't is en blijft Tuinpolder, voorheen het schor-eiland Tuineken; in de onmiddellijke nabijheid is de Isenpolder, op latere kaarten tot Ista verknoeid.

Zijn er nog historische bijzonderheden van Hennebenne, der vermelding waardig? vraagt men ten slotte. Antwoord: ik wenschte het wel en houd mij aanbevolen. Nog dit. Tot voor ongeveer een jaar of tien geleden, wist ik van Hennebenne niets dan dat Dresselhuis (Distr. Sluis in Vl.) het vermeldt als in den Cosmas-en-Damianus-vloed 17 Sept. 1477 verdronken. Hij schrijft »Hennebenne (Hauekinswerue)". Nu kan ik ieder die 't verlangt, de juiste ligging van Hauekenswerve (later door Dresselhuis met Het Haanken, eene buurt onder St. Laurens, verward) aanwijzen, terwijl (Lange Kaart uit de 15de eeuw in de Mengelingen van Willems, waarvan de heer Campbell mij welwillend het exemplaar der Kon. Bibl. leende) Hennebaetens aan de Honte tusschen Nieuwenhaan (nu N° Een) en Gaternisse (nu de Klokkebaan lag. — Stoutenpolder *kan* den aard der bedijking beteekenen, zooals Roekeloos-, Goeden tijd-, Dierentijd-polder; doch waarschijnlijk van de familie Bette met den bijnaam Stoute in 1560 als Bette-Stoute-Polder vermeld. Jhr. Jan de Bette werd in 1579 uit Brugge gebannen, en het kasteel van Jhr. Jacobus Bette verbrand.

G. P. ROOS.

Orten (XXXIV 517; 'V, 243). Een beroep op Oudenhoven of wien ook beteekent niets, wanneer bij Oudenhoven of bij de andere onderstelde autoriteit geen *bewijs* te vinden is, het onderscheid van geslacht beteekent *iets*, maar dit op te merken is niet voldoende, en dient gezegd welk onderscheid bestaat tusschen *de Oort* en *het Oord*, — ook wenschte ik wel verklaring van het verschil 't welk bestaat tusschen oort met een *t* en oord met eene *d* als sluitletter. Von Maurer, Dorfverfassung, § 47, geeft Onzon S. Ar. goth. aurtja: hortulum, orta. Zoodat Orten, dunkt mij, — ik geef het den taalvorscher over, — zou kunnen beteekenen tuintje, hofje, omheinde of door een heg (haag) omgeven plek gronds. Graff geeft ortôn = confinire terminare, d. i. omgrenzen, bepalen, eindigen, geheel in overeenstemming met de bovenvermelde beteekenis van aurtja, orta. Vol gens von Maurer is *Ortschaft*, buurschap, dorpschap, ook een groot

of kleiner district, kanton. In Zwitserland is *Vorort* het voorzittend kanton. Ook het district van een dorpsmark (Ortschaft). *Ortland* is een uit eene marke afgezonderd tot eigendom gemaakt stuk land, — zulke stukken heetten als ze afzonderlijk in de marke lagen, Sunderen (Sinderen, Zonderwijk, enz). Het recht om stukken in de marke in bezit te nemen werd later beperkt, en de geërfde mocht van het *Ortlandrecht* slechts ééns gebruik maken. *Oord* komt hier te lande voor o. a. in Heienoord, dat is het oord of den oord van Peter Heien, toevallig is de man bekend naar wien dat landgoed bij Arnhem genoemd is, en in verband met het bovenstaande blijkt, dat oord hier beteekent landgoed, bezitting. Zoo ook Heinenoord, d. i. het oord van zekeren Hein of Hendrik; Frederiksoord, het oord van Prins Frederik; Willemsoord, enz., enz. Maar ook komt oord voor in uitgebreider beteekenis van kamp, zooals in Berkenoord, Beukenoord, Dennenoord. De beteekenis van ort, als punt, spits, is genoegzaam besproken; die van oortje = zekere munt, hangt samen met ortôn, en zal wel beduiden een klein stukje (hier van zilver). Oord en oort hebben alzoo, dunkt mij, denzelfden wortel. De liefhebbers van taalvorsching en conjecturen wijs ik hier nog op *hort*, bij Melis Stoke = sprong, met vermelding dat in de Meierij nog het woord hortje in gebruik is voor een oogenblik, bv. in »wacht een hortje!" voorts op het woord hort in de Nevelingen, waar het schut beteekent, in het HD. Hort = schut, veilige plaats, toevluchtsplaats, toeverlaat. De tweede en derde beteekenis kunnen allicht in aanmerking komen voor orten, nl. als eene toevluchtsplaats in Teisterbant, niet in Brabant. Maar Oudenhoven wist *niets* van Teisterbant.

In Arnhem vindt men twee plaatsen, de eene heet thans de Groote-, de andere de Kleine-Oord of Oort. Op den Grooten-Oort stond het stadswijnhuis, dáár waar thans het bierhuis van Rusink staat, en dat zeker al vóór het oude stadhuis op de markt gebouwd werd, want de eerste en oudste vergaderplaatsen der gemeentebesturen hadden plaats in wijnhuizen. Van Hasselt zegt, dat de naam oirt zou spruiten uit de gedaante van het pleintje; is dit wel juist? Op den Grooten-Oord werd markt gehouden, daar lag de rechtsteen; zou, zoo vraag ik, het woord oirt soms in verband staan met de bestemming dier plaats om 't recht van vereeniging en vergadering uit te oefenen? Vond men op dien Oirt aan het wijnhuis of elders

soms den Roelant, het wijkbeeld, het teeken van den landsvrede? Die Oirt heette ook de Nieuwe Oirt; mogelijk dat de Kleine Oirt de eerste vergaderplaats geweest is. Mij dunkt dat het alleszins onderzoek verdient of ook in andere gemeenten plaatsen bestaan of bestonden die Oirt heeten of geheeten hebben, en of deze dergelijke bestemming hadden als de Groote Oirt te Arnhem.

A. J. C. KREMER.

[Ook te Kampen voormaals een Convent opten Oerd, zie Chartul. Kamper-weesh., Bijdr. Gesch. Overijsel, Tijdr. Regr.]

Torhout, Turkije (XXXVI, 539). Is Thor-s-hout, niet het woud van Thor, waar men nog de overblijfselen van de (heilige) ur-wouden vindt? — Turkije is niets anders dan een naam, door de soldaten gegeven aan eene schans aldaar, waarvan de wal nog zichtbaar is. Van deze soldaten- en matrozennamen is het land van Oostende (sedert het beleg evenals van Sluis) tot IJzendijke vol: Natgat, Spijt-uw-bakhuis, Bek-af, Pijp-tabak, Zwanennest, Krabbe, Papenbril, Scharbier, Melk-en-brokken, Kaas-en-brood, Klein-Braband, en zoo ook Turkije. Turken is nog een zeer bedrijvend werkwoord in Westelijk Zeeuwsch-Vlaanderen, gebezigd van stoute kinderen, die soms ongemakkelijk kunnen *turken*, leven maken, dwingen en kniezen. Ons Turkije en Klein-Braband hebben niets gemeen met de landstreken van dien naam; met het volk inzóóverre dat onze krijgslui en bootsgezellen, dezer volken aard kennend, — Turk geldt voor wreed, Brabanter voor een schreeuwer, geweldmaker, — die namen op hunne veldwerken toepasten.

Dit is zóó waar, dat ze reeds de aandacht van Motleij trokken; men leze in zijn bekend werk het beleg van Ostende, en vergelijke de belegeringskaarten van Maurits en Frederik Hendrik. Dezen luim verloren onze zeelui zelfs niet op hunne moeilijke pool- en andere ontdekkingstochten: men denke aan Hoeren-kil, Masthaas-Wijngaard, Lady-Carrys-Zwanennest, enz.

G. P. ROOS.

[Waarom moet bij Torhout *of* Thourout Thor in 't spel zijn? Ook hier weder het euvel, waarop men meermalen stuit, hetwelk één naam op zichzelf in 't oog vat, zonder naar de analogieën te vragen. Want treedt die Germaansche dondergod dan in *alle* met Thor aanvangende plaatsnamen op? — En wat het Z. Vlaamsche Turkije betreft, al gaf een bijzonder geval, of hier eigenlijk, bepaalde gedachte tot

de naamgeving aanleiding: de naam Turkije staat hier toch altoos op den voorgrond evengoed als de provincie-naam Brabant bij Klein-Braband. In denzelfden trant noemt men in Neder-Betuwe eene overbevolkte achterbuurt eens dorps een »Klein-Amsterdam". Maar dit neemt niet weg, dat men de etymologie van den naam onzer hoofdstad toch ook op zulk een »Klein-Amsterdam" dient toe te passen.]

Juinpolder (XXXVI, 512). Dit woord beteekent zonder twijfel eenvoudig de polder waar men *juin* teelt. En juin of juun is het zeeusche en vlaamsche woord voor het gewas dat in Holland ui, in de friesche gewesten sipel heet, en in boeketaal ajuin (verbasterd van het fransche *oignon*?

[Zie hiervoren, bl. 658: Tuinpolder.]

JOHAN WINKLER.

Jukbrug, jukweg (XXXVI, 249). Een Jukweg of Jokweg wordt nog aangetroffen in W. Stellingwerf, van Noordwolde naar Kontermansvallaat, waar eene brug ligt over de Linde. Daar *Nav.* t. a. pl. ook van een jukbrug sprake is, word ik bevestigd in mijne vroeger opgevatte meening, dat *juk* in de verbinding »jukweg" *brug* beteekent. Jukbrug, bij verkorting *juk*, is dan een brug die op jukken ligt. De vraag is of de ligging der elders voorkomende jukwegen deze verklaring toelaat. Jukbruggen dienden alzoo voor den overtocht van breedere wateren, en onderscheidden zich van »balken", die van oever tot oever gelegd werden. Met jukweg komt wat den vorm betreft overeen de Balkweg tusschen Makkinga en Donkerbroek, waarin een brug ligt tot overgang van de Tjonger. Verder de Brugstraat in verschillende steden. In de Philip-Stokstraat te Brugge moet vroeger een brug gelegen hebben over de Rege.

V. E.

Camisard. Verleden zomer (1885), toen alhier te Calais de synode der Wesleyaansch-Methodistische-Evangelische kerken vergaderde, had ik eenen reusachtigen Cevenol te herbergen, afstammeling der Hugenoten, en wel bepaald der Camisards. Zoo leidde hij zich bij ons in. In al de drukte vergat ik hem naar de afleiding van het mij wel bekende woord Camisard, die men in de Cevennen daaraan geeft, te vragen; doch dezer-dagen krijg ik in handen een werkje, dat mijne aandacht weder bij dat in onze Geuzen-geschiedenis beroemd

geworden woord bepaalde. Dat werkje is de »Histoire Populaire des Camisards, par P. F. Puaux, 2me ed. Toulouse 1872" ook al, evenals vele Fransche werken, aan oppervlakkigheid en onvolledigheid lijdend. Mijne bron zegt dat de geschiedschrijvers het over de beteekenis van dat woord niet eens zijn, en men, ondanks lang, vlijtig en geduldig onderzoek, daaromtrent niet tot zekerheid gekomen is. Hooren wij eerst wat Puaux er van zegt: »Eenige, doch de minderheid der geschiedschrijvers, meenen, dat het woord gevormd is uit de Hindoetaal, en wel van Camis, afgod, en ardre (zonder dit laatste te verklaren !) dus Camis-ardre, verbrander van afgoden, den Hugenootschen Cevenols gegeven, omdat ze overal der R -Katholieken heiligen-beelden verbrandden.

Anderen zeggen, — ik echter houd dit voor eene anecdote, hoewel ze wat het woord betreft wel een klokje hoorden luiden, maar niet wisten waar de klepel hing, — dat men hun dezen naam gaf naar het volgende feit: De Hugenoten verwisselden hunne vuile hemden tegen schoone, die ze den R.-Katholieken afnamen. Zekere vrouw, ziende eenen Hugenoot met het schoone hemd haars mans wegloopen, schreeuwde hem in haar Cevenols-dialekt na: »Rend-mé mas Camisos !'' (Geef mij mijn hemd terug). Eenige personen, dit hoorend, riepen haar toe: »Waarom schreeuwt gij zoo? Gij zoudt niet harder kunnen schreeuwen als men u de huid afstroopte !" Anderen, — en onder deze laatsten schaart zich de Fransche schrijver, — gelooven, dat het woord Camisárd komt van Camisade (ook te vinden, zegt de noot, in den Martyrologe de Crespin), dat in de langue d'Oc [een zeer moeilijk Fransch dialect] nachtelijke aanval (overval) beteekent. En, voegt men er bij, de opstandelingen hadden doorgaans de gewoonte hunne vijanden bij nacht aan te vallen. Nu besluit de schrijver zijne aanhalingen met de opmerking: »de naam Camisard schittert niet minder in de geschiedenis van Frankrijk, dan die van Geus in de geschiedenis van Holland"; en laat hiermede wat het woord betreft zijne lezers even wijs. Toch hebben de Franschen een woord dat hem reeds tot nadenken had moeten brengen. Camisole toch noemt men in de meeste streken een borstrok, zoowel voor vrouwen als mannen; deze zijn in den regel wit. Onze geschiedenis leert echter dat de Spanjaarden, bij hunne nachtelijke aanvallen en tochten, — overval van 's Prinsen leger nabij Bergen in Henegouwen, tocht der Spanjaarden naar Zuid-Beveland

bij Bath en naar Duiveland en Schouwen, — hun hemd over het harnas aantrokken, ter onderlinge herkenning in den donker; en zulk een nachtelijken overval noemde men dientengevolge eene Camissada of overval in het hemd, en bijgevolg nachtelijken aanval. Camissa of zoo iets zal zeker wel aan 't Spaansch of Italiaansch ontleend zijn. Men leze het levendig verhaal van den tocht naar Duiveland, b. v. in Dr. J. v. Vloten's Geschiedenis van den Opstand tegen Spanje.

G. P. ROOS.

Over-Betuwsch dialekt. Tweede persoon enkelvoud. Behalve in de algemeene spreekwijze »het mijn en het dijn" wordt in Over-Betuwe de tweede persoon enkelvoud nog gebruikt: 1° in uitroepen: doe rakkert! o toe kwaoje jonge! 2° in vragende zinnen: hedde m'n vaoder ok gezien? Ziede? = Ziet gij? Soms versterkt met *gij:* kunde gij me niet een gulde leene?

Wes wordt in de Over-Betuwe gebruikt voor *tot.* Zoo zal men, den weg vragend, b. v. ten antwoord bekomen, dat men moet loopen »wes aon die meule daor".

A.

[Ook nagenoeg aldus in Neder-Betuwe.]

Aant. op de Nalezing (XXXVI, 319 enz., 413 enz.)

Gedromt, in Z. Vl. *gedrumd* van *drummen*, dringen, in of op een bank, in een hoop luisteraars, enz.

Invezelen. Z. Vl. vizelen, vis-zelen; 't laatste ook voor uitrafelen, uitplukken; 'n vis-zeltje = een beetje, viszeliinktjes, vezelingen, afknipsel, kort uitraafsel.

Iselen, in Z. Vl. grizelen, een gebaar van walging of afschuw maken.

IJsen, in Z. Vl. voorheen opbijten, het ijs breken; ik vond het in een afschrift Reglement op de Burgerwacht te Aardenburg.

Eens jaars. Is het wel juist, 'k vraag het, zelfs met het oog op de beide voorbeelden, door »eertijds" wedergegeven? Zou het niet moeten zijn eens, eenmaal, op zekeren tijd of dag? Z. Vl. 'n keer; keer = eens.

Jachten. Z. Vl. jagen, haasten, aanzetten.

Jakken, overdrachtelijk van zweepen en het klappen der zweep in 't Vl. niet alleen zwiepe, maar ook tjakke genoemd.

Jentjes. 't Vl. heeft sjent.

A la mode de Bretagne (XXXII, 182). »Hendrik II als keizer van Duitschland in 1002 den troon beklommen hebbende, wierd hij nog meer dan te voren geëerd, dewijl hij zijn bloedverwant was, carnis propinquus (Vita Sancti M.); en deeze maagschap moet zeer naa geweest zijn, dewijl in de brieven van 1013 en 1016 (Bondam, Charterbk, P. I, n° 66, 7) de Keizer hem Nepos noemt, dus Broeders of Zusters Zoon, of vollen neef, of neveu à la mode de Bretagne" (derhalve, achterneef). Aldus Bn v. Spaen, Inleid. tot de Hist. v. Geld., I, 145, omtrent Adela's en Imad's zoon Meinwerk, bisschop van Paderborn. Vgl. hiermede het genealogisch schetsje in Bn Sloet's Oorkdbk v. G. en Z. bl. 111.

J. A.

In brand steken (XXXIV, 523). Een bejaard en ervaren tuinman vertelde me eens, dat 't verrichten van »een kleine boodschap" tegen een boom en 't veelvuldig herhalen er van, den levenslust van zoo'n boom gaandeweg vermindert en hem veelal sterven doet ook. In oneigenlijken zin heeft, als dit zoo is, de uitdrukking wel recht van bestaan. Door de handeling wordt de dood van den boom veroorzaakt, en 't is niet de vlam die stam of takken vat, maar een voor den voet, de wortels en de vezels schadelijk vocht. Als meerdere spreekwijzen zegt de uitdrukking, letterlijk opgevat, een leugen, en heeft toch waarheid ten grondslag. Zoo is 't in de volkstaal meer. Geef ik hier aan mijn landbouwende omgeving de eer dat ik haar nimmer (nu al sedert 22 jaar) boomen *in brand* zag *steken* als hier bedoeld wordt: een aangeboren liefde tot het hout, tot al wat boom is, ontwaart men hierin.

A. AARSEN.

[Het scherpe, bijtende, branderige van het vocht zal de uitdrukking hebben gebaard.]

Zoo geil als een pad (XXXVI, 182). Ook ik hoorde deze uitdrukking nooit. Wel, »zoo *geel* als een pad", opzichtens eene grijze, grauwe, bleekzuchtige, van zwakheid of voosheid des gestels getuigende gelaatskleur. Heeft hier ook verwarring plaats?

J. A.

Weg en weer (XXXIV, 351) — is op de Veluwe »weg-'t-'n-weer", en beteekent nu eens »overal", dan weder »heen en weer". Een soldaat, die op post staat, loopt weg-'t-'n-weer. De boer die mest naar 't land brengt, gaat weg-'t-'n-weer ons huis voorbij; nu met de volle, en dan met de ledige kar. Schoolkinderen gaan tweemaal daags weg-'t-'n-weer, tweemaal naar school, tweemaal naar huis terug. De Veluwsche boer kent geen »retoertje". Als hij eens een enkele keer, om de paardenmarkt, van Nunspeet naar Zwolle gaat met den trein, of van Putten naar Utrecht, dan neemt hij een »weerommetje" of »'n terugkoartje".

A. AARSEN.

Blauw (XXXIV, 38, enz.). In Documents pour servir à l'histoire des troubles religieux du XVIme siècle dans le Brabant Sept. door Prosper Cuypers-van Velthoven, komen bl. 425, in eene ten jare 1567 afgelegde verklaring deze woorden voor: »Jae, jae, ghij hebt ons lange genoech *blauwe* bloemen gegeven" in den zin van: gij hebt ons lang genoeg met een kluitje in het riet gestuurd.

Toen in de dagen der beeldstormerij (1566) te 's Hertogenbosch werd gesproken van een bezoek des Konings aan die stad, riep Cornelia Simons, »die huer den voerschreven troublen ende amotien zeer onderwonden heeft", uit: »Jae, den *blauwen* coninck compt; den coninck van den caertspele comt" (ibid. bl. 483).

Helmond. AUG. SASSEN.

Donk (XXXIV, 252). Kervendonk is eene landelijke gemeente, Kervenheim een stadje, 't welk door die gemeente omgeven wordt. Nettesheim, Geschichte der Stad und der Ambten Geldern I, S. 50, note, meent dat Kervenheim is gesticht op het oude Geisefurth; maar Geisefurt lag aan de Niers, en dit is niet het geval met Kervenheim. *Donk* is hier alzoo niet gelijk aan heim, het schijnt echter overeen te komen met *horst*. Hulsdonk vond ik op andere kaarten Hulshorst, doch aarzel te zeggen: horst = donk. Mogelijk heeft men ook hier te doen met twee onderscheidene plaatsen.

A. J. C. KREMER.

[Daar *donk* als eindsylbe ook dunch luidt, — bijv. (de) Watendunch (Wachtendunck = -donk) a° 1286 B[n] Sloet's Oorkbk v. G. en Z. bl. 1066); vgl. hiermede

de varianten van *Nav.* XXXIV, 252, — zoo wijst de eindsylbe van Hesdin, in hare verschillende vormen: a° 1560 Houssdeingh (v. Hasselt, Stukken Vad. Hist. I, 34), a° 1566 Hoins-, Hoensdaingh (ib. bl. 79, 121), a° 1566 Housdeyn, -daingh (G. Maandw. II, 130), a° 1567 Housdainch (Stukken I, 199), a° 1569 Hensdyng (G. Maandw. II, 235), — misschien op donk = ding (rechtsgebied); zoo namelijk het vaststellen van analogie hier geoorloofd is. Hoeufft, Taalk. Bijdr., bl. 24, verklaart donk liefst door hoogte, het woord afleidend van dun, don; en hiervoor kan pleiten (de) Baarsdonk a° 1286 (de) Barsendon (Sloet's Oorkdbk v. G. en Z. bl. 1071) = moerashoogte?]

Enderlotten (XXXIV, 202). In Meijer, Woordenschat, III, 826 vindt men *lot* verouderd woord voor *tol* [1]). Is dit hier toepasselijk, zouden dan misschien endertollen zijn z. v. a. de eind-tollen, grens-tollen? Vgl. hiermede de beteekenis van *endel* in het woord *endel*-darm.

A. C. SNOUCKAERT V. S.

Kermis = kerkmis. Tot bevestiging van het *Nav.* XXXIV, 200 voorkomend citaat van prof. J. A. Alberdingk Thijm, diene, dat als tegenhanger van het spreekwoord »'t is niet alle dagen kermis" weleer de spreekwijs gold »ten is ghien dorpken soe cleyn, het wort des jaers eenmael *kerckwyinge* daer in" (Meijer, Oude Nederl. Spr. bl. 22). Dus kerkwyinge = kermis. Zie Oudemans, Mid. Nederl. Wdbk, die uit den Bijbel van 1477 Ezra 6 vs 16, 7 aldus aanhaalt: »Hebben ghemaect *kermisse* des huys gods in blijschappen ende hebben gheoffert in die kermisse des huys gods hondert calveren". Dus kermis = inwijding van een heiligdom.

J. A.

Kor (XXXIII, 181). Beteekent korn in »kornet" (*Nav.* XXXIII, 380), hoorn: misschien in »korhoen" eveneens. Die den prachtigen vogel kent, hem is 't niet onbekend dat de hanen of mannetjes onder de korhoenders een kuif op den kop hebben, een *rots* in de Veluwsche volkstaal. Die kuif moet voor den hoorn doorgaan, en zal aan de vogelsoort, die in 't wild leeft, maar overigens zeer veel van onze kippen heeft, wel den naam gegeven hebben. — In 't kader van *kor* hebben we den *koroester* en de *kornoelje* of *kornellen*, een boomvrucht.

---

[1]) Ook Oudemans heeft dit opgenomen, en Kiliaen heeft *lot* in den zin van tijns, schatting. RED.

Maar bij onbekendheid met die beiden, laat ik er den hoorn buiten. 't Woord *korselig* biedt hier beter hulp, en doet dit al niet rechtstreeks aan kuif of hoorn denken, ik voor mij zoek de oorzaak van iemands *korseligheid* veel eerder in zijn hoofd dan bij zijn voeten.

Uddelermeer. A. AARSEN.

[Ten aanzien van korhaan, koroester, schijnt de duiding van *Nav.* XXXIV, 355, verkieslijk.]

Legio (XXXV, 178, 201, 443). Fahne, Bocholtz I, 1, bl. 187 zegt dat in Latijnsche oorkonden dit woord beteekent Lagschaft. »Lagschaft ist die Latenschaft, communio litonum; in diesem Sinne kommt das Wort auch in Bd. 11, S. 95, n⁰. 81 dieses Werkes vor".

A. J. C. KREMER.

Pompstok (XXXVI, 486). In de prov. Groningen bezigt men dit woord ook b. v. in »ik geloof er geen pompstok van" = ik geloof er niets van.

W. d. R.

Slecht (XXXVI, 548). De uitdrukking »slecht soldaat" is nog heden te Leeuwarden in volle gebruik. En niet enkel in dezen zin, waar slecht = eenvoudig, algemeen is, maar ook slecht = vlak, effen. Zoo heet het vlakke, effene, met klinkers bevloerde voetpad langs de huizen, in de friesche steden: »het slecht", in tegenoverstelling van het min vlakke, met keien bevloerde middelgedeelte der straat, dat voor rytuigen, enz. bestemd is. Als schoolknapen, te Leeuwarden, veertig jaren geleden, zochten wy nog de »slechtste", d. i. de effenste, de gladste leien uit, als de besten. Ook in de oudfriesche kenspreuk *sliucht end riucht* (slecht en recht) heeft *sliucht* = *slecht* deze beteekenis van »eenvoudig".

JOHAN WINKLER.

Zondvloed (XXXVI, 548). De eenvoudigste verklaring is die, welke Dr. A. De Jager gaf, in zijne Taalk. Handleidingtot de Statenoverzetting des Bijbels: »*Sund*, *sond*, is in de Noordsche talen *water*, *zee*. — De benaming *sont*, voor *zee* of *zee-engte*, is in de Aardrijkskunde bekend". (*Noord-en-Zuid* had ik, dit schrijvend, niet bij de hand.)

DR. E. LAURILLARD.

Station (XXXII, 246, XXXIV, 41). Onze medewerker Johan Winkler vergeve mij de vraag waarom station in het hollandsch vrouwelijk moet zijn, als de spraakmakende gemeente spreekt van het station. Evenwel niet altijd. *Het* station is het *gebouw* der halte met bijbehoorend terrein, Hgd. Bahnhof, Fr. Gare. In die beteekenis is het woord betrekkelijk nieuw, maar *de* station is de plaats waar men zich ophoudt of die men bezoekt gedurende den tijd dien men ergens doorbrengt. Zoo zegt men: »Ik kwam op of aan het station te Arnhem", en »wij hielden onze station te Arnhem". Wij bepaalden vóórdat wij op reis gingen, de plaatsen waar wij zouden eten en den nacht doorbrengen. »Als eerste station werd bepaald Arnhem, de tweede zou Apeldoren zijn".

Op het onderscheid tusschen het school en de school, het graafschap en de graafschap meen ik vroeger gewezen te hebben, en aangetoond dat Melis Stoke reeds het onderscheid tusschen het graafschap en de graafschap kende en maakte. Ik verwijs ook nu weder naar de Nederduitsche spraakkunst van Ernst Zeydelaar (Amsterdam 1791).

De woorden op *on* zijn onzijdig als kanon (grof geschut), lexicon, escadron, mnl. als kanon (regel), vr. als espadon kaison, ponpon; de woorden op *ie* in den regel vrouwelijk zooals ook statie, dat bij de R. Katholieken hier te lande in gebruik is om de rustpunten van den Kruisweg aan te duiden. Prof. Harting heeft indertijd het woord mikroskoop onzijdig gemaakt, en daardoor zijn naam ook op letterkundig gebied aan dat voorwerp gehecht. Of hij er echter wel aan gedaan heeft mikroskoop, dat vroeger altijd vrouwelijk gebruikt werd, van geslacht te doen veranderen, is eene andere vraag. Teleskoop, kaleidoskoop en alle andere -kopen zijn, naar ik meen, vrouwelijk gebleven.

A. J. C. KREMER.

[De Woordenlijst van de Vries en Te Winkel geeft caleidoscoop, microscoop en telescoop als mannelijk op. Maar waarom wordt hier in die lijst de Grieksche kappa door *c* uitgedrukt? Wij vragen zulks ondanks het vastgestelde in de Inleiding tot die lijst, 2de dr., bl. XLIV, v.]

Vazelvarken (XXXV, 160). Eene gissing: Fasel, fasel (zie Kil. op het woord) zal wel hoog zwanger, drachtig beduiden. In dien toestand nu zijn de varkens zeer onrustig, en wroeten meer dan gewoonlijk,

zoodat ze de schuttingen van hok, ren of loop ondermijnen, en in tuinen en boomgaarden groote schade aanrichten; waarom men ze den snuit heel gevoelig maakt door ringen (Z. Vl.: rïing-helen); men zet ze een soort ring, als een kurketrekker gedraaid, op den neus; en evenzoo den vaak zoo kwaadaardigen beeren.

Weeme (weem, wheem, weme) (XXXVI, 549). Gelijk reeds uit *Nav.* XX, 154, 425 blijkt, — men leze vooral het daar geschrevene! — is w e e m niet tot Twenthe beperkt, zooals trouwens de bedoeling wel niet zal geweest zijn. Thans wordt het o. a. nog gehoord in het Zutfensche en in Drenthe. Men zie ook nog De Jager's Archief I, 367, waarin de aanwijzing, dat de waag te Meppel als oude priesterwoning ook zoo genoemd wordt. L. Meyers' Woordenschat (uitg. 1745) III, 180 geeft: weeme, priesters-huis. Zie nog Johan Winkler, Nederl. Geslachtsnamen I, 264, noot.

P. J. FREDERIKS.

V R A G E N.

de Snoo, Snooy. Deze geslachtsnamen worden door Johan Winkler in zijn bekend werk, De Nederl. Gesl., 351 geduid als »de Snoode". Maar Snoije a° 1404 (Over. Arch. II 121), Snoeij a° 1525 (ib. V 531), Snooij a° 1551 (MS.-gen. Bn v. Spaen), ziet men a° 1384 afgewisseld met Snoge (Over. Arch. Aanh. 109). Dit wijst op *sneu*, *sneuge*, gelijk men in Overijsel het adject. »sneeg" uitspreekt, in den zin van slim, schrander, vernuftig. Hetwelk daarbij voor een gesl. euphemistisch klinkt. Heb ik recht? Ook het patronymikon Snoijing, Snoging komt aldaar voor.

J. A.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Bleuland (XXXVI, 553). Aafje Bl. geh. m. Dr. v. Toulon en de wede A. v. Wijnoxbergen geb. Bleuland is dezelfde persoon. Aafje

Bl., wede Dr. Gerard Willem v. Toulon, tr. 19 Dec. 1808 Adrianus v. Wijnoxbergen geb. 25 Dec. 1763, zoon van Frederik bij Petronella Catharina Leuven. Winnen:

1. Frederik, geb. 31 Dec. 1810, † 16 Sept. 1835.
2. Hendrik Cuijpers, geb. 11 Jan. 1811, † 25 Mei 1842.
3. Willem Arnaud Cornelis, geb. 13 Mrt 1812, † 9 Mrt 1823.
4. Martinus, geb. 13 Mrt 1812.
5. Petronella Catharina, geb. 10 Apr. 1813, tr. 1842 W. S. v. der Gronden, notaris te Zwolle.
6. Aafje, geb. 8 Maart 1814, tr. 27 Febr. 1834 Cornelis Louis Bernard Jonquière, geb. 6 Juli 1809, pred. te Hoogmade.
7. Henriette Cornelia, geb. 8 Mei 1815.
8. Adrianus, geb. 2 Juli 1816, † Voorburg 20 Jan. 1850.
9. Arnaudina Cornelia, geb. 10 Juli 1817.

Brouwer (XXXVI, 328). Michiel Br., in 1466 raad der stad Amersfoort; Johan Claeszn, Br. en Herman Barentsz, 1585 id. id.; Roelof Harmenszn Br. 1586 id. id.; Peter Fransen Br. 1593 Cameraar ibid.; Cornelis Corneliszn Br. 1629 raad ibid.

Den Haag. M. G. W.

Brouwer en de aanverwante Arnhemsche geslachten Melsert, Van Bommel, Meurs en Nijhoff. Te Arnhem werden gedoopt: 20 Maart 1611 Hendrickskeu, dochter van Lubbert Floris en van Geertrouw, testes: Jan van Goor, Geseken Brouwers, Bele Janssen; 16 Januari 1701 Christina Elisabeth, dr v. Peter Brouwer en van Geertruyt v. de Graaf. Deze Peter is misschien dezelfde als Pieter Brouwer, organist 1699, wiens wapen voorkomt in een der wapenboeken van het St.-Caecilia-Concert te Arnhem, thans in bruikleen afgestaan aan het Museum van Oudheden aldaar (zie *Nav.* XXIV, 515), naar deze bron opgenomen als »Brouwer, Arnhem" in de 2e uitgave van het Armorial Général. Misschien vertrok hij later naar Haarlem, want daar wordt ook een Pieter Brouwer als organist vermeld in 1706 (*Nav.* XX, 516), en 1702—1706 (ibid. XXII, 458), hetgeen echter strijdt met *Nav.* XXVI, 193, waar opgegeven is, dat 26 Sept. 1703 te Haarlem begraven werd Pieter Brouwer, orgelist.

Nog werden te Arnhem gedoopt: 25 Sept. 1709 Anna Mary, dr v.

Arend v. Essen en van Geertruid Brouwer; 15 Maart 1735 Aletta Cathrina, d. v. Hendrik Brouwer en van Maria Melsert (wie waren hare ouders?); 12 Juli 1747 Ellard, zn v. Ellard Brouwer en van Alida van de Velde, getuige was Willem v. Bommel.

Eene zuster van dezen Ellard Brouwer was waarschijnlijk Gerharda Brouwer, die ter gen. plaatse 8 Mei 1734 eerste geboden had met Willem v. Bommel, met attestatie na Oosterbeek om daer te trouwen den 26 Mey 1734. Wat is er meer van dezen Willem v. Bommel bekend?

Verder hadden aldaar eerste geboden: 16 Januari 1740 Frank Aalberts, jongman van Westervoort, en Geertruyd Keuljens, weduwe van Barent Kampeschreu, testis Margriet Brouwers; 14 Sept. 1754 Jan Willem Brouwer en Catharina Meurs, met attestatie naa buiten 30 Sept. 1754; 30 Dec. 1768 Bartholomeus Meurs en Sophia Brouwer, gesien het consent van des bruydegoms moeder, hier getrout den 19 Januari 1769.

Catharina en Bartholomeus Meurs voornoemd waren waarschijnlijk zuster en broeder van Maria Meurs, die 29 Sept. 1752 te Arnhem eerste geboden had met Jacob Nijhoff, getuigen: des bruidegoms vader Isaac Nijhoff, des bruids vader Paulus Meurs, copulati hoc loco 15 Oct. 1752. Jacob Nijhoff [1]) was boekdrukker te Arnhem (o. a. in 1789) en vader van Paulus Nijhoff, wiens echtgenoote Maria Sophia Brouwer na eene bedlegerigheid van 4 weken aldaar 20 October 1827 's avonds omstreeks 7 uur op 66-jarigen ouderdom overleed. Zij waren 35 jaar gehuwd geweest en ouders van den bekenden Mr. Is. An. Nijhoff. Een lid van hetzelfde Arnhemsche geslacht, Jacob Louis Nijhoff, predikant te Gouda, huwde 1° Aletta Brouwer, 2° 12 Febr. 1836 te Leerdam Maria Indeweg, als zijne

---

[1]) Jacob Nijhoff, jongman van Arnhem, had 16 Mei 1761 aldaar eerste geboden met Barbara Boom, jonge dochter van Amsterdam, op getuygenisse van Amsterdam, daar de inschrijvinge geschiet is; de drie proclamaties hadden ongehinderd plaats, en zij zullen daarop misschien te Amsterdam gehuwd zijn, daar het huwelijk niet in het Gebodenboek der Groote-kerk te Arnhem vermeld staat. Ofschoon deze Jacob Nijhoff ook de bovenbedoelde boekdrukker, vader van Paulus, kan geweest zijn, is het niet aanneemlijk, daar Paulus wel naar Paulus Meurs, c. q. zijn' grootvader, zal vernoemd zijn.

weduwe 12 Dec. 1871 te 's-Gravenhage op 66-jarigen leeftijd overleden. Een kind uit het eerste huwelijk kreeg den moederlijken naam er bij, J. G. Brouwer Nijhoff, sedert 1875 notaris te Utrecht. Deze Aletta Brouwer voerde Gedeeld: 1. doorsneden, *a*. en *b*. drie (1 en 2) elkander rakende ringen, 2. een arendsbeen; helmteeken: een omgekeerd omgewend arendsbeen. Indien dus bovengenoemde Pieter Brouwer, wiens wapen geheel verschillend was, de stamvader der Arnhemsche Brouwers was, dan behoorde Aletta daar niet toe.

Gerhardus Heyminks en Jantjen Brouwers lieten te Westervoort doopen: 3 Juni 1742 Lucas, get. de vader en zijne zuster de wed. Rolbachs; 12 Mei 1743 Catharina, get. de vader; 26 Juli 1744 Gerhard, get. de vader; 5 Januari 1746 Johannes, get. de vader en sijn suster vrouw Rolbagh. — Cornelis Brouwer en Willemyna Buying lieten 5 Oct. 1771 aldaar Ruthger doopen.

Samuel Brouwer huwde Elisabeth v. Markel, geb. 9 Febr. 1715, dochter van Hendrik en zijne eerste vrouw Margaretha Krammer [1]), waarbij: 1. Aafje Margaretha Brouwer, geb. 14 Febr. 1743, overl. 12 Apr. 1800, begr. in de St.-Janskerk te Utrecht, trouwt 3 April 1759 te Amsterdam Hermannus Gerrit Oosterdijk, geb. 19 Nov. 1731, tot Med. Doctor te Utrecht gepromoveerd 26 Sept. 1754, practiseerend geneesheer te Amsterdam, dokter van de Admiraliteit en van het Gasthuis aldaar, overl. 19 Apr. 1797, begr. in de St.-Janskerk te Utrecht (vgl. *Nav.* XXXI, 563, 4); 2. Hendrik Brouwer, geb. 31 Dec. 1745 (zie Maandblad v. d. Ned. Leeuw, IV, 45, 6).

Te Elburg was een geslacht Brouwer in de regeering; het wapen bevindt zich in het schoorsteenstuk op de secretarie aldaar.

Cornelis Brouwer maakt in 1760 te New-York als afstammeling van Anneke Jans Bogardus aanspraak op een stuk land in den staat New-York. De familie Brouwer voerde ter zelfder zake in 1847 nogmaals vruchteloos een proces (zie het artikel »Anneke Jans Bogardus en hare Bezitting", 1e gedeelte, in het Nieuws van den Dag van 22 Juli 1886, 2e blad).

Mr. J. van Teylingen huwde in 1788 te Rotterdam G. J. Brouwer, bij welke gelegenheid een penning werd geslagen; vervolg op van Loon, n° 777.

---

[1]) Kramer of Cramer? Zie Mr. J. v. Doorninck, Geslachtk. Aanteek. 1871. Red.

In de gen[ie] Crommelin (uitgeg. door Scheffer) komen twee vrouwen Brouwer voor.

Willem Wilbrink huwde G. Brouwer; hij stierf na 41-jarig huwelijk 3 Febr. 1859 's avonds te 10 uur te Voorthuizen, oud 61 jaar.

Johanna Margaretha Brouwer huwde 1° G. D. Budde, 2° (ondertr. 10 Mei 1883 te Amersfoort) Dierk Anton Stöver, wed[r] van C. C. Koch.

A. W. Brouwer huwde te Arnhem W. M. Tap (opgave van den Burgerlijken Stand van 29 Aug.—4 Sept. 1884).

C. Brouwer, gemeente-ontvanger van Ransdorp, overleed na eene langdurige ongesteldheid 15 Maart 1886 te Durgerdam, bijna 57 jaar oud, broeder van de weduwe K. Stam, geb. Brouwer.

19 Maart 1886 overleed te Aalsmeer na eene langdurige, geduldig geledene krankheid Beatrix Brouwer, ruim 67 jaar oud, zuster van T. Brouwer, predikant, en van J. Brouwer.

Te Den Helder beviel 30 Maart 1886 van eene dochter R. Brouwer, geb. Den Hoed.

A.

Dabenis (vgl. XXXV, 390). Jacob D. tr. Haarlem 1657 Maria Bree, bij wie Johannes, geb. ald. 20 Juni 1665, † 5 Juni 1715, begr. Sloterdijk, tr. Buiksloot 21 Aug. 1695 Henriette Rijnvis, geb. 21 Nov. 1664, † 28 Juni 1716, dr v. Hendrik bij Catharina Lebel, bij wie 3. Hendrik Jan.

1. Johannes, geb. Amsterdam 5 Juni 1696, † Texel 15 Oct. 1744, tr. 1720 Catharina Maria Muilman (geb. ald. 12 Oct. 1690, † ald. 4 Maart 1752, dr v. Hendrik bij Maria v. Strijen), bij wie

a. Jan, waagmeester en koster der Wale-kerk te Amst., geb. 22 Nov. 1720, † 9 Oct. 1776 ongeh. ald.

b. Quirijn, kapitein ter zee, geb. 13 Oct. 1722, tr. zijne nicht Maria v. Strijen (vermoedelijk dr van Mr. Quirijn bij Isabella Gevaerts), † 9 Jan. 1768 kinderloos.

c. Abigaël, geb. 27 Nov. 1724, tr. Oct. 1748 Arnoldus Gouda, makelaar te Amst.

d. Henriette Maria, geb. 19 Mei 1727, † 24 Nov. 1778, tr. Mei 1753 te Abcoude Jan Lix Raaven, raad van Curaçao, zoon van Gabriel bij Catharina de Wit.

2. Jonathan, geb. 10 Nov. 1699, † 12 Maart 1775, tr. Amst.

21 Apr. 1720 Maria Blom (geb. 7 Jan. 1700, † 23 Mei 1776, dr v. Andries bij Adriana Fransse Schulp), bij wie

b. Henriette Johanna, geb. 30 Maart 1736, † 21 Sept. 1793, tr. 21 Oct. 1755 Sibrand de Flines, geb. 10 Nov. 1732, † 9 Nov. 1775.

a. Casper, geb. 2 Juni 1730, † 8 Maart 1772, tr. 1° 22 Juli 1749 Anna Catharina Graauwhart, geb. 1 Apr. 1730, † 19 Apr. 1766, dr v. Hendrik bij Anna Catharina Meijsenheim; 2° Christina Carolina v. Hamel. Bij 1° twee, bij 2° drie kinderen, t. w.

bb. Hendrik.

cc. Henriette Philippina.

dd. Sybrand Jan.

aa. Jonathan, geb. 29 Juli 1750, † Parijs 2 Juli 1807, tr. 27 Aug. 1769 Anna Maria Berewout (geb. 23 Aug. 1750, dr v. Jan Frederik bij Debora Bor), bij wie

aaa. Anna Carolina, geb. Amst. 16 Maart 1770, † Delft 29 Aug. 1860, tr. 1° Gouda 11 Nov. 1789 Gerrit Boon van Ostade, die † 1812 te Philadelphia, 2° 's Hage 1816 Mr. Huijbert Griffioen van Waarder, lid van den Hoogen Raad.

bbb. Christina Maria, tr. Quintinius Noortberg, heer van Brandwijk.

ccc. Jan, tr. 1° Anna Maria Glimmer, 2° te St. Petersburg Amalia bar^e van Franckenstein.

ddd. Margaretha Frederika, geb. 31 Dec. 1779, † 's Hage 22 Oct. 1843, tr. 11 Apr. 1803 te Gouda Mr. Quirijn de Flines.

Wapen Dabenis: doorsneden in drieën: 1 in zwart drie gouden boomen, 2. effen goud, 3. in groen drie (2, 1) eenden v. zilver.

IJmuiden. CHR^N J. POLVLIET.

Dabenis. Tot gedeeltelijk antwoord, en verder als mededeeling, strekke de volgende in den aanvang dezer eeuw geschreven kopie. Rechte linie van afstamming van mevrouw Noortbergh van Brandwijk [en Bleskensgrave] geboren Dabenis. In het werk, getiteld: »Regum Pariumque Magnae Britanniae Historia Studio et Opere Jacobi Wilhelmi Imhof. Norimbergiae 1690", Tab. 58, p. 159 vindt men verscheiden personen vermeld, sedert het jaar 1100, dragende den naam van Albini, gewoonlijk genoemd Daubeny, ook wel d'Aubeny. Het is waarschijnlijk, hoewel daaromtrent geene zekerheid bestaat, dat de familie Dabenis te Amsterdam van een der bij Imhof vermelde

personen afstamt. Uit authentieke akten blijkt het volgende: Jacob D. v. der Wolff (men wil dat hij tijdens de overheersching van Cromwell naar Holland week) † 16.., tr. Haarlem 9 Dec. 1657 Maria de Bree uit Utrecht † 8 Apr. 1674, dr v. Ambrosius bij Apollonia Mariniers; woonden te Haarl. in de Groote Houtstraat (blijkens het huwlijks-attest). Wonnen: 2. Elisabeth D., tr. Coenraad Kops; 3. Adriana, tr. Michiel Vermaesen; 4. Hester, tr. 1° Dirk de Bruyn, 2° Anthony v. Fulpen; 5. Sara en 6. Ambrosius, † jong; 1. Jan D. geb. Haarlem 20 Juni 1665, † 5 Juni, begr. 28 Juni 1715, begr. Sloterdijk, tr. 2° Buiksloot 21 Aug. 1695 Henriette Rijnvis [1]). geb. 1 Nov. 1664, † 28 Juni 1716. Wonnen: A. Jan D. kapt. luit. ter zee, tr. Maria Muilman [zie *Nav.* XXXV, 390], bij wie: Joannes, † jong; Quirijn (volgt) [is echter niet te vinden]; Abigaël, tr. Arnoldus Gouda; Henrietta Maria, tr. Jan Lixraven. C. Hendrik Jan D. tr. Johanna Sluyter, dr van Abraham bij Clara Bols, geen k. B. Jonathan D. geb. 10 Nov. 1699, † 12 Mrt 1755, begr. 20 Mrt, Zuiderkerk, Amst. tr. ald. in de groote Wale-kerk 21 Apr. 1720 Maria Blom, geb. 7 Jan. 1700 (of 7 Juni 1701, gedoopt Nieuwe-kerk), † 23 Mei 1776, begr. Zuiderkerk, hertr. 1761 Olphert Pet, burgemr v. Purmerend, en was dr van Andries bij Adriana France Schulp; kinderen: *a.* Johannes; *b.* Adriana; *c.* Henrietta; *d.* Jacob; *e.* Andries; *f.* Johannes; *g.* Andries; † allen ongehuwd; *i.* Henrietta Johanna, geb. 30 Mrt 1736, † 2 Sept. 1739, tr. 21 Oct. 1755 Sybrand de Flines, geb. 10 Nov. 1732, † 1775, zoon van Jacob bij Adriana Blom (zuster van Maria Bl. bovengemeld); zij hadden o. a. Mr. Quirijn, tr. Gouda 1803 zijne nicht Margaretha Frederika D. *h.* Jasper D. gedoopt Nieuwe-kerk 4 Juni 1730, † 8 Mrt 1772, begr. N. Zijds-kapel, tr. 1° 22 Juli 1749 Anna Catharina Grauwhart, geb. 1 Apr. (ged. 2 Apr. Nieuwe-kerk) 1730, † 19 Apr. 1766, begr. te Purmerend, dr v. Hendrik (Hendrikszn bij Jacoba Vesart) bij Anna Catharina Meysenheim (Hendriksdr bij Maria v. Werven),

---

[1]) Rijnvis voert Twee rotsen uit de zijden van het schild voortkomend en zich in het schildpunt vereenigend, tusschen welke zich eene zee bevindt; alles van natuurlijke kleur op een zilv. veld, en een rood schildhoofd beladen met drie (2, 1) zwemmende zi. visschen. De overige wapens (*Nav.* XXXV, 390) vindt men in de Nieuwe uitgaaf van het Arm. Gén. Rutgers van Rozenburg.

[Zie een ander wapen Rijnvis in *Nav.* XXXIII, 36.]

2° 28 Dec. 1766 Christina Carolina v. Hamel; welke hertr. eenen v. de Velde, sedert fiskaal op Demarang; wint bij 2°: *bb.* Henrietta Philippina D. tr. Willem Constantijn Keyzer, heer v. Klarebeek, kapt. inf. regim. v. Munster, † kinderloos; *cc.* Willem Karel D. kapt. inf., kornet [1]) der cavalerie 2e comp. Oranje-Vriesland tr. Geertruida Maria de Laver, † kinderloos; *dd.* Sybrand Johannes D. kapit. inf., tr. M. S. Gerlach, kinderloos; hij was in 1791 als luitenant in den slag bij Maillebois. Jasper D. wint bij 1°: *aa.* Jonathan, geb. 29 Juli 1750 (ged. 31 Juli Oude-kerk) † Parijs 1807, tr. 27 Mei, Juni of Aug. 1769 Anna Maria Berewout, geb. 1750, † in de kraam 10 Jan. 1780 dr van Jan Frederik bij Debora Bor); bij wie 1. Anna Carolina geb. 16 Mrt 1770, tr. 1° 11 Nov. 1789 Gerrit Boon v. Ostade (raad in de vroedschap te Gouda, ex matre Scheltus) bij wien kinderen, 2° 1816 Mr. Huibert Griffioen, heer van Waarder, Barwouts-Waarder, Spekenisse en de Bree, oud-raad in den Hoogen Raad, † 1836; 2. Christina Maria geb. 16 Aug. 1771, tr. 13 Oct. 1793 Quintinus Noortbergh v. Brandwijk, heer van Bleskensgrave [2]), schepen en raad van Gouda; 3. Jasper; 4. Johanna Frederika; 5. Jan Jacob geb. 2 Juni 1778, † St Petersburg 1813, tr. 1° 6 April 1808 IJsselstein Sara Maria Cornelia Glinnen [3]), † 22 Apr. 1806 [in dit jaartal is nat. eene fout]. 2° St Petersburg Amalia Bare v. Frankenstein, wed. Kol. Bar. Boginsky; 6. Margaretha Frederika geb. 31 Dec. 1779, † 22 Oct. 1843 begr. 's Gravenh. tr. 11 Apr. 1803 haren neef Mr. Quirijn de Flines [zie boven], bij wien kinderen.

Opmerkelijk is het, dat Jacob Dabenis v. der Wolff, een Engelschman van geboorte, den Holl. naam v. der Wolff voerde. Zoo hij om staatkundige redenen gevlucht is, kon deze naam een tijdelijk aangenomene geweest zijn, waarbij hij later zijn waren naam voegde. Zijne kinderen droegen alleen den naam Dabenis.

Utrecht. H. J. SCH.

v. Ensse (XXXVI, 11). »Von diesem uralten, berühmten, ritterlichen itzo erloschenem Geschlechte, ist vorläufig zu merken, dass es sich in zwei Linien getheilet habe, davon sich eine, mit Beybehaltung des

[1]) z. v. a. kolonel, overste. RED.

[2]) Niet Noortberg, heer v. Br.

[3]) Glimmer? RED.

goldenen Feldes, Ense genannt Varnhagen, die andere mit Annehmung eines silbernen, Ense gen. Schnidewindt, geschrieben haben. Das Wapen der v. Ense gen. V. findet sich Tab. VII, Num. 2 [1]), und ist mit dem Wapen der v. Ense gen. S. einerley, ausser dass diese an statt des goldenen ein silbern Schild führen. — Was C. Brandis, in seinem Auszug einiger vormahliger berühmter Geschlechter in der Stadt Rüden, von diesem Geschlechte beygebracht hat, kan bey ihm selber Kap. 7 weiter nachgesehen werden [2]). — Joh. v. d. Berswordt, Westphäl. Adel. Stammb. [3]), schreibt S. 410: Ense, Cöllnisch Adel, genannt Schnidewindt. D.(etmar) Mulherr (Geschrieb. Geneal. Nachr.) setzt etwas dunkel: Ense zu Cölln in Westphalen, im Stift Cölln,

---

[1]) Eine schwarze inwärts gezähnte Schneidzange (Bremse), mit einem roten Stricke unten zusammen gebunden, in Gold; auf dem gekrönten Helme in doppelten offenen goldenen Flügen wiederholt. Vgl. Robens, Elem.-Werk. d. Wapenk. II. N° 45 u. S. 58; Fahne, Cöln. Geschl. II, 169, Westph. Geschl. 155.

[2]) »Des Christoph Brandis, des Bürgerm. von Rüden, † 1658, handschriftliche Geschichte dieser Stadt", is door Dr. Jos. Bender, bij het samenstellen zijner Gesch. d. Stadt Rüden (Werl u. Arnsb. 1848) met vrucht gebruikt. S. 447 zegt hij: *Ense. Brandis*: »Schnidewindt gent. v. Ense habitarunt primitus eo loco, ubi ad pomoerium olim habitabat Hermannus Konnen (Künnen). — Gerhardt Schnidewindt Amtmann zu Rüden [1401 war Churfürstl. Amtm. in R. Gerdt v. E., der als solcher noch 1411 vorkommt. Bender l. c. S. 234]. Die Ense sind nach Werl verrückt, wo Wichard gegen 1530 Amtman war. Seine einzige Tochter heirathete Theodor v. Plettenberg zu Berge, der Erbe der Ensischen Güter wurde. Zu Werl in der Kirche neben dem h. Sacramentshaus sind die 16 Ahnen in einem Glasfenster eingebrannt". — Hiermit sind die obigen Nachr. üb. den Rüdener Zehnten, S. 46, zu verbinden *). — Die Geschichte der aus Niederense bei Werl stammenden Familie hat schon v. Steinen Bd. (Stück) III geschrieben. Heinrich v. E. 1447. 1454 Wichard van Ense gt. Snydewint zo Werle drosten (bij v. Steinen: Wichard Schnydewint *alias de Ense, Militaris*).

[3]) Achter John. Hobbelings Beschr. d. Stifts Münster, door v. Steinen neu in 1742 te Dortmund uitgegeven.

---

*) Wichard v. Ense, Amtm. zu Werl 1530, hinterliess eine einzige Tr welche den Th. v. Pl. zu Berge heirathete u. ihn zu Erben der bedeutenden Ensischen Güter machte sowohl zu Werl, als auch zu Rüden, und namentlich des sogenannten *grossen Zehnten* in Rüden. Brandis erzählt dies ausdrücklich: heres factus est omnium bonorum Ensen inter cetera majoris in Ruthen decimae vulgo dictae der grosse Zehnde. Dieser Diedrick v. Pl. erscheint als Inhaber des Zehntens in einem Briefe des (Köln.) Erzb. Hermann vom 24 Oct. 1544. Seine Erben aber waren die v. Holdinghausen.

und Ense gen. Schnidewindt daselbst, *dicti etiam* Kegeler. Und anderswo setzet er, Kegeler gen. Ense". v. Steinen, Westphäl. Gesch. I, S. 1142.

Na eenige geneal. fragm. medegedeeld te hebben, vervolgt v. Steinen, S. 1149: Noch habe ich gefunden:

N. v. Ense gen. Schn., Gem. v. Vridach (*al.* Reck).

Wichard, der alte Ense geheissen 1430, 80.

Ein reicher Herr. Gem. Moralda, Joh. v. Rossum u. Beatrix v. Hafften Tr, Wittwe Joh. (in *Nav.* Willem) v. Gent zu Oyen; sie heyrathet zum drittenmahl 1522 Reiner v. Berne, und † 1555. Ihre Tochter Ida v. Ense, Fr. Died. v. Plettenberg gen. v. der Möllen, zu Berge und Husten, erbt die Güter zu Berstrate, Mavecke, Werll und Rüden".

Verder, S. 1192—1200: Anh. nützl. Beyl. z. Amt Iserlon, Num. 4, geeft hij een »Verzeichniss einiger adlichen Personen, welche gewisse Beynamen geführet haben", onder welke, Lit, E, voorkomen:

Henrich de Ense *dictus* Snydewinth, *Famulus*, 1322.

Wichard v. E. gen. Schniwindt Knape, 1429. Sein Sohn Wichart.

Cort v. E. gen. Varnhagen, 1474.

Cort v. E. geheyten de Kegeler, 1415.

Wichardus de E. *dictus* Freseken, 1336.

NB. Die v. E. haben zuweilen den Namen Ense weggelassen und sich bloss mit dem Beynamen geschrieben als: 1308, Cort Kegeler. 1393, Cort Kegeler. 1464, Gert Schnidewint.

Het geslacht Ensse, welks wapen (op de Wpk. v. O.-Y.) geheel verschilt van dat van opgemelden, schijnt met Isselmuden van éénen stam, en twee drosten van Drenthe uitgeleverd te hebben: Engelbert, »een geboren Overijsselaar, een Landzaat en Edelman uit Salland", in 1557 aangesteld, † 1567, en diens zoon (bij Agnes Mulert) Evert, in 1576. Deze laatste liet bij Johanna v. den Clooster toe Havixhorst een zoon na, Engelbert, denkelijk dezelfde, die 24 Mei 1612 tr. de wede van kapt. Gerh. Sloet, Anna v. Steenwijk (Johan ter Grooter Scheer en Marg. v. Isselmuden dr), op wiens kinderen De Groote Scheer (in Overijsel, tusschen Gramsbergen en Coevorden) overgegaan is. Magnin, Best. in Drenthe, III, 1e, 140—45, 49—64, 240, 325, 50, 57, 64; 2e, 5—8, 32, 43, 49, 88, 90; Drenthe, door drie podagristen. I, 61—74; v. Doorninck, Geslachtk. Aant., 23—25.

Uit den toenaam blijkt duidelijk, dat de in Herald. Bibl. 1883, bl. 397, genoemde v. Ensse tot eerstgemeld geslacht behoorde. Heet hij daar maarschalk van Gelderland? Als zoodanig komt een Hendr. v. E. gen. Snewind bij Pontanus voor. Oudenhoven, ed. 1670, bl. 194—96, noemt hem Henrick v. Enschede, anders Sneuwijnt genoemt, en: geseght Suyde-wind.

Het beleg van Poederoijen beschrijft Dr. Schotel, in Gesch., letter- en oudhk. uitsp., 131—42.

M°.

Godin (XXXVI, 613). Jhr. Jacob G., heer van Boelesteyn, benoemd tot schout van Amersfoort 29 April 1668, doet daarvan afstand in 1690.

Den Haag. M. G. W.

v. den Ham (XXXV, 564) — voert Doorsneden: 1. in rood twee leliën van zilver, 2. in zilver eene roos van rood. De ouders van Frederik cum suis waren Wouterus, geb. 1744, en Aaltje v. Heerd. Frederik had behalve een broeder Mor Aricus en eene zuster Gijsbertha, nog eene zuster Hendrika, geh. m. den pred. P. A. J. Moerel. Hunne dr Alida was de vrouw van den pred. Noordink. De tegenwoordige predikanten Noordink zijn hunne kinderen. De stamvader der v. den Ham's, Mor Gijsberts, geh. m. Betje Evers, woonde reeds in 1618 te Barneveld en was daar ouderling.

Wageningen. W. W. L. VAN GOUDOEVER.

v. IJsseldijk (XXXVI, 492). Arnoldus v. IJ., als prop., in 1695 pred. te Ter Heide bij 's Hage, 1700 te Grave, 1715 Gorinchem, † ald. 27 Juli 1735. — Wilhelmus v. IJ., als prop., in 1731 pred. te Ooij en Persingen, ald. bevest. 3 Juni; te Ophemert bevest. 29 Juni 1732. — Johannes v. IJ., sinds 1742 pred. te Utrecht, † ald. 1772, oud 46 jaar.

J. VAN DER BAAN.

Kelderman. Uit bij mij berustende familiepapieren het navolgende. De eerste daarin voorkomende is Engelbert K. Zijn zoon Reijnier, geb. 16 Sept. 1637, Aug. 1686 verdronken bij Pannerden, begr. te

Emmerik. tr. 1° 20 Febr. 1661 Jenetta Hoyers, geb. 9 Dec. 1628, † 16 Nov. 1668, dr. v. Anthonis, Keurvorstelijk muntmeester en schepen te Emmerik; bij wie

1. Engelbert, geb. 14 Nov., † 16 Nov. 1661.

2. Anthony Engelbert, geb. 28 Aug. 1663, tr. eene Schimmelpenningh; sneuvelt in den veldslag van Quesnoy als kapitein van het Regiment te Voet van den Prins van Oranje 1 Juli 1712, kinderloos

3. Anna Barbara, geb. 6 Jan. 1666.

4. Engelbert, geb. 18 April 1667 (*Volgt*).

5. Een zoon, dood-geb. 5 Nov. 1668.

Reynier hertr. 10 Juni 1670 Agneta Anna Neuspitzer, geb. 14 Febr. 1633, wed. van Decker; bij wie

6 Hestera Susanna, geb. 1 Mrt, † 5 Juni 1671.

7. Johannes Reinerus, geb. Dordrecht 6 Aug. 1672, † 4 Mei 1743; tr. 1° Oud-Beijerland 21 Aug. 1704 Antonia Buijs († 1713), bij wie

a. Reijnier, geb. 4 Jan. 1708, † 5 Jan. 1741.

Johannes Reinerus hertr. te Utrecht 10 Aug. 1716 Anna v. Beijma († 31 Aug. 1744), bij wie

b. Charlotte Amalia, geb. 12 Juli 1717 (*Volgt*).

c. Antoni Ulrig.

d. Anna Jacoba.

e. Gerarda Alexandrina.

f. Johanna, geb. 6 Oct. 1729, † 1731.

8. Hermanus, geb. Emmerik 30 Mrt 1675, † 4 Jan. 1745, tr. 1° Amsterdam 1703 Maria v. Dooreslaer, geb. 6 Aug. 1678, † 24 Aug. 1711; bij wie

a. dochter, dood geb. 19 Febr. 1704.

b. Abraham, geb. 30 April 1705.

c. Johannes Reinerus, geb. 31 Maart 1706, † 16 Juli 1706.

d. Joan Reinier, geb. 15 Aug. 1707, † 3 Mei 1708.

e. Anna Maria, geb. 9 Maart 1709, tr. 1° 12 Sept. 1733 Albertus v. Westerhoff, te Amsterdam, geb. 22 Oct. 1704, † 23 Jan. 1754, kinderloos; 2° 9 Maart 1755 te Haarlem Albertus Hansen.

f. Antonia, geb. 24 Aug. 1711, † 7 Oct. 1712.

Hermanus hertr. 11 Aug. 1716 Cornelia v. Noordgouw, † 13 Dec. 1733, kinderloos.

Engelbert, geb. 18 Apr. 1667 (zie boven), † 27 Juni 1728; tr.

1° 13 Juli 1695 Clara Elisabeth Berk geb. Aug. 1666, † kinderloos 2 Mei 1696 dr v. Peter heemraad van Zevenaar; 2° 4 Febr. 1697 Geertruijd v. Lith geb. Zalt-Bommel 17 Sept. 1675, † 5 Mei 1714, dr van Willem en Petronella Schaij. Bij wie

a. Reijnier, geb. 3 Jan. 1698, tr. Amsterdam 4 Oct. 1722 Hendrica Wierman † 30 Juli 1756, bij wie vijf allen jong gestorven kinderen.

b. Willem, geb. 19 April 1699, tr. Vianen 2 Juni 1728 Cornelia Maria Roijen geb. 14 Nov. 1700, dr van Coenraad en Maria Magdalena v. Nes. Bij wie

aa. Geertruijda, geb. 15 Aug. 1730, † Utr. 4 Febr. 1814, tr. Vianen 19 Apr. 1750 Jan Hendrik v. Dam, geb. Linschoten 14 Dec. 1724, burgemeester van Montfoort, lid der staten en gedeputeerde staten van Utrecht, † te M. 30 Nov. 1806, zoon van Herbertus Hendrikus en Christina Catrina v. Veen.

Bij wien 14 kinderen. Van hen stamt de te Rotterdam wonende familie v. Dam.

bb. Engelbert Coenraad, geb. 2 Nov., † 26 Nov. 1731.

cc. Cornelia Willemina Constantia, geb. 8 Mei, † 2 Juli 1734.

dd. Engelbert, geb. 6 Juli 1735, † 's Hage 29 Febr. 1804, tr. Anthonia Johanna Callenburg Baartmans, bij wie

aaa. Willem gedoopt Vianen 13 Aug. 1769.

bbb. Johan Wilhelm, item 26 Jan. 1772.

ccc. Johanna Wilhelmina item 4 Nov. 1773.

ddd. Eene dochter, gehuwd met Reyn v. den Bosch.

ee. Cornelia Willemina Constantia, geb. 29 Jan., † 12 Febr. 1737.

ff. Coenraad Willem, geb. 7 Juni 1738, tr. Johanna Gerardina e Mauregnault, bij wie

aaa. Willemina Johanna Agnita, geb. Vianen 29 Nov., ged. ald. 6 Dec. 1778.

bbb. Johan Pieter, geb. ald. 31 Maart, ged. ald. 2 Apr. 1780.

gg. Reijnier, geb. 28 Juni 1739, † 24 of 28 Dec. 1744.

hh. Petronella Constantia, geb. 25 Dec. 1740, tr. Vianen 1 Dec. 1766 Johan Cornelis de Cazenabe, bij wien

aaa. Elisabeth, geb. 26 Oct. 1767.

bbb. Cornelia Maria, geb. 27 Nov. 1769.

ccc. Willemina, geb. 23 Aug. 1773.

ddd. Johanna Ester, geb. 15 Maart 1777.

c. Petronella, geb. 13 Dec. 1700, tr. 10 Juni 1727 Johannes v. Hauselt, te Zalt-Bommel, geb. 13 Sept. 1701, bij wien

aa. Mattheus, geb. 23 Mei, † 6 Juni 1728.

bb. Beatrix, geb. 20 April 1730.

cc. Geertruijda, geb. 16 Sept. 1729, † 16 Aug. 1730.

dd. Geertruijda, geb. 13 Dec. 1733.

ee. Mattheus, geb. 30 Mrt 1735.

ff. Engelberta, geb. 13 Dec. 1739, † Utrecht 15 Nov. 1819; tr. Arnoldus Albertus Vriese, kinderloos.

d. Jenetta Maria, geb. 26 Aug. 1703.

e. Anthony, geb. 25 Dec. 1704, † ongehuwd.

f. Johannes Hermanus, geb. 6 Mrt 1707, tr. Dordrecht 1 Sept. 1735 Françina Maria de Coningh, geb. 30 Oct. 1702, bij wie een jonggestorven kind.

g. Maria, geb. 10 Mei 1709.

h. Anthony, geb. 7 Juni 1711.

i. Anthonia, geb. 5 Dec. 1712.

k. Agneta Helena, geb. 19 Febr. 1714.

Charlotte Amalia, geb. 12 Juli 1717 (zie boven) tr. 1° Cornelius Ascanius v. Zijpesteijn, † 20 Juli 1740 kinderloos; 2° 21 Dec. 1744 Mr. Christiaen Christoffel Brender à Brandis, bij wien

aa. Johannes Hermanus, geb. 6 Oct. † 26 Nov. 1745.

bb. doodgeboren dochter 11 Jan. 1747.

cc. Anna Jacoba, geb. 15 Sept. 1748, † Brielle 15 Dec. 1819, tr. Alexander Lodewijk Brender à Brandis, kol.-maj. reg. des Villattes, groot-majoor van Sas-van-Gend, kinderloos.

dd. Christianus Hermanus, geb. 12 Jan., † 20 Febr. 1750.

ee. Charles Christoffel, geb. 25 Jan. 1751, tr. A. C. de With, bij wie

aaa. Ludolph Adriaan Simon, geb. 1780, ridder van het Legioen van Eer, † Antwerpen 20 Sept. 1819.

ff. doodgeb. dr 25 Juli 1752.

gg. doodgeb. zoon 15 Mrt 1754.

hh. doodgeb. dr 26 Febr. 1755.

Is nu deze familie Kelderman één met Keldermans, bijv. van *Nav.* XV, 155? En voerde zij het ald., noot 2, beschreven wapen? Hoe zijn de kleuren?

Rotterdam. W. H. CROOCKEWIT.

[In den Wildenkamp o. Wageningen woont de landbouwer G. Kelderman; zie Haarl. Ct 6 Mei '86.]

v. Kessel (XXXVI, 257) met het »ruitenkruis". Van dezen komt een geneal. fragment voor in Suppl. aux Troph. de Brab., II, Addit. p. XXX. Zie ook: Huyttens, l'Art de vérifier les généal. d. fam. belg. et holl., i. v.; Chev. de Kessel, Hist. généal. de la maison de K., Arlon, La Hage, Brux., 1869; Denzelfde, Livre d'or de la nobl. luxemb., ib. ib., p. 85—197.

M⁰.

Commelin (XXXIV, 473; 'V, 622). Martin Commelin, ancien de l'Egl. réf. à Londres, dite branche Flamande (réfugiés du Brabant et de l'Artois en nombre considérable dès 1550), dont le service se célébrait dans le temple de Austin-Friars. L. Frossard, L'église sous la croix... de Lille, p. 126. 1542. Les prédications du curé me Pierre avaient produit leur fruit à Douai; Martin Commelin, homme riche et libéral, devint protestant. Ibid. p. 20.

Martin Commelinus ouderling van de Waalsche gemeente te London. Sept. 1553 uit London gevlugt naar Denemarken en te Helsingör gest. Dec. 1553. K. R. Hagenbach, Leben u. ausg. Schriften d. Väter u. Begründer der ref. Kirche, IX, 48.

Naar eene aant. *medegedeeld door* M⁰.

Maersman (XXXVI, 335). Als schepen van Vlissingen vond ik a⁰ 1544 vermeld Antheunis Laurenssen Meersman.

J. VAN DER BAAN.

Maersman. v. Leeuwen Bat. Ill. p. 1202 Diderik v. Maarsman »schiltknapen" 1337.

Jan M. tr. Maria de Vos Cornelisdr bij wie, gedpt gerefm. te Rotterdam: 1. Cornelis 17 Aug. 1670 get. Catharina de Bout. 2. Benjamin 14 Juli 1672 get. Maria Hubrechtsdr v. Duijn, tr. Geertruida Alberts bij wie Johannes ged. 3 Jan. 1697 en Johannes ged. 23 Mei 1698. 3. Cornelis 1 Nov. 1674 get. Cornelis Tienhoven. 4. Cornelis ged. 10 Mrt 1676. 5. Maria Magdalena ged. 10 Juni 1677. 6. Enoch ged. 17 Juli 1678 get. Maarten v. der Zee Engelbrechtszn, tr. Anna Denijs bij wie Maria, Louis ged. 23 Aug. 1705, Johannes ged.

29 Sept. 1707 en Abraham ged. 9 Jan. 1710. 7. Magdalena M. ged. 22 Oct. 1679. 8. Cornelis M. 31 Dec. 1680 get. Jan v. Waerden. 9. Maria M. ged. 24 Jan. 1683.

Floris M. tr. Clara Verschuer Woutersdr, bij wie, gedpt geref. te Rotterdam Deliana 31 Mrt 1709, Jurriaen 15 Mrt 1711, Floris 23 Juli 1713, Jacob 29 Oct. 1715, Johannes 26 Dec. 1716, Elisabeth 5 April 1718, Matthijs 30 Juli 1720 get. Maria v. der Werf.

Geh. Rotterd. 20 Febr. 1729 Willem de Breff j.m. van Nerasse [1]) in Gelderland m. Elsje M. j.dr van Buijl in de Meijerij.

Geh. Leiden of Rotterd. 25 Jan. 1739 Michiel Willig j.m. van Dantzig m. Margaretha M. j.dr van Leiden.

V. O.

Maarsman. Pieter M., te Zierikzee, tr. 1° Maria v. den Bende, bij wie Geerard. 2° Willemyna Huyszoon, bij wie Francina.

Geerard M., zoon van Pieter, geb. Z. 2 Nov. 1768, † 18 Maart 1832 te Vlissingen, boekhandelaar, lid van den raad enz. aldaar, tr. ald. 19 Dec. 1793 Alida Catharina Rochussen Jongerheld, wed. Jan Nortier Jr., bij wie, allen te Vl. geboren:

1. Maria Wilhelmina, genaamd naar de moeder en stiefmoeder haars vaders; geb. 15 Jan. 1797, tr. ald. 1 Febr. 1826 den rijks-ontvanger Johannes Keller, bij wien drie kinderen, waarvan twee nog in leven, en † als weduwe te 's Gravenhage 15 Maart 1881.

2. Cornelia Catharina, geb. 21 Jan. 1800, tr. ald. 29 Juni 1825 den boekhandelaar Nicolaas Jan Baptist de Vey Mestdagh, en † 13 Nov. 1855, nalatend één zoon, nog in leven.

3. Adriana Maria, geb. 27 Mei 1802, tr. 6 Mei 1834 Jacob Hendrik Soli, geb. 4 Sept. 1803, pred. te 's Gravenzande, thans emeritus te Haarlem.

4. Susanna Petronella, geb. 28 April 1804, † ongehuwd te 's Gravenhage 29 Jan. 1857.

Francina M., dochter van Pieter, geb. Zierikzee 7 Sept. 1771, tr. ald. Teunis v. den Handel, schoolonderwijzer enz., en liet één zoon na Cornelis, schoolonderwijzer te Oud-Vossemeer, thans overleden.

Naar Geerard Maarsman en, misschien naar diens vader Pieter

---

[1]) Neer-Asselt (Maas-Waal)? RED.

zijn genoemd zijne nog levende kleinzonen Gerard Keller, de overbekende publicist te Arnhem, en Pieter Gerard de Vey-Mestdagh, vroeger boekhandelaar te Vlissingen, thans zonder beroep te Amsterdam.

Noortbergh of **N. van Brandwijk.** Het artikeltje *Nav.* XXXVI, 559 is niet al te duidelijk opgesteld. Vooral waar het genealogische onderzoekingen geldt is juistheid in jaartallen een hoofdvereischte, en wat moet men nu denken van iemand, die 14 Juni 1773 te Gouda geboren wordt, en twee jaar later reeds een loopbaan als officier der artillerie achter den rug heeft! Overigens zijn mij aan het einde der vorige en het begin der 19de eeuw verschillende leden der familie Noortbergh van Brandwijk bekend, met en zonder de bijvoeging, heer van Bleskensgraaf. Ook de familie Herenbras is in Gouda te zoeken, 1701—1721 was Hillebrand Heerenbras er commissaris van het vierde kwartier der waterschappen.

Rotterdam. E. W. MOES.

v. der Wyck (XXXVI, 272). Everdina Josina v. der W. was dr v. Derk Jan, lid der Rp van Drenthe, geb. Markelo 9 Apr. 1760, † op de Klencke 9 Dec. 1847, en van Maria Theodora Agnes bare von Inn- und Kniphausen, geb. te Ooster-Hesselen 21 Sept. 1760, † ald. 21 Nov. 1809. Zie Herald. Bibl. 1872, bl. 148.

v. der Wyck. Wijlen Jkvr. Everdina Josina v. der W. tot de Klencke had drie broeders, van wie de een ongehuwd en de ander kinderloos overleed. De derde, Jhr. Haro, was gehuwd met eene Bare de Vos v. Steenwijk van de Havixhorst. Van dit overleden echtpaar zijn kinderen in leven, onder wie een zoon, te Assen woonachtig, bij wien vermoedelijk de verlangde opgaven wel zullen te verkrijgen zijn.

Buiksloot. MAGNIN.

[Behoort hier ook Franciscus v. der Wijck in 1647 te Doetinchem? Het Hof van Geld. gelastte dezen i. d. 17 Juli, op verzoek van burgemeesters, schepenen en raad dier stad, haar en haar schependom tegen 1 Nov. te verlaten, en daar niet meer te komen dan met goedvinden van de overheid en de klagers, totdat hij betere proeven zou gegeven hebben van vreedzamen omgang en betoon van behoorlijk respect, aan wien hij dat schuldig was (Regrs arch. voorm. Hof v. G. 130, 1).]

v. Zuylen (XXXV, 66). Vaders-zijde,

Dirk v. Zuylen Josina v. der Haer	Steven v. Z. van N. Elisabeth v. Ooy.	Gerrit v. A. Jacoba Hillegont.	Floris v. K. Gillisse v. Wassenaer-Duvenvoorde.
Dirk v. Z. v. der Haer	Elisabeth v. Z. v. Nyvelt.	Nicolaas v. A.	Aleid v. Kijfhoek.

Steven van Zuylen v. der Haer — Josina v. Assendelft.

Dirk v. Zuylen v. der Haer tr. Josina v. Drakenburg.

Elisabeth v. Zuylen v. d. Haer
tr.
Jan v. der Does.

Moeders-zijde,

v. Drakenburg v. der Haer.	v. der Haer N. N.	Jan v. R. van W. Lutgard v. Buren.	Adriaan Fr. van K. Hedwig v. IJsselstein.
Ernst v. Dr.	Josina v. d. H.	Jan v. R. v. Wulven	Aleid Freys v. Kuinre.

Jan v. Drakenburg — Hedwig v. Renesse.

Josina van Drakenburg tr. Dirk v. Zuylen v. der Haer.

Elisabeth v. Zuylen v. der Haer
tr.
Jan v. der Does.

Medegedeeld door CHR. J. POLVLIET.

[Ook aldus M. P. Smissaert.]

VRAGEN.

d'Ablaing. Met wie was de *Nav.* XXXVI, 342 vermelde, blijkens zijn wapen tot het bekende adellijk gesl. d'Ablaing v. Giessenburg behoorende Joan Corn. d'Ableing gehuwd? Zie haar wapen t. a. pl. Zonderling dat zijn adellijke titel ontbreekt.

Ackersdijck. Wie was Jan A., 27 Mei 1696 te Rotterdam getuige bij den doop van een kind van Hugo Vermeer en Catharina v. Leeuwen? In de geneal. A. door Vorsterman v. Oyen in diens Ann. généal. 1875 komt hij niet voor, en na de gedeeltelijke »zuivering" die deze gen. in de Ned. Heraut 1884 bl. 214 en vg. heeft ondergaan, vernamen wij liefst van elders, of hij al dan niet tot deze familie behoort.

DT.

v. Andel (Gorinchem en omstreken). Heeft deze familie een wapen? Wie heeft genealogische bescheiden? De tegenwoordige burgemeester van Gorinchem behoort er toe.

H.

Changuion. Is dit geslacht uitgestorven? En wat is er meer van bekend dan het volgende:

Mr. Petrus Changuion geb. Leiden 1694/95 werd ald. 24 Mrt 1712 student, misschien dezelfde als Mr. Pieter Ch. 1769 schepen te Leiden, of dezelfde als Mr. Pieter Ch. raadsheer in den raad en leenhove van Brabant en Overmaas, † 's Gravenhage 11 Sept. 1758. Zou met hem bedoeld zijn de *Nav.* XII Omsl. N° 12 vermelde Pierre Ch. handelaar te Leiden, wiens grand bis-ayeul was Pierre Ch. ancien de l'Eglise réformée de Vassy en Champagne, martyr dans le massacre en 1563; wie deelt dan die opvolging mede? En op welke wijze was deze Pieter Ch. verwant aan Mr. Paulus Ch. secretaris van Vlissingen, daarna van Middelburg geh. m. Johanna Maria de Beaufort dr v....? bij wie:

1. Mr. Pieter Johan Ch. geb. Vlissingen 23 Sept. 1763 secretaris v. den Hove v. Holland, Zeeland en W.-Friesland tr. Oct. 1789 Elisabeth Johanna Meijners, dr v. Willem, generaal majoor der cavie en colonel-commt der garde dragonders bij Anna Maria Henriette barones Probenteau v. Willmsdorff, geb. 1768, en winnen (o. a.?) Pauline Marie Henriette Ch. geb. 8 Sept. 1790, een ongedt. kind gest. Breda 20 Dec. 1802, en Henriette Gerardine Wilhelmina Elisabeth Ch. † Zutfen 12 Sept. 1843 tr. Breda 5 Jan. 1809 Patrick Balfour, zn v. Jan Adriaan heer v. Waddemont, kapitein inf. bij Susanna Maria de Malapert, geb. te Döhrenburg bij Gräfrath ged. Venlo 15 Jan. 1784 kolonel infant. W.-Ind. leger † Zutfen 6 Jan. 1848.

2. Johanna Adriana Ch. geb. Vlissingen 10 Oct. 1768 tr. Middelburg 1793 Jhr. Mr. Otto Willem Johan Berg heer v. Dussen, Muilkerk en Middelburg, Ernst Willemszn bij Agatha Agnes Bagelaer, en wedr van..? Goll v. Frankensteyn.

3. Anna Ferdinanda Ch. geb. 2 Apr. 1770; was deze misschien gehuwd met iemand uit het geslacht Becius te Middelburg? 4. eene dochter geb. 24 Aug. 1772. 5. Paul Isaac Ch. geb. 28 Apr. 1774. 6. Phoenix Jacob Ch. geb. 23 Juni 1775 † 30 Juni 1777. 7. eene

dochter geb. 12 † 23 Juni 1777. 8. Adriaan Marinus Ch. geb. Middelburg 10 Febr. 1779.

François Ch. zoon van..? 1742/51 uitgever te Amsterdam, was misschien de vader v. D.. J.. Ch. 1779/97 uitgever aldaar; terwijl een François Ch. de vader was v. Mr. François Daniel baron Changuion, ridder Ned. Leeuw, gevolmachtigd minister van Nederland bij Amerika 1815. Een F. D. Ch. overleed 15 Juni 1850 nabij Frankfort a. M. 84 jr en 4 maand. oud, zijnde 50 jr gehuwd geweest m. H. W. Hartingh.

In welk verband staan deze tot Samuel-Louis Ch. Waalsch pred. te Grave, 1721 Dordrecht, 1722 Utrecht, 1724 Leiden † ald. 1738; is deze misschien de vader van eerstgenoemden Mr. Petrus Ch.? Daniel Ch. zoon v. Charles, was Mei 1797 lid v. d. raad v. Amsterdam, id. 1803. 1805—1810, 1811—13 adjunct-maire dier stad; in 1853 was nog een Ch. raadslid ald. Dr. Antoine Nicolas Ernest Ch. geb. 's Gravenhage 1802/03 werd 6 Juni 1828 stud. te Leiden; wie waren zijne ouders? Hij vertrok naar Zuid-Afrika, schreef: De Nederd. taal in Z. Afrika hersteld, Kaapstad 1842, 12mo, en 2e druk Rotterdam 1848, 8vo, en tr. te Kaapstad Magdalena Johanna Faure; hunne dochter tr. den zoon van den Leidschen hoogleeraar v. Oordt.

Ook was een lid van het geslacht Rutgers van Rozenburg geh. met..? Changuion.

Het wapen is In blauw een moorenkop, vergez. in 't schildhoofd v. 2 zespuntige flikkerende gouden sterren en aan de schildpunt v. een zilveren wassenaar; halfaanz. gekroonde helm; helmt.: eene ster van het schild; dekkl. blauw en goud.

V. O.

de Coussemaeker (XXXIV, 375, 529). In 1858 verscheen: E. de Coussemaker, Généalogie de la famille de Coussemaker et de ses alliances, in 4to 292 bl., 14 platen, 280 wapens in goud en kleuren; in 100 exx. gedrukt, waarvan 6 in den handel. Daarna verscheen van Baron de Herkenrode: Généal. de la famille de Wintere, Gand 1864 in 4to, waarin veel over de C. Is iemand onzer lezers in het bezit van een dezer werken? En komen daarin voor: Balduinus de C. †

Sluis 2 Oct. 1647 tr....? bij wie Isabella d. C. tr. 25 Mrt 1656 Johannes Vos en Boudewijn d. C. tr. Nov. 1658 Susanna Biens?

K.

[*Nav.* XIV, 377 opslaande, vind ik onder de Huwelijken van predd. te Vlissingen: 1658 Nov. Mr. Boudewyn de Kousemaecker, j.m. van Scherpenisse, Dienaer des Godd. woort tot Schoondycke, en Susanna Biens, j.dr van Biervliet.]

Milling. Dit geslacht, ook als Millingh, Millink, Millinc(x), Mijllinc(k) voorkomend, staat vermeld in het Tijdschrift N.-Brab. Gesch., Taal en Letterk. II 198; III, 69. Behoort hier ook heer Jordanus Millinch, 1414 rector v. 't O. L. Vr.-altaar in de kerspelkerk te Wijchem, diocese van Keulen (Cat. arch. Dev. Gasth. n° 1882)? En vond het zijn bakermat in Millingen (bij Emmerik en Rees) a° 1188 Millinke (Lacomblet, Urkbch n° 507), of wel in Melling, bp o. Varseveld, Grp Zutfen? In 1442 toch wordt een Myllinck vermeld in den Invent. arch. *Doesburg* 1865, bl. 81), met afwezigheid van voorzetsel (Graafschaps-manier?). Doch men vindt ook v. Millingen *of* Millingh a° 1602 (Mr. G. v. Hasselt, Roozendaal, bl. 70), dat aan 't Pannerdsche Millingen herinnert.

J. A.

v. Vechel. Wie helpt mij aan eene genealogie van dit 's Hertogenbossche geslacht? Bekend is wat de archivaris J. C. A. Hezemans in Dietsche Warande X, 199 gaf.

TH. VAN RIJCKEVORSEL.

BLADWIJZER.

A, B, C, D, enz. = de bladzijden der **Bijlage**. **Atl** = Atlas; **Bio** = Biografie; **Ged.** = Gedicht; **Gen.** = Genealogie; **Gr.** = Grafdicht, -teeken; **HS.** = Handschrift; **Ka.** = Kaart; **Kab.** = Kabinet; **Cat.** = Catalogus; **Nm** = Naam; **Pn** = Penning; **P.R.** = Penningk. Repertorium; **Por.** = Portret; **Sch.** = Schilderij; **Zeg.** = Zegel.
De sterretjes wijzen op wapens.
Nota. Y = I, Ph. = F.

a) Vgl. vooral Bn. Sloet, Oorkdbk v. Gelre en Z. bl. 86, waar men voor Engelmeertje leze Egelmeertje.

1) Zie *Nav.* XXXV, Bladw., bl. III, noot.

a) Vgl. Tijdr. Regr prov. arch. v. Overijsel.

1) door Dr. A. M. Ledeboer, Deventer, Ter Gunne 1872, doorschoten exemplaar.
2) Zie erve en hof te Bolderink, vermeld in Tijdr. Regr. op het oud-prov. Arch. van Overijsel.
3) Het dames-comité ter oprichting van een gedenkteeken op haar graf droeg de vervaardiging van het monument op aan Bart v. Hove, die het ontwierp in renaissance-stijl, het lievelingstijdperk der groote schrijfster. In eene nis verheft zich het beeld der muze, die met den linker-arm de omfloerste lier en met de neêrhangende rechter-hand palmtakken omvat houdt. Het monument wordt uitgevoerd in donker graniet, het beeld en de cartouche daaronder, met de opdracht der Nederlandsche vrouwen aan de schrijfster, in wit marmer.

1) Vgl. *Nav*. XXVI, 261, 545.

1) vrijkorpsen tijdens de Fransche omwenteling, dus genaamd naar hun eersten aanvoerder Jean Cottereau. bijgenaamd le Chouan of Chat huant (nacht-uil). Van hier ook het woord Chouannerie.
2) gem. Gilze en Rijen? Het is echter Thiedere ad *Mosam*, vgl. Bn. Sloet, Oorkdbk v. G. en Z. bl. 456, 7 met ibid. bl. 886 (*balie Coblenz*).
a) *niet* Diest.

a) Dit misschien aannemelijker dan de *Nav.* XXXV 658 voorgestelde duiding.

1) *niet* Phaleres.

1) of Cajus, Romeinsch rechtsgeleerde, onder de keizers Hadrianus en Antoninus Pius (117—161 n. Chr.). Hij schreef Institutiones. *a*) *lees* Canzio. 2) Aulus Gellius, Romeinsch schrijver 2de eeuw n. Chr. Schreef Noctes Atticae. *b*) Vgl. nog den schrijftrant Ghendt (*Nav.* XXXVI, 404).

GESLACHTEN.

1) misschien ontleend aan Herksen, bp. o. Wijhe (Nom. Geogr. I 1885, bl. 101)? Niet waarschijnlijk, omdat Otto een Gelderschman was.

a) Zie vooral *Nav.* XXIII, 526. *b*) niet Boeij.

a) *niet Zeen.* *b*) Hendrik. 1) Men vindt ook Blin de Bourdon (Picardië). De afgevaardigde Bl. de B. stelde zich aan het hoofd eener deputatie van de groote industrieelen en grondbezitters van het departement der Somme bij het aandoenlijk afscheid van den Graaf van Parijs op diens

kasteel te Eu 24 Juni 1886, naar aanleiding van des Graven verbanning uit Frankrijk; zie *Nav.* XXXVI, 567.

a) lees Baaij. 1) Ostade is een gehucht in N.-Brabant, gemeente Asten. *b*) Vgl. vooral het Armorial op Borth.

a) Wapen? *b*) *niet* Bruckerus *c*) *lees* Brucher. 1) *lees* Ehmck.

1) Het Armorial heeft (Gilbert) de Voisins. *a*) v. Diemen? *b) niet* Dorpj. *c) niet* Churck.

1) Zie over Bern. Ferraris, banckhouder binnen Arnhem, *Nav* XXIX, 331. 2) Foeyt?

1) Zie boven, Desvoisins. *a*) Het wapen zou ook dat van Oldenvliet kunnen zijn.

a) *niet* v. den Havert. b) *lees* denkelijk v. den Hatert. c) *niet* Herremans. 1) *lees* Heeremans.
2) Het Armorial vermeldt du Cos comtes de la *Hitte* (sic).

1) Vgl. Herald. Bibl. 1879 bl. 319.

1) Vgl. den gesl. Kochheim te Haarlem (Haarl. Ct 17 Juli '86).

1) De gesl. *ter* Cock en v. *der* Kok, Cock verbannen denkelijk hier de gedachte aan het koksbedrijf. 2) Zie hier boven, de la Histre. 3) Vgl. ook Robert den Creyerscoten of geheyten v. Yttersim a° 1381 (Geld. Volksalm. 1887 bl. 28). 4) Vgl. ook vooral de gesl. Croin (Dordrecht), v. *der* Kroon (Hees, bij Nijmegen). 5) Johan Winkler, Nederl. Gesl. 413, denkt hier aan turf uit de Kuinre (Overijsel)

1) Ook te Groningen Mesdag. *a*) Montbéliard luidt in 't Hgd. Mömpelgard. Montbéliard. — Mompelgard leidt dus tot misverstand.

1) Te Utrecht † 25 Mei 1886 Jkvre J. D. W. H. Nedermeyer v. Rosenthal, ongehuwd.
2) Kirchem ?

1] Bij Kon. besluit van 21 April 1886 werd Adriaan Adolph Arthur Ploos van Amstel, te Batavia, met zijne wettige zoo mannelijke als vrouwelijke afstammelingen erkend als te behooren tot den Nederl. adel, met de praedicaten van jonkheer en jonkvrouw.

1) Bij Kon. besluit van 29 April 1886 werd Mr. Theodore Louis Lambert Prins, te Haarlem, met al zijne wettige zoo mannelijke als vrouwelijke afstammelingen, in den Nederl. adel verheven, met de praedicaten van jonkheer en jonkvrouw. 2) wordt, met Lix verbonden, ook Lixraven geschreven. *a*) Vgl. *Nav.* XXIII, 412, noot.

b) De ald. vermelde H. B. de R. had tot vader Gerardus Joh^s Hermanus de Roo, † Dordr. 3 Juli 1886, oud 60 jaar. 1) Zie de Roo, noot. 2) *lees* Been.

a) Schrevelius. 1) Vgl. Herald. Bibl. 1879 bl. 319, 20.

1) Zie ook v. Swormen, Swoermen in Deventer-Cameraars-rek. II. 2) *niet* Taaw.

a) Rietstap's Armorial 1e éd. heeft Le Venneur de Boisjean met één hert in zilver.

a) Vgl. *Nav.* XXXII, 208, 552.

1) tegenwoordig v. Woerkom.

1) Naamregister, 225 (*n.* 1).

a) niet Jubelfeest.

1) Hij († 1492) drukte of liet drukken te Brugge het eerste in het Engelsch gedrukte boek, zijnde zijne vertaling van het „Recueil des Histoires de Troyes".

1) Er leeft nog tegenwoordig een groot Iersch grondbezitter (in Sligo) van dezen naam.
2) Vgl. *Nav*. XXXV, 159. 3) Ten behoeve van het Koninklijk Penningkabinet werd Oct. '86 van het hoofd-comité voor het praalgraf van *Conscience* ten geschenke ontvangen een exemplaar in zilver van den gedenkpenning, geslagen ter herinnering aan de onthulling er van.

a) bij Stockem, aan de Maas? Vgl. bl. 315.

1) Zie over deze o. a. *Nav*. XXIX, 205, 329.

a) Hij *verbeterde* de verrekijkers. 1) In Gron. twee Midwoldes, één ben Winschoten, één bez. Gron. Hier is het laatste bedoeld. Vgl. *Nav.* XXXVI, 511, 629.

1) Vgl. Alg. Regr XXI—XXX op Kaartboeken.

1) Vgl. *Nav.* XXIII, 412, noot. 2) De Fransche dagbladen gaven Juni 1886 te lezen: In gematigde kringen maakt eene nieuwe benaming veel opgang, welke men voor den minister-president de Freycinet heeft uitgedacht. De „witte muis" heet thans „gesuikerde Robespierre".

1) Te Asnières onthulden de ingezetenen 30 Mei 1886 een klein gedenkteeken ter eere van Jean Jacques Rousseau, waarvoor de Staat, het departement der Seine en de stad Parijs toelagen hadden verleend. De plechtigheid werd o. a. bijgewoond door den dichter Sully-Prudhomme.

1) *niet* Schoersteyn.

SPREEKWOORDEN (-WIJZEN).

SPREUKEN.

1) reeds aan Lucanus bekend. Z. v. a. slijk-bewoners? *a*) Van hier (Quadra-en-Vancouvers-eiland (N. Westkust van Amerika). *b*) Vgl. hierbij vooral de in Nom. Geogr. Neerl. I (1885), bl. 131, voorkomende varianten.

1) Zie de familie Wagner (Bayreuth) Haarl. Ct. 26 Juni 1886, en Richard W. (München) ibid. 29 Juni vermeld.

a) *niet* Willem II.

Woorden, afgeleid, beoordeeld of verklaard.

1) Vgl. *Nav*. XXXV 229, 30.

a) Kiliaen heeft kamerkatte = gekamerde bijzit.

1) Meijer? 2) Vgl. Den Wortelenburg te Heteren in 1808 vermeld (Regrs arch. voorm. Hof v. Gelre, bl. 849).

LIJST van vragen uit deel XXXV, nog niet of niet-voldoende beantwoord.

1) Vgl. nog den gesl. v. Batem (te Haarlem? Nieuwe Tielsche Ct. 31 Mrt 1886).

1) Rietstap's Armorial geeft wapens eener Hollandsche en eener Brabantsche familie (v.) Griecken. 2) Reinier van den huzaar?

1) Zie Rietstap's Armorial. 2) Te Deventer had men in 1380 den gesl. Pursijn (Over Arch., Aanh. 14).

a) Toetssteen is zwarte kwartssteen, dienend om de echtheid van goud en zilver te beoordeelen. 1) Rietstap's Armorial, 1me édit., geeft het wapen eener Holl. familie Visser.

ERRATA, enz.

Dl. XXXIV.

Bl. 307,	r. 10	v. b.	*staat*	Nav. XXXI, 593;	*lees* Nav. XXXII, 197.
» 434,	» 9,8	» o.	»	Momgoie;	» Mimgoie (zie Bn Sloet, Oorkbk v. G. en Z. bl. 949).
» 500,	» 8	» »	»	infourtum;	» infaustum.

Dl. XXXV.

Bl. 398, r. 14 v. o. *valle* of Rudelant *weg.*

» 499,	» 1	» »	*staat*	hābajit;	*lees* habajit.
» 616,	» 5	» »	»	verschikkingen;	» verschikking.
» 634,	» 7	» b.	»	Heringa;	» Herema.
» 640,	» 16	» »	»	of bedorven;	» of bedorven Latijnsche.

Dl. XXXVI.

Bl. 16,	r. 12	v. b.	*staat*	Phaleres;	*lees* Phalaris.
» »	» 9	» o.	»	reg;	» rege.
» 24,	» 4	» b.	»	vogel: en;	» vogel. En.
» 35,	» 9	» »	»	1564;	» 1547.
» 47,	» 5	» »	»	bp v.;	» bp o.
» 64,	» 6	» »	»	evensberichten;	» levensberichten.
» 71,	» 3	» »	»	des anderen;	» des anderen uit minnenijd.
» 79,	» 10	» o.	»	Jan IV;	» Jan I.
» 87,	» 11	» b.	»	1522;	» 1522/5.
» 89,	» 19	» o.	»	hunne dochter;	» zijne dochter.
» 91,	» 1	» »	»	1503;	» 1506.
» 92,	» 10	» »	»	dr.;	» dr
» 96,	» 19	» b.	»	zijn;	» zijn?

Bl. 100,	r. 13	v. b. en 8 v. o.	*staat* 6);	*lees* 7).
» 103,	» 3	» o.	*staat* Albert? Of Hendrik;	» Hendrik.
» 107,	» 5	» b.	» moterse;	» meterse.
» 109,	» 11	» »	» etelde:	» zetelde.
» 116,	» 9	en 10 v. o.	*lees* Fran. f. Fran. frn. unic. reg. d. gr. Com. Fl.	
» 116,	» 8	v. o.	*staat* liber;	*lees* libert.
» 116,	» 8	» »	» Gel.;	» Gal.
» 118,	» 5	» b.	» spine;	» spina.
» 119,	» 9	» o.	» Dorpj;	» Dorp.
» 120,	» 16	» b.	» Basnaye;	» Basnage
» 124,	» 4	» »	» Gaton;	» Gatou.
» 130,	» 13	» »	» Boeskens;	» de Boefkens.
» 130,	» 18	» »	» v. Houvelingen;	» v. Houweling.
» 150,	» 1	» »	» of Nairac; Hunen;	» of (Nairac) Hunen [1]).
» 173,	» 2	» o.	» bekend.;	» bekend?
» 176,	» 6	» b.	» Bosch-gouv;	» besch-gouw.
» »	» 12	» o.	» bij (hun);	» bij (aan).
» 180,	» 17	» b.	» Rovenias;	» Rovenius.
» 185,	» 2	» o.	» possessores domorum;	» possessores trium domorum.
» 189,	» 2	» b.	» la même;	» de la même.
» »	» 19	» o.	» à-dessus;	» ci-dessus
» 190,	» 9	» »	» du marié;	» de la mariée.
» 191,	» 1	» b.	» Ned. Leeuw III 11;	» Ned. Leeuw afl. 11.
» »	» 14	» »	» Zie Holl. Fam.;	» Zuid-Holl. Fam.
» 193,	» 5	» »	» Artz en;	» Artzen.
» »	» 6	» »	» Conner;	» Camer.
» 199,	» 6	» »	» Inge-lheim;	» Ingel-heim.
» 201,	» 16	» o.	» Diest;	» Dietz.
» 206,	» 10	» »	» -rijk;	» -lijk.
» 210,	» 15	» b.	» zand;	» zaad.
» 211,	» 16	» o.	» Luxemburg Tenremonde;	» Luxemburg, Tenremonde,
» 217,	» 1	» b.	» Willem II;	» Willem III.
» 224,	» 1	» o.	» Bruckerus;	» Brucherus.
» 225,	» 14	» »	» 1635	» 1635;
» 225,	» 12	» »	» 1661	» 1661;
» »	» 5	» »	» 1678	» 1678;
» 225,	» 13	» b.	» Alberthomæ;	» Alberthoma.
» 228,	» 12	» o.	» Phillippensen;	» Philippensen.
» 245,	» 19	» »	» gebied;	» weide.
» 250,	» 12	» b.	» basilicum;	» basilicam.
» »	» 11	» o.	» Urricht;	» Uzricht.
» 251,	» 10	» b.	» Churck	» Ehmck.
» 254,	» 3	» »	» XXXVII, 611;	» XXXV, 611.
» 266,	» 15	» »	» extrayous;	» extrayons.
» 269,	» 9	» o.	» voerde het;	» voerde ze.
» 281,	» 12	» b.	» prop;	» als prop.
» 283,	» 5	» »	» Wonter;	» Wouter.

1) Met „of Nairac" zal bedoeld zijn: volgens Nairac (zie *Nav.* XXXV 228); hij, sedert 184) burgemr van Barneveld, † ald. 5 Mrt 1883.

Bl. 288,	r. 11	v. o.	*staat* echtgenoote;	*lees* echtgenoot.
» 290,	» 10	» b.	» Boeij;	» Baaij.
» 290,	» 5	» o.	» 92;	» 192.
» 291,	» 1	» o.	» 1677	» 1677,
» 291,	» 9	» b.	» plaizan;	» plaizant.
» 303,	» 13	» »	» jubelfeest;	» joelfeest.
» 306,	» 4	» o.	» Seren;	» Saen.
» 314,	» 6	» b.	» denkelijk de,	» denkelijk die.
» 325,	» 12	» »	» kaart a° 1849;	» kaart a° 1859.
» 337,	» 9	» o.	» Chinel, Regesta;	» Chmel, Regesten,
» 347,	» 2	» o.	» *Nav.* XXIX;	» *Nav.* IX.
» 362,	» 3	» b.	» Zeen;	» Been.
» 366,	» »	» o.	» wohin;	» worin.
» 367,	» 17	» b.	» sout, dout;	» sont, dont.
» 373,	» 8	» »	» *lees* folio-deel der maand Juli, op den 20sten dier maand.	
» »,	» 7	» o.	*staat* 1e eeuw;	*lees* 3de eeuw.
» »,	» 5	» »	» Marma;	» Marina.
» 378,	» 4	» »	» *lees* die vroeger vrijheid was, veranderde, door leenman te worden, in baanderheer.	
» 383,	» 8	» o.	*staat* Herremans;	*lees* Heeremans.
» 387,	» 15	» b.	» kring.	» kring
» 390,	» 17	» »	» Peet,	» Peet
» 404,	» 12	» »	» gedwongen zijn;	» gedwongen is.
» 409,	» 2	» »	» schoonschijver;	» schoonschrijver.
» 410,	» 1	» o.	» ἅμβωγ;	» ἅμβων.
» 420,	» 6	» b.	» onderstreep;	» cursiveer.
» 425,	» 18	» »	» draché;	» araché.
» 425,	» 10	» o.	» et urbinibus;	» e turbinibus.
» 429,	» 1	» »	» Montbéliard-Mompelgard;	» Montbéliard (Hgd. Mömpelgard).
» 430,	» 7	» »	» v. den Sande Sandenburg;	» v. den Sande gezegd Sandenburg.
» 432,	» 19	» »	» Bruggaar;	» Braggaar.
» 434,	» 19	» »	» vumd;	» vnmd.
» 493,	» 2	» b.	» Bougart;	» Bongart.
» 507,	» 5	» »	» Leiden door;	» Leiden
» 508,	» 12	» o.	» Palignij;	» Paligny.
» 511,	» 11	» »	» Woordenlijst;	» Woordenlijst a° 1884.
» 512,	» 3	» »	» bij ons;	» ook bij ons.
» 519,	» 13	» b.	» Zutfen Aldaar,	» Zutfen,
» 524,	» 5	» »	» publico;	» publica.
» »,	» 4	» o.	» im'erii;	» imperii.
» 525,	» 5	» b	» eerunnaam;	» eer en naam.
» 526,	» 6 en 5	v. o.	» Odillien;	» Odilien.
» 527,	» 10	v. b.	» rechter;	» richter.
» 530,	» 8	» »	» rubens;	» Rubens.
» 532,	» 2	» »	» wordt van;	» wordt dan.
» 542,	» 12	» o.	» et groen;	» etgroen.
» »,	» 9	» »	» Moet;	» Maat.
» 543,	» 15 en 14	v. o.	*staat* ib. Bibl.;	» Herald. Bibl.

Bl. 552, r. 6 v. b. *staat* Hosia; *lees* Hasia.
» 556, » 3 » o. » hoeue-lynch; » hoeuelynch.
» 556, » 13 » b. met Emmius geen nieuwen regel te beginnen, maar terstond te laten volgen achter: voor.
» 560, » 1 *valle* geheel *weg.*
» 573, » 17 » o. » Couradi; *lees* Conradi.
» 574, » 11 » b. » vicari; » vicarii.
» 576, » 11 » o. » Cangio. » Canzio.
» 587, » 12 » » » 461, » 461.
» 592, » 16 » b. » Wunnenberg; » Wünnenberg.
» 597, » 11 » » » Hembijze; » Hembyze.
» 616, » 19 » o. » v. Renesse enz. (XXXI, 98, 116); » XXXI, 98, 116; XXXV, 134—6.
» 620, » 11 » b. » vermutlilich; » vermuthlich.
» 623, » 1 » o. » Taauw; » Taan.
» 627, » 3 » b. » Seigneur; » seigneur.
» 630, » 10 » » » Beiderland; » Reiderland.
» 635, » 18 » » » line; » liue.
» 637, » 14 » o. » Ms.; » Mr.
» 638, » 9, 10 v. b. *valle* Johan Costeren, burgemr te Eibergen *weg.*
» » , » 13 v. b. *staat* eerstgenoemden; *lees* Johan Costeren enz. (vanwege Sybrants).
» 642, » 7 » » » water; » het water.
» 653, » 12 » o. » Schoerstein; » Schorestein.
» 654, » 8 » b. » ce,; » se.
» » , » 7 » o. » de l'exploration; » d'exploration.
» 661, » 11 » » » Motleij; » Motley.
» 661, » 7 » » » Masthaas Wijngaard; » Martha's-Wijngaard [1]).
» 669, » 3 » » » Fasel, fasel; » Fazel, fasel.
» 678, » 10 » » *valle* neu *weg.*
» 681, » 2 » b. *staat* dr. » dr
» 682, » 2 » » » Peter » Peter,
» 682, » 11 » o. » e » de.
» 684, » 7 » b. » Hage; » Haye.
Bijlage, bl. L r. 19 v. o *staat* Duncker.; » Duncker,
Bladwijzer, bl. III^a^ *inlasschen* Araujo, heerl., O.
» » III^b^ *staat* Aocha; *lees* Atocha.
» » XII *bij* Friezenveen *voegen* Reformatie, 324 (*n.*)
» » XVI, r. 7 v. o, *staat* 677; *lees* 675, 7, 86.
» » XVII, » 14 » » » Chinel, 337. — Chmel, 433 (*n.* 1); *lees* Chmel, 337, 433 (*n* 1).
» » XX, » 9 » » *invullen* Hamers, de Hamere, 259.
» » XXI, » 5 » b. *staat* Paradijs; *lees* Parasijs.
» » XXII, » 10 » o. » de Jeude, 288 (*n.* 2); *lees* 288 (*n.* 2), 490.
» » XLIX, » 3 » » » Swnan; *lees* Swaan.
» » LIV *inlasschen* P e n n i n g e n (Peet-), 390.

1) Vineyard, eiland op de kust van Massachusetts (N.-Amerika).

BIJLAGE,

BEVATTEND DEN VOORNAAMSTEN INHOUD VAN

DE OMSLAGEN

DER

MAANDELIJKSCHE AFLEVERINGEN.

A

Edinburg. Lord Gladstone voerde te dier stede 22 Nov. 1885 het woord, naar aanleiding der aanbieding van een marktkruis aan die stad, in plaats van dat, hetwelk in 1756 was vernield. Op zijne eigene kosten had hij voor de stad Edinburg een nieuw laten oprichten, zooveel mogelijk aan het oude gelijk. Lang, zeide hij, had hij gewenscht een zichtbaar teeken aan Schotland te geven ter gedachtenis van de vernieuwing zijner nadere betrekking met Schotland, ontstaan door zijne verkiezing te Midlothian; een teeken, dat aan elkeen aangenaam zijn kon en niets te doen had met partijschap. Met veel ingenomenheid bracht hij in herinnering, dat hij, dit kruis weder oprichtend, een wensch vervulde van den grooten Walter Scott. Hij deed uitkomen, dat het vernielen van het kruis indertijd een gevolg was van vijandschap tegen het Huis Stuart; het kruis te Edinburg werd door vele Schotten als een symbool der aanspraak van dat Huis op den Troon beschouwd. Lord Gladstone meende, dat deze beschouwing onjuist was, en dat Schotland in elk geval te veel gehecht was aan zijne oude gedenkteekenen, dan dat het niet met ingenomenheid de wederoprichting van dat kruis zou begroeten.

De Hugenoten in Zuid-Africa. Naar aanleiding van de herdenking der herroeping van het Edict van Nantes (20 Oct. 1685), bevatte het Kaapsche Volksblad eenige artikelen over enkele familiën van Réfugiés in Zuid Africa. Onder die familiën bekleedt het geslacht de Villiers ook nu nog eene eerste plaats. Hoe de drie stamvaders van dat Zuid-Africaansche geslacht uit Frankrijk en in Zuid-Africa kwamen, wordt in die artikelen als volgt beschreven: »Bijna eene eeuw lang vóórdat de bewogen tijden van 1685 in Frankrijk aanbraken, bezat een tak der familie de Villiers een klein eigendom in de nabijheid van La Rochelle. Pierre de Villiers en zijne vrouw waren bejaard. Zij hadden het gedenkwaardig beleg bijgewoond van La Rochelle, waarbij de beroemde Richelieu de koninklijke troepen had aangevoerd tegen de burgers van La Rochelle, en zij waren volkomen bekend met het lijden, dat hunne geloofsgenooten toen hadden doorgestaan. Op eenigen afstand van de stad, stil en afgezonderd op hunne plaats wonende, waren zij totnutoe ontsnapt aan de oogen der Roomsche priesters en soldaten. Zij hadden vier zoons: Pierre, Abraham, Jacob en Paul. Drie hunner waren volwassen en werkten in de wijngaarden en boomgaarden, die hun ouderlijk huis omringden. Nu en dan ontvingen zij uit Rochelle bericht van de steeds heftiger en woedender vervolgingen, die ook in andere plaatsen al sterker en sterker werden. Zij hoorden van de herroeping van het Edict van Nantes en van de wetten, waarbij hun verboden werd, God op de eenvoudige, ernstige wijze te aanbidden zooals hunne vaders hadden gedaan. Op raad huns vaders weken de drie eerstgenoemde zoons uit naar Holland, waar zij twaalf maanden bleven, zonder dat zij iets vernamen van hunne betrekkingen, die zij in hun wreed geboorteland hadden achtergelaten. Toen de Kamer van Delft emigranten voor de Kaap opriep, namen zij het aanbod aan, hopende in de Zuidelijke Zee het land der zoete verwachting te zullen vinden. Zij kwamen er in het schip Sion aan, en kozen eene woonplaats in de toen afgelegen vallei, welke thans als Fransch-hoek bekend is. Hier sloegen zij een eenvoudig woonhuis op, met muren van klei en een dak van riet. Zij maakten den grond schoon, ploegden dien om, plantten er wijnstokken, vrucht- en andere boomen. De wijnstok was eenigen tijd geleden in de kolonie ingevoerd, en de vluchtelingen kregen

van hunne buren een paar stokken, die zij zorgvuldig in kleine stukken opsneden en uitplantten. Op deze wijze werden de meeste onzer wijngaarden en boomgaarden aangelegd. Door onvermoeide vlijt waren de broeders kort daarna in staat om een paard te koopen, zoodat zij op zondag morgen naar de kerk konden rijden, die door den predikant Simond te Drakenstein bediend werd. Zij huwden binnen weinige jaren, — Pierre met Elizabeth Palivert, Abraham met Susanna en Jacob met Maria Gardzjol. De laatste twee lieten Pierre in het bezit hunner eerste plaats, terwijl zij eene andere in de buurt betrokken. Allen leefden tot een hoogen ouderdom en stierven rijk en voorspoedig. Nooit vernamen zij iets van hunne ouders of van hun jongeren broeder Paul. De oudste broeder trouwde tweemalen, telde vijf-en-twintig kinderen en leefde nog toen zijn honderdste kleinkind geboren werd.

Gebroeders Grimm. Den 4den Jan. 1885 was het 100 jaren geleden, dat Jakob Grimm, de beroemde taalgeleerde, te Hanau geboren werd. Die dag is aan de Universiteit te Berlijn gevierd met eene rede, voorafgegaan en gevolgd door gezang, van prof. Scherer, over de verdiensten van Jakob Grimm en zijn altijd met hem werkenden broeder Wilhelm, die een jaar jonger was dan hij.

Marlborough. De prachtige boekerij, welke als de Sunderlandsche of Blenheimsche bekend staat, den hertogen van Marlborough toebehoorde, en sedert meer dan anderhalve eeuw zich in het Blenheimsch paleis bevond, — indertijd door de Engelsche natie ter eere des beroemden hertogs van Marlborough gebouwd, — is te Londen verkocht. Eene editie van Augustinus »de Civitate Dei", door den bekenden Venetiaanschen drukker Nicolai Jenson in 1475 gedrukt, was 3 Dec. 1881 het voorwerp eens hardnekkigen strijds tusschen de heeren Techener (Parijs) en Quaritch (Londen). De laatste werd voor duizend p. st. eigenaar van het boek. Den 6 Dec. werd eene Vulgata van 1462, het eerste exemplaar, dat van een datum voorzien is, voor den hoogen prijs van 1600 p. st. verkocht.

Leopold van Ranke, — de beroemde Duitsche geschiedschrijver te Berlijn, vierde 13 Febr. '82 zijn vijftigjarig jubilé als lid der Academie van Wetenschappen. De hoogbejaarde geleerde ontving reeds zóóvele onderscheidingen, dat er thans schier geene meer voor hem te vinden waren. Toch liet de Keizer dezen dag niet onopgemerkt voorbijgaan. Uit diens naam bracht de minister van Onderwijs den geleerde, die totdusver den titel voerde van »Geheim Regeeringsraad", het patent van »Werkelijk Geheimraad met het praedicaat Excellentie". Voorts ontving hij ontelbare gelukwenschen uit alle oorden des Rijks, waaronder van prins Bismarck in een eigenhandig schrijven. Den 21sten Dec 1885 vierde hij zijn 90sten geboortedag. Weinige dagen te voren verscheen het zesde deel zijner »Wereldgeschiedenis"; het eerste zes jaren geleden. De schrijver behandelt in dit zesde deel van Midden-Europa den overgang van het Karolingische naar het Duitsche Rijk, tot op Otto den Groote; van het Oosten de geschiedenis der Fatimiden en Omajaden en de invallen in Hongarije; van het Noorden de vestiging der Denen in Engeland en der Noormannen in Frankrijk.

Openslaande prent. Tenbehoeve van de Bibl. der gemeente is mij geschonken een »openslaande prent", waarvan de verklaring in 6 versjes is vervat. Zij luiden:

N°. 1. Een Held van 't vliegend Leger staat
Hier in zijn Pluimgediert's gewaad.

N°. 2 Hier removeeren zij de Huizen,
En alhetgeen zij niet vergruizen
Word met de wagens weg gevoerd,
Zoo zag men 't Land weleer beroerd.

N° 3. Hier staat een Dier met strop en koorden,
Die dreigd de Btaaven te vermoorden.

N°. 4. 't Gevaar waar in die snoode staat,
Ziet hij niet voor het is te laat.

N°. 5. Hier ziet hij zig met angstig vreezen,
Naart hol des Afgronds heen gewezen,
Op 't aanzien van dat doodsgevaar,
Slaat hij de handen in het haar.

N°. 6. Waar hij nu ook heen mag vlugten,
's Hemels wraak heeft hij te dugten,
Beev' ook voor 't regtvaardig zwaard
Van den rechter dezer aard".

Gaarne zou ik het jaar aangeduid zien en de beteekenis weten.

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Joseph Brant. In een fabriek te Chelsea, in Engeland, werd Jan. 1886 een standbeeld van dit vermaarde opperhoofd der Mohawk-Indianen, in brons gegoten. Een Indiaansch opperhoofd van den stam der Delawares was daarbij in zijn nationaal costuum tegenwoordig. Het standbeeld moet deel uitmaken van een nationaal gedenkteeken, dat voor Joseph Brant te Brantford, in Ontario, wordt opgericht.

Mevr. Kleine—Gartman, — zuster van J. C. Gartman, † te Amsterdam 29 Sept. 1885. Maria Johanna G. werd uit een artistenpaar, aan den Stadsschouwburg te Amsterdam verbonden, 31 Dec. 1818 geboren. Als meisje, nog bijna een kind, werd zij in een modewinkel als leerlinge geplaatst, maar door bemiddeling van haren grootvader Jelgerhuis, die reeds spoedig het talent van zijn kleinkind ontdekte, aan het tooneel gebracht, nauwlijks dertien jaren oud. In een benefiet voor hare moeder, — haar vader was reeds eenige jaren vroeger overleden, — trad zij het eerst op in den Hoog-Duitschen schouwburg, thans het Grand Théâtre van v. Lier. Men voerde op »De Weezen van het gehucht Olival". Door dat debut ontdekte men, welk talent in Maria Gartman sluimerde; toch schijnt men er eerst over te hebben gedacht om haar tot danseuse op te leiden, tenminsten zij werd op de toenmaals bestaande tooneel-dansschool geplaatst; later evenwel werd zij, na eenigen tijd bij een reizend tooneelgezelschap als actrice te zijn werkzaam geweest, als élève van den Stadsschouwburg te Amsterdam (24 Augustus 1834) aangenomen. In 1836 als tooneelspeelster aan dien schouwburg verbonden, huwde zij kort daarna den violist Leonard A. Kleine, die eenigen tijd geleden haar door den dood ontviel. Zooals natuurlijk is, kwam haar talent in de meer ondergeschikte rollen, welke zij in die jaren vervullen moest, niet tot zijn recht. Naderhand, toen zij aan het kleinere tooneel van Duport grootere rollen vervulde, ontwikkelde zij zich tot de kunstenares, die in de laatste jaren geheel Nederland in geestdrift bracht. Afwisselend was zij daarna aan den Stadsschouwburg te Amsterdam en aan dien te Rotterdam verbonden, nog later ijverig werkzaam als eene der hoofdkrachten van de Vereenigde Tooneelisten, totdat zij eindelijk, onder directie van het Nederlandsch Tooneel, de haar »par droit de conquête" toebehoorende plaats als eerste actrice van ons vaderland wist te handhaven.

Wie herinnert zich niet haar veelzijdig ontwikkeld talent! In welke rol zij ook optrad, altijd was zij waar, sober, eenvoudig en treffend door juistheid van opvatting. Als Maria Stuart, Medea, Sophonisbe, Jeanne d'Arc, Judith, enz. gaf zij blijken van eene tragédienne te zijn; als Olympia, Deborah of Adrienne Lecouvreur toonde zij »de vrouw" in al haar hartstocht, smart en vreugd te kunnen voorstellen Vrouw Moes in de burgerlijke comedie is eene schepping zooals weinigen vóór haar ooit te zien gaven. Juffer Serklaas, Mevrouw Aubry, Madame Bernard in »de Fourchambaults", het waren en blijven zuivere parelen aan hare kroon als kunstenares.

Als onderwijzeres aan de Tooneelschool schonk zij in de door haar gevormde leerlingen eene schoone nalatenschap aan het vaderlandsch tooneel.

Nov. 1885 werd de Kon. goedkeuring verleend betr. de statuten der Vereeniging tot oprichting en instandhouding van het »Kleine—Gartman-fonds" te Amst.; welke vereeniging de ondersteuning van bejaarde tooneelspelers en tooneelspeelsters door middel van wekelijksche, maandelijksche of jaarlijksche uitkeeringen, beoogt.

Mendelssohn. Den 4den Febr. '86 was het 100 jaren geleden, dat de wijsgeer Mozes M. overleed. Ter herdenking van dien sterfdag schonk de bankier Mendels-

sohn aan de Universiteit van Berlijn 150,000 mark voor het stichten van beurzen ten behoeve van Duitsche studenten in de philosophie, zonder onderscheid van geloofsbelijdenis; aan de armen der hoofdstad schonk hij 30,000 mark.

Jhr. Willem Iman Cornelis Rammelman Elsevier, — geb. 24 Nov. 1810 te Barneveld, † 28 Maart 1885 te Leiden. Als oudofficier der infanterie had hij, destijds in activen dienst, aan den Tiendaagschen Veldtocht deelgenomen, en zijne borst prijkte met het metalen kruis. Na zijn eervol ontslag uit den militairen dienst wijdde hij zich meer bijzonder aan de studie van geschiedenis en oudheden. Indertijd was hij een ijverig medewerker ook in dit Maandwerk. Ook was hij gedurende eenige jaren lid van den Hoogen Raad van Adel. Sedert ongeveer 30 jaren bekleedde hij de betrekking van archivaris der stad Leiden. In die betrekking bewerkte hij een belangrijken inventaris van het gemeente-archief, die in twee lijvige boekdeelen het licht zag. Velen strekte hij bij hunne onderzoekingen van historischen aard of betreffende familierelatiën, ten gids. Mede zeer verdienstelijk lid van de commissie voor de bewaring van voorwerpen van waarde of belangrijk voor de oudheidkunde en de geschiedenis der kunst, uitmakend het bestuur van het bekende »Stedelijk Museum van Oudheden" in de Lakenhal.

v. Ranke. Na de viering van prof Leopold von Ranke's 90sten jaardag op 21 Dec. '85 is door verscheidene Duitsche bladen gemeld, dat, blijkens de kerkelijke registers zijner geboorteplaats Wiehe, Ranke den 20sten December geboren, en de feestdag dus 24 uren te laat gevierd is. Het feit is juist, — zegt de Kreuzzeitung — en reeds sedert 25 jaren in de familie Ranke bekend; maar de beroemde geleerde heeft niettemin gemeend, zijn jaardag altijd te moeten blijven vieren op den dag die daarvoor 60 jaren lang bij vergissing gebezigd was.

Gulden Vlies. Drie vacatures in de Orde van het Gulden Vlies in Spanje werden Febr. 1886 bezet door de benoeming van Prins August van Portugal, generaal Concha, markies van Havanna, oud-voorzitter des Senaats, en kardinaal Jacobini.

Een kluizenaar. Vele jaren geleden zou Henry Dildine, leeraar te Williamsburg (N.-A.) met eene Miriam Sayres in het huwelijk treden. Eenige dagen te voren echter stierf het meisje en Dildine heeft zich tot het einde van zijn leven over het verlies niet kunnen troosten. Na eenigen tijd rondgezworven te hebben, verdween hij en eerst later vernam men, dat hij zich in eene toen onbewoonde streek van het graafschap Monroe, in Pennsylvanie, bevond. Daar had hij eene hut gebouwd, eenig land ontgonnen en verdiende den kost met het vellen van boomen en het verkoopen van spoorweg-dwarsliggers. Alle pogingen zijner vrienden om hem in de maatschappij te doen terugkeeren bleven vruchteloos. Vóór eenige weken nu meende zekere Wilson, op eenigen afstand de hut van den vergrijsden kluizenaar voorbijkomende, noodkreten te hooren. Hij vond Dildine op zijn armoedig bed, aangetast door koortsen en met bevroren voeten. Daarop volgde eene longontsteking en nu is de oude man, April 1885, gestorven op 71jarigen leeftijd. Hij was een groot dierenvriend en had twee ossen groot gebracht, die bij zijn dood de ondubbelzinnigste blijken van groote onrust en droefheid gaven.

Edict van Nantes. Alle Protestanten in Frankrijk hielden rekening met den *Nav.* XXXV, Bijlage P, vermelden gedenkdag. Hier te Calais hadden wij eene opzettelijke godsdienstoefening, waarin Ds. Comfort, pred. bij de Engelsch-Wesleyaansche gemeente, de gedachtenis-rede hield in de Fransche taal, als zijnde èn Fransche èn Engelsche leden der Prot. gemeente daartoe saamgekomen in de Fransche-kapel. Bij die gelegenheid is ook te Parijs in 't licht verschenen, en beleeft thans een tweeden druk, van 3000 ex., een »Album Souvenir" in gr. 4°, op Hollandsch papier net gedrukt en versierd met een in kleuren gedrukten omslag, benevens portretten van Calvijn en van den eersten moderator der Fransche Hugenootsche synode, benevens een vijftal platen van oudere Hollandsche graveurs, met Hollandsche opschriften op de oude manier, op een in de lucht zwevend lint gedrukt. Of de beide portretten van Nederlanders zijn, blijkt niet, maar is waarschijnlijk daar dat van Calvijn geheel Hollandsche kunst verraadt. Het was voor mij, van moederszijde van eene familie van Fransche réfugiés afkomstig, werkelijk treffend.
G. P. ROOS.

Den 18 Oct. 1885 werd de navolgende circulaire verspreid:

La Commission pour l'Histoire des Eglises wallonnes des Pays-Bas, ayant reçu l'offre, faite par quelques descendants des réfugiés, de faire graver à leurs frais, le poinçon d'une médaille, en commémoration du deuxcentième anniversaire de la révocation de l'édit de Nantes, a cru devoir accepter avec reconnaissance cette proposition, non seulement, parceque cette médaille n'est point destinée à rappeler l'acte, qui fit quitter leur patrie à tant de pauvres éxilés, mais bien, la réception qui leur fut faite dans les Provinces-Unies, où ils portèrent leur foi, leur industrie et leur épée.

C'est ce que la médaille exprimera; à l'avers, le lion de Hollande dans l'enclos, tenant dans sa griffe droite la lance surmontée du chapeau de la liberté, et dans celle de gauche les sept flèches, emblème des sept provinces; autour, les mots: Révocation, Refuge, Reconnaissance. Le revers portera une couronne d'épines et de lys entremelés, au centre de laquelle seront placés les dates 1685–1885, 18 Octobre, autour, la légende: Aux Provinces-Unies terre de refuge de nos ancêtres.

Cette médaille de 47 millimètres de diamètre sera gravée par M. Elion d'Amsterdam.

Le prix sera de ƒ12.— en argent et de ƒ2.50 en bronze.

Ceux qui désirent recevoir un exemplaire de cette médaille sont priés d'en faire la demande avant le 1r Février prochain à

M. W. N. DU RIEU,
Secrétaire de la Commission, à Leyde.

De nakomelingen der Fransche réfugiés te Berlijn en in andere Pruissische steden herdachten feestelijk den 29sten October 1885 als den dag, waarop 200 jaren geleden de Groote Keurvorst het Edict van Potsdam uitvaardigde Door dit Edict toch stond, de Groote Keurvorst aan de door de intrekking van het Edict van Nantes uit Frankrijk verdreven Protestanten toe, zich in zijn Rijk te vestigen. Het te Berlijn gekozen feest-comité gaf een boek over deze uitwijking uit Frankrijk in het licht.

Toen enkele jaren geleden in Nederland het plan werd opgevat tot het verzamelen der bouwstoffen voor eene Geschiedenis der Walsche Kerken in de Nederlanden en daaraan op de sedert dien tijd bekende en nog steeds gevolgde wijze een begin van uitvoering gegeven was, trok die onderneming in het buitenland al spoedig de aandacht. Vooral de Engelschen wonnen hier te lande inlichtingen omtrent dat werk in, en het gevolg was, dat eerst in Engeland, later in America »Huguenot-Societies" werden opgericht, die hetzelfde doel als de afstammelingen der Nederlandsche Hugenoten beoogden. In 1885 werd ook in de Kaap-kolonie de hand aan een dergelijk werk geslagen, en bovendien het plan gevormd, in 1888 de komst te herdenken der eerste Fransche vluchtelingen in de Kaap-kolonie, dan juist 200 jaren geleden. De voorloopige vergadering, waarin dat plan behandeld was, werd den 7den Augustus door eene tweede vergadering gevolgd, die talrijk bezocht was, en waar vele sprekers het woord voerden. De hoofdrechter der kolonie, sir Henry de Villiers, presideerde en de Fransche consul was op bijzondere uitnoodiging tegenwoordig; zoo ook zag men enkele vertegenwoordigers uit de buiten-districten en Ds. du Toit uit de Transvaal. Alstoen werd besloten, de aankomst der eerste Fransche vluchtelingen aan de Kaap de Goede Hoop gedurende de eerste helft van 1888 feestelijk te herdenken, te Kaapstad een monument op te richten en daarvoor eene commissie te benoemen van 15 leden, die zich nog meerdere leden konden toevoegen. Gekozen werden de heeren: sir J. H. de Villiers, G. C. Gie, Ds. J. H. du Plessis, prof. J. J. Marais, Chr. C. de Villiers, D. de Waal, M. L. Neethling, J. S. Marais, Ds. Leibbrandt, A. B. de Villiers, B. P. du Plessis, D. F. du Toit, Ebden, Ds. Rabie en I. J. de Villiers. Die heeren wonen niet allen te Kaapstad, en in de buiten-districten worden sub-commissiën gevormd ter inzameling van gelden.

Warm voedsel voor schoolkinderen. Niets nieuws onder de zon! De Haagsche Courant van 10 Maart 1777 berichtte mede uit Bergen (Noorwegen): »Op 's Konings geboortedag onthaalde de Bisschop, heer Trüs, 50 arme kinderen uit de stads schoolen ten zijnen huize ter tafel en heeft sedert goedgevonden een zeker getal dier kinderen, zolang hij leeft, dagelijks 's middags en 's avonds in zijn huis te doen spijzen."

A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Internationale Africaansche vereeniging. De Norddeutsche Allgemeine Zeitung besprak het onlangs ontvangen bericht, dat de Americaansche minister van Buitenlandsche Zaken, Frelinghuysen, eene verklaring had afgelegd, waarbij hij de vlag der »Internationale Africaansche Vereeniging" als de vlag eener bevriende Regeering erkende. De Norddeutsche stelde de vraag, wie aan het hoofd der »Vereeniging" staat. Naar haar oordeel ligt dit in het duister, terwijl de geschiedenis van het ontstaan der Vereeniging, voorzoover deze bekend is, daarover evenmin licht verspreidt. De Vereeniging is te Brussel op aansporing des Konings van België gesticht, en daar is een »Internationaal Centraal Comité" gevestigd, waarvan leden zijn Z. M. koning Leopold, de Duitscher Dr. Nachtigal, de Franschman de Quatresages en de Engelschman Bartle Frere, welke laatste sedert vervangen is door den heer Sandford. In vele Staten vormden zich daarna locale comité's teneinde gelden voor het door de Vereeniging beoogde doel bijeen te brengen. De afgevaardigden dezer locale comité's kwamen Juni 1877 te Brussel bijeen als eene »Internationale Commissie". Nov. 1878 werd te Brussel gevormd een »Comité voor het onderzoek van de Boven-Congo", hetwelk met de »Internationale Africaansche Vereeniging" in verband staat, en dezelfde vlag voert. Het juiste verband is echter niet bekend. Wij hebben dus — vervolgt de Norddeutsche — een aantal organen, maar weten volstrekt niet, wie het rechts-subject der Vereeniging is, en dit moet ieder weten, die in de zaak belang stelt. Volgens de bij de verklaring van den Americaanschen minister gevoegde memorie, sloot de Vereeniging ongeveer honderd verdragen met verschillende negerstamhoofden, waarvan eenige werden medegedeeld. In sommige van hen staan de negerhoofden hun gebied af, somtijds met toevoeging: daaronder begrepen de souvereiniteitsrechten; in andere stellen zij zich onder het protectoraat der Vereeniging; in alle wordt der Vereeniging vrije handel en het recht om wegen en stations aan te leggen, toegekend Die verdragen nu zijn gedeeltelijk met de agenten der »Internationale Africaansche Vereeniging", gedeeltelijk met een agent van het »Comité tot het onderzoeken van de Boven-Congo" gesloten. Door wie zijn nu de in die verdragen gestipuleerde rechten verkregen, en wie kan daarover verder beschikken? vroeg het officieuse blad. Het wist daarop geen antwoord te geven, en achtte nadere opheldering gewenscht.

Zuid-Afrika. Tot herinnering aan het feit dat de eerste Nederlandsche kolonisten 13 Nov. 1883 den Transvaalschen bodem betraden ter hunner vestiging op Groot-Suikerboschkop en Elandslaagte; werd 13 Nov. 1885, nu die vestiging als welgelukt kon worden aangemerkt, op de plek, waar zij eenmaal hun dorp hopen te bouwen, een gedenksteen onthuld en gewijd aan het comité in Nederland, hetwelk door den aankoop dier plaatsen en door de uitgifte er van voor deze kolonie, de vestiging had mogelijk gemaakt. Dit gedenkteeken heeft eene hoogte van 1½ Nederlandsche el, en is breed 30 Ned. duim, vervaardigd van gehakten zandsteen, met het opschrift:

HULDE AAN DE OPRICHTERS,
Prof. Dr. J. W. Gunning,
Jhr. Mr. G. J. Th. Beelaerts van Blokland,
Mr. H. N. Teding van Berkhout,
W. Dull,
H. J. F. de Waal,
H. Th Buhrman,
J. H. Janson Jr,
door de Vereenigde Kolonisten,
13 November 1885.

Het werd feestelijk overgedragen aan J. H. Janson Jr, lid van het comité in Nederland en bestuurder der kolonie, die zijn nieuw-gebouwd huis ter beschikking der feestcommissie stelde.

Jacobus Schuts (XXXIII, 302—7, 48—54). Voor het huis van dezen krankbezoeker in de Wagenstraat, stond ter gelegenheid der illuminatie ter eer van den Prins van Oranje Koning van Engeland bij zijne intrede op 5 Febr. 1691 eene illuminatie voor twee glazen, als »aen de rechterhandt de letters W: R: met een Kon. kroon daer boven. En aen de linkerhandt een Distel, een Lelye en een Harp, en tusschen beyden dit vaers

Vorst WILLIaMS LVIJster,
SIJ LIgt VIJt 't DUIJster.

Vertonende dat God door desen vorst tot de Troon te verheffen, en hem victorieus tegens Syne vyanden te doen zyn, in die uytnemende duysterheyt daer Landt en Kerk sigh in bevondt, een groot licht geliefde voor te brengen. Het bovenstaende vaers heeft juyst 40 letters, beteekenende Syn Majesteyts 40 Jaerigen ouderdom, en het heeft 21 getal letters, aanwysende het jaer van Syn Majesteyts overkomst, zynde 1691. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Berg van Cedria. Is ook elders het deuntje bij 't pand-verbeuren in gebruik?

»Op den berg van Cedria, daar wonen zooveel menschen!
Al die menschen vroegen aan mij,
Hoe dat onze manieren zijn?
Zóó zijn onze manieren! Zóó zijn onze manieren!"

Bij dit »zóó", maakt de pandhouder grollen, b. v. hij trekt scheeve gezichten, knikt beurtelings ja en schudt snel daarop neen, enz. Hij of zij die dit niet juist nabootst, verbeurt pand.

In plaats van den berg van Cedria hoort men ook:

1 pers. Die ga(at) mee
Naar triplanté.
Antw. Die ga ni(et) me
1 pers. Die ga me naar trippelanté,
En dans er met Jan Sander.
Antw. Wellekom, Jan Sander!

De pandmeester heeft nml. het geheele gezelschap, op één na, rechts en links bij zich staan, en men moet nu wel achtgeven om naar Jan Sander te springen en zich bij dezen aan te sluiten, en terwijl Jan Sander zingt »zoo zijn mijne manieren!" alles na doen wat hij met hoofd, mond of oogen doet, op verbeurte van pand.

Wat mag die berg van Cedria zijn? Is het de Libanon met zijne cederen? Is hij verwant met den Bibelabonschen berg? En eene variatie van pandspel?

G. P. ROOS.

Berg van Cedria. Er bestaat ook nog deze variant:

Tusschen Keulen en Parijs ligt de weg naar Rome;
Al wie met ons meê wil gaan,
Moet onze manieren wèl verstaan,
Zóó zijn onze manieren! (*bis*).

W. C. A. V. V.

Zandvoort. De Raad dezer gemeente gaf Jan. 1886 aan eenige nieuwe straten namen en riep eenige oude namen, die in den loop der jaren in onbruik waren geraakt, in het aanzijn terug. Naar den eersten heer van Zandvoort wordt dat gedeelte, hetwelk langs den tramweg van Hôtel Kaufmann tot Hôtel Driehuizen loopt, voortaan Brederode-straat genoemd. Naar een lateren heer zal Paulus-Lootstraat genoemd worden de weg langs het Badhuis voor Minvermogenden. Voorts is de naam van Gasthuisstraat en Gasthuisplein aan eene straat en een plein gegeven in de nabijheid van het Gasthuis voor oude lieden. De Rozenobelstraat en de Baan zullen daarbij in het vervolg niet langer miskend worden als onbenaamde buurten.

Pinksteren (XXVII, 240). Het Pinksterbloem-zingen, voorheen in N. Holland sterk in zwang, verboden te Amsterdam 1635, Enkhuizen 1646, in Kennemerland 1655, gaf zekere vermaardheid aan Schermerhorn, alwaar men van de vroegste tijden af deze gewoonte zeer voorstond en misschien het langst tegen alle verbod aan bewaarde. Een jong meisje, staande op eene burrie, werd door vier andere meisjes gedragen; het staande meisje was omhangen met twintig zilveren tuigen, tien zilveren bellen, drie beugeltassen en 25 zoo barnsteenen- als bloedkoralenkettingen. In de rechterhand had zij een zilveren kommetje en in de linkerhand een zilveren fluitje, waaraan eene bel, en waarop zij, bij de inzameling der giften, floot. Thans is deze gewoonte in onbruik geraakt; er was in 1847 nog van overig,

dat, zoowel te Purmerende als op sommige andere plaatsen, eenige weesmeisjes op Pinksterdag aan de huizen rondliepen en zongen, terwijl zij in hun midden hadden een meisje in het wit gekleed, met bloemen versierd, met zilveren beugeltassen omhangen en met de Noord-Hollandsche gouden kap op; welke dan de pinksterbloem heette, of naar N.-Holl. uitspraak, pinksterblom.

Mevr. Bosboom-Toussaint (XXXIV, 271, 462, 4). Anna Louisa Geertruida Toussaint stamde van vaders en moederszijde af van Fransche vluchtelingen. Zij werd te Alkmaar, waar haar vader lector in de scheikunde was, 16 Sept 1812 geboren, en trad in 1851 met den kunstschilder J. Bosboom in het huwelijk. Te Alkmaar rijpte haar talent in den kring van mannen, die ook later eene eerplaats in onze letterkundige geschiedenis innamen, en zette zij de studiën voort, die zij voor de geschiedkundige romans, waarin zij later zou uitblinken, niet kon ontberen. Met eene novelle »Almagro" trad zij in 1837 voor het eerst in het openbaar op, die later werd gevolgd door den roman »De Graaf van Devonshire", terwijl zij door »Het Huis Lauernesse" haren roem voor goed vestigde. Sedert bracht hare vruchtbare pen schier onafgebroken kunstwerken voort, wier hooge waarde niet enkel binnen onze grenzen werd erkend, maar waarvan vele in het buitenland in Fransche, Duitsche of Engelsche vertaling werden genoten. Trouwens, de bijzondere vereering, die haar weinige jaren geleden te beurt viel, op haren 70sten verjaardag, toen de Nederlandsche kunstenaars en kunstenaressen haar huldigden als de eerste Nederlandsche schrijfster, en de leden van ons Vorstenhuis er eene eer in stelden, haar blijken te geven van hunne waardeering, getuigt, dat ieder in deze vrouw een ongewoon talent zag. Die kleine vrouw, zoo teêr van gestel, die haar lichaam steeds moest ontzien, heeft eene reuzentaak verricht door de voortbrengselen van haar rijken geest, en ook op rijper leeftijd gekomen, bleef haar oog even helder en geestig, en scheen haar talent eer toe- dan af te nemen. Met eene ongemeene fantasie wist zij de beelden van het verleden ons levendig voor te tooveren en ons te verplaatsen in lang vervlogen tijden van de Nederlandsche geschiedenis. Aan de zijde haars innig met haar naar geest en hart verbonden echtgenoots, leidde Mevr. Bosboom-Toussaint een hoogst gelukkig leven, gewijd aan het schoone en edele, en stichtte zich door hare geestesvruchten eene onvergankelijke eerzuil in de galerij van Nederlandsche kunstenaars.

Overleed zij 13 Apr. 1886 te 's Gravenhage, haar lijk werd 17 April op de burgerlijke begraafplaats aan het Kanaal op eenvoudige wijze ter aarde besteld. Slechts twee rijtuigen volgden den met bloemen en kransen omhangen lijkwagen. Op het kerkhof was echter eene onafzienbare schare bijéén van vrouwen en mannen, die letteren en kunst beoefenden. »Oefening kweekt Kennis", »Pulchri Studio", »Ned. Maatschappij van Letterkunde", de redactie van de Gids, »Arti et Amicitiae" van Amsterdam, waren o. a. vertegenwoordigd. Aan de groeve voegde de heer A. Ising, namens »Oefening kweekt Kennis", waarvan de overledene eerelid geweest was, een prachtigen krans bij de vele, die de lijkbaar bedekten. Verder spraken Dr. Beynen als een harer oudste vrienden en innigste bewonderaars, en Prof ten Brink namens de Maatschappij van Letterkunde. Mr. v. Hall, die namens de redactie van de Gids sprak, deed vooral uitkomen het idealisme en de bezieling, die deze schrijfster kenmerkten. Allen roemden om strijd haar talent en haar edel karakter. Hoe zij ook in den familiekring gewaardeerd werd, bleek uit hetgeen hare neven omtrent haar getuigden. Zij verloren in haar eene tweede moeder. Eén hunner, de kapitein Bosboom, bracht den dank der familie-betrekkingen aan allen, die door hunne tegenwoordigheid bij deze aandoenlijke plechtigheid getuigenis aflegden van de achting en liefde, die zij der overledene hadden toegedragen. Zie de uitvaart omstandiger beschreven in Haarl. Ct 20 April, Vervolg.

Coenraad Busken Huet, † 1 Mei 1886 te Parijs. Zaterdag-middag ging Huet na het diner, gelijk hij gewoon was, naar zijne kamer, teneinde eene sigarette te rooken. Hij was volkomen wel en had gedurende het diner met zijn zoon een levendig gesprek over letterkunde gevoerd. Door eene plotselinge verlamming van het hart getroffen, stortte hij ineen. Zijne gade (A. D. v. der Tholl) vond haren echtgenoot dood in zijne studeerkamer liggen. De uitdrukking van zijn gelaat was zeer kalm.

Huet leefde te Parijs zeer afgezonderd, in eene reeks van vertrekken, welke hij comfortable en smaakvol had ingericht. De weinige tijd, welken hij zich voor ontspanning gunde, wijdde hij aan een kleinen vriendenkring. Hij was bezig met de laatste hand te leggen aan een nieuw deel zijner »Letterkundige Fantasieën", en koesterde het voornemen om eene Fransche vertaling van het »Land van Rembrandt" te bewerken.

Den 28 Dec. 1826 te 's-Gravenhage geboren, bezocht Coenraad B. H. aldaar het Gymnasium, en werd in April 1844 student te Leiden. Na zijn candidaats-examen in de theologie bracht hij, met het oog op zijn aanstaanden werkkring als Waalsch predikant, van Aug. 1848 tot Mei 1849 te Lausanne en Genève door. In April 1851 werd hij predikant te Haarlem, en verkreeg reeds weinige jaren later door de uitgave zijner »Brieven over den Bijbel", in het gansche land als een kampioen der moderne richting eene algemeene bekendheid. Juist deze zijne denkbeelden echter, waarin hij van lieverlede verder ging dan der meerderheid zijner gemeente welgevallig kon zijn, leidden er toe, dat hij in Januari 1862 zijn ontslag nam; hetgeen hem niet verhinderde zijne zienswijze eerst in wekelijksche, later in maandelijksche »Toespraken" in eene concertzaal voor degenen, die hem meenden te moeten blijven volgen, uiteen te zetten; totdat hij ook dezen arbeid na een kleine twee jaar met eene »Afscheidsrede" nederlegde, om zich verder uitsluitend te wijden aan de redactie der Haarlemsche Courant, welke hij verscheidene jaren later met eene reeks van brieven uit Parijs verrijken zou. Middelerwijl had hij ook in het tijdschrift de Gids die veelgelezen literaire opstellen aangevangen onder den titel van: »Kroniek en Critiek", welke hij in het voorjaar van 1868, toen hij naar Indië vertrok om er de redactie van de Javabode te aanvaarden, in twee deeltjes, onder den titel: »Litterarische Fantasiën", bijna tegelijkertijd met zijn opzienbarenden roman »Lidewyde" in het licht zond. In 1873 liet hij de Javabode varen, om een nieuw orgaan, het Algemeen Dagblad van Nederlandsch-Indië, te stichten; waarin hij sedert niet opgehouden heeft een groot aantal letterkundige en andere opstellen te doen opnemen. Een paar jaren later in Europa teruggekeerd, gaf hij in zijn »Van Napels naar Amsterdam" een verhaal van zijne reis door Italie, en voorts twee deelen politieke opstellen onder den titel: »Nationale Vertoogen" in het licht, en vestigde zich te Parijs, van waar uit hij zijne »Litterarische Fantasieën" steeds met nieuwe bundels vermeerderde, en bij al de overige vruchten zijner onbezweken arbeidskracht vooral de twee groote werken: »Het land van Rubens" en eindelijk bij wijze van tegenhanger daarvan het »Land van Rembrandt" ten beste gaf.

In Huet verliest de Nederlandsche letterkunde een harer schitterendste vernuften. Virtuoos met de pen als weinigen, paarde hij aan eene ontzaglijke belezenheid een trouw en altijd gewillig geheugen, eene zeldzame vlugheid van begrip en eene weinig geëvenaarde handigheid in het kneden zijner stof. Dit alles maakte hem tot een meester over den vorm. »Had de mogelijkheid bestaan hem op een leerstoel aan eene onzer Hoogescholen te plaatsen, of wel, schonk onze letterkunde aan hare beoefenaars, in een materieel opzicht, de mogelijkheid om van groote, met aanmerkelijke tusschenpoozen elkander opvolgende werken te leven: de arbeid van Huet zou meer gewrochten van blijvende waarde bevatten dan thans het geval is.

Ware zijne materieele positie anders geweest, hoogstwaarschijnlijk zou hij aan zijne pen niet die buitensporigheden vergund hebben, door welke hij herhaaldelijk heftige ergernis gegeven heeft. Onder het improviseeren heeft hij aan opwellingen het oor geleend, zijn uitvallen hem ontsnapt, welke hij van zich zou hebben gestooten, ware hem meer tijd van beraad gegund geweest, en indien hij het eenmaal geschrevene minder uit het oogpunt van »arbeidswaarde" had behoeven te beschouwen.

Die opwellingen en uitvallen hebben Huet zeer vele vijanden bezorgd. Men heeft aan zijn karakter geweten wat daarmede zeer weinig te maken had. Zeker is het, dat wie het voorrecht had persoonlijk en eenigszins vertrouwelijk met hem bekend te zijn, nooit hinder heeft kunnen hebben van de verkeerdheden, door welke de scherpe en slagvaardige criticus en journalist nu en dan aan zijne lezers ergernis gaf. De standvastige vriendschap, die levenslang tusschen hem en eenen man als Potgieter bestaan heeft, staat hiervoor borg.

Gelijk Huet's huislijk leven te Parijs bekend stond, zoo vertoonde ook in vroegere jaren zijne woning in het prachtige Buitenzorg en te Batavia, op den schoonen weg naar Meester-Cornelis, slechts beelden van hetgeen welluidt en lieflijk is. Zoo geweldig als hij van zich af kon slaan met zijne pen, zoo vriendelijk en tegemoetkomend stak hij de hand toe aan ieder, die den voet over zijn drempel zette. Onmeêdoogend zoodra hij zich aan zijne beroepstaak als criticus zette, toonde hij eene blijde, schier overdreven waardeering voor de meest bescheiden verdienste. Menig schuchter, zich onbewust talent heeft aan Huet te danken gehad, dat het den moed gekregen heeft, aan zichzelf te gelooven. Hij stiet niemand af en was altijd tot helpen bereid. Met de mildheid, welke de zeer rijken zich kunnen veroorloven, ontsloot hij gaarne de schatkamer van zijne kennis en zijn talent, en zag het met een tevreden glimlach aan, wanneer een kleinood uit zijn juweelenvoorraad later op de muts van een ander prijkte.

Evenals Huet in het bijzonder leven een ander man was dan als schrijver, zoo zijn ook de uitingen van zijn talent veelzijdig en verscheiden. Wie de »Brieven over den Bijbel" en de »Kanselredenen" kent, vermoedt niet de »Novellen", nog minder »Lidewyde". Zijne »Literarische Fantasieën", opzichzelve eene onuitputtelijke bron van verrassingen, doen aan »Het Land van Rembrandt" nog niet denken. Wie deze geduchte boekdeelenreeks overzien heeft, weet nog niets van de vlugheid en gevatheid, van den geest en den scherpen zin, die de journalist in de voor het leven van éénen dag bestemde kolommen van zijn blad deed schitteren. De Parijsche medewerker, die den overledene eenige der eigenschappen van den journalist ontzegt, heeft hem misschien nooit te Batavia aan het werk kunnen zien. Ware hij daartoe in de gelegenheid geweest, hij zou opgemerkt hebben, dat, indien Huet, evenmin misschien als iemand anders, een »volmaakt" journalist is geweest, hij niettemin een rijkdom van talenten bezat, door welke hij een op hoogen prijs te stellen medewerker aan den dagelijkschen arbeid van ieder blad was. »Ondoyant et divers", dat woord waarmede de meest bevoorrechte onder zijne lievelings-auteurs, Michel Montaigne, den mensch kenschetst, was ten volle op dezen rijkbegaafden man van toepassing.

De uitvaart had 4 Mei plaats. In het sterfhuis stond de lijkkist met kransen en bloemen bedekt. Daaronder waren twee groote kransen, met het opschrift: »Aan mijn echtgenoot" en »Aan mijn vader". Het waren de laatste geschenken van zijne weduwe en zijn zoon, voor wie nu een gelukkige levenstijd een einde neemt. Op den schoorsteen stonden nog een aantal kleine bouquetten, waarmede Huet gewoon was, elken zaterdag zijne vrouw te verrassen.

In het sterfhuis voerde Jean Réville het woord, en herinnerde aan de groote eigenschappen van den overledene. Huet was een geleerde, rechtvaardig en oprecht, in wien zijn zoon Gédéon als het ware een deel van zichzelven verliest; want tusschen vader en zoon was er een intellectueele band, die tot het laatste oogenblik bleef bestaan.

Een vijftigtal personen volgden de baar naar het kerkhof Mont-Parnasse, deels Franschen, deels Nederlanders, die te Parijs wonen. Ook voor hen is Huet's dood een zwaar verlies. Op het kerkhof sprak Réville met groote welsprekendheid over den afstammeling der Réfugiés, die voor zijne laatste levensjaren gastvrijheid aan den Franschen bodem kwam vragen. De plechtigheid werd voornamelijk door Franschen bijgewoond. Geen enkel bewijs van deelneming werd uit Nederland gezonden. Doch het sterfgeval was eerst maandag in Nederland bekend geworden, zoodat de tijd ontbrak voor vrienden en vereerders om de begrafenis bij te wonen. De heer Obreen sprak een kort woord in het Hollandsch. Hij huldigde Huet als wijsgeer en als den gastvrijen gastheer, die zijn vrienden steeds eene aangename ontvangst bereidde. De eenvoudige plechtigheid eindigde met het werpen van eenige bloemen in het graf, waar een der sprekers in het Hollandsch hulde deed aan den geest, het talent en de kennis, waarmede B. H. zoovele werken had geschreven, die gedenkstukken zullen blijven in onze taal; en wees op de rechtschapene onpartijdigheid, waarvan hij bij de beoordeeling van anderer werken steeds blijk had gegeven. Hij eindigde met eene verklaring, die hier woordelijk volgt.

»Ik acht mij ten slotte gerechtigd tot eene ongedwongene verklaring, welke bij deze geopende groeve niet achterwege blijven mag. Men heeft in den laatsten tijd

B. H. beschuldigd van aanvallen te hebben gericht tegen ons Koninklijk Stamhuis, waarin ieder Nederlander terecht de spil ziet onzer nationale kracht. Welnu, ik heb herhaaldelijk met Huet over deze zinsnede gesproken; en hij heeft mij niet eens, maar bij herhaling verzekerd, dat dit in geheel anderen zin door het publiek was opgevat dan hij bedoeld had. Hij verzekerde mij herhaaldelijk en met nadruk, dat hij slechts verslag had willen geven van eene meening, die men hem gemeld had, dat in Nederland bestond, maar dat hij zelf in die meening in het geheel niet deelde. Huet heeft nooit gewild, dat er, hetzij door hemzelven of door anderen, een stap werd gedaan om dit misverstand uit den weg te ruimen. Hij meende, dat zijn geheele leven en zijn geheele arbeid een blijvend protest zouden zijn tegen de aanvallen, waaraan hij blootstond, en die hij nimmer beantwoordde. Zoolang Huet leefde, kon men deze zienswijs eerbiedigen. Nu hij echter overleden is, bestaat er niet ééne reden om te verzwijgen wat de zuivere waarheid is. Huet was zoowel in staatkundigen als in maatschappelijken zin een behouder in de edelste opvatting van het woord; en het is onmogelijk, voor wie Huet gekend heeft, in dezen schrijver een afbreker te zien onzer Monarchie. Huet had in haast een artikel geschreven, dat men aanviel om hetgeen er misschien in stond, maar om hetgeen hij zelf er zeker niet meê had willen zeggen [1]).

Het graf maakt aan alle bitterheid een einde Nu Coenraad Busken Huet niet meer tot de levenden behoort, voelt ieder, wien de roem van ons land ter harte gaat, dat in hem is heengegaan een dergenen, die den Nederlandschen naam met eer te midden der natiën van onzen tijd doen prijken".

Anagrammen op Napoleon I. Zie *Nav.* II, 3; XXI, 232.

Leopold von Ranke (Bijlage, bl. B) — † 23 Mei '86 te Berlijn, waar hij na het nederleggen van zijn professoraat (in 1871) was blijven wonen. Men had zoo gehoopt, dat het hem nog gegeven had mogen zijn, het grootsche werk te voltooien. dat hij ondernomen had, toen hij de 80 jaren reeds overschreden had, zijne »Wereldgeschiedenis". Behalve aan dit werk had hij zich na 1871 nog gewijd aan eene nieuwe uitgaaf zijner vroegere werken, waarvan in 1873 de tweede, in 1881 de derde uitgaaf in 48 deelen verscheen. Van die vroegere werken, te veel om ze hier op te sommen, mag echter niet onvermeld blijven zijne »Geschiedenis der Pausen, hunne Kerk en hun Staat in de 16de en 17de eeuw", waarmede hij 50 jaren geleden zijn naam, in Duitschland toen reeds gunstig bekend, wereldberoemd maakte.

Von Ranke was te Wiehe, in Thuringen, geboren, genoot te Leipzig zijne academische opleiding en werd op 30jarigen leeftijd, in 1825, tot hoogleeraar te Berlijn benoemd. Daar heeft hij eene geheele school van beoefenaren der geschiedenis gevormd, van welke von Sybel, Roscher, Dönniges, Giesebrecht, Dümmler, Waitz, Duncker. Schmidt, Jaffe en Roepell de meest bekenden zijn. De eerbewijzen, waarmede hij door geleerde genootschappen en vorstelijke personen overladen werd, waren talrijk; daaronder behoorde ook zijne verheffing in den erfelijken adelstand,

[1]) In het Handelsblad (no 17744) las men:

»Wij vernemen, dat Dr. J. l'Ange Huet, hoofdredacteur en uitgever van het Alg. Dagblad van Ned.-Indië, door den Raad van Justitie te Batavia is veroordeeld tot drie maanden gevangenisstraf, wegens de beleedigende woorden, welke in een brief van Fantasio omtrent ons Koninklijk Gezin in dat blad voorkwamen. Zooals men weet, was de heer Conrad Busken Huet de schrijver van dien brief, waarin hij in een oogenblik van gemelijkheid uitdrukkingen schreef die onverantwoordelijk waren, al had, zooals hij o. a aan onzen Parijschen correspondent verzekerde, hij volstrekt niet de bedoeling te beleedigen. »Zijn neef l'Ange Huet heeft de onvoorzichtigheid gehad de werkelijk hoogst aanstootelijke zinsneden te laten afdrukken, en moet nu voor een misdrijf, waarvan hij niet de hoofddader is geweest, boeten, tenzij hij in hooger beroep wordt vrijgesproken. Nu over den schrijver, wien het vaderland in vele opzichten zóóveel verplicht is, zich zoo onverwachts het graf heeft gesloten, is het te hopen, dat aan deze vervolging, door berusting van den veroordeelde en toepassing van het recht van gratie, een einde worde gemaakt". Zie de zaak der beide Huet's bepleit door Mr. P. Maclaine Pont (Haarl. Ct., Vervolg, 10 Mei).

hetgeen geschiedde op 22 Maart 1865, den verjaardag des Konings van Pruissen. Hij laat eene gehuwde dochter na en twee zonen, van wie de één kapitein bij de garde, de andere predikant te Potsdam is.

Den 29 Mei '86 werd te Berlijn de geschiedschrijver Georg Waitz, in de laatste jaren hoogleeraar aan de Universiteit aldaar, bijgezet. Al was de lijkstoet niet zoo groot als bij von Ranke's uitvaart, waaraan bovendien de Kroonprins in persoon als vertegenwoordiger des Keizers deelnam, toch kon men uit de personen, die deze begrafenis bijwoonden, opmaken, dat een geleerde van buitengewone verdienste ten grave werd geleid. Verscheidene ministers bevonden zich onder hen, een groot aantal mannen van naam op het gebied van kunsten en wetenschappen in de hoofdstad, vele hoogleeraren uit Göttingen, Halle en Leipzig. De lijkkist was rijk versierd met bloemen en kransen; eene deputatie der studenten van Berlijn volgde haar. De begrafenis vond plaats op het Matthaeus kerkhof.

Von Ranke is op het Sofia-kerkhof begraven, waar nu maar éene plaats over is. De laatste grafsteden van dit kerkhof zijn meer dan eene halve eeuw geleden verkocht; vandaar dat allen, die in de laatste jaren daar begraven zijn, een vrij hoogen leeftijd bereikt hadden. Von Ranke was 90 jaren, en de man, op wiens overlijden men wacht om het Sofia-kerkhof te sluiten, is van dien leeftijd niet ver meer verwijderd.

Von Ranke's letterkundige nalatenschap is zoo uitgebreid, dat geruime tijd verloopen zal eer ze onderzocht en geschift kan zijn. Zeker is het, dat nog veel daarvan in druk verschijnen zal. Het 7de deel zijner »Wereldgeschiedenis" zal nog dit jaar verschijnen; het was door hem zelven reeds geheel voor den druk gereed gemaakt. Maar ook voor de volgende deelen zijn de bouwstoffen zóóver gerangschikt, dat de voltooiing van het werk zeker geacht mag worden. Nog andere geschriften van den beroemden geleerde zullen thans worden uitgegeven. Voor die taak is niemand meer berekend dan dr. Wiedemann, die von Ranke 50 jaren lang ter zijde stond en in zijne studeerkamer en bibliotheek van 30,000 deelen volkomen tehuis is.

Robespierre. Ik vind het volgende gedrukte, met een breeden rouwrand voorziene stuk: »Parys, den 1 Mey, het vierde Jaar der gevloekte Fransche Gruwelen.

»Word aan alle eerlyke Menschen hierdoor bekend gemaakt, dat de twee grootste Gaauwedieven, Moordenaars, en Verwoesters van 't Menschelyk Geslagt, op een wonderlyke wys, na de uitgebreide Domeinen van den Satan, het Opperhoofd der Fransche Jacobynen, vertrokken zyn; deeze schelmen, over wiens dood de gantsche Waereld verheugd zal zyn, zyn genoemd,

Marat en Robespierre

benevens een hunner gevloekte complices Danton; de nu nog overgebleevene Rakt kers en Koningsmoordenaars staan mede op hun vertrek, en zullen per eerste post na hun souverain Diabolos op reis gaan; de Roode Calotte, bekend onder de Alias naam van Sjacose Mutsen, en de Burger-Kroon van den eerstgenoemden, zullen nu op 't groote Egaliteits Comptoir gratis ten algemeenen gebruik gedeposeert worden.

»N B. Dit Comptoir wordt in de gewoone wandeling Secreetarie genoemd.

»Daar nu de »Rechten van den Mensch" vorderen, dat elk en ieder hiervan onderricht worde, zo wordt dit Bericht en Bekendmaakings-briefje, voor niet aan alle waereldbewoonders present gedaan, mits betaalende één stuiver voor de moeite van drukken en uitgeeven".

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Bissing. De groote jaarmarkt in het stedeke Ommen (2den dinsdag in Juli) heet Ommer-bissing. Ze kenmerkt zich door sterken toeloop uit alle omliggende plaatsen. Te Wierden valt de Bissing(h)e of Bysinge in nadat ze te Almelo is gehouden, d. i. des maandags na den tweeden zondag in Juli. Vervolgens gaat ze door de meeste plaatsen van Twenthe rond Ze mag niet verward worden met de gewone jaarmarkt, omdat ze voornamelijk bestaat in het te koop bieden van allerlei gereedschap voor het landbouw- en boerenbedrijf. Daartij komen dan enkele goedkoope huislijke benoodigdheden, gemaakte kleedingstukken, voorts koek, scharretjes enz. Dit laatste maakt ze tot eene soort boeren-kermis, welke niet zonder zang en dans c. a. in de herbergen afloopt. Bissing is licht wel uit biest = open plaats, markt (Kiliaan, Meijer) ontstaan. J. A.

Heraldieke bijzonderheid (XXXV, Bijlage, bl. L.). Ook in het wapen van Volkhard Schram, vice-admiraal van Holland en Westfriesland † 8 Juni 1673, komt in het bovenste deel van het schild een kanon voor, hetwelk door een staanden leeuw wordt afgetrokken. Het onderste deel van het schild vertoont eenen driemaster in volle zee. Helmt.: geharnaste arm en hand met degen. Kleuren mij onbekend.

Den Haag. M. G. W.

Zuid-Afrika. Onder de laatste zaken, die een olifantjager in de wildernissen van Afrika zou verwachten te vinden, behoort zeker eene kerkklok; en toch is eenige maanden geleden zulk eene ontdekking gedaan, op een grooten afstand van Mozambique, in het binnenland, volgens het verhaal van den bisschop aldaar aan zijne vrienden (Maart 1886). Het schijnt tevens, dat op verschillende plaatsen nog overblijfselen gevonden worden van wat eens Christenkerken waren, het bewijs leverend, welk een groot gedeelte van Zuid-Oost-Afrika eenige eeuwen geleden onder den invloed van Portugeesche beschaving stond, waarvan men alle gedenkschriften verloren waant. Het schijnt ongelooflijk — zegt een der Zuid Afrikaansche bladen — dat ze werkelijk verloren gegaan zijn. Een onderzoek in de archieven van Lissabon kan zaken van het grootste belang aan het licht brengen met betrekking tot hetgeen eens zonder twijfel het Eldorado van den Europeeschen gouddelver was.

Australië. De Koloniale en Indische tentoonstelling te Londen 15 Juli 1886 omvatte o. a. panoramische gezichten op Sydney en zijne voorsteden (waaronder eene photografie, die niet minder dan 20 voeten lang is), landschappen, stadsgezichten, portretten van voorname en minder voorname inwoners van de kolonie, alsmede van inboorlingen, allen even net en flink afgewerkt. Belangwekkend waren de souvenirs van kapitein James Cook, den bekenden ontdekkingsreiziger, ingezonden door John Mackrell, eenen zijner afstammelingen. Men vond er zijn degen, zijn Bijbel, zijn wapenschild, zijn journaal, een mantel van vederen, lepeltjes, door hem gebruikt; den eersten paradijsvogel, die naar Europa gebracht werd, en — een pijl, gemaakt uit een der beenderen van kapitein Cook's been. Dichtbij was een miniatuur in zilver van het standbeeld, voor kapitein Cook in Sidney opgericht.

Heikop. Ten huize van Mr. E. du Marchie van Voorthuysen te Utrecht, oudsten hoogheemraad van het waterschap Heikop genaamd de Lange Vliet, die daartoe alle leden van dat waterschap had uitgenoodigd, had 8 Dec. eene eigenaardige feestelijke herdenking plaats. Het was op dien dag juist 500 jaren geleden, dat Floris v. Wevelinchoven, bisschop van Utrecht. vergunning verleende tot het graven van den »watergang", en een college van dijkgraaf en heemraden instelde. De dijkgraaf Mr. J. J. Metelerkamp nu deelde in die bijeenkomst de geschiedenis van dat waterschap mede en besloot met eene opwekking aan zijne medeleden om de belangen er van met hem te blijven behartigen. Nadat nog anderen het woord hadden gevoerd, blijken gevend van warme belangstelling en wederzijdsche waardeering, werd aan ieder der leden uitgereikt een bronzen gedenkpenning, waarop in relief aan de eene zijde: Waterschap Heikop genaamd de Lange Vliet »gheconsenteert door Floris van Wevelinchoven 8 Dec. 1385, en aan de andere »Vijfhonderdjarig bestaan, gevierd 8 December 1885". Bovendien werd aan de leden ter hand gesteld een afdruk der »Handvesten van de Lange Vliet", zooals die door gemelden bisschop waren »Gegheven int Jaer ons Heren dusend dre honderd vijf ende tachtig op onser Vrouwen avont Conceptio".

Aardappelteelt. Te Montdidier, in het departement der Somme, begon 26 April '86 eene reeks van feesten ter eere van Parmentier, die omstreeks 1786 van Lodewijk XVI vergunning verkreeg om bij Parijs aardappelen te kweeken. Deze weldaad, de invoering van den aardappel in Frankrijk, werd met eene op dien dag geopende landbouw-tentoonstelling, gevolgd door een gymnastiek-feest, en voorts tot den 9den Mei toe met wedrennen, honden-tentoonstellingen, eene tentoonstelling van landbouw-werktuigen, een congres ter vaststelling der ware benamingen voor de verschillende aardappelsoorten enz., herdacht.

Cervantes. Den 9 Mei '86 wandelde Mevr. Mirande de Araujo, geb. Magaranos y Cervantes, laatste afstammeling van den schrijver van »Don Quichot", te Nizza in den tuin van het Casino met hare dochter, toen zij plotseling dood nederviel, door eene beroerte getroffen.

Hobart-bassa Te Milaan † Juni '86, oud 64 jaar, deze bekende Engelsche zeeofficier, die sedert 1867 hooge betrekkingen op de Turksche vloot bekleedde. Hij werd toen natuurlijk van de lijst der Engelsche marine geschrapt. Hij was van 1861 tot 1865 in dienst geweest der Zuidelijke Staten in den burgeroorlog der Vereenigde-Staten. In 1885 werd hij, gedurende de Russisch-Afghaansche verwikkelingen, weder in de Britsche marine opgenomen als gepensionneerd vice-admiraal; men meende toen, dat hij, vooral door het geven van inlichtingen, Engeland van dienst zou kunnen zijn. Werd Zaterdag 24 Juli met buitengewone plechtigheid te Konstantinopel bijgezet.

Poniatowski. Op de hoeve van Dr. Patterson, in het graafschap Baltimore, is Thaddeus Lodewijk Poniatowski, kleinzoon van koning Stanislaus van Polen, sedert twee jaar als herder in dienst. Zijn vader vluchtte indertijd met zijn zoontje uit Siberië, en kwam in de grootste ellende in Frankrijk aan. De vader stierf in 1878 in een staat van de diepste armoede te Parijs, en Thaddeus Lodewijk toog naar Amerika.

Geldersche broederschap. De Loge »de Geldersche Broederschap" te Arnhem vierde 17 Febr. 1886 de herinnering aan haar honderdjarig bestaan. Den 17den Februarij 1786 ontving ze haren constitutie-brief. Zij bestond toen uit een dertiental leden, waarvan Mr. C. G. Hultman, advocaat-generaal uit het Zutphensche kwartier, voorzitter was Zeer invloedrijke mannen van Arnhem en omstreken waren leden. De geschiedenis der Loge, gelijk die beschreven wordt in een dezer dagen bij den boekhandelaar v. der Zande verschenen werk, is ook voor de geschiedenis van die stad niet van belang ontbloot. Mr. P. J. Bijleveld schetst daarin de lotgevallen en handelingen der »Geldersche Broederschap", voorzooveel die met de profane wereld in aanraking kwam, en deelt eene volledige lijst mede van alle leden van het jaar der stichting af en van hen, die eenige waardigheid in de Loge bekleedden. In dit tijdvak van honderd jaren zijn er veertien regerende meesters geweest; zij waren: C. G. Hultman, D. v. Ruyven, H. Engelen, F. E. Turr, J. M. Roukens, ridder Nedermeyer van Rosenthal (1821—1848), J. W. Schiff, L. A. J. W. baron Sloet, N. W. Buddingh, H. J. Kronenberg, J. M. J. Engelberts, jhr. J. M. Baud, H. J. Diemont en Mr. H. H. v. Cappelle.

De Loge behoorde in den laatsten tijd tot de talrijkste van ons vaderland. Ze telt nu 152 leden. De vlag der broederschap is bleu de roi met paille randen.

Zangonderwijs. Sedert eenige jaren zijn op het punt van zangonderwijs, vooral met het oog op de openbare lagere school, vrij wat stemmen opgegaan voor en tegen de methode van Gallin-Paris-Chevé. Het kenmerkende dezer methode bestaat hierin, dat ze zich voorstelt, den zang te doen beoefenen en de stem en het gehoor te ontwikkelen zonder daarbij gehinderd te worden door lastige notenbalken en de geheimenissen, die verbonden zijn aan het gewone muziekschrift. Zij vereenigt de transpositie in zich, maar gaat nog een stap verder. De grondtoon van de dur-toonladder heet steeds do en de verdere intervallen re, mi, fa enz. Reeds het gebruik dezer korte woorden, elk met een eigen klank, is een voordeel boven het eentonige cee, dee, ee, waarin bijna niets tot het gehoor der ongeoefenden en pasbeginnenden spreekt. Deze namen worden kortheidshalve neêrgeschreven met de arabische cijfers, die de plaats in de toonladder aanwijzen. Wanneer er geschreven staat 1. 2. 3 4. 5. 6. 7. 1, beteekent dit dus de toonschaal do, re enz., 1 met de stip er boven is de do van het volgende octaaf, terwijl op gelijke wijze 7 6 5 4 wil zeggen si, la, sol, fa naar onderen. Zal eene noot twee slagen duren, dan wordt achter het cijfer een punt gezet (4.), komen 2 of meer noten op een tel, dan trekt men er eene streep over (4 5 6). De schrijfwijze der muziek wordt derhalve al zeer eenvoudig. Bij de toepassing dezer methode maken de leerlingen snelle en groote vorderingen; en vooral het gehoor wordt uitstekend geoefend,

zoodat de zoogenaamde tref-oefeningen minder moeite veroorzaken. De president der Haarlemsche Liedertafel »Zang en Vriendschap", Beernink, de methode toepassend, heeft daarvan blijkbaar uitstekende resultaten verkregen. Om de tegenstanders van deze cijfer-methode te overtuigen, dat de cijfers niet de hoofdzaak maar slechts het hulpmiddel zijn, liet Beernink, bij eene openbare les zijner zangschool 17 Febr. '86 niet alleen de muziek zingen op do, re enz., maar ook met letters. Ook zongen de kinderen zonder eenige beschroomdheid alleen, wel een bewijs, dat de zekerheid van het gehoor bijzonder bevorderd wordt. Moge het eene krachtige opwekking zijn voor vele ouders om toch vooral het zangonderwijs niet te verwaarloozen. Onze kinderen kunnen bijna allen, zonder eenige uitzondering, leeren zingen. De zangcursus, te Amsterdam opgericht door de Vereeniging »Paris-Gallin-Chevé", telt ruim een honderd-tal onderwijzers en onderwijzeressen als leerlingen. Eene handleiding voor deze methode is bewerkt door niemand minder dan Daniel de Lange, en uitgegeven te Groningen bij Noordhoff en Smit.

Aftocht der Franschen uit Zwitserland. Den 31sten Dec. 1883 herdacht het kanton Genève feestelijk den dag waarop zeventig jaar geleden de Franschen, na eene heerschappij van vijftien jaren aftrokken. Overal werden de klokken geluid en hield men schutgevaarte. De vóór twintig jaren achter het Raadhuis te Genève aangebrachte gedenksteen werd door de studenten feestelijk bekranst. De Regeeringsraad Dufour hield eene warme gedachtenis-rede, en in de Pieterskerk had eene plechtige godsdienstoefening plaats.

Wimpffen en Schramm. Deze generaals zijn Febr. '84 te Parijs overleden. Eerstgenoemde werd in 1811 geboren, en nam o. m. deel aan de veldtochten in De Krim en Italië. Ieder weet voorts, welk eene rol hij na Mac-Mahon's verwonding te Sédan vervulde. Generaal Schramm was in 1789 te Atrecht geboren, trad reeds op zijn tiende jaar in dienst, en werd na den slag bij Austerlitz gedecoreerd en tot eersten luitenant bevorderd. Bij Lützen werd hij zwaar gekwetst, en in 1813 bij Dresden krijgsgevangen. Na Napoleon's val leefde hij als particulier. In 1831 nam hij aan de expeditie naar België deel, en voerde bij het beleg der Antwerpsche Citadel de reserve aan. Voorts is hij Kamerlid, Senator en Minister van Oorlog geweest.

Krakatau (XXXIII, 345, Omslag; Bladwijzer, bl. XXIX. In twee vlugschriften over »De asch van Java en het schemering-gloeien", onlangs te Vicenza verschenen, van de hand van Alv. G. Mocenigo, worden de verschillende theorieën tot verklaring van het alom waargenomen schitterend luchtverschijnsel besproken. De geleerde schrijver meent, dat het toegeschreven moet worden aan buitenaardsche, planetarische of kosmische omstandigheden, welke natuurlijk slechts op zeer ver uit elkander liggende tijdpunten voorkomen, en misschien, sedert 's menschen bestaan op aarde, nooit zijn voorgekomen.

Franklin. Kapitein Fairweather, kommandant van den Engelschen walvischvaarder Terra-Nova, zond Maart 1886 aan het Engelsche dep. van Marine een aantal documenten en voorwerpen, door hem in de Noordpoolstreken, nabij de Prins-Regentstraat, aangetroffen; — afkomstig van de expeditiën, vóór een dertigtal jaren uitgezonden om Sir John Franklin te zoeken. Opmerkelijk is de toevallige omstandigheid, waardoor die stukken in het bezit van kapitein Fairweather geraakten. Toen hij Juni ll. aan de Prins-Regentstraat kwam, werd zijn schip bezocht door een aantal Eskimo's, die Europeesche kleederen en andere Europeesche voorwerpen in hun bezit hadden; zij hadden zoo pas, verhaalden zij, op het eiland Beckley vele zulke zaken ontdekt en die allen medegenomen. Kapitein Fairweather liet hunne sleden onderzoeken, en daarin werden gezegde papieren gevonden, die de Eskimo's voor geweerproppen bestemd hadden. Het waren stukken, door de achtereenvolgende expeditiën op het eiland achtergelaten.

Ouida (XXVI, 232). Deze bekende schrijfster, wier ware naam is Louise de la Ramé en wier werken in Engeland en ook in Nederland en elders eene groote populariteit genieten, is, naar gemeld wordt, in 1884, op overreding van monseigneur Capel, tot den Roomschen godsdienst overgegaan.

Pantserschip-eed. De wetsbepalingen betreffende dezen eed in de Vereenigde-Staten (Noord-Amerika) werden Jan. 1884 met eene overgroote meerderheid van stemmen door het Huis van Volksvertegenwoordigers ingetrokken. 't Was een eed, na den burgeroorlog opgelegd, waarbij men zwoer, nooit der Regeering vijandig geweest te zijn, noch haren vijanden de behulpzame hand geboden te hebben. Met dezen maatregel vervalt de laatste uitsluiting van voormalige Geconfedereerden.

Benzoë-hars — uit het wrak van een in 1691 verganen O. I. vaarder. Door de Chemist and Druggist wordt het volgende medegedeeld uit een brief der HH. Pocock en C° te Kaapstad:

Met deze mail zenden wij u een monster benzoë hars, dat gedurende twee eeuwen onder het zand in zee bedolven heeft gelegen. Duikers hebben in de Tafelbaai deze benzoë-hars gevonden, tegelijk met koperstaven, porcelein, aardewerk enz. De deksels van twee der kisten, waarin de hars gepakt was, werden gevonden, en ze verkeerden in volkomen gaven toestand Op deze deksels ziet men de merken en het jaartal 1691 geschilderd. Het klinkt bijna ongeloofiijk, dat, na een tijd van 195 jaren, het hout nog geheel gaaf en de letters duidelijk leesbaar zijn, ofschoon ze al dien tijd onder het zeewater hebben gezeten.

Het opschrift op het deksel luidt

N° 143 (merk O. I. Compagnie) A° 1691
Cabeff Benziun Netto 300 P. St.
Tarra 61 »
Bruto 361 P. St.

Het merk der O. I. Compagnie duidt aan, dat de benzoë door haar verscheept was in een schip dat waarschijnlijk in de Tafelbaai schipbreuk leed. Ongeveer een ton van die hars is door de duikers gevonden, en deze te Londen aan de markt gebracht. De beteekenis van het woord Cabeff is niet duidelijk. Na in het midden van April in veiling geweest te zijn, is deze hars, die opgehouden werd, vervolgens uit de hand verkocht (*Indische Mercuur*).

Piano's. De dames van den Brink, wonende op den huize Westhoek te Velp, bij Arnhem, schonken 1 April 1886 aan het Nederlandsch Museum te Amsterdam eene piano van het jaar 1808.

Klein schrift. In de 8 Maart 1886 gehouden zitting der »Académie des Sciences' te Parijs vertoonde de heer Bertrand een glazen buisje van 3 centimeters, waarin een graankorrel, op welke goede oogen het volgende schrift konden ontcijferen:

»Dit kleine kunstwerk wordt hoogachtend opgedragen aan den doorluchtigen geleerde, edel menschenvriend en krachtig beschermer der kunsten, Jurien de la Gravière, voorzitter van de Académie des Sciences te Parijs. — Hoogachtend, J. Sofer, kunstenaar in het schrijven. Weenen 5 III 1886".

Hendrik Conscience (XXXIV, 240). Den 20 Sept. '86 werd te Antwerpen op het kerkhof van Kiel het gedenkteeken voor C. plechtig onthuld. Niet minder dan 136 Vereenigingen namen er aan deel. De heer Max Rooses las het verslag der commissie voor en droeg het gedenkteeken over aan de stad, hetwelk door den burgemeester de Wael in dank werd aanvaard. De heer Delaet hield eene rede, en er werd eene cantate van Benoît ten gehoore gebracht, woorden van de la Montagne. Het monument is van den maker van Conscience's standbeeld Jooris, en stelt den schrijver voor liggend op een katafalk, met den leeuw van Vlaanderen daarvoor. Het was 20 Sept. '86 echter nog niet geheel voltooid.

Hertog Decazes. Louis Charles Elie Amanieu hertog van Decazes en Glücksberg, werd in 1819 geboren en was geruimen tijd gezant te Madrid en Lissabon. In 1848 trok hij zich, evenals zijn vader, uit het openbare leven terug, maar trad Febr. 1871 weder op als lid der Nationale Vergadering, waar hij het hoofd werd der gematigde Orleanisten. Sept. 1872 werd hij door Thiers als gezant naar Londen gezonden en 26 Nov. 1873 onder den hertog de Broglie, minister van Buitenlandsche Zaken, welke waardigheid hij achtereenvolgens in verschillende

ministeriën onder den president de Mac-Mahon bekleeden bleef. Toen in 1878 zijne verkiezing in het departement der Zee-Alpen door de Kamer werd te niet gedaan, trok hij zich voor goed terug, en overleed 17/8 Sept. 1886 op zijn kasteel te Grave, in de Gironde. Hij was de oudste zoon van hertog Elie de Decazes, den vertrouweling van koning Lodewijk van Holland en later van Lodewijk XVIII, die in 1860 in de door hem gestichte stad Decazeville Aveyron, (Frankrijk) overleed.

Ramses II. Het reusachtig standbeeld van Ramses II (in het begin dezer eeuw) met de naald van Cleopatra, Engeland aangeboden en hetwelk nog te Memphis bedolven ligt, wordt in 1887 naar Londen overgebracht, teneinde in den omtrek der Albert-Hall te worden opgericht. De kosten van het opgraven, inpakken en vervoeren van het beeld worden op minstens 5000 p. st. geraamd.

Standbeelden in Frankrijk. Van Joseph Bara, — een dertienjarigen knaap, in 1793 door de »chouans" omgebracht, dewijl hij in plaats van op hun verlangen, »Leve de Koning!" te roepen, den kreet »Leve de Republiek!" had aangeheven, — is 11 Sept. '81 te Bloiseau met groote plechtigheid het standbeeld onthuld. Waar men tegenwoordig daar te lande al geen standbeelden voor opricht! Is die oprichting in dat republikeinsche land een teeken des tijds; onze leefeeuw mag in elk opzicht wel de »eeuw der standbeelden" heeten.

Strafrecht. De nog in leven zijnde leden der staats-commissie van 1870, die 13 Mei 1875 aan den Koning het ontwerp aanbood van een Wetboek van Strafrecht, dat aan het thans voltooide werk ten grondslag werd gelegd, vereenigden zich 1 Sept '86, op den dag der invoering, met den voormaligen adjunct-secretaris, Jhr. Mr. Beelaerts van Blokland, ten huize van hunnen voorzitter den oud-hoogleeraar Mr. J de Wal te Deventer, teneinde de talrijke aan den gemeenschappelijken arbeid gewijde uren te herdenken, die zoo leerrijk waren voor de leden, en, bij menig verschil van meening, zich steeds door vriendschappelijken zin kenmerkten.

Violen (XXXII, 40). Op eene 15 Mei 1886 te Parijs gehouden veiling kwamen twee violen, eene alt en eene violoncel van Stradivarius, onder den hamer, die te zamen 45,200 frcs. opbrachten. Ze waren indertijd door den heer de Saint-Senoch voor 66,000 frcs gekocht. De hoogste prijs, 15,100 frcs, werd betaald voor eene viool in 1737, toen hij 93 jaar was door Stradivarius vervaardigd en genaamd »de zwanezang".

Vogelvlucht. De heer Marey vertoonde Sept. '86 aan de »Académie des Sciences" te Parijs eene reeks door hem in den tijd van $^{2}/_{1000}$ seconde vervaardigde fotografieën van vliegende vogels, waarmede men z. i. al de gegevens bezit om de vogelvlucht uit het mechanisch oogpunt te beoordeelen. Wellicht kan daarvan worden partij getrokken voor het probleem der luchtvaart.

Strepen. Men schrijft uit Hoorn i. d. 3 Aug. 1886: Het geven van kermisstrepen wordt door onze Hoornsche jongens nog flink in eere gehouden. Nauwlijks laat het eentoonig »bom bam" uit den stads-toren zich hooren, het teeken dat de kramers en »spullebazen" kunnen beginnen te bouwen, of de dartele jeugd pas de school ontvlucht en met een rijken vacantie-tijd in het verschiet, verzamelt zich aan den voet van den toren en levert daar slag, waarbij de slag-leveraars met recht bloeden als meelzakken. Planken en stokken, dik met krijt besmeerd, zijn het geliefkoosde wapen, waarmede men elkander en iederen onachtzame, laat kennis maken. Uit mijn eigen jeugd weet ik nog dat ik zelf best meê heb »gestreept". Laten de jongens dat pretje bij het inluiden van de kermis maar behouden. Die het afkeurt heeft stellig nooit meêgedaan, of is een zwartgallige.

Handschrift. De verzameling H.S. van wijlen S. Gille Heringa werd 1873 te Utrecht (Beijers) verkocht. N° 247 is: »1682. Gezegeld request van G. Derckz te Almkerk, om de zuster zijner overl. vrouw te mogen huwen. Met marg. appoint. geteekend door Simon v. Beaumont. Origineel". Waar is dit stuk? Welke personen komen er in voor (ook als notaris etc.)?

H.

3 2044 105 241 335